

Засновники журналу:
Подільський державний
аграрно-технічний університет
ПВНЗ «Хмельницький економічний
університет»
ПП «Інститут економіки, технологій
і підприємництва»,
Тернопільська державна
сільськогосподарська дослідна
станція Інституту кормів та
сільського господарства Поділля
НААН

Головний редактор:
Стельмашук А.М.,
д.е.н., професор

Заступник головного редактора:
Волощук К.Б.,
д.е.н.

Відповідальний секретар:
Печенюк А.В., к.е.н., доцент

Редакційна рада:
Кулик С.М.
Рудик В.К.
Смоленюк Р.П.
Стельмашук А.М.

Редакційна колегія:
Варченко О.М., д.е.н., проф.
Губені Ю.Е., д.е.н., проф.
Дем'яненко М.Я., д.е.н., проф., акад. НААН
Зінчук Т.О., д.е.н., проф.
Іванишин В.В., д.е.н., проф.
Лаврук В.В., д.е.н.
Лотоцький І.І., д.е.н., проф.
Лучик С.Д., д.е.н., проф.
Мазур Н.А., д.е.н.
Малік М.Й., д.е.н., проф., акад. НААН
Місюк М.В., д.е.н.
Пучентейло П.Р., д.е.н.
Саблук П.Т., д.е.н., проф., акад. НААН
Ульянченко О.В., д.е.н., проф., чл.-кор.
НААН
Чикуркова А.Д., д.е.н., проф.

Зарубіжні вчені

Павлов К.В., д.е.н., проф. (Росія)
Пармакли Д.М., д.е.н., проф. (Молдова)
Усенко Л.М., д.е.н., проф. (Росія)
Шмарловська Г.О., д.е.н., проф. (Білорусь)
Горнович Мірослав, хаб. д.е.н., проф.
(Польща)
Маркс-Бельська Рената, хаб. д.е.н.,
(Польща)

Наукові редактори:

Загнітко Л.А., к.е.н., доцент
Корженівська Н.Л., к.е.н., доцент
Пастух Ю.А., к.е.н., доцент
Петрушенко О.О., к.філ.н.
Сава А.П., к.е.н., с.н.с.
Сидорук Б.О., к.е.н., с.н.с.
Яшук Т.С., к.с.-г.н., с.н.с.

ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА

НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЖУРНАЛ

4'2014 (53)

Зміст

I. Економіка та інноваційний розвиток національного господарства

Стельмашук А.М., Смоленюк Р.П., Чайківський І.А. ІННОВАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ І ГАЛУЗЕЙ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	5
Шевчук А.В., Шевчук Л.Т. УНІВЕРСИТЕТИ ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ ЯК ОПОРНІ ЦЕНТРИ ГЛОБАЛЬНОГО НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ.....	16
Павлов К.В. ОСОБЕННОСТИ МОДЕРНИЗАЦИИ СТАРОПРОМЫШЛЕННЫХ РЕГИОНОВ РОССИИ.....	21
Костін Ю.Д., Пустовий О.Д. ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ У МАШИНОБУДУВАННІ: АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	34
Гордей О.Д. ПРІОРИТЕТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: СВІТОГЛЯДНИЙ ПІДХІД.....	41
Бабіченко В.В. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	46
Бремейчук Р.А. ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ У СТРАТЕГІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	50
Кітченко О.М., Сударкіна С.П. АНАЛІЗ ТА СТРУКТУРА ПРОЄКТІВ З ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ.....	57
Ібатуллін М.І. КОРОТКОСТРОКОВІ ТА ДОВГОСТРОКОВІ ВИКЛИКИ ПРИ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ІЗ НОРМАМИ ЄС В СФЕРІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	63
Думанська І.Ю. ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІНСЬКИХ ІННОВАЦІЙ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	67
Ляховець О.О. ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО У ВИЩІЙ ОСВІТІ ЯК ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ.....	71
Клімчик В.В. ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	79
Лейфура М.В. ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	86
Дмитрів В.І. ДІАГНОСТИКА ПОТЕНЦІАЛУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ.....	94

II. Економіка та конкурентоспроможність підприємств

Левченко Н.М., Воробйова І.О. АМОРТИЗАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	102
Прокопенко В.І., Бондаренко Л.А. ОБҐРУНТУВАННЯ СКЛАДУ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЄКТУ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КАР'ЄРНИХ АВТОСАМОСКИДІВ.....	107
Лазарева М.Г. ПРОГНОЗУЮЧА ФУНКЦІЯ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В СИСТЕМІ РЕАГУВАННЯ ХОЛДІНГУ.....	116
Парубець О.М. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЙ ДО ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОЦЕСІВ МЕРЕЖИЗАЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	124
Ільчук П.Г. ПЕРЕВАГИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ.....	128
Зінченко О.М. РЕЗЕРВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ НА СІЛЬСЬКОМУ СПОЖИВЧОМУ РИНКУ.....	135
Розумович Н.Ф. ВИБІР СТРАТЕГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	139
Буркова Л.А. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ.....	145
Круць А.В. ДИСКРИМІНАНТНА МОДЕЛЬ ОЦІНКИ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ.....	153
Яворська А.В. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ВІДТВОРЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	159
Добровольська О.В. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	165
Галунець Н.І., Голубова К.Г. ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ.....	170

III. Економічна політика регіонального розвитку і місцевого самоврядування

Гедз М.Й. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОДЕРНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ.....	174
Сментина Н.В. ПРОЄКТУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ АГЕНТСТВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	179
Кернасик Ю.В. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ КЛАСТЕРНОЇ СТРУКТУРИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ КАРТ КОХОНЕНА.....	185
Голод А.П. БЕЗПЕКА ТУРИЗМУ ЯК ОБ'ЄКТ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	190

Редактор:
Довгань О.М.

Рекомендовано до друку Вченою
Радою Подільського державного
аграрно-технічного університету,
протокол № 2 від 23.09. 2014 р.

Виходить 1 раз на місяць

Реєстраційне посвідчення
Серія KB № 11715-586P
від 08.08.2006 р.

Перереєстровано:
Реєстраційне посвідчення
Серія KB № 19945-9745ПР
від 28.05.2013 р.

Затверджено:
Постановою Президії ВАК України
від 14 червня 2007 р.
№1-05/6 як наукове фахове видання
України (економічні науки)

Постановою Президії ВАК України
від 10 березня 2010 р. № 1-05/2 як
наукове фахове видання України
(економічні науки)

ISSN 2309-1533
ISSN 2310-4864 (ел. вар.)

Журнал «Інноваційна економіка»
включено до міжнародної
наукометричної бази РИНЦ,
ліцензійний договір
№ 279-04/2014 від 29.04.2014 р.
http://elibrary.ru/title_about.asp?id=50859

Підписано до друку
30.09.2014 р.

Формат 70x108/16.
Папір офсетний.
Друк офсетний.
Ум. друк арк. 30,0

Тираж 300 прим.

Віддруковано з готових
діапозитивів в СМП «ТАЙП»
вул. Чернівецька, 44 б,
м. Тернопіль, 46000

Автори статей несуть відповідальність за
достовірність наведеної інформації (точність
наведених у статті даних, цитат, статистичних
матеріалів тощо) та за порушення прав
інтелектуальної власності інших осіб.

Висловлені авторами думки можуть не
співпадати з точкою зору редакції.

Передрук дозволяється лише зі згоди
автора.

IV. Економіка природокористування та екологізація навколишнього середовища Олійник О.Р. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ.....	195
V. Демографія, зайнятість населення і соціально – економічна політика Шоповал В.М., Гетьман О.О. ДЕТЕРМІНАЦІЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ТА РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ.....	202
Мішин Ю.Р. СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ В СИСТЕМІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	210
Кужель В.В., Танасійчук Ю.В. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	215
Чернишова Л.І., Переяслова М.А. КАДРОВЕ УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ.....	220
Майстер Л.А. МОНІТОРИНГ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ В МЕХАНІЗМІ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ.....	225
VI. Маркетинг і ринкові відносини Варченко О.М. ЛОГІСТИЧНА ІНФРАСТРУКТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	230
Дзядикович Ю.В., Гевко Б.Р. ЕКОНОМІЯ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ЕНЕРГООЩАДЛИВИХ ДЖЕРЕЛ СВІТЛА	236
Гончаренко О.В. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ АГРОІННОВАЦІЙ: ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ.....	240
Старицька О.П., Старицький Т.М. ІННОВАЦІЙНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ.....	244
Письменна М.С. ФУНКЦІЯ КОНТРОЛЮ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ ЗАКУПІВЛЯМИ	250
Колодійчук В.А. ФАКТОРИ КОНСОЛІДАЦІЇ ЕФЕКТУ ЛОГІСТИЧНИХ ФУНКЦІЙ У ЗЕРНОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ АПК	254
Літковець Ю.О. ОЦІНЮВАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	259
Немировська О.В. ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОМПАНІЇ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ.....	265
Костенко Т.О. ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ ШЛЯХОМ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ НА ЦУКРОВИХ ЗАВОДАХ.....	272
VII. Фінансово-кредитна і грошова політика Петрашко Л.П., Цівина М.С. ПОСТКРИЗОВА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ МІЖНАРОДНИХ БАНКІВСЬКИХ ГРУП	277
Нестеренко Ж.К., Фірман Р.В. ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАБІЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ.....	281
Ведернікова С.В. РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВ ТА ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАСАДАХ МАРКЕТИНГУ.....	286
Соколовська І.П. ПІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	290
Кот О.В., Герасименко Н.В. ФІНАНСОВІ ПОТОКИ У МЕХАНІЗМІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКУ.....	294
VIII. Статистика, облік, аналіз та аудит Максимова В.Ф., Пеліпаденко Р.О. СТАНДРТИЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ	300
Іванюта П.В. ЗАСТОСУВАННЯ ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ У ФІНАНСОВОМУ ПЛАНУВАННІ ПІДПРИЄМСТВА.....	304
Брухаченський Р.Ф. ПОНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ.....	310
Овсюк Н.В. МОТИВАЦІЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ: СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ЇХ В ОБЛІКУ.....	314
Скляр Л.Б. ДІАГНОСТИКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	318
Герасименко Т.В. ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВИЗНАЧЕННЯ ВИТРАТ ЧАСУ НА ПРОВЕДЕННЯ РОБІТ З ПОШУКУ І РОЗВІДКИ ВУГЛЕВОДНІВ.....	323
Лебединська О.С. КЛАСИФІКАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АУДИТУ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	329
Фабіянська В.Ю. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ВИРОБНИЦТВА БІОЛОГІЧНОГО ПАЛИВА.....	335
Метелиця В.М. УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРОФЕСІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ: ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ.....	341
Несходовський І.С., Юр'єв О.В. КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ АУДИТУ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.....	354
Білоножко М.М. ВИЯВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА УРОЖАЙНІСТЬ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР.....	359
Бесараб Д.А. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ МАТЕРІАЛЬНИМИ ЗАПАСАМИ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА ЗА ВАРТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЮ МОДЕЛЛЮ.....	362
Бойко Т.Л. ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ З ВИКОРИСТАННЯМ ГРАФО-АНАЛІТИЧНИХ МЕТОДІВ.....	367
IX. Інформаційні технології та економічна безпека Лучик С.Д. ПЕРЕВАГИ ОРГАНІЗАЦІЇ АВТОМАТИЗОВАНОГО ОБЛІКУ НА ПЛАТФОРМІ "1С: ПІДПРИЄМСТВО 8".....	373
Хома І.Б., Ділай Н.Г. ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ДОЧІРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХОЛДІНГОВОЇ СТРУКТУРИ.....	377
Вініченко О.М. АНКЕТА ОЦІНКИ КОНТРОЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	382
Маковоз О.С. БЕЗПЕКА КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ БАНКУ.....	388
Гришко Н.Є. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В АНАЛІТИЧНОМУ ІНСТРУМЕНТАРІЇ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	391
РЕФЕРАТИ	398
АВТОРИ НОМЕРА	459
ВІТАННЯ З ЮВІЛЕЄМ: МАЛІКУ М.Й. - 75.....	465

Founders of the journal:
 Podolskyi State Agrarian and Technical
 University
 Private Institution of Higher Education
 "Khmelnitskyi economical University"
 Private enterprise "Institute of
 Economics, Technologies and
 Entrepreneurship"
 Ternopil State Agricultural
 Experimental Station of the Institute of
 Feeds Research and Agriculture of
 Podillia of NAAS

Chief editor:
 Stelmashchuk A.M.,
 Dr.econ.sc., prof.

Deputy chief editor:
 Voloschuk K.B.,
 Dr.econ.sc.

Executive Secretary:
 Pecheniuk A.V.,
 Candidate of Economic Sciences,
 associate professor

Editorial Council
 Kulyk S.M.
 Rudyk V.K.
 Smoleniuk R.P.
 Stelmashchuk A.M.

Editorial Board:
 Varchenko O.M., Dr.econ.sc., prof.
 Hubeni Yu.E., Dr.econ.sc., prof.
 Demianenko M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of
 NAAS
 Zinchuk T.O., Dr.econ.sc., prof.
 Ivanyshyn V.V., Dr.econ.sc., prof.
 Lavruk V.V., Dr.econ.sc.
 Lototskyi I.I., Dr.econ.sc., prof.
 Luchyk S.D., Dr.econ.sc., prof.
 Mazur N.A., Dr.econ.sc.
 Malik M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
 Misiuk M.V., Dr.econ.sc.
 Putsenteilo P.R., Dr.econ.sc.
 Sabluk P.T., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
 Ulianchenko O.V., Dr.econ.sc., prof.,
 corresponding member of NAAS
 Chykurkova A.D., Dr.econ.sc.

Foreign scientists:
 Pavlov K.V., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
 Parmakli D.M., Dr. econ.sc., prof. (Moldova)
 Usenko L.M., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
 Shmarlovska G.O., Dr.econ.sc., prof. (Belarus)
 Gornowicz Miroslaw, Dr. hab., prof. UWM
 (Poland)
 Marks-Bielska Renata, Dr. habil (Poland)

Scientific editors:
 Zahnitko L.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
 Korzhenivska N.L., Cand. Sc. (Econ.), Assoc.
 Prof.
 Pastukh Yu.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
 Petruschenko O.O., Cand. Sci. (Philological)
 Assoc. Prof.
 Sava A.P., Cand. Sc. (Econ.), senior research
 fellow
 Sydoruk B.O., Cand. Sc. (Econ.), senior
 research fellow
 Yashchuk T.S., Cand. Sc. (Agricultural), senior
 research fellow

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and Production journal

4'2014 (53)

Contents

I. Economy and innovative development of the national economy	
Stelmashchuk A.M., Smoleniuk R.P., Chaikivskyi I.A. INNOVATIVE FOUNDATIONS OF PROVIDING THE COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES AND BRANCHES OF AGRICULTURE	5
Shevchuk A.V., Shevchuk L.T. UNIVERSITIES THIRD MILLENNIUM AS A REFERENCE CENTER OF GLOBAL SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL SPACE.....	16
Pavlov K.V. THE PECULIARITIES OF MODERNIZATION OF OLD INDUSTRIAL REGIONS IN RUSSIA.....	21
Kostin Yu.D., Pustovyi O.D. ENERGY SAVING IN MACHINE BUILDING: ANALYSIS AND ESTIMATION OF INSTITUTIONAL ENVIRONMENT.....	34
Hordei O.D. THE PRIORITIES FOR IMPLEMENTATION OF SOCIAL AND ECONOMIC POLICY OF THE STATE: THE WORLDVIEW APPROACH.....	41
Babichenko V.V. CURRENT PROBLEMS OF CORPORATE GOVERNANCE IN UKRAINE AND WAYS OF THEIR SOLUTION.....	46
Yeremeychuk R.A. PROBLEMS AND PRIORITIES OF INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE STRATEGY OF THE ECONOMIC MODERNIZATION UKRAINE.....	50
Kitchenko O.M., Sudarkina S.P. ANALYSIS AND STRUCTURE OF ENERGY SAVING PROJECTS AT THE INDUSTRIAL ENTERPRISES IN UKRAINE	57
Ibatullin M.I. SHORT AND LONG TERMS CHALLENGES IN HARMONIZATION OF NATIONAL LEGISLATION WITH EU NORMS IN THE FOOD INDUSTRY.....	63
Dumanska I.Yu. FORMATION OF EFFECTIVE SYSTEM OF MANAGERIAL INNOVATIONS FOR FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES.....	67
Liakhovets O.O. STATE AND PRIVATE PARTNERSHIP IN HIGHER EDUCATION AS AN INSTITUTIONAL COMPONENT OF THE ECONOMY MODERNIZATION.....	71
Klimchyk V.V. INSTITUTIONAL SUPPORT OF FISCAL REGULATION OF FOREIGN TRADE IN UKRAINE.....	79
Leifura M.V. THE INFLUENCE OF SHADOW ECONOMY ON THE INNOVATIVE AND INVESTMENT DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP.....	86
Dmytriv V.I. THE DIAGNOSTICS OF POTENTIAL OF THE INNOVATIVE INDUSTRY DEVELOPMENT UKRAINE.....	94
II. Economy and competitiveness of the enterprises	
Levchenko N.M., Vorobyova I.O. DEPRECIATION POLICY AS A COMPONENT OF THE STRATEGY OF THE ENTERPRISE ACTIVITY	102
Prokopenko V.I., Bondarenko L.A. SUBSTANTIATION OF THE INNOVATIVE PROJECT FOR THE COMPETITIVENESS OF MINE DUMP.....	107
Lazareva M.G. PREDICTION FUNCTION OF THE ENVIRONMENT IN THE SYSTEM OF THE HOLDING REACTION.....	116
Parubets O.M. APPLICATION OF PROVISIONS OF ECONOMIC THEORIES TO THE SUBSTANTIATION OF THE PROCESSES OF NETWORK IMPLEMENTATION OF TRANSPORT ENTERPRISES.....	124
Il'chuk P.G. ADVANTAGES OF INTERNATIONALIZATION OF ENTERPRISES.....	128
Zinchenko O.M. RESERVES TO PROVIDE THE PROFITABILITY OF RETAIL TRADE ENTERPRISES OF CONSUMER COOPERATION AT THE RURAL USER MARKET.....	135
Rozumovych N.F. CHOICE OF STRATEGIC INDEXES OF FORMING FINANCIAL STRATEGY OF MACHINE AND BUILDING ENTERPRISES.....	139
Burkova L.A. THEORETICAL BASES FOR EVALUATION EFFECTIVENESS OF ENTERPRISES ACTIVITY AND WAYS FOR ITS IMPROVEMENT.....	145
Kruts A.V. DISCRIMINANT MODEL FOR ASSESSING THE LEVEL OF FINANCIAL STABILITY AND CREDITWORTHINESS OF RETAIL ENTITIES.....	153
Yavorska A.V. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF REPRODUCTION SYSTEM OF LABOUR POTENTIAL OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISE.....	159
Dobrovolska O.V. CONCEPTUAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE FORMATION AND EVALUATION EFFECTIVENESS OF THE STRATEGY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES.....	165
Halunets N.I., Holubova K.H. FORMATION OF COMPETITIVENESS OF EXPORT ORIENTED ENTERPRISES OF THE AGRICULTURAL SECTOR.....	170
III. The economic policy of regional development and local government	
Hedz M.Y. SOCIAL AND ECONOMIC POTENTIAL OF MODERNIZATION OF REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS	174
Smentyna N.V. DESIGNING THE ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF REGIONAL DEVELOPMENT AGENCIES IN UKRAINE.....	179
Kernasyuk Yu.V. THE DATA MINING OF CLUSTER STRUCTURE OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF THE KIROVOHRAD REGION WITH USING THE MAPS OF KOHONEN	185
Holod A.P. SAFETY AND SECURITY OF TOURISM AS A SUBJECT OF REGIONAL ECONOMIC RESEARCHES.....	190
IV. Environmental economics and ecologization of the environment	
Oliynyk O.R. THE INTERNATIONAL EXPERIENCE OF STIMULATING THE DEVELOPMENT OF ORGANIC PRODUCTION AND ITS USE IN DOMESTIC PRACTICE...	195

Editor:
Dovhan O.M.

The collection is recommended to the type by the Scientific Council of Podolskyi State Agrarian and Technical University, protocol № 2 from 23.09.2014

Periodicity - once a month

Licence of government registration of printed mass media
KB № 11715-586P
from 08.08.2006

Re-registered:
Licence of government registration of printed mass media
KB № 19945-9745IIP
from 28.05.2013

Approved:
as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/6; issued 14.06.2007)

as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/2; issued 10.03.2010)

ISSN 2309-1533 (Print)
ISSN 2310-4864 (Online)

The journal "Innovative economy" is included to the international scientific and metrical base RYNTS, the license agreement N 279-04/2014 from 29.04.2014
http://elibrary.ru/title_about.asp?id=50859

Signed for printing
30.09.2014

Format 70x108/16. Offset paper.
Printing is offset.
Con. print pages 30.0

Circulation is 300 copies.

It has been printed from ready slides in SMP «TYPE»
str. Chernivetska, 44
Ternopil, 46000

The authors of the articles are responsible for the authenticity of the information (the accuracy of the presented information in the article, quotations, statistical materials, etc.) and for violation of intellectual property rights of others.

Opinions expressed by the authors may not reflect the views of the editors.

Reprinting is permitted only with the consent of the author.

<u>V. Demography, population employment and social - economic policy</u>	
Shapoval V.M., Getman O.O. DETERMINING DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL MARKET AND LABOR MARKET IN UKRAINE	202
Mishyn Yu.R. SOCIAL CAPITAL IN THE SYSTEM OF LABOUR RELATIONS OF POST-INDUSTRIAL ECONOMY.....	210
Kuzhel V.V., Tanasiychuk Yu.V. SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL PROVIDING SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS AT AGRICULTURAL ENTERPRISES.....	215
Chernyshova L.I., Pereiaslova M.A. PERSONNEL MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF ORGANIZATIONAL RESTRUCTURING.....	220
Maister L.A. STAFF'S PERFORMANCE MONITORING IN THE MECHANISM OF INCREASING ITS COMPETITIVENESS.....	225
<u>VI. Marketing and market relations</u>	
Varchenko O.M. LOGISTICS INFRASTRUCTURE AS INSTRUMENT OF COMPETITIVE DEVELOPMENT OF THE AGRARIAN ENTERPRISES	230
Dziadykevych Yu.V., Hevko B.R. ENERGY SAVINGS FOR GENERAL USE BY USING ENERGY SAVING SOURCES OF LIGHT.....	236
Goncharenko O.V. INSTITUTIONAL EFFECTIVENESS OF AGRICULTURAL INNOVATIONS: PROBLEMS OF ESTIMATION AND PREDICTION.....	240
Starytska O.P., Starytskiy T.M. INNOVATIVE MARKETING AS A TOOL OF IMPROVING THE ENTERPRISES ACTIVITIES EFFICIENCY.....	244
Pysmenna M.S. CONTROL FUNCTION IN THE MANAGEMENT OF STATE PURCHASES.....	250
Kolodiychuk V.A. CONSOLIDATION FACTORS OF LOGISTIC FUNCTIONS' EFFECT IN GRAIN PRODUCTS SUBCOMPLEX AIC.....	254
Litkovets Yu.O. MARKETING RISKS ASSESSMENT OF THE ENTERPRISES ACTIVITY.....	259
Nemyrovska O.V. MULTINATIONAL COMPANIES AND REGULATION OF THE TRANSFER PRICING IN UKRAINE.....	265
Kostenko T.O. LABOUR PRODUCTIVITY INCREASE THROUGH PRODUCT DIVERSIFICATION AT SUGAR MILLS.....	272
<u>VII. Financial-credit and monetary policy</u>	
Petrashko L.P., Tsvyna M.S. POSTCRISIS RESTRUCTURING OF INTERNATIONAL BANKING GROUPS' BUSINESS MODELS	277
Nesterenko Zh.K., Firman R.V. INCREASING THE BANK CAPITALIZATION LEVEL AND ITS INFLUENCE ON STABILITY OF THE BANKING SECTOR IN UKRAINE.....	281
Vedernikova S.V. THE DEVELOPMENT OF THE MECHANISM OF FINANCIAL AND CREDIT INTERACTION OF BANKS AND ENTERPRISES ON THE BASIS OF MARKETING FRAMEWORK.....	286
Sokolovska I.P. THE PRIORITIES OF REFORMING THE NATIONAL BANKING SYSTEM.....	290
Kot O.V., Herasymenko N.V. FINANCIAL FLOWS IN THE MECHANISM OF BANK'S FUNCTIONING.....	294
<u>VIII. Statistics, accounting, analysis and audit</u>	
Maksimova V.F., Pelipadchenko R.O. STANDARDIZATION OF ACCOUNTING OF THE BUDGETARY INSTITUTIONS IN UKRAINE: THE CURRENT STATE AND PERSPECTIVES	300
Ivaniuta P.V. APPLICATION OF ACCOUNTING AND REPORTING IN THE FINANCIAL PLANNING OF THE ENTERPRISE.....	304
Bruckhanskyi R.F. THE CONCEPT OF STRATEGIC MANAGEMENT ACCOUNTING.....	310
Ovsiuk N.V. MOTIVATION AND STIMULATION OF LABOR: THE ESSENCE OF TERMS AND DISPLAY THEM IN ACCOUNTING.....	314
Skliar L.B. DIAGNOSTICS AS A COMPONENT OF ECOLOGICAL MANAGEMENT OF ENTERPRISE.....	318
Herasymenko T.V. ON IMPROVING THE METHODOLOGY FOR DETERMINING THE DURATION OF SEARCH AND EXPLORATION WORKS ON HYDROCARBONS.....	323
Lebedynska O.S. CLASSIFICATION OF INFORMATION SUPPORT OF AUDIT OF PERSONNEL AT THE ENTERPRISE.....	329
Fabiianska V.Yu. PROBLEMATIC ASPECTS OF ACCOUNTING OF BIOFUEL PRODUCTION.....	335
Metelytsia V.M. IMPROVING OF THE LEGAL AND PROFESSIONAL REGULATION OF ACCOUNTING AND REPORTING: A SECTORAL ASPECT.....	341
Neskhodovskiy I.S., Yuriev O.V. QUALITY CONTROL OF AUDIT FOR EFFECTIVE ACTIVITY OF ENTERPRISES.....	354
Bilonozhko M.M. DETECTION OF THE MAIN FACTORS THAT INFLUENCE ON PRODUCTIVITY OF GRAIN CROPS.....	359
Besarab D.A. THE METHODOLOGICAL APPROACH TO THE MATERIAL STOCKS MANAGEMENT OF BUILDING ENTERPRISE ACCORDING TO THE VALUE AND ORIENTED MODEL.....	362
Boiko T.L. EVALUATION OF THE INTELLECTUAL POTENTIAL MANAGEMENT EFFICIENCY WITH USING GRAPHICAL AND ANALYTICAL METHODS.....	367
<u>IX. Information technology and economic security</u>	
Luchyk S.D. ADVANTAGES OF AUTOMATED ACCOUNTING ORGANIZATION AT THE PLATFORM OF "1C: ENTERPRISE8".....	373
Khoma I.B., Dilai N.H. ECONOMIC AND MATHEMATICAL ASSESSMENT OF THE LEVEL OF FINANCIAL MANAGEMENT OF SUBSIDIARY ENTERPRISES OF HOLDING STRUCTURE.....	377
Vinichenko O.M. QUESTIONNAIRE FOR EVALUATION THE CONTROL ACTIVITY OF THE ENTERPRISE.....	382
Makovoz O.S. SAFETY OF CORPORATE MANAGEMENT OF BANK.....	388
Grishko N.E. INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE ANALYTICAL TOOLS MANAGEMENT OF THE INDUSTRIAL ENTERPRISE DEVELOPMENT.....	391
ABSTRACTS	398
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....	459
CONGRATULATION WITH THE ANNIVERSARY: MALIKU M.Y. – 75.....	465

ЕКОНОМІКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 330.65;330.3;631.1

Стельмашук А.М.,
д.е.н., професор, зав.кафедри
Смоленюк Р.П.,
к.е.н., доцент, ректор
ПВНЗ Хмельницький економічний університет
Чайківський І.А.,
генеральний директор
Корпорація «Агропродсервіс»

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ І ГАЛУЗЕЙ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Stelmashchuk A.M.,
dr.sc.(econ.), professor, head of department
Smoleniuk R.P.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., rector,
PIHE "Khmelnytskyi Economical University"
Chaikivskyi I.A.,
the general director of the corporation "Agroprodservice"

INNOVATIVE FOUNDATIONS OF PROVIDING THE COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES AND BRANCHES OF AGRICULTURE

Постановка проблеми. Подальший конкурентоспроможний розвиток підприємств і галузей сільського господарства в умовах ринкових відносин вимагає відповідних досліджень і розробок інноваційних заходів його забезпечення. Теорія і практика підтверджують, що конкуренція є основною рушійною силою ринкової економіки, інструментом забезпечення її рівноваги й гармонійного розвитку. Конкурентні переваги і відносини поряд з державним регулюванням здатні забезпечити сталий розвиток підприємств і галузей аграрної сфери.

Для того, щоб аграрні формування України досягли конкурентоспроможного рівня серед країн міжнародного співтовариства, необхідно вибрати відповідний тип розвитку аграрної економіки, який забезпечить їм стійке зростання та процвітання у майбутньому. Таким типом розвитку є інноваційний, якому характерні: високий рівень розвитку аграрної освіти, науки та передової практики. Більшість дослідників сучасної економіки однастайні в тому, що інновація – це якісні зміни, це нововведення, використання якого призводить до якісних змін у виробництві з метою отримання соціально-економічної вигоди (ефекту). Інноваційного розвитку потребують сільське господарство всі галузі, які з ним пов'язані, аграрне підприємництво, маркетинг, система фінансування та інші забезпечувальні напрями розвитку аграрної економіки.

Основою інноваційного розвитку є випереджувальні інвестиції, високий рівень фахових знань, широка інформатизація, потужний інтелектуальний потенціал суспільства.

Перехід до інноваційної політики в економіці неможливий без економічних реформ. Важливо, щоб ці реформи не підмінювались їхньою подобою, імітацією, а були справжніми.

Рівень конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників на світовому ринку відносно невисокий через незадовільний стан матеріально-технічного забезпечення, використання застарілих витратних технологій, неврегульованість механізму кредитування, відсутність досвіду у більшості підприємств вести жорстку конкурентну боротьбу. Тому для

забезпечення конкурентоспроможності підприємств і галузей аграрного сектора економіки України необхідно активно використовувати комплексні інноваційні засади розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові основи конкуренції та конкурентоспроможності підприємств на інноваційних засадах заклали такі вітчизняні і зарубіжні дослідники як Г.Л. Азоєв, В.Г. Андрійчук, С.Л. Брю, П.І. Гайдуцький, С.М. Кваша, Дж. Кейнс, М.І. Книш, Ю.І. Коробов, Жан-Жак Ламбен, І.М. Ліфіц, Ю.О.Лупенко, К.Р. Макконнел, М.Й.Малік, А. Маршалл, Б.Й. Пасхавер, М. Портер, Дж. Робінсон, Д. Рікардо, П.Т.Саблук, П. Самуельсон, А. Сміт, Р.А. Фатхутдинов, Ф.А. Хайек, Е. Чемберлін, Й. Шумпетер та ін. Однак, як свідчить аналіз результатів їх досліджень, питання конкурентоспроможного розвитку підприємств і галузей аграрного сектора в умовах інноваційної економіки, опрацьовані недостатньо.

Постановка завдання. Метою статті є розробка комплексної системи інноваційного забезпечення конкурентоспроможності підприємств і галузей сільського господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз результатів дослідження літературних джерел засвідчує, що конкуренція є основним економічним поняттям притаманним ринковим умовам господарювання, необхідним атрибутом їх існування і розвитку.

Одним із перших економістів, який з наукового погляду розглянув поняття конкуренції, був Адам Сміт (VIII ст.). У своїй праці "Дослідження про природу і причину багатства народів" (1776 р.) [1] він довів, що в умовах ринкових відносин кожен підприємець, прагнучи задовольнити власні економічні інтереси, під дією закону "невидимої руки" ринку ефективно реалізує також інтереси суспільства. За наявності конкурентного середовища впроваджуються інноваційні технології й ефективні методи організації виробництва, найбільш ефективно використовуються природні та трудові ресурси, що у свою чергу сприяє повнішому задоволенню потреб суспільства.

Адам Сміт розглядав конкуренцію як необхідний елемент ринку, вважаючи, що вона регулює дії його учасників, сприяє рівновазі попиту та пропозиції й формує ринкові ціни. На сучасному етапі розвитку подібні погляди стосовно конкуренції зустрічаємо у інших наукових працях [2; 3; 4].

Економічне поняття конкурентоспроможності розглядається у різних аспектах у вітчизняній та іноземній економічній літературі. В окремих джерелах у загальному плані конкурентоспроможність визначається як: властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним певної потреби у порівнянні з аналогічними об'єктами, представленими на даному ринку [5, с. 227]; спроможність випереджати інших, використовуючи свої переваги у досягненні поставлених цілей [6, с. 64]. Портер М.Е. розглядає конкурентоспроможність підприємства через порівняння його конкурентних переваг високого й низького порядку з аналогічними перевагами інших фірм на ринку [7, с. 232-236].

В умовах інтеграції аграрної економіки України в міжнародний економічний простір і у зв'язку з посиленням процесів глобалізації, забезпечення конкурентоспроможності підприємства є основою ефективності його діяльності на стратегічному рівні. На сьогоднішній день актуальним є питання реалізації інноваційного системного підходу в процесі вибору напрямів в забезпеченні конкурентоспроможності аграрних підприємств і галузей.

Україна зараз переживає складний період на шляху утвердження незалежності і боротьби за становлення цивілізованого, справедливого суспільства. Для розбудови економічно і соціально багатой країни, забезпечення її процвітання, необхідно мати розвинутий людський капітал - освічене, здорове і оптимістичне населення, провідних фахівців, що визначають креативність та інноваційність національної економіки. Цьому сприяє розвиток інноваційного підприємництва. Кожен член суспільства на своєму робочому місці добросовісно і професійно виконуватиме власні обов'язки, примножуючи достаток країни і, відповідно, свій власний.

Вирішення поставлених завдань пов'язане із здійсненням відповідних організаційних заходів, що базуються на основі використання європейського досвіду створення технологічних платформ (ТП).

Під «технологічною платформою» слід розуміти комунікаційний інструмент, зусилля якого спрямовані на створення перспективних комерційних технологій та нових продуктів і послуг за участі всіх зацікавлених сторін (бізнесу, науки, держави, громадянського суспільства), вдосконалення нормативно-правової бази в галузі науково-технологічного та інноваційного розвитку.

Значення і роль ТП в Європі полягає в наступному: вони об'єднують основні зацікавлені сторони і забезпечують діалог суспільства і бізнесу; сприяють залученню інвестицій в науково-технічний розвиток; мобілізують і направляють існуючі можливості в сектор досліджень і розробок, сприяючи більш ефективному підходу до інновацій, стимулюють координацію європейських і національних дослідних програм; вносять вклад в зростання економіки Євросоюзу [8].

Визначено, що технологічна платформа за змістом – це механізм, призначений об'єднати всі інтереси зацікавлених сторін для розвитку довгострокового передбачення конкретних проблем, створення послідовної динамічної стратегії для його виконання та керівництва виконанням плану дій. Такий механізм дає можливість досягати бажаного результату щодо узгодженої програми дій та оптимізувати вигоди всіх сторін.

Схему запропонованої нами науково-освітньо-виробничої платформи (НОВП) "Інноваційне

забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства», яка формується на засадах інтеграції науки, освіти і виробництва, представлено на рис.1.

Рис. 1. Технологічна платформа (НОВП) інноваційного забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства

Джерело: власна розробка авторів

Призначення даної платформи полягає в наступному:

- створити формат для взаємодії всіх учасників інтеграції, з метою визначення пріоритетних напрямів досліджень і розробок, часових рамок і плану дій в стратегічно важливих напрямках діяльності, де майбутнє зростання і конкурентоспроможності залежать від науково-технологічних досягнень в середньо- довгостроковій перспективі;
- сконцентрувати фінансування досліджень і розробок в ключових галузях, зокрема в галузі технологічної модернізації і підготовки кадрів.

Варто зауважити, що структура запропонованої платформи (НОВП) є гнучкою, забезпечує баланс інтересів всіх учасників. В рамках платформи створена можливість ініціювання нових проектів, а також вільного входу і виходу учасників. Структура (НОВП) може змінюватися на різних етапах її розвитку.

Основними завданнями формування і функціонування технологічної платформи (НОВП) є: розробка концепції і «дорожньої карти» формування конкурентоспроможності, розробка стратегії наукових досліджень і впровадження проривних технологій, розвиток кадрового потенціалу, стимулювання інновацій, розширення науково-виробничої кооперації, розвиток співпраці з аналогічними зарубіжними структурами, а також участь у спільних проектах.

Пріоритетом технологічної платформи (НОВП) «Інноваційне забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства» є підвищення рівня компетентності персоналу, удосконалення організаційної структури, використання прогресивних технологій і методів виробництва, які ґрунтуються на глибшому розумінні процесів, що відбуваються в галузі і спрямовані на забезпечення сталого розвитку аграрної сфери.

Виходячи із європейського досвіду [9] процес формування і функціонування технологічної платформи (НОВП), має пройти три основних етапи.

На першому етапі збираються разом через організацію масштабної Інтернет-конференції всі заінтересовані учасники формування конкурентоспроможного сільського господарства (представники сільськогосподарських, переробних, сервісних і обслуговуючих підприємств, наукових, освітніх,

проектних і дослідних організацій, органів місцевого самоврядування, асоціацій і союзів, діяльність яких локалізована в цій галузі економіки. В результаті обговорень має бути сформовано спільне бачення майбутнього формування конкурентоспроможного сільського господарства.

На другому етапі визначаються з основними потенційними учасниками, розробляється стратегічна програма і середньо і довгострокові пріоритети в проведенні досліджень, вибудовується мережа регіональних кластерних об'єднань, коопераційні зв'язки, науково-виробничі ланцюги, оцінюється необхідне фінансове забезпечення проекту, визначаються необхідні напрямки розвитку інфраструктури, програми навчання, система стандартів і сертифікації. В межах цього етапу також розробляється «дорожня карта» досягнення поставлених на першому етапі стратегічних цілей.

На третьому етапі здійснюється реалізація стратегії. Тут передбачається формування і постійне оновлення портфелю програм і проектів, визначення джерел фінансування, можливих схем об'єднання ресурсів, інструментів взаємодії при виборі пріоритетних напрямів і обміні досягнутими результатами, ведення моніторингу досягнутих результатів, просування по «дорожній карті» та здійснення необхідних змін і уточнень в напрямках подальших досліджень.

Створення інтегрованої технологічної платформи (НОВП) матиме позитивний вплив на розвиток аграрної сфери економіки, оскільки об'єднує два важливих аспекти: державно-приватне партнерство як шлях підвищення рівня забезпечення нових наукових розробок; об'єднання зусиль фундаментальної і галузевої науки, бізнесу та потенціалу підприємств.

Для реалізації напрацьованих учасниками платформи завдань створюється інноваційний Кластер «Конкурентоспроможність», який є добровільним об'єднанням вищих навчальних закладів (університетів), наукових установ, розвинутих суб'єктів господарювання (рис.2).

Рис. 2. Організаційна структура інноваційного Кластеру «Конкурентоспроможність»
Джерело: власна розробка авторів

В університетах – учасниках Кластеру організовуються наукові парки для здійснення інтеграції освіти, науки, підприємництва і місцевих органів влади, розвитку інноваційної діяльності, ефективного впровадження передових напрямів науки та технологій в регіоні, для підвищення соціально-економічного та екологічного рівня його розвитку за рахунок створення нових робочих місць, активізації малого та середнього підприємництва.

Основними функціями наукового Парку університету є:

- створення нових видів інноваційного продукту, здійснення заходів щодо їх комерціалізації, організація та забезпечення виробництва наукоємної, конкурентоспроможної на внутрішніх і зовнішніх ринках інноваційної продукції;
- залучення студентів, випускників, аспірантів, науковців та працівників вищого навчального закладу до розроблення і виконання проектів наукового парку;
- організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів, необхідних для розроблення і реалізації проектів наукового парку; залучення і використання у своїй діяльності ризикового (венчурного) капіталу, підтримка наукоємного виробництва;

Науковий парк університету є добровільним об'єднанням юридичних осіб (засновників), що

здійснюють свою спільну діяльність на основі Договору та Статуту про створення парку, а також реалізації проектів в сфері виробничого впровадження наукомістких розробок, високих технологій та конкурентоспроможної на світовому ринку продукції на всіх стадіях процесу "дослідження – виробництво – реалізація".

До участі в діяльності Наукового парку залучаються господарючі юридичні особи, які запропонували наукові проекти, що відповідають пріоритетним напрямам його діяльності, підписали договір про партнерство щодо умов участі у процесі розроблення та виконання проектів наукового парку.

Інформаційною базою функціонування Кластеру є БАНК ІННОВАЦІЙ, який служить платформою для підготовки і впровадження наукових ідей та розробок у практику. Банк інновацій безперервно поповнюється новими науковими розробками, рекомендаціями та інноваційними пропозиціями. Здійснюється експертна оцінка інноваційних пропозицій і за результатами експертизи розробляються інвестиційні проекти і бізнес-плани. Банк інноваційної інформації служить також основою підвищення освітньо-фахового рівня населення

Пріоритетним напрямом діяльності Кластеру «Конкурентоспроможність» є формування компетентності населення. Для його реалізації створено при Хмельницькому економічному університеті «Центр формування компетентності кадрів і працевлаштування», у складі якого організовано бізнес кадровий інкубатор «Універсальний» та Кадрово-рекрутингову агенцію.

Метою Центру є здійснення безперервної теоретичної і практичної підготовки різних верств і категорій населення на засадах дистанційного навчання для забезпечення суб'єктів господарювання висококваліфікованими кадрами шляхом підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації, а також пошуку і підбору найкращих фахівців, які високо ціняться на ринку праці, що сприяє розвитку кадрової конкуренції як основи зростання компетентності фахівців.

Стратегія вибору нашого напрямку і форми формування компетентності населення, зокрема використання дистанційної форми навчання, співпадає з прогнозами 645 експертів, опитаних аналітичним центром World Innovation Summit for Education (Wise). За результатами опитування встановлено, що в найближчі 15 років інтернет перетворить навчальні заклади в «в інтерактивне середовище», яке радикально перетворить традиційні форми навчання і змінить роль вчителів, батьків і учнів.

Головна місія вчителя буде полягати в тому, щоб направляти учня в ході самостійного навчання. Навчальна програма буде персоналізована у відповідності з потребами кожного учня. Особисті і практичні навички будуть цінитися вище, ніж академічне пізнання.

Головним джерелом знань стане інтернет. Освіта стане дорожчою і буде тривати все життя. Учитель стане провідником учня на його власному шляху до знань. Очікується розвиток методики, при якій учні самостійно готують уроки і виступають з презентаціями в класі, а вчитель їх консультує [10].

Для ефективного функціонування Центру визначені основні завдання щодо: організації повноцінної навчальної бази; проведення рейтингової якісної оцінки претендентів на робочі місця на основі результатів навчання, методу аналізу ситуацій (casestudy), метод оцінки в реальних бізнес-ситуаціях (ассесмент), тестування.

Особливо гостра потреба створення Центру пов'язана з низьким рівнем освітніх послуг на селі, відсутністю належного інформування і консультування сільського населення. В нових умовах господарювання особливо важливо забезпечити відповідну широку просвіту сільського населення, зокрема підготовку фахівців ринкового спрямування для сільського господарства на умовах дистанційної системи навчання, з метою активізації діяльності сільських жителів щодо соціально-економічного і екологічного відродження села, еколого безпечного розвитку сільських територій і забезпечення ефективного функціонування сільського господарства.

Основними принципами здійснення освітньої діяльності є: забезпечення можливості громадян здобувати освіту протягом усього життя; інтеграція освіти, науки і виробництва шляхом активного використання результатів наукових досліджень, передового досвіду виробництва і методів інноваційного характеру у навчальному процесі; впровадження методики безперервності освіти, надання можливості постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки і перепідготовки.

Основними засобами реалізації цих принципів є забезпечення доступу до навчання усіх верств населення за рахунок розширення переліку послуг з підвищення кваліфікації фахівців; підвищення якості рівня освітніх послуг за рахунок постійного оновлення програм навчання з урахуванням сучасних вимог і актуальності розроблюваних проблем; адаптування програм підготовки до ринкових умов.

Освітню діяльність з формування професійної компетенції і висококваліфікованого фахівця визнано доцільним розпочинати з шкільного періоду, після освоєння загальноосвітніх дисциплін - з передвипускних і випускних класів загальноосвітньої школи. Саме такий підхід дає можливість організувати ефективну профорієнтацію молоді і забезпечити раціональну систему підготовки кадрів.

З врахуванням останнього бізнес-інкубатором «Універсальний», який має диференційовані структурні підрозділи, започатковано інноваційний освітній проект: «Від учня – до висококваліфікованого фахівця – до конкурентоспроможного підприємництва». Поетапне освоєння професійних знань здійснюється шляхом поступового використання навчальних програм:

- учнівського бізнес-інкубатора;

- студентського бізнес-інкубатора;
- бізнес-інкубатора стартаперів;
- технологічного бізнес-інкубатора.

До участі в інноваційному учнівському бізнес-інкубаторі залучаються за бажанням учні випускних класів загальноосвітніх шкіл і ПТУ. До завершення навчання в загальноосвітній школі учні, які стали учасниками бізнес-інкубатора, отримують можливість освоювати дистанційно під керівництвом тьюторів (*т.зв. домашніх вчителів*), які забезпечують розробку індивідуальних освітніх програм і супроводжують процес індивідуального навчання. За час перебування в учнівському бізнес-інкубаторі учасники навчання освоюють наступні навчальні дисципліни: основи економіки і організації діяльності підприємств; основи організації і ведення підприємницької діяльності; основи сільськогосподарського виробництва; основи екології виробництва і природокористування; основи інформатики і автоматизованого бухгалтерського обліку. Кінцевими результатами навчання в учнівському бізнес-інкубаторі є отримання учасниками базових знань для оцінки і визначення пріоритетів подальшого навчання та можливості для розпочинання власного бізнесу. За результатами навчання учасники отримують відповідні Свідоцтва, Сертифікати і рекомендації для зарахування на продовження навчання в студентському бізнес-інкубаторі.

До участі в студентському відділі бізнес-інкубатора залучається за бажанням молодь (студенти I – III курсів). За період перебування в бізнес-інкубаторі його учасники отримують додаткову, поряд з основним навчанням в університеті, можливість оволодіти ширші і глибші знання з актуальних напрямів відповідно до сучасних європейських вимог підготовки фахівців. Учасники, які зараховані на навчання в інкубаторі освоюють і отримують дистанційно спеціальні навички з наступних напрямів: економіка і управління національним господарством; економіка і управління підприємствами; інноваційна економіка; корпоративна економіка; екологічна (зелена) економіка; економіка людського капіталу (економіка знань); інвестиційний менеджмент; маркетинго-логістичне управління товаровиробництвом; економічна діагностика підприємств; зовнішньо-економічна діяльність. В процесі навчання учасники ознайомлюються з найновішими результатами вітчизняної і зарубіжної науки та передової практики. За результатами навчання учасники отримують відповідні Свідоцтва, Сертифікати і рекомендації для зарахування на продовження навчання в Інноваційному бізнес – інкубаторі стартаперів чи в Інноваційному технологічному бізнес-інкубаторі.

Метою інноваційного бізнес – інкубатора стартаперів є підготовка випускників університету і одночасно бізнес-інкубатора до самостійної професійної розробки інноваційно- інвестиційних проектів, бізнес-планів та маркетингових програм з використанням інформаційних технологій, для започаткування власного бізнесу, чи реалізації їх на інноваційному ринку, або для безпосереднього впровадження у виробництво. Учасниками бізнес – інкубатора стартаперів є випускники студентського бізнес-інкубатора, а також інші особи, які мають як мінімум бакалаврську освіту.

Теоретична частина підготовки стартаперів включає дистанційне освоєння наступних предметів: інноваційний менеджмент; інвестиційний менеджмент; оцінка і страхування ризиків; бізнес-планування; інноваційно-інвестиційне проектування; експертна оцінка землі, майна і бізнесу підприємства; проектний аналіз; управління проектами; практика складання бізнес-планів та інноваційно-інвестиційних проектів.

Практичні навички майбутні стартапери отримують на основі використання інтернет – технологій в процесі дистанційних семінарів, демонстраційних показів, мастер-класів за тематикою: складання бізнес-планів; розробка інноваційних проектів; оформлення інвестиційних пропозицій; складання бізнес-планів інвестиційних проектів; експертна оцінка інноваційно-інвестиційних проектів. За результатами навчання учасники отримують відповідні Свідоцтва, Сертифікати і методичні рекомендації для організації Стартапів.

Учасниками інноваційного технологічного бізнес-інкубатора можуть бути студенти IV – V курсів навчальних закладів, особи, які займаються підприємництвом (бажають стати підприємцями) та всі інші особи, що займають активну позицію в господарській діяльності і мають інтерес в її інноваційному удосконаленні. За час дистанційного навчання (5 місяців) учасники освоюють 4 навчальні дисципліни (щомісячно 1 предмет) і проходять місячне практичне освоєння теоретичного навчального матеріалу (табл.1).

За результатами навчання учасники отримують відповідні Свідоцтва та Сертифікати.

Аналіз і оцінка запропонованої інноваційної системи формування кадрового потенціалу, заснованої на взаємній інтеграції освітнього, наукового і виробничого простору підтверджує зміну місця освіти в цій системі і перетворення її з транслятора знань та генератора специфічних навичок в умінь в безпосереднього виробника знань, в активного учасника процесу трансформації цих знань, в нові продукти, технології та послуги.

Для забезпечення високої результативності функціонування бізнес-кадрового інкубатора створюється **кадрово-рекрутингове агенство**. Його структурний підрозділ - відділ «**кадрове агенство**» формує базу пошукувачів роботи і здійснює пошук підприємства, яке може запропонувати роботу, а відділ «**рекрутингове агенство**» формує базу роботодавців, отримує завдання від

роботодавців на пошук кандидатів на конкретні посади. Різновидністю рекрутинга є хедхантинг («охота за головами»), тобто роботодавець може дати їм завдання на переманювання конкретного фахівця від конкурентів.

Таблиця 1

Напрями і плани навчального процесу в технологічному інкубаторі

Навчальні дисципліни	Місяці навчання				
	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	6
Напрямок 1. Підприємництво в системі господарської діяльності <i>Кваліфікація - фахівець з організації підприємницької діяльності</i>					
1. Підприємництво з основами оподаткування, обліку, звітності та бізнес-планування	+				
2. Економіка, організація і управління підприємства		+			
3. Стратегія підприємства			+		
4. Формування стратегії розвитку бренду підприємства				+	
Практичне освоєння теоретичного навчального матеріалу					+
Напрямок 2. інноваційно-інвестиційна діяльність <i>Кваліфікація – фахівець з інноваційно-інвестиційного менеджменту</i>					
1. Інноваційна діяльність з основами оцінки інновацій	+				
2. Інвестиційна менеджмент з основами аналітики		+			
3. Інноваційно-інвестиційне проектування. Управління проектами			+		
4. Експертна оцінка інвестиційних проектів				+	
Практичне освоєння теоретичного навчального матеріалу					+
Напрямок 3. Фінансова діяльність <i>Кваліфікація: фахівець з фінансової діяльності</i>					
1. Теорія фінансів. Бюджетне фінансування	+				
2. Фінансова діяльність підприємств і банків		+			
3. Розвиток фінансово-кредитної кооперації			+		
4. Фінансово-кредитний менеджмент				+	
Практичне освоєння теоретичного навчального матеріалу					+
Напрямок 4. Управління ризиками в економічній діяльності <i>Кваліфікація: фахівець з управління ризиками</i>					
1. Ризик- менеджмент	+				
2. Управління ризиками		+			
3. Моніторинг, аналіз, контроль і страхування, ризиків в галузях національної економіки			+		
4. Страхувальний менеджмент				+	
Практичне освоєння теоретичного навчального матеріалу					+
Напрямок 5. Економічна безпека і антикризове управління підприємством <i>Кваліфікація: фахівець з економічної безпеки підприємства</i>					
1. Економічна безпека підприємства	+				
2. Економічна діагностика підприємства		+			
3. Банкрутство та санація підприємства			+		
4. Антикризове управління підприємством				+	
Практичне освоєння теоретичного навчального матеріалу					+
Напрямок 6. Готельно-туристична діяльність <i>Кваліфікація: фахівець з готельно-туристичної діяльності</i>					
1. Інфраструктура готельно-туристичної діяльності	+				
2. Маркетинг готельно-туристичної діяльності		+			
3. Технологія процесів виробництва і реалізації готельно-туристичних послуг			+		
4. Менеджмент готельно-туристичної діяльності				+	
Практичне освоєння теоретичного навчального матеріалу					+
Напрямок 7. Зовнішнь-економічна діяльність <i>Кваліфікація: фахівець із зовнішнь-економічної діяльності</i>					
1. Зовнішнь-економічна діяльність з основами обліку	+				
2. Міжнародна комерційна справа і торгівля		+			
3. Міжнародна економіка і міжнародні фінанси			+		
4. Митна справа і СОТ				+	
Практичне освоєння теоретичного навчального матеріалу					+

продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
Напрямок 8. Аналітичне дослідження ринків <i>Кваліфікація: фахівець з аналітики ринків</i>					
1. Біржова торгівля (фундаментальний аналіз і оцінка)	+				
2. Фінансовий ринок (фундаментальн. аналіз і оцінка)		+			
3. Товарний ринок (фундаментальний аналіз і оцінка)			+		
4. Продовольчий ринок (фундамент. аналіз і оцінка)				+	
Практичне освоєння теоретичного навчального матеріалу					+
Напрямок 9. Маркетингова діяльність <i>Кваліфікація: фахівець з маркетинго-логістичного управління</i>					
1. Маркетингова діяльність	+				
2. Логістична діяльність		+			
3. Виробничий, промисловий маркетинг			+		
4. . Соціально-етичний маркетинг. Маркетинг відносин				+	
Практичне освоєння теоретичного навчального матеріалу					+
Напрямок 10. Управлінське консультування <i>Кваліфікація: фахівець з управлінського консультування</i>					
1. Управлінське консультування	+				
2.. Інформаційний менеджмент. Управлінське документознавство		+			
3. Технологія підготовки і прийняття управлінських рішень			+		
4. . Стратегічне управління підприємством				+	
Практичне освоєння теоретичного навчального матеріалу					+

Джерело: власна розробка авторів

Кадрово-рекрутингова агенція тісно співпрацює з бізнес-кадровим інкубатором, формуючи з числа його випускників кадровий резерв. В базу даних вносяться результати навчання, на основі яких формується рейтинг претендента на вакантне робоче місце. Агенція здійснює підбір кадрів за замовленням роботодавців і працевлаштування населення. Організація веде пошук, проведення співбесід, відбір і аналіз кандидатів для створення резерву кваліфікованої робочої сили, формує мережу філій **кадрово-рекрутингового агентства**, наводить зв'язки з роботодавцями і біржами праці, укладає угоди з роботодавцями.

Кадрово-рекрутингова агенція надає шукачам наступні послуги:

- допомагає скласти резюме;
- подає інформацію про наявність вакансій;
- вносить резюме в Банк даних агентства;
- надає допомогу шукачам роботи в підготовці до співбесіди з роботодавцем;
- здійснює професійне і психологічне тестування;
- організовує курси підвищення кваліфікації;
- допомагає у працевлаштуванні, в т.ч. за кордоном.

При створенні резерву кваліфікованої робочої сили кадрово-рекрутингова агенція враховує відповідні тестові вимоги (табл. 2).

Таким чином, реалізація інноваційно-освітнього проекту «Від учня – до висококваліфікованого фахівця – до конкурентоспроможного підприємництва» забезпечить підвищення компетентності населення, високий рівень кваліфікації кадрів підприємств і організацій, що стане основою конкурентоспроможного розвитку підприємств і організацій національного господарства.

На основі новоствореної і поновлюваної кадрової бази виникає потенційна можливість розвивати і удосконалювати управлінсько-технологічну структуру виробництва, зокрема інтегрувати наукову, освітню і виробничу діяльність і концентрувати за відповідними напрямками шляхом створення спеціалізованих інноваційних Центрів забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємницьких формувань (рис.1).

Основою створення забезпечувальних Центрів: організаційного забезпечення, інноваційно-інвестиційного, фінансово-кредитного, маркетинго-логістичного, екологізації виробництва, продукції і територій, аналітичного Центру моніторингу ринків і ринкових відносин, організації зовнішньоекономічної діяльності, економічної безпеки і антикризового управління підприємств, формування компетентності кадрів і працевлаштування, Інформаційно-консультаційний і впроваджувальний Центр, Центр альтернативної енергетики і енергозбереження, Центр біологічного землеробства і збереження родючості ґрунтів та інших є розробка відповідних бізнес-планів, Положень про функціонування конкретних Центрів, механізмів їх функціонування.

Таблиця 2

Основні тестові вимоги до кадрів

Здібності	Характеристика
Інтелектуальні здібності	- здатність аналізувати; - логіка, творчість та оригінальне мислення; - здатність синтезувати/продувати нові ідеї
Особисті якості	- почуття власної гідності; - дух підприємництва; - ініціативність; - ділова етика
Емоційна зрілість	- чесність, об'єктивна оцінка власних можливостей; - врівноваженість; - незалежність поглядів
Компактність	- вміння встановлювати контакти; - здатність входити в довіру; - вміння слухати, переконувати, заохочувати; - вміння адаптуватися до роботи в нових соціально-психологічних умовах

Джерело: власна розробка авторів

Інноваційний кластер «Конкурентоспроможність» формує систему бізнес-планів та інноваційно-інвестиційних проектів зі сприяння і забезпечення конкурентоспроможного розвитку сільського господарства на різних ієрархічних рівнях (рис.3).

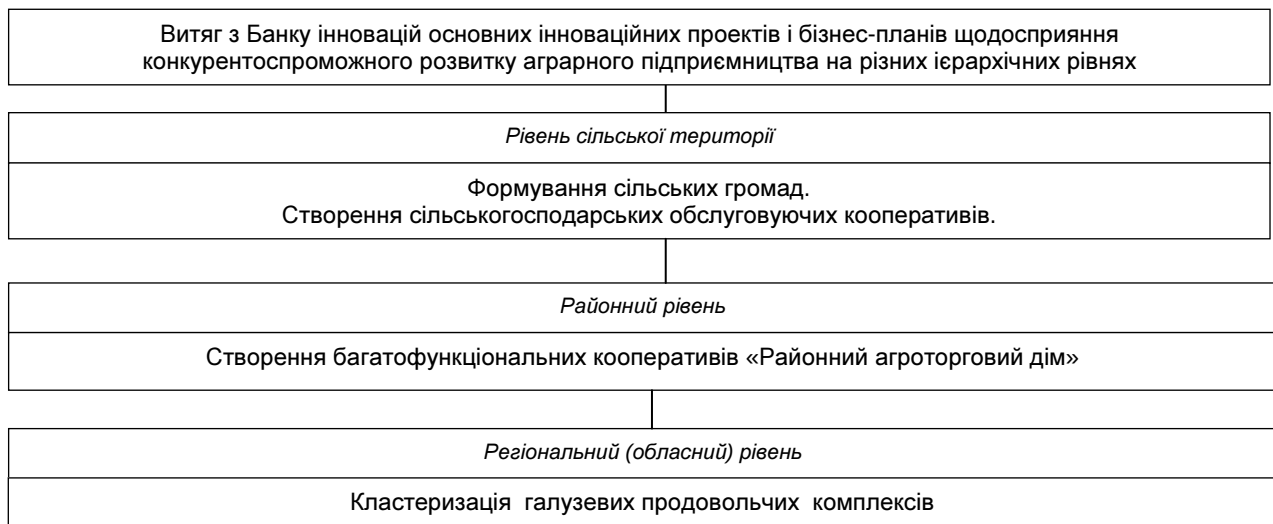

Рис.3. Основні напрями реформування сільського господарства на різних ієрархічних рівнях

Джерело: власна розробка авторів

На рівні сільської території для організації ефективного господарювання особливо важливо сформувати сільську громаду як ефективний громадський орган управління територією. Для забезпечення раціонального використання ресурсів села і визначення стратегії розвитку сільської території складається відповідний інноваційний проект і бізнес-план.

Враховуючи складність сільськогосподарського виробництва, приватні товаровиробники, особливо дрібнотоварні, не можуть одночасно приділяти увагу і виробництву, і комерційній діяльності, пошуку й придбанню ресурсів та послуг за прийнятними цінами. Однією з умов їх успішного функціонування є створення обслуговуючих кооперативів, які значно покращують і здешевлюють цю сферу діяльності.

Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, що є сільськогосподарськими товаровиробниками, на засадах добровільного членства та об'єднання майнових пайових внесків для спільної діяльності. Він належить сільськогосподарським товаровиробникам і управляється ними на демократичних засадах, надає своїм членам (особистим господарствам) послуги, пов'язані із зберіганням, переробкою (первинною) та збутом сільськогосподарської продукції; надання послуг з обробітки, поліпшення сільськогосподарських угідь, постачання насіннєвого та садивного матеріалу, добрив, молодняка худоби і птиці, звірів; надання культурно-побутових, ритуальних, транспортних, експедиційних і консультативних послуг з питань сільськогосподарського виробництва і комерційної практики; проведення природоохоронних заходів і селекційної роботи.

Основна риса кооперативу - його неприбутковий характер. Надання послуг, виконання робіт здійснюється за собівартістю. Кооператив не залишає собі прибутку, а результат економічної діяльності розподіляє серед членів пропорційно до участі в роботі кооперативу. Залежно від виду діяльності кооперативи поділяються на переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, сервісні та інші і можуть створюватися у межах одного або декількох населених пунктів району. Для створення кооперативу складається статут і розробляється бізнес-план, в якому передбачаються етапи його формування і механізм функціонування.

На районному рівні для забезпечення конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарських формувань створюється багатофункціональний кооператив «**РАЙОННИЙ АГРОТОРГОВИЙ ДІМ**» (рис. 4)

Рис.4. Організаційна структура районного агроторгового Дому

Джерело: власна розробка авторів

Його функції пов'язані з сприянням на районному рівні конкурентоспроможному розвитку аграрного виробництва шляхом економіко-правового консультування, навчання і послуг, пов'язаних з організацією кооперативних та інтеграційних формувань, розширенням маркетинго-логістичної діяльності та сфер заготівлі, збереження і переробки сільськогосподарської продукції, здійснення інших дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб особистих селянських та фермерських господарств, господарських товариств, інших сільськогосподарських підприємств усіх форм власності і господарювання, а також сільського населення у підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок прибуткового ведення господарства.

На регіональному (обласному рівні) здійснюється процес інтеграції сільськогосподарських, заготівельних, переробних, обслуговуючих та інших підприємств та організацій агропромислового виробництва у формі кластерів галузевих продуктових комплексів (зернопродуктовий, цукропродуктовий, олійнопродуктовий, овочепродуктовий, молокопродуктовий, м'ясопродуктів та інші). Такий підхід направлений на зміцнення зв'язків між партнерами спільного виробництва кінцевого продукту, удосконалення економічних відносин, які забезпечать зменшення виробничих втрат, підвищення якості продукції, зниження її собівартості і відповідне зростання рівня конкурентоспроможності.

Висновки з даного дослідження. Дослідженням встановлено, що в умовах інтеграції аграрної економіки України в міжнародний економічний простір і у зв'язку з посиленням процесів глобалізації, забезпечення конкурентоспроможності підприємства є основою ефективності його діяльності на стратегічному рівні. Для розбудови економічно і соціально багаті країни, забезпечення її процвітання, необхідно мати розвинутий людський капітал - освічене, здорове і оптимістичне населення, провідних фахівців, що визначають креативність та інноваційність національної економіки.

За результатами дослідження запропоновано створити науково-освітньо-виробничу платформу «Інноваційне забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства», яка формується на засадах інтеграції науки, освіти і виробництва.

Пріоритетом технологічної платформи є підвищення рівня компетентності персоналу, удосконалення організаційної структури, використання прогресивних технологій і методів виробництва, які ґрунтуються на глибшому розумінні процесів, що відбуваються в галузі і спрямовані на забезпечення сталого розвитку аграрної сфери.

Для реалізації завдань платформи створюється інноваційний Кластер «Конкурентоспроможність», який є добровільним об'єднанням вищих навчальних закладів (університетів), наукових установ, розвинутих суб'єктів господарювання.

Інформаційною базою функціонування Кластеру є БАНК ІННОВАЦІЙ, який служить платформою для підготовки і впровадження наукових ідей та розробок у практику. Банк інновацій безперервно поповнюється новими науковими розробками, рекомендаціями та інноваційними пропозиціями.

Пріоритетним напрямом діяльності Кластеру «Конкурентоспроможність» є формування компетентності населення. Для його реалізації створено при Хмельницькому економічному університеті «Центр формування компетентності кадрів і працевлаштування», у складі якого організовано бізнес кадровий інкубатор «Універсальний» та Кадрово-рекрутингову агенцію.

Інноваційний кластер «Конкурентоспроможність» формує систему бізнес-планів та інноваційно-інвестиційних проектів зі сприяння і забезпечення конкурентоспроможного розвитку сільського господарства на різних ієрархічних рівнях.

Література

1. Антология экономической классики : В. Петти, А. Смит, Д. Рикардо / [Сост.: И. А. Столяров, З. А. Басырова; Предисл. И. А. Столярова], – М. : Эконом: Ключ, 1993. – Т. 1. – 486 с.
2. Аграрна реформа в Україні / П. І. Гайдучкий, П. Т. Саблук, Ю. О. Лупенко [та ін.] ; за ред. П.І. Гайдучького. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
3. Гальчинський А. С. Суперечності реформ: у контексті цивілізаційного процесу / А.С. Гальчинський. – К. : Українські пропілеї, 2001. – 320 с.
4. Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на внутрішньому та зовнішньому ринках : наукова доповідь / за ред. В. М. Трегобчука, Б. Й. Пасхавера. – К. : Ін-т екон. та прогноз., 2007. – 260 с.
5. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент / Р.А. Фатхутдинов. – М. : Маркетинг, 2002. – 892 с
6. Деметтьева А. Конкурентоспособность международных компаний / А. Деметтьева // Маркетинг. – 2000. – № 3. – С. 64-67.
7. Портер М.Е. Стратегія конкуренції: Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / Портер М.Е. ; пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К. : Основи, 1998. – 390 с.
8. Маховикова Г. А. Оценка экономической эффективности инвестиционных проектов с учетом экологического фактора / Г. А. Маховикова. – Санкт-Петербург : Экономика и финансы, 2010. – 181 с.
9. Прыкин Б.В. Стратегия экономики. Природный экогармонизм : учеб. пособ. / Б. В. Прыкин. – М. : ЮНИТИ, 2000. – 367 с.
10. Образование будет длиться всю жизнь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nr2.com.ua/News/world_and_russia/Obrazovanie-budet-dlitsya-vsya-zhizn-82902.html

References

1. Stoliarov, I.A., Basyrova, Z.A. (1993), *Antologiya ekonomicheskoy klassiki: V. Petti, A. Smit, D. Rikardo* [Anthology of economic classics : B. Petty, Adam Smith, David Ricardo] in two volumes, Ekonom, Klyuch, Vol. 1, Moscow, Russia, 486 p.
2. Haidutskyi, P.I., Sabluk, P.T., Lupenko, Yu.O. and others (2005), *Ahrarna reforma v Ukraini* [Agrarian reform in Ukraine], Edited by P.I. Haidutskyi, NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 424 p.
3. Halchynskiy, A.S. (2001), *Superechnosti reform: u konteksti tsyvilizatsiinoho protsesu* [Contradictions of reforms: in the context of the civilization process], Ukrainski propileii, Kyiv, Ukraine, 320 p.
4. Trehobchuk, V.M., Paskhaver, B.Y. (2007), *Zabezpechennia konkurentospromozhnosti ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrayiny na vnutrishniomu ta zovnishniomu rynkakh* ["Ensuring the competitiveness of the agricultural sector in Ukraine at domestic and foreign markets": scientific report], Int-t ekon. ta prohnouzuv., Kyiv, Ukraine, 260 p.
5. Fatkhutdinov, R.A. (2002), *Konkurentosposobnost organizatsii v usloviyakh krizisa: ekonomika, marketing, menedzhment* [Competitiveness of the organization in crisis: economics, marketing, management], Marketing, Moscow, Russia, 892 p.
6. Dementieva, A. (2000), "Competitiveness of international companies", Marketing, no 3, pp. 64-67.
7. Porter, M.Ye. (1998), *Strategiya konkurentsii: Metodika analizu galuzey i diialnosti konkurentiv* [Strategy of Competitiveness: Methods of analysis of industries and activities of competitors], Translated by A. Oliynyk, R. Skilskyi, Osnovy, Kyiv, Ukraine, 390 p.
8. Makhovikova, G.A. (2010), *Otsenka ekonomicheskoy effektivnosti investitsionnykh proyektov s uchetom ekologicheskogo faktora* [Assessing the economic efficiency of investment projects taking into account the environmental factor], Ekonomika i finansy, St.-Peterburg, Russia, 181 p.
9. Prykin, B.V. (2000), *Strategiya ekonomiki. Prirodnyy ekogarmonizm: ucheb.posob.* [The strategy of the economy. Natural ecological harmonism], textbook, Moscow, Russia, YUNITI, 367 p.
10. Education will last a lifetime, available at: http://nr2.com.ua/News/world_and_russia/Obrazovanie-budet-dlitsya-vsya-zhizn-82902.html

УДК 378.1:303:339.92

Шевчук А.В.,
д.е.н., старший науковий співробітник,
Інститут регіональних досліджень НАН України
Шевчук Л.Т.,
д.е.н., професор, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків
Тернопільський інститут соціальних та інформаційних технологій

УНІВЕРСИТЕТИ ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ ЯК ОПОРНІ ЦЕНТРИ ГЛОБАЛЬНОГО НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Shevchuk A.V.,
dr.sc.(econ.), senior research fellow,
Institute of Regional Researches NAS of Ukraine
Shevchuk L.T.,
dr.sc.(econ.), professor, vice rector for scientific
affairs and international contacts
Ternopil Institute of Social and Information Technologies

UNIVERSITIES THIRD MILLENIUM AS A REFERENCE CENTER OF GLOBAL SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL SPACE

Постановка проблеми. Стрімке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери висунули нові подібні вимоги до освіти та науки в різних країнах світу. Їх впровадження в реальії сьогодення стали свідченням формування глобального науково-освітнього простору. Найпотужнішими центрами продукування та дифузії інновацій і знань були університети. Саме вони повинні стати опорними центрами глобального науково-освітнього простору. Але, в сучасних умовах самі університети повинні змінитися з традиційних на прогресивні структури. Вони повинні перетворитися в університети третього тисячоліття, здатні виконувати нові системоформуючі функції, які забезпечать формування глобального науково-освітнього простору, що дозволить інтенсифікувати розвиток усіх галузей знань, насамперед економічної науки. Сказане актуалізує тему цієї публікації, яка присвячена окресленню та розв'язанню зазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Євроінтеграція, за яку самовіддано боровся український народ, стала, згідно з словами Президента України, національною ідеєю країни: 15 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію. Оскільки, Угода про асоціацію передбачає приведення українських стандартів у різних сферах життєдіяльності суспільства у відповідність до стандартів ЄС, то очевидно є реальність прискорення формування Загальноєвропейського науково-освітнього простору як складової глобального науково-освітнього простору та інтеграції в нього України. У сфері науки й освіти формування єдиного глобального простору відбувається через впровадження єдиних підходів різних країн до організації науки й освіти та через визнання документів про освіту інших країн. Якщо в країнах ЄС таке впровадження здійснюється відносно синхронно, то євроінтеграція України є складним процесом, який можливий при умові дотримання країною нових вимоги до освіти та науки.

Особливості входження України в Європейський науково-освітній простір вивчалися такими вченими, як В. Андрущенко, С. Бондирєва, О. Дем'янчук, В. Журавський, М. Згуровський, І. Козловська, Н. Колісниченко, В. Кремінь, В. Куценко, С. Ніколаєнко, А. Панарін, Л. Семів, М. Степко, Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, В. Шукшунів та інші. Але, в наш час недостатньо приділено уваги розвитку ядер глобального науково-освітнього простору – університетів третього тисячоліття, їх трансформації та функціонуванню як пульсарів, здатних за допомогою дифузії знань, інформації та переробці отриманих з периферійних територій зворотних зв'язків об'єднати усі країни в глобальний науково-освітній простір.

Постановка завдання. Метою цієї статті є обґрунтування необхідності трансформації найкращих університетів європейських країн і України в університети третього тисячоліття, доведення важливості першочергового поширення нової парадигми освіти в університетах нового типу, окреслення ролі університетів третього тисячоліття як центрів дифузії знань, технологій, інновацій, креативних ідей, прогресу суспільного розвитку загалом та подальшому розвитку економічної науки зокрема.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здавна освітні процеси та наукові дослідження забезпечувалися на найвищому рівні в університетах. Невипадково домінантними структурами чи ядрами, які виступатимуть системоформуючими центрами глобального науково-освітнього простору в перспективі, будуть також університети. На жаль, останні дуже нерівномірно розміщені в глобальному просторі. Насамперед це стосується тих університетів, які визнані найкращими в світі.

Так, згідно з опублікованим у 2014 році рейтингом найкращих університетів світу, який був розроблений британським виданням Times Higher Education та інформаційною групою Thomson Reuters, перші місця посіли ВНЗ зі США та Британії. При розробці рейтингу експерти Times Higher Education використали 13 показників навчальних закладів (академічна та наукова репутації університетів, цитованість наукових публікацій, обсяги державного та приватного фінансування дослідницької діяльності університету, відношення кількості іноземних викладачів та студентів до кількості місцевих, внесок в інновації, кількість захищених дисертацій та ін.). Загалом у список найкращих ВНЗ планети за версією Times Higher Education увійшли 179 університетів з Європи, 126 - з Північної Америки, 52 - з Азії, 25 - з Океанії, 11 - з Близького Сходу і по 4 - з Південної Америки та Африки [6]. Українські університети до списку найкращих 400 ВНЗ від британського видання не увійшли. З російських університетів на 196-й позиції - Московський державний університет, а в складі третьої сотні рейтингу - Новосибірський державний університет.

Наведені дані засвідчують, що найкращі університети як ядра глобального науково-освітнього простору розміщені вкрай нерівномірно. Це означає, що сучасний глобальний науково-освітній простір є неоднорідний, несформований і не готовий виконувати новітні завдання, пов'язані з формуванням економіки знань у низці країн світу.

Для того, щоб Україна стала повноправним членом світової спільноти країн, то першою і чи не найголовнішою вимогою, пов'язаною із її входженням в глобальний науково-освітній простір, є цілеспрямований розвиток українських університетів. На 16 вересня 2014 року, згідно з опублікованим рейтингом британської компанії Quacquarelli Symonds (QS), лише шість українських університетів потрапили до списку 800 найкращих університетів світу (Київський національний університет ім. Тараса Шевченка – 421 місце, Харківський національний університет імені Каразіна – 481 місце, НТУУ "Київський політехнічний інститут" – 551 місце, Сумський державний університет – 651 місце, Донецький національний університет і НТУ "Харківський політехнічний інститут" – місця наприкінці списку).

Згідно з рейтингом «Топ 200 Україна», що його традиційно представив у 2013 році Центр міжнародних проектів «Євроосвіта» за узгодженням з Міжнародною наглядовою радою, у першу двадцятку найкращих українських ВНЗ включено:

1. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»;
2. Київський національний університет ім. Т. Шевченка;
3. Харківський національний університет ім. В. Каразіна;
4. Національний університет «Києво-Могилянська академія»;
5. Національний медичний університет ім. О. Богомольця;
6. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»;
7. Національний гірничий університет;
8. Національний університет «Львівська політехніка»;
9. Національний університет біоресурсів і природокористування України;
10. Дніпропетровський національний університет;
11. Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана;
12. Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;
13. Національна металургійна академія України;
14. Львівський національний університет ім. І. Франка;
15. Харківський національний університет радіоелектроніки;
16. Національний авіаційний університет;
17. Донецький національний університет;
18. Донецький національний технічний університет;
19. Київський національний торговельно-економічний університет;
20. Одеський національний університет ім. І. Мечникова [4].

Як бачимо, найкращі університети України також нерівномірно розподілені в просторі.

В основі функціонування більшості університетів світу, в тому числі й України, закладені традиційні моделі університетів (рис. 1).

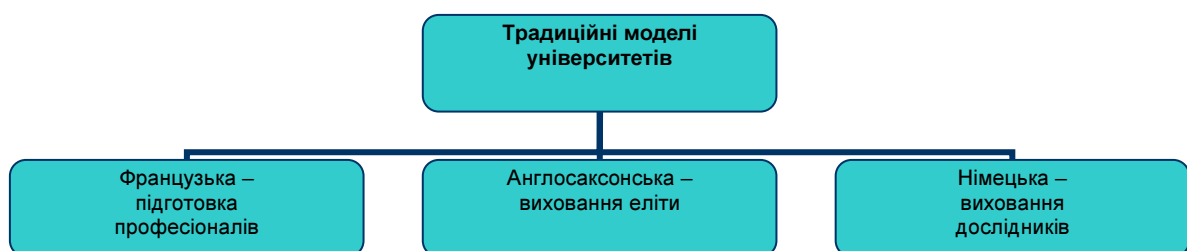

Рис. 1. Традиційні моделі університетів

Джерело: [2]

Університети, залишаючись впродовж багатьох років рушіями суспільного прогресу, накопичували вантаж рудиментних явищ, ознак і структурних особливостей, що в наш час поставило на порядок денний необхідність розробки нових моделей таких установ. Нові моделі мають відрізнитися від існуючих морфологічно, структурно, змістовно, функціонально та сприяти перетворенню існуючих університетів в університети третього тисячоліття. При цьому, університети нового типу повинні активізувати розвиток усіх галузей знань, впроваджуючи нову парадигму освіти й науки, яка активно обговорюється останнім часом світовою науковою спільнотою.

Вивчення авторами низки соціально-економічних явищ в територіальних суспільних системах – країнах, регіонах, адміністративних районах, міських і сільських поселеннях (наприклад, дослідження стану науки і освіти, вивчення закономірностей міграційних процесів, аналіз соціально-економічних полів тощо) показали, що в рамках існуючої парадигми науки практично неможливо пояснити їх сутність та закономірності функціонування. Дослідження засвідчували, що отримання нових теоретичних знань про територіальні суспільні системи як про живі соціально-економічні системи можливе лише в рамках нової парадигми науки, розробка якої особливо активізувалася в останньому десятиріччі XX ст. Стара парадигма, в системі відліку якої господарство досліджувалося в основному під кутом зору соціальних функцій виробничо-трудої сфери, де населення розглядалося, як правило, ізольовано від економічної діяльності і де дуже часто навіть управлінсько-організаційна діяльність тлумачилася як другорядна, не дає можливості стверджувати про територіальні суспільні системи як про живі соціально-економічні феномени і про такі елементи в їх структурі, як поля.

Зазначимо, що нова парадигма науки викристалізовується у світоглядних напрямках [7], які розробляються ученими різних галузей знань, практично, одночасно. У більшості випадків ці світоглядні напрямки знайшли своє відображення у створенні нових галузей знань з новими назвами, які претендують на загальні, універсальні основи світорозуміння [5]. Серед цих галузей знань – еніологія (Г. І. Швєбс), екогенологія (С. М. Злупко), гіперекономіка чи новітня теоретична економіка (Б. В. Прикін), економічна психологія (С. І. Долгов) та ін. Мають місце і спроби побудови універсальної парадигми науки (М. М. Некрасов). В усіх названих галузях знань простежуються подібні риси нової парадигми: гармонія між людиною та довкіллям (природним, техногенним і соціальним), визнання в структурі об'єктів, процесів, явищ наявності цільної та тонкої матерії як таких, що взаємопроникають і взаємодоповнюють одна одну. Саме завдяки цим рисам, вивчення полів, які входять, як ми вже зазначали вище, в структуру всіх земних об'єктів, є можливим в рамках нової парадигми науки.

Нова парадигма освіти й науки активно обговорюється останнім часом світовою науковою спільнотою. Окремі її положення висвітлені в у "Всесвітній декларації про освіту для всіх", яка схвалена Всесвітньою конференцією з освіти у Джомтєні (Таїланд, 1990) та розвинені й доповнені в «Декларації з питань науки та використання наукових знань», обговореній на Всесвітній конференції з проблем глобального розвитку науки та освіти, яка була проведена під егідою Комітету з освіти, науки та культури Організації Об'єднаних Націй (UNESCO) та Міжнародної ради з науки (ISCU) (Будапешт, 1999).

Хоча у "Всесвітній декларації про освіту для всіх" визначені стратегічні орієнтири нової парадигми освіти, а «Декларація з питань науки та використання наукових знань» містить, на думку низки вчених [3], обґрунтування курсу розвитку науки на перспективу, в багатьох країнах, в тому числі й в Україні зазначені документи не одержали належного поширення. В той же час обґрунтування університетів нового типу як установ третього тисячоліття не може не базуватися на новій парадигмі освіти й науки. Проблеми створення університетів третього тисячоліття активно обговорюються науковою спільнотою [1; 3; 8; 9]. Але, окреслена проблематика є настільки новою, складною та недостатньо вивченою, що дослідження у цій сфері є перманентно потрібними й актуальними.

Безумовно, нові сучасні еколого-економічні концепції повинні лежати в основі нової парадигми науки. Класифікація цих концепцій і глибокий аналіз здійснений Л. С. Гринів у монографії "Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії" (Львів, 2001). При цьому вона зазначає, що методологічним проблемам економічної теорії крізь призму збалансованого розвитку приділяється ще недостатня увага. Поділяючи цю точку зору, наголосимо, що на особливу увагу заслуговує підхід до побудови нової парадигми науки С. М. Злупка. Він найповніше висвітлений у вибраних дослідженнях цього вченого "Від археології до економіки, регіоніки, кібернетики і екогенології" (Львів, 2001). С. М. Злупко розкриває особливості екогенології як системи знань про взаємодію суспільства і природи, як науки XXI століття. Він акцентує увагу на ролі екогенології у становленні національної економіки України, наголошуючи, що вічна проблема взаємодії людини та природи ще ніколи не була в такій гострій, загрозливій для людства формі, як на порозі третього тисячоліття.

Отже, екогенологія повинна відіграти та відіграє величезну роль у побудові нової парадигми науки, без чого неможливий подальший поступ української економіки у найближчій і більш віддаленій перспективі.

Очевидно, що питання розробки нової парадигми науки, яка би повною мірою враховувала нагромаджені впродовж останніх десятиліть нові знання, стоїть на порядку денному дуже гостро. На зламі тисячоліть науковці найрізноманітніших галузей знань надзвичайно гостро відчують

необхідність зміни парадигми науки, що диктується вимогами як формування знань, так і їх передачі наступним поколінням.

Таким чином, університети третього тисячоліття зможуть отримати надійне підґрунтя для створення і повноцінний розвиток лише в умовах розробленої і визнаної нової парадигми науки і освіти.

Вперше про університети третього тисячоліття заговорили в середині 70-х років XX століття як про центри освіти літніх людей. Перший такий університет заснував у 1973 році в Тулузі у Франції професор соціології міжнародного права П'єр Веллас. Але такий університет був не стільки освітньою установою для літніх людей, скільки науково-дослідною геронтологічною установою, яка займалася дослідженнями процесів старості, старіння і продовження тривалості життя.

На нашу думку, П. Веллас справедливо називав такі установи університетами третього тисячоліття, оскільки їх основним завданням є наукові дослідження, на результати яких очікує кожна людина на Землі.

В польських університетах для людей похилого віку виділяються такі важливі освітні цілі навчання, як попередження старості (подолання негативних ознак старіння за допомогою формування відповідної віку фізичної та психічної активності), підготовка до пенсії (освоєння психології та філософії життя), активізація громадської діяльності (участь у благодійних акціях, усвідомлення важливості альтруїзму) [8, с. 109].

Але, подібні цілі важливі для всіх вікових груп населення. Адже кожний хоче жити не просто довго, але і повноцінно та щасливо. Отже, університети третього тисячоліття, орієнтовані на людей старших вікових категорій, повинні розглядатися насамперед як центри трансферу біологічних, освітніх, соціальних та інших технологій, які потрібні не тільки людям похилого віку, але й широким верствам населення.

Це засвідчує про те, що зведення завдань таких університетів тільки до поліпшення умов життя людей похилого віку, як на цьому наголошують окремі вчені [6, с. 104-106], є неправомірним. Не можна однозначно погодитися і з тим, що університети третього тисячоліття є тільки освітніми установами або навчальними центрами для літніх людей віком від 40 до 80 років, як на цьому наголошують російські вчені [1].

Не можна також розглядати університети третього тисячоліття тільки як навчальне товариство людей з розвиненим бажанням активно включатися в життєдіяльність суспільства. Завдання таких університетів значно ширші. Не випадково в створенні таких університетів у різних країнах, як і, наприклад, в Україні, займалися інститути геронтології. Адже, ці інститути не тільки розробляли спеціальні програми навчання для літніх людей за різними напрямками, але й вивчали можливості осіб у такому віці освоювати ці програми та в такий спосіб продовжити соціальне й біологічне життя.

Зазначимо, що в науковій літературі університети третього тисячоліття розглядаються і як центр дифузії технологічних інновацій до економічних суб'єктів. Як правило, в такому випадку йде мова про трансформацію сучасних університетів в структури нового типу. При цьому обов'язковою вимогою є удосконалення навчального процесу в них за рахунок впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, поліпшення, розширення й оновлення організаційної структури університетів за допомогою створення додаткових ланок, зокрема таких, як бізнес-інкубатори, які надають комплекс послуг (бухгалтерських, юридичних, консалтингових, інформаційних, орендних, адміністративно-технічних) новостворюваним підприємницьким суб'єктам на сприятливих умовах з метою адаптації їх до умов ринкової кон'юнктури, здійснюють навчання кадрового потенціалу для таких суб'єктів тощо.

Принципи функціонування бізнес-інкубаторів розроблені ще на межі XIX-XX століть у США, де у 1959 р. був створений перший сучасний бізнес-інкубатор – Batavia Industrial Center. В наш час успішними є американська, європейська та азійська моделі бізнес-інкубаторів [10]. Бізнес-інкубатори як структурні утворення університетів у розвинутих країнах є ефективним інструментом розвитку підприємницького середовища, потужним детермінантом активізації інноваційної діяльності у різних видах економічної діяльності, ядрами дифузії інноваційних знань, технологій, креативних рішень і пропозицій, а також сучасних кадрів, підготовлених за найновішими методиками.

В Україні створено біля 70 бізнес-інкубаторів, значна частка яких функціонує як структурні ланки університетів. Лише приблизно півтора десятка з них є успішно діючими, серед яких "Львівська політехніка", "Харківські технології та ін. Але, ефективність їх функціонування є відносно невисокою, що обумовлено суспільно-політичною і соціально-економічною ситуацією в Україні.

Сказане дозволяє наголосити на тому, що які б завдання не вирішував той чи інший університет третього тисячоліття, на яку б сферу він не орієнтувався, завжди основною метою його функціонування буде продукування придатних для розвитку науки, освіти й економіки інновацій, креативних рішень й інструментів та новітніх технологій. Тому, університет третього тисячоліття, в нашому розумінні, - це багатофункціональний центр - джерело найрізноманітніших галузей знань, інновацій, креативних рішень, культурних і духовних надбань з розвинутою системою їх поширення до цільових аудиторій споживачів.

Враховуючи те, що вже зараз відбувається активне використання інноваційних технологій навчання [2], наголошуємо, що університет третього тисячоліття – це установа, де постійно повинні продукуватися й використовуватися такі технології.

Підсумовуючи сказане, можемо зробити висновок, що концептуальна інноваційна модель університету нового типу повинна мати такий вигляд (рис. 2).

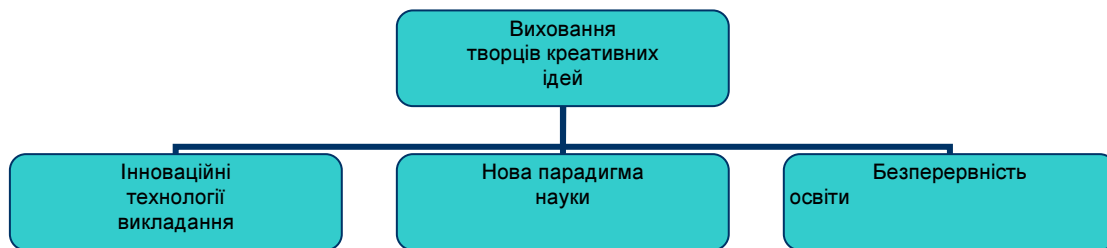

Рис. 2. Модель університету третього тисячоліття

Джерело: власна розробка

Зазначимо, що модель дослідницького університету, яка зараз так активно обговорюється науковою спільнотою України, може розглядатися як прототип моделі університету третього тисячоліття.

Висновки з даного дослідження. Не викликає сумніву необхідність прискорення розробки нової парадигми науки і освіти, без чого неможливо створити університети третього тисячоліття. Оскільки такі університети мають стати центрами дифузії знань, технологій, інновацій, креативних ідей для різних цільових аудиторій населення, важливість поставленого перед вченими і практиками завдання є очевидною. Адже, саме університети третього тисячоліття, ставши ядрами формування глобального науково-освітнього простору, мають забезпечити подальший прогрес суспільного розвитку. Особливу увагу університети третього тисячоліття повинні приділити подальшому розвитку економічної науки як системи знань про особливості господарювання на Землі, яку нинішнім поколінням потрібно зберегти для нащадків.

Література

1. Агапова О. В. Образование пожилых. Руководство практической работы / О. В. Агапова, Т. М. Кононыгина. – Орел : Издательство НП Редакция газеты «Орловская правда», 2001. – 32 с.
2. Балацька Л. Інноваційні технології навчання у вищому навчальному закладі / Л. Балацька, В. Козубай // Вісник Технологічного університету Поділля. Соціально-гуманітарні науки. - 2002. - № 2. - Ч. 2. - С. 165-168.
3. Глобальна спрямованість науки третього тисячоліття [Фірстов С., Левіна Д., Чернишов Л., Коміренко Р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://librar.org.ua/sections_load.php?s=general_scientific_knowledge&id=8
4. Куди йти вчитися: в Україні склали рейтинг найкращих університетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tvi.ua/new/2013/06/03/kudy_yty_vchytysya_v_ukrayini_sklaly_reytnyh_naykraschykh_universytetiv
5. Прыкин Б. В. Новейшая теоретическая экономика. Гиперэкономика (концепции философии и естествознания в экономике) / Б. В. Прыкин. – М. : “Банки и биржи”; Издательское объединение “ЮНИТИ”, 1998. – 446 с.
6. Рейтинг найкращих ВНЗ світу: знову без України / Інформація від 2 жовтня 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/science/2014/10/141002_world_university_rankings_vs
7. Філософський словник / [Під ред. В. І. Шинкарука]. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
8. Czerniawska O. Drogi i bezdroża andragogiki i gerontologii / O. Czerniawska. - Łódź, 2007. - S. 118-141.
9. Vellas P. La recherche et les Universites du Troisième age / P. Vellas // Gerontologie et Societe. - 1990. - № 55. - S. 104-106.
10. The History of Business Incubation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbia.org/resource_library/history.

References

1. Agapova, O. V. and Kononyhina, T. M. (2001), *Obrazovanie pozhilykh. Rukovodstvo prakticheskoy raboty* [Education elderly. Manual of practical work], Izdatelstvo NP Redaktsiia gazety «Orlovskaiia pravda», Orel, Russia, 32 p.
2. Balatska, L. and Kozubai, V. (2002), “Innovative learning technologies in higher education”, *Visnyk Tekhnolohichnoho universytetu Podillia. Sotsialno-humanitarni nauky*, no. 2, part 2, pp. 165-168.

3. Firstov, S., Levina, D., Chernyshov, L. and Komirenko, R. (2013), "Global science focus of the third millennium", available at: http://librar.org.ua/sections_load.php?S= general_scientific_knowledge&id=8
4. Kudy yty vchytysia: v Ukraini sklaly reytynh naykrashchykh universytetiv. [Where to go to study in Ukraine has ranked the top universities], available at: http://tvi.ua/new/2013/06/03/kudy_yty_vchytysya_v_ukrayini_sklaly_reytynh_naykrashchykh_universytetiv
5. Prykin, B. V. (1998), *Noveyshaia teoreticheskaia ekonomika. Giperekonomika (kontseptsii filosofii i estestvoznaniia v ekonomike)* [Recent theoretical economics. Giperekonomika (concepts of philosophy and science in the economy)], "Banki i birzhi"; Izdatelskoe obiedinenie "YuNITI", Moskva, Russia, 446 p.
6. Reytynh naykrashchykh VNZ svitu: znovu bez Ukrainy / Informatsiia vid 2 zhovtnia 2014. [Rating 5 best universities in the world: again without Ukraine / Info on October 2, 2014], available at: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/science/2014/10/141002_world_university_rankings_vs
7. Shynkaruk, V. I. (1986), *Filosofskyi slovnyk* [Philosophical Dictionary], Holov. red. URE, Kyiv, 800 p.
8. Czerniawska, O. (2007), *Drogi i bezdroża andragogiki i gerontologii* [Roads and wilderness andragogy and gerontology], Łódź, pp. 118-141.
9. Vellas, P. (1990), "La recherche et les Universites du Troisième age", *Gerontologie et Societe*, no. 55, pp. 104-106.
10. The History of Business Incubation, available at: http://www.nbia.org/resource_library/history

УДК 332.336

Павлов К.В.,
д.э.н., профессор, зав. кафедрой экономики и управления
НОУ ВПО «Камский институт гуманитарных и инженерных технологий»

ОСОБЕННОСТИ МОДЕРНИЗАЦИИ СТАРОПРОМЫШЛЕННЫХ РЕГИОНОВ РОССИИ

Pavlov K.V.,
dr.sc.(econ.), professor, head of department of economics
Kamsky Institute of Humanitarian and of Engineering Technologies

THE PECULIARITIES OF MODERNIZATION OF OLD INDUSTRIAL REGIONS IN RUSSIA

Постановка проблемы. Российская Федерация по занимаемой площади является самой большой страной мира – ее территория составляет одну восьмую часть земной суши. Этим в значительной степени объясняется тот факт, что в состав нашей страны в настоящее время входит 85 субъектов Российской Федерации. Ни у какой другой страны в мире нет такого количества входящих в нее крупных регионов (для сравнения, США, также являющиеся одной из наиболее крупных по территории стран мира, состоят из 50 штатов и одного Федерального округа Колумбия). Российские регионы к тому же отличаются большим разнообразием природно-климатических, экологических и хозяйственных условий их функционирования и развития.

Определенную часть субъектов Российской Федерации можно отнести к группе старопромышленных регионов. Так, в нашей стране к этой группе, как правило, прежде всего относят уральские регионы, в которых, начиная с XVII века, династия Демидовых сумела организовать крупномасштабное промышленное производство в машиностроительной и металлургической областях. Европейский Север России также можно отнести к группе старопромышленных регионов. Однако генезис формирования хозяйственной системы в регионах зоны Севера европейской части России несколько иной, чем в регионах Урала и Предуралья, что в значительной мере объясняется близостью северных регионов страны к Северному Ледовитому океану и северным морям: Белому, Баренцеву и Карскому. Так, например, становление и развитие системы экономических отношений на территории современной Архангельской области в значительной мере обусловлено функционированием Архангельского морского торгового порта, который, по существу, является «воротами» для освоения богатств Арктики, что крайне актуально в обозримой перспективе в связи с открытием огромных природных ресурсов, содержащихся в недрах этого стратегически важного региона. Процесс модернизации в различных старопромышленных регионах также будет отличаться существенной спецификой. В этом заключается сущность рассматриваемой проблемы.

Анализ последних исследований и публикаций. Различными проблемами социально-экономического и экологического развития конкретных старопромышленных регионов на

постсоветском пространстве занимаются различные ученые России и Украины, такие, как доктора наук, профессора В.С. Селин, В.И. Ляшенко, академик НАН Украины В.И. Амоша, В.К. Нусратуллин, А.В. Истомин, М.В. Гришкина, О.А. Капитонова и ряд других. Однако в публикациях этих исследователей в основном анализируются вопросы функционирования и развития какого-то конкретного старопромышленного региона, тогда как весьма важно выявить общее и особенное в социально-экономическом развитии различных старопромышленных регионов.

Постановка задачи. Учитывая недостаточную изученность подобных проблем целесообразно в качестве цели исследования предложить определение общих признаков и характерных черт в развитии и модернизации старопромышленных регионов, а также выявление специфических особенностей экономического развития каждого из данной группы регионов.

Изложение основного материала исследования. В настоящее время Архангельский порт ежегодно пропускает около 4,5 млн. т грузов при круглогодичной навигации, порт включает три грузовых района, контейнерный терминал, портовый флот, морской вокзал (большое значение использование транспортной составляющей имеется и в развитии экономики Мурманской области).

Уже в 1583 г. Иван Грозный повелел построить на берегу Северной Двины «город для корабельной пристани». Исполнение указа царя заняло ровно год. Архангельск развивался быстро. Через десять лет после постройки в Архангельске «дворов и амбаров каменных» в город прибыл Петр I. Именно из Архангельского порта Петр Алексеевич впервые в жизни вышел в открытое море на 12-пушечной яхте «Святой Петр», построенной специально к визиту молодого государя. И уже через год после первого визита Петр Великий собственноручно подрубил опоры первого русского корабля, построенного в Архангельске. Со «Святым Павлом» Россия отправилась в свое долгое торговое плавание. За четыреста лет истории порта - более 200 полярных экспедиций. Из Архангельска на северо-восток уходили легендарные первопроходцы. Именно русские мореплаватели впервые снарядили высокоширотную северную экспедицию. Ее проект был разработан самим М.В. Ломоносовым [1].

Архангельск - морской порт, расположенный в устье реки Северная Двина, в 50 км от Двинской губы Белого моря. Он является важным пунктом каботажных связей с районами Русского Севера, порт - крупнейшее транспортное предприятие города. Архангельский морской порт принимает и отправляет пиломатериалы, целлюлозу, уголь, оборудование, металлы, промышленные и продовольственные товары. Архангельский морской порт — основная база Северного пароходства, выполняющего морские перевозки по Белому, Баренцеву, Карскому морям, Северному морскому пути и на граничных линиях. Из Архангельска берут начало регулярные пассажирские линии до Мурманска, Диксона, Онеги, Мезени, Кандаляки и пунктов Новой Земли.

До начала XVIII века Архангельский морской порт был единственным выходом русских товаров за границу. С возникновением в 1707 г. Петербургского порта роль Архангельского порта сильно снизилась. Вместе с тем в 1887 г. здесь были начаты дноуглубительные работы, что дало свободный проход паровым морским судам. Огромное значение имело сооружение в конце XIX века железной дороги, связавшей порт с центром России и открывшей морской путь сибирскому хлебу за границу.

В настоящее время ОАО «Архангельский морской торговый порт» - это многопрофильный торговый порт для перегрузки генеральных грузов, целлюлозы, картона, контейнеров, лесоматериалов, металла, удобрений, тяжеловесного оборудования, насыпных и навалочных грузов. Мощности порта позволяют перерабатывать до 4,5 млн. т грузов в год.

Развитие глубоководного района Архангельского морского порта тесно связано с реализацией проекта «Белкомур». Проект «Белкомур» включен в «Стратегию развития железнодорожного транспорта России до 2030 года», утвержденную Правительством РФ 17 июня 2008 г., и он будет реализован на основе государственно-частного партнерства с привлечением государственной поддержки. Проект предполагает строительство железнодорожной магистрали по направлению Соликамск - Гайны - Сыктывкар - Архангельск (протяженность 1155 км).

Проект «Белкомур» приобретает значимость для грузоотправителей только в случае синхронной реализации проекта строительства нового глубоководного района Архангельского порта, тем самым будет обеспечена оптимальная (с кратчайшим железнодорожным плечом, недорогим и высокоэффективным современным портом, обеспечивающим удобный доступ в Северную Атлантику) транспортно-логистическая схема, направленная на развитие связей Российской Федерации с торговыми партнерами на товарных рынках стран ЕС, Северной и Южной Америки, Центральной и Юго-восточной Азии.

В соответствии с разрабатываемой «Стратегией социально-экономического развития Архангельской области на период до 2030 года» проект строительства нового глубоководного района Архангельского морского торгового порта является ключевым и приоритетным проектом Архангельской области. Наименование объекта инвестирования - глубоководный район «Северный» Архангельского морского порта. Реализация инвестиционного проекта позволит:

1) построить современный глубоководный грузовой район морского торгового порта Архангельск для обработки порядка 28 млн. т/год, в том числе 17,5 млн. т/год контейнеризированных грузов;

2) обеспечить прием судов дедвейтом до 75 тыс. т;

3) создать условия для развития в припортовой зоне объектов промышленно-производственного, инновационно-технического, жилищного, культурно-развлекательного сервисного назначения;

4) создать в Архангельской области дополнительных новых рабочих мест порядка 9000, из них 1500 в новом порту и порядка 7500 рабочих мест в припортовых инфраструктурных объектах;

5) увеличить доходы бюджетов всех уровней за счет дополнительных налоговых поступлений на этапах строительства и эксплуатации нового портового комплекса [3].

Общий объем капитальных вложений в строительство портового комплекса определен в размере 25250 млн. руб. Финансирование строительства объектов портового комплекса предполагается осуществить за счет собственных средств в размере 30% и привлеченных средств в размере 70% от общего объема финансирования с последующей компенсацией его затрат по строительству объектов федеральной собственности. В целом выручка от реализации по комплексу определена в размере 7632,6 млн. руб. Согласно технико-экономическим расчетам, срок окупаемости инвестиций составит 8,3 года с начала финансирования проекта.

Строительство глубоководного района порта в северо-восточной части губы Белого моря позволит обеспечить следующий социально-экономический эффект:

1) независимый выход крупнотоннажных судов в любой иностранный порт мира;

2) активизацию деятельности северо-восточного региона европейской части России, что окажет значительное влияние на экономическое развитие Архангельской, Вологодской и Пермской областей, Республики Коми, Ненецкого национального округа;

3) осуществить решение вопросов, связанных с освоением Арктического шельфа, с обслуживанием добычных комплексов, развитием каботажного плавания;

4) создание на севере России производственных мощностей по переработке углеводородного сырья;

5) значительное повышение инвестиционной привлекательности Архангельской области;

6) создание в Архангельской области дополнительных 9000 новых рабочих мест, из них 1500 в новом порту и порядка 7500 рабочих мест в припортовых инфраструктурных объектах (строительство новых предприятий: переработка грузов, сборочные цеха крупных компаний и т.д.);

7) ежегодные налоговые отчисления (только от деятельности самого нового порта) в федеральный бюджет составят порядка 400 млн. руб., в областную бюджет порядка 800 млн. руб. [2].

В соседней с Архангельской Мурманской области для эффективного развития региональной экономики большое значение также имеет функционирование морского порта. Но здесь, кроме этого, исключительное значение имеет и использование природных ресурсов. Освоение Хибинской группы месторождений апатито-нефелиновых руд на Кольском полуострове (т.е. в Мурманской области) началось в 20-е годы XX века. Геологические исследования Хибинского массива привели к открытию богатых апатито-нефелиновых руд, ставших качественно новым видом сырья для производства фосфорных удобрений. В это же время одновременно с геологоразведочными работами проводились технологические исследования, которыми было доказано, что из хибинского апатитового концентрата можно получить легко усваиваемый растениями суперфосфат.

Результаты геологоразведочных работ показали, что Хибинский горный массив по своим масштабам и по концентрации ряда ценных компонентов (apatит, нефелин, сфен, титаномагнетит и эгирин) не имеет аналогов в мировой практике. Апатит является основным по значению минералом в апатито-нефелиновых рудах. На его долю приходится подавляющая часть всего фосфора, содержащегося в земной коре.

Вторым, по значению, после апатита, является нефелин, представляющий сырье для производства глинозема, цемента и содопродуктов. Нефелиновый концентрат является сырьевой базой действующих Пикалевского глиноземного комбината и глиноземно-содо-поташно-цементного производства Волховского алюминиевого завода.

Следующими по значению и ценности полезными компонентами после апатита и нефелина являются сфен и титаномагнетит, которые в современных условиях являются перспективными источниками для производства пигментной двуокиси титана. Двуокись титана в Хибинской группе месторождений не учтена балансом запасов Российской Федерации. В целом запасы двуокиси титана в апатито-нефелиновых рудах составляют 35-50 млн.т, что создает предпосылки для превращения Хибинской группы месторождений в потенциально перспективную базу титаносодержащего сырья. В настоящее время в структуре подтвержденных мировых запасов апатитовых руд доля хибинских месторождений составляет около 30%. Запасы апатито-нефелиновых руд на начало 2012г. представлены в таблице 1.

Государственным балансом учтены запасы девяти апатито-нефелиновых месторождений Хибинской группы, из которых шесть находятся в эксплуатации (Кукисвумчорр, Юкспор, Плато Расвумчорр, Апатиовый цирк, Коашва и Ньюрпахк). ОАО «Апатит» имеет лицензии на право пользования недрами и все шесть месторождений эксплуатируются. Лицензии выданы с правом

разработки в пределах всего контура подсчитанных и утвержденных запасов апатито-нефелиновых руд. Три месторождения - Олений Ручей, Куэльпор, Партомчорр - детально разведаны и находятся в государственном резерве. Также осуществляется программа поисково-оценочных и геологоразведочных работ на новых рудных участках: Снежный цирк, Вуоннемиок и др. Минимальное промышленное содержание полезного компонента по действующим кондициям составляет по разным месторождениям 7-8% P_2O_5 . Расчеты, проведенные специалистами Гипроруды по оценке минимального промышленного содержания полезного компонента в современных экономических условиях, показали, что этот показатель должен находиться в диапазоне 13,5-14,9% при вариантах бортового содержания P_2O_5 , равных 8,6 и 4%.

Таблица 1

Запасы апатито-нефелиновых руд на начало 2012 г., млн. т

Запасы	Кировский рудник	Расвумчоррский рудник	Центральный рудник	Восточный рудник	Всего
Балансовые	999,6	381	63,6	809,9	2254,1
Промышленные, всего	827,8	314,3	58,6	692,8	1893,5
из них:					
вскрытые	251,5	34,5	18,7	22,5	327,2
готовые к выемке	2,9	1,8	2	1,2	7,9
в том числе:					
на действующих подземных горизонтах	250,6	42,9			293,5
на строящихся подземных горизонтах	78,3	47,4			125,7
в пределах существующих проектных контуров карьеров	4	0,1	58,6	183	245,7
Перспективные	494,9	223,9	-	509,8	1228,6

Источник: разработка автора

Хибинская группа месторождений по разведанным запасам руд и содержанию полезных компонентов уникальна и не имеет аналогов в мире. Эксплуатируемые месторождения апатито-нефелиновых руд являются надежной сырьевой базой горно-химической отрасли промышленности. Таким образом, эксплуатируемые месторождения апатито-нефелиновых руд Хибинской группы, наряду с фосфорным и алюминиевым сырьем могут стать сырьевой базой для металлургической, химической и других отраслей промышленности при условии их комплексного использования и применения эффективной технологии переработки получаемых концентратов.

В настоящее время рост производства апатитового концентрата направлен на расширение поставок на российские предприятия. Это послужило базой для восстановления работы многих российских заводов по производству минеральных удобрений в г.г. Балаково, Уварово, Мелеуз и увеличения производства на заводах минеральных удобрений в Воскресенске, Череповце, Новгороде. Однако доля поставок на российский рынок не превышает 50-60% выпускаемой продукции.

При емкости российского рынка в 13,8 млн. т в год и производственных возможностях выпуска ОАО «Апатит» апатитового концентрата до 9,5 млн.т, на ОАО «Апатит» остро стоит вопрос о консолидации с предприятиями агропромышленного комплекса, а также строительстве завода по производству тройного суперфосфата.

Потребление нефелинового концентрата в настоящее время ограничено мощностью ОАО «Пикалевского «Глинозема» - 1 млн.т. Возможности ОАО «Апатит» составляют 4 млн. при выполнении реконструкции нефелинового отделения фабрики. В настоящее время в соответствии с Соглашением о намерениях ОАО «Апатит» и ОАО «Пикалевское объединение «Глинозем» разрабатывается ТЭО строительства второго завода по производству глинозема.

Таким образом, при комплексной переработке апатито-нефелиновой руды емкость внутреннего рынка была бы удовлетворена полностью в титановых пигментах, содопродуктах, редких землях и др. Имеющиеся прогнозы емкости внутреннего рынка по многим видам продукции показывают, что альтернативы удовлетворения потребности в них за счет апатито-нефелиновых руд не имеется.

Экологическая ситуация в Кировско-Апатитском районе весьма сложная. Под хвостохранилища ОАО «Апатит» отводятся большие земельные площади, которые становятся источниками загрязнения атмосферного воздуха и водных ресурсов, притом, что хвосты апатито-нефелинового производства состоят из ценнейших компонентов.

В таблице 2 приведен минералогический состав хвостов апатитового производства.

Таблица 2

Минеральный состав хвостов апатитового производства

Минерал	Апатит	Нефелин	Эгирин	Сфен	Титаномагнетит	Полевые шпаты
Содержание, %	4,0-8,0	55,0-65,0	7,0-10,0	1,5-3,0	2,0-3,0	8,0-12,0

Источник: разработка автора

Такая ситуация не только отрицательно сказывается на экологической обстановке в Кировско-Апатитском районе, нанося значительный ущерб окружающей среде, но и является существенным препятствием дальнейшего развития ОАО «Апатит».

Нерациональное использование апатито-нефелиновых руд приводит к недополучению важной продукции и противоречит принципам рационального недропользования: ограниченность и невозобновляемость запасов полезных ископаемых обуславливают необходимость их комплексного использования. Апатито-нефелиновые руды являются комплексным сырьем, характеризуются сложным минералогическим составом, в них содержится около 20 химических элементов: фосфор, алюминий, железо, титан, ванадий, редкие земли и другие. Емкость рынка в большинстве этих элементов удовлетворяется не полностью.

Учитывая большие запасы нефелина в Хибинах, а также переход алюминиевой промышленности на отечественное сырье, проблема производства нефелинового концентрата является первоочередной. Решение этой проблемы откроет перспективу непосредственной переработки хвостов обогатительных фабрик ОАО «Апатит». Эффективность комплексной переработки нефелина во многом определяется возможностью получения на его основе вяжущих и строительных материалов. Фактический коэффициент комплексности использования апатито-нефелиновых руд составляет около 0,5. Коэффициент комплексности, рассчитанный при полном извлечении нефелина и комплексной его переработки по существующей технологии - 0,8. В случае получения из апатито-нефелиновых руд наряду с апатитовым и нефелиновыми концентратами также сфенового, титаномагнетитового и эгиринитового концентратов и комплексной переработки их по разработанной к настоящему времени технологии с извлечением всех полезных компонентов коэффициент комплексности повысился бы до 0,9.

Экологическая безопасность района, таким образом, тесно связана с проблемой комплексного использования апатито-нефелиновых руд, решение которой во многом зависит от применения современных ресурсосберегающих технологий и перехода ОАО «Апатит» от монопродуктового характера производства к полипродуктовому.

Формирование оптимальной по экономическим критериям структуры рудно-сырьевой базы объединения осуществлялось с учетом современного состояния горных работ, с использованием сравнительной оценки путей развития рудников, обогатительного передела, схем транспорта, масштабов производства и состояния промышленных запасов. Для детальной проработки в ТЭО были приняты варианты развития производства апатитового концентрата в объеме 8.0-8.5, 9, 10 и 11 млн. т в год и периоды стабильной работы в каждом из вариантов. На основе выводов по каждому варианту был принят к реализации вариант производства апатитового концентрата на уровне 8.5-9 млн. т до 2015 года с возможным кратковременным увеличением до 9.3-9.5 млн. т в год.

Основные предпосылки для реализации принятой программы следующие:

1. Основу рудно-сырьевой базы в указанный период составляют шесть месторождений (Кукисвумчорское, Юкспорское, Апатитовый Цирк, Плато Расвумчорр, Коашвинское и Ньюрпахское), отработка которых ведется четырьмя рудниками.
2. Корректировка ранее принятых по всем рудникам проектных решений и уточнение их возможностей по добыче руды на период до 2015 года с учетом фактического состояния горных работ и намечаемых объемов капитальных вложений за счет собственных средств.
3. Полное техническое перевооружение подземных горных работ с переходом на систему поэтажной выемки с применением высокопроизводительного импортного самоходного оборудования.
4. Определение приоритетности в планировании капитальных вложений на поддержание и развитие рудников с целью более рационального распределения средств и повышения эффективности действующего производства.

Технологическая стратегия вывода и поддержания мощности на уровне 9 млн. т апатитового концентрата в год (29-31 млн. т руды) основывается на интенсивном развитии Кировского и Восточного рудников с целью достижения их максимальной производительности для компенсации выбывающих объемов Центрального рудника после 2015 г. Планируется строительство завода по производству фосфорной кислоты, который будет размещаться в уже существующих корпусах с проектной мощностью по фосфорной кислоте 300 тыс.т P_2O_5 , серной кислоте 750 тыс.т и фтористому алюминию 912 тыс.тонн. Капитальные вложения составят 193 млн. долл. Без остановки производства планируется реконструкция АНОФ-2 и модернизация его оборудования. Всего до 2015 года капитальные вложения по обогатительному переделу составят 60 млн. долл., в том числе на реконструкцию АНОФ-2 – 25 млн. долл.

Правильно выбранная стратегия использования минерально-сырьевой базы в составе действующих рудников, которая позволяет наиболее рационально вкладывать имеющиеся у предприятия средства с целью более эффективного развития производства и, следовательно, более эффективной отдачи от вложенных средств, позволяет ОАО "Апатит" решить эту задачу и обеспечить требуемый уровень производства апатитового концентрата. Вместе с тем, очевидно, что при более интенсивном развитии, чем это предусмотрено в ТЭО, срок стабильной работы предприятия

уменьшится и, поэтому специалисты ОАО "Апатит" рассматривают возможность поддержания производительности предприятия на достигнутом уровне за счет вовлечения в отработку запасов руды на глубинных горизонтах подземных рудников и резервных месторождениях Хибинского массива, находящихся непосредственно в зоне промышленной деятельности ОАО "Апатит".

Потенциальные объемы выпуска продукции и производства работ приведены в таблице 3.

Таблица 3

Основные показатели плана производства ОАО "Апатит" до 2015 г.

№ пп	Наименование показателей	Ед. измер.	Данные по годам		
			2005	2010	2015
1.	Выработка апатитового концентрата	т.т	8700	8900	8000
2.	Добыча руды	т.т	27100	26900	25000
3.	Вскрышные работы	т.м ³	23660	19930	16520
4.	Проходческие работы	км	31.2	37.0	43.9

Источник: разработка автора

Однако развитие предприятия связано не только с традиционными, но и с новыми видами продукции на основе повышения комплексности использования сырья. Разработана эффективная технология получения пяти концентратов в условиях оборотного водоснабжения. Есть возможность дополнительно к традиционным видам продукции добавить еще три концентрата. Но для ее реализации необходимо расширить рынок сбыта нефелинового концентрата и найти применение новым для нашей промышленности продуктам – эгириновому, сфеновому и титаномагнетитовому концентратам.

В настоящее время компания «ФосАгро» является крупной вертикально интегрированной структурой с полным циклом производства фосфорсодержащих минеральных удобрений (ФМУ) – от добычи фосфатного сырья до конечных продуктов (удобрения, кормовые фосфаты, фосфорная кислота). «ФосАгро» объединяет крупнейшие предприятия российской химии – ОАО «Аммофос» (Вологодская область), ОАО «Балаковские минудобрения» (Саратовская область), а также транспортно-экспедиторскую компанию «ФосАгро-Транс» и «НИИ по удобрениям и инсектофунгицидам» (г. Москва), с общей численностью около 36 тыс. человек. ОАО «Апатит» (Мурманская область) является поставщиком фосфатного сырья для всех предприятий корпорации. Поставки минеральных удобрений российским потребителям и в страны СНГ осуществляет ООО «ФосАгро-Регион». Руководство производственно-хозяйственной деятельностью всех предприятий корпорации осуществляет управляющая компания ЗАО «ФосАгро АГ». Корпорация «ФосАгро» сегодня является крупнейшей компанией в Европе и третьей в мире по объемам добычи и производства фосфорсодержащих удобрений [4]. Суммарный годовой объем производства фосфорсодержащих удобрений превышает 3.5 млн. т, что составляет около 50% их общего производства в стране.

Производство минеральных удобрений во многом зависит от качества сырья, Россия обладает одним из самых крупных резервов экологически чистых фосфатных руд в мире. Они сосредоточены на Кольском полуострове в Хибинском горном массиве и представлены крупнейшими в мире апатит-нефелиновыми месторождениями, разработкой которых занимается базовое предприятие компании – ОАО "Апатит". К крупнейшим в России предприятиям по производству фосфорных удобрений в настоящее время относятся следующие: "Аммофос" (в последнее время в среднем за год в пересчете на стопроцентное содержание питательных веществ данное предприятие производило около 35% всего производства фосфорных удобрений в России), "Балаковские минеральные удобрения" (свыше 15%), Холдинговая компания "Акрон" (свыше 12%) и компания "Еврохим" (около 10%).

Важным стратегическим мероприятием выступает централизация управления с созданием «Инновационного и учебно-методологического отраслевого центра». Основными задачами созданного центра будут:

- управление инновационным циклом - от маркетинга и проработки идеи до внедрения в производство в непрерывной взаимоувязанной и согласованной последовательности;
- концентрация поисковых, научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ в едином комплексе с необходимыми элементами: банк данных, база знаний, действующее производство, кадры и т.д.;
- создание портфеля инновационных проектов, готовых к реализации на отраслевых предприятиях и отвечающих мировому уровню;
- проведение на базе центра встреч, конференций и других мероприятий по обмену информацией, нацеленных на интеграцию в научное отраслевое сообщество;
- предоставление потребителю комплексной и научно-обоснованной информации об оптимальных нормах внесения удобрений на основе химического анализа почв;

– использование инновационного центра в качестве базы для повышения квалификации специалистов отраслевых предприятий, прохождения практики студентами, подготовки научных кадров.

Стратегическая цель создания инновационного центра – это целенаправленное и управляемое обновление технологической базы отраслевых предприятий как основы роста их конкурентоспособности, соответствия мировому уровню технологий и увеличению добавленной стоимости продукции.

Создание инновационного центра потребует в течение 3-5 лет вложения значительных финансовых затрат, нести которые могут только крупные отраслевые структуры. Создание инновационного центра является одной из стратегических целей вертикально-интегрированной компании «ФосАгро», объединившей крупнейшего в России производителя апатитового концентрата (ОАО «Апатит») и отраслевых производителей фосфорсодержащих удобрений [5].

Долгосрочная политика технического перевооружения, реализуемая компанией, требует адекватного научно-технического, проектного и управленческого сопровождения. Актуальность создания базового отраслевого инновационного центра характерна и для других отраслевых компаний и производителей и определяется усиливающимся разрывом между технико-экономическими показателями действующих физически изношенных и морально устаревших производств с одной стороны и вводимых современных мощностей с заложенными ресурсосберегающими и экологически безопасными технологиями с другой. Ликвидировать этот угрожающий конкурентоспособности отрасли разрыв можно только путем целенаправленного и управляемого внедрения лучших решений, прикладных разработок и технологий в действующее производство.

Еще одним крупным регионом России, где уже несколько столетий интенсивно развиваются различные отрасли промышленности, являются территории Урала и Предуралья. Так, в XVIII веке был дан старт промышленному развитию на территории современной Удмуртской Республики [7]. В конце этого века территорию современной Удмуртии составляли Глазовский, Елабужский, Сарапульский и Малмыжский уезды Вятской губернии. В 1804 году вышел указ об объединении Вятской и Пермской губерний в единое генерал – губернаторство, что привело к существенному изменению в системе управления заводами. В 1807 году окончательно была упразднена Берг-коллегия, которой подчинялись Воткинский и Ижевский казенные заводы. С этого периода вместо коллегии был учрежден при Министерстве финансов Горный департамент, в ведение которого и перешел Воткинский завод. С 1828 года он стал составлять самостоятельный горный округ, вследствие чего заводские конторы были подчинены окружным начальникам.

Летом 1807 года под руководством горного инженера А.Ф.Дерябина на Ижевском заводе было начато строительство оружейного производства, в результате чего в 1808 году этот завод был передан в Военное министерство [6]. Производство оружия нарастало медленно: в 1807 году было собрано всего 7 пехотных ружей, 5 пистолетов, 6 солдатских тесаков, в 1808 году - 25 ружей, 14 пистолетов и 14 тесаков. В 1811 году было уже заварено 2412 стволов, но из-за большого брака до конечной продукции довели только половину. В 1855 году здесь был внедрен новый способ получения железа, вследствие чего брак при изготовлении стволов сократился более чем втрое. В итоге за 1809-1866 гг. на заводе изготовили более одного миллиона ружей и винтовок.

Таким образом, хотя в первой половине XIX века в Удмуртском крае продолжало преобладать мануфактурное производство и использовался преимущественно принудительный труд, в этот период он становится одним из центров тяжелой промышленности Урала, возрастает его роль в развитии металлургии и металлообработки, оружейной промышленности. Это происходит за счет расширения и совершенствования крупной казенной мануфактуры. Причем, строились не только казенные, но и частные предприятия вышеперечисленных отраслей, а также предприятия химической и легкой промышленности. Иначе говоря, еще в первой половине XIX века Удмуртия постепенно превращается из аграрного в аграрно-промышленный район России. Кроме этого, развивается торговля и транспорт, налаживаются связи со Средней Азией, Сибирью, Китаем, а также со странами Запада.

Удмуртская Республика, этот старопромышленный регион, в настоящее время является субъектом Российской Федерации - одной из 22 республик в составе Российской Федерации (с учетом недавнего присоединения к России Республики Крым). Как отдельное территориальное образование она впервые была образована 4 ноября 1920 г. в виде Вотской автономной области, 1 января 1932г. была переименована в Удмуртскую автономную область, 28 декабря 1934г. преобразована в Удмуртскую АССР, а с 11 октября 1991г. преобразована в Удмуртскую Республику в составе Российской Федерации. Столицей региона является город Ижевск с численностью населения около 611тыс. чел.

Удмуртская Республика расположена в западной части Среднего Урала, в междуречье Камы и Вятки, и занимает площадь 42,1 тыс. км², что составляет 0,25 процента общей площади Российской Федерации. На западе и севере граничит с Кировской областью, на Востоке – с Пермской областью, на юго-востоке – с Республикой Башкортостан, на юге и юго-западе – с Республикой Татарстан. Протяженность территории с севера на юг - 297,5 км, с запада на восток – 200 км. Общая протяженность границ 1800 км. Расстояние от столицы Удмуртской Республики города Ижевска до

Перми 376 км, до Казани - 395, до Екатеринбурга – 800, до столицы Российской Федерации города Москвы – 1129 км.

Удмуртская Республика имеет все виды транспортных сообщений с другими регионами России. Транспортная сеть включает в себя 777 км железных дорог, 6302 км автомобильных дорог общего пользования, в том числе с твердым покрытием – 6028 км, 180 км судоходных речных путей с выходом на Каспийское, Черное и Балтийское моря. Важнейшие пристани – Камбарка и Сарапул. Судоходство по реке Кама – в пределах республики. Республику пересекает 12 магистральных газопроводов и 4 магистральных нефтепровода.

Природа Удмуртии по растительному покрову относится к таежной зоне: почти половина территории покрыта лесами, в основном хвойными. Республика богата нефтью, торфом, строительными материалами, открыты запасы каменного угля. Отмечены рудопроявления меди, железа, марганца, минеральных красок. Распространены известняки, глины, пески, гравий. Основные отрасли промышленности – нефтедобыча, производство машин и оборудования, производство пищевых продуктов, металлургическое производство и производство готовых металлических изделий, производство электрооборудования, электронного и оптического оборудования. В сельском хозяйстве – зерноводство, льноводство, овощеводство, производство мяса, молока и яиц.

Удмуртия находится на востоке Русской равнины, в европейском Приуралье, в междуречье Камы и ее правого притока Вятки. Положение республики в средних северных широтах и отсутствие поблизости морей и океанов обуславливают умеренно континентальный климат с холодной снежной зимой и теплым летом. Самый холодный месяц - январь; среднемесячная температура воздуха минус 9,9 градусов по Цельсию. Самый теплый - июль; средняя температура месяца 20,9 градусов выше нуля. На территории Удмуртии расположено 5 городов республиканского значения, в том числе Ижевск, Воткинск, Глазов, Сарапул и Можга и 1 - районного подчинения (Камбарка), 25 сельских районов, 5 поселков городского типа, 317 сельских администраций, 1961 сельских населенных пунктов. Численность населения республики на 01.01.2012 года – 1526,3 тыс. человек. Городское население - 67,8%. Плотность населения - 36 человек на квадратный километр. Общее представление о развитии социально – экономической сферы Удмуртской Республики дает таблица 4.

Таблица 4

**Основные показатели социально-экономического развития
Удмуртской Республики за 2005-2012 годы**

Показатель	Ед. изм.	Год						
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Валовой региональный продукт	млн. руб. в основных ценах	139995	164848	205647	243136	229369	254700*	289884
Темп в сопоставимых ценах	%	104,4	104,2	104,0	102,7	94,0	108	104,3
Объем продукции, работ, услуг в промышленности по полному кругу предприятий**	млн. руб.	128460	159950	200245	226941	201934	230640	270800
Индекс промышленного производства	%	100,5	101,5	102,7	99,9	95,1	108,2	105
Инвестиции в основной капитал за счет всех источников финансирования	млн. руб.	26875	34312	44463	49878	40450	42346	46000
Темп в сопоставимых ценах	%	154,3	114,9	112	90,8	72,9	101	100,4
Объем добычи нефти	тыс. тонн	10160	10226	10359	10402	10290	10509	10500
Объем валовой продукции сельского хозяйства в действующих ценах	млн. руб.	18656	21845	25254	32205	33247	34876	39640
Темп в сопоставимых ценах	%	103	106,3	98,4	103,9	102,1	87,1	104
Розничный товарооборот (во всех каналах реализации)	млн. руб.	41570	53547	70424	98293	104422	117361	140850
Прибыль (сальдированная) по полному кругу организаций	млн. руб.	11558	25370	36519	33246	26815	32587	39000

продолжение табл. 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Темп роста в фактических ценах	%	171,3	219,5	143,9	91,0	80,7	121,5	119,7
Фонд оплаты труда	млн. руб.	45737	53800	66637	87957	88196	93520	99964,8
Темп роста в фактических ценах	%	122,7	117,6	123,8	132	100,3	106,0	106,9
Номинальная начисленная средняя заработная плата одного работника (в среднем за период)	руб.	6373	7798	9839	12154	13099	14291	15600
Темп роста в фактических ценах	%	124,2	122,4	126,2	123,5	107,8	109,1	109,2
Численность населения с доходами ниже прожиточного минимума, к общей численности населения	%	22,4	19,0	17,3	16,1	15,0	14,8	15,5
Реальные располагаемые денежные доходы населения	%	113	122,3	111,0	104,2	104,0	104,1	101,5
Объём работ, выполненных по чистому виду деятельности «строительство»	млн. руб.	9 068,6	10 699,3	17 279,2	25 180,6	15765,3	17809,8	16060
Темп роста в сопоставимых ценах	%	103	103	132	112	61	110	100
Ввод в действие жилых домов	тыс.м ² общ. площади	371,7	423,9	483,0	486,4	464,8	482,0	500
Ввод газовых сетей	км	517,5	580	805,5	870	781,7	361	400
Жилищное кредитование ***	млн. руб.	872,3	4 854	6 766,1	6 201,4	2735,9	4859,5	5500
Уровень регистрируемой безработицы от экономически активного населения (на конец периода)	%	2,8	2,2	1,56	1,64	3,34	2,1	1,8
Уровень безработицы по методологии МОТ	%	7,8	8,4	7,9	7,9	8,7	9,31	8,8
Среднегодовой сводный индекс потребительских цен	%	112	109,7	109,7	115,3	112,3	108,3	109,8

Источник: разработка автора

Важнейшим итогом развития экономики Удмуртии в XXI веке стало стабильное поступательное развитие ее в составе России, когда Удмуртия демонстрировала устойчивый рост её основных экономических показателей.

С 2001 по 2012 год валовой региональный продукт увеличился в 5,4 раза, налоговые поступления - в 7,8 раза. Доходы консолидированного бюджета республики выросли в 5,7 раза, инвестиции в основной капитал - 4,9 раза. С 2003 года Удмуртия стала самодостаточной республикой, которая отчисляет в бюджет Российской Федерации более половины поступающих налогов.

Объем продукции и услуг в промышленности за указанный период времени в действующих ценах вырос в 4,9 раза, среднегодовой прирост составил 15,6% (см. таблицу 5). На промышленных предприятиях осваивались новые изделия, реализовывались инвестиционные проекты, направленные на повышение качества, технологичности и конкурентоспособности продукции, энергосбережение и охрану природы. Нефтяники Удмуртии, ежегодно наращивая добычу нефти, извлекли из недр Республики 106,3 млн. тонн углеводородного сырья.

Таблица 5

Динамика объема выпуска промышленной продукции в Удмуртии (млрд. руб.)

Год	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2012
Показатель	54,8	129,1	159,9	200,2	226,9	202,0	230,6	270,8

Источник: разработка автора

Удмуртия, несмотря на промышленное освоение ее территории и определенные достижения в сфере развития промышленного производства, была и остается аграрной республикой. Природно – климатические условия региона позволяют здесь развивать многоотраслевое сельское хозяйство, а также производить продукты питания и сырье для перерабатывающей промышленности. По климатическим условиям, обеспеченности растений теплом и влагой территория Удмуртской Республики разделена на три агроклиматических района – северный, центральный и южный [8]. На развитие аграрного сектора региональной экономики в XXI веке привлечено свыше 60 млрд. рублей, в том числе объем финансовой помощи сельским товаропроизводителям из консолидированного бюджета Удмуртии вырос более чем в 6 раз. Национальный проект «Развитие АПК» и Государственная программа развития сельского хозяйства с 2005г. позволили при бюджетной поддержке построить и реконструировать 222 объекта животноводства, приобрести 12 тысяч 600 голов высокопродуктивного крупного рогатого скота. За указанный период времени парк сельскохозяйственной техники пополнился 3825 тракторами и комбайнами.

По программе строительства жилья для сельских жителей построены или приобретены 2034 дома, в том числе 737 - для молодых семей или специалистов. Комплексно развивались сельские поселения. С 2001 г. здесь введено в эксплуатацию 260 объектов, из них 142 объекта народного образования, 29-здравоохранения, 24-культуры, 32-социального обслуживания, 30-крупных спортивных сооружений.

Благодаря постоянным мерам государственной поддержки среднегодовой темп роста валовой продукции за 2001-2012гг. в аграрных хозяйствах всех категорий составил около 15 % (в действующих ценах). В республике к уровню 2000 года более чем на 28 % выросло производство мяса, 23 % - молока, 60 % - яиц, в сельскохозяйственных организациях соответственно на 83, 48 и 67 % (см. таблицу 6). Средний годовой удой молока от 1 коровы в общественном секторе составил 4680 кг, против 2617 кг в 2000 году. В итоге республика вошла в десятку лучших субъектов России по производству мяса крупного рогатого скота, свиней, молока, продуктивности скота и птицы в промышленном животноводстве, численности крупного рогатого скота (в т.ч. коров) и свиней в сельскохозяйственных организациях.

Таблица 6

**Производство основных видов продукции животноводства
в хозяйствах всех категорий Удмуртской Республики**

Показатель	Год							
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2012
Мясо (реализация в живом весе), тыс. тонн	127,8	138,2	142,9	149,0	152,8	161,5	162,4	164,0
Молоко тыс. тонн	549,9	629,8	666,6	671,4	666,5	667,2	671,2	680,0
Надой молока на одну корову в с/х организациях, кг	2617	3611	4018	4173	4261	4431	4581	4680
Яйцо млн. штук	556,4	767,8	836,8	837,1	914,5	946,4	952,1	892,0

Источник: разработка автора

Лесопромышленниками республики продолжена работа по внедрению современных технологий глубокой переработки древесины, что позволяет более эффективно использовать лесные богатства Удмуртии (см. таблицу 7). Более чем 2,5 млрд. руб. инвестиций предусмотрено в рамках республиканской целевой программы «Развитие лесопромышленного комплекса Удмуртской Республики на 2010-2015 гг.».

Таблица 7

**Лесовосстановление в лесном фонде (гектаров)
Удмуртской Республики**

Показатель	Год					
	2006	2007	2008	2009	2010	2012
Лесовосстановление в лесном фонде	4664	4528	4351	5144	5268	5283
в том числе:						
посадка и посев леса	2344	2598	2503	2508	2602	2614
содействие естественному возобновлению леса	2320	1930	1848	2636	2666	2669

Источник: разработка автора

В экономику и социальную сферу Удмуртии, начиная с 2001г., инвестировано почти 350 млрд. рублей. В качестве одной из приоритетных задач является обеспечение населения, в том числе молодых семей, благоустроенным жильём. В итоге за указанный период времени в республике было построено более 4,5 млн. квадратах метров жилья (см. таблицу 8). Выдано льготных и ипотечных жилищных кредитов и займов на сумму около 32,2 млрд. рублей. При максимально льготных условиях кредитования государственную поддержку получили свыше 3700 молодых семей, в том числе по программе «Жильё для молодых семей» - свыше 3400 семей. Построено, реконструировано и капитально отремонтировано 505 объектов социальной сферы. На реализацию федеральной и региональной программ по переселению граждан из аварийного жилищного фонда с 2005г. направлено около 2,7 млрд. рублей, в результате в благоустроенные жилые помещения переселено свыше 2000 семей. На капитальный ремонт многоквартирных домов выделено почти 2,4 млрд. рублей, что позволило за последние годы отремонтировать 1650 домов.

Таблица 8

Строительство жилья в Удмуртской Республике

Показатель	Год							
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2012
Ввод жилья, тыс. кв. м.	257,0	371,7	423,9	483,0	486,4	464,8	482,0	502,1
Выдано жилищных кредитов, млн. руб.	54,0	872,0	4854,0	6766,1	6201,4	2735,9	4859,5	7002,0
в т. ч. молодым семьям	7,8	78,0	380,9	484,0	779,3	1389,7	2236,4	1700,0

Источник: разработка автора

В первое десятилетие XXI века в республике проложено 5,9 тыс. км газовых сетей, газифицировано 91,3 тыс. квартир и домовладений. Уровень газификации увеличился с 52,2 до 63,8%, в том числе на селе с 16,8 до 39,0%. В республике последовательно повышается уровень и качество жизни граждан. Денежные доходы населения за указанный период времени выросли в 9,3 раза. Средняя заработная плата достигла 15,6 тыс. рублей и увеличилась в 9 раз. Средний размер пенсии вырос в 10 раз и составил 8 тыс. рублей. Это позволило сократить долю населения с доходами ниже прожиточного минимума с 35,1 % в 2000 г. до 14,5% в 2012 г.

Модернизация, техническое перевооружение и прогрессивная структурная перестройка российской экономики на основе использования новейших инновационных технологий (в т.ч. нанотехнологий, биотехнологий и т.п.) являются важнейшими условиями эффективного инновационного развития страны и роста конкурентоспособности отечественной продукции. Все это позволит уменьшить зависимость уровня и темпов социально-экономического развития страны от получаемых доходов вследствие экспорта сырьевых ресурсов и действительно осуществить структурную перестройку отечественной экономики, о необходимости которой говорится уже очень давно [9]. Важно также и то, что в результате этого улучшится имидж России, которую пока еще нередко отождествляют с сырьевым придатком развитого мира. Таким образом, в целом мировой опыт действительно свидетельствует о том, что рост инвестиций в инновационные сферы экономики способствуют ускоренному развитию народно-хозяйственного комплекса страны и повышению среднего уровня жизни населения.

При осуществлении модернизации большое значение имеет также учет региональных и отраслевых особенностей. Так, например, в республиках, которых в РФ в настоящее время насчитывается 22 (т.е. практически четвертая часть всех субъектов РФ), одной из важнейших форм модернизации будет являться возрождение народных промыслов, некогда развиваемых титульными нациями этих республик. В Удмуртии к такого рода промыслам относится льноводство, которое здесь интенсивно развивалось и в царский период развития страны, и на первых этапах существования советской власти. Тогда Удмуртия входила в тройку регионов, являющихся крупнейшими в стране производителями льна и изделий из него.

Лен в условиях Удмуртии является традиционной технической культурой и возделывание его на территории республики началось еще в глубокой древности. В Удмуртии еще в первой половине 19 века широкое развитие имела домашняя промышленность. Женщины пряли, ткали шерстяные ткани и холсты, шили одежду, вязали, вышивали. Крестьянские ткани вывозились за пределы края. В 1837 году вятский губернатор отмечал, что из льна в уездах выделялось 2,5млн. аршин холста, который отправлялся в Архангельск, где его охотно покупали иностранные торговцы. В середине 19 века из губернии уже вывозилось около 15 млн. аршин, в том числе в Казань для мешков – около 800 тыс. аршин холста. В это же время предпринимались меры по усовершенствованию крестьянского ткачества, в связи с чем палата государственных имуществ выписала самопрялки и усиленно внедряла их среди крестьянок.

После социалистической революции выращивание льна – долгунца в республике продолжилось. В отдельные годы площади под посевами льна достигали 60 тыс. га. В послевоенный период посевные площади под лен в Удмуртии резко сократились. В настоящее время руководством республики ставится задача возрождения льноводства и постепенное доведение его объемов производства до прежних параметров. Для этих целей выделяются определенные финансовые ресурсы, в связи с чем достаточно быстрыми темпами идет возрождение этой отрасли производства.

В настоящее время лен выращивается в 15 районах Удмуртии, в основном в северной ее части и площади, занятые посевом льна в последнее время составляют около 15 тыс. га. С 2007 года реализуется республиканская программа «Развитие льняного комплекса Удмуртской Республики», мероприятия которой направлены на увеличение производства льняной продукции и повышение эффективности производства предприятий льняного комплекса республики. Значительную роль здесь могут сыграть районные общества потребительской кооперации, которые в свое время оказали существенное влияние в процессе культивирования льна.

Можно было бы увеличить объемы производства также и в таких традиционных для удмуртов народных промыслах, как пчеловодство, лесные промыслы, отхожие промыслы (выделка рогож, циновок, кулей, крашение шерстяных, бумажных, холщевых тканей и пряжи). В других республиках России похожая ситуация – в них можно развивать другие виды полузабытых народных промыслов, нередко называемых этноэкономикой. У башкир, например, традиционными народными промыслами были коневодство и кумысоделие, которые в последнее время также интенсивно возрождаются. В Республике Башкортостан также можно было бы существенно разнообразить свою хозяйственную деятельность, участвуя в развитии этих традиционных промыслов. Таким образом, процесс модернизации экономики кроме технологического аспекта включает также этнический, социальный, экологический, этический, эстетический и иные аспекты.

Выводы из данного исследования. Учитывая важное значение, которое имеет группа старопромышленных регионов в развитии экономики России и ряда других государств на постсоветском пространстве (например, Украины), нами обосновывается идея о целесообразности выделения экономики и экологии старопромышленных регионов в качестве отдельного научного направления в регионалистике. Важнейшей теоретической задачей этой новой области регионалистики, имеющей в то же время огромное практическое значение является осуществление полноценной классификации старопромышленных регионов. От того, к какому типу относится тот или иной старопромышленный регион, зависит определение особенностей, выбор методов и форм осуществления его модернизации, что крайне актуально для современного развития российской экономики.

Таким образом, экономическая система старопромышленных регионов является важной составной частью экономики Российской Федерации, также как и экономики ряда других государств на постсоветском пространстве (например, Донецкая, Днепропетровская и Харьковская области Украины). Происхождение и генезис хозяйственной системы в различных старопромышленных регионах, как правило, существенно отличаются друг от друга, что в значительной мере объясняется особенностями природно-климатических условий развития территориальной экономики, спецификой ресурсного потенциала каждого региона, его географическим расположением и рядом других факторов. Так, регионы Урала в последнее время характеризуются истощением ресурсной базы по некоторым видам полезных ископаемых. В этой связи актуальность и необходимость осуществления модернизации и структурной перестройки экономики уральских старопромышленных регионов (т.е. создания условий и формирования хозяйственно-управленческих механизмов перехода в этих регионах от экономики сырьевого типа к высокотехнологичной экономике) существенно выше, чем в малоосвоенных регионах (например, на севере Сибири).

В Белгородской области – другом старопромышленном регионе России, наоборот, по-прежнему в больших объемах продолжается добыча и переработка некоторых полезных ископаемых [10]. Большим резервом модернизации экономики и в Белгородской области, и в Удмуртской Республике, наряду с отраслями промышленности является также развитие интенсивного сельского хозяйства. В Мурманской и Архангельской областях в связи с эффективным функционированием морских портов, как и раньше, большое значение имеет торгово-транспортная составляющая процесса модернизации территориальной экономики.

Таким образом, как в теоретическом, так и в практическом аспекте большое значение имеет не только необходимость классификации старопромышленных регионов России, но и определение направлений, форм и методов осуществления модернизации и структурной перестройки в такого рода регионах на основе учета социально-экономических особенностей их функционирования и развития [11]. Однако, все же можно констатировать, что актуальность осуществления процесса модернизации и структурной перестройки экономики в старопромышленных регионах в целом все же существенно выше, чем в сравнительно малоосвоенных регионах в связи с тем, что уровень истощенности природно-ресурсной базы в последних значительно ниже. В заключении следует добавить, что выделение экономики и экологии старопромышленных регионов в качестве отдельного

направления регионалистики позволит интенсифицировать процесс комплексного изучения этой группы регионов и, тем самым, повысить эффективность экономики в целом.

Литература

1. Архангельский порт – персональное евроокно «Норильского никеля». Режим доступа: <http://nn.mediaplatforma.ru/Doc.aspx?lang=1&DocsID=547>
2. Глубоководный район «Северный» Архангельского морского порта. Режим доступа: <http://www.belkomur.com/apxport/>
3. Зерщикова Н.И. Развитие Архангельского морского порта – предпосылка освоения Севера и Арктики / Н.И. Зерщикова // Север и рынок: Формирование экономического порядка. Научно-информационный журнал. – 2013. – № 4. – С. 56-61.
4. Развитие экономического потенциала северных регионов России / под научной редакцией профессора В.С.Селина, профессора К.В.Павлова и доцента Е.П.Башмаковой. – Апатиты: Изд-во Кольского научного центра РАН, 2011. – 201 с.
5. Истомин А.В. Региональные эколого-экономические системы: проблемы, методы исследования, тенденции развития : монография / А.В.Истомин, К.В.Павлов, В.С.Селин. – Апатиты: Изд-во Кольского научного центра РАН, 2009. – 188 с.
6. Гришкина М.В. История Удмуртии. Первая половина XIX века : учебник / М.В. Гришкина. – Ижевск: Изд-во «Удмуртия», 2010. – 80 с.
7. Павлов К.В. Патоинституты, патоинституционализм и модернизация российской экономики / Проблемы теории и практики управления. – 2013. – № 7. – С. 126-134.
8. Капитонова О.А. Экология Удмуртской Республики : учебное пособие / О.А. Капитонова. – Ижевск: Изд-во «Удмуртский университет», 2010. – 381 с.
9. Павлов К.В. Региональные эколого – экономические системы : монография / К.В. Павлов. – М. : Магистр, 2009. – 382 с.
10. Павлов К.В. Модернизация и инновационное развитие экономики на разных уровнях управленческой иерархии : монография / К.В. Павлов. – Ижевск: Институт компьютерных исследований, 2013. – 344 с.
11. Павлов К.В. Старопромышленные регионы: социально-экономические и экологические особенности функционирования и развития : монография / К.В.Павлов. – Ижевск: Институт компьютерных исследований, 2014. – 276 с.

References

1. Arkhangelsk port - personal eurowindow "Norilsk Nickel", available at: <http://nn.mediaplatforma.ru/Doc.aspx?lang=1&DocsID=547>
2. The deep water area of "Northern" Arkhangelsk sea port, available at: www.belkomur.com/apxport/
3. Zersnikova, N.I. (2012), "The development of the Arkhangelsk sea port is a prerequisite for the development of the North and Arctic", *North and market: Formation of economic order. Scientific and information magazine*, no. 4, pp. 56-61.
4. Selin, V.S., Pavlov, K.V., Bachmakova, E.P. (2011), *Razvitiye ekonomicheskogo potentsiala severnykh regionov Rossii* [The development of the economic potential of Northern regions of Russia], Publishing house of the Kola research centre of RAS, Apatity, Russia, 201 p.
5. Istomin, A.V., Pavlov, K.V., Selin, V.S. (2009), *Regional'nyye ekologo-ekonomicheskiye sistemy: problemy, metody issledovaniya, tendentsii razvitiya* [Regional ecological-economic systems: problems, methods of research, development trends], monograph, Publishing house of the Kola science centre RAS, Apatity, Russia, 188 p.
6. Grishkina, M.V. (2010), *Istoriya Udmurtii. Pervaya polovina XIX veka* [History of Udmurtia. The first half of the XIX century], textbook, Publishing house "Udmurtia", Izhevsk, Russia, 80 p.
7. Pavlov, K.V. (2013), "Patoinstitutions, patoinstitutionalism and modernization of Russian economy", *Problems of theory and practice of management*, no.7, pp. 126-134.
8. Kapitonova, O.A. (2010), *Ekologiya Udmurtskoy Respubliki* [Ecology of the Udmurt Republic], tutorial, Publishing house "Udmurtia University", Izhevsk, Russia, 381 p.
9. Pavlov, K.V. (2009), *Regionalnyye ekologo – ekonomicheskiye sistemy* [Regional ecological - economic system], monograph, Master, Moscow, Russia, 382 p.
10. Pavlov, K.V. (2013), *Modernizatsiya i innovatsionnoye razvitiye ekonomiki na raznykh urovnyakh upravlenchesko iyerarkhii* [Modernization and innovative development of the economy at different levels of the administrative hierarchy], monograph, Institute of computer science, Izhevsk, Russia, 344 p.
11. Pavlov, K.V. (2014), *Staropromyshlennyye regiony: sotsial'no-ekonomicheskiye i ekologicheskiye osobennosti funktsionirovaniya i razvitiya* [Old-industrial regions: socio-economic and ecological peculiarities of functioning and development], monograph, Institute of computer science, Izhevsk, Russia, 276 p.

УДК 338.32 ; 658.114.25

Костін Ю.Д.,
д.е.н., професор, професор кафедри економічної кібернетики
та управління економічною безпекою
Пустовий О.Д.,
аспірант*
Харківський національний університет радіоелектроніки

ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ У МАШИНОБУДУВАННІ: АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Kostin Yu.D.,
dr.sc.(econ.), professor, professor of department of economic
cybernetics and management of economic security
Pustovyi O.D.,
graduate student
Kharkiv National University of Radio Electronics

ENERGY SAVING IN MACHINE BUILDING: ANALYSIS AND ESTIMATION OF INSTITUTIONAL ENVIRONMENT

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку абсолютним пріоритетом для більшості держав виступає забезпечення сталого розвитку, який передбачає генерацію стійких темпів економічного зростання за умови дотримання жорстких екологічних стандартів. У цих умовах на передній план висувається проблема ефективного споживання енергоресурсів. Сьогодні енергоефективність є ключовим "критерієм якості функціонування як окремих підприємств, так і економічної моделі держави в цілому, злагодженості взаємодії між суб'єктами господарювання, населенням та органами влади" [5]. Таким чином, питання енергозбереження та енергоефективності набувають чималої актуальності, особливо на тлі останніх тенденцій зниження імпорту енергоносіїв та відсутності поставок з Донецької та Луганської областей.

В умовах дефіциту власних паливно-енергетичних ресурсів та зростання цін на імпортні енергоносії одним із важливих завдань інноваційно-технологічної модернізації української економіки стає підвищення ефективності енергоспоживання [1, с.418-419]. Однак реалізація цього завдання потребує значних інвестицій. У зв'язку з цим постає питання про те, чи достатніми є інституціональні умови реалізації Державної програми енергозбереження для окремого підприємства.

Аналіз останніх досягнень і публікацій. Істотний внесок у розвиток теорії та практики ресурсозбереження зробили українські та закордонні вчені. Важливі принципові проблеми ресурсозабезпечення і ресурсозбереження розглянуті в роботах Беренса В., Медоуза Д.Х., Медоуза Д.Л., Міллера Т., Рендерса Й. та інших. З вітчизняних учених, що вирішували питання ресурсозбереження на техніко-економічному рівні, необхідно виділити роботи Аптекаря С.С., Беня Т.Г., Бреславцева О.В., Долгорукова Ю.О., Захожай В.У., Полякова В.В., Садекова А.А., Стрільця А.І., Товаровського І.Г., Чернати Т.М., Хижняк Л.Т. та інші.

У статті [7] розглянуто проблему енергоефективності промисловості регіону, для вирішення якої пропонується розробляти стратегічну карту ефективності та систему збалансованих показників.

У [3] розглянуті питання розробки об'ґрунтованої системи заходів з формування та оцінки потенціалу енергозбереження підприємств паливно-енергетичного комплексу, яка повинна бути адекватною можливостям компанії та досягнутому рівню споживання енергоресурсів.

У роботі [2] досліджено теоретичні, методичні та практичні проблеми економічного оцінювання інноваційної енергозберігаючої продукції машинобудівних підприємств. Досліджено економічний зміст, значення та характерні риси інноваційної діяльності промислових підприємств на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки. Проаналізовано особливості інноваційної продукції підприємств машинобудування, зокрема енергозберігаючої продукції, описані основні етапи її життєвого циклу та способи фінансування продуктивних інновацій.

У статті [9] стверджується, що сьогодні Україна володіє достатніми енергетичними потужностями, але велику їх частку складає застаріле, технічно зношене обладнання та устаткування, що спричинює забруднення навколишнього середовища. На прикладі функціонування Київської ГЕС

* Науковий керівник: Костін Ю.Д. – д.е.н., проф.

автором проаналізовано перспективи функціонування гідроенергетики України як складової енергетичного комплексу.

Таким чином, можна стверджувати, що аналізу проблеми енергозбереження у вітчизняній економіці присвячена чимала кількість публікацій. Разом з тим малодослідженим залишається питання про інституціональні умови для реалізації державних програм енергозбереження на рівні окремого підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз та оцінка інституціонального середовища енергозбереження на рівні держави, машинобудівного комплексу та Харківської області, виявлення факторів, які деструктивно впливають на реалізацію державних програм підвищення енергоефективності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ефективне використання енергії – один із інтегральних показників розвитку економіки, науки та соціокультурного розвитку нації. За цим показником Україна знаходиться у числі тих держав, де стагнація існуючого становища може спровокувати серйозну економічну кризу з наступними масштабними соціальними потрясіннями. Значні енерговитрати мають місце в промисловому виробництві, особливо таких його галузей, як металургія, хімічна та нафтопереробна промисловість. Частка енергії у вартості продукту тут складає 30-50 %. У цілому по країні енергоємність валового внутрішнього продукту в 3-5 разів більша, ніж у розвинутих країнах Заходу. Таким чином, актуальність енергозбереження для вітчизняних підприємств не викликає сумнівів.

Структура економіки країни характеризується значною часткою матеріало- та енергоємних галузей, в результаті чого досягнення рівня енергоємності ВВП розвинених країн, в структурі економіки яких домінує сфера послуг та наукомісткі галузі виробництва, без структурної перебудови української економіки, є неможливим. Разом із тим, прогнозований потенціал зниження споживання енергії за рахунок ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР), відповідно до розрахунків і висновків Енергетичної стратегії України на період до 2030 року та подальшу перспективу [5], складає 51,3%. Реалізація цього потенціалу може значно зменшити споживання ПЕР, що дозволить зняти гостроту проблеми зовнішньої енергетичної залежності. Отже, проблема ефективного використання енергоресурсів за своєю стратегічною важливістю не поступається проблемі диверсифікації джерел їх постачання, оскільки наслідком низькоефективного споживання ПЕР є висока собівартість виробленої продукції, робіт (послуг), що зумовлює зниження рівня конкурентоздатності національної економіки.

За даними Держкомстату, підприємствами й організаціями всіх видів економічної діяльності використано первинних і вторинних видів палива в умовному вимірі (з урахуванням обсягів реалізації населенню) у 2012 році 122,4 млн. т.н.е., що на 4% менше ніж за попередній рік, в 2011 році – 182,6 млн.т, що на 1,4 % більше ніж в 2010 році.

В зазначені роки в структурі використаного палива припадало: на природний газ 36%, на вугілля 28% в 2010 році і 29% в 2011 році, на нафтопродукти – 11,0%, на кокс і напівкокс %, на нафту, включаючи газовий конденсат 9,0% в 2010 році і 7,0% в 2011 році. Незначні відмінності в структурі споживання палива спостерігалися: в 2010 році в порівнянні з 2009 роком за рахунок збільшення частки природного газу – на 2 в.п. при зниженні нафти сирової, включаючи газовий конденсат і нафтопродуктів, на 1 в.п. та в 2011 році в порівнянні з 2010 роком за рахунок збільшення частки вугілля на 1 в.п. при зниженні частки нафти сирової, включаючи газовий конденсат, на 2 в.п. У розподілі палива за напрямками споживання на перетворення в інші види палива та енергію припадало: у 2010 році 55,3%, у 2011 році – 55,0%, на витрати в цілях кінцевого споживання – 39,3% і 37,5%, на неенергетичні потреби, відповідно – 4,8% і 5,1%, на втрати при розподілі, транспортуванні та зберіганні – 0,6%. Природний газ – дуже важлива частина енергетичного балансу України. Його частка складає більше 40% – порівняно лише з 25% в Європейському Союзі. Отже, це досить високий показник; в цілому у Східній Європі він складає близько третини. Це спадок радянської системи, де газ посідав важливе місце в енергетичному балансі. Українська проблема енергетичної безпеки принаймні почастіює в тому, що імпортується дуже багато газу. За умов власного істотного виробництва, Україна стала другим споживачем у Європі (33 млрд. кубометрів) після Німеччини (34 млрд.). Тобто Україна імпортує більше, ніж, скажімо Голландія і Чехія, Словаччина і три балтійські республіки та ще й Угорщина. Щодо аналізу споживання газу, то 40% - це виробництво електроенергії та опалення, 30% – промислове споживання і чверть – домогосподарче використання [5]. Дуже багато втрачається на компресорних станціях і під час транспортування.

В Україні показник енергоємності валового внутрішнього продукту (далі – ВВП) в 2,5 рази перевищує рівень енергоємності розвинених країн світу. Так, енергоємність ВВП Японії складає 0,11 кг н.е./\$, Великобританії – 0,14 кг н.е./\$, Німеччини та Франції – 0,18 кг н.е./\$, США – 0,21 кг н.е./\$. Проте, структурні зміни в економіці України знайшли відображення в позитивній динаміці зниження енергоємності ВВП. З 2000 по 2012 рік в Україні спостерігається зменшення енергоємності ВВП на 36% або з 0,98 кг у.п./грн. до 0,621 кг у.п./грн. Незважаючи на позитивну тенденцію зниження енергоємності ВВП, ця динаміка недостатня для покращення економічних показників розвитку

держави [16]. Такий стан справ зумовлено насамперед тим, що в Україні заміна та модернізація застарілих основних засобів та впровадження інноваційних технологій йде дуже повільними темпами.

Крім того, на даний час структура економіки України складається переважно з енергоємних виробництв, які потребують модернізації шляхом впровадження енергоефективних технологій та обладнання.

На рис. 1 наведена динаміка енергоінтенсивності (відношення ВВП до загального обсягу споживання енергоносіїв у тонах умовного палива) в Україні за період 1990-2012 рр. [11].

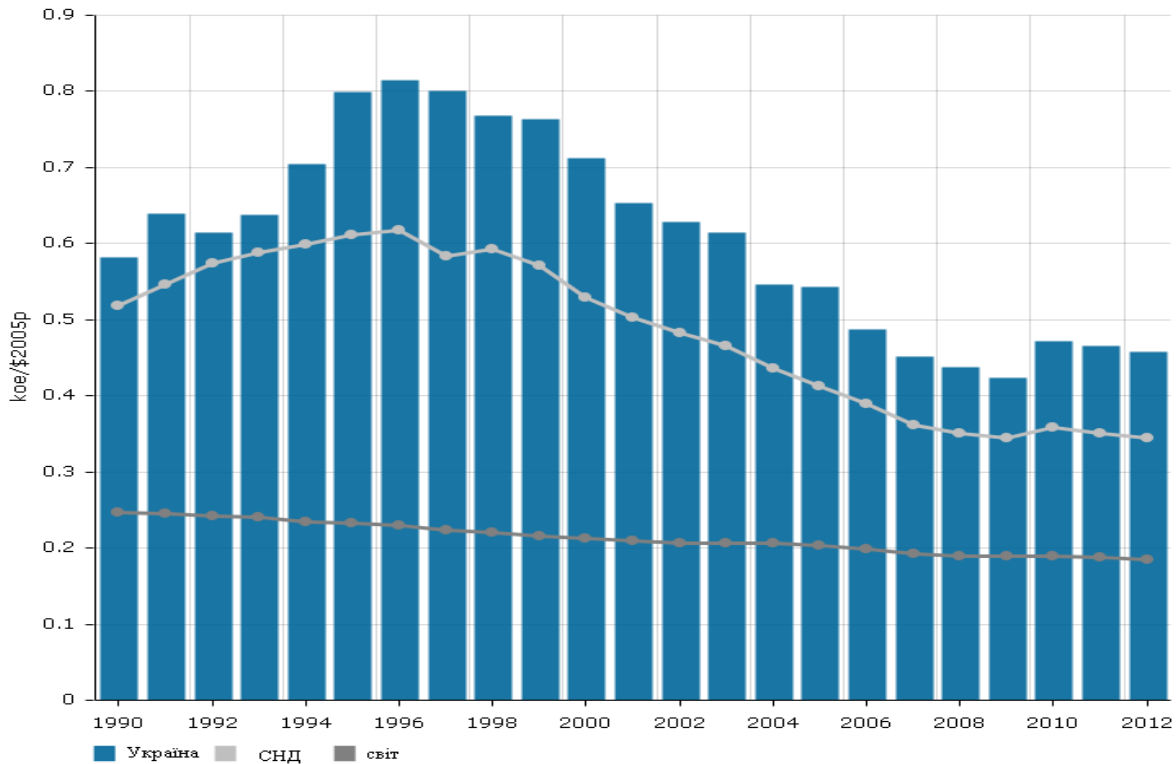

Рис. 1. Динаміка показника енергоінтенсивності України

Джерело: [11]

Для порівняння – показник енергетичної інтенсивності Федеративної Республіки Німеччини значно нижчий за середній світовий рівень та у 4 рази менший, ніж в Україні. Тобто Україна має в 4 рази вище споживання проти середнього значення в Європі, і енергетична інтенсивність навіть вища, ніж у Росії, вищі показники тільки в Туркменістану, Узбекистану, але вони мають власні поклади природного газу. За період 1998-2008 спостерігалися істотні зрушення, а отже енергетична інтенсивність зменшилася на 50%, проте такі значні покращення показника були пов'язані з економічним зростанням та реструктуризацією.

Щодо енергоспоживання країн ЄС, то воно становить 17% світового обсягу, а виробництво первинних енергоресурсів – 9%. Країни ЄС імпортують у середньому 50% необхідних енергоресурсів, а деякі навіть більше, як, наприклад, Німеччина – 61,4% і Австрія – 64,7%. ЄС вивозить 85% нафти, 40% природного газу, 35% вугілля.

Таким чином, помітна залежність європейських країн від імпорту енергоресурсів. За підрахунками, до 2020 року залежність ЄС від імпорту нафти зросте до 90%, газу – до 65% і вугілля – до 65%. До 2030 року споживання газу може збільшитися майже наполовину – до понад 700 млрд. куб. м. Нині європейські країни забезпечують свої потреби в газі з власних ресурсів на 37%, певну частку його додають Норвегія й Алжир. Лівову частку газу ЄС отримує з російських джерел – 29% [5].

Завдяки політиці енергозбереження країнам ЄС за період 1990-2005 р. вдалося знизити середній рівень енергоємності (валове внутрішнє енергоспоживання/ВВП) майже на 20% з 220 т.н.е/млн. євро у 1990 р. до 179 т.н.е/млн. євро у 2005 р. (рис. 2) [1].

Україна має потужні газо-, нафтотранспортні та електричні мережі, поєднані з мережами ЄС і СНД, що дає їй змогу брати участь у формуванні європейської енергетичної політики та спільного енергетичного ринку, відігравати важливу роль у співпраці в енергетиці ЄС–СНД. До того ж Україна має розвинену інфраструктуру газового комплексу. Плюс до цього потужності діючих газосховищ дають можливість створити стратегічний резерв природного газу та його використання у надзвичайних ситуаціях.

Рис. 2. Динаміка енергоспоживання та енергоємності країн ЄС-25

Джерело: [1]

Газотранспортна система України складається з 36,6 тис. км газопроводів, 783 компресорних станцій, 13 підземних сховищ газу місткістю понад 32,0 млрд. куб. м та об'єктів інфраструктури. Місткість українських підземних сховищ газу в Європі становить 20%, це більше, ніж частка Німеччини (11%) та Франції (7%), і удвічі більше, ніж спільна частка країн 2004 і 2007 років розширення ЄС. Для порівняння: Німеччина має 43 газосховища об'ємом 18,9 млрд. куб. м [5].

Україна належить до країн частково забезпечених традиційними видами первинної енергії, а отже змушена вдаватися до їх імпорту. Рівень енергозалежності України (питома частка імпорту у загальній структурі споживання) є середньоєвропейським і має тенденцію до зменшення (з 60,7% у 2004 році до 54,8% у 2005 році), але він характеризується відсутністю диверсифікації джерел постачання енергоносіїв, насамперед нафти, природного газу та ядерного палива. За рахунок власного видобутку викопного органічного палива Україна може забезпечити свої потреби лише частково: – з нафти – на 10-12%; – з природного газу – на 20-25%; з вугілля – на 85-90%. Значного збільшення енергоресурсів у перспективі в країні не прогнозується. Основний власний енергоносіє – вугілля, ресурси якого складають 117,1 млрд. т, яких вистачить на 450-500 років [8].

Значне підвищення цін на природний газ і нафту, обмеженість їх власних запасів, наявність проблем із зовнішніми поставками енергоносіїв, низька ефективність використання палива на теплових електростанціях та повільні темпи реструктуризації й оновлення вуглевидобувної галузі призводять до того, що енергетична система України скоро почне зазнавати дефіцит в органічному енергетичному паливі.

Подальший розвиток галузей економіки України потребує проведення активної енергозберігаючої політики і при використанні нафтопродуктів – бензину, дизельного палива. Найважливіше – зменшити використання нафтопродуктів транспортними засобами, які витрачають більшу частину дизельного палива та бензину.

Промисловість споживає 35% всіх енергоресурсів в Україні. Найбільшими споживачами ПЕР є гірничо-металургійний комплекс, хімічна й нафтохімічна промисловість.

Щорічна потреба в ПЕР машинобудівного комплексу України становить приблизно 4,5–5,0 млн. тонн умовного палива (т.у.п.). Основні його споживачі - плавильні, нагрівальні й термічні печі, сушарки, ковальсько-пресове й гальванічне устаткування, компресори, зварювальні агрегати й т.п. У той же час потенціал енергозбереження в машинобудівному комплексі оцінюється в 25 - 30% до суми щорічного споживання [5].

На рис. 4 наведене порівняння енергоємності за галузями України та країн ЄС [15].

Аналіз рівнів енергоспоживання в машинобудівній галузі показує, що галузь має у своєму розпорядженні істотні резерви підвищення ефективності використання енергії. Складність завдань, що виникають при вирішенні проблеми зниження енерговитрат, у чималому ступені обумовлена великою номенклатурою продукції, що випускається, а також відсутністю нормативної бази витрат енергоресурсів на випуск продукції та недостатністю знань по енергоємності технологічних процесів, особливо це стосується машинобудівного виробництва. На сучасному етапі машинобудування

характеризується широким використанням всіх видів енергії за рахунок різних енергоносіїв: електроенергії, пари, гарячої води, рідкого, газоподібного й твердого палива [10; 11]. На частку електроенергії припадає близько 24%, палива - 38%, теплоенергії - 38%. На технологічні цілі в машинобудуванні витрачається 10-15% споживаної енергії. Рівень електрифікації в машинобудуванні вище, ніж у промисловості в цілому, причому більше половини електроенергії використовується в механічних процесах.

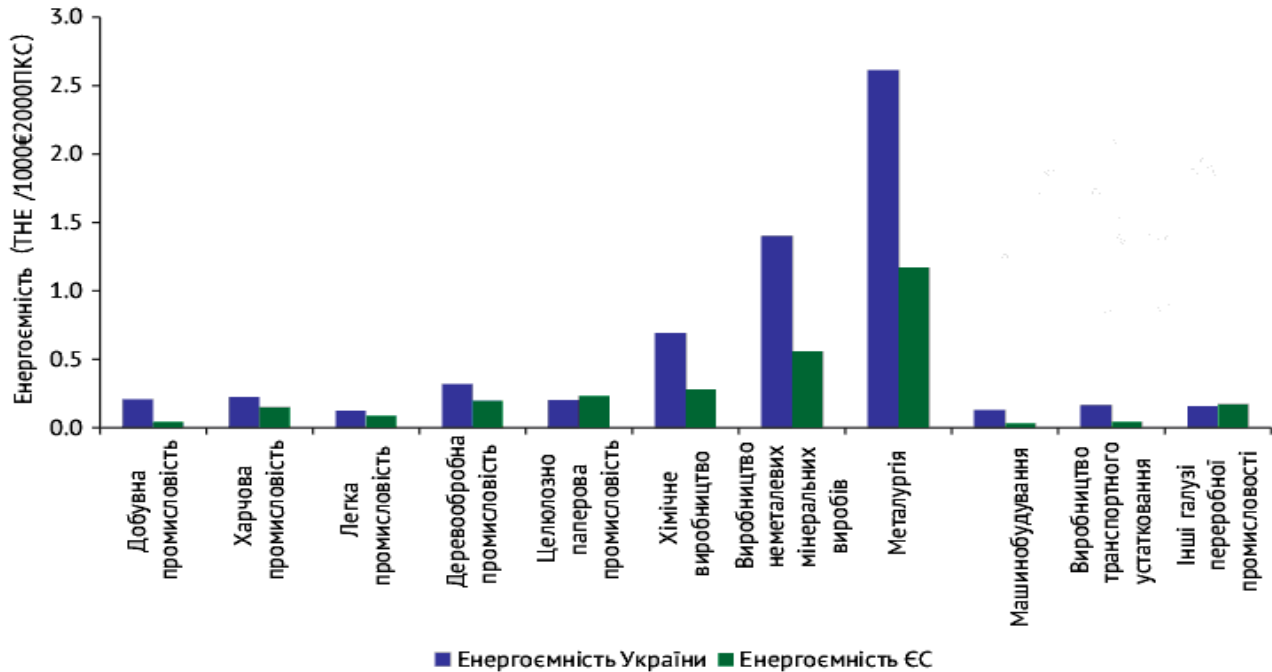

Рис. 3. Енергоємність галузей промисловості України та країн ЄС у 2011 р.

Джерело: [15]

На основі досвіду розвинених закордонних країн в Україні питання енергозбереження вирішується за рахунок проведення організаційних заходів на промислових підприємствах: проводиться контрольне обстеження енергоспоживання всіх великих споживачів енергії, окремих цехів і всього підприємства. Правильна організація обліку енергоспоживання дозволяє заощаджувати 5-10 % енергоресурсів без додаткових заходів; розробляються й впроваджуються заходи щодо скорочення споживання енергоресурсів. Потенційні можливості енергозбереження також закладені в стратегії експлуатації й технічного обслуговування, у стратегії модернізації устаткування й технологічних процесів, у стратегії заміни існуючого устаткування на нове менш енергоємне й впровадження нових технологій.

Підприємства вітчизняного машинобудування територіально зосереджені в усіх областях. Виходячи з територіальної спеціалізації та комплексного економічного розвитку, в Україні сформувалося сім машинобудівних районів. Особливо слід виділити Харківський регіон зі спеціалізацією на енергетичному, транспортному, тракторному, сільськогосподарському машинобудуванні та випуску електротехніки та приладів [1, с. 74].

Незважаючи на зменшення випуску промислової продукції в Харківській області на 1,9% у січні 2013 року порівняно з січнем попереднього року, більшість машинобудівних підприємств Харківщини продемонстрували стабільну роботу та збільшення випуску продукції у 2013 році на 14 – 28 відсотків порівняно з попереднім періодом за рахунок зростання обсягів замовлень, розширення існуючих і освоєння нових ринків збуту, диверсифікації виробництва, впровадження новітніх технологій, випуску конкурентоспроможної продукції [2]. Середньооблікова чисельність штатних працівників у галузі становить 71 тис. осіб, або 39,7% від загальної чисельності у промисловості, обсяг реалізованої продукції машинобудування складає близько п'ятої частини загального обсягу реалізації промислової продукції області (рис.1).

Експортний потенціал машинобудівних підприємств регіону враховує широкі ринки збуту. Близько 40% експорту продукції припадає на Росію. Також машинобудування Харківщини демонструє співпрацю з Казахстаном, освоєння нових ринків збуту в Індії та Алжирі, постачання продукції до Болгарії, Молдови, Латвії, Литви, Німеччини, Аргентини та інших. Продукція області неодноразово отримувала нагороди на вітчизняних та міжнародних конкурсах якості з метою поліпшенню інвестиційного клімату. За I півріччя 2011р. найбільші залучення інвестицій в основний капітал відбулися у виробництві машин та устаткування – 163 млн. грн., що у 1,5 рази перевищує обсяги інвестицій відповідного періоду минулого року [2].

Отже, за останні роки в машинобудуванні Харківської області відбувається збільшення обсягів замовлень, зростання експортних поставок, активне залучення інвестицій в галузь, високий технічний рівень основних засобів провідних підприємств. Проте, фінансовий стан виробників дає підстави вважати, що існує необхідність оптимізації структури капіталу, вдосконалення системи управління виробничими ресурсами та запасами підприємства, а також слід зменшити собівартість продукції, що висуває на передній план питання заощадження енергетичних матеріалів.

Відповідно до «Програми підвищення енергоефективності та зменшення споживання енергоресурсів по Харківській області на 2010-2014 роки», у господарському комплексі та бюджетній сфері області впроваджено 2056 енергозберігаючих заходів. На виконання цих заходів витрачено 192515,7 тис. грн, в тому числі власних коштів підприємств – 136542,93 тис. грн; коштів місцевого бюджету – 37746,18 тис. грн; державного бюджету – 845,7 тис. грн; інших джерел – 17380,86 тис. грн. Внаслідок впровадження організаційно-технічних заходів відповідно до програм з енергозбереження по Харківській області за 2013 рік всього зекономлено 299,014 тис. т.у.п. (табл. 1.)

Таблиця 1

**Результати впровадження в Харківській області енергозберігаючих заходів
впродовж 2010-2013 рр.**

Показник	Рік			
Заощаджено за джерелами енергії	2010	2011	2012	2013
природного газу млн. м ³	40,58	67,66	80,98	69,69
електроенергії, млн. кВт год.	114,443	122,906	122,81	426,38
теплової енергії тис. Гкал	502,919	388,415	572,85	54,19
вугілля тис. т	10,244	34,422	10,48	0,39
нафтопродукти тис. т.	30,74	19,33214	13,30	2,11
Всього зекономлено тис. т.у.п	221,67	229,105	257,03	299,01
Заощаджено, млн. грн.	215,739	248,220	132,520	118,753

Щодо окремих прикладів впровадження енергозберігаючих технологій, то машинобудівні підприємства демонструють стабільну активність, намагаючись знизити споживання енергоносіїв, не знижуючи при цьому параметрів виробництва.

Так, на ПАТ «Харківський тракторний завод» завдяки монтажу системи автономного опалення протягом 2007-2010 рр. витрати на теплоносії знизилися більш ніж на 30%.

На підприємстві «Енергомаш» (м. Харків) за рахунок скорочення споживання природного газу та електроенергії вдалося досягнути економії біля 4 млн. грн щорічно. Основний напрям інвестицій – заміна застарілого обладнання на нове, рівень енергоспоживання якого менший на 90% у порівнянні з існуючим рівнем. Додатково підприємство замінило також систему освітлення та електронагрівачі. Споживання природного газу скоротилося на 6 500 м³ на рік. А електроенергії – на 5900 МВт/год. Загальна сума інвестицій у розмірі 4 млн дол. США дозволила підприємству щорічно економити 0,4 млн. дол. США.

ПАТ «Вовчанський агрегатний завод» у рамках інвестиційного проекту «Створення нових виробничих потужностей машинобудівної продукції із впровадженням енергозберігаючих технологій» має намір завершити відновлення верстатного парку підприємства. Інноваційне високотехнологічне устаткування буде задіяне для серійного виробництва гідравлічних систем і систем керування літаків. Очікувана економія споживання енергоресурсів за період з 2014 по 2021р.р. - 12 760 000 грн при планованому збільшенні обсягів виробництва на 50-70%.

ДП «Чугувський авіаційний ремонтний завод» впроваджено енергозберігаючі заходи, завдяки реалізації вказаних енергозберігаючих заходів на кінець року підприємство очікує річну економію ПЕР, а саме: 200 тис. кВт/год. електричної енергії, 4000 м³ природного газу та 8000 м³ води.

ПАТ «Турбоатом» ввело в експлуатацію теплогенеруючу установку ГС-0,5. Передбачуваний річний виробіток тепла котельні складе 1650 Гкал, КПД – 85%. Впровадження нової установки дозволить знизити споживання природного газу до 200 000 м³ у рік.

Таким чином, кожне окреме підприємство, відповідно до рівня фінансового забезпечення та технологічних можливостей, створює умови для використання ресурсозберігаючих технологій. Проте проблема енергозбереження настільки актуальна та першочергова, що передавати її вирішення тільки на рівень підприємств не дуже обачливо з боку місцевих органів самоврядування. Постає питання необхідності координації дій окремих промислових підприємств на рівні регіону.

Цікаво зазначити, що, наприклад, у 2010 р., за розрахунками В.Ліра та У. Письменної, середня ціна 1 т.у.п. становила 2100 грн [3, с. 68], а у 2011 р. за розрахунками В.Безлепкина, середня ціна енергоносіїв становила 2506,6 грн. / т.у.п. [4, с. 72]. Порівнюючи ці дані з даними, наведеними у таблиці 1, можна помітити, що питомі капітальні витрати на енергозбереження були подекуди вищими, ніж вартість енергоносіїв. Цей підхід покладений в основу державних програмних документів, де зазначається, що ціна

на енергоносії на рівні окремого підприємства ефективніше впливає на реалізацію енергозберігаючих заходів, ніж створення бюджетних та позабюджетних фондів енергозбереження.

Організаційно-економічний механізм державної підтримки окремих галузей, найбільшу питому вагу в складі яких займають приватизовані підприємства, включає такі елементи, як: фінансово-економічний аналіз; оцінка ролі підприємства, галузі в національній економіці та визначення економічної доцільності, форм і методів надання державної підтримки для здійснення реструктуризації або, навпаки, згортання та заміщення даної продукції імпортою; оцінка ступеня порушення законів економічної конкуренції, внаслідок яких утруднюється вільний перелив капіталу всередині країни; розробка державної програми підтримки галузі або окремих підприємств, у якій визначаються учасники, обсяги, джерела та графік фінансування; оцінка економічної ефективності реалізованої державної програми [12].

Висновки з даного дослідження. Енерговитратність вітчизняного промислового сектору створює проблеми для подальшого розвитку підприємств, а в умовах дефіциту зовнішніх поставок енергоресурсів ставить підприємства на межі виживання.

Достатньо високий рівень питомих капітальних витрат на енергозбереження (розраховано як відношення середньорічного обсягу фінансування відповідних заходів до річної економії органічного палива) свідчить про те, що в основному потенціал маловитратних заходів з підвищення енергоефективності вичерпано. Тому подальша реалізація програм з енергозбереження потребуватиме значних, у тому числі довгострокових, капіталовкладень. За таких умов рішення про впровадження енергоефективних заходів підприємства прийматимуть, зіставляючи ціну енергоносіїв та обсяги витрат, пов'язаних з їх економією. Якщо ціна перевищує витрати, виникає економічний ефект, величина якого дорівнює різниці між вартістю зекономлених енергоносіїв та витратами на енергозбереження.

Мінливість ринкових стимулів змушує активізувати зусилля щодо удосконалення інституціонального середовища енергозбереження в напрямі зміни підходів до енергоспоживання: від скорочення енергоспоживання до його здійснення на енергоощадній основі. Реалізація державних програм енергозбереження на рівні підприємства залежить насамперед від очікуваного економічного ефекту заходів з підвищення енергетичної ефективності. Необхідною умовою формування сприятливого для енергозбереження економічного середовища є нормалізація ціноутворення на енергоносії. Тому подальші дослідження щодо інституціональних засад реалізації програм енергозбереження мають вестися у напрямі створення ефективних інститутів державно-приватного партнерства, удосконалення нормативно-правових механізмів державної політики у сфері енергозбереження.

Література

1. Єрмілов С.Ф. Державна політика енергоефективності в українському та європейському контексті / С.Ф. Єрмілов // Економіка і прогнозування : науково-аналітичний журнал, Ін-т економіки та прогнозування НАНУ. – Київ, 2007. – № 2. – С. 27-42.
2. Зарицька О. Л. Економічне оцінювання інноваційної енергозберігаючої продукції підприємств машинобудування : автореферат дисертації кандидата економічних наук : 08.00.04 / О.Л. Зарицька; Національний університет "Львівська політехніка". – Л., 2010. – 24 с.
3. Костін Ю.Д. Цінові чинники енергозбереження на підприємствах ПЕК / Ю.Д. Костін, В.М. Безлепкін // Вісник економічної науки України. – 2012. – №1. – С. 70-73
4. Лір В.Е. Економічний механізм реалізації політики енергоефективності в Україні : монографія / В.Е. Лір, У.Є. Письменна; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. – К. : 2010. – 208 с.
5. Переосмислюючи стратегію розвитку : Національна доповідь з питань реалізації державної політики у сфері енергоефективності за 2010-11 роки / М. Пашкевич, В. Григоровський, В.Гавриленко, О. Запорожець, Я. Мовчан [та ін.] – К. : Держенергоефективності-НАУ- LAT & K, 2012. – 280 с.
6. Салашенко Т.И. Стратегическая карта как инструмент операционализации стратегии энергоэффективности промышленности региона / Т.И. Салашенко // Экономика развития. Издательство Харьковский национальный экономический университет. – 2012. – № 1-61. – С. 19–24.
7. Суходоля О.М. Енергоемність валового внутрішнього продукту: тенденції та чинники впливу / Суходоля О.М. // 36.наук. пр. Національної академії державного управління при Президентові України. – 2003. – № 2. – С. 140–149.
8. Україна. Огляд енергетичної політики, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esco-ecosys.narod.ru/2007_1/art148.htm
9. Шапочка М. К. Перспективи функціонування гідроенергетики України як альтернативного джерела енергії / М. К. Шапочка, С. А. Прийменко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2011. – №1. – С. 40–44.
10. EU energy and transport in figures 2010. Statistical Pocketbook. European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/energy/publications/statistics/doc/2010_energy_transport_figures.pdf
11. Key World Energy Statistics 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2011/key_world_energy_stats.pdf.

References

1. Ermilov, S.F. (2007), "State energy efficiency policy in Ukrainian and European context", *Ekonomika i prohnozuvannia*, no. 2, pp. 27-42.
2. Zarytska, O.L. (2010), Economic evaluation of innovative energy saving products of mechanical engineering : Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.04, National University "Lviv Polytechnic", Lviv, Ukraine, 24 p.
3. Kostin, Yu.D., Bezlepkin, V.M. (2012), "Price factors on energy saving to the FEC enterprises", *Visnuk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, no. 1, pp. 70-73.
4. Lir, V.E. and Pysmenna, U.Ye. (2010), *Ekonomichniy mekhanizm realizatsii polityky enerhoefektyvnosti v Ukraini* [Economic mechanism for implementing energy efficiency policy in Ukraine], monograph, NAN Ukrainy, in-t ekonomiky ta prohnozuvannia, Kyiv, Ukraine, 208 p
5. Pashkevych, M., Hryhorovskiy, V., Havrylenko, V., Zaporozhez, O., Movchan, Ya. etc. (2012), *Pereosmysliuchy stratehiu rozvytku : Natsionalna dopovid z pytan realizatsii derzhavnoi polityky u sferi enerhoefektyvnosti za 2010-11 roky* [Rethinking development strategy: National report about realization of government policy in the sphere of energy effectiveness during 2010-2011years], Derzhenerhoefektyvnosti-NAU- LAT & K, Kyiv, Ukraine, 280 p.
6. Salashenko, T.I. (2012), "Strategy map as a tool to operationalize the strategy of energy efficiency industry in the region", *Ekonomika razvitiya*, no.1-61, pp. 19-24.
7. Sukhodolia, O.M. (2003), "The energy intensity of gross domestic product: trends and factors influencing", *Zb.nauk. pr. Natsionalnoyi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, no. 2, pp. 140-149.
8. "Ukraine. Energy policy review, 2006", available at: http://esco-ecosys.narod.ru/2007_1/art148.htm
9. Shapochka, M.K. and Prymenko, S.A. (2011), "Prospects of functioning of hydropower Ukraine as an alternative energy source", *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomika*, no. 1, pp. 40-44.
10. EU energy and transport in figures 2010. Statistical Pocketbook. European Commission, available at: http://ec.europa.eu/energy/publications/statistics/doc/2010_energy_transport_figures.pdf
11. Key World Energy Statistics 2011, available at: http://iea.org/textbase/nppdf/free/2011/key_world_energy_stats.pdf.

УДК 369.014

Гордей О.Д.,
д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів
Національний університет державної
податкової служби України

ПРІОРИТЕТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: СВІТОГЛЯДНИЙ ПІДХІД

Hordei O.D.,
dr.sc.(econ.), assoc. prof., professor of the department of finance,
National University of State Tax Service of Ukraine

THE PRIORITIES FOR IMPLEMENTATION OF SOCIAL AND ECONOMIC POLICY OF THE STATE: THE WORLDVIEW APPROACH

Постановка проблеми. Обґрунтоване вирішення фінансових проблем, починаючи від об'єктивної оцінки державної соціально-економічної політики і завершуючи основами життєдіяльності окремих домогосподарств, необхідно розпочинати з оцінки рівня життя соціальних верств суспільства. Для цього потрібно досліджувати історичні передумови виникнення та сучасний стан змісту найважливіших соціально-економічних категорій, до яких належить рівень життя населення.

Відповідно, кінцевою метою соціально-економічного розвитку будь-якої країни та її регіонів є підвищення рівня життя своїх громадян. Темпи економічного зростання є пріоритетними в оцінці рівня життя населення за умови ефективного розподілу фінансових ресурсів через Державний бюджет України. Одним з основних завдань соціально-економічної політики є зменшення нерівності серед громадян суспільства, яке як в Україні, так і в країнах Європи набуває загрозливих розмірів. Відтак, ефективність проведення даної політики передбачає поступове підвищення рівня життя населення за

рахунок диверсифікації джерел фінансових надходжень та адресної соціальної допомоги у розрахунку на кожного члена суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність обґрунтованого підходу щодо визначення пріоритетів реалізації соціально-економічної політики розглядали такі відомі вчені й економісти у різні періоди суспільного розвитку, як Д. Белл [1], А. Бергсон, Дж. Вінер [2], Р. Ф. Канн [3], Ф. Дж. Кемпбелл [4], Д. Колмен, Ж.-П. Сартр [5], Я. Тінберген, Ж. Фурастьє, а також політичні та суспільні діячі провідних країн світу – Ж. Гарден [6], Е. Епплер [7], У. Роджерс та інші. Аналіз результатів дослідження підтверджує доцільність продовження наукових досліджень щодо обґрунтування напрямів реалізації соціально-економічної політики держави.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення основних пріоритетних напрямів реалізації соціально-економічної політики держави, враховуючи її світоглядний зміст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи теоретико-світоглядний зміст, фінансову спрямованість, методологічну основу, у загальному існуючі концептуальні підходи щодо визначення пріоритетів соціально-економічної політики можна поділити на два основні напрями: об'єктивні та суб'єктивні.

Змістовність першого напрямку заснована на методології технологічного детермінізму. Його прихильниками були американський вчений Д. Белл (1919–2011), англійський економіст Р.Ф. Канн (1905–1989), американський економіст Дж. Вінер (1892–1970), які визначали концепцію корисності в економіці добробуту, згідно з якою добробут індивіда, включаючи якісні характеристики, може визначатися, виходячи не тільки з суб'єктивного ступеня задоволення, який він отримує від споживання блага чи набору благ, але й буде формуватися в прямій залежності від збільшення фінансування науки і техніки. Техніка розглядається ними як носій нових соціально-економічних і людських цінностей. Вони вважали, що зростання технічних потужностей як для людини, так і для суспільства в цілому – явище, що сприятиме підвищенню ефективності реалізації соціально-економічної політики. Питання впливу техніки на людину, сенсу людського життя та гідності людини розглядаються в контексті можливості адаптації окремої особи до її добробуту в конкурентному суспільстві, яке функціонує за ринковими принципами господарювання [1–3].

Відповідно теоретики технологічного детермінізму добробут пов'язують з розвитком техніки і, як наслідок, змінами в соціально-економічних підсистемах суспільства – освіті, професійній кваліфікації, співвідношенні між виробництвом і сферою послуг, урбанізації, характері проведення вільного часу, ролі університетів і наукових центрів. Усі ці чинники при збереженні в соціально-економічних підсистемах суспільства і формують добробут [1; 3]. У зазначеній теорії невід'ємною складовою соціально-економічної політики є твердження про те, що наука і техніка самі по собі надають практично необмежені можливості для цілеспрямованого покращання рівня життя. Водночас знижують проблеми соціальних лих, які негативно впливають на рівень життя: перенаселеності, високого ступеня урбанізації, виснаження природних і незамінних природних ресурсів, расових конфліктів тощо.

Виходячи із зазначеного, необхідно в щоденній практиці соціально-економічних перетворень максимально в повному обсязі фінансувати та використовувати досягнення науки, техніки і технології. При цьому слід приділяти особливу увагу наявним негативним наслідкам технічного прогресу, зокрема стану навколишнього природного середовища, і для цих цілей створювати спеціальні технічні умови для їх подолання (наприклад, фінансове забезпечення процесу будівництва в необхідних розмірах і належної якості очисних споруд на підприємствах, що забруднюють навколишнє середовище). Однак варто звертати увагу на альтернативну вартість між власними досягненнями та існуючими, які можна запозичити, оскільки для підвищення рівня життя важливий не розвиток науки, а можливість використовувати її досягнення.

У середині 70-х років ХХ століття американський вчений Д. Белл (1919–2011) у своїй роботі «Досвід соціального прогнозування» (1973 р.) формулює концепцію багатофакторного соціального організму. У цій концепції кожна зі сфер життєдіяльності людини – економіка, зокрема фінансова політика, соціальна сфера – еволюціонують за власними специфічними законами. Саме тому ці сфери можуть не тільки взаємодіяти, але й протистояти одна одній. Зокрема, «інформаційне суспільство» під час культурних протиріч, які постійно зростають можуть призвести до небезпеки розриву між культурним та соціальним життям. Відомо, що ці сфери є складовими та невід'ємними частинами, які включаються до великої сукупності показників, що впливають на рівень життя населення. На переконання Д. Белла, найкращими засобами для викорінення цих нестабільностей є ринкова система організації економіки та засновані на філософії неоконсерватизму принципи порядку і стійкості, які активно впроваджуються в життя сучасного суспільства [8].

Д. Белл як необхідну передумову формування нової якості соціально-економічної політики вбачає освіту і науку. Він переконаний, що головний стратегічний засіб повинен неминуче привести до структурних реформ як необхідної передумови формування рівня життя в освіті та науці. «Найважливішим джерелом структурних змін у суспільстві, – стверджує Д. Белл в праці «Прихід постіндустріального суспільства», – є зміни в характері знань: експоненціальне зростання і диференціація наук, розвиток нової інтелектуальної технології і, як наслідок – поява нового класу»

професіоналів, фахівців, які є головними прихильниками і носіями ідеалів «рівня життя» [8, с. 154]. Можна беззаперечно погодитися, що без достатнього фінансового забезпечення науки й освіти неможливо досягти ефективної реалізації соціально-економічної політики.

Французький економіст Ж. Фурастьє (1907–1990) важливу роль також відводив техніці як самостійному чиннику, що безпосередньо впливає на формування якісної соціально-економічної політики. На його думку, під впливом техніки змінюються такі характеристики рівня життя: «тривалість життя, час працездатності, суть професії, звички, урбанізація, комфорт» [9, с. 14]. Ці та інші висловлювання відомих зарубіжних вчених лежать в основі формування сучасної моделі соціально-економічної політики в розвинених країнах.

Суб'єктивістський підхід, представниками якого були французькі філософи: лауреат Нобелівської премії у 1927 році А. Бергсон (1859–1941) та лауреат Нобелівської премії у 1964 році Ж.-П. Сартр (1905–1980), якісний вміст соціально-економічної політики зводять до стану свідомості суб'єкта, до його відчуттів, уявлень, до розуміння ним міри задоволеності своїм життям. Загальний підхід – полягає у загальному усвідомленні задоволення потреб людини протягом певного періоду часу.

Послідовники суб'єктивістського напрямку виступають проти техніко-економічних орієнтирів розвитку суспільства і вважають економічне зростання, науково-технічний процес чинниками, які погіршують якість життя населення, оскільки сприяють дегуманізації людського буття [5]. Шлях до подолання численних негативних відхилень і недоліків сучасного капіталістичного суспільства, основною метою соціально-економічної політики вони вбачали в духовно-етичному вдосконаленні людини, в зміні його свідомості, його характеру. Однак прихильники даної теорії забувають про неможливість задоволення духовних потреб без відповідного їх фінансового забезпечення, рівня доступності до основних соціальних благ та покращення їх якості.

У західній літературі виділяють різноманітні підходи до основних пріоритетів соціально-економічної політики. Одним з них є прийняття за підґрунтя визначення рівня життя населення відповідно до того, як його відчуває людина (суб'єктивне сприйняття). Існують три основні підходи до вивчення «суб'єктивного рівня життя». У рамках першого підходу вивчаються соціально-демографічні характеристики суспільства (стать, вік, сімейний і соціальний статус, рівень освіти, етнічна приналежність та ін.).

При другому підході акцентується увага на розбіжностях між зусиллями кожного члена суспільства та рівнями задоволення потреб у процесі реалізації соціально-економічної політики. Основа підходу полягає в тому, що люди, чий реальні життєві умови близькі до бажаних, вважатимуть рівень свого життя вищим, ніж люди, що мають великий розрив між зусиллями і реальністю. Цей шлях досліджень потребує суттєвої додаткової концептуальної й емпіричної розробки, зокрема в сфері дослідження пріоритетних напрямів соціально-економічної політики.

З другої половини 70-х років XX століття можемо виділити третій підхід при обґрунтуванні основних напрямів реалізації соціально-економічної політики. Все більше уваги дослідники приділяють концепції «рівня життя, що відчувається», тобто у розрізі суб'єктивістського напрямку. Він характеризується соціальними індикаторами розвитку суспільства, з деякими сучасними психологічними концепціями (соціологи вивчають в цій сфері ширше коло психосоціальних понять, таких як стрес, внутрішній контроль, соціальна підтримка тощо).

Найбільш фундаментальними дослідженнями у сфері «рівня життя, що відчувається» є роботи англійського вченого Ф. Дж. Кемпбелла (1822–1885) і американського політичного діяча У. П. Роджерса (1913–2001), у яких рівень життя пов'язувався не стільки з досягнутим суспільством рівнем добробуту, скільки із сприйняттям індивідуального благополуччя як життя загалом, так і в окремих життєвих сферах.

Загальний опис цього підходу полягає у трьох суб'єктивних моментах, які є ознаками якості життя: задоволення, позитивні емоції, відсутність фізичного нездужання. Основна критика даної концепції вченими зводилася до наступного: методологічна установка на пізнання якісних характеристик рівня життя лише на рівні сприйняття призводить до неможливості аналізу об'єктивної обумовленості соціально-економічних протиріч і конфліктів, неможливості визначення шляхів їх пріоритетності фінансування та вирішення.

Основні ідеї, пов'язані з можливістю деталізації поняття «суб'єктивний рівень життя» в дослідженнях західних вчених суб'єктивного благополуччя, полягають в тому, що проводиться тільки загальна оцінка якості життя (не враховуючи показники рівня життя), що складається з емоційної та когнітивної компоненти та виникає унаслідок комбінування результатів аналізу низки окремих життєвих сфер [4]. Таким чином, спроби вивчення економічних механізмів забезпечення рівня життя населення, виявлення «ціннісних фільтрів», тих, що опосередковують реальний стан задоволення потреб людей, становлять основну наукову цінність досліджень «суб'єктивного рівня життя» для обґрунтування напрямів реалізації соціально-економічної політики.

Відтак, в рамках третього підходу спостерігається тенденція до виявлення проблем соціально-психологічного характеру, пов'язаних із станом неврозу і депресії, що викликають відчуття особистого неблагополуччя.

Крім того, підходи до пріоритетів соціально-економічної політики змінюються в залежності від особливостей оцінки рівня життя членів суспільства. Якщо в 50-60-х роках рівень життя оцінювався, виходячи з величини валового внутрішнього продукту, що припадає на одного мешканця країни, то в кінці XX століття почала домінувати система показників, які всебічно характеризують життєдіяльність людини. Так, ірландський державний і суспільний діяч Ж. Гарден (1916–2000) писав, що під «рівнем життя розуміється достатній для кожної людини рівень матеріальних ресурсів, зайнятості, житлових умов і умов праці, легкодоступних засобів транспорту і приємне навколишнє середовище» [6, с. 178]. Крім того, якість життя, яка чітко виокремлювалася Ж. Гарденом, включає можливості для кожного члена суспільства поповнювати свої знання, розвивати свою особистість, зберігати фізичне і духовне здоров'я в ситуації свободи і справедливості [6, с. 181].

У багатьох наукових публікаціях наголошується, що ефективна соціально-економічна політика має забезпечувати високий рівень життя, який досягається тоді, коли людина забезпечена їжею і житлом, а також іншими об'єктами соціальної інфраструктури, коли вона може задовольняти такі свої запити, як прагнення до миру і справедливості. На рівень життя впливають також такі якісні характеристики розвитку суспільства, як ступінь забрудненості навколишнього середовища, шумовий фон, стан здоров'я та рівень розвитку системи охорони здоров'я, щільність населення, рівень злочинності тощо.

Подібне розуміння рівня життя населення було притаманне для більшості західних учених наприкінці XX століття. Вони вважали, що якісні складові рівня життя відбивають такий стан суспільства: коли, по-перше, людина забезпечена комплексом необхідних життєвих благ, а саме: чиста вода і повітря, красиві природні ландшафти (цінність яких не може бути виражена в грошах); по-друге, коли суспільство усвідомлює, що матеріальне збагачення не забезпечує щастя в житті, але може призвести до гострих соціальних конфліктів.

Цікаво, що досить адекватне змісту визначення поняття «рівень життя» спостерігається у деяких західних політичних діячів. Так, заслуговує на увагу – комплексний підхід до дефініції «рівень життя» міністра економічного співробітництва та розвитку Федеративної Республіки Німеччини 1968–1972 років Е. Епплера. Так, Е. Епплер (1926 р.н.) розглядав чотири послідовні сходинки у відборі ознак, що характеризують соціально-економічну політику. Перша сходинка – коли політика визначається від зворотного, тобто при низькому рівні життя населення. До факторів, які необхідно покращити в процесі реалізації соціально-економічної політики, він відносить, наприклад, забезпечення чистого повітря, води, екологічно чистих продуктів тощо, що призводить до збільшення тривалості життя та поліпшення здоров'я нації. На другій сходинці визначення доповнюється ознаками можливості вільного вибору людини. Дане поняття передбачає свободу особистості, ступінь її можливості впливати на політичні рішення, реалізації здібностей, повноту їх використання в праці і суспільному житті країни в цілому. Це одночасно характеризує ступінь демократизації суспільства. Соціально-економічна політика на цій сходинці – це гарантія доступу до природних і культурних цінностей, можливості відпочивати тощо. Основна проблема тут полягає у створенні позитивних передумов для забезпечення цих аспектів рівня життя. Третя сходинка – удосконалення соціально-економічної політики, включає розробку індикаторів, що чітко фіксують кількісні і якісні характеристики рівня життя. Нарешті, четверта – визначає досягнення високого рівня життя – це розподіл індикаторів за ступенем важливості, для чого потрібно зіставити їх порівняльну цінність. Е. Епплер зазначає, що відповідальність за свій індивідуальний стан рівня життя несе кожна людина [7]. Погоджуючись у цілому із позицією Е. Епплера, вважаємо, що при цьому доцільно підкреслити, що суспільство і держава, як правило, несуть відповідальність за створення сприятливих передумов та умов для забезпечення високого, адекватного розумним потребам рівня життя. Таким чином, забезпечення ефективної реалізації соціально-економічної політики – це проблема державного рівня, і вирішувати її необхідно через задіяння науково обґрунтованої державної політики, зокрема спрямовану на достатнє фінансове забезпечення потреб та інтересів громадян.

З метою координації й цілеспрямованості зусиль зарубіжних вчених при дослідженні проблем реалізації соціально-економічної політики в США і Голландії з середини 1974 р. почав виходити спеціалізований часопис «Дослідження соціальних індикаторів» – це міжнародний міждисциплінарний журнал з проблем вимірювання рівня життя. До складу його редакційної ради увійшли відомі спеціалісти з даної проблематики, американські вчені Д. Белл (1919–2011), Д. Колмен (1926–1995), Нобелівський лауреат з економіки, голландський вчений Я. Тінберген (1903–1994) та інші.

В ньому було передбачено, що у процесі реалізації соціально-економічної політики основну увагу слід звертати в основному на вивчення когнітивної (розсудливої) компоненти рівня життя, а не його емоційної складової, які певним чином пов'язані між собою і перебувають у деякому співвідношенні. Оцінка рівноваги компонент лежить у деякому вимірювальному відрізку, крайніми точками якого є поняття задоволеності або незадоволеності, а емоційна компонента – у відрізку, розташованому між поняттями щастя або нещастя [10, с. 58; 11, с. 148; 12]. При цьому слід зазначити, що поняття «задоволеність» більшість авторів визначають як «відчуття, що виникає унаслідок розбіжності між наявною ситуацією і тією, яку людина бажала б мати; відповідність або невідповідність між потребою і дійсністю» [13, с. 35-36]. Зміни у ступенях задоволеності (або рівня життя загалом)

можуть відбутися внаслідок змін у самій соціально-економічній ситуації в країні, її сприйнятті або того й іншого разом [14, с. 8; 15].

При подальшому розвитку світоглядних підходів щодо пріоритетів соціально-економічної політики були підключені емпіричні методи. Перед ученими було поставлено мету оцінити рівень життя за допомогою комплексу індикаторів для наукового обґрунтування системи управління, адекватної стану і тенденціям розвитку соціально-економічних процесів.

Висновки з даного дослідження. Як бачимо, реалізація таких різнопланових за своєю природою параметрів соціально-економічної політики вимагає не тільки значних масштабів їх фінансового забезпечення, але й диференціації підходів у процесі їх визначення. На наш погляд, виникає необхідність поглибити теоретичні розробки у сфері дослідження пріоритетів соціально-економічної політики, а також створення системи фінансового забезпечення їх реалізації у процесі узгодженості між об'єктивними умовами життя, їх сприйняттям і суб'єктивними оцінками індивідів.

Необхідно передбачити, що соціальні потреби всього населення мають сприйматися як обмежений фінансовий ресурс. При такому підході, як свідчить практика багатьох розвинених країн, ці потреби перетворюються на потужний стимул розвитку продуктивних сил, що здатний підвищувати соціально-економічну активність і ефективність функціонування як суспільства, так і економічної системи в цілому.

Діалектика суспільних відносин, зокрема еволюція економічних і соціальних відносин у процесі цивілізаційного розвитку країн, призводить до змін, що закономірно відбуваються як у сфері суспільного виробництва, так і суспільній свідомості. Під час трансформації соціально-економічних систем змінюються основні світоглядні засади системи життєвих цінностей, менталітету та способу життя населення і відповідно підходи до оцінки рівня життя.

Література

1. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting / Daniel Bell. – New York: Basic Books, 1973. – 508 p.
2. J. Viner. The Utility Concept in Value Theory and its Critics / J. Viner // *Journal of Political Economy*. – 1925. – Vol. XXXIII. – № 4. – P. 369-387; № 6. – P. 638-659.
3. Kahn R.F. The Relation of Home Investment to Unemployment / R. F. Kahn // *The Economic Journal*. – Vol. 41. – № 162 (Jun., 1931). – P. 173-198.
4. Campbell J.F. Leabhar na Feinne. I Gaelic texts. Heroic gaelic ballads collected in Scotland / John Francis Campbell. – London: National Library of Scotland, 1872. – 272 p.
5. Сартр Ж.-П. Бытие и ничто: опыт феноменологической онтологии / Жан-Поль Шарль Эмар Сартр; [пер. с фр., предисл., примеч. В. И. Колядко]. – М.: Республика, 2000. – 638 с.
6. Гарден Ж. Качество жизни: Париж / Ж. Гарден // Социально-экономические аспекты концепции «качества жизни». – М., АН СССР. ИННОН, 1977. – Вып. 5. – С. 175-190.
7. Erhard Eppler [Електронний ресурс] / From Wikipedia, the free encyclopedia. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Erhard_Eppler.
8. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Белл Д.; [пер. с англ. под ред. д-ра эконом. наук В. Л. Иноземцева]. – М.: Academia, 2004. – 788 с. – [2-е изд., испр. и доп.].
9. Hospers G.J. Fourastié's foresight after fifty years / Gert-Jan Hospers // *Foresight: The Journal of Future Studies, Strategic Thinking and Policy*. – 2003. – № 5 (2). – P. 11-14.
10. Маслоу А.Г. Мотивация и личность / Маслоу Абрахам Гарольд; [пер. с англ. А.М. Татлыбаева]. – СПб.: Евразия, 1999. – 478 с.
11. Водопьянова Н.Е. Оценка уровня удовлетворенности качеством жизни / Н.Е. Водопьянова // Практикум по психологии здоровья ; под ред. Г. С. Никифорова. – М.: Питер, 2005. – С. 48-155.
12. Новий тлумачний словник української мови. – К., 1998. – Т. 1. – 300 с.
13. Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnotach człowieka / Redakcja naukowa Janusz Czapieński. – Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2008. – 484 s.
14. Cella D.F. Quality of Life: The concept / D.F. Cella // *Journal of Palliative Care*. – 1992. – № 8. – P. 8-12.
15. Aaronson N.K. The European Organization for Research and Treatment of Cancer: modular approach to quality of life assessment in oncology / N.K. Aaronson, A. Cull, S. Kaasa, M. Sprangers // *International Journal of Mental Health*. – 1994. – № 23. – P. 75-96.

References

1. Bell, D. (1973), *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*, New York: Basic Books, 508 p.
2. Viner, J. (1925), "The Utility Concept in Value Theory and its Critics", *Journal of Political Economy*, – Vol. XXXIII, no. 4, pp. 369-387; no. 6, pp. 638-659.

3. Kahn, R.F. (1931), "The Relation of Home Investment to Unemployment", *The Economic Journal*, Vol. 41, no. 162, pp. 173–198.
4. Campbell, J.F. (1872), *Leabhar na Feinne. I Gaelic texts. Heroic gaelic ballads collected in Scotland*, London: National Library of Scotland, 272 p.
5. Sartre, Jean-Paul (2000), *Bytiye i nichto: opyt fenomenologicheskoy ontologii* [Being and Nothingness: the experience of phenomenological ontology], Republic, Moscow, Russia, 638 p.
6. Garden, J. (1977), "Quality of life: Paris", *Socio-economic aspects of the concept of "quality of life"*, issue 5, pp. 175–190.
7. Erhard Eppler / From Wikipedia, the free encyclopedia, available at: http://en.wikipedia.org/wiki/Erhard_Eppler.
8. Bell, D. (2004), *Gryadushcheye postindustrial'noye obshchestvo. Opyt sotsialnogo prognozirovaniya* [The coming post-industrial society. Experience in social forecasting], Academia, Moscow, Russia, 788 p.
9. Hospers, G.J. (2003), "Fourastié's foresight after fifty years", *Foresight: The Journal of Future Studies, Strategic Thinking and Policy*, no. 5 (2), pp. 11–14.
10. Maslow, A. (1999), *Motivation and Personality* [Translated from English. AM Tatlybaeva], Eurasia, St. Petersburg, Russia, 478 p.
11. Vodopyanova, N.E. (2005), "Assessing the level of satisfaction with the quality of life", *Workshop on Health Psychology*, Peter, Russia, pp. 48–155.
12. New Dictionary of the Ukrainian language, K., 1998. – Vol 1. – 300 p.
13. Czapinski, Janusz (2008), *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnotach człowieka*, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa, 484 p.
14. Cella, D.F. (1992), "Quality of Life: The concept", *Journal of Palliative Care*, no. 8, pp. 8–12.
15. Aaronson, N.K., Cull, A., Kaasa, S., Sprangers, M. (1994), "The European Organization for Research and Treatment of Cancer: modular approach to quality of life assessment in oncology", *International Journal of Mental Health*, no. 23, pp. 75–96.

УДК 336.63

Бабіченко В.В.,
к.е.н., заступник голови правління,
начальник фінансово-економічного управління
ПАТ «Укртатнафта»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Babichenko V.V.,
cand.sc.(econ.), deputy chairman of the board,
head of finance and economics department
PJSC "Ukratnafta"

CURRENT PROBLEMS OF CORPORATE GOVERNANCE IN UKRAINE AND WAYS OF THEIR SOLUTION

Постановка проблеми. Проблема якості корпоративного управління, без перебільшення, є однією із найгостріших в теорії та практиці корпоративних фінансів. Остання світова економічна криза надзвичайно чітко висвітлює недостатню ефективність механізмів захисту майнових та немайнових прав інвестора навіть в тих країнах, де модель корпоративного управління формувалася протягом століть. Відповідно, в Україні, де акціонерні товариства функціонують трохи більше 20-и років, численні прогалини в корпоративному праві на практиці часто призводять до абсолютно опортуністичної поведінки окремих акціонерів та менеджерів.

Протягом більш ніж двох десятиліть свого існування модель корпоративного управління в Україні не тільки не сприяла економічному розвитку, а й суттєво перешкождала йому. Відповідно, на часі глибинні трансформації корпоративного менеджменту, засновані на глибокому науковому аналізові існуючих проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання корпоративного управління розглядалися в роботах багатьох вітчизняних економістів. В цьому контексті слід відмітити праці Н. Деевої [1],

Л. Коваленко [2], І. Коцько [3], О. Мендрула [4], Н. Орлової [5], Н. Супрун [6], Ю. Уманціва [7] та ін. Разом з тим, розроблені в результаті досліджень рекомендації не завжди враховують певні галузеві особливості, що суттєво знижує їх прагматичну цінність для окремих підприємств. Зокрема, саме такий висновок можна зробити в розрізі розвитку нафтопереробної галузі України, діяльність якої є надзвичайно важливою з погляду економічної безпеки нашої держави.

Постановка завдання. Мета дослідження – аналіз існуючої практики корпоративного управління в Україні (на прикладі підприємств нафтопереробки) та обґрунтування рекомендацій, спрямованих на її оптимізацію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існуючи в специфічних умовах, українська модель корпоративного управління «відбиває» всі особливості, притаманні транзитивній економіці. Її становлення відбувається складно, що не в останню чергу пов'язано з небажанням окремих акціонерів діяти відповідно до загальновизнаних стандартів. Утім доволі складна ситуація в корпоративному управлінні сьогодні поступово виправляється.

В умовах диспропорційного розподілу активів унаслідок приватизації більшість населення України скептично оцінили як її результати, так і подальше функціонування корпоративного сектору. Ця ситуація на довгі роки сформувала негативну оцінку акцій як потенційного об'єкта інвестицій.

Слід визнати, що прийняття Закону України «Про акціонерні товариства» не дало бажаного позитивного ефекту для розвитку корпоративного сектору, хоча і стало помітним кроком у покращенні ситуації в цій сфері [8]. Прийняття цього законодавчого акта сприяло вирішенню низки складних питань щодо порушень прав акціонерів, проте значна їх частина залишається невирішеною.

Загалом основні порушення прав суб'єктів корпоративного управління на сучасному етапі в Україні можна звести до такого:

1. Нерівноправність різних груп акціонерів із погляду дотримання їхніх майнових і немайнових прав.

2. Низький рівень транспарентності діяльності вітчизняних акціонерних товариств. Значна частина вітчизняних корпорацій обмежується оприлюдненням тільки інформації, передбаченої чинним законодавством, ігноруючи роль фінансової комунікації в корпоративному менеджменті.

3. Отримання окремими групами мажоритарних акціонерів «доходів від контролю», а не дивідендів та курсових різниць. При цьому в Україні досі не створено ефективної моделі контролю за менеджерами, яка враховувала б репутаційні ризики, управлінський досвід тощо.

4. Недостатня ефективність держави як власника корпоративних прав.

Окремі із зазначених порушень стосуються і підприємств нафтопереробки. До того ж у цій галузі вони інколи проявляються особливо гостро, зважаючи на приватизаційну історію таких акціонерних товариств. На основі аналізу інформації, що оприлюднюється українськими корпораціями відповідно до законодавчих вимог, можна оцінити рівень їх транспарентності (табл. 1).

Таблиця 1

Види та канали поширення корпоративної інформації нафтопереробними підприємствами в Україні

Вид звітності	Інформація поширюється на загальних зборах	Публікується у пресі, оприлюднюється в загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР про ринок цінних паперів	Документи надаються для ознайомлення безпосередньо в АТ	Копії надаються на запит акціонера	Інформація розміщується на власній інтернет-сторінці АТ
1. Фінансова звітність, результати діяльності	3	5	5	4	5
2. Інформація про акціонерів з 10 % і більше статутного капіталу	1	5	2	2	2
3. Інформація про склад органів управління	4	5	5	4	3
4. Статут і внутрішні документи	3	0	5	4	3
5. Протоколи загальних зборів акціонерів після їх проведення	2	0	5	4	1
6. Розмір винагороди посадових осіб АТ	2	2	3	2	1

Джерело: розраховано автором

За даними, наведеними в таблиці 1, можна зробити окремі важливі висновки щодо рівня транспарентності діяльності нафтопереробних підприємств в Україні:

1. Більшість акціонерних товариств дотримуються вимог щодо інформації, яка оприлюднюється в загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового

ринку (НКЦПФР) про ринок цінних паперів (зокрема, щодо надання періодичної звітності). Слід визнати, що державі вдалося досягти значного прогресу в цій сфері — створене законодавче, методичне та організаційне підґрунтя для оприлюднення інформації акціонерними товариствами. Водночас виникає питання щодо достатності існуючих вимог стосовно змісту корпоративної інформації, зафіксованих у національному законодавстві України, з погляду різних стейкхолдерів.

2. Рівень транспарентності корпоративного сектору істотно знижується, якщо аналізувати добровільний режим розкриття інформації, а також стосовно питань, які характеризують суперечності корпоративного управління та рівень агентського конфлікту між різними суб'єктами.

3. Менеджмент більшості акціонерних товариств розуміє важливість налагодження ефективної фінансової комунікації як з погляду дотримання вимог законодавства, так і з позиції корпоративного розвитку. Разом з тим таке розуміння набуває своєрідних форм у практичній діяльності — найбільш ефективними каналами поширення інформації вважаються відповіді на запити акціонера та її безпосереднє надання акціонерів в акціонерному товаристві. При цьому мова йде про ту інформацію, що не становить комерційну таємницю.

Найбільш показовою є ситуація щодо оприлюднення інформації, яка стосується розміру винагороди, що виплачується посадовим особам акціонерного товариства. Так, лише три підприємства надають таку інформацію у разі особистого звернення до акціонерного товариства, одне — за допомогою Internet-сторінки, через інформаційну базу НКЦПФР інформацію поширюють два нафтопереробні підприємства. Зазначена тенденція, на наш погляд, зовсім не відповідає загальноновизнаній світовій практиці та свідчить про існування стереотипів щодо принципів управління вітчизняними АТ і можливостей подолання агентського конфлікту.

На підприємствах нафтопереробної галузі України винагорода членів наглядової ради формується досить спрощено – у більшості випадків члени наглядової ради взагалі не отримують винагороди за свою діяльність, два підприємства зазначили, що винагорода цієї групи посадових осіб визначається за рішенням загальних зборів акціонерного товариства (рис. 1).

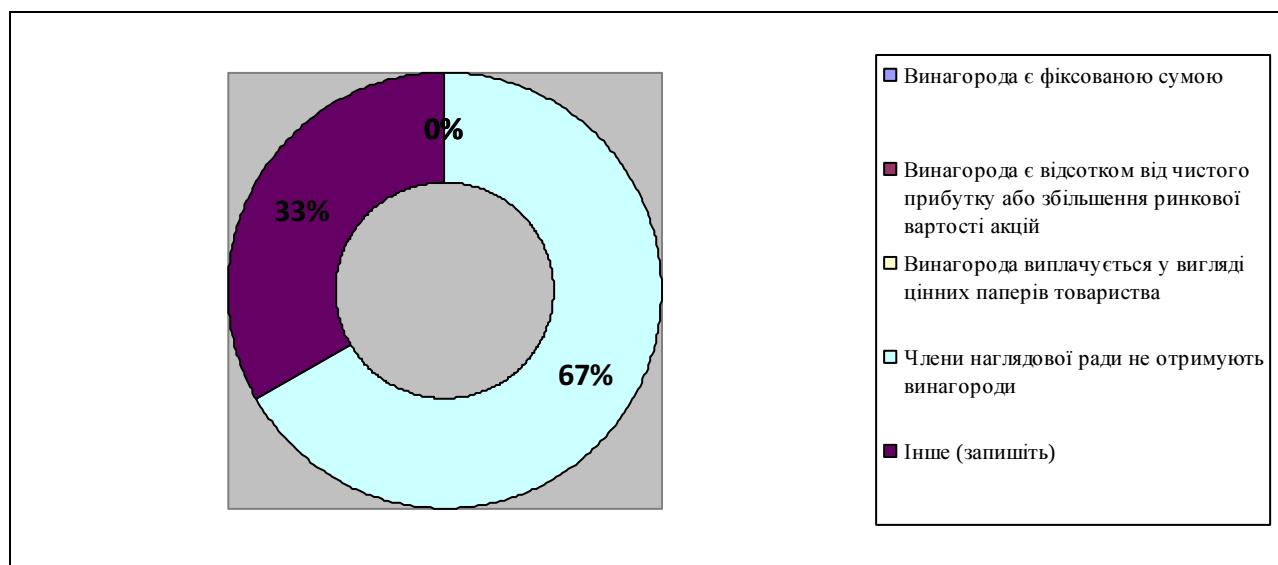

Рис. 1. Формування винагороди членів наглядової ради підприємств нафтопереробної галузі України

Джерело: розраховано автором за даними підприємств

Для забезпечення принципу рівноправності акціонерів дуже важливою в корпоративному управлінні є присутність в органах управління незалежних менеджерів. Зауважимо, що на рівні як дослідників, так і національних законодавств різних країн єдиного трактування поняття «незалежний менеджмент» не існує [3].

Загалом якісні й кількісні показники щодо структури наглядової ради дають можливість опосередковано оцінити вплив міноритарних акціонерів на процеси прийняття та реалізації управлінських рішень на рівні акціонерного товариства в Україні.

Оцінюючи такі показники для підприємств нафтопереробної галузі, можна зробити такі висновки:

- незважаючи на те, що підприємства нафтопереробки України пройшли у своєму розвитку приватизаційний етап і, відповідно, мають у своєму складі акціонерів-працівників, роль цієї групи власників у формуванні органів управління під час постприватизаційного перерозподілу власності була фактично нівельована. Так, тільки ПАТ «Одеський НПЗ» вказало на те, що представники акціонерів-працівників є в наглядовій раді, в інших підприємствах ця група акціонерів відповідно до звітності в діяльності органів управління участі не бере;

• домінуючі позиції в складі наглядових рад підприємств нафтопереробки займають представники юридичних осіб-акціонерів, що володіють більше ніж 10 % акцій. Дана ситуація є цілком природною для вітчизняного корпоративного сектору — мажоритарні акціонери намагаються нівелювати вплив інших суб'єктів корпоративного управління під час прийняття рішень. Саме такий розподіл управлінських повноважень, на наш погляд, створює передумови для отримання «доходів від контролю»;

• попри те, що до складу підприємств нафтопереробної галузі входять підприємства, в яких є корпоративні права держави, жодне з них не вказало на наявність представників держави серед членів наглядової ради;

• у складі наглядових рад БАТ «НПК – Галичина» та ПАТ «Укртатнафта» є представники міноритарних акціонерів. Проте існуюча система розкриття інформації про склад органів управління не дає можливості оцінити ступінь «незалежності» таких менеджерів.

Таким чином, підтверджено, що створена в Україні модель корпоративного управління не тільки не запобігає порушенням прав акціонерів, а й безпосередньо сприяє їм, що посилює негативний вплив інших чинників. Так, дослідники корпоративних фінансів визнають, що в реальній економіці доволі поширені випадки, коли інформація розподіляється серед економічних агентів нерівномірно, а окремі стейкхолдери навіть зацікавлені в асиметрії інформації й намагаються отримати з цього певні вигоди [9]. Інституційні ж механізми, які запобігали б поширенню практики неефективного корпоративного управління, заснованого на неповноті інформації, в Україні ще занадто слабкі.

Висновки з даного дослідження. Загалом можна зробити висновок, що низький рівень побудованої системи корпоративного управління в Україні є незаперечним фактом, як і її деструктивний вплив на корпоративні фінанси. У таких умовах подальший розвиток корпоративного сектору можливий виключно в разі реалізації таких заходів:

1. Забезпечення максимально можливого рівня захисту прав міноритарних акціонерів як на рівні законодавства, так і за допомогою інших інституційних чинників. Інвестор, незалежно від обсягу сконцентрованого у нього пакета акцій, має стати ключовою особою на ринку акцій.

2. За рахунок зростання рівня захисту прав міноритарних акціонерів, на наш погляд, можна не тільки подолати тенденції до концентрації акціонерної власності, а й певною мірою сприяти її «подрібненню», оскільки дрібні акціонери зможуть сповна реалізувати свої права.

3. Зниження деструктивного впливу «тіньового» сектору економіки на корпоративні фінанси в Україні, відновлення ролі дивідендів та курсових різниць як визначальних видів доходів від інвестицій у пайові цінні папери.

4. Посилення контролю над діяльністю менеджерів з боку як держави, так і інших стейкхолдерів. Створення умов для ефективного функціонування «ринку статусу» для менеджерів, що забезпечить зв'язок між результатами їхньої діяльності й отримуваними винагородами.

Література

1. Дєєва Н.Е. Проблеми становлення національної моделі корпоративного управління / Н.Е. Дєєва // Вісник економічної науки України. – 2008. – № 2. – С. 38–42.
2. Коваленко Л.О. Удосконалення системи корпоративного управління у світлі нового законодавства / Л.О. Коваленко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 1. – С. 115–122.
3. Коцько І. «Незалежний директор» — примха чи необхідність [Електронний ресурс] / І. Коцько // Круглий стіл. – Режим доступу : <http://www.kstil.com.ua>
4. Мендрул О. Корпоративне управління: усталені характеристики та особливості їх реалізації в національній моделі / О. Мендрул // Ринок цінних паперів України. – № 9–10. – 2002. – С. 51–53.
5. Орлова Н. С. Корпоративне управління як основа розвитку ринкової економіки України / Н.С. Орлова // Економіка та держава : міжнар. наук.-практ. журн. – 2010. – № 3. – С. 72–73.
6. Супрун Н. Проблеми адаптації національної моделі корпоративного управління до екзогенних інституційних параметрів / Н. Супрун // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2009. – № 1. – С. 17–25.
7. Уманців Ю. Формування української моделі корпоративного управління / Ю. Уманців // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2010. – № 4. – С. 10–13.
8. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року № 514-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=514-17>
9. Beck T. Financing Patterns Around the World: the Role of Institutions / T. Beck, A. Demirgüç-Kunt, V. Maksimovic // World Bank Policy Research Working Paper. – 2002. – № 2905.

References

1. Dieieva, N.E. (2008), "The problems of establishing a national model of corporate governance", *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrainy*, no. 2, pp. 38–42.

2. Kovalenko, L.O. (2010), "Improving corporate governance system in the light of new legislation", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 1, pp. 115–122.
3. Kotsko, I., "Independent Director" - a fad or a necessity, available at: <http://kstil.com.ua>.
4. Mendrul, O. (2002), "Corporate governance: the established characteristics and features of their implementation in national model", *Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy*, no. 9–10, pp. 51–53.
5. Orlova, N.S. (2010), "Corporate governance as basis of market development economy of Ukraine", *Ekonomika ta derzhava : mizhnar. nauk.-prakt. zhurn.*, no. 3, pp. 72–73.
6. Suprun, N. (2009), "Problems of adaptation the national corporate governance models to the exogenous institutional parameters", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, no. 1, pp. 17–25.
7. Umantsiv, Yu. (2010), "Formation of the Ukrainian model of corporate governance", *Derzhavnyi informatsiyni biuleten pro pryvatyzatsiiu*, no. 4, pp. 10–13.
8. Zakon Ukrainy «Pro aktsionerni tovarystva» vid 17 veresnya 2008 roku № 514-VI. [The Law of Ukraine "On Joint Stock Companies" from September 17, 2008], available at: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=514-17>
9. Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., Maksimovic, V. (2002), "Financing Patterns Around the World: the Role of Institutions", *World Bank Policy Research Working Paper*, no. 2905.

УДК 338.2:330.341.1

Єремейчук Р.А.,
к.е.н., доцент
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця

ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ У СТРАТЕГІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Yeremeychuk R.A.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

PROBLEMS AND PRIORITIES OF INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE STRATEGY OF THE ECONOMIC MODERNIZATION UKRAINE

Постановка проблеми. Триваючий нині спад виробництва доводить необхідність стимулювання структурних зрушень, закладення підвалин нової національної економічної моделі розвитку, яка відповідатиме особливостям конкурентних викликів після кризового світу. Тому пріоритетним завданням державної політики на сучасному етапі має бути модернізація національної економіки на основі активізації інноваційних процесів, повноцінного використання її потужного науково-технологічного потенціалу. Сьогодні необхідним є здійснення комплексу заходів щодо збалансованого розвитку усіх підсистем національної інноваційної системи, підтримки інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання на всіх стадіях інноваційного процесу, стимулювання попиту на результати наукових досліджень і розробок, кваліфікований персонал, створення сприятливих умов для виробництва інноваційної продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційного розвитку національної економіки та стимулювання інноваційної діяльності ґрунтовно досліджено в працях таких вчених, як В. Гриньова [2], В. Гейця [8], О. Єпіфанова [3], О. Мазур [5], О. Собкевич [7] та ін. Проведений аналіз результатів їх досліджень засвідчує доцільність продовження вивчення та аналізу проблем для визначення пріоритетів інноваційного розвитку у стратегії модернізації економіки України.

Постановка завдання. Метою статті є визначення проблем державного регулювання інноваційного розвитку України з подальшим наданням рекомендацій щодо напрямків стимулювання інноваційної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державне регулювання інноваційної діяльності забезпечується законодавчими, структурними та функціональними інституціями, які встановлюють та забезпечують дотримання норм, правил, вимог в інноваційній сфері та взаємодію всіх підсистем національної інноваційної системи. Ключовими елементами, що формують інституційне середовище інноваційного розвитку реального сектору економіки України, є суб'єкти інституційного забезпечення

інноваційної діяльності, законодавча, нормативно-правова база та програмні документи у сфері інноваційної діяльності, а також інноваційна інфраструктура.

Найважливіший вплив на реалізацію інноваційної політики держави здійснюють:

- Кабінет Міністрів України, одним із завдань якого є забезпечення розвитку та державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави, у т. ч. шляхом забезпечення розроблення та виконання програм структурної перебудови галузей національної економіки та інноваційного розвитку, а також вжиття заходів щодо вдосконалення державного регулювання у науково-технічній сфері, стимулювання інноваційної діяльності підприємств, установ та організацій;

- Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, яке є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації, зокрема, інвестиційної та інноваційної політики та формування в Україні інноваційної інфраструктури;

- Міністерство освіти і науки України, яке є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики, зокрема, у сфері освіти, науки, інновацій, інформатизації та інтелектуальної власності;

- Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами, яке є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері інвестиційної діяльності та управління національними проектами. До сфери управління агентства належать 27 регіональних центрів з інвестицій та розвитку, Державна інноваційна фінансово-кредитна установа, ДП "Державна інвестиційна компанія";

- Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України, яке забезпечує реалізацію державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. До сфери управління агентства належать Український інститут науково-технічної та економічної інформації, ДП «Український державний центр науково-технічної та інноваційної експертизи», регіональні центри науки, інновацій та інформатизації, Державна інноваційна небанківська фінансово-кредитна установа «Фонд підтримки малого інноваційного бізнесу» [1].

Здійснення моніторингу реалізації пріоритетних напрямів покладено на Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України, яке, починаючи з 2013 р., має щорічно подавати результати проведення моніторингу Міністерству освіти і науки для інформування до 15 червня кожного року Кабінету Міністрів України. З метою забезпечення реалізації стратегічних пріоритетів Кабінетом Міністрів України було розроблено та затверджено середньострокові пріоритети інноваційної діяльності загальнодержавного та галузевого рівнів, деталізовані у відповідних постановах.

Відтак вважаємо, що задля забезпечення успішного інноваційного розвитку економіки України настав час для об'єднання зусиль трьох основних складових економіки: органів державної влади та управління – творців та регуляторів умов ведення підприємницької діяльності, банківської системи, яка забезпечує акумуляцію та розміщення вільних капіталів, і безпосередньо підприємств як суб'єктів господарювання, які сприяють досягненню соціально-економічного ефекту та забезпечують поступ в усіх галузях економіки держави.

Таким чином державі, Національному банку та комерційним банкам слід об'єднати зусилля щодо формування довгострокових орієнтирів розвитку національної економіки шляхом ефективного застосування як інструментів монетарної політики, так і важелів державного регулювання та підтримки. Принципову схему механізму активізації інноваційної діяльності економічних суб'єктів на основі дотримання суб'єктної узгодженості при формуванні оптимальної сукупності методів стимулювання розвитку економіки подано на рис. 1 [2].

Досягнення належного фінансового забезпечення інноваційного розвитку держави неможливе без його обґрунтованого планування, ефективної організації, структурного аналізу, оцінювання результативності, динамічного контролю, що в свою чергу потребує наявності адекватного вимірювання, уособлення якого є система показників. Від якості сформованої системи показників фінансового забезпечення інноваційного розвитку залежать не тільки віддача фінансових ресурсів, а й результативність самої інноваційної діяльності, а отже й динаміка та якість розвитку економіки України.

Таким чином, забезпечення державної підтримки було й залишається ключовим напрямком та пріоритетом політики інноваційного розвитку країни. Ефективність реалізації такої політики залежить від упровадження принципових прогресивних інноваційних змін на основі низки взаємопов'язаних комплексних заходів в усіх складових процесу економічного розвитку.

У структурі останніх досліджень розвитку інноваційної теорії існує гіпотеза про те, що інновації з'являються в економічній системі нерівномірно, а у вигляді кластерів. Перші дослідження загальних підходів щодо інтеграції новацій у конкретний період часу пов'язані з іменами Й. Шумпетера та Г. Менша. Під кластером інновацій розуміють сукупність базисних інновацій, які сконцентровані на визначеному відрізку часу й у визначеному економічному просторі.

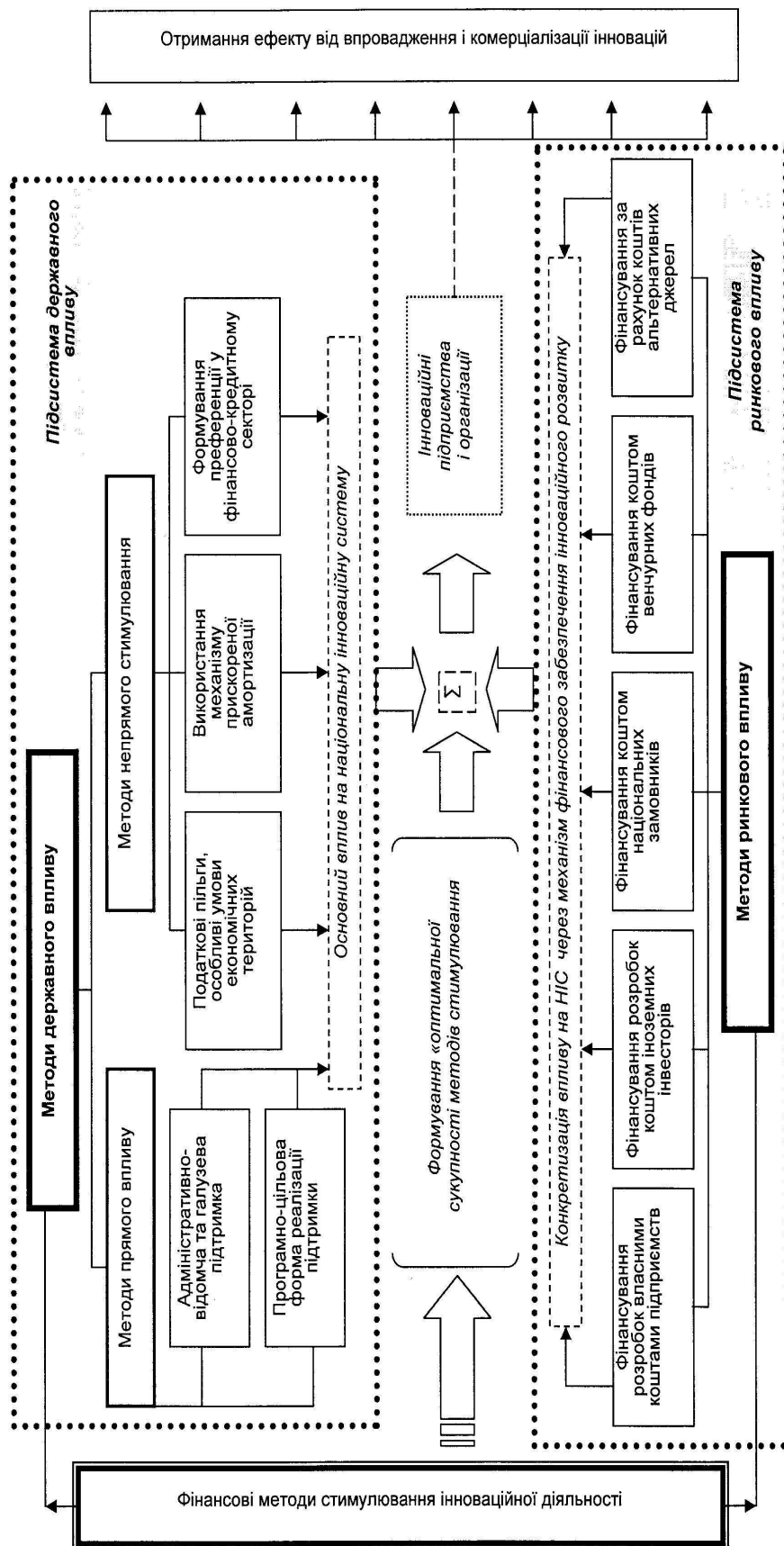

Рис. 1. Напрямки отримання суб'єктної узгодженості при формуванні оптимальної сукупності методів стимулювання розвитку економіки

Джерело: [2]

Зростання інтересу науковців до проблеми розвитку кластерів обумовлена тими новими очікуваннями, які можуть бути реалізовані за рахунок їх впровадження в практику функціонування національної економіки у ролі інструмента стимулювання розвитку інноваційної діяльності підприємств і забезпечити тим самим підвищення загального рівня конкурентоспроможності економіки. Результати узагальнення світового досвіду наведені в табл. 1 [2].

Таблиця 1
Вихідні дані узагальнення досвіду функціонування кластерів в структурі економік країн світу

Країна	Рівень кластеризації (кількісні характеристики)	Структурна ознака, критерії ідентифікації кластерів	Рівень впливу процесів кластеризації на розвиток економіки країни
Фінляндія	9 національних кластерів в структурі галузей промисловості (інформаційний та телекомунікаційний; металургійний; енергетичний; бізнес-послуг; охорони здоров'я; машинобудування; харчової; будівельний)	Економіка повністю кластеризована. Фундаментальні і прикладні дослідження все частіше здійснюються межами одного кластеру.	Абсолютний вплив на забезпечення високого рівня конкурентоспроможності економіки
Велико-Британія	154 (потенційно) регіональних кластера. На півдні переважно у сфері послуг (програмне забезпечення, ділові послуги)	Визначають наявність кластеру на основі інтерв'ю з науковцями і представниками приватного сектору з врахуванням рівня концентрації спеціалізованої робочої сили.	Забезпечують 40% загальної зайнятості в Лондоні та 15% - на півночі і заході країни.
Нідерланди	20 мегакластерів. Забезпечують 30% загального виробництва товарів.	Структурний розподіл економіки. За методом Портера визначає 12 крупних взаємопов'язаних конгломератів, а дані соціологічних досліджень свідчать про наявність 60 регіональних кластерів.	Визначає пріоритети інноваційної політики
Данія	29 кластерів. Розподілені на 13 регіональних і 16 національних («компетентних») кластерів. Сформовані за участю 40 % підприємств	Політика орієнтації на експорт (забезпечує 60 % експорту). Регіональні кластери формуються за критеріями традиційних галузей промисловості (виробництво тканини, одягу, меблів, садівництва), а також на основі використання нових технологій (мобільний зв'язок).	Вагомий вплив на формування політичної стратегії, адаптованої під потреби датських кластерів.
Австрія	16 індустріальних кластерів. Трансграничні кластери з Німеччиною, Італією, Швейцарією, Угорщиною, Францією, Великобританією	Визначаються орієнтацією на споживача, горизонтальні і вертикальні відносини. Забезпечують відповідний рівень конкурентоспроможності економіки країни на міжнародному рівні за рахунок формування центрів конкурентоспроможності.	Політика стимулювання розвитку зв'язків між дослідними інститутами та промисловістю. Зниження регуляторних бар'єрів інноваційних програм.
Німеччина	Дослідження щодо визначення кластерів доки не завершені. Результати отримані тільки у Північній Вестфалії, які свідчать про наявність 11 кластерів.	За своєю ознакою є промисловими кластерами.	Визначає пріоритети інноваційної політики
Італія	199 індустріальних районів функціонують на принципах гнучкого і «рівнозначного» співробітництва підприємств малого, середнього та крупного бізнесу.	В процесі ідентифікації кластерів використані різні критерії для класифікації індустріальних районів. Доходність компаній є вищою порівняно з ідентичними по країні.	Забезпечують 42,5% робочих місць від загальної кількості по країні.

Продовження табл. 1

Країна	Рівень кластеризації (кількісні характеристики)	Структурна ознака, критерії ідентифікації кластерів	Рівень впливу процесів кластеризації на розвиток економіки країни
Франція	Існує 144 регіональних кластерів і приблизно 82 кластерів, які знаходяться в процесі становлення або носять віртуальний характер.	Врахована специфіка місцевої системи виробництва, яка характеризується за відповідними ознаками: місцевої концентрації малого і середнього бізнесу; приналежності малого і середнього бізнесу до однієї чи декількох галузей промисловості; фірми співробітничать і водночас конкурують; наявність фірм підтримки; визначені на основі єдиних норм і культурних традицій.	В цілому місцеві системи виробництва відрізняються більш високим рівнем економічного зростання ніж у інших.
Іспанія	Присутні 142 регіональних кластера	Місцеві особливості концентрації дрібного і середнього бізнесу. Враховують питому вагу кількості висококваліфікованого персоналу.	Формують більш високі відносні показники зайнятості і доходу.
Португа- лія	Сформовані 33 регіональних кластера	Присутні індустріальні райони з експортною спеціалізацією. Висока ступінь географічної концентрації.	Неоднорідний розвиток регіонів. Кластери мають високий потенціал для посилення своїх позицій.
Норвегія	Виділено 62 регіональних кластера (з них 55 відносяться до промисловості)	Низький рівень взаємодії між фірмами і підприємствами. При визначенні кластеру враховують три основних критерії: – охоплюють ринок робочої сили; – спеціалізований ринок робочої сили; – включає не менш ніж 10 фірм і 200 робочих місць.	Забезпечують 22% від загального рівня зайнятості у країні. Більш високий рівень зайнятості порівняно з аналогічними фірмами
Словенія	Кластери технічного спрямування	Створюється програма національного розвитку кластерів.	Забезпечують реалізацію стратегії зростання конкурентоспроможності промисловості
Росія	В різних галузях економіки «спонтанні протокластери», сформовані в межах ключових галузей промисловості (хімічний, нафтогазовий, металургія, машинобудування і ін.)	Кластерний підхід при розробці регіональних програм розвитку. До проблем реалізації кластерної політики в Росії відносять: 1 - недостатній розвиток малого бізнесу; 2- слабкий рівень довіри між основними суб'єктами економічної діяльності; 3 – відсутність факторних умов (в основному – доступу до ресурсів) як бази для розвитку кластерів.	Визначають пріоритетні галузі. Кластерний підхід використовується в процесі розробки регіональних стратегій розвитку.
Україна	Існують територіально-виробничі комплекси (елементи територіальної структури). Активний розвиток кластерних програм на базі формування кластерних об'єднань.	Сформовано в цілому законодавство щодо визначення організаційно-правових форм об'єднань підприємств на базі територіально-виробничих комплексів.	Супроводжують суттєві зміни в галузевій структурі виробництва і продуктивних сил. Планується фінансова підтримка до 50 інноваційних проектів регіонів, в т.ч. тих, які базуються на кластерах. Проекти повинні пройти через «Бірку проектів», яка формується в Україні по стандартам ЮНІДО.

На сьогодні особливістю розвитку кластерів в Україні є орієнтація більшості перспективних кластерів на традиційні галузі промисловості – легку промисловість, будівництво, АПК, металургію, тоді як пріоритетом європейських країн є розвиток насамперед високотехнологічних інноваційних кластерів у галузях машинобудування, біофармацевтики, електроніки.

Кластерна політика стала також важливою складовою Концепції довгострокового соціально-економічного розвитку України 2020. В Україні є всі передумови для розвитку інноваційних кластерів у високотехнологічних секторах на основі існуючих технопарків та індустріальних парків – біотехнологій, систем спеціального та подвійного призначення на базі наукового парку «Київська політехніка»; ядерних технологій на базі технополісу «П'ятихатки» у м. Харкові; електронної промисловості на базі індустріального парку у с. Розівка (Закарпаття), автомобілебудування на базі індустріального парку «Соломоново» (Закарпаття) тощо. Розвиток інноваційних кластерів на базі технополісів вимагає збільшення прямого державного фінансування технопарків, індустріальних парків та бізнес-інкубаторів за прикладом європейських країн. Зокрема, частка бюджетних асигнувань у фінансуванні технопарків у Великобританії складає 62%, у Франції – 74%, у Німеччині – 78%, у Нідерландах – 70%, у Бельгії – майже 100%, тоді як в Україні вони перебувають на самофінансуванні [5].

Механізми кластерної політики для підвищення інноваційного потенціалу промисловості активно використовуються багатьма розвиненими країнами світу. Так, кластерна політика є важливою складовою національних стратегій розвитку Німеччини, Данії, Норвегії та Фінляндії, які є лідерами інноваційного розвитку у Європі [9].

Світовий досвід показує, що ключовими перевагами реалізації кластерної політики є:

- структурна перебудова промислового сектору завдяки зростанню частки наукоємних та високотехнологічних виробництв, що вимагає посилення ролі держави у забезпеченні послідовності та ефективності реалізації всіх стадій інноваційного процесу від НДДКР до комерціалізації та виводу на ринок нової продукції з високою доданою вартістю;

- зростання інноваційної активності промислових підприємств завдяки розвитку кооперації між науково-дослідним та виробничим секторами, розвитку державно-приватного партнерства в інноваційній сфері, залученню висококваліфікованих кадрів через розширення зовнішніх зв'язків підприємств, розвитку аутсорсингу та зростанню інвестиційної привабливості підприємств-членів мережових структур;

- усунення диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів та розвиток міжрегіональних зв'язків через забезпечення державної підтримки створення та розвитку регіональних та міжрегіональних кластерів у галузях, які мають найвищий потенціал виробництва продукції, конкурентоспроможної на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Державна політика підтримки розвитку інноваційних кластерів полягає у:

- розробленні та затвердженні законодавчої та нормативно-правової бази;
- сприянні розвитку інноваційної інфраструктури, створенні або призначенні організацій, відповідальних за реалізацію кластерної політики держави;

- розробленні ефективних механізмів взаємодії промислових підприємств, науково-дослідних, освітніх організацій та органів державної влади, у т. ч. через систему електронного урядування та створення онлайн-послуг;

- здійсненні досліджень перспектив розвитку кластерів та розробленні на їхній основі кластерних програм та системи оцінювання результатів функціонування кластерів.

Нині в Україні розроблена центральними органами державної влади нормативно-правова база формування засад державної кластерної політики залишається незатвердженою. Вона включає проекти «Концепції створення кластерів в Україні» (2008 р.), «Концепції загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України до 2017 р.» (2008 р., передбачалося розроблення та впровадження моделі кластерної організації промисловості), «Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів» (2009 р.).

В Україні діють лише окремі елементи інноваційної інфраструктури, що перешкоджає створенню національної інноваційної системи України, яка б відповідала сучасним ринковим вимогам та давала б можливість налагодити завершений цикл інноваційної діяльності у промисловості – від створення інновацій до впровадження їх у виробництво. В Україні функціонує 12 технопарків, 20 інноваційних центрів, 24 інноваційних бізнес інкубатори, 11 центрів комерціалізації інтелектуальної власності, 15 центрів науково-технічної і економічної інформації [4].

У 2008 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено Державну цільову економічну програму «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 рр., положення якої створили підґрунтя для активізації інноваційної діяльності, формування інноваційної і науково-виробничої інфраструктури. На 2011-2012 рр. Програмою було передбачено видатки державного бюджету на загальну суму 60550 тис грн., проте фактичне фінансування за кошти державного бюджету не здійснювалось, що ставить під загрозу можливість досягнення запланованих у ній результатів [7].

Ефективність розбудови інноваційної інфраструктури та створення інноваційних кластерів в значній мірі залежить від налагодження ефективних механізмів взаємодії промислових підприємств,

науково-дослідних, освітніх організацій та органів державної влади. Нині в Україні відсутній належний зв'язок між виробництвом, наукою та освітою, низька ефективність технологічних процесів господарської діяльності.

Висновки з даного дослідження. Державне регулювання інноваційного розвитку промисловості має здійснюватися шляхом удосконалення основ інноваційної політики у промисловості; стимулювання впровадження інновацій у виробничі процеси промислових підприємств; розвитку механізмів фінансової підтримки впровадження інновацій; збалансування розвитку секторів науки та зміцнення зв'язків між ними; підвищення якості міжнародного трансферу технологій у промисловість; сприяння комерціалізації науково-дослідних розробок; розвитку організаційно-правових форм інноваційної діяльності, зокрема, територіально-виробничих та наукових комплексів.

Література

1. Аналітична довідка «Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2012 рік» [Електронний ресурс] / Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України, Український інститут науково-технічної і економічної інформації. – Режим доступу: http://www.dknii.gov.ua/?q=system/files/sites/default/files/images/_08%2007%202013.pdf
2. Гриньова В.М. Діалектика зв'язку та впливу фінансового механізму на інноваційний розвиток економіки України / В.М. Гриньова, О.М. Колодізев, О.Г. Зима // Ліберманівські читання – 2011 : економічна спадщина та сучасні проблеми : монографія / Під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Пономаренка В. С., д-ра екон. наук, проф. Кизима М. О. – Х. : ФОП Павленко О.Г., ВД «ІНЖЕК», 2011. – С. 168–188.
3. Єпіфанова І.Ю. Аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств у сучасних умовах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12433/1/13_65-70_Vis_722_menegment.pdf
4. Інформаційно-аналітичні матеріали Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України, режим доступу: http://www.dknii.gov.ua/2010-09-09-12-22-00/2010-09-09-12-25-43/235-2010-12-07-11-34-29_5.
5. Мазур О.А. Технологічні парки. Світовий та український досвід / О.А. Мазур, В.С. Шовкалюк. – К. : Вид-во "Прок-бізнес", 2009. – 70 с.
6. Розпорядження КМУ від 17.06.2009 р. №680-Р «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» // Урядовий кур'єр від 27.06.2009 р. №114
7. Собкевич О. В. Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України / О.В. Собкевич та інші, за ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2013. – 71 с.
8. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та інш. – К.: НВ НБУВ, 2009. – 687 с.
9. Innovation Union Scoreboard – 2011, European Commission. Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius-2011_en.pdf
10. Global innovation index. The local dynamics for innovation. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=gii-full-report-2013#pdfopener>

References

1. *Analitychna dovidka «Stan rozvytku nauky i tekhniky, rezultaty naukovoї, naukovo-tekhnichnoi, innovatsiynoi diialnosti, transferu tekhnolohii za 2012 rik»* [The analytical information "Condition of development of science and technology, the results of scientific, science and technology, innovation activity, technology transfer for 2012 year], Derzhavne ahentstvo z pytan nauky, innovatsii ta informatyzatsii Ukrainy, Ukrainyskyi instytut naukovo-tekhnichnoi i ekonomichnoi informatsii, available at: http://dknii.gov.ua/?q=system/files/sites/default/files/images/_08%2007%202013.pdf
2. Hrynova, V.M., Kolodiziev, O.M., Zyma, O.H. (2011), *Dialektyka zviyazku ta vplyvu finansovoho mekhanizmu na innovatsiyni rozvytok ekonomiky Ukrainy* [The dialectic of communication and impact of the financial mechanism on innovative development of economy Ukraine], in the monograph *Libermanivski chytannia – 2011 : ekonomichna spadshchyna ta suchasni problem* [Libermanivski reading - 2011: economic heritage and contemporary issues], Kh. : FOP Pavlenko O.H., VD «ІNZhEK», Kharkiv, Ukraine, pp. 168–188.
3. Yepifanova, I.Yu. "Analysis of financial providing of innovative activity of domestic enterprises in modern conditions", available at: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12433/1/13_65-70_Vis_722_menegment.pdf
4. Informatsiino-analitychni materialy Derzhavnogo ahentstva z pytan nauky, innovatsii ta informatyzatsii Ukrainy, available at: http://dknii.gov.ua/2010-09-09-12-22-00/2010-09-09-12-25-43/235-2010-12-07-11-34-29_5.

5. Mazur, O.A. and Shovkaliuk, V.S. (2009), *Tekhnologichni parky. Svitovyi ta ukrainskyi dosvid* [Technological Parks. Global and Ukrainian experience], Vyd-vo "Prok-biznes", Kyiv, Ukraine, 70 p.
6. Rozporiadzhennia KMU vid 17.06.2009 r. № 680-R «Pro skhvalennya Kontseptsiyi rozvytku natsional'noyi innovatsiynoyi systemy», *Uriadovyi kurier* vid 27.06.2009 r. №114
7. Sobkevych, O.V. etc. (2013), *Innovatsiynyi rozvytok promyslovosti iak skladova strukturnoi transformatsii ekonomiky Ukrainy* [Innovative development of industry how part of the structural of transformation of economy Ukraine], NISD, Kyiv, Ukraine, 71 p.
8. Heiets, V.M. etc. (2009), *Sotsialno-ekonomichnyi stan Ukrainy: naslidky dlia narodu ta derzhavy* [Socio and economic state of Ukraine: implications for people and the state], NV NBUV, Kyiv, Ukraine, 687 p.
9. Innovation Union Scoreboard – 2011, European Commission, available at: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius-2011_en.pdf
10. Global innovation index. The local dynamics for innovation, available at: <http://globalinnovationindex.org/content.aspx?page=gii-full-report-2013#pdfopener>

УДК 658.26:621

Кітченко О. М.,
к.е.н., доцент кафедри економіки і маркетингу
Сударкіна С. П.,
к.е.н., доцент, професор кафедри економіки і маркетингу
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

АНАЛІЗ ТА СТРУКТУРА ПРОЕКТІВ З ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Kitchenko O.M.,
cand.sc.(econ.), associate professor of the department
of economics and marketing
Sudarkina S.P.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., professor of the department
of economics and marketing
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

ANALYSIS AND STRUCTURE OF ENERGY SAVING PROJECTS AT THE INDUSTRIAL ENTERPRISES IN UKRAINE

Постановка проблеми. Проблема енергозбереження на підприємствах держави є дуже актуальною, особливо в сучасних умовах, тому що, по-перше, в Україні існує сталий дефіцит енергоресурсів, особливо з урахуванням сучасної ситуації. По-друге, у більшості підприємств спостерігається значне перевищення питомих енерговитрат у розрахунку на одиницю продукції у порівнянні із світовим рівнем. Тобто, значна кількість підприємств має дуже неефективне виробництво з боку енергоспоживання порівняно з передовим сучасним виробництвом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наслідки світової фінансової кризи привернули увагу науковців до більш ретельного дослідження питань, пов'язаних з використанням потенціалу енергозбереження підприємств. Питанням управління енерговикористанням і ресурсозбереженням на підприємствах присвячено роботи вчених-економістів, зокрема: Р. Акоффа, Ю. І. Бакаліна, В. М. Гейця, Б. В. Димо, В. А. Жовтянського, Б. Кейпхарта, М. П. Ковалка, В. В. Кондратьєва, В. А. Маляренка, Дж. Мітчелла, В. А. Міщенко, О. В. Мозенкова, А. К. Шидловського, А. І. Яковлева та ін.

У роботах багатьох науковців запропоновано теоретичні та науково-методичні підходи до використання енергетичного потенціалу вітчизняних підприємств, ґрунтовно досліджено питання взаємозв'язку між їх економічним розвитком та рівнем енергетичного споживання. Разом з тим залишаються невирішеними питання розробки цілісного механізму створення та впровадження ефективної системи енергозбереження на підприємствах. Питання активізації процесу енергозбереження у сучасному виробництві потребують свого подальшого вирішення, це і обумовило актуальність даної теми.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз існуючих на сучасних промислових підприємствах проектів з енергозбереження з ціллю подальшого розвитку та обґрунтування необхідності впровадження таких проектів з точки зору їх ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Авторами було проведено енергетичний аналіз функціонування підприємств машинобудування як найважливішої ланки промисловості. Обсяги розробки та впровадження енергозберігаючих технологій та обладнання на досліджуваних підприємствах за період 2006–2011 рр. подано в табл. 1.

Таблиця 1

Обсяги розробки та результати впровадження енергозберігаючих технологій та обладнання на досліджуваних підприємствах

№ з/п	Найменування енергозберігаючих заходів	Рік	Підприємство	Номер групи, до якої належить проект	Обсяги впровадження млн грн	Економія енергетичних ресурсів, тис т у. п.
1	2	3	4	5	6	7
1	Впровадження технологічного процесу виготовлення конусів на токарних верстатах-автоматах 1Б2240–6К замість токарних верстатів з ЧПК	2006	ДП «Вінницятрансприлад»	1	0,5	0,05
2	Заміна камерних електропечей СЕЗ/10М1 для нагріву деталей у термічному відділенні на електричні типу СЕО 4×8×25	2011	ДП «Вінницятрансприлад»	2	4	0,35
3	Монтаж енергозберігаючих світильників	2006	ВАТ «Електротехнологія»	1	1,8	0,2
4	Монтаж системи автономного опалення	2010	ВАТ «Електротехнологія»	2	4	0,95
5	Комплекс робіт з упорядкування існуючих енерготехнологічних схем	2008	Об'єднання підприємств Електротехнічна корпорація «ЕлКор»	3	1,7	0,85
6	Впровадження енергозберігаючого зварювального обладнання	2011	Об'єднання підприємств Електротехнічна корпорація «ЕлКор»	1	1,2	0,8
7	Встановлення модульної котельні	2007	ВАТ «Сніжнянськхімбуд»	2	6	1,25
8	Налагодження газовикористовуючого обладнання, ремонт та налагодження теплових мереж	2010	ВАТ «Сніжнянськхімбуд»	1	1,5	0,8
9	Впровадження енергоефективних гвинтових компресорів та оптимізація режиму роботи технологічних установок (вентиляційних, водовідливних, калориферних)	2007	ДП «Харківський приладобудівний завод ім. Т. Г. Шевченка»	2	3	0,3
10	Комплекс робіт з упровадження низки енергозберігаючих технологій	2010	ДП «Харківський приладобудівний завод ім. Т. Г. Шевченка»	1	1,2	0,84
11	Встановлення автоматизованих приладів теплового контролю та приладів обліку внутрішньозаводського споживання електроенергії з метою раціонального використання ПЕР. Переведення всіх споживачів технологічної пари на альтернативні автономні нагрівачі	2007	Шосткінський казенний завод «Імпульс»	3	2,6	0,4

продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
12	Введення в дію парових котлів малої потужності Е-2,5 замість діючих котлів ДКВР-20, що відпрацювали термін експлуатації	2009	Шосткінський казенний завод «Імпульс»	2	8,1	1,02
13	Застосування сучасного насосного обладнання з високим ККД	2008	ЗАТ «Машзавод»	2	2,4	0,95
14	Заміна та вибір найбільш ефективних енергоносіїв, у тому числі за рахунок використання більш якісних енергоносіїв (палива, пари, гарячої води, стисненого повітря) в технологічних й енергетичних процесах	2011	ЗАТ «Машзавод»	2	3,2	1,38
15	Введення в дію когенераційної установки загальною потужністю 1030 кВт	2006	БАТ «Завод "Фіолент"»	2	7,5	1,9
16	Впровадження сучасного високопродуктивного обладнання: двопиндельний автомат продольного точіння SV-32JII; Трикоординатна вимірювальна машина LN-65	2008	БАТ «Завод "Фіолент"»	2	2	0,86
17	Комплекс маловитратних робіт з модернізації та оптимізації роботи обладнання, поліпшення якості його експлуатації, зменшення втрат сировини	2006	Державне НПВ, Об'єднання «Комунар»	1	1,8	1,8
18	Економія електроенергії за рахунок реструктуризації виробництва	2008	Державне НПВ, Об'єднання «Комунар»	2	4,2	1,4
19	Модернізація котла ДКВР10/13, НПСТУ-5	2006	БАТ Київський завод «Радар»	2	2,34	1,01
20	Диспетчеризація електрогосподарства з упровадженням систем обліку та контролю витрат електроенергії	2009	БАТ Київський завод «Радар»	3	0,85	0,15
21	Розробка й упровадження автоматизованих систем моніторингу й управління енергопостачанням та енергозбереженням	2006	ТОВ «Дельта-ВХ»	3	0,65	0,4
22	Удосконалення енергоспоживаючого обладнання, в тому числі за рахунок реконструкції промислових агрегатів (печей, котлів, теплообмінних установок), упровадження автоматичних систем регулювання, кращих конструкцій електро побутових приладів, оптимізації режимів роботи обладнання	2008	ТОВ «Дельта-ВХ»	2	2,5	0,9
23	Комплекс маловитратних робіт з модернізації та оптимізації роботи обладнання, підвищення технологічної дисципліни	2007	БАТ «Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання ім. М.В. Фрунзе»	1	1,5	0,65
24	Модернізація нагрівальних і термічних печей, заміна газових пальників на енергозберігаючі. Реконструються системи освітлення та повітряпостачання у цехах та адміністративних будівлях підприємства	2009	БАТ «Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання ім. М.В. Фрунзе»	2	3,8	1,42

продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
25	Глибоке охолодження газів, що відходять від технологічних та енергетичних агрегатів	2008	БАТ «Агротепломаш»	2	2,4	0,95
26	Впровадження раціональних технологій використання рослинних біомас як палива	2011	БАТ «Агротепломаш»	2	6,5	1,5

Джерело: авторська розробка

В таблиці 1 наведені дані випадкової вибірки щодо заходів з енергозбереження по 26 проектах для 13 підприємств України за період з 2006 по 2011 рр. Ця сукупність була розділена на 3 групи у відповідності до змісту заходів, що проводилися на підприємствах:

– техніко-технологічні заходи. До цієї групи віднесено проекти з розвитку техніки та технології, використання яких підвищує ефективність використання енергії. Ці проекти пов'язані з інтенсифікацією технологічних процесів на виробництві, удосконаленням існуючих схем енергопостачання підприємств, технічним переобладнанням підприємств, зміною робочих параметрів обладнання та енергії та ін. Вони не потребують великих інвестиційних коштів та можуть бути впроваджені підприємствами завдяки внутрішнім фінансовим резервам.

– структурні техніко-технологічні заходи, пов'язані з глибокою реконструкцією та модернізацією виробництва. Ця група проектів включає проекти з використання децентралізованих систем енергозабезпечення на тих підприємствах, де це є економічно доцільним, модернізацію промислового обладнання з метою підвищення ККД та скорочення втрат енергії на базі наукоємних, енергозберігаючих та екологічно чистих технологій, застосування технологій комбінованого виробництва тепла та енергії, зменшення питомої ваги енергоємних виробництв у структурі підприємства та ін. Проекти цієї групи є найбільш витратними та мають найбільші строки окупності. Але в підсумку вони дають найбільшу економію паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР).

– обліково-організаційні заходи. Проекти цієї групи вміщують в себе проекти з упровадження системи звітності про заходи і стан робіт з енергозбереження, підтримки жорсткої енергетичної дисципліни на підприємствах, проведення регулярного енергетичного аудиту підприємств, використання інструментів енергетичного менеджменту, застосування новітніх комп'ютерних технологій та ін. Ця група проектів є найменш витратною та має найбільш швидкі строки окупності. Впровадження в діяльність підприємств проектів цієї групи створює основу для подальшого вдосконалення та підтримки певного рівня розвитку енергозбереження.

На думку фахівців [1-7], головні чинники впливу на ефективність енергозбереження, під якими розуміються дії, що є причиною зміни стану основних елементів виробництва, – це зміни стану техніки, технології, організації виробництва, праці й управління, кваліфікаційного складу працюючих і поліпшення їх використання та, як наслідок, позитивні або негативні зміни показників енергоспоживання [8, с. 38]. Такий підхід дозволяє розглядати чинники енергозбереження як інструменти аналізу енергоємності продукції та засіб вирішення завдання вибору найбільш перспективних заходів з економії енергетичних ресурсів.

Аналізуючи наведені проекти, стає зрозумілим, що витратні показники та ефективність по цих проектах буде відрізнятися. Аналіз даних по цій сукупності наведений в табл. 2.

Проведений аналіз показав, що:

1. Серед усіх проектів найбільшу частку у їх сукупності займають структурні, досить дорогі проекти другої групи – які за кількістю складають 57%, а за витратах більш ніж 80%. Ці проекти дають найбільшу економію ПЕР (72,44%). Щодо ефективності, яка розглядається як відносна економія паливно-енергетичних ресурсів на 1 грн витрат, вони також є найбільш прийнятними. Середня економія по проектах даної групи складає 1,08 т. т. у.п./ млн. грн., що суттєво більше, ніж по проектах першої та третьої груп (0,62 та 0,45 для проектів цих груп відповідно).

2. Стосовно витрат – це найбільш дорогі проекти, а саме, середній рівень витрат по цій групі складає 4,13 млн. грн. В той же час, цей показник для проектів першої групи – 1,36, а для проектів третьої групи – 1,45.

Таке становище свідчить про те, що підприємства вже пройшли перший етап боротьби за енергоефективність, поки питання вирішувались завдяки проектам першої групи – відносно дешевим, швидким за строками виконання та окупності, а також з невеликою ефективністю.

Це був необхідний історичний етап, коли потреба в енергозбереженні ставала дедалі актуальнішою, але існували проблеми, пов'язані з відсутністю суттєвих коштів, досвіду впровадження проектів з енергозбереження, необхідним обладнанням тощо.

Зараз, як бачимо, підприємства надають перевагу більш серйозним структурним проектам, які потребують більших витрат, але дають досить високий, а головне – довгостроковий результат. На нашу думку, це дуже позитивне явище в сучасному економічному житті нашої держави.

Таблиця 2

Аналіз даних за обраною сукупністю проектів з енергозбереження

Номер та назва групи проектів	Порядковий номер проектів	Кількість проектів у групі та їх доля у сукупності		Діапазон витрат, млн. грн	Сумарні витрати та їх доля в сукупності		Середній рівень витрат по групі, млн. грн./шт	Діапазон економії по проектах, тис. т у.п.	Сумарна економія по проектах в сукупності		Середня економія, тис. т у.п./шт
		шт	%		млн. грн	%			тис. т у.п.	%	
1. Техніко-технологічні	1, 3, 6, 8, 10, 17, 23	7	27	0,5÷1,8	9,5	12,3	1,36	0,05÷1,8	4,34	5,13	0,62
2. Структурні (модернізаційні)	2, 4, 7, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 22, 24, 25, 26	15	57	2÷8,1	61,94	80,2	4,13	0,35÷1,42	16,14	72,44	1,08
3. Обліково-організаційні	5, 11, 20, 21	4	16	0,65÷2,6	5,8	7,5	1,45	0,15÷0,4	1,8	22,43	0,45
Разом		26	100		77,24	100	2,97	0,05÷1,8	22,28	100	0,85

Джерело: авторська розробка

Щодо проектів третьої групи, можна констатувати, що їх «зірковий» час ще попереду. Глибокі техніко-технологічні зміни, які є наслідком проектів другої та першої групи, природно повинні призвести до зміни обліку та управління на базі новітніх досягнень. Ось тоді і прийде час цих проектів. Необхідно відзначити, що на багатьох підприємствах цей процес уже пішов. Це стосується і тих підприємств, які були обрані для дослідження (5, 11, 20, 21, 23).

Вибір тієї чи іншої групи проектів або окремого проекту не виключають один одного. Вони повинні доповнювати один одного та об'єднуватися в єдину стратегію енергозбереження підприємства, яка, в свою чергу, повинна бути погоджена з загальною системою стратегічного планування на підприємстві. Це в подальшому надасть змогу підвищити конкурентні переваги самого підприємства на основі зниження питомої енергоємності продукції за рахунок застосування вдало підібраних стратегій підприємства.

Однак, в сучасних умовах існують певні складнощі під час застосування таких проектів та використання потенціалу енергозбереження. Вони можуть бути пов'язані з низкою проблем:

- фінансові. Відсутність власних засобів та залучених інвестиційних ресурсів в проекти з енергозбереження, або незацікавленість певних осіб в їх реалізації.
- політичні – певні політичні обставини, які не дають змогу розвивати такі проекти в повному обсязі, або суттєво гальмують їх розвиток.
- інформаційні – відсутність або не можливість доступу до існуючої бази даних по таких проектах, як тих що були впроваджені на підприємствах, так і як і тих що впроваджуються або плануються до впровадження в майбутньому.
- правові – відсутність деяких законодавчих норм та необхідних інституцій, пов'язаних з процесом енергозбереження. Які надають більш широкі права та можливості під час впровадження заходів з енергозбереження.
- фактор часу – це найбільш дорогий ресурс, який практично завжди працює проти підприємства. Зволікання та затягування процесу прийняття рішень під час впровадження проектів з енергозбереження майже завжди призводить до суттєвих втрат (недоотриманий прибуток, зменшення ринку збуту продукції, незадоволення споживача та ін.)

Висновки з даного дослідження. З наведених матеріалів можна зробити наступні висновки:

1. Визначено, що підприємства повинні мати стратегічні та оперативні плани із забезпечення енергозбереження на основі енергоаудиту. В основі планів підприємства з енергозбереження повинні бути матеріали систематичних енергоаудиторських досліджень та перевірок, які є базою всієї роботи з енергозбереження на підприємстві.
2. Запропоновано заходи з енергозбереження диференціювати за наступними критеріями: цілі, витрати, терміни впровадження, економічний ефект та інші суттєві організаційні фактори.
3. Згідно з визначеними заходами запропоновано розробляти плани стратегічних та поточних робіт.
4. Встановлено, що на підприємствах доцільно було б впроваджувати певні організаційні заходи із застосуванням системи матеріального та морального стимулювання з метою підвищення продуктивності праці.

Література

1. Pawan K. Training Manual on Energy Efficiency for Small and Medium Enterprises / Pawan K. – АРО, 2010. – 127 р.
2. Неженцев В. В. Повышение эффективности использования топливно-энергетических ресурсов в промышленности / В. В. Неженцев, В. С. Дубовик. – К : Техника, 1990. – 128 с.
3. Дикань В. Л. Обеспечение конкурентоустойчивости предприятия / В. Л. Дикань. – Харьков: Основа, 1995. – 106 с.
4. Ковалко М. П. Енергозбереження – досвід, проблеми, перспективи / Ковалко М. П. – К. : Ін-т енергодинаміки, 1997. – 152 с.
5. Маляренко В. А. Энергетика, довкілля, енергозбереження / В. А. Маляренко, Л. В. Лисак. – Х. : Рубікон, 2004. – 368 с.
6. Мельник Л. Г. Економіка енергетики : навчальний посібник / Л. Г. Мельник, О. І. Корінцева., І. М. Сотник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 238 с.
7. Фатхутдинов Р. А. Стратегический менеджмент / Р. А. Фатхутдинов – М. : ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2007. – 304 с.
8. Єфімова Г. В. Оцінка економічної ефективності інвестицій в енергозбереження в промисловості (на прикладі машинобудування): дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук : 08.07.01 / Ганна Вікторівна Єфімова. – Одеса, 2002. – 185 с.

References

1. Pawan K. (2010) Training Manual on Energy Efficiency for Small and Medium Enterprises, АРО, 127 р.

2. Nezhentsev, V.V., Dubovik V.S. (1990), *Povyishenie effektivnosti ispolzovaniya toplivno-energeticheskikh resursov v promyshlennosti* [More efficient use of fuel and energy resources in the industry], Tehnika, Kyiv, Ukraine, 128 p.
3. Dikan, V.L. (1995), *Obespechenie konkurentoustoychivosti predpriyatiya* [Providing of competitive stability of enterprise], Osnova, Kharkiv, Ukraine, 106 p.
4. Kovalko, M.P. (1997), *Enerhozberezhennya – dosvid, problemy, perspektivy* [Energy efficiency - experience, problems and prospects], In-t enerhodynamiky, Kyiv, Ukraine, 152 p.
5. Maliarenko, V.A., Lysak, L.V. (2004), *Enerhetyka, dovkillia, enerhozberezhennia* [Energy, Environment, Energysaving], Kh. : Rubikon, Kharkiv, Ukraine, 368 p.
6. Mel'nyk, L.H., Korintseva, O.I., Sotnyk, I.M. (2006), *Ekonomika enerhetyky* [Energy Economics], tutorial, VTD «Universytetska knyha», Sumy, Ukraine, 238 p.
7. Fatchutdinov, R.A. (2007), *Strategicheskii menedzhment* [Strategy management], – M. : ZAO «Biznes-shkola «Intel-Sintez», Moscow, Russia, 304 p.
8. Yefimova, H.V. (2002), "Evaluation of the economic efficiency of investments in energysaving in industry (for engineering)", thesis for the degree of Candidate. Econ. Science: 08.07.01. – Odesa, Ukraine, 185 p.

УДК 340.13;631

Ібатуллін М.І.,
к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту
та зовнішньоекономічної діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування

КОРОТКОСТРОКОВІ ТА ДОВГОСТРОКОВІ ВИКЛИКИ ПРИ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ІЗ НОРМАМИ ЄС В СФЕРІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Ibatullin M.I.,
cand.sc.(econ.), associate professor of department
of the administrative management and foreign economic affairs
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

SHORT AND LONG TERMS CHALLENGES IN HARMONIZATION OF NATIONAL LEGISLATION WITH EU NORMS IN THE FOOD INDUSTRY

Постановка проблеми. Перехід на європейську модель технічного регулювання було започатковано наприкінці 90-их років. У березні 1998 р. набула чинності Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС і розпочалося проведення робіт із гармонізації вітчизняної бази стандартів з міжнародними та європейськими нормативними документами.

На той час в Україні функціонувала база стандартів, що розроблялася за радянських часів. Роботи по перегляду вітчизняних стандартів та їх гармонізації з європейськими та міжнародними нормативними документами з різною активністю та результативністю, залежно від масштабів фінансування, проводилася включно по 2010 р., а пізніше, унаслідок припинення бюджетного фінансування, її було делеговано суб'єктам господарювання, яким нормативні документи необхідні для забезпечення проведення підприємницької діяльності.

Таким чином, з 2011 року цілеспрямованої діяльності щодо перегляду застарілих вітчизняних стандартів та їх гармонізації з вимогами європейських і міжнародних документів, за винятком завершення розпочатих за окремими нормативними документами робіт, практично не проводилося.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що пошук шляхів ефективного розвитку харчової промисловості України, усунення негативних тенденцій її функціонування турбують низку провідних вітчизняних учених. Зокрема розвиток підгалузей харчової промисловості на різних етапах досліджували такі вчені, як Борщевський П. П., Дейнеко Л. В., Заїнчковський А. О., Купчак П. М., Крисанов Д. Ф., Осіпов П. В., Прядко В. В., Сичевський М. П., Скопенко Н. С., Чернюк Л. Г. та інші. Проте, як показує аналіз результатів їх дослідження, ще недостатньо вивчені питання гармонізації вітчизняного законодавства щодо функціонування галузей харчової промисловості у відповідності до вимог ЄС.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо проведення заходів, які спрямовані на гармонізацію національного законодавства із нормами ЄС в сфері харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система контролю продовольчої безпеки в Європі здійснюється згідно Постанови (ЄЄ) №178/2002 «Про встановлення загальних принципів та вимог законодавства щодо харчових продуктів, створення Європейського органу з безпеки харчових продуктів та встановлення відповідних процедур у цій галузі», метою якої є досягнення високого рівня захисту інтересів споживачів. Документ ґрунтується на детальному аналізі ризиків, принципах повної відповідальності виробника, відстеження виробництва харчових продуктів на всіх стадіях виробництва, переробки та реалізації і впровадження НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points). У рамках цієї постанови було створено Європейський орган з безпеки харчових продуктів. Дана міжнародна система передбачає ідентифікацію, оцінювання й управління чинниками, що негативно впливають на безпечність сільськогосподарської сировини та харчових продуктів.

Система НАССР акцентує увагу безпосередньо на процесному контролі параметрів здійснення технологічного процесу та оцінюванні сировини й матеріалів, що використовуються для виготовлення харчового продукту, а також впроваджує стратегію «від ферми до споживача». Відповідно до ст. 20 Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» особи, які займаються виробництвом або введенням в обіг харчових продуктів, повинні застосовувати санітарні заходи та належну практику виробництва, системи НАССР або інші системи забезпечення безпечності та якості під час виробництва та обігу харчових продуктів. Сьогодні через високу вартість лише 2% переробних підприємств змогла запровадити систему НАССР [1, с. 23].

Серед ключових питань торговельної політики, які існують між ЄС та Україною, одним з найважливіших є питання національних стандартів. За даними Державного комітету з питань технічного регулювання та захисту прав споживачів, станом на кінець 2012 р. близько 25% національних стандартів було гармонізовано зі стандартами ЄС та міжнародними стандартами. Проблемним є також впровадження санітарних і фітосанітарних стандартів, гармонізованих з нормами ЄС, і значна кількість української продукції тваринництва не може експортуватись в країни ЄС через невідповідність стандартів.

Згідно масиву чинних в Україні стандартів 2105 одиниць становлять стандарти за класифікаційним кодом 67 (харчові продукти, методи контролю показників їх безпечності та якості, спеціалізоване технологічне обладнання). Із 190 стандартів за кодом 67.100 (молоко та молочні продукти) лише 77 чинних національних стандартів ДСТУ молочної галузі є гармонізованими з міжнародними стандартами EN (Європейського комітету зі стандартизації), EEC (Європейської економічної комісії ООН), ISO (Міжнародної організації зі стандартизації та ін.) [2, с. 96]. Таким чином, частка гармонізованих стандартів молочної галузі складає 41% від загальної кількості, що значно перевищує долю гармонізованих стандартів у загальному масиві стандартів за класифікаційним кодом 67, яка складає 25%.

Тільки олієжирова галузь має 95% від загальної кількості гармонізованих до вимог ЄС національних стандартів. Біля чверті чинних стандартів харчової галузі становлять застрілі міждержавні стандарти ГОСТ, які вимагають заміни сучасними національними стандартами ДСТУ, у тому числі гармонізованими з міжнародними стандартами.

Іншим інструментом контролю якості харчових продуктів є технічні умови. Часто виникають питання щодо не відповідності харчових продуктів вимогам якості вироблених згідно розроблених виробниками технічних умов. Такий підхід не є виправданим, оскільки технічні умови повинні створюватись для конкретизації, доповнення та підвищення вимог, запроваджуваних стандартів [3, с. 181]. Отже, річ не у концептуальній хибності технічних умов, як нормативного документа, а у порушеннях при їх розробленні та реєстрації, а також при контролюванні показників безпечності та якості харчової продукції, яку за ними виробляють. Загальна кількість чинних технічних умов на харчові продукти станом на 1 січня 2013 року складає 10185 одиниць.

Зважаючи на те, що Державна програма стандартизації на 2006-2010 роки не була виконана у повному обсязі, це спровокувало виникнення низки проблем, які терміново треба подолати у найближчий час, зокрема:

у короткостроковий період:

- майже повна відсутність бюджетного фінансування раніше затверджених Державних програм стандартизації, розвитку еталонної бази, розвитку внутрішнього ринку тощо;

- гальмування процесів формування системи державного ринкового нагляду унаслідок незавершеності робіт в розрізі окремих складових (технічних регламентів, що стосуються виробництва окремих видів харчової продукції, акредитації органів з оцінки відповідності, процедур підтвердження відповідності). Практично чверть органів з оцінки відповідності в Україні дотепер не акредитовані;

- гальмування процесів формування органів державного ринкового нагляду при повній відсутності бюджетного фінансування їх діяльності;

- гальмування процесів формування законодавчої бази у сфері відповідальності за випуск неякісної харчової продукції (стосовно нагляду і контролю нехарчової продукції практично весь пакет законодавчих і нормативних актів прийнято);

- відсутність законодавчих актів щодо унормування використання харчових добавок та інших інгредієнтів із позначкою «Е», а також застосування генно-модифікованих організмів.

у довгостроковий період:

- трьохрічний застій у сфері стандартизації стосовно продукції агропродовольчого комплексу спровокував згортання діяльності та несанкціонованого «обезкровлення» технічних комітетів по стандартизації практично за усіма напрямками;

- зниження темпів розроблення, впровадження та сертифікації систем управління якістю, безпечністю на підприємствах харчової промисловості;

- недостатній рівень забезпечення підприємств харчової промисловості системами якості та безпечності;

- надзвичайно обмежені можливості щодо створення галузевої національної інноваційної системи для агропродовольчого комплексу тощо.

До довгострокових загроз для виробників харчової продукції України при входженні в ЄС слід віднести зниження мит без адаптації українських технічних регламентів до європейських стандартів. Ця невідповідність не дозволить розширити Україні присутність на продовольчих ринках [4, с.167]. Нині обмежувальні бар'єри ЄС встановив на ввезення деяких видів м'яса і субпродуктів (32,3%), молочних продуктів і яєць (25,2%). В Україні максимальні ставки ввізного мита застосовуються до імпорту з ЄС окремих видів напоїв (27,8%), олій і жирів тваринного походження (14,2%), м'яса та істівних субпродуктів (10,5%), а також цукру (10,0%), деякої молочної продукції та яєць (9,2).

Крім тарифних методів Україна і ЄС активно застосовують нетарифні методи регулювання торгівлі – квоти, ліцензії, субсидії, технічні бар'єри, санітарні та фітосанітарні заходи тощо [5, с. 69]. Зокрема, в Україні ліцензуванню підлягає експорт й імпорт спиртів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, м'яса птиці, жирів свиней і птиці. Для деяких продуктів необхідні окремо затверджені ліцензії Держветфітослужбою. Водночас, чималим бар'єром є всім відомі складні та тривалі митні процедури, а також переоцінка митної вартості товарів.

У застосуванні нетарифних методів захисту свого ринку європейці навіть випереджають Україну. За даними експертів, до більшості вивезених з ЄС видів сільськогосподарської та харчової продукції, а це 2,28 тис. товарних позицій – застосовують більше одного нетарифного методу регулювання [6, с. 57].

За умови ж вступу до ЄС, Україна змушена буде знизити ввізні мита на 88,5% товарних позицій до нуля на протязі семи років (довгостроковий виклик). Лише на окремі продукти імпорتنі мита не будуть знижені до нуля (молочні продукти, яйця, цукор та ін.). Для трьох позицій – свинина, м'ясо птиці і цукор – будуть встановлені тарифні квоти. При цьому ЄС обіцяє для 82,2% тарифних ліній митні ставки відмінити негайно, однак, на відміну від України, ЄС буде використовувати тарифні квоти для 33 груп сільськогосподарських продуктів, а Україна – лише для трьох. Умови не рівноцінні.

Отже, якщо європейські виробники зможуть одразу скористатися змінами тарифних бар'єрів при поставках продукції в Україну, то багатьом українським експортерам навіть нульові європейські мита на певні види товарів не принесуть жодної вигоди, оскільки не усі українські технічні регламенти і норми, у тому числі й стосовно харчових продуктів, адаптовані до європейських [7, с. 156].

Вважається сьогодні «ідеальною» законодавча система регулювання якості та безпечності харчових продуктів в Польщі, яка поєднала власні вимоги і вимоги ЄС. В Україні перехід на законодавчому рівні до норм ЄС може тривати 10 років. Проте, такий перехід має бути поступовим і спланованим на кожному рівні. Удосконалення законодавчої бази має ґрунтуватись на вітчизняних досягненнях з урахуванням досвіду системи контролю якості та безпечності в країнах ЄС. На сьогодні по низці показників якості в Україні більш жорсткі вимоги, ніж в країнах ЄС, що передусім захистить вітчизняний ринок від насичення низькоякісної харчової продукції.

Оцінка вартості адаптації України до технічних регламентів ЄС шляхом прямих розрахунків за окремими галузями – надзвичайно трудомістке завдання, що потребує колективних зусиль виробничих асоціацій при координації галузевих органів управління [8, с. 267].

Для оцінки витрат впровадження санітарних і фітосанітарних стандартів ЄС у сільському господарстві України найбільш прийнятним є використання досвіду Польщі з огляду на структуру її сільського господарства, у якій переважають дрібні виробники. Оскільки експортоорієнтовані галузі сільського господарства України уже працюють за світовими стандартами, перебудови потребують насамперед галузі, що працюють на внутрішній ринок, у виробничій структурі яких також переважають дрібні виробники.

Протягом 2000-2004 років Польща витратила приблизно 700 млн. євро на запровадження стандартів ЄС у галузі виробництва м'яса. На початок 2004 року менше 10% підприємств галузі гармонізували власні стандарти виробництва з стандартами ЄС. Враховуючи, що обсяги виробництва м'яса в Україні в 2012 році знаходяться на рівні обсягів виробництва м'яса в Польщі в 2004 році,

можна припустити, що витрати на повне запровадження стандартів ЄС у галузі виробництва м'яса в Україні будуть більше ніж 700 млн. євро.

На запровадження стандартів ЄС у галузі виробництва молока і молочних продуктів протягом 2000-2004 років Польщею було витрачено приблизно 500 млн. євро. На початок 2004 року менше 25% підприємств галузі гармонізували власні стандарти виробництва з стандартами ЄС. Враховуючи, що виробництво молочної продукції в Україні в 2012 році було на 43% більше, ніж виробництво молочної продукції в Польщі у 2004 році, а структура підприємств є подібною, обсяг інвестицій, необхідний на запровадження стандартів ЄС в галузі виробництва молочної продукції в Україні також перевищить 700 млн. євро. Отже, на основі досвіду Польщі можна попередньо припустити, що обсяг інвестицій, необхідних для повного запровадження стандартів ЄС в секторі тваринництва перевищує 1,4 млрд. євро.

На запровадження стандартів ЄС в галузі виробництва овочів та фруктів в Польщі було витрачено 250 млн. євро. Враховуючи, що виробництво овочів та фруктів в Україні в 2012 році на 60% більше, ніж в Польщі у 2004 році, а структура галузі є подібною, можна припустити, що витрати України на повне запровадження стандартів ЄС в цій галузі перевищать 390 млн. євро.

Висновки з даного дослідження. Проведене дослідження стану зовнішньоекономічних відносин засвідчує, що згідно з узгодженнями в Угоді про асоціацію України та ЄС передбачається встановити перехідний період для повного впровадження у нашої країні вимог європейських і міжнародних нормативних документів протягом наступних 10 років. Даний період достатньо «м'який» і тому не передбачається проведення заходів щодо припинення функціонування підприємств, які поставляють на ринок неякісну харчову продукцію. Необхідно також мати на увазі, що у наступному десятилітті відбудуться такі кардинальні зрушення у зовнішньому середовищі, які спроможні поставити під питання саме існування вітчизняної харчової промисловості.

Отже, зусилля Уряду, фахових об'єднань повинні бути спрямовані на забезпечення прискорення інноваційно-технологічної модернізації діючих потужностей з метою підвищення їх конкурентоспроможності та випуску сучасного асортименту харчової продукції. Впровадження у продовольчому сегменті технологій комплексної переробки сільськогосподарської сировини сприятимуть не тільки на здоровому харчуванню населення, але й впливатимуть на екологізацію країни. Саме «брендова» продукція широкого асортименту, отримана з високоякісної сировини, може конкурувати з прогресивними світовими виробниками та приносити не тільки прибуток державі, а й забезпечити збереження здоров'я нації.

Література

1. Купчак П.М. Харчова промисловість України в умовах активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів : монографія / П.М. Купчак ; За ред. д-ра екон. наук, проф. Л. В. Дейнеко. – К. : Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2009. – 152 с.
2. Поддєрьогін А.М. Інновації та їх фінансове забезпечення в харчовій промисловості України / А.М. Поддєрьогін, А.В. Корнилюк // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 94–100.
3. Скопенко Н.С. Агропромисловий сектор: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку / Н.С. Скопенко // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 8. Част. 1. – С. 179–183.
4. Якимчук Т.В. Стан і перспективи розвитку підприємств харчової промисловості України / Т. В. Якимчук // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4(106). – С. 162–168.
5. Карасик О.М., Крисанов Д.Ф. Фінансування та результативність інноваційної діяльності у харчовій промисловості України // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. Екон. науки. – 2008. – № 2 (20). – С. 68–76.
6. Крисанов Д.Ф. Інноваційна діяльність підприємств харчової промисловості: тенденції і перспективи // Наукові праці Національного університету харчових технологій. Економіка. – 2008. – № 26. – С. 55–59.
7. Шибаніна О.В. Формування і ефективний розвиток продовольчого комплексу АПК: монографія / О. В. Шибаніна. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 368 с.
8. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство : монографія / П.Т. Саблук, Білорус О. Г., В. І. Власов. – К. : ННЦ – ІАЕ, 2011. – 632 с.

References

1. Kupchak, P.M. (2009), *Kharchova promyslovist Ukrainy v umovakh aktyvizatsii intehtratsiinykh ta hlobalizatsiinykh protsesiv* [Food industry in Ukraine in terms of integration intensification and globalization processes], monograph, Edited by Dr. Econ. Science, professor Deineko L.V., *Rada po vyvch. prod. syl Ukrainy NAN Ukrainy*, Kyiv, Ukraine, 152 p.
2. Poddieriohin, A.M., Kornyliuk, A.V. (2009), "Innovations and their financial security in the food industry of Ukraine", *Finansy Ukrainy*, no 11, pp. 94–100.

3. Skopenko, N.S. (2011), "Agroindustrial sector: current situation, trends and prospects", *Ekonomichnyi analiz*, issue 8, part 1, pp. 179–183.
4. Yakymchuk, T.V. (2010), "Condition and prospects of the enterprise development of the food industry in Ukraine", *Aktualni problemy ekonomiky*, no 4(106), pp. 162–168.
5. Karasyk, O.M., Krysanov, D.F. (2008), "Financing and efficiency of innovative activity in the food industry of Ukraine", *Visnyk Dnipropetrovskoi derzhavnoi finansovoi akademii, Ekon. nauky*, no 2 (20), pp. 68–76.
6. Krysanov, D.F. (2008), "The Innovative activity of food industry enterprises: trends and prospects", *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu kharchovykh tekhnolohii, Ekonomika*, no 26, pp. 55–59.
7. Shebanina, O.V. (2007), *Formuvannia i efektyvnyi rozvytok prodovolchoho kompleksu APK* [The formation and effective development of food complex APC], monograph, Kyiv, Ukraine, NNTS IAE, 368 p.
8. Sabluk, P.T., Bilorus, O.H., Vlasov, V.I. (2011), *Hlobalizatsiia i prodovolstvo* [Globalization and food], monograph, Kyiv, Ukraine, NNTS IAE, 632 p.

УДК 658.5.016.7:339.9.012

Думанська І.Ю.,
к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницький національний університет

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІНСЬКИХ ІННОВАЦІЙ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Dumanska I.Yu.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the international economic relations
Khmelnytsky National University

FORMATION OF EFFECTIVE SYSTEM OF MANAGERIAL INNOVATIONS FOR FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки кожне підприємство самостійно приймає рішення щодо здійснення власної діяльності, зокрема, зовнішньоекономічних операцій в умовах невизначеності та ризику. Менеджери підприємств несуть величезну відповідальність при прийнятті управлінських рішень у сфері зовнішньоекономічної діяльності, що визначають майбутнє підприємства. Тому актуальним стає питання оцінки стану зовнішньоекономічної діяльності підприємства та ефективності менеджменту в цій сфері.

Одна з характерних особливостей функціонування організацій в сучасних умовах – це перманентні структурні та функціональні зміни на базі інновацій. Кожній організації доводиться впроваджувати інновації, долати труднощі, що виникають при цьому, відновлювати рівновагу, що порушується внаслідок дії чинників зовнішнього середовища. Наслідки здійснюваних в організації змін виявляються різними. В одних організаціях вони сприяють успішному розвитку, в інших – фінансовому оздоровленню та зміцненню позицій на ринку, в третіх – росту витрат та поглибленню кризи в організації. Це обумовлено тим, що управлінські інновації носять об'єктний характер для кожного суб'єкта господарювання, особливо учасника зовнішньоекономічної діяльності. Цим визначаються актуальність та важливість даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «інновація» як економічну категорію увів у науковий обіг австрійський учений Й.А. Шумпетер у першому десятилітті ХХ ст. у своїй роботі «Теорія економічного розвитку», 1911 р. При цьому під інновацією Й. Шумпетер мав на увазі зміну з метою впровадження та використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих, транспортних засобів, ринків і форм організації в промисловості [1, с. 12].

Хоча категорія «інновація», починаючи з 1980-х років стала «концептуальним відображенням феномену інноваційної діяльності», об'єктом обговорення й аналізу, ступінь його методологічної, теоретичної дослідженості вітчизняними та зарубіжними авторами не дає змоги однозначно тлумачити його сутність. Так, ці питання розглядаються в роботах провідних вчених: В. Рубан, О. Чубукова, В. Некрасова, В. Коюди, І. Петрової [2-4] та ін. Але питання, пов'язані з дослідженням управлінських інновацій для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (далі ЗЕД) розглядаються недостатньо. Вони лише на стадії започаткування.

Постановка завдання. Одним із стратегічних напрямків, а також чинником ефективного розвитку підприємства є зовнішньоекономічна діяльність. З її розширенням та активізацією постає завдання побудови ефективної системи управління ЗЕД на підприємстві на основі використання ефективних інноваційних підходів в управлінні. Таким чином, мета дослідження є зведеною до обґрунтування доцільності формування ефективної системи управлінських інновацій для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (далі ЗЕД) як передумови інноваційного розвитку підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система управління ЗЕД підприємства — це комплекс взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів управління на підприємстві та власне зв'язків, які реалізують цілі підприємства на зовнішніх ринках, а також забезпечують розв'язання його проблем у сфері зовнішніх ринків та пов'язаних з ними. На сьогодні виділяють такі цілі з удосконалення системи управління ЗЕД підприємства: формування бізнес-процесу ЗЕД, що є єдиним для всієї компанії; підвищення продуктивності праці та кількості завдань, що виконуються відділом ЗЕД; підвищення мотивації співробітників відділу ЗЕД; зменшення ризиків підприємства, що пов'язані з роботою відділу ЗЕД; підвищення кваліфікації співробітників відділу ЗЕД; підвищення мотивації співробітників відділу ЗЕД; організація більш прозорої схеми ЗЕД підприємства та окремих її ділянок; розширення ЗЕД підприємства, налагодження стосунків з новими контрагентами; автоматизація системи управління ЗЕД підприємства. Досягнення всіх цих цілей забезпечується шляхом впровадження управлінських інновацій в системи менеджменту ЗЕД.

Якщо давати узагальнене визначення управлінської інновації, то воно може бути представлене як результат розробки і впровадження нових принципів, методів і структур управління, що змінюють внутрішнє середовище підприємства відповідно до змін у зовнішньому середовищі підприємства.

Домінантною є наукова думка про те, що найвища позиція в бізнесі досягається не стільки компаніями, що зробили прорив в прикладних дослідженнях, скільки компаніями з високим рівнем професіоналізму та «ноу-хау» в сфері менеджменту. Не дивлячись на високі ризики проектів в сфері управлінських інновацій, вони є для компаній набагато дешевшими, ніж технологічні або продуктові інновації. Крім того, ключова роль управлінських інновацій в інноваційному процесі підприємства полягає в тому, що саме вони забезпечують налаштування системи менеджменту компанії на реалізацію нововведень решти всіх типів. Зрештою управлінські інновації з часом трансформують сам спосіб функціонування організації та ведуть до ефективних результатів.

Таким чином, з одного боку, управлінські інновації є більш вигідними, ніж технічні та технологічні, тому що вони не потребують багато коштів та інвестицій. З іншого боку, реалізація управлінських інновацій є досить складною, оскільки вона пов'язана із зміною ділової культури, поведінки, звичок і представлень персоналу про управління та господарську діяльність компанії. Ризик від управлінських нововведень набагато більший, ніж від технічних, бо наслідки таких нововведень менш передбачувані, а міра ухвалення персоналу від нововведень дуже висока, ризик виникнення конфліктів також високий, оскільки нововведення стосуються інтересів персоналу. Але, незважаючи на всі зазначені недоліки, впровадження управлінських інновацій є об'єктивною необхідністю, тому що саме вони несуть в собі непізнані ресурси та є джерелом так званого «управлінського прибутку» [5, с. 12].

В умовах сьогодення підприємство, яке існує без виду на майбутнього, використовує реактивний тип управління. Основна його ідея зводиться до того, щоб встигнути відреагувати на постійно виникаючі впливи навколишнього середовища. Головне завдання підприємства в такому випадку - накопичити якомога більше ресурсів до виникнення несприятливих обставин. У такій організації немає майбутнього, якщо не зміниться характер дій, що, в свою чергу, повинно бути забезпечено шляхом зміни ментальної моделі керівництва.

Протилежний тип управління - активний. Він означає, що у підприємства є потреба не стільки знати минуле, скільки представляти майбутнє, тобто планувати його. Тоді, довівши свої уявлення про майбутнє до високого рівня деталізації у вигляді цілей, підприємство може приймати рішення в сьогоденні. Таким чином, уже майбутнє починає керувати сучасним: підприємство у цьому виконує дії, які визначаються рішеннями, що диктуються сформованим чином майбутнього. Головне завдання промислового підприємства в такому випадку - нарощувати величину ресурсів для свого розвитку, що дозволяє йому, постійно розвиваючись, поступально йти вперед, випереджаючи інших.

Коли у підприємства з'являється орієнтир у вигляді цілей, у нього виникає можливість задіяти ресурси, які пропонує чи нав'язує зовнішнє середовище функціонування. Як наслідок, для підприємств з реактивним типом управління доступні тільки ресурси короткострокового, тактичного характеру, які зазвичай незначні, а ресурси стратегічного характеру доступні тільки підприємствам з активним типом управління. Таким чином, майбутнє і зворотній зв'язок його з теперішнім часом функціонування - це ресурс, який доступний або недоступний підприємству в залежності від обраного типу управління і в цьому розумінні є довгостроковою, стратегічною конкурентною перевагою будь-якого підприємства.

Характер і особливості розвитку інноваційних процесів визначають не тільки загальна економічна ситуація, а й закономірності розвитку, властиві саме інноваційній сфері, дослідження яких здійснюється в рамках теорії нововведень, починаючи з моменту її виникнення. Крім того, важливим

елементом інноваційного розвитку є оцінка можливостей ефективного використання у вітчизняній практиці світового досвіду управління в цілому та інноваційними процесами зокрема.

Процес підготовки та реалізації нововведень має бути внутрішньо узгоджений. На підприємстві можуть одночасно проходити різні процеси змін. Поки вони функціонують окремо один від одного, ефект інноваційної діяльності буде низький, тому необхідно визначити єдині для всіх завдання організаційного розвитку, загальний для всіх структурних підрозділів план змін структури системи управління.

Для того, щоб покращити здатність підприємства до створення управлінських інновацій їх необхідно зробити більш систематичним, а не залишеним на волю випадку.

По-перше, більшість підприємств вважають інновації виключною прерогативою керівництва, що ініціюють їх формальним наказом конкретному співробітнику. Але, щоб стимулювати управлінські інновації, необхідно вселити їх важливість для організації на всіх структурних рівнях підприємства.

По-друге, необхідно створити культуру вирішення проблем на підприємстві. Для цього потрібно зрозуміти, яка типова реакція співробітників на незвичайні завдання, що виникають перед ними.

По-третє, необхідно створювати можливості для експериментування з низькими ризиками. Очевидно, що впровадити всі ідеї, що походять від менеджерів підприємства, керівництво не матиме змоги. Тому бажаним є створення експериментальної моделі, в якій кожна інновація буде протестована за участю обмеженого числа людей протягом визначеного періоду часу.

Інновації в галузі управління повинні носити не разовий, а періодичний характер. Тільки тоді їх втілення призведе до успіху підприємства. Існує три умови, при яких інновації у сфері управління створюють довгострокові переваги: управлінські інновації базуються на нових принципах, - кидають виклик традиційному управлінню; управлінські інновації повинні бути системними, що включають великий спектр методів і процесів; управлінські інновації є частиною безперервного процесу нововведень, з наступним їх до удосконаленням.

Незважаючи на труднощі перехідного процесу, деякі підприємства зуміли перейти від «виживання до розвитку», досягти конкурентоспроможності не тільки на внутрішньому, а й на зовнішньому ринках, збільшити свій стратегічний потенціал. Успішність адаптації підприємства до нестабільних умов функціонування багато в чому визначається можливостями системи управління, зокрема, здатністю своєчасно ідентифікувати проблему, знаходити рішення та втілювати їх у життя.

У свою чергу, потенціал системи управління підприємством пов'язаний з сприйнятливістю керівництва до нових ідей і методів ведення бізнесу. Існує взаємозв'язок між рівнем техніки та технології: «технологічною здатністю» організації та характером процесу управління в ній. Інновації в управлінні впливають на загальну ефективність функціонування компанії, а інноваційний розвиток вимагає застосування нових методів управління.

Зміни, що відбуваються у зовнішньому середовищі бізнесу, закономірно викликають появу нових принципів управління. Залежно від динаміки змін у зовнішньому середовищі і траєкторії розвитку підприємства має відбуватися включення механізмів інноваційного управління. Види управлінських інновацій, які пропонуються для впровадження в систему управління підприємством, надані на рис. 1.

Рис. 1. Види та зміст управлінських інновацій*

Джерело: узагальнено автором на основі [6, с. 115]

Характерною особливістю ринкової економіки є те, що кризові ситуації виникають на всіх стадіях життєвого циклу підприємства. Якщо врахувати, що головним джерелом кризи виступає порушення рівноваги в динаміці зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, то стає очевидним, що інноваційне управління повинно здійснюватися не тільки у фазі кризи, а й на всіх фазах життєвого циклу.

Зовнішні впливи змушують підприємство змінювати всю технологію роботи, що неминуче тягне за собою зміну системи управління. В цьому випадку, на наш погляд, і повинен починати діяти механізм інноваційного управління, що ґрунтується на застосуванні нових підходів, які дозволяють ефективно управляти в умовах невизначеності та високих темпів змін. Таким новим підходом може слугувати реінжиніринговий підхід, який є альтернативою функціональному підходу.

Зародження реінжинірингового підходу пов'язано з поширенням в теорії управління концепції системного підходу, яка в однаковій мірі приділяє увагу як функціям, так і процесам. Перехід від організаційно-функціональної моделі бізнесу до процесно-орієнтованої моделі викликаний необхідністю адаптації вітчизняних підприємств до нових умов [7, с. 27]. Найчастіше робота організовується у вигляді послідовності не пов'язаних один з одним завдань, забезпечених складними механізмами контролю над послідовністю їх виконання. Спостерігається повна невідповідність процесного підходу діючих лінійно-функціональних організаційних структур управління, в яких, як було зазначено, діяльність диференційована та не націлена на кінцевий результат.

Реінжиніринг представляє собою перепроєктування ділових процесів підприємства для кардинального зростання ефективності за рахунок виявлення проблемних, критичних місць в діяльності підприємства та пропозиції заходів для їх усунення. Діловий процес (бізнес-процес), на наш погляд, можна представити як бізнес-операцію, що входить в єдину систему, що бере участь у виробничо-господарській діяльності підприємства, і спрямована на підвищення її ціннісної функції. Кожен процес характеризується показниками вартості, тривалістю та кінцевим результатом.

Враховуючи ринкові реалії, обов'язковою є здатність ринку сприймати інновації, матеріалізовані в управлінських рішеннях [8, с. 211]. Впровадження управлінських інновацій є передумовою створення позитивного ставлення персоналу до реформ, його залучення до реалізації інновацій. Ця сфера змін може бути названа соціально-психологічною, оскільки пов'язана із внесенням змін в свідомість працівників. Зокрема, важливим є питання визначення груп персоналу відповідно до їх рівня опору змінам. Сприйняття працівниками змін може бути активним або пасивним, а відноситися до змін вони можуть позитивно або негативно.

Ретельна розробка відповідних заходів у кожній з зазначених сфер при реалізації управлінських інновацій в діяльність підприємства дозволить керівництву розробити чіткий план дій щодо впровадження змін та уникнути опору персоналу нововведенням. У цій ситуації слід формувати стратегічне бачення, як можливі напрямки розвитку підприємства, а у його руслі, відповідно до існуючих тенденцій на ринку, формувати інноваційну стратегію розвитку [9, с. 113].

Висновки з даного дослідження. Таким чином, для формування ефективної системи управління ЗЕД на основі впровадження управлінських інновацій необхідними є:

1. Організація управління ЗЕД як інтегрованої частини загальної системи управління підприємством, що впливає на всі сфери діяльності підприємства та його подальший розвиток;
2. Застосування процесного управління та функціонально-вартісного аналізу процесів, які несуть в собі нову ідеологію, орієнтовану на цілі, дозволяють скоротити вартісні та часові витрати процесів підприємства;
3. Впровадження управлінських інновацій в ЗЕД підприємства повинно відбуватися еволюційним, а не революційним шляхом з врахуванням опору змінам.

Подальшого дослідження потребують питання безпосереднього впровадження відповідних змін для успішності управлінських інновацій, а також їх фінансового забезпечення та економічного оцінювання в розрізі ефективності ЗЕД підприємства.

Література

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
2. Рубан В. Інноваційна модель стратегічного розвитку України : методологія і досвід / В. Рубан, О. Чубукова, В. Некрасов // Економіка України. – 2003. – № 6 (499). – С. 14-19.
3. Коюда В.О. Інноваційна діяльність підприємства та оцінка її ефективності : монографія / В.О. Коюда, Л.А. Лисенко. – Х. : ФОП Павленко О.Г.; ВД «ІНЖЕК», 2010. – 224 с.
4. Петрова І.Л. Інноваційна діяльність: стимули та перешкоди : монографія / І.Л. Петрова, Т.І. Шпильова, Н.П. Сисоліна ; за наук. ред. проф. Петрової І.Л. – К. : Дорадо, 2010. – 320 с.
5. Факторный анализ экономической эффективности общественного производства / Ю.А. Даренских, Н.С. Колотова, Л.Б. Храмова, М.В. Зимина // Вопросы статистики. – 2005. – № 12. – С. 11-19.
6. Трифилова А.А. Оценка эффективности инновационного развития предприятия /

А.А. Трифилова. – М. : Финансы и Статистика, 2005. – 304 с.

7. Інноваційна складова економічного розвитку : монографія / НАН України, Ін-т економіки ; відп. ред. Л.К. Безчасний. – Київ, 2000. – 261 с.

8. Йохна М.А. Економіка і організація інноваційної діяльності : навчальний посібник / М.А. Йохна, В.В. Стадник. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 400 с.

9. Ілляшенко С.М. Стратегічне управління інноваційною діяльністю підприємства на засадах маркетингу інновацій / С.М. Ілляшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 12. – С. 111-119.

References

1. Shumpeter, Y. (1982), *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya* [The Theory of Economic Development], Progress, Moscow, Russia, 455 p.

2. Ruban, V., Chubukova, O. and Nekrasov, V. (2003), «Innovative model of strategic development of Ukraine: Methodology and Experience», *Ekonomika Ukrainy*, no. 6 (499), pp. 14-19.

3. Koiuda, V., Lysenko, L.A. (2010), *Innovatsiina diialnist pidpriemstva ta otsinka ii efektyvnosti* [Innovation activities of enterprises and assessing its efficacy], monograph, Kh.: FOP Pavlenko O.H.; VD «INZHEK», Kharkiv, Ukraine, 224 p.

4. Petrova, I.L., Shpylova, T.I. and Sysolina, N.P. (2010), *Innovatsiina diialnist: stymuly ta pereshkody* [Innovative activity : Incentives and barriers], monograph, Dorado, Kyiv, Ukraine, 320 p.

5. Darenskikh, Yu.A., Kolotova, N.S., Khramova, L.B., Zimina M.V. (2005), «[Factor analysis of economic efficiency of public production», *Voprosy statistiki*, no. 12, pp. 11-19.

6. Trifilova, A.A. (2005), *Otsenka effektivnosti innovatsionnogo razvitiya predpriyatiya* [Evaluating the effectiveness of innovative development of enterprise], *Finansy i Statistika*, Moscow, Russia, 304 p.

7. Bezchasnyi, L.K. (2000), *Innovatsiina skladova ekonomichnoho rozvytku* [The innovative component of economic development], monograph, NAN Ukrainy, In-t ekonomiky, Kyiv, Ukraine, 261 p.

8. Yokhna, M.A. and Stadnyk, V.V. (2005), *Ekonomika i orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti* [Economics and organization of innovative activity], tutorial, Vydavnychiy tsentr «Akademiia», Kyiv, Ukraine, 400 p.

9. Illiashenko, S.M. (2010), "Strategic innovation management company based marketing innovation", *Actual Problems of Economics*, no. 12, pp. 111-119.

УДК 378.014.5+378.014.54

Ляховець О.О.,
к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО У ВИЩІЙ ОСВІТІ ЯК ІНСТИТУЦІЙНА СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Liakhovets O.O.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department
of economic theory and international economics
Petro Mohyla Black Sea State University

STATE AND PRIVATE PARTNERSHIP IN HIGHER EDUCATION AS AN INSTITUTIONAL COMPONENT OF THE ECONOMY MODERNIZATION

Постановка проблеми. Модернізація економіки будь-якої держави неможлива без формування нового світогляду у її громадян, формування високого рівня технологічних знань, що, головним чином, забезпечується системою вищої освіти.

Історично на території України за часів Російської імперії вища освіта для українців всіляко нівелювалася, доступ до неї був обмеженим, тож серед учених, митців, медичних працівників, церковнослужителів наприкінці XIX століття українців було лише 0,5%, а у промисловості, транспорті й торгівлі працювало всього 9% українців [6, с. 602]. Це було зумовлено також і нехарактерною для сьогодення міграцією українського населення, яке замість руху до українських міст, деякі з яких стали великими промисловими центрами, переселялося в інші сільськогосподарські регіони Російської імперії. У зв'язку з цим окремі вчені [2, с. 200-201] в такому явищі вбачають несприйняття українцями ідеї модернізації, яка б могла бути здійснена в закладах вищої освіти.

В даний час українська економічна політика спрямована на модернізацію економіки, оскільки це

є вимогою для подальшого розвитку в умовах європейського вибору України. Відсутність успіху у реформах, що проводяться, відносять насамперед до нестачі фінансових ресурсів, але в світовій практиці модернізації економік є приклади країн, де цей фактор не відігравав ключової ролі, вона належала в більшості своїй інституціональним чинникам – активній участі держави, формування специфічного світогляду населення у необхідності змін та готовності до них.

Закон України «Про вищу освіту», прийнятий у 2014 році, декларує нові принципи державної політики у сфері вищої освіти, які, крім інтеграції у Європейську систему вищої освіти, відповідають і вимогам модернізації економіки. Зокрема, до таких принципів можна віднести:

1) сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу до запровадження освіти протягом життя;

2) державну підтримку підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної та педагогічної діяльності;

3) сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти [7].

Останній пункт характеризує новітній підхід до забезпечення розвитку вищої освіти в Україні і є одним з найпоширеніших в країнах Західної Європи та США.

По своїй суті державно-приватне партнерство (далі – ДПП) передбачає альянс між державою та бізнесом з метою реалізації суспільно значущих проектів у широкому спектрі сфер діяльності – від промисловості та науки до надання послуг [4, с.9]. Державно-приватне партнерство може включати конструктивну взаємодію влади, бізнесу, громадських організацій та об'єднань не тільки в економіці, але й в політиці, культурі, науці, освіті та інших сферах, що визначає його функціональний вектор. Через це його можна розглядати як суспільне партнерство, що виступає необхідною передумовою демократичних перетворень і розвитку громадянського суспільства [4, с. 39, 45].

Значення механізмів державно-приватного партнерства для модернізаційних перетворень визнано і в інших законодавчих та нормативно-правових актах, зокрема, в програмах та стратегіях соціально-економічного розвитку на загальнонаціональному та регіональних рівнях, в Законі України «Про державно-приватне партнерство» та низці інших законів, що прийняті на його основі. Втім, реалізація основних механізмів ДПП на практиці є досить рідкісним явищем. Це зумовлено низкою причин, до яких слід віднести:

- недостатнє стимулювання приватного сектору до участі в проектах ДПП;
- недосконалість законодавства, що регулює відносини ДПП у соціальній та інноваційній сферах;

- невелика кількість фахівців, обізнаних в особливостях ДПП. Зокрема, вузи України не готують фахівців за цією спеціалізацією;

- відсутність вітчизняного досвіду в реалізації проектів ДПП, а застосування досвіду інших держав має обмеження через відмінність інституціонального середовища різних країн.

Отже, розгляд проблеми партнерства між державою, приватним сектором та освітніми закладами для вирішення завдання модернізації економіки є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Явище державно-приватного партнерства з набуттям актуальності все частіше розглядається вітчизняними та зарубіжними вченими. Так, вчені Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України» Єфименко Т.І., Черевиков Є.Л., Павлюк К.В. та ін. провели дослідження феномену державно-приватного партнерства в системі регулювання економіки, результатом чого став випуск монографії [4]. Крім того, серед українських дослідників ДПП слід назвати В.В. Близнюк, В.В. Бондаря. Більш докладно досліджували явище державно-приватного партнерства та його практичне застосування зарубіжні економісти, такі як М.Летем, А.Я. Лівшин, О.П. Молчанова, В.Н. Якимець, Г.А Яшева тощо.

Втім, більшість праць стосується переважно державно-приватного партнерства в галузях промисловості та транспорту. Що стосується освітньої сфери, то глибоких досліджень в цьому напрямку не здійснювалося. Недостатньо досліджено також і взаємозв'язок між поширенням інституту державно-приватного партнерства в соціальній сфері і в освіті, зокрема, із економічним зростанням та модернізацією економіки.

Постановка завдання. Метою статті виступає наукове обґрунтування можливостей запровадження механізмів державно-приватного партнерства в сфері вищої освіти задля прискорення модернізації національної економіки.

Для досягнення мети в статті виконувались такі завдання:

1) аналіз стану співпраці між державним сектором, приватним бізнесом та вищими навчальними закладами;

2) оцінка перспектив застосування основних механізмів ДПП в сфері вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на цілеспрямований курс держави по забезпеченню економіки фахівцями з вищою освітою інженерно-технічного, природничого спрямування, які мали б стати провідниками модернізаційних процесів в економіці та промисловості, зокрема, структура і динаміка зайнятих в різних галузях економіки свідчить не на користь такої

політиці. Наприклад, за дослідженням В.В. Близнюк [1, с. 475], в Україні за останнє десятиріччя відбулося зростання частки зайнятих у сфері торгівлі та послуг (на 4 в.п.), у професійно-кваліфікаційній структурі доволі помітно знизилась питома вага фахівців (на 3,9 в.п.) та обслуговуючих працівників (3,8 в.п.). Також за тривалий період трансформаційних змін у структурі зайнятих відбулося зменшення частки кваліфікованих працівників при одночасному зростанні частки працівників низької кваліфікації (на 5 в.п.). На думку автора, такі процеси притаманні країнам, що розвиваються, внаслідок перенесення туди відповідних виробництв і загальною сировинною орієнтацією економіки. Натомість у розвинутих країнах і в країнах, що розвиваються високими темпами, стрімко зростає питома вага професіоналів, зокрема фахівців з ІТ-технологій, комунікацій, генної інженерії тощо. Інновації потребують не лише і навіть не стільки коштів для придбання нових технологій, як персоналу для їх впровадження, і якщо не розробки, то принаймні подальшого розвитку.

Існує декілька причин, що пояснюють даний факт:

- по-перше, це відсутність попиту на внутрішньому ринку на відповідних фахівців внаслідок недостатнього розвитку високотехнологічних секторів економіки;
- по-друге, це відтік кваліфікованих працівників за кордон в пошуках кращих умов праці;
- по-третє, незважаючи на зусилля держави готувати фахівців відповідних спеціальностей, абітурієнти при виборі спеціальностей віддають перевагу гуманітарним наукам з навчанням за кошти фізичних і юридичних осіб, ніж технічного або природничого спрямування з навчанням за державним замовленням.

Таким чином, відсутність механізму ефективної взаємодії між державою, бізнесом та вищими навчальними закладами вимагає розгляду можливих форм співпраці між цими секторами з метою гармонізації цілей держави, потреб ринку праці та попиту абітурієнтів на ті чи інші освітні послуги.

Аналіз ефективності механізмів ДПП в освітній сфері [15] виявив, що одними з найбільш поширених механізмів державно-приватного партнерства в забезпеченні освітньої сфери стали:

- 1) формування навчального середовища (інфраструктури), зокрема, придбання ІТ-технологій, запровадження стипендіальних програм тощо;
- 2) запровадження нових технологій у навчання, комунікаційні сфері, особливо в тих країнах чи регіонах, де є нестача ресурсів;
- 3) допомога у розробці навчальних програм підготовки фахівців, які б відповідали вимогам і потребам економіки. Зазначається, що ця сфера діяльності є традиційно слабкою для державних органів, тож потребує участі бізнесу;
- 4) забезпечення доступу до освіти тих верств населення, які за своїм соціальним статусом, географічним положенням або економічним становищем не в змозі її отримувати.

Разом з цим, реалізація зазначених механізмів може містити низку перешкод, зокрема:

- незначний потенціал бізнесу в деяких країнах для реалізації партнерських програм, що вимагають значного фінансування;
- складність оцінки результатів взаємодії між бізнесом і державою внаслідок впливу великої кількості факторів, які зумовлюють результати підготовки фахівців;
- витрати на укладання контрактів з приватним сектором часто є високими у порівнянні з масштабами та розмірами потенційного проекту партнерства;
- наявність пересторог з боку приватного сектора, оскільки для держави ця діяльність є некомерційною, тож будь-які зміни державної політики або вимоги чи правила можуть істотно зменшувати вигоди, які отримує приватний сектор;
- усі учасники партнерства мають різні цілі, тож існує імовірність виникнення проблеми узгодження інтересів, вимог та потреб під час реалізації проектів державно-приватного партнерства;
- існують значні відмінності у рівні впливу, який можуть мати сторони партнерства;
- існує значна різноманітність організаційних форм державно-приватного партнерства: від тих, які утворюються для цілей впровадження у виробництво або операційної діяльності до тих, що спрямовані на збір та поширення знань [15, с. 6-7].

Незважаючи на такі перешкоди, державно-приватне партнерство все більше стає одним з визначальних факторів розвитку вищої освіти в багатьох країнах. Основні напрямки ДПП в сфері вищої освіти можна окреслити наступним чином (див. табл. 1).

В свою чергу, зазначені механізми можна поділити на:

- 1) фінансові:
 - за інституціональною формою: концесія, оренда, лізинг, податкові кредити, освітній ваучер, випуск цінних паперів;
 - за програмно-проектною формою: освітній кредит, державні та муніципальні гарантії, гранти, позики, стипендіальні програми;
- 2) організаційно-адміністративні:
 - за інституціональною формою: інститути громадської участі, технопарки, центри трансферу технологій, ресурсні центри, асоціації випускників, акредитації освітніх закладів, рейтинги;
 - за програмно-проектною формою: ярмарки освітніх проектів, спільні програми, акредитація

програм та інша незалежна оцінка якості, науково-виробнича практика, стажування викладачів на підприємствах, розробка стандартів та нормативів (для програм);

3) правові:

- за інституціональною формою: договори на управління майном;
- за програмно-проектною формою: інвестиційний контракт.

Таблиця 1

Класифікація механізмів ДПП у вищій освіті

№ з/п	Механізми співпраці	Сфера застосування
1	Оренда і концесія	Управління майном
2	Кооперація: - випуск цінних паперів; - спільне інвестування; - державні гарантії	Управління майном
3	Гранти	Управління майном; Наукова діяльність; Навчальна діяльність
4	Технопарки, ресурсні центри, центри трансферу технологій	Інноваційна та наукова діяльність
5	Соціальне партнерство (соціальна відповідальність)	Навчальна діяльність, Працевлаштування
6	Сервісна інфраструктура	Навчальна діяльність, Працевлаштування
7	Незалежна оцінка якості освіти	Моніторинг якості освіти

Джерело: складено за [3]

Розглянемо стан та перспективи реалізації вказаних механізмів в Україні детальніше.

Договори лізингу та оренди більше знайшли своє поширення в галузях промисловості, однак законодавство не забороняє укладати орендні угоди вищим навчальним закладам, для яких вони є одним із джерел формування спеціального фонду.

Щодо концесійних угод, то згідно ст. 3 Закону України «Про концесії» [10] освіта не є тим видом господарської діяльності, що передбачає укладання концесійних угод. В західних країнах концесійні угоди спочатку застосовувались при споруді автострад, автостоянок, забезпечення централізованим тепlopостачанням. На теперішній час дані угоди отримали поширення в сфері національної оборони, освіти, кабельного телебачення та інших інфраструктурних сферах. Крім того, в Російській Федерації на поточний момент нерухоме майно, що входить до складу об'єктів освіти також є об'єктом концесійних угод [3, с.14]. Концесійні угоди дозволяють реалізовувати конкретні інвестиційні проекти, залучати інвестиції в модернізацію економічної, житлово-комунальної та соціальної інфраструктури.

В деяких країнах Заходу визнається спільна відповідальність держави і різних комерційних організацій за професійне навчання та зайнятість. При цьому будуються такі схеми взаємодії держави та бізнесу, які характеризуються різною мірою участі держави та приватних партнерів в національних системах освіти і навчання. Така фінансова взаємодія як в зарубіжних країнах, так і в Україні регулюється низкою законодавчих та нормативно-правових актів. Частіше за все спостерігається «непрямий» механізм участі комерційних організацій в національній освіті шляхом сплати податків та внесків. Разом з тим, в сфері освіти поширені такі механізми взаємодії, як створення спеціальних фондів в рамках колективних договорів, оплачувана учбова відпустка. Схеми взаємодії включають забезпечення податкових надходжень у бюджет, «податковий чит», який передбачає звільнення від податкових виплат або їх скорочення за рахунок включення до витрат інвестицій у навчання потенційних працівників, а також податки-гранти, що передбачають розподіл акумульованих податкових платежів серед організацій, які реалізують програми навчання.

Перша із вказаних схем застосовується в Україні та в інших державах, які відчувають нестачу фінансових коштів. Друга схема також передбачена Податковим кодексом України, де роботодавцю надається можливість віднесення витрат на навчання працівників до складу витрат, що зменшує оподатковувану базу. Податки-гранти не знайшли відображення в чинному українському законодавстві і на поточний момент реалізація цієї схеми може бути ускладнена через дефіцит фінансових ресурсів.

Випуск цінних паперів в Україні можливий лише для освітніх комерційних установ, утворених в тих організаційно-правових формах, що передбачають залучення додаткового фінансування шляхом емісії акцій, облігацій, векселів (публічні акціонерні товариства, приватні акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю тощо).

Державні гарантії виступають новим механізмом забезпечення цивільно-правових зобов'язань. Державні гарантії надаються для забезпечення виконання боргових зобов'язань за запозиченнями суб'єктів господарювання, залученими для реалізації інвестиційних проектів, які передбачається реалізувати на умовах фінансової самокупності в повному обсязі або частково за рахунок запозичень [9]. Державні гарантії надаються під реалізацію інвестиційних проектів, які відповідають таким критеріям:

- 1) сприяння розвитку національної економіки (у т.ч. реалізація проектів освіти і науки);
- 2) відповідність пріоритетам, встановленим державними та регіональними програмами;
- 3) створення, збільшення чи оновлення основних засобів державної та комунальної власності та зменшення обсягів незавершеного будівництва;
- 4) підвищення рівня енергозбереження та захист навколишнього природного середовища;
- 5) створення робочих місць.

Розвиток інституту державних гарантій в сфері вищої освіти неможливий без визначення пріоритетних напрямів реалізації інвестиційних проектів в освітніх закладах через залучення фінансування від комерційних установ.

Одним з розповсюджених способів фінансування у вищій освіті є грантове фінансування освітньо-наукових і соціально-культурних проектів. Гранти надаються як міжнародними, так і вітчизняними фінансовими, благодійними організаціями, урядами, бізнесом, мають цільове спрямування та передбачають звітність за використання коштів. У сфері вищої освіти можна визначити такі види грантів:

1. Гранти на навчання студентам, на дослідження викладачам. Як правило, вони можуть надаватися урядом, навчальним закладом, роботодавцем або донорськими організаціями на конкурсних засадах.

2. Гранти для розвитку соціальної інфраструктури вищих навчальних закладів. Вони також надаються на умовах конкурсу, як правило, підприємствами або донорськими організаціями.

Грантове фінансування найбільше поширення отримало в США, воно є вагомою часткою змішаного фінансування вищої освіти в країнах Заходу. В Україні також діє значна кількість грантових програм для вищих навчальних закладів та студентів, які розширюють можливості навчально-наукової діяльності та формування матеріально-технічної бази.

Більш глибокою формою співпраці виступає розвиток технопарків, ресурсних центрів, центрів трансферу технологій, і передбачає державно-приватне партнерство в галузі наукових досліджень, дослідно-конструкторських розробок або інших науково-технічних досягнень для створення інноваційної продукції, удосконалення технологічних процесів тощо. Представники державного і приватного секторів економіки можуть виступати замовниками для вищих навчальних закладів, частково або повністю фінансувати дослідження, як правило, приймаючи рішення про фінансування на конкурсній основі. На сьогодні в Україні існує шістнадцять технопарків, з яких фактично функціонують лише вісім. Серед проблем реалізації проектів технопарків в Україні можна назвати такі:

- повільно виконуються інвестиційні зобов'язання, передбачені договорами (контрактами) між окремими суб'єктами підприємницької діяльності та органами місцевого самоврядування;
- не спостерігається належного ефекту від діяльності багатьох технопарків;
- недосконалим залишається рівень методичного забезпечення підготовки та оцінки інвестиційних проектів та бізнес-планів на стадії їх опрацювання та затвердження;
- відсутній окремий бухгалтерський та податковий облік структурних підрозділів діючих підприємств, що реалізують інвестиційні проекти тощо [5].

В Україні утворення інноваційних структур різних типів (наукових та технологічних парків, бізнес-інкубаторів, малих підприємств тощо) на засадах поєднання інтересів високотехнологічних компаній, науки, освіти, бізнесу та держави з метою виконання і впровадження інноваційних проектів може здійснюватися на базі національних та дослідницьких університетів, які мають відповідний кадровий потенціал та матеріально-технічну базу, що передбачено статтями 29-30 Закону України «Про вищу освіту».

Соціальне партнерство між бізнесом, державою й освітніми закладами є неекономічною формою співпраці, яка, як правило, не передбачає освоєння фінансових ресурсів, придбання матеріально-технічної бази тощо. У зв'язку з цим така форма знайшла поширення в різноманітних освітніх проектах. Вона заснована на організаційних відносинах, що є взаємовигідними та рівноправними, і реалізується через проведення спільних заходів – круглих столів, конференцій, семінарів, тренінгів, а також створення наглядових рад, лобіювання інтересів та інформаційну взаємодію. Про ефективність соціального партнерства найкраще свідчить те, наскільки активно ведеться соціальний діалог, як результати такої взаємодії знаходять своє відображення у рішеннях центральних та місцевих органів влади.

Особливе значення у соціальному партнерстві має участь бізнесу у розробці навчальних програм підготовки фахівців. Досвід більшості розвинутих країн засвідчує, що початкова професійна освіта диференційована у часі і основна увага акцентується на професійні навички, а соціальні функції залишаються початкової, середньої та частково вищої освіти. Остання, залишаючись багатоступінчастою, глибоку професіоналізацію робить завданням магістратури, а завданням бакалаврату – формування загальнонаукових і комунікативних компетенцій, що є найважливішим елементом соціалізації молодого людини. Звідси пріоритети державної політики, в тому числі в сфері стандартизації освітніх програм, повинні концентруватися саме на рівні підготовки бакалаврів, а роботодавцям, в свою чергу, слід особливу увагу приділяти змісту навчання магістрів, де освітній

процес повинен бути надзвичайно адаптивним до ринкових потреб [3, с.164]. Подібна модель запроваджена у Великобританії, Нідерландах, частково – у Франції. Формами соціального партнерства виступають грантові програми, ярмарки соціальних і культурних проєктів, науково-виробничі практики тощо.

Ідея соціального партнерства в повній мірі не закладалася в механізми формування державного замовлення на підготовку за тими чи іншими спеціальностями, ліцензування нових спеціальностей, внаслідок чого структурні деформації ринку праці лише посилювалися. З метою вирішення цього завдання була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалася за державним замовленням» №992 від 22 серпня 1996 р., яка передбачала механізм працевлаштування студентів, що навчалися за державним замовленням, але фактично не працювала, адже Міністерство освіти і науки України відповідно до Постанови угод з підприємствами реального сектору практично не укладало, а відповідальність за працевлаштування повністю поклало на вищі навчальні заклади.

Одним із критеріїв отримання місць державного замовлення є наявність укладених угод між вищим навчальним закладом та роботодавцями, але загалом розподіл фінансових ресурсів на підготовку фахівців тих чи інших спеціальностей відповідно до ст. 72 Закону України «Про вищу освіту» здійснюється з урахуванням середньострокового прогнозу потреби у фахівцях на ринку праці центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку і торгівлі, у порядку, встановленому законом, за участю вищих навчальних закладів, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, роботодавців та їх об'єднань. Тож в загальному плані вищі освітні заклади та роботодавці можуть мати вплив на формування контингенту студентів, які будуть навчатися за державним замовленням.

Ще одним механізмом, який може ефективно вирішувати питання формування державного замовлення та подальшого працевлаштування фахівців є сервісна інфраструктура. Вона призначена, в основному, для реалізації посередницької функції між ринком праці та професійною освітою. Найпоширенішими видами сервісної інфраструктури виступають бізнес-інкубатори та служби сприяння працевлаштуванню випускників.

Слід зазначити, що бізнес-інкубатори мають слабкий розвиток в Україні, найбільше вони поширені в США та країнах Західної Європи. Що стосується служб сприяння працевлаштуванню випускників, то майже в усіх вузах України вони створені, іншим питанням виступає ефективність їх функціонування.

Незалежна оцінка якості вищої освіти в Україні реалізована шляхом складання незалежних рейтингів. Сьогодні організаціями, які здійснюють загальну рейтингову оцінку вузів або окремих сфер його діяльності, виступають SciVerse Scopus (наукова діяльність), IREG (ТОП-200 вузів України), Consejo Superior de Investigaciones Científicas (рейтинг вузів світу «Вебометрікс»), інформаційний портал Osvita.ua (консолідований рейтинг вузів України). Незалежна оцінка дозволяє визначити дійсну якість системи освітньо-наукової діяльності, побудованої в кожному конкретному вищому навчальному закладі. Іншими напрямками незалежної оцінки діяльності вищого навчального закладу є процедури акредитації та ліцензування, які відповідно до Закону України «Про вищу освіту» 2014 року здійснюватимуться Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Національне агентство утворюється як постійно діючий колегіальний орган, уповноважений на реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти. До складу Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти входить двадцять членів, три з яких обираються спільним представницьким органом всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців. Таким чином, до незалежної оцінки якості вищої освіти залучаються й представники від бізнесу, що є однією з форм реалізації державно-приватного партнерства.

Перелік розглянутих механізмів співпраці між державою, приватним бізнесом та освітою не є вичерпним, можуть існувати й інші види взаємодії. В той же час пропонувані механізми державно-приватного партнерства в сфері освіти виходять за інституційні рамки Закону України «Про державно-приватне партнерство» [8].

По-перше, визначення цього явища у Законі має досить вузьке значення – співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами – підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами.

По-друге, серед сфер застосування державно-приватного партнерства (ст. 4) сфера освіти відсутня взагалі, незважаючи на наявність інших складових соціальної сфери – охорони здоров'я, культури і спорту.

Тож забезпечення законодавчого підґрунтя для державно-приватного партнерства в сфері вищої освіти до Закону України «Про державно-приватне партнерство» мають бути внесені зміни, які б відповідали принципам реалізації державної політики у сфері вищої освіти. Це дозволить

цілеспрямовано готувати тих фахівців, у яких функціонуючі підприємства відчувають гостру потребу, створювати «стартапи», забезпечувати абітурієнтам перспективи після здобуття високотехнологічних професій.

Висновки з даного дослідження. Зарубіжний досвід державно-приватного партнерства довів його доцільність й ефективність вже в таких країнах, як США, Канада, Франція, Нідерланди, Великобританія, Ірландія, Норвегія, Фінляндія, Австралія, Сінгапур тощо. Зокрема, в США в рамках державно-приватного партнерства в сфері науки завдяки прийнятим законам за період 1980-2000 рр. державні дослідницькі центри та інститути отримали не лише дозвіл, а обов'язок працювати з приватними компаніями і проводити спільні науково-технічні розробки (програми) [12]. При цьому більшість дослідників схиляється до думки про необхідність реалізації саме комплексних проектів між бізнесом, державою і освітніми закладами, що забезпечить кращий ефект від взаємодії, ніж реалізація низки дрібних проектів.

Серед усіх можливих механізмів міжсекторного партнерства між державою, бізнесом та закладами вищої освіти на першому етапі з метою забезпечення модернізації економіки найбільш доцільним виступають механізми соціального партнерства. Вони включають правила співробітництва освітніх закладів, бізнесу і влади при розв'язанні певних завдань (без створення нових організаційних структур у формі юридичних осіб). Вони формуються в ході спільного обговорення і частіше за все оформляються у вигляді спеціальної угоди, що діє протягом фіксованого періоду, наприклад, певні правила і процедури, оформлені у відповідних законах і постановах, різних угодах тощо.

Напрямами подальших досліджень є розробка методики оцінки ефективності реалізації програм державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти для забезпечення ринку праці необхідними кадрами задля здійснення модернізаційних змін.

Література

1. Близнюк В.В. Посткризові особливості та перешкоди формування освітнього потенціалу України та Росії / В.В. Близнюк // Європейський вектор економічного розвитку. – 2012. – № 2 (13). – С. 474-480
2. Бондар В.В. Сучасна історія пореформеного селянства / В.В. Бондар, Ю.П. Присяжнюк // Український історичний журнал. – 2011. - №2. – С. 180-201
3. Государственно-частное партнерство в образовании: [сборник] / Научные редакторы О.П. Молчанова, А.Я. Лившин. – М. : КДУ, 2009. – 242 с.
4. Державно-приватне партнерство в системі регулювання економіки: монографія / [Єфименко Т.І., Черевиков Є.Л., Павлюк К.В. та ін.]; за заг. ред. чл.-кор. НАНУ Т.І. Єфименко; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2012. – 372 с.: табл., рис.
5. Дорошко О.О. Технопарки як засіб стимулювання інноваційної діяльності [Електронний ресурс] / О.О. Дорошко // Ефективна економіка. – 2011. - №1. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=507>
6. Економічна історія України. Історико-економічне дослідження: в 2-х т. / [ред. рада: В.М.Литвин (голова), Г.В. Боряк, В.М. Геєць та ін.]; відп. ред. В.А.Смолій; авт. кол.: Т.А. Балабушевич, В.Д.Баран, В.К.Баран та ін.]; НАН України, Ін-т історії України. – К. : Ніка-Центр, 2011. – Т.1. – 696 с.
7. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. №1556-VII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
8. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>
9. Про затвердження Умов надання у 2013 році державних гарантій для забезпечення виконання боргових зобов'язань за запозиченнями суб'єктів господарювання – резидентів України державного сектору економіки, залученими для реалізації інвестиційних, інноваційних, інфраструктурних та інших проектів розвитку, які мають стратегічне значення та реалізація яких сприятиме розвитку національної економіки: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 липня 2013 року №500 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/500-2013-p
10. Про концесії: Закон України від 16.07.1999 р. № 997-XIV [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997-14>
11. Про порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалася за державним замовленням: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.1996 р. №992 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/992-96-%D0%BF>
12. Черенков В.В. США: Государственно-частное партнерство по внедрению инноваций / В.В. Черенков // Российское предпринимательство. – 2010. - № 10, Вип. 2 (169). – С. 32-37
13. Якимец В.Н. Межсекторальное социальное партнерство в России: определение, механизмы, лучшие практики [Електронний ресурс], 2012 рік. Режим доступу: <http://www.kdobru.ru/materials/Межсекторное социальное партнерство в России определение, механизмы, лучшие практики Якимец.В.Н.pdf>

14. Яшева Г.А. Формирование стратегии государственно-частного партнерства в инновационном развитии Республики Беларусь / Г.А. Яшева // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – №3. – С. 163-180

15. Latham, Michael. Public-Private Partnerships in Education [Електронний ресурс] / Michael Latham, March 2010, EdInvest. – Режим доступу: <http://www.ifc.org/ifcext/edinvest.nsf/Content/Resources>

References

1. Blyzniuk, V.V. (2012), "Post-crisis characteristics and barriers of formation of education potential in Ukraine and Russia", *Yevropeyskyi vektor ekonomichnoho rozvytku*, no. 2(13), pp. 474-480.

2. Bondar, V.V. and Prysiazhniuk, Yu.P. (2011), "Modern history of post-reform peasantry", *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, no. 2, pp.180-201.

3. Molchanova, O.P., Lyvshyn, A.Ya. (2009), *Hosudarstvenno-chastnoe partnerstvo v obrazovanii* [Public-private partnership in education], KDU, Moscow, Russia, 242 p.

4. Yefymenko, T.I., Cherevykov, Ye.L., Pavliuk, K.V. et al. (2012), *Derzhavno-pryvatne partnerstvo v systemi rehuliuвання ekonomiky* [State and private partnership in the system of the economy regulation]; NAN Ukrainy, Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya, Kyiv, Ukraine, 372 p.

5. Doroshko, O.O. (2011), [Technoparks as a mean of stimulation the innovative activity], *Efektivna ekonomika*, no.1, available at: <http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=507>

6. Balabushevych, T.A., Baran, V.D., Baran, V.K. et al. (2011), *Ekonomichna istoriia Ukrainy. Istoryko-ekonomichne doslidzhennia* [Economic history of Ukraine. Historical and economic research], NAN Ukrainy, Institut istorii Ukrainy, Nika-Tsentr, Kyiv, Ukraine, Vol.1, 696 p.

7. *Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. no.1556-VII* [On Higher Education: Law of Ukraine], available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

8. *Pro derzhavno-pryvatne partnerstvo: Zakon Ukrainy vid 01.07.2010 r. no. 2404-VI* [On public-private partnership: Law of Ukraine], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>

9. *Pro zatverdzhennia Umov nadannia u 2013 rotsi derzhavnykh harantii dlia zabezpechennia vykonannia borhovykh zobov'язan za zapozychenniamy subiektiv hospodariuvannia – rezidentiv Ukrainy derzhavnoho sektoru ekonomiky, zaluchenymy dlia realizatsii investytsiinykh, innovatsiinykh, infrastrukturykh ta inshykh proektiv rozvytku, yaki maiut stratehichne znachennia ta realizatsiia yakykh spriyatyme rozvytkovi natsionalnoi ekonomiky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 lypnia 2013 roku no.500* [On Approving the Terms in the 2013 year government guarantees for the enforcement of debt by borrowing entities – residents of Ukraine in the public sector involved for investment, innovation, infrastructure and other development projects that are of strategic importance and implementation of which will help to develop the national economy: Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 3, 2013 №500], available at: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/500-2013-n

10. *Pro kontsesii: Zakon Ukrainy vid 16.07.1999 p. no. 997-XIV* [On Concessions: Law of Ukraine], available online at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997-14>

11. *Pro poriadok pratsevlashtuvannia vypuskniv vyshchykh navchalnykh zakladiv, pidhotovka yakykh zdiisniuvalasia za derzhavnym zamovlenniam: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22.08.1996 r. no.992* [On the order of employment of university graduates, whose preparation was carried out on public order: Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/992-96-%D0%BF>

12. Cherenkov, V.V. (2010), SShA: "Public-private partnership on innovation implementation", *Rossiyskoe predprinimatelstvo*, no.10, Issue 2 (169), pp. 32-37.

13. Yakymets, V.N. (2012), *Mezhsektoralnoe sotsyalnoe partnerstvo v Rossyy: opredelenie, mekhanizmy, luchshye praktyky* [Intersectional social partnership in Russia: definition, mechanisms, best practices], available at: <http://kdobru.ru/materials/Межсекторное социальное партнерство в России определение, механизмы, лучшие практики Якимец.В.Н.pdf>

14. Yasheva, G.A. (2012), "Formation of the strategy of public-private partnership in innovative development of the Republic of Belarus", *Marketyng i menedzhment innovatsii*, no. 3, pp. 163-180.

15. Latham, Michael (2010), Public-Private Partnerships in Education, *EdInvest*, available at: <http://ifc.org/ifcext/edinvest.nsf/Content/Resources>

УДК 339.9(477)

Клімчик В.В.,
викладач кафедри фінансово-економічної безпеки
та інтелектуальної власності
Тернопільський національний економічний університет

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Klimchyk V.V.,
lecturer in the department of finance and economic security
and intellectual property
Ternopil National Economic University

INSTITUTIONAL SUPPORT OF FISCAL REGULATION OF FOREIGN TRADE IN UKRAINE

Постановка проблеми. Інституційне середовище, це апріорі основний визначальний чинник довготермінового ефективного функціонування економіки в цілому та зовнішньоторговельної діяльності зокрема. Ніхто не наважиться заперечити, що від налагодженої взаємодії інститутів залежить ріст ВВП, обсяги надходжень у бюджет від зовнішньоторговельної діяльності, прибутків підприємств та доходів домогосподарств. Не викликає також сумніву і те, що на еволюцію інститутів впливає розвиток економіки та політичні зміни в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Класиками інституціоналізму та вченими, які внесли значний вклад у розвиток даного напрямку в економічній теорії є Т. Веблен, Дж. Коммонс, В. Мітчелл, Д. Норт та ін. В Україні інституційне середовище досліджують такі науковці, як В. Базилевич, В. Геець, А. Гриценко, А. Гуменюк, О. Носова, О. Чаусовський, І. Чугунов, але у своїх дослідженнях вони більше уваги звертають на історичний аспект та розвиток інституцій, а також досліджують вплив на них соціальних та політичних факторів. Водночас проблема інституційного забезпечення системи регулювання зовнішньоторговельної діяльності і, особливо, її фінансового регулювання залишається малодослідженою і потребує більшої уваги з боку науковців.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження існуючого інституційного забезпечення фінансового регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні та аналіз обов'язків, завдань і функцій регулюючих органів та інструментарію, що ними використовується.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спонтанний процес формування інститутів ринкового середовища та неузгодженість взаємодії між ними стали основною причиною незадовільних результатів на початку становлення держави та зумовили складності в кризовий період розвитку України. Стало очевидним, що держава повинна активно впливати на інституційне середовище, так як спонтанне утворення інститутів далеко не завжди створює їх найкращі, оптимальні варіанти. Адже спонтанність, особливо в умовах високого ступеня невизначеності, може сформувати й зміцнити інститути, які суперечитимуть інтересам суспільства як єдиного цілого. Тому в сучасних умовах існує об'єктивна потреба у здійсненні аналізу інституційного середовища в Україні і його впливу на ефективність функціонування фінансового інструментарію держави, оскільки останній є вагомим засобом забезпечення економічного зростання країни та підвищення ефективності її зовнішньоторговельної діяльності.

Зовнішньоторговельна діяльність та економіка країни є органічно взаємозалежні, що потребує детального вивчення формування системи їх інститутів, їх адекватності економічним основам ринку. Однак, до недавнього часу в більшості наукових підходів до аналізу економічного зростання або зовсім не брали до уваги існування інституційних чинників, або, хоча і вказували на їх наявність, проте ґрунтовно не аналізували їх роль.

Інтерес до інституціоналізму викликаний спробою перебороти обмеженість низки передумов, характерних для ортодоксального «економіксу» (аксіома повної раціональності, абсолютної інформованості, досконалої конкуренції, встановлення рівноваги лише за допомогою цінового механізму тощо), розглядати сучасні економічні, соціальні та політичні процеси комплексно, та спробою всебічно проаналізувати явища, що виникли в епоху науково-технічної революції, застосування до яких традиційних методів дослідження не давало бажаного результату.

Після Другої світової війни «із окремої течії ... інституціоналізм перетворився в елемент економічної теорії, з одного боку, або у метод загального аналізу процесів та зсувів у реальній економічній системі – з іншого» [1]. Представники цього напрямку на питання про доцільність державного втручання в економічні процеси в основному давали стверджувальні відповіді. Так, Дж.

Коммонс переконував у необхідності «... збільшення державного втручання в економіку ...» [2]. Вчений Р. Коуз у праці «Природа фірми» надавав перевагу законотворчій діяльності держави [3]. Відомий інституціоналіст Д. Норт відзначає, що існування ефективних ринків неможливе без розвинутої системи обмежень з боку держави [4].

Українські учені-економісти також не ставлять під сумнів визначальну роль інституційних особливостей, знаходячи цьому безліч підтверджень в економічних реаліях України. Так, А. Гриценко відзначає: «неокласична і особливо монетаристська методологія, що панувала з початку процесу трансформації (з її орієнтацією на саморегулювання ринку та ринкові механізми як панацеєю від всіх бід), нав'язана Заходом і Міжнародним валютним фондом, виявилася неспроможною. Вона не змогла дати теоретичний інструментарій для розуміння того, що відбувається в суспільстві і економіці в умовах ринкової трансформації. Це цілком зрозуміло, якщо враховувати те, що ця методологія відображає функціонування збалансованої економіки» [5, с. 155]. Як зауважує С. Кірдіна, «прогрес країни є розвитком притаманного їй інституційного середовища» [6], а найбільш доцільним є такий тип перетворення, коли економіка й суспільство в цілому відтворюють економічні інститути минулого, а також поступово вносять до них зміни. Основними структурними одиницями інституційних умов країни є інститути, які, на думку В.Гейця, здійснюють контроль над виконанням правил та норм поведінки. Призначення інститутів структурувати акти взаємодії між людьми, для яких характерна повторюваність [7, с. 20].

Оскільки інституційне середовище складається з сукупності різних інститутів і по-різному трактується в науковій літературі (див. табл.1), то уточнимо зміст цього поняття.

Таблиця 1

Деякі визначення дефініції «інститут», обґрунтовані зарубіжними та вітчизняними науковцями

Автор	Зміст дефініції
Веблен Т.	- сталі навички мислення, загальні для більшості людей, як «стереотипи думки» (habits of thought). Інститути представляють звичні способи реагування на стимули, які створюються цими змінними обставинами. Розвиток інститутів є розвитком суспільства. Інститути – це, по суті справи, поширений вираз думки про те, що стосується окремих відносин між суспільством і особистістю та окремих виконуваних ними функцій [8].
Коммонс Дж.	- система законів (або природних прав), у рамках яких діють індивіди [2].
Норт Д.	- «правила гри» у суспільстві, або, створені людиною обмежувальні рамки, що організовують взаємовідносини між людьми. Вони задають структуру спонукальних мотивів людських взаємовідносин – чи то в політиці, соціальній сфері чи то в економіці [4].
Ходжсон Дж.	- довговічні системи правил, що склалися і які надають структуру соціальним взаємодіям. Інститути є суттю системи соціальних правил, що включають як норми поведінки і соціальні конвенції, так і юридичні і формальні правила [9, с. 11].
Аузан А.	- це сукупність, яка включає правило і зовнішній механізм примусу індивідів до виконання цього правила [10].
Шастіко А.	- ряд правил, які виконують функцію обмежень поведінки економічних агентів і впорядковують взаємодії між ними, а також відповідні механізми контролю за дотриманням цих правил [11, с. 554]
Базилевич В., Маслов А.	- сукупність формальних (зафіксованих у праві), неформальних (зафіксованих у буденному праві – звичаях і традиціях) й спонтанно визначених меж, які структурують взаємодію індивідів в економічному, політичному і соціальному житті [12].
Носова О.	- суспільні правила і норми, які або виступають у своєму власному вигляді, або втілюються в організаціях та інших суспільних явищах, що мають тривалий, стійкий чи повторюваний характер [13, с. 6].

Оскільки інституційна система будь-якої економіки породжує як продуктивні, так і контрпродуктивні стимули для її організації, економічна історія будь-якої країни є поєднанням різних тенденцій розвитку, знаряддям інституційних змін безпосередньо виступають політичні й економічні агенти, що прагнуть максимально розширити ті інституційні можливості, які створюють найбільш вигідні (у короткостроковому плані) альтернативи» [4, с. 129]. Дотримуючись думки О. Носової [13, с. 8-9], що інститут за допомогою вироблених ним стимулів впливає на поведінку людей і таким чином направляє хід соціально-економічного розвитку, то з огляду на суспільну ефективність тієї діяльності, що викликає певний стимул, їх можна поділити на продуктивні та непродуктивні. Продуктивні стимули та інститути, що їх породжують, працюють в напрямі підвищення ефективності функціонування економічної системи і загального добробуту, а непродуктивні, навпаки, приводять до їх зниження. Тому важливою функцією інститутів є створення таких інституціональних стимулів, які, відповідаючи мотивації кожного індивіда, направлятимуть його діяльність у суспільно-ефективне русло. Відповідно, умовою ефективності інституційної системи з точки зору сприяння економічному розвитку є створення нею інституційних стимулів продуктивного типу.

Інституційні перетворення виступають як відносно самостійний напрям загальної системної трансформації, що підкоряються загальним закономірностям формування та еволюції інституційних структур. Протягом подальшого розвитку набуті властивості (в економічній системі це нові норми, правила, закони, інституційні форми, що забезпечують ефективність діяльності господарюючого суб'єкта) закріплюються або відмирають, яких вони стають несумісними з новими умовами.

Процес дослідження інститутів, які впливають на здійснення зовнішньоторговельної діяльності, включає в себе визначення функцій, завдань та обов'язків органів, що здійснюють регулювання зовнішньоторговельної діяльності (ЗТД); інструментарію, який застосовується цими органами; усталених реалій та поведінки суб'єктів; причини, які змінюють інститути регулювання або їх поведінку.

Регулювання ЗТД в Україні здійснюють інститути законодавчої та виконавчої влади на всіх рівнях, а також міжнародні організації, членом яких є Україна (рис. 1).

Рис. 1. Інститути, що регулюють зовнішньоторговельну діяльність в Україні

Джерело: складено автором

Перелік та повноваження інститутів державної влади, що здійснюють регулювання ЗТД, а також форми її державного регулювання та контролю визначаються Господарським кодексом України та законами України.

Основним інструментом у руках держави, що забезпечує можливість створювати ті або інші стимули є закон, тобто формальна норма поведінки. При цьому закони можуть мати абсолютно відмінні якість і характер впливу на економічне зростання. Закони, що стимулюють розвиток інноваційної діяльності, модернізацію та технічне переобладнання виробництва, здорову конкуренцію між підприємствами є продуктивними з точки зору забезпечення економічного зростання. З іншого боку, закони, які вводять бюрократичні перепони, що допускають прояви монопольної влади й отримання державних субсидій та іншого виду допомоги без адекватних стимулів до підвищення ефективності виробництва, є непродуктивними. Основним законом є Конституція України, де у статті 18 сказано: «Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права». У статті 9 додається: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [14].

Основні засади державного регулювання ЗТД визначені у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-XII. У відповідності до даного закону, Україна самостійно формує систему та структуру державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності на своїй території, принципи якого визначені у ст. 2.

В процесі еволюції регулювання ЗТД в Україні було прийнято три митних кодекси (перший від 12.12.1991 р., другий від 11.07.2002 р. і третій від 13.03.2012 р.) Митним кодексом України встановлені порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання ЗТД, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил, організації і забезпечення діяльності органів доходів і зборів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної політики у сфері державної митної справи.

Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, визначаються Податковим кодексом, крім правил оподаткування товарів митом, які встановлюються Митним кодексом України та іншими законами з питань митної справи [15, с. 1-2].

Найвищим органом регулювання зовнішньоторговельної діяльності є Верховна Рада України, яка приймає, змінює та скасовує закони, що стосуються ЗТД, розглядає затвердження та зміну структури органів державного регулювання такої діяльності, укладання міжнародних договорів України відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. № 1906-IV, приводить чинне законодавство України відповідно до правил, встановлених міжнародними договорами та затверджує списки товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню або забороняється.

Функції Президента України у регулюванні зовнішньоторговельної діяльності полягають у представленні держави на міжнародній арені, участі у переговорах та укладанні міжнародних договорів України, підписанні законів щодо проведення ЗТД, які прийняті Верховною Радою України.

Кабінет Міністрів України вживає заходи щодо здійснення зовнішньоторговельної політики України відповідно до законів України. Відповідно до своєї компетенції, визначеної законами України, Кабінет Міністрів України вносить на розгляд Верховної Ради України пропозиції про систему міністерств, державних комітетів і відомств - органів оперативного державного регулювання ЗТД, повноваження яких не можуть бути вищими за повноваження Кабінету Міністрів України.

Національний банк України здійснює зберігання і використання золотовалютного резерву України та інших державних коштовностей, що забезпечують платоспроможність України та визначає валютні курси.

Міністерство економічного розвитку і торгівлі забезпечує реалізацію єдиної державної політики економічного, соціального та регіонального розвитку країни, а також співробітництво з Європейським Союзом, здійснює моніторинг експорту та імпорту з усіма країнами-партнерами. Міністерство економічного розвитку і торгівлі в найбільш повному обсязі займається моніторингом та координацією ЗТД. У його структурі функціонують департаменти: зовнішньоекономічної діяльності, торговельно-економічного співробітництва, торговельно-економічного співробітництва з країнами СНД та Російською Федерацією, співробітництва з СОТ та з питань торговельного захисту, співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями та координації міжнародної технічної допомоги, європейської інтеграції.

Міністерство фінансів України координує звітність експортно-імпортних операцій та дає методичні вказівки щодо ведення їх обліку. В його підпорядкуванні знаходяться такі контролюючі органи ЗТД, як Державна фіскальна служба України, якій підпорядковуються Податкова служба України, Митна служба України та Податкова міліція. Державна фіскальна служба України, яка була утворена у травні 2014 р. на базі Міністерства доходів і зборів, реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску.

Державна податкова служба України є центральним органом виконавчої влади, який на практиці здійснює фіскальне регулювання зовнішньоторговельної діяльності. У структурі Державної податкової служби функціонують підрозділи, робота яких на пряму пов'язана з ЗТД, зокрема: управління міжнародних зв'язків; департамент адміністрування ПДВ; департамент адміністрування акцизного збору; департамент контролю за відшкодуванням ПДВ; департамент контролю за фінансовими установами та організаціями у сфері ЗЕД.

До основних функцій Державної податкової служби України у сфері регулювання зовнішньоторговельних відносин можна віднести:

- здійснення контролю за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування та сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), контролю за валютними операціями, контролю за дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги) у встановленому законом порядку, а також контролю за наявністю свідоцтв про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності та ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону, торгових патентів;

- проведення роботи по боротьбі з незаконним обігом алкогольних напоїв та тютюнових виробів, ведення реєстрів імпортерів, експортерів, оптових та роздрібних торговців, місць зберігання алкогольних напоїв та тютюнових виробів, участь у розробленні пропозицій щодо основних напрямів державної політики і проектів державних програм у сфері боротьби з незаконним обігом алкогольних напоїв та тютюнових виробів, організація виконання актів законодавства у межах своїх повноважень, здійсненням систематичного контролю за їх реалізацією, узагальнення практики застосування законодавства; застосування у випадках, передбачених законодавством, фінансових санкцій до суб'єктів підприємницької діяльності за порушення законодавства про виробництво і обіг спирту етилового, коньячного, плодового, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, здійсненням заходів по вилученню та знищенню або передачі на промислову переробку алкогольних напоїв, знищенню тютюнових виробів, що були незаконно вироблені чи знаходилися у незаконному обігу;

- затвердження форми податкових розрахунків, звітів, декларацій та інших документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою податків, інших платежів, декларацій про валютні цінності, зразок картки фізичної особи - платника податків та інших обов'язкових платежів, форму повідомлення про відкриття або закриття юридичними особами, фізичними особами - суб'єктами підприємницької діяльності банківських рахунків, а також форми звітів про роботу, проведену органами державної податкової служби;

- внесення пропозицій та розроблення проектів міжнародних договорів стосовно оподаткування та виконання в межах, визначених законодавством, міжнародних договорів з питань оподаткування;

- внесення в установленому порядку пропозицій щодо вдосконалення податкового законодавства.

Державна митна служба є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи й основними завданнями якого є забезпечення захисту економічної безпеки України, додержання митного законодавства, здійснення митного контролю та оформлення, створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Реалізуючи митну політику України, Митна служба України спрямовує свою діяльність на вирішення наступних завдань: виконання та контроль за додержанням законодавства України з питань митної справи; захист економічних інтересів України; забезпечення виконання зобов'язань, передбачених міжнародними договорами України з питань митної справи, укладених в установленому законом порядку; сприяння захисту інтелектуальної власності учасників зовнішньоекономічних зв'язків, інших юридичних та фізичних осіб; застосування відповідно до закону заходів тарифного та нетарифного регулювання при переміщенні товарів через митний кордон України; здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, вдосконалення форм і методів їх здійснення; контроль за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України; здійснення спільно з іншими уповноваженими органами державної влади заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів і додержання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку; створення сприятливих умов для прискорення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України; боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил; розвиток міжнародного співробітництва у галузі митної справи; ведення митної статистики; ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності; здійснення верифікації (встановлення достовірності) сертифікатів походження товарів з України.

У відповідності до вищезазначеної місії, Митна служба України працює у напрямку досягнення наступних пріоритетних цілей: спрощення та гармонізація митних процедур; безпеку торгового ланцюгу постачання; спрощення міжнародної торгівлі; посилення правоохоронної функції митної системи та контролю за додержанням законодавства України з питань митної справи; захисту прав інтелектуальної власності.

У складі Державної фіскальної служби та її територіальних органах діють підрозділи податкової міліції, які займаються боротьбою з податковими правопорушеннями та є органом досудового розслідування у справах про ухилення від оподаткування та порушення в бюджетній сфері. На податкову міліцію покладено виконання функцій, спрямованих на запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у податковій та бюджетній сферах, запобігання і протидію корупції в органах державної податкової служби, забезпечення безпеки діяльності її працівників. Таким чином, Державна фіскальна служба об'єднала повноваження податкової служби, митниці та податкової міліції.

Антимонопольний комітет України здійснює контроль за додержанням суб'єктами зовнішньоторговельної діяльності антимонопольного законодавства.

Окремими повноваженнями у сфері ЗТД наділені і деякі інші центральні державні органи, серед яких чільне місце посідають торговельно-економічні місії, які утворені у складі дипломатичних представництв України за кордоном. Цілі, завдання і функції даних місій регламентуються Указом Президента України "Про торговельно-економічну місію у складі дипломатичного представництва України за кордоном". До основних завдань торговельно-економічних місій відносяться: захист економічних інтересів України, у тому числі у сфері оподаткування та прав суб'єктів підприємницької діяльності України в державі перебування; сприяння розвитку торговельно-економічних зв'язків України, залученню іноземних інвестицій у пріоритетні сфери економіки України і виконанню міжнародних договорів України, укладених з державою перебування; інформування Міністерства економічного розвитку і торгівлі, Міністерства закордонних справ України та інших органів виконавчої влади України про цінову, податкову, тарифну політику, яку проводить держава перебування стосовно товарів, що експортують з України; підготовка висновків щодо доцільності імпорту товарів та послуг, залучення кредитів з держави перебування з огляду на запропоновані державою перебування ціни, тарифи, кредитні ставки тощо [16].

Органи територіального регулювання ЗТД створюються за погодженням з відповідними місцевими Радами народних депутатів України та в межах загального ліміту бюджетних коштів, що виділяються на утримання відповідних органів державного регулювання України. Дії зазначених підрозділів (відділень) не

повинні суперечити нормативним актам місцевих Рад народних депутатів України, за винятком випадків, коли такі дії передбачені або впливають із законів України. Повноваження в галузі міжнародних та зовнішньоторговельних відносин місцевих державних адміністрацій полягають у забезпеченні виконання зобов'язань за міжнародними договорами України на відповідній території, у сприянні розвитку міжнародного співробітництва в галузі економіки, укладанні договорів з іноземними партнерами про співробітництво в межах компетенції, визначеної законодавством, сприянні зовнішньоекономічним зв'язкам підприємств, установ та організацій, розташованих на її території, незалежно від форм власності, сприянні розвитку експортної бази і збільшенню виробництва продукції на експорт, організації прикордонної і прибережної торгівлі, сприянні діяльності митних органів та прикордонних служб, створенні умов для їх належного функціонування тощо.

Міжнародні органи, що здійснюють регулювання ЗТД, створені для налагодження та розвитку співробітництва в даній сфері і до їх складу входять міжнародні міжурядові установи й організації та міжнародні неурядові установи й організації. До міжнародних міжурядових установ та організацій в зовнішньоекономічній сфері входять установи та організації, що утворені на основі добровільних офіційних багатосторонніх урядових угод між країнами та сформовані як інституційні одиниці у зовнішньоекономічній сфері. Вони створені на основі добровільної участі країн, при цьому передбачено функціонування постійних наддержавних органів, наділених певними повноваженнями та функціями (координаційними, арбітражними та ін.). За функціональною спрямованістю міжнародні міжурядові установи та організації класифікують на організації загальної та спеціальної компетенції, що функціонують як на глобальному, так і регіональному рівнях. Міжурядові організації загальної компетенції на глобальному рівні в своїй діяльності охоплюють значну кількість напрямів діяльності. На глобальному рівні важливими міжнародними організаціями є Організація Об'єднаних Націй (ООН), Організація Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР) та консультативні групи держав.

До міжнародних неурядових установ і організацій спеціальної компетенції належать спеціалізовані установи, міжнародні урядові організації ООН, в яких одна з функцій є головною, а решта - допоміжні. Такі міжнародні організації здійснюють регулювання в сфері валютно-кредитного ринку, торгівлі, митного співробітництва, міжнародних перевезень тощо. Інституційну структуру міжнародного валютно-кредитного ринку складає сукупність міжнародних банків, валютних бірж, валютних фондів, державних установ і міжнародних організацій, через які здійснюється рух капіталу в зовнішньоекономічній сфері. Важливу роль у сфері валютно-кредитних відносин відіграють Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку.

Україна поступово набуває членства в міжнародних міжурядових організаціях на основі відповідних міжнародних договорів та/або установчих актів зазначених організацій за умов, що вони не суперечать цілям та принципам Конституції України.

Висновки з даного дослідження. З наведеного вище можна зробити висновки, що інституційне середовище є одним із визначальних чинників ефективного функціонування національної економіки в цілому і зовнішньоторговельної діяльності зокрема. Тому держава повинна активно впливати на покращення інституційного середовища, в тому числі шляхом сприяння становленню і розвитку інститутів законодавчої та виконавчої влади, діяльність яких спрямована на досягнення суспільних інтересів. Важливим завданням держави є інституційне забезпечення фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності через вироблення та використання фіскального інструментарію, спрямованого на підвищення ефективності зовнішньої торгівлі України. Все це вимагає подальших наукових досліджень, спрямованих на підвищення дієвості фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності в країні й узгодженості у використанні фіскальних інструментів.

Література

1. Майбуrow И.А. Реформирование налоговых систем. Теория, методология и практика : монография / под ред. И. А. Майбуrowа, Ю. Б. Иванова, А. И. Крысоватого. К. : Кондор, 2011. – 352 с.
2. Commons, John Rogers (1990). Institutional Economics: Its Place in Political Economy. New Brunswick, N.J., U.S.A: Transaction Publishers. p. 399.
3. Coase R.H. The Nature of the Firm / R. H. Coase [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sonoma.edu/users/e/eyler/426/coase1.pdf>
4. Норт Даглас. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки : монографія / Д. Норт / Пер. з англ. І. Дзюб. К. : Основи, 2000. – 198 с.
5. Гриценко А.А. Особливості інституційної архітектури українського суспільства ХХІ століття / А.А. Гриценко // Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку ; за ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К. : Ін-т екон. прогнозувань. ; Фенікс, 2003. – 1003 с.
6. Кирдина С. Институциональная структура современной России: эволюционная модернизация / С. Кирдина // Вопросы экономики. – 2004. – № 10. – С. 89-98.
7. Геєць В.М. Політична й економічна реформи: питання синхронізації / В. М. Геєць // Економіка і прогнозування. – 2001. - № 4. – С. 9-23.

8. Веблен Т. Теория праздного класса: монография / Т. Веблен. – М. : Прогресс, 1984. – 202 с.
9. Ходжсон Дж. Экономическая теория и институты: Манифест современной институциональной экономической теории : пер. с англ. / Дж. Ходжсон. – М. : Дело, 2003. – 464 с.
10. Аузан А.А. Институциональная экономика / А. А. Аузан [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://institutions.com/download/books/1267-institutionalnaya-ekonomika.html> 36.
11. Шастико А.Е. Новая институциональная экономическая теория / А. Е. Шастико. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Экономический факультет МГУ, ТУИС, 2002. – 591 с.
12. Базилевич В.Д. Институціональна економічна теорія: історичний аспект / В. Д. Базилевич, А. О. Маслов // Інституційна архітектура та механізми економічного розвитку: Матеріали наукового симпозиуму. – Харків : ХНУ, 2005. – С. 32-42.
13. Носова О.В. Институціональні основи та форми стимулювання економічного розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. за спец. 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки / О. В. Носова. – Харків, 2007. – 17 с.
14. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
15. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-УІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : rada.gov.ua.
16. Указ Президента України “Про внесення змін до Положення про торговельно-економічну місію у складі дипломатичного представництва України за кордоном». N 522/2010 від 08.04.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1380/99>.

References

1. Mayburov, I.A. (2011), *Reformirovanie nalogovykh sistem. Teoriya, metodologiya i praktika* [Reforming the tax system. Theory, methodology and practice], monograph, Kondor, Kyiv, Ukraine, 352 p.
2. Commons, John Rogers (1990), *Institutional Economics: Its Place in Political Economy*. New Brunswick, N.J., U.S.A: Transaction Publishers, 399 p.
3. Coase, R.H. (1937), *The Nature of the Firm*, available at: <http://sonoma.edu/users/efeyler/426/coase1.pdf>
4. Nort, Daglas (2000), *Instytutsi, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky* [Institutions, institutional change and functioning of the economy], monograph, Translated by I. Dziub, Osnovy, Kyiv, Ukraine, 198 p.
5. Hrytcenko, A.A. (2003), *Osoblyvosti instytutsiynoi arhetyctoniky ukrainskogo suspilstva XXI stolittya* [Features of institutional architectonics Ukrainian society of XXI century], *Ekonomika Ukraine : strategiya i polityka dovrostrokovoho rozvytku* [Ukraine Economy: Strategy and policy long term development], In: ekon. Prohnozuvan, Feniks, Kyiv, Ukraine, 1003 p.
6. Kirdina, S. (2004), “The institutional structure of modern Russia: the evolutionary modernization”, *Voprosy ekonomiki*, no. 10, pp. 89-98.
7. Heiets, V.M. (2001), “Political and economic reform: the issue of synchronization”, *Ekonomika i prohnozuvannia*, no. 4, pp. 9-23.
8. Veblen, T. (1984), *Teoriia prazdnogo klassa* [Theory of the Leisure Class], monograph, Progress, Moscow, Russia, 202 p.
9. Hodgson, J. (2003), *Ekonomicheskaya teoriya i instituty: Manifest sovremennoy institutsionalnoy ekonomicheskoy teorii* [Economic Theory and Institutions: A Manifesto of modern institutional economics], Delo, Moscow, Russia, 464 p.
10. Auzan, A.A. *Institutsionalnaya ekonomika* [Institutional Economics] – available at : <http://institutions.com/download/books/1267-institutionalnaya-ekonomika.html> 36.
11. Shastiko, A.E. (2002), *Novaya institutsionalnaya ekonomicheskaya teoriya* [The new institutional economic theory], *Ekonomicheskii fakyltet MGU, TUIS, Moscov, Russia*, 591 p.
12. Bazylevych, V.D., Maslov, A.O. (2005), “Institutional the economic theory: the historical aspect” // *Instytutciina architectonica ta mexanizmy ekonomichnogo rozvytku : Materialy naukovooho sympoziumu*, pp. 32-42.
13. Nosova, O.V. (2007), “Institutional bases and forms of stimulation of economic development”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.00.01, Kharkiv, Ukraine, 17 p.
14. The law of Ukraine “The Constitution of Ukraine”, *Zakon Ukrainy vid 28 chervnya 1996 r.*, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1996, no. 30.
15. The law of Ukraine “Tax Code of Ukraine”, *Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI.*, available at : rada.gov.ua.
16. Ukaz Prezydenta Ukrainy “On Amendments to the Regulations on Trade and Economic Mission of Diplomatic Missions of Ukraine” № 522/2010 від 08.04.2010, available at : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1380/99>.

УДК 330.101

Лейфура М.В.,
аспірант*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА

Leifura M.V.,
graduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE INFLUENCE OF SHADOW ECONOMY ON THE INNOVATIVE AND INVESTMENT DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP

Постановка проблеми. В сучасних умовах функціонування української економіки, обтяжених кризовими обставинами, складною політичною ситуацією і проблемами макроекономічної нестабільності, необхідно шукати нові напрямки та джерела економічного розвитку і зростання. Більшість вчених на даному етапі розвитку світового господарства вбачають такий напрям у інноваційному розвитку, акцентуючи увагу на інноваціях як рушійній силі розвитку людства та прискорення економічного зростання, що не раз було зазначено в багатьох роботах видатних світових вчених, в тому числі Е. Тоффлера та Д. Белла, котрі вважали інноваційну діяльність ключовим фактором суспільного розвитку.

Економіка України характеризується наявністю досить великого за обсягом і потужністю тіньового сектору, який виступає невід'ємною складовою вітчизняної економічної системи. А тому в даних умовах аналіз можливостей інноваційно-інвестиційного розвитку необхідно здійснювати з урахуванням специфіки впливу тіньової економіки. Проблема тінізації економічної діяльності породжує багато інших супутніх проблем, роблячи неефективними державні механізми стимулювання економіки, стримуючи економічний розвиток і зростання, спотворюючи умови ведення господарської діяльності. Однак в тіньовій економіці закладений великий потенціал для зростання легальної економіки. Тому надзвичайно важливого значення набуває дослідження цієї проблематики з точки зору можливостей і напрямів використання потенціалу тіньової економіки для сприяння інноваційно-інвестиційному розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти дослідження тіньового сектору економіки та пошуків методик для детінізації відображені у працях світових вчених, таких як: Д. Блейдс, Г. Гроссман, К. Керол, Д. Кассел., Т. Корягіна, Л. Косалс, Ю. Латов, К. Маккаффі, Б. Свенсон, К. Харт, Е. де Сото, Д. Енсте, Ф. Шнайдер та інші. Серед вітчизняних дослідників, основоположників розробки даної проблематики, необхідно виокремити роботи таких вчених, як: І. Мазур, З. Варналія, А. Стельмаш, О. Турчинова, О. Цветнова, В. Мамотова, А. Базиліук, А. Гальчинського, О. Глуценка, В. Гончарову, С. Мандибуру, В. Поповича, Т. Приходька, М. Флейчук та інші.

Проблематиці інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств присвячено багато робіт вітчизняних і зарубіжних фахівців, серед яких варто виділити роботи О. Савчука, В. Гейця, М. Чумаченка, В. Хобти, П. Друкера, Ю. Лисенка, Ю. Дегтярьової, А. Павленка, К. Пилипенко, В. Осецького, Л. Федулової та інших. Аналіз результатів їх досліджень підтверджує доцільність вивчення впливу тіньової економіки на інноваційно-інвестиційний розвиток підприємництва.

Постановка завдання. Метою статті є визначення впливу тіньової економіки на можливості інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Явище тіньової економіки притаманне будь-якій економічній системі. В історії немає жодного прикладу, в якому при існуванні легального сектору тіньовий сектор був би відсутнім. Це зазначають і провідні дослідники тіньової економіки Ф. Шнайдер та Д. Енсте, які відзначають, що тіньовий сектор економіки присутній в кожній країні. Особливого розвитку тіньова економіка досягає в період трансформацій, коли регулювання легального сектору з боку держави є менш ефективним. Україні як країні з перехідною економікою притаманний високий рівень тінізації.

Тіньова економіка виступає результатом неефективного функціонування державної системи управління, що в свою чергу може відбуватися з багатьох причин, в тому числі: наявності системної кризи в економіці, активних процесів трансформації суспільно-економічного розвитку тощо. Загалом

* Науковий керівник: Мазур І.І – д.е.н., професор

під поняттям тіньової економіки розуміють будь-яку не враховану або частково враховану економічну діяльність з метою отримання доходів, що не показана органам державної влади і відповідно не відображена у валовому внутрішньому продукту (ВВП) країни. Тіньова економіка явище багатогранне і до визначення якого існують багато різних підходів.

Зарубіжні вчені, що спеціалізуються на дослідженні явища тіньової економіки визначають її наступним чином: Ф. Шнайдер відносить до тіньового сектору економіки саме ту частину ВВП, що не врахована в офіційній статистиці [1]; Е. де Сото визначає тіньову економіку як нішу для тих, чиї витрати на дотримання чинного законодавства при здійсненні господарської діяльності перевищують вигоди від досягнення своєї мети [2].

Провідні вітчизняні дослідники визначають тіньову економіку наступним чином, зокрема І. Мазур характеризує тіньову економіку як складне соціально-економічне явище, представлене сукупністю неконтрольованих і нерегульованих як протиправних, так і законних, але переважно аморальних економічних відносин, що виникають між суб'єктами економічної діяльності з метою отримання надприбутку за рахунок приховування доходів і ухилення від сплати податків [3], О. Турчинов сформулював таку дефініцію тіньової економіки – це економічна діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами, а також діяльність, спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства [4].

Для більш детального розуміння сутнісних характеристик явища тіньової економіки розглянемо її основні види за класифікацією [3]: неформальна економіка (дозволена, але формально не зареєстрована і не включена до статистичної звітності економічної діяльності); прихована економіка (легальна економічна діяльність, але частково або зовсім не фіксується у статистичній звітності економічної діяльності); кримінальна або підпільна економіка (заборонена законом).

Визначення масштабів тіньової економіки є досить складним завданням через саму природу цього явища, тому існує багато розбіжностей в оцінках експертів, міжнародних компаній та державних установ.

В Україні існують дві офіційні методики оцінювання обсягів тіньової економіки України: методика Державного комітету статистики України, згідно з якою було оцінено обсяг тіньової економіки в 2010 році на рівні 16,5 % та методика Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, що визначає практично вдвічі більші обсяги тіні – 38 % за аналогічний період (табл.1). Оцінки рівня тінізації національної економіки дуже різняться між собою, що свідчить про методологічну, інформаційну та організаційну недосконалість офіційних підходів.

Таблиця 1

Рівень тіньової економіки України в період 2009-2012 років, % від ВВП

Оцінка проведена державними установами і міжнародними експертами:	2009	2010	2011	2012
Державний комітет статистики	16,1	16,5	н/д	н/д
Міністерство економічного розвитку і торгівлі	39	38	33,5	34
Професор Фрідріх Шнайдер	46,2	45,1	44,6	44

Джерело: складено автором на основі даних [5-7]

Однак за оцінками міжнародних експертів, до яких саме і належить австрійський економіст, професор університету імені Кеплера – Фрідріх Шнайдер, масштаби тінізації української економіки сягають куди вищого рівня, ніж показники державної статистики. За даними Ф. Шнайдера, тіньова економіка в Україні в період 2009 – 2012 років коливалась в межах 44 % – 46,2% (табл.1).

Також вченим разом з американською міжнародною консалтинговою компанією АТ Kearney у 2013 році проведено аналогічне дослідження масштабів тіньової економіки в країнах Європи. Найменш тінізованими виявились економіки Швейцарії, Нідерландів та Франції, де рівень тінізації склав не більше 10 %, найбільшим рівень тіньової економіки виявився в країнах-новачках Європейського Союзу: Хорватії – 28 % та Болгарії – 31 %. Загалом рівень тіньової економіки Європейського Союзу – 18,5 % (рис.1).

З рис. 1 видно, що рівень тінізації економіки України суттєво перевищує аналогічні показники у країнах ЄС, складаючи за різними оцінками від 16,1 % до 46,2 % ВВП. Сьогодні тіньова економіка в Україні, як зазначає О. Рибчак, є значною частиною офіційної економіки. Вона стала однією з органічних складових економічної системи, відіграє певні системні функції, займаючи об'єктивне положення в системі суспільного відтворення [9].

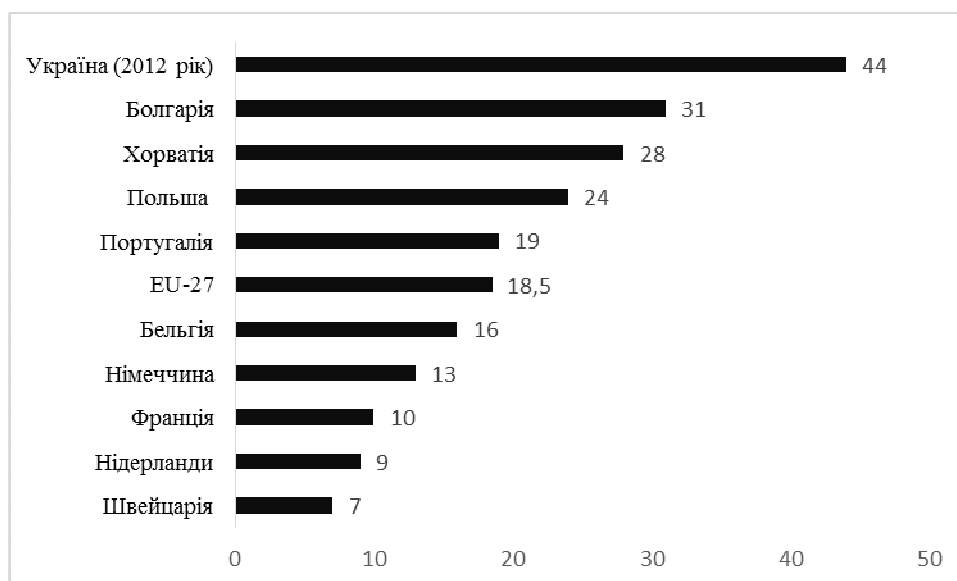

Рис. 1. Порівняння рівня тінізації економік у європейських країнах світу та Україні (% від ВВП), 2013 рік

Джерело: складено автором на основі даних [7], [8]

Характеризуючи рівень тінізації економіки України, необхідно відзначити не просто високу частку тіньової економіки у ВВП країни чи значний за обсягами тіньовий сектор, а наявність особливої структури в рамках вітчизняної економіки, яку І. Мазур визначає як «інституційну структуру суспільства», що виявляється в законодавчій, виконавчій і судовій владі у формі тіньових інституцій [10]. Інший видатний український науковець З. Варналій стверджує про існування «тіньової парадержави», що, на його думку, є «утворенням макроекономічного рівня, в якому, внаслідок високого рівня корупції та тінізації, державні послуги на суспільні блага розподіляються за ринковими принципами» [11].

Сектор тіньової економічної діяльності в нашій країні сформувався ще за часів СРСР, а з отриманням незалежності в умовах трансформаційної економіки набув значних масштабів, нових форм та рис. Згідно з вище наведених оцінок рівня тінізації економіки України, можна стверджувати, що від третини до половини вітчизняної економіки знаходиться у тіні в обхід законодавчим нормам і принципам. Такий високий рівень тіньової економіки відіграє деструктивну роль у розвитку національної економіки, спотворюючи умови ведення господарської діяльності, зменшуючи доходи бюджету, збільшуючи його дефіцит, веде до зменшення інвестиційної привабливості країни, зумовлює негативні наслідки розвитку усіх сторін суспільного життя держави, посилює неефективність інститутів державного регулювання економіки, криміналізацію суспільства.

Однак окрім добре всім знайомої деструктивної ролі тіньової економіки, слід також приділити значну увагу вивченню її конструктивної ролі. Ідея про позитивний вплив тіньових економічних відносин для суспільства не є новою, проте потребує подальшого дослідження. Вперше цим аспектом зацікавився швейцарський економіст Д. Кассел ще в 1986 році, який розглядає тіньову економіку як органічний елемент соціально-економічної системи [12].

Вітчизняна економіка є досить незбалансованою і нестабільною, саме в такій економічній системі тіньовий сектор здатний нести найбільш позитивний ефект від своєї діяльності. Тіньова економіка частково вирішує низку поточних проблем, які виявляються неспроможними вирішити легальні економічні відносини. Держава, виконує певні стабілізуючі та компенсуючі функції під час перехідного періоду та компенсує упущення та недосконалість легальних соціально-економічних відносин. Зокрема, необхідно виділити наступні чинники сприятливого впливу тіньової економіки на економічне зростання.

Тіньова економіка може виступати безпечною «гаванню», де здійснюється прибуткова господарська діяльність і нівелюються вплив неефективності правової бази й економічної системи в цілому. Виявлено, що в деяких системах здійснювати повністю офіційний бізнес без нормативних порушень і зловживань неможливо. Ф. Шнайдер висловлював думку про те, що тіньова економіка це спосіб бізнесу звільнитися від корупції та тиску з боку держави [1]. Тіньова економіка може амортизувати потрясіння офіційної економіки, сприяючи тим самим стабільності системи в цілому. Прикладом може слугувати світова фінансова криза 2007–2008 років. Зокрема в Україні при падінні валового внутрішнього продукту майже на третину відбулося значне зростання тіньового сектору, за підсумками 2009 року тіньова економіка зросла до 36% від ВВП, що стало максимальним показником з

2001 року [13]. Завдяки переходу від легального до тіньового сектору багатьом підприємствам вдалося пом'якшити наслідки впливу кризових явищ на господарську діяльність суб'єктів підприємництва.

Окрім амортизатора офіційної економіки, тіньова економіка виступає ще й соціальним амортизатором. Неформальна зайнятість полегшує матеріальне становище малозабезпечених, зменшуючи тим самим соціальну напруженість та стримуючи на певний час соціальні дестабілізаційні процеси в суспільстві; тіньова економіка також є частиною суспільного виробництва, вона створює певну частину ВВП країни, створює умови для самозайнятості та додаткові робочі місця, насичує ринок товарами і послугами та посилює конкурентну боротьбу; тіньова економіка, що також є дуже важливим фактором, забезпечує акумуляцію вільних грошових коштів.

Проте варто зазначити, що навіть конструктивний вплив тіньової економіки може сприяти розвитку країни лише у короткостроковому періоді. В довгостроковому періоді ефект тіньового сектору буде уповільнювати економічний розвиток. Причиною цього є те, що можливість для економічного росту в тіні створюють саме неформальна та прихована економіки, де діяльність суб'єктів підприємництва направлена не на вироблення нових товарів чи послуг, впровадження нових технологій і довгостроковий розвиток, а мають на меті максимізацію прибутків у короткостроковому періоді шляхом ухилення від офіційного обліку.

Визначаючи вплив тіньової економіки на можливості інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва, доцільно звернути увагу на особливості ведення бізнесу в Україні. За оцінками рейтингу простоти ведення підприємницької діяльності – "Ведення бізнесу" (Doing Business), який розраховується Світовим банком (The World Bank), Україна посіла 112 місце з 189 країн світу в 2014 році (табл.2). Стабільно низьке місце в рейтингу наша країна займає за рівнем захисту інвестора – 128 місце, показник охоплює 3 аспекти захищеності інтересів інвестора: рівень прозорості угод, схильність до використання положення в корисливих цілях та можливість для акціонерів переслідувати чиновників і директорів судовим порядком за посадові проступки; оподаткування бізнесу – 128 місце, враховується адміністративний тягар, пов'язаний зі сплатою податків; та показником міжнародної торгівлі – 148 місце, враховується вартість і процедури, необхідні для імпорту/експорту товару (табл.2).

Таблиця 2

Показники рейтингу "Ведення бізнесу" в Україні (2012-2014 роки)

Рік	Індекс легкості ведення бізнесу	Започаткування підприємства	Доступність кредитування бізнесу	Захист інвесторів	Оподаткування бізнесу	Міжнародна торгівля
2012	152	112	24	111	181	140
2013	140	50	24	127	168	148
2014	112	47	13	128	148	148

Джерело: складено автором на основі даних [14]

Доступність кредитування та започаткування бізнесу в Україні за оцінками Світового Банку мають хороші показники. Показник започаткування підприємства навіть показав позитивні суттєві зміни за останні два роки з 112 місця до 47 місця. Це пов'язано з проведеними реформами 2011 – 2012 років: зменшенням вимог у законодавстві щодо мінімального розміру статутного капіталу та полегшення бюрократичної процедури оформлення бізнесу. Але загалом ключові фактори, що впливають на ведення бізнесу в країні потребують системних змін. Підтвердженням цього виступають дані Державного комітету статистики України, за якими питома вага підприємств, що займалися інноваціями в 2013 році складає лише 16,8 %. Також слід відмітити негативну динаміку загальної суми витрат на інноваційну діяльність протягом 2011 – 2013 років (табл.3).

Таблиця 3

Динаміка інноваційної активності підприємств в Україні в період 2009-2013 років

Рік	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Загальна сума витрат, млн. грн.
2009	12,8	7949,9
2010	13,8	8045,5
2011	16,2	14333,9
2012	17,4	11480,6
2013	16,8	9562,6

Джерело: складено автором на основі даних [5].

Таким чином, рівень інноваційної діяльності в Україні характеризується достатньо низькими показниками. Серед проблем інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України необхідно виокремити наступні: недосконалість державного регулювання підприємницької діяльності, неадекватну законодавчу базу, бюрократизацію та корумпованість державних інституцій, недостатній обсяг фінансових ресурсів і складнощі у залученні коштів під інноваційні проекти, відсутність належної інноваційної інфраструктури, відсутні центри трансферу технологій, неналагоджений механізм взаємодії підприємств та науково-дослідних установ, відсутність мотивації підприємств до інноваційної діяльності. Проблема успішної реалізації інновацій в Україні також ускладнена структурною недосконалістю національного господарства, неефективністю ринкового середовища та повільним розвитком економіки в цілому, дефіцитом державного фінансування, що підвищує вірогідність невдалого впровадження нововведень.

Поряд з цим інноваційно-інвестиційний процес ускладнюється розвитком тіньового сектору національної економіки, однак вплив тіньової економіки на інноваційно-інвестиційний розвиток не однозначний і залежить від різних форм активності підприємницької діяльності та соціально-економічних умов.

Часто зазначається, що розвиток тіньової економіки здійснює стримуючий вплив на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності, однак, як було зазначено вище, тіньова економіка може також відігравати і сприятливу роль у розвитку інноваційної активності. З урахуванням достатньо низьких показників інноваційного розвитку підприємств в Україні та високої частки тіньового сектору, який є невід'ємною складовою економіки України, необхідно визначити умови для розробки та впровадження нововведень у вітчизняній економіці в умовах розвитку прихованої ділової активності. Так на основі аналізу світового досвіду можна виокремити наступні аспекти впливу тіньової економіки на інноваційно-інвестиційний розвиток суб'єктів підприємництва.

Багато вчених дотримуються думки, що тіньова економіка не сприяє активному інноваційно-інвестиційному розвитку, оскільки суб'єкти підприємництва вдаються до тіньової діяльності для збільшення своїх прибутків, і часто їх діяльність у такому напрямі є вектором в іншу сторону - на отримання прибутків у поточному періоді, ніж здійснення легальних інновацій для отримання доходів у майбутньому, що пов'язується з високою ризикованістю розробки і впровадження інновацій.

Однак існує думка серед провідних експертів в галузі дослідження тіньової економіки, що продуктивність праці в тіньовому секторі не нижча, ніж в офіційній економіці й тіньова економіка як і офіційна, має ті ж можливості для інновацій, що підвищують суспільний добробут. На нашу думку, тіньова економіка виступає важливим джерелом для зростання й розвитку національної економіки. В Україні, враховуючи високі показники тінізації національної економіки, девіантний сектор економічної діяльності здатний збільшувати обсяг сукупного попиту, що є джерелом доходів широких верств населення. Збільшення споживчого попиту (за Кейнсом) призведе до зростання сукупного попиту і економіки країни. Однак це не обов'язково сприятиме інноваційній діяльності. Практика показує, що тут не слід чекати будь-яких сенсаційних техніко-організаційних досягнень.

На підтвердження того, що функціонування тіньової економіки сприяє швидше зростанню, ніж інноваційній діяльності й розвитку підприємств, польськими вченими Е.Ставацем і П.Глодеком були проведені дослідження на прикладі ринку малих і середніх підприємств, розташованих в регіоні Лодзь [15]. В дослідженні прийняло участь 81 підприємство з різними показниками зростання зайнятості й інноваційного розвитку та був проведений аналіз впливу на них тіньової економіки (табл.4).

Таблиця 4

Вплив тіньової економіки на підприємства за показниками зростання зайнятості та інноваційного розвитку (% від опитаних підприємств)

Характер впливу тіньової економіки	Підприємства за показником зростання зайнятості		Підприємства за показником інноваційного розвитку	
	Підприємства, що зростають	Підприємства, що не зростають	Високий інноваційний розвиток	Низький інноваційний розвиток
Однозначно сприятливий	13	9,4	10,5	11,1
Переважно сприятливий	34,8	20,8	10,5	31,1
Нейтральний	8,7	30,2	15,8	24,4
Переважно несприятливий	34,8	32,1	47,4	31,1
Однозначно несприятливий (загрозливий)	8,7	7,5	15,8	2,2

Джерело: складено автором на основі даних [15]

За результатами проведеного аналізу, більшість підприємств, що зростали за показниками впровадження інновацій, а саме 47,4 % підприємств з високим рівнем інноваційного розвитку та 31,1 % з низьким рівнем інноваційного розвитку, зазначали про переважно несприятливий вплив

тіньової економіки на їх економічну діяльність. Однак результати опитування підприємств, що зростали за показниками зайнятості, показали менш однозначний характер впливу тіньової економіки на їх діяльність, 34,8 % підприємств, що зростають зазначили про переважно сприятливий вплив, і така ж частка респондентів зазначала про переважно негативні наслідки цього впливу.

Подібний взаємозв'язок можна прослідкувати щодо інвестиційної діяльності. З одного боку, тінізація економіки обмежує можливість залучення інвестицій, особливо іноземних, але з іншого боку акумульовані в тіньовому секторі кошти можуть залучатися як інвестиційний ресурс та розглядатися як додатковий метод страхування інноваційно-інвестиційних ризиків підприємців. Так у ролі інвестиційного ресурсу для економічного розвитку підприємництва, в тому числі й інноваційному, можуть виступати вивезені раніше приховані капітали за кордон та їх повернення в формі прямих іноземних інвестицій. Показовою є ситуація з обсягами прямих іноземних інвестицій в Україну в період кризи 2008-2009 років, коли на фоні загального зниження обсягів прямого інвестування навпаки спостерігалось зростання іноземних капіталовкладень серед таких країн як Кіпр та Віргінських острови, які використовуються для акумуляції прихованих капіталів. Загалом до основних країн інвесторів в українську економіку виступають Кіпр (19 млрд. дол. США за останні 7 років), Німеччина (6,29 млрд.), Нідерланди (5,56 млрд.), Австрія (3,25 млрд.), Віргінські острови (2,49 млрд.) та Швейцарія (1,32 млрд.) (рис.2).

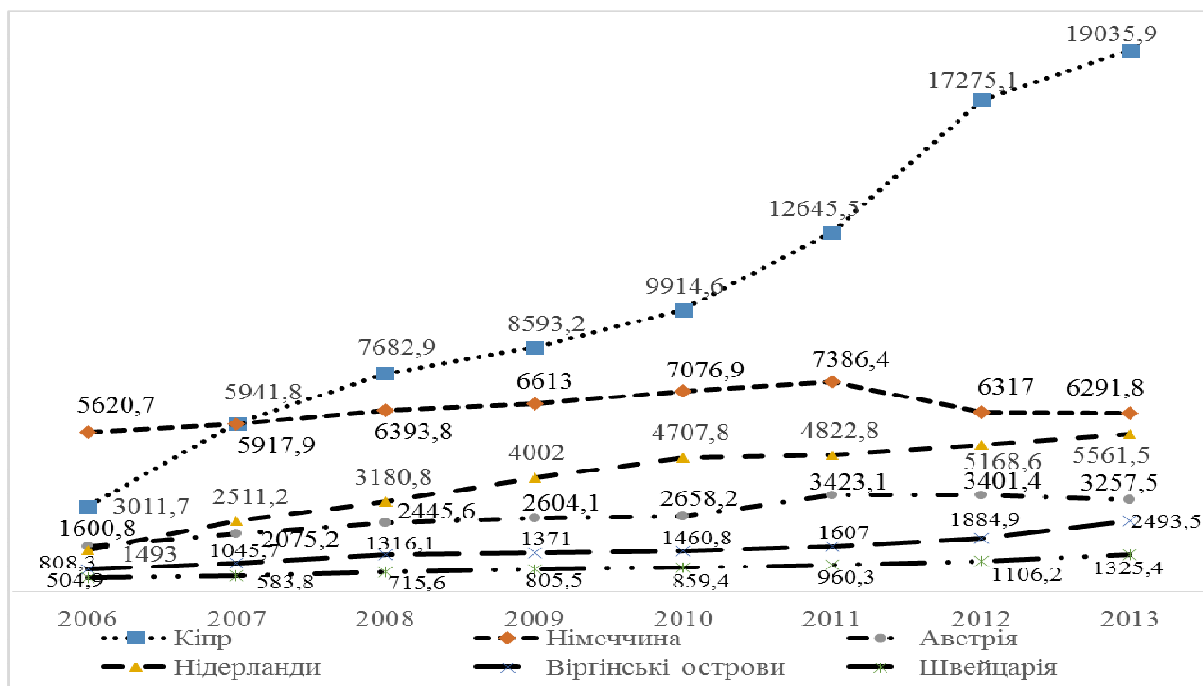

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції в Україну (наростаючим підсумком), млн. дол. США (2006-2013 роки).

Джерело: складено автором на основі даних [16]

Так приховані капітали та доходи закордоном, отримані шляхом ухилення від сплати податків та іншої тіньової діяльності можуть стати важливим джерелом для фінансування інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва.

Таким чином, тіньова економіка в певній мірі сприяє зростанню та розвитку господарської діяльності, збільшенню загального виробленого продукту, що, маючи значний інвестиційний потенціал, відкриває можливості для розвитку інноваційної діяльності, проте це ще не означає, що дані кошти будуть спрямовані на розвиток підприємницької діяльності, в тому числі й інноваційний. Проблеми пошуку напрямів спрямування акумульованих в тіньовій економіці коштів на інноваційний розвиток господарської діяльності потребують подальшого дослідження.

Однак у світовій практиці існують приклади того, що тіньова економіка сприяє інноваційно-інвестиційному розвитку, іноді забезпечуючи інноваційний прорив, порівняно з офіційною економікою. У даному контексті розглядається інноваційна діяльність, що сформувалась поза легальним сектором економіки і завершилась узаконенням однієї з форм тіньового бізнесу, що вплинуло на подальше економічне зростання. Яскравим прикладом виступає «лихварство» - надання грошей у борг з умовою сплати відсотків, що з часів Аристотеля вважалося аморальним (тіньовим в сучасному розумінні) явищем, а в середні віки особливо жорстко каралась [17]. В результаті в XVII-XVIII століттях лихварська діяльність була узаконена і стала основою для появи банківської системи в світі.

Таким чином тіньова економіка може сприяти розвитку проривних інновацій, однак за умови, що дана діяльність може бути легалізована та сприятиме розвитку держави та її інституцій.

Висновки з даного дослідження. Тіньовий сектор виступає невід'ємною складовою економіки України, що несе в собі як конструктивний, так і деструктивний вплив на розвиток національної економіки. В цілому вплив тіньової економіки на розвиток інноваційної та інвестиційної активності підприємств має неоднозначний характер.

Тіньова економіка в певній мірі сприяє зростанню та розвитку господарської діяльності, можуть бути виокремлені наступні напрями впливу тіньової економіки на інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств: в одному випадку тіньова економіка здійснює стримуючий характер, оскільки передбачає інший вектор господарської діяльності, направлений на отримання прибутків у поточному періоді, ніж здійснення інновацій; в іншому випадку тіньова економіка передбачає рівні можливості, що і офіційна економіка для впровадження інноваційної діяльності; та іноді тіньова економіка може слугувати платформою для здійснення інноваційних проривів.

Питання взаємозв'язку інноваційно-інвестиційного процесу та тіньової економіки, пошук напрямів спрямування акумульованих в тіньовій економіці коштів на інноваційний розвиток господарської діяльності потребують подальшого дослідження. Враховуючи той факт, що тіньова економіка має як конструктивний вплив, так і деструктивний вплив, для подальших досліджень постає низка питань, яким чином потрібно вдосконалити вітчизняну систему, щоб використовувати конструктивний вплив результатів тіньової діяльності на розвиток інноваційно-інвестиційної активності й визначити напрями мінімізації деструктивного впливу.

Література

1. Schneider F. and Enste, D.H. (2000), "Shadow Economies: Sizes, Causes and Consequences", *Journal of Economic Perspectives*, 38, pp. 77–114.
2. De Soto E. (1989), "The Other Path: The Invisible Revolution in the Third World", N.Y.: Harper and Row, 342 p.
3. Мазур І.І. Детінізація економіки України: теорія та практика : монографія / І.І. Мазур. – К. : ВПЦ "Київський університет". – 2006. – 329 с.
4. Турчинов О.В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження / О.В. Турчинов. – К. : Вид-во "АртЕк". – 1995. – 300 с.
5. Національні рахунки [Електронний ресурс] / Офіційний сайт державного комітету статистики України – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/nac_r.htm.
6. Тенденції тіньової економіки в Україні у І кварталі 2012 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України – Режим доступу: www.me.gov.ua/file/link/187630/file/Shadow_lkv2012.doc.
7. Schneider F. (2012), "Shadow Economy in Turkey and in other OECD-Countries: What do we (not) know?", *University of Linz, Austria*, pp. 15–18.
8. The shadow economy in Europe, 2013 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт міжнародної консалтингової компанії AT Kearney – Режим доступу: http://www.atkearney.com/financial-institutions/featured-article/-/asset_publisher/j8lucAqMqEhB/content/the-shadow-economy-in-europe-2013/10192.
9. Рибчак О.С. Тіньова економіка та особливості її розвитку в Україні : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.01 "Економічна теорія та історія економ. думки" / Рибчак Олена Сергіївна. – К., 2012. – 20 с.
10. Мазур І.І. Детінізація економіки в трансформаційних суспільствах : дис. на здобуття ступеня д-ра екон. наук: 08.00.01 / Мазур Ірина Іванівна. – К., 2007. – 530 с.
11. Варналій З.С. Податкове стимулювання суб'єктів підприємництва в Україні: проблеми, виклики та перспективи / З.С. Варналій // Конкурентний розвиток підприємництва в Україні: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2012. – С. 31–37.
12. Cassel D. (1986), "Funktionen der schattenwirtschaft im koordinationsmechanismus von markt-und plan-wirtschaften", *ORDO, Jahrbuch fur die ordnung von wirtschaft und gesellschaft*, Bd. 37., ss. 73–103.
13. "Тінь" над українською економікою [Електронний ресурс] / Економічна правда. – 2009. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2009/08/3/202428/>
14. Легкість ведення бізнесу в Україні [Електронний ресурс] / Doing business – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreconomies/ukraine>.
15. Edward Stawasz and Paweł Głodek (2010), "SMEs innovation and job creation potential in the shadow economy context", *University of Twente the 18th annual high technology small firms conference, conference paper*, pp 8–11.
16. Прямі іноземні інвестиції в Україну 2006 – 2013 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт державного комітету статистики України – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/zd/ivu/ivu_u/ivu0413.html.

17. Аристотель. Никомахова этика / Аристотель ; пер. Н.Брагинской. Сочинения в 4 т. – М., 1984. – Т. 4 – С. 107–128.

References

1. Schneider, F. and Enste, D.H. (2000), "Shadow Economies: Sizes, Causes and Consequences", *Journal of Economic Perspectives*, 38, pp. 77–114.
2. De Soto E. (1989), "The Other Path: The Invisible Revolution in the Third World", N.Y.: Harper and Row, 342 p.
3. Mazur, I.I. (2006), *Detinizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoriia ta praktyka* [Shadow Economy of Ukraine: Theory and Practice] : monograph, VPTs "Kyivskiy universytet", Kyiv, Ukraine, 329 p.
4. Turchynov, O.V. (1995), *Tinova ekonomika: teoretychni osnovy doslidzhennia* [Shadow Economy: Theoretical foundations of research], Vyd-vo "ArtEK", Kyiv, Ukraine, 300 p.
5. The official website of Ukraine State Statistics Service, "National accounts", available at: http://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/nac_r.htm.
6. The official website of Ukrainian Ministry of economic development and trade (2012), "Trends in the shadow economy in Ukraine in the first quarter of 2012", available at: http://me.gov.ua/file/link/187630/file/Shadow_lkv2012.doc.
7. Schneider, F. (2012), "Shadow Economy in Turkey and in other OECD-Countries: What do we (not) know?", University of Linz, Austria, pp. 15–18.
8. The official website of AT Kearney (2013), "The shadow economy in Europe, 2013", available at: http://atkearney.com/financial-institutions/featured-article/-/asset_publisher/j8lucAqMqEhB/content/the-shadow-economy-in-europe-2013/10192.
9. Rybchak, O.S. (2012), "Shadow economy and especially its peculiarities in Ukraine", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.01, Kyiv, Ukraine, 20 p.
10. Mazur, I.I. (2007), "Deshadowing in transition societies economy", Thesis abstract of Dr. Sc. (Econ.), 08.00.01, Taras Shevchenko National University of Kyiv Kyiv, Ukraine, 530 p.
11. Varnalii, Z.S. (2012), *Podatkove stymulyuvannya sub'yektiv pidpryemnytstva v Ukrayini: problemy, vyklyky ta perspektyvy* [Tax incentives entities in Ukraine: Problems, Challenges and Prospects], *Konkurentnyi rozvytok pidpryemnytstva v Ukraini: Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Proceedings of the international scientific and practical conference], Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, pp. 31–37.
12. Cassel, D. (1986), "Funktionen der schattenwirtschaft im koordinationsmechanismus von markt- und plan-wirtschaften", *ORDO, Jahrbuch fur die ordnung von wirtschaft und gesellschaft*, Bd. 37, pp. 73–103.
13. The official website of "Ekonomichna Pravda" (2009), "Tin" nad ukrainskoiu ekonomikoju [Ukrainian economy under "shadow"], available at: <http://epravda.com.ua/news/2009/08/3/202428/>
14. The official website of "Doing business" (2014), *Lehkost' vedeniya biznesa v Ukraine* [Doing business in Ukraine], available at: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine>.
15. Edward Stawasz and Paweł Głodek (2010), "SMEs innovation and job creation potential in the shadow economy context", University of Twente the 18th annual high technology small firms conference, conference paper, pp. 8–11.
16. The official website of Ukraine State Statistics Service (2013), *Pryami inozemni investytsiyi v Ukrayinu 2006 – 2013* [Direct foreign investment in Ukraine 2006 - 2013], available at: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/zd/ivu/ivu_u/ivu0413.html.
17. Arystotel, (1984), *Nykomakhova etyka* [Nykomahova ethics translated by N. Brahynskaia], 4 t. - M., Vol. 4, pp. 107-128.

УДК 336.027

Дмитрів В.І.,
аспірант* кафедри податків і фінансової політики
Тернопільський національний економічний університет

ДІАГНОСТИКА ПОТЕНЦІАЛУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Dmytriv V.I.,
graduate student of the department of taxes and fiscal policy
Ternopil National Economic University

THE DIAGNOSTICS OF POTENTIAL OF THE INNOVATIVE INDUSTRY DEVELOPMENT UKRAINE

Постановка проблеми. Вітчизняна промисловість володіє вагомим інноваційним потенціалом, здатним забезпечити структурну трансформацію національної економіки та високий рівень науково-технологічного розвитку країни у цілому. Водночас, в Україні досі переважаючими джерелами зростання у промисловості слугували резерви виробничих потужностей, що не були задіяні протягом кризового періоду, і сприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура. Збереження існуючої моделі розвитку промислового сектору України з орієнтацією на низькотехнологічне виробництво та експорт може призвести до зниження конкурентних позицій національної економіки та подальшого нарощування технологічного відставання від розвинутих країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомі здобутки економічної науки в дослідженні потенціалу інноваційного розвитку економіки країни відображені в працях вітчизняних і зарубіжних учених. Концептуальні основи теорії та управління інноваційним процесом розглядали у своїх працях такі відомі зарубіжні науковці, як Г. Александер, Дж. Бейлі, Л. Гитман, М. Джонк, Дж. Кейнс, Т. Крюгер, А. Сміт, Дж. Стігліц, Е. Хеннігер, В. Шарп, Й. Шумпетер та інші. Дослідженню впливу економічних факторів на інноваційний розвиток економіки України присвячені роботи таких вітчизняних науковців, як: В. Андрущенко, А. Амоші, Ю. Бажала, А. Гальчинського, В. Гейця, О. Данілова, О. Дзюблюка, О. Дем'янчук, Я. Жаліла, О. Кириленко, А. Крисоватого, М. Крупки, Е. Лібанової, І. Луїної, І. Лютого, Т. Майорової, А. Мерзляка, М. Микитюка, А. Музиченка, А. Соколовської, В. Суторміної, С. Онишко, С. Онікієнко, В. Опаріна, А. Пересади, Л. Федулової, В. Федосова, Ю. Іванова, С. Юрія та ін. Однак у зв'язку із динамізмом інноваційного розвитку економіки та впливом фінансово-економічної кризи на економічні процеси обрана тематика не втрачає актуальності на сучасному етапі становлення економіки держави.

Постановка завдання. Триваючий спад виробництва у промисловості доводить необхідність стимулювання структурних зрушень, закладання підвалин нової національної економічної моделі розвитку, яка відповідатиме особливостям конкурентних викликів післякризового світу. Тому метою дослідження є прогнозування потенціалу інноваційного розвитку промисловості України, що дозволить визначити імовірні наслідки прийнятих рішень, перспективи розвитку інвестиційно-інноваційних процесів та передбачити стан економічної системи на основі нової моделі розвитку країни. Загалом, прогнозування – це вид пізнавальної діяльності людини, спрямований на формування прогнозів розвитку об'єкта на основі аналізу тенденцій його розвитку [2, с. 69]. Тому, з метою визначення потенціалу інноваційного розвитку промисловості країни доцільним є прогнозування впливу факторів на інноваційні процеси в країні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У цьому контексті, для передбачення розвитку досліджуваних процесів у майбутньому необхідним є вивчення динамічних рядів у минулому. При цьому, головною метою кількісного аналізу часових рядів є виявлення тенденції розвитку досліджуваних явищ. Визначення взаємозв'язку та взаємозалежності між існуючими явищами та економічними процесами має суттєве значення та дає можливість описати причинно-наслідковий зв'язок між ними. Дослідження інтенсивності, виду та форм причинних впливів у середині стохастичних процесів здійснюється на основі методів економіко-математичного моделювання, у тому числі на основі економетричного аналізу часових рядів.

У процесі проведення моніторингу інноваційного потенціалу промисловості вагомим є аналіз динаміки показників, які впливають на формування інноваційної діяльності у промисловості. Тому до основних показників які впливають на динаміку інноваційної діяльності відносимо: кількість інноваційно-активних підприємств, кількість підприємств, що впроваджували інновації, загальний обсяг

* Науковий керівник: Крисоватий А.І. – д.е.н., професор

фінансування інноваційної діяльності, освоєння виробництва інноваційних видів продукції, обсяги реалізованої інноваційної продукції як на території України, так і за її межами.

Комплексне вивчення рядів динаміки повинно передувати етапу прогнозування досліджуваних показників, що дасть змогу визначити тенденції зміни даних економічних показників. Інформаційною базою для математичного моделювання є офіційні статистичні дані показників наведених вище, за період з 2006 – 2013 рр. (табл.1).

Таблиця 1

Вихідні дані для економіко-математичного моделювання*

Показник	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість інноваційно активних підприємств, од.	1118	1472	1397	1411	1462	1679	1758	1715
Кількість підприємств, що впроваджували інновації, од.	999	1186	1160	1180	1217	1327	1371	1312
Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності, млн. грн.	6160	10821	11994	7949	8045	14333	11480	9562
Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	2408	2526	2446	2685	2408	3238	3403	3138
з них нових видів техніки	786	881	758	641	663	897	942	809
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.	30892	40188	31432	31432	33697	42386	36157	35862
Обсяг реалізованої інноваційної продукції за межі України, млн. грн.	12797	14666	23633	13200	13713	12630	13354	16053

Джерело: складено автором на основі [4; 5; 6; 8; 10].

З допомогою пакету обробки статистичних даних STADIA, процедури «Простая регрессия / тренд» на базі статистичних даних за період 2006 – 2013 рр. створені числові економіко-математичні моделі динаміки аналізованих показників [1; 3]. Побудовані моделі адекватні до експериментальних даних, мають високе значення статистичних оцінок. Це дає нам можливість провести повноцінний аналіз. Отримані регресійні залежності наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка та прогнозні показники розвитку інноваційно-активних підприємств у 2014 – 2017 рр.*

Показник	Вид залежності та статистичні оцінки, t - часовий інтервал, рік	Прогнозні показники	
1	2	3	
Кількість інноваційно- активних підприємств, од.	$y = 1075 + 80,29t, R = 0,9099$	2014 2015 2016 2017	1878 1958 2038 2119
Кількість підприємств, що впроваджували інновації, од.	$y = 829,1 + 246,8 \ln(t), R = 0,9682$	2014 2015 2016 2017	1397 1421 1442 1462
	$y = 852 + 67,62t, R = 0,9238$	2014 2015 2016 2017	1528 1596 1663 1731
	$y = e^{6,734} \cdot t^{0,2316}, R = 0,9672$	2014 2015 2016 2017	1433 1465 1495 1523
Загальний обсяг фінан-сування інноваційної діяльності, млн. грн.	$y = e^{8,663} \cdot t^{0,3447}, R = 0,8344$	2014 2015 2016 2017	12790 13220 13620 14000
	$y = \frac{t}{7,325 \cdot 10^{-7} + 0,1444 \cdot 10^{-3}t - 7,625 \cdot 10^{-6}t^2}, R = 0,8734$	2014 2015 2016 2017	14660 16500 18880 22060

продовження табл. 2

1	2	3	
Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	$y = \frac{t}{-6,278 \cdot 10^{-6} + 0,5052 \cdot 10^{-2}t - 2,512 \cdot 10^{-5}t^2},$ $R = 0,9397$	2014 2015 2016 2017	3946 4379 4919 5612
Нових видів техніки	$y = \frac{t}{-2,377 \cdot 10^{-5} + 0,1714 \cdot 10^{-2}t - 7,332 \cdot 10^{-5}t^2},$ $R = 0,9208$	2014 2015 2016 2017	1022 1104 1201 1317
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.	$y = \frac{t}{7,006 \cdot 10^{-8} + 3,396 \cdot 10^{-5}t - 9,551 \cdot 10^{-7}t^2},$ $R = 0,9782$	2014 2015 2016 2017	40960 42630 44440 46410
Обсяг реалізованої інноваційної продукції за межі України, млн. грн.	$y = \frac{t}{7,892 \cdot 10^{-7} + 5,514 \cdot 10^{-5}t + 2,776 \cdot 10^{-7}t^2},$ $R = 0,9779$	2014 2015 2016 2017	12050 11660 11300 10950

Джерело: розроблено автором з допомогою пакету обробки статистичних даних STADIA

Всі економіко-математичні моделі адекватні до експериментальних даних, мають високе значення коефіцієнта кореляції. Це дає підстави здійснити прогноз показників на 4 роки і провести економічний аналіз поведінки даних показників. Саме за допомогою засобів математичного моделювання пакету обробки статистичних даних STADIA ми спробували побудувати функції, які дають змогу спрогнозувати та оцінити обсяги фінансування інноваційної діяльності в Україні. На основі такого аналізу побудовані економіко-математичні моделі динаміки досліджуваних показників, які зображені у табл.2. Досліджувані інформаційні масиви описано за допомогою декількох видів моделей та характеризуються високим значенням коефіцієнтів множинної кореляції, що свідчить про високу достовірність отриманих результатів.

Як бачимо з таблиці 2, середньорічний темп зростання кількості інноваційно-активних підприємств складатиме 80,29 одиниць на рік, та описується наступним рівнянням (формула 1):

$$y = 1075 + 80,29t, R = 0,9099 \quad (1)$$

Для більш наочного представлення прогнозованих показників зобразимо динаміку фактичних та прогнозних показників кількості інноваційно-активних підприємств у 2006–2017 рр. на рис. 1. Прогнозне значення кількості інноваційно-активних підприємств у 2014 р., визначене за допомогою математичних моделей, складатиме 1878 од. та 2119 од. у 2017 р.

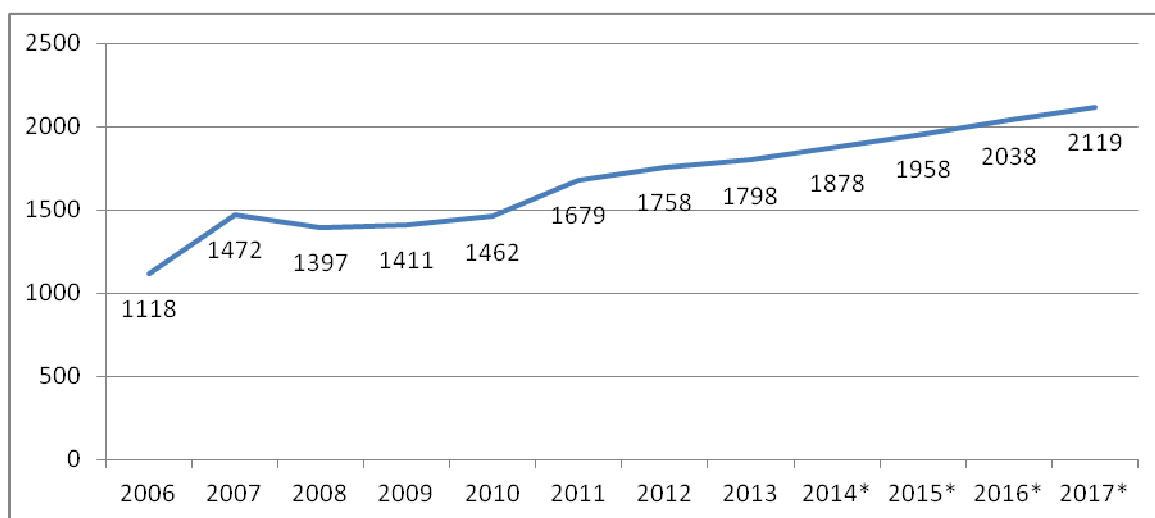

Рис. 1. Динаміка фактичних та прогнозних показників кількості інноваційно-активних підприємств, од. 2006 – 2017* рр.

Джерело: [4]; * прогнозні показники розроблено автором

Однак, середньорічний темп зростання кількості підприємств, що впроваджували інновації є нижчим від середньорічного темпу зростання кількості інноваційно-активних підприємств, і складає лише 67,62 підприємств на рік. Сповільнене зростання є свідченням ризикованості та складності щодо впровадження саме інновацій на підприємствах. Рівняння середньорічного темпу зростання кількості підприємств, що впроваджували інновації описуються лінійною та експоненціальною моделлю та мають наступний вигляд (формули 2, 3, 4):

$$y = 852 + 67,62t, R = 0,9238 \quad (2)$$

$$y = e^{6,734} \cdot t^{0,2316}, R = 0,9672 \quad (3)$$

$$y = 829,1 + 246,8 \ln(t), R = 0,9682 \quad (4)$$

Динаміка фактичної та прогнозованої кількості підприємств, що впроваджували інновації у 2006 – 2017 рр. представлена на рис. 2. Як бачимо з даних, отриманих в результаті прогнозування, у майбутньому зберігатиметься тенденція щодо сповільненого зростання підприємств, що впроваджували інновації.

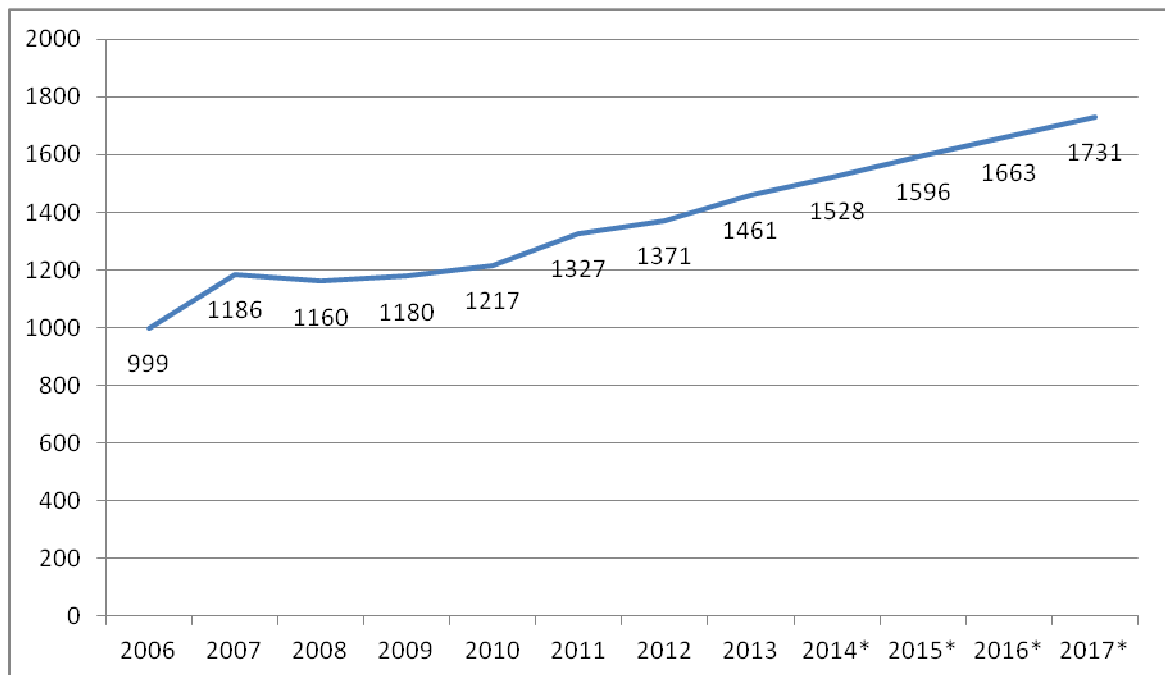

Рис. 2. Динаміка фактичної та прогнозованої кількості підприємств, що впроваджували інновації од., 2006 – 2017* рр.

Джерело: [4]; * прогнозовані показники розроблено автором

Прогнозне значення кількості підприємств, що впроваджували інновації у 2014 р. становитиме 1528 од., у 2017 р. – 1731 од. З огляду на кількість інноваційно активних підприємств у 2017 році, а саме 2119 од., можна вважати, що низка підприємств не ризикуватиме впроваджувати інновації у виробничий процес.

Водночас середньорічний темп зміни загального обсягу фінансування інноваційної діяльності демонструє як дуже сповільнене зростання (ступеневе залежність), так і більш динамічніше зростання фінансування інноваційної діяльності в країні (модель оптимуму). Маємо дисбаланс, який може бути результатом зменшення ліквідності та можливостей щодо фінансування інноваційної діяльності як державою, так і приватними інвесторами. Однак, рівняння оптимуму може свідчити про те, що державою та інвесторами вжито ефективні заходи щодо збільшення обсягів фінансування інноваційної діяльності. Середньорічний темп зростання обсягів фінансування інноваційної діяльності складає від 400 тис. грн., до 1840 млн. грн. та описується за допомогою наступних рівнянь (формули 5, 6):

$$y = e^{8,663} \cdot t^{0,3447}, R = 0,8344 \quad (5)$$

$$y = \frac{t}{7,325 \cdot 10^{-7} + 0,1444 \cdot 10^{-3}t - 7,625 \cdot 10^{-6}t^2}, R = 0,8734 \quad (6)$$

Динаміку фактичних та прогнозних загальних обсягів фінансування інноваційної діяльності у 2006 – 2017 рр. представлено на рис. 3. Прогнозований обсяг фінансування інноваційної діяльності,

визначений за допомогою економіко-математичного моделювання, коливатиметься в межах від 12790 млн. грн. до 14660 млн. грн. у 2014 році та від 14000 млн. грн. до 22060 млн. грн. у 2017 році. Тоді як у 2006 році дана сума коштів складала лише 6160 млн. грн.

Рис. 3. Динаміка фактичних та прогнозних загальних обсягів фінансування інноваційної діяльності, млн. грн., 2006 – 2017* рр.

Джерело: [4]; * прогнозні показники розроблено автором

Така ситуація зумовлена намаганням як органів державної влади, так і приватних інвесторів збільшувати загальні обсяги фінансування інноваційної діяльності щодо реалізації інвестиційно-інноваційних процесів в державі.

Зростання обсягів реалізованої інноваційної продукції в Україні характеризується повільними темпами зростання та описується за допомогою наступної моделі (формула 7):

$$y = \frac{t}{7,006 \cdot 10^{-8} + 3,396 \cdot 10^{-5} t - 9,551 \cdot 10^{-7} t^2}, \quad (7)$$

$$R = 0,9782$$

На рис. 4 представимо динаміку фактичних та прогнозованих обсягів реалізованої інноваційної продукції в Україні протягом 2006–2017 рр. Динаміка прогнозних показників реалізованої інноваційної продукції, визначених за допомогою економіко-математичного моделювання, характеризується досить повільними темпами зростання. У 2014 р. обсяги реалізованої інноваційної продукції становитимуть 40960 млн. грн., у 2017 р. – 46410 млн. грн., тоді як у 2006 р. вони становили 30892 млн. грн.

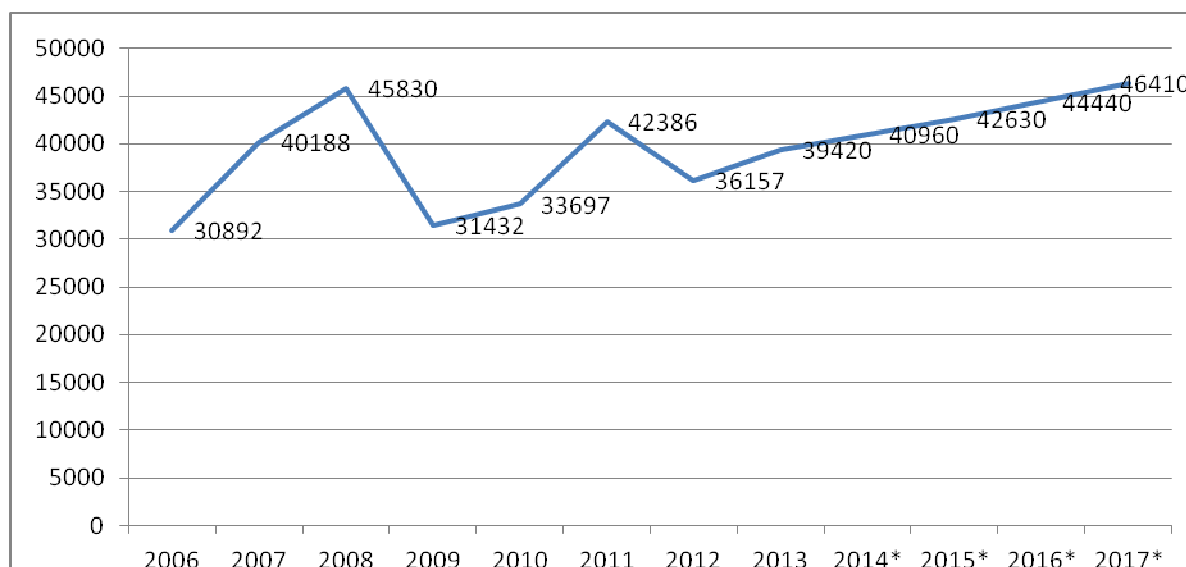

Рис. 4. Динаміка фактичних та прогнозних обсягів реалізованої інноваційної продукції в Україні млн. грн., 2006 – 2017* рр.

Джерело: [4]; * прогнозні показники розроблено автором

Однак, як бачимо з наведеного рисунку, у після кризовий період 2008 -2011 роки обсяги реалізованої інноваційної продукції характеризуються різкими стрибками, лише починаючи із 2012 року прослідковується тенденція до зростання даних обсягів реалізації. Однак, лише у 2017 році обсяг реалізованої інноваційної продукції перевищить рівень до кризового періоду.

Отримана модель тренду обсягів реалізованої інноваційної продукції за межі України значно відрізняється від попередніх моделей та характеризується повільним спадом. Дане рівняння оптимуму може свідчити проте що вироблена в Україні інноваційна продукція закордоном не буде користуватись попитом що державою вжито неефективні заходи щодо забезпечення виробництва конкурентоспроможної інноваційної продукції на території України [9]. На нашу думку, навіть такі обсяги зниження реалізації інноваційної продукції за межі України є загрозливими, оскільки ставлять під сумнів спроможність української економіки виробляти конкурентоспроможний інноваційний продукт з великою доданою вартістю. Натомість залишаючись на міжнародних ринках лише експортером сировини, а не кінцевого продукту (формула 8). Тому дана проблема повинна вирішуватись на законодавчому рівні, а саме внесенням змін до Податкового кодексу України [7].

$$y = \frac{t}{7,892 \cdot 10^{-7} + 5,514 \cdot 10^{-5} t + 2,776 \cdot 10^{-7} t^2}, \quad (8)$$

$$R = 0,9779$$

На рис. 5. представимо динаміку фактичних та прогнозованих обсягів реалізованої інноваційної продукції за межі України протягом 2006 – 2017 рр.

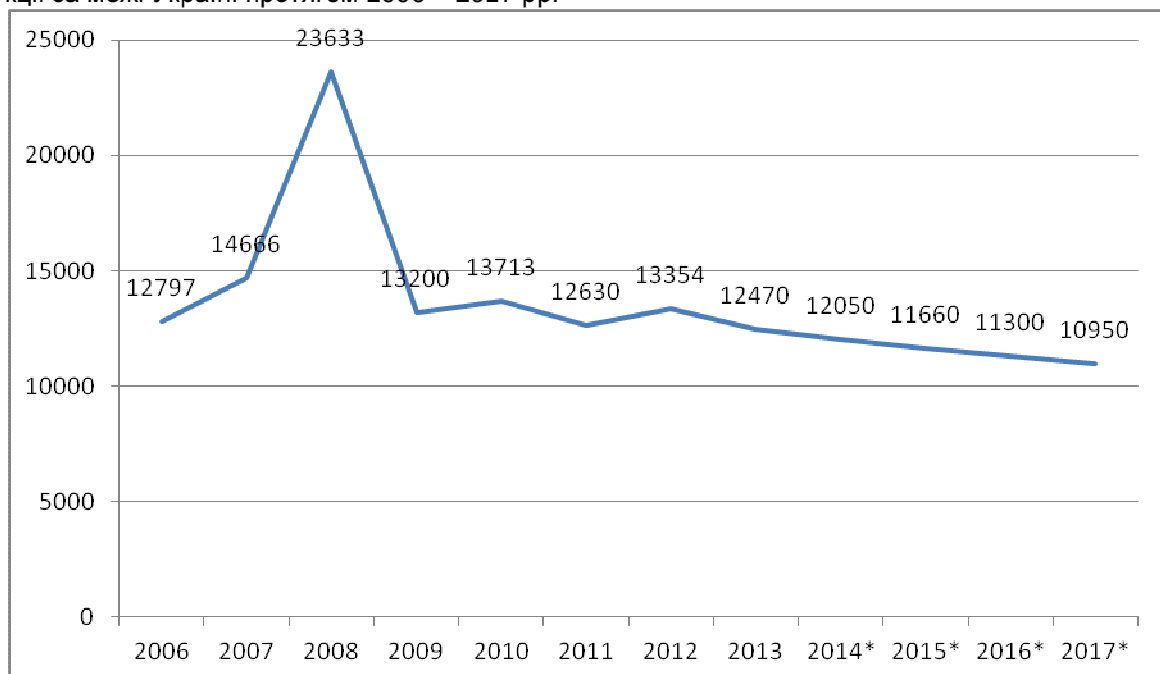

Рис. 5. Динаміка фактичних та прогнозних обсягів реалізованої інноваційної продукції за межі України млн. грн., 2006 – 2017* рр.

Джерело: [4]; * прогнозні показники розроблено автором

З даних наведених на рис. 5 видно, що динаміка фактичних та прогнозних обсягів реалізованої інноваційної продукції за межі України характеризується різними показниками. До початку фінансової кризи в економіці вона мала позитивну динаміку, інноваційна продукція з України користувалась попитом закордоном. Однак, погіршення економічної кон'юнктури на світових ринках зумовило різке скорочення попиту на інноваційну продукцію з України, що простежується різким падінням обсягів її реалізації протягом 2009 – 2013 рр. Прогноз обсягів реалізації інноваційної продукції закордон на 2014 – 2017 рр. також є негативним. Так у 2014 р. обсяги реалізованої інноваційної продукції закордоном становитимуть 12050 млн. грн., а у 2017 р. – 10950 млн. грн., тоді як у 2008 р. вони становили 23633 млн. грн.

Також, для дослідження та аналізу природи, розвитку вибраних нами показників використаємо апарат кореляційного аналізу. Кореляція – математична операція, яка дає можливість визначити ступінь невидимого (латентного) впливу між показниками. Існує автокореляція (автокореляційна функція) та взаємна кореляція чи кроскореляція (кроскореляційна функція). Зображення статистики кореляції в аналізі даних називають корелограмою. При аналізі часових рядів корелограма

представляє собою автокореляційну діаграму чи таблицю, яка демонструє силу впливу показників, зсунутих у часі.

Якщо використовується взаємно-кореляційна функція, то результат називають поперечною корелограмою. Корелограми є широко використовуваним інструментом для перевірки випадковості в наборі даних. Випадковість знаходиться шляхом обчислення автокореляції для значень даних при різних часових затримках. Якщо значення автокореляцій будуть близькі до нуля для будь-яких і всіх розділень часових затримок, то не можна стверджувати про зв'язок між досліджуваними показниками, і якщо автокореляція істотно відмінна від нуля, то аналітик може зробити справедливі статистичні та економічні висновки.

Корелограми допомагають знайти відповіді на такі питання:

1. Чи дані насправді випадкові?
2. Чи спостереження пов'язані з суміжними спостереженнями?
3. Чи пов'язані спостереження зі зсунутим спостереженням?

У таблиці 3 приведені автокореляційні функції обсягів фінансування інноваційної діяльності за кількістю інноваційно активних підприємств, підприємств, що впроваджували інновації та ін.

Таблиця 3

**Автокореляційні функції обсягів фінансування
інноваційної діяльності в Україні**

Показник	Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності, млн. грн.	Власні кошти	Кредитні кошти	Кошти держбюджету
Кількість інноваційно активних підприємств, од.	0,8107	0,5955	0,7212	0,2739
Кількість підприємств, що впроваджували інновації, од.	0,7840	0,5141	0,6279	0,4305
Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	0,3189	0,1226	0,3480	-0,3586
з них нових видів техніки	0,7079	0,8496	0,6708	0,3110
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.	0,8015	0,7326	0,6459	0,2173
Обсяг реалізованої інноваційної продукції за межі України, млн. грн.	0,3523	0,4198	0,4228	0,9177

Джерело: розроблено автором

Дані, отримані в результаті автокореляції свідчать про те, що кількість інноваційно активних підприємств досить сильно залежить від кредитних коштів, які вкладаються у дану сферу, у меншій мірі прослідковується залежність між власними коштами та коштами, які надходять з державного бюджету. Однак, проведене дослідження показує перспективи щодо залучення саме кредитних коштів, оскільки власні ресурси є обмеженим джерелом фінансування інноваційної діяльності.

Висновки з даного дослідження. Отже, триваючий нині спад виробництва у промисловості доводить необхідність стимулювання структурних зрушень, закладання підвалин нової національної економічної моделі розвитку. Тому пріоритетним завданням державної політики на сучасному етапі розвитку має бути модернізація національної промисловості на основі активізації інноваційних процесів. Прогнозне значення кількості інноваційно-активних підприємств у 2014 р., визначене за допомогою математичних моделей, складатиме 1878 од. та 2119 од. у 2017 р., тобто середньорічний темп зростання кількості інноваційно-активних підприємств складатиме 80 одиниць на рік. Однак, середньорічний темп зростання кількості підприємств, що впроваджуватимуть інновації є нижчим від середньорічного темпу зростання кількості інноваційно-активних підприємств, і складає лише 67 підприємств на рік. Сповільнене зростання є свідченням ризикованості та складності щодо впровадження саме інновацій на підприємствах.

Також, для дослідження та аналізу природи, розвитку вибраних нами показників обсягів фінансування інноваційної діяльності використано апарат кореляційного аналізу. Дані, отримані в результаті автокореляції свідчать про те, що кількість інноваційно активних підприємств досить сильно залежить від кредитних коштів, які вкладаються у дану сферу, у меншій мірі прослідковується залежність між власними коштами та коштами, які надходять з державного бюджету. Однак, ключову роль у формуванні інноваційного потенціалу промисловості України повинна відігравати держава, яка має використовувати для цього системні економічні інструменти державного впливу.

Література

1. Економіко - математичне моделювання : навчальний посібник / За ред. О. Т. Іващука. – Тернопіль: ТНЕУ «Економічна думка», 2008. – 704 с.

2. Податковий менеджмент: [підручник] / Ю.Б. Іванов, А.І. Крисоватий, А.Я. Кізіма, В.В. Карпова. – К. : Знання, 2008. – 525 с.
3. Івашук О.Т. Методи економетричного аналізу даних у системі STADIA : підручник / Івашук О.Т., Кулаїчев О.П. – Тернопіль, 2001. – 151 с.
4. Офіційна веб-сторінка Державної служби статистики України [Електронний ресурс] . – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
5. Офіційна веб-сторінка Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/>
6. Офіційна веб-сторінка Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=11&nreg=2755-17>
8. Показники сталого розвитку // Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wdc.org.ua/sites/default/files/SD2010-FULL-P2-UA_1.pdf
9. Соколовська А.М. Проблеми моніторингу ефективності надання податкових пільг в Україні // Фінанси України. – 2011. – № 3. – С. 42 – 53.
10. Статистичний щорічник України за 2011 рік. Статистичний збірник // Державна служба статистики України. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2012. – 558 с.

References

1. Ivashchuk, O.T. (2008), *Ekonomiko-matematychne modeliuвання* [Economics and mathematical modeling], tutorial, TNEU «Ekonomiczna dumka», Ternopil, Ukraine, 704 p.
2. Ivanov, Yu.B., Krysovatiy, A.I., Kizyma, A.Ya., Karpova, V.V. (2008), *Podatkovi menedzhment* [Tax management], textbook, Znannia, Kyiv, Ukraine, 525 p.
3. Ivashchuk, O.T., Kulaichev, O.P. (2001), *Metody ekonometrychnoho analizu danykh u systemi STADIA* [Methods of the econometric of analysis data in the system STADIA], textbook, Ternopil, Ukraine, 151 p.
4. The official web site of the State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://ukrstat.gov.ua>
5. The official web site of the State Fiscal Service of Ukraine, available at: <http://sfs.gov.ua/>
6. The official web site of the Ministry of Finance of Ukraine, available at: <http://minfin.gov.ua/>
7. *Podatkovi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 no. 2755-VI zi zminamy ta dopovnennnyamy* [Tax Code Ukraine dated 02.12.2010 № 2755-VI as amended and supplemented], available at: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=11&nreg=2755-17>
8. *Pokaznyky staloho rozvytku* [Indicators of Sustainable Development], Svitovyy tsentr danykh z heoinformatyky ta staloho rozvytku, available at: http://wdc.org.ua/sites/default/files/SD2010-FULL-P2-UA_1.pdf
9. Sokolovska, A.M. (2011), "The problems of monitoring the effectiveness of providing tax incentives in Ukraine", *Finansy Ukrainy*, no. 3, pp. 42–53.
10. *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2011 rik. Statystychnyi zbirnyk* (2012), [Statistical Yearbook of Ukraine for the year 2011. Statistical Collection], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, TOV «Avhust Treid», Kyiv, Ukraine, 558 p.

ЕКОНОМІКА ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 336.662:330.142.211.4

Левченко Н.М.,
д. держ. упр., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту,
Воробйова І.О.,
Запорізький національний технічний університет

АМОРТИЗАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛADOVA СТРАТЕГІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Levchenko N.M.,
doctor of state administration, assoc. prof., head of department
of accounting and audit
Vorobyova I.O.
Zaporizhzhia national technical university

DEPRECIATION POLICY AS A COMPONENT OF THE STRATEGY OF THE ENTERPRISE ACTIVITY

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку підприємництва важливими завданнями є вирішення проблемних питань щодо проведення радикальної, послідовної та комплексної амортизаційної політики. Практика свідчить, що гнучка амортизаційна політика держави й окремих підприємств є одним з основних факторів відновлення економічного зростання в умовах інвестиційної кризи, спаду виробництва й інфляції. Проте до тепер цілеспрямована державна амортизаційна політика в Україні відсутня і, як наслідок, на рівні підприємств система амортизації розглядається як другорядна у розв'язанні завдань відтворювального характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці науково-методичних засад управління процесом відтворення основних засобів та з'ясуванню ролі амортизаційних політики у його фінансовому забезпеченні присвячені роботи багатьох вчених-економістів, а саме: А.А. Безуглого, З.Н. Борисенко, В.О. Вишневського, В.І. Гринчуцького, В.Є. Козак, М.І. Крупки, О.Є. Кузьміна, О.О. Орлова, Ю.М. Стадницького та ін. Проте, незважаючи на значну кількість наукових напрацювань, низка завдань теоретико-методичного забезпечення обґрунтованого формування амортизаційної політики підприємства розроблена не досить повно, а тому вимагає уточнення та розвитку.

Постановка завдання полягає в системному дослідженні взаємозв'язку амортизаційної політики підприємства зі стратегією його діяльності й обґрунтування шляхів її оптимізації з метою створення умов більш повної реалізації відтворювальної функції амортизації, забезпечення ефективного та сталого функціонування підприємства в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формуючи амортизаційну політику підприємства, необхідно насамперед чітко з'ясувати її сутність та відмінності між категоріями знос і амортизація, які сьогодні досить часто несправедливо ототожнюються.

В економічній літературі під амортизацією розуміють об'єктивний економічний процес поступового відшкодування вартості основних засобів у період їх функціонування у виробництві з метою відшкодування до моменту закінчення строку експлуатації [1, с.33-34]. Такий підхід ґрунтується на визначенні терміну амортизації на законодавчому рівні, що представлено в П(С)БО 7 «Основні засоби» і Податковому кодексі України (далі ПКУ) [9, п.п.14.1.3; 5, п.4]. Водночас знос основних засобів – це втрата ними первинних фізичних і моральних характеристик під впливом сил природи, старіння та знецінення [6, с.153-156].

Виходячи з вищевикладеного, під амортизаційною політикою підприємства слід розуміти сукупність заходів, спрямованих на оптимальне поєднання методики нарахування амортизаційних відрахувань з метою забезпечення нормального режиму відтворення основних засобів. Проте аналіз досліджень наукових праць засвідчує відсутність єдиного підходу до трактування сутності даного поняття (табл.1).

На нашу думку, основою трактування поняття «амортизаційна політика» має стати відтворювальний підхід, за яким під амортизаційною політикою підприємства слід розуміти сукупність заходів по визначенню

методики формування амортизаційного фонду та спрямування його ресурсів на забезпечення нормального режиму відтворення основних засобів у відповідності до обраної підприємством стратегії діяльності. Відтак, формування амортизаційної політики стає окремим напрямом фінансової роботи на підприємстві, оскільки сума амортизаційних відрахувань є впливовою складовою на собівартість продукції, доходи підприємства і відповідно на результативність його діяльності.

Таблиця 1

Трактування поняття амортизаційна політика різними науковцями

№ п/п	Автор	Визначення
1	Виговська Н.Г. [4, с.59]	Амортизаційна політика - це складова частина загальнодержавної політики формування власних фінансових ресурсів, яка полягає в оптимізації потоку власних засобів, що реінвестуються у виробничу діяльність
2	Яремко І.Й. [11, с.76]	Амортизаційна політика – це цілеспрямована діяльність підприємства з вибору й застосування одного з можливих (законом дозволених) методів амортизації з метою максимізації обсягу власних фінансових ресурсів протягом амортизаційного періоду
3	Борисенко З.Н. [2, с.3]	Амортизаційна політика - це процес розробки норм і правил нарахування амортизації, встановлення порядку використання амортизаційного фонду
4	Бубенко П.Т [3, с.126]	Амортизаційна політика – це політика підприємства щодо вибору відповідних методів амортизації основних фондів і нематеріальних активів, а також забезпечення цільового використання амортизаційних відрахувань, зниження бази оподаткування, створення власних інвестиційних ресурсів тощо
5	Овод Л.В. [7, с.66]	Амортизаційна політика підприємства - це вибір і оптимальне поєднання способів, правил і методики нарахування та обліку амортизації, встановлення порядку використання амортизаційних відрахувань для відтворення основних фондів відповідно до умов господарювання і амортизаційної політики держави

Отже, основним критерієм відбору методів нарахування амортизації є досягнення оптимального співвідношення між величиною амортизаційних відрахувань і їх впливом на цінову конкурентоспроможність продукції підприємства. Підприємству слід враховувати, що ринкові ціни на його продукцію можуть не витримати амортизаційного «перевантаження». Так, на початковому етапі бізнесу при збільшенні суми амортизаційних відрахувань, за умов незначних обсягів прибутку, необхідним заходом стає збільшення ціни на продукцію, що веде (в умовах конкуренції) до зниження попиту на продукцію (рис.1).

Рис. 1. Взаємозв'язок методів амортизації із стадією життєвого циклу бізнесу

Джерело: [5, с. 280-284]

Характерним для другої та частково третьої стадії життєвого циклу є зниження витрат на виробництво та зростання попиту. У кінці стадії має бути досягнутий максимальний прибуток. У цей період спостерігається стабільність отримання грошей та їх інтенсивне витрачання на розширене відтворення основних промислово-виробничих засобів. Тож, на даній стадії більш доцільним є

застосування прискорених методів амортизації: прискореного зменшення залишкової вартості та кумулятивного.

Остання чверть третьої стадії відзначається зниженням продажу у зв'язку з насиченням ринку, зниженням прибутку на одиницю продукції. У цей час необхідно здійснювати пошук шляхів для переходу на нові вироби, що потребує додаткових вкладень у розвиток і відновлення основних промислово-виробничих засобів.

На четвертій стадії життєвого циклу бізнесу відбувається гальмування відновлення основних промислово-виробничих засобів. Тож, більш доцільно застосовувати пропорційні методи нарахування амортизації [5, с.280 - 284].

Таким чином, обираючи амортизаційну політику, потрібно дотримуватись певної послідовності дій щодо її формування (рис. 2):

- по-перше, чітко визначити стратегію діяльності підприємства;
- по-друге, керуючись ст.144 ПКУ, визначити об'єкти нарахування амортизації. Умовою віднесення об'єкта до основних засобів є очікуваний термін їх корисної експлуатації, який повинен перевищувати один рік або операційний цикл, якщо він відрізняється від року;
- по-третє, визначитись з класифікацією груп ОЗ у відповідності до ст.145.1 ПКУ;
- по-четверте, встановити у відповідності до ст.14.1.19 ПКУ вартість ОЗ, що підлягає амортизації. Вартість об'єкта, яка амортизується залежить від оцінки, переоцінки, встановлення ліквідаційної вартості та витрат на поліпшення основних засобів. При цьому підприємство має самостійно визначити ліквідаційну вартість об'єкта основних засобів, виходячи з припущення про можливу суму коштів, яку підприємство сподівається отримати від реалізації або ліквідації об'єкта основних засобів по закінченню строку його корисного використання;
- по-п'яте, встановити критерії визначення очікуваного терміну корисного використання ОЗ. Відомо, що важливими моментами при формуванні амортизаційної політики на підприємствах, яким оперує норма пп. 14.1.138 ПКУ є «очікуваний термін корисного використання (експлуатації)». Водночас жоден діючий нормативний акт не містить будь-яких алгоритмів або критеріїв визначення цього терміну. Згідно П(С)БО 7 «Основні засоби», він має встановлюватись підприємством самостійно з урахуванням умов та інтенсивності експлуатації, морального зносу та інших факторів. Проте серед практиків дотепер ведуться активні дискусії щодо варіантів його встановлення.

Зокрема, перший варіант визначення очікуваного терміну корисного використання ґрунтується на накопиченому досвіді підприємства при експлуатації подібних активів.

Другий варіант – ґрунтується на визначенні терміну корисного використання згідно з технічними документами, що додаються до придбаного об'єкта основних засобів (якщо такі дані в них містяться). Однак і цей варіант не є ідеальним, оскільки він не враховує специфіку експлуатації одного і того ж об'єкта в різних умовах.

Третій варіант – ґрунтується на визначенні терміну корисного використання з урахуванням галузевих особливостей шляхом розробки класифікатора із глибокою деталізацією об'єктів ОЗ [8].

Останній - ґрунтується на визначенні терміну корисного використання у відповідності до пункту 145.1 статті 145 ПКУ. Цей варіант, здавалось би, є найпростішим, однак, незважаючи на простоту, подібні терміни не можуть враховувати специфіку окремого об'єкта основних засобів, не кажучи вже про умови його використання і моральний знос.

Зазначимо, що проблема визначення терміну корисного використання основних засобів не нова і полягає не стільки в чисто технічному способі його визначення, скільки в науковій (економічній) обґрунтованості. Чим коротший термін служби, тим вища норма амортизації - необхідно швидше відтворювати основні засоби і тому більшу частину їх вартості у вигляді амортизації слід включати до собівартості продукції, що призводить до її збільшення. Чим триваліше термін, тим нижче норма амортизації, більший період відшкодування зносу і, отже, менше можливостей для своєчасного використання новітніх технічних досягнень. А це, звичайно, збільшує масштаби морального знецінення необоротних активів.

Підводячи підсумок вищевикладеному, слід зазначити, що фізично можливий термін служби ОЗ не може бути основою для визначення терміну корисного використання та відповідно норм амортизації. Він повинен визначатись, виходячи з економічно доцільного терміну служби, який може бути менше фізично можливого [10, с. 297-306], але в будь-якому випадку не бути менше від мінімального допустимого строку, чітко регламентованого для кожної групи ОЗ пунктом 145.1 статті 145 ПКУ.

На наступному етапі мають бути визначені випадки припинення нарахування амортизації.

І основним етапом формування амортизаційної політики має стати вибір методу нарахування амортизаційних відрахувань в залежності від обраної стратегії діяльності підприємства. Згідно П(С)БО 7, зарахувавши об'єкт до складу основних засобів, підприємство має право нарахувати амортизацію за одним з п'яти методів: прямолінійним, виробничим, кумулятивним, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості. Тож, саме обрана підприємством стратегія діяльності має бути взята за основу при виборі методу нарахування амортизації.

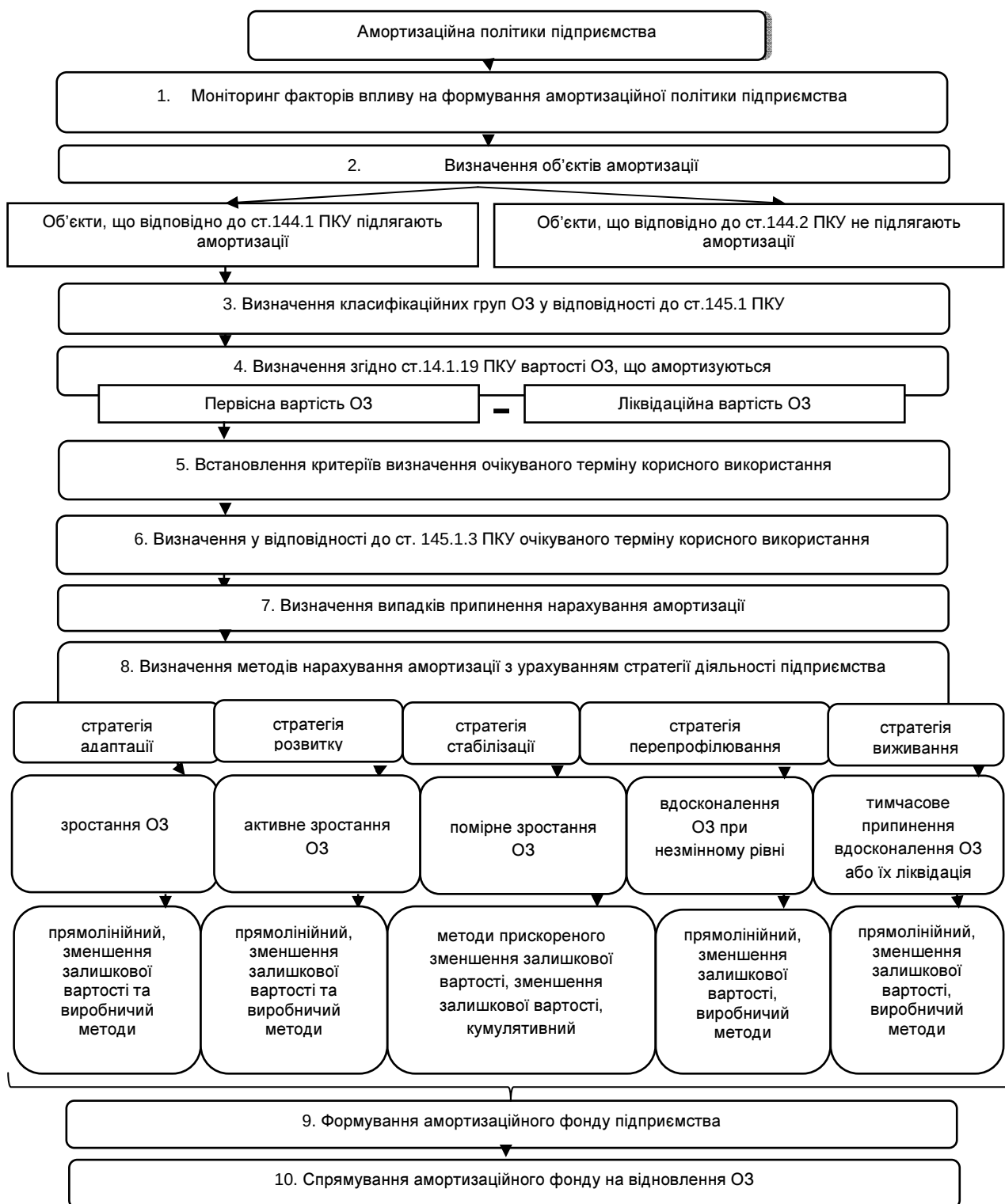

Рис. 2. Послідовність формування амортизаційної політики підприємства

Джерело: авторська розробка

Якщо підприємством обрана стратегія адаптації бізнесу на ринку, то перед керівництвом стоїть завдання збільшення ОЗ, а отже найбільш оптимальними методами нарахування амортизації за такої стратегії є прямолінійний, зменшення залишкової вартості та виробничий методи. Аналогічні методи є оптимальними і при обранні підприємством стратегії розвитку, оскільки вона передбачає активне збільшення ОЗ.

Водночас стратегія стабілізації бізнесу передбачає помірне зростання ОЗ і вимагає на зміну методів нарахування амортизації на методи прискореного зменшення залишкової вартості, зменшення залишкової вартості та кумулятивний.

Стратегія перепрофілювання характеризується вдосконаленням ОЗ при незмінному їх рівні, а отже оптимальними методами нарахування слід визнати прямолінійний, зменшення залишкової вартості та виробничий методи.

Для стратегії виживання характерними є тимчасове припинення вдосконалення ОЗ або їх ліквідація, отже найбільш доцільним є застосування прямолінійного, зменшення залишкової вартості та виробничого методів.

Отже, визначальними критеріями обрання методів нарахування амортизації та формування амортизаційної політики мають стати обрана стратегія діяльності підприємства та у відповідності до неї визначений очікуваний термін корисного використання основних засобів.

Звідси обрана підприємством амортизаційна політика має бути спрямована на:

- забезпечення системою амортизації (методами та нормами амортизації) повного відображення величини зносу і, відповідно, об'єктивної величини перенесеної вартості основних фондів на витрати виробництва;

- формування об'ємних параметрів амортизаційного фонду у відповідності з об'єктивними процесами зношування основних фондів (з врахуванням як фізичного, так і морального зносу), відновлювальної вартості основних фондів;

- створення системою платіжно-розрахункових відношень повної можливості надходження амортизаційних відрахувань промислового підприємству у складі грошової виручки від реалізації продукції (забезпечення умов надходження амортизаційних відрахувань в обіг підприємства);

- створення системи збереження, страхування, резервування, накопичення та цільового направлення амортизаційних відрахувань;

- формування системи фінансового менеджменту, поточного та стратегічного планування витрачання амортизаційного фонду, що забезпечить спрямування його ресурсів на фінансування капітальних вкладень, відшкодування та накопичення основного капіталу.

Лише за таких умов амортизаційна політика відповідатиме обраній стратегії діяльності підприємства та може бути визнана оптимальною.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, проаналізувавши етапи формування амортизаційної політики підприємства, можна дійти висновку, що вибір амортизаційної політики залежить від цілей, які ставить керівництво щодо управління підприємством. Основними критеріями вибору амортизаційної політики мають стати стратегія розвитку підприємства та очікуваний термін корисного використання основних засобів.

Література

1. Бондар М.І. Амортизація необоротних активів: облік та оподаткування / М.І. Бондар, В.В. Бабіч // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 1(55). – С. 33-34.
2. Борисенко З.Н. Амортизационная політика : монографія / З.Н. Борисенко. – Киев : Наукова думка, 1993. – 386 с.
3. Бубенко П.Т. Амортизація і відновлення основних фондів житлово-комунальних підприємств : монографія / П.Т. Бубенко, В.І. Титяєв, О.В. Димченко. – Харків : ХНАМГ, 2010. – 126 с.
4. Виговська Н.Г. Удосконалення обліку амортизації: стан, проблеми, перспективи. - Житомир. ЖІТІ, 1998. – 59 с.
5. Котова М.В. Вибір оптимального методу нарахування амортизації за бухгалтерським обліком для підприємств промисловості / М.В. Котова // Труды Одесского политехнического университета. – 2009. – № 2. – С. 280–284.
6. Мороз Ю.Ю. Моніторинг стану і розвитку амортизаційної політики в сільськогосподарських підприємствах / Ю.Ю. Мороз // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 2(52). – С. 153-156.
7. Овод Л.В. Сутність амортизаційної політики та її складові елементи / Л.В. Овод // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2003. – № 5. – Ч. 2. – Т. 1. – С. 64-68.
8. Платонова І.А. Проблеми обліку основних засобів в Україні [Електронний ресурс] / І.А. Платонова. – Режим дос тупу: <http://intkonf.org/platonova-ia-problemi-obliku-osnovnih-zasobiv-v-ukrayini/>
9. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
- 10.Скрипник М.І. Економічний зміст амортизації основних засобів та пробеми її нарахування в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки / М.І. Скрипник, Н.П. Похілюк // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Серія : Економіка і управління. – 2013. – Вип. 25. – С. 297-306.

References

1. Bondar, M.I. (2011), "The depreciation of non-current assets: account and taxation", *Visnyk ZhDTU*, no. 1(55), pp. 33-34.

2. Borysenko, Z.N. (1993), *Amortyzatsionnaia polytyka* [The depreciation policy], monograph, Naukova dumka, Kyiv, Ukraine, 386 p.
3. Bubenko, P.T. (2010), *Amortyzatsiia i vidnovlennia osnovnykh fondiv zhytlovo-komunalnykh pidpriemstv* [Depreciation and capital maintenance of housing and utility enterprises], monograph, KhNAMH, Kharkiv, Ukraine, 126 p.
4. Vyhovska, N.H. (1998), *Udoskonalennia obliku amortyzatsii: stan, problemy, perspektyvy* [Rationalization of depreciation accounting: state, problems, prospects], ZhITI, Zhytomyr, Ukraine, 140 p.
5. Kotova, M.V. (2002), Choosing the optimum amortization charge method, according to cost-accounting, for industrial enterprises, *Trudy Odesskoho polytekhnicheskoho unyversyteta*, no. 2 (18), pp. 280-284.
6. Moroz, Yu.Yu. (2010), "Condition monitoring of development of depreciation policy in agricultural enterprises", *Visnyk ZhDTU*, no. 2(52), 153 p.
7. Ovod, L.V. (2003), "Essence of depreciation policy and its building blocks", *Announcer of the Technological university of Podillya*, no. 5, part 2, Vol. 1, p. 66.
8. Platonova, I.A. "Problems of accounting for fixed assets in Ukraine", available at: <http://intkonf.org/platonova-ia-problemi-obliku-osnovnih-zasobiv-v-ukrayini/>
9. Ofitsiyni portal Verkhovnoi Rady Ukrainy (2010), "The Internal Revenue Code of Ukraine from 02.12.2010 no. 2755-VI", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
10. Skrypyuk, M.I. (2013), "Economic substance of depreciation of fixed assets and problems of its extra charge in the conditions of the socially oriented market economy", *Zbirnyk naukovykh prats Derzhavnoho ekonomiko-tekhnolohichnoho universytetu transportu. Ser.: Ekonomika i upravlinnia*, issue 25, pp. 297-306
11. Yaremko, I.I. (2003), *Znos i amortyzatsiia neoborotnykh aktiviv - instrument otsinky kapitalu pidpriemstva* [Depreciation and amortisation of noncurrent asset is assessment tool of business capital: monograph], Novyi svit, Lviv, Ukraine, 76 p.

УДК 658

Прокопенко В.І.,
д.т.н., професор кафедри прикладної економіки
Бондаренко Л.А.,
асистент кафедри економіки підприємства
ДВНЗ «Національний гірничий університет»

ОБҐРУНТУВАННЯ СКЛАДУ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЕКТУ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КАР'ЄРНИХ АВТОСАМОСКИДІВ

Prokopenko V.I.,
dr.sc.(techn.), professor of the department of applied economics
Bondarenko L.A.,
assistant of the department of economics business
SHEI «National mining university»

SUBSTANTIATION OF THE INNOVATIVE PROJECT FOR THE COMPETITIVENESS OF MINE DUMP

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток країни та окремих її суб'єктів неможливий без використання транспортних засобів. Автомобілебудування є потужною галуззю, яка забезпечує та формує зиски в інших видах економічної діяльності, котрі природно пов'язані з конкурентоспроможністю продукції. Як економічна категорія названа спроможність є результуючою комплексу чинників, що характеризують окрему продукцію, її положення на ринку та привабливість для споживача. В конкурентоспроможності продукції віддзеркалюється сприйняття споживачами результатів діяльності підприємства шляхом їх порівняння з конкуруючими пропозиціями та оцінки рівня задоволення споживчих потреб. Оскільки попит та пропозиція визначаються відповідно до певного моменту часу, то інноваційний проект з підвищення конкурентоспроможності продукції також набуває більшої актуальності для споживача або втрачає таку оцінку. Отже, керівництво

підприємством має постійно приділяти увагу впровадженню окремих новацій, ураховуючи потреби та спроможності споживача його продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конкурентоспроможність продукції машинобудівних підприємств, зокрема, автовиробників, досліджували багато вчених. В умовах інноваційної економіки країни постала потреба переглянути підходи до реалізації інноваційних проектів. Як зазначено у роботі [1], модель безперервного виконання етапів інноваційного циклу дає можливість установити низку концептуальних поглядів на організацію інноваційного процесу як на мікро-, так і на макрорівні. У цьому зв'язку А.І. Кабанов [2, с. 41-42] відзначає, як важливий аспект інноваційного розвитку, етапи складання бізнес-плану, організації робіт, визначення структури управління та посадових функцій.

Досягнення кінцевого результату від отримання споживчих властивостей продукції на різних етапах інноваційного процесу забезпечує інноваційний менеджмент [3]. Він дозволяє поєднувати воедино усі стадії життєвого циклу продукції: дослідження, розробку конструкції, підготовку й організацію виробництва, експлуатацію; координацію розробників, виробників і споживачів нової продукції. Оскільки діяльність розробника та замовника нововведення пов'язана зі значним ризиком, то в їх створенні на серйозну увагу заслуговує принцип мінімізації інноваційного ризику, запропонований Швецом В.Я. [4]. Принцип базується на диверсифікації напрямів впровадження нововведень та експериментальної перевірки впроваджуваних продуктів. З метою точнішої оцінки витрат на здійснення науково-технічних розробок слід застосовувати функціонально-вартісний аналіз [3].

На основі наукового узагальнення результатів досліджень та досвіду інноваційної діяльності окремих промислових підприємств варто обумовити напрями та зміст їх інноваційної діяльності [5]. Вони можуть бути використані в інноваційних проектах для поліпшення показників виробництва та збуту продукції інших підприємств, зокрема, автозаводу. При складанні проектів слід ураховувати спроможність, можливість та готовність підприємства до інноваційного розвитку. Методичні положення такого підходу запропонував Н.О. Воронко в роботі [6]. Названі показники дозволяють оцінити відповідність інноваційного потенціалу підприємства обраному напрямку створення конкурентних переваг автомобільної продукції. При розробленні та реалізації інноваційних проектів, пов'язаних із забезпеченням конкурентоспроможності автомобілів, особливої важливості набуває визначення оптимального складу та структури наявного та мобілізаційного потенціалу конкурентоспроможності підприємства, що виробляє продукцію, тобто встановлення такого обсягу пасивної частини основних засобів, при якій забезпечувалася б найбільш ефективна робота їх активної частини [7]. Основні виробничі засоби промислових підприємств, що сформовані у попередні роки, не можуть бути базою їх подальшого економічного розвитку [8]. При відтворенні засобів слід управляти фінансами підприємств таким чином, щоб кошти на забезпечення нововведень матеріальними і трудовими ресурсами були передбачені окремою статтею [9].

Вплив фінансового стану підприємства на рівень використання основних засобів зумовлений його тісним зв'язком з оборотними й інвестиційними ресурсами [10]. Саме їх достатність забезпечує використання засобів у виробничому процесі, якісне обслуговування і своєчасне оновлення. Тут велике значення має оцінка здатності підприємства акумулювати власні грошові ресурси для їх подальшого інвестування в інноваційні проекти.

В проаналізованих та інших наукових працях насамперед приділена увага вивченню та оцінці сучасного автомобільного ринку України, визначенню загальних підходів до формування конкурентних переваг продукції, маркетинговим стратегіям, інноваційній діяльності, економічній безпеці підприємств тощо. Проте, обмежена увага надана питанням управління конкурентоспроможністю в аспекті проектного менеджменту, спрямованого на своєчасне виконання автовиробниками поставлених завдань.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування подальшого розвитку концептуальних засад та практичних підходів до забезпечення конкурентоспроможності кар'єрних автомобілів для перевезення гірських порід на засадах реалізації інноваційного проекту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішення поставленого завдання передбачає структуризацію управління конкурентоспроможністю продукції, що представляє собою процес координації дій зацікавлених осіб для забезпечення їх інтересів шляхом пошуку та реалізації узгоджених проектів та програм щодо продукції. Управління конкурентоспроможністю складається з сукупності етапів, які виконуються послідовно та/або зі зміщенням у часі при виконанні певних умов тощо. Оскільки конкурентоспроможність утворюється на певний час, коли продукція (в т.ч. супутній сервіс) відповідає очікуванням споживачів, важливим є критерій своєчасного виконання передбачених проектів та програм для формування певної ознаки конкурентоспроможності. Неврахування фактору часу утворюватиме ризик нерентабельності проекту. Іншим критерієм вибору щодо проекту посилення конкурентних переваг є витрати, пов'язані з проектом. Загальна сума витрат розподіляється серед окремих завдань. Тобто, загальне управління конкурентоспроможністю слід розглядати як процес, що складається з відокремлених та пов'язаних проектів, які характеризуються: метою; обсягом коштів; термінами виконання.

Як зазначають науковці, що систематизували тлумачення витрат на підготовку та освоєння

нової продукції (або техніки), в теоретично-практичній площині існує велика кількість майже тотожних визначень цих витрат на освоєння: «нових видів продукції», «нових виробів», «нової продукції», «нових технологій і технологічних процесів», «нових видів цивільної продукції», «нової техніки», «витрати на підготовку та освоєння виробництва» тощо [11].

В більшості випадків структура цих витрат майже тотожна, за винятком підприємств, що планують диверсифікувати бізнес. Переважна більшість фахівців погоджується, що поняття та склад витрат на підготовку та освоєння виробництва нової продукції варто визначати відповідно до етапів самого процесу. Це дозволяє розглядати окремі роботи в межах окремих проектів, які представляють собою зазвичай велику кількість взаємозалежних робіт з обумовленою датою початку, відомими цілями та датою завершення

Взаємозалежні проекти поєднують в програми, що відбиває програмно-цільовий метод управління. Цей метод відповідає завданню щодо забезпечення конкурентоспроможністю автовиробника. Для потреб управління окремою інновацією застосовують методичні засади проектного менеджменту, що містить алгоритми ефективної координації робіт, управління часом, вартістю, якістю, комунікацією, людськими ресурсами, закупівлями та ризиком [3]. Головною відмінністю проектного управління від процесного є орієнтація на кінцевий результат в умовах ресурсних обмежень, які характеризують потенціал конкурентоспроможності підприємства. В цьому аспекті, на нашу думку, доцільно розрізняти наявний та мобілізаційний потенціал конкурентоспроможності підприємства. В першому випадку йдеться про можливість використання вже сформованих активів підприємства, які будуть завантажені завданнями в межах проекту за окремою продукцією. Мобілізаційний потенціал конкурентоспроможності підприємства віддзеркалює характеристики та умови щодо залучення на договірних або інших засадах ресурсів (матеріально-технічних, трудових, фінансових, інтелектуальних), що належать потенційним бізнес-партнерам, зацікавленим в спільному здійсненні проекту.

В аспекті проектного підходу до управління розвитком підприємства О.В. Потьомкіна наголошує, що передбачені зміни обов'язково мають супроводжуватись відповідними проектами в сфері підготовки персоналу, які виконуватимуть підготовчі та оперативні роботи [8]. Для реалізації проектного підходу в управління широко застосовується сітьове моделювання [12] та бізнес-планування. Зокрема в роботі О.Г. Тімінського [9] йдеться про розвиток принципів побудови календарно-сітьової моделі проекту з елементами проактивності, що спрямовані на попередження негативних сценаріїв розвитку проекту. Його доробки стосуються наступного: визначення заходів, спрямованих на упередження ризиків при наявності відповідної симптоматики; включення в модель процесу закупівель; визначення доцільної кількості віх; обмеження періоду детального планування; додаткове планування процедури узгоджень та інші.

Основна ідея проактивності полягає в скорочення часу на виконання проекту. В зв'язку з цим перелік етапів проекту може бути суттєво розширений. Природно, що різні підприємства мають індивідуальний потенціал щодо проведення науково-технічної підготовки виробництва. Тому за умов необхідних ринкових потреб в оновленнях на підприємстві має здійснюватись оцінка та моніторинг відповідного потенціалу. Для цього С. Алексєєва [13, с. 88-93] відокремлює етапи інформаційного забезпечення, оцінки стану та потреб в дослідницьких ресурсах, розрахунку часткових та інтегрального показників. В контексті завдання, що з'ясовують автори, зазначимо, що така діяльність також може бути розглянута як елемент виконання проекту.

Отже, погляди на склад проекту оновлення продукції відносно усталені, а зміни стосуються урахування певних особливостей часу та умов здійснення процесів (можливостей збору інформації, регламентації робіт, забезпечення ресурсами, їх обліку та відшкодування тощо). Однак не достатньо науковцями приділено уваги тому, які альтернативні варіанти дій має підприємство на кожному з етапів проекту.

В сфері забезпечення конкурентоспроможності продукції проект має загальний термін виконання, в тому числі, строки його обґрунтування й планування. Проект розподіляється на окремі завдання (і). Склад процесу управління конкурентоспроможністю розглянемо на прикладі проекту оновлення двигуна автомобіля в напрямі підвищення їх потужності, зниження рівня витрат палива, зменшення забруднення атмосфери. Пошук технічних рішень з оновлення двигуна та впровадження новацій у виробництво може бути здійснений трьома способами (рис. 1): 1. Самостійно підприємством за рахунок власних/залучених ресурсів; 2. В коаліції бізнес-партнерів, які зацікавлені в окремих результатах та розподілі робіт за проектом; 3. На засадах аутсорсингу.

Вибір першого способу пов'язаний з наявним потенціалом підприємства виконувати передбачені роботи за рахунок власних трудових ресурсів (наявної кількості та кваліфікації), основних засобів та фінансування нових проектів. Самостійність виконання робіт також забезпечує зберігання інформації, яка є інтелектуальною власністю та забезпечує конкурентні переваги. Підприємство, завдяки реалізації проекту, еволюціонує та перетворюється на більш гнучке, здатне адаптуватись до нових умов зовнішнього середовища. Якщо підприємство має великий досвід самостійних дослідницьких робіт та впровадження новацій, то ймовірність вибору першого способу реалізації проекту вища.

Проте, важливими чинниками вибору є також співвідношення витрат, якості та часу отримання результату. Ризики першого способу виявляються при переоцінці власних сильних сторін персоналу та за умов відсутності привабливих умов виконання робіт (період проекту; завантаженість поточними справами; пріоритет фінансування інших завдань тощо). Отже, існування на підприємстві всіх необхідних умов ефективного ведення планових робіт за проектом є умовою пріоритету самостійного пошуку та впровадженню новацій.

Рис. 1. Суб'єкти та способи впровадження проекту формування ознак конкурентоспроможної продукції

Джерело: авторська розробка

При акумулюванні зазначених вище ризиків виникає об'єктивна необхідність залучення потенціалу інших підприємств, зокрема, конкурентів для формування передумов стимулювання споживчого попиту. В такому випадку утворюється тимчасова коаліція, учасники якої узгоджують власні інтереси та координують діяльність для досягнення спільної мети.

До переваг другого способу виконання проекту традиційно відносять обмін досвідом, скорочення термінів виконання проекту, зменшення витрат на здійснення робіт, тобто, такі аспекти рішення, що сприяють виникненню синергетичних ефектів. Формальне створення коаліцій передбачає укладання низки угод стосовно майбутньої діяльності. Зміст таких документів визначається багатьма фахівцями як основа сталості стратегічного альянсу. Поширеними чинниками ризику входження підприємства до коаліцій є втрата контролю за процесами та результатами внаслідок недостатньої уваги при обґрунтуванні стратегічних угод цілям та принципам прийняття рішень партнерів. Певні види робіт можуть бути надані підрядним організаціям на договірних підставах, що дозволяє не відволікатись від виконання інших актуальних завдань, але потребує значного фінансування та впевненості в обраних партнерах стосовно виконання замовлень. Управлінський вплив на виконавця робіт суттєво обмежений після визначення змісту договору-підряду. В цьому способі реалізації проекту переважають ризики невірної оцінки потенціалу підрядника та виконання робіт з відхиленнями, що є критичними для здобуття конкурентоспроможності нового продукту.

Проект починається з факту визначення та сприйняття необхідності внесення змін, наприклад, в конструкцію двигуна автомобіля для забезпечення споживчих очікувань, тобто рішення керівництва підприємства. До групи основних етапів відносять: фундаментальні та прикладні дослідження; оновлення інструментальної бази для виготовлення продукту; виготовлення та іспити дослідного зразка; оцінка результатів іспитів дослідного зразка та корегування ТЕО; оновлення виробничих потужностей та виконання виробничих програм, інші. Структура проектів за етапами може вирізнятися внаслідок ступеня деталізації виконуваних робіт, їх змісту та особливостей виконання робіт. Тобто, типова структура перетворюється в індивідуальну в залежності від ситуативних чинників та суб'єктивного бачення керівників проекту порядку виконання окремих робіт. Кінцевим етапом проекту, в межах поставленого авторами завдання, будемо вважати освоєння виробництва в планових обсягах (відокремлюємо комерційну фазу – реалізацію продукту). Розглянемо ці етапи та можливі варіанти способів їх впровадження більш ґрунтовно (рис. 2).

Пошук принципово нових технологічних рішень для автомобільного двигуна (проривів) потребує ґрунтовних фундаментальних досліджень стосовно властивостей існуючих та новітніх матеріалів, взаємодії хімічних компонентів тощо. Такі роботи не розповсюджені на вітчизняних підприємствах та в більшості виконуються на замовлення. Як варіант виконання таких досліджень є коаліційна угода стосовно об'єднання наукових та/або фінансових ресурсів, наприклад, утворення консорціуму. Наявність багатьох науково-виробничих та дослідницьких організацій може стати причиною рішення щодо розміщення відповідного замовлення, але отримані результати фундаментальних досліджень характеризуються низьким відсотком їх ймовірного практичного застосування.

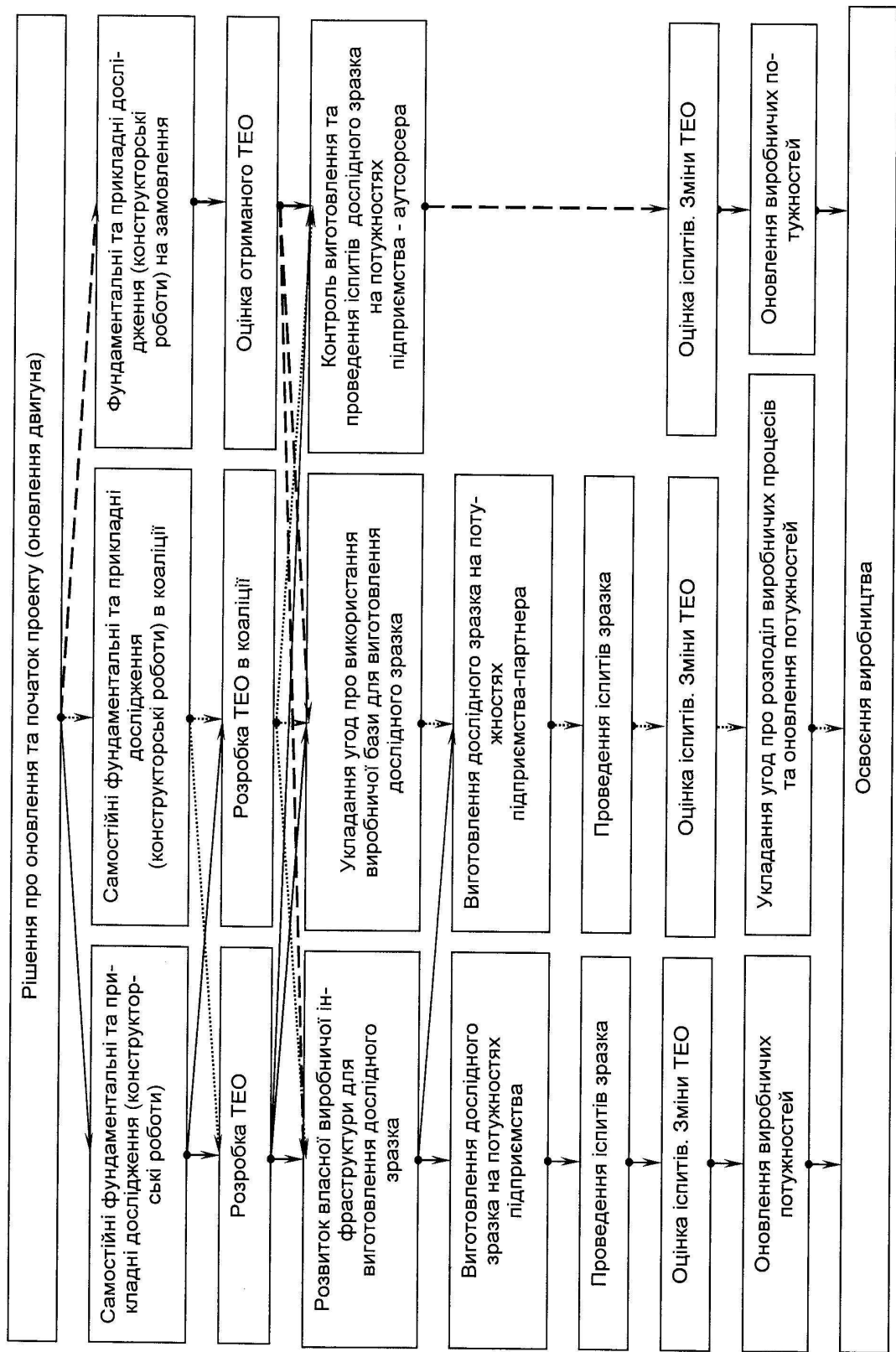

Рис. 2. Етапи інноваційного проекту (за варіативними виконавцями)
Джерело: авторська розробка

Таким чином, високий ризик фундаментальних досліджень як самостійно, так й шляхом взаємодії з партнерами або аутсорсерами підвищує доцільність придбання ліцензій на виготовлення дещо морально застарілих двигунів, але таких, що відповідають очікуванням цільової групи споживачів.

Більшість підприємств з розвинутою конструкторською функцією надає перевагу модифікації вже існуючих двигунів, що спрямовує пошук в сторону відповідних новацій. Для цього здійснюються прикладні дослідження, які цілком можуть відповідати профілю та кваліфікації персоналу конструкторського та технічного відділів підприємства.

Спільне або підрядне проведення прикладних досліджень у порівнянні з фундаментальними буде відбуватись під більшим контролем з боку підприємства-замовника, оскільки відбуватиметься логічне нарощування потенціалу в межах акумульованого досвіду. Високий експертний досвід підприємства-замовника оцінюється як засіб впровадження проектів з найменшим ризиком, а також захисту власних інтересів при розподілі авторських прав на спільний результат.

Слід звернути увагу, що набуття досвіду в самостійних або спільних проектах повністю відповідає концепції S-кривої «біографії» технологій, де фази процесу досліджень та розробок характеризуються різним періодом дії та відповідним змінюванням стадії життєвого циклу технології (рис. 3 за роб. [7]).

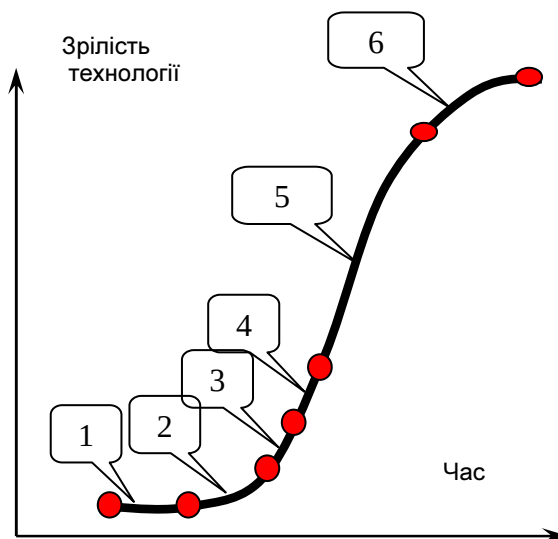

Рис. 3. Концептуальна S- крива життєвого циклу технологій:

- 1- запозичення: початкові знання від університетів;
- 2- інтерналізація: запрошення наукових співробітників, інвестиції в дослідження;
- 3- інституалізація: власні дослідницькі лабораторії;
- 4- спеціалізація: незалежність, автономність дослідницьких центрів від зовнішніх джерел інформації, фахівців;
- 5- рутинізація: завершення розробок, поліпшення;
- 6- відновлення: прорив; повторення циклу; аутсорсинг

Джерело: авторська розробка за [7].

Це стосується таких альтернатив: отримувати знання від університетів; запрошувати науковців до співробітництва; виконувати власні дослідження; формувати замкнену систему нових знань на підприємстві; повторювати цикл для здійснення прориву або концентрувати увагу на аутсорсингу. Тобто, йдеться про поступове формування власного науково-дослідницького потенціалу підприємства та комерціалізацію розроблених новацій на постійній основі життєвого циклу. Вартість та час здійснення робіт на окремому етапі буде визначатись початковими характеристиками підприємства та рівнем сприйняття нових знань, нових організаційних форм взаємодії з партнерами (аутсорсерами).

Наступний етап проекту формування ознак конкурентоспроможної продукції передбачає виготовлення або купівлю основних засобів, необхідних для виробництва дослідного зразка. Таке оновлення основних засобів також може відбуватись на території підприємства або роботи можуть бути передані партнерам з відповідними виробничими потужностями. Переваги та ризики кожного з способів впровадження етапу обумовлені змістом та обсягом витрат, часом виготовлення дослідного зразка та проведення іспитів. Останні етапи – внесення змін в техніко-економічне обґрунтування, оновлення виробничих потужностей у відповідності до виробничої програми та освоєння виробництва – мають характеристики, подібні до описаних вище етапів проекту формування ознак

конкурентоспроможної продукції.

Таким чином, підприємство має декілька альтернатив власних дій в межах проекту, а їх розмаїття та оптимальний вибір свідчатиме про ефективність системи управління, орієнтованої на підвищення конкурентоспроможності. Загальна тривалість виконання проекту складається з суми передбачених етапів:

$$T_{\Pi} = \sum_i^n t_i, \quad (1)$$

де T_{Π} – загальний час на виконання проекту;

Π – проект формування ознак конкурентоспроможної продукції;

i – окремий етап проекту, $i=1 \dots n$;

n – кількість етапів;

t_i – час на виконання окремого етапу проекту.

Розподіл часу між етапами передбачає ймовірну зміну відповідної структури (за ресурсом – час) завдяки зміщенню термінів початку та завершення етапів, а також суміщення робіт за часом їх виконання. Це може забезпечити планове скорочення $t_{i,пл}$ i – го етапу та загального часу виконання проекту, тому вираз (1) буде змінений на наступний:

$$T_{\Pi_{пл}} \leq \sum_i^n t_{i,пл} \quad (2)$$

Для потреб оцінки ефективності управління часом розглядатиметься абсолютне відхилення між плановим та фактичним часом здійснення проекту, що виходить з нерівності:

$$T_{\Pi_{ф}} < \sum_i^n t_{i,пл} \quad (3)$$

Аналогічно виразу (1) характеризується проект за ресурсом – вартість робіт за витратами на їх виконання. Загальна вартість проекту дорівнюватиме:

$$V_{\Pi} = \sum_i^n v_i, \quad (4)$$

де V_{Π} – загальні витрати на виконання проекту; v_i – витрати на виконання окремого i – го етапу проекту.

Відповідно до виразу (2) заплановане скорочення загальних витрат

$$V_{\Pi_{пл}} \leq \sum_i^n v_{i,пл}, \quad (5)$$

де $v_{i,пл}$ – скорочення витрат на виконання i – го етапу проекту.

Ефективність управління вартістю проекту оцінюється за виразом, аналогічним виразу (3):

$$V_{\Pi_{ф}} < \sum_i^n v_{i,пл} - \quad (6)$$

Головним елементом вибору способу впровадження проекту є кількість та вартість етапів, а також можливість їх одночасного виконання або часткового суміщення в часі. Для контролю строків виконання проекту використовують елементи методу *PERT* (техніка оцінки та огляду програми), який застосовується у разі неможливості точно визначити тривалість всіх або деяких робіт.

Вирішення завдання пошуку оптимального часу виконання робіт за критерієм мінімуму витрат часу здійснюється методом побудови сітьової моделі проекту та скорочення часу на виконання робіт критичного шляху. Нескладні проекти з невеликою кількістю робіт та їх зв'язками можуть бути оцінені на основі додавання витрат та вибору мінімального значення в зворотному напрямку: при переході від кінцевої до попередньої події. Виходячи з цього, алгоритм обґрунтування складу інноваційного проекту за виконавцями робіт щодо забезпечення конкурентоспроможності продукції автовиробника може бути представлений в наступний спосіб (рис. 4).

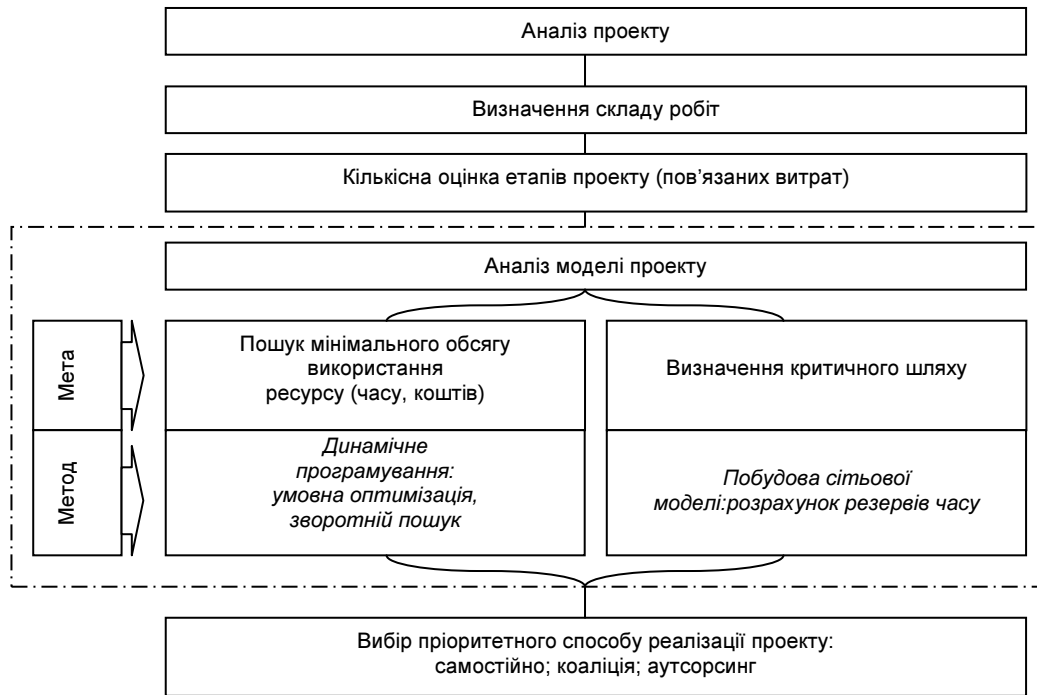

Рис. 4. Обґрунтування складу інноваційного проекту (за виконавцями робіт) щодо забезпечення конкурентоспроможності продукції автовиробника

Джерело: авторська розробка

В цьому алгоритмі слід акцентувати увагу на можливості підвищення ефективності діяльності виконавців робіт на критичному шляху, а також ймовірності ефективного виконання цих робіт, що забезпечують мінімальні витрати ресурсу.

Висновки з даного дослідження.

1. Склад проекту з підвищення конкурентоспроможності автомобілів на підставі їх інноваційного вдосконалення характеризується особливостями: виходить зі складу традиційних етапів проекту (від досліджень до впровадження результатів); залежить від наявності партнерів та можливостей налагодити з ними ефективну взаємодію; обумовлена кон'юктурою ринку спеціалізованих послуг аутсорсерів.

2. Обмеження переходу між способами виконання окремих робіт та інноваційного проекту, у цілому, (від самостійного до аутсорсингу) на його різних етапах обумовлені такими чинниками: наявність власних ресурсів; вмотивованість виконавців щодо виконання окремих робіт; спроможність організувати виконання робіт. Ефективність діяльності суб'єктів, що виконуватимуть роботи, передбачені проектом, визначають рівень конкурентоспроможності продукції автовиробника

3. Напрямом подальших досліджень слід вважати визначення потенціалу виконавців проекту (окремих робіт) та можливостей заміни виконавців під час впровадження проекту. Ці заходи стосуються оцінок вартості, часу та ризику проекту, спрямованого на отримання конкурентних переваг. Вагомим також є завдання щодо розвитку інструментарію економічної оцінки рівня підготовки автомобіля до специфічних умов його використання окремим споживачем (ринковим сегментом).

Література

1. Амоша А.И. Системный анализ шахты как объекта инвестирования / Амоша А.И., Ильяшов М.А., Салли В.И. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2002. – 68 с.
2. Кабанов А.И. Механизм управления инновационными процессами на современном этапе (на примере угольной промышленности Украины) / А.И Кабанов. – Д. : ИЭП НАН Украины, 1999. – 43 с.
3. Гриньова В.М. Функціонально-вартісний аналіз в інноваційній діяльності підприємства : монографія / Гриньова В.М. – Х. : Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2004. – 128 с.
4. Швець В.Я. Економічні ризики та методи їх вимірювання / Швець В.Я., Ефремова Н.Ф. – К. : НМУ МОН України, 2001. – 399 с.
5. Гриньов А.В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління : монографія / Гриньов А.В. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2003. – 308 с.
6. Воронко Н.О. Організаційно-економічне забезпечення інноваційної діяльності в промисловості

автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Н.О. Воронко. – НТУ «Харківський політехнічний інститут». – Харків, 2001. – 20 с.

7. Козинець В.П. Маркетинг і управління інноваціями / В.П. Козинець, Б.Б. Стелюк, В.А. Шаповал. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2011. – 172 с.

8. Потьомкіна О.В. Використання методології управління проектами розвитку підприємств: теоретичний аспект / О.В. Потьомкіна // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб. наук. пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2010. – № 3(35). – С. 147–153.

9. Тімінський О.Г. Алгоритм побудови календарно-сітьової моделі проекту з елементами проактивності / О.Г. Тімінський // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб. наук. пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2008. – № 4 (28). – С. 31–36.

10. Стефік М. Прориви. Історії та стратегії радикальних новацій / М.Стефік, Б. Стефік ; пер. з англ. Д.Конарева, Л.Савицька. – К., Вид-во Олексія Капусти (підрозділ Агенції «Стандарт»), 2005. – 322 с.

11. Осідач О.О. Витрати на підготовку і освоєння виробництва нової продукції: поняття, склад та класифікація / О.О. Осідач // Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". – 2009. – № 647. – С. 450–457.

12. Арутюнян І.А. Розробка моделей для керування організаційно-технічного розвитку виробництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук за спец. 05.13.22 – Управління проектами та розвиток виробництва / І.А. Арутюнян. – Придніпровська державна академія будівництва та архітектури. – Дніпропетровськ, 2004. – 18 с.

13. Алексєєва С. Етапи та показники оцінювання можливостей підприємства щодо проведення науково-технічної підготовки виробництва / С. Алексєєва // Науковий вісник «Демократичне врядування». Вип. 9. – 2012. – С. 88-93.

14. Фінансовий аналіз / Білик М.Д., Павловська О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю.– 2-ге вид., без змін. – К. : КНЕУ, 2007. – 592 с.

References

1. Amosha, A.I., Iliashov, M.A., Salli, V.I. (2002), *Systemnyi analiz shakhty kak obyektu investirovaniia* [The Systems analysis of the mine as an investment object], IEP NAN, Donetsk, Ukraine, 68 p.

2. Kabanov, A.I. (1999), *Mekhanizm upravleniia innovatsionnymi protsesami na sovremennom etape (na primere ugolnoy promyshlennosti Ukrainy)* [The mechanism of management of innovation processes at the present stage (for example, the coal industry of Ukraine)], IEP NAN, Donetsk, Ukraine, 43 p.

3. Hrynova, V.M. (2004), *Funktsionalno-vartisnyi analiz v innovatsiyniy diialnosti pidpriemstva* [Functional cost analysis in innovation activities of the enterprise], monograph, Vydavnychy Dim «INZHEK», Kharkiv, Ukraine, 128 p.

4. Shvets, V.Ya., Efremova, N.F.(2001), *Ekonomichni ryzyky ta metody yikh vymyriuvannia* [Economic risks and methods of their measuring], NMU MON Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 399 p.

5. Hrynev, A.V. (2003), *Innovatsiyniy rozvytok promyslovykh pidpriemstv: kontseptsii, metodolohiia, stratehichne uprevlinnia* [Innovative development of industrial enterprises: concept, methodology, strategic management:], monograph, VD «INZHEK», Kharkiv, Ukraine, 308 p.

6. Voronko, N.O. (2001), "Organizational and economic providing of innovative activity in industry", thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), NTU «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut», Kharkiv, Ukraine, 20 p.

7. Kozynets, V.P., Steliuk, B.B., Shapoval, V.A. (2011), *Marketynh i uprenlinnia innovatsiiamy* [Marketing and management of innovations], IMA-pres, Dnipropetrovsk, Ukraine, 172 p.

8. Potemkina, O.V. (2010), "Using the project management methodology development of enterprises: theoretical aspects", *Upravlinnia proiektamy ta pozvytok vurobnystva: Zb. nayk. pr.*, no. 3(35), pp. 147-153.

9. Timinskyi, O.H. (2008), "Algorithm for constructing the the calendar - network model of the project with elements of proactivity", *Upravlinnia proiektamy ta pozvytok vurobnystva: Zb. nayk. pr.*, no. 4(28), pp. 31-36.

10. Stefik, M., Stefik, B. (2005), *Proryvy. Istorii ta stratehii radykalnykh novatsii* [Breakthroughs. Stories and strategies of radical innovation], Vyd-vo Oleksiia Kapusty, Kyiv, Ukraine, 322 p.

11. Osidach, O.O. (2009), "Expenditure on training and development of produce new products: the concept, composition and classification", *Visn. Nats. Un-tu «Lviv. politekhnika»*, no. 647, pp. 450-457.

12. Aputiunian, I.A. (2004), "Development of models for managing organizational and technical development of production", thesis abstract... Cand. Sc. Engineering, 05.13.22, Prydniprovaska derzhavna akademiia budivnytstva ta arkhitektury, Dnipropetrovsk, Ukraine, 18 p.

13. Aliksieieva, S. (2012), "Stages and performance evaluation of business opportunities for the scientific and technical preparation of production", *Naukovyi visnyk «Demokratychne vriaduvannia»*, issue 9, pp. 88-93.

14. Bilyk, M.D., Pavlovskaya, O.V., Prytuliak, N.M., Nevmerzhytska, N.Yu. (2007), *Finansovyi analiz* [Financial Analysis], KNEU, Kyiv, Ukraine, 592 p.

УДК 334.758.4: 303.823-057.17

Лазарева М.Г.,
к.е.н., докторант кафедри управління персоналом та економіки праці
Донецький національний технічний університет

ПРОГНОЗУЮЧА ФУНКЦІЯ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В СИСТЕМІ РЕАГУВАННЯ ХОЛДИНГУ

Lazareva M.G.,
cand.sc.(econ.), doctoral candidate of the department of personnel
management and labour economics
Donetsk National Technical University

PREDICTION FUNCTION OF THE ENVIRONMENT IN THE SYSTEM OF THE HOLDING REACTION

Постановка проблеми. Холдингові компанії в сучасному економічному просторі відіграють значну роль не тільки в економіці конкретної країни, але і в світовому економічному господарстві. Молодим українським холдингам доводиться конкурувати з більш досвідченими компаніями і тому питання стійкості таких утворень є дуже актуальним. Для того, щоб система-холдинг була динамічно стійкою, необхідно, щоб відбувався постійний обмін ресурсами, енергією, інформацією із зовнішнім середовищем. Ця взаємодія забезпечується за допомогою використання зворотних зв'язків.

Зворотна реакція характеризується якісними характеристиками (інформаційне наповнення або поведінкові конструкції ринку, індивіда, що виражаються в реакції на обурення) і проміжком часу (час, через який відбувається зворотний вплив з боку середовища до холдингу). Завдяки наявності таких зворотних зв'язків холдинг проводить ті чи інші коригувальні заходи, маючи реакцію середовища на свої зусилля. У разі, коли холдинг отримує первинний вплив ззовні (тобто той, що не управляється з боку холдингу), ситуація ускладнюється, тому що найчастіше ці впливи є непередбачуваними або слабо передбачуваними спочатку і коли вплив почався, тоді система повинна відреагувати оптимальним чином. Для цього у неї повинні бути створені механізми реагування та адаптації до типових ситуацій і швидкого реагування на раптові ситуації. До типових ситуацій будемо відносити ті, які не викликають різких сплесків тренду активності холдингу, тренд знаходиться в зоні спокою. При виникненні нестандартної ситуації повинен спрацювати створений механізм швидкого реагування. При побудові системи цих механізмів необхідно передбачити, щоб система працювала на випередження, тобто механізм швидкого реагування передбачав виявлення перших ознак т.зв. непередбачуваних подій і в холдингу проводились коригувальні дії. В якості агрегованого інструменту аналізу зовнішнього середовища доцільно використовувати прогнозуючі функції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання адаптації підприємств при мінливих умовах зовнішнього середовища досить широко досліджуються сучасними вітчизняними та зарубіжними вченими. Існують безліч робіт з економічної теорії, присвячених питанням адаптації фірми. Найбільш істотний внесок у дослідження цього питання внесли Р. Коуз, Т. Веблен, Д. Норт, Дж. Ходжсон, Ф. Махлуп, С. Уінтер та ін.

Широко представлені роботи економістів прикладної економіки. О.М. Колодіна представила сфери вивчення та застосування поняття „адаптивність” в економічних дослідженнях і запропонувала універсальну схему взаємодії складових елементів процесу адаптації [5]. Т.В. Кондратьєва розглянула види адаптації за окремими ознаками: характером, типом поведінки, потребами, метою, об'єктом, масштабом і етапами формування механізму адаптивної поведінки фірми [6]. Є.Ю. Ждаміров виділив активні механізми адаптації підприємств до ринкової кон'юнктури: моніторинг ринкової кон'юнктури, створення стабільної зони, активної ринкової позиції, системи накопичення ресурсів, впровадження нових технологій, поділ ризику, пошук гаранта, самовдосконалення, стратегія виживання [2]. Ж. Крисько розглядає адаптацію фірми до змін зовнішнього середовища і пропонує в ролі механізму адаптації реструктуризацію підприємства та пропонує її модель [7]. Л.М. Саломатіна розглядає адаптаційні механізми управління інноваціями [9]. В.М. Ячменова аналізує поняття "адаптація" та "адаптивність" [13].

Особливості адаптаційних механізмів в корпораціях розглядають О.Д. Дімов [1], І.П. Сірик [10], В.М. Марченко [8] О. Сухарев [11] та ін. О.П. Кавтіш стверджує, що «корпорації у процесі реалізації свого адаптаційного механізму здійснюють вплив як на свою структуру та функції, так і на економічну систему загалом. Наслідки такого впливу залежать від стану середовища їх існування, а також вибору атрактора і можуть набувати конструктивного та деструктивного характеру» [3].

Аналіз останніх публікацій показав, що єдиного підходу до поняття адаптивності фірми не існує та він знаходиться в стадії розробки. Механізми реагування на обурення зовнішнього середовища

розглядаються з різних точок зору. Представляється доцільним розглядати механізм реагування в холдингових компаніях з позицій здатності компанії прогнозувати поведінку зовнішнього середовища з високим ступенем надійності та приймати адекватні своєчасні рішення.

Постановка завдання. Метою статті є побудова типових прогнозуючих функцій для холдингових компаній, за допомогою яких можна проводити аналіз поведінки зовнішнього середовища в системі реагування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під механізмом швидкого реагування холдингових структур будемо розуміти комплекс спеціальних дій, які дозволяють передбачати майбутні події з високим ступенем достовірності й вибудовувати поведінку системи в турбулентному навколишньому середовищі. Ці механізми стосуватимуться тільки тих аспектів діяльності, які впливають на всю групу в цілому і ступінь впливу яких достатньо відчутна. Ми відкидаємо всі ризики, пов'язані із взаємовідносинами в кожній конкретній галузі і на конкретному ринку. Зробимо припущення, що це питання кожне підприємство в змозі контролювати на належному рівні. Сконцентруємо нашу увагу на таких аспектах:

- 1) вплив валютного ринку;
- 2) вплив грошового ринку;
- 3) вплив регулювальника грошового та фінансового ринків (ставка рефінансування НБУ, податки, інші показники, що обмежують господарську діяльність підприємств).

Ці три базові аспекти відображають поведінку зовнішнього середовища, що має принципове значення для динамічної стійкості холдингу. Фінансові ринки відображають життєздатність фінансової системи країни в цілому. Для холдингу важлива динаміка курсу гривня / долар (гривня / євро, гривня / рубль, - вибір конкретного холдингу), - це індикатор для зовнішньоекономічної діяльності, для інвестиційної діяльності. Інформація про показники грошового ринку дає холдингу розуміння про можливості підтримувати свою ліквідність і розвиток. Динаміка відсоткових ставок грошового ринку дозволяє холдингу вибудовувати свою політику запозичення та інвестування. Рівень відсоткових ставок безпосередньо впливає на величину цього виду трансакційних витрат. Поведінка регулювальника цих ринків, Національного банку, відбивається в індикаторах, які він встановлює: обліковій ставці, ставці рефінансування, ставці за депозитними сертифікатами, цінами ОВДП й ін. Індикатори грошового та валютного ринків відображають стан економіки країни в цілому, формують власне зовнішнє середовище, взаємодія з яким і становить предмет інтересу при побудові механізму реагування (зовнішні фактори).

Індикатори фінансових ринків відображають, як поведінку їх учасників, так і регулювальників. Для побудови механізмів реагування, необхідно знати, які основні поведінкові характеристики притаманні цим ринкам, як вони впливають на індикатори. Середовище, як і сам холдинг, - це нелінійна система, тобто система, в якій результат не пропорційний зусиллям. Якщо уявити фінансовий ринок як систему, яка формує потік фінансових процесів, що призводять в кінцевому результаті до створення переваг, то загальний напрямок потоку в часі визначає основний тренд, який є результатом створення сукупної переваги (рис.1).

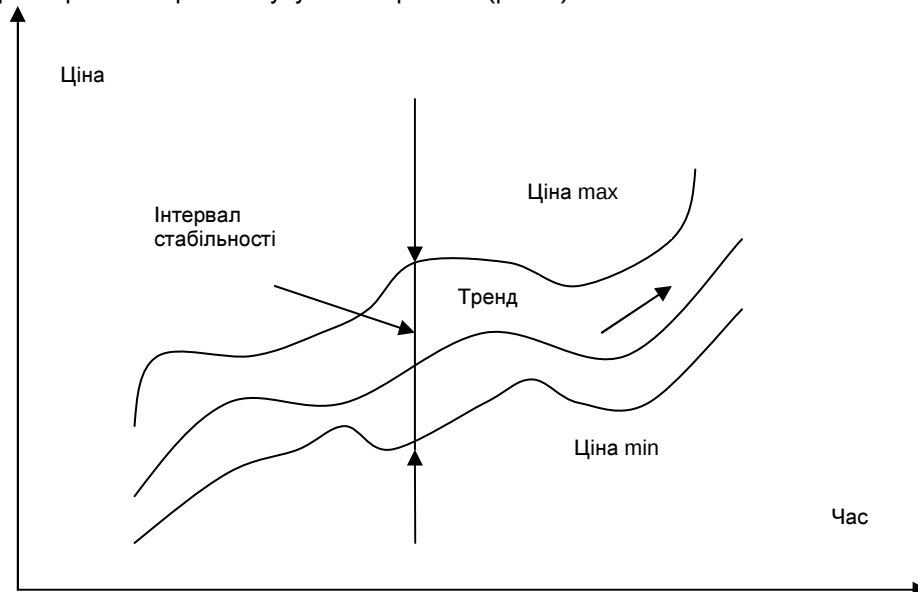

Рис. 1. Інтервал стабільності на фінансових ринках

Джерело: розроблено автором

Смуга значень цін (індикаторів: валютний курс, відсоткові ставки на міжбанківському ринку і т.п.), обмежена зверху максимальною ціною, знизу мінімальною ціною укладання угоди на день її вчинення, становить інтервал кількісних значень так званого інтервалу стабільності конкретного ринку,

математичне сподівання яких і утворює основний тренд. Слід зауважити, що саме інтервал значень визначає стан ринку. Коли більшість учасників ринку приймає рішення з невеликим відхиленням від основного тренду, доречно сказати про стабільність на ринку.

Якщо система знаходиться в межах інтервалу стабільності, ринок можна описати звичайними стаціонарними стохастичними процесами. Завжди існує сукупна перевага, яка може бути представлена як математичне сподівання в межах інтервалу стабільності. Якщо процес вийшов за межі інтервалу стабільності, існує велика ймовірність настання кризового стану на ринку. Приводом до зриву інтервалу стабільності може послужити значний зовнішній інформаційний імпульс, який, в кінцевому рахунку, може призвести до двох наслідків. У першому випадку, після короточасного інтервалу нестабільності система переходить у стійкий стан. У загальноприйнятому сенсі це загасаючий релаксаційний процес. Якщо величина інформаційного імпульсу статистично значуща, то релаксаційні коливання можуть призвести до порушення системи (автогенерації), тобто до нестабільності ринку і можна вважати, що вона обумовлена певною кількісною характеристикою - інтервалом стабільності.

Якщо процес стабілізується або релаксаційний процес є згасаючим, тоді управління на ринку є коректним та сукупна перевага в загальному випадку формує новий інтервал стабільності. Відповідно, якщо релаксаційний процес є наростаючим (амплітуда коливань зростає з плином часу) то дії регулювальників є невиправданими.

Релаксаційний процес у часі буде або загасаючим, або наростаючим доти, поки регулювальник не відреагує на цей ефект і не стабілізує ситуацію на ринку. Дії регулювальників аналогічні введенню негативного зворотного зв'язку в радіотехнічних системах: в обох випадках підвищується стійкість роботи системи та запобігається її самозбудження.

Для підтримки системи прийняття рішень в механізмі реагування необхідно передбачити побудову прогнозуючої функції зовнішнього середовища за базовим для неї параметром або комплексом таких функцій за низкою найважливіших параметрів. Побудована прогнозуюча функція може служити індикативним трендом, який можна піддавати коректуванню з використанням різних, наявних в розпорядженні аналітика підходів.

Для побудови прогнозуючої функції можна скористатися регресійною моделлю. Основна мета використання регресійної моделі для аналізу часових рядів полягає в прогнозуванні поведінки досліджуваної системи на деякий для досліджуваного інтервал періоду часу, тобто ми повинні зуміти визначити, чи можливий прогноз при прийнятому рівні помилок.

Відомі два підходи до задачі. Перший носить чисто статистичний характер: вивчається минула поведінка ряду, і в припущенні, що система не міняється в часі, робиться спроба екстраполяції часового ряду на майбутнє без детального вивчення самої системи. Наприклад, оцінивши постійні авторегресійного ряду, можна написати, що:

$$Y(t) = -\alpha_1 \cdot y(t-1) - \alpha_2 \cdot y(t-2) + \xi_t, \quad (1)$$

де α_1 , α_2 - оцінки (ваги) впливу попередніх значень залежної змінної $Y(t)$; і оцінити $Y(t)$, перше, підставляючи в це рівняння відомі значення $y(t-1)$ і $y(t-2)$; у -других, припускаючи, що найкраща оцінка збурюючого члена ξ_t складається в прирівнюванні його до нуля. Якщо на підставі минулого досвіду ми оцінили дисперсії ξ оцінок величин α_1 , α_2 , ми можемо побудувати довірчі інтервали для $Y(t)$ [4].

Цей емпіричний підхід заснований на наступних припущеннях: вибрана така система, при якій схема авторегресії відображає істинний механізм явища; цей механізм змінюється не настільки швидко, щоб зробити невірним припущення про те, що управління, засноване на минулому досвіді, буде відбивати і поведінку системи в майбутньому.

Для більш глибокого розуміння природи явища необхідна побудова моделі самої системи, тобто необхідно визначити зв'язки, які обумовлюють рух системи. Природно, що дана задача є більш складною, тому що вимагає, з одного боку, більшого розуміння причинних механізмів явища, а з іншого, великих зусиль при оцінюванні різних параметрів. Статистики вважають за краще більш простий підхід. І «екстраполюють майбутнє» на основі минулого, не роблячи спроб побудувати модель самого явища. Цей підхід призводить до гарних результатів на короткий термін. Якщо ж характер системи зміниться, достовірність прогнозу різко падає.

Регресійна модель, що використовує множинну лінійну регресію описується формулою [4]:

$$Y = \beta_0 + \sum_{i=1}^k \beta_i \cdot x_i + \sum_{i=1}^k \xi_i, \quad (2)$$

де β_0, β_i - невідомі параметри рівняння регресії, які розраховуються за методом найменших квадратів;

X_i - фактор, що розглядається;

K - кількість факторів;

ξ_i - помилки інтерполювання емпіричної функції регресивної кривої.

Пряме застосування даної моделі для вирішення задач екстраполяції і прогнозу здебільшого не виправдане, тому що пов'язано з великими помилками прогнозу.

С.Холт [4, с.720] запропонував евристичний підхід до вирішення даної проблеми, який використовує для прогнозу метод ковзних середніх з експоненціальними вагами. В ролі прогнозуючої використовується рівняння авторегресії типу:

$$Y(t+1) = \alpha \cdot Y(t) + \alpha \cdot (1-\alpha) \cdot Y(t-1) + \alpha \cdot (1-\alpha)^2 \cdot Y(t-2) + \dots + \alpha \cdot (1-\alpha)^k \cdot Y(t-k) + \xi(t+1) \quad (3)$$

де α - оцінка ваги (впливу) попередніх членів на поточне значення [4, с.682].

На практиці схеми другого порядку виявляються цілком задовільними. «Важливу роль в процесах, що відбуваються на фінансових ринках, відіграють, і так звані зовнішні фактори (зміна законів оподаткування, результати виборів у вищій ешелони влади, зміна політичної ситуації в одному з регіонів світу тощо). Зрозуміло, ці чинники не враховуються при спробі вирішити задачу прогнозу фінансового ринку за допомогою математичної моделі, хоча найчастіше вони грають основну роль в процесі зростання або падіння котирувань. Природно, що в умовах апіорної невизначеності незалежних параметрів, (як за значеннями, так і за кількістю) створення аналітичної математичної моделі прогнозу є проблематичною і то лише в чисто теоретичному плані» [12, с.127].

Для будь-якого холдингу можна запропонувати побудову двох трендів станів зовнішнього середовища, які характеризують її поведінку: один відображає поведінку на грошовому ринку, другий - на валютному. Такий підхід буде більш розумний, оскільки перш ніж так стверджувати, нами був проведений підбір факторів грошового і валютного ринків, зібрані статистичні дані та проведено кореляційний аналіз. В результаті цього було встановлено, що більш тісні зв'язки факторів існують (це природно з точки зору економічної логіки) на кожному з ринків окремо, в цілому для двох ринків також існує взаємозв'язок, але для прогнозування майбутніх станів він недостатньо очевидний. Коефіцієнти парної кореляції у показників грошового та валютного ринків менше 10%, хоча коефіцієнт множинної регресії всіх факторів становить 0,97537993, що свідчить про правильність підібраних факторів в цілому. Для побудови регресійної моделі для всіх факторів ми брали офіційні дані Національного банку України¹) за період 2009-2013 рр. Основними і визначальними факторами для грошового ринку є:

- 1) ставка рефінансування НБУ – NBU%;
- 2) індекс промислового виробництва – IM;
- 3) індекс цін виробників – IP;
- 4) обсяг торгів на міжбанківському грошовому ринку – VolIB;
- 5) реальний промисловий випуск – RealOutput;
- 6) відсоткова ставка на міжбанківському ринку - %IB;
- 7) середня ставка по кредитах юридичним особам - %Kred;
- 8) відсоткова ставка на міжбанківському ринку Overnight - % nightIB.

Для статистичної обробки даних використана програма STATASTIKA.

В результаті проведених розрахунків отримана регресійна модель для залежної змінної ставки по кредитах % Kred, яка має вигляд:

$$\%Kred = 3,313 + 0.27 \cdot NBU\% - 0.017 \cdot IM - 0.1073 \cdot IP - 0.0258 \cdot VolIB - 0.2534 \cdot RealOutput + 1.522 \cdot \%IB - 0.729 \cdot \%nightIB \quad (4)$$

Результати аналізу зведено в таблицю 1.

Таблиця 1

Результати регресійного аналізу для грошового ринку

	Бета	St.Err.of Beta	B	St.Err.of B	t(651)	p-level
--	------	----------------	---	-------------	--------	---------

¹ http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674

			3,312986	3,760850	0,88091	0,378687
NBU%	0,270237	0,089765	1,444762	0,479909	3,01049	0,002709
IM	-0,016999	0,021328	-0,010202	0,012799	-0,79703	0,425722
IP	-0,107294	0,058194	-0,054613	0,029621	-1,84374	0,065673
VolI B	-0,025714	0,022826	-0,000070	0,000063	-1,12652	0,260359
Real Output	-0,253445	0,122723	-0,245484	0,118868	-2,06518	0,039299
% IB	1,522304	0,181478	0,644911	0,076882	8,38836	0,000000
% night IB	-0,728515	0,176267	-0,311277	0,075315	-4,13302	0,000040

Джерело: розроблено автором при обробці даних в програмі STATISTIKA

Коефіцієнт множинної кореляції отриманої моделі $R = 0,84718516$. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,7177227$, що свідчить про те, що змінна - середня ставка по кредитах юридичним особам залежить від обраних змінних на 71,7%, тобто від обраних зовнішніх факторів. Величина критерію Стюдента на рівні 0,88091 свідчить про стійкість моделі. Матриця коефіцієнтів кореляції представлена в табл. 2.

Таблиця 2

Матриця кореляції факторів грошового ринку

	NBU%	IM	IP	VolIB	RealOutput	%IB	%nightIB	Kred%
NBU%	1,000000	0,025675	0,680980	0,356371	0,932651	0,421674	0,358741	0,331763
IM	0,025675	1,000000	0,051442	0,107031	0,020842	0,053701	0,073354	0,004695
IP	0,680980	0,051442	1,000000	0,168548	0,864181	0,106489	0,064406	-0,032312
VolIB	0,356371	0,107031	0,168548	1,000000	0,300728	0,290768	0,262770	0,225674
RealOutput	0,932651	0,020842	0,864181	0,300728	1,000000	0,266558	0,205063	0,154173
%IB	0,421674	0,053701	0,106489	0,290768	0,266558	1,000000	0,990580	0,827231
%nightIB	0,358741	0,073354	0,064406	0,262770	0,205063	0,990580	1,000000	0,809507
Kred%	0,331763	0,004695	-0,032312	0,225674	0,154173	0,827231	0,809507	1,000000

Джерело: розроблено автором при обробці даних в програмі STATISTIKA

На підставі отриманої моделі можна будувати прогноуючу функцію (тренд) для вибраної залежної змінної. Маючи тренд значень, екстрапольований на заданий проміжок часу, аналітики мають можливість використовувати його для сценарного моделювання майбутніх подій. Ми провели експоненціальне згладжування тренда вибраної змінної і побудували прогноз на 11 днів (рис. 2).

Маючи стандартне відхилення, можна побудувати діапазон стабільності для обраного тренда значень.

Для валютного ринку було обрано такі чинники:

- 1) курс гривня / долар на міжбанківському ринку - IB \$;
- 2) курс попиту гривня / долар на готівковому ринку - BidCash \$;
- 3) курс пропозиції гривня / долар на готівковому ринку - OfferCash \$;
- 4) офіційний курс НБУ гривня / долар - NBU \$;
- 5) індекс промислового виробництва - IM;
- 6) індекс цін виробників - IP;
- 7) реальний промисловий випуск - RealOutput.

В ролі залежної змінної був обраний курс гривня / долар на міжбанківському ринку і побудована модель множинної регресії, яка має вигляд:

$$IB\$ = -1003,05 + 0,5396 * BidCash\$ + 0,0593 * OfferCash\$ + 0,069 * NBU\$ - 0,0076 * IM - 0,1879 * IP - 0,2156 * RealOutput. \quad (5)$$

Результати аналізу зведено в таблицю 3.

Коефіцієнт множинної кореляції отриманої моделі $R = 0,96749703$. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,93605051$, що свідчить про те, що змінна - курс гривня / долар на міжбанківському ринку залежить від обраних змінних на 93,5%, тобто від обраних зовнішніх факторів. Величина критерію Стюдента на рівні -4,13 свідчить про стійкість побудованої моделі.

Матриця коефіцієнтів кореляції для даної моделі представлена в таблиці 4.

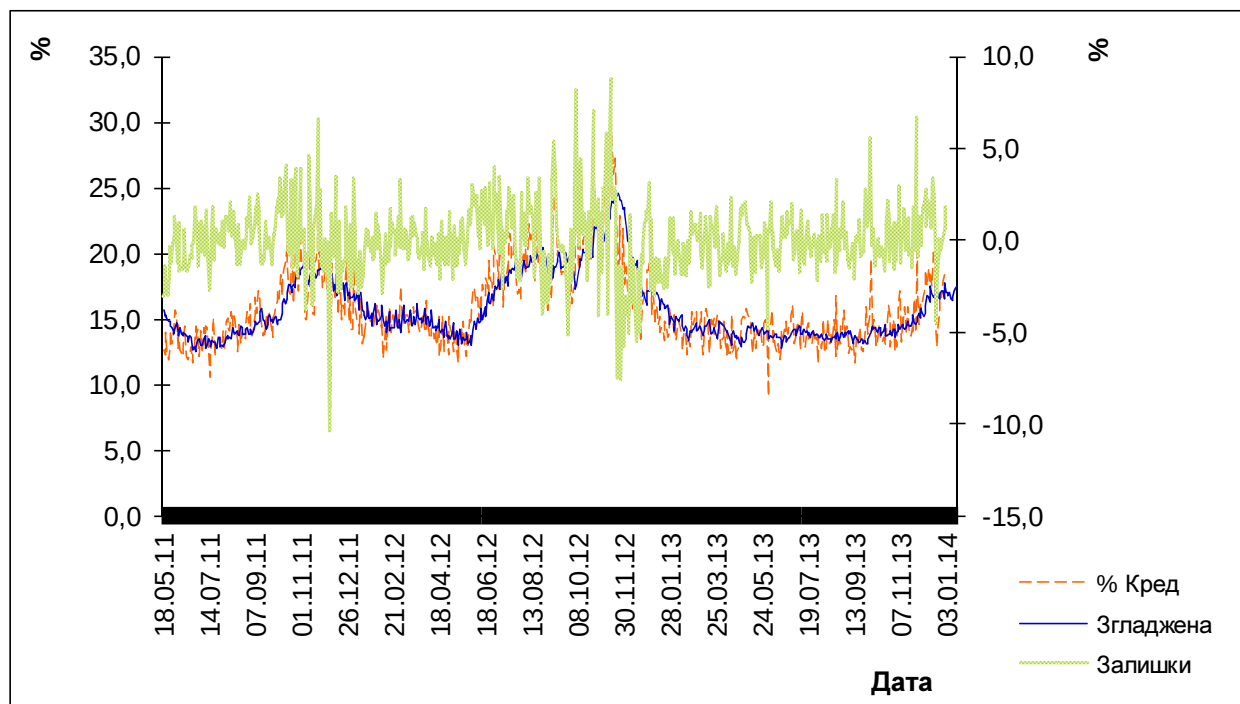

Рис. 2. Експоненціальне згладжування тренда процентної ставки по кредитах юридичним особам за період 2011-2013рр.

Джерело: розроблено автором при обробці даних в програмі STATISTIKA

Таблиця 3

Результати множинної регресії для залежної змінної – курс гривня/долар на міжбанківському ринку

N=663	Бета	St.Err.of Beta	B	St.Err.of B	t(651)	p-level
Відрізок			-1003,05	242,8540	-4,13024	0,000041
BidCash\$	0,539646	0,078424	0,42	0,0617	6,88117	0,000000
OfferCash\$	0,059297	0,085350	0,05	0,0655	0,69475	0,487459
NBU\$	0,069481	0,012013	1,79	0,3096	5,78376	0,000000
IM	-0,007643	0,010844	-0,01	0,0115	-0,70484	0,481158
IP	-0,187879	0,022581	-0,17	0,0203	-8,32035	0,000000
RealOutput	-0,215595	0,024130	-0,37	0,0412	-8,93456	0,000000

Джерело: розроблено автором при обробці даних в програмі STATISTIKA

Таблиця 4

Матриця коефіцієнтів кореляції для моделі валютного ринку

	IB\$	BidCash\$	OfferCash\$	NBU\$	IM	IP	RealOutput
IB\$	1,00	0,94	0,95	0,36	-0,02	-0,83	-0,89
BidCash\$	0,94	1,00	0,99	0,37	0,01	-0,75	-0,81
OfferCash\$	0,95	0,99	1,00	0,38	-0,04	-0,78	-0,84
NBU\$	0,36	0,37	0,38	1,00	-0,04	-0,06	-0,28
IM	-0,02	0,01	-0,04	-0,04	1,00	0,05	0,02
IP	-0,83	-0,75	-0,78	-0,06	0,05	1,00	0,86
RealOutput	-0,89	-0,81	-0,84	-0,28	0,02	0,86	1,00

Джерело: розроблено автором при обробці даних в програмі STATISTIKA

Експоненціальне згладжування тренда значень залежною змінною курс гривня / долар на міжбанківському ринку, представлено на рис. 3

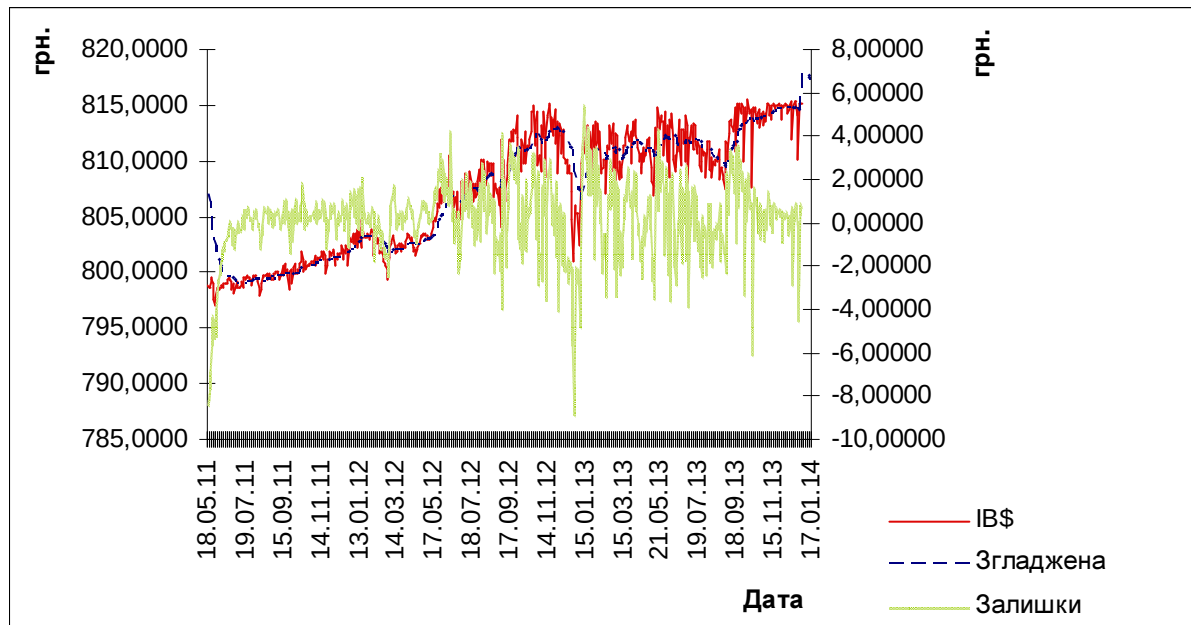

Рис. 3. Експоненціальне згладжування тренда значень курс гривня / долар на міжбанківському ринку в 2011-2013рр.

Джерело: розроблено автором при обробці даних в програмі STATISTIKA

Маючи стандартне відхилення, можна побудувати діапазон стабільності для обраних трендів значень.

Висновки з даного дослідження. При побудові системи механізмів реагування в холдингових компаніях необхідно передбачити, щоб система працювала на випередження, тобто при виявленні перших ознак непередбачуваних подій в холдингу проводились коригувальні дії.

Агрегованим інструментом аналізу зовнішнього середовища доцільно використати прогнозуючі функції, на підставі яких можна проводити необхідні аналітичні дослідження.

На холдингові компанії впливають три базових зовнішніх фактори: валютний ринок, грошовий ринок і поведінка регулювальника, тобто Національного банку. При побудові прогнозуючих функцій ми відкидаємо всі ризики, пов'язані із взаємовідносинами в кожній конкретній галузі і на конкретному ринку. Зробимо припущення, що це питання кожне підприємство в змозі контролювати на належному рівні.

За допомогою методів статистичної обробки даних побудовано дві прогнозуючі функції для грошового і валютного ринків України. Ці функції є типовими для оцінки адаптаційних можливостей до збурень зовнішнього середовища будь-якого холдингу.

Література

1. Димов О.Д. Формирование механизма адаптации промышленных корпораций к воздействию внешней среды: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / О. Д. Димов. – Оренбург, 2012. – 26 с.
2. Ждаміров Є.Ю. Сутність адаптації управління функціонуванням підприємств / Є.Ю. Ждаміров // Вісник СНАУ. – 2010. – № 6/1. – С. 93-101.
3. Кавтиш О.П. Адаптаційний механізм корпорацій: суть і особливості реалізації / О.П. Кавтиш // Бізнес-інформ. – 2013. – № 7. – С. 313-320.
4. Кендалл М. Многомерный статистический анализ и временные ряды : пер. с англ. / Кендалл М., Стюарт А. – М. : Наука, 1976. – 736 с.
5. Колодіна О.М. Економічний зміст адаптації підприємства / О.М. Колодіна // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2010. – № 1. – С. 200-210.
6. Кондратьева Т.В. Анализ механизма адаптации экономического поведения фирмы / Т.В. Кондратьева // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – 2010. – № 37-3. – С. 173-178.
7. Крисько Ж. Адаптація підприємства до змін зовнішнього середовища через механізм реструктуризації / Ж. Крисько // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 38-42.
8. Марченко В.М. Класифікація флуктуацій та методичних підходів до оцінки стійкості корпорацій / В.М. Марченко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 30. – С. 62 – 77.

9. Саломатіна Л.М. Адаптаційні механізми в управлінні розвитком промислових підприємств / Л.М.Саломатіна // Економіка промисловості. – 2011. – № 2-3. – С. 82-85.
10. Сірик І.П. Обґрунтування управлінських рішень в умовах адаптації підприємства до змін ринкового середовища : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / І.П. Сірик ; Сумський держ. ун-т. – Суми, 2012. – 20 с.
11. Сухарев О. Концепция экономической дисфункции и эволюция фирмы [Электронный ресурс] / О. Сухарев. – Режим доступа: <http://osukharev.com/art/a27.pdf>.
12. Чапала М.Г. Современные методы менеджмента на рынке облигаций внутреннего государственного займа: анализ и прогнозирование : дис. ...канд. экон. наук: 08.00.04 / М.Г. Чапала. – Д., 1998. – 200 с.
13. Ячменова В.М. Сутність понять «адаптація» та «адаптивність» [Електронний ресурс] / В.М. Ячменова, З.О. Османова // Вісник Національного університету «Львівська Політехніка». – 2010. – №684. – С. 346-353.–Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua. / portal / natural / NULP / Ekonomika / 2010_684 / 71.pdf.

References

1. Dimov, O.D. (2012), Formation adaptation mechanism of industrial corporations to the impact of external environment : thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.): 08.00.05, Orenburg, Russia, 26 p.
2. Zhdamirov, Ye.Yu. (2010), "The nature of adaptation management at enterprises", *Visnyk SNAU*, no. 6/1, pp. 93-101.
3. Kavtysh, O.P. (2013), "Adaptation mechanism of corporations: the nature and implementation features", *Biznes-inform*, no. 7, pp. 313-320.
4. Kendall, M., Stuart, A. (1976), *Mnogomernyy statisticheskiy analiz i vremennyye ryady* [Multivariate statistical analyses and time series], Nauka, Moscow, Russia, 736 p.
5. Kolodina, O.M. (2010), "Economic content of enterprise adaptation", *Visnyk SumDU. «Seriya Ekonomika»*, no.1, pp. 200-210.
6. Kondrateva, T.V. (2010), "Analysis of adaptation mechanism of economic firms behavior", *Nauchnyye trudy DonNTU. Seriya: ekonomicheskaya*, no. 37-3, pp. 17-178.
7. Krysko, Zh. (2009), "Enterprise's adaptation to changing of external environment through restructuring mechanism", *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, no. 2, pp. 38-42.
8. Marchenko, V.M. (2011), "Classification of fluctuations and methodological approaches to valuation corporation' stability", *Problemy pidvyshchennia efektyvnosti infrastruktury : zb. nauk. pr.*, no.30, pp. 62-77.
9. Salomatina, L.M. (2011), "Adaptive mechanisms at development management of industrial enterprises", *Ekonomika promyslovosti*, no. 2-3, pp. 82-85.
10. Siryk, I.P. (2012), *Justification management decisions at the conditions of adaptation enterprise to changing external environment*: Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.): 08.00.04, Sums'ky derzh. un-t., Sumy, Ukraine, 20 p.
11. Suharev, O. "The concept of economic dysfunction and evolution of the company", available at: <http://osukharev.com/art/a27.pdf>.
12. Chapala, M.G. (1998), "Modern methods of management at the State Bonds market: analysis and forecastig", dis. ...kand. ekon. nauk, 08.00.04, Donetsk, Ukraine, 200 p.
13. Yachmenova, V.M. and Osmanova, Z.O. (2010), "The nature of concepts "adaptation" and "adaptability", *Visnyk Natsional'noho universytetu «Lvivska Politehnika»*, no. 684, pp. 346-353, available at: http://nbuv.gov.ua. / portal / natural / NULP / Ekonomika / 2010_684 / 71.pdf

УДК 330.1:338.47

Парубець О.М.,
к.е.н., доцент, докторант кафедри економіки
Національний авіаційний університет

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЙ ДО ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОЦЕСІВ МЕРЕЖИЗАЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Parubets O.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., doctoral candidate
of department of economics
National Aviation University

APPLICATION OF PROVISIONS OF ECONOMIC THEORIES TO THE SUBSTANTIATION OF THE PROCESSES OF NETWORK IMPLEMENTATION OF TRANSPORT ENTERPRISES

Постановка проблеми. Розвиток процесів мережизації на рівні підприємств транспорту є закономірним результатом глобалізаційних, інтеграційних, інституціональних змін, що відбуваються в суспільстві та економіці. Динамічність сучасних економічних процесів, розбалансованість конкурентних механізмів ринку транспортних послуг потребує впровадження нових науково-теоретичних і практичних рекомендацій стосовно концепції розвитку мережевої взаємодії підприємств транспорту, розробка яких неможлива без дослідження основних положень економічних теорій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад в активізацію процесів мережизації внесли представники економічної теорії різних економічних шкіл, а також теорій природничих наук, зокрема теорії систем, теорії складних мереж тощо.

Обґрунтування положень фундаментальних економічних теорій в дослідженні здійснення процесів мережизації, функціонування міжфірмових мережевих структур знаходить своє відображення в роботах багатьох національних і закордонних вчених, зокрема В.С. Катькало [1], Т.Ю. Носової [2], В.В. Радаєва [3], Н.М. Румянцевої [4], М.Г. Светуцької [5], О. А. Третьяк [4] та багатьох інших.

Розширення сфери застосування економічних теорій для вирішення проблем мережевої взаємодії транспортних підприємств потребує подальшої наукової проробки. Виходячи з цього, потрібен симбіоз основних положень теорій економічних і природничих наук для пояснення розвитку процесів мережизації на рівні суб'єктів транспортної діяльності.

Вищезазначені обставини обумовили постановку мети та завдань даного дослідження.

Постановка завдання. На основі використання інструментарію загальновідомих економічних теорій і концепцій поглиблено та обґрунтовано науково-теоретичне забезпечення здійснення мережевої взаємодії підприємств різних видів транспорту, що сприяє підвищенню їх ефективності, а також конкурентоспроможності на національному та міжнародному ринках транспортних послуг і задоволенню потреб економіки, суб'єктів господарювання, населення в перевезеннях.

Створення мереж транспорту необхідно розглядати не тільки з позицій інституціональної та еволюційної економіки, але й враховувати положення інформаційної або мережевої економіки як економічної теорії інформаційного суспільства. В зв'язку з цим при здійсненні процесів мережизації підприємств транспорту практично не дослідженим залишається інформаційний аспект даної проблематики, який лягає в основу побудови та управління будь якої мережі або мережевої структури.

Виходячи з цього, метою статті є дослідження основних положень економічних теорій, що пояснюють сутність мережевої взаємодії транспортних підприємств і дають змогу розробити нові науково-теоретичні рекомендації щодо її ефективної практичної реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. При об'єднанні малих і середніх підприємств в мережі транспорту виникає необхідність розробки механізмів реалізації мережевих бізнес-процесів на рівні таких суб'єктів господарювання, враховуючи основні положення базових економічних теорій.

З різноманіття економічних теорій різних наукових шкіл виявимо ті, що регулюють питання заявленої наукової проблематики даного дослідження.

Вибір теоретичної платформи обґрунтування процесів створення мереж транспорту почнемо з виявлення основних прогалин в системному дослідженні їх здійснення. Науково-теоретичному обґрунтуванню та практичній реалізації мережевих підходів в діяльності транспортних підприємств заважає відсутність дослідження зміни рівня конкуренції під впливом низки факторів ендогенного й екзогенного середовища; методики критеріїв оцінки додаткових вигід від об'єднання ресурсів,

капіталу, зусиль; методики вибору мережевих партнерів та розрахунку показників ефективності кожного господарюючого суб'єкта до і після входження до складу мереж транспорту.

Передбачити всі позитивні та негативні наслідки об'єднання в складі транспортних мереж підприємствам не можливо через причину низького ступеня достовірності таких прогнозів та неможливості отримання релевантної інформації.

В підсумку це призводить до гальмування запуску ринкових механізмів та моделі інвестиційно-інноваційного розвитку на рівні таких підприємств.

Усунути вищезазначені проблеми та прискорити процеси мережизації на рівні транспортних підприємств можливо завдяки розробці рекомендацій, заснованих на базових положеннях фундаментальних теорій економіки, соціології, математики до їх практичної реалізації.

В переважній більшості існуючих наукових праць, присвячених дослідженню сутності різних видів мереж, зазначається, що вони є невід'ємною частиною оточуючого їх економічного та соціального середовища. Виходячи з цього, процеси мережизації знаходять своє обґрунтування в синтезі теорій економіки та соціології, а саме теорій підприємництва, споживчого попиту, трансакційних витрат, галузевих ринків, ресурсної залежності, потенційних конфліктів, агентських відносин, інституціональної теорії тощо.

Повертаючись до вищезгаданих теорій, треба зазначити, що основні їх теоретичні положення активно застосовуються і при дослідженні процесів мережизації на транспорті. Однак, враховуючи галузеву специфіку діяльності підприємств різних видів транспорту та складність побудови ефективної системи взаємозв'язків між ними, перелік теоретичних обґрунтувань таких процесів за їх безпосередньою участю потребує суттєвого розширення.

При дослідженні основних теоретичних положень будемо керуватися принципом фальсифікації, запропонованим К. Поппером, згідно з яким критерієм наукового статусу теорії є її спростовуваність [6].

Зупинимось на розгляді фундаментальних теорій економічних та природничих наук і застосуємо їх основні положення до пояснення сутності процесів формування мереж транспорту.

На початковому етапі інтеграції підприємств транспорту в структуровані мережеві структури приймаються непрості рішення щодо вибору партнерів з визначення їх взаємодії та розробки стратегії сумісних дій. Перекладаючи основні постулати теорії раціонального вибору в практичну площину здійснення мережевої взаємодії суб'єктів транспортної діяльності, можна зазначити, що останні роблять свій вибір на основі максимізації вигід та результатів від такої співпраці, можливості взаємного здійснення окремих видів транспортної діяльності.

Зростання вимог споживачів до якості транспортних послуг обумовлює застосування теорії обміну між мережевими партнерами, згідно до якої між ними відбувається обмін інформацією, інтелектуальною власністю, знаннями, досвідом тощо, створюючи умови для здійснення структурних змін, диверсифікації видів діяльності та отримання можливої вигоди від сумісної співпраці.

При виборі форм укладання формальних або неформальних контрактів в залежності від розподілу прав власності в мережевих транспортних структурах можливо скористатися основними положеннями теорії агентських відносин. Будь яка мережа як коаліція власників різних видів ресурсів передбачає укладання контрактів або договорів з постачальниками, споживачами, інвесторами, кредиторами, страховими компаніями, працівниками тощо. Такі контракти, як правило, є класичними, тобто передбачають укладання договорів в рамках діючих правових норм і мають уречевлений характер.

Укладання контрактів між партнерами мережі носить умовний характер, так як базується на особистих відносинах і має форму неокласичного контракту, який укладається на довготривалий період в умовах невизначеності та більше нагадує форму договору про принципи співробітництва, визначаючи ступінь незалежності та самостійності транспортних підприємств. При укладанні таких контрактів неможливо врахувати всі спірні моменти, які можуть виникнути в процесі їх реалізації.

В основу теорії агентських відносин закладені взаємовідносини всередині підприємства, особливо між власниками та менеджерами. Застосування мережевих підходів потребує акцентування уваги на зовнішніх взаємовідносинах транспортних підприємств, які в більшості випадків передбачають використання аутсорсингу.

При розвитку мережевої взаємодії особливого значення набувають довірчі відносини між підприємствами транспорту та іншими представниками бізнес-кіл, владою та населенням. Саме ступінь довіри як кількісної динамічної характеристики взаємовідносин різних економічних суб'єктів, що заснована на вигоді економічних результатів взаємодії, виступає як гальмуючим, так і прискорюючим фактором розвитку процесів мережизації. Довіра як фундаментальна економічна категорія в ринковій економічній системі представлена багатофакторною моделлю [7].

В процесі мережевої взаємодії транспортних підприємств необхідно враховувати, що рівень довіри споживачів до них залежить від сезонності роботи транспорту; якості транспортних послуг; вартості перевезень. З точки зору підприємств транспорту, довіра до споживачів оцінюється їх спроможністю своєчасно та в повному обсязі перераховувати кошти за надані транспортні послуги. Довіра органів влади до транспортних підприємств та їх об'єднань визначається на основі показників, що характеризують своєчасність погашення кредиторської заборгованості, особливо перед

бюджетами всіх рівнів; зменшенням рівня аварійності, виконанням вимог законодавчо-нормативних актів. В свою чергу суб'єкти господарювання на транспорті довіряють владі, коли своєчасно надходять кошти у вигляді дотацій, субвенцій, відшкодування витрат, пов'язаних з перевезенням пільгових категорій громадян, на рівні державної влади і місцевого самоврядування реалізуються програми розвитку транспорту та транспортної інфраструктури тощо.

Складніше оцінити рівень довіри між підприємствами, особливо різних видів транспорту, які мають намір об'єднатися в складі тих чи інших мереж або мережевих структур. Кожне підприємство має свій набір індикаторів довіри, які базуються не тільки на економічних, але і на психологічних показниках. Згідно з цим необхідно розробити багатофакторний індекс довіри мережевих партнерів, враховуючи існуючий досвід побудови таких індексів і перекладаючи методику їх розрахунку на специфіку функціонування окремих сегментів ринку транспортних послуг.

Мережева взаємодія підприємств транспорту спричиняє появу матеріальних, інформаційних, фінансових потоків, а також вантажо- та пасажиропотоків між партнерами. Для збалансування інтересів всіх партнерів мережевої взаємодії необхідно усунути виникаючі дисбаланси при пропозиції та споживанні транспортних послуг. Досягти цього можливо за рахунок розширення спектру інноваційної діяльності мережевих партнерів.

Перекладаючи основні положення теорії циклічності Й.А. Шумпетера в сферу функціонування підприємств транспорту, можливо пояснити взаємозалежність циклів їх розвитку у відповідності до впроваджуваних ними інноваційних змін. На початковому етапі впровадження інновації приносять значний прибуток, через деякий час вони застарівають, зменшуючи доходи транспортних підприємств, призводячи до спаду результативності їх діяльності. Цей стан триває до появи нових інновацій і їх впровадження, таким чином починається новий цикл [8]. Дослідження проблем циклічності інноваційного розвитку підприємств транспорту в складі мереж ускладнюється нерівномірністю впровадження та різновидами інновацій, що потребує узгодження стратегій інноваційного розвитку між партнерами по взаємодії з метою усунення дублювання введення ними однотипних нововведень і підвищення тим самим конкурентних переваг.

В мережеві взаємодії підприємств транспорту необхідно застосовувати основні положення теорії ефективної конкуренції, організувавши роботу всіх партнерів, спрямовану на досягнення спільних цілей найкращим чином. На думку Й. А. Шумпетера, ефективна конкуренція є динамічною. За рахунок впровадження інновацій знижуються витрати виробництва, ціни, зростають обсяги і якість продукції, продуктивність праці. Як новий тип конкуренції, вона є більш ефективною і обумовлює перехід від цінової конкуренції до конкуренції якості [8].

Розглядаючи теорії інформаційної економіки, необхідно зупинитися на положеннях теорії інформаційного суспільства, яка з'явилась на початку 60-х років минулого століття, але на сьогоднішній день не є до кінця сформульованою та знаходиться в стадії розробки. Головним надбанням даної теорії є перехід до повної інформатизації економіки та суспільного життя за рахунок впровадження інформаційних технологій. При цьому центральними поняттями даної теорії є інформаційна економіка, діяльність, інфраструктура, інформаційне суспільство, виробництво та інформаційні технології [9].

Розглядаючи теорію мережевої економіки, С. М. Парінов вводить поняття інформаційного проникнення економічного середовища, яке визначає вибір форми організації господарської діяльності при здійсненні інформаційних обмінів між учасниками сумісних дій [10].

Виходячи з цього, визначальними ресурсами підприємств транспорту на сучасному етапі розвитку економіки є інформація та знання. В основу формування та функціонування мереж транспорту необхідно закладати інформаційні технології, на основі застосування яких транспортні підприємства вільно та з мінімальними витратами можуть взаємодіяти між собою та іншими економічними агентами. При цьому знання є частиною інформації, яка усвідомлюється, переосмислюється й оцінюється працівниками таких підприємств для її подальшого раціонального практичного використання. Саме знання дають поштовх для розвитку інновацій в сфері транспортного обслуговування вантажо- та пасажиропотоків, підвищуючи тим самим показники результативності діяльності транспортних підприємств.

В більшості економічних досліджень мережі розглядають як економічні кластери. Згідно теорії М. Портера, кластер – це група географічно сусідніх взаємопов'язаних компаній і пов'язаних з ними організацій, діючих у визначеній сфері та взаємодоповнюючих один одного. Будучи точками зростання внутрішнього ринку, кластери, в основу побудови яких закладаються інноваційні технології, сприяють підвищенню міжнародної конкурентоспроможності країни в цілому [11].

М. Енрайт, як основоположник теорії регіональних кластерів, зазначає, що конкурентні переваги країн генеруються саме на рівні регіонів шляхом створення регіональних кластерів у складі взаємопов'язаних підприємств, схожих за спеціалізацією [12].

С. Розенфельд, доповнюючи дослідження М. Енрайта, вказує на те, що кластер, будучи концентрацією фірм, має здатність створювати синергетичний ефект, враховуючи їх географічну близькість та наявність комунікацій між учасниками [13].

Активізація кластерних ініціатив на транспорті потребує розширення теоретико-методологічного обґрунтування та поглибленого дослідження позитивного та негативного досвіду створення таких новоутворень в національній і закордонній практиці.

Для кількісної оцінки показників функціонування транспортних підприємств в складі мереж необхідно застосовувати інструментарій природничих наук, а саме теорії ймовірності, теорії систем, теорії складних мереж.

Теорія складних мереж, яка знаходиться на перехресті дискретної математики, зокрема теорії графів та статистичного аналізу, отримала свій розвиток на початку 1990-х років і в сфері практичного застосування в транспортній діяльності представлена незначною кількістю наукових робіт, які в основному стосуються дослідження мереж міського громадського транспорту. Перекладаючи основні положення теорії складних мереж на проблематику даного дослідження, за її допомогою можна визначити параметри мереж транспорту та побудувати графіки розподілу вузлів.

Висновки та подальші дослідження. Складність та специфіка транспортно-економічних відносин потребує розробки адекватних сучасним вимогам часу методологічних підходів і теоретичних ідей. Відсутність загальноприйнятих положень економічної теорії та методики критеріїв оцінки призводить до гальмування процесів входження підприємств транспорту до складу мереж та мережових структур. Розглянутий в статті теоретичний інструментарій спрямований на трансформацію традиційних форм діяльності підприємств транспорту, застосування в їх діяльності мережових підходів та активізацію процесів мережизації за їх участю для досягнення конкурентних переваг та перетворення «мереж виживання» в «мережі розвитку». Подальші дослідження в цьому напрямку повинні стосуватися поєднання основних теорій економічних та природничих наук з метою теоретико-методологічного обґрунтування процесів мережизації на транспорті та розробки системи критеріїв їх ефективності.

Література

1. Каткало В.С. Межфирменные сети: проблематика исследований новой организационной категории в 1980-90е гг. / В.С. Каткало // Вестник СПбГУ, 1999. – Сер. Экономика. – Вып. 2. – С. 21-38.
2. Носова Т.Ю. Институційна конкурентоспроможність ієрархічних і мережових структур в економіці: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 / Т. Ю. Носова ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2010. – 16 с.
3. Радаев В.В. Основные направления развития современной экономической социологии // Экономическая социология: новые подходы к институциональному и сетевому анализу / сост. и науч. ред. В. В. Радаев, пер. М. С. Добряковой и др. – М. : РОССПЭН, 2002. – С. 3-18.
4. Третьяк О.А. Сетевые формы межфирменной кооперации: подходы к объяснению феномена / О.А. Третьяк, М.Н. Румянцева // Российский журнал менеджмента. – 2003. – № 2. – С. 25-50.
5. Светульников М. Г. Предпринимательские сети как экономическая категория: направления современных исследований [Электронный ресурс] / М.Г. Светульников. // Теория и практика общественного развития, 2011. – №1. — Режим доступа: <http://www.teoria.praktika.ru>
6. Popper K.R. Conjectures and Refutations. The Growth of Scientific Knowledge. London and Henley. Routledge and Kegan Paul, 1972.
7. Николаев И.А. Аналитический доклад “Доверие в экономике: количественная оценка” / И.А. Николаев, С.В. Ефимов, Е.В. Марушкина. – М. : ФБК, Департамент стратегического анализа, 2006. – 38 с.
8. Шумпетер Й. Теория экономического развития: [пер.с англ.] / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
9. Белова Л.Г. Информационное общество: трансформация экономических отношений в мировой экономике : монография / Л.Г. Белова, А.А. Стриженко. – Барнаул: Изд-во «Азбука», 2007. – 387 с.
10. Паринов С.И. К теории сетевой экономики / С.И. Паринов. – Новосибирск: ИЭОПП СО РАН, 2002. – 168 с.
11. Портер М. Э. Международная конкуренция: Конкурентные преимущества стран : пер. с англ. / М.Э. Портер; под ред. и с предисл. В. Д. Щетинина. – М. : Междунар. отношения, 1993. – 895 с.
12. Enright M. J. Regional clusters and economic development: a research agenda. - Boston: Harvard Business School, 1993. – 756 p.
13. Розенфельд С. Внедрение кластеров в экономику / Пер. с англ.: Учеб. Пос. / С. Розенфельд. — М. : Издательский дом «Вильямс», 2000. – 418 с.

References

1. Katkalo, V.S. (1999), “Inter-firm networks: the problems of research in the new organizational category 1980-90”, *Vestnik SPbHU, Ser. Ekonomika*, issue 2, pp. 21–38.
2. Nosova, T.Yu. (2010), “Institutional competitiveness hierarchical and network structures in economics”, thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.00.01 Economic theory and history of economic thought, V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine, 16 p.

3. Radaev, V.V. (2002), "The main directions of the development of modern economic sociology", *Ekonomicheskaya sotsiologiya: novye podkhody k institutsionalnomu i setevomu analizu*, ROSSPEN, Moscow, Russia.
4. Tretiak, O.A. and Rumyantseva, M.N. (2003), "Network forms of inter-firm cooperation: approaches to explaining the phenomenon", *Rossiiskij zhurnal menedzhmenta*, issue 2, pp. 25-50.
5. Svetunkov, M.G. (2011) "Business networks as an economic category: the directions of current research", *Teoriya i praktika obshchestvennogo razvitiya*, available at: <http://teoria.praktika.ru>
6. Popper, K.R. (1972), *Conjectures and Refutations. The Growth of Scientific Knowledge*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, UK.
7. Nikolaev, I.A., Efimov, S.V. and Marushkina, E.V. (2006), *Doverie v ekonomike: kolichestvennaya ocenka* [Confidence in the economy: a quantitative assessment], Departament strategicheskogo analiza, Moscow, Russia.
8. Shumpeter, I. (1982), *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya* [Theory of economic development], Progress, Moscow, Russia.
9. Belova, L.G. and Strizhenko, A.A. (2007), *Informacionnoe obshchestvo: transformacija ekonomicheskikh otnoshenij v mirovoj ekonomike* [Information society: transformation of economic relations in the world economy], Azbuka, Barnaul, Russia.
10. Parinov, S.I. (2002), *K teorii setevoy ekonomiki* [On the theory of the network economy], IJeOPP SO RAN, Novosibirsk, Russia.
11. Porter, M.Je. (1993), *Mezhdunarodnaya konkurenciya: Konkurentnye preimushhestva stran* [International Competition: The Competitive Advantage of countries], Mezhdunar. otnoshenija, Moscow, Russia.
12. Enright, M.J. (1993), *Regional clusters and economic development: a research agenda*, Harvard Business School, Boston, USA.
13. Rozenfeld, S. (2000), *Vnedrenie klasterov v ekonomiku* [Implementation the cluster in the economy], Izdatelskii dom «Vilamc», Moscow, Russia.

УДК 339.94

Ільчук П.Г.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів
Національний університет «Львівська політехніка»

ПЕРЕВАГИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Il'chuk P.G.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
of the department of finance
National University «Lviv Polytechnic»

ADVANTAGES OF INTERNATIONALIZATION OF ENTERPRISES

Постановка проблеми. Сучасна світова економічна система у значній мірі є глобалізованою, при чому спостерігається подальша тенденція до посилення глобалізаційних економічних процесів. Натомість, окремі національні економіки, які розвиваються, на окремих етапах розвитку все більше набувають ознак відкритих економічних систем та стають частиною глобальної світової економіки. І саме інтернаціоналізація підприємств, і, як наслідок, інтеграція національних економік у глобальну світову економічну систему стає потужним додатковим джерелом економічного зростання в країнах з економікою, що розвивається.

На сучасному етапі розвитку дані процеси характерні для економіки України, а тому дослідження питань інтернаціоналізації та переваг, які вона зумовлює для підприємств, набувають особливої актуальності. Глобалізація національних економік відбувається насамперед через інтернаціоналізацію, тому питання інтернаціоналізації економіки та формування стратегій інтернаціоналізації набувають все більшої актуальності. Однак, оскільки інтернаціоналізація економіки відбувається впродовж довгострокового періоду, а управлінські рішення щодо інтернаціоналізації як окремих підприємств, зокрема, так і національних економік, загалом, є стратегічними рішеннями, тому необхідними є насамперед дослідження у сфері стратегічного управління інтернаціоналізацією.

Також через посилення конкуренції на світовому ринку актуальним є комплексне дослідження усіх видів переваг, яких може досягти підприємство через інтернаціоналізацію, та основних аспектів фінансування інтернаціоналізації підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексні дослідження проблем стратегічного управління інтернаціоналізації вітчизняної економіки зроблено низкою науковців. Зокрема, розробленню методики оцінювання рівня інтернаціоналізації підприємства присвячена праця І. Ф. Коломійця та Т. В. Коломієць [1, с. 231-237]. Теоретичне обґрунтування основ формування зовнішньоекономічної стратегії держави в умовах інтернаціоналізації світових економічних процесів здійснено О. Ю. Пасічною, та базується на виробничо-інвестиційному співробітництві підприємств на закордонних ринках [2, с.17-27].

Однак науковці не акцентують увагу саме на дослідженні окремих переваг, досягнення яких можливе підприємствами завдяки інтернаціоналізації, хоча саме досягнення позитивних ефектів і є метою інтернаціоналізації. Польова І. М. наголошує, що, вибираючи стратегію інтернаціоналізації, підприємство повинно зважити усі переваги та недоліки певного виду діяльності [3, с.46] та проводить порівняльне аналізування альтернативних видів діяльності економічних агентів на закордонних ринках, однак не деталізує окремі переваги інтернаціоналізації.

Перський Ю. К. та Новікова П. В. [4, с. 39-42] розглядають окремі переваги, досягнення яких підприємствами можливе в умовах інтернаціоналізації, однак трактують такі переваги лише як проактивні мотиви інтернаціоналізації, не проводячи поглибленого дослідження. Аналогічну позицію займає і Ду Чуньбу, розглядаючи можливості досягнення окремих переваг інтернаціоналізації підприємств виключно як чинники (фактори) інтернаціоналізації, однак не досліджуючи безпосередньо переваг інтернаціоналізації підприємств та вплив їхнього досягнення на діяльність підприємств [5, с.58-63]. Шмаленко Я. В., досліджуючи цілі розвитку підприємства на принципах інтернаціоналізації, розробила групи критеріїв формулювання цілей та класифікувала цілі інтернаціоналізації, досягнення яких також є і перевагами інтернаціоналізації підприємств, однак вона не вказує на переваги інтернаціоналізації та їхній вплив на ефективність діяльності підприємств у разі їхнього досягнення [6].

Таким чином, набувають особливої актуальності виявлення та дослідження переваг інтернаціоналізації підприємств, а саме: їхня деталізація, класифікація та вплив на діяльність підприємств.

Постановка завдання. Основною метою дослідження є визначення, обґрунтування та класифікація переваг інтернаціоналізації підприємств як під час входу на закордонні ринки, так і під час виходу з них, а також вивчення та класифікація додаткових витрат інтернаціоналізації підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переваги інтернаціоналізації для підприємств можна систематизувати в п'ять груп, які подано на рис. 1.

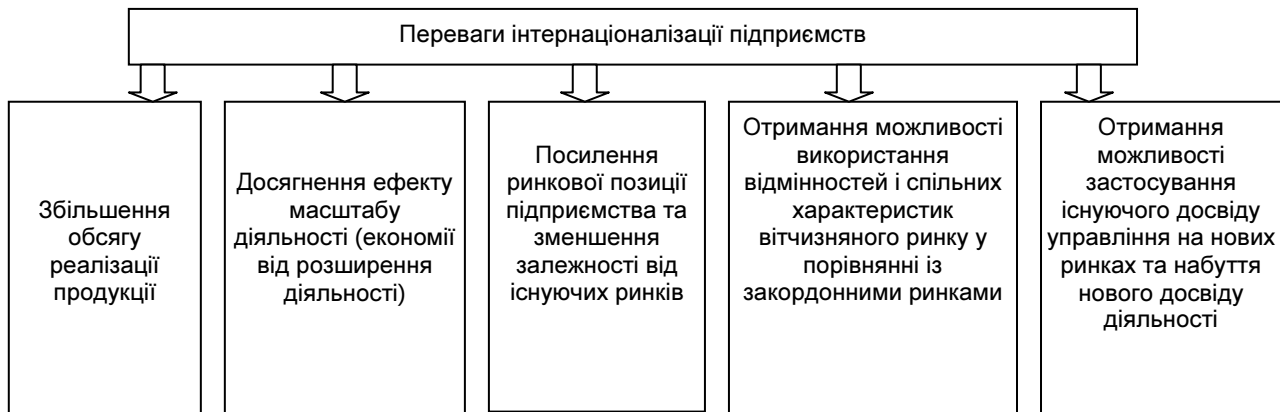

Рис.1. Класифікація переваг інтернаціоналізації підприємств

Джерело: складено автором на основі [7-13]

Низка дослідників інтернаціоналізації підприємств вважають, що збільшення обсягу реалізації продукції є найбільш явною перевагою від інтернаціоналізації підприємств [7, с. 31; 8, с. 502]. Це пов'язано із розширенням ринків збуту через вхід підприємств на закордонні ринки і пропозицією продукції (товарів, робіт, послуг) новим групам клієнтів. У даному випадку рівень конкурентних переваг на закордонних ринках, як правило, визначається величиною додатково отриманого прибутку, що виникає внаслідок додаткового отримання виручки від реалізації продукції на закордонних ринках.

Досягнення ефекту масштабу діяльності й ефекту економії від розширення діяльності безпосередньо пов'язане зі збільшенням величини виручки від реалізації продукції та досвідом і рівнем ефективності діяльності на великих ринках.

Ефект масштабу є однією з найбільш важливих переваг від інтернаціоналізації підприємств [7, с. 31; 8, с. 502; 9, с. 23; 10, с. 433-434; 11, с. 41; 12, с. 599; 13, с. 477].

Вплив ефекту масштабу на зниження витрат на обслуговування найбільш «дорогих» виробничих підрозділів підтверджується дослідженнями, що ґрунтуються на теоретичних та

емпіричних даних. Необхідною передумовою отримання ефекту масштабу діяльності є приведення обсягів виробництва до рівня, що забезпечує економію від масштабу діяльності (виробництва) і дає змогу отримати цінову конкурентну перевагу [10, с. 433-434].

Ефект економії від масштабу є статичним. Його динамічним відображенням є крива впливу збільшення обсягу продаж на зниження витрат на виготовлення одиниці продукції за певний період часу. Ефект масштабу значною мірою залежить від виду економічної діяльності. Більші переваги від ефекту масштабу отримують підприємства, що працюють у видах економічної діяльності з високим рівнем глобалізації [14, с. 679-710].

Ефект економії від масштабу діяльності безпосередньо залежить від рівня спеціалізації, а також рівня концентрації виробництва окремих видів продукції підприємства в ланцюгу вартості. Різні фази виробництва продукції характеризуються різним ефектом економії від масштабу діяльності. Наприклад, він буде більшим для виробництва окремих деталей чи механізмів, у той час як він буде меншим для монтажу готової продукції.

Ефект економії від розширення діяльності має місце, коли виробництво двох або більше видів продукції на підприємстві формує менші витрати виробництва, ніж їхнє індивідуальне (незалежне) виробництво [7, с. 31; 8, с. 502; 9, с. 23; 10, с. 434-435; 11, с. 41; 12, с. 599; 13, с. 477]. Пов'язано це також і з відмінностями у розподілі капіталу (інвестицій) на різну продукцію і на різних географічних ринках. Ефект економії від розширення діяльності залежить від: виробництва (гнучка виробнича система дозволяє виготовляти різні види продукції залежно від поточних потреб ринку або використовувати спільні компоненти в різних видах продукції), маркетингу (одна торгова марка використовується на різних товарних ринках), продажів (обслуговування інституційних клієнтів на кількох географічних ринках), фінансів (фінансові ресурси отримані на одному закордонному ринку можуть бути використані для розвитку діяльності на іншому закордонному ринку), наукових досліджень і розробок (спільні наукові дослідження і розробки, які використовуються в подальшому на багатьох ринках) [10, с. 434-435].

Пошуки ефектів синергії, що виникають з ефекту економії від розширення діяльності є складним управлінським процесом, що вимагає додаткових витрат на координацію. Чим вищий рівень глобалізації виду економічної діяльності, тим більше можливостей використання ефекту економії від розширення діяльності в географічному вимірі.

Входячи на закордонні ринки, підприємство автоматично знижує залежність як від результатів діяльності на вітчизняному ринку, так і від результатів діяльності на інших закордонних ринках (за умови, що попередньо здійснювало заходи щодо інтернаціоналізації). Це дозволяє підприємству забезпечити більш стійку ринкову позицію уже на міжнародному ринку.

Також, працюючи на різних закордонних ринках, підприємство удосконалює свою діяльність у відносинах з постачальниками, дистриб'юторами, клієнтами та державними органами влади, що призводить до зміцнення його ринкової позиції [11, с. 41; 12, с. 599; 15, с. 95]. Суб'єкти господарювання, що володіють сильною позицією на світовому ринку, мають не тільки широкі можливості у виборі постачальників, а й отримують змогу домовитися про більш вигідні умови співпраці з ними. У той же час постачальники охоче співпрацюють з такими підприємствами з точки зору масштабів діяльності (величини замовлень) і престижності співпраці. На аналогічних засадах формуються відносини з торговельними посередниками. Підприємства мають змогу домовитися про нижчі торговельні націнки на власну продукцію і таким чином отримати для себе більшу частку в ціні кінцевого продукту, або захопити більшу частку ринку через використання цінової конкурентної переваги.

Кінцеві споживачі (у певних сегментах ринку) є менш чутливими до ціни продукції, яку пропонують великі інтернаціональні підприємства, а така продукція користується більшою довірою споживачів. Наслідком є вищі ціни світових компаній порівняно з місцевими конкурентами. Інтернаціональні підприємства також мають сильні позиції у переговорах з національними органами влади. Органи влади з метою залучення прямих іноземних інвестицій часто практикують надання пропозицій щодо створення привабливих умов господарювання, таких як податкові пільги, можливість придбання нерухомості (земельні ділянки) за привабливими цінами, можливість інвестицій у високоприбуткові види економічної діяльності, а також в інфраструктуру (телекомунікації, дороги).

Використання підприємствами відмінностей і спільних характеристик вітчизняного ринку у порівнянні із закордонними ринками за умови їхньої діяльності на багатьох закордонних ринках призводить до 1) збільшення обсягів продаж, 2) скорочення витрат, 3) підвищення еластичності діяльності, 4) можливості зниження ризику [7, с. 31; 8, с. 502; 9, с. 23; 10, с. 432-433; 11, с. 41; 12, с. 599; 13, с. 477; 15, с. 94-95].

Наведені вище результати інтернаціоналізації підприємств сприятимуть отриманню переваг підприємствами як на вході на закордонні ринки, так і на виході з закордонних ринків, а також насамперед і фінансових переваг.

Переваги від входу на закордонні ринки полягають в організуванні ланцюга вартості підприємства таким чином, щоб оптимально використовувати відмінності між витратами і

результатами (ефективністю) використання ресурсів в різних країнах, тобто розташування елементів ланцюга вартості саме на тих закордонних ринках, де витрати підприємства на здійснення конкретних видів діяльності є мінімальними у порівнянні з вітчизняним, а також й іншими закордонними ринками.

Переваги від виходу із закордонних ринків включають в себе використання відмінностей і спільних характеристик у ситуації попиту на продукцію та конкуренції на ринках різних країн [15, с. 94-95], тобто отримання можливості виходу з окремого закордонного ринку за рахунок переходу на інший закордонний ринок без зниження ефективності діяльності загалом у випадку критичного зниження попиту на продукцію або суттєвого підвищення рівня конкуренції на окремому закордонному ринку. Отримання підприємством переваги виходу з ринку можливе також і в тому випадку, коли діяльність на іншому закордонному ринку є більш ефективною, однак підприємство не має можливості (достатньо ресурсів тощо) для входу на такий закордонний ринок.

Фінансові переваги інтернаціоналізації полягають в оптимізації податкового навантаження на інтернаціональні підприємства через систему ціноутворення, ліцензійних зборів (від філій на закордонних ринках) і розміщення відділень (філій) у країнах з низькими податками.

Інтернаціоналізація підприємств також сприяє розширенню досвіду щодо досягнення конкурентних переваг [7, с. 31; 8, с. 502; 9, с. 23; 10, с. 431-432; 11, с. 41; 12, с. 599; 13, с. 477; 15, с. 94-95]. Підприємства, що працюють на багатьох закордонних ринках, піддаються впливу більшої кількості та вищого рівня складності управління зовнішніх факторів. Завдяки цьому вони отримують значно більші можливості розширення досвіду, ніж підприємства, які працюють тільки на вітчизняному ринку.

Однак ведення діяльності на закордонних ринках супроводжується необхідністю здійснювати додаткові витрати. Цей факт був відзначений в працях С. Химера (S. Hymer) вже в 1960 р. [16, с. 34], проте подальші дослідження розпочалися лише в 90-х рр. [17, с. 64-81; 18, с. 229-244; 19, с. 339-350; 20, с. 341-363].

Виокремлюють низку складових таких витрат – не лише економічні [16, с. 34], а й соціальні, політичні та правові. Дослідження необхідності додаткових витрат на інтернаціоналізацію підприємств та управління ними у роботах С. Захера (S. Zaheer) [20, с. 341-363] отримали назву «теорії обмежень іноземних підприємств». Ця теорія досліджує джерела додаткових витрат підприємств, що працюють на закордонних ринках, у порівнянні з підприємствами, які працюють тільки на внутрішньому ринку. Передумовами, які зумовлюють здійснення додаткових витрат на здійснення інтернаціоналізації є: 1) незнання ринкового середовища на території іноземної держави, 2) географічні, культурні, психологічні, політичні, правові та економічні відмінності між діяльністю на вітчизняному та закордонних ринках, 3) дискримінація іноземців, 4) ведення зовнішньоекономічної діяльності переважно із країни базування вітчизняного ринку, 5) ризик зміни валютного курсу [20, с. 343].

Виникнення додаткових витрат ведення діяльності за межами країни базування пов'язане з трьома видами витрат: початковими (витратами створення), витратами на формування ринкової позиції й операційними (поточними) витратами (рис. 2).

Рис. 2. Класифікація витрат інтернаціоналізації підприємств

Джерело: складено автором на основі [7-13]

Початкові витрати виникають як із початком діяльності підприємства на закордонних ринках, так і за умови розширення діяльності на інші нові закордонні ринки [7, с. 32; 9, с. 23; 11, с. 41; 12, с. 599-600]. Кожен закордонний ринок, крім різного рівня глобалізації та наявності різних видів економічної діяльності, також характеризується й іншими відмінностями. Це зумовлює необхідність ретельного збирання та аналізування інформації задля вивчення його специфіки. В іншому випадку, недостатні знання про закордонний ринок або неправильна інтерпретації зібраних даних може бути причиною неправильних управлінських рішень.

Рівень початкових витрат залежить від кількох факторів: 1) ступінь подібності (близькості) закордонного ринку до вітчизняного, 2) величина закордонного ринку та його внутрішня конфігурація, 3) рівень глобалізації галузі (виду економічної діяльності), 4) розвиток ринкової інфраструктури; 5) стратегія входу на закордонний ринок.

Виявлена специфіка закордонного ринку може призвести до додаткових витрат, що впливають з необхідності співпраці із закордонними партнерами, купівлею іноземних активів (підприємств, місцевих брендів) і адаптуванням пропонованої продукції до специфіки ринку.

Витрати на формування ринкової позиції підприємства пов'язані з формуванням відносин з суб'єктами даного закордонного ринку: покупцями, торговими посередниками, постачальниками й органами державної влади [7, с. 32; 9, с. 23; 11, с. 41; 12, с. 599-600; 15, с. 96]. Витрати на формування ринкової позиції підприємства на закордонному ринку є вищими, якщо сильнішими є етноцентричні відносини на такому ринку. Етноцентричні відносини характерні за наявності таких ринкових передумов: 1) споживач (групи споживачів) надають перевагу продукції, виробленій місцевими виробниками, 2) уряд створює численні перешкоди для доступу на ринок (особливо характерно у випадку імпорту продукції), 3) законодавство надає пріоритет місцевим суб'єктам господарювання, 4) торговельні мережі формують бар'єри входу для іноземних постачальників.

Витрати на формування ринкової позиції підприємства можна суттєво зменшити, якщо працювати під торговою маркою закордонного ринку, співпрацюючи із закордонними партнерами, або увійти на такий закордонний ринок, який є максимально схожим за характеристиками до вітчизняного ринку (або інших закордонних ринків, де вже працює підприємство).

З точки зору витрат на формування ринкової позиції підприємства, можна навести приклад країн Центральної та Східної Європи. Ці країни на початку 90-х рр. належали до групи соціалістичних країн з централізованою плановою економікою. На момент трансформації економіки закордонні підприємства здійснили відносно низькі витрати на формування ринкової позиції за рахунок: 1) недостатності вітчизняних товарів на внутрішніх товарних ринках, 2) позитивного іміджу продукції (торгових марок), імпортованої із західних країн, 3) низького рівня конкуренції на багатьох товарних ринках таких країн, 4) слабкої ринкової позиції вітчизняних підприємств у зв'язку з низьким рівнем готовності ведення діяльності в умовах ринкової економіки, 5) переважанням державної власності в економіці (а також можливістю придбання активів у результаті приватизації за значно нижчими цінами та на більш привабливих умовах, ніж на ринках країн з розвинутою ринковою економікою), 6) слабо розвинутої та неефективної внутрішньої торгівлі (можливістю розвитку закордонних торговельних мереж, пов'язаних з сучасними форматами магазинів).

Операційні витрати для поточної діяльності на закордонних ринках можуть включати трансакційні витрати (основні операційні витрати, укладання угод), витрати на контролювання та координування [7, с. 32; 9, с. 23; 11, с. 41; 12, с. 600; 13, с. 472; 15, с. 96; 17, с. 64-81]. Найбільші операційні витрати здійснюють підприємства під час ведення діяльності на закордонних ринках у вигляді експорту.

Застосування стратегії інтернаціоналізації з метою збільшення обсягів діяльності, з одного боку, призводить до зниження операційних витрат, а з іншого – збільшує величину початкових витрат (пов'язаних з інвестуванням в іноземні активи). На рівень операційних витрат також впливають коливання валютних курсів, адже значні коливання валютних курсів підвищують рівень ризику, що пов'язаний з внутрішньою та зовнішньою операційною діяльністю підприємства на кількох географічних ринках.

Витрати на контролювання та координування пов'язані зі зростанням складності організаційної структури підприємства, яке працює на закордонних ринках. Чим більша кількість географічних ринків, на яких працює підприємство, тим вищий рівень цих витрат. Витрати на контролювання та координування також залежать від рівня диверсифікації географічних ринків, різновиду стратегії присутності підприємства на закордонному ринку та відносин управління між головним офісом підприємства і його філіями (закордонними представництвами).

Висновки з даного дослідження. В умовах стійких тенденцій подальшої глобалізації світової економіки інтернаціоналізація економіки України є одним основних джерел економічного зростання. Таким чином, дослідження переваг інтернаціоналізації підприємств, методів їхнього досягнення та ефективного використання є запорукою успіху у конкурентній боротьбі. Класифікацію переваг інтернаціоналізації підприємств варто здійснювати на п'ять основних груп, основною з яких є збільшення обсягу реалізації продукції. Також вагомий вплив на підвищення ефективності діяльності підприємств чинять можливості досягнення ефекту масштабу діяльності та посилення ринкової позиції. Таким чином, інтернаціоналізація підприємств сприяє досягненню конкурентних переваг.

Інтернаціоналізація підприємств супроводжується необхідністю здійснювати додаткові витрати, які можна класифікувати на три основні групи: початкові витрати (витрати входження на закордонний ринок), витрати на формування ринкової позиції та операційні (поточні) витрати, які, у свою чергу, класифікуються на трансакційні витрати та витрати на контролювання та координування.

У подальших дослідженнях доцільно зосередити увагу на розробленні стратегій інтернаціоналізації підприємств, зокрема, маркетингової стратегії інтернаціоналізації підприємств, спрямованих на досягнення класифікованих у даній статті переваг, а також удосконалення існуючих заходів, які здійснюються в межах розроблених стратегій інтернаціоналізації підприємств з урахуванням уточнення переваг інтернаціоналізації. Також окремим напрямком подальших

досліджень може бути розроблення методик оцінювання впливу конкретних переваг інтернаціоналізації на ефективність діяльності підприємств та пошук шляхів оптимізації додаткових витрат на інтернаціоналізацію підприємств.

Література

1. Коломієць І. Ф. Методичні аспекти оцінки рівня інтернаціоналізації підприємства / І.Ф. Коломієць, Т. В. Коломієць // Вісник НЛТУ. – 2005. – Вип.15.3. – С.231-237.
2. Пасічна О. Ю. Структурний підхід до формування зовнішньоекономічної стратегії держави в умовах глобалізації / О. Ю. Пасічна // Актуальні проблеми економіки. – 2009. - №3. – С. 17-27.
3. Польова І. М. Інтернаціоналізація діяльності підприємства: теоретичні підходи / І. М. Польова // Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні : збірник тез за матеріалами VIII Науково-технічної конференції науково-педагогічних працівників, 26-31 березня 2012 р. / Національний університет "Львівська політехніка", Інститут підприємництва та перспективних технологій. - Львів - 2012. - С. 45-47.
4. Перский Ю. К. Интернационализация российской компании: роль и задачи менеджеров / Ю. К. Перский, П. В. Новикова // Вестник ПНИПУ. Социально-экономические науки. – 2012. – № 16 (41). – С. 36-47.
5. Ду Чуньбу. Чинники інтернаціоналізації діяльності малих і середніх підприємств в умовах глобалізації / Чуньбу Ду // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2010. – Випуск 20, том 15. – С. 58-69.
6. Шмаленко Я. В. Постановка цілей розвитку підприємства на принципах інтернаціоналізації [Електронний ресурс] / Я. В. Шмаленко // Інституціональний вектор економічного розвитку. – 2008. – Вип. 1 (2). – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/iver/2008_1_2/index.html
7. Hsu C. C. Internationalization and performance: The S-curve Hypothesis and product diversity effect / C. C. Hsu // Multinational Business Review. – 2006. – Volume 14, Issue 2. – pp. 29-46.
8. Thomas D. E. International diversification and firm performance in Mexican firms: a curvilinear relationship? / D. E. Thomas // Journal of Business Research. – 2006. – Volume 59, Issue 4. – pp.501-507.
9. Elango B. An empirical analysis of the Internationalization-performance relationship across emerging market firms / B. Elango // Multinational Business Review. – 2006. – Vol. 14, Issue 1. – pp. 21-44.
10. Ghoshal S. Global strategy: An organizing framework / S. Ghoshal // Strategic Management Journal. – 1987. – Volume 8, Issue 5. – pp.425-440.
11. Johnson J. Persistence and learning: success factors of Taiwanese firms in International markets / J. L. Johnson, E. Yin, H. Tsai // Journal of International marketing. – 2009. – Vol. 17, Issue 3. – pp. 39-54.
12. Lu J. W. International diversification firm performance: The S-curve Hypothesis / J. W. Lu, P. W. Beamish // Academy of Management Journal. – 2004. – Volume 47, Issue 4. – pp.598-610.
13. Pangarkar N. Internationalization and performance of small and medium-sized enterprises / N. Pangarkar // Journal of world bussiness. – 2008. – Volume 43, Issue 4. – pp. 475-485.
14. Makhija M. Measuring Globalization of Industries Using a National Industry Approach: Empirical Evidence Across Five Countries and over Time / M. Makhija, K. Kim, S. Williamson // Journal of International Business Studies. – 1997. – Volume 28, Issue 4. – pp. 679-710.
15. Thomas D. E. What is the shape of the Multinationality-performance relationship? / D. E. Thomas, L. Eden // Multinational Business Review. – 2004. – Volume 12, Issue 1. – pp. 89-110.
16. Hymer S. The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment / S. Hymer. – Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology, 1960. – 198 p.
17. Kostova T. Organizational legitimacy under conditions of complexity: the case of the Multinational enterprise / T. Kostova, S. Zaheer // Academy of Management review. – 1999. – Vol. 24, Issue 1. – pp. 64-81.
18. Mezas J. M. Identifying liabilities of foreignness and strategies to minimize their effects: The case of labour lawsuit judgments in the US / J.M. Mezas // Strategic Management Journal. – 2002. – Volume 23, Issue 3. – pp. 229-244.
19. Petersen B. Coping with liabilities of foreignness: different learning engagement of entrant firms / B. Petersen, T. Pedersen // Journal of International management. – 2002. – Vol. 8, Issue 3. – pp. 339-350.
20. Zaheer S. Overcoming the liability of foreignness / S. Zaheer // Academy of Management Journal. – 1995. – Volume 38, Issue 2. – pp. 341-363.

References

1. Kolomiets, I.F. and Kolomiets, T.V. (2005), "Methodical aspects of assessing the level of internationalization of enterprise", *Visnyk NLTU*, issue 15.3, pp. 231-237.
2. Pasichna, O.Yu. (2009), "Structural approach to the formation of foreign economic strategy of the state in a globalizing", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 3, pp. 17-27.

3. Polova, I.M. (2012), "Internationalization of activity enterprise: theoretical approaches", *Problemy ta perspektyvy rozvytku ekonomiky i pidpriemnytstva ta kompiuternykh tekhnolohii v Ukraini : zbirnyk tez za materialamy VIII Naukovo-tekhnichnoi konferentsii naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv*, (Lviv, 26-31 March 2012), Natsionalnyi universytet "Lvivska politekhnika", Instytut pidpriemnytstva ta perspektyvnykh tekhnolohii, pp. 45-47.
4. Perskyy, Yu.K. and Novikova, P.V. (2012), "The internationalization of Russian company: the role and objectives of managers", *Vestnyk PNIPU. Sotsialno-ekonomicheskiye nauki*, no. 16 (41), pp. 36-47.
5. Du, Chunbu (2010), "Factors of internationalization activity of small and of average enterprises in conditions of globalization", *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomika*, issue 20, Vol. 15, pp. 58-69.
6. Shmalenko, Ya.V. (2008), "Setting Goals of the development enterprises on the principles of internationalization", *Instytutsionalnyi vektor ekonomichnoho rozvytku*, issue 1 (2), available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/iver/2008_1_2/index.html
7. Hsu, C.C. (2006), "Internationalization and performance: The S-curve Hypothesis and product diversity effect", *Multinational Business Review*, Volume 14, Issue 2, pp. 29-46.
8. Thomas, D.E. (2006), "International diversification and firm performance in Mexican firms: a curvilinear relationship?", *Journal of Business Research*, Volume 59, Issue 4, pp.501-507.
9. Elango, B. (2006), "An empirical analisis of the Internationalization-performance relationship across emerging market firms", *Multinational Business Review*, Volume 14, Issue 1, pp. 21-44.
10. Ghoshal, S. (1987), "Global strategy: An organizing framework", *Strategic Management Journal*, – Volume 8, Issue 5, pp. 425-440.
11. Johnson, J., Yin, E., Tsai, H. (2009), "Persistence and learning: success factors of Taiwanese firms in International markets", *Journal of International marketing*, Volume 17, Issue 3, pp. 39-54.
12. Lu, J.W., Beamish, P.W. (2004), "International diversification firm performance: The S-curve Hypothesis", *Academy of Management Journal*, Volume 47, Issue 4, pp. 598-610.
13. Pangarkar, N. (2008), "Internationalization and performance of small and medium-sized enterprises", *Journal of world business*, Volume 43, Issue 4, pp. 475-485.
14. Makhija, M. Kim, K., Williamson, S. (1997), "Measuring Globalization of Industries Using a National Industry Approach: Empirical Evidence Across Five Countries and over Time", *Journal of International Business Studies*, Volume 28, Issue 4, pp. 679-710.
15. Thomas, D., Eden, L. (2004), "What is the shape of the Multinationality-performance relationship?", *"Multinational Business Review"*, Volume 12, Issue 1, pp. 89-110.
16. Hymer, S. (1960), *The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment*, Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology, 198 p.
17. Kostova, T. and Zaheer, S. (1999), "Organizational legitimacy under conditions of complexity: the case of the Multinational enterprise", *Academy of Management review*, Volume 24, Issue 1, pp. 64-81.
18. Mezias, J.M. (2002), "Identifying liabilities of foreignness and strategies to minimize their effects: The case of labourlawsuite judgments In the US", *Strategic Management Journal*, Volume 23, Issue 3, pp. 229-244.
19. Petersen, B. and Pedersen, T. (2002), "Copying with liabilities of foreignness: different learning engagement of entrant firms", *Journal of International management*, Volume 8, Issue 3, pp. 339-350.
20. Zaheer, S. (1995), "Overcoming the liability of foreignness", *Academy of Management Journal*, Volume 38, Issue 2, pp. 341-363.

УДК 336.62

Зінченко О.М.,
к.е.н., старший викладач кафедри економіки підприємства
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

РЕЗЕРВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ НА СІЛЬСЬКОМУ СПОЖИВЧОМУ РИНКУ

Zinchenko O.M.,
cand.sc.(econ.), senior lecturer in enterprise economics of department
HEI Ukoopspilka "Poltava University of Economics and Trade"

RESERVES TO PROVIDE THE PROFITABILITY OF RETAIL TRADE ENTERPRISES OF CONSUMER COOPERATION AT THE RURAL USER MARKET

Постановка проблеми. Проблема управління прибутком підприємства є складною та багатогранною, оскільки суб'єкту господарювання потрібно забезпечувати необхідну платоспроможність і дохідність, а також враховувати специфічні для галузі особливості кругообігу матеріальних ресурсів. Від ефективності управління прибутком залежить господарський стан торговельних підприємств, їх місце у ринковому середовищі, рівень розвитку галузі загалом.

Споживча кооперація України знаходиться на етапі переходу від стратегії виживання до стратегії стабілізації та забезпечення збалансованого розвитку її господарської системи. Це зумовлює необхідність поглибленого дослідження теоретичних засад формування прибутку з позиції забезпечення економічної безпеки підприємства. На сучасному етапі необхідний якісно новий підхід до теоретичного висвітлення та практичного обґрунтування рекомендацій щодо активізації ролі прибутку у забезпеченні успішного функціонування торговельних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування і використання прибутку підприємства, його прибуткової діяльності у різних аспектах досліджувалися науковцями України і зарубіжжя. Серед них: О. М. Бандурка [8], І. О. Бланк [9], Л. Д. Буряк [5], В. Криленко [5], М. В. Мних [6], А. М. Поддєрьогін [7].

Проте, ще залишається чимало невирішених питань, пов'язаних з особливостями забезпечення прибутковості підприємств роздрібною торгівлю, що функціонують на сільському споживчому ринку.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у виявленні резервів забезпечення прибутковості підприємств роздрібною торгівлю споживчої кооперації на сільському споживчому ринку.

Реалізація поставленої мети обумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- виявити резерви ефективного використання наявних основних засобів;

- досягти збалансування кругообігу оборотних коштів;

- дослідити резерви оптимізації оподаткування;

- виявити особливості торговельної діяльності споживчої кооперації на сільському споживчому ринку, що впливають на процес формування цін і їх рівень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із чинників, що впливають на стабільне економічне зростання торговельних підприємств є ефективне використання наявних основних засобів. Фондовіддача і рентабельність основних засобів мають бути прогнозованими.

Необхідне поступове виведення з консервації основних засобів, що потребуватиме ефективного їх переоснащення. Чим швидше торговельне підприємство у сільській місцевості введе в експлуатацію законсервовані магазини, тим менше понесе витрат, прискорить темпи зростання роздрібного товарообороту, розширить свій сегмент на ринку товарів та послуг, збільшить величину валового прибутку.

Дефіцит фінансових коштів та жорстка конкуренція не дозволяють споживчій кооперації ефективно використовувати наявну матеріально-технічну базу. Тому частину об'єктів, торговельну площу райспоживспілки та районні споживчі товариства вимушені здавати в оренду, отримуючи від цього додатковий чистий прибуток.

Важливим резервом забезпечення прибутковості підприємств та організацій роздрібною торгівлю споживчої кооперації у сільській місцевості є збалансування кругообігу оборотних коштів і грошових потоків.

Торговельним підприємствам споживчої кооперації на сільському споживчому ринку необхідно вжити заходів щодо поступового збільшення до нормативу частки власних коштів у обороті. У процесі формування власного капіталу необхідно орієнтуватися на реально можливі обсяги діяльності на

принципах самоокупності та самофінансування, оптимізувати структуру активів підприємств та організацій споживчої кооперації у галузі торгівлі, чітко визначати їх місце на ринку товарів та послуг шляхом зіставлення, з одного боку, прогнозованих обсягів діяльності із реально можливими потребами ринку, а з іншого – потреб у оборотних коштах із наявними можливостями до залучення фінансових ресурсів.

Реальними джерелами збільшення величини та частки власних оборотних коштів є додаткові пайові внески для прискорення оборотності обігових коштів.

Необхідно максимальну увагу приділити стимулюванню пайових надходжень через механізм удосконалення внутрісистемної цінової політики (реалізація товарів за цінами, що встановлюються окремо для членів споживчих товариств та інших осіб), кооперативних виплат і дивідендів.

Враховуючи що споживча кооперація є добровільним об'єднанням громадян для спільного ведення господарської діяльності з метою поліпшення свого економічного та соціального стану, відкрита для вступу нових членів, збільшити обсяги діяльності підприємств та організацій, що входять до її складу можна за рахунок підвищення зацікавленості членів споживчих товариств у придбанні товарів у магазинах споживчої кооперації. Крім зростання обсягів продажу існуючим пайовикам, це дасть можливість залучити у члени споживчого товариства нових осіб. Так, чисельність сільського населення, що обслуговується споживчою кооперацією Північно-Східного економічного району України у 2012 р. складає 709,6 тис. осіб (у т.ч. у Полтавській області - 330,6 тис. осіб, у Сумській - 143 тис. осіб та у Харківській - на 236 тис. осіб), а членами споживчих товариств є 22,4 тис. осіб, тобто лише 3,5 % [1].

Збільшення чисельності пайовиків лише на 10%, або на 2,24 тис. осіб, що цілком реально, дасть можливість збільшити роздрібний товарооборот на 335,8 тис. грн., що розраховано за допомогою формули 1:

$$\Delta T = \Delta \mathcal{C}_\Pi \times T_0, \quad (1)$$

де $\Delta \mathcal{C}_\Pi$ - зміна чисельності пайовиків;

T_0 - роздрібний товарооборот торговельної мережі на одну особу.

Таким чином, можна зробити висновок, що пряма зацікавленість у придбанні товарів у магазинах споживчого товариства сприятиме збільшенню чисельності його членів і, відповідно, зростанню роздрібного товарообороту торговельної мережі, доходів та прибутку, що дозволить підвищити ефективність функціонування підприємств та організацій роздрібною торгівлю споживчої кооперації Північно-Східного економічного району України на сільському споживчому ринку.

Варто зазначити, що дана пропозиція не суперечить чинному законодавству. Статтею 24 Закону України «Про кооперацію» передбачено, що кооперативи мають право реалізовувати товари та надавати послуги за цінами і тарифами, що встановлюються окремо для членів кооперативу та інших осіб [2].

Крім того, збільшення чисельності пайовиків дозволить поповнити оборотні кошти за рахунок пайових внесків. Враховуючи, що середній пайовий внесок складає 100 грн. [1], пайовий фонд за рахунок зростання кількості пайовиків збільшиться на 224 тис. грн., що визначено за формулою 2:

$$\Delta \Pi \Phi = \Pi_B \times \Delta \mathcal{C}_\Pi, \quad (2)$$

де $\Delta \Pi \Phi$ - зміна пайового фонду;

Π_B - сума пайового внеску.

$$\Delta \Pi \Phi = 100 \times 2,24 = 224 \text{ тис. грн.}$$

Дані кошти можна спрямувати на закупівлю товарів та приведення магазинів до конкурентоспроможного стану.

Для формування оборотних коштів і з метою реконструкції та переоснащення торговельних підприємств у сільській місцевості слід також залучати банківські кредити, визначивши їх економічну ефективність й окупність. Одночасно необхідно встановити контроль за використанням кредитних ресурсів, їх оборотністю, вчасною сплатою відсотків і погашенням заборгованості банку. Пріоритетом повинно стати кредитування через установи банку Укоопспілки. Це дасть можливість встановити додатковий контроль за дотриманням умов кредитної політики, кредитних договорів, підвищити конкурентоспроможність торговельних підприємств споживчої кооперації у сільській місцевості.

Створення нових споживчих товариств сприяє поліпшенню торговельного обслуговування сільського населення, збільшення обсягів діяльності торговельних підприємств і зміцненню їх фінансового становища.

У системі споживчої кооперації Північно-Східного економічного району України у найближчій перспективі нами пропонується відкрити 41 споживче товариство (у т.ч. 21 у Полтавській області, 5 у Сумській і 15 у Харківській). Це дасть можливість збільшити чисельність пайовиків на 10,3 тис. осіб., що визначено за формулою 3:

$$\Delta \mathcal{C}_{\Pi} = \mathcal{C}_{\Pi}^{CT} \times \Delta K_{CT}, \quad (3)$$

де $\mathcal{C}_{\Pi}^{CT}$ - чисельність пайовиків на одне споживче товариство;

ΔK_{CT} - зміна кількості споживчих товариств.

$$\Delta \mathcal{C}_{\Pi} = 250 \times 41 = 10250 \text{ осіб}$$

Можна зробити висновок, що відкриття споживчих товариств сприятиме розширенню діяльності та вплине на підвищення ефективності функціонування підприємств й організацій роздрібної торгівлі споживчої кооперації Північно-Східного економічного району України на сільському споживчому ринку. Це також дозволить залучити додаткові пайові внески у сумі 1025 тис. грн.:

$$\Delta \Pi \Phi = 100 \times 10,25 = 1025 \text{ тис. грн.}$$

Оптимізація оподаткування виступає важливим напрямом забезпечення прибутковості роздрібної торгівлі споживчої кооперації у сільській місцевості.

На наш погляд, оподаткування підприємств і організацій торгівлі споживчої кооперації у сільській місцевості має ґрунтуватися на таких засадах: зниження податкового навантаження, недопущення подвійного оподаткування; застосування пільгового режиму оподаткування, що передбачає надання податкових пільг магазинам, які працюють у малих і віддалених селах та обслуговують соціально-незахищені верстви населення, звільнення від оподаткування частини прибутку, яка скеровується на поповнення власних обігових коштів, що дозволило б суттєво підвищити частку власних обігових коштів в оплаті товарів, позбутися кабальної залежності від комерційних банків, знизити роздрібні ціни на товари та послуги, прискорити оборотність товарів і, за рахунок цього, навіть збільшити обсяг податкових платежів до бюджету.

Особливостями торговельної діяльності споживчої кооперації на сільському споживчому ринку Північно-Східного економічного району, що впливають на процес формування цін і їх рівень, є наступні: споживча кооперація обслуговує, головним чином, жителів сільської місцевості; сільське населення внаслідок низького рівня зайнятості має невеликі грошові доходи, з яких більшу частку займають пенсії та доходи від продажу сільськогосподарських продуктів; у результаті самозабезпечення сільських сімей продуктами харчування за рахунок власного господарства попит на продовольчі товари в торговельній мережі значно нижчий за потребу в таких товарах, тому сільське населення купує в торговельній мережі лише ті товари, які не виробляються або їх виробництво ускладнене у власному господарстві; високий рівень конкуренції за сільського споживача, особливо у більших населених пунктах, де діють стаціонарні чи пересувні приватні магазини, а достатньо часто і «тіньові» підприємці у галузі роздрібної торгівлі. Приватні підприємці працюють на єдиному податку, не сплачують податок на додану вартість, відрахування у позабюджетні фонди й інші платежі, що дає їм можливість встановлювати ціни нижчі ніж у магазинах облспоживспілок; споживча кооперація, окрім комерційних цілей, має за мету соціальний захист пайовиків, що зобов'язує їх здійснювати торгове обслуговування населення у невеликих населених пунктах, що є збитковим. Забезпечення пайовиків і населення товарами першої необхідності через стаціонарну чи пересувну торгову мережу в невеликих населених пунктах підвищує витрати та викликає необхідність підвищувати розмір торговельної надбавки і роздрібну ціну; ціноутворення здійснюється кожним споживчим товариством, тому з'являються ознаки внутрішньосистемної конкуренції на території району; відсутність кваліфікованих спеціалістів в галузі ціноутворення і, тим більш, для розробки цінової політики та стратегії.

Оскільки у структурі роздрібного товарообороту продовольчі товари з елементами державного регулювання цін займають від 30 до 40%, облспоживспілки мають обмежені можливості впливати на їх рівень.

У ціноутворенні роздрібних цін використовуються два критерії: забезпечення беззбиткового рівня цін та орієнтація на конкурентів. Власної цінової політики і стратегії облспоживспілки, райспоживспілки і споживчі товариства не розробляють. Причинами такого становища є відсутність достатньої кількості підготовлених спеціалістів, які б збирали й обробляли інформацію з обсягу попиту та пропозиції, рівня цін, витрат обігу з кожного виду чи групи товарів.

Проблемою в обґрунтуванні роздрібних цін є відсутність достовірної інформації про попит, пропозицію й витрати обігу з кожного окремого виду товарів. Тому, навіть розмір торгової надбавки у споживчих товариствах часто не підтверджено розрахунком витрат, що призводить до збитковості торгівлі окремими видами товарів.

Із загостренням конкуренції підприємства самостійно встановлюють роздрібні ціни, що утримує роздрібну торгівлю від високої надбавки і обсягу продаж. Ціна в такому випадку фіксується на товарі чи упаковці. У таких випадках роздрібні торговельні підприємства повинні докладати зусиль при укладанні угод купівлі до збільшення торговельної знижки чи надання знижок з ціни для збільшення своїх доходів і прибутку.

Таким чином, кожна окрема ситуація повинна розв'язуватись з врахуванням багатьох чинників: кон'юнктури ринку, його сегменту, властивостей і економічної цінності товару, порядку державного

регулювання цін, вирішення соціальних проблем сільського населення і таке інше. Ціноутворення суттєво впливає на успіх продаж і тісно пов'язане з маркетинговою політикою підприємства.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, впровадження запропонованих заходів із забезпечення прибутковості підприємств та організацій роздрібної торгівлі споживчої кооперації на сільському споживчому ринку буде сприяти збільшенню обсягу роздрібного товарообороту, доходів і прибутку при підвищенні рівня задоволення потреб сільського населення, підвищенні їх добробуту та соціальної захищеності.

Література

1. Основні показники господарсько-фінансової діяльності споживчої кооперації України за 2012 рік. – К.: Укооппостачмаш, 2013. – 135 с.
2. Про споживчу кооперацію: Закон України. (Із змінами та доповненнями від 09.12.2012 р.). – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Бланк І. О. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / І. О. Бланк. – К.: Ельга, 2009. – 724 с.
4. Буряк Л. Д. Управління фінансами суб'єктів малого підприємництва: монографія / Л. Д. Буряк, А. М. Павліковський, Н. Л. Кремпова. – К.: КНЕУ, 2013. – 334 с.
5. Криленко В. Механізм забезпечення прибутковості вітчизняних підприємства / В. Криленко // Схід. Серія «Економіка». – № 2 (116). – 2012. – С. 35-40.
6. Мних Є. В. Економічний аналіз : підручник / Є. В. Мних. – К.: Знання, 2011. – 630 с.
7. Фінанси підприємств : підручник / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк, Л. І. Данілова, Н. Л. Кремпова ; ред. А. М. Поддєрьогін. – 8-е вид., переробл. та доповн. – К.: КНЕУ, 2013. – 519 с.
8. Фінансова діяльність підприємства: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов, К. Я. Петрова. – 2-е вид., переробл. і доповн. – К.: Либідь, 2003. – 384 с.
9. Фінансове забезпечення розвитку підприємств : монографія / І. О. Бланк та ін.; за ред. І. О. Бланка. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. – 343 с.

References

1. *Osnoyni pokaznyky hospodarsko-finsanovoi diialnosti spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy za 2012 rik* [Basic indicators of economic and financial activity of Consumer Cooperatives in Ukraine for 2012], Ukooppostachmash, Kyiv, Ukraine, 135 p.
2. *Pro spozhyvchu kooperatsiyu: Zakon Ukrainy. (Iz zminamy ta dopovnennnyamy vid 09.12.2012 r.)* [On Consumer Cooperation: The Law of Ukraine. (With changes and additions from 09/12/2012 p.)], available at: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Blank, I.O. (2009), *Finansovyi menedzhment* [Financial Management], textbook, El'ha, Kyiv, Ukraine, 724 p.
4. Buriak, L.D., Pavlikovskyi, A.M., Kremnova, N.L. (2013), *Upravlinnia finansamy subiektiv maloho pidpriemnytstva* [Managing finance subjects of small business], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 334 p.
5. Krylenko, V. (2012), "The mechanism of ensuring profitability of domestic enterprises", *Skhid. Seriya «Ekononika»*, no. 2 (116), pp. 35-40.
6. Mnykh, Ye.V. (2011), *Ekononichnyi analiz* [The economic analysis], tutorial, Znannia, Kyiv, Ukraine, 630 p.
7. Poddierohin, A.M., Bilyk, M.D., Buriak, L.D., Danilova, L.I., Kremnova, N.L. (2013), *Finansy pidpriemstv* [Finance of enterprises], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 519 p.
8. Bandurka, O.M., Korobov, M.Ya., Orlov, P.I., Petrova, K.Ya. (2003), *Finansova diialnist pidpriemstva*: [The financial activities of the company], high school textbook, Lybid, Kyiv, Ukraine, 384 p.
9. Blank, I.O. etc. (2011), *Finansove zabezpechennia rozvytku pidpriemstv* [Financial provision of enterprise development], monograph, Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine, 343 p.

УДК 65.014.1:330.14:621

Розумович Н.Ф.,
здобувач*
Хмельницький національний університет

ВИБІР СТРАТЕГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Rozumovych N.F.,
candidate for a degree
Khmelnitsky National University

CHOICE OF STRATEGIC INDEXES OF FORMING FINANCIAL STRATEGY OF MACHINE AND BUILDING ENTERPRISES

Постановка проблеми. За умов кризових процесів та нестабільної ситуації в економіці важливим завданням розвитку підприємств є прогнозування їх майбутнього фінансового стану, оптимальний вибір стратегії та контроль за рівнем фінансових ризиків. Успішність машинобудівних підприємств, ефективне використання факторів виробництва, вартість капіталу і оцінка підприємств здійснюється менеджерами й інвесторами за допомогою певних економічних показників й визначається їх ростом. Можливості перспективного зростання свідчать про ефективне управління та правильний вибір стратегії розвитку.

Перспективний аналіз, заснований на математичному моделюванні, дозволяє побудувати детерміновані факторні моделі та відобразити взаємозв'язок між ключовими показниками, скласти прогнозні звіти, здійснити ситуаційний аналіз й аналіз чутливості. Одним із завдань фінансового прогнозування є побудова моделі, що відображає взаємозв'язки між показниками фінансового стану та сумою джерел коштів фінансування, а також ув'язка цієї моделі з генеральною стратегічною фінансовою метою та другорядними цілями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розробки фінансової стратегії, а також оцінки стану та реалізації фінансового потенціалу підприємств розглядають у своїх працях як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Моделювання фінансового потенціалу є предметом досліджень: Ван Хорна [1], А. Грачова [2], Н. Гнипа [3], М. Кісоро [4], В. Ковальова [5], І. Лернера [6], О. Сорокіної [7], А. Тонких [8], Р. Хігінса [9], А. Рапопорта [10] та інших вчених. Проте підходи до розробки моделей стійкого розвитку машинобудівних підприємств потребують узагальнення та подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є вибір стратегічних показників формування фінансової стратегії на основі концепції стійкого розвитку, обґрунтування побудови декомпозиційної моделі ключових індексів стійкого розвитку та вибору фінансової стратегії машинобудівних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, розробка фінансової стратегії базується на ретроспективному та перспективному аналізі фінансового стану та діагностиці фінансового потенціалу. На фінансовий стан, а також стан та реалізацію фінансового потенціалу підприємств машинобудування впливає безліч різних чинників. Зокрема, фінансовий стан підприємства характеризується інтегральним показником, на який впливають різні оцінні показники-індикатори, котрі розкривають різноманітні сторони фінансово-господарської діяльності – платоспроможність, стан і структуру капіталу, оборотність, прибутковість тощо.

На нашу думку, формування альтернатив конкуренто-орієнтованої фінансової стратегії полягає в послідовному проходженні наступних фаз (рис. 1).

На першій фазі визначається збалансоване співвідношення індексів обсягу реалізації, структури активів і капіталу. Для цього пропонуємо використовувати як базову – модель стійкого розвитку. За умов нестабільної економічної ситуації важливим завданням розвитку є прогнозування майбутнього фінансового стану, правильний вибір стратегії та контроль за рівнем фінансових ризиків.

Концепція стійкого розвитку побудована на тому, що запланований темп приросту обсягу реалізації характеризує можливості машинобудівного підприємства в досягненні поставлених цілей, використовуючи наявні ресурси.

Найбільш простими моделями росту підприємства вважаються моделі Кісоро [4], І. Лернера і Карлетона [6], Ульріха і Ерлоу [11]. Концепція стійкого росту Роберта С. Хігінса [9] і А. Рапопорта [10] свідчить про те, що планований темп приросту обсягу реалізації характеризує можливості підприємства щодо досягнення поставлених цілей, використовуючи наявні ресурси.

Модель досяжного росту Дж. Ван Хорна [1] побудована на основі положень стійкого росту А.

* Науковий керівник: Нижник В.М. – д.е.н., професор

Рапорт з урахуванням фінансування. У моделі стійкого росту Зекон [12] використовуються узагальнюючі показники рентабельності відсоткової ставки позикового капіталу. Велике значення в теорії отримали моделі стійкого росту Левелена і Красау [13] та вдосконалена модель Гулаті і Зантойта [14] з урахуванням інфляції. Всі розглянуті вище моделі є детермінованими моделями, котрі встановлюють залежність між темпами приросту економічного потенціалу та основними факторами, які його визначають.

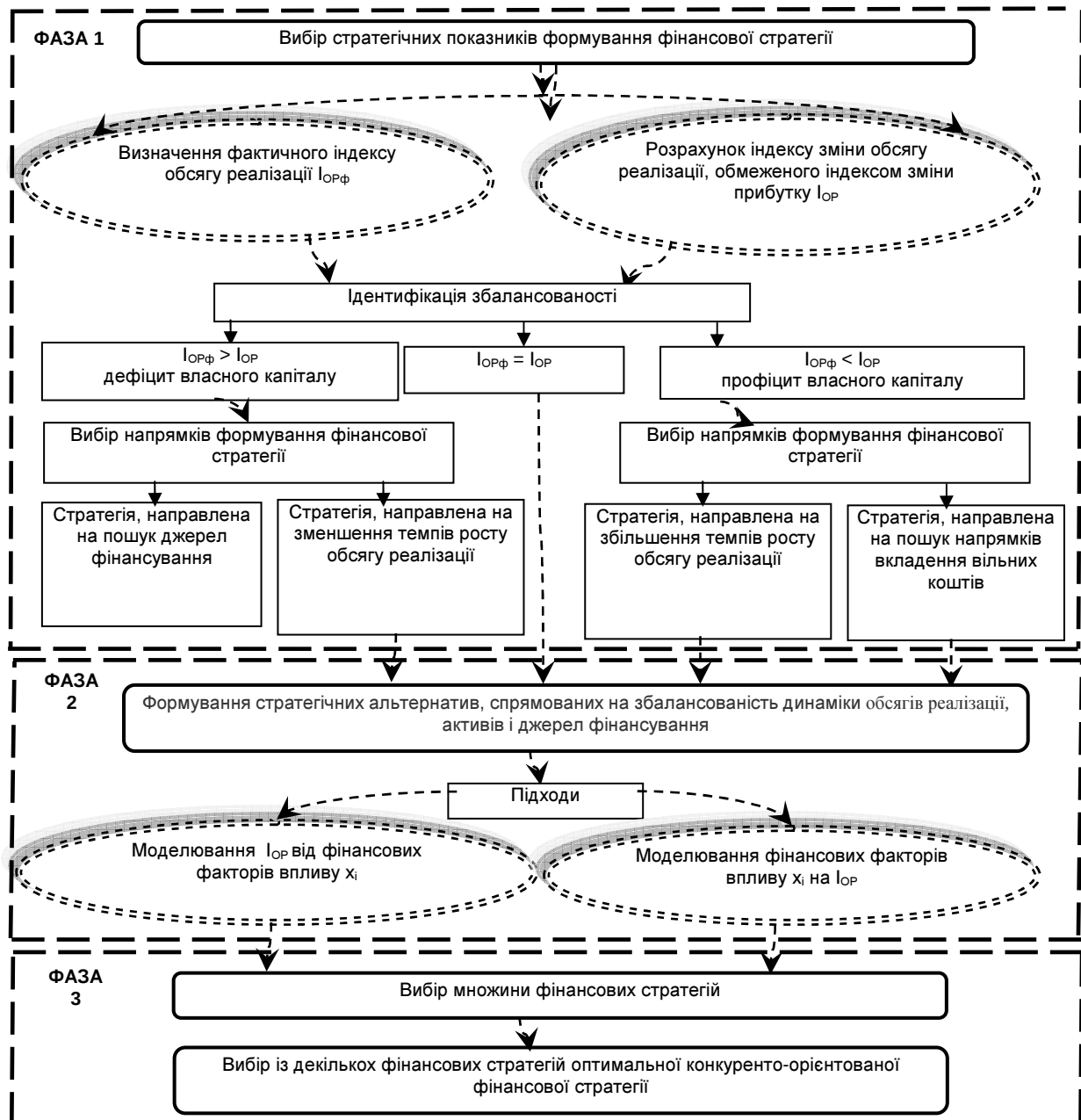

Рис. 1. Фази формування альтернатив конкуренто-орієнтованої фінансової стратегії машинобудівного підприємства

Джерело: розроблено автором

Відмітимо, що ці моделі стійкого росту мають певні недоліки: 1) вважається, що підприємство має стійку структуру капіталу, тому співвідношення позикового і власного капіталу залишається на рівні звітного року. Насправді збільшення обсягу реалізації викликає потребу чи надлишок у фінансуванні, що призводить до зміни фінансового важеля; 2) зазначається, що всі активи будуть рости пропорційно обсягу реалізації. Очевидно, що зростання основного капіталу залежить від ступеня використання виробничих потужностей; 3) показники ділової активності та рентабельності взаємопов'язані через прогнозований розмір виручки від реалізації. Так, задля досягнення запланованої оборотності активів при даному збільшенні обсягу реалізації необхідно змінити структуру активів; 4) детерміновані моделі також не враховують людський фактор, тобто здібності

менеджерів і найманих працівників до оптимізації використання ресурсів підприємства.

Окрім того, модель стійкого розвитку має бути динамічною та дозволяти прогнозувати фінансовий стан за рахунок поліпшення її параметрів. Така модель повинна враховувати галузеві особливості, специфіку діяльності вітчизняних підприємств та детальну інформацію для аналізу. Тому, ми розділяємо думку Н. Гніпа [3], що для визначення тенденцій втрати з відновлення стійкого економічного розвитку необхідно побудувати ланцюжки показників, в основу яких треба покласти темпи їх зміни (відповідні індекси). Ці індекси показують зміни однойменного показника на кінець звітного періоду порівняно з його значенням на початок звітного періоду, або співвідношення прогнозного значення з базовим. Для розробки конкуренто-орієнтованої фінансової стратегії в умовах кризи використання саме моделі стійкого розвитку дозволяє визначити максимальний приріст обсягу реалізації, обмежений темпом приросту прибутку і збереженням сформованої структури капіталу, що знижує загрозу порушення фінансової стійкості підприємства.

Так, перша фаза формування альтернатив конкуренто-орієнтованої фінансової стратегії машинобудівного підприємства (вибір стратегічних показників формування фінансової стратегії) містить такі процедури: визначається фактичний індекс обсягу реалізації на кінець базового періоду; визначається індекс обсягу реалізації, обмежений індексом прибутку; здійснюється ідентифікація на збалансованість фактичного індексу обсягу реалізації та індексу обсягу реалізації, обмеженого індексом прибутку; приймається управлінське рішення щодо збалансованості зазначених індексів на основі двох критеріїв (див. рис. 1).

Друга фаза – формування стратегічних альтернатив, які базуються на декомпозиційній моделі. Розроблена нами декомпозиційна модель містить поєднання елементів моделей Р.С. Хіггінса, Дюпона і оцінку фінансового ризику через досягнення встановленого рівня ключових показників: ефективності фінансової діяльності, ліквідності, фінансової стійкості, дивідендної політики, потреби у зовнішньому фінансуванні (рис. 2).

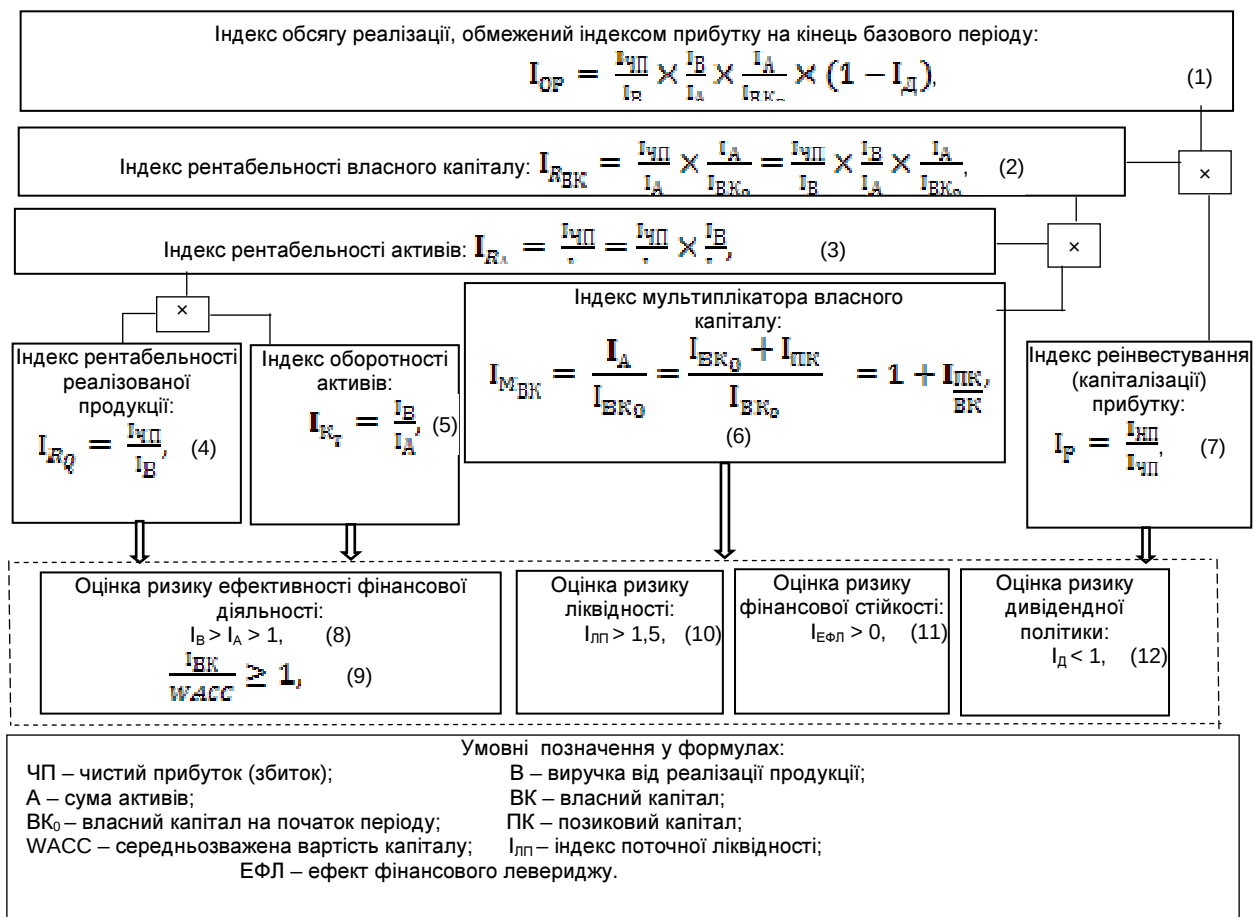

Рис. 2. Декомпозиційна модель ключових індексів стійкого розвитку та вибору фінансової стратегії машинобудівного підприємства

Джерело: узагальнено автором

Запропонована декомпозиційна модель дозволяє встановити залежність між індексом обсягу реалізації, обмеженого індексом прибутку (I_{OP}) та деякими змінними (x_i): індекс рентабельності власного капіталу, індекс капіталізації прибутку, індекс рентабельності активів, індекс рентабельності реалізації,

індекс оборотності активів, індекс співвідношення позикового та власного капіталу. Це дозволяє встановити залежність між перерахованими змінними і виявити ефективні альтернативи за критерієм фінансових ризиків.

Загалом, побудована декомпозиційна модель дозволяє визначити індекс обсягу реалізації для досягнення поставлених цілей (забезпечення фінансової безпеки, стабільності та конкурентоспроможності машинобудівного підприємства), враховує внутрішні можливості та фінансування зростання рентабельності реалізації.

Алгоритм реалізації системи показників декомпозиційної моделі має таку послідовність (рис. 3).

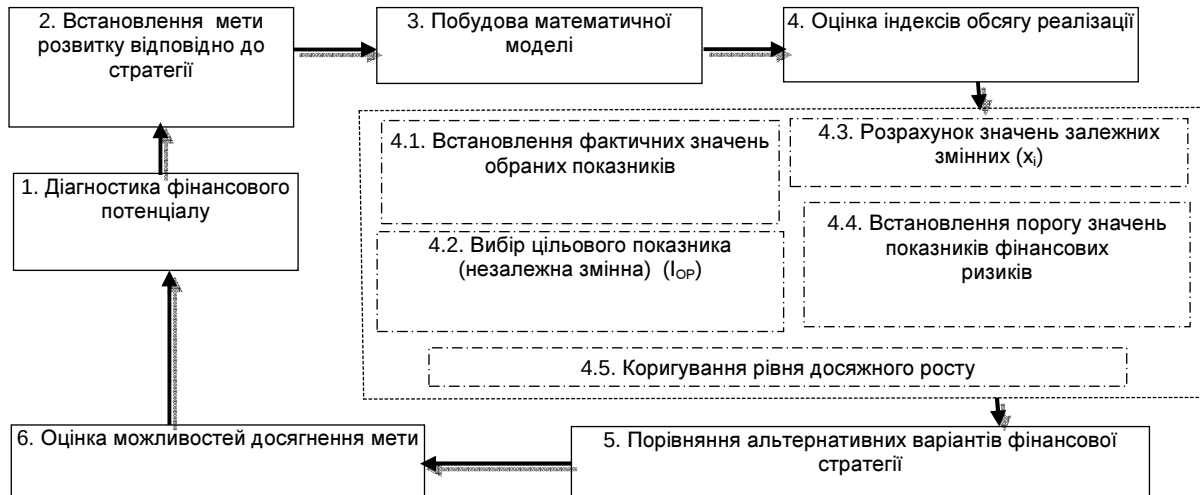

Рис. 3. Алгоритм реалізації системи показників декомпозиційної моделі формування фінансової стратегії машинобудівного підприємства

Джерело: розроблено автором

Щодо встановлення порогових значень фінансових ризиків, то для оцінки прийнятності цих ризиків необхідно обрати конкретні показники та прийняті нормативні межі їх зміни. На нашу думку, оцінку ризиків можна здійснювати за досягненням встановленого рівня таких показників, як ефективність фінансової діяльності, ризик ліквідності, фінансової стійкості та дивідендної політики.

Третя фаза формування альтернатив фінансової стратегії полягає у виборі з безлічі альтернатив саме конкуренто-орієнтованої фінансової стратегії за такими критеріями: індекс обсягу реалізації, обмежений індексом прибутку; прийнятний рівень фінансових ризиків. Нами виділено чотири типи альтернатив фінансових стратегій (A, B, C, D), які визначаються двома факторами: здатність фінансувати зростання обсягу реалізації; відношення до ризику (рис. 4).

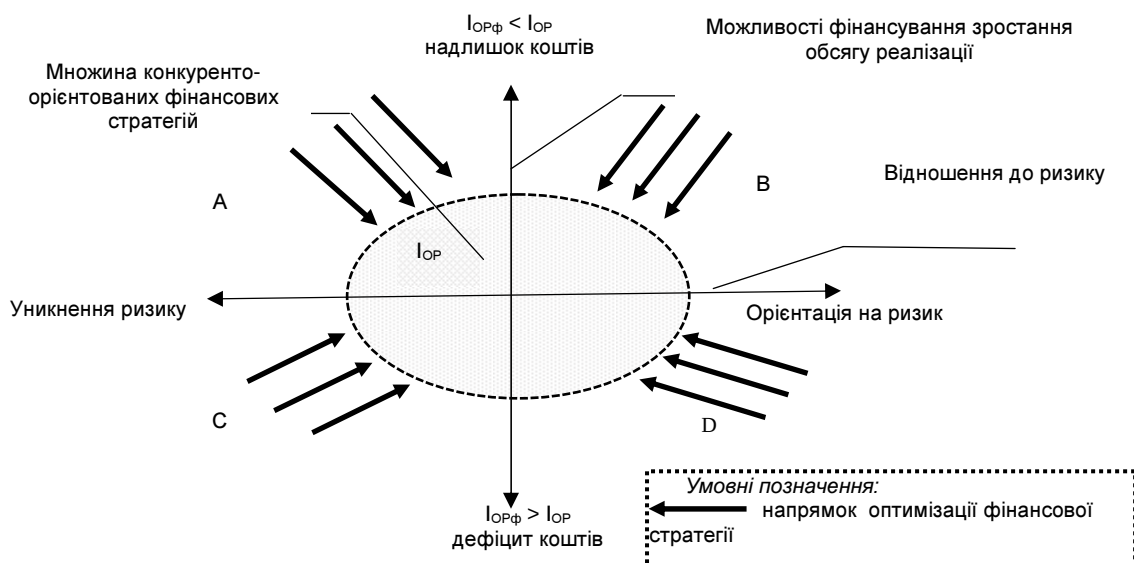

Рис. 4. Альтернативи фінансових стратегій машинобудівного підприємства

Джерело: розроблено автором

Стратегії множини «А» і «В» характерні для тих машинобудівних підприємств, які повільно розвиваються, їх обсяги реалізації ростуть повільніше, ніж здатність бізнесу фінансувати це зростання, тим самим генерується надлишок грошових коштів. Така ситуація дозволяє підняти планку допустимого рівня ризику. Фінансові стратегії множини «А» спрямовані на попередження, локалізацію й уникнення ризику. Їх обирають підприємства, у яких досить стабільний рівень рентабельності, вони мають в своєму розпорядженні передові технології та кваліфікований персонал. Фінансові стратегії множини «В» орієнтовані на ризик, властивий тим підприємствам, які обрали шлях реорганізації та реструктуризації, технічного переозброєння та реконструкції виробничої технологічної бази, організаційно-управлінських інновацій. Стратегії множини «С» і «D» властиві тим підприємствам, які відчувають нестачу грошових коштів для фінансування швидкого приросту обсягу реалізації. Високі темпи збільшення обсягу реалізації вимагають додаткових інвестицій, яких найчастіше бракує, і керівництво вимушене брати кредити, а відсутність спеціального механізму управління ними та високі темпи зростання неминуче призводять до банкрутства. Стратегії множини «С» пов'язані з реалізацією програм фінансового оздоровлення та відновлення платоспроможності, спрямовані на досягнення оптимальних критеріїв фінансових ризиків. Стратегії множини «D» орієнтовані на ризик, які дають можливість здійснити «прорив», що вимагає зміни основних економічних характеристик і значних капіталовкладень. При цьому ризик великий, але доходи будуть значними (інакше немає сенсу ризикувати). Така, орієнтована на ризик, стратегія може на певній стадії стати заміною стратегіям множини «С» і активізувати новий етап життєвого циклу машинобудівного підприємства. Сучасна практика показує, що участь в ризикових проектах при нестійкому фінансовому стані, стає непоодиноким явищем у виробничому бізнесі, а в результаті підприємства доводяться до банкрутства.

Висновки з даного дослідження. Особливостями запропонованої нами декомпозиційної моделі ключових індексів стійкого розвитку та вибору фінансової стратегії є: 1) індекс (7) встановлює компроміс між зростанням обсягу реалізації та зростанням дивідендних виплат, що в цілому впливає на величину власного капіталу підприємства; 2) факторна модель (2) дозволяє визначити взаємозв'язок трьох основних індексів, від збалансування яких залежить фінансова стійкість підприємства: (4–6); 3) використання показників (8–12) з метою здійснення оцінки фінансового ризику дозволяє запобігти загрозам втрати фінансових ресурсів і фінансової стійкості; 4) модель побудована на основі коригування показників на рівень використання виробничих потужностей, тобто враховує не тільки фінансовий, а й майновий потенціал; 5) моделювання обраних індексів базується на взаємозв'язку між різними показниками, що відображають інвестиційні, виробничі, фінансові цілі діяльності машинобудівного підприємства; 6) модель дозволяє оцінити ризик впливу зміни непередбачених факторів.

Подальші наукові дослідження будуть проводитись у напрямках діагностики фінансового потенціалу та перспективного аналізу фінансового стану машинобудівних підприємств Івано-Франківської області на основі скоригованої декомпозиційної моделі ключових індексів їх стійкого розвитку.

Література

1. Ван Хорн Дж.К. Основы управления финансами / Ван Хорн Дж.К.; пер. с англ. ; предисл. И. И. Васильевой. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 799 с.
2. Грачев А.В. Анализ и управление финансовой устойчивостью предприятия / А.В. Грачев. – М. : Финпресс, 2002. – 316 с.
3. Гнип Н.О. Моделі формування фінансового потенціалу в рамках стратегії економічного зростання підприємства / Н.О. Гнип // Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво. – 2010. – Вип. 2. – С. 63–66.
4. Kisor M. (1964), The Financial Aspects of Growth / Kisor M. // Financial Analysts Journal. – Vol. 20 (2), pp. 46–51.
5. Ковалев В.В. Введение в финансовый менеджмент / В.В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 268 с.
6. Lerner, E., Carleton, W. (1966), A Theory of Financial Analysis, Harcourt, Brace & World, Inc., New York.
7. Сорокина Е.М. Анализ денежных потоков предприятия: теория и практика / Е.М. Сорокина. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 176 с.
8. Тонких А.С. Приемы моделирования экономического роста предприятия / А.С. Тонких, А.С. Остальцев, И.С. Остальцев. – Екатеринбург – Ижевск. : ИЭ УрО РАН, 2012. – 50 с.
9. Хиггинс Р.С. Финансовый анализ: инструменты для принятия бизнес-решений / Р.С. Хиггинс. – М. : Вильямс, 2007. – 464 с.
10. Rappaport, A. (1986), Creating shareholder Value: the new Standard for Business Performance, Free Press.
11. Ulrich, T., Arlow, P. (1980), The Financial Implications of Growth, Journal of Small Business Management, Vol. 27 (2), pp. 28–33.

12. Zakon, A. (1986), *Growth and financial strategies. A special commentary*, Boston Consulting Group, Boston, Massachusetts.
13. Lewellen, W., Kracaw W. (1987), *Inflation, Corporate Growth, and Corporate Leverage*, *Financial Management*, Vol. 16, pp. 29–36.
14. Gulati, D., Zantout, Z. (1997), *Inflation, capital structure, and immunization of the firm's growth potential*, *Journal Of Financial And Strategic Decisions*, Vol. 10, pp. 77–90.

References

1. Van Horn, Dzh.K. (2000), *Osnovy upravleniya finansami* [Fundamentals of financial management], Finansy i statistika, Moscow, Russia.
2. Grachev, A.V. (2002), *Analiz i upravlenie finansovoy ustoychivostyu predpriyatiya* [Analysis and management of the financial stability of the enterprise], Finpress, Moscow, Russia.
3. Hnyp, N.O. (2010), "Models of the formation of financial potential as a strategy for economic growth company", *Derzhava ta rehiony*, ser. Ekonomika ta pidpriemnytstvo, pp. 63–66.
4. Kisor, M. (1964), "The Financial Aspects of Growth", *Financial Analysts Journal*, Vol. 20 (2), pp. 46–51.
5. Kovalev, V.V. (2001), *Vvedenie v finansovyy menedzhment* [Introduction to Financial Management], Finansy i statistika, Moscow, Russia.
6. Lerner, E. and Carleton, W. (1966), *A Theory of Financial Analysis*, Harcourt, Brace & World, Inc., New York, USA.
7. Sorokina, E.M. (2004), *Analiz denezhnykh potokov predpriyatiya: teoriya i praktika* [Analysis of cash flows of the enterprise: theory and practice], Finansy i statistika, Moscow, Russia.
8. Tonkih, A.S., Ostaltcev, A.S., Ostaltcev, I.S. (2012), *Priemy modelirovaniya ekonomicheskogo rosta predpriyatiya* [Modeling techniques of economic growth of the company], IJe UrO RAN, Ekaterinburg – Izhevsk, Russia.
9. Higgins, R.S. (2007), *Finansovyy analiz: instrumenty dlya prinyatiya biznes-resheniy* [Financial analysis: tools for business decision-making], Vilyams, Moscow, Russia.
10. Rappaport, A. (1986), *Creating shareholder Value: the new Standard for Business Performance*, Free Press.
11. Ulrich, T. and Arlow, P. (1980), *The Financial Implications of Growth*, *Journal of Small Business Management*, Vol. 27 (2), pp. 28–33.
12. Zakon, A. (1986), *Growth and financial strategies. A special commentary*, Boston Consulting Group, Boston, Massachusetts.
13. Lewellen, W. and Kracaw, W. (1987), *Inflation, Corporate Growth, and Corporate Leverage*, *Financial Management*, Vol. 16, pp. 29–36.
14. Gulati, D. and Zantout, Z. (1997), *Inflation, capital structure, and immunization of the firm's growth potential*, *Journal Of Financial And Strategic Decisions*, Vol. 10, pp. 77–90.

УДК 658:338.45

Буркова Л.А.,
старший викладач кафедри обліку, аналізу, аудиту
та адміністрування підприємств гірничо-металургійного комплексу
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

Burkova L.A.,
senior lecturer of department of accounting, analysis, audit
and administration of mining enterprises
SIHE «Kryvyi Rih National University»

THEORETICAL BASES FOR EVALUATION EFFECTIVENESS OF ENTERPRISES ACTIVITY AND WAYS FOR ITS IMPROVEMENT

Постановка проблеми. В процесі формування ринкових відносин характерною особливістю управління підприємствами є підвищення вимог до ефективності виробництва. В сучасних умовах господарювання підприємство не спроможне забезпечити своє існування на ринку, якщо воно не є економічно ефективним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти ефективності діяльності підприємства та методики їх оцінки розглядали у наукових працях зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема Брейлі Р., Брігхем Ю., Дамодаран А., Дафт Р., Ерхардт М., Ванхорн Дж. К., Вахович Дж. М., Гапенські Л., Майерс С., Сігел Джоел Г., Уолш К., Хелферт Е., Шим Дж. К., Амоша О.І., Андрійчук В.Г., Бень Т.Г., Бородкін К.В., Бланк І.О., Довбня С.Б., Жулега І.А., Ковальов В.В., Козак В.Є., Крейніна М.Н., Кругла Н.М., Лігоненко Л.О., Мороз О.В., Надтока Т.Б., Негашев Є.В., Новожилов В.В., Нусінов В.Я., Савчук В.П., Сайфулін Р.С., Салига С.Я., Сич Є.М., Турило А.М., Шеремет А.Д. та інші.

Результати їх дослідження засвідчують, що політика оцінювання є підґрунтям для прийняття ефективних управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності діяльності підприємств. Однак при аналізі наукових результатів виявлено факти неузгодженості підходів і методик оцінки економічної ефективності, що свідчить про недостатнє вивчення досліджуваної проблеми.

Постановка завдання. Метою дослідження є удосконалення існуючих методик оцінювання ефективності операційної діяльності підприємств з урахуванням сучасних умов господарської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В процесі дослідження проблеми ефективності діяльності підприємств виявлено, що узагальнюючим показником її оцінки є рівень рентабельності виробництва. Проведений нами огляд вітчизняних та зарубіжних літературних джерел [31] показує, що рентабельність (від нім. *rentabel* - доходний) – це ефективність, прибутковість, доходність підприємства або підприємницької діяльності. Відзначено, що кількісно рівень рентабельності обчислюється як частка від ділення прибутку на витрати (витрати ресурсів), що забезпечили отримання прибутку.

С.М. Гончаров та Н.Б. Кушнір характеризують рентабельність як один із показників ефективності виробництва, діяльності підприємств, організацій, галузей, національного господарства в цілому. Зазначають, що рентабельність характеризує рівень віддачі витрат і використання коштів [16].

Е. Брігхем та М. Ерхардт визначають рентабельність як кінцевий результат дії низки управлінських рішень і структури компанії [12].

Т.Б. Бердникова вважає, що рентабельність характеризує прибуток, отриманий з 1 грн. коштів, вкладених у фінансові операції або в інші підприємства [4, с. 181].

А.М. Менделевич наголошує на тому, що рентабельність підприємства характеризується його здатністю створювати чистий дохід або прибуток [28, с.132].

І.Т. Балабанов та А.О. Азарова стверджують, що рентабельність представляє собою доходність або прибутковість діяльності підприємства [1, с. 18; 3, с. 435].

Таким чином, науковцями при визначенні поняття «рентабельність» найчастіше вживаються наступні характеристики:

- ефективність, прибутковість, доходність підприємства;
- один із показників ефективності;
- рентабельність характеризується прибутком або здатністю створювати чистий дохід або прибуток.

Що стосується застосування характеристики прибутковості при визначенні рентабельності, то це, на нашу думку, обумовлюється тим, що деякі науковці використовують термін «прибутковість», а не «рентабельність», виходячи з того, що даний термін більш близький до оригінального англійського «profitability». Так, наприклад, К.Уолш при визначенні рентабельності зауважує, що «рентабельність» походить від «рента», а на його думку дані показники не містять у своєму складі «ренту» [38].

І.А. Бланк висловлює думку, з якою ми погоджуємось, що найбільш узагальнену оцінку ефективності фінансової діяльності підприємства дає система коефіцієнтів рентабельності [5, с. 381].

Щодо показників рентабельності, то наукові погляди дослідників також розходяться стосовно їх сутності, але при цьому всі вони єдині, стверджуючи, що показники рентабельності характеризують ефективність діяльності підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до визначення сутності показників рентабельності

Автор	Тлумачення терміну
Савицька Г.В. [33, с. 339]	Характеризують ефективність роботи підприємства в цілому, прибутковість різних напрямків діяльності (виробничої, фінансової та інвестиційної), окупність витрат тощо. Їх величина показує співвідношення ефекту з наявними чи використаними ресурсами.
Шеремет А. Д., Сайфулін Р.С., Негашев Є. В. [40, с. 82]	Характеризують фінансові результати й ефективність діяльності підприємства. Вони вимірюють дохідність підприємства з різних позицій і групуються у відповідності з інтересами учасників економічного процесу, ринкового обміну.
Савчук В.П. [35, с. 93]	Дозволяють надати оцінку ефективності використання менеджментом підприємства його активів.
Бригхем Е., Ерхардт М. [12, с. 131]	Показують спільний вплив левириджу і ефективності управління активами і заборгованістю на результати діяльності компанії.

При аналізі ефективності діяльності підприємства використовується досить велика кількість коефіцієнтів. Необхідно зауважити, що це, в основному, показники рентабельності. При цьому серед науковців виникають суперечки як під час тлумачення термінів, так і при наведенні їх розрахункових формул.

Виходячи з зазначеного, ми поставили за мету провести дослідження відносно кількості показників рентабельності та порядку їх розрахунку, що пропонуються до застосування різними зарубіжними та вітчизняними вченими. Результати проведеного дослідження узагальнено та представлено в табл. 2.

За результатами проведеного теоретичного узагальнення кількості показників рентабельності та порядку їх розрахунку, що пропонуються до застосування різними зарубіжними та вітчизняними вченими можна зробити наступні висновки:

1. Серед дослідників виявлено різні підходи до розрахунку показників рентабельності підприємства.

2. Кількість показників рентабельності, що виокремлюються науковцями, коливається від 1 до 11. Найчастіше пропонується застосовувати 3-4 або 6 показників рентабельності.

3. В деяких випадках у чисельнику формули визначення рівня рентабельності авторами використовуються різні форми прибутку.

4. Інколи одним й тим самим автором при розрахунку одного й того ж показника рівня рентабельності у чисельнику пропонується використовувати різні форми прибутку.

5. В деяких випадках у знаменнику одного й того самого показника рентабельності різними авторами використовуються різні види витрат або ресурсів підприємства.

Інколи одним й тим самим автором при розрахунку одного й того самого показника рентабельності у знаменнику пропонується використовувати різні види витрат або ресурсів підприємства.

З метою удосконалення методики оцінки ефективності діяльності підприємств та з урахуванням того, що під економічною ефективністю розуміється відношення ефекту (результату) до витрат, що його спричинили нами був розроблений методичний підхід до обрання номенклатури показників оцінки ефективності діяльності підприємств, який передбачає наступне:

1. Обрання показників витрат (або ресурсів), що у подальшому будуть застосовуватись з метою оцінки ефективності діяльності підприємства з сукупності всіх показників, що використовуються науковцями під час оцінки показників рентабельності.

2. Встановлення коефіцієнтів вагомості до обраних показників витрат (або ресурсів) з метою подальшої оцінки ефективності діяльності підприємства.

Отже, відповідно до запропонованого методичного підходу до обрання номенклатури показників оцінки ефективності діяльності підприємств необхідно обрати показники ресурсів або витрат, що у подальшому будуть застосовуватись з метою оцінки ефективності діяльності підприємств з сукупності всіх показників, що використовуються зарубіжними та вітчизняними авторами досліджуваних джерел під час оцінки показників рентабельності.

Отже, доцільно визначити кількість видів показників рентабельності та кількість їх застосувань авторами літератури, що аналізується. Для цього скористаємось даними, наведеними у табл. 2.

Таблиця 2

Номенклатура видів показників рентабельності та кількість їх застосувань науковцями

Автор	Чисті активи	Активи (середня вартість активів, активи на кінець періоду, всього активів)	Власний (акціонерний) капітал	Інвестований капітал (авансований капітал, інвестиції)	Скупний капітал	Скупний капітал-короткострокові пасиви	Дохід (виручка) від реалізації (продажу)	Чистий дохід (виручка)	Складові капіталу (операційний, перманентний, постійний, позиковий, оборотний, використаний, залучений тощо)	Собівартість (виробнича, повна)	Власний капітал, зменшений на розмір привілейованих акцій	Власний капітал та довгострокові пасиви	Валюта балансу - короткострокові зобов'язання	Валюта балансу	Середня вартість майна	Всього
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Антілл Н. [2]				1												1
Боді З., Кейн А., Маркус А. Дж. [7]		1	1				1									3
Брейлі Р., Майерс С. [10]		2	1													3
Брігхем Ю., Галенскі Л. [11]		2	2	1	1		1									7
Брігхем Е., Ерхардт М. [12]		1	1						1	1						4
Ван Хорн Дж. К. [13]		1					1				1					3
Ван Хорн Дж. К., Ваховіч Дж. М. [14]		1	1				1									3
Дамодарян А. [18]		2	1	1	1											5
Дафт Р. [19]		1					2									3
Дойль П. [20]			2													2
Коупленд Т., Коллар Т., Муррін Дж. [26]				1												1
Уолш К. [38]	3	3	3				1									10
Хелферт Е. [39]	2	3	2	2												9
Шим Джей К., Сігел Джоел Г. [43]		1	1					2								4
Азарова А.О. [1]		1	1					1		1						4

продовж. табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Бердникова Т.Б. [4]		1	1	1						2						5
Бланк И.А. [5, 6]		2	1	1			2									6
Бородкин К.В. [8]	1	2	1				2			2		1				9
Бочаров В. В. [9]	1	4	1	1			1		1	1						10
Бутинець Ф.Ф. [37]		1	1				1			1						4
Варава Л.М. [15]		2	4				2	1	1							10
Градова А.П., Кузіна Б.І. [36]			1		2			2	1	2						8
Гринів Б.В. [17]		1	4					1								6
Грязнова А.Г. [30]		2	1				1						1			5
Єфімова О.В. [21]										1						1
Житна І.П., Нескреба А.М. [22]		1	1				1	2	2	4						11
Жулега І.А. [23]		2	1						1							4
Ковалев В.В. [24]		1	1		1		3				1					7
Ковалев В.В., Волкова О.Н. [25]		1	1		1	1	3				1					8
Мельник В.М. [27]				1			1			2						4
Мороз О.В., Сметанюк О.А. [29]			1					1	1	1				2		6
Родіонова В.М., Федотова М.А. [32]		1		1												2
Савчук В.П. [33]	1	2	1													4
Шеремет А.Д., Негашев Е.В. [41]		2	2				3			1						8
Шеремет А.Д., Сайфулін Р.С. [42]			1				3								2	6
Шеремет А.Д., Сайфулін Р.С., Негашев Е.В. [40]		1	1	1			3									6
Всього	8	45	41	11	7	1	33	10	8	19	3	1	1	2	2	192
Встановлення коефіцієнтів вагомості до показників рентабельності	0,04	0,23	0,21	0,05	0,04	0,01	0,17	0,05	0,04	0,10	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	1

Джерело: розробка автора

Представлена у табл. 2 номенклатура видів показників рентабельності та кількості їх застосувань у досліджуваних джерелах свідчить, що загальна кількість згадувань показників рентабельності у досліджуваних джерелах становить 192. Виходячи з цього, було встановлено коефіцієнти вагомості до кожного показника витрат або ресурсів (табл. 2). При цьому розраховані значення коефіцієнтів вагомості свідчать, що деякі показники витрат (або ресурсів) мають не суттєву питому вагу при встановленні коефіцієнтів вагомості. Отже, нами було обрано тільки ті показники, питома вага яких становила більше ніж 10% коефіцієнту вагомості, а саме: активи, власний капітал, виручка від реалізації та собівартість.

Далі, ґрунтуючись вже на кількості обраних показників витрат та ресурсів, вважаємо доцільним з метою встановлення коефіцієнтів вагомості використовувати кількість згадувань авторами тільки обраних показників та встановити коефіцієнти вагомості до кожного обраного показника з метою подальшої оцінки ефективності діяльності підприємств (табл. 3).

Таблиця 3

**Встановлення коефіцієнтів вагомості
до обраних показників ресурсів та витрат**

Активи	Власний капітал	Виручка від реалізації	Собівартість	Всього
45	41	33	19	138
0,32	0,3	0,24	0,14	1

Джерело: розробка автора

Таким чином, розроблений методичний підхід до обрання номенклатури показників дозволив виокремити найважливіші показники та встановити до них коефіцієнти вагомості з метою подальшої оцінки ефективності діяльності підприємств.

Аналогічно освітленій методиці обрання номенклатури показників та встановлення до них коефіцієнтів вагомості нами були обрані і показники прибутку та, відповідно, встановлені до них коефіцієнти вагомості.

Далі, враховуючи співставність обраних показників прибутку та ресурсів (витрат), нами були виокремлені показники оцінки ефективності діяльності підприємства (табл. 4)

Таблиця 4

**Показники оцінки ефективності діяльності підприємств
та встановлені до них показники вагомості**

№ з/п	Формула розрахунку	Коефіцієнти вагомості, встановлені до показників прибутку (k_i)	Коефіцієнти вагомості, встановлені до показників рентабельності (k_j)
1.	$ROE = \frac{EAT}{\text{Власний капітал}} \times 100$	0,39	0,3
2.	$ROTA = \frac{EBIT}{\text{Сукупні активи на початок року}} \times 100$	0,1	0,32
3.	$ROS = \frac{EBITDA}{\text{Виручка від реалізації}} \times 100$	0,12	0,24
4.	$ROM = \frac{EAT}{\text{Собівартість}} \times 100$	0,39	0,14

Джерело: розробка автора

В економічній літературі запропоновано безліч концептуальних підходів до оцінки економічної ефективності господарської діяльності. Наявність різних концепцій сутності ефективності зумовлено різними теоретичними позиціями її аналізу, виділенням якогось одного аспекту із рішення загальної проблеми.

Ми пропонуємо оцінку ефективності діяльності підприємства здійснювати шляхом усереднення результату, визначеного множенням значень показників ефекту (або результату) та витрат (або ресурсів), що виокремлені за запропонованою методикою обрання номенклатури показників, та, на нашу думку, є найбільш важливими, і відповідних ним коефіцієнтів вагомості:

$$\bar{R} = \frac{\sum_{i=1}^n R_i \times k_i \times k_j}{n}$$

де $\bar{R}$ – усереднений показник оцінки ефективності діяльності підприємства;

R_i – показники оцінки ефективності діяльності підприємств, що розраховуються;

k_i – коефіцієнти вагомості, встановлені експертним шляхом до показників ефекту (або результату);

k_j – коефіцієнти вагомості, встановлені експертним шляхом до показників витрат (або ресурсів);

n – кількість показників, що розраховуються для оцінки ефективності діяльності.

Висновки з даного дослідження. Визначення ефективності господарської діяльності має важливе як наукове, так і практичне значення, так як дозволяє не тільки оцінити ефективність роботи підприємства, проаналізувати сумарний ефект різних її структурних підрозділів та напрямків діяльності, а й визначити стратегію розвитку підприємства, розробити прогноз та план дій на перспективу.

Регулювання діяльності підприємств здійснюється чинниками впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, які за рахунок спрямування дії можуть або активізувати діяльність, або її пригнічувати.

Підвищення ефективності механізмів регулювання, удосконалення методичних положень щодо оцінки, аналізу та прогнозування ефективності розвитку підприємств дозволить підвищити активізацію діяльності.

Література

1. Азарова А.О. Математичні моделі та методи оцінювання фінансового стану підприємства / А.О. Азарова, О.В. Рузакова. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 172 с.
2. Антилл Н. Оценка компаний: анализ и прогнозирование с использованием отчетности по МСФО : пер. с англ. / Ник Антилл, Кеннет Ли. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 440 с.
3. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента : учеб. пособие / И.Т. Балабанов. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 512 с.
4. Бердникова Т.Б. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия / Т.Б. Бердникова. – М. : ИНФРА – М, 2001. – 215 с.
5. Бланк И.А. Словарь-справочник финансового менеджера / И.А. Бланк. – К. : «Ника-Центр», 1998. – 480 с.
6. Бланк И.А. Управление прибылью / И.А. Бланк. – 2-е изд., расш. и доп. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2002. – 752 с.
7. Боди З. Принципы инвестиций ; пер. с англ. / Боди Зви, Алекс Кейн, Маркус Алан Дж. - 4-е изд. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2002. – 984 с.
8. Бородин К.В. Комплексные методы финансовой диагностики: монография / К.В. Бородин. – Воронеж: ВГТУ, 2002. – 183 с.
9. Бочаров В.В. Комплексный финансовый анализ / В.В. Бочаров. – СПб. : Питер, 2005. – 432 с.
10. Брейли Р. Принципы корпоративных финансов / Р. Брейли, С. Майерс ; пер. с англ. Н. Барышниковой. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2008. – 1008 с.
11. Бригхем Ю. Финансовый менеджмент / Ю. Бригхем, Л. Гапенски; пер. с англ. под ред. В.В. Ковалева. – СПб.: Питер, Экономическая школа, 1997.- Т.1.- 497 с.
12. Бригхэм Э. Финансовый менеджмент / Э. Бригхэм, М. Эрхардт ; пер. с англ. под. ред. к.э.н. Е.А.Дорофеева. – 10-е изд. – СПб. : Питер, 2009. – 960 с.
13. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами ; пер. с англ. / Джеймс К. Ван Хорн. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 800 с.
14. Ван Хорн Дж. Основы финансового менеджмента ; пер. с англ. / Джеймс К. Ван Хорн, Джон М. Вахович мл. – 12-е издание. – М. : ООО "И.Д. Вильямс", 2008. – 1232 с.
15. Варава Л.Н. Стратегическое управление горнодобывающими предприятиями : монография / Л.Н. Варава. - НАН Украины. - Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2006. – 356 с.
16. Гончаров С.М. Тлумачний словник економіста / С.М. Гончаров, Н.Б. Кушнір ; за ред. проф. С.М. Гончарова. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 264 с.
17. Гринів Б.В. Економічний аналіз торговельної діяльності / Б.В. Гринів. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 392 с.
18. Дамодаран А. Инвестиционная оценка. Инструменты и техника оценки любых активов ; пер. с англ. / Асват Дамодаран. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2004. – 1342 с.
19. Дафт Р. Менеджмент ; пер. с англ. / Р. Дафт. – 6-е изд. – СПб. : Питер, 2007. – 864 с.
20. Дойль П. Маркетинг, ориентированный на стоимость / П. Дойль ; пер. с англ. под. ред. Ю.Н. Каптуревского. – СПб. : Питер, 2001. – 480 с.
21. Ефимова О.В. Как анализировать финансовое положение предприятия (практическое пособие) / О.В. Ефимова. – 2-е изд. перераб. и доп. – М. : А/О «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1994. – 118 с.
22. Житная И.П. Экономический анализ хозяйственной деятельности предприятия / И.П. Житная, А.М. Нескреба. – К. : Вища шк. Головное изд-во, 1983. – 184 с.
23. Жулега И.А. Методология анализа финансового состояния предприятия : монография / И.А. Жулега; ГУАП. – СПб., 2006. – 235 с.
24. Ковалев В.В. Введение в финансовый менеджмент / В.В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 768 с.

25. Ковалев В.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия / В.В. Ковалев, О.Н. Волкова. – М. : ПБОЮЛ Гриженко Е.М., 2000. – 424 с.
26. Коупленд Т. Стоимость компаний: оценка и управление ; пер. с англ. / Т. Коупленд, Т. Коллер, Дж. Муррин. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2005. – 576 с.
27. Мельник В.М. Основи економічного аналізу (короткий теоретико-методологічний курс) / В.М. Мельник. – Ірпінь. – 2000. – 183 с.
28. Менделевич А.М. Анализ хозяйственной деятельности предприятия общественного питания / А.М. Менделевич. – М. : Издательство «Экономика», 1972. – 176 с.
29. Мороз О.В. Фінансова діагностика у системі антикризового управління на підприємствах: монографія / О.В. Мороз, О.А. Сметанюк. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. – 167 с.
30. Оценка стоимости предприятия (бизнеса) / [А.Г. Грязнова, М.А. Федотова, М.А. Эскиндаров, Т.В. Тазикина, Е.Н. Иванова, О.Н. Щербакова]. – М. : ИНТЕРРЕКЛАМА, 2003. – 544 с.
31. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.М. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М. : ИНФРА-М., 1997. – 496 с.
32. Родионова В.М. Финансовая устойчивость предприятия в условиях инфляции / В.М. Родионова, М.А. Федотова. – М. : Изд-во «Перспектива», 1995. – 99 с.
33. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия / Г.В. Савицкая. - 2-е изд., перераб. и доп. – Мн. : ИП «Экоперспектива», 1997. – 498 с.
34. Савчук В.П. Практическая энциклопедия. Финансовый менеджмент / В.П. Савчук. – 3-е изд. – К. : Companion Group, 2008. – 880 с.
35. Савчук В.П. Финансовый менеджмент предприятий: прикладные вопросы с анализом деловых ситуаций / В.П. Савчук. – К. : Издательский дом «Максимум», 2001. – 600 с.
36. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой / Под общ. ред. А.П. Градова, Б.И. Кузина. – Санкт Петербург, «Специальная литература», 1996. – 512 с.
37. Теория измерения капитала и прибыли: монография / [Коллектив авторов]; под общ. ред. проф. Бутинца Ф.Ф., проф. Доби М. – Краков: Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, 2010. – 400 с.
38. Уолш К. Ключевые показатели менеджмента: полное руководство по работе с критическими числами, управляющими вашим бизнесом / Кяран Уолш ; пер. с англ. О.В.Чумаченко. - 4-е изд. – К. : Companion Group. 2012. – 400 с.
39. Хелферт Э. Техника финансового анализа / Э. Хелферт. – 10-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 640 с.
40. Шеремет А.Д. Методика финансового анализа / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулин, Е.В. Негашев. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 208 с.
41. Шеремет А.Д. Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций / А.Д. Шеремет, Е.В. Негашев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 208 с.
42. Шеремет А.Д. Методика финансового анализа / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулин. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 176 с.
43. Шим Дж.К. Финансовый менеджмент / Дж.К. Шим, Джозел Г.Сигел; пер. с англ. – М. : Информационно-издательский дом «Филинь», 1996. – 400 с.

References

1. Azarova, A.O. and Ruzakova, O.V. (2010), *Matematychni modeli ta metody otsiniuvannia finansovoho stanu pidpriemstva* [Mathematical models and methods for assessing the financial condition of the company], VNTU, Vinnytsia, Ukraine, 172 p.
2. Antill, N. and Кеннет, Ли. (2007), *Ocenka kompaniy: analiz i prognozirovanie s ispolzovaniem otchetnosti po MSFO* [The rating companies: analysis and prediction using financial statements under IFRS], Translated by engl., Al'pina Biznes Buks, Moscow, Russia, 440 p.
3. Balabanov, I.T. (1994), *Osnovy finansovogo menedzhmenta*. [Fundamentals of Financial Management], tutorial, Moscow, Russia, 512 p.
4. Berdnikova, T.B. (2001), *Analyz y diagnostika finansovo-khozyaystvennoy deyatel'nosti predpriyatiya* [Analysis and diagnostics of financially-economic activity of enterprise]. – YNFRA-M, Moscow, Russia, 215 p.
5. Blank, I.A. (1998), *Slovar'-spravochnik finansovogo menedzhera* [Reference dictionary-book of financial manager], Nyka-Tsentr, Kyiv, Ukraine, 480 p.
6. Blank, I.A. (2002), *Upravlenie priblyu* [Profit management], 2nd ed, Nyka-Tsentr, El'ha, Kuiv, Ukraine, 752 p.
7. Bodi, Z., Kejn, A. and Markus, A.Dzh. (2002), *Principy investitsiy* [Essentials of Investments], Translated by engl., 4rth, Izdatelskiy dom «Vil'jams», Moscow, Russia, 984 p.
8. Borodkin, K.V. (2002), *Kompleksnye metody finansovoy diagnostiki* [Complex methods of financial diagnostic], VGTU, Voronezh, Russia, 183 p.

9. Bocharov, V.V. (2005), *Kompleksnyy finansovyy analiz* [Comprehensive financial analysis], SPb: Piter, Russia, 432 p.
10. Breyli, R. and Mayers, S. (2008), *Principy korporativnykh finansov* [Principles of Corporate Finance], Translated by engl. N. Baryshnikova, ZAO «Olimp-Biznes», Moscow, Russia, 1008 p.
11. Brighem, Ju. and Gapenski, L. (1997), *Finansovyy menedzhment* [Finance Management], Translated by engl. V.V. Kovalov, Ekonomicheskaya shkola, SPb: Piter, Russia, 497 p.
12. Brighem, Je. and Erhardt, M. (2009), *Finansovyy menedzhment* [Finance Management], Translated by engl. E.A. Dorofeeva, 10th ed, Akademija finansov, SPb: Piter, Russia, 960 p.
13. Van Horn, Dzh. K. (2003), *Osnovy upravleniya finansami* [Fundamentals of Financial Management], Translated by engl. Ja.V. Sokolov, Finansy i statistika, Moscow, Russia, 800 p.
14. Van Horn, Dzhejms and Vahovich, Dzhon, M., ml. (2008), *Osnovy finansovogo menedzhmenta* [Fundamentals of Financial Management], Translated by engl., 12th ed, OOO "I.D. Vil'jame", Moscow, Russia, 1232 p.
15. Varava, L.N. (2006), *Strategicheskoe upravlenie gornodobyvajushhimi predpriyatijami* [Strategic management of mining companies], monograph, NAN Ukrainy, In-t ekonomiki prom-sti, Donetsk, Ukraine, 356 p.
16. Honcharov, S.M. and Kushnir, N.B. (2009), *Tlumachnyi slovnyk ekonomista* [Explanatory dictionary of economist], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 264 p.
17. Hryniv, B.V. (2011), *Ekonomichnyy analiz torhovel'noyi diyal'nosti* [Economic analysis of trading activities], Tsentr uchbovoyi literatury, Kyiv, Ukraine, 392 p.
18. Damodaran, Asvat (2004), *Investicionnaya otsenka. Instrumenty i tehnika ocenki lyubykh aktivov* [Investment valuation. Tools and techniques of assessment of any assets], Translated by engl., Al'pina Biznes Buks, Moscow, Russia, 1342 s.
19. Daft, R. (2007), *Menedzhment* [Management], 6th ed, SPb: Piter, Russia, 864 p.
20. Doyl, P. (2001), *Marketing, orientirovanny na stoimost* [Value-Based Marketing], Translated by engl. Ju.N. Kapturevskogo, SPb: Piter, Russia, 480 p.
21. Efimova, O.V. (1994), *Kak analizirovat finansovoe polozhenie predpriyatiya (prakticheskoe posobie)* [How to analyze the financial situation of the company (a practical guide)], 2nd ed, A/O «Biznes-shkola «Intel-Sintez», Moscow, Russia, 118 p.
22. Zhitnaya, I.P. and Neskreba, A.M. (2006), *Ekonomicheskyy analiz khozyaystvennoy deyatel'nosti predpriyatiya* [Economic analysis of economic activity of the enterprise], Vishha shk. Golovnoe izd-vo, Kyiv, Ukraine, 184 p.
23. Zhulega, I.A. (2006), *Metodologiya analiza finansovogo sostoyaniya predpriyatiya* [Methodology of the analysis of the financial condition of the company], monograph, GUAP, SPb: Piter, Russia, 235 p.
24. Kovalov, V.V. (2006), *Vvedenie v finansovyy menedzhment* [Introduction to Financial Management], Finansy i statistika, Moscow, Russia, 768 p.
25. Kovalev, V.V. and Volkova, O.N. (2000), *Analiz khozyaystvennoy deyatel'nosti predpriyatiya* [Analysis of the economic activity of the enterprise], PBOJuL Grizhenko E.M., Moscow, Russia, 424 p.
26. Kouplend, T., Koller, T. and Murrin, Dzh. (2005), *Stoimost kompaniy: ocenka i upravlenie* [Valuation measuring : managing the value of companies], 3rd ed, Translated by engl., ZAO «Olimp-Biznes», Moscow, Russia, 576 p.
27. Melnyk, V.M. (2000), *Osnovy ekonomichnogo analizu (korotkyi teoretyko-metodolohichnyi kurs)* [Fundamentals of Economic Analysis (brief theoretical and methodological course)], Irpin', Ukraine, 183 p.
28. Mendelevich, A.M. (1972), *Analiz khozyaystvennoy deyatel'nosti predpriyatiya obshchestvennogo pitaniya* [Analysis of economic activities catering], Izdatel'stvo «Jekonomika», Moscow, Russia, 176 p.
29. Moroz, O.V. and Smetaniuk, O.A. (2006), *Finansova diahnozyka u systemi antykrizovoho upravlinnia na pidpriemstvakh* [Financial diagnosis system of crisis management in enterprises], UNIVERSUM-Vinnytsia, Vinnytsia, Ukraine, 167 p.
30. Gryaznova, A.G., Fedotova, M.A., Eskindarov, M.A., Tazikhina, T.V., Ivanova, E.N. and Shherbakova, O.N. (2003), *Ocenka stoimosti predpriyatiya (biznesa)* [Evaluation of a company (business)], INTERREKLAMA, Moscow, Russia, 544 p.
31. Rayzberg, B.A., Lozovskiy, L.M. and Starodubtceva, E.B. (1997), *Sovremennyy ekonomicheskyy slovar* [Modern Dictionary of Economics], INFRA-M., Moscow, Russia, 496 p.
32. Rodionova, V.M. and Fedotova, M.A. (1995), *Finansovaya ustoychivost predpriyatiya v usloviyakh inflyatsii* [Financial stability of the enterprise in terms of inflation], Perspektiva, Moscow, Russia, 99 p.
33. Savickaya, G.V. (2008), *Analiz khozyaystvennoy deyatel'nosti predpriyatiya* [Analysis of the economic activity of the enterprise], 2nd ed, IP «Jekoperspekiva», Minsk, Belarus, 498 p.
34. Savchuk, V.P. (2008), *Prakticheskaya entsiklopediya. Finansovyy menedzhment* [Practical Encyclopedia. Finance Management], 3rd ed, Companion group, Kyiv, Ukraine, 880 p.

35. Savchuk, V.P. (2001), *Finansovyy menedzhment predpriyatiy: prikladnye voprosy s analizom delovyykh situatsiy* [Financial Management of Enterprises: Applied Problems with the analysis of business situations], Izdatel'skiy dom «Maksimum», Kuiv, Ukraine, 600 p.
36. Gradov, A.P. and Kuzin, B.I. (1996), *Strategiya i taktika antikrizisnogo upravleniya firmoy* [Strategy and tactics of crisis management firm], Specialnaia literatura, SPb: Piter, Russia, 512 p.
37. Butynets, F.F. and Dobiya, M. (2010), *Teoriya izmereniya kapitala i pribyli* [Measurement theory of capital and profits], Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Krakow, Poland, 400 p.
38. Uolsh, K. (2012), *Kliuchevye pokazateli menedzhmenta: polnoe rukovodstvo po rabote s krytycheskimi chislami, upravliaiushimi vashim biznesom* [Key management ratios: the clearest guide to the critical numbers that drive your business], 4th ed, Companion Group, Kyiv, Ukraine, 640 p.
39. Helfert, Je. (2003), *Tekhnika finansovogo analiza* [Techniques of financial analysis], 2nd ed, SPb: Piter, Russia, 208 p.
40. Sheremet, A.D., Sayfulin, R.S. and Negashev, E.V. (2000), *Metodika finansovogo analiza* [The technique of financial analysis], INFRA-M, Moscow, Russia, 208 p.
41. Sheremet, A.D. and Negashev, E.V. (2008), *Metodika finansovogo analiza dejatel'nosti kommercheskikh organizatsiy* [The technique of financial analysis], 2nd ed, INFRA-M, Moscow, Russia, 208 p.
42. Sheremet, A.D. and Sayfulin, R.S. (1996), *Metodika finansovogo analiza* [The technique of financial analysis], INFRA-M, Moscow, Russia, 400 p.
43. Shim, Dzh. K. and Sigel, Dzhohel G. (1996), *Finansovyy menedzhment* [Finance Management], Translated by engl., Informacionno-izdatel'skiy dom «Filin#», Moscow, Russia, 400 p.

УДК 339.3:330.4

Круць А.В.,
аспірант*
Інститут регіональних досліджень
Національної академії наук України

ДИСКРИМІНАНТНА МОДЕЛЬ ОЦІНКИ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Kruts A.V.,
graduate student,
Institute of Regional Studies
National Academy of Sciences of Ukraine

DISCRIMINANT MODEL FOR ASSESSING THE LEVEL OF FINANCIAL STABILITY AND CREDITWORTHINESS OF RETAIL ENTITIES

Постановка проблеми. Проблема оцінки рівня фінансової стійкості підприємств торгівлі є досить актуальною в умовах становлення ринкової економіки в Україні, оскільки підприємства почали набувати самостійності. Вітчизняними банками аналіз фінансового стану позичальників проводився шляхом використання дискримінантного аналізу за допомогою визначення інтегрального показника. При цьому враховувалась галузева специфіка позичальника та були розроблені показники для кожного виду економічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі розробки та формуванню різноманітних методик аналізу фінансової стійкості та кредитоспроможності присвячено багато праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. В даному напрямі було розроблено багато моделей для українських підприємств, основною є модель О.О. Терещенка [7; 8], також розглянуто сучасні моделі таких вчених, як В.М. Кремень [2], П.І. Юхименко, О.М. Загурський [9], В.М. Мирончук [5] та ін. Однак моделі для роздрібно торгівлі не було розроблено, а відтак зумовило вибір напряму дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка дискримінантної моделі оцінки рівня фінансової стійкості та кредитоспроможності підприємств роздрібно торгівлі та практичних рекомендацій щодо її застосування. Для її розробки було взято дані по роздрібним підприємствам Чернівецької області (10 прибуткових і 10 збиткових по кожному року) за період 2007-2013 років.

При розробці моделі нами було визначено наступний алгоритм дій: а) формування вибіркової сукупності шляхом поділу всіх взятих для аналізу підприємств роздрібно торгівлі на дві групи, де

*Науковий керівник: Копилук О.І. – к.е.н., професор

перша група включає фінансово-стійкі підприємства, а друга підприємства з кризовим фінансовим станом; б) визначення показників, які будуть використовуватися для аналізу, шляхом проведення кореляційно-регресійного аналізу; в) усунення мультиколінеарності; г) розрахунок інтегрального показника на основі дискримінантного аналізу; д) перевірка дискримінантної моделі на адекватність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кількість підприємств в обох групах має бути однаковою та щонайменше вдвічі перевищувати кількість показників включених у дискримінантну функцію. Вважається, що дискримінантна модель повинна містити не більше 5-7 показників.

Важливим методологічним аспектом при формуванні рейтингу є оптимізація складу показників, які визначають фінансову стійкість торговельного підприємства. Оскільки усі показники повинні позитивно впливати на зростання значення інтегрального показника, то ми обираємо показники, що є одної направленості з ним. Тому, ми обрали наступну систему показників для подальшого відбору, що подана в таблиці 1.

Таблиця 1

Первинні показники для проведення дискримінантного аналізу

Умове позначення	Показник	Умове позначення	Показник
K_1	Автономії	K_{10}	Рентабельності активів за чистим прибутком
K_2	Забезпечення власними коштами	K_{11}	Оборотність балансу
K_3	Співвідношення власного і залученого капіталу	K_{12}	Оборотності оборотних активів
K_4	Маневреності власних коштів	K_{13}	Забезпечення запасів власними обіговими коштами
K_5	Самофінансування	K_{14}	Оборотності дебіторської заборгованості
K_6	Фінансової незалежності капіталізованих джерел	K_{15}	Оборотності кредиторської заборгованості
K_7	Мобільності коштів	K_{16}	Оборотності запасів
K_8	Співвідношення необоротних і власних коштів	K_{17}	Поточної (загальної) ліквідності
K_9	Рентабельності продажу за фінансовими результатами від операційної діяльності (EBIT)	K_{18}	Рентабельність продажу

Джерело: авторська розробка

Ефективність моделі вища за максимальної міжгрупової та мінімальної внутрішньо групової варіації [1; 5; 7; 8; 9]. Показники варіації для даних підприємств роздрібної торгівлі розраховані та представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Значення варіації для підприємств роздрібної торгівлі

Умове позначення	Показник	Міжгрупова варіація	Внутрішньо групова варіація
K_1	Автономії	19,66	8,04
K_2	Забезпечення власними коштами	243,87	99,47
K_3	Співвідношення власного і залученого капіталу	682,19	86,74
K_4	Маневреності власних коштів	50,45	102,04
K_5	Самофінансування	312,95	210,50
K_6	Фінансової незалежності капіталізованих джерел	0,134	0,68
K_7	Мобільності коштів	18,46	254,84
K_8	Співвідношення необоротних і власних коштів	51,26	103,92
K_9	Рентабельності продажу за фінансовими результатами від операційної діяльності (EBIT)	0,07	0,40
K_{10}	Рентабельності активів за чистим прибутком	4,66	4,39
K_{11}	Оборотність балансу	5,01	91,60
K_{12}	Оборотності оборотних активів	15,77	307,11
K_{13}	Забезпечення запасів власними обіговими коштами	319,50	162,62
K_{14}	Оборотності дебіторської заборгованості	234,16	998,36
K_{15}	Оборотності кредиторської заборгованості	1011,20	860,52
K_{16}	Оборотності запасів	264,83	454,73
K_{17}	Поточної (загальної) ліквідності	71,79	37,93
K_{18}	Рентабельність продажу	1,011	0,514

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності роздрібних підприємств Чернівецької області

За критерієм варіації для підприємств роздрібної торгівлі, не відповідають наступні показники: K_4 , K_6 , K_7 , K_8 , K_9 , K_{11} , K_{12} , K_{14} , K_{16} .

При розробці дискримінантної моделі ми керувались принципом оптимізації складу фінансових показників, з метою уникнення дублювання інформації в показниках. Тому, з метою виявлення тісноти

зв'язку між показниками та його напрям, використовували коефіцієнт кореляції та обирали показники з найменшою парною кореляцією, оскільки вони не будуть мультиколінеарними.

Для його розрахунку ми використовували таблицю з середніми їх значеннями по роках і по двох групах. Відповідно коефіцієнти кореляції між обраними показниками для підприємств роздрібної торгівлі були розраховані і подані далі. Таким чином, для підприємств роздрібної торгівлі в подальшому аналізі одночасно не можна використовувати наступні пари показників, через їх високий рівень колінеарності: K_3/K_{15} (-0,95), K_5/K_{18} (0,92).

Таблиця 3

Кореляційна матриця показників для підприємств роздрібної торгівлі

Умове позначення	Показники	K_1	K_2	K_3	K_5	K_{10}	K_{13}	K_{15}	K_{17}	K_{18}
K_1	Автономії	1								
K_2	Забезпечення власними коштами	0,70	1							
K_3	Співвідношення власного і залученого капіталу	0,22	0,17	1						
K_5	Самофінансування	0,32	0,39	0,40	1					
K_{10}	Рентабельності активів за чистим прибутком	0,34	0,60	-0,05	0,60	1				
K_{13}	Забезпечення запасів власними обіговими коштами	0,72	0,52	-0,10	0,64	0,65	1			
K_{15}	Оборотності кредиторської заборгованості	-0,005	0,05	-0,95	-0,14	0,28	0,38	1		
K_{17}	Поточної (загальної) ліквідності	-0,14	-0,49	0,44	0,48	-0,10	0,16	-0,41	1	
K_{18}	Рентабельності продажу	0,58	0,48	0,40	0,92	0,71	0,78	-0,12	0,39	1

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності роздрібних підприємств Чернівецької області

Оскільки метою аналізу є дійсне значення параметрів, а не прогноз, то наступним важливим етапом є визначення мультиколінеарності. Адже її наявність призводить до значних стандартних похибок оцінок параметрів [3, с.74]. Найбільш поширеним методом визначення мультиколінеарності є розрахунок алгоритму Фарра-Глобера, основу якого складають три види статистичних критеріїв: визначення критерію Пірсона « χ^2 »-квадрат; F-критерію Фішера; t-критерію Стюдента [2 - 5].

Оскільки кількість спостережень 7 (оскільки досліджуваний період 7 років), а ступінь свободи 1, відповідно $\chi^2_{таб}$ становить 3,84 [4, с. 271].

Розрахунок « χ^2 »-квадрата зі ступенем свободи 1 та рівнем значимості 0,95 (95 %) було розраховано та представлено у таблиці 4.

Таблиця 4

Розрахунок χ^2 для підприємств роздрібної торгівлі

Умове позначення	Показники	K_1	K_2	K_3	K_5	K_{10}	K_{13}	K_{15}	K_{17}	K_{18}
K_1	Автономії									
K_2	Забезпечення власними коштами	3,04								
K_3	Співвідношення власного і залученого капіталу	0,23	0,13							
K_5	Самофінансування	0,47	0,72	0,78						
K_{10}	Рентабельності активів за чистим прибутком	0,54	1,98	0,01	2,02					
K_{13}	Забезпечення запасів власними обіговими коштами	3,32	1,39	0,05	2,40	2,45				
K_{15}	Оборотності кредиторської заборгованості	0,0001	0,01	10,69	0,09	0,36	0,72			
K_{17}	Поточної (загальної) ліквідності	0,09	1,23	0,97	1,19	0,05	0,12	0,81		
K_{18}	Рентабельності продажу	1,84	1,20	0,80	8,23	3,18	4,24	0,07	0,73	

Джерело: розраховано автором на основі результатів попередніх розрахунків

Також у моделі не допускається включення факторів, якщо один із них є частиною іншого [1; 6]. Так, для підприємств роздрібної торгівлі не допускаються до одночасного використання коефіцієнт забезпечення власними коштами та коефіцієнт забезпечення запасів власними обіговими коштами, оскільки запаси є складовою першого показника. Отже, врахувавши всі рекомендації та матриці критерію « χ^2 »-квадрат, обираємо наступні коефіцієнти: автономії (X_1); співвідношення власного

і залученого капіталу(X_2);рентабельності активів за чистим прибутком(X_3);поточної (загальної) ліквідності (X_4);рентабельності продажу(X_5).

Обрані коефіцієнти далі перевіряємо за наступними критеріями Фарра-Глобера. Враховуючи, що кількість спостережень 7, а ступінь свободи 5, отримаємо наступні табличні значення критеріїв $F_{\text{табл}} = 6,61$, $t_{\text{табл}} = 2,571$ [3, с.188-189]. Розраховані значення подані в таблиці 5.

Таблиця 5

**F - критерій Фішера, t - критерій Стьюдента
для підприємств роздрібної торгівлі**

Умовні позначення	Показники	F=6,61 t=2,571	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5
X_1	Автономії	F		0,26	0,63	0,10	2,53
		t		0,512	0,796	-0,319	1,591
X_2	Співвідношення власного і залученого капіталу	F	0,26		0,01	1,21	0,97
		t	0,512		-0,104	1,098	0,986
X_3	Рентабельності активів за чистим прибутком	F	0,63	0,01		0,06	5,12
		t	0,796	-0,104		-0,236	2,264
X_4	Поточної (загальної) ліквідності	F	0,10	1,21	0,06		0,89
		t	-0,319	1,098	-0,236		0,941
X_5	Рентабельності продажу	F	2,53	0,97	5,12	0,89	
		t	1,591	0,986	2,264	0,941	

Джерело: розраховано автором на основі результатів попередніх розрахунків

Обрані коефіцієнти для інтегрального показника відповідають даним критеріям $F < F_{\text{табл}}$, $|t| < t_{\text{табл}}$ (табл. 5), і не є між собою мультиколінеарними. А інтегральний показник оцінки рівня фінансової стійкості та кредитоспроможності для підприємств роздрібної торгівлі можна записати наступним чином:

$$Z = a_0 + \sum_{i=1}^n (a_i \times X_i) = a_0 + a_1 X_1 + a_2 X_2 + a_3 X_3 + a_4 X_4 + a_5 X_5 \quad (1)$$

де, a_0 – вільний член рівняння;

a_i – коефіцієнт (параметр), який характеризує зміну інтегрального значення функції за зміни відповідного факторного показника;

X_i – значення відповідного факторного показника;

Для розрахунку параметрів дискримінантної функції спочатку необхідно знайти вектор дискримінантних коефіцієнтів(a_j), що розраховується множенням оберненої дисперсійно-коваріаційної матриці на вектор різниці між середніми значеннями змінних по першій і другій групах підприємств [8, с.99].

Дані дискримінантні коефіцієнти є ненормованими, які перед використання в дискримінантній функції необхідно пронормувати ($a_{j\text{norm}}$) у такий спосіб [1; 2; 5; 8; 9]:

$$a_{j\text{norm}} = \frac{a_j}{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n a_i^2}{n_1 + n_2 - 2}}} \quad (2)$$

де, (a^T) – транспоновані дискримінантні коефіцієнти (ненормовані);

(W^a) – матриця суми квадратів внутрішньо групових відхилень;

(n_1, n_2) – кількість елементів вибіркової сукупності першої та другої групи.

Вільний член розраховується наступним чином:

$$a_0 = -\sum_{j=1}^p a_{j\text{norm}} \cdot x_{j0} \quad (3)$$

де, x_{j0} – середнє значення змінних по всій вибірці.

Розрахунок інтегрального показника на основі дискримінантного аналізу проводимо за наступним алгоритмом:

1. Будуємо дві матриці незалежних змінних для двох груп підприємств (середні значення по роках). Для зменшення надмірного впливу деяких показників на інтегральний показник пропонуємо скоригувати їх наступним чином: показник автономії не більше 1, рентабельності активів – 15, та ліквідності 5:

Матриця середніх значень для 1-ї групи – фінансово стійких підприємств:

$$\begin{pmatrix} 0,84 & 17,81 & 0,07 & 4,10 & 0,15 \\ 0,79 & 15,44 & 0,10 & 3,55 & 0,20 \\ 0,78 & 14,52 & 0,20 & 2,94 & 0,38 \\ 0,79 & 8,63 & 0,12 & 2,79 & 0,06 \\ 0,79 & 12,31 & 0,09 & 2,87 & 0,08 \\ 0,87 & 17,69 & 0,13 & 2,42 & 0,19 \\ 0,73 & 9,10 & 0,31 & 3,39 & 0,24 \end{pmatrix};$$

Матриця середніх значень для 2-ї групи – фінансово нестійких (кризових) підприємств:

$$\begin{pmatrix} -0,56 & -0,78 & -1,90 & 0,62 & -0,34 \\ -0,73 & -1,14 & -0,44 & 0,35 & -0,18 \\ -0,47 & -0,29 & -0,65 & 0,36 & -0,34 \\ -0,44 & -0,26 & -1,02 & 0,38 & -0,75 \\ -0,14 & -0,03 & -1,84 & 0,49 & -0,68 \\ -0,05 & 0,05 & -0,20 & 0,62 & -0,11 \\ 0,01 & 0,22 & -0,38 & 0,72 & -0,06 \end{pmatrix}.$$

2. Розраховуємо середні значення і отримуємо два вектори рядки для двох груп підприємств, далі транспортуємо їх і отримуємо два вектори стовпці, після чого знаходимо їх вектор стовпець різниці:

$$(x_{1c} \quad x_{2c}) = \begin{pmatrix} 1,14 \\ 13,96 \\ 1,07 \\ 2,64 \\ 0,54 \end{pmatrix}.$$

3. Будуємо дві дисперсійно-коваріаційні матриці для двох груп підприємств:

$$W_1 = \begin{pmatrix} 0,001727 & 0,113704 & -0,002206 & -0,003327 & -0,000949 \\ 0,113704 & 12,183763 & -0,136688 & 0,375224 & 0,084155 \\ -0,002206 & -0,136688 & 0,005967 & -0,003694 & 0,004367 \\ -0,003327 & 0,375224 & -0,003694 & 0,272155 & 0,002249 \\ -0,000949 & 0,084155 & 0,004367 & 0,002249 & 0,009882 \end{pmatrix};$$

$$W_2 = \begin{pmatrix} 0,067714 & 0,109343 & 0,031014 & 0,024586 & 0,010757 \\ 0,109343 & 0,200155 & 0,050069 & 0,030949 & -0,002569 \\ 0,031014 & 0,050069 & 0,418584 & -0,000151 & 0,106788 \\ 0,024586 & 0,030949 & -0,000151 & 0,019082 & 0,016894 \\ 0,010757 & -0,002569 & 0,106788 & 0,016894 & 0,062812 \end{pmatrix}.$$

4. Знаходимо їх середню дисперсійно-коваріаційну матрицю, інвертуємо її та отримаємо обернену матрицю:

$$W^{-1} = \begin{pmatrix} 31,982015 & -0,541696 & 2,397546 & -1,636362 & 0,389770 \\ -0,541696 & 0,180639 & 0,154705 & -0,189555 & -0,316287 \\ 2,397546 & 0,154705 & 8,231613 & 0,900998 & -12,674240 \\ -1,636362 & -0,189555 & 0,900998 & 7,454054 & -2,907092 \\ 0,389770 & -0,316287 & -12,674240 & -2,907092 & 47,960547 \end{pmatrix}.$$

5. Розраховуємо матрицю ненормалізованих коефіцієнтів та транспортуємо її: $a^T = (22,223 \quad 1,399 \quad 3,769 \quad 14,561 \quad 0,692)$;

6. Проводимо нормування отриманих дискримінантних коефіцієнтів за формулою (2), але, зважаючи на той факт, що узагальнюючою характеристикою варіації ми брали не суму квадратів відхилень, а середній квадрат відхилень, то нормування коефіцієнтів проводимо за наступною формулою:

$$a_{jnorm} = \frac{a_j}{\sqrt{a^T W a}} \quad (4)$$

Відповідно матриця нормованих коефіцієнтів становить:

$$a_{jnorm} = (6,317 \quad 0,398 \quad 1,071 \quad 4,139 \quad 0,197).$$

7. Розрахунок вільного члена дискримінантної функції проводиться за формулою (3) та становить: $a_0 = -11,222$;

Враховуючи знайдені параметри та формулу (1), дискримінантна модель оцінки рівня фінансової стійкості та кредитоспроможності підприємств торгівлі має наступний вигляд:

$$Z = 6,317 \cdot X_1 + 0,398 \cdot X_2 + 1,071 \cdot X_3 + 4,139 \cdot X_4 + 0,197 \cdot X_5 - 11,222;$$

Заключним етапом дискримінантного аналізу є перевірка якості дискримінантної моделі. Для цього необхідно знайти його критичне значення:

$$Z_K = \frac{Z_{1c} + Z_{2c}}{2} \quad (5)$$

де, Z_K – критичне значення дискримінантної функції;

Z_{1c}, Z_{2c} – значення дискримінантної функції для першої та другої груп підприємств;

Відповідно: $Z_{1c} = 12,48$; $Z_{2c} = -12,48$; $Z_K = 0$.

Для роздрібної торгівлі першій групі фінансово стійких 7-и підприємств було класифіковано неправильно, тобто віднесено не до тої групи і помилка класифікації складає – 10 %. По 2-ій групі всі фінансово нестійкі підприємства було класифіковано правильно, з нульовою помилкою.

Головне місце в практичному застосуванні дискримінантної моделі відведено правильній побудові шкали інтерпретації. Ми пропонуємо наступну шкалу оцінки рівня фінансової стійкості та кредитоспроможності підприємства:

1) $12,48 < Z$ – високий рівень фінансової стійкості та кредитоспроможності, підприємства з дуже високим рівнем фінансової незалежності та платоспроможності, що дасть змогу вчасно погашати кредити і відсотки по них (28 підприємств);

2) $6,24 < Z < 12,48$ – середній рівень фінансової стійкості та кредитоспроможності, підприємства з належним рівнем незалежності, забезпеченості та платоспроможності (17 підприємств);

3) $0 < Z < 6,24$ – помірний рівень фінансової стійкості та кредитоспроможності, підприємства з мінімально достатнім рівнем автономії та платоспроможності, але, якщо не покращувати свою діяльність, то можливе погіршення показників до фінансово-нестійких підприємств (18 підприємств);

4) $-6,24 < Z < 0$ – низький рівень фінансової стійкості та кредитоспроможності, підприємство з недостатнім рівнем автономії, низькою забезпеченістю власними коштами та платоспроможністю, проте негайне прийняття фінансово обґрунтованих рішень може вивести дані підприємства на новий рівень розвитку та типу фінансової стійкості (7 підприємств);

5) $-12,48 < Z < -6,24$ – незадовільний рівень фінансової стійкості та кредитоспроможності, підприємство не в змозі стабільно оплачувати свої поточні рахунки та проводити незалежну фінансову політику, що негативно впливає на його автономію та забезпеченість власними коштами (33 підприємства);

6) $Z < -12,48$ – кризовий рівень фінансової стійкості та кредитоспроможності, до цього класу належать підприємства з катастрофічно низьким рівнем забезпеченості власними коштами, подальше кредитування яких неприпустиме, а видані позики неможливо повернути (30 підприємств).

Висновки з даного дослідження. Такий розподіл підприємств між даними типами фінансової стійкості обумовлює саме специфіка цього виду економічної діяльності, оскільки саме найбільше різноманіття різних типів малих підприємств характерне саме для даного виду торгівлі як фінансово стійких, так і у кризовому становищі. Та все ж такі бачимо, що до перехідних типів (третьої і четвертої) увійшло 18 підприємств по першій групі і 7 по другій. Це свідчить, що п'ята частина усіх підприємств має шанс покращити своє фінансове становище та вийти на новий рівень розвитку отримати вищий ступінь кредитоспроможності, що покращить їхню взаємодію з банками. Але, якщо не ввести вчасно відповідних заходів щодо покращення, то вони ризикують змінити свою фінансову стійкість на кризову, що з високою вірогідністю призведе до банкрутства.

Апробація моделі показала, що загальна помилка складає – 7%, і 93% підприємств було класифіковано правильно, та свідчить про високу якість моделі оцінки рівня фінансової стійкості та кредитоспроможності підприємств роздрібної торгівлі. Оскільки розроблена авторська модель має належний рівень адекватності, то можна широко застосовувати її в практиці аналізу як кредитними спеціалістами банківських установ, так і керівниками роздрібних підприємств.

Література

1. Гриценко Л.Л. Дискримінантна модель діагностики банкрутства малих підприємств / Л.Л. Гриценко, І.М. Боярко, А.А. Гуар // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5 (95). – С. 256-262.
2. Кремень В.М. Дискримінантна модель визначення імовірності банкрутства підприємств машинобудівної галузі України / В.М.Кремень, А.Н. Омардібірова // Економічний простір. – 2013. – № 71. – С. 204-213.
3. Лещинський О.Л. Економетрія: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.Л. Лещинський, В.В. Рязанцева, О.О. Юнькова. – К.: МАУП, 2003. – 208 с.
4. Лугінін О.Є. Економетрія : навч. пос. / О.Є. Лугінін. – [2-е видання, перероб. та доп.] – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 278 с.
5. Мирончук В.М. Дискримінантна модель оцінки стійкості фінансового стану банків / В.М. Мирончук // Прометей. – 2010. – № 3 (33). – С. 216-222.
6. Сметанюк О.А. До питання багатофакторної системи діагностики фінансового стану підприємства / О.А. Сметанюк // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2007. – № 3. – С. 34-41.
7. Терещенко О. Нові підходи до оцінки кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб // Вісник НБУ. – січень 2012. – С. 26-30.
8. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві : монографія / О.О. Терещенко. – [2-ге вид., без змін]. – К. : КНЕУ, 2006. – 268 с.
9. Юхименко П.І. Дискримінантна модель інтегральної оцінки ризику неплатоспроможності сільськогосподарських підприємств / П.І. Юхименко, О.М. Загурський, С.С. Волков // Економіка АПК. – 2011. – № 1. – С. 114-120.

References

1. Hrytsenko, L.L., Boiarko, I.M., Huar, A.A. (2009), "Discriminant model of small enterprises' bankruptcy diagnostics", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 5 (95), pp. 256-262.
2. Kremen, V.M., Omardibirova, A.N. (2013) "Discriminant model definition bankruptcy Engineering industry Ukraine", *Ekonomichnyi prostir*, no. 71, pp. 204-213.
3. Leshchynskyi, O.L., Riazantseva, V.V., Yunkova, O.O. (2003), *Ekonometri,a* [Econometrics], tutorial, MAUP, Kyiv,Ukraine, 208 p.
4. Luhinin, O.Ye. (2008), *Ekonometriia* [Econometrics], tutorial, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 278 p.
5. Myronchuk, V.M. (2010), "Discriminant model for evaluating the stability of the financial condition of banks", *Prometei*, no. 3 (33), pp. 216-222.
6. Smetaniuk, O.A. (2007), "To the question of multi-system diagnosis of the financial condition of the company", *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*, no. 3, pp. 34-41.
7. Tereshchenko O. (2012), "New approaches to assess the creditworthiness of borrowers - legal entities", *Visnyk NBU*, no.1, pp. 26-30.
8. Tereshchenko, O.O. (2006), *Antykryzove finansove upravlinnia na pidpriemstvi* [Crisis financial management of the company], monograph, KNEU, Kyiv,Ukraine, 268 p.
9. Yukhymenko, P.I. Zahurskyi, O.M., Volkov, S.S. (2011), "Discriminant model of risk assessment insolvency of Agriculture", *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 114-120.

УДК 331.101

Яворська А.В.,
аспірант*

Житомирський національний агроекологічний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ВІДТВОРЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Yavorska A.V.,
graduate student
Zhytomyr National Agroecological University

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF REPRODUCTION SYSTEM OF LABOUR POTENTIAL OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISE

Постановка проблеми. Інтеграція України у світову економічну систему потребує реалізації стратегічних програм розвитку людського потенціалу. Нині основні завдання даної сфери пов'язані із забезпеченням раціонального використання ресурсів праці, фізичний обсяг яких має тенденцію до скорочення. Особливо в найближчій перспективі керівники підприємств й держава вимушені будуть знаходити ресурси для реалізації завдань розвитку трудового потенціалу сільських територій та створення найсприятливіших умов для повноцінного його використання. Таким чином, своєчасним є питання стосовно обґрунтування достовірних методик оцінки ефективності використання трудового потенціалу як на рівні підприємства, так і на регіональному рівнях, і в масштабах національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування, відтворення та напрями підвищення ефективності використання трудового потенціалу підприємств досліджуються і висвітлюються в працях Д. Богині, О. Грішнєвої, М. Долишнього, І. Маслової, М. Магомедова, О. Федоніна, Л. Шаульської та ін. Теоретико-методологічні й економіко-організаційні аспекти дослідження системи відтворення, формування, оцінювання ефективності використання трудового потенціалу в аграрному секторі економіки розглянули в своїх роботах О. Бородіна, М. Коротєєв, О. Кузьмак, Т. Мисник, В. Міга, Є. Олійник, В. Попов, Т. Сус, К. Якуба, В. Ярова та ін. Проте неформованими залишаються єдині підходи до оцінювання трудового потенціалу сільських територій

* Науковий керівник: Ходаківський Є.І. – д.е.н., проф.

допустимого радіаційного забруднення, що могли би слугувати методологічною основою комплексної оцінки його відтворення.

Постановка завдання. Метою статті є формування системи відтворення трудового потенціалу та ефективності його використання в сучасних умовах. Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання: розглянути сутність та структуру трудового потенціалу; проаналізувати умови використання трудового потенціалу країни та спробувати вдосконалити методiku оцінки ефективності використання трудового потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трудовий потенціал формується на різних рівнях управління: національному, регіональному, галузевому, а також на рівні господарюючого суб'єкта. При цьому існують особливості його формування та відтворення, але основою трудового потенціалу залишається працездатна людина.

Для визначення сутності поняття «трудовий потенціал» сформовано декілька підходів. Зокрема, вчений М. Долішній запропонував розглядає суть і природу трудового потенціалу з врахуванням трьох аспектів: демографічного, трудовресурсного, політекономічного [1]. Більш ґрунтовно підійшов до визначення поняття авторський колектив Васильченко В.С., Гриненко Л.М., Грішнова О.А., Керб Л.П. Вони відмічають, що трудовий потенціал є наявною і можливою в майбутньому кількістю та якістю праці, якою володіє суспільство, колектив організації, індивід за даного рівня розвитку науки і техніки та котра визначається чисельністю працездатного населення, його професійно-освітнім рівнем [2, с.65]. За визначенням В.В. Адамчука, О.В. Романова, М.Є. Сорокіної, трудовий потенціал – це гранична величина можливої участі працюючих у виробництві, з врахуванням їх особливостей психологічного типу, рівня професійних знань і накопиченого досвіду. Вони розрізняють трудовий потенціал підприємства, трудовий потенціал суспільства, пропонуючи систему показників трудового потенціалу на різних рівнях [3].

У зазначених трактуваннях трудового потенціалу враховуються кількісні та якісні показники персоналу, його мінливість у часі, здатність до відтворення, розвитку, реалізації через трудову поведінку, а також здатність трудового потенціалу впливати на якість й ефективність праці та виробництва. Отже, при всіх рівних умовах, на нашу думку, кожний підхід до розгляду сутності категорії «трудовий потенціал» вносить свою частку в розуміння значення даних категорій, і тільки спільними зусиллями науковці можуть наблизитися до істини.

Стосовно специфіки галузі категоріальний апарат доцільно буде доповнити поняттями «сільський трудовий потенціал», «трудовий потенціал аграрної сфери», «трудовий потенціал аграрного сектору», «трудовий потенціал сільських територій», «трудовий потенціал сільського населення» тощо. Наведені у табл. 1 авторські визначення слід віднести до території чи галузі в цілому, а також з позиції суб'єктів сільськогосподарської діяльності.

Таблиця 1

Підходи до визначення сільського трудового потенціалу

Автори	Визначення
Попов В.М. [4]	Трудовий потенціал аграрного сектора економіки визначається здатністю частини сільського населення та можливої залученої маргінальної робочої сили за певних умов реалізувати свої здібності до праці у сфері сільськогосподарського виробництва
Коротєєв М.А. [5]	Трудовий потенціал аграрного сектора представляє собою сукупні трудові можливості галузі, наявні нині й передбачувані на перспективу, що сформовані і формуються у певних виробничих відносинах і умовах відтворення.
Чередилов А.А. [6]	Трудовой потенциал аграрной сферы региона – представляет собой комплексные трудовые возможности, - реально имеющиеся в настоящем и прогнозируемые будущем периоде, - складывающиеся из трудовых возможностей, которыми располагают отдельные люди и хозяйства аграрной сферы региона.
Mira B.K. [7]	Трудовий потенціал сільських територій слід розглядати як частину цих територій, що охоплює все працездатне населення сільських поселень та його потенціал, який може бути використаний у трудовій діяльності.
Атаманюк Е.А. [8]	Трудовий потенціал сільського населення пропонується розглядати як наявну та потенційну здатність сільського населення до розширення можливостей власного розвитку шляхом участі у виробництві товарів і послуг на основі продуктивного використання наявних насамперед природних ресурсів.
Кузьмак О.І. [9]	Сільський трудовий потенціал – це кількість і якість потенційної сукупної здатності сільського населення (працездатного та обмежено працездатного) з виробництва продукції і надання послуг, що мобілізується під впливом демографічних, соціально-економічних, соціально-психологічних, політичних, етнічних та інших зовнішніх і внутрішніх чинників функціонування і розвитку сільських територій в умовах агропромислової інтеграції та ринкових відносин.
Сус Т.Й. [10]	Сільський соціально-трудовий потенціал – трудові можливості та потенції сільських жителів, що можуть бути мобілізовані і приведені до дії в процесі праці на землі та в інших сферах економічної діяльності за даних соціальних та економічних умов, факторів, мотивацій, притаманих сільському укладу життя.
Ярова В.В. [11]	Трудовий потенціал сільськогосподарських підприємств – це сукупна чисельність громадян працездатного віку з притаманними їм демографічними, соціальними, духовними характеристиками та якостями, які здатні та мають намір провадити трудову діяльність у межах і за допомогою існуючої у суспільстві системи відносин.
Михайлова Л.І., Турчина С.Г. [12]	Кадровий потенціал у сільському господарстві – це складовий елемент ресурсного потенціалу організації, який становить величину від наявного кількісного складу працюючих з відповідними якісними характеристиками (професійна, вікова, статевая структура; освітній, кваліфікаційний рівень).

Джерело: узагальнено автором

Як бачимо з таблиці 1, наукові погляди більшості дослідників сходяться на тому, що трудовий потенціал даної галузі представляє собою сукупність трудових можливостей сільського населення в розрізі соціально-економічних умов його відтворення, виробничих відносин, що формують продуктивну робочу силу на основі використання природних ресурсів.

Таким чином, трудовий потенціал сільськогосподарського підприємства, на наш погляд, необхідно розглядати як синергетичну сукупність наявних та перспективних можливостей трудового колективу, що спроможні кількісно й якісно задовольняти потреби підприємства та здатні ефективно реалізовувати його цілі за наявності відповідного ресурсного забезпечення (сільськогосподарські угіддя, свійські тварини, сільськогосподарська техніка та приміщення).

Приведеним аспектам відповідають такі компоненти трудового потенціалу, як: здоров'я; освіта; моральність; професіоналізм; етика трудової поведінки; організованість; уміння працювати в колективі; активність; творчий потенціал; вмотивованість; ресурси робочого часу [13]. Зокрема, дані компоненти, що впливають на стан трудового потенціалу підприємства можна поділити на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх компонент належать: суспільно-політичний лад держави та її економічний стан, демографічна ситуація, попит і пропозиція на ринку праці, попит на конкретні спеціальності, рівень оплати праці тощо. До внутрішніх слід віднести: статевовікова структура, освітньо-кваліфікаційний рівень, стаж і досвід роботи, фізично-психологічні особливості, мотивація до праці, система оплати праці, моральність та здатність працювати в колективі.

Таким чином, з урахуванням вищезазначених підходів до розкриття сутності економічної категорії трудовий потенціал окреслено його авторське бачення: трудовий потенціал – це сукупність кількісних та якісних ознак наявних і можливих суб'єктів праці певного місця і часу певного підприємства (організації), яка у процесі трудових відносин визначає працездатність індивідів та капіталізується за ефективних умов управління.

Методи, що використовуються у процесі оцінювання сукупного трудового потенціалу, включають низку показників, котрі дозволяють охарактеризувати потенціал працівників як із якісної, так із кількісної сторони. Системою основних показників, які виражають результативність фінансового стану й ефективне використання трудового потенціалу є дані про чисельність штатного персоналу різних професій і категорій, дані про рух особового складу підприємства, його освітньо-кваліфікаційний рівень, кількість виконаних робіт або виготовленої продукції, про витрати робочого часу тощо. Для того, щоб здійснити оцінку трудового потенціалу кадрів підприємства, необхідно володіти інформацією бухгалтерської та оперативної звітностей, первинною документацією, даними табельного обліку, позаобліковими матеріалами (документами бюро економічного аналізу, протоколами виробничих нарад і управлінських засідань), фотоматеріалами робочого дня і хронометражу.

Серед численних методологічних підходів до оцінювання трудового потенціалу як з якісної, так і з кількісної сторони існують порівняльні методи: метод анкетування, описовий метод, рейтинговий метод, метод класифікацій, метод інтерв'ю, тестування, статистичний метод, експертний метод. В свою чергу, кластерний метод аналізу надає можливість оперувати великим обсягом інформації, що забезпечує різке скорочення та стискання великих масивів даних інформації та відповідно робить їх компактними і наглядними.

Коефіцієнтна методика є дещо подібною до порівняльних та витратних методологій підходів якісного оцінювання трудового потенціалу. До системи оцінки трудового потенціалу коефіцієнтним методом належать такі показники: коефіцієнти освіти, посадового досвіду, підвищення кваліфікації, раціоналізаторської активності, оперативності виконання робіт та інші. Варто підкреслити, що коефіцієнтний метод достатньо розмежовано окреслює один від одного показники якісних характеристик трудового потенціалу. Натомість система відтворення трудового потенціалу підприємства за своєю сутністю є відкритою, оскільки вона сформована за рахунок сукупних трудових можливостей всієї кількості наявних працюючих, а також потенційних працівників. За нашим переконанням, вищезгадані методики слід застосовувати, доповнюючи використанням інтегрального показника ефективності використання трудового потенціалу.

Інтегральна оцінка ефективності використання трудового потенціалу регіону проводиться на основі розрахунків багатомірної середньої [14, с.264]:

$$I_{\text{тп}j} = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m Z_{ij},$$

де m – число показників, що формують інтегральний показник трудового потенціалу;

Z_{ij} - стандартизовані значення показників.

В даному випадку мається на увазі розподіл показників на показники-стимулятори і показники-дестимулятори за методом стандартизації, що ілюструють формування стану трудового потенціалу регіону (району), який досліджується. На нашу думку, такий підхід дозволяє згрупувати складний та багатоетапний процес зведення показників, який ґрунтується на використанні значного масиву доволі різної інформації.

Зокрема, багато наукових досліджень інтегральної оцінки стану трудового потенціалу проводиться за допомогою анкетного опитування, що формується структурними компонентами трудового потенціалу: професійно-кваліфікаційні, психофізіологічні, мотиваційні тощо. Продовжуючи думку, варто додати, що при інтегральній оцінці трудового потенціалу також застосовується метод зваженої суми із врахуванням усіх відповідних параметрів трудового потенціалу.

Відсутність єдиної методики розрахунку оцінки ефективності використання трудового потенціалу сільськогосподарського підприємства регіону допустимого радіаційного забруднення актуалізує питання її розробки. А тому процес збору та підготовки інформації, що необхідна для аналізу та оцінки трудового потенціалу, є вкрай трудомістким. Адже проблема формування системи трудового потенціалу за фазами його відтворення потребує спеціальних досліджень, особливо це стосується якісних характеристик методики оцінки.

Аналіз процесів, які виникають в сучасній економічній системі країни та впливають на стан і тенденції розвитку трудового потенціалу за фазами його відтворення має містити конкретний набір кількісних і якісних показників, більша частина яких застосовується для аналізу та оцінки процесу відтворення трудового потенціалу на регіональному рівні. В узагальненому вигляді систему показників оцінки відтворення трудового потенціалу показано на рис. 1.

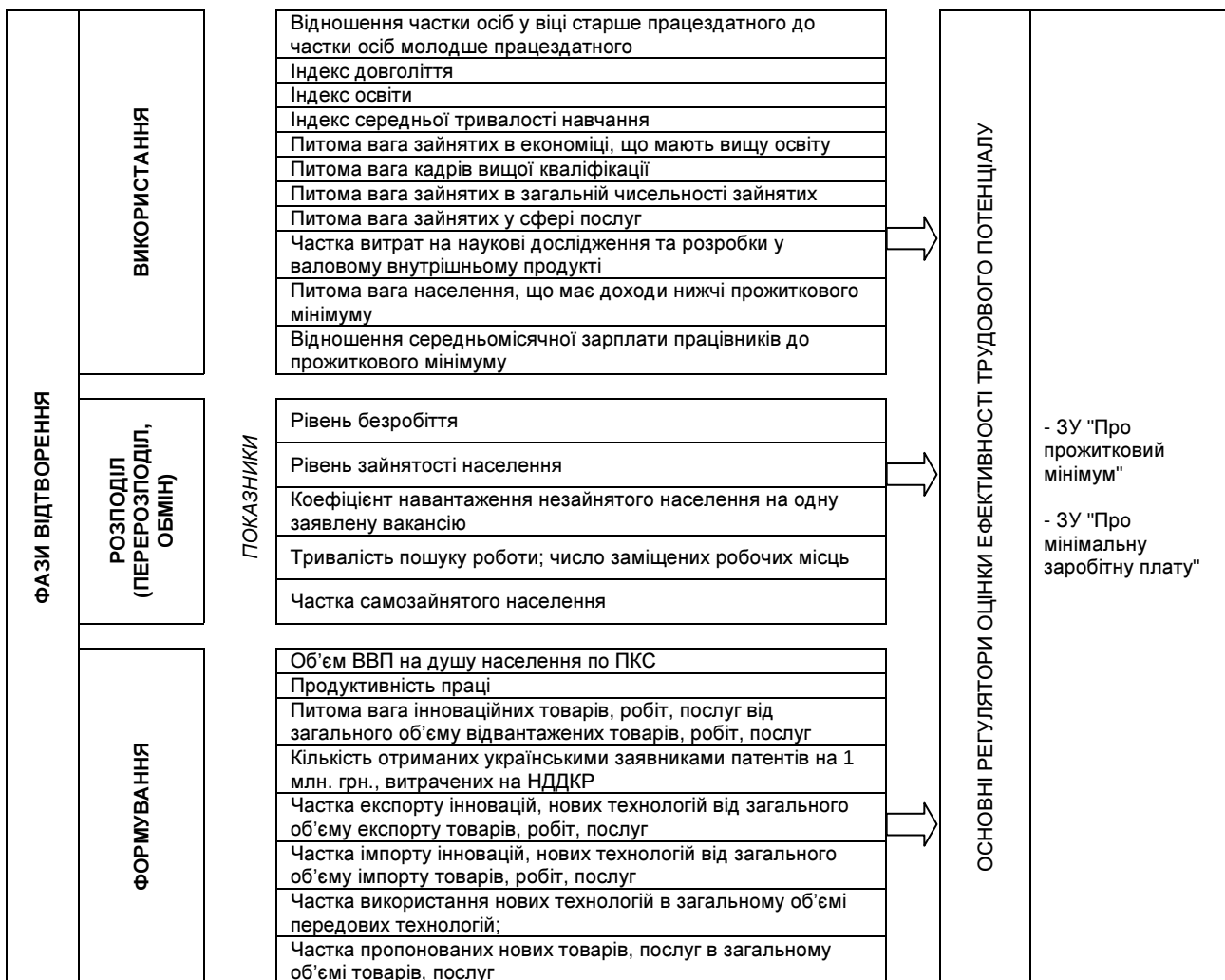

Рис. 1. Система показників оцінки відтворення трудового потенціалу

Джерело: власна розробка автора

За нашим баченням, конкретна методика системи відтворення трудового потенціалу розрахована на визначення показників оцінки трудового потенціалу регіону (галузі), а також містить в собі найбільш загальні макроекономічні орієнтири. Загалом запропонована система відтворення трудового потенціалу дозволяє:

- оцінити стан і тенденції розвитку процесу відтворення трудового потенціалу в сучасній економічній системі;
- здійснювати моніторинг процесу відтворення трудового потенціалу в цілому та виявляти загрози на різних стадіях відтворювального циклу;

- підготувати рекомендації по формуванню державної політики в сфері відтворення трудового потенціалу та механізму його реалізації.

Методика аналізу та оцінки ефективності використання трудового потенціалу сільськогосподарського підприємства регіону допустимого радіаційного забруднення повинна складатися з певного набору показників – кількісної та якісної характеристик трудового потенціалу. Показники чисельності персоналу, руху робочої сили, використання робочого часу, ефективності праці (її продуктивності, трудомісткості, фондоозброєності) відображають кількісні характеристики трудового потенціалу. До якісних показників трудового потенціалу підприємства відносять характеристики особистісних якостей колективу, а саме: його творчого потенціалу, морального стану, трудової активності та ін. Серед них виділяють: середній стаж роботи на даному підприємстві; рівень освіти; коефіцієнт стану здоров'я; середній вік; коефіцієнт морального клімату; коефіцієнт інноваційної, творчої активності як відношення чисельності працівників, що займаються винахідництвом, раціоналізаторською роботою, впровадженням сучасних нових технологій і техніки, прогресивних методів та прийомів роботи до загальної чисельності працюючих.

Висновки з даного дослідження. Аналіз сутності та структури трудового потенціалу підприємства дозволив виявити зовнішні та внутрішні компоненти. До зовнішніх компонент можна виділити: суспільно-політичний лад держави та її економічний стан, демографічна ситуація, попит і пропозиція на ринку праці, попит на конкретні спеціальності, рівень оплати праці. До внутрішніх належать: статевікова структура, освітньо-кваліфікаційний рівень, стаж і досвід роботи, фізично-психологічні особливості, мотивація до праці, система оплати праці, моральність та здатність працювати в колективі.

Таким чином, існуючи методологічні підходи до оцінки трудового потенціалу регіону в певній мірі не відображають ступінь потенціальних можливостей ефективної праці підприємств. Автором запропоновано узагальнену систему показників оцінки трудового потенціалу за фазами його відтворення на регіональному рівні. Дане уточнення дозволяє виділяти і розраховувати рівень впливу складових на процеси формування, розподілу, перерозподілу, використання та розвитку трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств, з метою забезпечення ефективного і конкурентного становища цих підприємств на ринку праці.

Література

1. Долішній М.І. Трудовий потенціал, зайнятість і ринок праці / М.І. Долішній, Т.С. Злупко, Т.Б. Токарський. – Львів, 1997. – 340 с.
2. Управління трудовим потенціалом : навч. посіб. / В.С. Васильченко, Л.М. Гриненко, О.А. Грішнова, Л.П. Керб. – К. : КНЕУ, 2005. – 403 с.
3. Адамчук В.В. Экономика и социология труда / В.В. Адамчук, О.В. Ромашов, М.Е. Сорокина. – М. : ЮНИТИ, 1999. – 255 с.
4. Попов В.М. Відтворення трудового потенціалу аграрного сектору економіки : автореф. дис. кандидата екон. наук: спец. 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК / В.М. Попов: Миколаївський державний університет. – М., 2005. – 20 с.
5. Коротеєв М.А. Шляхи забезпечення продуктивної зайнятості у сільськогосподарських підприємствах [Електронний ресурс] / М.А. Коротеєв, Донецький національний університет. – Режим доступу: <http://www.udau.edu.ua/>
6. Чередилов А.А. Исследование ресурсного потенциала аграрного сектора экономики / А.А. Чередилов // Сб. научных трудов по материалам международной научно-практической конференции "Современные направления теоретических и прикладных исследований". – Одесса: Черноморск, 2006. – С. 74-75.
7. Міга В.К. Формування і використання трудового потенціалу сільських територій: автореф. дис. кандидата екон. наук : спец.: 08.00.07 / В.К. Міга; Ін-т регіон. досл. НАН України. – Л., 2010. – 20 с.
8. Атаманюк Е.А. Ефективність використання трудового потенціалу сільського населення / Е.А. Атаманюк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. - №4, Т. 1. – С. 232-235.
9. Кузьмак О.І. Рациональное использование сільського трудового потенціалу: автореф. дис. кандидата екон. наук: спец. 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК / О.І. Кузьмак; Львівський державний аграрний університет. – Л., 2006. – 22 с.
10. Сус Т.І. Формування і використання сільського трудового потенціалу регіону: автореф. дис. Канд. екон. наук: спец. 08.09.01 / Т.І. Сус; Ін-т демографії і соціальних досліджень. К., 2006. – 20 с.
11. Ярова В.В. Формування і використання трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. кандидата екон. Наук: спец. 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК / В.В. Ярова; Харківський державний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва. – Х., 2001 – 21 с.
12. Михайлова Л.І. Проблеми формування та використання кадрового потенціалу в сільському господарстві. Механізм господарювання і економіка динаміки в АПК / Л.І. Михайлова, С.Г. Турчина // Вісник ХДАУ. Серія: «Економіка АПК і природокористування». – 2001. – № 9. – С. 127-130.

13. Єсінова Н.І. Економіка праці та соціально-трудова відносини : навч. посіб. / Н.І. Єсінова. – К. : Кондор, 2006. – 432 с.
14. Економічна статистика : навч. посіб. / За наук. ред. проф. Р.М. Моторина. – К. : КНЕУ, 2005. – 362 с.

References

1. Dolishnii, M.I., Zlupko, T.S., Tokarskyi, T.B. (1997), *Trudovyi potentsial, zainiatist i rynek pratsi* [Labor potential, employment and labor market], Lviv, Ukraine, 340 p.
2. Vasylenko, V.S., Hrynenko, L.M., Hrishnova, O.A., Kerb, L.P. (2005), *Upravlinnia trudovym potentsialom* [Managing labor potential], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 403 p.
3. Adamchuk, V.V., Romashov, O.V., Sorokyna, M.E. (1999), *Ekonomika i sotsiologiya truda* [Economy and sociology of labor], Unity, Moscow, Russia, 255 p.
4. Popov, V.M. (2005), "Reproduction of labor potential of agricultural sector of the economy", Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.07.02 - agricultural economics and agribusiness, Mykolaiv State University, Mykolaiv, Ukraine, 20 p.
5. Korotiev, M.A. "Ways ensuring of productive employment in the agricultural enterprises", Donetsk National University, available at: <http://udau.edu.ua/>
6. Cheredilov, A.A. (2006) "Investigation of the resource potential of the agricultural sector", *Collection of scientific papers based on international scientific and practical conference "Modern trends in theoretical and applied research"*, Chernomorsk, Odessa, Ukraine, pp. 74-75.
7. Miha, V.K. (2010), "Formation and use of labor potential of rural areas", Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.00.07, Institute of Regional Studies NAS of Ukraine, Lviv, Ukraine, 20 p.
8. Atamaniuk, E.A. (2009), "Effective use of labor potential of rural", *Journal of Khmelnytsky National University*, no. 4, Vol. 1, pp. 232-235.
9. Kuzmak, O.I. (2006), "Rational use of rural employment potential", Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.07.02 - agricultural economics and agribusiness, Lviv State Agrarian University, Lviv, Ukraine, 22 p.
10. Sus, T.Y. (2006), "Formation and applying of rural labor potential of the region", Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.09.01, Institute of Demography and Social Studies, Kyiv, Ukraine, 20 p.
11. Yarova, V.V. (2001), "The formation and applying of labor potential farm", Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.07.02 - agricultural economics and agribusiness, Dokuchaev State Agrarian University of Kharkiv, Kharkiv, Ukraine, 21 p.
12. Mykhailova, L.I., Turchina, S.H. (2001), "Problems of development and applying of human resources in agriculture. The mechanism of management and economics dynamics in agriculture", *Visnyk KhDAU. Seriya: «Ekonomika APK i pryrodokorystuvannia*, no. 9, pp. 127-130.
13. Yesinova, N.I. (2006), *Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny* [Labor economics and social and labor relations], tutorial, Kondor, Kyiv, Ukraine, 432 p.
14. Motorin, R.M. (2005), *Економічна статистика* [The economic statistics], tutorial, Kyiv, KNEU, 362 p.

УДК 338.12:005.21/.585:631.11

Добровольська О.В.,
аспірантка*
Білоцерківський національний аграрний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Dobrovolska O.V.,
graduate student
Bila Tserkva National Agrarian University

CONCEPTUAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE FORMATION AND EVALUATION EFFECTIVENESS OF THE STRATEGY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Процес формування стратегії передбачає вибір методів конкуренції та створення стратегічної унікальності підприємства, яка обумовлюється його філософією функціонування. З моменту виникнення поняття «стратегія» розвивалися різноманітні підходи щодо її формування. Сьогодні підприємства стикаються з проблемою вибору оптимального підходу. Особливо це стосується сільськогосподарських підприємств України. Оскільки, з одного боку, основою розвитку є підвищення конкурентоспроможності продукції та збільшення прибутку, а з іншого боку, з появою концепції сталого розвитку, постає гостра проблема збереження навколишнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковою основою для розв'язання порушеної проблеми є дослідження фахівців у галузі стратегічного менеджменту. Серед них можна відзначити праці вітчизняних і зарубіжних вчених: Д. Аакера [1], І. Ансоффа [2], Л. Артеменко [4], В. Василенка [3], Л. Довгань [4], П. Дойля [5], Ю. Каракая [4], Ж.-Ж. Лаблена [8], Б. Мізюка [9], Л. Страшинської [10], А. Дж. Стрікланда [11], Т. Ткаченко [3], А. Томсона [11], З. Шершньової [12]. Але, враховуючи складність і багатоаспектність цієї проблеми, вона потребує подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування концептуальних та методичних підходів щодо формування, оцінки ефективності стратегії сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес формування стратегії визначається як єдиний ефективний підхід до управління сільськогосподарським підприємством в сучасних ринкових умовах, а стратегія розглядається з декількох концептуальних позицій: організаційно-управлінської та філософської, екологічної та соціальної.

Згідно з поглядами Л.В. Козак, філософська концепція стратегії підприємства представляє собою набір певних принципів і правил, взаємовідносин із соціальними групами, які засновані на системі цінностей та переконань. Ця концепція є основою процесу мислення та прийняття управлінських рішень, вона відіграє важливу роль у формуванні стратегічного вибору підприємств [6].

Філософська концепція стратегії дає можливість підприємствам сформулювати місію свого функціонування та визначити стратегічні цілі. Такі вчені, як П. Пауль і С. Кентро визначають місію організації як мету, заради якої існує організація. На їхню думку, вона повинна містити інформацію про продукцію підприємства, про споживачів, про основні цінності організації. Для формування місії підприємствам необхідно провести ретельний аналіз середовища функціонування.

Місія сільськогосподарського підприємства окрім інформації про продукцію та споживачів також повинна враховувати інформацію про технологію виробництва даної продукції.

А.А. Томсон та А. Дж. Стрікланд [11] стверджують, що: «Чітко сформульоване стратегічне бачення - необхідна передумова стійкого стратегічного лідерства».

Неможливо не погодитися з цим, адже місія представляє собою своєрідну філософію функціонування підприємства. Місія дає змогу підприємствам сформулювати стратегічні цілі функціонування у зовнішньому середовищі. В умовах сучасності головна стратегічна ціль підприємства це отримання прибутку від господарської діяльності.

На початку 70-х років XIX ст. на базі економічних зрушень в західних країнах, в економічній науці сталася так звана "маржиналістська революція" (В. Джевонс, К. Менгер, Л. Вальрас). Маржиналісти розробили новий економічний підхід, який базувався на концепції максимізації прибутку.

В основу концепції максимізації прибутку покладне загальне правило: підприємство повинно збільшувати випуск до тих пір, поки додаткові виробничі витрати продукції не будуть дорівнювати

* Науковий керівник: Вихор М.В. - канд. економ. наук

граничному доходу від її реалізації. Це правило має вигляд:

$$MC = MR, \quad (1)$$

де MC – додаткові витрати на виробництво додаткової одиниці продукції;

MR – граничний дохід від продажу додаткової одиниці продукції.

Різниця між MC і MR становитиме граничний дохід (PM), одержуваний підприємством від реалізації кожної додаткової одиниці випуску [7].

Але, на жаль, концепція максимізації прибутку не дає відповідей на головні питання функціонування підприємства. Тому, її основні положення зазнають критики з боку різних вчених. Американський вчений Г. Саймон стверджує, що максимізація прибутку не може виступати метою внаслідок своєї обмеженості. Не можна розробити модель по отриманню прибутку. На його думку, прибуток - це засіб, спосіб досягнення важливих цілей організації.

У другій половині ХХ ст. виникає гостра проблема досягнення компромісу між трьома головними сферами: економічною, соціальною та екологічною. Дослідники цього часу стикаються з проблемою руйнації етичних норм та цінностей, забрудненням довкілля, наслідками генної інженерії та такими проблемами людства, як бідність, безробіття тощо. Застосування лише економічного підходу не дає змоги подолати сучасні проблеми людства.

Цей період характеризується розвитком новітніх технологій в сільському господарстві та в інших галузях, розвитком державних систем мотивації аграрного виробництва в багатьох зарубіжних країнах, а також посиленням впливу на реалізацію агропродовольчої продукції. Але продовольча проблема все ж таки не вирішена. Це зумовлено збільшенням чисельності населення на планеті та зниженням якості продукції, що виробляється.

У другій половині ХХ ст. розвиваються два нових підходи до формування стратегії: екологічний, основні положення якого зосереджені на збереженні навколишнього середовища та підвищенні якості продукції, що виробляється, та соціальний, який орієнтується на створення сприятливих умов праці, побуту та відпочинку персоналу, його матеріальне та моральне винагородження, соціальний захист, формування та підтримка здорової морально-психологічної атмосфери, забезпечення ділового співробітництва та соціального партнерства.

Поштовхом до появи екологічного підходу стали результати Стокгольмської конференції ООН з навколишнього природного середовища (1972). На ній розглядалися тенденції та перспективи розвитку екологічної політики європейських країн у першій половині ХХІ ст., а також сучасні погляди на значення навколишнього природного середовища. Після цієї конференції країнами ЄС був розроблений перший екологічний план дій, основними цілями якого було запобігання та зменшення шкідливого впливу забруднень на довкілля, розробка механізму вирішення екологічних проблем із найменшими витратами [11]. На основі цього екологічного плану промислові підприємства почали розробляти власні корпоративні екологічні політики, які базувались на зменшенні емісії забруднювальних речовин, обсягу відходів, зниженні енерго- та ресурсоспоживання. Підприємства починають здійснювати екологічний аудит.

Зарубіжні дослідники визначили розрахункові показники природо- і екологоемності, від величини яких залежить економічне зростання як окремої економічної системи, так і світової економіки взагалі. Можна виділити такі два основних типи показників природоемності:

1. Питома витрата природних ресурсів на одиницю кінцевого результату, яка дорівнює:

$$P_{n1} = \frac{N_{np}}{ВВП}, \quad (2)$$

де P_{n1} – показник природо емності;

N_{np} – кількість спожитого ресурсу.

2. Питома величина забруднень на одиницю кінцевого результату, яка розглядається як інтенсивність забруднення і розраховується за формулою:

$$P_{n2} = \frac{Z}{ВВП}, \quad (3)$$

де Z – маса забруднень, обумовлених виробництвом ВВП;

P_{n2} – показник екологоемності [10].

Пізніше виникає соціальний підхід до формування стратегії, який підтримують багато авторів. На їхню думку, соціальну сферу необхідно розглядати як першу, оскільки навколишнє середовище є соціальною конструкцією, а економіка вважається видом соціальної діяльності.

Соціальні стратегічні цілі підприємства є невід'ємною частиною концепції корпоративної соціальної відповідальності бізнесу. Сьогодні соціальну відповідальність вважають однією із головних економічних цінностей підприємства, а витрати на соціальні заходи розглядають як прямі інвестиції в створення його корпоративного іміджу організації.

Вперше ВВП було поставлено під сумнів як показник розвитку в 1990 р., це пов'язано із створенням індексу людського розвитку, який був запропонований Програмою розвитку ООН. Автор даного показника Махбуб ель Хак стверджує, що даний показник дасть змогу визначити ступінь

задоволення потреб людини та рівень забезпечення її прав.

Індекс людського розвитку розраховується за формулою:

$$ІЛР = \frac{І_d + І_{тж} + І_o}{3}, \quad (4)$$

де I_d – індекс доходу на особу;

$I_{тж}$ – індекс середньої очікуваної тривалості життя;

I_o – індекс рівня освіти населення.

Не вдаючись до детального розрахунку індексу людського розвитку, зауважимо, що він дає змогу оцінити стан особи в країні, тривалість її життя та рівень освіти, відображає наскільки ефективно держава та суспільство витрачають фінансові ресурси.

Таким чином, ефективну стратегічну концепцію підприємства можна сформулювати лише за умови гармонійного поєднання означених підходів.

Чітко сформульовані цілі дають змогу підприємствам сформулювати ефективну стратегію та реалізувати її на практиці. Б. Карлофф стверджує, «що цілі використовуються як для позначення конкретних результатів бачення, характеру та рівня амбіцій, так і як критерій для оцінки можливих успіхів реалізації тої чи іншої стратегії». Отже, основною характеристикою стратегічних цілей є рівень їх досягнення.

Дещо іншої думки дотримується Д. Аакер, який вважав, що постановка цілей визначає основних конкурентів, обсяги інвестицій, межі та кількість бізнес-одиниць, стратегічні напрями діяльності в них. «Стратегічний напрям, стверджує Д. Аакер, це певна пропозиція цінності для конкретного товарного ринку, що підтримується активами та компетенціями, а також функціональними стратегіями та програмами. Це дає можливість донести інформацію про обрану стратегію співробітникам, інвесторам, партнерам та споживачам» [1].

Ми вважаємо, що такий підхід є раціональним, він дасть змогу сформувати систему стратегічного менеджменту аграрного виробництва.

Ми не заперечуємо суджень багатьох вчених, що конкурентоспроможність економіки визначається забезпеченістю розвинутими факторами виробництва. Лише за їхньої наявності країна зможе максимально використати свої переваги для забезпечення базовими факторами виробництва.

Проте, для аграрного сектору України стратегічними активами виступають також природна родючість землі, вигідне географічне розташування, а також сприятливі кліматичні умови для сільськогосподарського виробництва.

Багато вітчизняних вчених дотримують тієї думки, що перехід сільського господарства на європейські технології та стандарти якості сільськогосподарської продукції допоможуть країні вийти з кризи. Але, з іншого боку, якщо вітчизняні сільськогосподарські підприємства перейдуть на європейські технології, то на ринок буде пропонуватися аналогічна продукція. А це в свою чергу змусить вітчизняного виробника підвищувати попит на свою продукцію через цінові знижки, а також це збільшить потребу у державній підтримці.

На нашу думку, при формуванні стратегії вітчизняним підприємствам необхідно орієнтуватися на виробництво якісно відмінної продукції, ніж у конкурентів.

Для забезпечення конкурентоспроможності продукції підприємствам необхідно використовувати метод диференціації, який допоможе уникнути збитковості галузі.

Країни з розвинутою економікою використовують при виробництві інтенсивні сільськогосподарські технології, які дають вищу результативність, дають змогу збільшити врожайність сільськогосподарських культур та підвищити продуктивності тварин. Але їхнє застосування має як низку переваг, так і недоліків:

1) механічний обробіток ґрунту стає екологічною проблемою сьогодення через забруднення довкілля внаслідок внесення хімічних мінеральних добрив та пестицидів, розораності земельних площ та деградація меліорованих земель тощо;

2) аграрний сектор економіки потребує значних фінансових затрат для технологічного переозброєння.

Сьогодні перед вітчизняними виробниками сільськогосподарської продукції постає гостра проблема вибору стратегічних пріоритетів. Для вирішення цієї проблеми підприємствам необхідно, на нашу думку, формувати ефективні стратегії позиціонування сільськогосподарської продукції, які сприятимуть створенню ринкового іміджу товару на основі його відмінних характеристик, форм та підходів реалізації концепції функціонування будь-якої сфери бізнесу, зокрема й аграрної.

Серед широкого кола інструментів стратегічного планування та оцінки, які найбільш адаптовані до потреб підприємства, ми відзначили методику стратегічної оцінки підприємства (СОП) та метод SPACE.

В основі методу СОП лежить дослідження чотирьох розділів аналізу та 16 показників, які оцінюються експертним шляхом, зокрема:

1. Загальна оцінка підприємства включає в себе оцінку структури підприємства, корпоративної культури, стилів керівництва на вищому, середньому та низовому рівнях управління підприємством.

2. Ресурси: оцінку фінансових ресурсів, комунікацій, технології виробництва та персоналу підприємства.

3. Знання: оцінка знання фінансів, клієнтів, конкурентів, галузі та особливостей бізнесу.

4. Використання ресурсів і знань для досягнення стратегічних цілей включає в себе: комплексну оцінку фінансової, маркетингової та виробничої стратегій, а також оцінку впровадження планів [10].

Всі вище зазначені показники оцінюються за 5-10 бальною шкалою, далі необхідно визначити середні показники по розділах і середню оцінку по підприємству.

Цей метод, на нашу думку, дасть змогу вітчизняним сільськогосподарським підприємствам без значних затрат оцінити ефективність обраної стратегії функціонування.

Ще одним зручним методом оцінки ефективності обраної стратегії ми вважаємо метод SPACE (Strategic Position and Action Evaluation), який дає змогу проаналізувати позицію на ринку та вибір оптимальної стратегії для невеликих підприємств, котрі переважають на Україні.

В основі методу лежить аналіз двох основних факторів, в яких функціонує підприємство: внутрішнього і зовнішнього середовища.

А сама діяльність підприємства оцінюється за 4 групами критеріїв, а саме: фінансової сили підприємства, конкурентоздатності, привабливості галузі та її стабільності [10].

Аналогічно, як і в методі СОП, показники оцінюються за 10-ти бальною шкалою і визначаються середні показники за 4 групами критеріїв, на основі яких будують вектор в системі координат.

Головним із найважливіших завдань стратегічного управління будь-якого стратегічно-орієнтованого підприємства є реалізація стратегії та формулювання комплексних показників, що оцінюють ефективність стратегічного вибору на оперативному рівні.

Однією із базових у науковій літературі є управлінська концепція Збалансованої системи показників BSC (Balanced Score Card), яка розглядає діяльність підприємства в чотирьох сферах: фінансовій, маркетинговій, виробничій та інноваційній. Дана концепція передбачає встановлення узгоджених цілей у різних сферах, частина з яких є стратегічними, а інша – оперативними, спрямованими на досягнення стратегії. Таким чином, забезпечується погодження оперативних цілей на рівні окремих підрозділів із глобальними стратегічними цілями підприємства.

Збалансована система показників BSC збалансовує фінансові та інші показники діяльності, фактичні та прогнозовані показники, що піддаються чи не піддаються безпосередньому регулюванню. Такий підхід дає змогу підприємствам отримати інформацію не лише про результати, а й про причини їх виникнення.

Вітчизняний вчений Лещій Л.А. зауважив, що у ході розробки та впровадження концепції BSC необхідно, щоб виконувались такі умови:

1) здійснення постановки гнучких цілей – це дасть змогу визначити коло факторів, що впливають на ефективність, особливо у фінансовій і маркетинговій сферах (рис. 1);

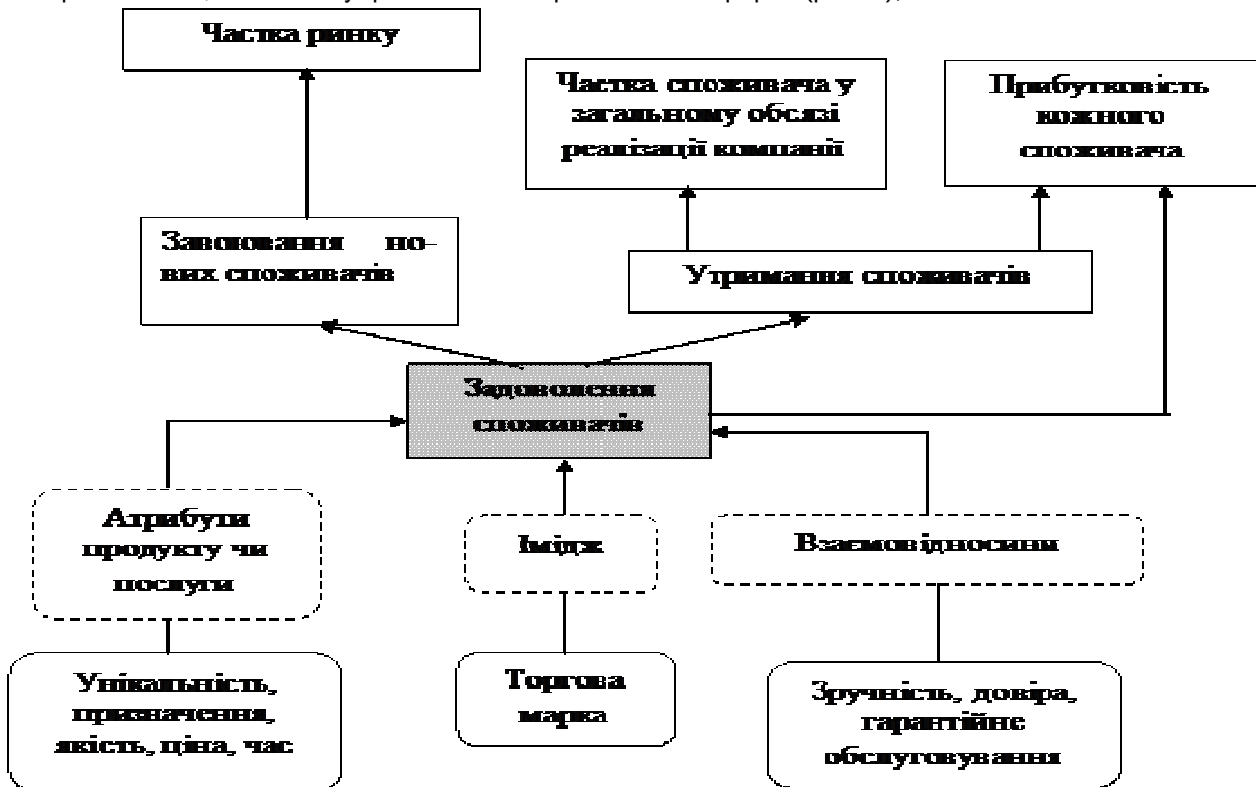

Рис. 1. Взаємозв'язок між показниками оцінки маркетингової сфери

Джерело: [10]

2) обґрунтування стратегічних програм інвестиційної діяльності – формування пріоритетних напрямків для капіталовкладень та економіко-організаційних заходів, спрямованих на усунення розриву між цілями, закладеними у збалансовану систему;

3) обґрунтування програм заходів стосовно декількох сфер, або одночасно кількох партнерів у логістичному ланцюжку, що забезпечують синергетичний ефект;

4) узгодження довгострокових стратегічних планів із оперативними, календарними планами та бюджетами для розробки системи орієнтирів стратегічного напрямку [2].

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, ефективну стратегію підприємства можна сформувати лише за умови гармонійного поєднання означених підходів. Як зазначено вище, це дасть змогу забезпечити підприємству прибутковість, покращити екологічне становище країни та підвищити рівень соціального розвитку. Для оцінки ефективності обраної стратегії найдоцільнішим є використання збалансованої системи показників, оскільки в ній повинні бути втілені ефективні механізми зворотного зв'язку і поширення стратегічних знань в організації, з метою обґрунтування коригувальних заходів всередині структурних підрозділів, а також ширшого дослідження та покращення самої стратегії.

Література

1. Аакер Д. Стратегическое рыночное управление / пер. с англ. под ред. С.Г. Божук. – СПб. : Питер, 2007. – 7-е изд. – 496 с.
2. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 416 с.
3. Василенко В.О. Стратегічне управління підприємством : навчальний посібник / В.О. Василенко, Т.І. Ткаченко ; за ред. В.О. Василенка. – К. : ЦУЛ, 2004. – вид. 2-ге, виправл. і доп. – 400 с.
4. Довгань Л.Е. Стратегічне управління : навчальний посібник / Л.Е. Довгань, Ю.В. Каракай, Л.П. Артеменко. – К. : ЦУЛ, 2009. – 440 с.
5. Дойль П. Маркетинг-менеджмент и стратегии / пер. с англ. ; под ред. Ю.Н. Каптуровского. – СПб. : Питер, 2003. – 3 изд. – 544 с.
6. Козак Л.В. Теоретико-методичні підходи формування стратегічного бачення та цілей позиціонування продукції аграрних підприємств / Л.В. Козак // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – Вип. 25. – С. 42-49.
7. Концептуальні основи сталого розвитку агросфери : навч. посіб. / О.М. Варченко, А.С. Даниленко, О.В. Шубравська та ін. – Біла Церква: БНАУ, 2010. – С. 12–15.
8. Ламбен Ж.-Ж. Менеджмент, ориентированный на рынок / пер. с англ. ; под ред. В.Б. Колчанова. – СПб. : Питер, 2004. – 800 с.
9. Мізюк Б.М. Стратегічне управління : підручник. – 2-ге вид., переробл. и доповн. – Львів : Магнолія плюс, 2006. – 392 с.
10. Страшинська Л.В. Стратегія розвитку продовольчого ринку в Україні : монографія / Л.В. Страшинська / за ред. Б.М. Данилишина. – К. : Профі, 2008. – 532 с.
11. Томпсон А.А. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа / А.А. Томпсон, А.Дж. Стрикленд. – К. : Вильямс, 2003. – 924 с.
12. Шершнева З.С. Стратегічне управління : підручник / З.С. Шершнева. – К. : КНЕУ, 2004. – 699 с.

References

1. Aaker, D. (2007), *Strategicheskoe rynochnoe upravlenie* [Strategic market management], SPb Piter, Petersburg, Russia, 496 p.
2. Ansoff, I. (1999), *Novaya korporativnaya strategiya* [The new corporate strategy], Piter Kom, Petersburg, Russia, 416 p.
3. Vasylenko, V.O., Tkachenko, T.I. (2004), *Strategichne upravlinnia pidpriemstvom* [Strategic management of enterprise], tutorial, Kiev, Ukraine, 400 p.
4. Dovhan, L.E. Karakai, Iu.V., Artemenko, L.P. (2009), *Stratehichne upravlinnia* [Strategic management], tutorial, Kiev, Ukraine, 440 p.
5. Doyl, P. (2003), *Marketing-menedzhment i strategii* [Marketing Management and Strategy], SPb Piter, Petersburg, Russia, 544 p.
6. Kozak, L.V. (2010), "Theoretical and methodological approaches to the formation of a strategic vision and aims of agricultural enterprise product positioning", *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademii»*. Seriya «Ekonomika», issue 25, pp. 42-49.
7. Varchenko, O.M., Danilenko, A.S., Shubravska, O.V. etc. (2010), *Konceptualnyi osnovy staloho rozvytku ahrosfery* [Conceptual foundations of sustainable development of agrosphere], tutorial, Bila Tserkva, Ukraine, pp. 12–15.
8. Lamben, Zh.-Zh. (2004), *Menedzhment, orientirovanny na rynek* [Management oriented to market], SPb Piter, Russia, 800 p.

9. Miziuk, B.M. (2006), *Stratehichne upravlinnia* [Strategic management], textbook, Lviv, Ukraine, 392 p.
10. Strashynska, L.V. (2008), *Stratehiia rozvytku prodovolchoho rynku v Ukraini* [Development Strategy of the food market in Ukraine], monograph, Profi, Kiev, Ukraine, 532 p.
11. Tompson, A.A. (2003), *Strategicheskyy menedzhment: koncepcii i situatsii dlya analiza* [Strategic Management: concepts and situation analysis], Vilyiams, Kiev, Ukraine, 924 p.
12. Shershnova, Z.E. (2004), *Stratehichne upravlinnia* [Strategic management], textbook, KNEU, Kiev, Ukraine, 699 p.

УДК 338.45: 339.5

Галунець Н.І.,
аспірант*

Голубова К.Г.

Миколаївський національний аграрний університет у

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Halunets N.I.,
graduate student,
Holubova K.H.

Mykolaiv National Agrarian University

FORMATION OF COMPETITIVENESS OF EXPORT ORIENTED ENTERPRISES OF THE AGRICULTURAL SECTOR

Постановка проблеми. Формування конкурентоспроможності вітчизняних підприємств аграрного сектору набуло пріоритетного значення у зв'язку з активізацією євроінтеграційної політики держави. Варто відмітити, що притаманна властивість сучасним інтеграційним процесам є здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємствами агробізнесу з орієнтацією на експортну складову. Товарна та географічна структура українського експорту аграрної продукції переконливо свідчить про позитивні зрушення, які відбулися останніми роками в галузі на світовому продовольчому ринку. Відтак актуальності набуває питання формування та підтримки конкурентоспроможності вітчизняних експортоорієнтованих підприємств аграрного сектору й нарощуванням унікальних конкурентних переваг галузевого рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади формування конкурентоспроможності підприємств є предметом дослідження зарубіжних науковців, зокрема: І. Ансоффа, Б. Карлофа, Ж.-Ж. Ламбена, М. Портера, Д. Рікардо, А. Сміта, Й. Шумпетера та ін. Значний внесок у формування конкурентоздатного аграрного виробництва та проблемам нарощування експортоорієнтованого потенціалу продуктами продовольчого споживання зробили вчені-економісти України та країн ближнього зарубіжжя В.Я. Амбросов, С.М. Кваша, М.Й. Малік, О.В. Мальцев, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, Б.К. Супіханов та ін. У той же час недостатньо опрацьованим залишається питання щодо розробки механізмів формування конкурентоспроможності експортоорієнтованих підприємств аграрного сектору, які б враховували реальний стан розвитку аграрної сфери.

Постановка завдання. Метою дослідження є розгляд теоретичних, організаційних аспектів формування конкурентоспроможності експортоорієнтованих підприємств аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом дає змогу перейти від партнерства та співробітництва до політичної асоціації й економічної інтеграції. Метою даною угоди є зростання торгівлі та інвестиційних потоків між Україною та Європейським Союзом шляхом лібералізації торгівлі. Проте, існують галузі, яким недоцільно підпадати під режим повної лібералізації. В Україні найбільшу проблему в даному питанні становить сільське господарство [4, с.145]. Враховуючи низку особливостей вітчизняного аграрного сектору, що позначаються на функціонуванні сільськогосподарських виробників, одне з пріоритетних завдань у

* Науковий керівник: Шебаніна О.В - д.е.н., професор

стратегічному плані повинне бути пов'язане із формуванням конкурентоспроможності експортоорієнтованого підприємства аграрного сектору.

У загальному вигляді конкурентоспроможність підприємств аграрного сектору визначається як підходи до забезпечення кращого функціонування господарюючих суб'єктів з метою протистояти конкурентам з перевагою ціни, якості та часткою на продовольчому ринку.

Конкурентоспроможність експортоорієнтованих підприємств аграрного сектору не є її іманентною якістю, оскільки підприємство функціонує в системі мікро-, мезо- та макросередовища, яке формується конкретною національною економікою [6, с.74]. На мікрорівні формування конкурентоспроможності відбувається під впливом внутрішнього середовища аграрного підприємства. Мезорівень передбачає формування конкурентоспроможності на рівні галузі або регіону, де на сільськогосподарські підприємства мають вплив науково-дослідні установи, які використовують у виробництві інноваційні технології та високоякісне обладнання. На макрорівні визначається конкурентоспроможність держави й економіки країни в цілому, що формується під впливом державного регулювання, науково-технічного прогресу, розвитку ринкової інфраструктури тощо. Звідси випливає, що процес формування конкурентоспроможності експортоорієнтованих аграрних підприємств залежить, з одного боку, від конкурентоспроможності підприємства та галузі, а з іншого - визначає конкурентоспроможність країни на міжнародних ринках.

Проблема функціонування вітчизняних аграрних підприємств привертає увагу на домінування не цінових методів конкурентної боротьби, а активізацію показника якості продукції. Варто відмітити, щоб забезпечити конкурентоспроможність аграрної продукції на ринках ЄС, Україна повинна орієнтуватися на європейські вимоги, адже основні перешкоди у торгівлі з ЄС полягають у вимогах до безпечності та якості продукції, її характеристиках, процедурах оцінки відповідності технічним вимогам.

Така тенденція не може гарантувати довгострокові експортні перспективи, адже конкурентоспроможні позиції аграрних підприємств на зовнішніх ринках повинні формуватися в умовах цінової конкуренції та насиченості внутрішнього ринку. Але поряд з цим, ціновий механізм формування конкурентоспроможності експортоорієнтованих аграрних підприємств не забезпечує ефективного регульованого ціноутворення, так як за існуючих ринкових цін аграрні підприємства неспроможні без належної підтримки відновлювати виробничий потенціал у достатніх для розширеного відтворення галузі обсягах, що обмежує зростання ефективності [2, с.135].

Формування конкурентоспроможності експортоорієнтованих аграрних підприємств повинно бути невід'ємним елементом їх маркетингової діяльності, одним із завдань якої є підвищення рівня споживання за рахунок удосконалення виробництва і якості сільськогосподарської продукції та забезпечення постійної її конкурентоспроможності на зовнішньому ринку. Маркетингова діяльність дає можливість отримати надійну, достовірну і своєчасну інформацію про ситуацію на зовнішньому ринку та дозволяє визначити сільськогосподарським агровиробникам, яку продукцію виробляти, в якій кількості, та де, і кому її вигідніше реалізувати. Особливості використання елементів і засобів маркетингу у формуванні конкурентоспроможності експортоорієнтованих підприємств аграрного сектору пов'язане зі специфікою самого сільськогосподарського виробництва та особливістю галузі в цілому, зокрема агробіологічних чинників, низької еластичності попиту, сезонності виробництва, що вимагає пошуку дієвих інструментів гнучкої адаптації підприємства до вимог зовнішнього ринку [6].

Слід зазначити, що на виникнення експортоорієнтованого напряму діяльності підприємств впливає, наявність унікальних товарів та послуг, яка обумовлена природно-географічним потенціалом, ресурсним потенціалом, інвестиційно-інноваційними можливостями та резервами, важелями управління та маркетингу на підприємствах всіх форм власності. Таким чином, формування конкурентоспроможності експортоорієнтованих підприємств аграрного сектору залежить від системи природних, організаційно-економічних, технологічних та маркетингових чинників. Вона формується в процесі виробництва, зберігання, транспортування сільськогосподарської продукції, та визначається на зовнішньому ринку в процесі її купівлі-продажу за допомогою цін [7].

На сучасному етапі головними у забезпеченні конкурентоспроможності вітчизняних експортоорієнтованих підприємств аграрного сектору на світовому ринку є економічні критерії, зокрема, низькі експортні ціни. Водночас консументні та нормативні параметри реалізуються частково, тоді як екологічні та маркетингові критерії майже не використовуються експортерами у формуванні своєї конкурентоспроможності [1]. В результаті відповідна стратегія знижує ефективність, гнучкість та стабільність експортної діяльності підприємств аграрного сектору в довгостроковій перспективі.

Нормативну складову формування конкурентоспроможності експортоорієнтованих підприємств аграрного сектору повинен забезпечити процес гармонізації національних стандартів із міжнародними, що в кінцевому результаті призведе до встановлення рівноправних економічних відносин між аграрним та переробним секторами та скорочення додаткових витрат експортерів на проведення повторної сертифікації продукції в країнах-імпортерах [8].

Досліджуючи процес формування конкурентоспроможності експортоорієнтованих підприємств аграрного сектору, слід мати на увазі, що важливим напрямком є підвищення конкурентоспроможності

вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішньому ринку та зниження її собівартості, а на цій основі – і цін на неї. Поступово зростаюча собівартість вироблюваної зазначеними підприємствами аграрної продукції не дає їм змоги самостійно забезпечити нижчу її ціну на зовнішньому ринку.

Одним з факторів формування конкурентоспроможності експортноорієнтованих підприємств аграрного сектору є диверсифікація сільськогосподарського виробництва, проведення якої полягає у випуску якісно нової продукції, пошуку нових споживачів, перспективних каналів збуту та торгівлі, активних методів просування продукції. Диверсифікація аграрного виробництва дасть змогу експортноорієнтованим підприємствам ефективно впливати на зовнішній ринок, сформувати чітку зовнішньоекономічну стратегію, а відтак отримати максимум прибутку.

Для досягнення та постійного підтримування об'єкта конкурентоспроможним на зовнішньому ринку необхідно підтримувати сформовані конкурентні переваги і, водночас, відшукувати та реалізовувати нові. Конкурентні переваги експортноорієнтованих підприємств проявляються в їх потенціалі, зберігаються та примножуються шляхом підвищення якості управління, реалізуються в новаціях та інноваціях [9, с. 223]. В умовах глобалізації наявність саме своєї конкурентної переваги є вирішальним при виборі споживача та для виживання будь-якого підприємства.

Водночас, формування конкурентоспроможності експортноорієнтованих підприємств аграрного сектору протікає під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів:

- зовнішні фактори виникають внаслідок впливу навколишнього середовища, до яких відносять конкурентів, контрагентів, інфляційні процеси, рівень кваліфікації робочої сили, політичні процеси та інші;

- внутрішні фактори виникають внаслідок дій чи бездіяльності аграрних підприємств, до них можна віднести: корпоративну культуру, діяльність керівництва підприємства, систему технічного оснащення, збут сільськогосподарської продукції, фінансове забезпечення, інновації.

Дані фактори впливу на формування конкурентоспроможності аграрних підприємств можуть трансформуватися у конкурентну їх перевагу.

Таким чином, при формуванні загальної концепції в галузі конкурентоспроможності необхідно враховувати усі сторони цього явища.

Одним із головних елементів формування конкурентоспроможності підприємства є оцінка її рівня. Щоб оцінити рівень конкурентоспроможності експортноорієнтованого аграрного підприємства, необхідно визначити критерії, за якими має здійснюватись ця оцінка. Зокрема, для визначення критерію формування конкурентоспроможності експортноорієнтованих аграрних підприємств доцільно використовувати два основні підходи: структурний і функціональний. Згідно зі структурним підходом, оцінити становище можна за рівнем монополізації галузі, тобто за концентрацією виробництва, капіталу і бар'єрів для підприємств, які входять на галузевий ринок. Згідно з функціональним методом, конкурентоспроможними є формування, де найкраще організовані виробництво та збут продукції, ефективне управління фінансами [3 с.141].

При оцінюванні конкурентоспроможності експортноорієнтованих підприємств аграрного сектору, предметом уваги, повинна бути номенклатура продукції, що випускається, та її конкурентоспроможність. Загальні правила оцінки конкурентоспроможності експортноорієнтованих підприємств аграрного сектору наступні:

- вибір та аналіз зовнішнього ринку для реалізації сільськогосподарської продукції;
- вивчення конкурентів по виробництву та реалізації аналогічної продукції;
- вибір та обґрунтування найбільш конкурентоспроможної продукції-аналога як бази для порівняння;
- визначення необхідних груп параметрів, які підлягають оцінюванню;
- установка набору одиничних показників за відповідними групами параметрів;
- вибір методик розрахунків, визначення та аналіз зведених показників по товарних групах;
- розрахунок інтегрального показника конкурентоспроможності експортноорієнтованого підприємства;
- розробка товарної політики даних підприємств відносно виробництва для певного зовнішнього ринку, розширення його виробництва, експорту, розробка заходів по підвищенню конкурентоспроможності продукції, зняття його з виробництва тощо.

Як показали дослідження, не існує загальноприйнятого набору показників, які можуть бути покладені в основу методики визначення конкурентоспроможності експортноорієнтованих аграрних підприємств. Більш того, в переважній більшості випадків не вдається встановити фактори, через які в рівній конкурентній боротьбі одні підприємства процвітають, а інші – потерпають від краху. На нашу думку, дослідження конкурентоспроможності експортноорієнтованих аграрних підприємств визначається показниками, які характеризують ефективність виробничої діяльності, фінансового становища підприємства, ефективність організації збуту сільськогосподарської продукції, і просування її порівняно з підприємствами-конкурентами, а також показники конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

На підставі проведеного нами аналізу можемо зазначити, що головними чинниками формування конкурентоспроможності експортоорієнтованих підприємств аграрного сектору є: підвищення якості сільськогосподарської продукції; орієнтація на європейські вимоги до безпеки якості продукції; маркетингова діяльність; зниження собівартості; впровадження диверсифікації сільськогосподарського виробництва; врахування впливу зовнішніх та внутрішніх факторів; оцінка рівня конкурентоспроможності; підтримка та розвиток конкурентних переваг тощо.

Висновки з даного дослідження. Отже, формування конкурентоспроможності експортоорієнтованих підприємств аграрного сектору є складним процесом, який складається з певної кількості елементів, які, діючи у взаємозв'язку та взаємозалежності один з одним, формують цілісну систему. Враховуючи динамічність зовнішнього ринку, варто взяти до уваги, що метою формування конкурентоспроможності експортоорієнтованого підприємства аграрного сектору має стати забезпечення його сталого функціонування за будь-яких економічних, політичних, соціальних та інших змін зовнішнього середовища. А дослідження чинників, які впливають на формування конкурентоспроможності даних підприємств дасть змогу зробити висновки, які дозволяють розробити конкретні заходи, направлені на підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств на зовнішньому ринку.

Література

1. Бобов Г.Б. Формування конкурентоспроможності сільського господарства України / Г.Б. Бобов, І.В. Кузьменко, Л.В. Михайлишина // Економічний форум. – 2011. – № 2. – С. 67–73.
2. Заєць К.Д. Державне регулювання виробництва та проблеми підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції / К.Д. Заєць // Науковий вісник БДФА. Серія: Економічні науки / гол.ред. В.В. Прядко; Міністерство фінансів України, БДФА. – Чернівці: Технодрук, 2009. – Вип. 4. – С. 190-195.
3. Карасьова Н. Глобалізаційні детермінанти експортоорієнтованого розвитку аграрного сектора України / Н. Карасьова // Міжнародна економічна політика. – К. : ДВНЗ "Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана" – 2014. – № 1 (20). – С. 129-152.
4. Кваша С.М. Заходи єдиної аграрної політики на сільськогосподарських ринках країн ЄС / С.М. Кваша // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 144-147.
5. Кобиляцький Л.С. Управління конкурентоспроможністю : навч. посіб. / Л.С. Кобиляцький. – К. : Зовнішня торгівля, 2003. – 304 с.
6. Радчук О.В. Дослідження можливих наслідків входження України до ЗВТ / О.В. Радчук // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 8. – С. 5-8.
7. Россоха В. В. Діагностика конкурентоспроможності продукції / В.В. Россоха, М.П. Канінський // Вісник НАУ. – К. : НАУ. – 2003. – В. 62. – С. 84-89.
8. Соловійов І.О. Формування системи маркетингу в аграрній сфері економіки / І.О. Соловійов // Економіка АПК. – 2006. – № 2. – С. 103-110.
9. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации : уч. пособ. / Р.А. Фатхутдинов – М. : Эксмо, 2004. – 544 с.

References

1. Bobov, H., Kuzmenko, I. and Mykhailishyna, L. (2011), «Formation of agricultural competitiveness Ukraine», *Economic Forum*, no. 2. pp. 67–73.
2. Zaietc, K.D., (2009), «State regulation of production and the problem of increasing the competitiveness of agricultural products», *Scientific Bulletin BDFA*, iss. 4, pp. 190-195.
3. Karasova, N. (2014), «Globalization determinants of export-oriented agricultural sector of Ukraine», *International Economic Policy*, no.1 (20), pp. 129-152.
4. Kvasha, S. (2008), «Measures common agricultural policy on agricultural markets of the EU», *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 144-147.
5. Kobyliatckiy, L.S. (2003), *Upravlinnia konkurentospromozhnistiu* [Managing of competitiveness], tutorial, Zovnishnia torhivlia, Kyiv, Ukraine, 304 p.
6. Radchuk, O.V. (2009), «Investigation of the possible consequences of Ukraines accession to FTA», *Economy. Finance. Right*. no. 8, pp.5-8.
7. Solovov, I.O. (2006), «Formation of marketing in the agricultural sector of the economy», *Ekonomika APK*, no.2, pp.103-110.
8. Rossoxa, V.V. and Kaninskyi, M.P. (2003), «Diagnostis of competitive products», *Visnyk NAU* , iss. 62, pp. 84-89.
9. Fathutdinov, R.A. (2004). *Upravlenie konkurentosposobnostyu organizatscii* [Management of competitiveness of the organization], tutorial, Jeksmo, Moscow, Russia, 544 p.

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 330.331.4

Гедз М.Й.,
к.е.н., доцент, професор кафедри обліку і аудиту
Черкаський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОДЕРНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Hedz M.Y.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., professor of the department
of accounting and auditing
Cherkasy Institute of Banking
The University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

SOCIAL AND ECONOMIC POTENTIAL OF MODERNIZATION OF REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS

Постановка проблеми. Структура виробництва в сучасних умовах характеризується зростаючою орієнтацією не на галузеву, а на регіональну систему господарювання. Одним з негативних наслідків трансформаційних процесів, які інтенсивно проходили в 1990-х роках, стало ослаблення галузевої спеціалізації регіонів. Змінилися їх позиції та роль в рамках єдиного національного господарського комплексу країни, у формуванні регіональних господарських комплексів. Ці обставини посилюють необхідність регіональних досліджень і надають їм особливої актуальності в контексті питань здійснення комплексної модернізації соціально-економічних систем.

В останні роки збільшується самостійність регіонів, які несуть все більшу відповідальність за результати свого економічного розвитку. Соціально-економічний стан регіонів визначається як об'єктивними (макроекономічними умовами, місцем регіону в суспільному поділі праці, галузевою структурою, географічним положенням, природними ресурсами), так і суб'єктивними факторами, і в першу чергу – методами регіонального управління. Період економічних реформ показав, що регіони, які застосовують прогресивні методи управління в своєму розвитку, у меншій мірі схильні до кризових тенденцій. У складних умовах виходу з кризи відносну перевагу мали насамперед ті регіони, які використовували адекватні методи та інструменти управління своїм розвитком.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначенню ефективних механізмів розвитку та модернізації регіональної економіки присвячені наукові праці провідних вчених-сучасників: С.І. Бандура [1], З. С. Варналія [2], Б. М. Данилишина [1, 3], О. М. Тищенко [4], А. А. Шамлуєва [5], Л. Г. Чернюк [6] та інших. Однак у наукових працях недостатньо уваги приділено змісту та направленості соціально-економічного потенціалу на модернізацію регіональних економічних систем.

Постановка завдання. Метою роботи є аналіз, узагальнення та вдосконалення теоретичних положень щодо сутності та змісту соціально-економічного потенціалу модернізації регіону.

Об'єкт дослідження – сутність та структура соціально-економічного потенціалу модернізації регіонів.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та методичні основи соціально-економічного потенціалу модернізації регіональних економічних систем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринкові перетворення, що відбуваються в Україні, вимагають уважного підходу до постулатів і стереотипів, які мають місце в економічній теорії, переосмислення дії законів суспільного відтворення, які відображають економічну та соціальну сутність зв'язків і взаємозалежностей між різними елементами суспільно-економічної системи. Без цього неможливо сформувати ефективну систему управління економікою, в тому числі і на регіональному рівні. Її доцільно вибудовувати, враховуючи все різноманіття специфічних умов і закономірностей розвитку регіонів.

Кожна територіальна система має свої особливі фактори соціально-економічного розвитку та можливості для ефективного використання ресурсів у рамках сформованої сукупності різних видів діяльності, що забезпечують загальні умови виробництва матеріальних благ на даній території й організацію процесу раціональної життєдіяльності людей.

Просторова система країни в цілому не може тривалий час ефективно та стійко прогресувати, спираючись на слабку «базу» регіонів. Необхідна опора на сильні регіони, повний облік територіальних чинників господарювання, який є надзвичайно важливим для сучасної України, що володіє значною територією, для якої характерні певні регіональні відмінності. Вони проявляються в природно-кліматичних і національно-історичних особливостях, в досягнутому рівні соціально-економічного розвитку, в профілях спеціалізації території і т.д. Створення ефективної територіально-господарської системи можливе на основі науково обґрунтованого врахування зазначених відмінностей, формування методичних основ територіального управління, проведення активної територіальної соціально-економічної політики. Тому особливе значення має створення адміністративно-правової та соціально-економічної бази здійснення модернізації та динамічного розвитку території.

В «Державній Стратегії регіонального розвитку України на період до 2015 року», затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 року № 1001 зазначено, що «державна регіональна політика повинна бути спрямована на створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів як основи їх динамічного розвитку та усунення значних міжрегіональних диспропорцій» [7]. Досягнення цієї мети буде забезпечено в ході реалізації державної регіональної політики, спрямованої: на реалізацію потенціалу розвитку кожного регіону; подолання інфраструктурних та інституційних обмежень; створення рівних можливостей для громадян та сприяння розвитку людського потенціалу; реформування систем державного управління та місцевого самоврядування.

Напрямами регіональної політики, спрямованої на створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів як основи їх динамічного розвитку та усунення значних міжрегіональних диспропорцій, виступають: стимулювання економічного розвитку шляхом створення нових центрів економічного зростання в регіонах на основі конкурентних переваг (особливі економічні зони, техніко-впроваджувальні зони, технопарки і т. д.); скорочення диференціації рівня та якості життя населення в регіонах за допомогою механізмів соціальної та бюджетної політики; координація інфраструктурних інвестицій держави та інвестиційних стратегій бізнесу в регіонах з урахуванням пріоритетів просторового розвитку та ресурсних обмежень, в тому числі демографічних.

Сьогодні регіони знаходяться в умовах зростаючої міжнародної та глобальної економічної конкуренції, що ставить нові вимоги до їх конкурентоспроможності. Одним з головних питань у сфері організації системи управління регіонами стає здатність ефективно розпоряджатися наявними ресурсами територій. Це слід враховувати, коли мова йде про необхідність комплексної соціально-економічної модернізації регіонів, побудови відповідної стратегії та планування заходів, спрямованих на її реалізацію. В зв'язку з цим можна говорити про доцільність виділення поняття «соціально-економічний потенціал модернізації», в тому числі модернізації, що здійснюється на регіональному рівні.

Під потенціалом взагалі розуміються можливості, здібності, приховані, нереалізовані резерви досліджуваного об'єкта, які при зміні навколишніх умов можуть перейти в дійсність. Наявність потенціалу у будь-якого об'єкта обов'язково передбачає значну кількість варіантів його використання. Сам по собі потенціал без визначення мети його використання існувати не може, оскільки будь-який потенціал передбачає резерви та можливості для досягнення кінцевого результату [5]. Потенціал соціально-економічного розвитку регіону характеризує можливості його розвитку при використанні всього комплексу територіальних ресурсів, особливостей існуючої та перспективної структури його господарства, географічного положення в інтересах підвищення якості життя населення регіону.

Поняття «економічний потенціал» досить широко застосовується як у науковій літературі, так і в управлінській практиці. При цьому його зміст трактується по-різному, що може обумовлювати множинність оцінок потенціалу одних і тих же економічних систем. Під економічним чи соціально-економічним потенціалом (межі між цими поняттями розмиті) в економічній науці зазвичай розуміється сумарна характеристика ресурсних можливостей у тій чи іншій сфері господарювання.

У радянській економічній науці поняття потенціалу стало широко використовуватися з кінця 1960-х - початку 1970-х рр. Введення поняття було обумовлено, з одного боку, усвідомленням вичерпання ресурсів для екстенсивного економічного зростання, з іншого – прагненням ввести в дію додаткові резерви та стимули, закладені в структурі системи або діяльності, але нереалізовані на практиці. Соціально-економічний потенціал розглядається як сукупність факторів, джерел, стимулів, форм зростання ефективності використання продуктивних сил. Тому реалізація соціально-економічного потенціалу розглядається як додаткове джерело ресурсів.

До складу поняття «економічний потенціал» у радянській економічній літературі включалися фактори виробництва (природно-кліматичні ресурси, основні фонди, трудові ресурси) в їх кількісній та

якісній оцінці. У радянській плановій системі завдання об'єднання цих факторів розглядалося переважно як організаційно-технологічне.

Проте вже в 1970-і рр. прийшло розуміння того, що самі по собі матеріальні блага, природні ресурси і робоча сила не можуть повною мірою характеризувати всю сукупність можливостей економічного розвитку. Стала усвідомлюватися необхідність більш системного підходу, що враховує ту обставину, що найважливішим чинником соціально-економічного розвитку, крім окремих ресурсів, є якість самої системи, що їх об'єднує.

У сучасній науковій літературі під економічним потенціалом регіону розуміють структуровану сукупність різних ресурсів, що становлять фундамент економіки регіону, які мають просторове розміщення та часовий характер, визначають стан і перспективи розвитку території. Сукупний економічний потенціал регіону формується з економічних потенціалів адміністративно-територіальних одиниць, що входять до складу даного регіону. При цьому передбачається прояв синергетичного ефекту «успішності» сполучення окремих господарюючих одиниць у єдиній системі [8, с. 44].

У словнику-довіднику «Регіональна економіка» автори визначають економічний потенціал регіону, ототожнюючи його з соціально-економічним потенціалом, як спроможність галузей національного господарства регіону виробляти продукцію, здійснювати капітальне будівництво, перевезення вантажів, надавати послуги населенню [9, с. 72].

Інші автори під економічним потенціалом розуміють комплексну характеристику рівня економічної могутності нації, наявних ресурсів і можливостей забезпечувати розширене відтворення, суспільне споживання та соціально-економічний прогрес суспільства [10].

Автори Тищенко А. Н., Кизим Н. А., Кубах А. И., Давискиба Е. В. в монографії «Економічний потенціал регіону: аналіз, оцінка, діагностика» наводять досить докладний аналіз існуючих трактувань економічного потенціалу [4]. У цій роботі увага акцентується не просто на економічному потенціалі, а на його регіональному напрямку, тобто враховуються регіональні особливості суспільного розвитку. Відповідно пропонується визначення економічного потенціалу регіону як сукупна здатність наявних у межах регіону економічних ресурсів з виробництва максимально можливого обсягу матеріальних благ і послуг, що відповідають потребам суспільства на даному етапі його розвитку.

В науковій літературі поняття соціально-економічного потенціалу визначається як сукупність елементів національного багатства, задіяних в регіональному відтворювальному процесі, що забезпечують виконання державного замовлення з формування інтеграційних зв'язків, а також створюють умови для комплексного економічного та соціального розвитку регіональної системи [11]. В елементний склад економічного потенціалу включаються основні виробничі засоби, невиробничі та оборотні засоби, трудові ресурси, їх освітній і професійний рівень, природні ресурси, знання та інформація про продуктивні сили та виробничі відносини.

Згідно з точкою зору Тищенко О. М., Кизима М. О., Кубаха А. И., Давискиби Е. В. [4] можна виділити чотири основні складові структури економічного потенціалу регіону – інвестиційна, інноваційна, природно-ресурсна, трудова (таблиця 1).

Таблиця 1

Структура економічного потенціалу

Складові потенціалу	Економічні ресурси
Природно-ресурсний	Сукупність природних ресурсів, які можуть бути використані в народному господарстві з урахуванням тенденцій науково-технічного прогресу. До природних ресурсів відносяться всі види розвіданих і врахованих запасів мінеральних, земельних, лісових, водних, фауністичних і рекреаційних ресурсів, що можуть бути використані як природні продуктивні сили. Розвиток природно-ресурсного потенціалу України, перспективи його використання мають виражені регіональні особливості [3].
Інвестиційний	Охоплюють зроблені людиною засоби, призначені для виробництва товарів і послуг виробничого й невиробничого призначення. Частина економічних ресурсів у вигляді виробничих і невиробничих засобів регіону, запаси й ресурси предметів виробничого призначення (предмети праці) і предметів тривалого користування [12].
Трудовий	Сукупна здатність економічно активного населення регіону забезпечити виробництво максимально можливого обсягу споживчих вартостей у конкретних соціально-економічних умовах, тобто носієм трудового потенціалу є економічно активне населення регіону з властивими йому кількісними і якісними характеристиками. Умовами, що забезпечують відтворення трудового потенціалу і його ефективне використання, є сукупність політичних, економічних, соціальних, природних і технологічних факторів [13], що є в конкретному регіоні.
Інноваційний	Якщо інноваційний потенціал у загальному вигляді визначити як потенціал знань у процесі реалізації науково-технічного потенціалу, тоді під інноваційним потенціалом розуміється сукупна здатність науково-технічних знань і практичного досвіду, якими володіє суспільство на даному етапі свого розвитку, у забезпеченні найбільш повного використання ресурсів економічного потенціалу [12]. Як основні ресурси виступають дані, інформація, знання. Науково-технічний потенціал визначається сукупністю матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, що направляються суспільством у сферу науково-технічного прогресу, а також ще нереалізованими результатами функціонування цього середовища, здатними забезпечити більше ефективне використання сукупної суспільної праці [14].

Система потенціалів соціально-економічного розвитку регіону, запропонована А. А. Шамлуєвим, представлена у вигляді трьох блоків [5].

У перший блок включаються базові ресурсні потенціали території, такі як:

- природно-ресурсний потенціал, що характеризує можливості розвитку регіону за рахунок раціонального використання його земельних, матеріально-сировинних, лісових, водних, рекреаційних та інших ресурсів (визначається кількістю і якістю запасів ресурсів, умовами їх видобутку, транспортування тощо);

- економіко-географічний потенціал, що характеризує резерви розвитку регіону шляхом ефективного використання його транспортно-географічного положення (визначається пропускну здатністю шляхів сполучення та ін.; близькістю до продовольчих, сировинних і ресурсних баз); кліматичних і ландшафтних умов (можливості відпочинку, організації санаторно-курортного лікування, різних видів туризму); розміщення нового або розширення існуючого виробництва (визначається наявністю вільних площ, ступенем розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, умовами екологічного характеру та ін.);

- демографічний потенціал, що характеризує можливості поліпшення якості населення регіону (визначається загальною чисельністю населення, його статевим та віковим складом, динамікою зростання (вибуття) населення, міграційними процесами та ін.).

Другий блок забезпечують потенціали соціально-економічного розвитку регіону. Він об'єднує локальні потенціали, які покликані сприяти реалізації базових ресурсних потенціалів. До їх складу входять:

- трудовий потенціал, що характеризує можливості розвитку регіону за рахунок підготовки та раціонального використання кадрів (визначається освітнім, кваліфікаційним, професійним складом кадрів, зайнятістю їх у розрізі галузей і сфер господарства, форм власності, спеціальностей і т. п.);

- матеріально-технічний потенціал, що характеризує можливості розвитку регіону на основі ефективного використання всіх структурних складових його виробничого комплексу (визначається структурою і обсягом виробництва, величиною та ефективністю використання виробничих фондів, станом розвитку інфраструктури та ін.);

- науково-інноваційний потенціал, що характеризує можливості регіону в сфері підвищення конкурентоспроможності продукції, робіт, послуг на основі раціонального використання досягнень науково-технічного прогресу (визначається величиною і якістю фундаментального й прикладного наукового доробку та ін.);

- соціально-інфраструктурний потенціал, що характеризує резерви регіону в сфері поліпшення медичного, побутового, культурного, транспортного та житлово-комунального обслуговування населення на основі розширення номенклатури та підвищення якості послуг, забезпечення їх доступності для населення;

- бюджетний потенціал, що характеризує можливості регіону в збільшенні доходної частини бюджету (визначається величиною місцевих податків відповідно до нормативів, встановлених законодавством, а також надходжень від приватизації муніципального майна, від здачі його в оренду, від місцевих позик та лотерей, від зовнішньоекономічної діяльності, дивідендів від частки регіону в статутному капіталі підприємств і організацій, обсягами дотацій, субвенцій, трансфертних платежів та ін.);

- інвестиційний потенціал, що характеризує можливості регіону в залученні та використанні коштів вітчизняних і зарубіжних інвесторів, підприємств, населення для вирішення територіальних проблем;

- експортно-імпортний потенціал, що характеризує можливості регіону у підвищенні ефективності його зовнішньоекономічної діяльності шляхом закріплення на вже освоєних ринкових нішах; використанні відносно дешевої основних ресурсів виробництва (робочої сили, виробничих фондів, технологічних знань, матеріальних ресурсів), яка виступає в ролі ведучого мотиву залучення закордонних інвестицій; використанні унікальних високих технологій, наявних, зокрема, на підприємствах ВПК, і вирішенні на цій основі широкого спектра проблем територіального розвитку.

Третій блок – це блок потенціалів готовності регіону до соціально-економічних перетворень, який може включати, наприклад:

- потенціал соціально-психологічної готовності (населення, владних структур) до проведення на території регіону соціально-економічних перетворень;

- потенціал нормативно-правової готовності, що характеризує ступінь повноти правової та нормативної бази, необхідної для здійснення тих чи інших перетворень в різних сферах життєдіяльності населення регіону;

- потенціал науково-методичної готовності, що характеризує ступінь розробки наукових і методичних матеріалів (вказівок, рекомендацій, інструкцій), необхідних для реалізації намічених соціально-економічних перетворень та ін.

Таким чином, поняття «соціально-економічний потенціал модернізації» включає в себе не тільки сукупність ресурсів, а й якісні характеристики самих регіональних систем. Ці характеристики

дозволяють оцінити спрямованість існуючої системи виробничих відносин, пріоритетів розвитку, соціальної політики в регіонах на вирішення завдань модернізації.

Висновки з даного дослідження. На основі проведеного дослідження: 1) визначено, що використання потенціалу завжди має цілеспрямований характер на досягнення певних цілей і завдань соціально-економічного розвитку територій; 2) обґрунтовано, що визначальною особливістю модернізаційного потенціалу регіонів виступає пріоритетний характер не тільки досягнутого рівня найважливіших об'ємних параметрів, а й динаміки економічного та соціального розвитку відповідної території. Це принциповим чином відрізняє потенційну здатність того чи іншого регіону до модернізації від загального рівня їх економічного розвитку, що характеризується виключно статичними (рівневими) індикаторами, такими як, наприклад, валовий регіональний продукт; 3) визначено, що для побудови стратегії комплексної соціально-економічної модернізації регіонів та планування заходів, спрямованих на її реалізацію, є доцільним виділення поняття «соціально-економічний потенціал модернізації»; 4) обґрунтовано, що поняття «соціально-економічний потенціал модернізації» включає в себе не тільки сукупність ресурсів, а й якісні характеристики самих регіональних систем, що дозволяє оцінити спрямованість системи виробничих відносин, пріоритетів розвитку, соціальної політики в регіонах на вирішення завдань модернізації.

Перспективи подальших розробок лежать у площині визначення та оцінки якісних характеристик регіональних систем.

Література

1. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / Бандур С.І., Заєць Т.А., Куценко В.І., Зініх В.Т., Головка Л.В. ; За ред. Б. М. Данилишина. - 2-ге вид., доп. і перероб. – Черкаси : Брама-Україна, 2006 – 619 с.
2. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / Під ред. З.С. Варналія. – К. : НІСД, 2005. – 498 с.
3. Данилишин Б. М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б.М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко. – К. : РВПС України НАН України, 1999. – 257 с.
4. Экономический потенциал региона: анализ, оценка, диагностика: Монография / Тищенко А.Н., Кизим Н.А., Кубах А.И., Давискиба Е.В. – Х. : ИД «ИНЖЕК», 2005. – 176 с.
5. Шамлуев А. А. Основные составляющие потенциалов регионального развития / А.А. Шамлуев // Экономическое возрождение России. – 2006. - № 4. – С. 57-61.
6. Конкурентоспроможність регіонів України (методологія і практика) / За наук. ред. Л.Г. Черняк. – К.: РВПС України НАН України, 2010. – 108 с.
7. Державна Стратегія регіонального розвитку України на період до 2015 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 року № 1001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/cardnpd>.
8. Фісун К. А. Методологія програмування розвитку регіонів України / К.А. Фісун. – Харків, 2007. – 401 с.
9. Регіональна економіка: словник-довідник / О.Д. Богорад, О.М. Невелєв, В.М. Падалка та ін. – К. : НДІСЕП, 2004. – 346 с.
10. Економічна енциклопедія: У двох томах. Т. 1 // Редкол. С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
11. Римашевская Н.М. Качества человеческого потенциала в условиях инновационной экономики / Н.М. Римашевская // Народонаселение. – 2009. – № 3. – С. 16-29.
12. Максимов В.В. Экономический потенциал региона (анализ, оценка и использование) / В.В. Максимов. – Луганск : ВНУ им. Владимира Даля, 2002. – 360 с.
13. Ачкасов А.Е. Теоретические основы стратегии и тактики управления трудовыми ресурсами / А.Е. Ачкасов // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. – Вып. 28. – К. : Техника, 2001. – С. 186-194.
14. Задоя А.Л. Народнохозяйственный потенциал и интенсивное воспроизводство / А.Л. Задоя. – К. : Vishha shk., 1986. – 154 с.

References

1. Bandur, S.I., Zaiets, T.A., Kutsenko, V.I., Zinikh, V.T., Holovko, L.V. (2006), *Sotsialnyi rozvytok Ukrainy: suchasni transformatsii ta perspektyvy* [Social development in Ukraine: modern transformation and prospects], *Brama-Ukraina*, Cherkasy, Ukraine, 619 p.
2. Varnalii, Z.S. (2005), *Rehiony Ukrainy: problemy ta priorytety sotsialno-ekonomichnoho rozvytku* [“Regions of Ukraine: problems and priorities of social and economic development”], monograph, *NISD*, Kyiv, Ukraine, 498 p.
3. Danylyshyn, B.M., Dorohuntsov, S.I., Mishchenko, V.S. (1999), *Pryrodno-resursnyi potentsial staloho rozvytku Ukrainy* [Natural and resource potential of sustainable development in Ukraine], *RVPS Ukrainy NAN Ukrainy*, Kyiv, Ukraine, 257 p.

4. Tishchenko, A.N., Kizim, N.A., Kubakh, A.I., Daviskiba, Ye.V. (2005), *Ekonomicheskii potentsial regiona: analiz, otsenka, diagnostika* [The economic potential of the region: analysis, evaluation, diagnostics], monograph, ID «INZHEK», Kharkiv, Ukraine, 176 p.
5. Shamluyev, A.A. (2006), "The main components of the potentials of the regional development", *Ekonomicheskoye vozrozhdeniye Rossii*, no 4, pp. 57-61.
6. Cherniak, L.H. (2010), *Konkurentospromozhnist rehioniv Ukrainy (metodolohiia i praktyka)*, [Competitiveness of regions in Ukraine (methodology and practice)], RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 108 p.
7. The State Strategy of the regional development in Ukraine up to 2015, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine from July 21, 2006, no 1001, available at: <http://kmu.gov.ua/kmu/control/uk/cardnpd>.
8. Fisun, K.A. (2007), *Metodolohiia prohramuvannia rozvytku rehioniv Ukrainy*, [The methodology of programming the development of regions in Ukraine], Kharkiv, Ukraine, 401 p.
9. Bohorad, O.D., Neveliev, O.M., Padalka, V.M. and others (2004), *Rehionalna ekonomika: slovnyk-dovidnyk* ["Regional economy": dictionary], *NDISEP*, Kyiv, Ukraine, 346 p.
10. Mochernyi, S.V. and others (2000), *Ekonomichna entsyklopediia* [Economic Encyclopedia], in two volumes, Vol. 1, Vydavnychiy tsentr «Akademia», Kyiv, Ukraine, 864 p.
11. Rimashevskaya, N.M. (2009), "Quality of human potential in conditions of innovative economy", *Narodonaseleniye*, no 3, pp. 16-29.
12. Maksimov, V.V. (2002), *Ekonomicheskii potentsial regiona (analiz, otsenka i ispolzovaniye)* [The economic potential of the region (analysis, estimation and use)], VNU im. Vladimira Dalya, Lugansk, Ukraine, 360 p.
13. Achkasov, A. Ye. (2001), "Theoretical foundations of the strategy and tactics of labor resources management" *Kommunalnoye khozyaystvo gorodov: Nauch.-tekhn. sb.*, issue 28, *Tekhnika*, Kyiv, Ukraine, pp. 186-194.
14. Zadoya, A.L. (1986), *Narodnokhozyaystvennyy potentsial i intensivnoye vosproizvodstvo* [Peoples and economic potential and intensive reproduction], *Vishha shk*, Kyiv, Ukraine, 154 p.

УДК 334.021 (65.014)

Сментина Н.В.,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та управління національним господарством
Одеський національний економічний університет

ПРОЕКТУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ АГЕНТСТВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Smentyna N.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of
department of economics and national economy management
Odessa National Economic University

DESIGNING THE ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF REGIONAL DEVELOPMENT AGENCIES IN UKRAINE

Постановка проблеми. Одним з пріоритетних завдань сучасної політики розвитку територіальних утворень України є запровадження найкращого європейського досвіду щодо використання потенціалу інститутів взаємодії урядових, бізнес структур та громадськості. Серед великого різноманіття інституційних посередників особливої уваги заслуговують агентства регіонального розвитку, роль яких у сприянні співпраці та партнерству між владою, бізнесом та громадськістю загальноновизнана в усіх європейських країнах, де інституційні посередники ефективно співпрацюють з владою як фокусні центри стратегічного планування та супроводження проєктів розвитку територій, чим створюють якісно нове економічне середовище.

Виникнення таких інститутів пов'язують з децентралізацією економіки та застосуванням демократичних методів управління. По суті, такі агентства, як мобільна та вільна від демократичних процедур, висококваліфікована та конкурентоспроможна інституція, є каталізатором процесу соціально-економічного розвитку через їх здатність вести роботу з пошуку інвесторів, готувати пропозиції щодо поліпшення інвестиційного клімату, створювати та просувати позитивний імідж

території як в країні, так за її межами, а також сприяти владі у підготовці стратегій та програм розвитку. Цим інститутам відводиться значна роль у вирішенні проблем багаторівневого управління з огляду на їх здатність визначити можливості національних і місцевих гравців, зрозуміти їх стимули, а також долати спільні проблеми і перешкоди, перетворивши їх на співпрацю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема доцільності становлення в Україні інституційної інфраструктури регіонального розвитку в особі агентств регіонального розвитку піднімається представниками різних наукових шкіл. У своїх дослідженнях науковці з'ясовують сутність агентства регіонального розвитку як своєрідного інституційного феномену 80-90-х років XX століття країн Європи та Сполучених Штатів Америки; вказують на переваги діяльності агентств, посиляючись на закордонний досвід функціонування інституційного посередника; відмічають проблеми формування мережі подібних інститутів в Україні та ін. Цим питанням присвятили свої праці І. Студенніков, В. Ткаченко [1], М. Кушнір, І. Валюшко [2], О. Добровольська [3], І. Санжаровський, Ю. Теряник [4], С. Карпець [5] та інші.

Віддаючи належне науковим здобуткам вітчизняних дослідників, слід відмітити, що діяльність інституційного посередника в особі агентства регіонального розвитку заслуговує на подальшу увагу з позиції опрацювання загальної для регіонів країни схеми його функціонування у напрямку сприяння соціально-економічному розвитку територій мезорівня, важливе місце в якій має відводитися вибору організаційної структури інституційного посередника.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розробці пропозицій щодо проектування організаційної структури агентства регіонального розвитку відповідно до стратегічного завдання діяльності інституційного посередника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи з того, що основою національної модернізації є забезпечення реалізації потенціалу соціально-економічних систем мезорівня, та з огляду на визнання державою необхідності та важливості створення інституційних посередників, на наш погляд, в Україні мають бути вжиті конкретні виважені кроки на шляху розбудови в країні мережі агентств регіонального розвитку (далі – АРР) як інституційного посередника, що діятиме на принципах співпраці між усіма сторонами, які зацікавлені у покращенні соціально-економічного стану територій мезорівня та підвищенні рівня та якості життя їх населення. З позиції автора, послідовність процедур на шляху розбудови в країні мережі АРР схематично представлена на рис. 1.

Рис. 1. Послідовність процедур на шляху розбудови в Україні мережі АРР

Джерело: розробка автора

Необхідність виділення перших двох кроків, що представлені на рис. 1, обумовлена тим, що в Україні досі немає законодавчої регламентації ані сутності інституційного посередника в особі АРР, ані питань, що стосуються його створення та подальшого функціонування в країні. Хоча слід відмітити той факт, що завдяки власним місцевим ініціативам та діяльності різних донорських організацій, які підтримують розвиток демократії у суспільстві, ще наприкінці XX століття в Україні почали утворюватися неприбуткові організації, що ідентифікували себе як агенції регіонального розвитку. Усі спроби законодавчої регламентації питань створення та діяльності інституційних посередників не знайшли свого завершення. Як результат правовий статус агентств залишився не унормованим, а в регіонах продовжують створюватися інституції, що ідентифікують себе як агентства регіонального розвитку. За відсутності нормативно-правового регулювання ситуація в країні щодо утворення та функціонування тих інститутів, які ідентифікують себе агентствами регіонального розвитку,

характеризується як неузгоджена, хаотична, фрагментарна, нескоординована, різнопланова та різновекторна.

В контексті розв'язання цих проблем не менш важливим кроком є обґрунтування організаційної структури агентства регіонального розвитку відповідно до стратегічної мети його діяльності. При цьому слід відштовхуватися від тих завдань, що покладатимуться на інституційного посередника та можливості їх групування у межах конкретних напрямків його діяльності.

Досягнення основної мети діяльності APP базується саме на стратегічному плануванні економічного та соціального розвитку територій, якщо керуватися закордонним досвідом функціонування подібних інститутів, адже, як відмічають закордонні дослідники, у загальному вигляді «найбільш важлива функція діяльності агентства зводиться саме до пошуку можливостей ендегенного розвитку регіону завдяки спільним зусиллям місцевих/регіональних суб'єктів» [6, с. 220]. Але окрім стратегічного планування діяльність агентства охоплює: роботу з інвесторами, підготовку та впровадження інвестиційних проектів; залучення інвестицій на територію регіону в межах реалізації стратегії соціально-економічного розвитку; створення позитивного іміджу регіону з метою покращення інвестиційного клімату, а також обмін досвідом щодо сприяння економічному розвитку соціально-економічних систем.

Відповідно, можливі напрямками діяльності інституту, на наш погляд, можуть бути зведені у такі три блоки:

- управління процесом розроблення стратегій соціально-економічного розвитку територій мезорівня (адміністративно-територіальних одиниць країни та їх можливих об'єднань);
- організація заходів з регіонального розвитку;
- ініціація та відбір інвестиційних проектів.

Основні напрямки діяльності агентства є підставою для обґрунтування організаційної структури установи. Структура APP має бути побудована таким чином, щоб виконувати ті завдання, які покладаються на цей інститут. При виборі організаційної структури необхідно виходити з мінімізації витрат на функціонування структури та виконання окремих видів робіт за умов максимально ефективного результату її діяльності.

Мінімальна організаційна структура APP, на наш погляд, це правління в особі директора, відділ фінансів та обліку, адміністративний відділ (фахівець з управління персоналом, водій, секретар, юрист) та функціональні відділи, які визначаються напрямками діяльності інституту. З огляду на ті три блоки можливих напрямків діяльності інституційного посередника, про які йшлося вище, основними функціональними відділами, що пропонуються нами у складі APP, є такі: відділ прогнозування та стратегічного планування, інвестиційної підтримки, управління проектами.

Пропонована організаційна структура APP представлена на рис. 2.

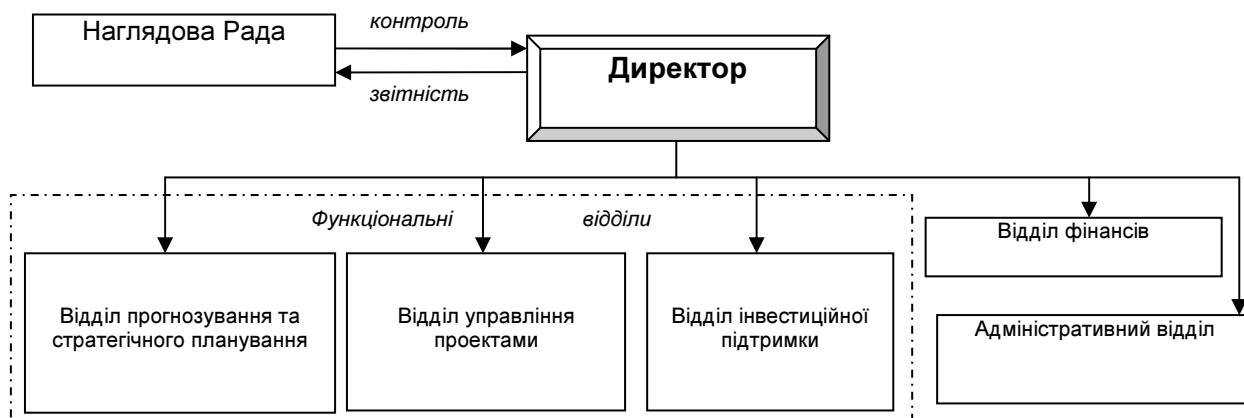

Рис. 2. Пропонована організаційна структура APP

Джерело: розробка автора

Ознакою якісної моделі організаційного управління APP є наявність Наглядової Ради, призначення якої полягає у здійсненні контрольних функцій відносно APP щодо виконання інституційним посередником своїх стратегічних цілей. Функції, склад та повноваження Наглядової Ради мають визначатися ще на етапі організаційного становлення інституційного посередника та обов'язково прописуватися в статуті агентства.

До складу Наглядової Ради рекомендовано включати: представників ОМС, зокрема губернатора області, представників районних або обласних адміністрацій, мерів міст чи представників міських рад, керівників провідних бізнес-структур, представників об'єднань підприємців, представників громадських організацій, представників організацій-партнерів.

Ґрунтовний кількісний та посадовий склад Наглядової Ради має визначатися вхідними факторами для конкретного агентства. На думку дослідників, з метою забезпечення принципу репрезентативності рекомендується мати Наглядову Раду у складі не менше ніж 5 осіб [7, с. 126]. Пропорційне співвідношення представників влади, бізнесу та громадськості у складі наглядової ради теж визначається вхідними факторами для конкретного агентства, про що свідчить, зокрема, закордонний досвід функціонування APP. Так, наприклад, в Туреччині, при загальній кількості наглядової ради 8 осіб, в окремих агентствах регіонального розвитку представники трьох стейкхолдерів регіонального розвитку мають різне співвідношення (див. рис. 3).

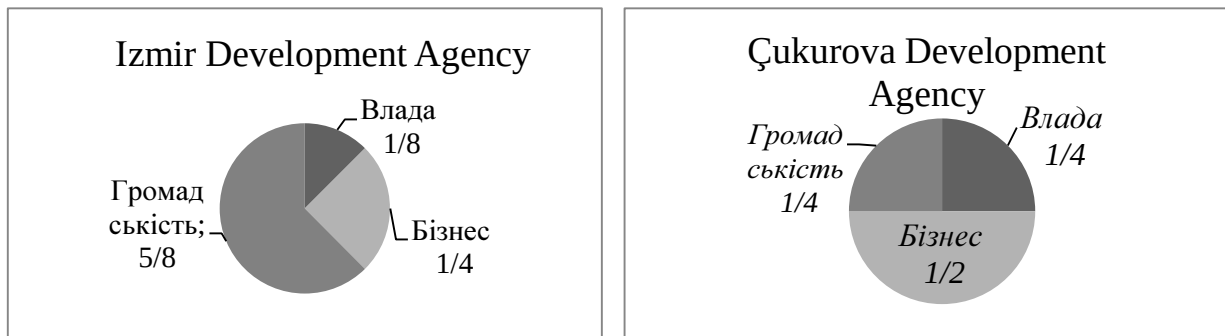

Рис. 3. Склад наглядової ради APP Туреччини

Джерело: [8]

В республіці Молдова, де APP створювалися на зразок APP країн Європейського союзу в рамках проекту партнерства ПРООН, розподіл місць в Наглядовій Раді серед можливих представників відбувається таким чином: кількість представників влади має дорівнювати кількості представників бізнесу та громадськості у сукупності [9, ст. 8]. Разом з тим, зазначається, що на засіданні Наглядової Ради можуть бути присутні та брати участь у дебатах й інші представники як органів влади, так і донорських організацій, громадських об'єднань та інших зацікавлених сторін, але без права голосу [9, ст.10].

Коло повноважень Наглядової Ради може включати: пропонування, схвалення та узгодження змін статутних документів та інших документів, що регулюють діяльність агентства; нагляд за діяльністю агентства і контроль її відповідності чинному законодавству та положенням статутних документів; координація та контроль процесу розробки стратегій за принципом партнерства; затвердження річних балансів, фінансових звітів та результатів діяльності агентства; контроль цільового використання коштів та майна агентства; затвердження основних напрямків діяльності агентства, планів і звітів про їх виконання; затвердження положень щодо порядку найму та визначення умов оплати Директора агентства, а також щодо його призначення, усунення та заміщення. Для керівників функціональних відділів агентства Наглядова Рада – це дорадчий орган, з яким можна обговорити концептуальні або проблемні питання та почути думку, пораду, пропозиції.

Засідання Наглядової Ради рекомендується проводити чотири рази на рік. Перш за все вони проводяться для затвердження плану діяльності на рік, розгляду фінансових планів на рік, а також розгляду та оцінки звітів про діяльність за попередні періоди. Саме на засіданнях Наглядової Ради піднімаються стратегічні питання від доцільності проектних рішень, реалізація яких сприятиме розвитку економічного потенціалу усієї території регіону, до кількості працівників в агентстві.

З приводу функціональних відділів зазначимо таке. Стратегічна мета відділу прогнозування та стратегічного планування – розробка та впровадження стратегічних планів економічного та соціального розвитку, відділу інвестиційної підтримки – формування позитивного іміджу соціально-економічної системи мезорівня та сприяння залученню інвестицій. Відділ управління проектами керуватиме розробкою та відбором інвестиційних проектів для регіону в рамках пріоритетних напрямків його стратегічного розвитку.

Відповідно до основної мети на кожен з відділів покладатиметься виконання певних завдань; можливі з них представлені на рис. 4.

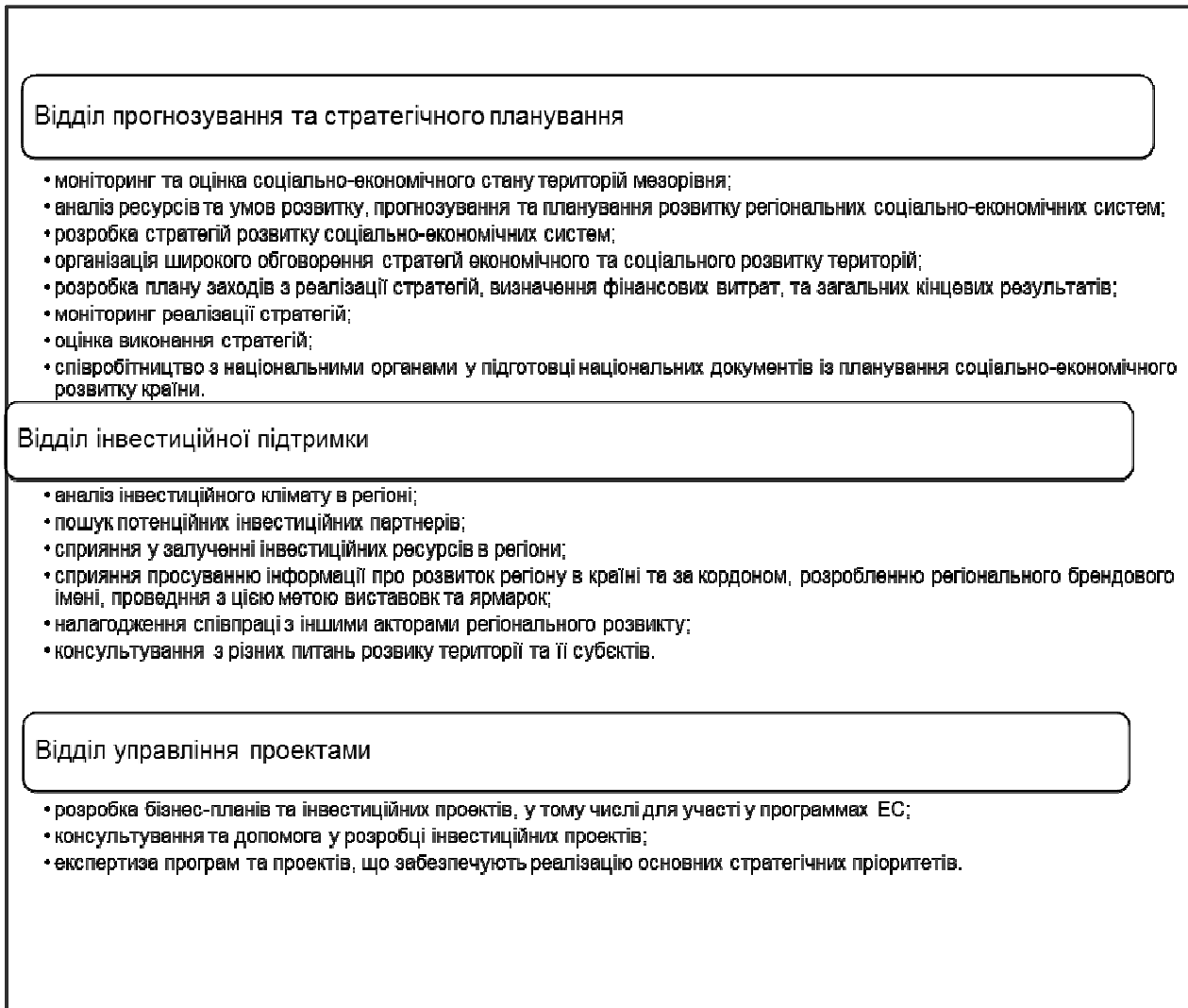

Рис. 4. Можливі завдання основних функціональних відділів APP

Джерело: розробка автора

Окрім основних можливих завдань базових функціональних відділів APP, які представлені на рис. 4, в процесі діяльності APP важливе місце має відводитися обміну досвідом щодо сприяння економічному розвитку соціально-економічних систем. З цією метою агентство повинне: співпрацювати з закордонними Агентствами регіонального розвитку та іншими недержавними установами (інноваційними центрами, бюро технологічного розвитку тощо) для використання їх досвіду стосовно діяльності, спрямованої на структурну перебудову та розвиток територій; обмінюватися досвідом з APP інших регіонів країни. Інструментом виконання цього завдання є організація семінарів, конференцій, круглих столів.

Висновки з даного дослідження. З урахуванням стратегічної мети діяльності агентства регіонального розвитку як інституту, що утворюється для взаємодії влади, бізнесу, громадськості та погодження їх інтересів у сфері реалізації потенціалу соціально-економічних систем мезорівня та стратегічних пріоритетів їх розвитку, як основні напрямки діяльності інституційного посередника пропонується розглядати такі: управління процесом розроблення стратегій соціально-економічного розвитку територій мезорівня, організація заходів з регіонального розвитку, ініціація та відбір інвестиційних проектів. З урахуванням цих трьох напрямків у складі APP можуть бути сформовані такі три функціональні відділи: відділ прогнозування та стратегічного планування, відділ інвестиційної підтримки та відділ управління проектами. На кожен з відділів покладатиметься виконання певних завдань. Важливе місце в процесі діяльності APP має відводитися також обміну досвідом щодо сприяння економічному розвитку соціально-економічних систем мезорівня.

Література

1. Студенніков І. Інституційна інфраструктура регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і проблеми формування / Ігор Студенніков, Віктор Ткаченко // *Економічний часопис-XXI*. – 2005. – №9-10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2005/9-10/20050912.html>.
2. Кушнір М. Щодо забезпечення дієвості агенцій та фондів регіонального розвитку у реалізації потенціалу розвитку регіонів України: аналітична записка [Електронний ресурс] / М. Кушнір, І. Валюшко. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/710>.
3. Добровольская О.П. Агентство регионального развития как элемент институциональной инфраструктуры управления развитием региона: отечественный и зарубежный опыт / О.П.Добровольская // *Наукові праці ПФ НУБіП України*. – 2012. – Випуск 143. – С. 150-160.
4. Санжаровський І. Аналіз доцільності створення агентства регіонального розвитку в Запорізькій області: проект з регіонального врядування та розвитку / І. Санжаровський, Ю. Теряник. – К, 2008. – 113 с.
5. Карпець С.Л. Агентства регіонального розвитку: європейський досвід, практика становлення та перспективи розвитку в Україні / С.Л. Карпець // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2008. – №7 (86). – С. 131-136.
6. Turan Cuhadar M. Regional development agencies in Europe and Turkey: a case study on Cukurova RDA. – P. 216-230 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ces.epoka.edu.al/icme/a19.pdf>.
7. Економічний розвиток територій: агенції місцевого розвитку DETK В. Воробей, К. Кравчук, Л. Мочарська, Л. Музиченко, Н. Цюра. – 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ppv.net.ua/economic-development/publications/leda/langswitch_lang/ua.
8. Saylan Sueda. A new perspective: regional development agencies in Turkey, Berlin, 4-5 October 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://csd.ces.metu.edu.tr/jip/izka-sunus.pdf>.
9. The low on Regional Development in the Republic of Moldova (14.07.2011). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adrsud.md/libview.php?l=en&idc=458&id=1287>.

References

1. Studennikov, I. and Tkachenko, V. (2005), "The institutional infrastructure for regional development in Ukraine: current state and problems of formation", *Ekonomichnyi chasopys-XXI*, no 9-10, available at: <http://soskin.info/ea/2005/9-10/20050912.html>.
2. Kushnir, M. and Valiushko, I. (2013), "Concerning ensuring the effectiveness of agencies and regional development funds in realization the potential of Ukrainian regions, available at: <http://niss.gov.ua/articles/710>
3. Dobrovolskaia, O. (2012) "Regional Development Agency as part of the institutional management infrastructure the development of the region: domestic and foreign experience", *Naukovi pratsi PF NUBiP Ukrainy*, iss. 143, pp. 150-160.
4. Sanzharovskyi, I. and Terianik, Yu. (2008), *Analiz dotsilnosti stvorennia ahentstva rehionalnoho rozvytku v Zaporizkii oblasti: proekt z rehionalnoho vriaduvannia ta rozvytku* [Analysis of the feasibility of establishing a regional development agency in Zaporozhe region: the draft of Regional Governance and Development], textbook, Kyiv, Ukraine.
5. Karpets, S. (2008), "Regional Development Agencies: the European experience, the practice of formation and prospects for the development in Ukraine", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 7 (86), pp. 131-136.
6. Turan Cuhadar, M. "Regional development agencies in Europe and Turkey: a case study on Cukurova RDA", available at: <http://ces.epoka.edu.al/icme/a19.pdf>.
7. Vorobei, V., Kravchuk, K., Mocharska, L., Muzychenko, L. and Tsiura, N. (2013), "Economic development of territories: local development agencies DETK", available at: http://ppv.net.ua/economic-development/publications/leda/langswitch_lang/ua
8. Saylan, S. (2007), "A new perspective: regional development agencies in Turkey", available at: <http://csd.ces.metu.edu.tr/jip/izka-sunus.pdf>.
9. South RDA, Legal framework (14.07.2011) "The Low on Regional Development in the Republic of Moldova", available at: <http://adrsud.md/libview.php?l=en&idc=458&id=1287>.

УДК 303.722.3:631.1.517.11+519.92 (477.65)

Кернасюк Ю.В.,
к.е.н., старший науковий співробітник лабораторії маркетингу,
економічного аналізу та захисту інтелектуальної власності
Кіровоградська ДСГДС НААН

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ КЛАСТЕРНОЇ СТРУКТУРИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ КАРТ КОХОНЕНА

Kernasyuk Yu.V.,
cand.sc.(econ.), senior research fellow of the laboratory of marketing
economic analysis and protection of intellectual property
Kirovograd SAES of the NAAS

THE DATA MINING OF CLUSTER STRUCTURE OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF THE KIROVOHRAD REGION WITH USING THE MAPS OF KOHONEN

Постановка проблеми. Трансформування земельних відносин і форм власності впродовж 2000-х років зумовили значні структурні зрушення в аграрному секторі економіки, диференціацію сільськогосподарських підприємств за розмірами та показниками економічної ефективності господарської діяльності.

Водночас, із року в рік кожне п'яте вітчизняне сільськогосподарське підприємство є збитковим, що зумовлює не лише науковий, але й практичний інтерес до вивчення окремих аспектів ефективності аграрних підприємств, зокрема впливу на її зміну розміру землекористування, кількості працівників і інших чинників економічного характеру. Означена проблема в економіці не є цілком новою, оскільки впродовж десятиліть через високу ризикованість сільськогосподарського виробництва та диспаритет цін завжди є певний відсоток збиткових господарств, що коливається за роками під впливом кон'юнктури ринку й інших ще недостатньо досліджених причин.

До останнього часу в більшості досліджень це питання розглядалося з точки зору інституціональних підходів вдосконалення організаційно-економічного механізму господарювання, відновлення паритету цін та збільшення державної фінансової підтримки галузі з використанням загальноприйнятого методичного інструментарію. Ускладнення ринкових відносин і формування нової постіндустріальної парадигми розвитку економіки потребує використання кардинально нових прийомів та методів проведення досліджень ефективності в сільському господарстві, що зумовлює актуальність використання інтелектуальних підходів до вивчення економічних явищ та проблем, і зокрема за допомогою кластерного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні аспекти проблеми взаємозв'язку розмірів аграрних підприємств і економічної ефективності їх господарської діяльності знайшли відображення у численних наукових працях і публікаціях В. Г. Андрійчука [1;2], Ю. О. Лупенка [3], П. Т. Саблука [4], В. Я. Месель-Веселяка [5;6], А. Є. Данкевича [7] та ін.

В їхніх працях викладено основні теоретичні та методологічні принципи аналізу ефективності функціонування сільськогосподарського виробництва, результати дослідження організаційно-правової структури господарств різних форм власності та розмірів землекористування, чинники забезпечення механізму конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору економіки.

На регіональному рівні означена проблема вивчалася А. О. Гуроровим [8], С. Л. Дусановським [9], В. В. Тимошевським [10] та ін. вченими, які зосередили увагу на практичних аспектах дослідження ефективності аграрного виробництва в господарствах різних розмірів та економічного обґрунтування моделей їх оптимізації.

Разом з тим, у більшості опублікованих останніми роками наукових робіт ще недостатньо уваги приділяється окремим питанням оптимізації розмірів господарств степової зони для забезпечення засад конкурентоспроможного виробництва різних видів сільськогосподарської продукції, які базувалися на основі використання інтелектуальних методів аналізу економічних явищ і процесів. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науково-методологічному та практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення організаційно-економічної структури

аграрних підприємств Кіровоградської області за розмірами землекористування й оцінка їх впливу на ефективність господарської діяльності з використанням сучасних методів інтелектуального аналізу даних. Результатом на завершальному етапі має стати розробка науково-практичних і методичних рекомендацій щодо оптимізації розмірів господарств зони Степу для конкурентоспроможного виробництва сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практика успішної економічної діяльності багатьох вітчизняних аграрних підприємств свідчить про те, що їх ефективне функціонування в умовах конкурентного ринкового середовища забезпечується за рахунок раціонального використання наявного ресурсного потенціалу шляхом впровадження перспективних технологій виробництва продукції та прийняття оптимальних управлінських рішень.

З огляду на вищезначене, важливого значення сьогодні набуває проблема оптимізації розмірів підприємств, при досягненні основних параметрів яких забезпечуватиметься не лише висока економічна ефективність господарської діяльності та конкурентоспроможність виробництва продукції, але й фінансова стійкість та сталий розвиток сільського господарства.

Під оптимізацією, на наш погляд, слід розуміти досягнення такого масштабу концентрації виробничих ресурсів підприємства, за якого порівняльні переваги від їх збільшення забезпечуватимуть нижчі витрати на одиницю продукції та вищий рівень прибутковості, в тому числі з розрахунку на 1 га сільськогосподарських земель.

У загальному контексті привертає увагу думка В. Г. Андрійчука, який в своїй фундаментальній роботі «Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз» відзначає, що в економічній теорії ефект масштабу трактується як економія, що зумовлена збільшенням масштабів виробництва та виявляється вона як зниження довгострокових середніх витрат виробництва на одиницю продукції [1, с. 70].

Саме перевага ефекту масштабу у сільському господарстві є тим фактором, що зумовлює підвищення економічної ефективності виробництва.

За результатами проведеного дослідження організаційно-економічної структури вітчизняних аграрних підприємств В.Я. Месель-Веселяк стверджує: «Сільськогосподарські підприємства, що мають великі площі, забезпечують оптимальні обсяги виробництва продукції та високоефективне ведення галузей шляхом раціонального використання трудових ресурсів, основних виробничих фондів, у тому числі технічних засобів, підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції та зростання дохідності від господарської діяльності» [6].

Цієї ж думки притримується А. Є. Данкевич, який також вважає, що збільшення в аграрних підприємствах розмірів землекористувань дає змогу більш раціональніше використовувати переваги широкозахватної техніки, знизити вплив людського фактора на процес виробництва. Водночас, на його думку, проблемним питанням при укрупненні підприємств є налагодження раціональної системи управління виробництвом і вирішення соціально-економічних питань регіонів [7].

Водночас, на регіональному рівні створення раціональних, за розмірами, сільськогосподарських підприємств має обов'язково узгоджуватися із існуючим напрямом спеціалізації та природно-економічними умовами їх господарювання.

З точки зору А. О. Гурова, що досліджував дану проблему на матеріалах господарств Лісостепової зони Харківської області, формування раціональних за розмірами сільськогосподарських підприємств має відбуватися на основі обґрунтованого організаційно-економічного механізму, який є складовою господарського механізму АПК і включає суб'єкти, структуру, форми та умови господарювання (організаційна складова), а також об'єкти, важелі та фактори, що базуються на відповідних принципах, критеріях і наукових підходах до формування раціональних розмірів господарств (економічна складова) [8, с. 238-245].

При вирішенні означеної проблеми слід враховувати також необхідність раціонального поєднання галузі рослинництва і тваринництва.

Наприклад, за даними С. Л. Дусановського, в Тернопільській області оптимальними формами господарювання є середні господарства 1500-2000 га сільгоспугідь. Їх галузева структура повинна бути спрямована на зростання частки продукції молочного скотарства до 40 % в структурі товарної продукції і на 100 га сільгоспугідь утримувати не менше 20 корів [9, с. 76].

Особливість вивчення даної проблеми в умовах Кіровоградської області полягає у відсутності в регіоні розвинутої галузі тваринництва та значній диференціації аграрних підприємств за розмірами землекористування, що ускладнює можливість проведення комплексного економіко-статистичного її аналізу з використанням методу групувань.

Підтвердженням цього є результати статистичного групування, вихідною базою якого є основні економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств регіону за формою 50 – с. г. У 2013 р. з усієї кількості підприємств, які звітували за статистичною формою, а це 505 господарств, не мали в землекористуванні сільськогосподарських угідь 12, тоді як для решти їх розподіл характеризувався суттєвим розмахом відхилення між мінімальним та максимальним значенням (табл. 1).

Таблиця 1

Результати групування сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області за площею сільськогосподарських угідь в 2013 р.

Групи підприємств за площею сільськогосподарських угідь, га	Кількість підприємств у групі	Частка у землекористуванні, %	У середньому на підприємство		Структура товарної продукції, %			Частка збиткових підприємств, %	Рентабельність, %
			площа сільськогосподарських угідь, га	чисельність працівників, осіб	рослинництва	тваринництва	послуги сільськогосподарства		
не мали землі	12	-	-	15	90,5	9,0	0,5	33,3	3,3
до 500	76	2,4	322	11	29,8	69,9	0,3	27,6	26,0
501-1000	84	6,8	817	13	97,1	1,2	1,7	11,9	20,0
1001-2000	158	24,2	1537	29	95,0	2,9	2,0	21,5	20,9
2001-3000	94	23,1	2460	46	91,1	6,9	2,0	22,3	17,6
3001-4000	33	11,6	3518	68	92,7	4,9	2,5	21,2	6,7
4001-5000	21	9,4	4505	94	88,8	6,6	4,6	23,8	8,0
5001-10001	23	14,5	6330	134	89,8	4,1	6,1	21,7	15,6
10001 і більше	4	7,8	19550	512	90,8	4,9	4,3	50,0	9,0
Разом і в середньому	505	100	1983	40	88,2	8,7	3,0	21,6	15,4
у т. ч. мали землю	493	100	2032	41	88,2	8,7	3,0	22,1	15,4

Джерело: власні розрахунки за даними Державної служби статистики України

За даними проведеного економіко-статистичного аналізу з використанням методу групувань встановлено, що 76 підприємств мали до 500 га (2,4% від усієї площі в області), 84 – від 501 до 1000 га (6,8%), 158 – від 501 до 1000 га (24,2%), 94 – від 2001 до 3000 га (23,1%), 33 – від 3001 до 4000 га (11,6%), 21 – від 4001 до 5000 га (9,4%), 23 – від 5001 до 10000 га (14,5%) і 4 – від 10001 га і більше (7,8%).

Розмах відхилення між середнім найменшим і максимальним значенням показника землекористування сьогодні сягає 61 раз, тобто в аграрному секторі цей розподіл є досить нерівномірним. Суттєва різниця спостерігається також і в фінансових результатах господарювання.

Для комплексного оцінювання впливу розміру землекористування на ефективність господарської діяльності в межах традиційного методологічного інструментарію економічного аналізу було застосовано такі показники, як рентабельність і частка збиткових аграрних підприємств.

На основі результатів порівняльного економічного аналізу визначено, що найвища питома вага збиткових підприємств була зосереджена в статистичній групі із розміром землекористування до 500 га – 27,6% при середньому рівні рентабельності 26% та 10001 га і більше – 50% з рентабельністю 9,0%.

Таким чином, з наведеного прикладу видно, що, використовуючи лише традиційні методи економіко-статистичного аналізу, доволі складно об'єктивно відповісти на питання: Як впливає розмір землекористування на економічну ефективність господарської діяльності і яким є раціональний його розмір?

Суть даної дилеми насамперед полягає в тому, що за сучасних динамічних ринкових економічних відносин не завжди можна врахувати усі чинники й умови, що впливають на ефективність діяльності аграрного підприємства через наявність значного масиву інформації, опрацювати яку без використання спеціальних аналітичних методів доволі складно.

Серед останніх досягнень у сфері інформаційних технологій, які знайшли широке практичне застосування в економічних дослідженнях науковців, виділяють інтелектуальний аналіз даних.

Інтелектуальний аналіз даних (англ. Data Mining) є порівняно новим методом в науці, що охоплює сукупність прийомів виявлення прихованих закономірностей або взаємозв'язків між змінними у великих масивах необробленої інформації різного походження.

Data Mining включає значну кількість методів і прийомів опрацювання даних, найбільш поширені з яких, це класифікація (встановлення залежності дискретної вихідної змінної від вхідних її значень); регресія (встановлення залежності неперервної вихідної змінної від вхідних її значень); кластеризація (групування об'єктів на основі даних, які описують їх властивості) й асоціація (виявлення закономірностей між пов'язаними явищами).

У нашому дослідженні використано метод багатовимірного кластерного аналізу із застосуванням самоорганізаційних карт Кохонена, що дозволяє наочно відобразити об'єкти з подібними властивостями.

Самоорганізаційна карта Кохонена (англ. Self-organizing map – SOM) – нейронна мережа з навчанням без вчителя, що виконує задачу візуалізації та кластеризація. Ідея мережі запропонована фінським ученим Т. Кохоненом.

Карта Кохонена є методом проєціювання багатовимірного простору в простір з більш низькою

розмірністю (найчастіше, двовимірне), застосовується також для вирішення задач моделювання, прогнозування та ін.

Алгоритм і процедуру роботи карт самоорганізації Кохонена можна знайти в спеціальній науковій літературі, авторами якої Т. Кохонен [11], А. Б. Барський [12] та ін.

Для проведення інтелектуального аналізу даних нами застосовано робоче місце аналітика у середовищі Deductor Studio Academic, яке входить до складу аналітичної платформи спеціальної програми Deductor.

Після верифікації масиву статистичних даних було сформовано вихідну інформаційну базу, яка налічує основні економічні показники господарської діяльності 487 сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області за 2013 р. (18 господарств було вилучено із бази даних через відсутність у них сільськогосподарських угідь, а також реалізації товарної продукції).

Визначення оптимальної кількості кластерів ведеться ітераційним методом. Одержані дані для кожного вхідного показника зображено на рис. 1, а для зручності сприйняття та аналізу використано наступні позначення: **СЧП** – середньооблікова чисельність працівників, осіб; **ПСУ** – площа сільськогосподарських угідь, га; **П** – прибуток, тис. грн; **ПСРП** – повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн; **РР** – рівень рентабельності, %.

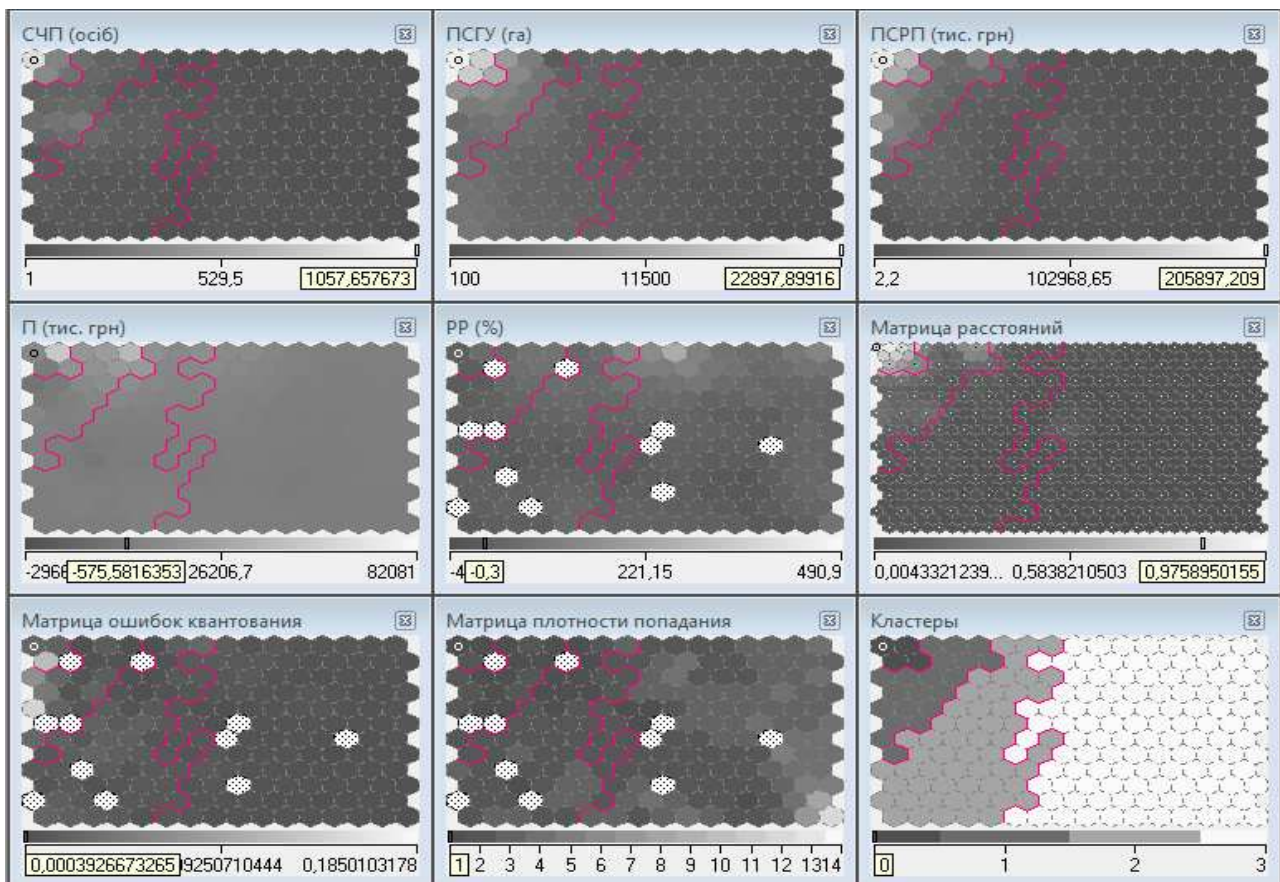

Рис. 1 Карта Кохонена для 487 сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області за результатами їх економічної діяльності у 2013 р.

Джерело: розробка автора

Кожний отриманий кластер відзначається певним кольором, в тому числі найбільший – виокремлення якого є метою, червоним (можна також використовувати чорно-білі кольори, як у нашому прикладі, де найбільший кластер позначено світлими тонами). Найбільшому кластеру підприємств (№ 3), який на Kartі Кохонена розташований справа, з огляду на формування його типології, притаманні наступні характеристики: середній розмір показника землекористування та чисельності працівників є найменшим з усіх груп – 1194 га і 21 особа, тоді як кластері №2, відповідно 3212 га і 63 осіб, № 1 – 5567 га і 145 осіб. У найменшому, за кількістю підприємств, кластері зосереджено найбільші господарства області, які мають середній розмір сільськогосподарських угідь і чисельність працівників відповідно 19550 га і 512 осіб (табл. 2).

З економічної точки зору найбільш ефективним аграрне виробництво було в сільськогосподарських підприємствах 1 і 3 кластеру.

Таблиця 2

Узагальнення статистичних показників згрупованих кластерів сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області за 2013 р.

Показники	Кластери				Разом і в середньому
	0	1	2	3	
Кількість підприємств в кластері, всього од. (%)	4 (0,8)	27 (5,5)	112 (23,0)	344 (70,6)	487 (100)
Середній розмір сільськогосподарських угідь, га	19550	5567	3212	1194	2052
Середньооблікова чисельність працівників на підприємстві, осіб	512	145	63	21	41
Рентабельність, %	9,0	17,1	11,2	20,8	15,5

Джерело: розробка автора

Дослідження взаємозв'язків між розмірами сільськогосподарських підприємств регіону та показниками ефективності на основі карт самоорганізації Кохонена дозволило провести системний аналіз структури аграрних підприємств за організаційно-економічними показниками господарської діяльності та більш поглиблено визначити раціональні розміри з точки зору багатовимірного оцінювання впливу різноманітних чинників внутрішнього та зовнішнього середовища.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, поряд із застосуванням економіко-статистичних методів вивчення ефективності аграрного виробництва наукову і практичну цінність має карта Кохонена. За допомогою означеного інструменту інтелектуального аналізу даних в системі Deductor був проведений кластерний аналіз структури 487 аграрних підприємств Кіровоградської області за 2013 р., внаслідок чого були виявлені групи з різним розміром землекористування та економічними показниками ефективності господарської діяльності. Встановлено, що найбільш ефективним аграрне виробництво виявилось в сільськогосподарських підприємствах 1 і 3 кластеру, де середній розмір сільськогосподарських угідь склав 5567 і 1194 га.

Подальші дослідження даної проблеми пропонується вести в напрямку розширення засобів і методів інтелектуального аналізу, використання яких дозволяє ефективно й легко інтерпретувати значні масиви економічної інформації для аналітичної роботи.

Література

1. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2006. – 292 с.
2. Андрійчук В. Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3-9.
3. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Ю. О. Лупенко, В. Я. Месель-Веселяк [та ін.] ; за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка – К. : ННЦ "ІАЕ", 2012. – 182 с.
4. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.]. За ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
5. Месель-Веселяк В. Я. Оптимальні розміри сільськогосподарських формувань промислового типу в Україні / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. - 2008. – № 3. – С. 13-20.
6. Месель-Веселяк В. Я. Розвиток форм господарювання в аграрному секторі України (результати, проблеми) / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2006. – № 12. – С. 34-41.
7. Данкевич А. Є. Вплив розмірів землекористувань на рівень виробництва / А. Є. Данкевич // Економіка АПК. – 2011. – № 9. – С. 29-33.
8. Гуроров А. О. Теоретичні та прикладні аспекти формування раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств / А. О. Гуроров // Економіка природокористування і охорони довкілля. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2011. – С. 228-234.
9. Дусановський С.Л. Розвиток форм господарювання та соціальний захист села / С.Л. Дусановський // Роль науки у підвищенні технологічного рівня і ефективності АПК України : Матеріали IV всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Тернопіль 15-16 травня 2014 р.) / Ч. 2 – Тернопіль: Крок, 2014. – С. 75-77.
10. Тимошевський В. В. Економіко-математичне обґрунтування встановлення оптимального розміру сільськогосподарського землекористування / В. В. Тимошевський, М. І. Бідило, Н. В. Мокерова // Інноваційна економіка. – 2010. – № 4 (18). – С. 41-43.
11. Кохонен Т. Самоорганизирующиеся карты ; пер. з англ. / Т. Кохонен. – М. : БИНОМ, Лаборатория знаний, 2008.
12. Барский А. В. Нейронные сети: распознавание, управление, принятие решений / А. В. Барский. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 176 с.

References

1. Andriichuk, V.H. (2006), *Efektivnist diialnosti ahrarnykh pidpriemstv: teoriia, metodyka, analiz* [Efficiency of activity agrarian enterprises: theory, methodology, analysis], KNEU, Kiev, Ukraine, 292 p.
2. Andriichuk, V.H. (2009), "Above the concentration of agroindustrial production and land resources and its consequences", *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 3-9.
3. Lupenko, Yu.O., Mesel-Veseliak, V.Ya. et al. (2012), *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku* [Strategic directions of development of agriculture in Ukraine for the period till 2020], Kiev, Ukraine, NNTs "IAE", 182 p.
4. Prysiashniuk, M.V., Zubets, M.V., Sabluk, P.T., Mesel-Veseliak, V.Ya., Fedorov, M.M. (2011), *Ahrarnyi sektor ekonomiky Ukrainy (stan i perspektyvy)* [Agrarian sector of economy Ukraine (state and perspectives)], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, 1008 p.
5. Mesel-Veseliak, V.Ya. (2008), "Optimal sizes of agricultural formations industrial type in Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 13-20.
6. Mesel-Veseliak, V.Ya. (2006), "The development of forms managing in agrarian sector of Ukraine (the results, problem)", *Ekonomika APK*, no. 12, pp. 34-41.
7. Dankevych, A.Ye. (2011), "Influence of sizes land uses on the production level", *Ekonomika APK*, no. 9, pp. 29-33.
8. Hutorov, A.O. (2011), "Theoretical and practical aspects of formation the rational sizes of the agricultural enterprises", *Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovkillia*, DU IEPSR NAN Ukrainy, Kiev, Ukraine, 292 p. – S. 228-234.
9. Dusanovskiy, S.L. (2014), "The development of forms managing and social protection of village", *Rol nauky u pidvyshchenni tekhnolohichnoho rivnia i efektyvnosti APK Ukrainy* : [The role of science in improving the technological level and efficiency of the AIC of Ukraine], *materialy IV vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, [Proceedings of the 4th All Ukraine scientific-practical conference], (Ternopil, 15-16 May 2014), Part 2, Krok, pp. 75-77.
10. Tymoshevskiy, V.V., Bidylo, M.I., Mokierova, V.V. (2010), "Economic and mathematical justification of establishing the optimal size of agricultural of land use", *Innovatsiina ekonomika*, no. 4 (18), pp. 41-43.
11. Kohonen, Teuvo (2001), *Samoorganizuyushhiesya karty* [Self-Organizing Maps, 3rd edition], Translated by V.N. Ageeva, BINOM, Laboratoriya znaniy, Moscow, Russia, 655 p.
12. Barskiy, A.V. (2004), *Neyronnye seti: raspoznavanie, upravlenie, prinyatie resheniy* [Neural networks: recognition, management, decision-making], Finansy i statistika, Moscow, Russia, 176 p.

УДК 338.48

Голод А.П.,
канд. геогр. наук, докторант,
Черкаський державний технологічний університет

БЕЗПЕКА ТУРИЗМУ ЯК ОБ'ЄКТ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Holod A.P.,
cand.sc.(geographical), doctoral candidate,
Cherkasy State Technological University

SAFETY AND SECURITY OF TOURISM AS A SUBJECT OF REGIONAL ECONOMIC RESEARCHES

Постановка проблеми. Туризм у сучасних умовах є надзвичайно динамічною галуззю економіки та невід'ємною складовою більшості регіональних суспільних систем. Водночас, поряд із інтенсивним розвитком і територіальною експансією туристичної діяльності, щораз актуальнішими стають проблеми безпеки туризму – соціально-економічні, політико-правові, екологічні, соціокультурні та ін. Особливо чітко суперечності розвитку сучасного туризму виявляються на регіональному рівні, насамперед, у великих туристичних центрах та прикордонних територіях. Стає очевидним, що інтенсивний розвиток туристичного бізнесу без урахування регіональних особливостей соціально-економічного розвитку може спричинити також і деструктивні наслідки для економіки та соціальної сфери регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній економічній науці теоретико-

методичні та прикладні аспекти безпеки туризму розглядаються у працях таких вчених, як Н. Галла, О. Заноско, Н. Корж, І. Маркіна та ін. Варто зауважити, що більшість вітчизняних авторів зосереджують свою увагу на економічній безпеці держави чи туристичних підприємств, а теоретичні аспекти безпеки туризму розглядають лише побіжно.

Водночас у зарубіжній науці є достатньо прикладів досить ґрунтовних теоретичних узагальнень щодо змісту та структури категорії «безпека туризму». Зокрема, у цьому контексті варто згадати праці таких вчених, як К. Зімані, І. Коварі, Й. Мансфелд, С. Мічурін, А. Пізам та ін.

Однак, незважаючи на наявність певного доробку у зарубіжній та вітчизняній науці, наразі не сформовані чіткі підходи до трактування безпеки туризму, її класифікації та механізмів гарантування, недооцінений також регіональний рівень дослідження. Окреслені напрямки наукових пошуків, на наш погляд, є актуальними і потребують особливої уваги з боку науковців, що і зумовило вибір теми та визначення мети і завдань дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є розробка теоретико-методологічних основ дослідження безпеки туризму у регіональній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку багатьох науковців, трактування безпеки туризму за останні десятиліття зазнало суттєвих змін: від більш менш пасивного фактора – до активного елемента туризму та імперативу здійснення туристичної діяльності [7]. Як слушно зазначають Н. Корж та О. Заноско, на сучасному етапі «розвиток туризму безпосередньо залежить від забезпечення безпеки туристів, від рівня захисту їх життя, здоров'я, майна» [2]. Зрозуміло, що гарантування безпеки має базуватися на системному підході, оскільки сама категорія «безпеки туризму» є надзвичайно складною та багатоаспектною.

Думки вчених щодо структури та ключових функцій безпеки туризму як складної, відкритої та динамічної системи суттєво різняться.

Наприклад, С.Б. Мічурін вважає, що дослідження проблем безпеки туризму має базуватися на розгляді туристичної діяльності як сфери взаємодії людини з потенційно небезпечним середовищем [4, с. 8]. Отже, автор акцентує на безпеці туриста як центрального елемента відповідної системи.

Водночас, Й. Мансфелд та А. Пізам розглядають проблему дещо ширше і виділяють три групи концепцій безпеки туризму:

- концепції, що стосуються генезису загроз безпеки туризму;
- концепції, що розглядають вплив загроз безпеки туризму на туристичний бізнес, туристів та населення DESTINACIЙ;
- концепції, що стосуються реакцій усіх суб'єктів туристичної діяльності на наявні та потенційні загрози безпеці туризму [8, с. 3].

У рамках такого трактування категорії безпеки туризму системоформуючу роль відіграє поняття загрози, яка розглядається як деструктивне явище (подія), що може зумовити посилення регресивних тенденцій розвитку туристичної діяльності на усіх ієрархічних рівнях і для усіх суб'єктів. Незважаючи на дещо звужене розуміння суті досліджуваної категорії, власне такий комплексний підхід, на наш погляд, може бути покладений в основу загальної концепції, що розглядатиме безпеку туризму дуалістично – як ключову передумову розвитку туристичної діяльності і як важливий чинник функціонування регіональних суспільних систем.

Водночас, і сама безпека туризму має системоформуючий характер у туристичній діяльності, адже може розглядатися як головна споживча властивість, якою об'єктивно і реально повинна володіти туристична послуга, у той час як інші споживчі її властивості можуть реалізовуватися повною мірою тільки у випадку, якщо безпека туризму буде гарантована [2]. Схожу думку висловлюють також А. Коварі та І. Зімані, зазначаючи, зокрема, що у найближчому майбутньому питання безпеки туризму очевидно посяде належне місце у маркетингових стратегіях туристичних підприємств, більше того, стане одним із важливих факторів конкурентної боротьби [7, с. 60].

У зарубіжній англійській науковій термінології, для означення безпеки туризму вживаються два терміни – «safety of tourism» і «security of tourism», які мають дещо відмінне змістове навантаження. Перший – найбільш відповідає третій виділеній нами складовій безпеки туризму і може бути перекладений як «безпечність туризму» (насамперед для туристів); другий – тлумачиться як «безпека туристичної діяльності (бізнесу)» і найбільш повно розкриває суть першої виділеної нами складової (економічна безпека туризму). Відповідно, безпека туристичних об'єктів за змістом поєднує у собі значення обох термінів (важливою є не лише безпека, а й безпечність для туристів). Загалом, на наш погляд, найкращим англійським відповідником терміну «безпека туризму» у широкому розумінні є «safety and security of tourism». Згаданий термін у цьому контексті, зокрема, вживають у своїх працях сучасні зарубіжні автори Й. Мансфелд та А. Пізам [8], І. Коварі та К. Зімані [7] та ін.

Більшість вітчизняних вчених, що працюють у різних галузях науки, у своїх працях не наводять чіткого визначення безпеки туризму. Спроба узагальнити наявні в українському науковому дискурсі підходи до розуміння досліджуваної категорії буда здійснена, зокрема, у «Енциклопедичному

словнику-довіднику з туризму» [6]. Автори цього видання трактують безпеку туризму як систему «особистої безпеки туристів, схоронність їхнього майна і незавдання шкоди навколишньому природному середовищу під час здійснення подорожей, ... один з головних критеріїв у туристському обслуговуванні, основний параметр оцінки якості категорійних туристських маршрутів» [6, с. 18]. У подібному напрямку узагальнює наявні у вітчизняній економічній науці підходи І. Маркіна, на думку якої, під безпекою туризму слід розуміти «особисту безпеку туристів, збереження їх майна та ненанесення шкоди навколишньому природному середовищу при здійсненні подорожей» [3, с. 174].

Очевидно, що у наведених визначеннях знехтувана важлива риса безпеки у економічному розумінні – наявність можливостей для стратегічного розвитку (а не лише відсутність загроз). Для прикладу, на цій особливості наголошує Т. Сак, визначаючи економічну безпеку держави не лише як «стан захищеності національних інтересів, але і наявність й можливість застосування інструментів впливу на економічні процеси для гарантування добробуту в довгостроковому періоді» [5, с. 338].

З урахуванням позицій системного та синергетичного підходу та ґрунтуючись на доробку вітчизняних вчених-економістів у дослідженнях економічної безпеки держави та її регіонів, ми розглядаємо безпеку туризму у ширшому значенні та стратегічному контексті. У нашому розумінні, безпека туризму – це стан функціонування туристичної сфери певного регіону (держави) у визначений період часу, що характеризується відсутністю загроз і таким поєднанням туристичних ресурсів та інфраструктури, яке дозволяє забезпечити стабільний розвиток конкретної територіальної рекреаційної системи у майбутньому.

Базуючись на наявних у вітчизняній та зарубіжній науці підходах [2; 4; 7; 8 та ін.], пропонуємо виділяти три складові безпеки туризму (рис. 1): безпека туристичного бізнесу (економічна безпека туризму); безпека туристичних об'єктів (геотерій, дестинацій); безпека в туризмі (безпека туристів).

Перша складова найчастіше розглядається в економічних дослідженнях на рівні галузі або конкретних туристичних підприємств. Друга складова перебуває в центрі уваги екології та географії, причому розглядається переважно деструктивний антропогенний вплив на природні туристичні ресурси й об'єкти. Третя складова є центральною у дослідженнях методики організації подорожей різних видів активного туризму і може мати певне значення також для туристичного страхування.

Рис. 1. Структура категорії «безпека туризму»

Джерело: розробка автора

Слід зауважити, що досі не розроблено вичерпної класифікації безпеки туризму за багатьма ключовими ознаками. Зокрема, С.Б. Мічурін пропонує диференціювати безпеку туризму на економічну, соціальну та екологічну [4, с. 10]. І. Коварі та К. Зімані у структурі безпеки туризму виділяють політичну безпеку, соціальну безпеку, безпеку здоров'я та життя туристів, безпеку персональних даних, правову безпеку туристів, споживчу безпеку, безпеку комунікації, екологічну безпеку, безпеку обслуговування та ін. [7, с. 60]. Н. Галла серед напрямків, за якими необхідно здійснювати політику гарантування безпеки туристичного підприємства виокремлює охорону офісу та контроль доступу; технічну безпеку; пожежну безпеку; інформаційну безпеку; кадрову безпеку; безпеку туристів під час подорожі [1, с. 11].

З урахуванням наявних підходів, на наш погляд, поряд із виділенням трьох складових безпеки туризму доцільно розглядати також низку видів безпеки туризму за змістом (табл. 1).

За масштабом варто також виділяти глобальну, макрорегіональну, національну, регіональну та локальну безпеку туризму.

Більшість сучасних досліджень безпеки туризму концентрують свою увагу власне на глобальному рівні. Водночас у рамках окремих держав та регіонів проблеми безпеки туристичної діяльності практично не розглядаються. Зрозуміло, що актуальним завданням розвитку сучасного глобального туризму є

розробка відповідної стратегії, що могла би мати практичне втілення через діяльність спеціалізованих міжнародних організацій. Однак вияви окремих проблем безпеки туризму на нижчих територіальних рівнях все ще дуже диференційовані та досконало врахувати їх у глобальній стратегії не видається можливим. Більше того, саме виявлення закономірностей на регіональному рівні проблем безпеки туризму може стати підґрунтям для відповідних стратегічних розробок у галузі безпеки туризму на світовому рівні. Зважаючи на вищевикладене, проблема безпеки туризму в регіоні є тим предметом дослідження, що може мати достатні перспективи та вагоме науково-практичне значення.

Таблиця 1

Класифікація безпеки туризму за змістом

Політична безпека туризму	Геополітична безпека
	Військово-політична безпека
	Політико-правова безпека
Соціальна безпека туризму	Культурна безпека
	Демографічна безпека
	Кримінальна безпека
Фінансова безпека туризму	Ринкова безпека
	Валютна безпека
Екологічна безпека туризму	Безпека екосистем у туризмі
	Безпека життєдіяльності в туризмі
	Безпека у надзвичайних ситуаціях
Інформаційна безпека туризму	Безпека персональних даних
	Безпека інформаційного середовища
Медична безпека туризму	Безпека здоров'я туристів
	Безпека медичних послуг
Безпека туристичного обслуговування	Безпека транспортних послуг
	Безпека послуг харчування
	Безпека послуг проживання
	Безпека рекреаційних занять
Безпека туристичних споруд та обладнання	Технологічна безпека
	Інженерна безпека

Джерело: розробка автора

Слід наголосити, що регіональні економічні дослідження безпеки туризму, на наш погляд, не можуть обмежуватися описово-аналітичним підходом. Звісно, кожен регіон, з урахуванням специфічного набору факторів та передумов формування безпеки туризму у ньому, є унікальним і потребує особливого підходу при організації туристичних подорожей та для функціонування туристичного бізнесу загалом. Однак, враховуючи регіональні відмінності безпеки туризму навіть в окремій державі, можна, на наш погляд, виділити певні закономірності та особливості, що можуть бути підставою для розробки моделей, сценаріїв та організаційно-економічних механізмів гарантування безпеки туризму, які з певними уточненнями придатні для застосування також і в інших державах та й на глобальному рівні.

Незважаючи на наявні результати у дослідженнях проблем безпеки туризму у світовій науці, існують окремі зовсім нові напрямки наукових пошуків, до яких відносять аналіз наслідків недооцінки проблем туризму у глобальному світі, вивчення проблем безпеки зумовлених поширенням мережі Інтернет, взаємозв'язків між безпекою туризму і правами та свободами людини тощо [7]. Названі напрямки, на наш погляд, теж можуть бути перспективними у рамках регіональних економічних досліджень, зокрема, в Україні.

Висновки з даного дослідження. Отже, на наш погляд, безпека туризму є універсальною категорією, що має як економічний та соціальний, так і екологічний зміст, поєднує в собі забезпечення інтересів як виробників, так і споживачів туристичних послуг, а також об'єктів, на які спрямована туристична діяльність.

Вагоме місце у сучасних концепціях безпеки туризму, на нашу думку, має посідати регіональний аспект, адже саме на регіональному рівні проблеми безпеки туризму набувають особливо чітких форм і, водночас, найбільше піддаються заходам державного регулювання та впливу соціально-економічних регуляторів.

Основним постулатом, який можемо відзначити у контексті пропонованої концепції безпеки туризму є те, що на усіх ієрархічних рівнях (від елементарного до глобального) безпека туризму підпорядковується однаковим закономірностям, а її гарантування має базуватися на тих самих принципах. Власне, виявлення таких закономірностей, встановлення принципів та розробка на їх

основі організаційно-економічного механізму гарантування безпеки туризму з фокусом саме на регіональний рівень є, на наш погляд, перспективним напрямком подальших наукових досліджень.

Література

1. Галла Н.М. Основні напрямки та принципи забезпечення економічної безпеки туристичного підприємства / Н.М. Галла // Індустрія гостинності в країнах Європи : тези III міжнар. наук.-практ. конференції (м. Сімферополь, 4-6 грудня 2009 р.). – Сімферополь: ВіТроПрийнт, 2009. – С. 10-13.
2. Корж Н.В. Формування системи економічної безпеки індустрії туризму як складової стійкого розвитку туризму в Україні [Електронний ресурс] / Н.В. Корж, О.В. Заноско // Економіка. Управління. Інновації. Електронне наукове фахове видання. – 2011. – № 2. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2011_2/11knvtvy.pdf
3. Маркіна І.А. Управління безпекою туристичного бізнесу / І.А. Маркіна // Економіка Крима. – 2012. – № 1 (38). – С. 174-176.
4. Мичурин С.Б. Безопасность в туризме : методологический и пространственный аспекты : автореф. дисс. ... канд. геогр. наук / Мичурин С.Б. ; Перм. гос. нац. исслед. ун-т. – Пермь, 2012. – 22 с.
5. Сак Т.В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції / Т.В. Сак // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 336-340.
6. Смолій В.А. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / В.А. Смолій, В.І. Цибух ; за ред. В.К. Федорченко. – К. : ВД "Слово", 2006. – 372 с.
7. Kovari I. Safety and Security in the Age of Global Tourism // I. Kovari, K. Zimanyi // *Applied Studies in Agribusiness and Commerce*. – Budapest, 2011. – №3-4. – Vol. 5. –P. 59-61.
8. Mansfeld Y. Tourism, Security and Safety. From Theory to Practice / Y. Mansfeld, A. Pizam. – Routledge, 2005. – 376 p.

References

1. Halla, N.M. (2009), "The main directions and principles of providing economic security of tourist enterprises", *Industriia hostynnosti v krainakh Yevropy* [Hospitality Industry in the European countries], *tezy III mizhnar. nauk.-prakt. konferentsiyi* [Proceedings of the international scientific-practical conference], (m. Simferopol', 4-6 December 2009), ViTroPrynt, Simferopol, Ukraine, pp. 10-13.
2. Korzh, N.V., Zanosko, O.V. (2011), "Formation of system the economic security of the tourism industry as a component of sustainable tourism development in Ukraine", available at: http://nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2011_2/11knvtvy.pdf
3. Markina, I.A. (2012), "Safety management of tourism business", *Ekonomika Kryma*, no.1 (38). pp. 174-176.
4. Michurin, S.B. (2012), "Safety in tourism: methodological and spatial aspects", Thesis abstract for Candidate geogr. Sciences, Perm. gos. nac. issled. un-t, Perm', Russia, 22 p.
5. Sak, T.V. (2013), "The economic security of Ukraine: concepts, structure, trends", *Innovatsiina ekonomika*, no. 6, pp. 336-340.
6. Smolii, V.A., Tsybukh, V.I. (2006), *Entsyklopedychnyi slovnyk - dovidnyk z turyzmu* [Encyclopedic dictionary and directory on tourism], VD "Slovo", Kyiv, Ukraine, 372 p.
7. Kovari, I., Zimanyi, K. (2011), "Safety and Security in the Age of Global Tourism", *Applied Studies in Agribusiness and Commerce*, Budapest, no. 3-4, Vol, 5, pp. 59-61.
8. Mansfeld, Y., Pizam, A. (2005), [Tourism, Security and Safety. From Theory to Practice], Routledge, 376 p.

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 338.43:631.1

Олійник О.Р.,
к.е.н., ст. наук. співробітник
Тернопільської державної сільськогосподарської дослідної станції
Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ

Oliynyk O.R.,
cand.sc.(econ), senior research fellow,
Ternopil state agricultural experimental station IFAP NAAS of Ukraine

THE INTERNATIONAL EXPERIENCE OF STIMULATING THE DEVELOPMENT OF ORGANIC PRODUCTION AND ITS USE IN DOMESTIC PRACTICE

Постановка проблеми. Із набуттям незалежності Україна розпочала самостійний етап розвитку економіки. Обравши проєвропейський ринковий напрямок, вона стає сприятливим полем для впровадження передових екологічно та соціально орієнтованих технологій аграрного виробництва. Саме позитивний міжнародний досвід ведення органічного сільського господарства зумовив його популяризацію впродовж останніх років у нашій державі.

Попри поступ у формуванні правового середовища для розвитку органічного виробництва, його позитивна динаміка, як свідчить світова практика, значною мірою залежить від ефективності державних стимулів. Тому формування дієвого механізму стимулювання органічного агровиробництва є тим необхідним наступним кроком, який зумовить поповнення кола сьгоднішніх ентузіастів органічного руху в Україні, створить передумови для їх ефективного господарювання, і таким чином наблизить країну до вирішення екологічних та соціальних проблем аграрної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стрімкі світові тренди поширення органічного сільського господарства, а також його вписуваність у модель сталого економічного розвитку суспільства зумовили наукові дискусії щодо пошуку оптимальних умов для подальшого поширення органічного руху в світі. Зокрема, теоретичні та практичні аспекти розвитку вітчизняного органічного агровиробництва у своїх працях досліджували такі науковці, як: Артиш В. І., Безус В. В., Бородіна О. М., Гармашів В. В., Гуцаленко О. О., Зінчук Т. О., Шубравська О. В. та багато інших. Їх праці спрямовані на пошук оптимальної збалансованої системи економічних та правових регуляторів органічного сільського господарства, а також адаптацію до українських умов позитивних зарубіжних напрацювань тощо. Проте умови сьогодення зумовлюють необхідність подальшого вивчення досвіду передових країн світу щодо заохочення аграріїв до переходу на екобезпечні технології виробництва, а також формування дієвого механізму стимулів та обмежень для ефективного розвитку органічного сільського господарства в Україні.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз міжнародного досвіду ведення та стимулювання органічного сільського господарства, а також висвітлення оптимальних умов для його розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В наслідок поглиблення глобалізаційних процесів в Україні передові практики виробництва екобезпечної аграрної продукції набувають все більшого резонансу. Джерелом його поширення на євразійських теренах є країни старої Європи, що мають значні доробки у сфері екологізації сільського господарства та є основними споживачами органічної продукції. Цьому сприяв високий рівень їх суспільно-економічного розвитку та спрямування значних зусиль на формування реального середовища для сталого розвитку.

Із міжнародного досвіду відомо, що державна підтримка цієї галузі може бути ефективною лише за наявності базових умов (ініціатива виробників та споживачів). До того ж державне сприяння може здійснюватись не лише у формі субсидій, а й шляхом надання консалтингових послуг, що в інформаційну добу є особливо цінними.

За даними безпрецедентних досліджень Швейцарського Дослідного Інституту органічного сільськогосподарства (FiBL) та Міжнародної Федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM), які охопили 162 країни світу, відомо, що у 2013 р. для ведення органічного сільськогосподарства у світі зайнято близько 37,3 млн. га земель або 0,9 % усіх сільськогосподарських угідь цих країн. Із них 32,7 % знаходяться в Океанії (у т.ч. Австралії та Новій Зеландії), 28,6 % - у Європі, 18,4 % - в Латинській Америці, 10,0 % - в Азії та 2,9 % - в Африці [3, с. 22; 11].

Варто зазначити, що найбільш динамічно органічне сільське господарство поширюється у Африці, де впродовж 2005-2011 рр. відбулось збільшення зайнятих ним площ у 2,2 рази.

У Європі за аналогічний період площа органічних сільськогосподарських земель зросла на 57 % (найбільший приріст мали Іспанія, Франція, Польща та Румунія).

На 38 % зросла площа органічних угідь в Азії за рахунок поширення органічного землеробства в Китаї та Індії.

Разом з тим органічне сільське господарство у кожній країні має свою історію та умови. Вони значною мірою уніфіковані у країнах ЄС, відмінні у країнах Північної та Латинської Америки та знаходяться на стадії формування у пострадянських державах.

Враховуючи те, що органічне сільське господарство за своїм характером є екстенсивним, його поширення в межах держав ілюструє показник зайнятих ним площ. Так, до числа десяти країн із найбільшим обсягом площі зайнятої органічним сільським господарством належать: Австралія (32,2 % загальносвітової площі зайнятої органічним с/г), Аргентина (10,2 %), США (9,7 %), Китай (5,1 %), Іспанія (4,1 %), Італія (2,9 %), Індія (2,9 %), Німеччина (2,7 %), Франція (2,6 %) та Уругвай (2,5 %). Їх частка у загальних обсягах земель зайнятих під органічним сільським господарством становить 75,2 %.

Абсолютне значення площ зайнятих органічним сільським господарством пов'язане, як правило, із потенціалом кожної країни (площею с/г угідь, природнокліматичними умовами, спеціалізацією). Тоді як відносний показник (частка органічних земель у структурі с/г угідь) свідчить про рівень екологізації сільськогосподарства країни в цілому. За ним до лідерів належать: Фолклендські острови (35,9 % с/г угідь країни), Ліхтенштейн (29,3 %), Австрія (19,7 %), Французька Гвіана (17,5 %), Швеція (15,4 %), Естонія (14,8 %), Самоа (11,8 %), Швейцарія (11,7 %), Чехія (10,8 %) та Латвія (10,4 %).

Найбільшу кількість виробників органічної продукції мали: Індія (30,5 % усіх виробників органічної продукції), Уганда (10,5 %), Мексика (9,4 %), Об'єднана Республіка Танзанія (8,1 %), Ефіопія (6,8 %), Перу (2,4 %), Туреччина (2,4 %), Італія (2,3 %), Іспанія (1,8 %) та Домініканська Республіка (1,3 %).

В Україні кількість виробників органічної продукції порівняно незначна. Це, як правило, екологічно свідомі ентузіасти, що очікують на покращення клімату у сфері органічного сільгоспвиробництва з боку держави.

Світовий обсяг роздрібної торгівлі органічними харчовими продуктами становить близько 47,8 млрд. євро. Зокрема найбільшу ємність мають ринки: США (21,0 млрд. євро або 44 % світового ринку органічних харчових продуктів), Німеччини (6,6 млрд. євро або 14 %), Франції (3,8 млрд. євро, 8 %), Канади (1,9 млрд. євро, 4 %), Великобританії (1,9 млрд. євро, 4 %), Італії (1,7 млрд. євро, 3 %), Швейцарії (1,4 млрд. євро, 3 %), Австрії (1,1 млрд. євро, 2 %), Японії (1,0 млрд. євро, 2 %) та Іспанії (1,0 млрд. євро, 2 %) [3, с. 52-53].

За оцінками Федерації органічного руху України, обсяг внутрішнього споживання органічної сільськогосподарської продукції в країні у 2013 році склав близько 12 млн. євро, що на 52 % більше, аніж роком раніше [11].

Найвищий рівень споживання органічної продукції на душу населення у 2009-2011 рр. мали: Швейцарія (177 євро), Данія (162 євро), Люксембург (134 євро), Австрія (127 євро), Ліхтенштейн (100 євро), Швеція (94 євро), Німеччина (81 євро), США (67 євро), Франція (58 євро) та Канада (57 євро) [3, с. 52-53].

Міжнародний досвід ведення органічного сільськогосподарства доводить необхідність формування спеціальної нормативної бази, а також дієвості застосування фіскальних інструментів для розвитку цієї галузі. Зокрема, у 86 із досліджуваних країн уже сформовано нормативно-правове середовище для розвитку органічного агровиробництва у формі законодавчого забезпечення та регулювання, стандартів, сертифікації та інспектування. У багатьох країнах передбачено державне субсидування та підтримку збуту органічної сільськогосподарської продукції, а також проведення навчань та популяризації її серед населення.

Україна є однією із перших пострадянських держав, де уже розпочато створення стимулюючих умов для розвитку органічного сільськогосподарства. Зокрема, 03.09.13 р. ухвалено Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». Однак для формування механізмів його впровадження вкрай важливим є вивчення практики сусідніх країн, а також тих, що схожі з Україною за основними ринковими параметрами у галузі органічного сільськогосподарства.

господарства. Такий підхід дасть змогу створити оптимальні умови для розвитку органічного сільського господарства в Україні, запровадити ефективний механізм державного субсидування та уникнути помилок, що мали місце в практиці інших держав [7; 8; 12].

До прикладу, Туреччина та Молдова, як і Україна, мають слабо розвинутий внутрішній ринок органічної продукції, а її власне виробництво практично повністю орієнтують на ринок ЄС. Очевидно, їхній досвід може бути слухним.

З-поміж сусідніх з Україною держав найбільша частка земель зайнятих під органічним виробництвом у країнах ЄС, зокрема Словаччині (8,61 % усіх сільгоспугідь), Польщі (3,94 %), Угорщині (2,94 %), Румунії (1,67 %), а також у Молдові (0,89 %).

Разом з тим країни СНД перебувають на стартовому етапі розвитку органічного сільського господарства, що пов'язано із не сформованістю політики у цій сфері. Зокрема у Росії та Білорусі, де є значний природно-ресурсний потенціал, частка угідь зайнятих під органічним агровиробництвом вкрай незначна і становить лише 0,06 % та 0,0012 % відповідно. У цих країнах попри зростання споживчої зацікавленості у органічних продуктах харчування державну аграрну політику спрямовано на подальшу інтенсифікацію сільського господарства, а зусилля та ініціативи натхненників органічного руху є мало результативними [2; 5].

Площа угідь зайнятих органічним агровиробництвом в Україні (270,3 тис. га або 0,65 % усіх с/г земель), що значно більше ніж у північних сусідів, однак вкрай недостатньо, зважаючи на задекларований у Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 р. курс на розширення застосування ґрунтозахисних технологій обробітку ґрунту та збільшення частки органічної продукції у загальному обсязі валової продукції сільського господарства держави до 10 % [7; 12].

Очевидним також є те, що сформованість та дієвість державної політики у сфері екологізації сільського господарства в цілому та підтримки органічного виробництва та ринку його продукції зокрема, є важливими факторами впливу на розвиток органічного сільгоспвиробництва [4].

Так діюча з 1957 р. в ЄС Спільна Аграрна Політика (Common Agricultural Policy, САП) впродовж двох останніх десятиліть спрямована на субсидування розвитку сільських територій, підтримку виробників органічної продукції, захист навколишнього середовища, підвищення якості та безпеки харчових продуктів тощо. Впродовж останніх років щорічний бюджет САП становив близько 43 млрд. євро. Субсидування органічного агровиробництва в країнах ЄС є однією із найбільших статей витрат САП. Завдяки такому підходу органічне сільське господарство динамічно розвивається навіть у період економічної кризи [8].

У таблиці 1 наведено обсяги державної підтримки для ведення органічного сільського господарства, що діють у США, ЄС та інших країнах.

Таблиця 1

**Державна підтримка органічного сільського господарства
у розрізі країн, 2011 р.**

Країна	Цільове призначення угідь			
	Площа під овочами та лікарськими травами, євро за 1 га	Орні землі (зернові, олійні тощо), євро за 1 га	Луки / пасовища, євро за 1 га	Багаторічні культури та посадковий матеріал (сади, виноградники тощо), євро за 1 га
Швейцарія	970	647	162	-
Німеччина	300	170	170	720
Франція	150-600	100-151	80-151	150-900
Польща	269-333	202	67	166-395
Чехія	564	155	71-89	510-849
Молдова	40 євро/га – 1 рік; 24 євро/га – 2 рік			
Туреччина	75 євро/га			
США	у деяких штатах - 20 дол. США за 1 га на максимальну площу 16 га впродовж перших 3 р.			

Джерело: сформовано на основі [9]

Для глибшого розуміння впливу бюджетного субсидування на поширення органічного руху у цих країнах необхідно окреслити головні особливості розвитку органічного сільського господарства в них.

Так, **Швейцарію** справедливо називають піонером органічного сільського господарства. Це пов'язано із високим рівнем екологічної свідомості населення (рівень споживання органічних продуктів на душу населення у 2011 р. був найвищим у світі і становив 177 євро); потужністю об'єднань виробників екопродуктів, що практично формують політику у цій галузі; розвинутим внутрішнім ринком органічної продукції (обсяг роздрібної торгівлі органічними харчовими продуктами у 2011 р. становив 1,4 млрд. євро або 3 % світового обсягу). Швейцарський ринок органічних продуктів стабільно зростає завдяки значній

державній підтримці у формі субсидування (табл. 1), а також динамічному розвитку ринкової інфраструктури (майже $\frac{3}{4}$ органічної продукції реалізовано в торговельних мережах) [9, с. 25-29].

Серед країн ЄС найбільший ринок органічних продуктів має **Німеччина**, яка є одним із основних їх імпортерів та посідає третє місце за площею органічних сільгоспугідь. Політика підтримки органічного агровиробництва у цій країні спочатку формувалась, як варіант екстенсифікації сільського господарства, а пізніше – в рамках реалізації фінансованих бюджетом агроекологічних програм. Крім того кожен із регіонів (федеральних земель) має змогу змінювати обсяги субсидування виробників органічної продукції (табл. 2) залежно від місцевих особливостей. Також фермери можуть відшкодувати витрати на сертифікацію свого виробництва (до 530 євро на одні ферму). Значну увагу держави зосереджено і на фінансовій підтримці збуту органічних продуктів (впродовж 2000-2011 рр. розподілено більше 16,9 млн. євро) [9, с. 31-37].

Перші органічні стандарти у **Франції** було сформовано ще у 1972 р. Наведені у табл. 2. ставки субсидій дуже різняться з-поміж регіонів країни, так само як і обмеження щодо їх максимальних річних сум в розрахунку на одну ферму (7,7-30,4 тис. євро). Паралельно у Франції діє система податкового кредитування (2,5 тис. євро/рік на одну ферму і 400 євро на 1 га органічних угідь, але не більше 4,0 тис. євро на рік). Також фермери мають змогу отримати компенсацію своїх витрат на сертифікацію та інспектування органічного виробництва. Ще однією особливістю є потужна інформаційна підтримка та заохочення аграріїв до ведення органічного сільського господарства, яку реалізує, наприклад, Національний ресурсний центр для органічного сільського господарства (ABioDoc) [8; 9].

Попри давні традиції органічного землеробства у **Польщі** (з 1930-х рр.) лише із вступом в ЄС тут реально зросла зацікавленість фермерів у переході до органічного сільського господарства. З 2004 р. польські аграрії можуть отримувати допомогу ЄС в рамках агроекологічних програм, а також використовувати європейське маркування. Основними здобутками останніх років тут можна вважати значний розвиток маркетингової та інформаційної інфраструктури (щорічний Органічний маркетинговий форум у м. Варшава, щорічна виставка «Натура Фуд» у м. Лодзь, Дорадчий центр с/г у м. Радом тощо) [6; 9]. Основні перспективи розвитку органічного сільського господарства полягають у використанні значного природного потенціалу країни, великого внутрішнього споживчого ринку, а також реалізації експортних можливостей польської органічної продукції.

Варто зазначити, що уряди Польщі, Німеччини та Франції заохочують своїх аграріїв до переходу із традиційних на органічні технології ведення сільського господарства, збільшуючи розмір субсидій, наведених у табл. 1., у перехідний період на 6-27 %, 25-60 %, 50-130 % відповідно.

Специфіка розвитку органічного сільського господарства **Чехії** з-поміж країн ЄС полягає у значно меншому впливі сільського господарства на економіку держави (частка с/г у ВВП Чехії становить лише 2,37 %). Тут поряд із дією САП зусилля держави щодо популяризації органічного сільського господарства спрямовані на досягнення невикористаних агроекологічних переваг (збереження ландшафтів, біорізноманіття тощо). Підвищення зацікавленості фермерів до ведення органічного сільського господарства у цій країні пов'язують не стільки із зростанням ринку його продукції, скільки із значними обсягами його субсидування [8; 9].

У **Нідерландах** політика підтримки органічного с/г виробництва полягає не в субсидуванні безпосередньо виробників, а у стимулюванні споживчого попиту на екобезпечну продукцію та фінансуванні дослідницької роботи у сфері сталого сільського господарства, що націлено сприятиме зміцненню та виокремленню органічного агровиробництва в самостійний сектор економіки країни. Щодо фермерів, то вони можуть отримати відшкодування витрат на інспектування та сертифікацію свого органічного виробництва (до 650 євро на рік), а також мають доступ до пільг в оподаткуванні та кредитуванні [9, с. 39-44].

Державну політику **США** у сфері сільського господарства переглядають кожні п'ять років і декларують у формі програмного документу (останній – 2012 U.S. Farm Bill). Відповідно до сільськогосподарської програми 2008 р. органічному агровиробництву було надано значну підтримку для наукових досліджень (наприклад, Програма досліджень для переходу на органічне виробництво у 2010 р. отримала фінансування у розмірі 5 млн. дол. США), дорадчої та інформаційної роботи, вдосконалення органічних стандартів та сертифікації, покращення системи відшкодування витрат виробників за сертифікацію, а також заохочення аграріїв до збереження довкілля. Варто зазначити, що у деяких штатах діє субсидування органічних фермерів (20 дол. США/га на максимальні площу 16 га впродовж перших 3 р.). З 2010 р. США мають найбільший у світі ринок органічних продуктів (його обсяг у 2011 р. становив 3,53 млрд. дол. США, у т.ч. 63 % продукції рослинництва та 37 % продукції тваринництва та птахівництва) [1; 2; 9]. Очевидно, значні зусилля будуть спрямовані на збільшення власного органічного агровиробництва для забезпечення постійно зростаючого внутрішнього попиту.

Органічний сектор **Канади** має насичений внутрішній ринок, високий споживчий попит, значний виробничий та експортний потенціал. Як і в інших великих державах (наприклад, Франції та США) основною проблемою на шляху розвитку органічного сільського господарства є відмінності умов його ведення з-поміж самоврядних регіонів (провінцій) країни. До видів державної підтримки органічного сектору належить: часткове відшкодування витрат на сертифікацію органічного виробництва,

агрономічні консультації, інформаційна підтримка споживацької лояльності до органічних продуктів, просування експорту канадської органічної продукції тощо.

Для підвищення ефективності застосування різних фіскальних інструментів, спрямованих на екологізацію аграрної сфери, у розглянутих країнах діє система контролю органічного сектора. Це система, у якій галузеве відомство країни (міністерство) через спеціальний державний контролюючий орган влади делегує державним чи приватним організаціям функцію інспектування діяльності виробників, переробників та трейдерів у сфері органічного виробництва.

До прикладу, у країнах ЄС сформовано різні типи систем контролю органічного сектора (приватний, державний та комбінований). Усі вони мають однакові цілі, а відмінності полягають в організаційно-правовій формі ланок безпосереднього інспектування органічного агровиробництва.

Так, найбільш поширеним у Європі є приватний тип контролюючої системи, у якому держава уповноважує акредитовані приватні установи здійснювати інспектування органічного сільського господарства (Австрія, Бельгія, Болгарія, Кіпр, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Ірландія, Італія, Латвія, Португалія, Румунія, Словенія, Швеція та Великобританія)

У державному типі – інспектування здійснює державний контролюючий орган влади (Данія, Естонія, Фінляндія, Литва та Нідерланди), а в комбінованому – і приватні, і державні організації (Чехія, Люксембург, Мальта, Польща, Іспанія та Словаччина) [9, с. 15-20].

До стимулюючих умов виробництва органічних продуктів варто віднести і запровадження для них єдиного спеціального маркування, що сприяє формуванню стійких ринкових переваг виробників таких продуктів. У міжнародній практиці застосовують різні види маркувань (рис. 1). У країнах ЄС, до прикладу, це так званий «євролисток», що утворений шляхом злиття прапора ЄС та листка. Таке маркування органічної продукції формує впевненість споживачів у якості, безпечності та пильному контролі держави за її виробництвом.

Рис. 1. Чинні маркування відповідності органічним стандартам.

Джерело: сформовано на основі [10; 11].

Аналіз розвитку органічного сільського господарства у світі дає підстави стверджувати, що Україна має значний природний потенціал та потенційні конкурентні переваги для його розвитку. Також з огляду на історію сприяння екологізації сільського господарства у країнах-лідерах, доцільно скористатись європейським досвідом в нашій державі для формування дієвого механізму сприяння органічному сільському господарству.

Висновки з проведеного дослідження.

1. Органічне сільське господарство, як спосіб екстенсифікації та екологізації аграрної сфери впродовж останніх десятиліть набуло світового поширення. Лідерами у цій сфері є:

- за розміром зайнятих площ: Австралія, Аргентина, США, Китай, Іспанія, Італія, Індія, Німеччина, Франція та Уругвай;
- за часткою органічних земель у структурі сільгоспугідь країни: Фолклендські о-ви, Ліхтенштейн, Австрія, Французька Гвіана, Швеція, Естонія, Самоа, Швейцарія, Чехія та Латвія;
- за кількістю виробників органічної продукції: Індія, Уганда, Мексика, Об'єднана Республіка Танзанія, Ефіопія, Перу, Туреччина, Італія, Іспанія, та Домініканська Республіка;
- за обсягом роздрібної торгівлі органічними харчовими продуктами: США, Німеччина, Франція, Канада, Великобританія, Італія, Швейцарія, Австрія, Японія та Іспанія;
- за рівнем споживання органічної продукції на душу населення: Швейцарія, Данія, Люксембург, Австрія, Ліхтенштейн, Швеція, Німеччина, США, Франція та Канада;
- за рівнем бюджетного стимулювання: країни ЄС, США та Канада.

2. Геополітичне становище України (сусідство з країнами ЄС) та поступова реалізація її проєвропейських прагнень є доброю платформою для формування державної політики стимулювання органічного сільгоспвиробництва задля екологізації та сталого розвитку аграрної сфери України.

3. Безпосереднє сусідство і Росією та Білоруссю необхідно використовувати для реалізації експортного потенціалу української органічної продукції, оскільки ці країни мають великі за обсягами внутрішні ринки харчових продуктів та значно менше ніж в Україні внутрішнє виробництво органічної аграрної продукції.

4. Для формування дієвого механізму стимулювання виробництва та споживання органічної продукції в Україні доцільно комплексно застосовувати заходи, успішність яких доведена міжнародним досвідом, зокрема необхідно:

- запровадити прозоре адресне бюджетне стимулювання переходу аграріїв на ґрунтозахисні системи землеробства та його подальше ведення, а також компенсацію витрат у зв'язку із сертифікацією органічного сільгоспвиробництва;

- сформувати державну систему контролю суб'єктів органічного сектору економіки (виробників, переробних підприємств та трейдерів) із поступовим переходом на змішаний тип контролюючої системи (по мірі розвитку приватних структур, що можуть бути акредитовані для здійснення такого інспектування);

- стимулювати внутрішній споживчий попит шляхом об'єктивного інформування населення про вплив виробництва та споживання органічної продукції на довкілля та здоров'я людей (через громадські слухання, освітні заходи, засоби масової інформації, виставки, ярмарки і т. ін.);

- створити умови для розвитку інфраструктури ринку органічної продукції (доступність для виробників прямого збуту, формування спеціалізованих торгових точок та відділів у магазинах, розвиток оптової та електронної торгівлі).

5. Поряд із існуючими в Україні приватними маркуваннями органічної продукції («Органік стандарт», «Зелений журавлик» тощо) необхідно запровадити єдине державне маркування, що допоможе українським споживачам відрізнити органічні продукти харчування від неорганічних та заохотить вітчизняних виробників і трейдерів долучитися до органічного сектору сільського господарства.

Література

1. Артиш В. І. Розвиток світового ринку органічної продукції / В. І. Артиш // Економіка АПК. – 2010. – № 3. – С. 113-116.
2. Беленький А. Соответствовать мировым тенденциям : рынок экологически чистой (органической) продукции / А. Беленький // Овощеводство. – 2010. – № 3. – С. 25-29.
3. Віллер Х. Світ органічного сільського господарства. Статистика та тенденції 2013 року / Х. Віллер, Дж. Лерноуд, Л. Кільхер. – Дослідний інститут органічного сільського господарства (FiBL). – К.: – 2013. – 59 с.
4. Гармашів В. В. До питання органічного сільськогосподарського виробництва в Україні / В. В. Гармашів, О. В. Фомічова // Вісник аграрної науки. – 2010. – № 7. – С. 11-16.
5. Гошовська З. Органічні підходи : варто очікувати нової хвилі попиту на органічну продукцію як у світі в цілому, так і в Україні зокрема / З. Гошовська // The Ukrainian Farmer. – 2010. – № 7. – С. 8-29.
6. Гуцаленко О. О. Екологічне сільське господарство Польщі / О. О. Гуцаленко // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 153-155.
7. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>.
8. Зінчук Т. О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектору економіки: монографія / Т. О. Зінчук ; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – Житомир: ДВНЗ «Державний агроекологічний університет», 2008. – 384 с.
9. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства / І. Уран, Б. Хубер, К. Дитртова, Н. Прокопчук, Т. Айзернінг, Х. Віллер. – Дослідний інститут органічного сільського господарства (FiBL). – К.: – 2013. – 122 с.
10. Найбільш поширені в Україні знаки відповідності органічним стандартам інших сертифікаційних систем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gpp.in.ua/icea-scho-oznachae-tsey-znak.html>
11. Органік в Україні [Електронний ресурс] / Федерація органічного руху України. – Режим доступу: <http://organic.com.ua/>.
12. Щодо напрямів розвитку органічного виробництва сільськогосподарської продукції в Україні. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1292/>

References

1. Artysh, V.I. (2010), "Development of the world market of organic products", *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 113-116.
2. Belenkiy, A. (2010), "Conform to global trends: the market of environmentally friendly (organic) products", *Ovoshchevodstvo*, no. 3, pp. 25-29.
3. Viller, Kh., Lernoud, Dzh., Kilkher, L. (2013), *Svit orhanichnoho silskoho hospodarstva. Statystyka ta tendentsii 2013 roku* [The World of Organic Agriculture. Statistics and Trends 2013], *Doslidnyi instytut orhanichnoho silskoho hospodarstva (FiBL, Kyiv, Ukraine, 59 p.*
4. Harmashiv, V.V., Fomichova, O.V. (2010), "On the question of organic agricultural production in Ukraine", *Visnyk ahraryoi nauky*, no. 7, pp. 11-16.
5. Hoshovska, Z. (2010), "Organic approaches: should expect a new wave of demand for organic products in the world as a whole, and particularly in Ukraine", *The Ukrainian Farmer*, no. 7, pp. 8-29.
6. Hutsalenko, O.O. (2008), "The ecological Agriculture of Poland", *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 153-155.
7. Zakon Ukrainy «Pro vyrobnytstvo ta obih orhanichnoi silskohospodarskoi produktsii ta syrovyny» [Law of Ukraine "About the production and circulation of organic agricultural products and raw materials"], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>.
8. Zinchuk, T.O. (2008), *Yevropeiska intehratsiia: problemy adaptatsii ahraryoho sektora ekonomiky* [European Integration: the problem of adaptation of the agricultural sector], monograph, In-t ekonomiky ta prohozuvannia NAN Ukrainy, DVNZ «Derzhavnyi ahroekolohichniy universytet», Zhytomyr, Ukraine, 384 p.
9. Uran, I., Khuber, B., Dyrtova, K., Prokopchuk, N., Aizerninh, T., Viller, Kh. (2013), *Mozhlyvosti derzhavnoi pidtrymky dlia rozvytku orhanichnoho silskoho hospodarstva* [Features of state support for the development of organic agriculture], *Doslidnyi instytut orhanichnoho silskoho hospodarstva (FiBL, Kyiv, Ukraine, 122 p.*
10. The most popular in Ukraine marks of conformity with organic standards other certification systems, available at: <http://gpp.in.ua/icea-scho-oznachae-tsey-znak.html>
11. Organic in Ukraine, available at: <http://organic.com.ua/>.
12. Regarding the areas of organic production of agricultural products in Ukraine. Policy Brief, available at: <http://niss.gov.ua/articles/1292/>

ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 378.1:331.5 + 37:338.46

Шаповал В.М.,
д.е.н., завідувача кафедрою економіки підприємства
ДВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпропетровськ
Гетьман О.О.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці
Дніпропетровська державна фінансова академія

ДЕТЕРМІНАЦІЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ТА РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Shapoval V.M.,
dr.sc.(econ.), head of the department of enterprise economics
SHEI «National Mining University», Dnipropetrovsk
Getman O.O.,
cand.sc.(econ), assoc. prof., assistant professor of department
of personnel management and labour economics
Dnipropetrovsk State Academy of Finance

DETERMINING DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL MARKET AND LABOR MARKET IN UKRAINE

Постановка проблеми. В основу вдосконалення та розвитку системи вищої освіти в Україні має бути покладено дослідження взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг як основних складових соціального середовища. Це є передумовою створення гарантованих умов отримання українцями необхідної їм вищої професійної освіти та забезпечення зайнятості фахівців у національному господарстві відповідно до отримуваних ними спеціальностей.

Сьогодні в Україні спостерігається дефіцит високо кваліфікованих фахівців в усіх сферах діяльності, здатних вивести економіку зі спадного депресивного (підсиленого політичною кризою) стану при перевищенні пропозиції робочої сили. Сучасному роботодавцю потрібні компетентні фахівці, які мають певні компетенції, уміння та навички, вирізняються мобільністю, конструктивністю, здатністю до адаптації, умінням реалізувати свої творчі здібності. Отже, очевидним є взаємозв'язок ринку праці та ринку освіти. Адже підготовка таких фахівців є основним завданням освітян. Тому в нашому дослідженні актуалізується проблема формування ефективної освітньої моделі фахівця відповідно до сучасних вимог ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості взаємодії вітчизняного ринку освітніх послуг та ринку праці розглянуті в наукових працях Н. Анішиної, О. Балакіревої, С. Бандури, Д. Богині, І. Гнибіденко, А. Колота, Е. Лібанової, О. Новикової та багатьох інших. В їх працях здебільшого висвітлені проблеми управління якістю освітніх послуг чи здійснені спроби пошуку напрямків гармонізації вказаних ринків, але в жодній праці не здійснена спроба побудови моделі підготовки фахівця відповідно до вимог ринку праці.

Постановка завдання. Метою нашої статті є дослідження детермінант для побудови інтеграційної моделі взаємодії ринку освітніх послуг і ринку праці.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- визначення місця та ролі вищої освіти у суспільному відтворенні;
- вивчення процесів розвитку сучасних ринків праці та освітніх послуг;
- виявлення спільних факторів/детермінант формування попиту-пропозиції на ринку праці та ринку освітніх послуг і побудова механізму їх взаємодії.

Об'єкт дослідження – детермінований розвиток ринку праці та ринку освітніх послуг. **Предмет дослідження** – сучасна ринково орієнтована освітня модель підготовки фахівців у вищій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному суспільстві еволюція світової цивілізації визначається як перехід до інформаційного суспільства, появу якого пов'язують з інформаційною революцією та розвитком інформаційних технологій, який супроводжується значними соціальними перетвореннями. Одним із пріоритетних напрямів української політики в галузі поширення інформації та втілення інформаційних технологій є інформатизація як явище соціальної взаємодії інститутів держави та суспільства в останні роки. Тому сучасний етап розвитку українського суспільства також можна вважати інформаційним. Проте інформаційне суспільство не зводиться до систем телекомунікацій та інформаційних ресурсів. Інформацію необхідно переробити в корисне знання, а «інформаційна економіка» повинна стати економікою, заснованою на знаннях. Так, П. Друкер розглядає суспільство знань як вищу стадію розвитку інформаційного суспільства. Воно визначає тип економіки, в якій знання відіграють вирішальну роль [1]. Тому на освіту покладається роль забезпечення відтворення розмаїття соціальних явищ і процесів. Не випадково питання освіти виведено на рівень сфери державних інтересів, а темі її розвитку та значення присвячено багато сучасних наукових досліджень.

Існують різні оцінки значення системи вищої освіти. Так, О. Грішнова вказує на міцний зв'язок між розвитком вищої освіти та формуванням людського капіталу [2]. Д. Лук'яненко розглядає розвиток освіти як фактор конкурентоспроможності національної економіки [3]. В дослідженні Б. Данилишина і В. Куценка показано, що зростаюча освіченість є вимогою сучасної економіки та сприяє зростанню ВВП на душу населення [4]. В. Сафонова зазначає, що розвиток системи вищої освіти сприяє досягненню високого рівня національного добробуту [5]. Однак серед науковців є ті, хто оцінює активний розвиток вищої освіти негативно. Так, Б. Вульфсон наполягає на тому, що кількісне розширення освіти є марним, а в деяких випадках навіть шкідливим, оскільки воно відволікає фінансові та людські ресурси [6]. О. Кириченко, С. Лаптев і Ю. Неговська наголошують на тому, що зростаюча кількість випускників лише поповнює лави безробітних, які потребують соціальної підтримки [7]. Отже, єдиного погляду до оцінки значення системи вищої освіти немає. Унікальність системи вищої освіти полягає в тому, що вона одночасно виступає суб'єктом ринкової економіки та соціальним інститутом, який виконує функцію чинника соціально-економічного розвитку суспільства. З одного боку, освіта історично сформувалася у самостійну суспільну структуру, якій притаманні всі необхідні ознаки соціального інституту. Так, аналізуючи формування інституціональних характеристик освіти, Е. Гідденс звертає увагу на те, що як соціальний інститут освіта склалася як результат укорінення в суспільному житті спорадичних зв'язків з метою передачі знань та їхньої трансформації в постійні й глибокі соціальні відносини між учасниками освітніх взаємодій, що було обумовлено відповідними соціальними потребами [8]. Отже, система освіти є базисним соціальним інститутом, що визначає рівень науково-технічного, економічного й культурного прогресу суспільства. Це також підтверджують у своїх дослідженнях низка вітчизняних авторів.

Так, зокрема, В. Новіков та П. Левін розглядають інституційні аспекти розвитку професійної освіти [9]. З іншого боку, у сучасному суспільстві система вищої освіти стає суб'єктом ринкової економіки. У результаті цього послуги вищої освіти отримали реальну товарну форму, стали об'єктом купівлі-продажу, з'явився термін «вищий навчальний заклад приватної форми власності». Таким чином, система вищої освіти поєднує у собі ознаки суб'єкта господарювання та соціального інституту, а її діяльність спрямована на отримання прибутку шляхом задоволення суспільства у кваліфікованих робітниках, а особистості – у кваліфікації. Освіта знаходиться у тісному, нерозривному, двосторонньому зв'язку із суспільством. Суспільство шляхом соціального замовлення формує освітню систему, тобто визначає структуру, якість, кількість та доступність навчальних закладів різних рівнів для різних верств населення, а система вищої освіти як сфера створення та передачі знань і соціального досвіду впливає на розвиток суспільства й формує його (рис. 1).

Рис. 1. Роль системи вищої освіти у сучасному суспільстві

Джерело: адаптовано авторами на основі досліджень Е. Гідденса [8]

По-перше, оскільки саме у вищих навчальних закладах від покоління до покоління відбувається передача накопиченого в суспільстві наукового знання, системі вищої освіти належить особлива роль у створенні та постійному відновленні наукового потенціалу суспільства. Нарощування інтелектуального потенціалу в країні передбачає отримання фундаментальних знань, збереження національних традицій у системі підготовки наукових кадрів, досягнення спільної культурної компетенції, виховання громадянської та моральної зрілості, естетичного відношення до дійсності. У сучасному суспільстві зростає роль системи вищої освіти у сполученні фундаментальних теорій та інновацій, заснованої на новітніх науково-методичних розробках. Наука використовує теорії, закони, гіпотези, фактичний матеріал, наукові поняття попередніх епох, методи дослідження на кожному етапі свого розвитку і за своїм змістом є їх продовженням.

По-друге, система вищої освіти, беручи участь у відтворенні виробничих відносин і продуктивних сил, сприяє розширеному відтворенню й безперервному оновленню науково-технічного процесу. На думку А. Алєйнік, вона змінює і якісно перетворює предмети праці, технологію та організацію виробництва, створює теоретичну основу відтворення виробничих відносин [10].

По-третє, сьогодні особливого значення набуває інтелектуальний капітал, який ефективно формується в рамках системи вищої освіти.

Є. Подольська наполягає на тому, що освіта відіграє провідну роль у формуванні високоосвіченої та культурної особистості [11]. Освіта виконує функції підготовки та включення індивіда в різні сфери життєдіяльності суспільства, залучення його до культури певної суспільної системи, визначає вихідний соціальний статус. А соціалізація у вищій школі забезпечує сучасному суспільству постачання особливого типу особистостей, які сприятимуть відтворенню ідеалів інформаційного суспільства, або суспільства знань.

По-четверте, сучасне розвинене суспільство є соціально мобільним, а його соціальна структура та її складові перебувають у постійному русі й розвитку. Воно зацікавлене в тому, щоб його члени виховувалися ініціативними та пристосованими і, задовольняючи свої потреби в самовизначенні, мали власне місце в соціальному просторі, що зазначено в міжнародному дослідженні [12].

По-п'яте, вища освіта є складовою соціального розвитку, беручи участь в економічних, соціальних, політичних і духовних процесах, що відбуваються у суспільстві. Аналіз динаміки показників соціальної сфери більш ніж тридцяти розвинених країн показав, що освіта сприяє: поліпшенню здоров'я, зниженню злочинності та посиленню громадянської активності [12]. Серед громадян з вищою освітою значно більше тих, хто задоволений життям, незважаючи на вік, стать та різницю у доходах.

По-шосте, вища освіта впливає на економічний розвиток суспільства. Здатність суспільства створювати й ефективно використовувати знання має визначальне значення для стійкого економічного зростання. Так, С. Ніколаєнко вважає, що вища освіта сприяє розвитку національної економіки та визначає рівень життя у країні та її конкурентоспроможність у світі [13].

Таким чином, система вищої освіти є невід'ємною складовою розвитку суспільства та відіграє головну роль у суспільному прогресі. Вона служить універсальним засобом вирішення багатьох сучасних проблем людини та суспільства, а саме: впливає на відновлення наукового потенціалу суспільства, бере участь у суспільному відтворенні, у соціалізації індивіда, забезпечує соціально-економічний розвиток суспільства та сприяє соціальній мобільності.

Аналізуючи сучасний ринок праці в Україні, слід зазначити, що його основними складовими є попит і пропозиція робочої сили. Пропозиція робочої сили характеризується чисельністю осіб, які потребують працевлаштування, і визначається кількістю годин робочого часу, яку погоджуються надати носії робочої сили у розпорядження роботодавця за умов певного рівня оплати праці. Вона формується населенням працездатного віку, особами, молодшими від працездатного віку, особами пенсійного віку. Попит на робочу силу – це платоспроможна потреба роботодавців щодо трудових послуг працівниками певних професій та кваліфікації, яка визначається кількістю та якістю наявних робочих місць або тих, що потребують заповнення [14].

Значною проблемою сучасного ринку праці є невідповідність попиту та пропозиції на ринку праці у професійно-кваліфікаційному розрізі. Так, станом на кінець 2012 р., на одне вільне робоче місце претендувало: серед кваліфікованих робітників з інструментом та професіоналів – 6 осіб, серед фахівців – 9, серед законодавців, вищих державних службовців, керівників, менеджерів – 12, серед осіб без спеціальної підготовки – 13, серед працівників торгівлі та сфери послуг та робітників з обслуговування технологічного устаткування – 15. В 2013 р. ця ситуація за всіма показниками помітно погіршилась [15].

Невдала політика української влади щодо формування та функціонування ринку праці призвела до таких негативних наслідків, як скорочення робочих місць, низькі вимоги щодо якості робочої сили, диспропорції національного ринку праці. Сьогоднішній стан робочої сили не відповідає вимогам роботодавців ані з професійно-освітньої, ані з трудової, ані з дисциплінарної підготовки.

Проаналізуємо основні показники на ринку праці та її динаміку за період з 2000-2012 рр. (табл. 1). Слід зазначити, що найвищий показник економічно активного населення у віці 15-70 років і працездатного віку спостерігається в 2000 р., а найнижчий – у 2014р. (у віці 15-70 років) та у 2010-2011рр.(працездатного віку). Найвищий показник зайнятого населення у віці 15-70 років і працездатного віку має місце у 2008 р., а найнижчий у 2000 р. Щодо безробітного населення, то

найвищий його показник був у 2000 р., а найнижчий – у 2013 р. Порівняно з попередніми роками, рівень безробіття на сучасному етапі є досить низьким. Це здебільшого пов'язано з удосконаленням трудового законодавства і законодавства про зайнятість населення при одночасній тривалій демографічній кризі з поступовим скороченням популяції.

Таблиця 1

Основні показники ринку праці в Україні

Рік	Економічно активне населення				у тому числі:							
	у віці 15-70 років		працездатного віку		зайняте населення				безробітне населення (за методологією МОП)			
					у віці 15-70 років		працездатного віку		у віці 15-70 років		працездатного віку	
	в середньому тис. осіб	у %	в середньому тис. осіб	у %	в середньому тис. осіб	у %	в середньому тис. осіб	у %	в середньому тис. осіб	у %	в середньому тис. осіб	у %
2000	22830,8	63,2	21150,7	73,7	20175,0	55,8	18520,7	64,5	2655,8	11,6	2630,0	12,4
2001	22426,5	62,3	20893,6	72,6	19971,5	55,4	18453,3	64,1	2455,0	10,9	2440,3	11,7
2002	22231,9	61,9	20669,5	71,7	20091,2	56,0	18540,9	64,4	2140,7	9,6	2128,6	10,3
2003	22171,3	61,8	20618,1	71,4	20163,3	56,2	18624,1	64,5	2008,0	9,1	1994,0	9,7
2004	22202,4	62,0	20582,5	71,1	20295,7	56,7	18694,3	64,6	1906,7	8,6	1888,2	9,2
2005	22280,8	62,2	20481,7	70,9	20680,0	57,7	18886,5	65,4	1600,8	7,2	1595,2	7,8
2006	22245,4	62,2	20545,9	71,2	20730,4	57,9	19032,2	65,9	1515,0	6,8	1513,7	7,4
2007	22322,3	62,6	20606,2	71,7	20904,7	58,7	19189,5	66,7	1417,6	6,4	1416,7	6,9
2008	22397,4	63,3	20675,7	72,3	20972,3	59,3	19251,7	67,3	1425,1	6,4	1424,0	6,9
2009	22150,3	63,3	20321,6	71,6	20191,5	57,7	18365,0	64,7	1958,8	8,8	1956,6	9,6
2010	22051,6	63,7	20220,7	72,0	20266,0	58,5	18436,5	65,6	1785,6	8,1	1784,2	8,8
2011	22056,9	64,3	20247,9	72,7	20324,2	59,2	18516,2	66,5	1732,7	7,9	1731,7	8,6
2012	22011,5	64,6	20393,5	73,0	20354,3	59,7	18736,9	67,1	1657,2	7,5	1656,6	8,1
2013	21980,6	65,0	20478,2	73,1	20404,1	60,3	18901,8	67,4	1576,5	7,2	1576,4	7,7

Джерело: складено авторами на основі даних Державної служби статистики України [15]

Водночас ринок праці має низку недоліків, які перешкоджають ефективному функціонуванню економічного розвитку:

- неефективна структура зайнятості (у структурі зайнятого населення України значною залишається частка представників найпростіших професій (23,4% у 2012 р.), натомість частка професіоналів і фахівців у структурі зайнятих залишається невисокою (відповідно 14,8% та 11,2%)) [15];

- збереження значної частки неефективних робочих місць (повільні темпи структурної перебудови економіки, обмежені інвестиційні можливості та слабка мотивація роботодавців ускладнюють процес створення робочих місць, який би сприяв підвищенню конкурентоспроможності робочої сили в Україні; реальна вартість нового робочого місця значно перевищує виплати й податкові пільги, за допомогою яких держава намагається заохочувати роботодавця до створення робочих місць);

- неузгодженість розвитку ринку праці з динамікою ринку освітніх послуг (для економіки України характерним залишається існування значних освітньо-кваліфікаційних диспропорцій між попитом на робочу силу та її пропозицією).

Затвердження Постановою Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2012 р. «Програми сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року» має на меті розширення можливостей реалізації права громадян на гідну працю, підвищення їх доходів на основі створення умов для підвищення рівня зайнятості населення; стимулювання зацікавленості роботодавців у створенні нових робочих місць; підвищення ролі зацікавлених у змінах на ринку праці учасників соціального діалогу [16]. Отже, пріоритетними для вирішення проблемних питань на ринку праці є: створення умов для реструктуризації зайнятості в напрямку збільшення частки зайнятих у сфері послуг, розвитку інноваційних форм зайнятості; стимулювання попиту на робочу силу у спосіб державного замовлення на створення об'єктів соціальної і транспортної інфраструктури; забезпечення пільгового кредитування підприємств малого та середнього бізнесу за умов створення нових робочих місць з гідними умовами найму та оплати праці; сприяння розвитку державно-приватного партнерства у сфері освіти.

В епоху глобалізації та розвитку економіки знань навчальний заклад є «виробником освітніх послуг» у вигляді пропонованих освітніх програм під державним наглядом і контролем (в особі ліцензійних і акредитаційних органів Міністерства освіти і науки). Результатом «споживання освітніх програм» є випуск фахівців з визначеним набором знань, компетенцій, вмінь і навичок відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики відповідної спеціальності й освітньо-кваліфікаційного рівня. В умовах, що склалися на ринку праці, взаємодія ринку освіти та ринку праці вимагає від навчальних закладів усвідомлення необхідності управління попитом на знання під впливом маркетингових технологій. Основні фактори взаємодії ВНЗ з маркетинговим середовищем можна

поділити на керовані та некеровані. До некерованих факторів відносять демографічну ситуацію, соціально-культурне середовище та стан суспільних потреб, економічну ситуацію в країні та регіоні, нормативно-правову основу освітянської діяльності та діяльності ВНЗ. До керованих факторів відносять власне вищі навчальні заклади з їх потенціалом та інфраструктурою, споживачів освітніх послуг та фахівців, абітурієнтів, студентів, підприємств-замовників, конкурентів (інші навчальні заклади, що здійснюють підготовку фахівців за аналогічними спеціальностями; школи (гімназії, ліцеї), технікуми I-II рівнів акредитації; коледжі, громадськість, яка впливає на поведінку споживачів освітніх послуг). В умовах постійних змін в освітній галузі актуальним є її орієнтація на вимоги Болонської системи, оскільки управління ВНЗ слід будувати на основі маркетингової адаптації до вимог споживачів освітніх послуг.

Таким чином, маркетингова концепція управління освітою має базуватися, з одного боку, на розробці стратегії щодо формування та підтримки стабільного попиту на освітні послуги, а з іншого боку, – на забезпеченні конкурентних переваг вищих навчальних закладів на ринку.

Останнім часом в Україні дедалі більше відчувається розбалансування ринку освітніх послуг і ринку праці: людський капітал, сформований системою освіти, залишається недовикористаним або взагалі незатребуваним на ринку праці. Ідеться, по-перше, про феномен «надлишкової освіти», коли працівники з вищою освітою (формально за отриманим дипломом) займаються низько кваліфікованими видами праці, що свідчить або про вкрай низьку якість освіти, або про нераціональне використання праці (за відсутністю можливості працевлаштуватися за спеціальністю через високу корумпованість); по-друге, про працю не за спеціальністю, хоча працівники при цьому залишаються на високих ступенях професійно-кваліфікаційної ієрархії. Феномен дисбалансу між професійною освітою і працею має декілька пояснень.

1. Система освіти орієнтована здебільшого на попит домогосподарств як «постачальників» абітурієнтів і споживачів освітніх послуг. У той час як попит на робочу силу фахівців формують роботодавці. При цьому система освіти через нестачу достовірної вичерпної інформації про реальні потреби економіки, продовжує діяти за інерцією, не реагуючи на потреби ринку праці. Як наслідок, сьогодні на ринку праці України спостерігається надлишок юристів, економістів і менеджерів при одночасній нестачі інженерів, хіміків, представників інших технічних спеціальностей.

2. Працівники, слідуючи власним інтересам, схильні до вибору легких чи вище оплачуваних професій.

3. Більшість роботодавців з власного досвіду переконані, що здебільшого випускники навчальних закладів не мають практичних навичок і компетенцій для виконання конкретних завдань. Ринок праці фактично розшаровується на первинний (де попит на фахівців високого рівня демонструє дефіцит) і вторинний (де найменш освічені претенденти постійно відтісняються на допоміжні вакансії або взагалі утворюють довгу низку очікувань). З цієї точки зору, втрата статусу «дипломованого фахівця» є неминучою, адже сьогоднішній ринок схильний до перевірки практичних, а не уявних компетенцій. Але у будь-якому разі вона залишається способом управління робочою силою, за якого завдяки безробіттю існує альтернатива низької оплати праці освіченим фахівцям, яка є виправданням їх нереалізованості. Зокрема, однією з проблем сучасної вищої економічної освіти в Україні є її масовість і низька якість у порівнянні з радянським періодом та відставання за відповідними показниками від розвинутих країн. Важливою передумовою, що забезпечує надання високоякісних освітніх послуг, є рівень фінансування навчальних закладів.

Для України характерне збереження їх прямого фінансування за зазначеними ними спеціальностями (фактично «планування від досягнутого» за контрольними цифрами приходу).

У рамках реалізації Розпорядження Кабінету міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо розвитку вищої освіти на період до 2015 року» від 27.08.2010 р. №1728-р розроблено Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» від 20.11.2012 р. № 5499-VI [17]. Відповідно до нього, державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта) формується з урахуванням середньострокового прогнозу потреби у фахівцях на ринку праці. Для складання такого прогнозу й уточнення його показників використовується показник соціально-економічного розвитку країни. Інформація для розрахунку цього показника надається Державним комітетом статистики України, спільним представницьким органом профспілок і профспілкових об'єднань та спільним представницьким органом роботодавців. Як справедливо зазначають в своїх дослідженнях О.В. Мартякова, С.М. Снігова і О.В. Мудра, тільки впровадження інноваційних форм організації навчального процесу на основі підприємницького підходу, метою якого є можливість комерціалізації результатів наукової діяльності, сприятиме підвищенню якості освітніх послуг [18].

Як показують статистичні дані та дані аналітичних звітів, останнім часом в Україні у зв'язку зі складними і глибокими структурними перетвореннями (на фоні соціально-економічної та політичної кризи) актуалізується проблема невідповідності наявних у системі освіти спеціальностей вимогам роботодавців на ринку праці, що посилюється дисбалансом між реальним попитом і пропозицією на ринку праці. Це проілюстровано нами в табл. 2-3.

Таблиця 2

Обсяги підготовки фахівців за галузями знань

Показник	Загальний обсяг підготовки фахівців					
	на початок 2010/2011	у % до суми	на початок 2011/2012	у % до суми	на початок 2012/2013	у % до суми
Всього	654670	100	626549	100	612867	100
у тому числі за галузями знань:						
Освіта	62632	9,89	48029	8,98	41761	7,89
Культура і мистецтво	21469	3,39	17210	3,22	22383	4,23
Гуманітарні науки	22973	3,63	20366	3,81	28669	5,42
Соціальні науки	13058	2,06	13028	2,44	14720	2,78
Економіка, комерція та підприємництво	191144	30,17	183457	34,31	166397	31,45
Право	47349	7,47	42072	7,87	50384	9,52
Природничі науки	18326	2,89	15154	2,83	14722	2,78
Математика та інформатика	16219	2,56	13794	2,58	8347	1,58
Інженерія	144008	22,73	103563	19,37	97456	18,42
Транспорт	19453	3,07	15425	2,89	27228	5,15
Медицина	30415	4,80	23138	4,33	19023	3,60
Архітектура	19365	3,06	15632	2,92	18243	3,45
Сільське господарство, лісництво та рибництво	14963	2,36	11991	2,24	9950	1,88
Військові науки	570	0,09	543	0,10	555	0,10
Державне управління	1389	0,22	1399	0,26	770	0,15
Національна безпека	4123	0,65	3962	0,74	3852	0,73
Специфічні категорії	6022	0,95	5899	1,10	4551	0,86

Джерело: складено авторами на основі даних Державної служби статистики України [19]

Таблиця 3

Попит на ринку праці за видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	Попит на ринку праці за видами економічної діяльності, тис. осіб					
	2011	у % до суми	2012	у % до суми	2013	у % до суми
Всього	59,3	100,00	48,6	100,00	47,5	100
у тому числі за галузями:						
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	2,9	4,89	2,5	5,14	2,3	4,9
Промисловість, з неї:	16,6	27,99	13,8	28,40	11,5	24,2
добувна промисловість і розроблення кар'єрів	1,3	2,19	1,3	2,67	0,7	1,5
переробна промисловість	13	21,92	10,6	21,81	9	18,9
виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	2,3	3,88	1,9	3,91		
Будівництво	3,5	5,90	2,2	4,53	2,5	5,2
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	7,1	11,97	5,2	10,70	6,2	13,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	5	8,43	4,4	9,05	4,1	8,6
Тимчасове розміщування й організація харчування	1,1	1,85	0,8	1,65	1,3	2,7
Інформація та телекомунікації					0,5	1
Фінансова та страхова діяльність	0,9	1,52	0,6	1,23	0,7	1,6
Операції з нерухомим майном	4,8	8,09	3,5	7,20	0,7	1,4
Професійна, наукова та технічна діяльність					1,2	2,5
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування					1,7	3,6
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	7,7	12,98	7,6	15,64	7,2	15,2
Освіта	2,1	3,54	1,9	3,91	2,1	4,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	5,9	9,95	4,7	9,67	4,5	9,4
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок					0,4	0,9
Надання інших видів послуг	1,7	2,87	1,4	2,88	0,6	1,2

Примітка: Порожні клітинки – наслідок того, що з 2013 року у статистичній звітності змінились види економічної діяльності.

Джерело: складено авторами на основі даних Державної служби статистики України [15]

Це ще раз засвідчує неефективність чинної в Україні системи підготовки кадрів та її відірваність

від реалій ринку праці.

Слід зазначити, що масовість й атрибутивність освіти сьогодні як «обов'язковість», її орієнтація не на реальні потреби економіки та попит роботодавців, а на попит споживачів освітніх послуг, «моду» і престижність професій посилюють соціальне напруження та спотворюють ринок праці, заганняючи його в «глухий кут» і сприяючи штучному зростанню безробіття (особливо молодіжного). Як показують дані статистики (табл. 2), спостерігається досить стійкий попит на отримання кваліфікаційного рівня «спеціаліст» і «магістр» за спеціальностями «економіка підприємства», «інженерія», що на разі не підкріплено очікуваннями ринку праці (адже якість пропозиції не відповідає вимогам попиту).

Наслідком вказаних недоліків освітньої системи є необхідність здійснення професійної перепідготовки кадрів та, відповідно додаткові кошти державного бюджету або роботодавців. Як зазначає Т.А. Федотова, відсутність сьогодні централізованої державної системи моніторингу кількісної та якісної потреби підприємств у фахівцях та орієнтація навчальних закладів на платоспроможний попит споживачів їх послуг призводять до дисбалансу на ринку праці [20].

На нашу думку, застережними заходами Міністерства освіти і науки України щодо протидії «надвиробництву модних професій», які слід підтримати, є: повернення до практики державного планування і прогнозування потреб у кадрах на основі міжгалузевих балансів; скорочення бюджетних місць за «модними спеціальностями»; державне рейтингування навчальних закладів на основі показників працевлаштування випускників; реорганізація навчальних закладів в разі невідповідності рівня підготовки в них державним стандартам та вимогам роботодавців; перегляд професій шляхом введення системи професій і кваліфікацій, адаптованої до міжнародних стандартів; створення системи професійної атестації та сертифікації; запровадження стажування, бізнес-курсів і бізнес-тренінгів у навчальних закладах як обов'язкових за цільової фінансової підтримки роботодавців.

До вказаного переліку, на нашу думку, доцільно додати необхідність розробки механізму участі роботодавців (та їх представників) у підготовці кадрів відповідно до вимог сучасного бізнес-середовища. В цьому напрямку показовим є досвід функціонування системи Duale Hochschule в Німеччині.

Висновки з даного дослідження. Система вищої освіти є невід'ємною складовою розвитку суспільства та відіграє головну роль у суспільному прогресі. Вона служить універсальним засобом вирішення багатьох проблем людини і суспільства, а саме: впливає на відновлення наукового потенціалу суспільства, бере участь у суспільному відтворенні, у соціалізації індивіда, спонукає соціально-економічний розвиток суспільства та сприяє соціальній мобільності. Щодо ринку вищої освіти в Україні, зазначимо, що він характеризується високим рівнем попиту. Економічна криза не мала істотного впливу на галузь, однак спостерігається зменшення кількості студентів у навчальних закладах, що безпосередньо пов'язано з демографічною ситуацією в Україні. У наступні роки очікується скорочення кількості прийнятих студентів до ВНЗ. Також характерним для ринку є високий рівень конкуренції та значна залежність від державного регулювання (акредитація, ліцензування за спеціальностями тощо), що створює ризики, пов'язані зі зміною умов ведення діяльності ВНЗ. У результаті цього протягом останніх років спостерігалася тенденція до поступового скорочення кількості ВНЗ, переважно через реорганізацію ВНЗ I-II рівнів акредитації у структурні підрозділи ВНЗ III-IV рівнів акредитації.

Ситуація у сфері регулювання ринку праці та управління трудовими ресурсами характеризується такими суперечностями: неефективна структура зайнятості, збереження значної частки неефективних робочих місць, поширення нестандартних форм зайнятості, неузгодженість розвитку ринку праці з ринком освітніх послуг, слабка мотивація до підвищення кваліфікації кадрів з боку і роботодавців, і працівників.

Процес формування ринку праці може і повинен спиратись на досвід інших країн, де цей ринок збалансований, а їх економічна модель найбільше відповідає тій, що будує Україна.

В умовах сучасної розбалансованості ринку праці та ринку освітніх послуг необхідні кардинальні зміни, які при збереженні європейських орієнтирів розвитку передбачають їх ефективну інтеграційну взаємодію, приведенні у відповідність якості надання освітніх послуг до потреб ринку праці (окремих роботодавців), переорієнтації освіти на багаторівневу практично-орієнтовану систему підготовки кадрів, підвищення їх мобільності у світовому просторі.

Література

1. Друкер П. Энциклопедия менеджмента: Весь Питер Друкер в одной книге: лучшие работы по менеджменту, написанные за 60 лет / П. Друкер ; пер. с англ. О.Л. Пелявского. – СПб. : Изд. дом «Вильямс», 2004. – 421 с.
2. Грішнова О.А. Розвиток вищої освіти в Україні: тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення / О.А. Грішнова // Вища школа. – 2001. – №2-3. – С. 22-33.
3. Лук'яненко Д.Г. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк. – К. : КНЕУ, 2006. – Т. 2. – 592 с.

4. Данилишин Б. Інноваційна модель економічного розвитку: роль вищої освіти / Б. Данилишин, В. Куценко // Вісник НАН України. – 2005. – № 9. – С. 26-35.
5. Сафонова В. Інноваційний підхід до методології прогнозування розвитку вищої освіти / В. Сафонова // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 106-110.
6. Вульфсон Б.Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге 21 века / Б.Л. Вульфсон. – М. : УРАО, 2007. – 208 с.
7. Кириченко О. Ефективне фінансування вищої освіти – шлях до конкурентної економіки і відкритого суспільства / О. Кириченко, С. Лаптев, Ю. Неговська // Вища школа. – 2007. – № 4. – С. 23-34.
8. Гидденс Э. Социология / Э. Гидденс [пер. с англ.]; [научн. ред. В.А. Ядов]. – М. : Эдиториал УРСС, 1999. – 703 с.
9. Новиков В. Финансово-кредитные и институциональные аспекты развития профессионального образования на постболономском пространстве / В. Новиков, П. Левин // Экономика Украины. – 2007. – № 9. – С. 64-73.
10. Алейник А.З. Наука в системе общественного воспроизводства. Вопросы методологии / А.З. Алейник. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1991. – 178 с.
11. Подольська Є. Освіта в контексті глобалізації: напрямки та механізми реалізації реформ в Україні / Є. Подольська // Вища школа. – 2007. – № 1. – С. 48-55.
12. Education at a Glance 2011: OECD Indicators, Paris, OECD Publishing, 2011, 495 p. – ISBN 978-92-64-11420-3.
13. Ніколаєнко С.М. Управління якістю вищої освіти: теорія, аналіз і тенденції розвитку: монографія / С.М. Ніколаєнко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. Ун-т, 2007. – 519 с.
14. Політична економія : підручник / В.Г. Федоренко, О.М. Діденко, М.М. Руженський, О.Ф. Іткін; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. В.Г. Федоренка. – К. : Алерта, 2008. – 487 с.
15. Ринок праці у 2011-2013 році // Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
16. Про затвердження Програми сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року: Постанова Кабінету міністрів України від 15.10.2012 р. №1008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1008-2012-%D0%BF>.
17. Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів: Закон України від 20.11.2012 р. №5499-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5499-17>.
18. Мартякова О.В. Регулювання взаємодії ринків освітніх послуг та праці на основі управління їх якістю / О.В. Мартякова, С.М. Снігова, О.В. Мудра // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 3. – С. 154-168.
19. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2010/11-2012/13 навчальних років / Статистичний бюлетень [Електронний ресурс] // Державний комітет статистики України. – Київ. – 207 с. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
20. Федотова Т.А. Удосконалення засад формування місцевого замовлення на підготовку фахівців / Т.А. Федотова // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2011. – Вип. 5(2). – С. 108-113.

References

1. Druker Peter (2004), *Entsiklopediya menedzhmenta: Ves Piter Druker v odnoy knige: luchshie raboty po menedzhmentu, napisannye za 60 let* [Encyclopedia of management: Peter Drucker in common in the one book: the best papers written for 60 years], Translated by O.L. Pelyavskiy, Izd.dom " Vulyams", St.-Petersburg, Russia, 421 p.
2. Hrishnova, O.A. (2001), Development of high education in Ukraine: tendencies, problems and ways for their decision, *Vyshcha shkola*, no. 2-3, pp. 22-33.
3. Lukianenko, D.H., Poruchnyk, A.M. and Antoniuk, L.L. (2006), *Upravlinnia mizhnarodnoi konkurentospromozhnosti v umovakh hlobalizatsii ekonomichnoho rozvytku* [Management of international competitiveness in the conditions of the globalization of economic development], KNEU, Kyiv, Ukraine, Vol. 2, 592 p.
4. Danylyshyn, B. and Kutsenko, V. (2005), "Innovative model of economic development: role of high education", *Visnyk NAN Ukrainy*, no. 9, pp. 26-35.
5. Safonova, V. (2004), "Innovative approach to the methodology of prognostication of high education' development", *Vyshcha osvita Ukrainy*, no. 1, pp. 106-110.
6. Vulfson, B.L. (2007), *Strategiia razvitiia obrazovaniia na Zapade na poroge 21 veka* [Developing strategy of education in West on the 21st century threshold], URAO, Moscow, Russia, 208 p.
7. Kyrychenko, O., Laptiev, S. and Nehovs'ka, Yu. (2007), "Effective financing of high education is a way to the competitive economy and opened society", *Vyshcha shkola*, no. 4, pp. 23-34.

8. Giddens, Anthony (1999), *Sotsiologhiia* [Sociology], Edited by V.A. Yadov, M.: Editorial, URSS, 703 p.
9. Novikov, V. and Levin, P. (2007), "Financially-credit and institutional aspects of professional education' development at the post-bologna field", *Ekonomika Ukrainy*, no. 9, pp. 64-73.
10. Aleynik, A.Z. (1991), *Nauka v sisteme obshchestvennogo vosproizvodstva. Voprosy metodologii* [Science in the system of social reproduction], Izd-vo LHU, Leningrad, USSR, 178 p.
11. Podolska, Ye. (2007), "Education in the context of globalization: ways and mechanisms of reforms in Ukraine", *Vyshcha shkola*, no. 1, pp. 48-55.
12. Education at a Glance 2011: OECD Indicators, Paris, OECD Publishing, 2011, 495 p. – ISBN 978-92-64-11420-3.
13. Nikolaienko, S.M. (2007), *Upravlinnia yakistiu vyshchoi osvity: teoriia, analiz i tendentsii rozvytku* [Quality management of high education: theory, analysis and developing tendencies], monograph, KNTU, Kyiv, Ukraine, 519 p.
14. Fedorenko, V.H., Didenko, O.M., Ruzhenskyi, M.M. and Itkin, O.F. (2008), *Politychna ekonomii* [Political economy], textbook, edited by prof. V.H. Fedorenko, Alerta, Kyiv, Ukraine, 487 p.
15. Labor market in 2011-2013, available at: <http://ukrstat.gov.ua>
16. On improvement of the Program employment promotion and stimulation the working places creation up to 2017, *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*, 15.10.2012, no. 1008, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1008-2012-%D0%BF>.
17. On the formation and placement of state orders for training specialists, scientific, educational and workforce, training and retraining: *Law of Ukraine*, 20.11.2012, no. 5499-VI, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5499-17>.
18. Martiakova, O.V., Snihova, S.M. and Mudra, O.V. (2013), "Regulation by interacting the educational market and labor market on the base of their quality management," *Marketyng i menedzhment innovatsii*, no. 3, pp. 154-168.
19. Main indexes of higher educational institutions functioning in Ukraine in the beginning 2010/11-2012/13, *Statystychnyi biuleten*, Kyiv, Ukraine, 207 p., available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
20. Fedotova, T.A. (2011), "Improving the basis for forming a local demand for specialists training", *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu, Serii "Ekonomika"*, Issue 5(2), pp. 108-113.

УДК 330.14:316

Мішин Ю.Р.,
к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та підприємництва
Криворізький національний університет

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ В СИСТЕМІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

MishynYu.R.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of
department of economic theory and entrepreneurship
Kryvyi Rih National University

SOCIAL CAPITAL IN THE SYSTEM OF LABOUR RELATIONS OF POST-INDUSTRIAL ECONOMY

Постановка проблеми. Соціальний капітал – одна з найважливіших характеристик сучасного етапу цивілізації. Його суспільна значущість, актуальність з погляду мети людського розвитку полягає насамперед у тому, що він є інституційним середовищем, у якому індивіди можуть взаємодіяти без обмеження свободи вибору людини. Іншими словами, соціальний капітал зумовлює соціально та громадянсько правильний вибір людини. І особливо важливим є те, що такий вибір людина здійснює вільно, без зовнішнього тиску, за власним свідомим бажанням.

Соціальний капітал, заснований на довірі, сприяє досягненню деяких колективних або організаційних переваг. На рівні організації (мезорівні) соціальний капітал можна визначити як нематеріальний актив, що створюється організацією через систему соціальних взаємовідносин на внутрішньо-організаційному, міжорганізаційному та організаційно-інституціональному рівні та чинить

синергетичний вплив на результати її діяльності завдяки здатності мобілізувати ресурси та знижувати витрати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні впровадження категорії «соціальний капітал» у науковий обіг тільки започатковується. Вперше питання про евристичну цінність цієї категорії розглянула професор Антоніна Колодій, яка на науковій конференції «Громадянське суспільство і соціальні перетворення в Україні» виступила з доповіддю «Соціальний капітал: зміст та евристична цінність концепції» [1, с. 54-55].

Економічну сутність соціального капіталу проаналізував український вчений Веніамін Сікора: «Соціальний капітал стає головним напрямом економічного мислення в сфері економічного розвитку і фактично утверджується як нова парадигма. Соціальний капітал фактично складає 78% у сукупному багатстві розвинених ринкових економік. Соціальний капітал виробляє те, без чого не може існувати ринкова економіка – довіру між людьми. Зараз на Заході – фактичний бум літератури, видаються сотні праць, статей де обґрунтовується, що в разі відсутності певного рівня довіри між людьми в країні вся влада, все господарювання, вся лібералізація – це лише втрата часу» [2, с. 100].

В науковій літературі категорія соціального капіталу отримала глибоку концептуалізацію і сьогодні більшість дослідників розрізняють два підходи до розуміння цього феномену або два рівня аналізу. Так, зокрема, вважають С.Боргатті, К.Джонс, М.Еверет і Н.Лін. Дослідження соціального капіталу як економічної категорії, на їх думку, необхідно проводити на мікро- та макроекономічному рівнях.

Соціальний капітал на мікрорівні представляє собою відносини, засновані на довірі, які відбудовує індивід в межах певної соціальної мережі, що надає йому можливості використовувати ресурси, якими володіють члени цієї мережі.

Проведений аналіз наукових результатів з досліджуваної проблеми виявив недостатнє вивчення питань щодо місця соціального капіталу в системі трудових відносин та його ролі в сучасному соціально-економічному розвитку.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз об'єктивних змін в системі соціально – трудових відносин, пов'язаних з становленням та розвитком постіндустріальної економіки та визначення ролі у цих процесах соціального капіталу як необхідної умови підвищення конкурентноспроможності національних товаровиробників та організацій, обов'язкового фактора вдосконалення національної економічної системи та основного чинника сучасного соціально-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальний капітал впливає на ефективність діяльності організацій через привілейований доступ до ресурсів: його використання дозволяє більш швидко одержати інформацію, знайти фінансову, політичну та соціальну підтримку для певних проектів.

Соціальний капітал, як фізичний і людський капітали, полегшує виробничу діяльність. Група, в середині якої повна надійність і абсолютна довіра, здатна зробити значно більше, ніж група, що не володіє зазначеними якостями [3, с.95].

Соціальний капітал полегшує доступ організацій до фінансового капіталу. Так, компанії, які мають гарні стосунки з їх банками або окремими їх працівниками, одержують фінансування за більш низькими відсотками, порівняно з компаніями, що таких стосунків не мають.

Соціальний капітал дозволяє вчитися на помилках і перевагах інших. Успішні компанії опановують знання інших та активно їх використовують, перетворюючи соціальний капітал на організаційну перевагу.

Історично будь-яка економічна організація починає свій рух як сімейна справа, тобто як підприємство, яким володіють і керують родичі. Базова одиниця соціальної спільноти служить базовою одиницею господарської діяльності: праця розподіляється між близькою і в залежності від типу культури віддаленою ріднею. Сімейні підприємства у вигляді селянських господарств існували повсюди, причому не тільки в доіндустріальних аграрних суспільствах, але і в більш сучасних, зокрема в Англії і США. І саме їх зусиллями був здійснений промисловий переворот.

В економічно розвинених суспільствах нові фірми також, зазвичай, починаються як невеликі сімейні підприємства, і знеособлену корпоративну структуру вони набувають лише в майбутньому. Оскільки в основі їх згуртованості лежить певна доекономічна соціальна спільність, система моральних і емоційних зв'язків, сімейні підприємства здатні успішно працювати навіть за відсутності комерційного права та стабільного інституту прав власності.

Дослідники теорій економічного розвитку, в тому числі Дуглас Норт і Роберт Томас, стверджують, що створення стабільної системи прав власності є вирішальною передумовою індустріалізації. В деяких країнах, наприклад в Сполучених Штатах, система прав власності склалась доволі рано, і більшість сімейних підприємств в країні мали статус юридичної особи. Але в інших країнах, наприклад у Китаї, де законодавче оформлення прав власності було практично відсутнє, сімейні підприємства зросли до значних розмірів і без законодавчої підтримки.

Виникнення таких інститутів, як приватна власність, контракт і стабільна система комерційного

права, були вирішальним моментом в зародженні сучасного західного світу. Ці юридичні інститути прийшли на зміну довірі, природним чином існуючій між членами сім'ї або роду, і визначили умови, в яких сторонні люди могли взаємодіяти між собою в сучасних підприємствах або на ринку.

Правила і контрактна система дійсно важливі для сучасного бізнесу. Але також очевидно, що вони зовсім не відмінили необхідність взаємної довіри між тими, хто приймає в ньому участь.

З економічної точки зору існують цілком очевидні переваги роботи в нерегламентованому середовищі. Про це свідчать хоча б негативні конотації слова «бюрократизація». Праця буде більш ефективною, якщо всі робітники будуть діяти і сприйматися як спеціалісти, відповідаючи певним стандартам поведінки та підготовки. В будь-якому випадку зайве примноження правил, регулюючих все більше і більше число суспільних відносин, свідчить не про раціональний та ефективний підхід, а про соціальні дисфункції. Між правилами та довірою існує зазвичай обернена залежність: чим більше людям потрібні правила, які регулюють їх дії, тим менше вони довіряють один одному, і навпаки [4, с. 30-31].

За часів нової форми масового виробництва, пов'язаних з ім'ям Генрі Форда, одним із перших пропагандистів результатів досліджень «кількості часу і рухів» - ціллю яких була розробка максимально ефективно організації праці в цеху, став Фредерік У.Тейлор. У своїй роботі «Основи наукового управління» він спробував написати «закони» серійного виробництва та рекомендував як можна ширше використовувати спеціалізацію, щоб усунути залежність від наявності ініціативи, підготовленості або навіть елементарних навичок у звичайного слюсаря-збиральника. Відповідальність за підтримання працездатності збирального конвеєра і його наладку покладалась на спеціальний відділ, а інтелектуальний контроль над проектом самої лінії належав інженерним і плановим відділам. Продуктивність праці засновувалася на чіткому принципі «батого і пряника»: робітникам з більшою продуктивністю праці просто більше платили.

Для Тейлора середньостатистичний робітник був не чиміншим, як «економічною людиною» класичних економістів, яка в своїй роботі стимулюється переважно егоїстичними інтересами. Ціллю наукового управління було структурувати виробництво таким чином, щоб від робітника вимагалось тільки одне - підлеглість. Усі дії робітника диктувалися конкретними правилами, які створювались інженерами. Усі інші людські якості - здатність до творчості, ініціатива, винахідливість тощо необхідні лише спеціалістам, працюючим в інших відділах. Тейлоризм, як стало називатись «наукове управління», став прикладом граничного виразу організації праці, заснованому на недовірі та зарегламентованості.

Серійне виробництво отримало широке розповсюдження та стало очевидним, що тейлоризм не є останнім словом в промисловому розвитку, що особисті навички і ремесло нікуди не зникли, а довірчі взаємовідносини залишились принциповим елементом функціонування сучасних підприємств. Для цього було багато причин, починаючи з того, що машини для виготовлення серійної продукції не можуть бути самі такою продукцією. Їх все рівно приходиться створювати власноруч, оскільки для них використовуються унікальні розробки. Як тільки споживачі стають багатшими та освіченішими, зростає їх бажання купувати різноманітні продукти, що веде до ще більшої сегментації ринку та появи дрібних підприємств, що в свою чергу потребує гнучкого способу виробництва.

Але той факт, що дрібні ремісні виробництва вижили та навіть показали завидну життєздатність, не робить завдання розповсюдження тейлоризму неспроможним. Більшість робітників в найіндустріалізованіших країнах продовжують працювати на серійному виробництві. Реальні альтернативи тейлоризму могли полягати тільки в самому масовому секторі, де, як виявилось, можлива дивно висока ступінь різноманітних способів виробництва і рівней задіяного соціального капіталу. Наприклад, розвиток технологій, скасовуючи існуючі раніше професії, створював попит на нові. Описану Адамом Смітом людину в шпильковій мануфактурі, яка виконує дуже просту роботу, виявилось значно простіше замінити машиною, ніж того робітника, який займався обслуговуванням самих машин або переробкою збиральних механізмів, щоб пристосувати обладнання для виробництва нового продукту. Верстати з числовим управлінням [ЧУ] не ліквідували потребу в кваліфікованих механіках, тому що програмувати ці механізми без посереднього «ручного» досвіду доволі важко. Навпаки, розвиток подій призвів до того, що Сейбл назвав «інтелектуалізацією навичок»: механічні навички були замінені квазімеханічними, що потребують більшої інтелектуальної віддачі з боку робітників.

Отже, ще на зорі серійного виробництва стало очевидно, що робітники не є пасивними, ізольованими від решти світу та зацікавленими лише в особистій вигоді індивідами, як стверджував Тейлор. Експерименти, проведені Хоторном в 1930-х роках, показали, що організація робітників у маленькі групи вельми значно та позитивно впливає на продуктивність праці [5, с. 52-54]. Співробітники, не обмежені суворими межами, а навпаки, володіючи свободою при прийнятті рішень з приводу виробничого процесу, не тільки більш результативно працювали, але були задоволені своєю роботою. В таких умовах люди показували значну ступінь зацікавленості в тому, щоб допомагати один одному та створювати свою власну систему лідерства та взаємної підтримки.

У провідних капіталістичних країнах ще у 1960-ті рр. активізувалася робота з формування

творчого потенціалу трудових ресурсів з адекватною оплатою рівня освіти, кваліфікації та трудового внеску робітника. В Японії, США та інших індустріально розвинутих країнах у 1960-70-ті рр. було ухвалено закони, які спрямовували державу й приватнопідприємницьку діяльність на розвиток інтелектуального потенціалу національної робочої сили. Законодавство заохочувало фірми та корпорації до інвестицій у людський капітал за допомогою сприятливих податкових заходів, кредитних пільг й інших методів, включаючи відкрите суспільне заохочення через телебачення та пресу.

Нині на перший план виходить творчий елемент – не просто набуття нових знань і навичок у процесі всієї трудової діяльності, а вміння творчо застосовувати їх, тобто – створювати ноу-хау. Зауважимо, що все це стосується не тільки окремих працівників, а й колективів, фірм, установ та закладів.

На особливу увагу заслуговує той факт, що на Заході одним з важливих компонентів політики інтелектуалізації трудової діяльності є принцип залежності заробітної плати від рівня освіти та кваліфікації, тобто з урахуванням людського капіталу.

З розвитком економіки та розширенням наукових основ загальноосвітньої та спеціальної підготовки кадрів творча праця дедалі більшою мірою стає основним змістом діяльності працівників вищого професійного рівня. За деякими оцінками, із середини 1960-их до середини 1980-их років у більшості працівників різних професій, що мають середню спеціальну, вищу освіту та наукову підготовку, частка робочого часу, що безпосередньо пов'язана з вирішенням питань розвитку виробництва, зросла з 30-50 % до 70-80 % [6, с. 36].

Особлива роль в інтенсифікації творчих зусиль спеціалістів належить підвищенню наукомісткості виробництва та розвитку нових технологій, форм організації та ергономічних режимів трудової діяльності: розширенню використання в економіці новітніх досягнень різних галузей науки, зростання уваги до аналізу поточного стану справ фірми; виявленню причин матеріальних втрат і комерційних прорахунків, розробці на цій основі оперативних заходів до стратегічних програм розвитку виробництва.

Швидке технологічне оновлення виробництва робить необхідним масове залучення працівників у творчі бригади зі створення нових машин і обладнання. Адміністрація підприємства передає частину своїх повноважень з моделювання зразків нової техніки у таких бригадах не тільки ученим та інженерам-конструкторам, а й робітникам вищої кваліфікації. У результаті таких виробничих відносин зростає розуміння більшістю працівників значення діяльності підприємства, зв'язків між робочими місцями та їхньої ролі в єдиному технологічному ланцюжку. В епоху масової творчості на ринку праці утверджується нова трудова мораль та інша, невідома в епоху тейлоризму, професійна поведінка, яка є основою формування додаткового ресурсу у підвищенні результативності виробництва на підприємстві.

Дж. Коулман навіть в ролі однієї з форм соціального капіталу називає «неписаний закон всередині колективу» або «норму, спонукаючи кожного жертвувати своїми інтересами, і діяти в інтересах колективу». Важливу відмінність соціального капіталу від його інших форм він вбачає саме в цій здатності жертвувати, пов'язаній не стільки з власними моральними установами людини, скільки з природою самого соціального капіталу. Вона ж полягає в тому, що «вигоди від дій, які роблять соціальний капітал матеріальним, в більшій ступені отримує хто завгодно, але не актори: дуже часто не в їх інтересах здійснювати їх матеріалізацію» [7, с.138].

Чисельність скрупульозних досліджень про промислову організацію в Німеччині показує, що у німецьких трудових відносинах мають місце певні риси, які розвинуті в більшій мірі, ніж в інших європейських країнах. Насамперед це стосується питання про гнучкість спеціалізації та роботи «командами». В Німеччині керівнику середньої ланки – майстру – довіряють більше, ніж, наприклад, у Франції. Майстри та керівники змін можуть проводити кадрові перестановки, перерозподіляючи обов'язки між членами групи, за яку вони відповідають. Керівник помічає розвиток навичок у робочих в своїй групі і тому може найти найкраще застосування для спроможностей конкретної людини. Ця тенденція для перестановки робітників з одного зборочного вузла на інший є частиною процесу соціалізації. Таким чином, якщо захворів механік або виникла непередбачувана ситуація, лідер групи завжди може знайти заміну без усяких ускладнень [8, с. 68-73].

Готовність німецьких управлінців довіряти підлеглим, передаючи їм відповідальність, на пряму пов'язана з високим рівнем кваліфікації останніх і є результатом роботи німецької системи виробничого навчання. Як вже зазначалось, освіта є одним з головних джерел формування соціального капіталу, а професійна освіта відповідно є джерелом формування соціального капіталу підприємства. Здобутки німецької системи стажування та виробничого навчання, забезпечуючи постійний приток у національну економіку кадрів, здатних підтримувати її традиційні якості потребують особливого вивчення.

Висновки з даного дослідження. Надзвичайно важливим для української економіки є досвід передових країн щодо повнішого та демократичнішого використання розвинутих професійного потенціалу співробітників. Поступово закріплюючись, цей процес стає однією з необхідних умов життєдіяльності бізнесу. На зміну жорсткому менеджменту, що потребує безумовного виконання

наказів і поділяє виробничий колектив на керівників і підлеглих, поступово приходить демократичне, «м'яке» управління працею, яке заохочує ініціативу та творчість.

Організаційною основою долучення індивідумів до інноваційного процесу є сітьовий принцип. Він дає змогу формувати транснаціональні інноваційні структури та забезпечує щільну взаємодію усіх учасників процесу – наукових лабораторій і виробничих цехів, маркетингових структур і конструкторських бюро, сфери ділових послуг, фінансових інституцій і споживачів. Сітьовий принцип впровадження інноваційних процесів, що передбачає прямі та зворотні зв'язки, забезпечує синергетичний ефект, без якого інноваційний розвиток неможливий.

Загальносвітові тенденції економічного розвитку постіндустріального суспільства вимагають від національних підприємств застосовувати досвід розвинутих країн на рівні виробничих організацій, обумовлений збільшенням питомої ваги нематеріальних активів в структурі їх капіталу, унікальною частиною яких є соціальний капітал.

Література

1. Громадянське суспільство та соціальні перетворення в Україні: Тези наукової конференції. ЛНУ ім. І. Франка. 13 – 15 грудня 2001 р. [Електронний ресурс] // Львів, 2001. – С. 54–55. – Режим доступу: <http://www.politics.lviv.ua/society/capital.htm>
2. Сікора В. Виступ на круглому столі «Безпека економічних трансформацій» / В. Сікора // У кн.: Від соціального забезпечення до соціальної політики: 3б. ст. / [За ред. Я.А. Жаліла]. – К. : Сатсанга, 2001. – 100 с.
3. Putnam R. Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy / R. Putnam. – Princeton: Princeton University Press, 1993. – p. 45.
4. Seligman A. The Problem of Trust / Seligman A. - Princeton: New Jersey: Princeton University Press, 1997. – p. 240.
5. Климаська Л. Громада це... [Електронний ресурс] / Л. Климаська, О. Софій // Громадські ініціативи. – 2001. – № 3. – Режим доступу: <http://www.civic.initiatives.org.ua/9/7.htm>
6. Приллер Э. Виступ на семінарі «Финансовая и законодательная основа деятельности негосударственных некоммерческих организаций» / Э. Приллер – 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecoart.net.ru/ndc/work105.htm>
7. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий / Дж. Коулман // Общественные науки и современность. – 2001. – № 3. – С. 122–139.
8. Третий сектор у них и у нас: Аналитическая записка [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mayor.udm.ru/gorod/sector3/d-2.htm>

References

1. Lviv National University named after I. Franko (2001). Head-notes of scientific conference dated December 13-15, 2001: *Hromadianske suspilstvo ta sotsialni peretvorennia* [Civic society and social transformations in Ukraine], available at: <http://politics.lviv.ua/society/capital.htm>
2. Sikora, V. (2001), Speech at the round table *Bezpeka ekonomichnykh transformatsiy* [Safety of economic transformations]. In the book: *Vid sotsialnogo zabezpechennya do sotsialnoyi polityky* [From Social Security to Social Policy], Сатсанга, Kyiv, Ukraine, 100 p.
3. Putnam, R. (1993), Making Democracy Work. Civil Traditions in Modern Italy, Princeton: Princeton University Press, 45 p.
4. Seligman, A. (1997), The Problem of Trust, Princeton: New Jersey: Princeton University Press, 240 p.
5. Klymanska, L., Sophii, O. (2001), "The community is... ", *Gromadski initsiatyvy*, no. 3, available at: <http://civic.initiatives.org.ua/9/7.htm>
6. Priller, E. (2000), Speech at the seminar *Finansovaya i zakonodatel'naya osnova deyatel'nosti negosudarstvennykh nekommercheskikh organizatsiy* [Financial and legislative Activity of non-government non-commercial organizations], available at: <http://ecoart.net.ru/ndc/work105.htm>
7. Coleman, J. (2001), "Social capital in the creation of human capital", *Obshchestvennyye nauki i sovremennost*, no. 3, pp. 122-139.
8. *Tretiy Sektor u nikh i u nas: Analiticheskaya zapiska*. [Our and their third sector. Analytical note], available at: <http://mayor.udm.ru/gorod/sector3/d-2.htm>

УДК 338.4:911.3

Кужель В.В.,
кандидат економічних наук, директор
Відокремлений структурний підрозділ Агротехнічний коледж
Уманського національного університету садівництва
Танасійчук Ю.В.,
аспірант*
Уманського національного університету садівництва

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Kuzhel V.V.,
cand.sc.(econ.), director
Separated structural subdivision Agricultural College
Uman National University of Horticulture
Tanasiychuk Yu.V.
graduate student
Uman National University of Horticulture

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL PROVIDING SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS AT AGRICULTURAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Через геополітичну кризову ситуацію України соціальна спрямованість бізнесу набирає домінуючих функцій при розробці стратегій довгострокового розвитку підприємств аграрної сфери. В час посилення суспільних вибухів та соціальної напруги в Україні, з метою проведення цивілізованого діалогу між владою, бізнес-структурами та суспільством, необхідним є популяризація соціальної відповідальності бізнесу, зокрема в аграрній сфері, що потребує створення науково-дискусійної платформи активізації участі бізнесу у вирішенні найгостріших соціальних проблем з метою недопущення соціальних вибухів у суспільстві та акцентуванні уваги держави на підвищенні якості життя населення в сільській місцевості. Побудова соціально орієнтованої економіки, зокрема в аграрному секторі, де проблеми соціального характеру завжди було визначено як такі, що потребують термінового наукового вирішення та фінансового обґрунтування, досі залишаються відкритими.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі соціальної відповідальності бізнесу останнім часом приділяють все більше уваги вітчизняні дослідники, серед яких слід виділити наукові праці Андрійчука В.Г., Наумова О.Б., Пасхавера Б.Й., Царик І.М., Зеленко О.О., Возницької Н.В., Черних О.В., Колота А.М., Лагодієнка В.В., Шабатури Т.С., Саблука П.Т., Крюкової І.О., Гришової І.Ю., Чирви О.Г., Негоденко В.С., Черних О.В., Ворони О.В., Тарасенко І. О., Касьянкової Н. В., Юзика Л.О., дослідження яких пов'язані з окремими питаннями організаційно-економічного механізму імплементації зарубіжного досвіду соціальних стандартів в аграрну економіку за окремими аспектами її розвитку [1-10]. Проте, залишаються недостатньо опрацьованими питання імунізації економіки аграрної сфери шляхом реалізації механізмів соціальної відповідальності бізнесу та відповідного науково-методологічного інструментарію забезпечення економічних пропорцій довгострокового розвитку підприємств аграрного виробництва.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні науково-методичних засад та економічних характеристик соціальної відповідальності бізнесу підприємств аграрного виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення та концептуальне значення соціальної відповідальності бізнесу в аграрній сфері України обґрунтовано вітчизняною академічною спільнотою та підтверджується світовим практичним досвідом, що надає вагомості та значущості активізації соціально-економічних процесів в аграрному бізнесі в контексті вирішення проблем інноваційно-інвестиційного розвитку, демографічного стану, екологічної та продовольчої безпеки, фінансового забезпечення сталого розвитку аграрної сфери тощо. Відносини між всіма учасниками аграрного виробництва набувають економічної, соціальної, екологічної, політичної, міжнародної характеристики, що характеризує науково-методологічне забезпечення дефініції соціальної відповідальності бізнесу в аграрній сфері як своєчасну, багаторівневу та складну наукову задачу.

* Науковий керівник: Кужель В.В. – к.е.н.

Узагальнення літературних джерел [1-10] дозволило виділити найбільш уживані методи виміру соціального ефекту та сформувати систему показників для оцінки соціальної відповідальності бізнесу в аграрній сфері, до яких відносять кількісні, якісні виміри соціального ефекту від впровадження соціальних програм та реалізації соціальної функції бізнесу.

Найбільш популярною і такою, що набула практичного застосування є методика виміру індексу соціальних інвестицій (кількісний метод).

Кількісний метод дозволяє оцінити участь підприємства у вирішенні соціальних проблем на державному та регіональному рівні, характеризувати менталітет власників бізнесу, проаналізувати динаміку та розмір фінансових затрат підприємства на соціальні заходи, визначити шляхи спрямування соціальних інвестицій.

Аналітичним виразом даного показника є кількісний індекс соціальних інвестицій, включаючи вектори його модифікації, який передбачає діагностику як абсолютної, так і відносної величини фінансових ресурсів, які виділяються підприємствами на соціальні програми. Для оцінки соціальних інвестицій в аграрній сфері при кількісному підході можна застосувати наступні показники:

- *абсолютне значення соціальних інвестицій або валові соціальні інвестиції* – загальна сума всіх витрат підприємства на соціальні цілі в оглядовому періоді;

- *індекс питомих соціальних інвестицій* характеризує обсяг соціальних інвестицій у розрахунку на одного працівника підприємства в оглядовому періоді; формула даного індексу має наступний вигляд

$$II = \sum_{i=1}^n C_1 / \sum_{i=1}^n L_i \quad (1)$$

де C_1 - об'єм соціальних інвестицій підприємства (включаючи добровільні і обов'язкові затрати на соціальні програми); L_i середньо штатна кількість працівників підприємства; n - кількість підприємств, що підлягають аналізу;

- *відношення соціальних інвестицій до сумарного обсягу реалізації продукції* характеризує питому вагу фінансових ресурсів, спрямованих на соціальний розвиток у загальному обсягу реалізації продукції; формула має наступний вигляд

$$IS = (\sum_{i=1}^n C_1 / \sum_{i=1}^n S_i) 100\% \quad (2)$$

де S_i - валовий обсяг реалізації продукції підприємства.

- *відношення соціальних інвестицій до прибутку* характеризує питому вагу соціальних інвестицій, сформованих за рахунок прибутку підприємства; формула має наступний вигляд

$$IP = (\sum_{i=1}^n C_1 / \sum_{i=1}^n P_i) 100\% \quad (3)$$

де P_i - загальний обсяг прибутку підприємства.

Таким чином, кількісний індекс соціальних інвестицій представляє собою аналітичне ядро в процесі аналізу виміру феномену соціальних інвестицій.

На відміну від кількісного індексу, який створює картину масштабу явища, якісний індекс соціальних інвестицій призначений оцінити ступінь комплексності такого явища як соціальна відповідальність. Ідея такого індексу полягає в обліку факту наявності (або відсутності) позитивних параметрів у підприємстві.

Кількісний метод пов'язаний з обліком і оцінкою повноти та комплексності самого процесу здійснення соціальних інвестицій. Аналітико статистичним виразом даного аспекту проблеми є якісний індекс соціальних інвестицій. Фактично даний індекс дозволяє визначити диверсифікацію соціальних інвестицій, рівень організаційної підтримки й інформаційного забезпечення процесу планування та реалізації затрат на соціальні потреби.

В цьому аспекті розглядають наступні індекси соціальних інвестицій:

- *якісний індекс соціальних інвестицій для i -того підприємства* показує рівень комплексності соціальної діяльності підприємства та розраховується наступним чином :

$$IK_{(i)} = (\frac{1}{m} \sum_{g=1}^m X_{ig}) 100\% \quad (4)$$

де X_{ig} - булева змінна, яка приймає значення 1, якщо g - на ознака присутня на підприємстві і дорівнює 0, якщо ця ознака відсутня; m - кількість ознак, за якими здійснюється соціальна діяльність підприємства. В ідеалі набір ознак має бути складений так, щоб кожна з них була «наскрізною», тобто важливою для кожного підприємства.

- *якісний індекс соціальних інвестицій для g-тої ознаки* - ступінь присутності даної якісної ознаки в статистичній вибірці підприємств-респондентів; розраховується іншим чином :

$$IK_{(g)} = \left(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_{ig} \right) 100\% \quad (5)$$

де n – кількість підприємств.

- *загальний якісний індекс соціальних інвестицій* показує рівень комплексності соціальної діяльності низки підприємств і розраховується іншим чином:

$$IK = \left(\frac{1}{nm} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m X_{ij} \right) 100\% \quad (6)$$

Необхідність обліку якісної складової процесу соціального інвестування обумовлюється тим, що виділені на соціальні програми коштів є лиш одною з характеристик соціальної відповідальності підприємства. На практиці здійснення підприємством великих соціальних інвестицій може супроводжуватися поганим статистичним обліком виділених коштів, відсутності контролю й управління процесом, нераціональною концентрацією грошей на одному – двох напрямках діяльності, стихійністю та нерівномірністю фінансування соціальних заходів.

Для раціональної оцінки процесу всі названі нами показники необхідно об'єднати. Це можна зробити, провівши розрахунок узагальнюючого (інтегрального) показника, який характеризуватиме економічний об'єкт в цілому в органічному єднанні його частин. В літературі описано велику кількість узагальнюючих показників, серед яких пропонують сформулювати інтегральний показник шляхом використання методу аналізу ієрархії [8-10].

Метод аналізу ієрархії передбачає виконання трьох етапів: декомпозиція проблеми; порівняльні судження; синтез пріоритетів і вибір альтернатив.

Декомпозиція дозволяє представити проблему у вигляді складових частин і провести подальшу обробку послідовних суджень для оцінки. В результаті може бути виражена відносна інтенсивність взаємодії елементів в ієрархії. Метод аналізу ієрархії включає процедури синтезу суджень, отримання пріоритетів і знаходження альтернативних рішень. З допомогою цього методу вирішуються задачі як особистого вибору, так і об'єднаного вибору групи осіб на основі логіки суджень, визначення подій і встановлення відносин між ними.

В результаті використання методу ієрархії можна встановити і виділити показники, які отримали максимальний пріоритет :

1. зміна потенціалу соціальної відповідальності підприємства:

- приріст обсягу соціальних інвестицій в розрахунку: на 1 працівника, на 1 гривню прибутку від реалізації, на 1 гривню чистого прибутку.

2. фінансово-виробнича ефективність процесу соціального інвестування на підприємстві :

- приріст рентабельності персоналу;

- приріст обсягу виробництва продукції на 1 гривню фонду заробітної плати;

- приріст виручки від реалізації продукції на 1 гривню фонду заробітної плати.

3. зміна еколого-економічного потенціалу підприємства:

- приріст долі поточкових затрат на природоохоронні заходи в собівартості продукції;

- скорочення викидів забруднюючих засобів;

- приріст питомих інвестицій в охорону навколишнього середовища і зниження рівня шкідливих впливів.

Сформована з використанням методу аналізу ієрархії сукупність критеріїв вміщує пріоритетні показники, які характеризують різні аспекти зміни соціальної відповідальності підприємств.

На наш погляд, наведені методики оцінки соціальної відповідальності підприємств агропродовольчої сфери мають низку недоліків:

1. кількісна оцінка соціальної активності підприємств, в тому числі по відношенню до соціального захисту працівників, не завжди адекватно відображає характеристики різних сторін їх соціальної діяльності;

2. якісний індекс не відображає масштаб соціальної відповідальності, так як не має загального індексу. Наприклад, всі ознаки можуть бути присутні в декількох підприємствах, але яка з них є найбільш відповідальною, методика відповіді не дає;

3. якісний індекс не враховує величину значення кожного показника в загальному індексі;

4. порівняння якісних показників буде не на користь малого і середнього бізнесу. Великий бізнес, монополії можуть виділяти масштабні бюджети на соціальні програми. Особливо великим монополіям надзвичайно важко бути соціально відповідальними внаслідок великої кількості зацікавлених осіб з різними інтересами, часто протилежними. Якраз збільшення кількості зацікавлених осіб знижує загальну соціальну відповідальність, на яку підприємство вимушене відповідати збільшенням соціальних інвестицій;

5. відсутній облік мети взаємодії з зацікавленими особами;

6. відсутні детальні показники якості взаємодії зі стейкхолдерами;
7. показники якості взаємодії знаходяться в прямій залежності від піар-потенціалу взаємодії, що необхідно враховувати при розрахунках;

8. інтегральні показники якості не розкривають суть інвестицій. Це проявляється в хаотичному інвестуванні в об'єкти соціального середовища. Іншими словами – немає алгоритму дій в соціальних інвестиціях: вони направляються в ті зацікавлені сторони, з якими взаємодія йде слабо, або тим, з ким взаємовідносини достатньо сильні і їх розвиток потребує подальшого інвестування.

Найбільш доступним і таким, що часто використовується методом оцінки соціально відповідальної поведінки підприємств є метод опитування зацікавлених сторін та інформація про їх діяльність в засобах масових інформацій. Соціальна активність підприємств може отримати об'єктивну оцінку зацікавлених сторін тільки при умові високого рівня інформаційної відкритості в галузі соціальних інвестицій. В протилежному випадку виникає ризик отримання неправильної або неповної інформації. Тому в теперішній час наростає інтерес з сторони бізнесу та інших зацікавлених сторін до аналізу інформаційної відкритості компаній в сфері соціальних інвестицій.

Для оцінки інформаційної відкритості підприємств в галузях соціальних інвестицій пропонується ввести показник інформаційної відкритості в галузі соціальних інвестицій. Величину показника можна визначити за формулою :

$$C_k(i) = \sum_{g=1}^m x_{gi} \alpha_{gk}, \quad (7)$$

де $C_k(i)$ - показник, який характеризує інформаційну відкритість в галузі соціальних інвестицій окремої компанії (i) у види діяльності k ;

m – кількість критеріїв :

x_{gi} - змінна, яка набирає значення 1, якщо g -й критерій присутній в i -ому підприємстві, і 0, якщо ця ознака відсутня;

α_{gk} - ваговий коефіцієнт, який визначає ефективність кожного критерію.

Для оцінки інформаційної відкритості підприємства в галузі соціальної інвестиції застосовуються наступні критерії :

- наявність корпоративного Інтернет-сайту;
- наявність інформації про соціальні інвестиції на Інтернет-сайті підприємства;
- наявність інформації про соціальні інвестиції в річному звіті підприємства;
- наявність окремого соціального рахунку підприємства.

Крім оцінки окремих підприємств за рівнем інформаційної відкритості в галузі соціальних інвестицій, можна оцінити інформаційну відкритість підприємств за видами економічної діяльності. Вибір підприємств за видами економічної діяльності можна проводити на основі максимального прибутку.

$$Dt(k) = \sum_{i=1}^n C_k(i), \quad (8)$$

де $Dt(k)$ - інформаційна відкритість підприємств в галузі соціальних інвестицій виду економічної діяльності (k);

n – кількість компаній.

Висновки з даного дослідження. Враховуючи вище викладене, можна констатувати, що до теперішнього часу відсутній єдиний підхід, який дозволяє об'єктивно оцінити рівень соціальної відповідальності різних підприємств і в реальній практиці дуже важко це зробити, враховуючи різнокаліберність і різноплановість самих підприємств агропродовольчої сфери. В той же час незаперечний є той факт, що в основі соціально відповідального бізнесу лежить успішний і динамічний розвиток виробничо-господарської діяльності конкретного підприємства. Саме це дає суспільству потрібний соціальний ефект у вигляді робочих місць, товарної маси, податкових поповнень бюджетів всіх рівнів і можливої реалізації додаткових соціальних програм. Саме це в кінцевому результаті забезпечує високі і стійкі темпи росту національної економіки в цілому.

Література

1. Кужель В.В. Очікуваний результат соціальної відповідальності бізнесу та його вплив на стратегічний розвиток економіки агропродовольчої сфери [Електронний ресурс] / В.В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3. – С. 58-61 – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>

2. Гришова І.Ю. Імплементція принципів соціально-орієнтованого бізнесу в площину економічного розвитку потенціалу харчових підприємств [Електронний ресурс] / І.Ю. Гришова, Т.С. Шабатура // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3. – С. 13-22. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>
3. Чирва О.Г. Становлення конкурентного середовища у регіональних соціально-економічних системах держави / О.Г. Чирва // Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»: науковий збірник / Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2011. – № 197. – С. 29–34.
4. Митяй О.В. Основні напрямки оцінки потенційних можливостей аграрних підприємств / О.В. Митяй // Вестник науки Тольяттинского государственного университета. – 2013. – № 4. – С. 48-58.
5. Черних О.В. Соціальний звіт як інструмент управління соціальною відповідальністю компанії / О.В. Черних // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 2 (5). – С. 203-205.
6. Ворона О.В. Методичні підходи до оцінки рівня соціальної відповідальності / О.В. Ворона // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 30. – С. 127-133.
7. Касьянова Н.В. Система оцінки соціальної та економічної ефективності промислового підприємства [Електронний ресурс] / Н.В. Касьянова // 36. наук. пр. Уманського державного аграрного університету. – 2008. – Ч. 2. – № 70. – Режим доступу: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=376>. – Назва з екрану.
8. Тарасенко І.О. Оцінка соціальної відповідальності бізнесу в управлінні сталим розвитком підприємства / І.О. Тарасенко // Маркетинг в Україні. – 2009. – № 5. – С. 54-60.
9. Юзик Л.О. Підходи до оцінки впливу КСВ на показники діяльності підприємства / Л.О. Юзик // Вісник Донецького університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Серія. Економічні науки. – 2010. – № 3. – С. 158-165.
10. Кушель В.В. Імунізація економіки агропродовольчої сфери в контексті реалізації принципів соціальної відповідальності бізнесу / В.В.Кушель // Економічний форум. – 2014. – № 3. – С. 17-22.

References

1. Kuzhel, V.V. (2014), "Expected result of social responsibility of business and its impact on the strategic development of the economy in the agroindustrial sphere", *Ekonomika: realii chasu. Naukovyi zhurnal*, no 3, pp. 58-61, available at: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>
2. Hryshova, I.Yu., Shabatura, T.S. (2014), "Implementation of the principles of socially oriented businesses in the plane of economic development potential of food enterprises", *Ekonomika: realii chasu. Naukovyi zhurnal*, no 3, pp. 13-22, available at: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>
3. Chyrva, O.H. (2011), "The formation of the competitive environment in the regional social and economic systems of the state", *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seria «Ekonomiczni nauky»: naukovyi zbirnyk. Cherkaskyi natsionalnyi universytet im. B. Khmelnytskoho*, no. 197, pp. 29–34.
4. Mytiai, O.V. (2013), "The main directions of assessing potential possibilities of agricultural enterprises", *Vestnyk nauky Tolyattynskoho hosudarstvennoho unyversyteta*, no 4, pp. 48-58.
5. Chernykh, O.V. (2011), "Social report as a management tool of the social responsibility of the company", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no 2 (5), pp. 203-205.
6. Vorona, O.V. (2010), "Methodological approaches to assessing the level of social responsibility", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, no 30, pp. 127-133.
7. Kasianova, N.V. (2008), "Evaluation system of social and economic efficiency of the industrial enterprise", *Zb. nauk. pr. Umanskoho derzhavnoho ahrarnoho universytetu*, part 2, no 70, available at: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=376>. – Title from the screen.
8. Tarasenko, I.O. (2009), "Assessment of social responsibility of business in the management of sustainable enterprise development", *Marketynh v Ukraini*, no 5, pp. 54-60.
9. Yuzyk, L.O. (2010), "Approaches to assessing the impact CSR on performance indicators of the enterprise", *Visnyk Donetskoho universytetu ekonomiky i torhivli im. M. Tuhon-Baranovskoho, Seria. Ekonomiczni nauky*, no 3, pp. 158-165.
10. Kuzhel, V.V. (2014), "Immunization of the economy of the agroindustrial sphere in the context of implementing the principles of corporate social responsibility", *Ekonomicnyi forum*, no 3, pp. 17-22.

УДК 331.108.23.007

Чернишова Л.І.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту
Переяслова М.А.,
Одеський національний політехнічний університет

КАДРОВЕ УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ

Chernyshova L.I.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of management
Pereiaslova M.A.,
Odessa National Politechnical University

PERSONNEL MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF ORGANIZATIONAL RESTRUCTURING

Постановка проблеми. Прагнення до інноваційного розвитку будь-якої організації вимагає подолання використання застарілих методів управління, пошук новітніх підходів роботи з будь-якими ресурсами підприємства, які сприятимуть зміцненню конкурентоспроможних позицій підприємства, виходу на нові ринки, підвищенню ефективності діяльності, зростанню продуктивності праці, реалізації творчого потенціалу персоналу. Коли в організації проходять якісь зміни, особливо, якщо такі зміни мають глобальний характер, в першу чергу це зачіпає людські ресурси організації. А отже вимагає ретельно виважених управлінських рішень в даній галузі як на тактичному рівні, так і стратегічному та підвищує вимоги до всієї кадрової роботи. Остання, в рамках організаційної оптимізації підприємства, повинна зробити структуру організації гнучкішою та такою, яка б відповідала сучасним потребам ринку. Таким чином, процес управління кадрами повинен займати провідні позиції при розгляданні питання реструктуризації підприємства, максимально забезпечуючи його.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організації кадрової роботи на сучасних підприємствах приділена увага багатьох провідних як вітчизняних, так і закордонних науковців, зокрема Балабанової Л.В., Весніна В.Р., Кібанова А.Я., Крушельницької О.В., Сардак О.В., Шьокіна Г.В. [1-5] та ін. Проте в роботах вказаних авторів основний наголос приділяється управлінню кадрами та трудовим потенціалом в стандартних умовах функціонування, без врахування необхідності організаційних перетворень.

Необхідність врахування кадрових аспектів під час реструктуризації відмічалася Кондратьєвим В.В. та Красновою В.Б. [6], Калмиковою О.Ю та Симоновим С.В. [7], Даниленко С.В. [8], Аістовою М.Д. [9], Отенко І.П. [10] та ін. Але дослідження багатьох авторів пов'язані більшою мірою із з'ясуванням опору організаційним змінам та розробкою стратегічних заходів щодо реструктуризації у кадровій сфері. Так, С.В. Даниленко звернув увагу на необхідність управління кадровою безпекою в умовах реструктуризації, наголосивши, що кадрові зміни в цей час значно «...впливають на рівень економічної безпеки підприємства за рахунок загроз, спричинених слабкою організацією системи управління персоналом та системи навчання, неефективною системою мотивації, ... невідповідністю кваліфікації працівників вимогам до них, орієнтацією на вирішення внутрішніх тактичних завдань, відсутністю або слабкою корпоративною політикою, неякісною перевіркою кандидатів для приймання на роботу» [10, с. 147]. О.Ю. Калмиковою та іншими розглядаються питання психологічних аспектів, а саме управління конфліктами під час реструктуризації [7].

Однак, не дивлячись на те, що багато хто з науковців досліджував проблематику реструктуризації, типи реструктуризації та взагалі управління персоналом, питання керівництва кадрами безпосередньо в критичних умовах залишається актуальним та відкритим як для вітчизняних підприємств, так і для закордонних, оскільки сучасні економічні умови спонукають більшість з них швидко підлаштовуватися під оточуючі зміни.

Постановка завдання. Метою статті є визначення та аналіз дій керівництва в умовах реструктуризації, дослідження впливу прийнятих управлінських рішень на роботу кадрів та виявлення наслідків, які супроводжуватимуть ці рішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, реструктуризація на відміну від реорганізації та реформування представляє собою комплексну оптимізацію системи функціонування підприємства відповідно до вимог зовнішнього оточення та стратегії його розвитку, сприяє принциповому поліпшенню управління, підвищенню ефективності та конкурентоспроможності виробництва і випуску продукції на базі сучасних підходів до управління, у тому числі методології управління якістю, реінжинірингу бізнес-процесів, інформаційних технологій і систем. Отже, процес

реструктуризації є надзвичайно важливим та ефективним важелем впливу на подальший розвиток організації.

Для успішного його проведення потрібно гармонійне поєднання всіх аспектів діяльності підприємства, а саме вдосконалення системи управління, фінансово-економічної політики організації, її операційної діяльності, системи маркетингу та збуту, управління кадрами. Саме останній визначений компонент зачіпає усі елементи механізму проведення реструктуризації та забезпечує формування якісних організаційних бізнес-процесів, спрямованих на зміну структури підприємства. Це, в свою чергу, призводить до змін в процесі управління кадрами організації та досконалої уваги керівництва в рамках організаційної реструктуризації.

Як визначає В.І. Тоцький, управлінська, або організаційна, реструктуризація охоплює заходи з удосконалення або зміни організаційної структури підприємства, адаптації персоналу для роботи в нових економічних умовах [11]. Організаційна складова включає різноманітні інструменти взаємозв'язку й взаємодії всіх працівників підприємства між собою. Найважливішими з них є виробнича та загальна структура підприємства, організаційна структура управління, різноманітні регламенти (положення, посадові інструкції), організаційна культура тощо. Недооцінка ролі організаційного фактора може суттєво вплинути на перебіг реструктуризації підприємства. Завдяки організаційному чиннику кожний працівник реально включається в процес реструктуризації, а налагодження ефективної взаємодії між співробітниками створює умови для послідовної реалізації обґрунтованих програм реструктуризації.

Зміни, які відбуватимуться під час організаційної реструктуризації часто є більш важливими, ніж модернізація основних активів. Успішне проникнення на нові ринки вимагає не лише відповідної ефективності виробництва, але й приділення уваги якості, обслуговуванню, інноваціям, продуктивній диференціації та ринковій сегментації. Це дозволяє виділити наступні ключові аспекти організаційної реструктуризації:

- децентралізація підприємства, створення різних центрів відповідальності, як окремих бізнес-одиниць в моделі реструктуризації;
- запровадження нових комбінованих методів управління як організацією, так і кадровим складом, які насамперед базуватимуться на створенні та впровадженні оновленої системи менеджменту;
- оптимізація чисельності працюючих;
- навчання та перекваліфікація персоналу;
- розробка та впровадження схем підвищення мотивації праці [11];
- застосування нових організаційних форм, які підвищують гнучкість підприємства та суттєво знижують витрати на керування.

Кадрова перебудова, яка супроводжує організаційну реструктуризацію характеризується кількісною і якісною складовою. Перша пов'язана зі зміною потреби підприємства в персоналі в процесі реструктуризації (звільнення та змінення персоналу). Персонал доводиться звільняти через падіння обсягів виробництва, припинення випуску застарілих видів продукції, небажання певної групи працівників враховувати труднощі реструктуризації, опір змінам, що відбуваються. Але юридично це не завжди є актуальними та правильними діями, оскільки реорганізація не може бути підставою для розривання трудових договорів з робітниками. Безумовно, на цьому етапі розвитку підприємства потрібно зрозуміти, хто із співробітників є найбільш слабкими, або ж не налаштованими на проведення змін. З такими працівниками, швидше за все, все ж таки доведеться розлучитися. Але з іншими обов'язково потрібно створити команду, яка сприятиме ґрунтовній та комплексній реструктуризації. Можливо запровадити навчання фахівців, які прагнуть залишитися, у відповідності з тими напрямками, які планується розвивати, якщо їм бракуватиме певних аспектів професійного досвіду. При відборі найбільш підходящих кадрів можна:

- скласти список людей, які є найбільш придатними кандидатами на членство в команді: володіють потрібними інноваційними навичками (з погляду налагодження необхідних організаційних бізнес-процесів і змісту нової роботи), відповідними особливостями особистості та необхідним рівнем самомотивації, щоб допомогти команді добитися успіху;
- обрати найбільш важливих для роботи осіб, з якими доведеться взаємодіяти протягом усього періоду реструктуризаційних перетворень;
- визначити кандидатів з оптимальним поєднанням необхідних навичок в питаннях змісту роботи і створення необхідних процесів, з одного боку, і зовнішніх зв'язків - з іншого.

Але, всі вищеприписані заходи це лише половина успіху. Велике значення має політика управління, яку керівник обере не тільки в умовах звичайної праці, а й в умовах змін, тобто підвищеного стресу.

В контексті організаційної реструктуризації розробка кадрової політики зазвичай покладається на вище керівництво організації та кадрову службу. В табл. 1 проаналізований взаємозв'язок кадрової політики і реструктуризації та імовірні наслідки для підприємства.

Таблиця 1

Взаємозв'язок типу кадрової політики та реструктуризації

Тип кадрової політики	Вплив типу кадрової політики на реструктуризацію	Наслідки кадрової політики
Пасивна	Даний тип кадрової політики негативно вплине на процес реструктуризації. Адже, коли підприємство знаходиться у складній та стресовій ситуації, керівництво має швидко та адекватно реагувати на будь які зміни та прораховувати наслідки прийнятих рішень.	З тої причини, що керівництво не має чіткого плану щодо дій персоналу, а отже не має чіткого завдання для кожного з працівників, це призведе до нерозуміння між підлеглими та керівниками, а це в свою чергу негативно вплине на процес реструктуризації.
Реактивна	Ця політика здійснює контроль за симптомами негативного стану в роботі з персоналом, причинами і ситуацією розвитку кризового стану. Під час реструктуризації це є доречно та ефективно, оскільки якщо керівництво передбачає та прораховує свої кроки, що це не може негативно вплинути на розвиток подій. Кадрова служба має засоби діагностики ситуації, а за необхідності надає екстрену допомогу.	З огляду на те, що труднощі можливі при середньостроковому прогнозуванні, це не є позитивним фактором, але тільки якщо передбачається комплексна реструктуризація. При плануванні швидких перетворень, які триватимуть до 1 року, ця політика абсолютно сприятлива та прийнятна.
Превентивна	Кадрова служба має засоби діагностики персоналу та прогнози кадрової ситуації на середньостроковий період, а керівництво, отримав цю інформацію, не має засобів впливу на неї. А це недоречно при реструктуризації підприємства. Потрібен прогноз імовірності безвідмовної роботи команди.	Недолік цієї політики - відсутність цільових кадрових програм. Вона буде задовільною для реструктурованого підприємства, якщо керівництво знайде засоби впливу на кадри.
Активна - раціональна	Така кадрова політика передбачає стрімкі дії по відношенню до впливу на організаційну ситуацію. Керівництво має прогнози та засоби впливу на процес структурних змін, що позитивно вплине на подальшу діяльність організації, адже реструктуризація передбачає чітке розуміння ситуації та наслідків прийнятих рішень. Антикризові кадрові програми, регулювання та моніторинг їх виконання відповідно до внутрішньої та зовнішньої ситуації, розроблені кадровою службою, дозволяють стрімко впроваджувати реструктуризаційні перетворення.	Це найбільш вдала кадрова політика не тільки для реструктуризації, а й для виходу з кризового стану. Така політика передбачає чіткі завдання та чітке їх виконання. А це призведе до. Якісні програми кадрової роботи з альтернативними варіантами їх реалізації в різних ситуаціях призведуть до успішного проведення запланованих заходів в обхід організаційного опору.
Активна – авантюристична	Така політика не підходить для реструктуризації підприємства. Тому що відпускати ситуацію і просто сподіватись на краще недоречно та невиправдано. Процес реструктуризації має бути поетапним та зрозумілим кожному працівникові. Вони мають виконувати поставлені завдання для досягнення загальної мети. Плани будуються на емоціональних мало аргументованих заходах без попереднього та всебічного розгляду, а при різних змінах ситуації на ринку виявляється нездатність швидкого здійснення перенавчання персоналу для роботи в нових умовах, або залучення із зовнішніх джерел.	Процес реструктуризації буде проходити у стані абсолютного хаосу та невизначеності. Прийняття рішень не будуть прораховані та прогнозувати наслідки таких рішень буде неможливо.

Джерело: розроблено авторами

Якщо реструктуризація передбачає злиття, репрофілювання або інші кардинальні заходи, то насамперед політика керівництва має бути відкритою і конкретною. Тобто персонал повинен розуміти, чого їм чекати від майбутніх змін. У даній ситуації можна використовувати і превентивну, і реактивну, і активну кадрову політику. Паралельно слід здійснювати фінансову реструктуризацію, яка передбачає забезпечення подальшого функціонування підприємства. При цій формі реструктуризації пропонується використовувати превентивну або знов ж таки активну кадрову політику. При цьому керівництво повинно знайти способи впливу на своїх працівників та пояснити, що конкретно від них чекають.

В умовах організаційної реструктуризації найоптимальнішою є активна – раціональна політика, але її формування та впровадження значною мірою залежить від стану та розвитку кадрової служби на підприємстві, наявності фахівців, здатнихчасно діагностувати рівень та місце структурних перетворень, впроваджувати відповідні засоби впливу на них, замотивувати до змін та реструктуризації. Безумовно, перш ніж займатися кадровою політикою, необхідно чітко зрозуміти, якими будуть стратегічні напрямки подальшого розвитку підприємства, які зміни відбудуться в бізнес-процесах, чим будуть займатися люди та які вимоги будуть поставлені до їх професійних навичок та здібностей. Зрозумівши стратегію і визначивши місце, а також функції працівників, необхідно визначити найбільш цінних працівників, уникнути їх «втечі» шляхом роз'яснення ситуації, знаходження альтернатив, донесення до співробітників їх нових перспектив і завдань, втримання їх на ключових позиціях. Помилкові рішення, особливо якщо це пов'язано з скороченням персоналу може завдати величезної шкоди, підірвавши репутацію підприємства, як ділового партнера і як привабливого

роботодавця. Можна порекомендувати наступні кроки, які допоможуть керівництву, по-перше, запобігти витрат під час реструктуризації, а по-друге, не здійснити паніки серед робітників:

1) призупинити набір нових працівників. Якщо виникає потреба у тому чи іншому спеціалісті, краще скористатися перекваліфікацією або внутрішньою ротацією;

2) призначати на ключові посади робітників, які добре знають процес роботи організації зсередини, творчі, креативні, комунікабельні, мають лідерські здібності та можуть докладно пояснити персоналу їх завдання та необхідність структурних змін;

3) ввести систему щоденних (або щотижневих) звітів. Це сприятиме легшому контролю за процесом змін;

4) розширити коло питань та рішень, які структурні менеджери можуть приймати самостійно;

5) надавати прозору та відкриту інформацію щодо положення підприємства на тому чи іншому етапі реструктуризації;

6) залучення висококваліфікованого персоналу у процеси реструктуризації в рамках або відповідних функціональних підрозділів підприємства, або спеціально створюваних проектно-орієнтованих команд.

Отже, реструктуризація підприємства вимагає від керівника підходу з погляду майбутніх перспектив організації. Він повинен розглядати зміни з урахуванням довгострокових грошових потоків. Його функція – визначення сегментів, які підлягають реструктуризації (підприємство або окремих його сектор), прийняття стратегічних управлінських рішень, розробка спеціального «пакету» дій, які необхідно провести, їх оцінка та координація всього процесу перетворень. Але не слід забувати, що, не дивлячись на наявність суттєвих напрацювань в даній сфері, будь-яка оцінка несе в собі значну частку суб'єктивізму за рахунок неоднозначності впливу багатьох факторів на майбутню вартість бізнесу.

Роль структурних менеджерів в реструктуризаційних змінах – розподіл, грамотне пояснення завдань та контроль за їх виконанням. Вчасно реагувати на будь-які зміни, швидко приймати рішення у форс-мажорних умовах та пристосовувати задану стратегію змін до змін навколишнього середовища – їх ключова функція.

У свою чергу чітке та оперативне, професійне виконання поставлених завдань, регулярна звітність, здатність працювати у команді у непередбачуваних ситуаціях – це головне завдання робітників в процесі реструктуризації. Адже будь-які зміни можуть призвести як до позитивного, так і до негативного результату, про що вони повинні бути повідомлені заздалегідь.

Будь-які зміни – це ризик. Так само і реструктуризація. Серед безлічі факторів, що супроводжують її, особливо актуальними є ризики, реалізація яких у стані не тільки звести нанівець закладені цілі реструктуризації, але і завдати серйозні неприємності. На наш погляд, слід виділити наступні ризики у кадровому управлінні під час реструктуризації:

- *ризик 1.* Перше з чим може зіштовхнутися керівник – це ризик неправильного вибору методу реструктуризації, який визначається залежно від стратегії, цілей і стану організації. Перед тим, як визначати метод реструктуризації, необхідно провести детальний аналіз підприємства, визначити слабкі та сильні сторони кадрового складу організації, діагностувати проблемні місця, імовірність людського опору до змін;

- *ризик 2.* Ризик передчасної оцінки результатів. Дуже часто короткострокові позитивні результати сприймаються персоналом як остаточні. У такому випадку слід детально їх аналізувати, роз'яснювати, аби не зупинитися на досягнутому результаті.

- *ризик 3.* Ризик недостачі кваліфікованих кадрів. Цю ситуацію краще змінювати не звільненням персоналу та набором нових робітників, а проведенням семінарів або перекваліфікацією та ротацією.

- *ризик 4.* Відсутність мотивації персоналу. У такому випадку керівник зобов'язаний проводити відкриту політику. Люди повинні чітко знати, що відбувається на підприємстві, а управлінський кадровий склад повинен заряджати енергією і доносити до кожного робітника його значимість та важливість для підприємства у даний період. Загальні збори, обговорення ситуації та вислуховування ідей допоможуть налагодити контакт між вищим керівництвом та персоналом.

Висновки з даного дослідження. Аналізуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що одним з чинників, який дозволяє підприємствам не втрачати конкурентоспроможність та залишатися прибутковими в сучасному економічному просторі є здатність їх персоналу до швидкої адаптації до масштабних організаційних перетворень, пов'язаних з динамічними зовнішніми процесами та внутрішніми можливостями. Головне завдання кожного керівника, по перше, завжди пам'ятати, що звільнення робітників – це не реструктуризація, а примарна уява якихось змін. По друге, за можливістю уникати використовувати крайні заходи, тобто звільнення, та дуже ретельно підходити до відбору кандидатів при прийомі на роботу. Керівник має обрати оптимальний тип кадрової політики, проаналізувати всі її недоліки та ризики. На наш погляд, такою є активна кадрова політика, яка дозволяє керівнику чітко слідкувати за ситуацією в організації, миттєво реагувати на зміни та приймати рішення.

Лише за рахунок детально підготовленої та якісно впровадженої програми кадрових дій можливо досягти створення стійких конкурентних переваг та підвищити рівень успішності у довгостроковій перспективі. Нам бачиться, що пропонувані правильно організовані кроки допоможуть

не тільки скоротити терміни реалізації реорганізаційних нововведень і втрати від них, але й піднімуть організацію на якісно новий рівень розвитку. Отже, головним завданням кадрового управління в умовах реструктуризації визначено покращення взаємодій між вищим керівництвом та рядовими співробітниками для досягнення загальної мети. Добре організована робота з кадрами - одна з основних умов досягнення успіху.

Література

1. Балабанова Л.В. Управління персоналом : підручник / Л.В. Балабанова, О.В. Сардак. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 468 с.
2. Веснин В.Р. Практический менеджмент персонала: пособие по кадровой работе / В.Р. Веснин. – М. : Юрист, 2001. – 496 с.
3. Кибанов А.Я. Управление персоналом организации: учебн. / А.Я. Кибанов. – 4-е изд., доп. и перераб. – М. : ИНФРА-М, 2010. – 695 с.
4. Крушеницька О.В. Управління персоналом : навч. посіб. / О.В. Крушеницька, Д.П. Мельничук. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Кондор, 2008. – 308 с.
5. Щокін Г.В. Основи кадрового менеджменту : підр. / Г.В. Щокін. – К. : МАУП, 2004. – 280 с.
6. Кондратьев В.В. Реструктуризация управления компаний: 17-модульная программа для менеджеров „Управление развитием организации”. Модуль – 6. / В.В. Кондратьев, В.Б. Краснова. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 240 с.
7. Калмыкова О.Ю. Профилактика и управление конфликтами в организации в период реструктуризации / О.Ю. Калмыкова, С.В. Симонов, А.В. Гагаринский. – Кадровик. Кадровый менеджмент. – № 10. – 2010. – С. 48–57.
8. Даниленко С.В. Підходи до управління кадровою безпекою підприємства в ході реструктуризації / С.В. Даниленко. – Проблеми економіки. – № 4. – 2012. – С. 146-150.
9. Аистова М.Д. Реструктуризация предприятий: вопросы управления. стратегии, координация структурных параметров, снижение сопротивления преобразованиям / М.Д. Аистова. – М. : Альпина Пабlishер, 2002. – 287 с.
10. Отенко И.П. Организационно-экономический механизм реструктуризации предприятия. Научное издание / И.П. Отенко, Н.А. Москаленко. – Харьков: Изд. ХНЭУ, 2005. – 216 с.
11. Тоцький В.І. Організаційний розвиток підприємства : навч. посіб. [Електронний ресурс] / В.І. Тоцький, В.В. Лаврененко. – К. : КНЕУ, 2005. – 247 с. – Режим доступу: <http://library.if.ua/books/28.html>.

References

1. Balabanova, L.V. and Sardak, O.V. (2011), *Upravlinnia personalom* [Personnel Management], textbook, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 468 p.
2. Vesnin, V.R. (2001), *Prakticheskii menedzhment personala* [Practical management of personnel], Yurist", Moskov, Russia, 496 p.
3. Kibanov, A.Ya. (2010), *Upravleniye personalom organizatsii* [Management the organization personnel], textbook, INFRA-M, Moscow, Russia, 695 p.
4. Krushenytska, O.V. and Melnychuk, D.P. (2008), *Upravlinnia personalom* [management of the personnel], tutorial, Condor, Kyiv, Ukraine, 308 p.
5. Shchokin H.V. (2004), *Osnovy kadrovoho menedzhmentu* [Fundamentals of human resource management], textbook AIDP, Kyiv, Ukraine, 280 p.
6. Kondrat'yev, V.V., Krasnova, V.B. (2000), *Restrukturizatsiya upravleniya kompaniy: 17-modul'naya programma dlya menedzherov „Upravleniye razvitiyem organizatsii* [Restructuring of the management company: 17-modular program for managers "Management of development organizations], INFRA-M, M.: 240 p.
7. Kalmykova, O.YU., Simonov, S.V., Gagarinskiy, A.V. (2010), "Prevention and conflict management in the organization of the period of restrukturyzation", *Kadrovik. Kadrovyy menedzhment*, no. 10, pp. 48–57.
8. Danilenko, S.V. (2012), "Approaches to the management of personnel security company during restructuring", *Problemy ekonomiky*, no. 4, pp. 146-150.
9. Aistova, M.D. (2002), *Restrukturizatsiya predpriyatiy: voprosy upravleniya. strategii, koordinatsiya strukturnykh parametrov, snizheniye soprotivleniya preobrazovaniyam* [Restructuryzation enterprises: Questions management. Strategy, coordination strukture parameters, reducing resistance transformation], Alpina Pablisher, Moscow, Russia, 287 p.
10. Otenko, I.P. and Moskalenko, N.A. (2005), *Organizatsionno-ekonomicheskii mekhanizm restrukturizatsii predpriyatiya* [Organizational-economic mechanism of restrukturyzation company], textbook, Izd. KHNEU, Kharkiv, Ukraine, 216 p.
11. Totskyi, V.I., Lavrenenko, V.V. (2005), *Orhanizatsiynyi rozvytok pidpriemstva* [Organizational development of enterprise], tutorial, available at : <http://library.if.ua/books/28.html>.

УДК 005.95/96

Майстер Л.А.,
аспірант*

Хмельницький національний університет

**МОНІТОРИНГ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ В
МЕХАНІЗМІ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ**Maister L.A.,
graduate student
Khmelnytsky National University**STAFF'S PERFORMANCE MONITORING IN THE MECHANISM OF
INCREASING ITS COMPETITIVENESS**

Постановка проблеми. В умовах сучасного високодинамічного розвитку зовнішнього економічного середовища поряд з наростанням внутрішньо економічних проблем, перед вітчизняними суб'єктами господарювання постає необхідність підвищення рівня конкурентоспроможності, особливо конкурентоспроможності персоналу. З огляду на це, особливу увагу в механізмі підвищення конкурентоспроможності персоналу підприємств слід приділяти відстеженню результатів діяльності персоналу на засадах моніторингу з метою прийняття вчасних, якісних та адекватних управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам і питанням становлення та розвитку оцінки результатів діяльності персоналу велика увага приділена в роботах таких вчених та практиків, як А.М. Гізатулін, Ю.М. Барський, Т.Г. Кицак, Е. Г. Наумик, О. Новікова, О. Пархомчук, І.І. Поліщук, М. В. Саган, О.В. Соловйов та ін. В той же час потребують системного дослідження питання моніторингу результатів діяльності персоналу підприємства.

Постановка завдання. Традиційні методи збирання даних про результати діяльності персоналу вже не задовольняють потреби практики управління. Необхідно запровадити на кожному підприємстві систему моніторингу результативності праці, яка б створила нову інформаційну базу для прийняття управлінських рішень у сфері підвищення конкурентоспроможності персоналу. Саме тому, метою даного дослідження є характеристика процесів моніторингу результатів діяльності персоналу, як механізму підвищення його конкурентоспроможності, для запровадження на кожному підприємстві системи моніторингу результативності праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній науковій літературі існують різні підходи до визначення моніторингу. Найбільш поширене визначення цього поняття – це «постійне спостереження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або первісним припущенням – спостереження, оцінювання й прогнозування стану довкілля у зв'язку з діяльністю людини» [5]. Разом з тим регулярний моніторинг результатів, ефективності, результативності послуг або програм розуміється як вимірювання результатів [6]. Моніторинг трактують і як систематичне збирання та обробку інформації, що може бути використана для покращення процесу прийняття рішення.

Сутність моніторингу у рамках управління результативністю полягає в забезпеченні ефективного та своєчасного зворотного зв'язку, який відбувається протягом періоду оцінювання діяльності. Такий моніторинг дає можливість службовцям з'ясувати, чи добре вони працюють, та визначити сфери, які потребують корекції діяльності для досягнення запланованих результатів [8].

Таким чином, моніторинг результатів діяльності персоналу полягає у зборі, вивченні та підготовці інформації для прийняття і аналізу рішень відносно підвищення конкурентоспроможності працівників на різних рівнях управління.

З нашої точки зору, моніторинг результатів діяльності персоналу має стати одним із основних складових елементів механізму підвищення конкурентоспроможності персоналу підприємства, оскільки він дозволить здійснювати безперервне спостереження за результативністю діяльності працівників усіх категорій, отримувати оперативну інформацію про її зміни та, на її основі, приймати ефективні управлінські рішення в системі забезпечення належного рівня конкурентоспроможності працівників підприємства.

Головною метою пропонованого моніторингу має стати збір, вивчення та підготовка інформації для прийняття й аналізу рішень відносно результативності діяльності персоналу всіх категорій. Визначено дві основні особливості процесу збору і обробки інформації, які має враховувати

* Науковий керівник: Нижник В.М. – д.е.н., професор

моніторинг результатів діяльності персоналу: цільова направленість інформаційних процесів і максимальна об'єктивність отримуваних висновків на кожній стадії обробки даних.

Таким чином, моніторинг результатів трудової діяльності персоналу має орієнтуватися на оцінювання характеристик результатів праці, рівня досягнення цілей діяльності. Структурну схему моніторингу результатів діяльності персоналу підприємства в механізмі підвищення його конкурентоспроможності представимо на рис. 1.

Слід відзначити, що науковці пропонують різні підходи до виділення етапів моніторингу: від спрощеного підходу з виділенням трьох етапів [2] до максимально розширеного з виділенням шести [3] і більше етапів. З нашої точки зору, на увагу заслуговує спрощений підхід, за яким виділяються три етапи моніторингового процесу. З цієї точки зору, основними етапами реалізації моніторингу результатів діяльності персоналу підприємства можна визначити наступні: планування; проведення збору і обробки інформації; оцінки (контролю) результатів моніторингу.

Етап планування необхідний для того, щоб визначити зобов'язання кожного окремого працівника (певних категорій працівників), окреслити план дій, встановити часові рамки та визначити рівень відповідальності, плановий результат діяльності. Крім того, важливим завданням даного етапу є встановлення мети і основних цілей моніторингу, серед яких, зокрема, може бути не лише встановлення динаміки результативності діяльності працівників тих чи інших категорій, але і виявлення факторів негативного впливу на результати праці, визначення актуальних напрямів мотивації персоналу та інших чинників покращення результатів трудової діяльності.

На етапі планування мають визначатися предмет моніторингу, його основні виконавці, форми звітності та ін. Щодо предмету моніторингу, то, на думку І. І. Поліщук, оцінка результатів роботи персоналу має проводитися за такими напрямками: виконання планів робіт (терміни, якість) та досягнення поставлених цілей [7, с. 300].

Однак, з нашої точки зору, до вказаного переліку варто додати також і характеристики результатів праці та особистих якостей працівників, використання яких в процесі моніторингу дозволить виявляти основні фактори впливу на результативність діяльності працівників того чи іншого структурного підрозділу, відділу та ін.

Для отримання достовірної інформації в процесі здійснення моніторингу результатів діяльності персоналу необхідно точно й об'єктивно виділити показники, за якими проводитиметься оцінка, визначити методи та критерії оцінювання.

Критерії оцінки персоналу – це основні вимоги, яким повинен відповідати працівник [7, с. 301]. Такі критерії можуть характеризувати як загальні моменти, рівнозначні для всіх працівників організації, так і специфічні норми праці та поведінки для конкретного робочого місця чи конкретної посади.

Варто відзначити, що критерії оцінювання на підприємстві мають встановлюватися відповідно до стратегічних цілей розвитку, а також відповідно до цілей моніторингу в механізмі підвищення конкурентоспроможності персоналу. Крім того, вибір критеріїв оцінювання має здійснюватися у відповідності до видів робіт, які виконуються на кожному робочому місці. Такий підхід дозволить максимально ефективно підходити до оцінювання результатів діяльності кожного працівника і, як наслідок, дозволить приймати виважені рішення в питаннях підвищення конкурентоспроможності окремих груп працівників чи конкретних посадових осіб.

Встановлення критеріїв оцінювання результатів діяльності персоналу на підприємстві має проявлятися у виборі оптимальної кількості показників (еталонів) оцінювання різних якостей працівника, його діяльності, результатів праці. Варто відзначити, що на підприємствах доцільно розробляти класифікацію критеріїв оцінки залежно від посади, яку займає той чи інший працівник, що дозволить підвищити об'єктивність оцінювання.

Як вже зазначалося, для отримання достовірної інформації необхідно точно і об'єктивно виділити показники, за якими проводитиметься оцінка результатів діяльності працівників різних категорій. Окремі науковці [1] пропонують здійснювати оцінку результативності роботи персоналу на основі: показників, що визначають результати праці; показників, що характеризують персонал та показників використання робочого часу.

Однак, наведений перелік показників має доповнюватися з урахуванням специфіки діяльності підприємства, наявних категорій працівників та їх посадових обов'язків. Тобто, при впровадженні моніторингу результатів діяльності персоналу в механізмі підвищення його конкурентоспроможності питання вибору показників оцінки набуватимуть особливої ваги.

Вибір показників залежатиме і від методу оцінювання, що застосовуватиметься підприємством. У практиці сучасних підприємств для оцінки результатів діяльності персоналу використовуються різні методи, як традиційні (метод бальної оцінки, ранжування, порівняння з еталоном та ін.), так і нетрадиційні (атестація, оцінка за ключовими показниками ефективності діяльності та ін.). Від правильного вибору методу оцінки залежить успішність моніторингу, а, отже, й ефективність рішень в системі підвищення конкурентоспроможності персоналу, які прийматимуться за його результатами. Саме тому, доцільним при моніторингу результатів діяльності персоналу буде застосування комплексу методів або ж розробленої на їх основі комплексної методики оцінювання результатів діяльності

працівників. При цьому, підприємство може використовувати як уже розроблені методики, так і сформувати власну, яка б ґрунтувалася на специфічних цілях моніторингу та враховувала б особливості діяльності тієї чи іншої категорії персоналу.

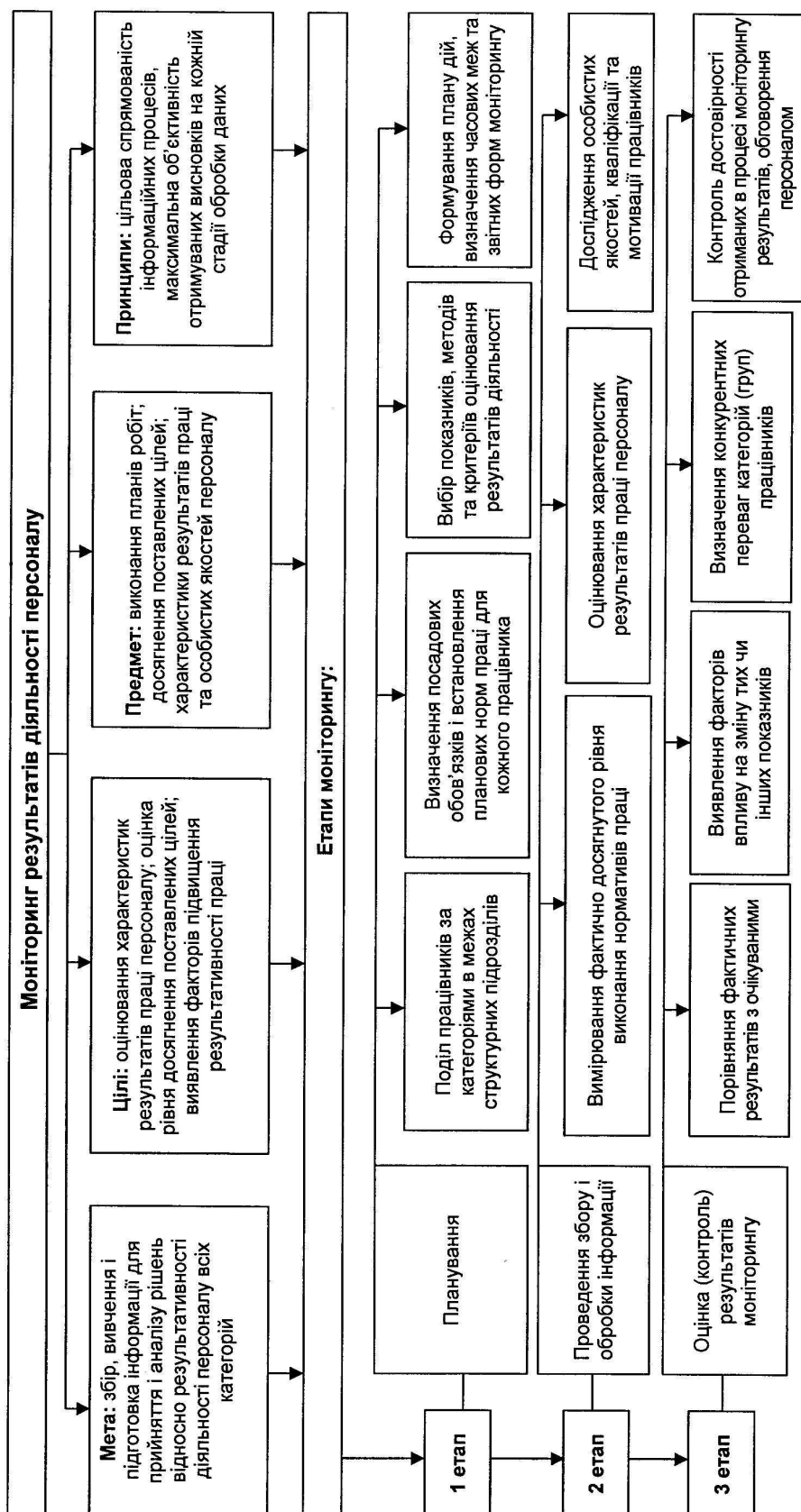

Рис. 1. Структурна схема моніторингу результатів діяльності персоналу в механізмі підвищення його конкурентоспроможності

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

Наступним етапом процесу моніторингу результатів діяльності персоналу підприємства є власне вимірювання фактично досягнутого рівня виконання нормативів (стандартів) праці, оцінювання характеристик процесу та результатів праці персоналу, а також дослідження особистих якостей, кваліфікації та мотивації працівників. На даному етапі за допомогою обраних методів (розроблених методик) здійснюється збір та обробка інформації щодо визначених показників за встановленими критеріями. Тобто, на цьому етапі відбувається власне оцінювання результатів діяльності персоналу підприємства.

Останнім етапом реалізації моніторингу результатів діяльності персоналу в механізмі підвищення його конкурентоспроможності є оцінка та контроль результатів моніторингу. Оцінка (інтерпретація) результатів необхідна для:

- формування висновків і узагальнень щодо динаміки результативності праці як кожного окремого працівника, так і цілого структурного підрозділу, всього персоналу в цілому;
- встановлення та аналіз причин відхилень фактично отриманих показників від очікуваних значень, стандартів, нормативів;
- встановлення місця, яке займає окремий виконавець серед співробітників за своїми здобутками або невдачами;
- визначення факторів впливу на показники результативності діяльності окремо для кожного працівника, групи працівників, підприємства в цілому;
- встановлення конкурентних переваг за окремими працівниками та групами персоналу;
- визначення шляхів, напрямів роботи, заходів в механізмі підвищення конкурентоспроможності персоналу підприємства на основі отриманих результатів моніторингу.

Слід відзначити, що обов'язково на даному етапі має здійснюватися контроль, оскільки він базується на зворотному зв'язку попередніх етапів з працівниками та передбачає обов'язкове обговорення результатів оцінювання з персоналом. Результати моніторингу мають обов'язково доводитися до відома працівників для забезпечення їм можливості усвідомлення наявних у них проблем та подальшого нарощування існуючих конкурентних переваг.

Таким чином, проведення моніторингу результатів діяльності персоналу створює передумови для ефективного управління не лише результативністю його діяльності, але і рівнем його конкурентоспроможності та забезпечує встановлення шляхів і напрямів її підвищення.

Висновки з даного дослідження. Важливим засобом в механізмі підвищення конкурентоспроможності персоналу підприємств має стати моніторинг результатів діяльності працівників. Проведення моніторингу результатів діяльності персоналу дозволить отримати оперативну інформацію про стан і якість трудових процесів, на підставі якої з'явиться можливість ефективно та результативно провадити зміни та корегувати напрями та цілі нарощування конкурентних переваг персоналу.

Подальші наукові розробки з даної тематики мають відбуватися у напрямі розробки практичних моделей моніторингу результатів діяльності персоналу.

Література

1. Барський Ю.М. Формування сучасної системи трудових показників / Ю.М. Барський, М.В. Саган // Економічний форум. – 2013. – № 4. – С. 17–23.
2. Гізатулін А. Особливості розробки системи моніторингу трудових ресурсів на підприємстві / А. Гізатулін, О. Новікова // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2012. – Вип. 2 (7). – С. 146–154.
3. Доронина М.С. Управление мотивацией : научное пособие / М.С. Доронина, Е.Г. Наумик, О.В. Соловьев. – Х. : ХНЭУ, 2006. – 240 с.
4. Кицак Т.Г. Моніторинг соціально-трудової сфери як інструмент регулювання і вдосконалення процесу соціально-трудових відносин на підприємстві / Т.Г. Кицак // Вісник Технологічного університету Поділля. Економічні науки. – 2004. – № 6. – С. 229–232.
5. Крисин Л.П. Толковый словарь иноязычных слов / Л.П. Крисин. – М. : ЭКСМО, 2007. – 944 с.
6. Пархомчук О. Деякі обмеження вимірювання результатів діяльності в суспільному управлінні та їх подолання / О. Пархомчук. – 2000. – Вип. 3 (6). – С. – 156–164.
7. Поліщук І.І. Впровадження системи оцінки персоналу з метою ефективного управління персоналом організації / І.І. Поліщук // Економіка Крима. – 2013. – № 1 (42). – С. 299–304.
8. Performance Appraisal Handbook, – U.S.Department of the Interior's performance management policy. – Режим доступу : <http://www.doi.gov/hrm/guidance/370dm430hndbk.pdf>

References

1. Barskyi, Yu.M. and Sahan, M.V. (2013), "The formation of labor indicators'modern system", *Ekonomichnyy forum*, no. 4, pp. 17–23.

2. Hizatulin, A. and Novikova, O. (2012), "Peculiarities of developing human resources monitoring system in the enterprise", *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*, iss. 2(7), pp. 146–154.
3. Doronina, M.S., Naumyk, E.H. and Solovev, O.V. (2006), *Upravlenye motyvatsiyey* [Motivation management], tutorial, KHNEU, Kharkiv, Ukraine.
4. Kitsak, T.H. (2004), "Monitoring of the social and labor sphere as an instrument of regulation and improving industrial relations at the enterprise", *Visnyk Tekhnolohichnoho universytetu Podillia. Ekonomichni nauky*, no. 6, pp. 229–232.
5. Krisin, L.P. (2007), *Tolkovyy slovar inoyazychnykh slov* [Explanatory dictionary of foreign words], EKSMO, Moskva, Russia.
6. Parkhomchuk, O. (2000), "Some limitations of performance measurement in public management and overcoming them", *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. pr.*, Iss. 3(6), pp. 156–164.
7. Polishchuk, I.I. (2013), "Implementation of personnel evaluation for effective HR at organization", *Ekonomika Kryma*, no. 1(42), pp. 299–304.
8. Performance Appraisal Handbook (2012), – U.S.Department of the Interior's performance management policy, available at: <http://doi.gov/hrm/guidance/370dm430hndbk.pdf>

МАРКЕТИНГ І РИНКОВІ ВІДНОСИНИ

УДК 631.11:658.81

Варченко О.М.,
д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів та кредиту
Білоцерківський національний аграрний університет

ЛОГІСТИЧНА ІНФРАСТРУКТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Varchenko O.M.,
dr.sc.(econ.), professor, head of department of finance and credit
Bila Tserkva National Agrarian University

LOGISTICS INFRASTRUCTURE AS INSTRUMENT OF COMPETITIVE DEVELOPMENT OF THE AGRARIAN ENTERPRISES

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку економічних виробничих систем, активізації конкурентної боротьби на ринку товарів та послуг все більшого значення набуває логістика, і зокрема, розвиток логістичної інфраструктури. Оскільки саме функціонування останньої здатне забезпечити той неперервний ланцюг, по якому протікатимуть всі необхідні логістичні операції з матеріальними потоками. Логістична інфраструктура відіграє базову роль у формуванні та розвитку ринкових відносин, тому її дослідження є особливо актуальним в сучасних умовах. Адже, раціонально побудована логістична інфраструктура дозволить знизити витрати суб'єктів господарювання на транспортування, зберігання, розподіл, розмитнення та інші логістичні послуги та, таким чином, задовольнити потреби населення у необхідних благах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Механізм функціонування та управління логістичною інфраструктурою аграрних підприємств є найменш дослідженою проблемою в галузі логістики. Проблеми обґрунтування понятійного апарату процесу руху товарів та його основні складові в їхньому взаємозв'язку розглядалися в працях таких відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, як В.В. Апопій, Д. Бауерсокс, П.П. Борщевський, О. Бурдяк, С.І. Дорогунцов, Є.В. Крикавський, О.В. Неборачко, М. Окландер, Р.Р. Ларіна, Л.Г. Чернюк, М.І. Фащевський та інші. Проте, малодослідженими залишаються питання сутності логістичної інфраструктури аграрних підприємств, її стан та механізми управління.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних та практичних засад формування логістичної інфраструктури аграрних підприємств в Україні та розробки пропозиції щодо їх перспективного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування логістичної інфраструктури та на її основі організованого товароруку сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства є об'єктивною необхідністю для вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Це пояснюється двома групами чинників, перша з яких пов'язана із забезпечення продовольчої безпеки країни, підвищенням конкурентоспроможності товаровиробників та продукції, а друга – з глобалізацією світової економіки, вступом України до СОТ, розвитком міждержавних і міжрегіональних зв'язків.

Обов'язковою умовою розвитку збутової інфраструктури має стати посилення ролі держави на основі використання теорії систем, сутність якої полягає у розгляді інфраструктури в єдності всіх її частин, що пов'язані із зовнішнім середовищем сільськогосподарських підприємств. Основними принципами системного управління розвитком збутової інфраструктури слід вважати: відмову від рішень дискретних задач і перехід до моделі використання бізнес-процесів, тобто до процесного підходу; наявність прямого та зворотного зв'язку між ними.

Системний підхід повинен базуватися на таких положеннях: одночасне перетворення раніше створених елементів збутової інфраструктури та формування нових складових, які принципово відрізняються від традиційних; забезпечення упорядкування та спеціалізації підприємств й організацій; диверсифікація торгово-посередницької, зовнішньоекономічної й інформаційної інфраструктури; збалансованості розвитку окремих підсистем та елементів.

У концептуальному плані на найближчу перспективу доцільно виділити кілька важливих

напрямів розвитку збутової інфраструктури ринку: посилення державного контролю над безпекою та якістю продукції, пов'язане із перекладанням відповідальності за ці показники на товаровиробників; запровадження соціальної типології та моніторингу груп споживачів сільськогосподарської продукції, що сприяє обґрунтуванню моделей раціоналізації товароруку; активізація міжрегіональної та міжнародної співпраці, розробка заходів щодо просування вітчизняної продукції на зовнішні ринки; на рівні сільськогосподарських підприємств удосконалення товароруку продукції сприятиме впровадженню на них систем оптимізованого планування для управління ланцюгами поставок.

Особливістю сільськогосподарської продукції є те, що її необхідно реалізувати в короткі проміжки часу, що має враховувати збутова інфраструктура. Відповідно до класифікаційних ознак товарного та інфраструктури агропродовольчого ринку доцільно провести групування елементів збутової інфраструктури, яка у свою чергу є складовою інфраструктури агропродовольчого ринку [1, с. 38].

До першої групи відносять торгово-посередницькі й торгово-розподільчі організації. До торгово-посередницьких входять оптові та оптово-роздрібні ринки агропродовольчої продукції; сільськогосподарські кооперативні ринки, магазини роздрібної торгівлі; товаровиробники сільськогосподарської продукції та продовольства; кіоски, палатки, лотки; торгові автомати; підприємства громадського харчування; пересувна торгівля і т.д. До торгово-розподільчих організацій віднесено товарні біржі; торгові дома; виставки; аукціони; дилерські, брокерські організації та фірми; споживчі спілки; торгово-промислові палати; продовольчі корпорації; постачальницько-збутові та споживчі кооперативи.

До другої групи входять організації з надання послуг – транспортно-експедиторські компанії; прокатні організації; спеціалізовані сервісні центри; організації, що надають в оренду нерухомість; склади; підприємства системи зв'язку; підприємства з надання транспортних послуг. До складу організацій з ресурсного забезпечення віднесено організації з трудового забезпечення (біржі праці, комітети із зайнятості населення; навчальні заклади у сфері професійної освіти; кадрові й рекрутингові агентства); фінансові організації (комерційні банки, страхові компанії, кредитні кооперативи). Дорожня система представлена всіма видами доріг. До організацій з матеріально-технічного забезпечення належать підприємства сфери постачання паливно-мастильними матеріалами; підприємства енерго- і газопостачання.

Третя група об'єднує інформаційні служби й аналітичні організації – це виставки, рекламні агентства, інформаційно-довідкові служби, логістичні та маркетингові центри. До складу контролюючих організацій входять податкові інспекції, інспекції по торгівлі, митні служби, юридичні організації, організації по захисту прав споживачів.

Збутова (логістична) інфраструктура агропродовольчого ринку – це комплекс підприємств торговельно-посередницької сфери діяльності, що забезпечують умови для оптимізації процесу руху сільськогосподарської продукції та продовольства з урахуванням інтересів учасників ринку [2, с. 147].

Чинниками формування збутової інфраструктури агропродовольчого ринку є: ринкові відносини та форми господарювання у сільському господарстві; поглиблення світової співпраці із зарубіжними країнами; інвестиції в будівництво підприємств інфраструктурного сектору, короткі терміни окупності фінансових вкладень; розвиток підприємницького сектору та комерційні відносини в аграрній економіці; створення умов для забезпечення продовольчої безпеки країни.

Нині в Україні система оптової та роздрібної торгівлі складається переважно із суб'єктів приватної власності. Розвиток їх інфраструктури в кращому випадку здійснюється на основі маркетингових досліджень та логістики, але частіше носить довільний характер із переважанням історично розміщених об'єктів інфраструктури. Проблемним залишається ефективне поєднання транспортної інфраструктури, сучасних енергоефективних складських та торгівельних площ із дотриманням санітарних норм і загального контролю безпеки сільськогосподарської продукції. Питання соціального аспекту розміщення об'єктів інфраструктури приватними суб'єктами практично не розглядається, це носить об'єктивний характер [3].

За даними регіонів, загальна площа складів зі зберігання овочів в Україні становить майже 729 тис. м² місткістю 552 тис. т, у т.ч. із холодильним обладнанням – 123,2 тис. тон. Потреба в додаткових складах становить 105,1 тис. м² місткістю 104,5 тис. т, у тому числі із холодильним обладнанням – 53,2 тис. тон. Зазначимо, що нині будується площа складів обсягом майже 31 тис. м² місткістю до 40 тис. т, у т.ч. з холодильним обладнанням – 24 тис. тонн переважно у АР Крим, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Миколаївській, Рівненській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Черкаській та Чернігівській областях. Географічне розміщення овочесховищ в Україні представлено на рис. 1.

Аналіз ринку овочів в Україні свідчить про те, що нині діє система стихійного гуртового продажу овочів. Маркетинговий ланцюжок: «виробник – оптовик – роздрібний продавець – споживач» перевантажений великою кількістю посередників, що значною мірою впливає на підвищення цін на овочеві культури. Зв'язки між виробником, оптовим і роздрібним покупцем нестабільні, мають безсистемний та епізодичний характер. Внаслідок цього доходи посередників перевищують доходи виробників майже у 1,5–2 рази. В Україні тільки розпочався період створення системи крупнооптової торгівлі, у тому числі через організовані оптові ринки.

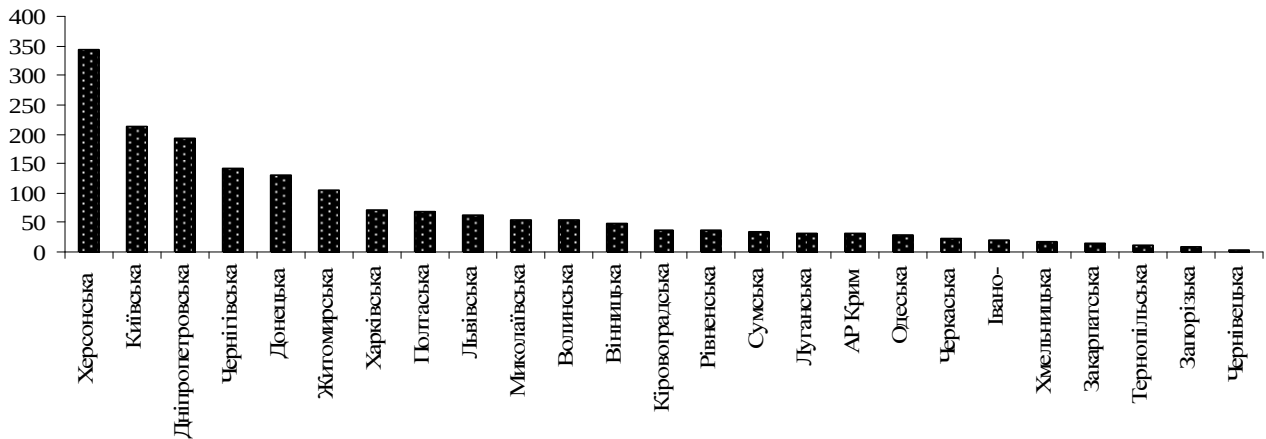

Рис. 1. Потужності овочесховищ в Україні, тис. т

Джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України.

Велику частку обсягів закупівлі худоби та птиці від господарств населення крім представників переробних підприємств здійснюють комерційні посередники. Існуюча система заготівлі не дозволяє отримати високу ціну через відсутність повної інформації про рівень закупівельних цін в регіоні, про види державної підтримки, що поширюються також на господарства населення, які реалізують худобу на переробку. Тому господарства населення недоотримують велику частину коштів за реалізовану продукцію, а прибутки осідають у кишенях посередників.

Заготівля молока у господарствах населення здійснюється через заготівельні пункти, які досить розвинуті, але проблемним є наявність спеціального обладнання, зокрема холодильного та лабораторного. Також низьке поширення об'єднання господарств населення у кооперативи не дозволяє їм повною мірою захищати свої інтереси перед переробними підприємствами щодо установа рівня закупівельних цін та інших умов взаєморозрахунків.

Найбільш ефективним напрямом збуту сільськогосподарської продукції є реалізація сільській споживчій кооперації. Здійснення споживчою кооперацією функцій із збуту продукції і зокрема виробленої індивідуальними виробниками, органічно поєднується з потребами сільських жителів. На ринку сільськогосподарської сировини і продовольства споживча кооперація виступає і як посередник, і як споживач. Як посередники окремі підприємства, споживчі товариства, споживспілки об'єднують процеси виробництва та споживання, через заготівлі реалізується суспільний продукт, який створено в агроформуваннях, ОСГ, а також та продукція, яка створена природою, вторинна сировина.

Процес обміну суттєво впливає на виробництво, постійно взаємодіє з іншими елементами відтворення. Через заготівельну діяльність як посередник, який організує обмін, споживчі товариства, їх спілки органічно поєднані з виробництвом сільськогосподарської продукції й її споживанням. Здійснюючи збір інформації, яка необхідна для планування та спрощення обміну, встановлюючи контакти, стимулюючи збут, фінансуючи функціонування каналу реалізації продукції, приймаючи на себе ризик за товари, заготівлі безпосередньо впливають на стан всього аграрного сектору країни.

Заготівельні підприємства здійсненням процесу закупівлі та реалізації сільськогосподарської продукції сприяють вивільненню коштів, витрачених на її виробництво, а також реалізують новостворену вартість. Вони надають послуги агроформуванням, господарствам своїх пайовиків з доведенням їх продукції до торговельних і промислових підприємств. Одночасно вони надають послуги останнім із забезпечення їх сировиною та матеріалами для виробництва продукції. Праця робітників споживчої кооперації, які безпосередньо здійснюють процес купівлі – продажу сільськогосподарської продукції та сировини, не створює нової споживчої вартості, не збільшує її. Але ця праця забезпечує безпосередньо процес обміну. За допомогою цієї праці частина чистого доходу, який створюється у сфері матеріального виробництва, передається системі споживчої кооперації як плата виробників сільськогосподарської продукції за послуги з її реалізації.

Крім того, окремі підприємства, споживчі товариства, споживспілки виконують в каналі реалізації сільськогосподарської продукції та сировини частину функцій з просування її до споживачів: товаропросування, зберігання, доопрацювання, комплектування відвантажувальних партій. Вони володіють потужною матеріально-технічною базою, яка характеризується узагальнюючими показниками складської площі та місткостей для зберігання продукції (табл. 1).

Наведені розрахунки дають підставу стверджувати, що при загальній тенденції зменшення складської площі підприємств оптової торгівлі, зокрема, у райспоживспілках, відбуваються позитивні зрушення у низовій ланці, а саме у споживтовариствах. Водночас розширюється площа спеціалізованих складів з торгівлі госптоварами, лісовими та будівельними матеріалами.

Таблиця 1

Показники наявності складської мережі у системі споживчої кооперації України, тис. м²

Типи складів	Наявність на			Відхилення (+,-) 2012 р. від	
	2010	2011	2012	2010	2011
Площа загально товарних складів	289,5	255,1	249,3	-40,2	-5,8
у тому числі:					
у райспоживспілках і райспоживтовариствах	117,8	105,5	97,2	-20,6	-8,3
у обласних і республіканських споживспілках	159,9	136,9	138,0	-21,9	1,1
у споживтовариствах (без районних)	11,8	12,7	14,1	2,3	1,4
Площа складів з торгівлі госптоварами, лісовими та будівельними матеріалами	23,5	23,4	24,4	0,9	1,0

Джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України

Окрім того, в системі споживчої кооперації України створені значні обсяги місткостей для зберігання продовольства на підприємствах оптової торгівлі (табл. 2).

Таблиця 2

Показники наявності місткостей для зберігання продуктів харчування в системі споживчої кооперації України, тис. т

Типи сховищ	Наявність на			Відхилення (+,-) 2012 р. від	
	2010	2011	2012	2010	2011
Овочекартоплесховища	65,1	53,8	51,0	-14,1	-2,8
Фруктосховища	6,0	3,7	2,7	-3,3	-1,0
Склади - холодильники з машинним охолодженням	12,7	11,5	11,3	-1,4	-0,2
Стационарні холодильні камери у підприємствах торгівлі, громадського харчування	2,4	2,0	1,8	-0,6	-0,2

Джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України

Дані таблиці 2 дозволяють зробити висновок щодо зменшення місткостей для зберігання, зокрема: місткостей овочекартоплесховищ, які за період аналізу скоротилися на 14,1 тис.т, або на 21,7%; фруктосховища на 3,3 тис.т, або на 55,0%.

Необхідність розвитку заготівельної діяльності споживчої кооперації зумовлена тим, що підприємства системи знаходяться в сільській місцевості тобто безпосередньо в місцях виробництва сільськогосподарської продукції, де значна частина пайовиків мають індивідуальні, або фермерські господарства, займаються збиранням дикорослої та лікарської сировини. Це створює можливість для поповнення товарних ресурсів системи за рахунок закупівлі цієї продукції, її переробки та виробництва товарів. Зростає частка сільськогосподарської продукції, яка закуплена споживчою кооперацією та використовується в самій системі й реалізується нею у роздрібній мережі. Тобто заготівлі є важливим джерелом сировини для власних переробних підприємств системи та джерелом поповнення товарних ресурсів власної торговельної мережі [4, с. 149].

Протягом останніх десяти років обсяги заготівель сільськогосподарських продуктів і сировини істотно зменшились (табл. 3).

Таблиця 3

Заготівлі окремих видів сільськогосподарської продукції споживчою кооперацією України

Види продукції	Од. виміру	1998 р.	2006 р.	2012 р.	2012 р. у % до 1998 р.
М'ясо і м'ясопродукти	тис. т	41,7	23,8	18,6	44,6
Яйця	млн. шт.	30,5	51,0	35,4	116,1
Цукор	тис. т	10,8	6,3	4,2	38,9
Хлібопродукти	тис. т	146,1	99,5	65,4	44,8
Картопля	тис. т	51,4	16,3	11,4	22,2
Овочі	тис. т	34,2	24,0	16,1	47,1
Фрукти і ягоди	тис. т	18,5	27,0	17,8	96,2

Джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України

Із таблиці 3 видно, що порівняно з 1998 р. знизились обсяги заготівель більшості видів

сільгосппродукції. Найбільш різке зниження спостерігається по картоплі (на 77,8%) та м'ясопродуктах (на 55,4%). За останні 10 років заготівлі цукру, хлібопродуктів і овочів зменшилися наполовину. Динаміка структури реалізації по каналах збуту свідчить, що зменшується частка традиційних напрямків поставок заготівельним організаціям, водночас частка реалізації сільгосппродукції на ринках, через фірмову торгівлю, ресторанне господарство, населенню в рахунок оплати праці різко зросли по всіх її видах.

На сьогодні позиції споживчої кооперації в збуті продукції господарств населення не задовольняють пайовиків споживчих товариств. Споживчі товариства часто відмовляються приймати окремі види продукції від пайовиків з причини відсутності коштів, звуженням ринків збуту, встановлюють закупівельні ціни нижчі за ринкові, затримують виплату коштів за здану сировину. Для власників особистих господарств, фермерів, інших агроформувань споживча кооперація може бути вигідним партнером, якому вони віддають перевагу як посереднику.

Скорочення заготівель продукції викликане як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами: скороченням обсягів виробництва сільгосппродукції в усіх категоріях господарств та розширенням свободи товаровиробників щодо розпорядження виробленою продукцією; зменшенням обсягу й асортименту державного замовлення на сільгосппродукцію, зниженням її планових поставок за межі України; низькою платоспроможністю населення та підприємств; підвищенням рівня самозабезпечення населення продуктами харчування; гострою нестачею фінансових ресурсів; виникненням і загостренням конкуренції на ринку сільгосппродукції з боку комерційних структур, неорганізованих посередників; високим рівнем податків, недостатньою державною підтримкою споживчої кооперації у розв'язанні соціальних проблем села [5]. Негативний вплив цих об'єктивних обставин посилили суб'єктивні фактори: неоперативність, повільна переорієнтація системи на ринкові відносини; недостатня увага кооперативних організацій до розвитку заготівель, нерозуміння пріоритетності їх у господарській діяльності та непристосованість до роботи в нових умовах; переважання адміністративних методів управління; незнання кон'юнктури ринку, недостатня активність у пошуку та освоєнні нових ринків збуту закупленої продукції; нестача обігових коштів заготівельних підприємств для розрахунку зі здавальниками сільгосппродукції, зниження можливості використання банківських кредитів через високі відсоткові ставки; відсутність гнучкої системи заготівельних цін і виваженої асортиментної політики; невідповідність чисельності працівників обсягам діяльності, інертність кадрів, відсутність ефективної системи їх матеріального стимулювання; невідповідність матеріально-технічної бази заготівель структурі і розміщенню ресурсів сільгосппродукції; слабка переорієнтація заготівельних підприємств щодо соціальної структури заготівель; певна невідповідність організаційних структур заготівель споживчої кооперації сучасним вимогам; безгосподарність та марнотратство, послаблення контролю за використанням фінансових ресурсів. Як зазначає Т. В. Григорова, «...у кооперативній системі виник парадокс: із одного боку, вона історично та економічно схильна до розвитку та удосконалення заготівель, має для цього всі умови, з іншого – відсутність досвіду господарювання в конкурентному середовищі зумовило здачу нею позицій у цій сфері» [6, с. 146].

Вважаємо, що з метою стимулювання здавання продукції, заготівельниками доцільно застосувати такі економічні важелі, як зустрічний продаж товарів підвищеного попиту, комбікормів, засобів малої механізації, що повинно стати важливим інструментом відносин за угодами у споживчій кооперації із здавальниками продукції. Лише за такої умови угоди з особистими селянськими господарствами на здавання продукції можуть перетворитися у дійсно важливий засіб розвитку закупівель сільгосппродукції у споживчій кооперації.

Практика свідчить, що в споживчій кооперації України такі можливості системи використовуються дуже повільно. У низці коопзаготпромів подвірні обходи господарств індивідуальних виробників сільгосппродукції проводяться формально, а в угодах не передбачається надання допомоги господарствам, а виділені під закупівлю товари для зустрічного продажу та комбікорми часто витрачаються не за призначенням. Окрім того, через тотальний дефіцит, асортимент товарів для зустрічного продажу надто вузький. Відтак і потенційно потужний важіль залучення додаткових продовольчих ресурсів на внутрішній ринок України практично не спрацьовує [7, с. 161].

У зв'язку із цим одним з інструментів активізації заготівельної діяльності системи, на нашу думку, має стати удосконалення організації закупівель в особистих підсобних господарствах, які виступають основним джерелом товарних ресурсів для організацій системи. Основу взаємозв'язків кооперативних організацій із особистими селянськими господарствами складає гарантія реалізації виробленої населенням продукції при наданні організаціями сільської споживчої кооперації зустрічної підтримки власників у виробництві цієї продукції за рахунок ресурсів організацій споживчої кооперації. Реалізація таких взаємозв'язків повинна забезпечуватися договірними відносинами заготівельних організацій із власниками особистих підсобних господарств, які передбачають взаємну заінтересованість і взаємовигідність сторін. В укладеному між сторонами договорі слід відображати обсяги та види продукції, яка закуповується у населення за договірними цінами, а також види та обсяги ресурсів виділених у порядку взаєморозрахунків [8, с. 40].

Організація договірних відносин з населенням повинна мати адресний характер, тобто кооперативні організації повинні укладати договір із кожним конкретним власником особистого

підсобного господарства. Це дозволить організаціям більш точно визначитися із обсягами закуповуваної сировини у населення та спланувати діяльність своїх переробних підприємств, а також попередньо визначити потребу в грошових коштах і продуктах переробки для здійснення взаєморозрахунків за сировину. Для населення забезпечення адресності договорів слугуватиме більш надійною гарантією збуту надлишків виробленої в особистих підсобних господарствах продукції за гроші або продукти на пільгових умовах.

Висновки з даного дослідження. Узагальнення результатів проведеного дослідження дало підстави зробити висновок про те, що розвиток оптової торгівлі продукцією, сировиною та продовольством на вітчизняному ринку в перспективі має передбачити структурну перебудову товароруку в напрямі формування організованих конкурентних каналів просування (розподілу) продукції від товаровиробників до кінцевих споживачів та освоєння нею нових прогресивних форм і механізмів торгівлі. Організована конкурентна система товароруку повинна сприяти скороченню ланцюгів і зниженню витрат обігу, підтримці стабільних ринкових цін, збереженню кількісних та якісних параметрів продукції та прискоренню часу її просування, можливості налагодженню податкового контролю над грошовими потоками та ін. Для цього у ланцюгу оптового збуту сільськогосподарської продукції має активізуватися роль товаровиробників.

Література

1. Молдаван Л.В. Організація сільськогосподарського ринку / Л.В. Молдаван // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2006. – Вип. 97. – С. 35-41.
2. Писаренко В.В. Особливості логістичних систем в сільському господарстві / В.В. Писаренко // Вісник ХНАУ. – 2012. – № 7. – С. 146–150.
3. Мороз О.Д. Методика оцінки передумов формування регіональних логістичних систем [Електронний ресурс] / О.Д. Мороз. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_36/Zmist/8PDF.pdf.
4. Проценко Н.М. Транспортна логістика у сільськогосподарських підприємствах: стан, проблеми / Н.М. Проценко // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. – 2013. – № 6. – С. 146-151.
5. Міценко Н.Г. Шляхи реалізації соціальної відповідальності споживчої кооперації на сільських територіях [Електронний ресурс] / Н.Г. Міценко. – Режим доступу: <http://trade.donduet.edu.ua/download/2012/33/Micenko.pdf>
6. Григорова Т.В. Кооперация: условия возникновения, сущность, перспективы развития / Т.В. Григорова. – Новосибирск: Сиб. ун-т потреб. кооп., 2007. – 232 с.
7. Пивоваров М.Г. Модель взаємодії логістичних концепцій досягнення конкурентоспроможності підприємства / М.Г. Пивоваров, О.М. Шаповалов // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – № 4. – С. 157-162.
8. Косарева Т.В. Аграрна логістика: сутність та багатоаспектність / Т.В. Косарева // Економіка АПК. – К. : ННЦ "Інститут аграрної економіки". – 2008. – № 10. – С. 37-43.

References

1. Moldavan, L.V. (2006), "The organization of the agricultural market", *Naukovyi visnyk Natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, Iss. 97, pp. 35-41.
2. Pysarenko, V.V. (2012), "Peculiarities of logistics systems in the agriculture", *Visnyk KhNAU*, no. 7, pp. 146–150.
3. Moroz, O.D. (2010), "Methods of assessing the prerequisites of forming regional logistics systems", available at: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_36/Zmist/8PDF.pdf.
4. Protsenko, N.M. (2013), "Transport logistics in agricultural enterprises: state, problems", *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu im. V.V. Dokuchaieva. Ser.: Ekonomichni nauky*, no. 6, pp. 146-151.
5. Mitsenko, N.H. (2012), "Ways for implementation of social responsibility of consumer cooperation in rural areas", available at: <http://trade.donduet.edu.ua/download/2012/33/Micenko.pdf>
6. Grihorova, T.V. (2007), *Kooperatsiya: usloviya vznikenoviya, sushchnost, perspektivy razvitiya* [Cooperation: conditions of occurrence, nature and prospects for development], Syb. un-t potreb. koop., Novosybyrsk, Russia, 232 p.
7. Pyvovarov, M.H., Shapovalov, O.M. (2009), "The model of interaction of logistic concepts for achieving the competitiveness of enterprises", *Derzhava ta rehiony. Serii: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, no. 4, pp. 157-162.
8. Kosareva, T.V. (2008), "Agricultural logistics: the nature and multidimensionality", *Ekonomika APK*, no. 10, pp. 37-43.

УДК 621.311

Дзяди́кевич Ю.В.,
д.т.н., професор кафедри економіки та
менеджменту природокористування

Гевко Б.Р.,
аспірант

Тернопільський національний економічний університет

ЕКОНОМІЯ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ЕНЕРГООЩАДЛИВИХ ДЖЕРЕЛ СВІТЛА

Dziadykevych Yu.V.,
dr.sc.(techn.), professor of economics and management
department of natural resources

Hevko B.R.,
graduate student
Ternopil National Economic University

ENERGY SAVINGS FOR GENERAL USE BY USING ENERGY SAVING SOURCES OF LIGHT

Постановка проблеми. У сфері житлово-комунального господарства (ЖКГ) і побуті широке застосування мають освітлювальні пристрої в яких джерелом світла є лампочки розжарювання, основним елементом яких є вольфрамова спіраль. Практика свідчить про те, що ресурс роботи електричних лампочок невисокий, що призводить до частой їх заміни, чим викликає певні незручності у мешканців.

Результати дослідження властивостей молібдену та вольфраму показали, що на їх фізико-механічні властивості впливають домішки проникнення (вуглець, азот, кисень), які знаходяться в глибині металу [1]. Під час нагрівання вольфраму домішки проникнення дифундують по границях зерен із глибини металевої основи до її поверхні. Це призводить до збільшення локальної концентрації елементів проникнення та утворення карбідних і нітридних сполук, внаслідок чого збільшується кількість мікротріщин в основному металі та відбувається руйнування вольфрамової спіралі. Особливо це яскраво проявляється під час роботи електричної лампочки в режимі вмикання і вимикання (нагрів-охолодження).

Оскільки недоліки лампочок із вольфрамовою ниткою розжарювання гальмують розвиток освітлювальних пристроїв і впливають на енергозбереження, то все це спонукало вчених й інженерів до розроблення таких нових джерел світла, які б не мали цих недоліків. Такі обставини зумовлюють актуальність проблеми економії електроенергії шляхом застосування енергоощадливих джерел світла.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі економії енергоресурсів присвячені роботи Ю.Т. Розумного [2], В.А. Макаренка [3], Ю.В. Продана і Б.С. Стогнія [4], М. Ковалко і О. Ковалко [5], Л.В. Примака і Л.Н. Чернишова [6]. Водночас економії електроенергії, що використовується для освітлення місць загального користування в сфері ЖКГ, приділена мала увага. Це зумовлює необхідність більш глибокого вивчення цієї проблеми.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз напрямків, які сприяють економії електроенергії в сфері ЖКГ і окреслення шляхів використання енергоощадливих джерел світла.

Виклад основного матеріалу дослідження. Попередньо проведені нами дослідження [7] показали, що для освітлення місць загального користування (сходові площадки, входи в під'їзди) у багатоквартирних будинках міста Тернополя протягом року витрачається велика кількість електричної енергії – майже 350 тис. кВт., внаслідок цього навантаження на внутрішньобудинкові електромережі є дуже великим. Отже, економія електроенергії в сфері ЖКГ є вельми актуальною проблемою.

Одним із напрямів, який сприяє економії електроенергії в місцях загального користування, є встановлення технічних пристроїв на сходових площадках і входах у під'їзди. Однак на їх роботу впливає людський чинник, внаслідок чого очікувана величина економії електроенергії загального користування є незначною. Більш ефективним способом економії електроенергії є застосування датчиків руху [8]. Практика свідчить, що для освітлення місць загального користування мешканці будинків використовують електролампочки потужністю від 60 до 100 Вт. У зимовий період (з листопада до березня місяця) вони світять більше 18 годин на добу [8]. Тривала робота джерела світла із вольфрамовою ниткою розжарювання, а також багаторазове їх вмикання і вимикання при використанні датчиків руху призводить до перегорання вольфрамової спіралі та виходу з ладу електролампочки, що спричиняє низку незручностей для мешканців міста.

Перспективним напрямком економії електроенергії загального користування в сфері ЖКГ для освітлення сходових площадок і входів у під'їзди можуть бути світлодіодні лампи (LED – лампи) [9]. Це енергозберігаючі світлотехнічні вироби, які працюють на основі світлодіодів (LED) підвищеної яскравості. Головним елементом кожного світлодіода є штучний напівпровідниковий кристал, який перетворює електричний струм у світло. У світлодіодах велика частина електроенергії перетворюється в світловий потік (втрати практично відсутні), оскільки напівпровідникові джерела світла не потребують нагрівання, на відміну від ламп розжарювання [10; 11]

Світлодіодна лампа – це найекономніше джерело світла, оскільки дозволяє економити до 90% електроенергії у порівнянні з використанням звичайних ламп розжарювання (рис. 1).

Рис.1. Зовнішній вигляд світлодіодних ламп

Джерело: [12]

Світлодіодні лампи порівняно з лампочками розжарювання мають такі переваги [13]:

- економно використовують електроенергію;
- ресурс роботи в 30 разів вищий, ніж електролампочок із W-ниткою розжарювання;
- малі розміри;
- безпека експлуатації;
- незначне тепловиділення;
- відсутність ультрафіолетового випромінювання;
- мале інфрачервоне випромінювання;
- безпечні та комфортні для очей;
- можна регулювати їх яскравість;

Основним недоліком світлодіодних ламп є їх висока ціна, яка приблизно в 50 разів вища, ніж у ламп розжарювання, а також вони потребують додаткового електронного вузла – джерела струму, оскільки для роботи світлодіоду необхідний номінальний робочий струм [14]. Ця обставина підвищує вартість лампи. Однак, необхідно зазначити, що світлодіодні лампочки мають високі світлотехнічні показники. Про це свідчать дані, приведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристики світлодіодних ламп і ламп розжарювання

Світлотехнічні показники	Типи ламп	
	Світлодіодна лампа 8 Вт.	Лампа розжарювання 60 Вт.
Джерело світла	Світлодіоди	Нитка розжарювання
Потужність лампи, Вт	8	60
Цоколь	E 27	E 27
Напруга живлення, В	12, 240, 220	220
Колірна температура, К	2000-11000	2700
Світловий потік, лм	680-920	710
Світлова ефективність, лм/Вт	85-110	12
Коефіцієнт корисної дії	0,9	1
Температура на поверхні корпусу, °С	Не вище 45	200
Температура експлуатації, °С	Від -30 до +40	Від -30 до +40
Ресурс безперервної роботи, год.	50000-100000	1000-3000
Гарантійний термін служби, міс.	18	-
Ціна, грн.	Від 23 до 160	2,5

Джерело: складено та розроблено авторами за даними [12-15]

Комплекс переваг світлодіодних ламп дав можливість визначити ефективність їх застосування як джерела світла для освітлення місць загального користування. Проведені розрахунки використання електроенергії світлодіодними лампами, представлені в таблиці 2, свідчать про те, що використання світлодіодних ламп як джерела освітлення сходових площадок і входів у під'їзди дозволить зекономити 298390,8 кВт електроенергії вартістю 171460,1 тис. грн. (за даними на 01.09.2014).

Все це дозволить зменшити навантаження на внутрішньобудинкові електромережі, а також сприятиме зменшенню квартплати мешканців будинків.

Таблиця 2

Споживання електричної енергії загального користування світлодіодною лампою і лампочкою розжарювання

Етап	Кількість спожитої електричної енергії		Економія електроенергії	
	лампа розжарювання, 60 Вт	світлодіодна лампа, 8 Вт	кВт	грн.*
I, кВт	147614,4	19681,9	127932,5	73 512
II, кВт	88021,9	11736,2	76285,7	43 835
III, кВт	50298,2	6706,4	43591,8	25 048,6
IV, кВт	58362,4	7781,6	50580,8	29 064,5
Разом	344296,9	45906,1	298390,8	171 460,1

Примітка: вартість 1 кВт електроенергії становить 0,54 грн.

Джерело: розроблено та складено авторами

Отже, світлодіодні лампи є енергоощадливим джерелом світла і можуть успішно використовуватись в сфері ЖКГ.

Водночас світлодіодні лампи можуть застосовуватися як окреме джерело світла, так і основним елементом світлотехнічних пристроїв. З метою запобігання можливих пошкоджень світлодіодних ламп приватне підприємство «Сіріус» [16] пропонує для освітлення місць загального користування застосовувати світлодіодний світильники 7Вт. Технічні характеристики світильника представлені в таблиці 3.

Конструкція світильника передбачає заміну світлодіодної лампи на звичайну лампу розжарювання, що розширює діапазон роботи світильника.

Результати досліджень застосування в сфері ЖКГ світлодіодного світильника потужністю 7 Вт наведені в табл. 4.

Таблиця 3

Технічні характеристики "Світлодіодний світильник для ЖКГ 7Вт"

Споживана потужність, Вт	7.1
Світловий потік, Лм	700
Напруга, В	220
Світлова віддача, Лм / Вт до	140
Температурний режим, С°	Від -40 до +55
Частота, Гц	50-60 Гц
Коефіцієнт потужності	0.98
Габарити Дх.Шх., мм	185/85
Маса, кг	0.8
Заміна	Лампа розжарювання 75 Вт
Індекс кольоропередачі, Ra (CRI)	>80
Ступінь захисту	IP 54-IP67
Гарантія	3 роки
Світлодіоди	CREE (США), Seoul Semiconductor (Корея)
Вартість, грн.	256

Джерело: складено та розроблено авторами за даними [16]

Таблиця 4

Споживання електричної енергії загального користування світлодіодною лампою та лампочкою розжарювання

Етап	Кількість спожитої електричної енергії		Економія електроенергії	
	лампа розжарювання, 60 Вт	світлодіодний світильник, 7 Вт	кВт	грн.*
I, кВт	147614,4	17164,4	130450	74 871,5
II, кВт	88021,9	10235,1	77786,8	44 645,6
III, кВт	50298,2	5848,6	44449,6	25 511,8
IV, кВт	58362,4	6786,3	51576,1	29 601,9
Разом	344296,9	40034,5	304262,4	174 630,8

Примітка: вартість 1 кВт електроенергії становить 0,54 грн.

Джерело: розроблено та складено авторами

Дані, приведені в табл. 4, свідчать про те, що застосування в сфері ЖКГ світлодіодного світильника потужністю 7 Вт дозволить зекономити за рік 304262,4 кВт електроенергії вартістю 174 630,8 тис. грн. та забезпечити своєчасне освітлення сходових площадок і входів у під'їзди, а також запобігатиме можливому пошкодженню лампи.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, економія електричної енергії загального користування в сфері ЖКГ є вельми актуальною проблемою, одним із напрямів якої є застосування енергоощадливих світлодіодних ламп або світлодіодних світильників.

Література

1. Дзядикевич Ю.В. Очищення тугоплавких металів від домішок проникнення / Ю.В. Дзядикевич, О.Д. Сміян, Р.М. Горбатюк // Доповіді національної академії наук України. – 1996. – № 8. – С. 98-104.
2. Розумний Ю.Т. Енергозбереження / Ю.Т. Розумний, В.Т. Заїка, Ю.В. Степаненко. – Дніпропетровськ. : НДУ. – 2008. – 164 с.
3. Макаренко В.А. Енергозбереження і поновлювальні енергоресурси – важливий шлях розвитку системи енергопостачання / В.А. Макаренко, О.Г. Гриб, О.І. Малєєв // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. – 2007. – № 11.-С. 38-48.
4. Енергетична безпека України: оцінка та напрямки забезпечення / За ред. Ю.В. Продана, Б.С. Стогнія. – К. : НТУУ. "КПІ", 2008. - 400 с.
5. Ковалко М. Розвинута енергетика-основа національної безпеки України / М. Ковалко, О. Ковалко. – К. : Бізнесполіресурс.-2009.-104с.
6. Енергозбереження в ЖКХ / Под ред. Л.В. Примака, Л.Н. Чернышова. – М. : Академический проект. Альма Матер. – 2011. – 622 с.
7. Дзядикевич Ю.В. Напрямки економії електроенергії в місцях загального користування житлово-комунального господарства / Ю.В. Дзядикевич, Б.Р. Гевко // Інноваційна економіка. – 2013. – № 3. – С. 11-15.
8. Дзядикевич Ю.В. Нові підходи до економії споживання електроенергії в сфері житлово-комунального господарства / Ю.В. Дзядикевич, Б.Р. Гевко // Матеріали наук.-техн. конференції "Актуальні задачі сучасних технологій". – Тернопіль. – 19-20 травня, 2012. – С. 250-251.
9. Кожушко Г.М. Проблеми переходу на освітлення житлових приміщень енергоекономічними джерелами світла: вартість, якість, безпека / Г.М. Кожушко, Ю.О. Басова // Світлолюкс. – 2008. – № 5. – С. 74-77; – № 6. – С. 76-78.
10. U.S. Energy Information Administration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eia.gov>.
11. Монастирський З.Я. Світлодіоди у світлотехніці: вартість, якість, завтра / З.Я. Монастирський // Світлолюкс. – 2009. – №3. – С. 26-31.
12. Інтернет магазин [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://rozetka.com.ua>.
13. Кожушко Г.М. Аналіз переваг та недоліків світлодіодних джерел світла / Г.М. Кожушко, Ю.О. Басова // Науковий вісник ПУСКУ (серія технічні науки). – 2008. – № (1) 28. – С. 8-11.
14. Боммель В. Лампы для прямой замены ламп накаливания и здоровье людей / Ваут ванн Боммель // Светлотехника. – 2011. – № 2. – С. 20-24.
15. Інтернет магазин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://electrostyle.com.ua>.
16. Інтернет магазин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.siriusone.net>.

Література

1. Dziadykevych, Yu.V., Smiian, O.D., Horbatiuk, R.M. (1996), "Purification of refractory metals from impurities of penetration", *Dopovidi natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, no 8, pp. 98-104.

2. Rozumny, Yu.T., Zaika, V.T., Stepanenko Yu.V. (2008), *Enerhosberezhenia* [Energy saving], NDU, Dnipropetrovsk, Ukraine, 164 p.
3. Makarenko, V.A., Hryb O.H., Malieiev, O.I. (2007), "Energy saving and renewable energy resources is an important way of the energy supply system development", *Energoberezhenie. Enerhetika. Enerhoaudit*, no 11, pp. 38-48.
4. Prodan, Yu.V., Stohnii, B.S. (2008), *Enerhetychna bezpeka Ukrainy: otsinka ta napriamky zabezpechennia* [Energy Security in Ukraine: assessment and directions of ensuring], NTUU, "KPI", Kyiv, Ukraine, 400 p.
5. Kovalko, M., Kovalko, O. (2009), *Rozvynuta enerhetyka – osnova natsionalnoi bezpeky Ukrainy* [Developed power engineering is the basis of national security in Ukraine], *Biznespolihresurs*, Kyiv, Ukraine, 104p.
6. Primak, L.V., Chernyshova, L.N. (2011), *Energoberezheniye v ZHKKH* [Energy saving in Housing and Municipal Economy], *Akademicheskii proyekt. Alma Mater*, Moscow, Russia, 622 p.
7. Dziadykevych, Yu.V., Hevko, B.R. (2013), "Directions of energy savings in public places of Housing and Municipal Economy", *Innovatsiina ekonomika*, no. 3, pp. 11-15.
8. Dziadykevych, Yu.V., Hevko, B.R. (2012), "New approaches for the consumption saving of electric power in the Housing and Municipal Economy", *Materialy nauk.-tekhn. konferentsii* [Proceedings of scientific-technical conference], *Aktualni zadachi suchasnykh tekhnolohiy* [Actual tasks of modern technologies], (Ternopil, 19-20 May), pp. 250-251.
9. Kozhushko, H.M., Basova, Yu.O. (2008), "Problems of transition to lighting of residential premises with energy serving light sources: cost, quality, safety", *SvitloLiuks*, no. 5, pp. 74-77; no. 6, pp. 76-78.
10. U.S. Energy Information Administration, available at: <http://eia.gov>.
11. Monastyrskiy, Z.Ya. (2009), "LEDs in illumination engineering: cost, quality, tomorrow", *SvitloLiuks*, no. 3, pp. 26-31.
12. Internet shop, available at: <http://rozetka.com.ua>.
13. Kozhushko, H.M., Basova, Yu.O. (2008), "Analysis of the advantages and disadvantages of LED sources of light", *Naukovyi visnyk PUSKU*, no. (1) 28, pp. 8-11.
14. Bommel, V. (2011), "Lamps for direct replacement of incandescent light bulbs and public health", *Svetotekhnika*, no. 2, pp. 20-24.
15. Internet shop, available at: <http://electrostyle.com.ua>.
16. Internet shop, available at: <http://siriusone.net>.

УДК 338.43.001.76:338.27

Гончаренко О.В.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії
та економіки сільського господарства
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ АГРОІННОВАЦІЙ: ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

Goncharenko O.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of department
of economic theory and agrarian economics
Dnepropetrovsk State Agrarian University

INSTITUTIONAL EFFECTIVENESS OF AGRICULTURAL INNOVATIONS: PROBLEMS OF ESTIMATION AND PREDICTION

Постановка проблеми. Інноваційний процес в агропромисловому виробництві є достатньо складним і диверсифікованим з багатьма взаємодіючими зовнішніми та внутрішніми чинниками, прямими та зворотними зв'язками. Тому оцінка інноваційного розвитку має виходити з виявлення обґрунтованих послідовних взаємозв'язків усіх елементів інноваційного процесу.

Низька інноваційна активність агровиробників, необхідність визначення чинників стимулювання інноваційного процесу в агропромисловому виробництві, пошук шляхів виходу з «інституціональної пастки», що склалася і перешкоджає інноваційному розвитку агропромислового виробництва, - зумовлює подальшу розробку методичного інструментарію для розв'язання зазначених проблем.

Інституціональна методологія в дослідженні агроінновацій надає більш повний спектр інструментів для вивчення еволюційної динаміки інституту та оцінювання його ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологію інституціоналізму в дослідженні економічних явищ і процесів використовували: Т. Веблен, В.Демент'єв [1], В. Маєвський [4], В. Макаров [5], В. Полтерович [10], Р. Нельсон, С. Уінтер [7], Й. Шумпетер [12]. В аграрній сфері елементи інституціонально-еволюційного аналізу використовували І. Костирко [3], П. Саблук, М. Малік, С. Тивончук, Л. Федулова, О. Шпикуляк [2; 6; 11].

Разом з тим, наявні проблеми розвитку аграрної сфери, необхідність визначення чинників активізації інноваційного розвитку агропромислового виробництва, відсутність єдиного методичного підходу в дослідженні інноваційного процесу та оцінці його результатів зумовлює подальше використання інституціонально-еволюційного аналізу для розв'язання зазначених проблем та формування інтегрального показника оцінки ефективності інституту агроінновацій.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз методичних підходів до оцінки ефективності інституту агроінновацій та обґрунтування складових інтегральної оцінки агроінновацій з позицій інституціональної методології.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах сьогодення фактично не існує єдиної методики оцінки ефективності інновацій чи ефективності інноваційного процесу в агропромисловому виробництві. Так на макрорівні для оцінки інноваційної діяльності використовуються окремі та комплексні показники оцінки нової продукції та технологій; оцінки інноваційної активності підприємств; оцінки впливу окремих факторів на інноваційне оновлення та ефективність діяльності підприємства в цілому. На мікрорівні сформувався окремий напрямок аналізу, пов'язаний з оцінкою ефективності інноваційних проектів. Достатньо розробленим постає напрямок аналізу, де визначається вплив інновацій на ефективність господарської діяльності підприємства (розрахунок порівняльно-аналітичних показників ефективності інноваційних проектів, аналіз взаємозв'язків між показниками ефективності інвестиційно-інноваційних проектів і показниками ефективності господарської діяльності підприємства, аналіз впливу інновацій на ефективність виробничої діяльності підприємства). Навіть існуючі методики вкрай складно використовувати при аналізі інновацій в агропромисловому виробництві, через те, що наявна статистична звітність не дозволяє дати кількісне вираження інноваційній діяльності агропромислових підприємств та її економічної ефективності, оскільки в офіційно опублікованих статистичних збірниках відсутні розділи, в яких були б представлені прямі показники, що характеризують інноваційну діяльність підприємств АПК.

В цьому контексті ускладнюється проведення міжнародних зіставлень і визначення рівня інноваційного розвитку агропромислового виробництва в цілому на тлі світових показників, адже це вимагає використання єдиних підходів і методик, які неможливо застосувати через невідповідність вітчизняної статистики інновацій міжнародним стандартам. Попри те, що органами державної статистики публікується досить широкий обсяг інформації про інновації в промисловості, існуюча система індикаторів і методів аналізу інноваційної діяльності не враховує особливості галузевих моделей інноваційних систем.

Оскільки тенденції розвитку інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві не знаходять відображення в існуючій системі статистики, то представляється можливим розглянути показники, які, на нашу думку, дозволять якнайповніше оцінити стан інноваційного процесу. Очевидно, що результативність інноваційного процесу можна оцінити тільки на основі використання певного комплексного показника, який би враховував такі складові аналізу: показники інноваційної діяльності підприємств: рівень інноваційної активності; рівень розвитку технологічних, організаційних і маркетингових інновацій; показники, що характеризують чисельність і склад організацій, які здійснюють інноваційну діяльність та види інноваційної діяльності: підприємства за видами інноваційної діяльності, за видами коопераційних зв'язків; показники обсягу і структури поточних і капітальних витрат на технологічні, організаційні, маркетингові інновації: витрати за видами інноваційної діяльності, за типами інновацій, за джерелами фінансування; показники, що характеризують обсяг інноваційних товарів, робіт, послуг: питома вага обсягу інноваційних товарів, робіт, послуг, показники новизни інноваційних товарів, робіт, послуг, показники експорту інноваційних товарів, робіт, послуг; показники результатів інноваційної діяльності та їх впливу на економічний розвиток: збільшення обсягу валової продукції, розширення асортименту товарів, робіт, послуг; розширення ринків збуту чи частки ринку; покращення якості товарів, робіт, послуг; збільшення зайнятості, удосконалення виробництва; показники технологічного обміну, які характеризують придбання і передачу нових технологій: кількість придбаних і переданих нових технологій; показники технологічного обміну за формами придбання чи передачі технологій; показники інтенсивності коопераційних зв'язків підприємств у сфері досліджень, розробок і інновацій; показники джерел інформації для інновацій за їх видами: внутрішні, ринкові, інституційні; показники організаційних і маркетингових інновацій.

Дана група показників відображає наявний стан інноваційного розвитку підприємств аграрної сфери, але не дозволяє виявити вплив інституціональних чинників на інноваційний процес і оцінити якісні зміни в розвитку агропромислового виробництва. Структурування аналізу за етапами інноваційного процесу не дозволяє інтегрувати складові оцінки в єдиний показник, що свідчив би про стан інноваційного розвитку саме агропромислового виробництва.

Виходячи з інституціональної методології та функціонального виразу інституту агроінновацій, вважаємо можливим в якості інтегрального показника інноваційного розвитку агропромислового

виробництва використовувати оцінку ефективності самого інституту агроінновацій. Виходячи з того, що інститут агроінновацій має забезпечувати реалізацію трьох функцій: стабілізуючої, адаптаційної, регулюючої, - пропонуємо оцінити ефективність їх виконання і на основі цього представити інтегральний показник ефективності інституту агроінновацій. Структурну схему його формування представлено на рис. 1. Так стабілізуюча функція спрямована на забезпечення наявного інноваційного процесу. Свідченням виконання даної функції має стати зростання частки підприємств, що впроваджують інновації, позитивна динаміка виробництва інноваційної продукції, зростання прибутків підприємств, зниження фондоємності і матеріалоємності продукції.

Рис. 1. Структурна схема формування інтегрального показника оцінки ефективності інституту агроінновацій

Джерело: розробка автора

В цьому контексті важливо проаналізувати, як запроваджені державою інструменти прямої та непрямої дії сприяли активізації інноваційного процесу. Для цього має бути проведений аналіз податкових інструментів стимулювання інновацій; ефективності реалізації проектів із створення та розвитку інноваційної інфраструктури; ефективності реалізації програм грошово-кредитного стимулювання агропромислового виробництва; ефективності реалізації програм інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

Фазифікація стану адаптаційних змін інституту агроінновацій може описуватись за шкалою «високий-середній-низький». Подібна оцінка може бути проведена лише на основі дослідження й оцінювання певної сукупності його складових, на основі чого й можна ідентифікувати стан адаптаційних можливостей інституту. Така сукупність повинна містити характеристики, які, з одного боку, відображають інституціональні впливи на агровиробників до створення інновацій та їх засвоєння, а з іншого – ефективність запроваджених інструментів і стимулів. Оцінка «роботи» механізму мінливості, що відповідає за реалізацію адаптаційної функції потребує аналізу всієї адаптаційної «роботи» механізму. Такий аналіз дозволить з'ясувати, як інститут агроінновацій здатний адаптувати формальні норми, запроваджені державою до неформальних умов функціонування інституту. Оскільки статистичні дані про результати адаптування формальних норм і їх дієвість відсутні, при проведенні такого аналізу можна використовувати дані експертних висновків.

Для оцінки регулюючої функції необхідно проаналізувати, як запроваджені державою інструменти прямої та непрямої дії сприяли активізації інноваційного процесу. Для цього необхідно надати оцінку податковим інструментам стимулювання інновацій; ефективності реалізації проектів із створення та розвитку інноваційної інфраструктури; ефективності реалізації програм грошово-кредитного стимулювання агропромислового виробництва; ефективності реалізації програм інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

Серед основних джерел інформації можна виділити використання державних коштів в рамках реалізації програм підтримки розвитку агропромислової сфери в межах певного регіону. Для такого аналізу скористуємось даними головного управління статистики у Дніпропетровській області [8, с. 1, 20, 21, 81, 82, 83; 9, с. 1, 20, 21, 81, 82, 83] та проаналізуємо обсяги державної підтримки сільського господарства за 2012-2013рр. у розрізі районів Дніпропетровської області.

Результати аналізу дозволяють зробити наступні висновки. По-перше, при надзвичайно низькому обсязі державної підтримки сільського господарства взагалі, в масштабах Дніпропетровської області, в структурі статей підтримки переважали кошти, отримані за рахунок ПДВ (590313,8 тис. грн у 2012 р. та 587680,6 тис. грн у 2013 р.), а безпосередньо бюджетні дотації становили незначну суму (4994,4 тис. грн, або 0,8% у 2012 р. та 5644,3 тис. грн, або 0,95% у 2013 р.). До того ж прямі дотації отримали тільки частина районів області (10 у 2012 р. та 5 у 2013 р.). Обсяги як бюджетних дотацій, так і кошти, отримані за рахунок ПДВ, суттєво коливаються за районами області. Для оцінки впливу даного інструменту на розвиток агропромисловиробництва використовуємо такі показники: площа сільськогосподарських угідь – як об'єктивний натуральний показник, що відображає розміри виробництва; виручку від реалізації продукції – як загальний вартісний показник, що відображає обсяги сільськогосподарського виробництва. Співставлення обсягів підтримки з площею угідь виявило надзвичайно високу диференціацію по районах від 48,3 грн. на 1 га ріллі у Павлоградському районі до 2067,6 грн. на 1 га ріллі у Магдалинівському у 2012 р. та від 73,3 грн. на 1 га ріллі у Павлоградському районі до 4132,9 грн. на 1 га ріллі у Петриківському районі у 2013 р. В той же час виручка від реалізації на 1 грн. підтримки у Павлоградському районі становила 74,19 грн., а у Магдалинівському 3,06 грн у 2012 р., в 2013 р. відповідні значення для Павлоградського і Петриківського районів склали 58,27 та 2,84 грн. Подібний алогічний зв'язок не дозволяє повною мірою проаналізувати віддачу коштів держави, спрямованих для розвитку агропромислового виробництва та визнати неефективність державної підтримки. Використання інструментарію економіко-математичного моделювання для деталізації аналізу з прийняттям як показника-фактора обсяг державної підтримки в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, а як показника-результата обсяг виручки від реалізації в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь підтвердило наявність поліноміальної залежності шостого ступеня, що свідчить про фактичну «синусоїдальну» залежність між показниками і не дозволяє ідентифікувати ефект від запровадження державної підтримки. Виявлений характер залежностей підтверджує нелінійний характер зв'язку та відсутність позитивного ефекту між наданням підтримки та зростанням виручки від реалізації.

Висновки з даного дослідження. Ефективність інституту агроінновацій не можна оцінити суто кількісними параметрами через те, що певна кількість характеристик описується в категоріях «низький-високий-середній», або «достатній - недостатній» тощо. Тому можна приєднатись до думки фахівців, що кращим інструментом такої оцінки може бути інструментарій теорії нечітких множин або нечіткої логіки.

Аналіз функціональної дієвості механізмів інституту агроінновацій засвідчив неможливість встановити їх сукупну ефективність внаслідок відсутності єдиних методичних підходів та різномірності даних потенційної оцінки.

Вважаємо, що подальший ефективний розвиток інституту агроінновацій неможливий без з'ясування показників і обмежень, які визначають такий стан. В цьому контексті пропонуємо спочатку оцінити вихідний стан інституту на основі єдиного інтегрального показника, що мав би чіткі критерії ідентифікації (числові та лінгвістичні). Для формування інтегрального показника інституціональної ефективності агроінновацій пропонуємо поєднання інструментарію теорії нечітких множин з економетричним інструментарієм.

Література

1. Дементьев В.В. Чому Україна не інноваційна держава: інституційний аналіз / В.В. Дементьев, В.П. Вишневський // Економічна теорія. – 2011. – № 3. – С. 5-20.
2. Саблук П.Т. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект : монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк, Л.І. Курило. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с.
3. Костирко І.Г. Досконалість інституційної інфраструктури та її оцінка: теоретичний аспект / І.Г. Костирко, С.В. Тимофіїв // Економіка АПК. – 2014. – № 2. – С. 81-86.
4. Маевский В. О взаимоотношении эволюционной теории и ортодоксии (концептуальный анализ) / В. Маевский // Вопросы экономики. – 2003. – №11. – С. 4-14.
5. Макаров В. О применении метода эволюционной экономики / В. Макаров // Вопросы экономики. – 1997. – № 3. – С. 18-26.
6. Малік М.Й. Інститути й інституції у розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк, О.Ю. Лузан // Економіка АПК. – 2013. – № 4. – С. 86-92.
7. Нельсон Ричард Р. Эволюционная теория экономических изменений / Ричард Р. Нельсон, Сидней Дж. Уинтер; пер. с англ. – М. : Дело, 2002. – 536 с.
8. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2012 рік.[статистичний бюлетень] / за ред. А.А. Махницької. - Дніпропетровськ.: Головне управління статистики у Дніпропетровській області, , 2013. – 109 с.
9. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2013 рік.[статистичний бюлетень] / за ред. А.А. Махницької. – Дніпропетровськ.: Головне управління статистики у Дніпропетровській області, , 2014. – 109 с.
10. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы / В.М. Полтерович // Экономика и математических методы. – 1999. – Т. 35, № 2. – С. 3–20.

11. Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення / Л. Федулова // Економічна теорія. – 2013. – № 2. – С. 28-45.
12. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку / Й Шумпетер. – М. : Прогрес, 1992. – 231 с.

References

1. Dementiev, V.V. & Vychnevskiy, B.P. (2011), "Why Ukraine the not innovative state: institutional analysis", *Ekonomichna teoria*, no. 3, pp. 5-20
2. Sabluk, P.T., Shpikuliak, O.H. & Kurylo, L.I. (2010), *Innovatsiina diialnist v aharnii sferi: instytutsionalnyi aspekt* [Innovation activities in the agricultural sector: institutional aspects], monograph, NNZ IAE, Kyiv, Ukraine.
3. Kostyrko, I. & Tymofiiv, S. (2014), "Perfection of institutional infrastructure and his estimation: theoretical aspect", *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 81-86.
4. Maievskiy, V. (2003), "About interrelation of evolutionary theory and orthodoxy (conceptual analysis)", *Voprosy ekonomiky*, no. 11, pp. 4-14.
5. Makarov, V. (1997). "Application of the method of evolutionary economics", *Voprosy ekonomiky*, no. 3, pp. 18-26.
6. Malik, M.Y., Shpykuliak, O.H. & Lyzan, O.Yu. (2013), "Institutes and institutions in the development of integration processes in agrarian sphere", *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 86-92.
7. Nelson, Richard R. & Winter, Sidney G. (2002). *Evolutsionnaya teoriya ekonomicheskikh izmeneniy* [An evolutionary theory of economic change], Delo, Moscow, Russia.
8. Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produkci silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh za 2012 rik. (2013), *Statystychnyi biuleten*, Dnipropetrovsk, Ukraina, 109 p.
9. Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produkci silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh za 2013 rik. (2014), *Statystychnyj biuleten [statistical bulletin]* Golovne upravlinnya statystyky u Dnipropetrovskij oblasti, Dnipropetrovsk, Ukraina, 109 p.
10. Polterovich, V. (1999), "Institutional traps and economic reforms", *Ekonomika i matematicheskie metody*, no. 2, pp. 3-20.
11. Fedulova, L. (2013), "Innovative development: the evolution of attitudes and awareness of the problems of modern", *Ekonomichna teoria*, no. 2, pp. 28-45.
12. Shumpeter, J. (1992). *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya* [Theory of economic development]. Progres, Moscow, Russia.

УДК 330.339.1

Старицька О.П.,
к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства
Старицький Т.М.,
к.е.н., доцент кафедри маркетингу
Тернопільський інститут соціальних та інформаційних технологій

ІННОВАЦІЙНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Starytska O.P.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of economy entrepreneurship department
Starytskiy T.M.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of marketing department
Ternopil Institute of Social and Information Technologies

INNOVATIVE MARKETING AS A TOOL OF IMPROVING THE ENTERPRISES ACTIVITIES EFFICIENCY

Постановка проблеми. У сучасному світі інновації є ефективним засобом підвищення конкурентоспроможності, оскільки ведуть до створення нових продуктів і освоєння нових ринків, до зростання обсягу інвестицій і зниження всіх видів витрат.

В умовах макроекономічної нестабільності підприємства, що освоюють виробництво інноваційних продуктів, часто відмовляються від довгострокових дорогих і складних проектів, від серйозного оновлення обладнання на користь проектів з коротким терміном здійснення та швидкою окупністю. Криза - одна з тих поворотних точок, в які традиційні маркетингові стратегії досягають межі

свого розвитку. У складних економічних умовах застосування традиційних маркетингових технологій не дає вирішальних переваг підприємствам. Вони знімають проблему погіршення фінансового стану організації, але не дозволяють його покращити. Саме тому необхідне застосування інновацій в маркетингу, його розумна реорганізація. В цьому полягає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню можливостей та переваг для розвитку підприємств та економіки держави в цілому при використанні методів інноваційного маркетингу приділяли значну увагу у своїх працях С.М. Ілляшенко [6], Т.А. Васильєва [2], М.Ф. Зяйлик [5], О.І. Комаріст [9], Н.І. Алдохіна [9]. Вивченню та аналізу міжнародного досвіду використання методів інноваційного маркетингу присвячені праці А.Измайлова [7], Е.П. Голубкова [4], Ч. Кима [8], Р.Моборна [8], Р. Беста [1]. Однак в наукових працях відсутній комплексний алгоритм формування стратегії діяльності підприємства в умовах кризи на основі інноваційного маркетингу.

Постановка завдання. Метою даної публікації є обґрунтування та визначення ефективності використання інноваційного маркетингу, як одного із засобів виходу українських підприємств з економічної кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційний маркетинг - це, з одного боку, велика частка ризику, але з іншого - більш висока віддача у разі правильно обраного курсу. Маркетинг завжди є витратною статтею бюджету компанії, тому, розподіляючи його, необхідно прораховувати можливі ризики. Інноваційний маркетинг може вивести компанію на новий щабель розвитку, допомогти зайняти нову нішу, тоді вкладення з лишком окупляться. Але, якщо всі виділені на просування кошти вкласти в інноваційні ідеї, а ті не спрацюють, то компанія ризикує втратити певну частину своїх клієнтів.

Інноваційний маркетинг є частиною стратегічного плану підприємства. Є кілька можливих напрямів, в яких може здійснюватися інноваційний маркетинг. Одне з них - створення такого товару або послуги, які передбачають очікування клієнтів. У цьому випадку потрібно спостерігати за споживачем і визначити, що допомогло б покращити його життя або просто принесло б йому задоволення. Тут можна згадати слова Генрі Форда: «Якби я запитував, чого хочуть люди, вони досі їздили б на возах» [3, с. 206]. Інновації - це якраз про передбачення бажань. Людина не завжди знає і може сформулювати те, що їй потрібно. Необхідно запропонувати новий продукт, покупець спробує його і дасть оцінку.

Одним з основних принципів інноваційного маркетингу є створення нового товару або зміна технології виробництва вже існуючого до такої міри, щоб результатом став якісно новий продукт. Яскравим прикладом може слугувати японська компанія «Тоерейом», відома тільки в Японії, яка випускає одяг з шовку. У 1950 р. президент компанії відвідав одну з хімічних лабораторій США, у якій йому продемонстрували щойно отриману нитку нейлону і змалювали перспективи використання нового матеріалу, в тому числі і при виготовленні одягу. Японський президент загорівся бажанням переорієнтувати свою компанію на випуск одягу з нейлону, що він і зробив, подолавши опір багатьох членів правління компанії. Це рішення ґрунтувалося в основному на інтуїції, схильності піти на ризик, але не на кількісних розрахунках. Однак рішення президента даної компанії виявилось правильним. Через п'ять років обсяг реалізації компанії зріс в 10 разів, і вона опинилася в числі піонерів освоєння нових продуктів [2, с.162].

Інноваційний маркетинг - це також пошук нових ніш, ринків і сегментів. Однією з успішних стратегій для подібного пошуку може вважатися Стратегія Блакитного Океану. Основний її принцип - пошук характеристик продукту або послуги, важливих для споживача, але відсутніх у конкурентів [8, с.320]. Один з яскравих прикладів застосування подібної стратегії - Цирк дю Солей [7, с. 156]. Цей цирк не відповідає загальноприйнятому його визначенню, в ньому немає номерів з тваринами. Незважаючи на це, гастролі цирку з успіхом проходять по всьому світу. Продукт не обов'язково повинен володіти всіма атрибутами, важливими для клієнта, але мати хоча б одну унікальну характеристику, що представляє цінність для цільової аудиторії.

В індустріально розвинених країнах маркетингова концепція розвитку фірми займає почесне місце вже протягом десятиліть. Комплекс інноваційного маркетингу включає розробку інноваційної стратегії, аналіз ринку та оперативний маркетинг і складається із семи принципових етапів, зображених на схемі (рис.1). Як видно зі схеми, найбільш важливими видами інноваційного маркетингу є стратегічна й оперативна складові.

Основна мета стратегічного інноваційного маркетингу полягає в розробці стратегії введення інновацій на ринок. Тому в основу стратегічних маркетингових досліджень закладається аналіз кон'юнктури ринку з наступною розробкою сегментів ринку, організацією та формуванням попиту, моделюванням поведінки покупця. Ключовим моментом стратегії маркетингу є дослідження та прогнозування попиту на новий товар, засноване на доскональному вивченні сприйняття споживачем нововведення. У ході стратегічних досліджень керівник інноваційного проекту повинен визначити: яку продукцію, якої якості і яких споживачів він буде пропонувати. Тому стратегічний маркетинг орієнтований на тісний контакт працівників маркетингових і соціологічних служб підприємства зі споживачем.

Оперативний інноваційний маркетинг – це заключний етап системи маркетингу, де розробляються конкретні форми реалізації концепцій інноваційного маркетингу. Оперативний маркетинг націлений на максимізацію прибутку і обсягу продажів, підтримку репутації фірми,

розширення частки ринку. Він тісно пов'язаний з поняттям «компонентів маркетингу», які є оперативним варіантом рішень, прийнятих у процесі управління маркетингом на підприємстві.

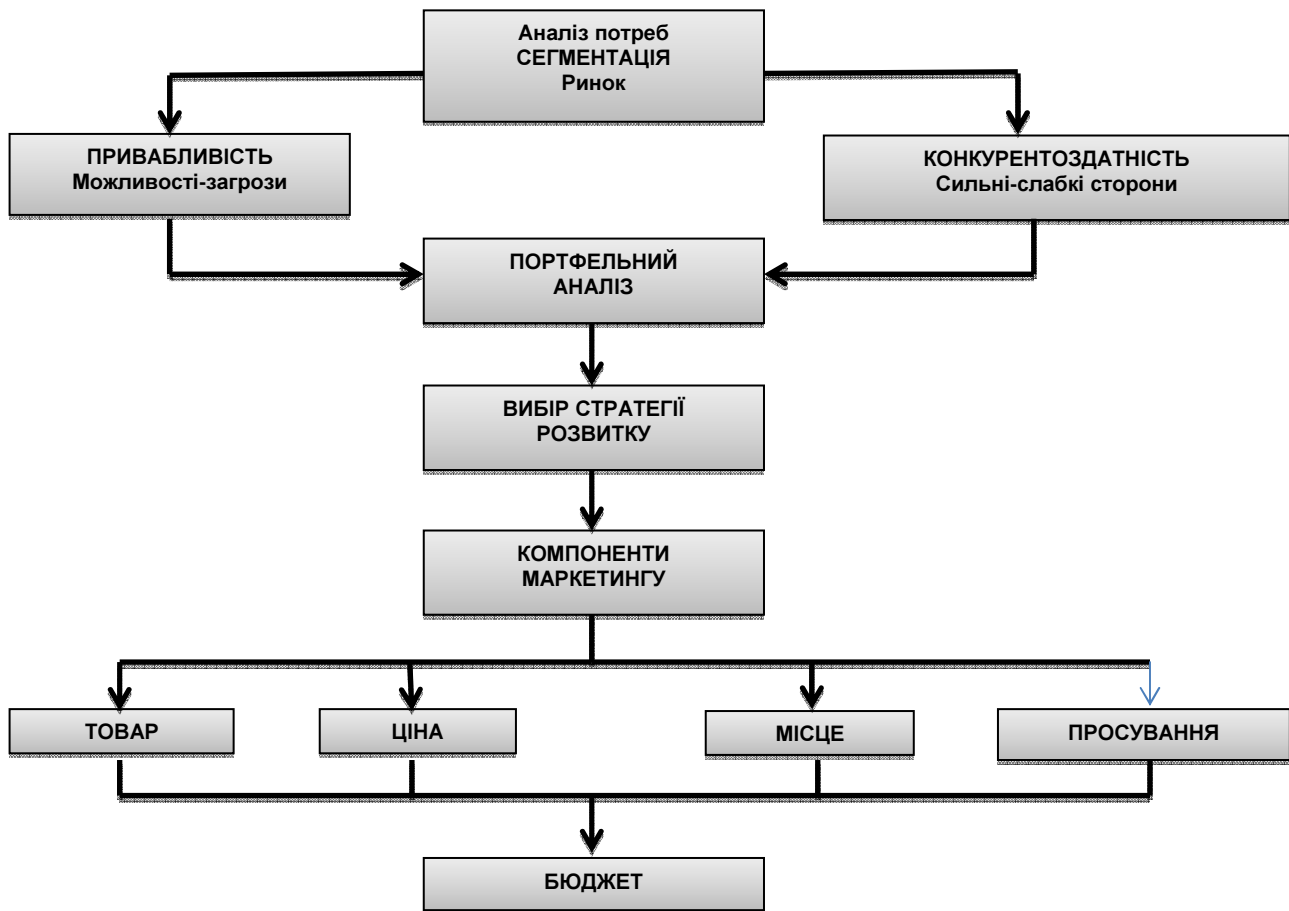

Рис.1. Етапи розробки комплексу інноваційного маркетингу

Джерело: розробка авторів

Оперативне управління маркетингом на підприємстві включає:

- складання письмового плану маркетингу, в який зводиться воєдино стратегія маркетингу підприємства;
- підготовку кошторису, що інтегрує процес маркетингу в рамках загального бюджету підприємства;
- контроль маркетингової діяльності підприємства (контроль щорічних планів, прибутковості, ефективності та стратегічний контроль).

Здійснюючи кроки в сфері інноваційного маркетингу, потрібно брати до уваги етапи сприйняття новинок клієнтами. Як стверджує Роджер Бест, на інноваційні продукти на початковому етапі їх виведення на ринок реагує тільки частина цільової аудиторії – новатори [1, с. 531]. Саме тому не можна судити про успіх або провал інноваційного продукту на початковій стадії його просування на ринку. У компанії має бути уявлення про те, скільки часу вони будуть підтримувати інноваційний продукт на ринку та коли слід прийняти рішення про закриття проекту або продовження його просування та вдосконалення.

Відповідно до теорії інноваційного маркетингу процес сприйняття нового товару покупцем складається з наступних етапів:

1. первинна поінформованість. Споживач дізнається про інновації, але не має достатньої інформації;
2. впізнавання товару. Споживач вже має деяку інформацію, виявляє цікавість до новинки; можливий пошук додаткової інформації про новинку;
3. ідентифікація нового товару. Споживач зіставляє новинку зі своїми потребами;
4. оцінка можливостей використання нововведення. Споживач приймає рішення про апробацію нововведення;
5. апробація нововведення споживачем з метою отримання відомостей про інновації та про можливість придбання;
6. ухвалення рішення про придбання або інвестування в створення нововведення.

Щодо визначення ціни, то в інноваційному маркетингу застосовуються такі види цінових стратегій:

- стратегія «зняття вершків», застосовується при впровадженні нового товару на ринок, коли на нього встановлюються досить високі ціни. Високим виконавцем такого методу «зняття вершків» є компанія Du Pont. Представляючи споживачу чергову новинку, компанія звичайно призначає на неї максимально можливу ціну, розраховану на покупців з високими доходами. Коли обсяг продажів стабілізується, фірма знижує ціну, щоб залучити наступний сегмент покупців, яких влаштовує нова ціна;
- стратегія проникнення на ринок, коли на новий товар встановлюються відносно низькі ціни - у разі наявності великої кількості конкурентів;
- стратегія престижних цін, застосовується для представлення нових товарів з позиції якості та престижу, припускаючи, що для споживачів висока ціна означає і високу якість продукції;
- стратегія, заснована на думці споживачів, при якій ціна встановлюється на такому рівні, що споживач готовий заплатити за товар.

Стратегія продажу нових товарів повинна визначити найкращу комбінацію роботи з кінцевими споживачами, роздрібною торгівлею, торговими агентами і оптовиками (рис. 2 та 3).

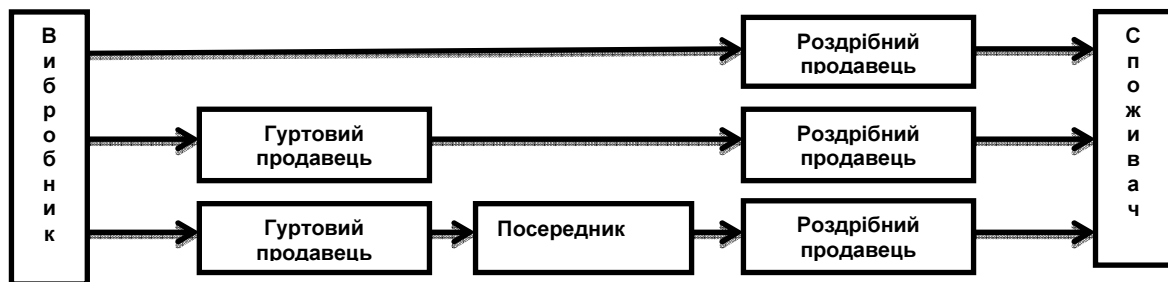

Рис. 2. Канали збуту споживчих товарів

Джерело: розробка авторів

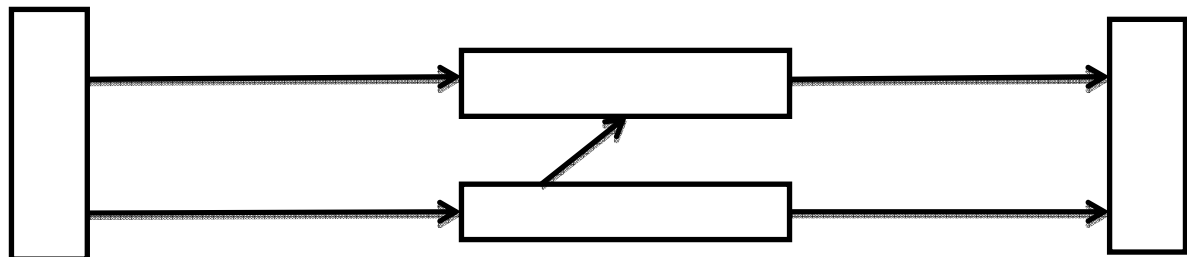

Рис.3. Канали збуту промислових товарів

Джерело: розробка авторів

Мета просування нової продукції полягає в тому, щоб представити як підприємство, так і продукцію потенційному клієнту.

На етапі просування новинки повинні бути вирішені наступні завдання:

- Просування допомагає сформувати у клієнтів уявлення про нової продукції підприємства . Дуже часто здійснення покупки клієнтами обумовлено значною мірою елементом переконання.
- Підприємство повинне подбати про те, щоб донести до відповідної групи клієнтів вірну інформацію про нову продукцію.

- Створення позитивного враження про підприємство та його продукцію. Якщо клієнт ніколи не чув про них, то ймовірність того, що він купить продукцію такого підприємства, дуже низка. Те ж саме відбувається і тоді, коли у клієнта склалося погане враження про підприємство чи продукції.

Є різноманітні канали зв'язку з потенційними клієнтами (рис. 4).

Кожен канал просування продукції пропонує на вибір низку інструментів. Для інноваційної продукції, залежно від її виду, можна використовувати наступні інструменти просування (таблиця 1).

Інформування, переконання, зміна ставлення до продукту - такі цілі маркетингу, які повинні бути реалізовані програмою комунікацій компанії. Для їх досягнення організації використовують чотири основних засоби маркетингових комунікацій: рекламу, особистий продаж, просування продаж і PR (рис. 5).

Всі ці засоби теж можуть стати інноваційними, оскільки в кожному з напрямків можливий інноваційний підхід. Наприклад, реклама компанії, яка проектується за допомогою світлового проектора на висотну будівлю, може цілком служити яскравим прикладом інноваційного підходу в маркетингу. В сфері PR також є велике поле для інноваційної діяльності. Вже звичні рекламні пости в блогах і соціальних мережах, ще недавно могли називатися самим новим і нестандартним інструментом просування. Зараз маркетологами активно освоюється ринок мобільних додатків і

контенту, інформація в Інтернеті персоналізується. Сьогодні можна з впевненістю стверджувати, що інноваційний маркетинг неодмінно буде лежати в площині веб-простору і мобільного контенту.

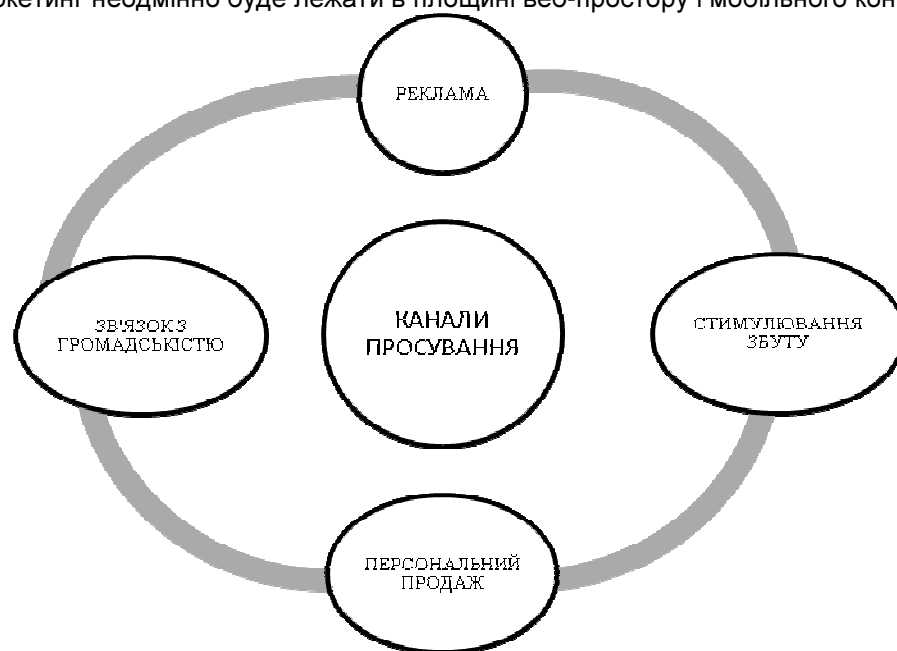

Рис.4. Канали зв'язку з потенційними клієнтами

Джерело: розробка авторів

Таблиця 1

Інструменти просування інноваційної продукції

Реклама	Стимулювання збуту	Зв'язок з громадськістю	Персональний продаж
Оголошення в пресі та на радіо	Експозиції	Прес-релізи	Комерційні пропозиції
Відправлення по пошті	Демонстрації	Доповіді	Комерційні зустрічі
Каталоги	Розважальні заходи	Семінари	Програми заохочення
Відеофільми	Змагання та ігри	Щорічні звіти	Зразки
Брошури	Премії і подарунки	Благодійні пожертвування	Ярмарки та торгові виставки
Плакати	Знижки	Стипендії	
Довідники	Кредитування під низькі відсотки або без відсотків	Публікації	
Презентації	Знижки при зустрічному продажу	Зв'язок з місцевими органами влади	
Інтернет		Лобювання	

Джерело: розроблено авторами на основі [7]

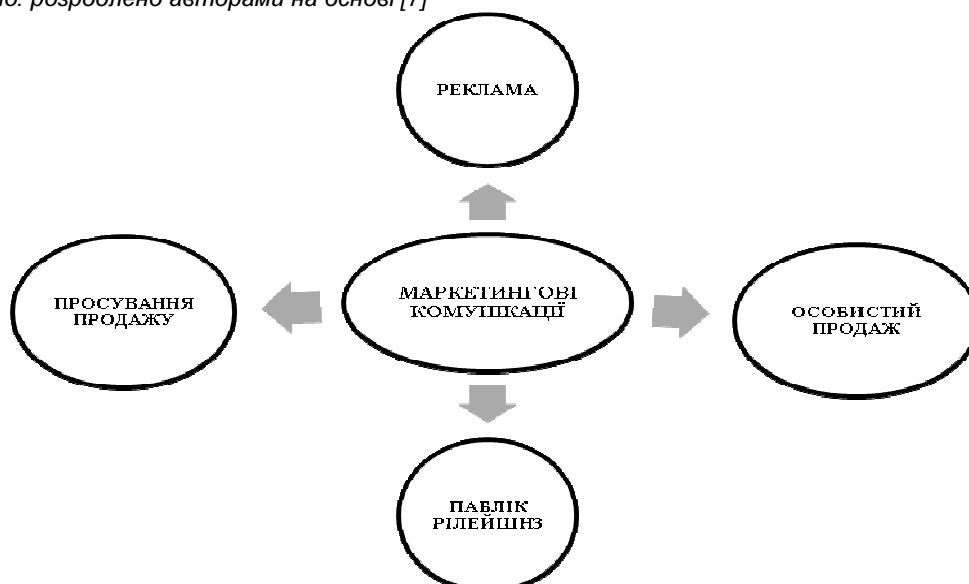

Рис. 5. Основні засоби маркетингових комунікацій

Джерело: розробка авторів

В інноваційному бізнесі питання організації маркетингової діяльності мають принципове значення. Проте, у невеликих компаніях саме ці питання часто залишаються поза зоною уваги керівника, який основну увагу зосереджує на розробці нового продукту. У результаті багато проєктів зазнають невдачі. Тому, приступаючи до підготовки нового проєкту, необхідно приділити особливу увагу організації спеціального підрозділу, який буде вирішувати питання маркетингу нових розробок.

Ще одна помилка пов'язано з тим, що інноваційним маркетингом повинні займатися співробітники відділу маркетингу. Інноваційні команди – це групи, що займаються інноваціями, в тому числі в маркетингу, - повинні складатися з фахівців з різних галузей. Об'єднувати їх має прагнення працювати над новими підходами, продуктами або послугами, відсутність боязні провалу, свобода ідей і думок. До її складу обов'язково повинні входити люди з вищої менеджерської ланки і ті, хто безпосередньо відповідає за стратегію розвитку компанії. Саме вони зобов'язані усвідомлювати необхідність в інноваційному маркетингу, щоб ідеї отримали втілення і дали бажаний результат. Адже інноваційний маркетинг може зачіпати і питання скорочення ресурсів організації для здійснення тієї чи іншої діяльності, наприклад, інновації у сфері процесу виробництва нового товару та доставки його споживачу. Можливо, інноваційна модель полягатиме в частковій передачі процесу виробництва іншим підрядникам чи навіть самому споживачу, як зробила компанія ІКЕА, коли почала продавати меблі в розібраному вигляді [7, с. 158]. І це теж інноваційний маркетинг, так як подібне рішення дозволило значно знизити витрати по збиранню і скоротити вартість товару, від чого виграли і компанія, і покупець.

Висновки та подальші дослідження. Отже, серед головних напрямків розвитку інновацій в нашій країні необхідно визначити наступні:

- створення попиту на інновації;
- рішення інвестиційних, організаційно-правових, кадрових питань;
- розширення використання інноваційного маркетингу.

Впровадження інноваційних рішень та використання комплексу заходів інноваційного маркетингу дозволить створити нові робочі місця, підвищить загальний рівень економічного розвитку країни, буде сприяти створенню всесвітньо відомих торгових марок.

Література

1. Бест Р. Маркетинг от потребителя / Р. Бест ; пер с англ. под ред. А.Ярмоленко. – Издательство: "Манн, Иванов и Фербер", 2011. – 700 с.
2. Васильева Т.А. Концептуальні основи формування системи управління потенціалом інноваційного розвитку підприємства на засадах маркетингу / Т.А. Васильева, С.В. Леонов, Я.М. Кривич // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4. – С. 160–171.
3. Генри Форд. Моя жизнь. Мои достижения / Г. Форд; пер с англ. под ред. Е. Качелин. — Астрель, 2012. — 349 с.
4. Голубков Е.П. Инновационный маркетинг как инструмент перевода экономики России на новый путь развития / Е.П. Голубков // Маркетинг в России и за рубежом. – 2013. – № 1. – С. 5–15.
5. Зяйлик М.Ф. Особливості інноваційного маркетингу в Україні / Зяйлик М.Ф., Вівчар О.І. // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2011. – №5/2. – С. 185-190.
6. Ілляшенко С.М. Інноваційний менеджмент : підручник / С.М. Ілляшенко. – Суми: ВТД — Університетська книга, 2010. – 334 с.
7. Измайлова А. Инновационный маркетинг [Електронний ресурс] / А.Измайлова - Режим доступу: <http://www.strategy.com.ua/Articles/Content?Id=1458>
8. Чан Ким У. Стратегия голубого океана ; пер с англ. / Чан Ким У, Р. Моборн. – М. : Издательство: "Манн, Иванов и Фербер", 2012. – 304 с.
9. Комаріст О.І. Визначення сутності інновацій [Електронний ресурс] / О.І. Комаріст. – Режим доступу: http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_125/22.pdf

References

1. Best, R. (2011), *Marketing ot potrebitelia* [Market-Based Management], Translated by A.Jarmolenko, Mann, Ivanov and Ferber, Moscow, Russia, 700 p.
2. Vasilieva, T.A., Leonov, S.V., and Kryvyich, Ya.M. (2011), "The conceptual basis for forming the system governance potential of development the enterprise on the basis of marketing", *Marketing and management of innovation*, no. 4, pp. 160-171.
3. Ford, H. (2012), *Moia zhizn. Moi dostizheniia* [My Life and Work], Translated by E.Kachelin, Astrel, St. Petersburg, Russia, 349 p.
4. Golubkov, E.P. (2013), "Innovative marketing as a tool for the translation of the Russian economy on a new path of development", *Marketing in Russia and abroad*, no. 1, pp. 5-15.

5. Ziailyk, M.F. and Vivchar, O.I. (2011), "Features innovative marketing in Ukraine", *Journal of Dnipropetrovsk University, Series "Economy"*, no. 5/2, pp. 185-190.
6. Illiashenko, S.M. (2010), *Innovatsiyni menedzhment* [Innovative management], textbook, University Book, Sumy, Ukraine, 334 p.
7. Izmailova, A. (2012), "Innovative marketing", available at: <http://strategy.com.ua/Articles/Content?Id=1458>
8. Chan Kim, W., and Mauborgne, R. (2012), *Strategiia golubogo okeana* [Blue Ocean Strategy], Mann, Ivanov and Ferber, Moscow, Russia, 304p.
9. Komarist, O.I., and Aldohina, N.I. (2012), "Determining the nature of innovation", available at: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_125/22.pdf

УДК 346.6; 336.1

Письменна М.С.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту, економіки та права
Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету

ФУНКЦІЯ КОНТРОЛЮ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ ЗАКУПІВЛЯМИ

Pysmenna M.S.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department
of management, of economics and law
Kirovograd Flight Academy National Aviation University

CONTROL FUNCTION IN THE MANAGEMENT OF STATE PURCHASES

Постановка проблеми. Модернізація системи державної закупівельної діяльності щорічно стає одним з головних завдань бюджетної політики країни. Державні закупівлі є механізмом розвитку ринків і добросовісної конкуренції, модернізації та технологічного розвитку вітчизняної економіки. А у складні часи дефіциту бюджету та виникнення нових потреб країни (у першу чергу, в умовах здійснення АТО, пов'язаних з оборонними потребами), забезпечують постачання необхідних, життєво важливих товарів, робіт і послуг за державні кошти при дотриманні мінімальної ціни в конкурентному середовищі. На рівні замовників та виконавців державного замовлення виникають практичні питання реалізації нормативних засад здійснення процедури державних закупівель, що і є предметом найчастішого обговорення у науковій літературі. Однак питання ефективності здійснення закупівель за державні кошти вирішується не тільки і не стільки законодавчою регламентацією організації державних закупівель, скільки в теоретичному плані вироблення засад додержання економічних законів щодо отримання доданої вартості та результативності діяльності установ державного сектору. Серед наукових проблем такого характеру виникає питання ефективного управління закупівлями, яке неможливе без реалізації його контрольної функції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З початком наукового дослідження теоретичної площини функціонального здійснення контролю у науковців з питання визначення контрольної функції управління не виникало суперечностей. Білуха М.Т. розглядав значення контролю в управлінні під впливом історичного контексту зміни державного устрою [1], багатозмістовну сутність контролю, яка проявляється в його значенні в системі управління визначав Шевчук В.О. [2]. Групою вчених, що дотримуються спільних поглядів стосовно системного підходу, притаманного контролю, як функції управління, визначено його місце в управлінні [3-7], Дрозд І.К. довела неефективність побудови процесу управління за умов необов'язковості контролю [8]. Дослідження специфіки прояву контрольної функції відносно підконтрольних об'єктів охоплює більшість об'єктів господарської діяльності та дозволяє організувати ефективне реагування через управлінські рішення на виявлені відхилення від норми. Проте окремі процеси потребують більш ґрунтовного опрацювання теоретичних засад, оскільки особливості їх реалізації потребують нових теоретичних підходів. До таких процесів відносяться державні закупівлі, які через складність здійснення та суттєві обсяги потребують належного контролю.

Постановка завдання. Метою даної статті є поглиблення теоретичних засад реалізації функції контролю щодо закупівель та визначення підконтрольних об'єктів з урахуванням сутності цього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін закупівлі (purchasing) найчастіше у теорії та практиці означає процес придбання, де можна виділити наступні складові: виявлення потреби (в товарах, послугах), пошук і вибір постачальника, проведення перемовин щодо ціни та інших умов договору, наступні дії щодо забезпечення умов поставок, платежі [9]. Управління закупівлями потребує виконання основної його функції – контрольної. Закупівлі, управління постачанням, збут – все це синонімічні процеси, які є інтегрованими взаємопов'язаними функціями, покликані ефективно та продуктивно забезпечити установу чи підприємство матеріалами та послугами.

Зважаючи на ці процеси, контроль закупівель пов'язаний не лише зі стандартними процесами постачання, такими як:

- виявлення потреби;
- трансформація цієї потреби у комерційну пропозицію;
- пошук потенційних постачальників
- вибір (відбір) належного джерела постачання;
- укладання угоди про замовлення чи складові договору;
- отримання товарів чи послуг;
- оплата постачальникам.

Додаткові функції відділу закупівель можуть включати отримання, перевірку, зберігання, вантажопереробку матеріалів, складання графіків робіт, внутрішні та зовнішні транспортні потоки та переробку відходів.

Закупівельна функція також забезпечує взаємодію з іншими учасниками ланцюга поставок: замовниками-організаторами, замовниками замовників (замовники другого рівня) і постачальниками, що обслуговують їх постачальників (постачальники другого рівня). Таку розширену взаємодію називають терміном управління ланцюгом постачання (supply chain management). При цьому увага приділяється мінімізації витрат і швидкості проходження продукції через ланцюг поставок з врахуванням інтересів кінцевого споживача в ланцюгу. Для державних закупівель саме інтереси кінцевого споживача є метою реалізації соціальної політики держави. Ідея полягає в тому, що конкуренція охоплює як рівні окремих підприємств, так і піднімається до рівня ланцюгів поставок, що відображає сутність наступного етапу конкуренції. Конкурентне середовище забезпечує реалізацію ринкового принципу економіки та унеможливорює корупційні явища в сфері державних закупівель [10].

З огляду на завдання управління скорочувати витрати на придбання сировини, матеріалів, слід оперувати терміном бережливі закупки (lean purchasing) або управління бережливими поставками (lean purchasing management), що відображають насамперед виробничий контекст і застосування інструментів і прийомів точно в строк [11]. Вони гарантують, що кожний процес, що відбувається під час поставок, додає цінності, що рівень запасів є мінімальним, що відстані та часові затримки між етапами процесу наскільки можливо є короткими.

Значна кількість фізичних переміщень, що виконуються під час будь-якої закупівельної діяльності, потребує логістичного супроводу. Логістика – та частина ланцюга поставок, яка планує, реалізує та контролює ефективний та продуктивний потік, зберігання товарів, робіт і послуг і пов'язаної з цим інформації, починаючи з місця виробництва до місця споживання продукції, так, щоб задовольнити вимоги споживачів [12]. Це визначення передбачає переміщення продукції в межах організації і за її межами - внутрішнє і зовнішнє. Логістика застосовується не лише у виробничих установах. Вона широко використовується у приватному та державному секторах бізнесу.

Термін інтегрована логістика часто використовується як еквівалент визначення управління закупівлями та поставками. Тотожність цих понять визначається, наприклад, притаманній обом значенням функції контролю, яка є вирішальною під час прийняття рішень як в управлінні, так і під час здійснення інтегрованої логістики закупівлями. Відмінностями, на нашу думку, є значний акцент на аналітичності процесу матеріального потоку як закінченої системи, від первісної потреби в товарах до поставки готової продукції чи послуги споживачу, притаманній інтегрованій логістиці. І хоч аналітична функція властива й управлінню, використовується вона, як правило, після прийняття управлінських рішень, для оцінки стану чи динаміки показників процесу закупівель. Тому намагання забезпечити комунікацію, координацію та контроль, необхідні для досягнення результативності процесу закупівель визначає і контрольну, і аналітичну функцію як основні складові управління закупівлями.

Управління ланцюгом поставок потребує системного підходу до управління всіма потоками інформації, матеріалів і послуг від постачальників сировини, що проходять від складів до кінцевого споживача. Інститутом управління поставками (The Institute for Supply Management, ISM) сформульовано базове визначення управління ланцюгом постачання: «Проектування однорідних процесів, що додають вартість і виступають за межі організації для задоволення реальних потреб кінцевого споживача й управління цими процесами. Найважливіший факт, необхідний для успішної інтеграції ланцюга поставок, - розвиток і інтеграція людських та технологічних ресурсів» [13].

Для контролю руху товарів та послуг, що знаходяться на різних етапах трансформації, і виявлення доданих витрат на кожному наступному кроці використовують термін ланцюг цінності. Вітчизняні вчені активно почали використовувати термін ланцюг стосовно процесу закупівель, однак

ми вважаємо, що він не в повному обсязі передає те, що відбувається під час постачання товарів, робіт, послуг. Мережа постачання більш точно передає множину процесів, які складаються під час здійснення процесу закупівель [14].

Кожна установа вибудовує власний підхід до використання концепцій закупівель, постачання й управління мережею постачання [15]. Змістовне наповнення розуміння цих процесів з метою ефективного контролю залежить від етапу розвитку, галузі, конкурентного стану установи. Увага керівництва до забезпечення постачання на підприємстві – також важливий елемент значення цього процесу та ступеню його контролюваності. З огляду на значні фінансові видатки, пов'язані з закупівлями, успішність управління цим процесом залежить від контролю рівня виплат постачальникам. За свідченнями теоретиків, частка доходу, що виплачується постачальником, впливає на показники доходності активів установи та прибутку-левериджу. Ефект останнього вимірюється підвищенням прибутку, отриманого від зниження витрат на закупівлі. На практиці знизити загальні витрати на закупівлі є складним завданням. Однак для державних компаній, які в сфері державних закупівель повинні керуватися при виборі постачальника перш за все ціновим фактором – мінімальним його значенням, іншого шляху немає, окрім визначати шляхом тендерних процедур такого постачальника. Тим самим доходність активів, що знаходиться у власності державної установи, буде свідчити про діяльність установи в цілому. Проте зниження інвестицій в запаси залежить не лише від мінімізації ціни, але й від обсягів закупівлі запасів. Знизити витрати на закупівлю можливо і через оптимізацію обсягів закупівлі, і через умови домовленостей з постачальниками стосовно місць зберігання партій товарів, матеріалів, витрати за які вони беруть на себе і т.п. Дійсно, одна і та сама одиниця товару, що зберігається у постачальника та буде доставлена у потрібний термін замовникові, і одиниця товару, що зберігається у замовника буде мати різне значення, перша з цих двох - нижче. Завдання управління постачанням полягає у тому, щоб забезпечити мінімально необхідний рівень запасів при високій їх оборотності.

Функція контролю забезпечує через застосування аналітичних процедур можливість визначення мінімальної ціни та оптимального обсягу закупівель. Однак успіх управління закупівлями, який виражатиметься індикаторами, представленими у фінансовій звітності установи, залежить і від її організаційних можливостей, реалізованих відповідно до стратегічних цілей і завдань діяльності установи. Традиційно у літературі виокремлюється три основних організаційних впливів на поставки: оперативний і стратегічний, прямий і дотичний, негативний, нейтральний і позитивний.

Уникнення труднощів (оперативний вплив) і створення сприятливих можливостей (стратегічний вплив) забезпечуються в процесі управління поставками як реагування на зовнішні та внутрішні фактори. Так, низька якість, невідповідна кількість, запізнення з надходженням матеріалів створюють труднощі замовникові. Оперативними діями забезпечується транзакційні щоденні заходи, які переводять у звичайний, бажано автоматизований режим (режим алгоритму). У такому випадку менеджер отримує можливість знаходити час на використання стратегічних завдань, пошук нових сприятливих обставин, які дозволяють проявити конкурентні переваги. На відміну від рутинної оперативної, стратегічна складова управління закупівлями дозволяє зосередитись на нових рішеннях щодо викликів ринкових умов, з якими стикається державна установа.

Наступний вид впливу організації управління, що потребує контролю, пов'язаний з тим, що поставки мають потенціал безпосереднього або опосередкованого внеску в досягнення організаційних цілей. Економія на закупівлях, ефект прибуток-ліверидж, ефект доходності активів можуть забезпечити прямий внесок поставок у підсумкові дані про фінансову звітність установи. Висновок про те, що економія на закупівлях безпосередньо впливає на кінцеві фінансові результати (що відображаються у звітності) не є очевидним, якщо проаналізувати практику застосування режиму економії під час державних закупівель. Керівники, що відповідають за кошторис, обирають шлях такого варіанту витрат, коли економія коштів спрямовується не на збільшення прибутку, а на закупівлю інших необхідних установі товарів та послуг. Не допустити такого покликаний контроль, завдання якого полягає у тому, щоб реалізувати економію на закупівлях у вигляді кінцевих результатів. Позитивна сторона прямого внеску поставок в тому, що і зниження запасів, і економію на закупівлях можна виміряти кількісно, що засвідчить внесок служби постачання у результати діяльності установи.

Закупівельна функція вносить і певні опосередковані здобутки за рахунок покращення показників функціонування інших відділів і співробітників установи. Це дозволяє враховувати внесок діяльності служби постачання у загальний результат діяльності державної установи. Наприклад, більш висока якість може скоротити обсяг повторних робіт, знизити витрати на гарантійний ремонт, підвищити ступінь задоволення споживачів і можливості реалізації готової продукції за вищими цінами. Альтернативи, що пропонуються постачальникам, призведуть до більш продуманих проектних розробок, більш низьких виробничих видатків, що є таким важливим в умовах дефіциту бюджету та падіння виробництва, що спостерігається сьогодні в Україні. Інші опосередковані внески служби поставок - підвищення якості інформаційного джерела, вплив на ефективність, конкурентна позиція, ризик і імідж установи, участь представників закупівель в розробці управлінської стратегії і соціальної політики. Значення опосередкованого внеску може іноді перевищити вагу прямого внеску. Але всі ці

види внесків у ефективність процесу закупівель підлягають контролю та аналітичним розрахункам результативності і продуктивності.

Однак контрольна функція реалізується не заради самого контролю, а заради можливості прийняття рішень, що мають під собою певні підстави.

Висновки з даного дослідження. Напрацювання, зроблені в сфері управління знаннями в останні роки розширили кількість методів аналізу та контролю рішень, що приймаються в сфері закупівель. Основні рішення з вибору постачальника приймаються на основі класичної моделі дерева рішень та на підставі норм державних закупівель.

В цьому випадку вибір альтернативи здійснюється в умовах невизначеності, яка викликана рівнем власних потреб - високим, середнім чи низьким. Результати закупівель також визначаються ціною, наявністю поставок. У числовому вирішенні багато питань представити складно, адже керівник, що приймає рішення, сприймає ризики, які можуть стати вагомою величиною, що визначає кінцевий результат. Тому під час здійснення контролю за процесом постачання виникає можливість поєднати думку керівника, що ґрунтується на його професійних знаннях і досвіді та концепцій і прийомів прийняття рішень, що ґрунтуються на оцінених внаслідок реалізації контрольної та аналітичної функцій результатах.

У статті визначено, що функція контролю державних закупівель спрямована на притаманні процесу закупівель об'єкти, кожний з яких впливає на кінцевий результат діяльності державної установи та забезпечує результативність управління.

Література

1. Білуха М.Т. Фінансовий контроль: теорія, ревізія, аудит : підручник / М.Т. Білуха, М.Г. Дмитренко, Т.В. Микитенко. – К. : Українська академія оригінальних ідей. – 2006. – 888 с.
2. Шевчук В. О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою (Проблеми теорії, організації, методології): [монографія] / В. О. Шевчук. – К. : Київ. держ. торг.-ек. ун-т, 1998. – 371 с.
3. Державний фінансовий контроль: ревізія та аудит: навч. посіб. для студ. вищ.навч. закл. / П.К. Германчук, І.Б. Стефанюк, Н.І. Рубан, В.Т. Александров, О.І. Назарчук. – К. : АВТ, 2004. – 424 с.
4. Бардаш С. В. Економічний контроль в Україні: системний підхід : монографія / С. В. Бардаш. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 656 с.
5. Ірвін Д. Фінансовий контроль / Д. Ірвін ; пер. з англ. під ред. Елісєєвої І.І. – М. : Фінанси і статистика, 1998. – 256 с.
6. Шохин С. О. Эффективность бюджетно-финансового контроля : монография / С. О. Шохин. – М. : Прогресс, 1995. – 62 с.
7. Виговська Н.Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація : монографія / Виговська Н.Г. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 532 с.
8. Дрозд І.К. Контроль економічних систем : монографія / І.К. Дрозд. – К. : ТОВ Імекс ЛТД. – 2004. – 312 с.
9. Вляляко І.В. Доктринальні підходи до правової регламентації сфери державних закупівель в ЄС / І.В. Вляляко // Юридична Україна. Щомісячний правовий часопис. - 2007. – Випуск 12. – С. 86–92.
10. Турченко О.Г. Державні закупки: зближення законодавства України з правом ЄС / О.Г. Турченко // Правничий часопис Донецького університету. – 2005. - №1(13). – С. 45-52.
11. Власова Н.О. Оцінка ефективності закупівельної політики торговельного підприємства / Н.О. Власова, Ю.В. Пономарьова // Торівля і ринок України. Зб. наук. праць з проблем торівлі і громадського харчування. Випуск 11. Том 2. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2000. – С.163-174.
12. Іньшина О.В. Суть та значення логістики фінансових потоків на державних закупівельних підприємствах / О.В. Іньшина // Інститут маркетингу ДонУЕП Стратегія маркетингу №1. – Донецьк, 2006. – С. 34-40.
13. The Institute for Supply Management, ISM. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ism.ws/Resources/?navItemNumber=22315>
14. Головка Н. В. Роль держави в регулюванні відносин по закупівлі сільськогосподарської продукції для державних потреб / Н. В. Головка // Проблеми законності : Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України. – 2008. – Вип. 93. – С. 63-67.
15. Овсянюк-Бердадіна О.Ф. Організаційна структура управління системою державних закупівель послуг: діагностика проблем та напрямки удосконалення / О.Ф. Овсянюк-Бердадіна // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: економіка. – № 22. – 2008. – С. 188–194.

References

1. Bilukha, M.T., Dmytrenko, M.H., & Mykytenko, T.V. (2006), *Finansovyi kontrol: teoriia, reviziia, audyt* [Financial control: theory, revision, audit], textbook, Ukrainska akademiia oryihalnykh idei, Kyiv, Ukraine, 888 p.
2. Shevchuk, V.O. (1998), *Kontrol hospodarskykh system v suspilstvi z perekhidnoiu ekonomikoiu* (Problemy teorii, orhanizatsii, metodolohii) [Control of economic systems in a society in transition (Problems

of theory, methodology)], monograph, Kyiv. derzh. torh.-ek. un-t, Kyiv, Ukraine, 371 p.

3. Hermanchuk, P.K., Stefaniuk, I.B., Ruban, N.I., Aleksandrov, V.T., Nazarchuk, O.I. (2004), *Derzhavnyi finansovyi kontrol: reviziia ta audyt* [State financial control: revision and audit], tutorial, AVT, Kyiv, Ukraine, 424 p.

4. Bardash, S.V. (2010), *Ekonomichnyi kontrol v Ukraini: systemnyi pidkhid* [Economic control in Ukraine: a systematic approach], monograph, Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine, 656 p.

5. Irwin, D. (1998), *Finansovyi kontrol* [Financial control], tr. from English. ed. Eliseieva I.I., Finansy i statystyka, Moscow, Russia, 256 p.

6. Shokhin, S.O. (1995), *Effektivnost' byudzheto-finansovogo kontrolya* [Efficiency of budget and finance control], monograph, Progress, Moscow, 62 p.

7. Vyhovska, N.H. (2008), *Hospodarskyi kontrol v Ukraini: teoriia, metodolohiia, orhanizatsiia* [Economic control in Ukraine: theory, methodology, organization], monograph. ZHDTU. Zhytomyr, 532 p.

8. Drozd, I.K. (2004), *Kontrol ekonomichnykh system* [Control of economic systems], monograph. TOV Imeks LTD., Kyiv, Ukraine, 312 p.

9. Vialko, I.V. (2007), "Doctrinal approach to legal regulation of public procurement in the EU", *Yurydychna Ukraina. Shchomisiachnyi pravovyi chasopys*, Volume 12, pp. 86-92.

10. Turchenko, O.H. (2005), "Public procurement: Approximation of the laws of Ukraine with the EU law", *Pravnychi chasopys Donetskoho universytetu*, no. 1 (13), pp. 45-52.

11. Vlasova, N.O., Ponomarova, Yu.V. (2000), "Evaluating the effectiveness of the procurement policy of commercial enterprise", *Torhivlia i rynek Ukrainy. Zb. nauk. prats' z problem torhivli i hromadskoho kharchuvannya*, Issue 11, Volume 2, pp. 163-174.

12. Inshyna, O.V. (2006), "The essence and importance of logistics in financial flows at government procurement enterprises", *Instytut marketynhu DonUEP. Stratehiia marketynhu*, no 1, pp. 34-40.

13. The Institute for Supply Management, ISM, (2014), available at: <http://www.ism.ws/Resources/?navItemNumber=22315>

14. Golovko, N.V. (2008), "The role of the state in regulating relations of procurement for public use", *Problemy zakonnosti: Resp. mizhvidom. nauk. zb.*, Vol. 93, pp. 63-67.

15. Ovsianiuk-Berdadina, O.F. (2008), "Organizational structure of governance system of public procurement of services: diagnosis of problems and needs for improvement", *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. Hnatyuka. Seriya: ekonomika*, no 22, pp. 188-194.

УДК 658.12.34 (075.8)

Колодійчук В.А.,
к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності
Львівський національний аграрний університет

ФАКТОРИ КОНСОЛІДАЦІЇ ЕФЕКТУ ЛОГІСТИЧНИХ ФУНКЦІЙ У ЗЕРНОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ АПК

Kolodiychuk V.A.,
cand.sc.(econ.), associate professor of the department of international
economics and management of foreign economic activity
Lviv National Agrarian University

CONSOLIDATION FACTORS OF LOGISTIC FUNCTIONS' EFFECT IN GRAIN PRODUCTS SUBCOMPLEX AIC

Постановка проблеми. Генерування матеріальних потоків повинно забезпечувати розширене відтворення виробництва і бути для виробників стимулом щодо збільшення параметрів виробничої програми. Ця умова має сенс, коли ефект перевищує витрати та виробництво характеризується позитивним рівнем ефективності.

Ефективність логістичної системи – це показник (або система показників), який характеризує якість роботи логістичної системи за заданого рівня логістичних витрат [4]. Уточнюючи дане визначення, можна сказати, що ефективність логістичної системи – це її здатність реалізувати цільову функцію за заданого (переважно мінімального) рівня логістичних витрат. Під цільовою функцією

системи розуміємо доставку споживачу необхідної кількості продукції, відповідної якості, у визначене місце та встановлений час із заданими витратами. Забезпечення просторово-часових параметрів доставки продукції визначає також рівень якості обслуговування кінцевого споживача.

Результатом діяльності виробничо-збутової системи є ефект, який поряд із витратами є абсолютними величинами. Відношення цих двох абсолютних величин представляє собою ефективність. Діалектика взаємодії витрат і результатів іноді виявляє закономірність, що однаковий результат може бути отриманий різними шляхами і навпаки – однакові витрати можуть спричинити різний ефект. У системі управління логістичними функціями отримання відповідного результату повинно досягатись за найменших витрат ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам ефективності розвитку зерновиробництва присвятили свої дослідження В.І. Бойко [1], П.І. Гайдучий, М.Г. Лобас [3], І.І. Лукінов, В.Ф. Сайко, П.Т. Саблук [5], Л.М. Худолій [7], О.М. Шпичак та ін. Значний внесок у теорію і методологію дослідження проблем та інструментарію логістики в ринковій економіці зробили як зарубіжні (Д.Дж. Бауерсокс, Д. Вордлоу, Д.Дж.Клос, М.Р. Ліндерс, Д.М. Ламберт, А.М. Гаджинський та ін.), так і вітчизняні науковці, зокрема – Є.В. Крикавський, О.А. Окландер, Ю.В. Пономарьова та ін.

Акцентування уваги вчених переважно на фундаментальних засадах теорії логістики, невіршеними залишаються прикладні аспекти досліджень. Органічне поєднання тенденцій розвитку національного зернового ринку із логістичним забезпеченням його функціонування створить сприятливі передумови для підвищення конкурентоспроможності зерновиробництва на українському і міжнародному рівні.

Постановка завдання. Для підвищення ефективності функціонування системи необхідне виявлення та максимальне використання резервів як потенційних можливостей покращення кінцевих результатів. Умовно всі фактори впливу на ефективність функціонування логістичних систем у зернопродуктовому підкомплексі АПК можемо поділити на внутрішньо- і зовнішньосистемні, а фактично на керовані і некеровані з позицій управління даної системи. Оскільки класифікація факторів є основою класифікації резервів, метою даної статті є визначення найбільш суттєвих факторів впливу на розвиток зернопродуктового підкомплексу АПК з метою розробки резервомістких напрямів їх задіяння.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під резервами виробництва розуміють різницю між фактично отриманим результатом діяльності та його теоретичною величиною, можливою за умови максимально ефективного використання наявного ресурсного потенціалу. Причиною виникнення цього розриву є вплив багатьох факторів, які мають внутрішній і зовнішній характер щодо об'єкту дослідження. Поряд із цим, сукупність визначених факторів і формує конкретні джерела резервів, які виявляються за результатами економічного аналізу. Аналітичне дослідження встановлює фактори, що спричинили відхилення результату, і виявляє найбільш резервомісткі напрямки удосконалення системи щодо конкретних умов функціонування.

Вплив факторів у виробничо-збутових системах характеризується не лише прямою, але й опосередкованою дією через систему більш складних факторів, що спричинює необхідність їх поділу на явні та приховані (латентні). Цей поділ також пов'язаний зі складністю причинно-наслідкових зв'язків, що обумовлюють характер їх виявлення. Якщо величину явних резервів можна встановити за матеріалами бухгалтерської, статистичної та іншої звітності, то обсяг латентних резервів, яких є значно більше, виявляється на основі регулярного, системного та комплексного аналізу змін кількісних і якісних параметрів виробництва через призму причинно-наслідкових зв'язків.

Резерви характеризуються високою динамічністю, невичерпністю і притаманні всім рівням виробничо-збутової системи. Прояв властивостей системи відбувається під дією численних факторів, які є носіями впливу на систему, що спричинюють зміну її показників.

Резерви виступають як ступінь можливої чи фактичної мобілізації дії окремих факторів і це дає підстави стверджувати, що класифікація факторів є основою класифікації резервів [2, с.23].

Аналіз ефективності логістичних систем у зернопродуктовому підкомплексі АПК включає сукупність елементів, що перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності та орієнтують свою діяльність на одержання синергетичного ефекту. Враховуючи особливості та ступінь впливу тих чи інших факторів на властивості системи, зазначимо, що посередніх чи безпосередніх факторів є надто багато і надмірна їх деталізація лише ускладнить дослідження, суттєво не впливаючи на кінцевий результат. Тому представлені на рисунку 1 фактори агрегують ключові впливи на логістичну систему, а обрали ми їх на основі евристичних методів обґрунтування рішень. Нагадаємо, що евристичні методи базуються на досвіді та інтуїції особи, що приймає рішення.

Для обґрунтування нашого підходу у процесі деталізації факторів звернемося до такого поняття синергетики як фрактал, що є різновидом аттрактора. Фрактал – це [6, с.35] "...об'єкт, у якому частини деяким чином подібні до цілого, тобто окремі складові частини є самоподібними. Прикладом такого об'єкта може бути деревоподібне розгалуження: в той час як кожна гілка і кожне послідовно зменшуване розгалуження відрізняються, вони якісно подібні у своїй структурі всьому дереву. Такий об'єкт має фрактальну розмірність". Оскільки розмірність залежить від конкретних умов, то вважаємо обраний нами рівень деталізації достатнім для організації системних досліджень структур і функцій у зернопродуктовому підкомплексі АПК.

До найбільш суттєвих груп внутрішньосистемних факторів впливу на ефективність функціонування логістичних систем у зернопродуктовому підкомплексі АПК відносимо організаційно-структурні, функціонально-економічні та соціально-споживчі фактори (див. рис.1).

Логістична система є складним соціотехнічним утворенням на відповідному ринку і наявність значної кількості стохастичних зв'язків із зовнішнім середовищем підвищує невизначеність та активізує властивість виробничо-економічної системи до самоорганізації та адаптації. Саме властивість пристосування кожного елемента системи до ринкового середовища підвищує роль внутрішніх факторів щодо задіяння резервів, як керованих і потенційних сил впливу на зміну показників ефективності виробничо-збутової діяльності. У зв'язку з цим, необхідно з'ясувати характеристику впливу внутрішніх факторів на ефективність функціонування логістичної системи у зернопродуктовому підкомплексі АПК, а також способи їх виявлення та задіяння.

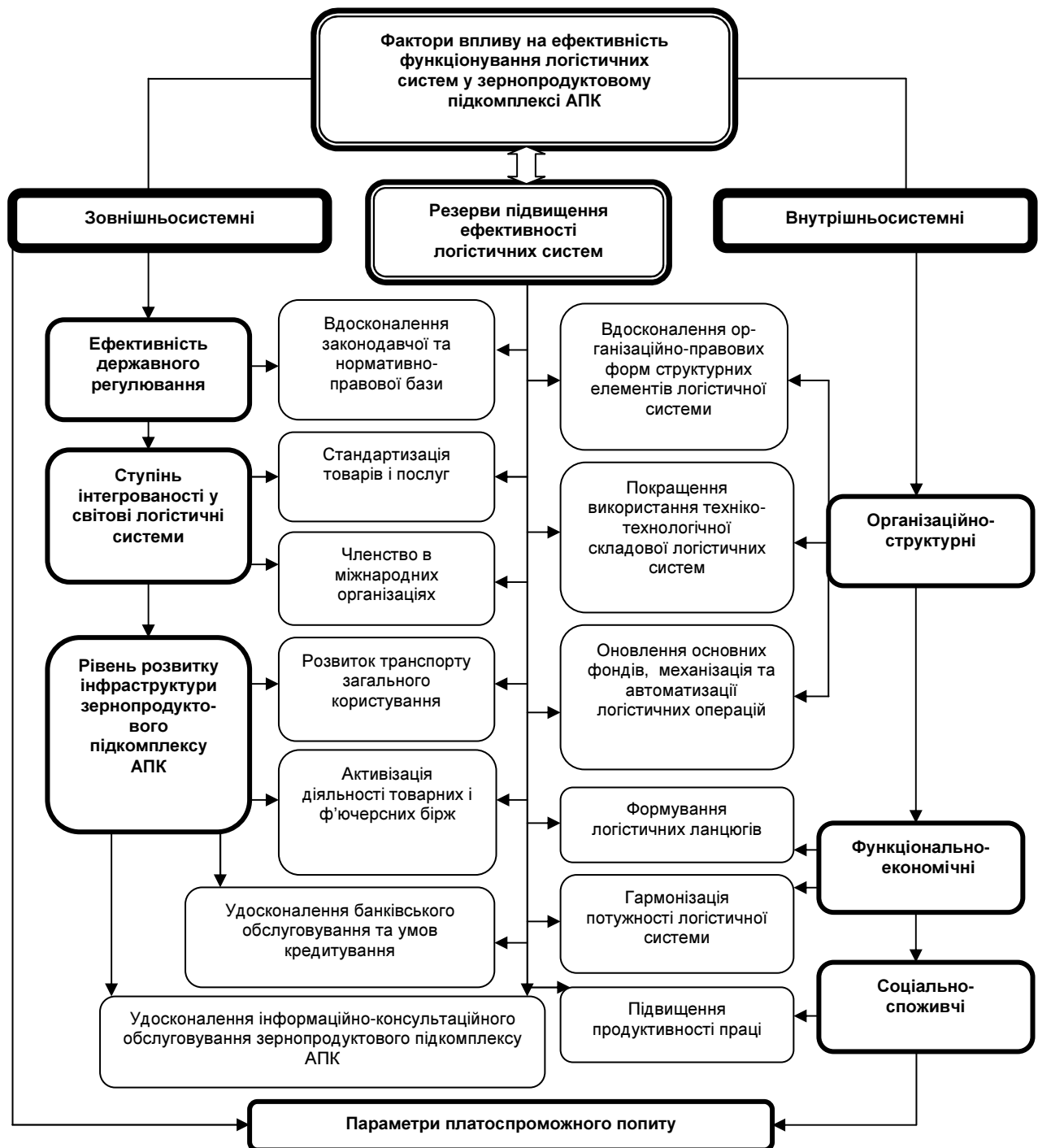

Рис.1. Фактори впливу та резерви підвищення ефективності функціонування логістичних систем у зернопродуктовому підкомплексі АПК

Джерело: розробка автора

Логістичну систему формують організаційні структури, які перебувають між собою у функціональних зв'язках і забезпечують переміщення матеріальних, інформаційних, фінансових та сервісних потоків по логістичних ланцюгах. Від організаційно-правових форм елементів сформованого ланцюга залежить ступінь злагодженості всієї системи, оскільки різного роду корпорації, кооперативні об'єднання, вертикально інтегровані агрохолдинги, фінансово-промислові групи та ін. крім того є й так консолідованими навколо певних ідей чи ресурсів структурами, що забезпечують наскрізний контроль цілих функціональних сфер проходження матеріального потоку від первинного джерела сировини до кінцевого споживача готової продукції. Малопотужні підприємства, навпаки, більш схильні до дезорганізації у системній взаємодії з іншими елементами системи, оскільки вхідні та вихідні потоки для них мають переважно стохастичний характер. Представлені особливості пояснюють прагнення компаній, що динамічно розвиваються, отримати під свій контроль всі підприємства, що забезпечують переміщення матеріального потоку по логістичних ланцюгах. Власник переробного підприємства з часом проявлятиме все більшу зацікавленість у контролі над постачанням сировини для власного виробництва шляхом будівництва філій, або купівлі цілісних підприємств, або контролі їх діяльності через придбання відповідних пакетів акцій на фондовому ринку. З іншої сторони, позиції переробника на ринку будуть більш визначеними та прогнозованими за наявності власної збутової мережі. Таким чином, зростання масштабів діяльності корпорації через залучення нових інвесторів шляхом емісії, розміщення та продажу акцій, або через механізм реорганізації акціонерного товариства шляхом злиття чи приєднання, мотивується прагненням корпоративних власників отримати максимальний контроль над всіма підприємствами, що задіяні у переміщенні матеріального потоку від сировинної бази до кінцевого споживача через систему переробки, зберігання, розподілу, торгівлі тощо. Відповідно, ефективність функціонування логістичної системи залежатиме від ступеня злагодженості її складових елементів, а цей ступінь у значній мірі визначається організаційно-правовою формою кожного учасника логістичного ланцюга.

Матеріально-технічна база підприємств і ступінь її використання справляє значний вплив на ефективність виробництва. Процес удосконалення та розвитку матеріально-технічної бази може відбуватися екстенсивним шляхом нарощування потенціалу основних фондів та інтенсивним – через поліпшення ефективності їх використання.

Стосовно логістичної системи, використання екстенсивних факторів розвитку матеріально-технічної бази виробництва та розподілу матеріальних потоків передбачає її кількісне і якісне оновлення, що забезпечує підвищення загальної потужності системи та підвищення її експлуатаційних параметрів.

Для здійснення заходів щодо задіяння екстенсивних факторів розвитку матеріально-технічної бази логістичної системи необхідні значні капітальні вкладення, що часто-густо є неприйнятним в умовах обмежених фінансових ресурсів елементів логістичного ланцюга. За даних умов найбільш дієвим та економічно виправданим є інтенсивний шлях розвитку виробництва, який передбачає повне завантаження логістичних потужностей, використання раціональних технологічних схем переміщення матеріальних потоків, підтримання належного функціонального стану технічних засобів тощо.

Фактори, що впливають на використання виробничих потужностей, передбачають здійснення організаційних заходів без залучення значних інвестицій в основне виробництво. Однак фізичне та моральне старіння технічних засобів і технологій з часом вимагатиме їх оновлення. Придбання нових машин і обладнання необхідно здійснювати із врахуванням актуальних досягнень НТП та керуючись критеріями ціна – якість. Мінімальна ціна на нове обладнання є наслідком детального вивчення ринку засобів виробництва та вибору адекватних фінансовим можливостям і потужності системи технічних засобів, що максимально задовольняють потреби логістики в механізації та автоматизації технологічних процесів.

Серед функціонально-економічних факторів підвищення ефективності логістичної діяльності у зернопродуктовому підкомплексі АПК виділяємо резерви, пов'язані із формуванням логістичних ланцюгів та гармонізацією потужності логістичної системи.

Перехід від часткового до лінійного впорядкування елементів логістичної системи, тобто перехід від логістичних каналів до логістичних ланцюгів, створює сприятливі умови для консолідації зусиль усіх елементів у напрямку формування синергетичного ефекту. Реалізація системних функцій буде ефективною за умови забезпечення номінальної потужності всієї системи. Загальна потужність логістичної системи визначається потужністю її найслабшої ланки, і якщо у логістичному ланцюгу, який забезпечує виробництво сировини, її транспортування, зберігання, переробку, реалізацію продукції переробки тощо, виникають обмеження потужності внаслідок дефіциту технічних засобів, організаційних збоїв чи адміністративних бар'єрів, то вся система безумовно знизить свій потенціал до параметрів слабкої ланки.

У процесі аналізу матеріальних потоків необхідно розрізняти такі їх характеристики, як потужність і напруженість. Якщо потужність визначається обсягами продукції, яка переміщується за одиницю часу, то напруженість – це інтенсивність її переміщення. Перший показник залежить від пропускної здатності найбільш слабкої ланки логістичної системи і в умовах дискретності матеріальних потоків можна збільшити пропускну здатність системи за рахунок зростання її напруженості. Наприклад, якщо вантажопідйомність транспортних засобів не забезпечує перевезення

всіх обсягів вантажу, необхідно збільшити частоту його відправлень. Отже, для оцінки логістичної системи у зернопродуктовому підкомплексі АПК введемо поняття функціональної потужності, що означатиме можливість переміщення відповідної кількості матеріального потоку за рахунок номінальної потужності складових елементів системи, або у випадку її недостатності – шляхом підвищення циклічності переміщення потоків.

У групу соціально-споживчих факторів (див. рис.1) ми відносимо такий економічний ресурс, як праця та рівень здатності працівників за її результатами формувати платоспроможний попит на споживчому ринку. Правомірним було б резерви, обумовлені соціально-споживчими факторами розглядати як резерви зростання продуктивності праці.

У структурі галузей економіки України зернопродуктовий підкомплекс АПК є елементом системи більш високого рівня, яка характеризується взаємозв'язками, структурною й організаційною цілісністю. Виходячи з цього, необхідно з'ясувати сукупність зовнішніх факторів, що впливають на ефективність логістичних систем. До найбільш характерних факторів впливу на ефективність функціонування зернопродуктового підкомплексу АПК відносимо:

- ефективність державного регулювання;
- ступінь інтегрованості підкомплексу у світові логістичні системи;
- рівень розвитку інфраструктурного забезпечення зернопродуктового підкомплексу АПК;
- параметри платоспроможного попиту на продукцію даного підкомплексу.

Законодавче поле регламентує межі та компетенції логістичної системи та її елементів. Опосередковано цей фактор визначає ступінь інтегрованості національного зернопродуктового підкомплексу у світові логістичні системи. Ратифікація міжнародних угод, прийняття адаптованого до світової практики законодавства сприяє міжнародній стандартизації товарів та послуг і, відповідно, інтеграції логістичних елементів у світові логістичні системи.

До ефективності державного регулювання відносимо також державну політику ліцензування і квотування зовнішньоекономічної діяльності, а також міжнародні зобов'язання та політику іноземних держав щодо преференцій на українську продукцію. Як відомо, складні соціально-економічні умови в Україні у 2014 році на фоні напруженої військово-політичної ситуації та анексії Криму, втрати контролю над зерновими терміналами півострова і нестабільністю та бойовими діями в південно-східних регіонах держави спричинили тимчасову відкритість європейського ринку для української продукції. Європейський Союз, відповідно до заяви Європейської Комісії від 11.03.2014р., в односторонньому порядку надав Україні автономні торговельні преференції і метою зазначених заходів є одностороннє зменшення або скасування митних зборів ЄС на товари з України. Застосування автономних торговельних преференцій розпочалося з травня 2014 р. та тривало до 1 листопада 2014 року і було продовжено до грудня 2015 року, доки не вступить у силу Угода про зону вільної торгівлі Україна – ЄС у рамках економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Ефективність функціонування логістичної системи залежить від рівня розвитку її інфраструктурного середовища. До інфраструктурних елементів ринку зерна та продукції його переробки відносимо транспорт, товарні та ф'ючерсні біржі, банківські установи та структури, що забезпечують інформаційно-консультаційне обслуговування зернопродуктового підкомплексу АПК, а також страхові, консалтингові компанії, логістичні центри, торгові дома, шляхове господарство, портова та залізнична інфраструктура, митні переходи тощо. Переважно всі перераховані інфраструктурні елементи діють на конкурентному ринку, що створює передумови для підвищення якості пропонованих послуг і можливостей вибору надавача цих послуг. У процесі формування логістичних ланцюгів важливо консолідувати зусилля всіх інфраструктурних елементів на реалізацію цільової функції виробничо-збутової системи, що вимагатиме критеріального підходу до вибору інфраструктурних елементів.

Виробнича програма підприємства повинна орієнтуватися на параметри платоспроможного попиту, що з позицій системної методології визначає попит як зовнішній фактор впливу на ефективність функціонування суб'єкту господарювання. Якщо вважати, що зовнішні фактори є некерованими з позицій підприємства, то впливати на платоспроможний попит все ж можна шляхом його стимулювання через засоби рекламного впливу, бонусних та акційних програм тощо. Логістична система повинна оперувати матеріальними потоками, адекватними параметрам платоспроможного попиту і мати відповідний запас потужності на випадок непередбаченого його зростання.

Висновки з даного дослідження. Підвищенню ефективності логістичних систем у зернопродуктовому підкомплексі АПК передують оцінка впливу факторів, як носіїв впливу на систему, що призводить до зміни її показників функціонування. Обравши найсуттєвіші фактори, ми фактично визначаємо найбільш резервмісткі напрями підвищення ефективності, оскільки їх класифікація є основою класифікації резервів. Визначені фактори безумовно не охоплюють весь перелік, однак агрегують ключові впливи на логістичну систему і були нами обрані на основі евристичних методів обґрунтування рішень.

Література

1. Бойко В.І. Зерно і ринок : монографія / В.І. Бойко. – К. : ННЦ ІАЕ. – 2007. – 312 с.

2. Економіка зернопродуктового підкомплексу АПК / [Черевко Г.В., Гарасим П.М., Колодійчук В.А. та ін.]. – Львів. Українські технології. – 2000. – 198 с.
3. Лобас М.Г. Розвиток зернового господарства України / М.Г. Лобас. – К. : НВАТ "Агроінком", 1997. – 447 с.
4. Пономарьова Ю.В. Логістика : навч. посіб. вид. 2-ге / Ю.В. Пономарьова – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
5. Саблук Р.П. Фінансові проблеми розвитку ринку зерна в Україні / Р.П. Саблук, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 69–75.
6. Синергетика економічних систем : навчальний посібник / [Грабар І.Г., Ходаківський Є.І., Вознюк О.В. та ін.]. – Житомир : 2003. – 2004. – 244 с.
7. Худолій Л.М. Розвиток ринку зерна в Україні / Л.М. Худолій // Економіка АПК. – 1997. – № 9. – С. 59-66.
8. Черевко Г.В. Сутність категорії ефективності в економіці сільського господарства / Г.В. Черевко // Вісник ЛДАУ: Економіка АПК. – Львів ЛДАУ, 2005. – № 12. – С. 3-15.

References

1. Boiko, V.I. (2007), *Zerno i rynek* [Grain and market], monograph, NNCz IAE, Kyiv, Ukraine, 312 p.
2. Cherevko, H.V., Harasym, P.M., Kolodiichuk, V.A. ta in. (2000), *Ekonomika zernoproduktovoho pidkompleksu APK* [Economy of grain production subcomplex AIC], Ukrainski texnologii, Lviv, Ukraine, 198 p.
3. Lobas, M.H. (1997), *Rozvytok zernovoho hospodarstva Ukrainy* [rain farming development in Ukraine], NVAT "Agroinkom", Kyiv, Ukraine, 447 p.
4. Ponomarova, Yu.V. (2005), *Lohistyka* [Logistics], tutorial, Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 328 p.
5. Sabluk, R.P., Shpykuliak, O.H. (2008), "Financial problems of grain market development in Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 12, pp. 69–75.
6. Hrabar, I.H., Xodakivskiy, Ye.I., Vozniuk, O.V. etc. (2004), *Synergetyka ekonomichnykh system* [Synergetic of economic systems], tutorial, Zhytomyr: 2003, Zhytomyr, Ukraine, 244 p.
7. Xudolii, L.M. (1997), "Grain production development in Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 9, pp. 59-66.
8. Cherevko, H.V. (2005), "The essence of efficiency category in agricultural economy", *Visnyk LDAU: Ekonomika APK.*, no.12, pp. 3-15.

УДК 330.131

Літковець Ю.О.,
к.е.н., доцент кафедри економіки підприємств і корпорацій
Тернопільський національний економічний університет

ОЦІНЮВАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Litkovets Yu.O.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of business economics and corporation
Ternopil National Economic University

MARKETING RISKS ASSESSMENT OF THE ENTERPRISES ACTIVITY

Постановка проблеми. Сучасні умови функціонування національної економіки характеризуються загостренням впливу політичних та економічних чинників на діяльність підприємств та організацій в усіх сферах і галузях національного господарства. Зважаючи на кризову ситуацію, що склалась на ринках, підприємства стикнулися з проблемами збуту продукції та пошуку нових методів роботи з контрагентами. Це вимагає від вищого керівництва максимізації зусиль для координації діяльності компаній в умовах невизначеності та ризику, зокрема активізації діяльності у частині ризик-менеджменту, пов'язаній з оцінюванням маркетингових ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий доробок у розвиток теорії управління ризиком був здійснений як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Так, досить детально розглянуто питання, що стосуються визначення сутності поняття «ризик» та «ризик-менеджмент», класифікації ризиків, функцій, джерел ризиків тощо у працях таких науковців, як В. В. Вітлінський,

П. І. Верченко, В. М. Гранатуров, І. В. Литовченко, С. К. Харічков, А. О. Старостіна, В. А. Кравченко та ін. В останні роки у науковій літературі з'явилась велика кількість праць, в яких досліджуються проблеми управління маркетинговими ризиками. Серед таких авторів виділимо О. В. Демченко, О. М. Євтушенко, І. К. Кифоренко, С. О. Солнцева, А. В. Овчиннікову, А. А. Толстоногова, М. МакДональда, Б. Смиат, К. Ворда та ін.

Разом з тим, потребує детальнішого вивчення методологія та методика аналізу й оцінки ризиків з метою реалізації моделей оцінювання маркетингових ризиків у практичній діяльності підприємств.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування і вибір методики оцінки маркетингових ризиків фармацевтичного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ризик, як керована категорія, потребує постійного цілеспрямованого впливу на його рівень з боку відповідальних осіб з метою уникнення або мінімізації можливих негативних наслідків. Одним з інструментів ризик-менеджменту є процедура оцінювання ризиків.

Алгоритм оцінювання ризиків, що пропонується у різних джерелах, зводиться до таких етапів: виявлення ризику; аналіз ризику; оцінювання ризику. Разом з тим, варто зазначити, що перед визначенням кількісних оцінок (показників) ризиків необхідно здійснити їх якісний і кількісний аналіз, процедури проведення якого докладно описані в багатьох джерелах, зокрема у працях [1; 2; 8].

Виявленню маркетингових ризиків сприятиме їх ідентифікація за певною класифікаційною ознакою, які досить широко висвітлені у науковій літературі. Так, М. Мак Дональд, розглядаючи ризики, що виникають у сфері стратегічного маркетингу, об'єднує їх в три категорії: ринковий ризик, дольовий ризик і ризик прибутку (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика ризиків в сфері стратегічного маркетингу

Категорія маркетингових ризиків	Складові ризику	Характеристика
1. Ринковий ризик, пов'язаний з тим, що місткість ринку може виявитися не відповідною прогнозованою величиною, знижуючи при цьому вартість для акціонерів	Ризик продуктової категорії	Вся продуктова категорія може виявитися меншою, ніж заплановано
	Ризик існування ринку	Частка в цільовому сегменті може виявитися меншою, ніж заплановано
	Ризик обсягів продажів	Обсяги продажів будуть нижчими, ніж заплановано
	Прогнозний ризик	Ринок зростатиме повільніше, ніж це було заплановано
	Ціновий ризик	Рівні цін на ринку будуть нижчими запланованих
2. Дольовий ризик, пов'язаний з тим, що обрана стратегія не забезпечить потрібну ступінь переваги клієнтів або конкурентної переваги для завоювання ринкової частки	Ризик оцінки цільового ринку	Стратегія буде працювати тільки на частину цільового ринку і пропозиція цінності зацікавить меншість цільових клієнтів
	Ризик пропозиції	Пропозиція ринку може бути не сприйнятою деякою частиною або цільовим сегментом в цілому
	Ризик SWOT- аналізу	Стратегія може бути неефективною, оскільки не збільшує сили компанії для використання ринкових можливостей або не захищає її слабкі місця від ринкових загроз
	Ризик унікальності	Обрана стратегія може привести до прямого зіткнення з конкурентами.
	Ризик майбутнього	Стратегія не відповідає реаліям ринку: потреби ринку змінилися або зміняться за час, що минув від прийняття стратегічної концепції до її виконання
3. Ризик прибутку, пов'язаний з тим, що стратегія може не забезпечити запланованої маржі.	Ризик пулу прибутків	Ймовірність того, що майбутній повний пул прибутків виявиться меншим, ніж запланований
	Ризик джерел прибутку	Ймовірність того, що реакція конкурентів на запропоновану маркетингову стратегію зменшить прибуток до рівня, нижче запланованого
	Ризик впливу конкурентів	Пов'язаний з тим, що прибуток виявиться меншим запланованого через одного-єдиного конкурента, що реагує на стратегію
	Внутрішній маржинальний дохід	Ризик пов'язаний з тим, що внутрішня маржинальна прибутковість виявиться нижчою запланованої, тому що основні витрати на виробництво виробів або надання послуг перевищать очікувані.
	Ризик додаткових витрат	Пов'язаний з тим, що чиста маржа виявиться нижче запланованої, тому що додаткові витрати перевищать очікувані

Джерело: складено за матеріалами [6, с. 293-296].

До тактичних належать ризики, пов'язані з прийняттям рішень за комплексом маркетингу (4Р):

- ризики, пов'язані з товарною політикою;
- ризики ціноутворення;
- ризики збуту продукції;
- ризики просування.

Безпосередньо процес оцінювання полягає у визначенні показників ризику. Для цих цілей використовуються абсолютні та відносні показники. Абсолютні показники призначені для оцінки величини можливих втрат у натуральному чи грошовому еквівалентах, відносні показники – для оцінки імовірності втрат. До того ж необхідно враховувати взаємозалежність абсолютних розмірів втрат і відносних показників.

З метою проведення системного аналізу визначення показників ризику необхідно розглянути порядок їх розрахунку, що пропонується в літературі.

При визначенні абсолютної оцінки ризику може використовуватись і одне значення економічного показника, яке відображає найважливішу узагальнену характеристику у даній конкретній ситуації. Якщо в ролі такої узагальненої характеристики виступає величина небажаних наслідків (збитки, платежі тощо), то міра (ступінь) ризику невдачі (в процесі досягнення мети) може визначатися як добуток ймовірності невдачі (небажаних наслідків) на величину цих наслідків, тобто:

$$W = p_n \times x_n, \quad (1)$$

де W – величина ризику;

p_n – ймовірність настання небажаних наслідків;

x_n – величина небажаних наслідків [1, с. 61].

Запропонована формула є базовою, на яку спираються пропозиції різних авторів щодо визначення видів ризику, що піддаються абсолютному визначенню. Наприклад, втрати від зниження цін на продукцію визначають як добуток імовірного зниження ціни одиниці продукції та загального планового обсягу реалізації продукції. Аналогічно можна обчислити втрати від здійснення зовнішньоторговельних операцій залежно від зміни валютних курсів тощо. Проте дана методика оцінки ризиків господарської діяльності не торкається всієї кількості факторів, які можуть вплинути на його розмір. Загалом, розрахунок втрат по інших видах маркетингових ризиків в літературі висвітлений мало.

Об'єктом даного дослідження обрано підприємство, що займається торгівлею фармацевтичної продукції на території Одеської області – ПП «Прогресфарм». За результатами проведеного аналізу, фірма левову частку доходів отримує від реалізації фармацевтичних засобів шляхом гуртової і роздрібною торгівлі. У зв'язку з цим, його діяльність як постачальника супроводжується низкою маркетингових ризиків. Серед їх сукупності найбільш суттєвими є такі:

- ризик неуспішного налагодження системи збуту та каналів розподілу;
- ризик помилкового вибору сегменту ринку;
- ризик виникнення нових фірм-конкурентів;
- ризик невиконання поточних договорів з боку контрагентів;
- ризик затримки платежів за відвантаженою продукцією;
- ризик підвищення конкуренції з боку товарів-аналогів.

З огляду на вищеперераховані ризики, завершальним етапом у системі просування фармацевтичної продукції є оптимальний вибір контрагента як споживача, а також формування переліку препаратів, які б могли задовольняти всі вимоги. Таким чином, сформовано систему цілей, що вимагає її врахування при вжитті антиризикових заходів підприємства.

Найпершим кроком в аналізі діяльності ПП «Прогресфарм» для виявлення неочікуваних ситуацій та визначення можливих збитків має стати вибір моделі оцінки ризикової ситуації на основі використання економіко-математичних методів.

Як зазначалось вище, одним з найважливіших завдань підприємства, що забезпечує реалізацію обраної маркетингової стратегії, є вибір контрагента, тобто постачальника або споживача продукції підприємства. Великою мірою від раціонального вирішення цього завдання залежить і рівень маркетингового ризику. Вибір оптимального споживача на базі оцінки ризику сприятиме прогнозуванню подальшої діяльності ПП «Прогресфарм». Обираючи контрагента, необхідно здійснити ретроспективний аналіз уже укладених угод. Практика показує, що регулювання процесу укладання угод має значний вплив на зниження ризику взаємодії зі споживачами.

З метою ефективного формування маркетингової політики ПП «Прогресфарм» проведемо оцінювання ризику зниження обсягів збуту фармацевтичної продукції при його співпраці з роздрібно-торгівельними закладами (аптеками) м. Одеси. Метою проведення оцінки є формування такої бази споживачів, взаємозв'язки з якими будуть найменш ризикованими.

Підприємство володіє статистичною інформацією про стан виробничої системи за попередні роки. У зв'язку з цим можливе оцінювання ризику в абсолютному виразі на основі використання статистичного методу. В основі даного методу оцінки ризиків лежить теорія ймовірності.

Ризик в абсолютному виразі може визначатися сподіваною величиною можливих збитків. В ролі міри ризику використовують середньоквадратичне відхилення [1].

Для розрахунку ступеня ризику необхідно знати закон його розподілу, тобто потрібна інформація про таке:

- при наявності яких умов ризик може бути реалізований;
- як реалізація ризику відіб'ється на дії господарських суб'єктів [4].

Сформуємо модель оцінювання ризику надійності споживача продукції ПП «Прогресфарм», що ґрунтується на використанні математичного апарату обчислення ризиків в абсолютному виразі. Алгоритм, покладений в основу цієї моделі передбачає розрахунок кількісних оцінок ризику – математичного сподівання, дисперсії, середньоквадратичного відхилення та коефіцієнта варіації; інтерпретацію отриманих результатів відповідно до обраної шкали ризику. Аналіз отриманих результатів обчислення дозволить отримати оцінку ризику того, що споживач зробить замовлення фармацевтичної продукції в 2014 році на суму не меншу ніж замовлення за 2013 рік.

З метою практичної реалізації запропонованої моделі складемо вибірку споживачів продукції ПП «Прогресфарм», яка складається з аптек, що співпрацюють з фірмою не менше 5 років і купують продукцію на суму не менше 150 тис. грн. Це такі контрагенти, як мережа аптек Деніс-Фарма, Фармпланета, ТОВ Ваша аптека. За статистичними даними підприємства, зібраними на основі товарних звітів складемо табл. 2.

Таблиця 2

Обсяги замовлень фармацевтичної продукції у ПП «Прогресфарм»

Споживачі продукції	Обсяги замовлень, грн.				
	2009	2010	2011	2012	2013
Деніс-Фарма	256400	328750	287430	301620	389710
Фармпланета	189450	256890	321630	298610	401830
ТОВ Ваша аптека	156470	201620	285130	328760	487090

Джерело: розроблено автором на основі статистичних даних ПП «Прогресфарм».

Із табл. 2 видно, що суми замовлень на 2013 р. в усіх клієнтів ПП «Прогресфарм» зросли порівняно із попереднім роком. Так, для ТОВ Ваша аптека спостерігалось поступове збільшення обсягів з року в рік, починаючи з 2009 р. По двох інших замовниках суми змінювались не рівномірно – то зростали, то знижувались. Перед підприємством стоїть завдання визначити відхилення суми замовлення у 2014 р. від суми замовлення у попередньому році.

На даному етапі виникає необхідність оцінити ризик невдачі (укладання угоди на суму не меншу ніж у попередньому періоді), що ґрунтується на аналізі платежів за всі періоди часу. У цьому випадку використовують сподіване значення або математичне сподівання, що пов'язане з невизначеністю, і розраховується як середньозважена всіх можливих результатів.

Перш за все визначимо ймовірність повторення значень, що можна розраховувати за формулою:

$$p_j = \frac{N_j}{n}, \quad (2)$$

де p_j – ймовірність повторення значень;

N_j – кількість значень, що повторилися;

n – загальна кількість подій.

Оскільки суми замовлень споживачами фармпродукції (N_j) не повторювались з року в рік, а загальна кількість подій (n) становить 5, що відповідає кількості років, наведених у табл. 2, то ймовірність повторення значень (p_j) для кожного з контрагентів за всі роки буде однаковою – 0,2 (1/5).

Обчислимо математичне сподівання, тобто середньозважену суму всіх можливих результатів, де ймовірність кожного з них використовується як частота або питома вага відповідного значення [1, с. 61]:

$$W = M(X) = \sum_{j=1}^n p_j x_j, \quad (3)$$

де $M(X)$ – середньозважена величина – сума замовлення, грн.;

x_j – сума замовлення за рік, грн.

Отже, підставимо дані з табл. 2 і розрахуємо середньозважену суму замовлення за формулою (3):

$$M(X)_1 = 256400 \times 0,2 + 328750 \times 0,2 + 287430 \times 0,2 + 301620 \times 0,2 + 389710 \times 0,2 = 312782$$

$$M(X)_2 = 189450 \times 0,2 + 256890 \times 0,2 + 321630 \times 0,2 + 298610 \times 0,2 + 401830 \times 0,2 = 293682$$

$$M(X)_3 = 156470 \times 0,2 + 201620 \times 0,2 + 285130 \times 0,2 + 328760 \times 0,2 + 487090 \times 0,2 = 291814$$

Як показують результати розрахунків, найбільша середньозважена сума замовлення у першого споживача продукції ПП «Прогресфарм» – Деніс-Фарма (312782 грн.).

З метою отримання більш детальної інформації про ступінь ризику використовується так званий «дисперсний підхід». Це є наступним кроком у запропонованому алгоритмі оцінювання ризику.

Відповідно до теорії ймовірності, дисперсією (варіацією) $V(X)$ випадкової величини X є зважена щодо ймовірності величина квадратів відхилення випадкової величини X від її математичного сподівання $M(X)$. Дисперсія характеризує міру розсіювання випадкової величини X навколо $M(X)$ і обчислюється за формулою [1]:

$$V(X) = \sum_{j=1}^n p_j (x_j - M(X))^2 \quad (4)$$

Підставивши отримані вище результати у формулу (4), отримаємо:

$$V(X)_1 = (256400 - 312782)^2 \times 0,2 + (328750 - 312782)^2 \times 0,2 + (287430 - 312782)^2 \times 0,2 + (301620 - 312782)^2 \times 0,2 + (389710 - 312782)^2 \times 0,2 = 2023827656 ;$$

$$V(X)_2 = (189450 - 293682)^2 \times 0,2 + (256890 - 293682)^2 \times 0,2 + (321630 - 293682)^2 \times 0,2 + (298610 - 293682)^2 \times 0,2 + (401830 - 293682)^2 \times 0,2 = 4943865376 ;$$

$$V(X)_3 = (156470 - 291814)^2 \times 0,2 + (201620 - 291814)^2 \times 0,2 + (285130 - 291814)^2 \times 0,2 + (328760 - 291814)^2 \times 0,2 + (487090 - 291814)^2 \times 0,2 = 1319907098 \quad 4.$$

Треба зауважити, що чим більша величина дисперсії, тим більшою є міра ризику. Так, найвище значення варіації отримано за третім споживачем продукції ТОВ Ваша аптека, а найнижче – у Деніс-Фарма ($V(X)_1 < V(X)_2 < V(X)_3$).

Середньоквадратичним (стандартним) відхиленням випадкової величини X є квадратний корінь з варіації (дисперсії):

$$\sigma(X) = \sqrt{V(X)} \quad (5)$$

де $\sigma(X)$ – стандартне відхилення [1].

Економічний зміст стандартного відхилення з погляду теорії ризиків зводиться до того, що воно є характеристикою конкретного ризику, і показує максимально можливе коливання визначеного параметру від його середньоочікуваного значення [8].

Обчислимо середньоквадратичне відхилення за отриманими вище значеннями варіації:

1-ий варіант укладання угод з Деніс-Фарма $\sigma(X)_1 = 44986,97$;

2-ий варіант – з Фармпланета $\sigma(X)_2 = 70312,63$;

3-ий варіант – з ТОВ Ваша аптека $\sigma(X)_3 = 114887,2$.

Отже, у першому варіанті середньоквадратичне відхилення найменше – $\sigma(X)_1 < \sigma(X)_2 < \sigma(X)_3$.

Таким чином, порівнюючи числові значення останніх двох параметрів (варіації та стандартного відхилення), можемо зробити висновок, що укладання угоди на наступний період із Деніс-Фарма є менш ризикованим.

Одним з методів оцінки ризику у відносному виразі є обчислення коефіцієнта варіації. Даний показник використовується тоді, коли необхідно порівняти декілька варіантів угод з різним очікуваним результатом і різним ризиком. Він дозволяє оцінити розмір ризику на одиницю очікуваного результату:

$$v(X) = \frac{\sigma(X)}{M(X)} \quad (6)$$

де $v(X)$ – коефіцієнт варіації [8].

Використаємо запропоновану формулу (6) для обчислення коефіцієнтів варіації за трьома варіантами, отримаємо:

$$v_1 = 44986,97 / 312782 = 0,14;$$

$$v_2 = 70312,63 / 293682 = 0,24;$$

$$v_3 = 114887,2 / 291814 = 0,39.$$

Отже, порівнюючи коефіцієнти варіації трьох варіантів угод, обираємо варіант із найменшим значенням, оскільки, нижчий коефіцієнт варіації вказує на менший розмір відносного ризику. У даному випадку найменш ризикованим є перший варіант.

Після здійснення оцінки ризику підприємству доцільно розрізняти зони ризику, що характеризуються різним рівнем очікуваних втрат. Це дозволяє доповнити отримані оцінки величини ризику додатковою інформацією. Так, у теорії ризик-менеджменту широко використовуються різні шкали ризику, які дозволяють інтерпретувати отримані дані про рівень ризику та класифікувати поведінку підприємства, що працює в умовах невизначеності.

Серед множинності поглядів на визначення градацій ризику відсутній єдиний підхід щодо формулювання критеріїв оціночної шкали ризику. Це пояснюється існуванням сукупності різних показників, що оцінюють рівень ризику. Тому, існування різноманіття шкал ризику може носити рекомендаційний характер щодо прийнятності тієї або іншої величини ризику. Наприклад, досить часто у літературі можна зустріти таку шкалу ризику, яка рекомендується для використання підприємствами в ролі кількісної оцінки величини ризику імовірності настання ризикової події (табл.3) [2].

Таблиця 3

Емпірична шкала величини ризику

№ п/п	Імовірність небажаного результату (величина ризику)	Найменування градацій ризику
1	0,0 - 0,1	мінімальний
2	0,1 - 0,3	малий
3	0,3 - 0,4	середній
4	0,4 - 0,6	високий
5	0,6 - 0,8	максимальний
6	0,8 - 1,0	критичний

Джерело: складено за матеріалами [2].

На думку авторів, перші три градації імовірності небажаного результату відповідають «нормальному», «розумному» ризику, при якому рекомендується приймати звичайні управлінські рішення.

Узагальнюючи результати досліджень із проблеми кількісної оцінки ризику, можемо зробити висновок, що при оцінці прийнятності коефіцієнта, який визначає ризик банкрутства існує декілька точок зору, які не заперечують одна другу. Так, низка авторів вважають, що оптимальним є коефіцієнт ризику із значенням 0,3, а коефіцієнт ризику, який веде до банкрутства – 0,7 і вище. Інші автори наводять шкалу ризику з такими градаціями:

- значення коефіцієнта ризику в діапазоні до 0,25 вказує на прийнятний рівень ризику;
- в діапазоні від 0,25 до 0,5 – на допустимий рівень;
- в межах від 0,5 до 0,75 свідчить про критичний рівень ризику;
- значення понад 0,75 вказує на катастрофічний рівень ризику [6].

Для оцінки прийнятності відхилення використовується також коефіцієнт варіації, що, на наш погляд, є найбільш оптимальним. При цьому наводяться наступні шкали його коливання: до 0,1 – слабкий ризик; від 0,1 до 0,25 – помірний ризик; понад 0,25 – високий ризик.

Отже, використовуючи наведену вище шкалу коливання ризику відносно коефіцієнта варіації, можемо зробити такий висновок. Коефіцієнт варіації у Деніс-Фарма є меншим ніж в інших клієнтів ПП «Прогресфарм» і знаходиться в діапазоні від 0,1 до 0,25, що вказує на помірний розмір ризику. Таким чином, розраховані значення коефіцієнтів варіації підтверджують раніше отримані висновки про те, що мінімальному ризику відповідає споживач Деніс-Фарма.

Висновки з даного дослідження. Отже, проведена оцінка імовірності ризику збуту дозволяє ПП «Прогресфарм» на підставі попереднього досвіду оцінити власні можливості, спрогнозувати процес закупівлі, передбачити збитки та розрахувати майбутній прибуток. Запропонована модель обчислення маркетингового ризику дозволяє оцінити лише один параметр, а саме – ризик збуту продукції, тоді як інші складові залишаються поза увагою. Саме це і є темою подальших досліджень.

Література

1. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком. Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / В.В. Вітлінський, П.І. Верченко. – К. : КНЕУ, 2000. – 292 с.
2. Гранатуров В.М. Аналіз підприємницьких ризиків: проблеми визначення, класифікації та кількісної оцінки : монографія / В.М. Гранатуров, І.В. Литовченко, С.К. Харічков ; за наук. ред. В.М. Гранатурова. – Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2003. – 164 с.
3. Демченко Е.В. Управление рисками в маркетинговой деятельности на рынке услуг / Е.В. Демченко // Экономика и управление. – 2012. – N 1 (29). – С. 67-72.
4. Євтушенко О. М. Моделювання вибору бюджетної організації-споживача лікарських засобів з використанням оцінки ризику / О. М. Євтушенко // Фармацевтичний журнал. – 2008. – № 6. – С. 7-13.
5. Кифоренко И. К. Повышение экономической эффективности предприятия за счет снижения маркетинговых рисков / И.К. Кифоренко, А.А. Толстоногов // Фундаментальные исследования. – 2013. – № 10 (часть 11). – С. 254-257. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&article_id=10002092.

6. МакДональд М. Должная проверка маркетинга: переориентация стратегии на стоимость компании / М. МакДональд, Б. Смит, К. Ворд; [перевод с англ. Кострубова Ю.Н.]. – М.: ООО «Группа ИДТ», 2007. – 320 с.

7. Солнцев С.О. Оцінювання маркетингових ризиків при виведенні нового товару на ринок / С. О. Солнцев, А.В. Овчиннікова // Формування ринкової економіки [Електронний ресурс] : зб. наук. праць. – Спец. вип. Маркетингова освіта в Україні / відп. ред. О. О. Беляєв. – К. : КНЕУ, 2011. – С. 356-365. – Режим доступу: http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/1251/1/Solntcev_.pdf.

8. Старостіна А.О. Ризик-менеджмент: теорія та практика / А. О. Старостіна, В.А. Кравченко. – К. : Кондор, 2004. – 200 с.

References

1. Vitlinskyi, V.V. and Verchenko, P.I. (2000), *Analiz, modeliuvannia ta upravlinnia ekonomichnym ryzykom* [Analysis, modeling and management of economic risk], study guide for independent study discipline, KNEU, Kyiv, Ukraine, 292 p.

2. Hranaturov, V.M., Lytovchenko, I.V. and Kharichkov S.K. (2003), *Analiz pidpriemnytskykh ryzykiv: problemy vyznachennia, klasyfikatsii ta kilkisnoi otsinky* [Analysis of business risks: problems of definition, classification and quantification], monograph, Instytut problem rynku ta ekonomiko-ekolohichnykh doslidzhen Ukraine NAS, Odesa, Ukraine, 164 p.

3. Demchenko, E.V. (2012), "Marketing activities risk management at the services market", *Ekonomika i upravlenie*, no. 1 (29), pp. 67-72.

4. Yevtushenko, O.M. (2008), "Modeling selection of budget-consumer of medicines using risk assessment", *Farmatsevtichnyi zhurnal*, no. 6, pp. 7-13.

5. Kiforenko, I.K. and Tolstonogov, A.A. (2013), "Increasing economic efficiency of the enterprise by reducing the marketing risks", *Fundamentalnye issledovaniia*, no. 10, available at: www.rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&article_id=10002092

6. McDonald, M., Ward, K. and Smith, B. (2007), *Dolzhnaya proverka marketinga: pereorientatsiya strategii na stoimost kompanii*, [Marketing Due Diligence: Reconnecting Strategy to Share Price], Translated by Yu. N. Kostrubova, ООО «Группа ИДТ», Moscow, Russia, 320 p.

7. Solntsev, S.O. and Ovchinnikova, A.V. (2011), "Evaluation of market risk in the derivation of a new product to market", *Formuvannia rynkovoï ekonomiky*; [Forming of market economy], *Zbirnyk naukovykh prats*, [Collection of scientific papers], KNEU, Kyiv, Ukraine, pp. 356-365, available at: http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/1251/1/Solntcev_.pdf

8. Starostina, A.O. and Kravchenko, V.A. (2004), *Ryzik-menedzhment: teoriia ta praktyka* [Risk Management: Theory and Practice], Kondor, Kyiv, Ukraine, 200 p.

УДК 338.2

Немировська О.В.,
аспірант*

Національний університет державної податкової служби України

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОМПАНІЇ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Nemyrovskia O.V.,
graduate student

National University of State Tax Service of Ukraine

MULTINATIONAL COMPANIES AND REGULATION OF THE TRANSFER PRICING IN UKRAINE

Постановка проблеми. Прибуток транснаціональних корпорацій постійно зростає, не дивлячись на процеси, що відбуваються в світі. Корпорації мають великі можливості мінімізації податкових зобов'язань, оскільки переводять прибутки з материнських компаній-платників у філії країн з лояльним податковим режимом, в той час як у країнах-виробниках декларуються збитки. Все це безсумнівно викликає інтерес до вивчення економічної діяльності таких суб'єктів господарської діяльності.

*Науковий керівник: Грушко В.І. – д.е.н., професор

Використовуючи приховані методи переказу прибутку у вигляді обміну товарами та послугами між різними підрозділами фірми, ТНК виводить свої прибутки з-під контролю держави, що надає їй можливість ухилятися від сплати податків, обходити різноманітні обмеження (це особливо важливо, коли виводяться прибутки із країн, що розвиваються), непомітно субсидіювати певну філію (наприклад, щоб вона могла підтримувати низькі ціни, не побоюючись обвинувачень у демпінгу).

Найбільш відомий із цих прийомів полягає у використанні трансфертних внутрішньофірмових цін у торгівлі між філіями, розташованими у різних країнах. При цьому продаж товару при проведенні подібних операцій не є звичайною угодою, тому що ТНК продає його сама собі. І товар, і сплачені за нього кошти залишаються у власності ТНК, просто змінюючи свою «адресу» у рамках фірми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Трансфертне ціноутворення стало предметом наукових досліджень досить давно. У 1908 р. Е. Шмаленбахом була опублікована одна з перших праць на цю тему. Дана тематика цікавила і інших закордонних науковців-дослідників: Д. Хіршляйфера [1] та Т. Хорста [2] (мікроекономічний напрям); П. Манес [3], Е. Ковач і Н. Трой [4] (дослідження в галузі регулювання трансфертного ціноутворення) та ін. Досліджували трансфертне ціноутворення і науковці СНД, а саме: Н.Х. Вафіна [5], М.А. Вахрушина [6], А.В.Черезов [7] та ін. Серед вітчизняних науковців дослідженням проблематики трансфертного ціноутворення займалися П.В. Дзюба [8], О.І. Рогач [9], Р.О. Заблоцька [10] та ін. Однак у вітчизняній науковій літературі проблема трансфертного ціноутворення висвітлена недостатньо.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження проблематики трансфертного ціноутворення як в світовій економіці, так і в Україні; зокрема дослідження нормативно-правової бази, яка регламентує встановлення внутрішньофірмових цін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна країна має свої особливості трансфертного ціноутворення. Так, наприклад, у Новій Зеландії трансфертне ціноутворення не є винятковою прерогативою великих міжнародних і транснаціональних корпорацій, багато середніх і малих підприємств, що зорієнтовані на експорт, працюють через своїх партнерів, що зареєстровані в офшорах [11].

Вище керівництво транснаціональної корпорації повинне прийняти політику трансферних цін, коли здійснює продаж комплектуючих, матеріалів кінцевої продукції чи надання послуг. Так звані внутрішньофірмові трансферні ціни застосовуються у взаєморозрахунках між виробничими підрозділами, що стали центрами прибутку. Вони розраховуються за методами ринкових цін і регульованих ринкових цін та за методом «собівартість плюс прибуток».

Політика трансфертних цін повинна бути пов'язаною зі стратегіями маркетингу, виробництва і матеріально-технічного забезпечення і сприяти досягненню визначених цілей компанії. При цьому беруть до уваги обмежуючі заходи у власній і приймаючій країні, питання оподаткування, конкурентоспроможності на світовому ринку ціни і ціни місцевого ринку, антидемпінгові обмеження, митні тарифи, імпорتنі квоти, імовірність інфляції і девальвації, можливість переказу прибутку та інші обставини.

У США транснаціональні корпорації зобов'язані застосовувати у відносинах між госпрозрахунковими підрозділами, відповідальними за прибуток, метод «arm's length», покликаний запобігти уникненню сплати податків. Зазначений метод використовується при наданні управлінських, технологічних, маркетингових та інших послуг, при оренді майна, при продажу товарів і нерухомості. За встановленим податковим відомством США методом «arm's length» визначення трансферних цін здійснюється трьома способами: способом відносних вільних цін, коли трансферна ціна у відносинах між двома контрагентами встановлюється на рівні продажних цін, що застосовувались кожним із них у відносинах із третіми контрагентами; способом перепродажних цін, коли трансферна ціна встановлюється за перепродажною ціною за вирахуванням нормального прибутку посередника; способом, заснованим на собівартості (цей спосіб застосовується у разі неможливості використовувати два попередніх), коли ціна визначається шляхом додавання до собівартості нормального прибутку [12, с.37].

Механізм маніпуляцій трансфертними цінами полягає у навмисному завищенні або заниженні цін на продукцію, послуги, патенти, ліцензії, що поставляються материнською компанією своїм дочірнім підрозділам або одним підрозділом іншому.

У цих умовах цінами можна вільно маніпулювати. Дійсно, щоб, наприклад, таємно переказати прибутки з країни з високими податками в «податковий оазис», досить продати товари розташованій в «оазисі» філії за заниженими цінами (чи купити в неї за завищеними). Дочірньому підрозділу, що знаходиться в країні з високим оподаткуванням, така угода принесе лише збитки, але вся корпорація виявиться у виграві, оскільки усе, що втратила одна дочірня фірма, виграла інша. А прибутки в підсумку виявилися в тій державі, де їм не загрожують високі податки. Аналогічно може бути використаний внутрішньофірмовий обмін послугами, ліцензіями і т. д. Як метод прихованого руху фінансових ресурсів він навіть має особливі переваги. Різко завищені чи занижені ціни на товари здатні залучити до себе небажану для ТНК увагу податкового відомства. Завдяки нематеріальній природі послуг їхня справжня ціна менш очевидна та відхилення від неї не так помітні.

Особливо важливо наголосити, що трансферне ціноутворення як засіб відхилення від податків одночасно слугує істотним фактором посилення кредитно-фінансового централізму міжнародних компаній.

Дійсно, таємно вивезені з країни прибутки наче знеособлюються: вони вже не належать тій філії, що їх заробила. Часто не може їх прямо застосовувати в обіг і та дочірня фірма, до якої вони надійшли.

Річ у тім, що «податкові оазиси», куди переміщені ресурси, — це в основному дрібні, екзотичні держави (Антильські, Кайманові, Багамські острови і т. д.). Тут прибуткам не загрожують податки, але і продуктивно використовувати кошти в тій економіці важко. Ресурси потрібні ТНК не тут, а зовсім в іншому місці — у тих країнах, у яких розміщені їхні основні виробничі потужності. ТНК знайшли вихід у кредитних операціях. Після того як прибутки через трансфертні ціни переміщені в «податковий оазис», ТНК переводить їх в іншу країну у вигляді позики. Зрозуміло, це не реальна позика (і кредитором, і боржником виступає сама ТНК).

Дочірня фірма, що одержала ці ресурси, використовує їх як власні кошти. Однак юридично вони залишаються позикою і, отже, не підлягають оподаткуванню. Не менш важливо і те, що відсотки за позикою (а після закінчення терміну і сама сума кредиту) повертаються в «податковий оазис». Тим самим, підвищується ступінь кредитно-фінансового централізму ТНК: усе більші ресурси зосереджуються в «податкових оазисах», усе більша частина використовуваних дочірніми підрозділами в різних країнах коштів стає «позиковою»: формально вони належать дочірньому підрозділу в «податковому оазисі», а фактично знаходяться в розпорядженні ТНК як єдиного цілого.

Установлення внутрішньофірмових трансфертних цін може спровокувати певні санкції з боку урядів країни перебування чи власної країни. Відповідно до статті 482 Закону про податки, американський уряд вправі перерозподіляти прибуток компанії, якщо вона не використовує у відносинах зі своєю дочірньою компанією метод «*armslength*». Якщо в результаті перевірки трансфертних цін, використовуваних у відносинах між материнською і дочірньою фірмами, буде установлена відсутність відносин типу «*armslength*», то прибуток перерозподіляється на користь материнської компанії і підлягає більшому, ніж планувалося, оподаткуванню. Відповідно, чистий прибуток у цілому по транснаціональній корпорації зменшується.

Аналогічні механізми внутрішньофірмового перерозподілу прибутків використовуються ТНК і без застосування трансфертних цін за допомогою чисто кредитних чи страхових операцій.

В економічній літературі знаходимо велику кількість свідчень і прикладів валютних маніпуляцій, на підставі яких можна змодельовати загальні підходи до використання курсових різниць у фінансовій діяльності корпорацій. Наприклад, виторг від реалізації продукції, отриманий у США філіями іноземних ТНК, надходить у доларах. Підвищення курсу долара призводить до того, що, валютні надходження в країну складуть більшу, ніж раніш, величину. Сприятливість ситуації для материнської компанії очевидна — будь-які платежі дочірніх підрозділів (переказ прибутків, повернення відсотків, оплата ліцензій і ін.) забезпечать їй зростання прибутку в національних грошових одиницях, але і дочірні фірми нічого не втратять. Вони ведуть свої операції в доларах, і для них важливо лише те, що в цій валюті їм не довелося збільшити виплати штаб-квартирі. Може скластися враження, що небезпека для ТНК з'являється при протилежній зміні курсу, наприклад, при зниженні курсу долара і підвищенні вартості національних валют. У формальних бухгалтерських звітах дійсно так і буде. При перерахуванні в національну валюту знизяться розміри обігу і прибутків, отриманих закордонними дочірніми компаніями. Однак варто мати на увазі, що реально операції філій здійснювалися не в національній валюті, їх виручка в американських грошових одиницях не зменшилась. З погляду практичного ведення справ у США дочірні підрозділи нічого не втратили. У цих умовах міжнародна корпорація має можливість домогтися того, щоб усі збитки залишилися тільки на папері. Це досягається переорієнтацією фінансових потоків, а саме припиненням (чи зменшенням) переказів прибутків закордонних філій у свою країну та реінвестуванням їх на місці.

Регулювання трансфертного ціноутворення в США почалося в 1917 році з внесенням до Податкового кодексу пункту 41, який дозволяв розподіляти доходи і витрати між пов'язаними сторонами. У 1928 році була зазначена мета такого перерозподілу: для запобігання ухиленню від сплати податків та визначення реальних податкових зобов'язань сторін. Принцип «втягнутої руки» був введений в Податковий кодекс у 1935 році. Пізніше був створений Північноамериканський режим трансфертного ціноутворення, який базується на стандарті «втягнутої руки», що спочатку був розроблений в США, а в подальшому поширений на Канаду та Мексику [13].

Серед розвинутих країн, які мають в основі своїх національних систем регулювання трансфертного ціноутворення положення Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), яскравим прикладом є Канада, Японія та Велика Британія.

Законодавчі акти щодо регулювання трансфертного ціноутворення в Канаді розробляються Фінансовим департаментом, приймаються парламентом, на практиці застосовуються Податковою службою Канади. У 1987 р. Податкова служба Канади впровадила Циркуляр 87-2, який роз'яснював положення Податкового кодексу щодо регулювання трансфертного ціноутворення. У цьому циркулярі було передбачено 3 методи визначення трансфертної ціни (традиційні для ОЕСР внутрішньофірмові методи), серед яких перший (на основі незалежного ринкового порівняння) мав пріоритет.

Національна податкова адміністрація Японії регулює трансфертне ціноутворення на основі закону «Про спеціальні заходи оподаткування» та закону «Про спеціальне оподаткування в контексті податкових

угод». Ці норми також базуються на принципах ОЕСР і застосовуються з метою недопущення переміщення активів та подвійного оподаткування. Ці правила також захищають японські ТНК від аудиторських перевірок та санкцій Служби внутрішніх доходів (Податкової служби США).

У Великій Британії Управління податкових зборів регулює трансфертне ціноутворення на основі положень Закону про податок на прибуток та оподаткування корпорацій від 1998 року. Подібними до принципів ОЕСР є норми регулювання трансфертного ціноутворення як на матеріальні, так і на нематеріальні активи.

Для країн, що розвиваються, гостро стоїть проблема впровадження якісної системи оподаткування доходів юридичних осіб, що, власне, і повинно виступати основою для трансфертного ціноутворення. Є низка передумов, які повинні бути досягнуті національними податковими системами ще до впровадження трансфертного ціноутворення. Їх можна поділити на три категорії: економічно-політичні, правові передумови та потенціал національної податкової системи.

Отже, економічно-політичні передумови:

1) політична стабільність; 2) економічне зростання та диверсифікація; 3) відкритість економіки, що забезпечує значну експортно-імпорتنу активність; 4) великий обсяг прямих іноземних інвестицій та значна участь транснаціональних корпорацій (поточні дані/ прогнози дані); 5) інфраструктура (транспорт/ комунікації), кваліфікованість робочої сили/ система освіти.

Правові передумови:

1) всеохоплюваність правил бухгалтерського обліку; 2) всебічність закону про податок з прибутку; 3) розуміння необхідності заходів щодо адміністративних заходів; 4) приєднання до міжнародно визнаних принципів оподаткування ОЕСР (нейтральності, ефективності, простоти, справедливості, гнучкості); 5) правова система, що забезпечує транскордонний рух капіталу та активів; 6) наявність податкових договорів з торговими партнерами; 7) правова інфраструктура: система судів та апеляційних процедур; 8) наявність законодавства щодо трансфертного ціноутворення.

Податкова адміністрація:

1) підготовленість персоналу; 2) конкурентоспроможна заробітна плата; 3) підготовка кадрів; 4) мовні здібності; 5) освіченість платника податків; 6) ефективність процесів податкового відшкодування та обробки даних; 7) ефективність процесу збору податків; 8) моніторинг податкових доходів; 9) ефективність податкових процедур (як адміністративних, так і судових); 10) інструменти для обміну інформацією в процесі податкового адміністрування; 11) інформаційні технології; 12) деякий рівень спеціалізації податкових структур; 13) внутрішній контроль; 14) досвід податкового реформування; 15) досвід правозастосування трансфертного ціноутворення та аудиту; 16) двостороння/багатостороння співпраця з іншими податковими адміністраціями [14].

Особливу увагу при моніторингу трансфертного ціноутворення у країнах, що розвиваються, потрібно приділяти антикорупційним заходам. Податкові адміністрації в менш розвинутих країнах повинні впроваджувати ефективні заходи внутрішнього контролю, особливо на стадії проведення аудиту міжнародних компаній, фінансово-промислових груп. Заходи боротьби з корупцією повинні включати процес порівняння висновків аудиту на регіональному та загальнодержавному рівнях і детальний аналіз відхилень [15].

У процесі впровадження трансфертного ціноутворення важливим аспектом є розробка і впровадження вимог до документації. Дуже корисним в цьому є досвід Швейцарії, в якій розміщені як материнські компанії, так і філії багатьох транснаціональних корпорацій. Процес підготовки документації по трансфертному ціноутворенню повинен спиратися на наступні принципи:

– документація повинна виступати аргументом захисту корпорації, в першу чергу, від аудиторських ризиків;

– для зниження ризиків невідповідності інформації її кожен компонент повинен вказуватись в належній частині документації та не повторюватись;

– централізація процесу підготовки документації як невід'ємна передумова координації та узгодження даних;

– забезпечення легкого процесу оновлення інформації за необхідності.

Останнім часом і в Україні значного поширення набуло залучення до ланцюга продажу товарів (робіт, послуг) пов'язаних осіб, посередників, які зареєстровані у країнах із низьким рівнем оподаткування (офшорних юрисдикціях), або осіб, які використовують пільгові режими оподаткування чи не є платниками окремих податків та зборів. Відповідно це негативно впливає на наповнення бюджетів всіх рівнів.

Так, наприклад заниження імпоротної вартості товару або завищення експортної вартості товару, як наслідок несе за собою зменшення суми митних платежів та ПДВ або збільшення відшкодування ПДВ. Мінімізація або ухилення від сплати податків - зменшення надходжень ПДВ, ППП, ПДФО та рентних платежів до бюджетів.

Тому дуже важливо аналізувати економічну діяльність ТНК та виявляти такі схеми ухилення від оподаткування в країні-виробнику, як викривлення об'єкта оподаткування шляхом маніпулювання цінами.

Що стосується регулювання трансфертного ціноутворення в Україні, то з 1 вересня 2013 року набув чинності Закон України від 04.07.2013 року № 408-VII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення», головною метою якого є побудова дієвої системи державного регулювання трансфертного ціноутворення в Україні, що надасть змогу захистити податкову базу, запобігти виведенню точки прибутку з України.

В статті 39 Податкового кодексу України визначено:

- ключові положення трансфертного ціноутворення;
- поняття «контрольовані операції»;
- методи визначення ціни при контрольованих операціях;
- складання та подання документації для податкового контролю;
- процес перевірки контрольованих операцій;
- процедуру узгодження цін у контрольованих операціях.

Податковий контроль за трансфертним ціноутворенням передбачає збільшення податкових зобов'язань платника податків до рівня – розрахованих за умови відповідності комерційних та фінансових умов контрольованої операції комерційним та фінансовим умовам.

Визначення ціни з метою оподаткування доходів платників податків, що є сторонами контрольованої операції, здійснюється за одним із зазначених в ПКУ методів, а саме порівняльної неконтрольованої ціни, ціни перепродажу, «витрати плюс», чистого прибутку та розподілення прибутку.

Під час здійснення податкового контролю за трансфертним ціноутворенням Міндоходів України (тепер - Державна фіскальна служба України, Постанова КМУ від 21.05.2014 № 236 «Про Державну фіскальну службу»), використовує офіційно визнанні джерела інформації про ринкові ціни, перелік яких установлюється Кабінетом Міністрів України. Якщо платник податків для визначення ціни операції використав джерела інформації з переліку, встановленого урядом, Державна Фіскальна служба України має використовувати ті саме джерела, якщо не доведено, що платник повинен був використати інші джерела інформації.

Для порівняння ставок податку на прибуток(корпоративний податок) складено перелік держав (територій), у яких ставки на 5 і більше відсоткових пунктів нижчі, ніж в Україні станом на 25.12.2013.

Також до Податкового кодексу України внесено зміни щодо обліку та реєстрації платників податків та удосконалення деяких положень, у тому числі й до трансфертного ціноутворення (Закон України від 24.10.2013 року № 657-VII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо обліку та реєстрації платників податків та удосконалення деяких положень»).

30 травня 2014 року набув чинності Закон України від 13.05.2014 року № 1260-VII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення трансфертного ціноутворення». У зв'язку з цим подовжено термін подання звітності про контрольовані операції, здійснені протягом вересня – грудня 2013 року до 1 жовтня 2014 р., що дає додаткову можливість належної підготовки платниками податків звітності.

Разом з тим, внесено зміни щодо істотного пом'якшення штрафних санкцій за порушення положень податкового законодавства щодо трансфертного ціноутворення, а саме:

- зменшено розмір штрафів за неподання звітності з 5% загальної суми контрольованих операцій до 100 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року;

- зменшено розмір штрафів за неподання документації щодо окремих операцій зі 100 до 10 мінімальних розмірів заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року;

- подовжено до кінця поточного року дію норми про застосування штрафних санкцій у розмірі 1 грн. за помилки при розрахунку грошових зобов'язань за контрольованими операціями та не застосування штрафів до учасників контрольованих операцій у зв'язку із самостійним коригуванням ними грошових зобов'язань, пов'язаних із коригуванням цін у таких операціях;

Встановлено, що сплата фінансових санкцій (штрафів) не звільняє платника податків від обов'язку подання звіту про контрольовані операції та/або документації, визначеної підпунктом 39.4.8 пункту 39.4 статті 39 Кодексу.

Також з метою впровадження трансфертного ціноутворення в національне законодавство Урядом України затверджено низку нормативно-правових актів:

- Постанова Кабінету Міністрів України від 02.10.2013 №749 «Про затвердження відсоткового діапазону цін для деяких товарних позицій згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності для цілей трансфертного ціноутворення»;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 №763 «Про затвердження Порядку розрахунку та застосування ринкового діапазону цін і ринкового діапазону рентабельності для цілей трансфертного ціноутворення»;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 №764 «Про затвердження Порядку узгодження цін у контрольованих зовнішньоекономічних операціях, за результатами якого

укладаються договори, що мають двосторонній або багатосторонній характер, для цілей трансфертного ціноутворення»;

- розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.10.2013 №865-р «Про затвердження Переліку спеціалізованих комерційних видань для цілей трансфертного ціноутворення»;

- розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.10.2013 №866-р «Про затвердження Переліку джерел інформації про ринкові ціни для цілей трансфертного ціноутворення»;

- розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.12.2013 №1042-р «Про затвердження переліку держав (територій), у яких ставки податку на прибуток (корпоративний податок) на 5 і більше відсоткових пунктів нижчі, ніж в Україні».

Міністерством доходів і зборів України (Державною фіскальною службою України) з питань застосування норм податкового законодавства щодо трансфертного ціноутворення розроблено:

- форму та Порядок складання Звіту про контрольовані операції (наказ Міндоходів від 11.11.2013 №669, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 24.12.2013 за №2190/24722);

- форму Акта (Довідки) про результати проведення перевірки платника податків з питань повноти нарахування і сплати податків та зборів під час здійснення контрольованої(-их) операції(-й) та Вимоги до його (її) складення (наказ Міндоходів від 24.12.2013 №843, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 22.01.2014 за № 126/24903);

- форму декларації з податку на прибуток підприємства (наказ Міндоходів від 30.12.2013 №872, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 20.01.2014 за №103/24880);

- форму декларації про результати спільної діяльності на території України без створення юридичної особи (наказ Міндоходів від 16.12.2013 №810, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 04.02.2014 за №212/24989);

- форму декларації з податку на доходи (прибуток) страховика (наказ Міндоходів від 27.01.2014 №84, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 12.02.2014 за №284/25061);

- форму декларації з податку на прибуток банку (наказ Міндоходів від 06.02.2014 №121, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 14.02.2014 за №296/25073).

Так, відповідно до вимог п.п. 39.4.2 п. 39.4 ст. 39 Податкового кодексу України, платником податків подається Звіт про контрольовані операції. Для визначення обсягу контрольованих операцій враховується вартісний показник усіх операцій окремо з кожним контрагентом у цілому за календарний рік, тобто з 1 січня по 31 грудня 2013 року. У звіті за 2013 рік платник податку повинен зазначити контрольовані операції, здійснені у період з 01.09.2013 по 31.12.2013.

Наприклад: Загальна сума операцій у 2013 році з однією пов'язаною особою становить 50,5 млн. грн. (без ПДВ), і всі ці операції було здійснено до 01.09.2013. У цьому разі звітувати не потрібно. У разі якщо загальна сума операцій у 2013 році з однією пов'язаною особою становить 50,0 млн. грн. (без ПДВ), з них 20,0 млн. грн. здійснено до 01.09.2013, решта – після. У цьому випадку обсяг операцій розраховується в цілому за рік, тобто з 1 січня по 31 грудня 2013 року. Відповідно, такі операції є контрольованими. У звіті відображають контрольовані операції, здійснені у період з 01.09.2013 по 31.12.2013.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, можна зробити висновок, що в Україні нормативна база щодо трансфертного ціноутворення розроблена та постійно удосконалюється, однак можуть виникнути труднощі з адмініструванням контрольованих операцій, оскільки окремого програмного продукту, який би відфільтровував ризикові операції (сумнівні) з метою їх перевірки немає (лише ризикоорієнтовна система Податкового блоку). Більше того, інформаційний потік щодо операцій тільки одного платника податків просто вражаючий, не кажучи вже про кількість таких платників, які здійснюють господарські операції із придбання (продажу) товарів (робіт, послуг), загальна сума яких з кожним контрагентом дорівнює або перевищує 50 мільйонів гривень (без ПДВ) за відповідний календарний рік.

Існує ще проблема щодо недостатньої кількості джерел інформації, відсутність у Переліку джерел інформації про ринкові ціни для цілей трансфертного ціноутворення міжнародних цінових агентств з високою репутацією.

Крім цього, труднощі можуть виникнути із застосуванням методики визначення ціни з метою оподаткування доходів платників податків, а також наявною є проблема забезпечення фахівцями із впровадження трансфертного ціноутворення для мінімізації фінансових ризиків.

Якісно новий підхід до податкового адміністрування трансфертного ціноутворення проявляється в зміні самої ідеології контролю: важливість не форми операції, а її зміст.

Впровадження дієвої системи моніторингу й обліку контролюючих операцій не можливе без наступних компонентів:

- розробки комплексної організаційно-інформаційної ризикоорієнтованої моделі здійснення перевірок трансфертного ціноутворення в Україні та механізмів її функціонування;

- системи формування переліку контролюючих операцій;
- бази даних про можливі зацікавлені персоналії;
- реєстру обліку договірних відносин між зацікавленими особами;
- системи оцінки податкових ризиків укладення операцій.

Отже, запровадження в Україні системи трансфертного ціноутворення вимагає проведення чіткої, послідовної та ефективною податкової політики. Це сприятиме відмові ТНК та ФПГ до застосування міжнародного структурування бізнес-процесів та проведення штучних трансакцій для переведення капіталів в інші країни з метою мінімізації податкових зобов'язань, в першу чергу – з податку на прибуток.

В цілому, як свідчив Ф. Шнайдер: «Доки капітал залишається в тій країні, куди він вивезений, справжній збиток відсутній. Очікувана в короткостроковому плані девальвація може бути в більш тривалій перспективі компенсована ревальвацією».

Література

1. Hirshleifer J. On the Economies of Transfer Pricing / J. Hirshleifer // *The Journal of Business*. – 1956. – № 3. – pp. 172-184.
2. Horst T. The Theory of Multinational Firm: Optimal Behavior under Different Tariff and Tax Rates // *The Journal of Political Economy*. – 1971. – № 5 – pp. 1059-1072.
3. Manes R. and Verrecchia R. A new proposal for setting intra company transfer prices // *Accounting and Business Research*. – 1982. – Spring. – pp. 97-104.
4. Kovac E.J. and Troy H.P. Getting transfer prices right: what Bellcore did // *Harvard Business Review*. – 1989. – September/October. – pp. 148-154.
5. Вафина Н.Х. Транснационализация производства в свете теории самоорганизации экономических систем. – М.: Издательство КГФИ, 2002. – 316 с.
6. Вахрушина М.А. Учет на предприятиях малого бизнеса : учеб. пособие / М.А. Вахрушина, Л.В. Пашкова; ред. М.А. Вахрушина. – М. : Вуз. учебник, 2008. – 367 с.
7. Черезов А.В. Корпорации. Корпоративное управление / А.В. Черезов, Т.Б. Рубинштейн. – М. : ЗАО "Издательство "Экономика", 2006. – 478 с.
8. Дзюба П.В. Трансферне ціноутворення у фінансовій системі ТНК : Дис. канд. екон. наук: 08.05.01. – Київ, 2006. – 210 с.
9. Рогач О.І. Транснаціональні корпорації : підручник для вузів / Олександр Ігорович Рогач. – Київ: ВПЦ "Київський університет", 2008. – 399 с.
10. Заблоцька Р.О. Проблеми ціноутворення в економічній діяльності спільних підприємств країн Східної Європи : автореф. дис...канд. екон. наук: 08.00.14 / Заблоцька Ріта Олександрівна ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Український ін-т міжнародних відносин. – К., 1993. – 19 с.
11. Transfer pricing: An exporter's checklist [Електронний ресурс] / John Nash. – Режим доступу: <http://www.nzte.govt.nz/features-commentary/Commentary/Pages/Transfer-pricing-An-exporters-checklist.aspx>.
12. Сорока І.Б. Транснаціональні корпорації та їхня роль у процесі активізації міжнародної інтеграції // *Актуальні проблеми економіки*. – 2009. – № 9 – с.35-41.
13. Eden L. The Arm's-Length Standard in North America / Lorraine Eden // *Tax Notes International*. – 2000. – 7 February. – pp. 673-681 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.voxprof.com/eden/Publications/thearmslenghtstandardinnorthamerica.pdf>
14. Transfer pricing and developing countries. Final report [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/europeaid/what/economic-support/documents/transfer-pricing-study_en.pdf.
15. Green R. Tax Administration and improving transfer pricing enforcement in developing countries [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www2.s4tp.org/wp-content/uploads/2010/10/7-green.pdf>.

References

1. Hirshleifer, J. (1956), "On the Economies of Transfer Pricing", *The Journal of Business*, no. 3, pp. 172-184.
2. Horst, T. (1971), "The Theory of Multinational Firm: Optimal Behavior under Different Tariff and Tax Rates", *The Journal of Political Economy*, no. 5, pp. 1059-1072.
3. Manes, R. and Verrecchia, R. (1982), "A new proposal for setting intra company transfer prices", *Accounting and Business Research*, pp. 97-104.
4. Kovac, E.J. and Troy, H.P. (1989), "Getting transfer prices right: what Bellcore did", *Harvard Business Review*, pp. 148-154.
5. Vafina, N.Kh. (2002), *Transnatsyonalizatsyya proyzvodstva v svete teoryy samoorhanyzatsyy ekonomycheskykh system* [Transnationalization of production in the light of the theory of self-organization of economic systems], textbook, KNEU, 316 p.

6. Vakhrushyna, M.A., Pashkova, L.V., (2008), *Uchet na predpriyatyakh maloho byznesa* [Accounting for small businesses], textbook, 367 p.
7. Cherezov, A.V., Rubynshteyn, T.B. (2006), *Korporatsyy. Korporatyvnoe upravlenye* [Corporation. Corporate management], tutorial, "Экономика", Moscow, Russia, 478 p.
8. Dziuba, P.V. (2006), "Transfer pricing in the financial system TNCs", Dis. of Cand. Sc (Econ.), 08.05.01, Kyiv, Ukraine, 210 p.
9. Rohach, O.I. (2008), *Transnatsionalni korporatsii* [Transnational corporations], high school textbook, Kyiv, Ukraine, 399 p.
10. Zablotska, R.O. (1993), "Pricing problems in economic activities of joint ventures in Eastern Europe", Thesis abstract of Cand. Sc (Econ.), Taras Shevchenko National University of Kyiv, 19 p.
11. John, Nash. Transfer pricing: An exporter's checklist, available at: <http://nzte.govt.nz/features-commentary/Commentary/Pages/Transfer-pricing-An-exporters-checklist.aspx>.
12. Soroka, I.B. (2009), "Transnational corporations and their role in the revitalization of international integration", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 9, pp. 35-41.
13. Eden, L. (2000), 'The Arm's-Length Standard in North America', *Tax Notes International*, pp. 673-681, available at: <http://voxfprof.com/eden/Publications/thearmslenghtstandardinnorthamerica.pdf>
14. Transfer pricing and developing countries. Final report, available at: http://ec.europa.eu/europeaid/what/economic-support/documents/transfer-pricing-study_en.pdf.
15. Green, R. (2010), Tax Administration and improving transfer pricing enforcement in developing countries, available at: <http://ww2.s4tp.org/wp-content/uploads/2010/10/7-green.pdf>.

УДК 331.1

Костенко Т.О.,
аспірант*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ ШЛЯХОМ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ НА ЦУКРОВИХ ЗАВОДАХ

Kostenko T.O.,
graduate student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

LABOUR PRODUCTIVITY INCREASE THROUGH PRODUCT DIVERSIFICATION AT SUGAR MILLS

Постановка проблеми. Цукор, завдяки своїми цінними для людини поживними та смаковими властивостями, є одним із найважливіших та обов'язкових продуктів масового споживання, а розвинена, стабільно функціонуюча цукрова промисловість на рівні з іншими галузями, що виробляють харчові продукти, є фундаментом економічного розвитку будь-якої держави.

Проте цукрова галузь в сучасних умовах зіткнулася з великими труднощами. За роки незалежності України із 192 цукрових заводів у 2013 році були задіяні у виробництві лише 38. Це призвело до зменшення кількості робочих місць, збільшення відстаней перевезення цукросировини, зменшення посівних площ цукрових буряків, зниження продуктивності праці на діючих цукрових заводах, порушення сівозмін у сільському господарстві, значного скорочення експортного потенціалу галузі та виникнення соціальної напруги в регіонах. Україна почала імпортувати цукор, інвестуючи закордонних виробників, у той час, коли власні поля та переробні потужності простоюють.

З метою забезпечення життєздатності цукрових заводів, їх конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринку й підвищення ефективності виробництва необхідно переходити на інноваційний тип розвитку галузі. А одним із основних шляхів його досягнення є підвищення продуктивності праці на підприємствах цукрової галузі шляхом упровадження інновацій, зокрема, продуктивних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями вивчення напрямів виробничої диверсифікації на цукрових заводах та шляхів відродження вітчизняної цукробурякової галузі займаються такі вчені, як: М. Сичевський, М. Коденська, В. Месель-Веселяк, М. Роїк, М. Ярчук, Л. Хомічак, П. Саблук, Б. Панасюк та інші, наукові напрацювання яких пов'язані з практичним вирішенням конкретних проблем

*Науковий керівник: Грішнова О.А. – д.е.н., професор

галузі. Однак, питання можливості підвищення продуктивності праці на цукрових заводах за рахунок диверсифікації продукції цукробурякового виробництва залишаються не вирішеними та потребують подальшого дослідження з метою стабілізації та розвитку стратегічно важливої галузі.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування напрямів диверсифікації продукції цукрових заводів, що сприятиме підвищенню продуктивності праці та відродженню вітчизняної цукробурякової галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вузькоспеціалізоване виробництво продукції цукрової промисловості України потребує пошуку напрямів виробничої диверсифікації, що сприятиме розширенню асортименту продукції, підвищенню продуктивності праці, стабільному збуту цукросировини та забезпечить цукровим заводам додаткові кошти, робочі місця та збільшення тривалості виробничого періоду.

При придбанні та встановленні відповідного обладнання, що не потребує значних витрат, існує можливість виробляти цукор, який відрізняється вмістом кольорових добавок, ароматизаторів, формою тощо. Удосконаливши технологічну схему виробництва, можна виробляти декілька сортів цукру, які матимуть різні якісні характеристики, що дасть змогу ефективно задовольняти потреби потенційних споживачів та посилювати конкурентні позиції на різних сегментах ринку.

Асортимент цукропродуктів у світі різноманітний і продовжує розширюватися залежно від запитів споживачів. Останнім часом набувають поширення нові види цукропродуктів на основі кристалічного цукру. Так, у Чехії випускають пресований цукор “Брідж” чотирьох кольорів – жовтого, блакитного, рожевого та білого у формі символів гральних карт. Його використовують для виготовлення борошняної здоби, кондитерських виробів та напоїв.

Фірма “Брітіш Шугер” випускає новий сорт цукрової пудри, до складу якої входить цукроза, сухий білок і кукурудзяний крохмаль, який використовують для виробництва литого цукру. Ця сама фірма випускає на цукровому заводі “Ньюарн” три сорти жовтого цукру, який використовують для випікання кексів і тістечок [4, с. 12].

Помадний цукор виготовляють у вигляді пасти чи порошку. Його отримують згущенням розчину, який містить цукрозу та глюкозу у співвідношенні 10:1 з наступним швидким охолодженням до отримання пасти білого кольору. Порошкоподібний помадний цукор (торгова назва Гопагсчі) представляє собою висушену суміш, яка складається з дрібно подрібнених кристалів цукрози й інвертного цукру. У разі змішування порошкоподібного помадного цукру з водою утворюється добре розчинна паста. Перевагою порошкоподібного помадного цукру, у порівнянні з пастоподібним, є можливість точного його дозування і немає потреби в його підігріванні перед використанням. Помадний цукор останнім часом все ширше використовується в кондитерській промисловості для виготовлення шоколаду, начинки для цукерок та ін.

Паста Sukrfick, розроблена на цукрових заводах в Чехії, випускається чотирьох кольорів – білого, зеленого, червоного та коричневого. Вона розфасована в тюбики по 200 г із спеціальною насадкою для нанесення її на торти та інші кондитерські вироби.

Бельгійська фірма “Леббе” випускає нові види цукру: “Лебо-Жель” – наповнювач для кондитерських виробів. До його складу входять фрукти (абрикоси, полуниця), цукор, глюкоза, фруктоза, пектин, лимонна кислота та вода, а також “Ратнісноу” – цукор, покритий плівкою із рисової олії. Продукт “Шико-Фондан” – гомогенна пастоподібна маса, що складається з дрібних кристалів цукру, глюкозного сиропу, порошку какао та води. Використовують такий продукт для глазурування кондитерських виробів [7, с. 37].

У світі споживається також нецентрифугований цукор, відомий під різними місцевими назвами. Наприклад, на Філіпінах – “мускаводо”. Це цукор із віджатої цукрової тростини. Його виробляють в Азії, зокрема в Індії та Пакистані, у Південній та Центральній Америці та Африці [3].

Новим напрямком у світовій практиці є виробництво цукру з харчовими добавками. Його одержують збагаченням цукру добавками, що підвищують харчову, біологічну, смакову та лікувально-профілактичну цінність. У Чехії виробляють порошкоподібний цукор “Дортела” зі смаковими добавками кави, ваніліну або ананасової есенції. Цей продукт використовують у кондитерській промисловості для приготування борошняних виробів; у Швейцарії розроблено спосіб виробництва ароматизованого цукру; японська фірма “Ніссін сеіто” розробила оригінальну технологію виробництва цукру з вмістом мінеральних речовин. Цукор у процесі рафінування збагачують мінеральними речовинами, нагрівають, згущують і стерилізують; деякі країни випускають цукор, збагачений вітаміном А з метою зниження його дефіциту в їжі; у Франції розроблено технологію кольорового і ароматизованого цукру, що містить натуральні чи синтетичні екстракти плодів і квітів [7, с. 39].

У світовій практиці спостерігається тенденція до збільшення виробництва та використання рідкого цукру. Низка підприємств харчової, медичної та інших галузей промисловості не потребують використання цукру в кристалічному вигляді. Виробництво та споживання рідкого цукру має високу ефективність за рахунок значної економії трудових, матеріальних і фінансових ресурсів як на цукрових заводах – виробниках рідкого цукру, так і на заводах-споживачах. Рідкий цукор використовують у кондитерській, хлібопекарській, бродильній, безалкогольній промисловостях, а також у консервній

промисловості для приготування компотів, фруктових маринадів, соків з м'якоттю, фруктових желе та ін., у молочній промисловості для виробництва згущеного молока, йогуртів, кремів, морозива та ін., у фармацевтичній промисловості для приготування лікувальних сиропів, у виробництві антибіотиків, а також як сировину для одержання заміни плазми крові. Суміш рідкого цукру, декстрази та кукурудзяного сиропу використовують як зволожувач у тютюновій промисловості, нею обробляють тютюн для запобігання його висиханню, а також для ароматизації.

Диверсифікація виробництва на цукрових заводах сприятиме полегшенню процесу виробництва продуктів із цукру у суміжних галузях промисловості, що в свою чергу сприятиме зростанню попиту на різні види цукропродуктів, а отже й збільшенню обсягів їх виробництва, що призведе до підвищення продуктивності праці на цукрових заводах.

Враховуючи вищезазначене, українським виробникам цукру також необхідно активніше впроваджувати у виробництво нові види цукропродуктів (рис. 1), що призведе до підвищення продуктивності праці та ефективності діяльності підприємств цукрової галузі.

Рис. 1. Рівні диверсифікації виробництва продукції на цукровому заводі

Джерело: складено автором

Традиційна продукція, що виробляється на цукрових заводах України, – цукор, жом, меляса. Лише поодинокі цукрові заводи впроваджують у виробництво продукцію першого рівня диверсифікації (рис. 1). Так, крім традиційної продукції, цукор природний (жовтий) та желеутворювальний цукор виробляє ПАТ “Гнідавський цукровий завод”, сухий та гранульований жом – чотири цукрових заводи, що належать до об’єднання ТОВ “Західна компанія “Дакор””, виробництво етанолу налагоджено на ТОВ “Узинський цукровий комбінат”, а у 2014 році компанія “Астарт” завершила інноваційний проект по будівництву біогазового комплексу Глобинського цукрового заводу. Біогазовий комплекс Глобинського цукрового заводу на Полтавщині є другим у світі за потужністю виробництва біогазу із цукрових буряків (жому) та, за словами генерального директора компанії, може дати 60 млн. кубометрів газу за 100 днів роботи (це приблизно 50% енергопотребі заводу). Побудова біоетанолового заводу поруч з біогазовим комплексом забезпечить відмінну синергію, що дасть можливість врегулювати внутрішній ринок цукру за рахунок диверсифікації продукції цукрових заводів, а також підвищить економічні показники їхньої діяльності.

Виробництво продукції другого рівня диверсифікації практично не здійснюється на цукрових заводах України, а попит на неї задовольняється через її імпорт.

В Україні у 2005 році вперше почали випускати желеутворювальний цукор торговельної марки “Солодко” на ПАТ “Гнідавський цукровий завод” за рецептурою всесвітньо відомої німецької фірми Pfeifer & Landen, який використовують для приготування варення, повидла, джемів, желе, мармеладу, конфітуру

та інших ласощів (завдяки йому варення та джем можна приготувати лише за чотири хвилини). Цей цукор не містить консервантів, барвників та ароматизаторів. Пектин, що міститься у такому цукрі, сприяє виведенню з організму шкідливих речовин, а лимонна кислота зберігає свіжий колір і натуральний смак фруктів, ягід. Також ПАТ “Гнідавський цукровий завод” виробляє жовтий (природний) цукор. Природний цукор – це цукор-пісок коричневого кольору, адже він є неочищеним (нерафінованим) продуктом, тобто з нього не видалені різноманітні (між іншим, корисні для здоров'я) речовини. Містить макроелементи (калій, кальцій, натрій), мікроелементи (цинк, мідь, залізо), вітаміни В, амінокислоти (гліцин, лізин та інші), мінеральні солі, біологічно активні речовини. Цей цукор майже повністю позбавлений недоліків цукру білого: вплив його на організм людини загальноозміцнюючий, антикарієсний і антисклеротичний (мікроелементи такого цукру сприяють нормальному засвоєнню організмом глюкози і регулюють дію інсуліну). Природний цукор підвищує стійкість до стресів, підтримує високу розумову працездатність, знижує вміст холестерину, покращує склад крові. Він не містить сторонніх консервантів, ароматизаторів та барвників, доповнює смак напоїв новими відтінками, покращує смак десертів, солодких страв. Поживні й смакові властивості природного цукру дають можливість використовувати його для підсилення аромату кави та виготовлення бісквітів, тістечок, напоїв. Жовтий цукор гігроскопічніший, ніж білий, що сприяє зменшенню черствіння хлібобулочних і кондитерських виробів, надає їм приємного смаку, сприяє кращому зберіганню продуктів. “Природний цукор” – це якраз і є той випадок, коли завод виробляє те, чого потребують люди.

Перспективним для України є використання ароматизаторів при виробництві цукру. Так, ефірні олії рожі здійснюють позитивну гепатотропну дію, жасмину – тонізуючий ефект, м'яти – позитивно впливають на серцево-судинну систему. Таких самих властивостей набуває і ароматизований цукор.

Національним університетом харчових технологій України розроблено спосіб виробництва цукру, збагаченого екстрактами квітів ромашки, липи, родіоли рожевої, листя евкаліпту. Проте в Україні такий вид цукрових інновацій не набув поширення через значний консерватизм галузі та відсутність зацікавленості з боку власників цукрових заводів.

Для налагодження безвідходного виробництва продукції, що сприятиме зростанню продуктивності праці та прибутковості, на цукрових заводах необхідно налагодити комплексну технологію інтегрованого виробництва цукру, жому, меляси, а також продукції першого та другого рівнів диверсифікації.

Для потреб спиртової галузі доцільно пропонувати більш дешевий жовтий цукор. Рідкий цукор є зручним для використання промисловими підприємствами для виробництва напоїв. Цукрова пудра широко використовується підприємствами кондитерської та хлібобулочної промисловості. Для кінцевого споживача слід пропонувати цукор різної форми (цукрова пудра, прямокутні брикети, цукор-пісок, цукор-рафінад пресований, цукор-рафінад литий), різної величини кристалів (дрібнокристалічний, крупнокристалічний), з різними смаковими властивостями (з ароматом кави, полуниці, ваніліну та ін.), фасування (100 г, 500 г, 1000 г) та ін. Удосконаливши технологічну схему виробництва на цукрових заводах, можна також виробляти цукрозу для шампанських вин.

Перспективним напрямом товарної диверсифікації є налагодження технології з виробництва пектину на малопотужних цукрових заводах. Економічно доцільною також є розробка технології виділення бетаїну, вміст якого в солодких коренеплодах складає 0,15-0,3%. Бетаїн використовується як лікарські засоби, харчова добавка. Найбільшим споживачем бетаїну є птахівництво, де він використовується як компонент корму. Саме для потреб птахівництва сьогодні бетаїн імпортується в Україну за ціною 30–35 грн./кг, а орієнтовна його собівартість за умови виробництва на цукрових заводах становить 13 грн./кг [5, с. 30].

Дефекат, який утворюється з бурякового соку, можна використовувати як джерело мікроелементів для вапнування земель, що підвищує родючість ґрунту, врожайність та на 0,2–0,4% збільшує вміст цукру в цукрових буряках, також є перспективним напрямом диверсифікації продукції цукрових заводів [2, с. 291].

Велике значення для України має виробництво лізину (який можна отримати в результаті переробки меляси), що широко використовується у тваринництві розвинених країн для підвищення засвоюваності кормів худобою. Добавка 1 кг лізину до 1 т кормів дає змогу отримати додатково 60 кг свинини або пташиного м'яса та заощадити до 180 кг кормів [6].

Гліцерин застосовується майже у всіх косметичних препаратах як пом'якшуючий засіб, він є одним з основних видів сировини для виготовлення зубних паст. Він не засихає, не гіркне, замерзає при дуже низьких температурах і тому застосовується як речовина, що перешкоджає висиханню та замерзанню косметичних виробів. Гліцерин використовується у парфумерії та фармації як зм'якшувальний засіб або основа мазей; у харчовій промисловості – як добавка до напоїв; у шкіряному виробництві та текстильній промисловості – для обробки пряжі та шкіри з метою їх пом'якшення та надання еластичності; гліцерин у вигляді кормової добавки підвищує надої молока; у вигляді ліків використовується при серцевих захворюваннях; гліцерин також використовується як засоби, які зберігають свіжість харчових продуктів.

Висновки з даного дослідження. Основною проблемою подальшого розвитку цукробурякового підкомплексу АПК, яка потребує невідкладного вирішення, є підвищення

продуктивності праці, що дасть можливість зробити вітчизняний цукор та супутні продукти цукрових заводів конкурентоспроможними на зовнішніх ринках і тим самим дозволить розширити ринки збуту цукропродуктів та забезпечить прибутковість галузі.

Запропонована схема виробничої диверсифікації дасть можливість переробним підприємствам розширити асортимент пропозиції, зайняти нові ринкові сегменти, поглибити внутрішньо- й міжгалузеву інтеграцію, уникнути низки комерційних ризиків. Дослідженням встановлено, що виділений нами другий рівень виробничої диверсифікації (виробництво цукру-рафінаду, пресованого цукру, високооктанової добавки, лимонної й молочної кислот, фруктових сиропів та ін.) не застосовується в цукровій галузі, а внутрішні потреби у відповідній продукції задовольняються через імпортування або налагодження їх виробництва в інших, зокрема кондитерській галузі, що загрожує втратою цілої галузі економіки та кризовими соціальними наслідками.

Упровадження інновацій в цукробуряковому виробництві сприятиме розвитку галузі, зростанню конкурентоспроможності та якості цукру, а це – зростання зайнятості населення, ефективна робота сільського господарства, а в перспективі – стратегічна сировина для енергетичної незалежності нашої держави.

Література

1. Панасюк Б.Я. XXI вік: минуле, сучасне і перспективи цукрового виробництва / Б.Я. Панасюк // Цукрові буряки. – № 6. – 2013. – С. 6-7.
2. Саблук П.Т. Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження перспективи розвитку / П.Т. Саблук. – К. : 2007. – 390 с.
3. Сахар коричневый мусковато [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fortskipper.prom.ua/p12836442-sahar-korichnevyj-muskovado.html>.
4. Сичевський М.П. Шляхи диверсифікації цукробурякового виробництва / М.П. Сичевський // Цукор України. – 2013. – № 4(88). – С. 9-14.
5. Хомічак Л.М. Перспективні напрями інноваційного розвитку цукрових заводів / Хомічак Л.М., Олійнічук С.Т. // Вісник цукровиків України. – 2013. – № 9 (88). – С. 26-30.
6. Штангеева Н.І. Технологія очищення меляси для виробництва амінокислот [Електронний ресурс] / Н.І. Штангеева, І.С. Гулий, Л.С. Клименко. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/5939>
7. Ярчук М.М. Підсумки роботи бурякоцукрової галузі України за 2013 рік та завдання на поточний рік / Ярчук М.М. ; Інформація про підсумки роботи НАЦУ “Укрцукор” в 2013 році. – 2014. – 71 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sugarconf.com/custom/files/ua_2014_03/28-71.pdf.
8. Wijesinghe B., Mereddy R., Stanley R. Increased profitability through product diversification and improved sugar quality // Proceedings of the Australian Society of Sugar Cane Technologists. – 2010. – Vol. 32. – pp. 610-620, Available from: <http://www.assct.com.au/media/pdfs/M%2013%20Wijesinghe.pdf>.

References

1. Panasiuk, B.Ya. (2013), “XXI Century: past, present and prospects for sugar beet production”, *Cukrovi buriaky*, no 6, pp. 6-7.
2. Sabluk, P.T. (2007), *Czukromiakovye vyrobnyctvo Ukrainy: problemy vidrozhennia perspektivy rozvytku* [Sugar beet production in Ukraine: problems of revival and prospects of development], Kyiv, Ukraine, 390 p.
3. “Brown sugar muskovado”, available at: <http://fortskipper.prom.ua/p12836442-sahar-korichnevyj-muskovado.html>
4. Sychevskyi, M.P. (2013), “Ways of sugar beet production diversification”, *Czukur Ukrainy*, no. 4(88), pp. 9-14.
5. Homichak, L.M. and Oliinichuk, S.T. (2013), “Perspective directions of sugar mills innovative development”, *Visnyk czukrovykiv Ukrainy*, no. 9 (88), pp. 26-30.
6. Shtanhieieva, N.I., Hulyi, I.S. and Klymenko, L.S. (2000), “The molasses purification technology for amino acids production”, available at: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5939/1/Purification%20techlolgy.pdf>
7. Yarchuk, M.M. (2014), “Results of Ukrainian sugar-beet industry for 2013 and tasks for current year”, available at: http://sugarconf.com/custom/files/ua_2014_03/28-71.pdf
8. Wijesinghe, B., Mereddy, R. and Stanley R. (2010), “Increased profitability through product diversification and improved sugar quality”, available at: <http://assct.com.au/media/pdfs/M%2013%20Wijesinghe.pdf>

ФІНАНСОВО–КРЕДИТНА І ГРОШОВА ПОЛІТИКА

УДК 339.9

Петрашко Л.П.,
д.е.н., професор кафедри міжнародного менеджменту
Цівина М.С.,
аспірант* кафедри міжнародного менеджменту
ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана»

ПОСТКРИЗОВА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ МІЖНАРОДНИХ БАНКІВСЬКИХ ГРУП

Petrashko L.P.,
dr.sc.(econ.), professor of department of international management
Tsivyna M.S.
graduate student of department of international management
Kyiv National Economics University named after Vadym Hetman

POSTCRISIS RESTRUCTURING OF INTERNATIONAL BANKING GROUPS' BUSINESS MODELS

Постановка проблеми. Світова фінансова система пережила глобальну фінансову кризу, яка була спричинена банкрутством американського інвестиційного банку Lehman Brothers. У той час як присутність міжнародних банківських груп на ринках країн світу збільшилася в цілому, тенденції та поточні моделі проникнення на внутрішній фінансовий ринок істотно відрізняються в залежності від приймаючої країни. Слід вказати, що відмінності у присутності іноземних банків в приймаючих країнах за групами розміру доходів та їх впливу на економічний розвиток цих країн є суттєвими.

Вільне переміщення капіталу, товарів і послуг у рамках Європейського Союзу більш-менш змушує країни-члени бути учасниками інтегрованої фінансової системи, в якій роль транскордонних банківських установ, ймовірно, відіграють країни, що не входять до об'єднання. Однак, спроба зменшити присутність іноземного капіталу в їх банківських системах може обмежити масштаби їх фінансової інтеграції. До фінансової кризи 2008-2009 років серйозних сумнівів у перевагах інтегрованої банківської системи в Європі не було. Транскордонна та багатонаціональна банківська діяльність розглядалася як природний компонент економічної інтеграції та торгівлі послугами. В Центральній та Східній Європі входження іноземних банків через злиття та поглинання або ж через нові інвестиції «з нуля» допомогло впровадити сучасні бізнес-практики в слаборозвинений банківський сектор. Іноземні банки стали домінуючими в багатьох країнах Центральної, Східної та Південно-Східної Європи як на національному, так і на локальному рівнях. Крім того, вищезгадана фінансова криза висвітила наявність ризиків, пов'язаних з міжнародною банківською діяльністю та присутністю іноземних банків в банківських системах приймаючих країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід вказати на зростання за останні десятиліття досліджень впливу іноземних банків та міжнародних банківських груп на банківські системи приймаючих країн, та на неоднорідності стратегічних моделей їх діяльності в бізнес-середовищі цих країн. Багатьма зарубіжними дослідниками вивчалися потенційні вигоди та ризики присутності названих суб'єктів на ринках приймаючих країн [1-4]. Проте, мало відомо, чому іноземні банки віддають переваги одним ринкам перед іншими, і як це відноситься до крос-культурних особливостей материнської та приймаючої країн, у тому числі двосторонніх аспектів. З точки зору впливу експансії іноземного капіталу на національні економіки, визначено, що дослідженнями доведено підвищення ефективності вітчизняних банківських систем, розвитку фінансового ринку, доступу до фінансових послуг, загального економічного зростання приймаючих країн. Разом з тим, недостатньо розкриті тенденції посткризової реструктуризації бізнес-моделей міжнародних банківських груп, як ключових

* Науковий керівник: Петрашко Л.П. – д.е.н., професор

агентів впливу на економічний розвиток приймаючих країн.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення тенденцій посткризової реструктуризації бізнес-моделей міжнародних банківських груп в глобальному бізнес-середовищі, специфіки стратегічних орієнтирів їх діяльності на ринках країн, що розвиваються.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансові регулятори провідних країн світу знайшли способи контролювати найбільш ризикові транснаціональні операції фінансових інститутів. Рада з фінансової стабільності G-20 склала список міжнародних фінансових груп, які створюють системні ризики для світової економіки і тому вимагають транскордонного нагляду (табл.1).

Таблиця 1

Перелік 24 системо-формуєчих банківських груп Світу

Країна походження	Банківська група
США	Goldman Sachs JPMorgan Chase Morgan Stanley Bank of America Merrill Lynch Citigroup
Канада	Royal Bank of Canada
Велика Британія	HSBC Barclays Royal Bank of Scotland Standard Chartered
Швейцарія	UBS Credit Suisse
Франція	Societe Generale BNP Paribas
Іспанія	Santander BBVA
Японія	Mizuho Sumitomo Mitsui Nomura Mitsubishi UFJ
Італія	UniCredit Banca Intesa
Німеччина	Deutsche Bank
Нідерланди	ING

Джерело: [5]

У список увійшли 30 міжнародних фінансових груп: з них 6 страхових та 24 банківських групи з Північної Америки, Великої Британії, Європи, Японії.

В період глобальної фінансової кризи міжнародні банківські групи активно здійснюють корегування своїх бізнес-моделей для того, щоб відповідати та задовольняти майбутні нормативні вимоги. Деякі основні банківські групи здійснили продаж активів з метою отримання прибуткових інвестиційних можливостей (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка зростання активів глобальних банківських груп, 2006-2012

Назва	Обсяг продажів активів, млн. дол. США	Оцінка росту, %	Відношення обсягів продажу активів до статутного капіталу, %
Barclays	17,530	56,9	17,3
BBVA	2,190	45,8	4,2
BNP	116	36,4	0,1
Citigroup	9,730	2,1	5,4
Deutsche Bank	2,800	36,6	4,0
Dexia	5,460	-27,2	38,1
HSBC	12,830	40,2	7,7
ING	9,540	4,3	14,6
Lloyds	1,750	182,5	2,4
Raiffeisen	...	166,3	...
RBS	7,240	31,5	6,1
Santander	2,390	53,9	2,2
UBS	261	68,9	0,4
Unicredit	203	12,6	0,3
West LB (Portigon)	143	-35,0	2,6

Джерело: [6, с. 87]

Як результат, міжнародні вимоги до вітчизняних банків зростають в цілому. Протягом 2006-2012 рр. географічне позиціонування міжнародних банківських груп в глобальному бізнес-середовищі змінилось, деякі регіони демонструють активний процес виведення іноземних активів. Міжнародні банківські групи внесли значні зміни в свої бізнес-стратегії в роки поступальної фінансової кризи: використання буферів при необхідності заміни збіднілого капіталу, скорочення ризикових угод, адаптація до мінливих ринкових умов за рахунок використання активів глобальних інвестиційних портфельів. Тенденції роздержавлення найбільших міжнародних банківських груп є частиною антикризової стратегії їх розвитку. Дані таблиці 2 показують, що з січня 2009 року найбільші міжнародні фінансові групи продали активів на суму близько 72 мільярдів доларів США, або в середньому близько 7,5% від статутного капіталу.

Для порівняння, продаж активів як національними (53%), так і іноземними банківськими структурами (47%) знаходиться в одному і тому ж діапазоні. Продажі активів в таких сферах, як управління інвестиціями, надання консультативних послуг, діяльність комерційних банків, страхового бізнесу в цілому склали 52% від загальних об'ємів продажу активів найбільших міжнародних банківських груп за 2006-2012рр. (табл. 3).

Таблиця 3

Галузева структура продажів активів найбільших міжнародних банківських груп, 2006-2012 рр., %

Галузевий напрямок	%
Інвестиційний менеджмент і консалтинг	26,27
Комерційні банки	15,91
Довгострокове страхування	10,26
Фінанси: споживчі кредити	8,00
Будівництво: житлове і комерційне	7,44
Фінанси: інші послуги	6,37
Фінанси: кредитні картки	5,22
Різноманітні банківські установи	4,81
Управління нерухомістю	3,94
Похідні послуги	2,48
Операції з нерухомістю	2,34
REITS: диверсифікований	2,15
REITS: торгові центри	2,05
Готелі	1,21
REITS: іпотечні	0,87
REITS: офісна нерухомість	0,25
Роздрібна торгівля: гіпермаркети	0,19
Довіра до нерухомості	0,14
Фінанси: брокерські послуги	0,06
Диверсифіковані фінансові послуги	0,04
Всього	100,00

Джерело: [6, с. 87]

Міжнародні банківські групи, швидше за все, переорієнтували свою діяльність, щоб підготуватися до нових, більш суворих посткризових умов розвитку за рахунок забезпечення збереження стратегічних активів та їх ліквідності. Так, у 2008 р. в ЄС були застосовані дуже суворі вимоги реструктуризації до низки великих банків, в тому числі RBS і Lloyds – у Великобританії, West LB і Nordbanken – в Німеччині, Dexia – в Бельгії, ING – в Нідерландах, а також до всіх банків в Ірландії. Швидкий продаж активів був характерним для невеликої кількості міжнародних банківських груп, але сам процес стосувався усіх глобальних гравців фінансового сектору і знаходився на стадії планування їх роздержавлення. Такі тенденції значно змінюють структуру світової банківської системи в сторону більш внутрішньої (національної) її орієнтації за рахунок географічного стиснення глобального позиціонування.

Загалом, транскордонні операції великих міжнародних банківських груп в розвинутих країнах та країнах, що розвиваються, за період з 2006 по 2012 роки зросли. Таку ситуацію спричинили операції купівлі/продажу активів, які використовувались банківськими групами для реструктуризації бізнес-стратегії у регіоні позиціонування, змін в галузі управління ризиками, відновлення балансу їх конкурентоспроможності на глобальних ринках. Незважаючи на глобальну фінансову кризу 2007-2008 років, на сьогоднішній день, немає ніяких ознак, що зарубіжна діяльність міжнародних банківських груп скорочується, про що свідчить BIS (Bank for International Settlements) звітність країн регіонів щодо їх

бізнес позиціонування [7; 8].

Міжнародні вимоги материнських структур міжнародних банківських груп до їхніх закордонних офісів та філій у 2012 році стали значно вищі, ніж наприкінці 2006 року, до настання світової фінансової кризи. Навіть для небагатьох з них, де з'являються жорсткі претензії та вимоги (наприклад, скорочення іноземної діяльності для австрійських банківських груп), чисті міжнародні операції залишаються незмінними за рахунок самостійного фінансування дочірніми компаніями на місцевому рівні. В середньому, найбільші міжнародні банківські групи підтримують докризовий рівень іноземної діяльності.

Висновки з даного дослідження. Для окремих гравців глобальних банківських груп характерне значне скорочення частки позичкових коштів, особливо це стосується банківських груп Іспанії та Великобританії, щодо їх діяльності в країнах з розвинутою економікою. Така ж ситуація спостерігається в банківських групах Бельгії та Швеції по відношенню до європейського ринку. Тенденції стратегічних орієнтирів міжнародних банківських груп на ринках країн, що розвиваються, залишаються досить стійкими. Лише в деяких країнах міжнародні банківські групи, які були досить успішними, змінюють свою регіональну бізнес присутність (наприклад, іспанські групи в Латинській Америці). І навпаки, французькі, німецькі та британські банківські групи розширюють регіональну іноземну присутність, що пояснюється відносно сильним адаптаційним потенціалом використання сприятливих ринкових умов в напрямку реструктуризації їх бізнес напрямків, скороченням та диверсифікацією міжнародних ризиків по різних банківських секторах та збереженням на цій основі глобальних фінансових взаємозв'язків. В системі визначених тенденцій зміни напрямків стратегічного розвитку міжнародних банківських груп слід акцентувати увагу на розширенні регіональної присутності глобальних гравців фінансового сектору країн з ринковою економікою в Європі та Латинській Америці.

Література

1. Claessens Stijn, and Van Horen Neeltje, 2012, Foreign Banks: Trends, Impact and Financial Stability, IMF Working Paper, No. 12/10.
2. Goldberg Linda S. Banking Globalization, Transmission and Monetary Policy Autonomy, *Sveriges Riksbank Economic Review*, 2013, p. 161-193.
3. Cetorelli, Nicola, and Linda Goldberg (2012a), Banking Globalization and Monetary Transmission, *Journal of Finance*, vol. 67:5, p. 1811-1843.
4. Claudia M. Buch & Cathérine T. Koch & Michael Koetter, 2013. "Do Banks Benefit from Internationalization? Revisiting the Market Power--Risk Nexus," *Review of Finance*, European Finance Association, vol. 17(4), pages 1401-1435.
5. Офіційний сайт компанії EXC, Новини в світі, Визначені 30 компаній, які можуть стати причиною наступної фінансової кризи: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oaoex.ru/press/worldnews/3119/>
6. Global Financial Stability Report. Restoring Confidence and Progressing on Reforms. - Washington: IMF. — 2012. — 188 p.
7. Офіційний сайт Bank for International Settlements: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org>.
8. Bank for International Settlements: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap69.htm>

References

1. Claessens Stijn, and Van Horen Neeltje (2012), Foreign Banks: Trends, Impact and Financial Stability, IMF Working Paper, no. 12/10
2. Goldberg, Linda S. (2013), Banking Globalization, Transmission and Monetary Policy Autonomy, *Sveriges Riksbank Economic Review*, pp. 161-193.
3. Cetorelli, Nicola, and Goldberg, Linda (2012), Banking Globalization and Monetary Transmission, *Journal of Finance*, vol. 67:5, p. 1811-1843.
4. Claudia, M. Buch, Cathérine, T. Koch, Michael, Koetter, (2013), "Do Banks Benefit from Internationalization? Revisiting the Market Power--Risk Nexus," *Review of Finance*, vol. 17(4), pp. 1401-1435.
5. Official web-site EXC Company, World News, 30 Companies to Be the Reason for the Next Financial Crisis are Defined, available at: <http://oaoex.ru/press/worldnews/3119/>
6. Global Financial Stability Report. Restoring Confidence and Progressing on Reforms. - Washington: IMF, 2012, 188 p.
7. Official web-site Bank for International Settlements, available at: <http://bis.org>.
8. Bank for International Settlements, available at: <http://bis.org/publ/bppdf/bispap69.htm>

УДК 336.71

Нестеренко Ж.К.,
к.е.н., професор
Фірман Р.В.,

Запорізький національний технічний університет

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАБІЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Nesterenko Zh.K.,
cand.sc.(econ.), professor
Firman R.V.

Zaporizhia National Technical University

INCREASING THE BANK CAPITALIZATION LEVEL AND ITS INFLUENCE ON STABILITY OF THE BANKING SECTOR IN UKRAINE

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку банківська система України зіткнулася з проблемами недостатності капіталу банків, нерівномірністю зосередження капіталу в найбільших банках України, необхідністю удосконалення управління банківським капіталом. Однією з головних проблем банківської системи України є підтримка її стабільності, надійності та ефективності для того, щоб банки мали змогу повністю виконувати свої функції та забезпечувати економіку держави необхідною кількістю фінансових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні проблема впливу капіталізації банків на стійкість та надійність банківського сектору досить широко досліджується науковцями. Особливості розвитку банківського сектору України та його капіталізації, можливі шляхи збільшення капіталу банками України розглядались у роботах В. В. Подплетнього [9], О. М. Колодізева [5], О. Д. Вовчака [3], С. Г. Арбузова [1], А. Г. Загороднього [4] та інших.

Незважаючи отримані результати наукових досліджень, досі невирішеними залишаються питання щодо вибору джерел капіталізації банків, а також проблеми стабільності та надійності банківського сектору в цілому.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності капіталізації банків та з'ясування можливих шляхів підвищення її рівня. Відповідно до мети, основними завданнями є: аналіз особливостей процесу капіталізації банківської системи України та виявлення можливих джерел нарощування банківського капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні можна констатувати, що в економічній літературі не наведено однозначного тлумачення категорії "капіталізація банку". У фінансово-економічному словнику під редакцією А. Г. Загороднього розглянуто сутність цього поняття з кількох точок зору: капіталізація банку – це перетворення доданої вартості (нерозподіленого прибутку) на капітал; процес формування фіктивного капіталу у вигляді акцій, облігацій та інших цінних паперів [4].

Автори праці [1] визначають капіталізацію банку з кількох позицій: 1) збільшення обсягу капіталу банку; 2) сукупна максимальна вартість акцій та облігацій, які може випустити банк; 3) збільшення вартості банку в зв'язку зі зростанням його ринкової вартості; 4) додатковий випуск акцій з метою збільшення капіталу або спрямування частини доходів (прибутку, дивідендів) на збільшення капіталу банку.

Слід відмітити, що загальною рисою більшості вказаних визначень капіталізації є те, що вони визначають вартісну оцінку капіталу банківської установи, по-перше, з точки зору витрат на його створення, а по-друге, з точки зору його спроможності створювати додану вартість.

Одна з головних цілей управління банківським капіталом полягає в залученні та підтримці достатнього обсягу капіталу для розширення діяльності й створення захисту від ризиків. Величина капіталу банку при цьому визначає обсяги активних операцій, розмір депозитної бази, можливості запозичення коштів на фінансових ринках, величину відкритої валютної позиції та інші важливі показники, які істотно впливають на діяльність банку [2].

Механізм управління капіталом банків визначає сукупність методів та інструментів управління, що застосовуються суб'єктами у процесі управління банком і спрямовуються на забезпечення капіталізації банківських установ.

Капіталізація банків є одним із важливих чинників, які забезпечують можливість банківської системи здійснювати значний позитивний вплив на економіку, мінімізуючи при цьому фінансові ризики і відповідно підтримуючи стабільність та надійність банківських установ [10]. Ефективна діяльність банківської системи залежить від рівня її капіталізації.

Для того, щоб краще розуміти процеси, які очікуються у сфері капіталізації банків України,

необхідно проаналізувати зміни та динаміку розвитку банківського сектору сьогодні (табл. 1).

Таблиця 1

Капітал банків України за 2007 - 2013 роки

Показники	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014
Кількість банків, які мають банківську ліцензію	175	184	182	176	176	176*	180*
Кількість банків на стадії ліквідації	19	13	14	18	21	22	11
Кількість банків з іноземним капіталом	47	53	51	55	53	53	49
у тому числі із 100%-им іноземним капіталом	17	17	18	20	22	22	19
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5	34,0
Статутний капітал діючих банків, млн. грн.	42873	82454	119189	145857	171865	175204	185239
Частка статутного капіталу в пасивах, %	7,15	8,90	13,54	15,48	16,30	15,54	14,49

* з них 1 банк має ліцензію санаційного банку

Джерело : [7]

З даних табл. 1 можна побачити, що станом на 01.01.2014 р. кількість банків, які мають банківську ліцензію, складає 180 установ. Протягом 2013 року ще 4 фінансові установи отримали банківську ліцензію. Серед зареєстрованих діючих банків один із них має ліцензію санаційного банку – ПАТ «Родовід Банк», основною функцією якого є робота з проблемними активами комерційних банків. Згідно даних НБУ, станом на 01.01.2014 р. 11 банківських установ перебуває на стадії ліквідації [7]. На фоні загальних змін спостерігається зменшення кількості банків з іноземним капіталом упродовж 2013 року з 53 до 49 установ, також зменшилась кількість банківських установ зі стовідсотковим іноземним капіталом – з 22 до 19 [7]. Це свідчить про те, що зарубіжні партнери згортають свій бізнес на території України.

Окрім кількісних показників діяльності банків, потрібно також розглянути динаміку капіталу комерційних банків, що діють на території України, протягом останніх 10 років (рис. 1).

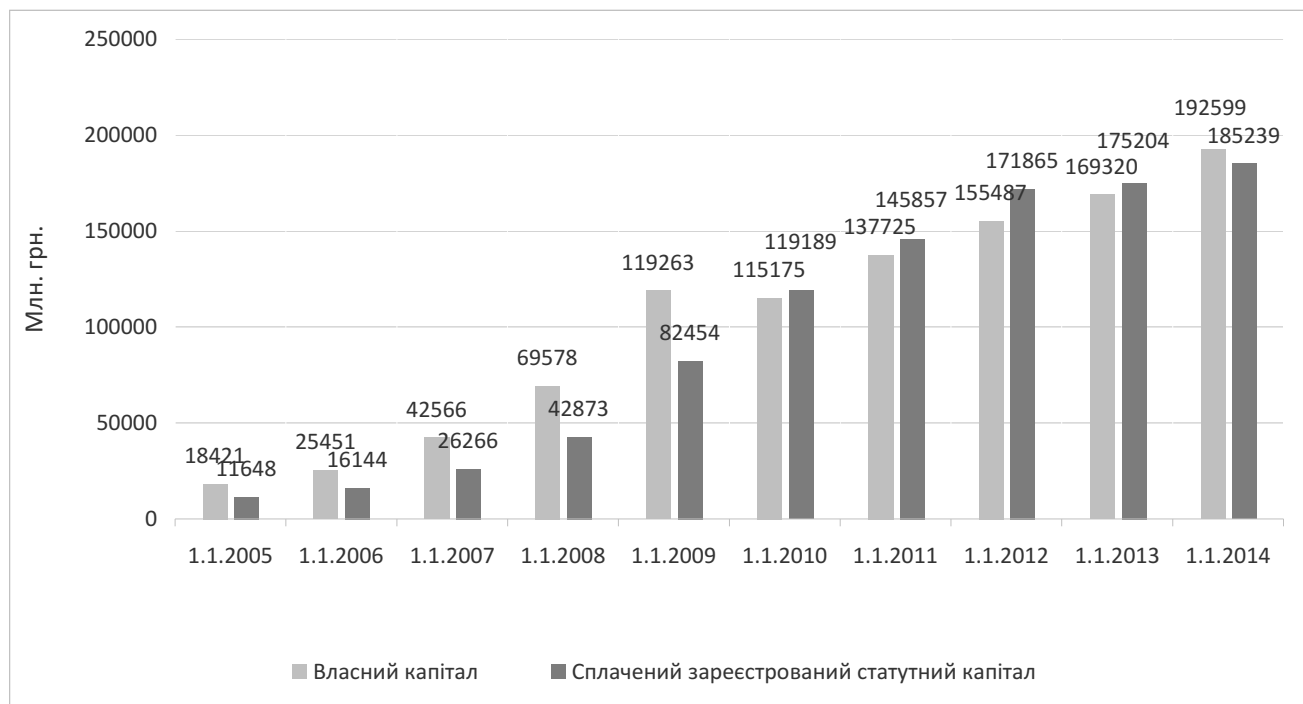

Рис. 1. Динаміка власного та статутного капіталу банків України за 2004-2013 роки

Джерело : [7]

З рис. 1 видно, що впродовж останніх 5 років спостерігається тенденція до збільшення абсолютної суми як сплаченого зареєстрованого статутного, так і власного капіталу банківської системи України. Банки поступово нарощують власний і статутний капітал, прагнучи підвищити власну капіталізацію.

З наведених даних слід відмітити, що особливістю банків України є висока питома вага статутного капіталу у структурі власного капіталу. Станом на 01.01.2014 р. частка статутного капіталу у структурі власного капіталу становила 96,18%. Збільшення суми і частки статутного капіталу банків

упродовж аналізованого періоду підтверджує прагнення банків підвищити рівень капіталізації за рахунок нарощення цієї складової власного капіталу. Багато банків інвестували отриманий прибуток від своєї діяльності в статутний капітал, покращуючи рівень власної капіталізації.

Існує пряма залежність між розміром власного капіталу банку та його фінансовою стійкістю. Власний капітал банку за всіма його операціями залежить від видачі кредитів до купівлі цінних паперів. Він є гарантією виконання всіх зобов'язань банку. Недостатня капіталізація та незначний обсяг власного капіталу банку суттєво знижує інвестиційні можливості банківської установи, її фінансову стійкість, що погіршує її становище у довгостроковому плануванні.

Недостатня капіталізація українських банків породжує проблему загальної фінансової стабільності, стійкості та функціональності банківської системи у цілому. Виникає питання щодо належного обслуговування банками прийнятих на себе грошових зобов'язань та своєчасності їх виконання. Саме питання капіталізації банків є основною проблемою формування фінансового фундаменту банківської системи, від якості якого залежить надійність всієї економічної системи та динаміка подальшого розвитку банківського сектору та економіки країни у майбутньому [9].

Банківська система України пережила чимало проблем на різних етапах свого розвитку. У 2009 році українські банки пережили кризу ліквідності. У січні-лютому того ж року кореспондентські рахунки банків в НБУ зменшилися на 19,2%. Причиною таких різких змін був відтік великих сум депозитів з банків. Більшість українських банків виявилися не готовими до випробування в жорстких умовах інформаційного пресингу вітчизняних засобів масової інформації та втрачали свої позиції в рейтингах довіри громадськості [9; 10]. Позитивна ділова репутація надійної та стабільної фінансової установи є важливим, «основним капіталом» будь-якого банку в таких умовах. Але вже у березні-липні ситуація значно покращилась – кореспондентські рахунки банків збільшилися на 63%, проте за підсумками року падіння склало 13,8% [6; 9].

Поступове відновлення довіри населення до банків спостерігалось у 2011 році, що сприяло закріпленню позитивної тенденції до нарощування депозитного портфелю (рис. 2). Протягом 2011 року залишки коштів фізичних осіб в банках збільшилися на 13,1%, але досить високою залишалась частка депозитів на вимогу, що становила 36% та короткострокових депозитів до 1 року – 31%. Переважання короткострокових депозитів в ресурсній базі, яка була сформована за рахунок залучених коштів населення, робило її нестабільною. Це відповідно стримувало розвиток довгострокового кредитування фізичних осіб та суб'єктів господарювання, що в свою чергу негативно впливало на розвиток економіки України [6; 9].

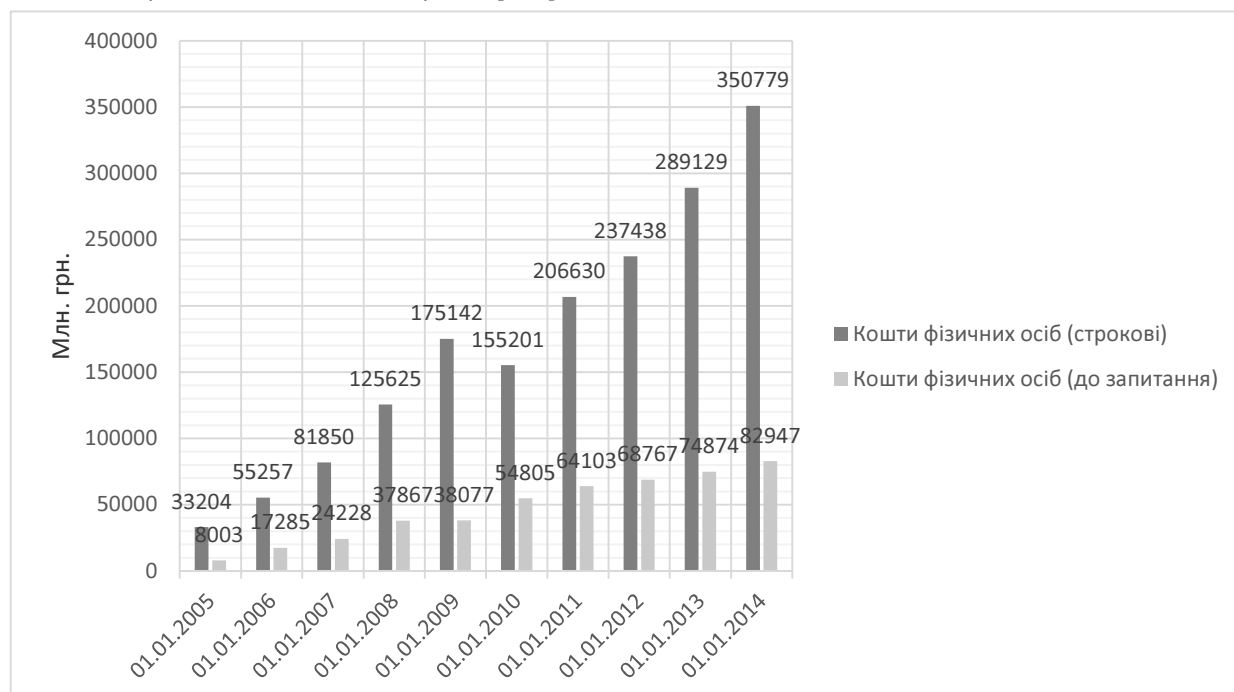

Рис. 2. Динаміка коштів фізичних осіб за 2004-2013 роки

Джерело: [7]

Згідно з підсумками роботи банків у 2013 році за даними НБУ, кошти фізичних осіб на рахунках банків зросли на 19,15%. Незначні зміни відбулись у структурі коштів фізичних осіб станом на 01.01.2014: частка строкових вкладів зросла і становить 80,88%, порівняно з 79,43% станом на 01.01.2013 року [7; 10].

Важливою проблемою залучених ресурсів на сьогоднішній день залишається їх

короткостроковість, що може викликати нестачу ліквідності при наданні довгострокових кредитів. Низька ліквідність банку спричиняє значні проблеми в роботі банку, несвоєчасність та затримку виплат коштів, і відповідно втрату довіри клієнтів та їх коштів. Як наслідок, у майбутньому ускладнюється можливість залучення банком фінансових ресурсів та отримання фінансування для підтримки ліквідності надалі.

Для вирішення проблеми короткостроковості ресурсів деякі українські банки пропонують населенню довгострокові вклади під високі відсоткові ставки. Наприклад, ПАТ «Дельта Банк» та ПАТ «Промінвестбанк» пропонують клієнтам оформити депозит строком на 5 років.

Деякі банки, поповнюючи обов'язкові резерви на вимогу НБУ, мають від'ємні фінансові результати, а також проблеми з ліквідністю. В умовах відсутності зовнішніх інвестицій та непостійного рівня оборотних коштів корпоративних клієнтів, гроші населення є дуже цінним ресурсом для українських банків, який необхідно залучати на довгострокові перспективи.

Одним із пріоритетних завдань для банківської системи України є забезпечення капіталу банків на рівні, який відповідає потребам економіки, що розвивається та характеризується зростанням основних макроекономічних чинників і відповідно потребує більших фінансових ресурсів. Для забезпечення таких умов необхідно збільшувати капітал банків, щоб вони були достатньо міцними для обслуговування різноманітних потреб клієнтів та здійснення операцій на сучасному технологічному рівні (див. табл. 2) [8].

Таблиця 2

**Показники діяльності банків України протягом 2007-2013 рр.,
млн. грн.**

Показники	Станом на						
	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014
Кількість банків, які мають банківську ліцензію	175	184	182	176	176	176	180
Чисті активи, млн. грн.	599396	926086	880302	942088	1054280	1127192	1278095
Темп зростання, %	–	154,5	95,06	107,02	111,91	106,92	113,38
Власний капітал банків, млн. грн.	69578	119263	115175	137725	155487	169320	192599
Темп зростання, %	–	171,41	96,57	119,58	112,9	108,9	113,75
Зобов'язання банків, млн. грн.	529818	806823	765127	804363	898793	957872	1085496
Темп зростання, %	–	152,28	94,83	105,13	111,74	106,57	113,32
Кредитний портфель, млн. грн.	485368	792244	747348	755030	825320	815327	911402
Темп зростання, %	–	163,23	94,33	101,03	109,31	98,79	111,78
Депозити фізичних осіб, млн. грн.	163482	213219	210006	270733	306205	364003	433726
Темп зростання, %	–	130,42	98,49	128,92	113,10	118,88	119,15

Джерело: [7]

Аналізуючи дані табл. 2, можна зробити висновок, що протягом 2007-2013 рр. за багатьма показниками темпи приросту були досить високими. Чисті активи банків зросли у 2 рази (станом на 01.01.2008 року вони становили 599,4 млрд. грн., а на 01.01.2014 р. – 1278,1 млрд. грн.); власний капітал банківських установ зріс майже у 3 рази і становить 192,6 млрд. грн. [7]. При цьому проблемою є перевищення темпів зростання активів банків України порівняно з темпами зростання їхнього капіталу. Це створює додаткові проблеми банкам, пов'язані з можливою нестачею ліквідності банку та потребує додаткового грошового ресурсу.

Наразі капіталізація відбувається за рахунок збільшення кількості банків, а не за рахунок їх фінансового зміцнення, що породжує проблему можливих банкрутств банків.

Сучасний етап розвитку української економіки характеризується підвищенням вимог до банківської системи, яка повинна сприяти стійкому економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності господарського комплексу в умовах поступової інтеграції України у європейський та світовий економічний простір. Це обумовлено особливою роллю банків як провідних фінансових посередників, що забезпечують переміщення фінансових ресурсів між окремими регіонами, галузями господарства та суб'єктами економіки з метою задоволення їх потреб та запитів. Вказані процеси вимагають від комерційних банків адекватного нарощування обсягів, оптимізації структури та вдосконалення організації ресурсної бази.

Негативний вплив на надійність функціонування банківської та фінансової систем в цілому відіграє недостатній рівень капіталізації. На сьогодні українська банківська система щодо капіталізації є такою, що неповною мірою розвивається, а вітчизняні банки залишаються недостатньо капіталізовані.

Збалансована ресурсна база комерційних банків та достатній її обсяг є важливою передумовою їх прибутковості, підтримки необхідної ліквідності та підвищення довіри з боку всіх учасників ринку. Зміцнення ресурсної бази банківського сектора сприяє підвищенню можливостей банків у задоволенні поточних та

інвестиційних потреб суб'єктів господарювання та домогосподарств у додаткових ресурсах.

Зміцнення ресурсної бази та інтеграція української банківської системи у світове співтовариство значною мірою залежать від його зростання. Відтак особливого значення набувають питання нарощення, ефективного використання, управління та збереження капіталу кожного банку.

Успішність виконання завдання щодо необхідності забезпечення умов стабільного зростання економіки залежить від розвитку банківської системи та кожного банку зокрема.

Висновки з даного дослідження. Для вирішення проблеми підвищення рівня капіталізації та надійності установ банківської системи України банкам було б доцільно поліпшити якість капіталу шляхом збільшення власного капіталу та забезпечити достатній рівень покриття ним ризиків, що приймаються банками.

Пріоритетними джерелами зростання рівня капіталізації на сьогодні для банку є збільшення статутного капіталу, що може бути забезпечено за рахунок коштів існуючих чи нових акціонерів, а також реінвестування чистого прибутку. Також українські банки майже не використовують такий спосіб нарощення капіталізації як первинне публічне розміщення акцій.

Література

1. Банківська енциклопедія / [Арбузов С. Г., Колобов Ю. В., Міщенко В. І., Науменкова С. В.]. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с.
2. Барановський О. І. Стійкість банківської системи України / О. І. Барановський // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 75-87.
3. Вовчак О. Д. Банківська справа в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку / О. Д. Вовчак // Фінанси України. – 2008. – № 10. – С. 118-125.
4. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2005. – 714 с.
5. Колодізев О. М. Групування банків України за рівнем достатності капіталу / О. М. Колодізев // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : [зб. наук. праць]. – Суми : УАБС НБУ, 2008. – Вип. 23. – С. 61-68.
6. Лютий І. Фінансово-економічна криза 2008-2010 рр.: деякі чинники та уроки / І. Лютий // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1. – С. 10-16.
7. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.
8. Панасенко А. А. Формирование и рост собственного капитала банковских учреждений Украины / А. А. Панасенко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 1. – С. 185-198.
9. Подплетний В. В. Капіталізація банківської системи як фактор макроекономічної стабільності / В. В. Подплетний // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. – 2012. – № 22. – С. 175-185.
10. Структура активів, капіталу і зобов'язань банків України станом на 01.01.2011р. // Вісник НБУ. – 2012. – № 2. – С. 116-125.

References

1. Arbuzov, S.H., Kolobov, Yu.V., Mishchenko, V.I. and Naumenkova, S.V. (2011), *Bankivska entsyklopediia* [Banking encyclopedia], Tsentr naukovykh doslidzhen Natsionalnoho banku Ukrainy: Znannia, Kyiv, Ukraine, 504 p.
2. Baranovskyi, O.I. (2007), "The stability of the banking system of Ukraine", *Finansy Ukrainy*, no. 9, pp.75-87.
3. Vovchak, O.D. (2008), "Banking in Ukraine: status, problems and development prospects", *Finansy Ukrainy*, no. 10, pp.118-125.
4. Zahorodnii, A.H. (2005), *Finansovo-ekonomichnyi slovnyk* [Financial and economic dictionary], Vyd-vo Nats. un-tu «Lvivska politekhnik», Lviv, Ukraine, 714 p.
5. Kolodiziev, O.M. (2008), "Grouping of banks Ukraine by the level of capital adequacy", *Problemy i perspektvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*, no. 23, pp. 61-68.
6. Liutyi, I. (2011), "The financial and economic crisis of 2008-2010: some factors and lessons", *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 1, pp.10-16.
7. Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy, available at: <http://bank.gov.ua>
8. Panasenko, A. A. (2011), "Formation and growth on equity the banking institutions Ukraine", *Aktualni problemy ekonomiky*, no.1, pp. 185-198.
9. Podplietnii, V. V. (2012), "he capitalization of the banking system as a factor of macroeconomic stability", *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu*, no. 22, pp. 175-185.
10. NBU (2012), "Structure of assets, capital and liabilities of banks of Ukraine as of 01.01.2011", *Visnyk NBU*, no. 2, pp. 116-125.

УДК 334.716:336.717.061

Ведернікова С.В.,
к.е.н., зав. кафедри економіки та підприємництва
Одеський інститут МАУП

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВ ТА ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАСАДАХ МАРКЕТИНГУ

Vedernikova S.V.,
cand.sc.(econ.), head of department of economics and entrepreneurship,
Odessa Institute of IAPM

THE DEVELOPMENT OF THE MECHANISM OF FINANCIAL AND CREDIT INTERACTION OF BANKS AND ENTERPRISES ON THE BASIS OF MARKETING FRAMEWORK

Постановка проблеми. Фінансово-кредитні відносини є однією з найважливіших категорій ринкової економіки, яка відображає реальні взаємозв'язки та відносини суб'єктів господарювання в економічному житті суспільства. Фінансово-кредитна взаємодія банків та підприємств завжди була і залишається важливим важелем стимулювання розвитку виробництва та відображає економічні взаємовідносини з приводу зворотного руху запозиченої вартості. Організація та управління ресурсним забезпеченням виробників у ринкових умовах господарювання на макроекономічному та мікроекономічному рівнях передбачає формування певного механізму фінансово-кредитної взаємодії банків та підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий внесок у дослідження питань розвитку банківської діяльності та фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств зробили українські вчені та фахівці, зокрема, Ф.Ф. Бутинець, А.М. Мороз, М.З. Бор, В.В. Пятенко, З.М. Васильченко, О.В. Васюренко, В.К. Галіцин, В.М. Кравець, В.В. Рисін, В.С. Стельмах, а також російські та іноземні науковці, такі як: О.І. Лаврушин, О.В. Бистрова, Дж.К. Барлтруп та інші [1-12]. Завдяки їхнім роботам створено значні теоретичні напрацювання, які дають підставу для продовження досліджень, націлених на розвиток напрямів фінансово-кредитної взаємодії банків та підприємств, створення механізму цієї взаємодії на основі маркетингових підходів та інструментів його практичного застосування.

Постановка завдання. Метою статті є удосконалення механізму взаємодії фінансово-кредитної взаємодії підприємств і банків на засадах маркетингу для забезпечення розширеного відтворення виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна природа банку надає йому законодавче право здійснювати фінансові послуги, які відносяться виключно до банківської діяльності. Практика банківської діяльності полягає в тому, що банки сьогодні функціонують в якісно новій сфері фінансових і банківських послуг, яка заснована на кредитно-депозитному фінансовому посередництві. Відтак, майбутню форму фінансово-кредитної взаємодії банку та підприємства визначає ефективне поєднання нових технологій з фінансовими інноваціями та процесами поширення банківських продуктів.

Банківські послуги за своєю природою є економічним продуктом, який може виявлятися як у натурально-речовій, так і в інформаційній формі. У цьому сенсі сутність фінансово-кредитної взаємодії полягає в тому, що вона відображає конкретні форми організації руху фінансових ресурсів за допомогою фінансово-кредитного механізму, які не мають речової форми. З іншого боку, сучасною тенденцією розвитку банківської системи є продуктова диверсифікація, яка викликана змінами фінансового середовища. Отже, існування фінансово-кредитної взаємодії на ринку фінансових послуг неминуче, внаслідок того, що установи фінансових послуг не лише реалізують свої продукти, але також створюють їх для ринкових цілей.

Банківська система не може функціонувати без існування банківського ринку, концентрації банківських ресурсів, торгівлі банківськими продуктами та забезпеченням їх послугами.

На нашу думку, банківський продукт доцільно визначити як комплекс взаємозв'язаних банківських операцій та послуг, спрямований на задоволення потреб підприємства в процесі фінансово-кредитної взаємодії банку та підприємства за конкретним видом банківської діяльності.

Виконуючи функцію організації та здійснення руху фінансових ресурсів, банки виконують функцію приросту накопичень та перетворення розрізнених дій усіх суб'єктів ринку в певну систему економічних стосунків. Таким чином, функції банків можна вважати системо-утворюючими в частині формування єдиного інституціонального механізму здійснення прямих зв'язків в ланцюзі економічних стосунків між банками та підприємствами [13, с.125].

В процесі фінансово-кредитної взаємодії банки шляхом застосування делегованих функцій із проведення економічного моніторингу формують пул ліквідності та потреб підприємств. Це дає їм можливість використати переваги диверсифікації продуктів та послуг, а також реалізувати ефект економії ресурсів шляхом концентрації можливостей розміщення залучених джерел та формування оптимального портфеля активів.

З цього погляду, доцільно зауважити, що у формуванні та реалізації фінансово-кредитного потенціалу банку основу визначають джерела фінансування, серед яких доцільно виділити фінансові ресурси, котрі є основною складовою ресурсного потенціалу банку. Отже, ресурсний та фінансово-кредитний потенціали банку взаємозв'язані та взаємообумовлені.

На фінансово - кредитний потенціал банку в процесі фінансово-кредитної взаємодії впливають наступні чинники:

- формування та використання ресурсного потенціалу банку;
- наявність потреб на кредитні кошти банку;
- рівень обов'язкових та додаткових резервів;
- якість створених банківських продуктів.

Таким чином категорію фінансово-кредитний потенціал банку можна визначити як ресурси, котрі визначають спроможність банку до створення банківських продуктів та розвитку кредитування, які пов'язані з наявністю в підприємств потреб на кредитні ресурси та величиною ресурсного потенціалу банку з урахуванням формування необхідних резервів. Відповідно до такого визначення доцільно виділяти наступні елементи фінансово-кредитного потенціалу банку в аспекті розвитку кредитування, як показано на рис. 1:

- потреби підприємств на кредитні ресурси банку;
- продукти, створені банком та задовольняють вимоги підприємств;
- політика взаємодії банку із суб'єктами господарювання, фізичними особами та іншими банками;
- довгостроковий ресурсний потенціал (ресурсна база банку);
- система трансформації фінансових ресурсів у фінансово-кредитні ресурси банку;
- управління банківськими ресурсами.

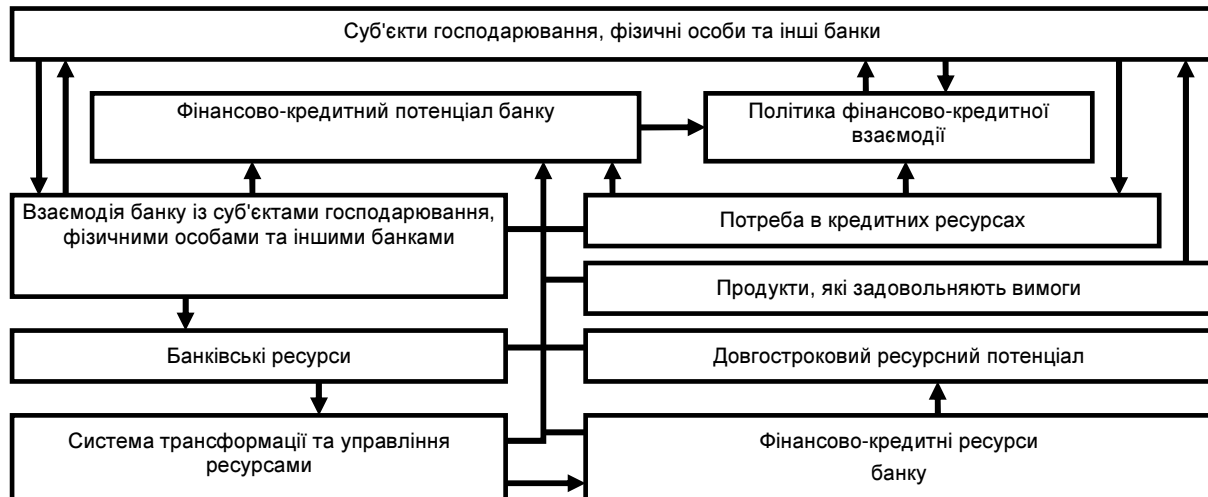

Рис. 1. Елементи фінансово-кредитного потенціалу банку в аспекті процесу кредитування
Джерело: авторська розробка

Як показано на рис. 1, завдяки банківському механізму трансформації й управління ресурсами підвищується можливість приросту довгострокових фінансово-кредитних ресурсів банку.

Треба визначити, що одним із джерел формування банківських ресурсів є депозитні вклади, які забезпечують банк необхідними фінансовими ресурсами для здійснення діяльності та є джерелом зростання прибутку.

Для мобілізації тимчасово вільних грошових коштів та трансформації їх у реальні фінансово-кредитні ресурси банки повинні здійснювати заходи стимулювання щодо залучення депозитних вкладів. Такі заходи доцільно здійснювати на засадах банківського маркетингу.

Банківський маркетинг за загальною точкою зору [14, с. 18; 15, с.147] можна розглядати як сукупність методів роботи банку на ринку, які дозволяють йому в умовах конкуренції вдосконалювати та розробляти нові інструменти, які здатні забезпечити доходність банку з мінімальним ризиком і відповідають потребам підприємств.

Основними елементами моделі механізму фінансово-кредитної взаємодії банку й підприємства на засадах маркетингу, як показано на рис. 2, можна вважати: систему організації та забезпечення фінансово-кредитної взаємодії; підсистему формування фінансово-депозитних ресурсів; систему трансформації й управління банківськими ресурсами; підсистему формування довгострокового кредитного потенціалу; банківський маркетинг.

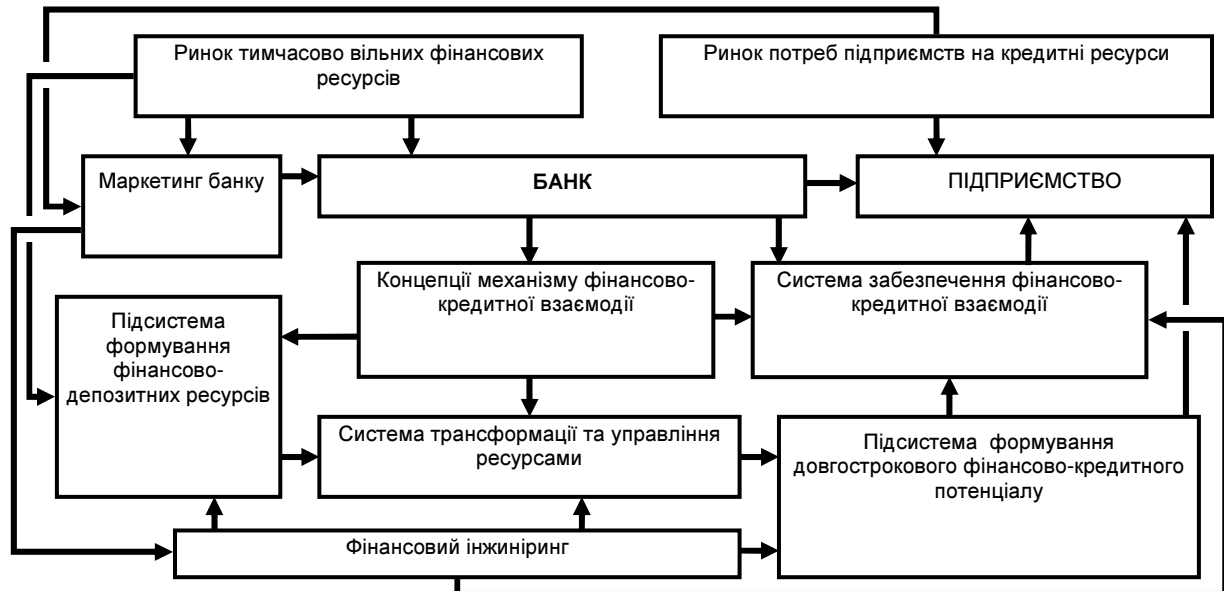

Рис. 2. Модель концепції механізму фінансово-кредитної взаємодії банків та підприємств на засадах маркетингу

Джерело: авторська розробка

Маркетинговий підхід у фінансово-кредитній взаємодії банку з підприємствами має реалізовуватися, виходячи із: задоволення потреб конкретного підприємства - банку необхідно знайти підприємство, яке задовольняє вимогам кредитування, для того, щоб надати йому фінансово-кредитні послуги та отримати дохід; задоволення власних потреб банку - дохід необхідний банку для розвитку своєї діяльності; мотивація персоналу - за відсутності зацікавленості у фінансово-кредитній роботі з підприємствами банківських працівників, як правило, страждає підприємство-позичальник; пошук порівняльних переваг – для випередження конкурентів банк використовує метод диференціації, тобто підприємство має знати, що банк надає послуги, які відрізняються від послуг інших банків.

Для розкриття змісту маркетингу в реалізації механізму фінансово-кредитної взаємодії банку та підприємства розглянемо його концептуальні положення. Застосування маркетингу в діяльності банків зумовило виникнення системи критеріїв, створення стратегії та тактики діяльності, а також визначення конкретних заходів з розвитку фінансово-кредитної взаємодії на ринку. При цьому впровадження маркетингу сприяло зростанню прибутковості й зниженню ризику банківської діяльності. Необхідність банківського маркетингу, перш за все, зумовлена його здатністю виконувати функції системи підтримки діяльності банку на ринку [16, с. 220].

З іншого боку, надання фінансово-кредитних послуг підприємствам у процесі фінансово-кредитної взаємодії повинно ґрунтуватися на аналізі та вивченні за допомогою специфічних інструментів маркетингу їх реального потенціалу, можливостей, положення на ринку й бізнес-перспектив.

Конкуренція на ринку банківських послуг виникла пізніше, ніж конкуренція в промисловості, проте відрізняється більш розвиненими формами та високою інтенсивністю, зокрема, через відсутність вхідних обмежень, які характерні для інших галузей. Обмеження цінової конкуренції на ринку банківських послуг, пов'язані з державним регулюванням, а також з граничним розміром відсотка за кредитом. Це викликає додаткові вимоги до управління якістю банківського продукту та інструментів просування продукту на ринок. Посилення конкуренції та зростання вимог підприємств до банківських послуг призвели до необхідності впровадження маркетингу, розробки стратегічних маркетингових планів, які надають можливість банку пристосуватися до змін зовнішнього середовища та забезпечити успіх у конкурентній боротьбі.

Отже, завдяки впливу чинників конкуренції, маркетинговий підхід формує орієнтацію банку в процесі фінансово-кредитної взаємодії не на власний продукт, а на реальні потреби підприємств-позичальників.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, розвиток механізму фінансово – кредитної взаємодії банків та підприємств на засадах маркетингу передбачає, що:

- фінансово-кредитний потенціал банку треба розглядати як ресурси, що визначають спроможність банку до створення банківських продуктів та розвитку кредитування, які пов'язані з наявністю в підприємств потреб на кредитні ресурси та величиною ресурсного потенціалу банку з урахуванням формування необхідних резервів;

- доцільно виділяти наступні елементи фінансово-кредитного потенціалу банку: потреби підприємств на кредитні ресурси банку; продукти, створені банком та задовольняють вимоги підприємств; політика взаємодії банку із суб'єктами господарювання, фізичними особами та іншими банками; довгостроковий ресурсний потенціал (ресурсна база банку); система трансформації фінансових ресурсів у фінансово-кредитні ресурси банку; управління банківськими ресурсами;

- до основних елементів концептуальної моделі механізму фінансово-кредитної взаємодії банку й підприємства на засадах маркетингу слід віднести: систему організації та забезпечення фінансово-кредитної взаємодії; підсистему формування фінансово-депозитних ресурсів; систему трансформації й управління банківськими ресурсами; підсистему формування довгострокового кредитного потенціалу; банківський маркетинг.

Література

1. Аналіз діяльності комерційного банку : підручник / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця та проф. А.М. Герасимовича. — Житомир: ПП «Рута», 2011. — 384 с.
2. Мороз А.М. Банківські операції : підручник / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна ; ред. А.М. Мороз. — К. : КНЕУ, 2008. — 608 с.
3. Бор М.З. Менеджмент банків: організація, стратегія, планування / М.З. Бор, В.В. Пятенко. — М. : ДИС, 2011. — 288 с.
4. Васильченко З.М. Комерційні банки: реструктуризація та реорганізація : монографія / З.М. Васильченко. — К. : Кондор, 2004. — 528 с.
5. Васюренко О.В. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: наук. пр. / О.В. Васюренко — Х. : ХІБС УБС, 2009. — 243 с.
6. Галіцин В.К. Система управління кредитними ризиками комерційного банку : монографія / В.К. Галіцин, І.В. Бушуєва. - К. : Науковий Світ, 2004. — 235 с.
7. Кравець В.М. Західноєвропейський банківський бізнес: Становлення і сучасність / В.М. Кравець, О.В. Кравець. — К. : Знання-Прес, 2008. — 470 с.
8. Рісін В.В. Формування та розміщення довгострокових ресурсів банків в Україні : монографія / В.В. Рісін, М.В. Рісін. — К. : УБС НБУ, 2008. — 234 с.
9. Стельмах В.С. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду: науково-аналітичні матеріали, Вип.11 / В.С. Стельмах, В.І. Міщенко. - К. : Центр наукових досліджень НБУ, 2008. — 286 с.
10. Банковский менеджмент : учебник / ред. О.И. Лаврушин. — М. : КНОРУС, 2012. — 560 с.
11. Бистрова О.В. Удосконалення оцінки кредитоспроможності підприємства-позичальника шляхом аналізу грошових потоків / О. В. Бистрова // Управління розвитком. — Х., 2007. — № 5. — С. 107–107.
12. Барлтроп Дж.К. Банки на развивающихся рынках : пер. с англ./ Крис Дж. Барлтроп, Диана Мак Нотон. — М. : Финансы и статистика, 2011. — 240 с.
13. Банковское дело: Краткий словарь-справочник / Сост. А.В. Калина, В.Н. Кочетков. — К. : МАУП, 2008. — 132 с.
14. Спицын И.О. Маркетинг в банке / И.О. Спицын, Я.О. Спицын. — Тернополь: АО "Тарнекс", К. : ЦММС "Писпайп", 2010. — 656 с.
15. Шевцова М.Ю. Маркетингові інструменти системи управління банком / М.Ю. Шевцова, Є.І. Бондар // Вісник Дніпропетровського ун-ту. — 2012. — № 10/1. — Т. 20. — Вип. 6(2). — С. 146-151.
16. Торяник Ж.І. Нові тенденції банківського маркетингу: вітчизняний та зарубіжний досвід / Ж.І. Торяник, К.А. Антимоник // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. — Випуск № 1 (16). — 2013. — С. 219-225.

References

1. Butynets, F.F. and Herasymovych, A.M. (2011), *Analiz diialnosti komertsiiinoho banku* [Analysis of activity of commercial bank], textbook, PP «Ruta», Zhytomyr, Ukraine, 384 p.
2. Moroz, A.M., Savluk, M.I. and Pukhovkina, M.F. (2008), *Bankivski operatsii* [Banking transactions], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 608 p.
3. Bor, M.Z. and Piatenko V.V. (2011), *Menedzhment bankov: orhanyzatsiia, stratehiia, planirovaniie* [Management of banks: organization, strategy, planning], DIS, Moscow, Russia, 288 p.
4. Vasylenko, Z.M. (2004), *Komertsiiini banky: restrukturyzatsiia ta reorhanizatsiia* [Commercial banks: restructuring and reorganization], monograph, Kondor, Kyiv, Ukraine, 528 p.
5. Vasiurenko, O.V. (2009), *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky* [Financial and

credit activity: problems of theory and practice], KhIBS UBS, Kharkiv, Ukraine, 243 p.

6. Halitsyn, V.K. and Bushuieva, I.V. (2004), *Systema upravlinnia kredytnymy ryzykamy komertsiiinoho banku* [The system of credit risk management of commercial bank], monograph, Naukovyi Svit, Kyiv, Ukraine, 235 p.

7. Kravets, V.M. and Kravets O.V. (2008), *Zakhidnoievropeyskyi bankivskyi biznes : stanovlennia i suchasnist* [The Western European banking business: Establishment and contemporaneity], Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine, 470 p.

8. Rysin, V.V. and Rysin, M.V. (2008), *Formuvannia ta rozmishchennia dovhostrokovykh resursiv bankiv v Ukraini* [Formation and placement of long-term resources of banks in Ukraine], monograph, UBS NBU, Kyiv, Ukraine, 234 p.

9. Stelmakh, V.S. and Mishchenko, V.I. (2008), *Likvidnist banku: okremi aspekty upravlinnia ta svitovyi dosvid rehuliuivannia i nahliadu* [Bank Liquidity: some aspects of management and global experience of regulation and supervision], Tsentr naukovykh doslidzhen NBU, Kyiv, Ukraine, 286 p.

10. Lavrushyn, O.I. (2012), *Bankovskiy menedzhment* [Banking Management], textbook, KNORUS, Moscow, Russia, 560 p.

11. Bystrova, O.V. (2007), "Improving the assessment of creditworthiness of the borrower by analyzing cash flows", *Upravlinnia rozvytkom*, no. 5, pp. 107–107.

12. Barltrop, Dzh.K. and Noton, D. (2011), *Banki na razvivayushchikhsya rynkakh* [Banks in the emerging markets], Finansy i statistika, Moscow, Russia, 240 p.

13. Kalina, A.V. and Kochetkov, V.N. (2008), *Bankovskoe delo: Kratkiy slovar-spravochnik* [Banking case: a short dictionary directory], MAUP, Kyiv, Ukraine, 132 p.

14. Spitsyn, I.O. and Spitsyn, Ya.O. (2010), *Marketynh v banke* [Marketing in the bank], AO "Tarneks", TSMMS "Pispayp", Ternopol, Kyiv, Ukraine, 656 p.

15. Shevtsova, M.Yu. and Bondar, Ye.I. (2012), "Marketing Tools the bank management system", *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu*, no. 10/1, Vol. 20, issue 6 (2), pp. 146-151.

16. Torianyk, Zh.I. and Antymonyk, K.A. (2013), "New trends in bank marketing: domestic and foreign experience", *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy*, – issue no. 1 (16), pp. 219-225.

УДК 336.7

Соколовська І.П.,
к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та конкурентної політики
Київський національний торговельно-економічний університет

ПРІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Sokolovska I.P.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of
economic theory and competition policy
Kyiv National Trade and Economic University

THE PRIORITIES OF REFORMING THE NATIONAL BANKING SYSTEM

Постановка проблеми. Сучасні проблеми розвитку національного фінансового ринку свідчать про критичну кількість нагромаджених проблем, що потребують ефективного вирішення. По-перше, вони обумовлені зовнішніми дисбалансами на світових фінансових ринках, імпульс яких не міг не позначитись на функціонуванні національної банківської системи. А, по-друге, існують вагомні внутрішні інституційні недоліки монетарної сфери, що перешкоджають її ефективному розвитку. Тому на сьогодні важливо визначитись із стратегічними напрямками реформування банківської системи України на основі чітко визначених пріоритетів монетарної політики, що дозволить суттєво підвищити її ефективність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку банківської системи у посткризовий період присвячено чимало досліджень як світових, так і вітчизняних економістів. Серед зарубіжних науковців, які приділяли увагу обґрунтуванню цілей монетарної політики як засобу впливу на фінансові інститути слід відзначити праці С. Фішера [1], М. Вудфорда [2], А. Грінспена [3],

П. Кругмана [4] та інших. У дослідженнях українських економістів ставилось питання пошуку вибору найбільш оптимальної стратегії реформування монетарного ринку на етапі посткризових перетворень. Зокрема, аналізу проблем вдосконалення кредитного механізму та посилення його впливу на динаміку економічного росту присвячені роботи О. Барановського [5], В. Гейця, А. Гриценка [6] та інших вчених. Все це свідчить про актуальність зазначеної проблеми для сучасного етапу розвитку економіки та потребує її подальшої розробки з урахуванням нових викликів суспільно-політичної нестабільності.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз ключових диспропорцій сучасного розвитку фінансового ринку та розробка практичних рекомендацій щодо подолання структурних проблем для довгострокового розвитку банківського сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток національної банківської системи в значній мірі залежить від декількох груп визначальних чинників впливу. По-перше, це зовнішньоекономічні чинники, пов'язані із наслідками світової фінансової кризи. Це суттєво звузило доступ фінансових інститутів до зовнішніх джерел фінансування та обумовило першу хвилю девальвації національної валюти. Як наслідок, погіршення фінансового стану позичальників, незбалансованість державних фінансів вкрай негативно позначилися на фінансовій стійкості банків. На сьогодні суспільно-політична нестабільність в країні лише поглибила проблему ліквідності, що виникла на початку кризи, посилила панічні настрої серед населення, спровокувавши нову хвилю відтоку коштів фізичних осіб. Це обумовлює основний дисбаланс національної банківської системи, пов'язаний із обмеженістю її ресурсної бази та невідповідністю між термінами залучених та розміщених коштів.

Однією з важливих функцій, які покладаються на фінансовий ринок та реалізуються, у тому числі, через банківську систему, є акумуляція фінансових ресурсів та їх подальша трансформація у інвестиційний ресурс реальної економіки. Адже здатність економіки до відновлення та нарощення виробничого потенціалу прямо залежить від динаміки інвестицій у основний капітал. Разом з тим у структурі джерел інвестування підприємницького сектору в Україні частка залучених ресурсів є традиційно низькою, що свідчить про недостатній рівень використання потенціалу фінансового ринку. Так, найбільшу питому вагу протягом останніх років у загальній структурі фінансування основного капіталу займають власні кошти підприємств та організацій, які коливаються в межах від 58 до 63% від загального обсягу, а частка кредитів банків та інших позик не перевищувала 18% (таблиця 1). Це свідчить про закритий характер економічного відтворення та відсутність умов для виконання банківською системою функції трансформації фінансових ресурсів у інвестиційні витрати бізнесу.

Таблиця 1

Структура джерел фінансування капітальних інвестицій в Україні

Джерела фінансування основного капіталу, у % до загального обсягу	Рік			
	2010	2011	2012	2013
власні кошти підприємств та організацій	60,8	58,6	59,7	63,8
кредити банків та інші позики	12,3	16,3	17,1	15,3
бюджетні кошти (державного та місцевого) бюджету	9,2	10,4	8,9	5,1
кошти іноземних інвесторів	2,1	2,8	1,7	1,8
кошти населення (на будівництво власних квартир та індивідуальне житлове будівництво)	11,1	7,5	8,8	10,6
інші джерела фінансування	4,5	4,3	3,8	3,4

Джерело: складено автором на основі [7]

Аналіз показників діяльності банківської системи України підтверджує тезу про відсутність умов для акумуляції банківською системою довгострокових фінансових ресурсів. Так, незважаючи на позитивну динаміку залучення банками коштів фізичних осіб протягом останніх років (їх обсяг подвоївся - з 214 млрд. грн. на кінець 2009 р., до 442 млрд. грн. на грудень 2013 рр.), частка депозитів, розміщених на тривалі терміни (більше 2-х років) складала у 2013 р. лише 3,4% [8]. Це пояснюється як низьким рівнем довіри населення до фінансових інститутів, так і прогалинами національного цивільного законодавства, що перешкоджають формуванню банківською системою довгострокового фінансового ресурсу з метою забезпечення потреб економіки.

Так, на сьогодні, згідно до чинного законодавства України, зокрема, ч. 2 ст. 1060 Цивільного кодексу України (ЦКУ), за договором банківського вкладу незалежно від його виду (вклад на вимогу чи строковий вклад) банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника, крім вкладів юридичних осіб на інших умовах повернення, які встановлені договором [9].

Отже, навіть у випадках, якщо договором банківського вкладу передбачено умову про відмову вкладника від права на одержання вкладу на першу вимогу, то така умова є нікчемною і тягне за

собою відповідні до Закону наслідки. Крім того, у ст. 1074 ЦКУ зазначається, що обмеження прав клієнта щодо розпорядження грошовими коштами, які знаходяться на його рахунку, не допускається, крім випадків обмеження права розпорядження рахунком за рішенням суду у випадках, встановлених законом (накладення арешту тощо) [9]. Таким чином, зазначені норми ЦКУ перетворюють всі вклади населення у депозити до запитання, що позбавляє економіку вкрай необхідного для розвитку довгострокового інвестиційного ресурсу. Адже видача довгострокових кредитів в умовах, коли всі депозити фактично є депозитами до запитання, супроводжується високими ризиками. Збереження даних норм позбавляє банки можливості чітко планувати розміщення залучених вкладників грошових коштів, оскільки завжди існує ймовірність дострокового розірвання договору строкового банківського вкладу. Крім цього, норма ЦКУ про право вкладника на дострокове вилучення вкладу незалежно від його виду (строковості) перешкоджає якісному плануванню банками своєї діяльності та змушує їх обмежувати свої активні операції переважно короткостроковим кредитуванням, що і обумовлює низький інвестиційний потенціал фінансового ринку України.

Окремо слід звернути увагу, що в умовах виникнення негативного інформаційного поля та поширення панічних настроїв серед населення існуюча законодавча база створює загрозу як для існування банківської системи, так і для інтересів вкладників. Так, на думку П. Кругмана, невід'ємною рисою банківської діяльності є ризик масового вилучення вкладів внаслідок раптової втрати впевненості, що викликає паніку, яка має здатність поширюватися на інші банки [4, с.121]. Враховуючи зазначені особливості функціонування фінансових інститутів, нагальною є потреба вдосконалення національного цивільного законодавства з метою запровадження чіткої диференціації поточних та строкових депозитів фізичних осіб. Законодавчі норми повинні базуватися на сутнісних характеристиках строкового банківського вкладу, до яких, на відміну від безстрокового (поточного), закладено ідею залучення фінансових ресурсів на заздалегідь визначений термін та отримання вкладником відсоткової винагороди, що є платою банку за можливість використання довірених коштів протягом певного часу. Адже будь-яка непередбачена, а тим більше одностороння з боку вкладника зміна умов договору банківського вкладу призводить до порушення сформованої банком структури руху коштів з метою своєчасного виконання своїх зобов'язань.

Саме на такому розумінні сутності банківської діяльності побудовано механізм взаємодії фінансових інститутів з вкладниками у більшості країн. Так, у розвинених країнах умови дострокового вилучення вкладів регулюються договорами між вкладниками і банками. При цьому передчасне вилучення вкладу допускається лише в умовах виникнення надзвичайних обставин та за наявності відповідних документів (медичної довідки тощо). Крім цього, у багатьох країнах (зокрема, США) вкладники, які достроково знімають вклад, сплачують штрафи, нижня межа яких встановлена законодавством, а верхня визначається банком [2, с.224]. У деяких країнах існує механізм, коли право вкладника відкликати свій вклад реалізовується через певний проміжок часу, що дає можливість банку акумулювати дані кошти після повідомлення про дострокове вилучення вкладу. Узагальнення світової практики переконує, що лише на таких умовах договір банківського вкладу стає інструментом трансформації заощаджень фізичних осіб у джерело для інвестицій підприємницького сектору. Адже, плануючи свою кредитну політику, банківські установи, у першу чергу, базуються на структурі своїх пасивів за термінами їх залучення, зафіксованими у договорах.

Тому необхідним напрямком реформування банківської системи України повинно стати вдосконалення положень цивільного законодавства з метою перегляду норм дострокового розірвання депозитних договорів та впровадження регулятивних змін до нормативних актів НБУ щодо обов'язкового встановлення терміновості вкладу. Для цього необхідно чітко передбачити в українському законодавстві норми щодо можливості укладання із фізичними особами договорів депозиту, які не можуть бути достроково розірвані на вимогу клієнта. На нашу думку, укладання таких договорів значно посилить фінансову стійкість українських банків і стане стимулом для подальшого розвитку довгострокового кредитування суб'єктів господарювання.

Разом з тим слід зазначити, що забезпечити ефективне функціонування банківської системи одними лише змінами законодавства неможливо. Важливою складовою реформування національного фінансового ринку повинно стати забезпечення захисту прав кредиторів, вкладників і користувачів банківських послуг, що підвищить довіру до фінансових інститутів.

Крім цього, активізація інвестиційної функції банківських установ тісно пов'язана із ситуацією, що складається у реальному секторі економіки. Як відомо, внаслідок різкого погіршення платоспроможності позичальників відбулося стрімке зростання обсягу прострочених та ризикових активів протягом останніх років. Накопичена з початку 2008 року частка проблемних кредитів у загальному обсязі кредитного портфелю банків збільшилась у 8,6 разів та складає на 01.09.2014 р. за даними НБУ 11,2% [8]. Це вимагає значно більших обсягів формування резервів на покриття втрат за активними операціями, супроводжується продажем проблемних кредитів за вартістю, нижчою за балансову. Як наслідок, лише протягом 2013 року рентабельність активів банків скоротилася майже у 4 рази (з 0,45 до 0,12 %), а прибутковість – у 3,5 рази [8]. Хоча падіння прибутковості банківської

діяльності зумовлено переважно зовнішніми причинами, проте вирішення цієї проблеми неможливе без вдосконалення системи внутрішнього управління в частині вибору ефективних методів «очищення» балансу банку від проблемних кредитів, пошуку найбільш прибуткових напрямів вкладання коштів та активізації зусиль щодо залучення додаткових фінансових коштів.

Висновки та подальші дослідження. В результаті проведеного дослідження доведено, що пріоритетними напрямками реформування національної банківської системи повинні бути заходи, спрямовані на створення умов для акумуляції фінансовим ринком довгострокових фінансових ресурсів та забезпечення рівня довгострокового кредитування економіки України.

Обґрунтовано необхідність першочергових кроків – вдосконалення законодавчої бази з метою запровадження чіткої диференціації між поточними і строковими депозитами та повернення довіри вкладників до банківської системи. Таким чином, проведене дослідження дозволяє стверджувати про необхідність впровадження надійної системи захисту прав кредиторів та підвищення платоспроможності національних позичальників. Вирішення даної проблеми виходить за межі суто фінансової сфери та потребує подальших досліджень у площині покращення бізнес-клімату та подолання структурних проблем в цілому в економіці.

Література

1. Fischer S. The role of macroeconomic factors in growth / Stanley Fischer // *Journal of Monetary Economics*. – Volume 32. - Issue 3. - December 1993. – P. 485–512.
2. Гринспен А. Эпоха потрясений: Проблемы и перспективы мировой финансовой системы / Алан Гринспен: пер. с англ. – 3-е изд. – М.: ООО «Юнайтед Пресс», 2010. – 520 с.
3. Woodford M. Interest and Prices/ Michael Woodford // Princeton University Press, 2003 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://press.princeton.edu/chapters/s7603.pdf>
4. Кругман П. Выход из кризиса есть! / Пол Кругман // М.: Азбука Бизнес, 2013. – 320 с.
5. Підвищення ефективності взаємодії банківського і реального секторів економіки в умовах глобалізації та євроінтеграції : монографія / за ред. О. І. Барановського. – К. : УБС НБУ, 2010. – 482 с.
6. Капіталізація економіки України / за ред. В. М. Гейця, А. А. Гриценка. – К. : Ін-т екон. та прогноз., 2007. – 220 с.
7. Капітальні інвестиції в Україні /Статистичний бюлетень [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
9. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV//. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page16>

References

1. Fischer, S. (1993), [The role of macroeconomic factors in growth], *Journal of Monetary Economics*, volume 32, issue 3, p.p. 485–512.
2. Greenspan, A. (2010), *Epokha potryaseni: Problemy i perspektivy mirovoy finansovoy sistemy* [The age of turbulence: Problems and prospects of the global financial system], United Press, Moscow, Russia, 520 p.
3. Woodford, M. (2003), "Interest and Prices", available at: <http://press.princeton.edu/chapters/s7603.pdf>
4. Krugman, P. (2013), *Vykhod iz krizisa yest!* [Out of the crisis!], Azbuka biznes, Moscow, Russia, 320 p.
5. Baranovskyi, O.I. (2010), *Pidvyshchennia efektyvnosti vzaiemodii bankivskoho i realnoho sektoriv ekonomiky v umovakh hlobalizatsii ta yevrointehratsii* [Improving the efficiency of interaction between banking and real sectors of the economy in the context of globalization and European integration], monograph , UBE NBU, Kyiv, Ukraine, 482 p.
6. Heiets, V.M. and Hrytsenko, A.A. (2007), *Kapitalizatsiia ekonomiky Ukrainy* [Capitalization of Economy of Ukraine], IEF, Kyiv, Ukraine, 220 p.
7. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2014), "Capital investments in Ukraine", available at: <http://ukrstat.gov.ua>
8. The official site of the National Bank of Ukraine (2014), "Key performance indicators of banks", available at: http://bank.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=37942&cat_id=37937.
9. Laws of Ukraine (2014), "The Civil Code of Ukraine", code № 435-IV, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page16>.

УДК 336.719

Кот О.В.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту банківської діяльності
Герасименко Н.В.,
аспірантка*
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ФІНАНСОВІ ПОТОКИ У МЕХАНІЗМІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКУ

Kot O.V.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the
department of banking management
Herasymenko N.V.,
graduate student
Kyiv National Economics University named after Vadym Hetman

FINANCIAL FLOWS IN THE MECHANISM OF BANK'S FUNCTIONING

Постановка проблеми. Основу банківського бізнесу складають операції, пов'язані із залученням і наступним розміщенням фінансових ресурсів з метою отримання прибутку. Як сукупність усіх надходжень і платежів, ці операції можуть бути представлені у вигляді потоків фінансових ресурсів.

Складність та багатогранність процесу управління банківською установою вимагає розробки комплексної системи управління фінансовими потоками. Основною метою функціонування такої системи є мінімізація банківських ризиків і забезпечення необхідного рівня ліквідності банківських операцій з одночасним забезпеченням достатнього рівня прибутковості банку, що в кінцевому рахунку має забезпечити надійність і стійкість банку.

Незважаючи на швидке розповсюдження практики управління активами, пасивами та їх потоками, дотепер не існує однозначного визначення поняття «фінансовий потік». Практично всі існуючі його трактування є прийнятними, оскільки, так чи інакше, відображають різні очікування банківських менеджерів та контролюючих органів. Однак різноманітність визначень фінансового потоку ускладнює розробку єдиних норм і правил управління ним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним дослідженням фінансових потоків присвячені наукові праці таких вчених, як Г.М. Азаренкової, І.О. Бланка, А.Р. Горбунова, А.М. Ковалю, С.Ю. Серової, А.Н. Селезньової та ін. Разом з тим, питання щодо визначення сутності поняття «фінансовий потік банку», його характерних ознак та принципів управління можна віднести до переліку маловивчених.

Постановка завдання. Щоб визначити роль і місце фінансових потоків у механізмі функціонування банку, необхідно з'ясувати сутність поняття «фінансовий потік банку» з урахуванням існуючих визначень в економічній літературі, визначити характерні ознаки фінансових потоків банку, дослідити їх види за різними ознаками для побудови комплексної класифікації, а також виокремити основні принципи управління фінансовими потоками у банку. При цьому об'єктом дослідження виступатимуть фінансові потоки, пов'язані з банківською діяльністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як свідчить аналіз публікацій, в економічній науці щодо визначення фінансового потоку існують дві протилежні концепції. Згідно першого підходу, фінансові потоки ототожнюються з грошовими потоками. Другий підхід ґрунтується на відокремленні фінансових і грошових потоків.

Так, Лукасевич І.Я., розглядаючи проблеми фінансового менеджменту, використовує лише поняття «грошовий потік», визначаючи його як «розподілений у часі рух грошових коштів, що виникає в результаті господарської діяльності та окремих операцій суб'єкта господарювання» [9, с.100]. Слід зазначити, що більшість авторів при розгляді питань, пов'язаних з управлінням фінансовою діяльністю підприємств, використовують аналогічний підхід. Так, наприклад, Бланк І.О. також оперує лише поняттям грошового потоку, яке тлумачить як «сукупність розподілених у часі надходжень і виплат грошових коштів, які генеруються його господарською діяльністю, і рух яких пов'язаний з факторами часу, ризику та ліквідності» [2, с.469].

Попков В. П. і Семенов В. П., розглядаючи фінансовий потік, трактують його як «рух грошових коштів представлений у вигляді функції часу» [10, с. 137]. На думку Горбунова О. Р., «фінансовий потік — це потік видатків або доходів компанії протягом певного проміжку часу. Він має початкову і

* Науковий керівник: Кот О.В. – к.е.н.

кінцеву точки, інтенсивність (швидкість) та інші характеристики» [4, с. 4-5]. На нашу думку, такі визначення фінансового потоку ототожнюють його з грошовим потоком, з чим не можна погодитись.

Поняття «фінансовий потік», з нашої точки зору, є ширшим, ніж «грошовий потік», оскільки фінансовий потік може бути як еквівалентним, так і безеквівалентним. Прикладом безеквівалентного фінансового потоку є податкові платежі та дивіденди. Саме такої позиції дотримуються представники другої концепції.

Зокрема, Азаренкова Г. М. підкреслює, що грошові потоки відіграють провідну роль у формуванні фінансових ресурсів, а отже, і в розумінні самого поняття «фінансовий потік». Гроші мають здатність перетворюватися на капітал, який у загальному вигляді є частиною фінансових ресурсів, що приносять дохід. Отже, саме фінансові ресурси, на думку вченого, дозволяють відокремити поняття «фінансовий потік» від поняття «грошовий потік». Таким чином, поняття «фінансовий потік» Азаренкова Г. М. розуміє як «цілеспрямований рух, зміна (обсягів, типів, форм і видів) фінансових ресурсів певного суб'єкта господарювання, що здійснюються спільно з відповідними йому грошовими потоками (еквівалентні фінансові потоки) або без них (безеквівалентні фінансові потоки), але обов'язково з урахуванням фактора часу, та відображує ліквідність зазначених фінансових ресурсів» [1, с. 72-75].

Окремо розглядає грошовий і фінансовий потоки Козлюк А. М.: «Грошовий потік — рух однієї з форм капіталу, платіж, здійснений або отриманий. Фінансовий потік — це рух ресурсів у будь-якій функціональній формі, який виникає між учасниками фінансових відносин» [7, с. 19].

Для розуміння поняття «фінансовий потік» слід також розглянути зміст терміна «потік». Так, Вітлінський В. В. та Конюховський П. В. визначають потік як «економічну величину, що вимірюється у процесі руху деякого ресурсу з урахуванням часового інтервалу». Розмірність потоку — це обсяг, поділений на інтервал часу. Змістовний бік поняття «потік» пов'язаний з поняттям швидкості зміни стану системи. Тобто формально фінансовий потік може визначатися як [3, с. 408; 8, с.147]:

$$x'(t) = \frac{dx(t)}{dt},$$

де $x(t)$ — обсяг фінансових ресурсів;

t — час, протягом якого аналізується зміна фінансових ресурсів.

Таке визначення доцільно використовувати при розгляді та розробці певних економіко-математичних моделей.

Якщо ж розглядати фінансовий потік як суто економічну категорію, то необхідно виділити його **характерні ознаки**, які і розкривають його економічний зміст:

- 1) фінансовий потік — це рух фінансових ресурсів, зміна їх обсягів, форм видів і типів;
- 2) фінансовий потік пов'язаний з факторами часу, ризику та ліквідності;
- 3) фінансовий потік має розмірність: обсяг (вартість) та час;
- 4) фінансовий потік є об'єктом управління.

Таким чином, узагальнення усіх викладених вище положень щодо сутності фінансового потоку дозволяє нам удосконалити визначення цього поняття. Отже, на нашу думку, фінансовий потік — це рух, зміна або трансформація обсягів, форм, видів і типів фінансових ресурсів суб'єкта господарювання з урахуванням факторів часу, ризику та ліквідності.

З точки зору банківської діяльності, фінансовий потік — це рух, зміна або трансформація обсягів, форм, видів і типів фінансових ресурсів банку з урахуванням факторів часу, ризику та ліквідності. При цьому фінансові потоки банку мають різноманітну природу та можуть бути диференційовані за економічним змістом, вартістю, структурою, а також обмежені за обсягом та строками.

Оскільки фінансовий потік є безперервним у часі, доцільно кожний потік розглядати на певному часовому інтервалі. Після закінчення цього інтервалу потік не зникає, а переходить з однієї форми в іншу, змінює напрям руху або розпадається на окремі складові частини.

Кожен фінансовий потік складається з однорідних елементів — елементів фінансового потоку (одноразове перерахування або перерозподіл фінансових ресурсів). Елемент потоку визначається двома основними параметрами — величиною (вартістю) і часом. Абсолютна величина елемента фінансового потоку відповідає сумі грошових коштів, що перебувають у русі. Тому будь-яка банківська операція може бути представлена як послідовність елементів фінансового потоку.

Слід зауважити, що виникнення та формування фінансового потоку при здійсненні банківських операцій є результатом прояву фінансово-економічних відносин, а отже має певні ознаки:

1) по-перше, рух фінансових ресурсів здійснюється за умови використання договірних зобов'язань між контрагентами, що забезпечується наявністю відповідного документального оформлення та підтвердження причини формування фінансового потоку;

2) по-друге, особливості операцій банку дають змогу ідентифікувати фінансові потоки за видами руху фінансових ресурсів;

3) по-третє, фінансові потоки, що генеруються банком, мають виключно фінансовий характер, оскільки їх результатом є формування, розподіл та використання фондів фінансових ресурсів банку.

Фінансові потоки банку мають різноманітну природу. Тому проблема ефективного управління фінансовими потоками тісно пов'язана з проблемою їх класифікації. На нашу думку, фінансові потоки банку можуть бути класифіковані за такими ознаками (рис. 1):

- за економічним змістом: потоки пасивних і потоки активних операцій;
- за напрямом руху: вхідні та вихідні потоки;
- за формою надходження: готівкові та безготівкові;
- за сферою обігу: зовнішні та внутрішні;
- за терміном існування: коротко-, середньо- та довгострокові;
- за валютною складовою: потоки в національній та в іноземній валюті;
- за рівнем достатності обсягу: надлишковий та дефіцитний потоки;
- за неперервністю формування: постійний та дискретний потоки.

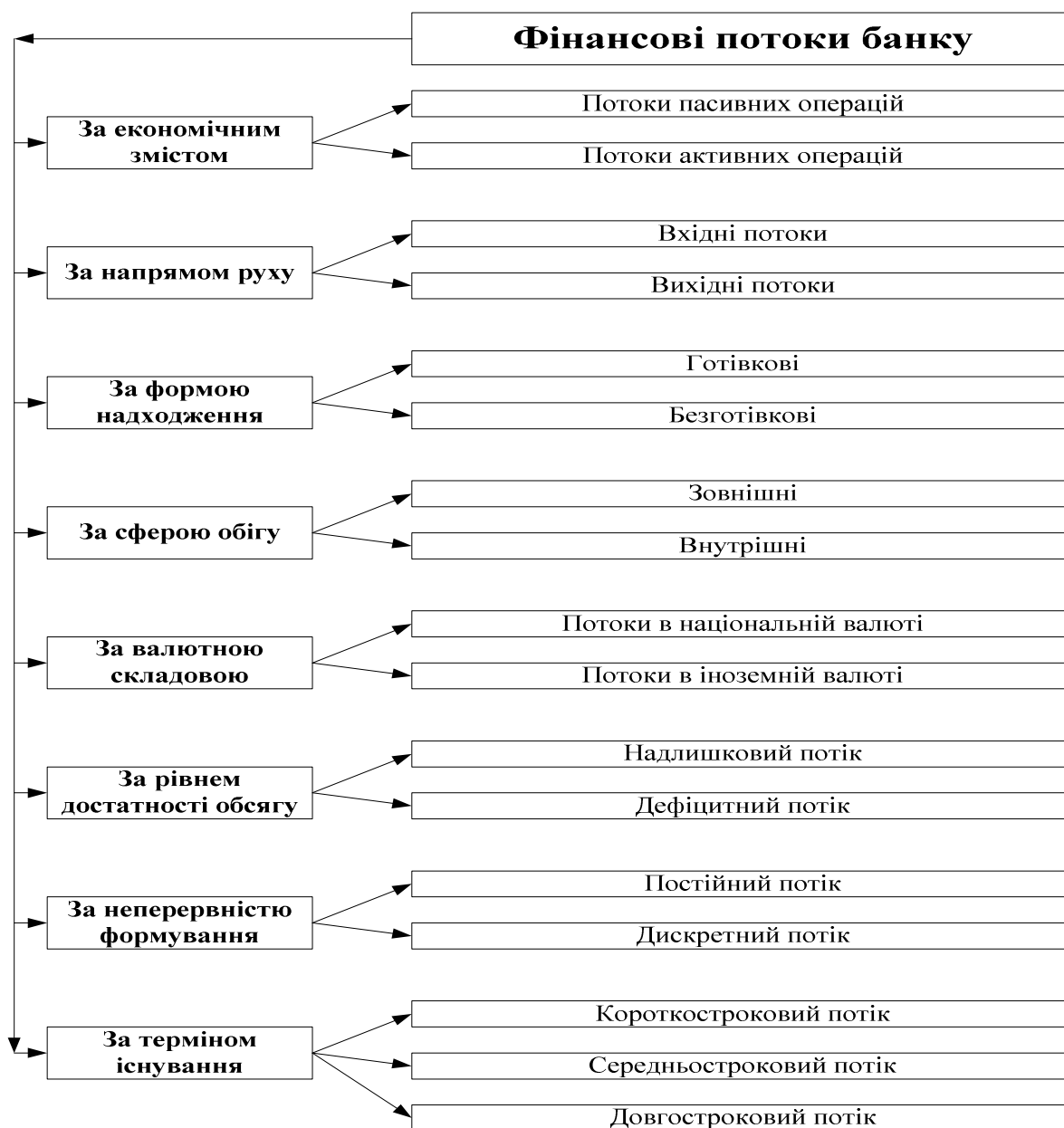

Рис. 1. Класифікація фінансових потоків банку за різними ознаками

Джерело: розробка авторів

Фінансовий потік може належати до однієї із груп лише на певному часовому інтервалі, тому що потік і його складові елементи з часом переходять з однієї групи в іншу. Крім того, кожний фінансовий

потік має низку характеристик, які дозволяють його віднести до кількох класифікаційних груп в конкретний момент часу.

Вхідні фінансові потоки банку формують пасивну частину банківського балансу, а саме ресурсну базу і дохід від його діяльності. До вхідних фінансових потоків банку належать надходження на кореспондентські рахунки, на поточні та депозитні рахунки клієнтів, відсоткові платежі та повернення основної суми боргу за кредитними операціями.

Вихідні фінансові потоки банку створюють активну частину банківського балансу, вони формують його кредитний та інвестиційний портфелі. Прикладом вихідних потоків є платежі з кореспондентського рахунку банку, платежі за дорученням клієнтів, операції з надання кредитів та купівлі цінних паперів, відсоткові витрати, повернення вкладів та міжбанківських кредитів.

Для отримання всебічного уявлення про управління активами та пасивами доцільно розглянути системоутворюючі фінансові потоки, які формують основні банківські портфелі.

Вихідний фінансовий потік, що формує кредитний портфель, складається з потоку корпоративного, індивідуального та міжбанківського кредитування. Кредитні операції банків потенційно є найбільш прибутковими, але вони пов'язані з високим рівнем кредитного ризику.

Системоутворюючим вихідним фінансовим потоком також є потік, який формує інвестиційний портфель банку. В свою чергу, він складається з вихідних потоків, що утворюють торговий портфель, портфель на продаж, портфель до погашення та інвестиції в асоційовані та дочірні компанії. Також інвестиційний портфель можна розглядати в розрізі потоків вкладень в державні та корпоративні цінні папери, цінні папери центрального банку.

Основним системоутворюючим вхідним фінансовим потоком є потік, що формує депозитний портфель банку. На другому рівні ієрархії він складається з надходжень на депозитні рахунки фізичних осіб, юридичних осіб та органів державної влади. Депозитний портфель також необхідно розглядати через призму стабільності ресурсної бази. Таким чином, депозитний портфель можна представити у вигляді потоку надходжень строкових депозитів та потоку надходжень депозитів до запитання.

Отже, діяльність банку можна представити у вигляді моделі вхідних і вихідних фінансових потоків (рис. 2).

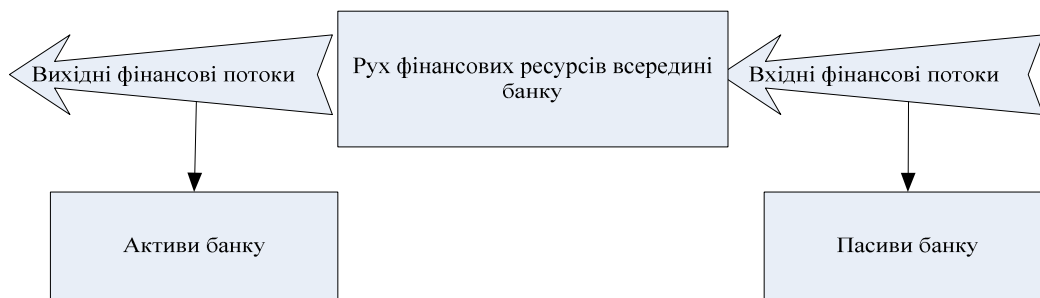

Рис. 2. Модель фінансових потоків банку

Джерело: розробка авторів

В такій моделі фінансові ресурси, які надходять в банк у вигляді вхідного фінансового потоку із зовнішнього бізнес-середовища, в процесі функціонування банку трансформуються з категорії в категорію, з однієї групи в іншу, змінюють напрямок руху та виходять з банку у макросередовище в іншій формі. Тому фінансові потоки відображають рух фінансових ресурсів через призму операцій, які здійснює банк. Виходячи з цього, можна погодитись з твердженням Ковалев В. М., що будь-яка банківська операція складається з одного або групи фінансових потоків [5, с. 49].

Управління фінансовими потоками можна розглядати як систему принципів і методів розробки та реалізації управлінських рішень, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів банку. Ефективне управління фінансовими потоками банку забезпечується реалізацією наступних принципів:

1. *Оперативність управління.* Мінливість чинників зовнішнього середовища, а саме зміна кон'юнктури фінансових ринків та нормативно-правового поля, а також внутрішні умови функціонування банку вимагають від банківських менеджерів оперативного прийняття управлінських рішень, що пов'язані з формуванням і використанням фінансових ресурсів.

2. *Інтегрованість із загальною системою управління.* Незалежно від сфери прийняття управлінського рішення, воно прямо або опосередковано впливає на формування фінансових потоків і результати діяльності банку. Управління фінансовими потоками тісно пов'язане зі всіма іншими напрямками фінансового менеджменту, що створює необхідність органічної інтегрованості управління фінансовими потоками банку з іншими функціональними системами банку.

3. *Інформаційне забезпечення.* Прийняття управлінських рішень у сфері формування та використання фінансових ресурсів вимагає достовірної інформаційної бази. Інформаційна система банку повинна забезпечувати постійне оновлення інформації, її систематизацію, аналітичну обробку та своєчасне надходження до відповідних структурних підрозділів.

4. *Забезпечення необхідного рівня ліквідності.* Неузгодженість вхідних і вихідних фінансових потоків за обсягами та строками призводить до дефіциту або надлишку ліквідних коштів. Реалізація цього принципу забезпечується шляхом синхронізації та балансування вхідних і вихідних фінансових потоків на кожному аналізованому часовому інтервалі.

5. *Мінімізація ризиків.* Управління фінансовими потоками є одним із інструментів сучасного ризик-менеджменту, що забезпечує мінімізацію банківських ризиків шляхом оптимізації руху фінансових потоків.

Таким чином, основною метою управління вхідними та вихідними фінансовими потоками має бути мінімізація ризиків у поєднанні з досягненням максимальної дохідності операцій і забезпеченням необхідного рівня ліквідності та фінансової стійкості банку.

Висновки з даного дослідження. З огляду на те, що теоретична база дослідження даної теми ґрунтується на розумінні сутності поняття «фінансовий потік банку», в процесі дослідження було доведено, що з точки зору банківської діяльності, фінансовий потік — це рух, зміна або трансформація обсягів, форм, видів і типів фінансових ресурсів банку з урахуванням факторів часу, ризику та ліквідності.

Для ефективного управління фінансовими потоками була запропонована їх класифікація за такими ознаками: економічним змістом, напрямом руху, формою надходження, сферою обігу, валютною складовою, рівнем достатності та терміном існування.

Також в процесі дослідження було визначено, що фінансовий потік банку має низку характерних ознак, до яких належать наступні: фінансовий потік — це рух фінансових ресурсів, зміна їх обсягів, форм видів і типів; фінансовий потік пов'язаний з факторами часу, ризику та ліквідності; фінансовий потік має розмірність: обсяг (вартість) та час; фінансовий потік є об'єктом управління.

В результаті дослідження було з'ясовано, що до основних принципів управління фінансовими потоками банку можна віднести оперативність управління та інтегрованість із загальною системою управління, інформаційне забезпечення, забезпечення необхідного рівня ліквідності та мінімізація ризиків.

Таким чином, для успішного функціонування банку як складної динамічної системи необхідно аналізувати фінансові потоки від моменту їх входження в банк до моменту виходу, і здійснювати управління як окремими групами фінансових потоків, так і окремими потоками та їх елементами.

Подальші дослідження будуть спрямовані на дослідження інструментарію управління фінансовими потоками банку.

Література

1. Азаренкова Г.М. Фінансові потоки в системі економічних відносин : монографія / Г. М. Азаренкова. — Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. — 328 с.
2. Бланк І.А. Фінансовий менеджмент / І.А. Бланк. — К. : Ельга, Ника-Центр, 2004. — 656 с.
3. Вітлінський В.В. Моделювання економіки : навч. посібник / В.В. Вітлінський. — К. : КНЕУ, 2005. — 408 с.
4. Горбунов А.Р. Управление финансовыми потоками. Проект «Сборка холдинга» / А. Р. Горбунов. — М. : Издательство «Глобус», 2004. — 240 с.
5. Коваль В.М. Грошові потоки в механізмі функціонування комерційного банку / В.М. Коваль // Вісник Української академії банківської справи. — 2000. — № 1(8). — С. 48-50.
6. Коваль С. Фінансові потоки банківських установ: теорія і практика / С. Коваль // Світ фінансів. — 2012. — Вип. 4. — С. 200-206.
7. Козлюк А.М. Про розмежування понять «фінансовий» та «грошовий» потоки / А.М. Козлюк // Фінанси та кредит. — 2003. — № 6(24). — С.17-20.
8. Конюховский П.В. Микроэкономическое моделирование банковской деятельности / П.В. Конюховский. — СПб.: Питер, 2001. — 224 с. — (Серия «Ключевые вопросы»).
9. Лукасевич И.Я. Финансовый менеджмент : учебник / И.Я. Лукасевич. — М. : Эксмо, 2010. — 768 с. — (Новое экономическое образование).
10. Попков В.П. Организация и финансирование инвестиций : учебное пособие / В.П. Попков. — СПб.: Питер, 2001. — 224 с.
11. Селезнева А.Н. Классификация финансовых потоков как фактор повышения эффективности их управления / А.Н. Селезнева // Аудит и финансовый анализ. — 2012. — № 3. — С. 448—453.
12. Серова С.Ю. Принципы управления финансовыми потоками / С.Ю. Серова // Вопросы экономических наук. — 2012. — № 2. — С. 48.

References

1. Azarenkova, H.M. (2006), *Finansovi potoky v systemi ekonomichnykh vidnosyn* [Financial flows in system of economic relations], monograph, VD «INZhEK», Kharkiv, Ukraine, 328 p.
2. Blank, I.A. (2004), *Fynansovy menedzhment* [Financial management], El'ha, Nyka-Tsentr, Kyiv, Ukraine, 656 p.
3. Vitlinskyi, V.V.(2005), *Modeliuvannia ekonomiky* [Modeling of economy], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 408 p.
4. Horbunov, A.R. (2004), *Upravlenie fynansovymi potokami. Proekt «Sborka kholdinga»* [Management of financial flows. The project "Assembling of the holding."], Izdatelstvo «Hlobus», Moscow, Russia, 240 p.
5. Koval, V.M. (2000), "Cash flows in the mechanism of functioning a commercial bank", *Visnyk Ukrainskoi akademii bankivskoi spravy*, no. 1(8), pp. 48-50.
6. Koval, S. (2012), "Financial flows of banking institutions: Theory and Practice ", *Svit finansiv*, Iss. 4, pp. 200-206.
7. Kozliuk, A.M. (2003), "About delimitation of the concepts "financial" and "money" flows", *Finansy ta kredyt*, no. 6(24), pp. 17-20.
8. Koniukhovskiy, P.V. (2001), *Mikroekonomicheskoe modelirovanie bankovskoy deyatel'nosti* [Microeconomic modeling of banking activities], Piter, SPb., Russia, 224 p.
9. Lukasevych, Y.Ya. (2010), *Finansovyy menedzhment* [Financial management], textbook, Eksmo, Moscow, Russia, 768 p.
10. Popkov, V.P. (2001), *Orhanizatsiya i finansirovaniye investitsiy* [Organization and financing of investments], textbook, Piter, SPb., Russia, 224 p.
11. Selezneva, A.N. (2012), "Classification of financial flows as factor of increase the efficiency of their management", *Audit i finansovyy analiz*, no. 3, pp. 448-453.
12. Serova, S.Yu. (2012), "Principles of management of financial flows", *Voprosy ekonomicheskikh nauk*, no. 2, C. 48.

СТАТИСТИКА, ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657:658.115:006.1 (477)

Максімова В.Ф.,
д.е.н., професор, завідувача кафедри бухгалтерського обліку та аудиту
Пеліпадченко Р.О.,
аспірант
Одеський національний економічний університет

СТАНДАРТИЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Maksimova V.F.,
dr.sc.(econ.), prof., head of department of accounting and auditing
Pelipadchenko R.O..
graduate student
Odessa National Economic University

STANDARDIZATION OF ACCOUNTING OF THE BUDGETARY INSTITUTIONS IN UKRAINE: THE CURRENT STATE AND PERSPECTIVES

Постановка проблеми. Відповідно до Програми реформування системи бухгалтерського обліку в Україні, головне завдання трансформації національної системи бухгалтерського обліку полягає у прискоренні процесу її приведення у відповідність з вимогами ринкової економіки та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку [6]. Особливої актуальності та змісту це питання набирає сьогодні, коли перед нашою державою постає нове завдання – адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Крім цього, кризові явища, які притаманні сучасній економічній ситуації в країні, в черговий раз наголосили на необхідності ведення бухгалтерського обліку в бюджетних установах, керуючись стандартами найвищої якості. Тому саме зараз ключовим напрямком реформування обліку та звітності є перехід на національні стандарти, які відповідатимуть міжнародним стандартам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість науковців та фахівців-практиків у сфері обліку в бюджетних установах погоджуються з думкою про те, що сформована в Україні облікова система в державному секторі потребує вдосконалення, модернізації, переходу на єдині уніфіковані методологічні засади. Питаннями стандартизації та запровадження міжнародних стандартів у вітчизняну облікову систему та державний сектор, зокрема, займалися такі вчені-економісти та інші дослідники цього питання, як: Джога Р.Т., Ловінська Л.Г., Метелиця В.М., Свірко С.В., Сушко Н.І., Фаріон А.І., Чечуліна О.О. та інші. Аналізуючи останні дослідження в цій галузі, слід зазначити, що Метелиця В.М. відокремлює передумови модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі, в цілому відводячи значну роль розповсюдженню міжнародних стандартів [4, с.46]. Фаріон А.І. досліджує питання комплексного, всеохоплюючого механізму ведення обліку, нових підходів модернізації його, а також ефективних інструментів, компонентів його реалізації [9, с.104]. При цьому, в її дослідженні основна увага приділяється аналізу Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі України. Ковтуненко К.В. висвітлені проблемні питання адаптації бухгалтерського обліку до міжнародних стандартів, при цьому основну увагу приділено впровадженню вищезазначеної Стратегії модернізації [3, с.80].

За результатом вивчення ступеню розробленості проблеми запровадження стандартів в систему бухгалтерського обліку бюджетних установ встановлено, що в науковій літературі в основному наголошується на окремих проблемах реформування бухгалтерського обліку та звітності бюджетних установ, утім недостатньо уваги приділяється дослідженню актуального стану запровадження національних стандартів, впливу міжнародних стандартів на парадигму управління в державному секторі, розгляду переваг та недоліків переходу на національні стандарти, які розроблені на базі міжнародних.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення досвіду запровадження національних стандартів обліку в бюджетній сфері на основі міжнародних стандартів та їх впливу на діяльність бюджетних установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завданням Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007 - 2015 роки є удосконалення методології та перехід на єдині методологічні засади бухгалтерського обліку і звітності, а також створення уніфікованого організаційного та інформаційного забезпечення бухгалтерського обліку [8]. Чинною редакцією зазначеної стратегії передбачена розробка в термін до 2012 року та запровадження з 2015 року національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі. Відповідальним за виконання поставленого завдання призначені казначейство та головні розпорядники бюджетних коштів.

Проаналізуємо стан впровадження та здійснені кроки в напрямку розробки національних стандартів обліку в державному секторі, зроблені на протязі майже 8 років.

В 2007 році між Міністерством фінансів України та Міжнародною федерацією бухгалтерів підписаний Меморандум взаєморозуміння, відповідно до якого Міністерство фінансів України отримало дозвіл на переклад, публікацію та розповсюдження міжнародних стандартів для бухгалтерського обліку [5].

Відповідно статті 56 Бюджетного кодексу України, було визначено, що бюджетні установи ведуть бухгалтерський облік відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку [1].

Протягом 2009–2012 років Міністерство фінансів України наказами від 28.12.2009 № 1541, від 12.10.2010 № 1202, від 24.12.2010 № 1629, від 11.08.2011 № 1022, від 29.12.2011 № 1798, від 25.01.2012 № 52, від 18.05.2012 № 568 затвердило наступні Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в державному (НП(С)БОДС) секторі: 101 «Подання фінансової звітності», 102 «Консолідована фінансова звітність», 103 «Фінансова звітність за сегментами», 105 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції», 121 «Основні засоби», 122 «Нематеріальні активи», 123 «Запаси», 124 «Доходи», 125 «Зміни облікових оцінок та виправлення помилок», 126 «Оренда», 127 «Зменшення корисності активів», 128 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи», 129 «Інвестиційна нерухомість»; 130 «Вплив змін валютних курсів»; 131 «Будівельні контракти»; 132 «Виплати працівникам»; 133 «Фінансові інвестиції»; 134 «Фінансові інструменти»; 135 «Витрати».

Спочатку НП(С)БОДС повинні були набрати чинності з 01.01.2013, але згодом Міністерство фінансів України згідно частини 2 статті 6 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [2], у відповідності з якою цьому органу виконавчої влади надано повноваження щодо регулювання питань методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності, а також затвердження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, відклало без додаткових пояснень термін дії НП(С)БОДС на 01.01.2015.

Перелік гармонізованих НП(С)БОДС з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку для державного сектору (МСБОДС) наведено в (табл.1).

Таблиця 1

Перелік НП(С)БОДС гармонізованих із міжнародними стандартами

МСБОДС (номер, назва) після перекладу українською мовою – грудень 2009 року	НП(С)БОДС (номер, назва)
1	2
01 «Подання фінансових звітів» 02 «Звіт про рух грошових коштів» 14 «Події після дати звітності» 20 «Розкриття інформації щодо зв'язаних сторін» 24 «Представлення у фінансових звітах інформації про виконання бюджетів»	101 «Подання фінансової звітності»
06 «Консолідовані фінансові звіти та облік контрольованих суб'єктів господарювання» 22 «Розкриття фінансової інформації про загальний державний сектор»	102 «Консолідована фінансова звітність».
18 «Звітність за сегментами»	103 «Фінансова звітність за сегментами»
10 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції»	105 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції»
17 «Основні засоби»	121 «Основні засоби»
В перекладі українською мовою відсутній.	122 «Нематеріальні активи»
12 «Запаси»	123 «Запаси»
09 «Доходи від операцій обміну» 23 «Дохід від необмінних операцій (податки та трансферти)»	124 «Доходи»
03 «Чистий надлишок або дефіцит за період, суттєві помилки та зміни в обліковій політиці»	125 «Зміни облікових оцінок та виправлення помилок»
13 «Оренда»	126 «Оренда»
21 «Зменшення корисності активів, які не генерують грошові кошти» 26 «Зменшення корисності активів, які генерують грошові кошти»	127 «Зменшення корисності активів»
19 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи»	128 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи»
16 «Інвестиційна нерухомість»	129 «Інвестиційна нерухомість»

продовження табл. 1

1	2
04 «Вплив змін валютних курсів»	130 «Вплив змін валютних курсів»
11 «Будівельні контракти»	131 «Будівельні контракти»
25 «Виплати працівникам»	132 «Виплати працівникам»
07 «Облік інвестицій в асоційовані компанії»	133 «Фінансові інвестиції»
08 «Фінансова звітність про частки у спільних підприємствах»	
15 «Фінансові інструменти розкриття та подання інформації»	134 «Фінансові інструменти»
05 «Витрати на позики»	135 «Витрати»

Джерело: розробка авторів відповідно до матеріалів сайту Міністерства фінансів України.

Зауважимо, що згідно офіційного перекладу міжнародних стандартів (2010 рік) здійсненого на замовлення Міністерства фінансів Російської Федерації в межах спільного проекту з Міжнародним банком реконструкції та розвитку «Модернізація казначейської системи Російської Федерації», окрім наявних в перекладі на українську мову можна знайти ще декілька стандартів: 26 «Обесценивание активов, генерирующих денежные средства», 27 «Сельское хозяйство», 28 «Финансовые инструменты: предоставление информации», 29 «Финансовые инструменты: признание и оценка», 30 «Финансовые инструменты: раскрытие информации», 31 «Нематериальные активы» [7], що засвідчує певну застарілість наявного в Україні перекладу стандартів.

Після розгляду стану розробки та запровадження НП(С)БОДС на основі міжнародних стандартів доцільним є розгляд питань, пов'язаних з перспективами подальшого запровадження національних стандартів гармонізованих з міжнародними.

Застосування міжнародних стандартів (МСБОДС) під час розробки національних стандартів дозволить в подальшому користувачам фінансової звітності одержувати більш повну інформацію про фінансове становище, а також результати фінансової діяльності й грошові потоки бюджетних установ. Відповідно до представленої інформації, користувач зможе сформулювати обґрунтовані висновки про фінансову ситуацію в бюджетному секторі нашої країни, порівняти її з іншою країною, де застосовуються МСБОДС, оцінити фінансові наслідки рішень, прийнятих керівництвом країни.

Слід зазначити, що гармонізація з МСБОДС вимагає ретельної та якісної підготовки. Необхідним є виділення найбільш значимих аспектів, пов'язаних з переходом на міжнародних стандартів. Так, перехід до нової парадигми керування обліком в бюджетному секторі сприятиме:

- підвищенню прозорості результатів діяльності бюджетних установ;
- можливості проведення аудиту фінансової звітності, підготовленої відповідно до міжнародних стандартів;
- отримання більш якісної фінансової інформації дозволить користувачам ухвалювати правильні рішення.

Переваги використання міжнародних стандартів очевидні:

- забезпечення однаковості й підвищення порівнянності облікової інформації як у масштабах окремо взятої країни, так і на міжнародному рівні;
- врахування особливостей діяльності установ під час складання фінансової звітності;
- підвищення прозорості процесів бухгалтерського обліку й підготовки звітності установ й пов'язана із цим оптимізація витрат по контролю за обліковими процесами;
- посилення контролю над результатами діяльності установи;
- оптимізація процесу прийняття рішень і більш ефективне управління активами й зобов'язаннями;
- формування чіткого уявлення про ризики, яким піддані установи на теперішній момент, і можливостях їх мінімізації;
- підвищення якості облікової, фінансової та статистичної інформації про фінансовий стан бюджетного сектору.

Можливі й труднощі на шляху впровадження міжнародних стандартів пов'язані з:

- необхідністю забезпечення балансу між внутрішніми й зовнішніми ресурсами, залученими для впровадження стандартів;
- недостатністю обсягу знань і досвіду при переході на нові стандарти й незнання самих стандартів;
- тривалість переходу на нові принципи обліку й підготовки звітності;
- можливим опором змінам усередині бюджетних установ;
- відсутністю необхідних ресурсів й інформаційно-технологічної інфраструктури для збору й надання інформації відповідно до нових стандартів обліку й складання звітності.

Висновки та подальші дослідження. Підсумовуючи, зазначимо, що процес переходу в Україні до заснованих на міжнародних стандартах НП(С)БОДС має певні недоліки.

Тексти перекладених на українську мову МСБОДС в окремих моментах вже застарілі та суперечать сучасним основам міжнародних стандартів. Міністерство фінансів України не встигає за стрімкими змінами міжнародних стандартів.

Темпи імплементації міжнародних та впровадження національних стандартів є дуже повільними, а всі кроки в цьому напрямку з боку державних органів виглядають декларативними та дискредитують МСБОДС в очах українського суспільства.

Зважаючи на вищевикладене, ймовірність того, що процес розробки та впровадження національних стандартів, який почався в 2007 році, почне втілюватися у життя з 1 січня 2015 року є не дуже значною.

Проблема впровадження стандартів викликає дискусії як у професійному середовищі, так і в науковому. Зрозуміло, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства користувачі облікової інформації та фінансової звітності сьогодні зацікавлені в підвищенні вимоги до прозорості, надійності й змістовності інформації, що розкривається державними установами. Також для професіоналів-практиків НП(С)БОДС, розроблені на основі міжнародних стандартів, теж стають все більше прийнятними.

З урахуванням різноманіття методів ведення бухгалтерського обліку й підготовки звітності, які використовуються бюджетними установами в різних країнах світу, одержання відкритої, надійної й порівнянної інформації представляється не легким завданням, але досяжним. Всебічне розуміння труднощів, пов'язаних з переходом на нові принципи обліку й звітності, навички в сфері застосування міжнародного законодавства, досконале знання всіх тонкощів МСБОДС і можливість запропонувати програми навчання - усе це дозволить стверджувати про можливість переходу на нові стандарти ведення обліку та складання фінансової звітності й досягнення успіхів при здійсненні цього переходу.

Література

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р., № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
3. Ковтуненко К.В. Особливості бухгалтерського обліку бюджетних установ України в умовах переходу до міжнародних стандартів / К.В. Ковтуненко // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 2(12). – С. 79-82.
4. Метелиця В.М. Проблемні питання модернізації обліку в державному секторі України [Електронний ресурс] / В.М. Метелиця // Облік і фінанси АПК. – 2009. – №4. – Режим доступу: <http://www.magazine.faaf.org.ua/content/view/856/35/>
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/>
6. Програма реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.1998 №1706 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-98-п>
7. Сборник: Международные стандарты финансовой отчетности общественного сектора: Издание 2010 года. Официальный перевод. 2012. [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.minfin.ru/ru/budget/sfo/msfo/
8. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007 - 2015 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 № 34 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-п>
9. Фаріон А. Основні існуючі протиріччя поняття щодо суб'єктного складу державного сектора України в контексті модернізації системи бухгалтерського обліку / А. Фаріон // Галицький економічний вісник. – 2012. – №6(39). – С. 103-112.

References

1. The law of Ukraine "The Fiscal Code of Ukraine", Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 № 2456-VI, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. The law of Ukraine "On Accounting and Financial Statements", Zakon Ukrainy vid 16.07.1999 № 996-XIV, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
3. Kovtunenکو, K.V., Kucherenko, T.A. (2014), "Features accounting budgetary institutions of Ukraine in the transition to international standards", *Economica: realii chasu*, no. 2(12), pp. 79-82.
4. Metelitsa, V.M. (2009), "Problematic issues of modernization public sector accounting Ukraine", *Oblik i financy APK*, no. 4, available at: www.magazine.faaf.org.ua/content/view/856/35/
5. The Ministry of Finance of Ukraine, official web-site, available at: www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/
6. The Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine "The Reform Program for Accounting System using International Standards", Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.10.1998 № 1706, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-98-п>
7. The International Public Sector Accounting Standards (IPSASs), the 2010 Handbook, (2012), available at: www.minfin.ru/ru/budget/sfo/msfo/

8. The Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine "The Strategy of modernization of Public Sector Accounting for 2007 – 2015", Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.01.2007 № 34, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-p>

9. Farion, A. (2012), "The main contradictions of the concept regarding the subject content of the Ukrainian public sector in the contest of the accounting system modernization", *Galitskii ekonomichnyi visnik*, no.6 (39), pp.103-112.

УДК 657 : 658.15.012.2

Іванюта П.В.,
д.держ.упр., доцент, професор кафедри обліку,
аудиту та інформаційних технологій
Вінницький кооперативний інститут

ЗАСТОСУВАННЯ ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ У ФІНАНСОВОМУ ПЛАНУВАННІ ПІДПРИЄМСТВА

Ivaniuta P.V.,
dr.sc.(state management), assoc. prof., professor of department
of accounting, auditing of information technologies
Vinnytsia Cooperative Institute

APPLICATION OF ACCOUNTING AND REPORTING IN THE FINANCIAL PLANNING OF THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Функція планування в системі управління підприємством є однією з головних, центральних функцій, що визначає кінцеві результати виробничо-збутової, економічної, фінансової й інвестиційної діяльності. У процесі планування визначаються основні напрямки розвитку підприємства. Планування забезпечує підприємству основу для прийняття оптимальних управлінських рішень та знижує ризик, сприяє пошуку найбільш придатних напрямів дій.

Але неналежним чином досліджене інформаційного забезпечення, на основі якого здійснюється процес планування діяльності підприємства, зокрема, на базі обліку та звітності, що, звісно, відображає діяльність та фінансове забезпечення у минулих та теперішніх періодах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукової літератури з досліджуваної проблематики показує, що основний вклад у розвиток питань обліку та звітності, як основних джерел інформаційного забезпечення, зробили дослідники В.З. Бугай, О.Ю. Древаль, Г.Г. Кірейцев, Г.А. Семенов, а у розвиток фінансового планування – В.Є. Москалюк, А.М. Поддєрьогін, О.Г. Біла, Б.Є. Грабовецький. Аналіз результатів їх дослідження засвідчує про недостатнє обґрунтування ролі обліку та звітності як засобів інформаційного забезпечення для процесу фінансового планування підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування процесу застосування обліку та звітності у фінансовому плануванні підприємства

Виклад основного матеріалу дослідження. Все розмаїття відносин, в яке підприємство вступає з суб'єктами зовнішнього середовища, базується на фінансовій інформації про нього, що дозволяє оцінити можливість практичної реалізації своїх економічних інтересів у взаємовідносинах з ним. Фінансова інформація представляє собою набір даних (в систематизованій певним чином формі) про стан:

- господарських ресурсів, зобов'язань і фінансових джерел підприємства;
- рівня прибутку та витрат, що дозволяють судити про очікувані доходи та пов'язані з ними ризики;
- оборотів підприємства і якості її активів;
- обсягу і якості потоків грошових коштів.

Кожне підприємство розпоряджається трьома потоками фінансової інформації: нормативною, плановою та фактичною. Однак, зовнішньому користувачу доступні лише фактичні дані про фінансовий стан підприємства. Ця обставина ускладнює завдання користувача з розрахунку рівня ризиків, оскільки найбільш надійний спосіб оцінки рівня ризику, ніж дистанції між плановими і фактичними даними, зовнішньому користувачу недоступний.

В умовах ринкової економіки попит на фінансову інформацію дуже високий. Щоб задовольнити такі різноманітні інформаційні потреби всіх зацікавлених сторін, сучасне підприємство мусить

конструювати упорядковані потоки своєї фінансової інформації, її систематизоване подання в залежності від змісту запиту відповідної групи споживачів з точки зору її корисності.

З іншого боку, фінансова інформація, яка є продуктом праці вищого менеджменту кожного підприємства, формується, виходячи з ідеї раціонального управління фінансами. Це об'єктивне за своєю природою переважне право вищого менеджменту підприємства формувати фінансову інформацію безперечно нехтує інтересами інших користувачів. Саме ця обставина – головна причина появи асиметрії фінансової інформації.

Складне переплетіння інтересів різних користувачів інформації спричиняє побудову фінансової інформації на певних принципах, що ґрунтуються на об'єктивних аргументах і максимально задовольняють інтереси всіх користувачів.

Витоки фінансової інформації визначаються дворівневим характером обліку:

- виробничого, що відображає рух товарних потоків;
- фінансового, що відображає рух фінансових потоків.

Інтеграція цих потоків інформації, представлена у вигляді форм фінансової звітності, є ключем до задоволення найбільш важливих вимог, що висувуються до фінансової інформації різними користувачами.

Інформаційне забезпечення процесу управління фінансами – це сукупність інформаційних ресурсів і способів їх організації, необхідних та придатних для реалізації аналітичних процедур, які забезпечують фінансову сторону діяльності підприємства. Його основу становить інформаційна база, до складу якої входять 5 блоків (рис. 1) [6, с. 15].

Рис. 1. Інформаційне забезпечення процесу управління фінансами

Джерело: [6, с. 15]

Перший блок – це закони, постанови та інші нормативні акти, положення та документи, які насамперед визначають правову основу фінансових інститутів, ринку цінних паперів. Документи, представлені в цьому блоці, мають обов'язковий для виконання характер.

До другого блоку входять нормативні документи державних органів (Міністерства фінансів України, НБУ тощо), міжнародних організацій та інших фінансових інститутів, які містять вимоги, рекомендації та кількісні нормативи в сфері фінансів до учасників ринку.

Третій блок включає в себе бухгалтерську звітність, що в умовах ринку є найбільш інформативним та надійним джерелом, яке характеризує майновий та фінансовий стан підприємства.

Система підготовки та представлення статистичних даних у фінансовій сфері (четвертий блок) є виключно важливою для становлення та розвитку ринкових відносин. Цей розділ інформаційного забезпечення ще не набув належного розвитку в Україні, але, як свідчить досвід західних країн, саме він є найбільш вагомим для прийняття фінансових рішень. Зокрема, інформація цього блоку дуже важлива для юридичних і фізичних осіб, які безпосередньо зайняті операціями на ринку цінних паперів.

П'ятий блок (несистемні дані) включає в себе відомості, які або не мають безпосереднього відношення до інформації фінансового характеру, або виникають поза будь-якою інформаційною системою. До першого типу належать офіційна статистика загальноекономічної спрямованості, дані аудиторських компаній тощо. До другого типу належать дані, надруковані в різних засобах масової інформації, неофіційні дані тощо.

За аналітичними можливостями розглянуті джерела інформації поділяють на 2 групи:

- джерела, які характеризують майновий та фінансовий стан підприємства;
- джерела, які характеризують зовнішнє середовище, передусім, ринок цінних паперів.

Основу першої групи складає бухгалтерська звітність, основу другої групи – статистична та фінансова інформація.

Фінансове планування є складовою управління фінансовими ресурсами, процесом оцінки потреби у грошових коштах на всіх етапах фінансово-господарської діяльності підприємства, а також визначення оптимальної структури джерел формування фінансових ресурсів. Фінансове планування – це процес оцінки фінансових ресурсів, необхідних для підприємства, і своєчасного визначення методів фінансування.

Традиційно фінансові плани поділяють на стратегічні, поточні, оперативні, кожний з яких має своє чітке призначення, певний ступінь деталізації та форму реалізації. Так, стратегічне фінансове планування визначає найважливіші показники, пропорції та темпи розширеного відтворення та є головною формою реалізації мети підприємства. Стратегічне фінансове планування включає розроблення фінансової стратегії підприємства та прогнозування фінансової діяльності, на основі яких визначається фінансова політика підприємства за конкретними напрямками фінансової діяльності. Система поточного фінансового планування базується на розробленій фінансовій стратегії та фінансовій політиці за окремими аспектами фінансової діяльності й пов'язана з розробленням конкретних видів поточних фінансових планів, які дають можливість підприємству визначити на поточний період усі джерела фінансування його розвитку, сформувати структуру доходів і витрат, забезпечити постійну платоспроможність, а також визначити структуру активів і капіталу на кінець планового періоду.

Результатом поточного фінансового планування є розроблення трьох основних планів [2, с. 23]:

- звіту про прибутки й збитки;
- руху грошових коштів;
- бухгалтерського балансу.

З метою контролю за фактичними надходженнями і їх використанням необхідне оперативне фінансове планування, яке включає складання й виконання платіжного календаря, касового плану та розрахунок потреб у короткострокових залученнях коштів чи їх ефективне короткострокове розміщення [8].

Фінансовий план формується за наступними стадіями (рис. 2).

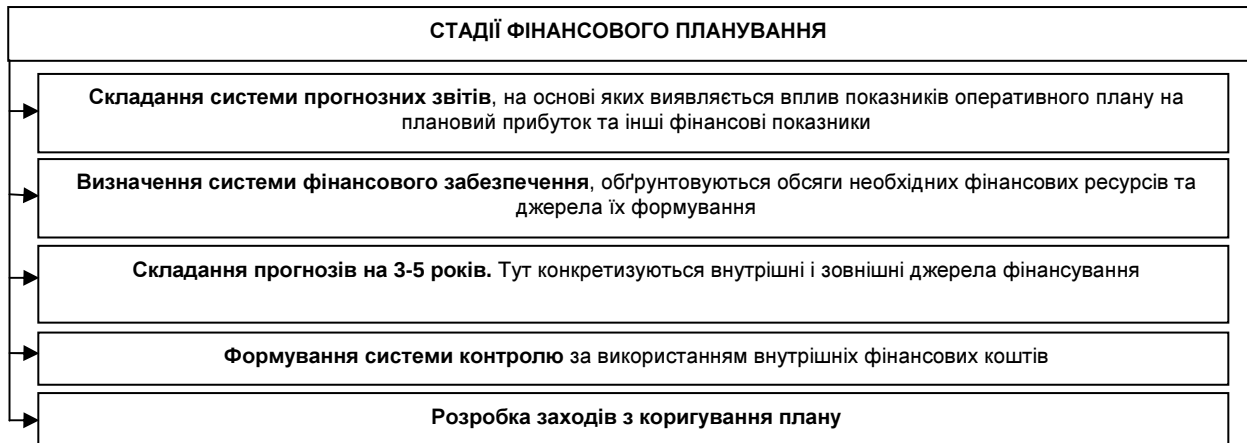

Рис. 2. Стадії складання фінансового плану

Джерело: авторська розробка

Але, в першу чергу, складання фінансового плану відбувається на основі облікової та звітної інформації минулих і теперішніх періодів. Для цього постійно з'ясовуються та аналізуються такі показники, як стан і тенденції зміни кількості і вартості майна, капіталу, оборотних коштів, та їх руху протягом відповідного періоду, ступінь обіговості та рух грошових коштів, динаміка витрат і надходжень підприємства за декілька попередніх періодів.

Також необхідно брати до уваги, що фінансова звітність буває річна, квартальна, місячна, але дві останні види звітності за цими термінами найбільш достовірніше розкривають стан і рух майнових засобів підприємства та обіг грошових коштів в ньому, бо висвітлюється тенденція показників діяльності підприємства за різні періоди [4]. Паралельно процес ведення фінансового планування підприємства супроводжується врахуванням його фінансових потреб, тобто за рахунок фінансового планування достовірніше та чіткіше визначаються потреби у грошових коштах, і в майбутньому забезпечується ефективніше та цільове їх використання. А фінансові потреби підприємства оцінюються методами, що відображені на рис. 3 [7, с. 35] та нижче розкриті.

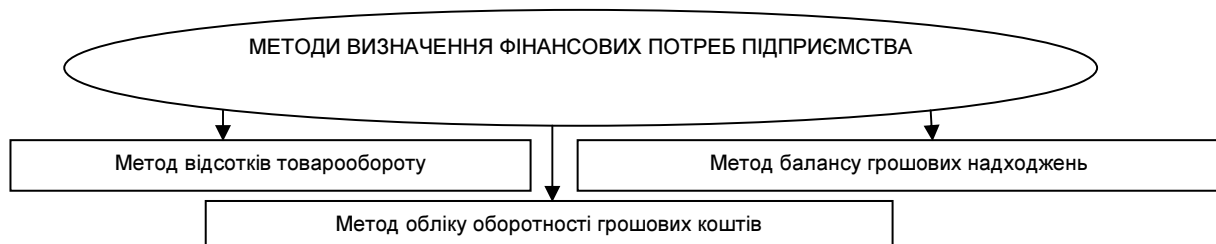

Рис. 3. Методи визначення фінансових потреб підприємства

Джерело: [7, с. 35]

Метод відсотків товарообороту передбачає, що зміна обсягу продажу продукції впливає на розмір активів, потрібних підприємству. Активи, які змінюються внаслідок збільшення або зменшення товарообороту, називаються спонтанними активами. Обсяг запланованого товарообороту і розмір різних активів логічно пов'язані між собою [8, с. 111]. Окрім того, обсяг товарообороту визначає розмір заборгованості підприємства, тобто його кредиторська заборгованість зростає у міру нарощення товарообороту. Фінансові потреби підприємства визначаються за формулою:

$$\text{ПФП} = \text{ЗВ} + \text{ДЗ} - \text{КЗ}, \quad (1)$$

де ПФП – поточні фінансові потреби;

ЗВ – оптимальний запас матеріальних цінностей;

ДЗ – дебіторська заборгованість;

КЗ – кредиторська заборгованість.

Метод балансу грошових надходжень передбачає складання балансу грошових надходжень, за яким можна передбачити майбутні фінансові потреби підприємства. На практиці цей метод планування грошових потоків дуже поширений, але запланований грошовий потік надійний тільки тоді, коли правильно визначено надходження та суми до виплат. Надходження – це гроші від реалізації товарів, оплати рахунків дебіторами, надходження дивідендів та прибутків від інвестицій та ін. Суми до виплат здебільшого складаються з платежів за куплені товари, оплати дебіторської заборгованості, орендної плати, страхових внесків, сплати податків та ін. За даними минулих і поточних надходжень і витрат фінансист може скласти прогнозний баланс грошових надходжень і витрат і на його основі виявити дефіцит або надлишок грошових коштів [6].

Сутність методу обліку оборотності коштів полягає в тому, що мінімальна сума грошових коштів, необхідна підприємству, визначається за допомогою наступного рівняння:

$$\text{ФП}_{об} = \frac{\text{ОВ}}{\text{ОК}}, \quad (2)$$

де ОВ – річні операційні витрати;

ОК – оборотність грошей.

Це рівняння є справедливим тоді, коли операційні витрати рівномірні за кожний період. Річні операційні витрати визначаються як сума витрат грошей, або витрати на закупівлю товарів, сировини, матеріалів, заробітну плату, виплату відсотків і дивідендів та ін.

Оборотність грошей визначається за формулою:

$$\text{ОК} = \frac{360}{\text{Кіл}}, \quad (3)$$

де Кіл – кількість днів між закупів лею сировини і надходженням виручки від реалізації готової продукції.

Поряд з методами визначення фінансових потреб підприємства для ведення фінансового планування на основі обліку та звітності застосовуються методи планування. Ці методи дозволяють наперед розрахувати обсяг необхідних фінансових ресурсів через прийняття оперативних рішень щодо їх надходження і використання та насамперед безпосередньо стосуються операційної діяльності підприємства. А методи планування – це конкретні способи та прийоми розрахунків показників [5, с. 70]. При плануванні фінансових показників можуть використовуватись такі методи: нормативний метод; розрахунково-аналітичний метод; балансовий метод, метод оптимізації планових рішень, метод економіко-математичного моделювання.

I. Нормативний метод. Цей метод ґрунтується на застосуванні заздалегідь установлених норм та нормативів: тарифних ставок, нормативів оборотних коштів, норм амортизаційних відрахувань та ін. Є нормативи які встановлюються державою (норми податкової амортизації, ставки податків і зборів тощо) та нормативи, які встановлюються самим підприємством (норми потреб в оборотних коштах, норми кредиторської заборгованості, нормативи запасів тощо).

Нормативний метод планування є найпростішим, оскільки, знаючи норматив і об'ємний показник, можна легко розрахувати плановий показник.

II. Розрахунково-аналітичний метод. Метод передбачає здійснення розрахунку планового показника на основі досягнутого розміру фінансового показника, прийнятого за основу, і індексів його зміни у плановому періоді. Цей метод широко використовуються тоді, коли відсутні нормативи аналізованих показників, а зв'язок між показниками може бути встановлений на основі аналізу їх динаміки та факторного аналізу. Етапи реалізації розрахунково-аналітичного методу зображені на рис. 4.

III. Балансовий метод. Сутність методу полягає у тому, що шляхом планування балансів досягається ув'язування наявних фінансових ресурсів і фактичної потреби в них [1, с. 95].

Найчастіше цей метод використовується при плануванні розподілу прибутку, плануванні надходжень до фінансових фондів - резервного, страхового та ін.

Прогноз балансу підприємства входить до складу директивного фінансового планування. Баланс підприємства – це зведена таблиця, що в ній відображено джерела капіталу (пасив) і його розміщення (актив).

Баланс активів і пасивів необхідний для того, щоб оцінити, в які види активів спрямовуються грошові кошти і за рахунок яких видів джерел (пасивів) передбачається фінансування створення активів.

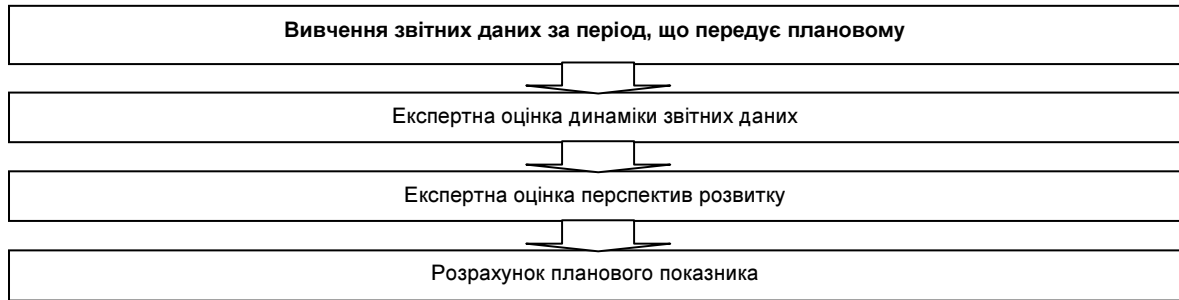

Рис. 4. Етапи розрахунково-аналітичного планування

Джерело: авторська розробка

Структура балансу, що прогнозується (як правило, на плановий трирічний період) відповідає загальноновживаній структурі балансу підприємства, оскільки за вихідний береться бухгалтерський баланс підприємства на останню дату.

На базі даних виробничої програми та фінансового плану заповнюється агрегована форма прогнозного балансу (див. табл. 1).

IV. Метод оптимізації планових рішень. Сутність методу полягає у розробці кількох варіантів планових розрахунків для того, щоб вибрати оптимальний.

Таблиця 1

Агрегована форма прогнозного балансу

Актив	Код рядка	Рік				Пасив	Код рядка	Рік				
		0	1	...	n			0	1	...	n	
Необоротні активи	080					Власний капітал	380					
Оборотні активи, в тому числі:	260					в тому числі:						
запаси						нерозподілений прибуток (непокритий збиток)						
дебіторська заборгованість						Забезпечення наступних витрат і платежів	430					
Витрати майбутніх періодів активи	270					Довгострокові зобов'язання	480					
						Поточні зобов'язання	620					
						Доходи майбутніх періодів	630					
Баланс (сума рядків 080, 260, 270)	280					Баланс (сума рядків 380, 430, 620, 630)	640					

Джерело: авторська розробка

Критерії оптимізації можуть бути різними та залежать від цілей підприємства:

- мінімум витрат;
- максимум приведенного прибутку;
- мінімум вкладення капіталу за найбільш ефективного результату;
- мінімум поточних витрат;
- мінімум часу на оборот капіталу;
- максимум прибутку на гривню вкладеного капіталу;
- мінімум фінансових втрат тощо.

V. Метод економіко-математичного моделювання. Сутність методу полягає у тому, що воно дає змогу знайти кількісне вираження взаємозв'язків між фінансовими показниками і визначеними чинниками. Цей зв'язок виражається через економіко-математичну модель, яка є точним описом економічного процесу. До моделі включають тільки основні чинники. Будуватися модель може за функціональним або кореляційним зв'язком. Функціональний зв'язок виражається рівнянням виду:

$$Y = f(x), \quad (4)$$

де Y – залежна (результуюча) змінна;
 x – незалежна змінна (фактор).

Висновки з даного дослідження. Фінансове планування підприємства на основі облікових та звітних даних минулих і теперішніх періодів, що є складовим процесу управління фінансовими ресурсами, є базою для розрахунку потреби у грошових коштах на всіх етапах діяльності підприємства. Також за рахунок фінансового планування визначається оптимальна структура джерел формування фінансових ресурсів, надається можливість залучати майно і засоби, відбувається поліпшення фінансового становища підприємства, здійснюється цільове використання коштів і засобів, оптимізується їх оборот. В перспективі ведення фінансового планування на підприємстві сприяє залученню необхідного обсягу фінансових ресурсів через попереднє врахування їх напрямів використання для підтримання безперервності процесу основної діяльності підприємства.

Література

1. Біла О.Г. Фінансове планування і прогнозування : навчальний посібник / О.Г. Біла. – Львів: Компакт-ЛВ, 2005. – 312 с.
2. Грабовецький Б.Є. Економічне прогнозування і планування : навч. посіб. / Б.Є. Грабовецький – К. : Центр учб. літератури, 2003. – 188 с.
3. Планування діяльності підприємства : конспект лекцій / Укладач О.Ю. Древал. – Суми: Вид-во СумДУ, 2008. – 146 с.
4. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент : навч. посібник для вузів / Г.Г. Кірейцев. – 2-ге вид., переробл. та доп. – К. : ЦУЛ, 2002. – 496 с.
5. Планування діяльності підприємства : навч. посіб. / За заг. ред. В.Є. Москалюка. – К. : КНЕУ, 2005. – 384 с.
6. Семенов Г.А. Фінансове планування і управління на підприємствах : навч. посіб. / Г.А. Семенов, В.З. Бугай, А.Г. Семенов, А.В. Бугай. – К. : Центр учб. літератури, 2007. – 432 с.
7. Тарасюк Г.М. Планування діяльності підприємства : навчальний посібник / Г.М. Тарасюк, Л.І. Шваб. – К. : «Каравела», 2003. – 432 с.
8. Фінанси підприємств : підручник / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін. – К. : КНЕУ, 2008. – 552 с.

References

1. Bila, O.H. (2005), *Finansove planuvannia i prohnozuvannia* [Financial planning and forecasting], tutorial, Kompakt-LV, L'viv, Ukraine, 312 p.
2. Hrabovetskyi, B.Ye. (2003), *Ekonomichne prohnozuvannia i planuvannia* [Economic forecasting and planning], tutorial, Tsentr uchb. literatury, Kyiv, Ukraine, 188 p.
3. Dreval, O.Yu. (2008), *Planuvannia diialnosti pidpryemstva* [Planning activity of a company], Vyd-vo SumDU, Sumy, Ukraine, 146 p.
4. Kireitsev, H.H. (2002), *Finansovy menedzhment* [Financial Management], tutorial, TsUL, Kyiv, Ukraine, 496 p.
5. Moskaliuk, V.Ye. (2005), *Planuvannia diialnosti pidpryemstva* [Planning activity of enterprise], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 384 p.
6. Semenov, H.A., Buhai, V.Z., Semenov, A.H. and Buhai, A.V. (2007), *Finansove planuvannia i upravlinnya na pidpryemstvakh* [Financial planning and management on enterprises], tutorial, Tsentr uchb. literatury, Kyiv, Ukraine, 432 p.
7. Tarasiuk, H.M. and Shvab, L.I. (2003), *Planuvannia diialnosti pidpryemstva* [Planning activity of enterprise], tutorial, «Karavela», Kyiv, Ukraine, 432 p.
8. Poddierohin, A.M., Bilyk, M.D., Buriak, L.D. etc. (2008), *Finansy pidpryemstv* [Finance of enterprises], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 552 p.

УДК 657:005.921

Бруханський Р.Ф.
к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і правового
забезпечення агропромислового виробництва,
Тернопільський національний економічний університет

ПОНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

Brukhanskyi R.F.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., the head of the accounting
and legal ensuring agricultural production department,
Ternopil National Economic University

THE CONCEPT OF STRATEGIC MANAGEMENT ACCOUNTING

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку облікової думки в Україні серед вчених відсутня єдина і однозначна позиція стосовно розуміння сутності, місця та ролі стратегічного управлінського обліку в системі бухгалтерських теоретичних знань, у складі облікової методології та щодо необхідності його використання в практичній діяльності вітчизняних підприємств. На нашу думку, існування такої ситуації зумовлене наступними причинами:

- відсутністю однозначної позиції вітчизняних дослідників стосовно розуміння сутності управлінського обліку, його співвідношення з традиційною концепцією бухгалтерського обліку;
- відсутністю усталеного термінологічного апарату, що породжує виникнення значної кількості безпредметних дискусій та шкодить подальшому розвитку даного напрямку наукових досліджень в сфері бухгалтерського обліку та аналізу;
- нерозробленістю теоретико-методологічних основ стратегічного управлінського обліку та широким залученням методів із інших дисциплін для побудови системи обліково-аналітичного забезпечення стратегічного менеджменту;
- відсутністю загальної моделі побудови стратегічного управлінського обліку на підприємстві, який впроваджується на сьогодні в ролі елемента систем стратегічного управління підприємством ("Balanced Scorecard", "Business Performance measurements", "Strategic cost management" тощо).

Тому для побудови ефективно діючої системи обліково-аналітичного забезпечення стратегічного менеджменту на основі розробки корпоративної стратегічної обліково-аналітичної системи, одним з елементів якої є підсистема стратегічного управлінського обліку, необхідним є розробка його теоретико-методологічних основ, які виступатимуть відправною точкою для визначення його місця у складі інших елементів облікової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням удосконалення обліково-аналітичного забезпечення стратегічного менеджменту на основі розвитку концепції стратегічного управлінського обліку присвячені праці зарубіжних (О.В. Алексєєва, А. Бімані, М. Бромвіч, К. Варда [8], К. Говтхорпа [7], С. Гоша [6], Дж. Донелан, К. Друрі, В.Б. Івашкевич, Р. Каплан, В.Е. Керімов, С.І. Крилов, В.А. Маняєва, О.Е. Ніколаєва, Ю.А. Соколов, С.П. Суворова, К. Уорд, А. Цуджі та ін.) та вітчизняних вчених (Ю.А. Верига, С.Ф. Голов, О.В. Карпенко, Є.В. Мних, О.А. Мошковська, Л.В. Нападівська) та ін. Не дивлячись на значну чисельність науковців, які займаються вказаною проблематикою, єдності у їх поглядах відсутня. Зокрема, особлива увага має бути приділена уточненню понятійно-категорійного апарату стратегічного управлінського обліку, від якого залежить подальше трактування сутності цілей, завдань та функцій, принципів та методологічного інструментарію стратегічного управлінського обліку.

Постановка завдання. Основною метою статті є уточнення поняття стратегічного управлінського обліку у вузькому розумінні як однієї із складових системи бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідженням сучасного стану і подальших перспектив розвитку концепції стратегічного управлінського обліку присвячена значна кількість публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених. Це свідчить про те, що проблематика даної наукової сфери досліджень підкріплюється новими теоретичними конструкціями та емпіричними доказами, а дана тема є актуальною і однією із найбільш дискусійних серед вчених-обліковців.

Передусім, невирішеним залишається питання трактування поняття "стратегічний управлінський облік", оскільки значна кількість поглядів дослідників, що зустрічаються в науковій та практичній літературі, значно відрізняються між собою, а в деяких випадках є майже непорівнянними. Це призводить до неможливості ідентифікації основоположних параметрів побудови концепції стратегічного управлінського обліку внаслідок їх "розмивання", що виливається в неможливість розробки ефективних моделей практичної реалізації стратегічного управлінського обліку в діяльність підприємств.

На сьогодні відсутнє нормативне закріплення поняття стратегічного управлінського обліку в Україні, однак існує визначення даного поняття, надане професійними організаціями. Зокрема, Інститут сертифікованих управлінських бухгалтерів (СІМА) визначає стратегічний управлінський облік як "форму управлінського обліку, в якій акцент робиться на інформації, що відноситься до зовнішніх факторів по відношенню до підприємства, а також на нефінансову та внутрішньостворену інформацію" [5, с. 54]. Дане визначення є досить узагальнюючим, оскільки визначає лише параметри облікової інформації, яка формується інструментами стратегічного управлінського обліку на виході, не називаючи при цьому види цих інструментів і не розкриваючи загальної технології обробки та представлення інформації стратегічного характеру. В той же час, представниками СІМА визначений основний акцент функціонування стратегічного управлінського обліку, як форми управлінського обліку, – інформація про зовнішнє середовище підприємства та нефінансова інформація про внутрішнє середовище. Після офіційного оприлюднення даного визначення у 2005 р. значна кількість дослідників використовує його за основу та доповнює власними додатковими елементами.

Проаналізувавши існуючі визначення поняття "стратегічний управлінський облік", які надаються вітчизняними та зарубіжними дослідниками, що займаються дослідженням проблем обліково-аналітичного забезпечення стратегічного менеджменту, встановлено, що існуючі підходи вчених висвітлюють різні сторони стратегічного управлінського обліку як засобу інформаційного супроводу розробки та реалізації стратегій підприємства та системи інформаційного забезпечення прийняття стратегічних управлінських рішень.

Існуючі погляди авторів можна об'єднати в такі основні групи:

- *стратегічний управлінський облік є системою* (обліку (Р.П. Підлипна, Ю.В. Підлипний), управлінського обліку (С.Ф. Голов), інформаційною (Н.В. Хоменко, О.В. Карпенко, Ю.А. Верига), що постійно вдосконалюється (Н.А. Наумова), збору та обробки стратегічної інформації (В.Ф. Несветайлов), інформаційно-обчислювальною (Л.В. Бакулевська), забезпечення та аналізу даних управлінського обліку про підприємство (Є.В. Мних, О.М. Кудла, А.О. Семенець), збору та узагальнення фінансової та нефінансової інформації (А.Ю. Соколов), збору, реєстрації, обробки, узагальнення та надання даних (Н.С. Таранова), обґрунтування управлінських рішень (К. Уорд), забезпечення та аналізу даних обліку (Н.В. Хоменко), планування, контролю, аналізу і розрахунку відхилень даних (Є.Н. Токмакова, Б.Г. Маслов), обліково-аналітичною системою інформаційного забезпечення процесу стратегічного управління (В.В. Лесняк), обліково-аналітичною (Н.І. Чупахіна), збору, перетворення, групування та представлення фінансової та нефінансової інформації (І.З. Якупов), оцінки стратегічних викликів зовнішнього середовища та внутрішнього потенціалу підприємства (І.В. Яркова));

- *стратегічний управлінський облік є елементом вищепорядкової системи* (однією зі складових стратегічного обліку або видом обліку (З.В. Удалова), підсистемою управлінського обліку (Р.В. Гришин), складовою обліково-аналітичної системи (А.В. Лазарева), частиною обліково-аналітичного поля і єдиної системи управління підприємства (С.П. Суворова, Д.І. Монашева), напрямом управлінського обліку (С.І. Крилов, Н.Н. Хахонова, І.В. Панюкова), самостійний напрямом управлінського обліку (В.А. Маняєва), методом створення змін в управлінських схемах на основі облікових технологій (А. Цуджі));

- *стратегічний управлінський облік забезпечує досягнення певних цілей* (інформаційна підтримка прийняття, реалізації та оцінки оперативних і стратегічних рішень (Н.В. Безруков, О.І. Аверіна), інформаційна підтримка управління, що полягає в забезпеченні менеджерів підприємства всією інформацією (В.Р. Шевчук), спрямований на представлення вищому керівництву оціночної інформації про зовнішнє середовище (А.В. Глуценко, Е.Н. Самедова), спрямований на прийняття стратегічних управлінських рішень (С.Ф. Голов), інструментарій, призначений для фіксування інтенсивного використання інформаційних ресурсів (І.Е. Гурр)).

Виділені вище три групи підходів свідчать, що до розуміння сутності стратегічного управлінського обліку дослідники підходять з трьох різних сторін. Розглядаючи стратегічний управлінський облік у вигляді певної системи, досліджується його змістовне наповнення, він розглядається як певна множина взаємопов'язаних елементів (технологія обробки облікових даних стратегічного характеру), що взаємодіють із середовищем і мають ознаки цілісної структури. Основна увага вчених в даному випадку приділяється дослідженню найбільш ефективної архітектоніки побудови системи стратегічного управлінського обліку, виділенню етапів та методів обробки інформації.

Розгляд дослідниками стратегічного управлінського обліку у складі інформаційної системи вищого порядку свідчить про бажання визначити його місце у складі існуючої системи управління підприємством, показати його взаємозв'язок із системами економічного аналізу та контролю та виявити загальну роль в процесі прийняття стратегічних управлінських рішень. В той же час, серед вчених відсутня єдність в підходах щодо розуміння того, чи є стратегічний управлінський облік видом, напрямом або методом управлінського обліку, що породжує проблему відсутності теоретичного обґрунтування методу стратегічного управлінського обліку.

Обґрунтування сутності стратегічного управлінського обліку через встановлення цілей його побудови та функціональне призначення свідчить про використання біхевіористського підходу

дослідження явищ, шляхом дослідження поведінки користувачів облікової інформації (цілей, дій, стимулів), що надається системою стратегічного управлінського обліку.

В результаті проведеного аналізу існуючих підходів до трактування стратегічного управлінського обліку було встановлено, що не всі автори розуміють під останнім безпосередньо облікову систему з притаманними їй класичними ознаками, що забезпечує узагальнення, вимірювання, моделювання та узагальнення облікової інформації. Окрема група дослідників вкладає в це поняття зміст, подібний до англомовного поняття "management accounting", який є повноцінною системою підтримки прийняття управлінських рішень (облік, аналіз та контроль).

Так, на сьогодні серед дослідників (С.І. Крилов, Н.Н. Нелюбова, І.В. Яркова) досить поширеною є думка, що стратегічний управлінський облік не є безпосередньо обліком, тобто системою, яка забезпечує збір, обробку, накопичення та представлення облікової інформації користувачам для прийняття управлінських рішень. Вони вважають стратегічний управлінський облік певним міждисциплінарним конгломератом, який окрім технік та методів управлінського обліку включає до свого складу стратегічний та фінансовий аналіз, стратегічне планування, стратегічний контроль, економіко-математичні методи тощо. Наприклад, Н.Н. Нелюбова та І.В. Яркова до складу інструментарію стратегічного управлінського обліку відносять облікову інформацію, безперервне прогнозування, фінансовий аналіз, систему збалансованих показників, управлінський аналіз витрат, бюджетування [2, с. 73], а на думку проф. Л.Н. Усенко та З.В. Удалової окрім традиційних облікових концепцій стратегічний управлінський облік широко застосовує методологію стратегічного менеджменту [4]. Таким чином, стратегічний управлінський облік розуміється авторами як інтегрована обліково-аналітична та контрольна інформаційна система, що забезпечує повний цикл обробки та передачі інформації суб'єктам прийняття стратегічних управлінських рішень різних рівнів, її контролю та розробку проектів їх прийняття.

Окремі вітчизняні дослідники, зокрема, С.А. Ткаченко, прирівнюють стратегічний управлінський облік до системи стратегічного менеджменту в цілому, зазначаючи, що будь-які технології, які сприяють прийняттю тих або інших стратегічних (довгострокових) рішень, можна віднести до технологій стратегічного управлінського обліку [3]. На нашу думку, така позиція є недоречною, оскільки жодна облікова система не може стати повноцінною управлінською системою через відсутність можливості у бухгалтерів приймати повноцінні управлінські рішення.

Відповідно, на сьогодні серед існуючих досліджень слід виокремлювати два відмінних підходи до розуміння сутності стратегічного управлінського обліку, виходячи із його предметної сфери, що має бути обов'язково враховано при аналізі існуючих трактувань даного поняття. Існування такої змістовної дихотомії в даній сфері пояснює проф. В.А. Маняєва, на думку якої стратегічний управлінський облік в системі управління слід розглядати в широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні стратегічний управлінський облік покликаний забезпечити формування фінансової та нефінансової інформації про конкретний об'єкт управління для здійснення повного циклу основних функцій стратегічного управління: планування, організації, аналізу, контролю та регулювання; у вузькому – це процес збору, ідентифікації, вимірювання, накопичення, підготовки, інтерпретації та подання фінансової та нефінансової інформації для аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища організації, а також для оцінки та контролю процесу виконання стратегії, на підставі якої вищим менеджментом приймаються стратегічні управлінські рішення для виконання місії організації, а інвестори здійснюють оцінку діяльності організації з точки зору прибутковості капіталу [1, с. 248].

На нашу думку, розуміння сутності стратегічного управлінського обліку в широкому розумінні порушує існуючі традиційні уявлення про поняття "облік" та перешкоджає розвитку теоретико-методологічних основ бухгалтерського обліку в цілому шляхом створення нових метафізичних конструкцій, які, подібно до контролінгу, не існують в практичній діяльності вітчизняних підприємств, та скоріше за все, через існуючі історичні традиції та неформальні інституційні правила, ніколи не будуть впроваджені у вітчизняну облікову практику.

Висновки з даного дослідження. Стратегічний управлінський облік є складовою системи управлінського обліку, він є важливою проміжною ланкою між обліковою системою підприємства та системою стратегічного менеджменту, формалізуючи інформаційні запити стратегічного характеру в систему показників стратегічно управлінської звітності для прийняття відповідних рішень. До складу його предмету входить внутрішнє та зовнішнє середовище підприємства, він використовує власний методологічний інструментарій для формування і представлення інформації, необхідної для прийняття стратегічних управлінських рішень.

Стратегічний управлінський облік – це система ідентифікації, збору, обробки та представлення інформації у вигляді стратегічної управлінської звітності про ресурси, затрати та результати діяльності підприємства (стратегічної бізнес-одиниці) в певному бізнес-середовищі, що необхідна для цілей стратегічного менеджменту.

Результатом функціонування стратегічного управлінського обліку є генерування інформаційного продукту у вигляді стратегічної управлінської звітності, що є сукупністю способів отримання підсумкових відомостей, які надаються управлінцям для забезпечення функцій стратегічного

менеджменту. Підтримка процесу сканування середовища, формулювання, впровадження, оцінювання та контролю стратегії є визначальною рисою, яка відрізняє стратегічний управлінський облік від всіх інших елементів управлінської інформаційної системи.

Література

1. Маняева В.А. Развитие теории управленческого учета в России / В.А. Маняева // Міжнародний збірник наукових праць. Серія "Бухгалтерський облік, контроль і аналіз". – 2011. Випуск 3 (21). – С. 240-249.
2. Нелюбова Н.Н. Бюджетирование в системе стратегического управленческого учета: сбор, анализ и использование стратегической информации / Н.Н. Нелюбова, И.В. Яркова // Вестник ВолГУ. Серия 3. – 2008. – № 1 (12). – С. 69-74.
3. Ткаченко С.А. Сутність економічного терміну "стратегічний управлінський облік" [Електронний ресурс] / С.А. Ткаченко. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SVMN_2007/Economics/19857.doc.htm
4. Усенко Л.Н. Совершенствование учетно-аналитического обеспечения управления сельскохозяйственными организациями на основе применения стратегического управленческого учета [Електронний ресурс] / Усенко Л.Н., Удалова З.В. // Управленческий учет. – 2011. – № 2. – Режим доступу : <http://dis.ru/library/701/28106/>
5. CIMA Official terminology. 2005 Edition. – London: CIMA Publishing, 2005. – 114 p.
6. Ghosh S. Creative accounting: A fraudulent practice leading to corporate collapses // S. Ghosh // Research and Practice in Social Sciences. – 2010. – Vol. 6 (1), February. – P. 1-15.
7. Gowthorpe C. Creative accounting: Some ethical issues of macro- and micro-manipulation / Catherine Gowthorpe, Oriol Amat // Journal of Business Ethics. – 2005. – Vol. 57, núm. 1. – P. 55-64.
8. Ward, K. Strategic management accounting / Keith Ward. – Routledge. 2012 – 307 p.

References

1. Maniaieva, V.A. (2011), "Development of the theory of management accounting in Russia", *International Collection of scientific works*. Series "Accounting, control and analysis", Iss. 3 (21), pp. 240-249.
2. Neliubova, N.N., Yarkova, I.V. (2008), "Budgeting in the system of strategic accounting management: the collection, analysis and use of strategic information", *VestnykVolHU*, Series 3, no. 1 (12), pp. 69-74.
3. Tkachenko, S.A. (2007), "The essence of the economic term "strategic management accounting", available at: http://rusnauka.com/4_SVMN_2007/Economics/19857.doc.htm
4. Usenko, L.N., Udalova, Z.V. (2011), "Improving accounting and analytical support for the management of agricultural organizations on the basis of a strategic management accounting" *Upravlencheskiy uchet*, no 2, available at: <http://dis.ru/library/701/28106/>
5. CIMA Official terminology (2005), London: CIMA Publishing, 114 p.
6. Ghosh, S. (2010), "Creative accounting: A fraudulent practice leading to corporate collapses", *Research and Practice in Social Sciences*, Vol. 6 (1), February, pp. 1-15.
7. Gowthorpe, C., Amat, Oriol (2005), "Creative accounting: Some ethical issues of macro- and micro-manipulation", *Journal of Business Ethics*, Vol. 57, no. 1, pp. 55-64.
8. Ward, K. (2012), *Strategic management accounting*, Routledge, 307 p.

УДК 657

Овсюк Н.В.,
к.пед.н., докторант
Житомирський державний технологічний університет,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

МОТИВАЦІЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ: СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ЇХ В ОБЛІКУ

Ovsiuk N.V.,
cand.sc.(pedagogical), doctoral candidate
Zhytomyr State Technological University
assistant professor of accounting department
Vinnytsia Institute of Trade and Economy KNUTE

MOTIVATION AND STIMULATION OF LABOR: THE ESSENCE OF TERMS AND DISPLAY THEM IN ACCOUNTING

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин та побудова сталого економічного зростання економіки України вимагає на даний час ефективного використання усіх ресурсів, що використовуються у процесі виробництва. Насамперед це стосується робочої сили. Аби трудові ресурси діяли ефективніше, потрібно переглянути та здійснити реформу діючої системи оплати праці, запровадити дієвий механізм стимулювання праці, який призведе до зростання кінцевих результатів діяльності підприємств, а також підвищить життєвий рівень працівників. В результаті має виграти як економіка, так і населення, адже розумна система стимулювання передбачає постійне перевищення результатів над затратами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічною сутністю матеріального стимулювання працівників, його обліковим відображенням, а також подальшим впливом таких виплат на мотивацію працівників до підвищення продуктивності праці займалися такі вітчизняні вчені, як В.І. Алексеєнко, О.М. Баксалова, О.С. Богачов, В.І. Блонська, М.І. Карлін, О.О. Кіях, Є.О. Кончаковський, В.О. Ніколаєв, І.В. Орлов, Н.П. Мишин, С.І. Панченко, І.А. Попова, О.Р. Сватюк, С.І. Сергійчук, Г.Ю. Шульга, О.І. Яценко та інші, а також англomовні науковці: Дж. П. Бейкер, М.С. Йенсен, Ф.П.Едерер, Г. Мансо, В. Мейсон, Е. Келлоу, С.К. Селден, А. Кон, В. Мейсон, Д.Дж. Воттс, Р.Л. Хенемен, Д.Б. Грінберг, С. Штрассер та інші. Однак дані дослідження спрямовані на вивчення або стимулювання, його видів, методів тощо, або продуктивності праці, її вимірювання, резервів підвищення. У сукупності сучасних наукових праць вітчизняних вчених практично відсутній напрям, який з'ясовує логічний зв'язок між додатковим стимулюванням працівників (окрім заробітної плати) та його впливом на зміну продуктивності праці, яка є досить позитивним чинником впливу на кінцеві результати виробництва та прибутків підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо організації бухгалтерського обліку операцій з оплати праці, зокрема матеріального стимулювання працівників.

Для вирішення поставленої мети наступні завдання: визначити економічну сутність понять "матеріальне стимулювання працівників", розрізнити поняття "мотивація" та "стимулювання", дослідити методику організації матеріального стимулювання працівників підприємства та шляхи відображення в бухгалтерському обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У кожного працівника окрім окреслених умов трудової діяльності на підприємстві є також і свої особисті чинники та мотиви, що спонукають до щоденного виконання своїх обов'язків. Тому при аналізі поведінки людей-працівників потрібно застосовувати знання із багатьох сфер: психології, соціології, економіки, фізіології та аналізувати кожного як особистість разом з індивідуальними знаннями, освітнім рівнем, навичками, матеріальним та психологічним станом тощо. Поліщук П.В. зазначає, що на будь яку діяльність людини впливають чинники, що зумовлюють її поведінку. До них слід віднести:

- особистісні чинники – вік і етап життєвого циклу родини, рід занять, економічний стан, спосіб життя, тип особистості й уявлення про себе;
- чинники культурного порядку – культура, субкультура, соціальний стан;
- соціальні чинники – ролі та статуси, референтні групи;
- психологічні чинники – мотивація, сприйняття, засвоєння, переконання та стосунки [5].

Отже, знаючи чим керуються працівники у своїй діяльності, стає легше при управлінні колективом. Невід'ємним при цьому постає процес мотивації та стимулювання, оскільки ефективне стимулювання передбачає створення умов виробничого процесу, за яких підвищення результативності досягається при найменших затратах праці. Отож, зазначаючи про спонукальні чинники до трудової діяльності людини, потрібно з'ясувати їх суть, різницю та відмінні риси.

Мотив (англ. motive) – це усвідомлена спонукальна причина, основа, підстава до якоїсь дії чи вчинку. Мотив є суб'єктивним явищем, усвідомленням вчинків, які у кінцевому підсумку перетворюються у постановку цілі, що спонукає людину до дії внаслідок трансформації зовнішнього спонукаючого фактора (стимулу) і його усвідомлення індивідом. До мотивів відносяться комплекс спонукань, що діють з повною силою протягом тривалого періоду часу, а також обов'язок, прагнення виконати доручене завдання.

Мотивація – це внутрішні бажання та цілі людини, які спонукають її діяти у визначеному напрямку, аби досягти поставленої мети. Що ж до трактування стимулювання, то у вітчизняних вчених превалює думка визначати дане поняття системою заходів підприємства стосовно зацікавлення працівників працювати краще та результативніше. Розглянемо відмінні риси мотивації та стимулювання на рис. 1.

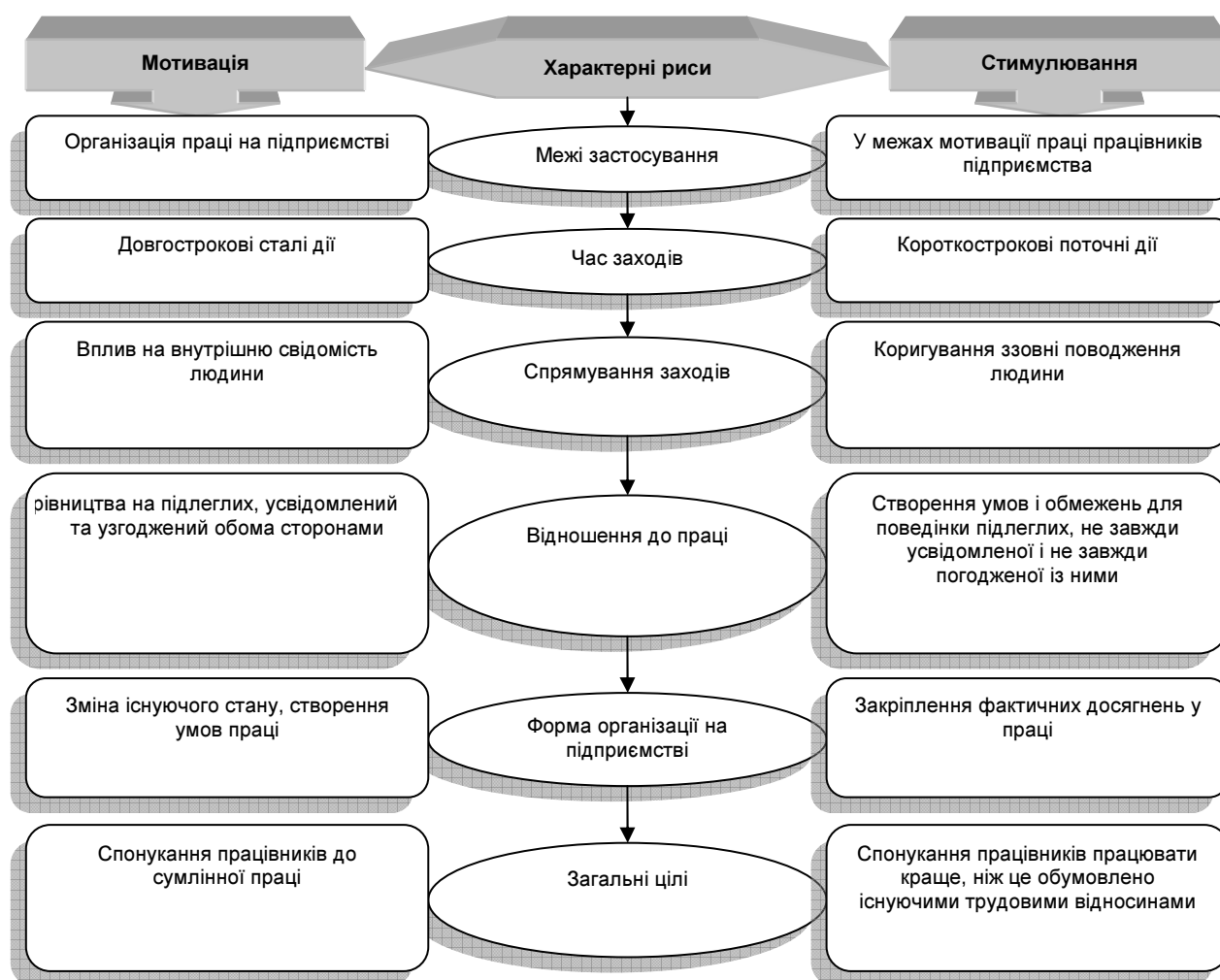

Рис. 1. Відмінні риси мотивації та стимулювання

Джерело: власна розробка автора

Розглянувши два, здавалося б на перший погляд майже однакові поняття, можна зробити висновок, що стимулювання та мотивація – це не одне й те ж. Мотивацію, на наш погляд, слід розглядати на індивідуальному рівні кожного окремого працівника, котрий має свої власні мотиви до трудової діяльності. Стимулювання – це більш загальний термін, що використовується загалом до усього трудового колективу, може мати різні форми та методи застосування. Система стимулювання працівників приносить результати на рівні підприємства. Проте, незважаючи на визначену різницю, у двох поняттях є очевидним те, що і мотивація, і стимулювання мають спільну мету – підвищення результатів та продуктивності праці як окремого працівника, так і підприємства в цілому. Так як розгляд теми здійснюється в рамках бухгалтерського обліку, доцільніше буде звернути увагу на

масштаб підприємства, де в бухгалтерському обліку відображається безпосередньо стимулювання, що призводить до зростання результативності та продуктивності праці. Такими стимулами виступає оплата праці.

Під матеріальним стимулюванням хоч і розглядають систему матеріальних благ (в основному заробітну плату), що спонукають працівників до більш ефективної та результативної роботи, але на даний момент у наукових та періодичних джерелах існує розгалужений погляд на трактування поняття "матеріальне стимулювання" (табл. 1).

Таблиця 1

Розкриття терміну "матеріальне стимулювання" в літературних джерелах

№ з/п	Джерело	Визначення
1.	Башмак М.С. [1]	Заохочення працівників грошовими виплатами за результатами трудової діяльності
2.	Большой бухгалтерский словарь [2]	Система экономических форм и методов побуждения людей к труду, повышения их трудовой активности и заинтересованности в улучшении конечных результатов труда
3.	Костишина Т.А. [3]	Дії, спрямовані на стимулювання високих трудових показників працюючих
4.	Методичні рекомендації щодо оплати праці працівників малих підприємств [4]	Засіб забезпечення матеріальних потреб та посилення матеріальної зацікавленості працюючих у залежності від результатів їх колективної та індивідуальної праці через систему законодавчих, нормативних, економічних, соціальних та організаційних чинників і заходів, пов'язаних з виробничою, підприємницькою, торговельною або комерційною діяльністю.
5.	Польська Г.А. [6]	Поєднання економічних форм та методів спонукання працівників на посилення зацікавленості та економічної відповідальності за результати діяльності, які сприяють динамічному розвитку суб'єкта господарювання
6.	Энциклопедический словарь экономики и права [8]	Економічні форми і методи спонукання людей, засновані на використанні матеріальної зацікавленості людини у підвищенні рівня грошової оплати праці, в отриманні додаткової грошової винагороди, подарунків, інших стимулів (надання послуг, скажімо, безкоштовного проїзду, видачі безкоштовних або частково оплачуваних путівок для відпочинку і т. п.)

Можна зробити висновок, що матеріальне стимулювання – це економічна категорія, що представляє собою сукупність різних форм та методів, метою яких є спонукання та заохочення працівників до кращих результатів. Матеріальне стимулювання ґрунтується на основному економічному законі, який описує постійні людські потреби, на задоволення яких приходять блага. Суть полягає в тому, що людина, яка влаштовується на роботу має свої індивідуальні потреби, котрі вона планує задовольнити за допомогою оплати праці. Підприємство, у свою чергу, прагне підвищити свою результативність при найменших витратах і застосовує матеріальні стимули, ефективно використання яких, у кінцевому результаті передбачає перевищення результатів виробництва над затратами. Зі сторони працівника результат також є виграшним і, мотивуючи себе до продуктивнішої праці, він отримує окрім заробітної плати ще й різні доплати, надбавки, компенсації, премії чи інші матеріальні винагороди.

Процедури організації облікового відображення матеріального стимулювання працівників доцільно виконувати в наведеному у табл. 2 порядку, що забезпечить їх комплексність і послідовність.

Таблиця 2

Складові організації бухгалтерського обліку матеріального стимулювання

№ з/п	Складові організації	Зміст заходів
1	2	3
1	Техніка організації та ведення бухгалтерського обліку	Окреслюються об'єкти бухгалтерського обліку, які виникають у зв'язку з відображенням операцій з матеріального стимулювання. Визначається перелік первинних документів (відповідно до потреб і особливостей конкретного підприємства) і облікових регістрів, в яких будуть відображатися коригування вартостей об'єктів бухгалтерського обліку, вказуються аналітичні рахунки з обліку матеріального стимулювання, застосування автоматизованих способів обробки даних
2	Методика обліку	Визначаються відсотки або розміри премій для відповідних категорій персоналу, визначаються методи та способи облікового та документального відображення нарахування та виплати стимулюючих виплат
3	Організація роботи облікових працівників	Визначаються права та обов'язки бухгалтера, що здійснює розрахунки з матеріального стимулювання працівників, розробляється посадова інструкція
4	Організація внутрішнього господарського контролю	Визначаються об'єкти, періодичність та способи реалізації контролю за своєчасністю та достовірністю облікового відображення нарахування премій, доплат, компенсаційних виплат, форми узагальнення результатів внутрішнього контролю

*Джерело: систематизовано на основі [7, с. 322].

Виходячи з трудових обов'язків бухгалтера, можна зробити висновки, що саме бухгалтер по обліку праці та заробітної плати безпосередньо займається організацією матеріального стимулювання

на підприємстві. Продовжуючи організаційний аспект стимулювання працівників, наведемо табл. 3, що характеризує основні етапи та напрями організації матеріального стимулювання.

Таблиця 3

Напрями організації матеріального стимулювання

№ з/п	Напрямок організації оплати праці	Чим оформлюється
1.	Вибір форми стимулюючих виплат працівникам	Оформлюється Положенням про оплату праці, наказом про облікову політику, Положенням про преміювання
2.	Укладення колективного договору	Основою для складання такого договору є Закон України "Про колективні договори і угоди"
3.	Зарахування працівників на роботу	Трудовий договір, трудова угода, контракт, цивільно-правова угода
4.	Правильний і повний облік відпрацьованого часу і облік праці	Оформлення первинних документів
5.	Аналіз облікових даних про результати трудової активності працівників та затвердження підстав для виплати премій	Огляд первинних документів, порівняння показників із затвердженими показниками Положення про преміювання та Положення про оплату праці, оформлення Наказу про преміювання
6.	Нарахування заробітної плати та стимулюючих виплат працівникам	Оформлення відомостей, виплат за різні види робіт відповідно до законодавства
7.	Визначення фонду преміювання працівників	Інструкція зі статистики заробітної плати № 5 визначає склад основної, додаткової заробітної плати та інших компенсаційних виплат
8.	Розподіл нарахованих премій, доплат, надбавок по видам витрат підприємства	Формування відомостей по рахункам витрат на базі бухгалтерських проводок
9.	Розрахунок нарахувань і утримань в фонди соціального страхування	Формування відомостей по рахункам витрат на базі бухгалтерських проводок і формування рахунку 65 "Розрахунки за страхуванням"
10.	Розрахунок і утримання податку з доходів фізичних осіб	Формування рахунку 641 "Розрахунки за податками"
11.	Формування особових рахунків	Особові рахунки формуються по кожному працівнику підприємства в розрізі його підрозділів
12.	Складання форм звітності по нарахуванню заробітної плати	Податковий розрахунок по формі 1–ДФ, статистичні звіти, звіти в фонди соціального страхування

Джерело: власна розробка на основі [7, с. 322 – 323]

Для формування основних положень методики облікового відображення матеріального стимулювання потрібно визначити, що матеріальне стимулювання працівників є безпосередньою складовою оплати праці, і розглядати методичні аспекти матеріального стимулювання потрібно у контексті оплати праці. Для більш детального вивчення облікового відображення матеріального стимулювання доцільно поетапно відслідковувати елементи методу бухгалтерського обліку, завдяки яким відбувається хронологічне та систематичне спостереження; вимірювання господарських засобів і процесів; реєстрація та класифікація даних із метою їх систематизації; узагальнення інформації з метою звітності.

Висновки з даного дослідження. Визначено, що матеріальне стимулювання – це процес впливу на працівника з метою спонукання його до більш ефективної трудової активності за допомогою матеріальних (грошових) методів. Основою матеріального стимулювання є оплата праці, що включає заробітну плату, преміювання, доплати та компенсації. Визначено, що правильно стимулюючи працівників до трудової активності, підприємство реально підвищує майбутню результативність виробництва за умови, що понесені витрати на виплату доплат, премій, компенсаційних виплат тощо (які безпосередньо відіграють роль матеріальних стимулів) є меншими за отримані в результаті підвищення продуктивності вмотивованих працівників прибутки. При формуванні основних положень методики облікового відображення матеріального стимулювання працівників встановлено, що матеріальне стимулювання є безпосередньою складовою оплати праці, і розглядати методичні аспекти матеріального стимулювання потрібно у контексті оплати праці. Для більш детального вивчення облікового відображення матеріального стимулювання, його доцільно поетапно відслідковувати в розрізах елементів методу бухгалтерського обліку. Також було розроблено методику матеріального стимулювання, відповідно до якої потрібно розглядати нормативне регулювання матеріального стимулювання, підстави для здійснення заходів щодо стимулювання, сторони, що регулюють даний процес, і найголовніше – облікове відображення господарських операцій з матеріального стимулювання працівників та вплив таких операцій на звітність підприємства.

Література

1. Башмак М.С. Матеріальне стимулювання персоналу підприємства [Електронний ресурс] / Башмак М.С. – Режим доступу : <http://masters.donntu.edu.ua/2010/iem/bashmak/diss/indexu.htm>.
2. Большой бухгалтерский словарь [Електронний ресурс] / Под ред. А.Н. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики, 1999. – 574 с. – Режим доступу: <http://dic.academic.ru>.
3. Костишина Т.А. Прогресивні форми організації і оплати праці / Т.А. Костишина. – Полтава: ПУСКУ, 2005. – 241 с.

4. Методичні рекомендації щодо оплати праці працівників малих підприємств, затверджені Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 13.08.2004 р. № 186 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0186203-04>.

5. Поліщук П.В. Матеріальне стимулювання, як основа ефективного управління підприємством / П.В. Поліщук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2. Т. 1. – С. 85–87.

6. Польська Г.А. Матеріальное стимулирование труда как фактор динамичного развития : автореф. на соискание ученой степени канд. экон. наук / Польська Г.А. – Белгород : Ника, 2008. – 26 с.

7. Чебанова Н. Організація бухгалтерського обліку / Н. Чебанова, Т. Чупир, В. Чупир. – Х. : Фактор, 2008. – 480 с. – С. 140.

8. Экономика и право: Энциклопедический словарь / Автор и составитель А.Б. Барихин. – М.: Книжный мир, 2000. – 928 с.

References

1. Bashmak M.S. (2010), Financial stimulation for the personnel of the enterprise, available at: <http://masters.donntu.edu.ua/2010/iem/bashmak/diss/indexu.htm>.

2. Azriliyan, A.N. (1999), *Bolshoi bukhgalterskiy slovar* [Large bookkeeping dictionary], 574 p., available at: <http://dic.academic.ru>.

3. Kostyshyna, T.A. (2005), *Prohresyivni formy organizatsii i oplaty pratsi* [Progressive forms of organization and labor remuneration], PUSKU, Poltava, Ukraine, 241 p.

4. Metodychni rekomendatsii shodo oplaty praci pracivnykiv malyx pidpriemstv, zatverdzeni Nakazom Ministerstva praci ta socialnoi polityky Ukrainy vid 13.08.2004 r. no. 186, available at: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0186203-04>.

5. Polishhuk, P.V. (2011), "Financial incentives as the basis for effective enterprise management", *Visnyk Xmelnytskoho nacionalnoho universytetu*, no. 2., voll. 1, pp. 85–87.

6. Polska, H.A. (2008), "Financial stimulation labor as a factor of the dynamic development", Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), Nika, Belgorod, 26 p.

7. Chebanova N., Chupyr T., Chupyr, V. (2008), *Orhanizatsiia bukhgalterskoho obliku* [Accounting organization], Faktor, Kharkiv, Ukraine, 480 p.

8. Barixin, A.B. (2000), *Ekonomika i pravo: Entsiklopedicheskiy slovar* [Economy and right: Encyclopedic Dictionary], Knizhnyy mir, Moscow, Russia, 928 p.

УДК [005:504.064]:664.8

Скляр Л.Б.,
к.е.н., доцент кафедри обліку та аудиту
Одеська національна академія харчових технологій

ДІАГНОСТИКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Skliar L.B.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of department of accounting and audit
Odessa National Academy of Food Technologies

DIAGNOSTICS AS A COMPONENT OF ECOLOGICAL MANAGEMENT OF ENTERPRISE

Постановка проблеми. Особливою складовою екологічного управління поряд з економіко-екологічним аналізом є його діагностика. Поняття «діагностика» (від грецького - здатний розпізнавати) досить широко використовується в різних галузях наук.

Дуже часто категорію діагностика асоціюють з аналізом економічної сфери господарювання. Однак поняття діагностики більш широке і складне та потребує більш ретельного вивчення в контексті системи економіко-екологічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням діагностики економіко-екологічного аналізу приділяють увагу такі науковці, як Андрєєва Н.М. [1], Балджі М.Д. [3], Дмитрієва О.Г. [4], Ковальова А.І. [5], Новиков В.М. [6], Харічков С.К. [1,3] та інші. Але питання визначення методів діагностики в системі екологічного управління та види оціночно-аналітичних процедур в межах економіко-екологічної атестації залишаються вивченими дуже мало.

Постановка завдання. Розглянути категорію «діагностика» в системі екологічного управління. Дослідити сучасні методи діагностики екологічного управління та види оціночно-аналітичних процедур в межах економіко-екологічної атестації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В науковій літературі нині категорію економічної діагностики прийнято виділяти окремо. Під діагнозом розуміють дослідження сутності та особливості проблеми на основі всеосяжного аналізу, використовуючи певний набір принципів і методів його проведення [1].

В роботах окремих дослідників відзначаються специфічні ознаки економічної діагностики. Так, Новиков В.М. констатує, що мета економічної діагностики складається з контролю пропорцій і темпів економічних категорій у процесі виробництва [6]. У своїх дослідженнях Новиков В.М. наводить низку принципів формування систем економічної діагностики [6]. Узагальнено дані принципи мають такий вигляд: достовірність і повнота інформації; пропорційна і цінова визначеність; визначеність базової низки показників діяльності суб'єкта; визначеність динамічних характеристик вибраних показників і регулювання прискорення її економічного зростання; отримання узагальнених висновків.

Більш широке бачення категорії «діагностика» представлено в дослідженнях Дмитрієвої О.Г. Як стверджує автор [4], діагностика не обмежується тільки аналізом об'єкта, а використовує поряд аналітичну та синтетичну діяльність. Головне завдання діагнозу - це встановлення внутрішнього стану об'єкта.

Діагностика більш ніж інші види пізнання пов'язана з практикою, оскільки вивчення порушення діяльності певних систем необхідно не саме по собі, а в першу чергу є основою прийняття ефективних управлінських рішень, спрямованих на усунення виявлених діагностичних порушень. Основним видом практики є матеріально-продуктова діяльність товариства. Саме спосіб суспільного виробництва в кінцевому розрахунку визначає рівень розвитку наукової експериментальної практики, характер практичної діяльності в різних рівнях пізнання, у тому числі і в діагностиці. Практична оснащеність діагностики визначається ступенем розвитку продуктивних сил і пов'язаних з ними матеріальних можливостей природних систем. Діагностика - це не просто механічний акт, вона складається з безліч форм, рівнів, етапів, сторін пізнання. І кожен момент пізнання, будучи абсолютизованим, може супроводжуватися помилками. Практична ж діяльність, що базується на методології, допомагає фахівцям, які проводять діагностику, піти від можливих помилок [4].

Згідно з дослідженнями А.І. Ковальова [5], відмінною рисою діагностики є - оцінка ситуації в конкретний момент часу, виявлення відхилень і визначення причин, що викликають ці відхилення, тобто виявлення причинно-наслідкових зв'язків і залежностей.

Головним критерієм діагностики в системі екологічного управління підприємством є виявлення одержуваних позитивних або негативних економічних, екологічних або соціальних ефектів. Існуючі різноманітні методики діагностики екологічного управління мають як загальні, так і специфічні властивості. Впровадження тієї чи іншої методики має передбачати: комплексний підхід до вирішення проблеми, вивчення позитивних і негативних явищ, які впливають на стан економічного, соціального та екологічного стану території, в рамках яких реалізуються проекти, дії внутрішніх і зовнішніх факторів, які призводять до даної кризової ситуації. Сучасні методи діагностики можна розділити на чотири групи (табл. 1).

Виходячи з вище сформульованих загальних концептуальних підходів до економічної діагностики, а також базуючись на класифікаційних підходах до систем природокористування в рамках окремих територій, запропонованих М.Д. Балджи і С.К. Харічковим [3], вважаємо за доцільне запропонувати наступні види діагностики системи екологічного управління підприємствами (рис. 1).

Для системної діагностики зазвичай використовують якісні показники. Вони ґрунтуються на різних джерелах інформації, а саме: особисті спостереження експерта-діагноста, опитування різного кола респондентів (керівники та фахівці самого підприємства, всі робітники підприємства, власники, банківські фахівці, найбільші споживачі та постачальники, незалежні експерти-екологи і т. п.). Для експрес-діагностики доцільно використовувати обидва підходи.

Експрес-діагностика проводиться для отримання невеликої кількості ключових, найбільш інформативних показників [5]. Стосовно діагностики систем екологічного управління підприємством - це попередній аналіз, який оцінює динаміку зміни основних показників, котрі характеризують особливості можливого (потенційного) їх впливу на навколишнє природне середовище. При експрес-діагностиці доцільним є проведення SWOT-аналізу з виявленням позитивних, негативних, перспективних і небезпечних елементів комплексного природокористування до певного об'єкту.

Видова діагностика полягає у розгляді окремих проблемних питань або локальному аналізі систем екологічного управління підприємством з урахуванням специфіки реалізації (наприклад, реалізація інвестицій в рамках функціонування водних, лісових, гірських об'єктів і т.д.).

Комплексна діагностика - це оцінка та аналіз сукупної дії окремих напрямків екологічного управління підприємством на основі багаторівневих висновків про перспективний розвиток територій, що охоплюють різні галузі економіки. Комплексна діагностика припускає проведення комплексної оцінки ефективності (екологічної, комерційної, громадської, регіональної, бюджетної і т.д.).

Таблиця 1

Сучасні методи діагностики екологічного управління, виходячи з соціо-еколого-економічного стану об'єкту дослідження

Групи методів	Назва методу	Використання методу
Загальнонаукові методи	Логіка	Визначення послідовності проведення дослідження об'єкта
	Дедукція	Формування завдань дослідження об'єкта
	Індукція	Представлення результату дослідження завдань
	Аналіз	Дослідження кожної складової частини об'єкта
	Синтез	Загальна оцінка об'єкта
	Рефлексія	Передбачення результатів дослідження в майбутньому
Методи економічного аналізу	Порівняння	Порівняння складових між собою за різними критеріями
	Використання абсолютних, відносних і середніх величин	Розрахунок показників для дослідження об'єкта
	Елімінування	Виключення з аналізу малозначимих елементів, або постійних для виявлення змінних елементів
	Балансовий метод	Аналіз забезпечення та використання трудових, техніко-технологічних, інформаційних фінансових та природних ресурсів об'єкта
	Графічний метод	Графічне оформлення результатів дослідження
	Табличний метод	Табличне подання числової інформації
Метод стратегічного аналізу	SWOT-аналіз	Виявлення сильніших, більш слабких сторін, можливостей та загроз для досліджуваного об'єкта
Економіко-математичні методи	Кластерний аналіз	Класифікація об'єктів аналізу за окремими ознаками
	Факторний аналіз	Виявлення та оцінка основних складових об'єкта
	Метод інтегральної оцінки	Подання інтегральної оцінки рівня досліджуваного об'єкта

Рис. 1. Класифікаційні підходи до діагностики системи екологічного управління підприємством

Джерело: розроблено автором

Системна діагностика може бути продовженням комплексної діагностики. У її рамках система екологічного управління підприємством розглядається як багатокomпонентна і багаторівнева система. Для цього вважаємо за доцільне проведення експертних оцінок в рамках практичної реалізації систем

екологічного управління підприємством.

Економіко-екологічна атестація як комплексний механізм діагностики екологічного управління не знайшов поки ще належного відображення у вітчизняній науковій теорії та практиці. Як наголошується в дослідженнях, здійснених Андрєєвою Н.М. [1], економіко-екологічна атестація є багатоетапний комплексний механізм, в процесі якого аналізуються можливі схеми фінансування систем екологічного управління підприємством і реалізуються оціночно-аналітичні процедури, спрямовані на забезпечення екологічного аналізу і контролю за процесами інвестування в екологічні проекти. Основними видами оціночно-аналітичних процедур, що проводяться в процесі економіко-екологічної системи діагностики екологічного управління підприємством є (рис. 2): оцінка впливу на навколишнє середовище; екологічна експертиза; стратегічна екологічна оцінка впливу на навколишнє середовище, економіко-екологічний аналіз; екологічний аудит.

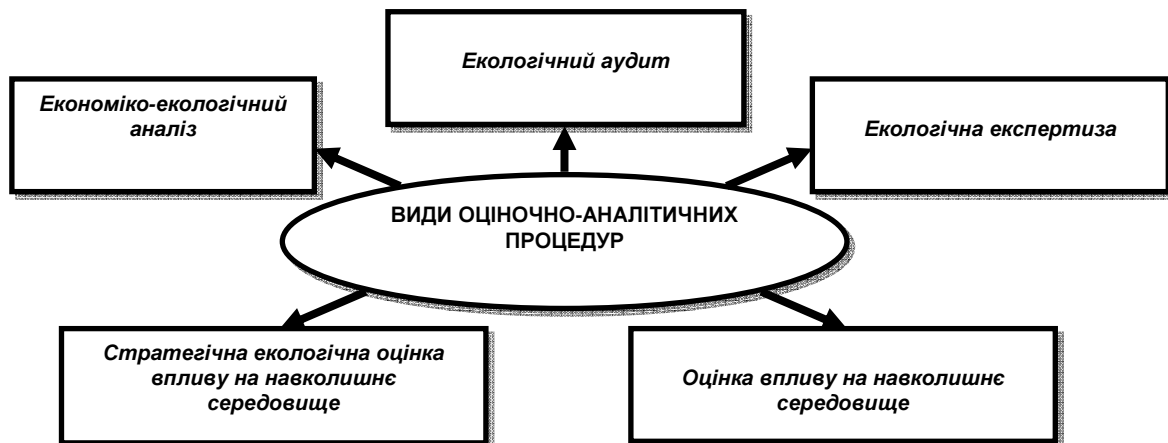

Рис. 2. Види оціночно-аналітичних процедур, що проводяться в рамках економіко-екологічної атестації як комплексного механізму діагностики екологічного управління підприємством

Джерело: розроблено автором

В даний час механізм діагностики та екологічного контролю за системами екологічного управління підприємством в основному обмежується тільки процедурами проведення оцінки впливу навколишнього середовища (ОВНС), екологічної експертизи та екологічного аудиту, що закріплено в законодавчому порядку.

Відповідно до Закону України «Про екологічну експертизу», екологічна експертиза в Україні - це вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, і спрямованої на підготовку висновків про відповідність запланованої або здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання та відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки [7].

Важливим елементом економіко-екологічної атестації як оціночно-аналітичної процедури діагностики систем екологічного управління є екологічний аудит. Відповідно до Закону України «Про екологічний аудит», «екологічний аудит - це документально оформлений системний, незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, який включає збір й об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності певних видів діяльності, засобів, умов, системи управління навколишнім природним середовищем та інформації з цих питань відповідно до вимог законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншими критеріями екологічного аудиту» [8]. Екологічний аудит є добровільним і обов'язковим. Сфера використання обов'язкового екологічного аудиту закріплена законом. Обов'язковий екологічний аудит здійснюється за заявкою зацікавлених органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування щодо об'єктів або видів діяльності, що становлять підвищену екологічну небезпеку, у відповідності з переліком, який затверджується Кабінетом Міністрів України, а також у таких випадках, як: банкрутство; приватизація, передача в концесію об'єктів державної та комунальної власності; передача або придбання в державну чи комунальну власність; створення на основі об'єктів державної та комунальної власності спільних підприємств; екологічне страхування об'єктів та в інших випадках, передбачених законом.

ОВНС проводиться для виявлення, прогнозування та оцінки впливу конкретного екологічного проекту в рамках діагностики екологічного управління підприємством на навколишнє середовище, якщо цей вплив надалі потенційно значимий і не може бути виявлений, оцінений або знижений негайно.

Термін «стратегічна екологічна оцінка» є досить новим для вітчизняної науки і практики екологічного управління підприємством і його доцільно використовувати, на наш погляд, для опису процесу оцінки ймовірних наслідків для навколишнього середовища від реалізації великих екологічних проектів в економіку країни з метою інтеграції їх у основні екологічні та соціально-економічні стратегічні програми розвитку України. Ці програми можуть ставитися як до конкретної галузі економіки, так і до географічної території або району.

Економіко-екологічна атестація як комплексний механізм діагностики екологічного управління підприємством, на відміну від механізму реалізації екологічного аудиту, екологічної експертизи та ОВНС не має жорстких стандартів, базується на комплексному використанні загальноприйнятого в даний час в інвестиційній практиці інструментарію (оціночно-аналітичні процедури) і покликана допомогти фінансово-кредитним установам у формуванні виваженої інвестиційної стратегії, що сприяє екологічно здоровому і стійкому розвитку суспільства і носить більш широкий характер. При проведенні економіко-екологічної атестації в Україні, звичайно ж, повинні враховуватися дані ОВНС, CEO, державної екологічної експертизи та / або екологічного аудиту.

Успішні результати економіко-екологічної діяльності підприємства залежать від безперервності ухвалення збалансованих і послідовних управлінських рішень його керівників, кожне з яких ґрунтується на наявній інформаційній базі. Позитивним чинником при цьому є включення економіко-екологічної діяльності в систему обліку і контролю. З урахування вищенаведеного було удосконалено складові системи визначення економіко-екологічної результативності управління, виходячи з різних рівнів впливу на екологічне управління та політику підприємств консервної промисловості (рис. 3).

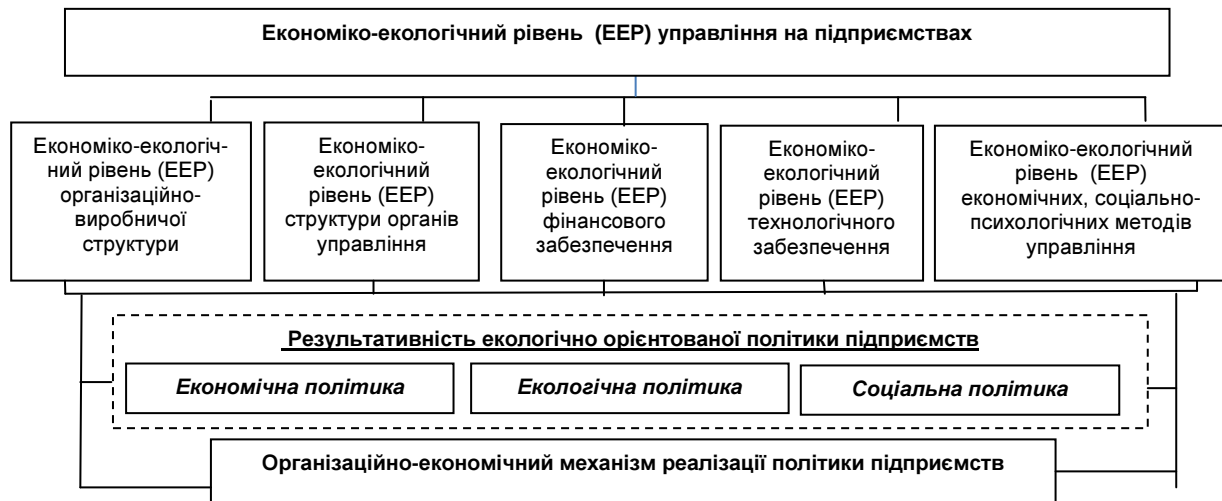

Рис. 3. Складові системи діагностики економіко-екологічної результативності, виходячи з рівня управління підприємствами

Джерело: розроблено автором

Головною підсистемою при формуванні умов впровадження системи діагностики економіко-екологічної результативності виробничої діяльності підприємств харчової промисловості є економічна, екологічна і соціальна політика, а забезпечуючою підсистемою є економіко-екологічний рівень управління на підприємстві організаційно-виробничою структурою та органами управління підприємства, фінансовим та технологічним забезпеченням, а також рівнем економічних, соціально-психологічних методів управління.

Висновки та подальші дослідження. Резюмуючи усе вище наведене, зазначимо, що аналіз існуючих концептуальних підходів до розкриття сутності діагностики екологічного управління дозволяє зробити висновок, що економіко-екологічне управління - це не лише спосіб управління підприємством, обумовлений екологічними стандартами національних або міжнародних розпоряджень, але і реакція самого підприємства на зміни в її зовнішньому середовищі.

Література

1. Андреева Н.Н. Экологически ориентированные инвестиции в системе обеспечения ресурсно-экологической безопасности : монография / Н.Н. Андреева, С.К. Харичков. – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2000. – 196 с.
2. Методи решения экологических проблем / Под ред. Мельника Л.Г. – Сумы: Университетская книга, 2001. – 462 с.
3. Балджи М.Д. Основи діагностики комплексного природокористування : регіональний вимір :

монографія / М.Д. Баладжи, С.К. Харічков. – Одеса, ІПРЕЕД НАН України, 2008. – 144 с.

4. Дмитриева О.Г. Региональная экономическая диагностика / О.Г. Дмитриева. – СПб. : Издательство Санкт-Петербургского университета экономики и финансов, 1992. – 274 с.

5. Ковалев А.И. Управление реструктуризацией предприятия / . – К. АВРИО, 2006. – 368 с.

6. Новиков В.М. Экономическая диагностика развития хозяйственных систем в рыночных условиях (на основе модели экономического роста) / В.М. Новиков. – Одесса: ОПУ, 1992. – 120 с.

7. Про екологічну експертизу [Електронний ресурс] / Верховна рада України. – Офіц. сайт: Законодавство України. – (Закон України). – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

8. Про екологічний аудит [Електронний ресурс] / Верховна рада України. – Офіц. сайт: Законодавство України. – (Закон України). – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

References

1. Andreieva, N.N., Kharichkov, S.K. (2000), *Ekologicheski oriientirovannyye investitsii v sisteme obespecheniya resursno-ekologicheskoy bezopasnosti* [Ecologically oriented investments in system of maintenance the resource and environmental safety], monograph, IPREEI NAN Ukrainy, Odessa, Ukraine, 196 p.

2. Melnik, L.G. (2001), *Metody resheniya ekologicheskikh problem* [Methods for the solution of environmental problems], *Universitetskaya kniga*, Sumy, Ukraine, 462 p.

3. Baldzhi, M.D., Kharichkov, S.K. (2008), *Osnovy diahnostryky kompleksnoho pryrodokorystuvannia : rehionalnyi vymir* ["Fundamentals of diagnostic of comprehensive nature use: the regional dimension : a monograph"], IPREEI NAN, Odessa, Ukraine, 144 p.

4. Dmitriyeva, O.G. (1992), *Regionalnaya ekonomicheskaya diagnostika* [The regional economic diagnostics], St.-Peterburg, Russia, *Izd-vo Sankt-Peterburgskogo universiteta ekonomiki i finansov*, 274 p.

5. Kovalev, A.I. (2006), *Upravleniye restrukturyzatsiyey predpriyatiya* [Management of the enterprise restructuring], AVRIO, Kyiv, Ukraine, 368 p.

6. Novikov, V.M. (1992), *Ekonomicheskaya diagnostika razvitiya khozyaystvennykh sistem v rynochnykh usloviyakh (na osnove modeli ekonomicheskogo rosta)* [Economic diagnosis of the economic systems development in market conditions (based on the model of economic growth)], OPU, Odesa, Ukraine, 120 p.

7. On Ecological Expertise / Official Website of Verkhovna Rada of Ukraine. The legislation of Ukraine. – (The Law of Ukraine), available from: <http://zakon.rada.gov.ua>.

8. On ecological audit / Official Website of Verkhovna Rada of Ukraine. The legislation of Ukraine. – (The Law of Ukraine), available from: <http://zakon.rada.gov.ua>.

УДК 330.15: 553

Герасименко Т.В.,
к.геол.н., доцент кафедри економіки підприємства
ДВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпропетровськ

ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВИЗНАЧЕННЯ ВИТРАТ ЧАСУ НА ПРОВЕДЕННЯ РОБІТ З ПОШУКУ І РОЗВІДКИ ВУГЛЕВОДНІВ

Herasymenko T.V.,
cand.sc.(geological), assistant professor of business economics
SHEI "National Mining University", Dnipropetrovsk

ON IMPROVING THE METHODOLOGY FOR DETERMINING THE DURATION OF SEARCH AND EXPLORATION WORKS ON HYDROCARBONS

Постановка проблеми. Найважливіше завдання геологорозвідувальної галузі – підвищення економічної та геологічної ефективності пошукових і розвідувальних робіт, а також якості підготовки запасів корисних копалин для забезпечення держави вуглеводневою сировиною.

Одним з напрямів підвищення ефективності геологорозвідувальних робіт (ГРР) на нафту і газ є розробка нетрадиційних методів підготовки нафтогазоресурсної бази. Ця робота розпочата багатьма дослідниками в Україні, а Українська нафтогазова академія (УНГА) створила у своїй структурі відділення відповідної спрямованості. Розробляються теоретичні основи виявлення істотних за запасами родовищ вуглеводнів нетрадиційного типу, в тому числі у кристалічному фундаменті, під соляно-штоковими утвореннями, в зонах концентрації малопотужних об'єктів і т.п. В комплексі робіт,

призначених для виявлення таких родовищ, одну з найбільш важливих ролей відіграють геологічні дослідження на новому методологічному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом в друкованих роботах з'явилося багато публікацій, присвячених питанням підвищення економічної ефективності геологорозвідувальних, у тому числі геофізичних робіт за рахунок проведення комплексних досліджень. Цією роботою плідно займалися такі вчені, як М.І. Барановський, Ю.Н. Батурін, В.М. Білокопитов, В.Ф. Дунаєвський, В.Ф. Дунаєв, К.Н. Миловидов, Н.А. Крилов, А.В. Полівцев.

Недостатня кількість підготовлюваних прогнозних і розвіданих запасів ставить під сумнів терміни виконання Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України з видобутку вуглеводнів на період до 2030 р [1]. Є досить значний у фінансовому плані фактор, що визначає взаємозв'язок між темпами видобутої кількості нафти і газу та інтервалом часу від підготовки розвіданих ресурсів до початку розробки родовища. Пояснення такої залежності підтверджується низкою цілком аргументованих факторів. Перш за все в процесі первинного освоєння східної нафтогазової провінції в умовах порівняно легкого виявлення великих і середніх родовищ використовувана досі технологія проведення геофізичних робіт була цілком виправдана. Недостатньо гостро стояло питання і про якість геофізичних досліджень – коефіцієнт достовірності завдання нафтогазовмісних структур був аналогічним досягнутому в світовій практиці. Однак роботи, які проводяться за напрацьованою технологією в геологічних умовах, що постійно ускладнюються, почали все частіше давати збої, що позначилося на економічних результатах.

Однією з головних проблем розширення видобутку вуглеводнів при сталому їх фінансуванні є незначний приріст запасів нафти і газу, хоча в Україні є геологічні передумови вирішення такого завдання. На цьому етапі розвиток сировинної бази нафтогазової промисловості здійснюється в основному на території Дніпровсько-Донецької западини (ДДЗ). Забезпечення розвитку сировинної бази вуглеводнів у цьому районі може бути обумовлено тільки прискоренням розширенням відтворення прогнозних ресурсів. Для обґрунтування темпів відтворення бази вуглеводнів необхідно зіставлення обсягів виконуваних геофізичних робіт, їх вартості та одержуваного приросту запасів протягом тривалого проміжку часу. Необхідно також визначити, як швидко відбувається зміна приросту запасів при зміні обсягу геофізичних досліджень. Науково обґрунтоване рішення цієї проблеми дозволить зробити чіткі уявлення про стратегію розвитку видобутку нафти і газу та про те, наскільки вона забезпечується виявленими прогнозними ресурсами.

Поточні запаси підготовлених до розробки родовищ при наявних відповідних інвестиціях і сучасній організації робіт на даний момент не в змозі забезпечити необхідне зростання видобутку вуглеводнів і довготривалу її стабілізацію. Надалі без підключення до розробки нових, ще не відкритих родовищ, буде неможливо навіть відновлення прогнозних ресурсів вуглеводнів [2]. При цьому треба мати на увазі, що інтервал часу між початком пошуків родовищ і виведенням їх на проектну потужність залежить від багатьох факторів, у тому числі від ступеня освоєння регіону та природно-географічних умов.

Постановка завдання. Метою статті є подолання кризового стану в нафтогазовій геології за рахунок збільшення обсягів геологорозвідувальних робіт та скорочення термінів їх проведення.

На основі викладеного можна сформулювати дослідження, яке полягає в розв'язанні таких суперечних умов:

1. Збільшення обсягів геологорозвідувальних робіт і відповідного приросту запасів вуглеводнів.
2. Виконання таких робіт при дуже обмеженому фінансуванні геологорозвідувальних робіт.
3. Скорочення термінів підготовки нафтогазових структур.

На підставі аналізу фактично виконаних в останні десятиліття геофізичних робіт у східному регіоні встановлено функціональну залежність між термінами їх проведення і початком експлуатації виявлених запасів вуглеводневої сировини. Протягом зазначеного періоду накопичено чималу узагальнювальну інформацію щодо пошуків і розвідки вуглеводневої сировини в ДДЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, фактор часу для економіки будь-якого підприємства має величезне значення, особливо при тривалій плановій перспективі освоєння капітальних вкладень. Як наглядний приклад може розглядатися і процес підготовки приросту мінерально-сировинної бази вуглеводнів, що вимагає значної тривалості. При розрахунку вартості підготовки одиниці запасів необхідно враховувати несинхронність витрат і одержуваних результатів, пов'язаних з фактором тимчасового циклу робіт з підготовки запасів і промислового облаштування родовища. Витрати здійснюються набагато раніше за часом, ніж приріст запасів. Тому накопичений досвід виключає навіть теоретичну правомірність віднесення витрат поточного періоду на приріст запасів за цей же часовий проміжок.

На початковій стадії видобутку нафти і газу в ДДЗ, коли величина витрат на ГРП несуттєво змінювалася щороку, а умови робіт залишалися стабільними, недооблік тимчасового лагу не давав істотних помилок. Нині витрати на ГРП, зроблені в звітному році, відносяться в основному до відкриттів родовищ наступних років. Геологія не дає негайних результатів після початку фінансування [3].

Аналізуючи тривалість лагу й обсяги витрат на ГРР при визначенні одиниці запасів, можна встановити суми відшкодування витрат на ГРР в собівартості видобутих вуглеводнів. Тому, плануючи нарощування видобутку нафти і газу, необхідно враховувати запізнювання одержуваного результату – приріст запасів вуглеводнів щодо інвестування капітальних вкладень при виконанні геофізичних робіт. Так, обсяг геофізичних досліджень в t -му році визначає величину приросту вуглеводнів в $t+x$ році. Запізнення (лаг) може бути різним і коливатися від одного до кількох років [4].

Для дослідження динаміки приросту запасів вуглеводнів у часі скористаємося ступеневою функцією, оскільки вона має найбільш відповідний тип апроксимації аналізованих даних:

$$C_t = a Q_{t-x}^b, \quad (1)$$

де C_t – величина приросту запасів вуглеводнів у період часу t , млн т. у.п.; a – вільний член рівняння регресії; Q – обсяг виконаних геофізичних досліджень, млн. грн.; b – коефіцієнт регресії, що має розмірність результативної ознаки і розглядається як ефект впливу Q на C_t ; x – лаг, років.

Як приклад розрахунку розглянемо звітні дані державного геофізичного підприємства (ДГП) «Укргеофізика». Модель дослідження динамічна й охоплює період у 25 років.

При цьому визначимо лаг зміни приросту вуглеводнів від виконаного обсягу геофізичних робіт. Обчислюючи ступеневу функцію приросту нафти і газу та здійснюючи опис функціональної залежності між приростом запасів вуглеводнів і обсягом досліджень, розраховуємо для неї коефіцієнт еластичності приросту вуглеводнів за обсягом виконаних робіт. Розрахунок лагу здійснюємо за допомогою кореляційної функції, а для одержання коефіцієнта кореляції використовуємо такі формули [5]:

$$r_t = \frac{(\sum_{t=x+1}^T C_t Q_{t-x} - \overline{Q_x} \overline{C_x})}{(S_{Q_x} S_{C_x})}, \quad (2)$$

$$\overline{Q_x} = \frac{\sum_{t=1}^{T-x} Q_t}{T-x} \quad (3)$$

$$\overline{C_x} = \frac{\sum_{t=x+1}^T C_t}{T-x} \quad (4)$$

$$S_{Q_x}^2 = \frac{\sum_{t=1}^{T-x} Q_t^2}{T-x} - \overline{Q_x}^2 \quad (5)$$

$$S_{C_x}^2 = \frac{\sum_{t=x+1}^T C_t^2}{T-x} - \overline{C_x}^2 \quad (6)$$

де T – загальний обсяг вибірки; $\overline{Q_x}$ – середнє значення обсягу виконаних геофізичних досліджень, млн. грн.; $\overline{C_x}$ – середнє значення величини приросту запасів вуглеводнів, млн. т. у.п.; S_{Q_x} – середньоквадратичне відхилення обсягу виконаних геофізичних досліджень; S_{C_x} – середньоквадратичне відхилення приросту вуглеводнів. Розрахунок r_t здійснюється при значеннях $x = 0, 1, 2 \dots T$ і вибирається те значення x , при якому r_t найбільше. До того ж, приріст вуглеводнів порівнюється з обсягом досліджень, виконаних геофізичним підприємством, зміщеним на x років.

Найбільше значення кореляційної функції отримано при $x = 5$. П'ятирічний лаг має менше середньоквадратичне відхилення і, отже, отриманий з варіаційного ряду з меншою варіабельністю, своїм розміром буде скоріше наближатися до дійсної величини значної більшості одиниць ряду.

Незважаючи на отримання двох близьких значень коефіцієнта кореляції R , що відповідають значенням лагу часу між двома і п'ятьма роками, вибираємо п'ятирічний період. Це твердження обґрунтовується переліком робіт та їх тривалістю, що навіть теоретично виключає більш короткий часовий інтервал.

На доказ вищезазначеного простежимо основний ланцюжок робіт з підготовки до передачі вуглеводновмісної структури під пошуково-розвідувальне буріння. По-перше, витрачається близько року тільки на підбір і вивчення геологічної інформації для формування та видачі Державною службою

геології та надр України геологічного завдання, включення його до плану держзамовлення з вибором виконавця відповідно до Закону України про державні закупівлі, складання проектно-кошторисної документації на виконання геофізичних робіт з ретельним вивченням раніше проведених досліджень для обґрунтування методики польових робіт і оптимального закладення сейсмопрофілей, затвердження її на науково-технічній раді підприємства-виконавця робіт, перевірку проектно-кошторисної документації (ПКД) в державному підприємстві «Держгеоелекспертиза» та заключне затвердження проекту в Держгеолслужбі України.

Таблиця 1

Результати розрахунку кореляційної функції залежності приросту вуглеводнів від виконаних геофізичних досліджень

x	S _Q	S _c	R
0	59	7	0,71
1	60	7	0,81
2	62	7	0,82
3	62	7	0,79
4	64	7	0,79
5	61	7	0,89
6	57	6	0,69
7	59	6	0,59

Другий етап – відкриття фінансування об'єкта, яке здійснюється з наступного року і тільки після цього починається виконання польових робіт з вивчення структури з виконанням сейсморозвідки та інших методів. Проведенню польових робіт передують вибір бази для розміщення техніки і працівників сейсморозвідки, виконання погоджень на проведення робіт у зонах спеціальних відчужень, узгодження ділянок та термінів проведення робіт з власниками земельних ділянок, на яких буде проводитися сейсморозвідка. Ця робота займає від двох до шести місяців.

Аналіз робіт з підготовки однієї середньостатистичної структури площею 10 км² показує, що для цього необхідно дослідити як мінімум 360 пог. км сейсмопрофілей. Виходячи з середньої продуктивності геофізичної партії 5 пог. км на зміну, буде потрібно 72 загінозміни безпосередніх спостережень, а також додаткові витрати часу на підготовчо-заключні роботи в кожній загінозміні, метрологічні повірки та дослідні роботи.

Таким чином, польові роботи відповідно до затверджених норм (ЗУКН), а також з урахуванням сезонності та кліматичних простоїв можуть тривати від шести до семи місяців.

Наприкінці досліджень проводяться рекультиваційні роботи з метою ліквідації техногенних порушень поверхневого шару землі на ділянках, де проходили сейсмічні профілі з важкою технікою (вібратори або бурстанки, змотування, сеймостанції).

Паралельно проводиться прийом і передача отриманих результатів досліджень в обчислювальні центри для їх обробки. Фінансування робіт за держзамовленням розподіляється таким чином, що оплата виконаних робіт здійснюється поетапно. Спочатку проектування, потім польові роботи і, нарешті, обробка результатів, складання звіту про виконані дослідження, збір рецензій, захист звіту на науково-технічній раді підприємства-виконавця робіт, а потім – в Управлінні бурових, геофізичних та геологічних робіт НАК «Нафтогаз України».

Далі йдуть роботи із зіставлення результатів геофізичного вивчення площі структури з результатами інших геологічних робіт, формування паспорту структури із зазначенням точки закладення пошуково-розвідувальної свердловини (або кількох). І нарешті слідує етап розгляду тендерних пропозицій, видачі завдання визначеній буровій організації, складання ПКД на буріння свердловини, проведення ГДС, уточнення глибини залягання і потужності інтервалів, що вміщують вуглеводні в розрізі свердловини, визначення їх технічних параметрів, опробування свердловини.

Ці роботи проводяться впродовж двох і більше років. Після цього готується звіт з розвіданого родовища (структури) і захищається в Державній комісії із запасів корисних копалин (тривалість близько року). На цьому етапі процес підготовки структури можна вважати завершеним і починається розробка документації наступного етапу – отримання дозволу на промисловий видобуток.

Таким чином, тільки наведений перелік основних робіт, виключаючи можливі втрати часу при затримках узгоджень і фінансування, свідчить про необхідність не менше п'ятирічного періоду підготовки об'єкта поповнення запасів вуглеводнів.

На основі аналізу отриманих розрахункових даних можна стверджувати, що ефективність геофізичних досліджень та інших геологічних робіт, що забезпечують постійний приріст ресурсів вуглеводнів категорії С₃, буде досягнута не раніше ніж через 5 років. Тому вкладання коштів у геологорозвідувальні роботи в даний час створює необхідну базу для видобутку нафти і газу на період

після 2014 – 2019 років. І навпаки, стримування пошукового процесу неминуче призведе до критичного падіння видобутку в найближчі роки.

Зроблений висновок підтверджується фактичними статистичними даними взаємозв'язку тривалості геофізичних досліджень і стабільністю приросту запасів вуглеводнів на прикладі роботи державного геофізичного підприємства «Укргеофізика».

Таким чином, проблема запізнювання часового лагу обов'язково повинна враховуватися керівництвом НАК «Нафтогаз України» та її дочірніми компаніями, що займаються видобутком вуглеводнів.

Цю обставину необхідно мати на увазі й геофізичним організаціям-підприємствам, які мають довготривалі договори на забезпечення замовників перспективними структурами із вмістом вуглеводнів.

Враховуючи п'ятирічний часовий лаг, необхідно також брати до уваги збільшення величини витрат при проведенні геологорозвідувальних робіт, скоригованих на коефіцієнт ефективності капітальних вкладень у розвідку та промислове освоєння родовищ.

З метою визначення вартості геофізичних досліджень у собівартості робіт з підготовки родовища застосовується метод дисконтування грошових потоків. Цей метод широко використовується при оцінці вартості з метою інвестування, що дуже важливо для мінерально-сировинних об'єктів. Такий підхід пов'язаний зі специфікою робіт геологорозвідувальних організацій, коли приріст запасів відбувається протягом досить тривалого періоду часу, досягаючи рівня видобутку через кілька років. Найбільш характерно це для нафтогазових родовищ. Для проектів пошуково-розвідувальних підприємств за термін, відповідно до якого наводяться всі економічні показники, рекомендується приймати рік початку видобутку та реалізації вуглеводнів, а також отримання прибутку [6].

Коефіцієнт дисконтування для конкретного року (a_t) при постійній нормі визначається за формулою:

$$a_t = (1+E)^{-t}, \quad (7)$$

де t – період розрахунку; E – величина дисконту.

Позитивне значення a_t приймається для періоду t , коли він менший за термін проведення різночасових показників, а негативне – для цього ж періоду, коли він більше.

Ставка дисконтування для нафтогазових корисних копалин вибирається на рівні галузі й становить 0,08, маючи таку структуру: 0,04 – безризикова ставка; 0,01 – ризик інвестицій у розвідку та промислове освоєння нафтогазових родовищ; 0,02 – ризик за низьку ліквідність; 0,01 – ризик за інвестиційний менеджмент.

Отже, для відшкодування величини витрат на ГРП в собівартості видобутих вуглеводнів необхідно враховувати продисконтовані витрати (наведені до періоду безпосереднього видобутку корисного компоненту).

Наприклад, якщо витрати геологорозвідувальних організацій на початковому етапі дорівнювали величині однієї умовної грошової одиниці, то на момент розробки родовища (через 5 років) вони складуть:

$$B_{грп}^t = B_{грп} (1+E)^t, \quad (8)$$

де $B_{грп}^t$ – витрати на геологорозвідувальні роботи, проведені до моменту розробки родовища; $B_{грп}$ – витрати на геологорозвідувальні роботи на початковому етапі; E – коефіцієнт ефективності капітальних вкладень у розвідку та промислове освоєння нафтогазових родовищ; t – часовий лаг.

Підставивши числові значення у формулу, отримаємо

$$B_{грп}^5 = 1 \cdot (1+0,08)^5 = 1,47 \text{ ум. грош. од.}$$

Отже, реальні витрати при проведенні геофізичних робіт на момент розробки нафтогазового родовища будуть практично в півтора рази вище вартості виконаних досліджень. У результаті отриманий приріст вуглеводнів, який у вартісному вираженні через п'ять років, тобто в перерахунку на поточний момент часу, буде менший і становитиме:

$$C^t = C (1+E)^{-t}, \quad (9)$$

де C^t – результат виконаних робіт – видобуток вуглеводневої сировини до початку проведення геофізичних досліджень; C – добути нафтогазова продукція в грошовому вираженні вартості.

Таким чином, отримаємо

$$C^5 = 1 \cdot (1+0,08)^{-5} = 0,68 \text{ ум. грош. од. [7].}$$

Один з найбільш дієвих шляхів підвищення економічної ефективності промислового освоєння нафтогазових родовищ – це скорочення часового лагу між проведеними роботами з розвідки родовища і початком видобутку корисної копалини.

Слід зазначити, що існує думка фахівців про те, що витрати минулих років, оскільки вони вже зроблені, ніякого практичного значення для визначення реального економічного ефекту підприємства не мають. І все ж необхідно зауважити, що хоча і витрати минулих років не можуть відіграти вирішальну роль у прийнятті сучасних планових рішень (це право належить лише майбутнім витратам), але їх необхідно обов'язково враховувати в загальних витратах на промислове освоєння нафтогазового родовища як за номіналом, так і в наведеному, актуалізованому вигляді.

Зниження показника геологічних запасів підкреслює необхідність забезпечення більш інтенсивного приросту запасів вуглеводнів у наступні роки при збереженні досягнутих в 2008 – 2013 рр. щорічних обсягів геофізичних робіт (сейсморозвідка 4 – 5 тис. пог. км) з урахуванням того, що при все складніших геологічних умовах суттєве збільшення приросту запасів вуглеводнів, як це передбачено Програмою розвитку нафтогазового комплексу на період до 2030 року, не може бути стабільним.

Крім того, і сама сейсморозвідка, що має з інформативності безумовну перевагу перед іншими методами при виділенні перспективних структур, вже не в змозі однозначно інтерпретувати складнобудовані геологічні форми [8].

Тому на етапі підготовки та розвідки площ з метою пошуку вуглеводнів необхідно максимально використовувати їх вивченість різними попередніми геофізичними дослідженнями. Як відомо, найбільш повну інформацію про вмісні породи дають пробурені розвідувальні та параметричні свердловини, які пройдені в процесі геологічного картування, або ж свердловини, пробурені на площах з аналогічною геологічною будовою з проведеними в них каротажними дослідженнями.

Однак при пошукових і пошуково-розвідувальних роботах польові дистанційні методи, як правило, передують буровим роботам і відповідно геофізичним дослідженням свердловин.

У зв'язку з цим у рамках розглянутої роботи роль і вплив геофізичних методів дослідження свердловин на підвищення достовірності пошуково-розвідувальних робіт для виявлення структур, що вміщують вуглеводні, не розглядаються.

Проте вивчені властивості гірських порід у свердловинах на аналогічних ділянках використовуються для технічно обґрунтованої постановки польових комплексних геофізичних досліджень (граві-, магніто-, електро- та сейсморозвідка), оскільки достовірність виявлення геологічних неоднорідностей у різних фізичних полях істотно підвищується.

Висновки з даного дослідження. З наведеного вище можна зробити такі висновки:

1. Ефективність геофізичних досліджень та інших геологічних робіт, що забезпечують постійний приріст запасів вуглеводнів категорії С₃, буде досягнута не раніше, ніж через 5 років. Тому вкладення коштів у геологорозвідувальні роботи в даний час створює необхідну базу для видобутку нафти і газу на період 2015 – 2020 років. І навпаки, стримування пошукового процесу неминуче призведе до критичного падіння видобутку в найближчі роки.

2. Вплив визначеного лагу часу необхідно враховувати і при стратегічному плануванні приросту запасів вуглеводнів.

При цьому також слід звернути особливу увагу на корегування термінів підготовки нафтогазовмісних ділянок з огляду на суттєві ускладнення геологічних досліджень та бурових робіт у наслідок воєнних дій на територіях Донецької та Луганської областей.

Література

1. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року»: за станом на 17 травня 2012 р. N 4731–VI / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К.: Парлам. вид-во, 2012. — 93 с.
2. Енергетично-ресурсна складова розвитку України / [С.О. Довгий, М.І. Євдошук, М.М. Коржнев та ін.]; НАН України, Ін-т телекомунікацій і глобал. інформ. простору. — К.: Ніка-Центр, 2010. — 264 с.
3. Гурський Д.С. Концептуальні засади державної мінерально-сировинної політики щодо використання стратегічно важливих для економіки країни корисних копалин / Д.С. Гурський. — Львів: ЗУКЦ, 2008. — 192 с.
4. Герасименко Т.В. Методика обоснования лага продолжительности геофизических исследований при подготовке структур углеводородов в ДДВ / Т.В. Герасименко // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України»]. — Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2006. — С. 56-58.
5. Кухарев В.Н. Экономико-математические методы и модели в планировании и управлении / В.Н. Кухарев, В.И. Салли, А.М. Эрперт. — К.: Вища шк., 1991. — 304 с.
6. Эскин В.М. Планирование геофизических работ с использованием экономико-математических методов / В.М. Эскин, В.М. Володин, А.В. Булатов. — М.: Недра, 1985. — 64 с.
7. Герасименко Т.В. Особенности инновационного развития геофизических предприятий при поиске углеводородов / Т.В. Герасименко // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України»]. — Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2008. — С. 53-55.
8. Свистун В.К. Шляхи підвищення геолого-економічної ефективності граві-магніто-електророзвідувальних досліджень на нафту та газ / В.К. Свистун, В.К. Омельченко, Т.В. Герасименко // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Нафтогазова геофізика — стан та перспективи»]. — Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2009. — С. 243-247.

References

1. Law of Ukraine (2012), *Pro zatverdzhennja Zahalnodержavnoi programy rozvytku mineralno-syrovynnoi bazy Ukrainy na period do 2030 roku* [About approving the National Program of the mineral resource base in Ukraine until 2030], Verhovna Rada Ukrainy, Kiev, Ukraine.
2. Dovhyi, S.O., Yevdoshchuk, M.I., Korzhnev, M.M. etc. (2010), *Enerhetychno-resursna skladova rozvytku Ukrainy* [The energy-resource development component of Ukraine], Nika-Centr, Kiev, Ukraine.
3. Hurskyi, D.S. (2008), *Konceptuani zasady derzhavnoi mineralno-syrovynnoi polityky shhodo vykorystannia stratehichno vazhlyvykh dla ekonomiky krainy korysnykh kopalyn* [Conceptual framework of public mineral resource policy on the use of strategic importance to the economy of minerals], ZUKC, L'viv, Ukraine.
4. Herasymenko, T.V. (2006), "The methodology of studying the lag duration of geophysical research in the preparation of hydrocarbon structures in the DD depression", International Scientific-Practical Conf., "Problems and perspectives of innovation development of Ukraine", Dnipropetrovsk, pp. 56-58.
5. Kukharev, V.N., Salli, V.I. and Erpert, A.M. (1991), *Ekonomiko-matematicheskie metody i modeli v planirovanii i upravlenii* [Economic and mathematical methods and models in the planning and management], Vishha shkola, Kiev, Ukraine.
6. Eskin, V.M., Volodin, V.M. and Bulatov, A.V. (1985), *Planirovaniye geofizicheskikh rabot s ispolzovaniem ekonomiko-matematicheskikh metodov* [Planning geophysical surveys using economic and mathematical methods], Nedra, Moscow, Russia.
7. Herasymenko, T.V. (2008), "The features innovation development of geophysical enterprises in search of hydrocarbons". International Scientific-Practical Conf., "Problems and perspectives of innovation development of Ukraine", Dnipropetrovsk, pp. 53-55.
8. Svystun, V.K., Omelchenko, V.K. and Herasymenko, T.V. (2009), "The ways of improvement the geological and economic efficiency of gravity-magnetic, electrical researches on oil and gas". International Scientific-Practical Conf., "Oil geophysics - Status and Prospects", Ivano-Frankivsk, pp. 243-247.

УДК [005.954:657.6]:005.51

Лебединська О.С.,
к.е.н., доцент кафедри управління персоналом та економіки праці
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

КЛАСИФІКАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АУДИТУ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Lebedynska O.S.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of department of
personnel management and labour economics
S. Kuznets Kharkiv National University of Economics

CLASSIFICATION OF INFORMATION SUPPORT OF AUDIT OF PERSONNEL AT THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Створення та функціонування інформаційних систем в управлінні персоналом тісно пов'язане з розвитком інформаційної технології – головною складовою частини інформаційної системи. Це повною мірою стосується і такого напрямку економічної роботи як аудит персоналу, який на сьогоднішній день – в умовах розвитку сучасних інформаційних систем – не може залишатися осторонь глобальних інформаційних систем. Разом з тим розвиток інформаційних систем відбувається настільки швидкими темпами, що ні аудит персоналу, ні будь-який інший напрям системи управління персоналом, що використовує такі системи не може ефективно функціонувати без використання відповідних технічних засобів. Таким чином, питання інформаційних технологій аудиту персоналу в умовах розвитку сучасних інформаційних систем потребує належної уваги і на сьогоднішній день є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження різних аспектів аудиту персоналу знайшли відображення в працях таких зарубіжних та вітчизняних економістів, як Алієв Ф.А., Андреева Н.В., Андрусенко Т., Білуха М.Т., Дікань Л.В., Гавкалова Н.Л., Давидов Г.М., Жуковська В., Крушельницька О.В., Мороз О. С. та інших. Проте, питання щодо визначення класифікаційних ознак інформаційного забезпечення аудиту персоналу не дістали належного наукового висвітлення й обґрунтування і потребують подальшого дослідження. Роботи цих вчених присвячені здебільшого

сутності, змісту та класифікації окремих ознак інформаційного забезпечення аудиту персоналу в цілому. Актуальність і недостатня вивченість зазначених питань зумовили постановку завдання.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування основних класифікаційних ознак інформаційного забезпечення аудиту персоналу на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організація та методика аудиту персоналу визначається передусім належним інформаційним забезпеченням аудитора про суб'єкт господарської діяльності. Зростання обсягів інформації потребує від аудитора певної її систематизації та класифікації, оскільки без такого підходу важко зібрати необхідні аудиторські докази, правильно оцінити господарські явища, факти, процеси виробництва та управління.

Аудит персоналу базується не тільки на використанні інформації, а й сам бере безпосередню участь у формуванні інформаційного забезпечення системи управління персоналом суб'єктів перевірки. Інформацією аудиту цікавляться не тільки внутрішні споживачі (менеджери, акціонери), а й зовнішні (банки, страхові компанії, торговельні партнери, інвестори).

Під інформаційним забезпеченням аудиту персоналу розуміють певним чином упорядковану сукупність інформації, яку формують і використовують на різних стадіях процесу аудиту. Основою інформаційного забезпечення аудиту персоналу є економічна інформація, що характеризує виробничу та фінансово-господарську діяльність суб'єктів аудиту, а також інформація щодо системи управління персоналом (у частині трудових показників).

Найпотрібнішу інформацію про фінансово-господарську та трудову діяльність аудитор отримує з даних бухгалтерського обліку, внутрішньогосподарського контролю, бухгалтерської і статистичної звітності. В аудиті персоналу використовують також інформацію зовнішніх джерел: банків, страхових компаній, торговельних партнерів, аудиторських і юридичних фірм. Важливе місце у формуванні інформаційної бази аудиту персоналу займає законодавча, планово-нормативна та довідкова інформація. В аудиті персоналу використовують матеріали попереднього зовнішнього та внутрішнього аудиту, акти перевірки податкових органів, контрольно-ревізійних служб, позабюджетних фондів та ін.

Слід відзначити, що в аудиті використовують не тільки фінансову, а й не фінансову інформацію. Для об'єктивної оцінки фінансового стану підприємства, визначення ефективності використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів на виробництві аудиторів часто доводиться вивчати особливості системи управління персоналом і технології виробництва суб'єктів аудиту персоналу, використовувати матеріали опитувань, анкетувань, тестування тощо.

Від зміни виду аудиту персоналу змінюється обсяг і зміст інформаційного забезпечення аудиту. Якщо при аудиті звітності з праці більше покладається на інформацію бухгалтерського обліку, фінансової (бухгалтерської) і статистичної звітності, то, наприклад, у процесі консультаційних послуг більше використовують законодавчо-нормативні матеріали. Отже, для аудитора важливо не тільки мати знання про інформаційне забезпечення аудиту персоналу, а й про процес формування інформації щодо суб'єктів господарської діяльності та використання її у практичній роботі. Для цього важливе значення має наукова класифікація економічної інформації, яку використовують в аудиті персоналу.

Аналіз економічної літератури показує, що переважна більшість авторів приділяють цьому питанню недостатню увагу [1; 4-6; 7; 11; 14]. Одні економісти у своїх працях більше звертають увагу на джерела інформації про підприємство: бесіди з працівниками управління, зустрічі з вищим керівництвом, виконавчим персоналом, огляди основних виробничих підрозділів, зовнішніх і внутрішніх звітів та публікацій [6]. Інші зупиняються лише на джерелах інформації для аудиту фінансової та трудової звітності (первинних документах, реєстрах бухгалтерського обліку, звітності та ін.) [5, с. 75-76]. Проте до інформаційного забезпечення належать не тільки первинні документи, реєстри і бухгалтерська звітність, а й інформація щодо діючих законів, планова, нормативна та інша, про яку зазначено вище.

Найчіткішу класифікацію інформаційного забезпечення фінансово-господарського контролю й аудиту дає у своїх працях проф. Білуха М.Т. З одного боку, він пропонує класифікацію інформаційного забезпечення фінансово-господарського контролю й аудиту, а з другого — розглядає класифікацію економічної інформації та її призначення в контрольно - аудиторському процесі [5; 14]. За основу класифікації інформаційного забезпечення фінансово-господарського контролю й аудиту взято ознаки: професійно-інформаційна комунікація, пізнавальність інформації, зміст інформаційного забезпечення.

Проф. Білуха М.Т. поділяє інформаційне забезпечення за професійною комунікацією на робоче, інформаційне пряме, інформаційне непряме, опосередковане. Залежно від пізнавальності інформацію поділяють на нову і релевантну, а виходячи із змісту інформаційного забезпечення, на законодавчу, планово-нормативно-довідкову, договірну, технологічну, організаційно-управлінську, фактографічну. Виходячи з цього, запропонована наступна класифікація інформаційного забезпечення аудиту персоналу (табл. 1).

Професійна інформаційна комунікація ґрунтується на контактах працівників контролю [5, с. 211-212]. Одночасно, інформаційно-пряма, інформаційно-непряма й опосередкована інформація — вивчення, відповідно до даних про стан пізнавальних об'єктів, нормативно-правових актів та про виробничо-фінансово-господарську діяльність підприємств однієї галузі та зіставлення їх із даними

підконтрольного підприємства, спеціальної літератури тощо. Отже, в даному випадку можна помітити повну відсутність всяких контактів між працівниками аудиторського контролю, а тому класифікація за професійно-інформаційною комунікацією є не завжди обґрунтованою. В даному випадку при поділі інформації на пряму, непряму і опосередковану більше підходить ознака — об'єкт контролю.

Таблиця 1

Класифікація інформації, яку використовують в аудиті персоналу

№ п/п	Ознака класифікації	Вид інформації, яку використовують при аудиті персоналу
1	Зміст інформації	Законодавча
		Планово-нормативна
		Договірною
		Технологічна
		Організаційно-управінська
		Фактографічна
2	Характер оцінки об'єктів аудиту	Пряма
		Непряма
		Опосередкована
3	Суб'єкт аудиту	Внутрішня
		Зовнішня
4	Пізнавальність інформації	Нова
		Релевантна
5	Спосіб відображення	Алфавітна
		Цифрова
		Графічна
6	Спосіб подання	Директивна
		Розпорядча
		Звітна
7	Ступінь інформаційної деталізації	Аналітична
		Синтетична
8	Період формування інформації	Оперативна
		Поточна
		Прогнозна
9	Ступінь перетворення інформації в процесі обробки	Вхідна
		Проміжна
		Підсумкова
10	Джерела отримання	Оперативного обліку
		Бухгалтерського обліку і звітності
		Статистичного обліку і звітності
		Внутрішнього контролю
		Зовнішнього контролю
		Відомчого контролю
11	Ступінь доказовості	Доказова
		Недоказова
12	Ступінь деталізації	Загальна
		Конкретна
13	Тривалість зберігання	Тривалого зберігання
		Нетривалого зберігання
14	Спосіб формування інформації	Сформована вручну
		Напіваавтоматичному режимі
		Автоматичному режимі

Джерело: авторська розробка

Разом з тим, на думку проф. М.Т.Білухи, класифікації інформаційного забезпечення аудиту за ознаками пізнавальності на нову і релевантну відповідає інформованості процесу аудиту персоналу. Нова інформація відображає новизну запропонованого рішення або обґрунтовує причину недоліків, виявлених у процесі аудиту персоналу, а релевантна — це та, що раніше була в аналогах, тобто в прототипі.

За змістом інформацію, яку використовують в аудиті персоналу можливо поділити на законодавчу, планово-нормативно-довідкову, договірну, технологічну, організаційно-управлінську, фактографічну [11; 14].

Основним джерелом законодавчої інформації є закони і постанови, які прийняла Верховна Рада України, Укази Президента України, постанови уряду та інші законодавчі акти, що регулюють питання господарської діяльності суб'єктів аудиту персоналу. До джерел законодавчого інформаційного забезпечення відносять також законодавчі акти з цивільного, трудового й адміністративного права.

Планову інформацію аудитор черпає з перспективних і поточних планів, які розробляють безпосередньо на суб'єкті аудиту персоналу. Сюди можна також віднести бюджети реалізації та витрат, прибутків та ін. Що стосується нормативно-довідкової інформації, то її варто виділити в окрему групу, а не змішувати з плановою інформацією.

Технологічна інформація включає відомості про технологію виробництва, технічні й технологічні умови експлуатації обладнання та технологічних ліній, технічні умови якості та ін. Основними джерелами технологічної інформації є технічна та проектно-технологічна документація, паспорти та інші документи, які використовуються на суб'єкті господарської діяльності.

Джерелами організаційно-управлінської інформації є установчі документи суб'єкта аудиту персоналу, накази та розпорядження керівника, посадові інструкції та ін. Організаційно-управлінська інформація залежить від типу та структури підприємства, організації та стилю управління.

Фактографічна інформація характеризує об'єкти аудиту персоналу на основі даних, що відображені у первинних документах, облікових регістрах, бухгалтерській і статистичній звітності.

Заслугує на увагу класифікація економічної інформації, яку запропонував дослідник М.Т. Білуха за такими ознаками: характеристика стану об'єкта, спосіб відображення, насиченість даних, корисність використання, спосіб подання, обробка інформації, ступінь інформаційної деталізації об'єктів обліку, об'єкт аудиту.

За станом об'єкта контролю економічна інформація поділяється на оперативну та поточну. Інформація, яка характеризує стан об'єкта контролю на сучасний момент, називається оперативною, а протягом планового періоду — поточною.

За періодом формування інформації про об'єкти контролю трудову інформацію можна поділяти на оперативну, поточну та прогнозу. Оперативну інформацію аудитор використовує при контролі об'єктів аудиту персоналу у момент здійснення господарських операцій. Поточну інформацію використовує після завершення господарських операцій звітного періоду. Прогнозна інформація міститься в бізнес-планах, проектах та інших джерелах і характеризує об'єкти аудиторського контролю на перспективу. Цю інформацію може використовувати аудитор при різних видах аудиту персоналу.

Залежно від процесу обробки інформації інформаційне забезпечення аудиту персоналу поділяється на первинну, вторинну, проміжну та підсумкову. Первинна інформація характеризує стан об'єкта аудиту персоналу, а вторинна утворюється шляхом обробки (запис у регістри бухгалтерського обліку). Інформація бухгалтерського обліку, згрупована у нагромаджувальних відомостях протягом місяця, за окремими видами виробів називається проміжною, а систематизована за статтями калькуляції після закінчення звітного періоду — результативною.

На наш погляд, виходячи із змісту аудиту залежно від ступеня перетворення інформації в процесі обробки, доцільно виділити такі її види: вхідна, проміжна та підсумкова.

Щодо класифікації економічної інформації за: способом відображення — текстова, цифрова, алфавітна, алфавітно-цифрова (креслення, схеми, графіки); насиченістю даних — недостатня, достатня, зайва; корисністю використання — корисна, некорисна; способом подання — директивна, розпорядча, звітна; ознаками обробки — оброблювальна, необроблювальна; ступенем інформаційної деталізації об'єктів обліку — аналітична та синтетична; внутрішніми і зовнішніми об'єктами аудиту, — вхідна і вихідна; стабільністю використання або зберігання — умовно-постійну та змінну [5; 11; 14]. На наш погляд, викликає сумнів правильність класифікації економічної інформації за об'єктами аудиту персоналу на внутрішню і зовнішню. Так, в одному випадку, об'єктами аудиту персоналу є предмети і засоби праці, а також сама праця, яка використовується в процесі розширеного відтворення суспільного продукту [5, с. 96], а в іншому - під об'єктом аудиту персоналу розуміє підприємство, об'єднання [5, с. 221].

Поділ інформації на внутрішню і зовнішню доцільно здійснювати щодо суб'єкта аудиту персоналу. Детальний аналіз спеціальної економічної літератури і діючої практики аудиторських фірм дозволив запропонувати класифікацію інформації, яку використовують в аудиті персоналу за такими ознаками: джерела отримання, аудиторські докази, ступінь деталізації, тривалість зберігання, спосіб формування.

За джерелами отримання інформацію, яку використовують в аудиті персоналу, можна поділити на: оперативного, бухгалтерського і статистичного обліку й звітності; внутрішнього контролю, відомчого контролю, попереднього аудиторського контролю.

Інформація оперативного обліку не завжди зафіксована в документах. Проте аудитор може сам її отримати в оперативному порядку по телефону, факсу. Найдоказовішою інформацією щодо об'єктів аудиту персоналу є, звичайно, дані управлінського обліку та звітності.

При здійсненні аналізу фінансово-господарської діяльності, фінансового стану підприємства аудитор часто використовує дані статистичної звітності.

На об'єктах аудиту персоналу, в тій чи іншій мірі, спеціалісти різних відділів здійснюють внутрішньогосподарський контроль. Тому зовнішній аудитор у значній мірі покладається на результати внутрішньогосподарського контролю. Основними джерелами такої інформації є акт комплексної перевірки, тематичних перевірок, матеріали інвентаризації тощо.

Важливим джерелом отримання інформації щодо об'єктів аудиту персоналу є матеріали перевірки зовнішнього контролю. Такий вид контролю здебільшого здійснюють органами податкової служби, контрольно-ревізійного управління, Пенсійного фонду та ін.

Відомчий контроль є, переважно, на державних підприємствах і об'єднаннях з боку органів управління, міністерств, відомств. Даний вид аудиту персоналу здійснюють також у системі споживчої кооперації — ревізійні комісії (відділи), створені на рівні районних і обласних споживспілок. Для зовнішнього аудитора джерелом інформації при перевірці підприємств споживчої кооперації можуть бути акти комплексних і тематичних перевірок ревізійних служб цієї системи.

Важливим джерелом інформації для зовнішнього аудиту персоналу є аудиторський висновок попередньої перевірки. Коли на підприємстві здійснює аудит персоналу один і той же аудитор (аудиторська фірма), то використовують робочі документи попереднього аудитора. Форма і зміст робочих документів аудитора регламентовані МНА 9 «Документація аудиту». В цьому нормативі відзначено, що «у випадках періодичного проведення аудиту, деякі файли робочих документів потрібно постійно поновлювати разом із інформацією постійного значення для проведення наступних аудитів» [4]. До робочих документів належать плани та робочі програми, копії бесід аудитора з експертами, консультантами, матеріально-відповідальними особами, менеджерами, листи, отримані від банків, страхових компаній, підприємств-партнерів, копії договорів, первинних документів, фінансової звітності тощо.

Залежно від ступеня доказовості інформацію можна класифікувати на доказову і недоказову. Досить часто навіть така, здавалося б на перший погляд, доказова інформація, що міститься у первинних документах, іноді потребує від аудитора додаткової перевірки, і він змушений звертатися з листами для підтвердження здійснення тих чи інших господарських операцій до банків, страхових компаній, покупців, постачальників та ін.

Важливими ознаками класифікації інформаційного забезпечення аудиту персоналу є ступінь деталізації, тривалість зберігання та спосіб формування інформації. За ступенем деталізації інформація може поділятися на загальну та конкретну. Загальна інформація міститься в бухгалтерській і статистичній звітності та інших носіях і не може служити абсолютно достовірним джерелом даних про об'єкти контролю. Конкретна інформація про об'єкти контролю міститься, як правило, у первинних документах (рахунок-фактура, накладна, вимога, доручення, прибуткові й видаткові касові ордери та ін.), які безпосередньо відображають господарські операції. Первинні документи дають достовірнішу інформацію про господарські факти-явища або процеси.

Для аудиту персоналу важливе значення має тривалість зберігання носіїв економічної інформації. За цією ознакою інформація поділяється на: тривалого зберігання і нетривалого зберігання. Термін зберігання документів у постійному архіві підприємства для кожного виду документів встановлює Головне архівне управління.

За способом формування інформація, яку використовують в аудиті персоналу, буває сформованою вручну, в напіваавтоматичному режимі. Відсутність у багатьох підприємств коштів не дозволяє їм придбати засоби автоматизованої обробки інформації. Це призводить до того, що на підприємствах досить часто первинні документи виписують вручну, а їх обробку, в кращому випадку, здійснюють лише за допомогою калькуляторів.

Висновки з даного дослідження. Дослідження низки підприємств і організацій споживчої кооперації показує, що більшість споживчих товариств користується для обробки економічної інформації послугами обчислювальних станцій. При цьому первинні документи по однотипних господарських операціях формують у пачки, кодують і передають на обробку на машинно-лічильну станцію. Такий вид автоматизації облікового процесу є трудомістким і неефективним, а спосіб формування інформації здійснюється в напіваавтоматичному режимі. Якщо в бухгалтерії підприємства використовують персональні комп'ютери лише для складання реєстрів, а первинні документи виписують вручну, то цей спосіб формування інформації теж можна назвати напіваавтоматичним. Це надає можливість менеджерам з управління персоналом складати довгострокові плани модернізації роботи підприємства з урахуванням критичних зауважень, вироблених у процесі аудиту, і постановки нових цілей.

Література

1. Алиев Ф. А. Социальный аудит в контексте социальной ответственности крупных российских корпораций : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05. «Экономика и управление народным хозяйством (экономика труда)» / Ф. А. Алиев. — Москва, 2008. — 33 с.

2. Андреева Н.В. Социальный аудит как инструмент оценки социально – нравственных аспектов рыночной экономики [Электронный ресурс]. / Н.В. Андреева. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org>
3. Андрусенко Т. Аудит знаний предприятия. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hr-portal.ru>
4. Економіка праці та соціально – трудові відносини : навч. посіб. / Г.В. Назарова, С.Ю. Гончарова, Н.О. Москаленко, О.С. Лебединська [та ін.]; за ред. Г.В. Назарової. – К. : Знання, 2012. – 573 с.
5. Білуха М. Т. Курс аудиту : підручник / М. Т. Білуха. – К. : Вища школа. – Знання, 1998. – 574 с.
6. Дікань Л.В. Контроль і ревізія : навч. посібник для вищ. навч. закл. / Л.В. Дікань. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 245 с.
7. Гавкалова Н. Л. Менеджмент персонала : учебное пособие / Н. Л. Гавкалова, Н. С. Маркова. – 2 – е изд., исправ., и доп. – Х. : ИД “ИНЖЭК”, 2005. – 304 с.
8. Давидов Г. М. Формування теоретичних основ аудиту. Автореферат на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук : спец. 08.06.04. – «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Г.М. Давидов. – Київ : Знання, 2006 – 31 с.
9. Жуковська В. Теоретико-методичні засади кадрового аудиту / В. Жуковська // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 4. – С. 49–58.
10. Закон України “Про аудиторську діяльність” // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 23. – С. 243.
11. Крушельницька О.В. Управління персоналом : навчальний посібник / О. В. Крушельницька, Д. П. Мельничук. – К. : «Кондор». – 2006. – 296 с.
12. Мороз О.С. Специфика управления персоналом в условиях экономического кризиса / О.С. Мороз // Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Т. 2. – С. 224–229.
13. Пасичка Я. А. Аудит персонала – необходимое условие совершенствования его управления / Я. А. Пасичка // Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції молодих учених та студентів (Донецьк, 2009 р.) // Управління персоналом та економіка праці. – Донецьк : ДонНТУ, 2009. – С. 95–97.
14. Усач Б. Ф. Організація і методика аудиту : підручник / Б. Ф. Усач, З. О. Душко. – К. : Знання, 2006. – 295 с.

References

1. Aliev, F.A. (2008), “The social audit in the context of social responsibility of large Russian corporations”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.00.05., Moscow, Russia, 33 p.
2. Andreeva, N.V., “Social audit as a tool for assessing the socio and moral aspects of a market economy”, available at: <http://ru.wikipedia.org>
3. Andrusenko, T. “Audit of the enterprise knowledge”, available at: <http://hr-portal.ru>
4. Nazarova, N.V., Honcharova, S.Yu., Moskalenko, N.O., Lebedynska, O.S. etc. (2012), *Ekonomika pratsi ta sotsialno – trudovi vidnosyny* [Labour economics and social and labor relations], tutorial, Znannia, Kyiv, Ukraine, 573 p.
5. Bilukha, M.T. (1998), *Kurs audytu* [The course of Auditing], textbook, Vyshcha shkola. – Znannya, Kyiv, Ukraine, 574 p.
6. Dikan, L.V. (2004), *Kontrol i reviziia* [The control and revision], high school textbook Tsentr navchalnoyi literatury, Kyiv, Ukraine, 245 p.
7. Havkalova, N.L., Markova, N.S. (2005), *Menedzhment personala* [The management of personnel], tutorial, ID “INZhEK», Kharkiv, Ukraine, 304 p.
8. Davidov, H.M. (2006), “Formation of the theoretical foundations of the audit”, Thesis abstract for Dr.Sc. (Econ.), 08.06.04, Znannia, Kyiv, Ukraine, 31 p.
9. Zhukovska, V. (2010), “Theoretical and methodological principles of staff audit”, *Visnyk KNTEU*, no. 4, pp. 49–58.
10. *Zakon Ukrainy “Pro audytorsku diialnist”* [Law of Ukraine “On Auditing”] (1993), *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 23, p. 243.
11. Krushelnytska, O.V., Melnychuk, D.P. (2006), *Upravlinnia personalom* [Personnel Management], tutorial, «Kondor», Kyiv, Ukraine, 296 p.
12. Moroz, O.S. (2009), “The specifics of personnel management in the economic crisis”, *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu. Serii V. Ekonomika i pravo*, DonNU, Donetsk, Ukraine, Vol. 2, pp. 224–229.
13. Pasychka, Ya.A. (2009), “The audit of personnel is a necessary condition for improving its management”, *Materialy mizhnarodnoyi naukovo-teoretychnoyi konferentsiyi molodykh uchenykh ta studentiv* [Proceedings of International scientific and theoretical conference of young scientists and

students], (Donetsk, 2009), *Upravlinnia personalom ta ekonomika pratsi* [Management of the personnel and Labour Economics]. DonNTU, Donetsk, Ukraine, pp. 95–97.

14. Usach, B.F. and Dushko, Z.O. (2006), *Orhanizatsiia i metodyka audytu* [Organization and methods of auditing], textbook, Znannia, Kyiv, Ukraine, 295 p.

УДК 631.162:620.952

Фабіянська В.Ю.,
к.е.н., старший викладач кафедри аудиту та державного контролю
Вінницький національний аграрний університет

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ВИРОБНИЦТВА БІОЛОГІЧНОГО ПАЛИВА

Fabiianska V.Yu.,
cand.sc.(econ.), senior lecturer at the department of audit and state control
Vinnytsia National Agrarian University

PROBLEMATIC ASPECTS OF ACCOUNTING OF BIOFUEL PRODUCTION

Постановка проблеми. Високі світові ціни на енергоносії, залежність від їх імпорту та все більше усвідомлення наслідків глобального потепління висувають на перший план проблему виробництва та використання альтернативних видів пального. Багато розвинених країн все більше уваги приділяють питанням розробки та використання біологічного палива. В Україні такий розвиток продиктований передусім енергозалежністю від інших країн. Оскільки, сільське господарство є виробником біомаси, аграрний сектор поступово зі споживача енергії перетворюється на її виробника. Технологічний процес виробництва біологічного палива новий, має певні особливості та вимагає організації обліку та контролю витрат виробництва, а також визначення його собівартості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми організації обліку та калькулювання собівартості продукції досліджували вітчизняні вчені, а саме: Ф. Ф. Бутинець, В.А. Дерій, В.М. Жук, М.М. Коцупатрий, М.Ф. Огійчук, В.М. Пархоменко та ін.

Зокрема, В.А. Дерій, досліджуючи методику калькулювання біодизелю, виокремлює такі етапи визначення собівартості одиниці біодизельного палива: 1) з'ясування вартості насіння ріпаку (грн./т) і вихід олії; 2) визначення собівартості 1 л біодизеля [6, с. 416].

В.І. Гавриш, проаналізувавши формування економічних стимулів виробництва дизельного біопалива в Україні та світі, запропонував наступні податкові стимули: зменшення акцизного збору, застосування податкового кредиту [4, с. 125]. Вчений-економіст, дослідивши порядок формування цін на біопаливо, зазначив, що найсуттєвішим фактором впливу на його собівартість є вартість рослинної сировини, яка залежить від урожайності сільськогосподарських культур, вибору виду культури, технології їх переробки та дотацій сільгоспвиробникам [5, с. 94].

Результати наукових досліджень з питань удосконалення обліку витрат та визначення собівартості продукції рослинництва мають істотне значення в аспекті теоретичних та практичних положень. Проте, віддаючи належне науковим розробкам провідних науковців, слід відзначити, що низка проблемних питань залишаються невирішеними, зокрема: методичного забезпечення організації обліку та калькулювання собівартості біопалива, організації дієвого внутрішньогосподарського контролю за його виробництвом як засобу економії ресурсів.

Постановка завдання. Методика обліку витрат і калькулювання собівартості продукції, яку на сьогодні застосовують сільськогосподарські підприємства, не може задовольнити потреби обліку виробництва та визначення собівартості біопалива через новизну технологічного процесу, що використовується при його виробництві. Тому вважаємо актуальним дослідження у статті проблемних питань, пов'язаних з обліком виробництва цього виду продукту, який є наслідком співпраці двох галузей сільського господарства – рослинництва та промислового підсобного виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Використання ріпаку як сировини за ринковою ціною для виробництва біопалива є невигідним, адже його ринкова ціна є набагато вищою, порівняно з собівартістю виробництва. Тому, на нашу думку, виробництво біодизельного палива слід організовувати на малопотужних установках для внутрішньогосподарських потреб, забезпечуючи виробництво сировиною, вирощеною у власному господарстві. Або у іншому випадку виробляти біопаливо можна в сільськогосподарських асоціаціях, де буде організовано досить потужне

виробництво, сировину на яке на давальницьких умовах постачатимуть сільськогосподарські підприємства-члени асоціації, натомість отримуватимуть готове біопаливо та побічну продукцію виробництва - ріпаковий шрот, який можна використовувати для відгодівлі худоби.

Організацію виробництва біопалива в сільськогосподарських підприємствах можна здійснювати двома варіантами (рис. 1).

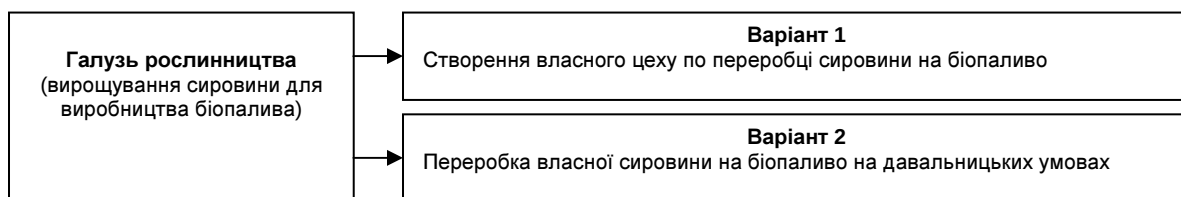

Рис. 1. Організація виробництва біопалива на сільськогосподарських підприємствах
Джерело: запропоновано автором

Вважаємо за доцільне розглянути у статті організацію обліку витрат на виробництво біопалива у першому варіанті, коли сільськогосподарське підприємство має підсобне промислове виробництво біопалива.

У зв'язку з цим розглянемо більш докладно такі основні моменти:

- 1) вибір методу обліку витрат і калькулювання собівартості продукції;
- 2) встановлення об'єктів обліку й об'єктів калькулювання витрат;
- 3) перелік калькуляційних статей витрат;

4) рахунки, на яких узагальнюватиметься інформація про виробництво, наявність та рух біопалива.

Технологічний процес виробництва біопалива передбачає наявність кількох фаз, переділів у його виробництві. Кожен з переділів містить сукупність операцій, які становлять окремий технологічний процес (звідси й назва одного із методів обліку витрат - попроцесний). За кожним із процесів є змога виміряти кількісні та якісні параметри виробничого процесу та визначити їх стосовно напівфабрикатів, а також визначити собівартість напівфабрикатів. Тому є всі підстави стверджувати, що найприйнятнішим методом обліку витрат для виробництва біопалива є попередільний.

Кожен із трьох переділів з виробництва біопалива – це сукупність технологічних операцій, виконання яких породжує споживання ресурсів, облік використання яких ведеться на аналітичних рахунках, відкритих за кожним переділом окремо в розрізі калькуляційних статей. Крім цього, виращування ріпаку як сировини для виготовлення біопалива є окремим етапом, який передуює його виготовленню, а також включає перелік технологічних операцій, які мають бути відображені в обліку.

Об'єктами обліку витрат при виробництві біодизельного палива є технологічні переділи, об'єктами калькулювання біодизельного палива є олія, ріпаково-метиловий ефір, біодизельне паливо, калькуляційна одиниця – 1 т олії, 1 т ріпаково-метилового ефіру, 1 т біодизельного палива. Тому ми пропонуємо внести доповнення до Методичних рекомендацій № 132 [7] у частині об'єктів планування, обліку та калькулювання виробничої собівартості, а також одиниць калькулювання виробництва біодизельного палива (табл. 1).

Таблиця 1

Об'єкти та одиниці калькулювання продукції біопалива

Об'єкт планування та обліку виробничих витрат	Об'єкт калькулювання виробничої собівартості	Одиниця калькулювання
1	2	3
Виробництво біодизельного палива	Олія, ріпаково-метиловий ефір, біодизель	1 т

Джерело: запропоновано автором

Стаття калькуляції – певний вид витрат, що включається в собівартість. Приблизний перелік статей калькулювання виробничої собівартості наведений в Методичних рекомендаціях № 132 [7], проте підприємства можуть самостійно встановлювати перелік і склад статей калькуляції виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) залежно від частки їх видів або груп витрат, ступеня економічної однорідності витрат, які об'єднані в статті, специфіки підгалузі, організації виробництва, різноманітності технологічних процесів, можливості прямого або об'ґрунтованого непрямого віднесення витрат на собівартість готової продукції (робіт, послуг).

Проведені нами дослідження сільськогосподарських підприємств дають можливість визначити, що при виращуванні сільськогосподарської продукції для виготовлення біопалива (рапсу) облік витрат виробництва доцільно проводити за такими статтями калькуляції:

- витрати на оплату праці;

- відрахування на соціальні заходи;
- насіння та посадковий матеріал;
- паливо та мастильні матеріали;
- добрива;
- засоби захисту рослин;
- роботи та послуги;
- витрати на утримання основних засобів;
- амортизація;
- інші витрати;
- загальновиробничі витрати.

Виготовлення біопалива має свої технологічні особливості, які впливають на номенклатуру та зміст статей витрат. Тому облік витрат на виробництво біопалива здійснюється за такими статтями:

- витрати на оплату праці;
- відрахування на соціальні заходи;
- сировина й матеріали (без зворотних відходів);
- роботи та послуги;
- витрати на утримання основних засобів;
- амортизація;
- інші витрати;
- загальновиробничі витрати.

За статтю «Витрати на оплату праці» відображують основну оплату праці, нараховану працівникам, які обслуговують технологічний процес виробництва біопалива, та додаткову оплату праці.

За статтю «Відрахування на соціальні заходи» обліковують нарахування єдиного соціального внеску в установлених розмірах від основної й додаткової заробітної плати працівників.

За статтю «Сировина і матеріали» (без зворотних відходів) обліковують витрати на сировину і матеріали, які є основою виготовлення продукції або необхідним її компонентом. У цехах з виробництва біопалива – вартість ріпаку або інших олійних культур, які йдуть на виробництво біологічного пального; вартість метанолу; вартість NaOH. Сировину й матеріали оцінюють за первісною вартістю. При цьому, якщо олійні культури є продуктами власного виробництва, то їх вартість протягом року оцінюють за плановою собівартістю, яку в кінці року коригують до рівня фактичної. Вартість матеріальних запасів, які відносяться до собівартості продукції, зменшується на вартість зворотних відходів. Зворотні відходи – це залишки сировини та інших матеріалів, які, відповідно до встановленої технології, передаються до інших цехів і підрозділів як повноцінний матеріал для виробництва інших видів продукції (виконання робіт, надання послуг). У виробництві біопалива виникають зворотні відходи: метанол та відпрацьована вода, які після очищення направляють знову в технологічний процес.

За статтю «Роботи і послуги» відображують вартість робіт і послуг допоміжних виробництв, сторонніх організацій на виробничі потреби. На цю ж статтю відносять вартість електро- та теплоенергії, води, використаної на технологічні потреби при виробництві біопалива. Вважаємо за доцільне виділити окремо статтю «Паливо (теплоенергія) та електроенергія на технологічні цілі», що є доцільним при організації обліку виробництва біопалива через значну вартість цієї статті у його собівартості. Необхідність виділення витрат на тепло- та електроенергію в окрему статтю пов'язане з потребами контролю, планування та аналізу витрат на виробництво біопалива з метою їх скорочення.

За статтю «Витрати на утримання основних засобів» обліковують вартість запчастин, використаних для заміни спрацьованих деталей машин і устаткування в технологічному процесі виробництва біологічного палива.

За статтю «Амортизація» відображують суми амортизаційних відрахувань по основних засобах, нематеріальних активах й інших необоротних активах, які використовують у виробництві біопалива.

За статтю «Інші витрати» відображують страхові платежі по основних засобах промислових виробництв. На цій же статті відображують витрати на відрядження, а також втрати від браку, вартість сировини і матеріалів, зіпсованих під час налагодження обладнання або понад встановлені норми.

За статтю «Загальновиробничі витрати» обліковують витрати на оплату праці працівників управління цехами з виробництва біопалива, орендну плату, амортизаційні відрахування та витрати на утримання та поточний ремонт необоротних активів загального призначення, витрати з охорони праці та техніки безпеки, витрати на перевезення працівників до місця безпосередньої роботи, інші витрати, пов'язані з управлінням і обслуговуванням виробництва окремих підрозділів і галузей. Ці витрати накопичуються на рахунку 91 «Загальновиробничі витрати» і розподіляються між об'єктами планування й обліку пропорційно до загальної суми витрат, за винятком вартості сировини та матеріалів.

Вважаємо за доцільне ввести ще одну статтю, а саме: «Побічна продукція (вираховується)», на якій підприємства відображатимуть вартість оприбуткованої з виробництва побічної продукції, що дасть змогу зробити процес калькулювання собівартості більш наочним.

У виробництві біопалива утворюються такі побічні продукти: на першому переділі (пресування та очищення олії) – макуха, фосфатиди, соапсток; на другому переділі (виробництво ріпаково-метилового ефіру) – гліцерин.

Пропонуємо доповнити статтю «Матеріальні витрати» п. 3.13. Методичних рекомендацій № 132 [7] підпунктом ж), який стосуватиметься безпосередньо матеріальних витрат на виробництво біопалива: «ж) у цехах з виробництва біодизельного палива – вартість рапсу, сої, соняшнику або інших олійних культур, вартість метанолу, лужного каталізатора (NaOH), фільтрів для очищення олії».

Для обліку витрат на сільськогосподарських підприємствах призначений рахунок 23 «Виробництво», за дебетом якого відображують витрати у відповідних виробництвах, за кредитом – вихід продукції (основної та побічної), вартість виконаних робіт та наданих послуг. До рахунку 23 «Виробництво» в сільському господарстві передбачені такі субрахунки:

- 231 «Рослинництво»;
- 232 «Тваринництво»;
- 233 «Промислове виробництво»;
- 234 «Допоміжні виробництва»;
- 235 «Утримання машинно-тракторного парку»;
- 236 «Підприємства громадського харчування»;
- 237 «Прямі витрати, що підлягають розподілу».

Пропонуємо відкрити додатковий субрахунок 238 «Виробництво біопалива», де у розрізі видів біопалива обліковувати витрати на їх виробництво:

- 2381 «Виробництво рідкого біопалива»;
- 2382 «Виробництво твердого біопалива»;
- 2383 «Виробництво біогазу».

До зазначених субрахунків можна відкривати аналітичні рахунки за видами біопального (біодизель, біоетанол). Аналітичний облік можна вести за переділами, якими є технологічні етапи виробництва біопалива.

Готову продукцію (біопаливо) та побічну продукцію (шрот, гліцерин) оприбутковують з кредиту субрахунку 238 «Виробництво біопалива» в дебет відповідного субрахунку рахунку 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва». Цей рахунок призначено для обліку й узагальнення інформації про наявність та рух сільськогосподарської продукції. Продукцію сільськогосподарського виробництва поточного року обліковують за плановою собівартістю, яку в кінці звітної періоду доводять до рівня фактичної. Різницю між фактичною та плановою собівартістю готової продукції, яку визначають в кінці року, відносять пропорційно на рахунок продукції та на інші рахунки, на які ця продукція була списана протягом року.

На цьому рахунку обліковують продукцію, одержану від власних рослинницьких, тваринницьких і промислових підрозділів підприємства, яка призначена для продажу на сторону та для іншого невиробничого споживання; продукцію, яка призначена для споживання в тваринницьких підрозділах як корми або для виробництва кормів у кормоцехах; продукцію, яка вирощена для годівлі худоби, наприклад, зелену масу, корм, плоди тощо, а також побічну продукцію та відходи, одержані при доведенні товарної продукції та насіння до належних кондицій; насіння та посадкового матеріалу, включаючи саджанці, призначені для закладання та ремонту власних насаджень [8].

Проте в Інструкції про застосування плану рахунків [8] є певні суперечності, адже згідно з останньою, сільськогосподарські товаровиробники повинні вести облік саджанців, насіння й кормів (покупних й власного виробництва), які використовують для висаджування, посіву й відгодівлі тварин на субрахунок 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення».

Колектив авторів вважає, що на субрахунок 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення» потрібно обліковувати покупні саджанці, корми і насіння, а на рахунок 27 «Готова продукція сільського господарства» – продукцію власного виробництва [1, с. 453]. Інший колектив науковців притримує цю позицію: «...на сільськогосподарських підприємствах корми обліковуються на субрахунок 208 «Насіння і корми», які придбані на стороні, а вироблені у власному господарстві на рахунок 27 «Готова продукція сільського господарства» [3, с. 512].

Проте є й інші думки. Так, М.Ф. Огійчук пише: «саджанці, насіння і корми, одержані від врожаю і призначені для власних потреб на підставі первинних документів мають бути оприбутковані на рахунок 20 «Виробничі запаси» субрахунок 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення». На цьому субрахунку обліковується рух насіння, саджанців і кормів як власного виробництва, так і тих, що куплені на стороні» [2, с. 312].

На нашу думку, на субрахунок 208 доцільно обліковувати покупні саджанці, корми й насіння, а на рахунок 27 «Готова продукція сільського господарства» – продукцію власного виробництва. Свою думку ми обґрунтовуємо тим, що, зазвичай, неможливо при оприбуткуванні урожаю визначити, яка кількість зерна або іншої продукції буде використана як насіннєвий матеріал, яка на корми, а яка на реалізацію. Такий розподіл відбувається в процесі господарської діяльності. Тому є дуже доречним,

що на рахунку 27 «Готова продукція сільського господарства» показують усю продукцію сільськогосподарського підприємства, яку отримують протягом певного періоду.

Отже, підприємство самостійно до рахунку 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва» відкриває субрахунки, враховуючи потреби внутрішніх користувачів:

- 271 «Готова продукція»;
- 272 «Корми»;
- 273 «Насіння»;
- 274 «Посадковий матеріал»;
- 275 «Органічні добрива»;
- 276 «Інша продукція».

До субрахунку 271 «Готова продукція» доцільно відкривати субрахунки другого порядку за видами готової продукції:

- 2711 «Готова продукція рослинництва»;
- 2712 «Готова продукція тваринництва»;
- 2713 «Готова продукція промислових виробництв».

Пропонуємо до рахунку 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва» відкрити додатковий субрахунок «Готова продукція біопаливного виробництва», де відображатимуть інформацію про надходження та вибуття основної та побічної продукції біопаливного виробництва. При цьому для забезпечення виконання обліком його контрольних та аналітичних функцій необхідно відкривати аналітичні рахунки до рахунку з обліку виготовленого біопалива за його видами (біодизель, біоетанол тощо).

При виробництві палива, поряд з основною продукцією, отримують побічну продукцію: шрот і гліцерин.

Якщо від одного об'єкта витрат одержують два об'єкти і більше калькуляції, то процес облікового відображення готової продукції дещо ускладнюється. Вважаємо, що вихід продукції за її видами (основна, супутня) необхідно здійснювати на окремих аналітичних рахунках: «Біодизель», «Шрот», «Гліцерин». Іншим варіантом може бути оприбуткування готової продукції в такому розрізі: «Основна продукція», «Побічна продукція».

Проте ми вважаємо, що оприбуткування продукції біопаливного виробництва за першим варіантом дасть змогу здійснювати контроль за формуванням собівартості біопалива, а також аналіз, адже бухгалтерський облік має забезпечити інформацією про кількість продукції, її якість та вартість. Особливістю формування собівартості біодизельного палива є значна частка вартості побічної продукції в собівартості кінцевого продукту. Тому значною мірою від того, наскільки вигідно буде реалізована (використана) побічна продукція, залежить собівартість готового продукту.

Інструкція про застосування Плану рахунків № 291 [8] передбачає, що на рахунку 27, окрім основної продукції, необхідно обліковувати також і побічну продукцію та відходи, одержані при доведенні товарної продукції та насіння до належних кондицій. Отже, шрот, який одержують при переробці ріпаку на олію, слід оприбутковувати на субрахунок 272 «Корми», якщо підприємство планує використовувати останній для відгодівлі тварин у власному господарстві, або на субрахунок 271 «Готова продукція», якщо підприємство планує реалізовувати шрот як готову продукцію споживачам. Крім того, можливий варіант, коли підприємство перероблятиме шрот на комбікорм у власному господарстві й реалізовуватиме його на сторону.

Рахунки, що призначені для обліку запасів – активні, за дебетом їх відображують залишок та надходження з різних джерел, дооцінку, а за кредитом – вибуття (реалізація, безоплатна передача, на виробництво, уцінка тощо). Кожен з рахунків передбачає наявність кількох субрахунків. До рахунку 20 «Виробничі запаси» передбачені 9 субрахунків, на яких відображуються наявність та рух таких об'єктів: сировини та матеріалів; купівельних напівфабрикатів та комплектуючих виробів; палива, тари й тарних матеріалів; будівельних матеріалів; матеріалів, переданих в переробку; запасних частин; матеріалів сільськогосподарського призначення; інших матеріалів.

Як зазначалося раніше, саджанці, насіння, корми власного виробництва, сільськогосподарські підприємства обліковують на рахунку 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва» з наступним списанням у виробництво. Таким чином відбувається і списання у виробництво виготовленого підприємством біопалива. Проте як бути, якщо підприємство не є виробником біопалива, а лише його споживачем? Можливий також варіант, коли підприємство для цілей контролю за рухом біопалива хоче організувати його облік на рахунок обліку запасів.

Однак у Плані рахунків та Інструкції про його застосування не передбачено рахунків щодо відображення біопалива в обліку [8]. Для відображення палива в обліку передбачений субрахунок 203 «Паливо» рахунку 20 «Виробничі запаси». Проте з метою підвищення інформативності бухгалтерського обліку про рух біопалива на підприємстві вважаємо за необхідне відкрити додатковий субрахунок в розрізі рахунку 20 «Виробничі запаси» (рис. 2).

Пропонуємо біопаливо, придбане зі сторони для власного споживання, а також виготовлене з метою подальшого використання в процесі виробництва обліковувати на субрахунок 200 «Біопаливо»,

до якого відкрити субрахунки другого і третього порядків: 200 «Біопаливо»: 2001 «Рідке біопаливо», 2002 «Тверде біопаливо», 2003 «Біогаз».

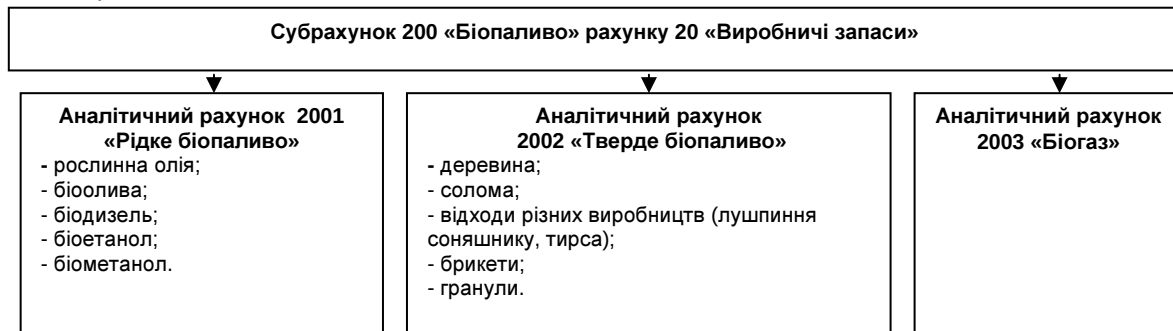

Рис. 2. Запропонована структура субрахунку № 200 «Біопаливо» для цілей відображення в обліку та звітності

Джерело: запропоновано автором

У зв'язку з виділенням субрахунку 200 «Біопаливо» доцільно було б внести зміни та доповнення до Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій.

Доцільність введення додаткового субрахунку 200 «Біопаливо» зумовлена, по-перше, значною відмінністю біопалива від інших об'єктів обліку, які відображаються на субрахунку 203 «Паливо», по-друге, потребами користувачів у інформації щодо руху біопалива на підприємстві для проведення як зовнішнього, так і внутрішньогосподарського контролю та аналізу. Біологічне паливо порівняно з традиційним, є значно екологічно чистішим, тому вважаємо за доцільне внести пропозиції щодо зовнішнього екологічного контролю за діяльністю підприємств з метою оцінки впливу їх діяльності на оточуюче середовище.

Висновки з даного дослідження. З метою підвищення інформативності бухгалтерського обліку про рух біопалива на підприємстві вважаємо за необхідне запровадити додатковий субрахунок 200 «Біопаливо» в розрізі рахунку 20 «Виробничі запаси», що забезпечить потребу внутрішньогосподарського контролю за рухом біопалива та створить умови для проведення якісного аналізу. В межах запропонованого субрахунку доцільно відкривати додаткові субрахунки в розрізі класифікації біопалива за його видами, що полегшить роботу із відстеження процесу використання біопалива.

Література

1. Бухгалтерський облік на підприємствах АПК. Т. 1 : посіб. по застосув. нормат.-метод. док. з бух. обліку в Україні / під ред.: В. М. Пархоменка, В. М. Жука. – К. : ІАЕ, 2004. – 826 с.
2. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах : підруч. – 2-ге вид., переробл. і допов. / [М.Ф. Огійчук, В. Я. Плаксінко, Л. Г. Панченко та ін.] ; під ред. проф. М. Ф. Огійчука. – К. : Вища освіта, 2003. – 800 с.
3. Бухгалтерський облік у сільському господарстві : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. спец. 7.050106 «Облік і аудит» / під ред.: Ф. Ф. Бутинця, М. М. Коцупатрого. – Житомир : Рута, 2003. – 512 с.
4. Гавриш В.І. Формування економічних стимулів виробництва дизельного біопалива / В.І. Гавриш // Економіка АПК. – № 3. – 2008. – С. 121–125.
5. Гавриш В.І. Формування цін на пальне рослинного походження / В. І. Гавриш // Економіка АПК. – № 12. – 2006. – С. 93–99.
6. Дерій В. Облік і контроль за витратами на виробництво біопалива / В. Дерій // Економічний аналіз : зб. наук. праць каф. економічного аналізу Терноп. нац. екон. ун-ту. – Т., 2010. – Вип. 6. – С. 414–419.
7. Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / затв. наказом М-ва аграр. політики України від 18.05.2001 р. № 132. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/big/text1528/pg1.htm>
8. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція про його застосування / затв. наказом Мінфіну України від 30.11.1999 р. № 291 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 52. – Ст. 2606.

References

1. Parkhomenko, V.M., Zhuk, V.M. (2004), *Bukhhalterskyi oblik na pidpriemstvakh APK* [Accounting on enterprises of agroindustrial complex], tutorial, IAE, Kyiv, Ukraine, 826 p.
2. Ohiichuk, M.F., Plaksienko, V.Ia., Panchenko, L.H. etc. (2003), *Bukhhalterskyi oblik na silskohospodarskykh pidpriemstvakh* [Accounting on agricultural enterprises], tutorial, Vyshcha osvita, Kyiv, Ukraine, 800 p.
3. Butynets, F.F., Kotsupatryi, M.M. (2003), *Bukhhalterskyi oblik u silskomu hospodarstvi* [Accounting in Agriculture], high school textbook, Ruta, Zhytomyr, Ukraine, 512 p.
4. Havrysh, V.I. (2008), "Formation of economic incentives production diesel biofuel", *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 121–125.
5. Havrysh, V.I. (2006), "Formation fuel prices of plant origin", *Ekonomika APK*, no. 12, pp. 93–99.
6. Derii, V. (2010), "Accounting and control of the production costs of biofuels", *Ekonomichnyi analiz : zb. nauk. prats kaf. ekonomichnoho analizu Ternop. nats. ekon. un-tu*, issue. 6, pp. 414–419.
7. Metodichni rekomendatsii z planuvannia, obliku i kalkuliuvannia sobivartosti produktsii (robit, posluh) silskohospodarskykh pidpriemstv / zatv. nakazom M-va ahrar. polityky Ukrainy vid 18.05.2001 r. № 132, available at: <http://www.uazakon.com/big/text1528/pg1.htm>
8. Plan rakhunkiv bukhalterskoho obliku aktyviv, kapitalu, zobov'iazan i hospodarskykh operatsii pidpriemstv i orhanizatsii ta Instruksiiia pro yoho zastosuvannia / zatv. nakazom Minfinu Ukrainy vid 30.11.1999 r. № 291 // *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*, 2000, no. 52, St. 2606.

УДК 346.7:347.728.1:657.37

Метелиця В.М.,
к.е.н., с.н.с., провідний науковий співробітник
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРОФЕСІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ: ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ

Metelytsia V.M.,
cand.sc.(econ.), senior research fellow, leading researcher
National Scientific Center "Institute of Agricultural Economics

IMPROVING OF THE LEGAL AND PROFESSIONAL REGULATION OF ACCOUNTING AND REPORTING: A SECTORAL ASPECT

Постановка проблеми. Потреба у вдосконаленні нормативно-правового та професійного регулювання бухгалтерського обліку, фінансової та статистичної звітності викликана слабкістю державного (в тому числі галузевого) реагування на виклики світової глобалізації. Вітчизняні бухгалтери буквально приречені на освоєння постійних змін міжнародних професійних стандартів (звітності, аудиту, освіти, етики) і Європейських директив та регламентів без належної їх адаптації й усвідомлення наслідків такої роботи для галузей національної економіки. Мовою економістів цю проблему слід визнати «фіаско держави», а її подолання можливе шляхом розробки Стратегії розвитку бухгалтерської професії в аграрному секторі економіки, одним із напрямів якої стане питання удосконалення регуляторної моделі у сфері бухгалтерського обліку та звітності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз галузевих і профільних програмних документів показує, що вони не вирішують проблему слабкої ролі вітчизняної бухгалтерської професії у провадженні ефективної аграрної політики. До них слід віднести нормативно-правові акти, прийняті на загальнодержавному рівні. Це Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (2014 р.), Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року (2013 р.), Програма реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів (1998 р.), Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки (2007 р.), Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні (2007 р.). Крім того, пропозиції науковців, які окреслюють концептуальні напрямки розвитку вітчизняної бухгалтерської професії (В.М. Жука [1, с. 329-353, 509-510, 526], Н.М. Малюги [2, с. 20], Л.В. Чижевської [3]), потребують розширення та системності.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розробці основ Стратегії розвитку бухгалтерської професії в аграрному секторі економіки та широкому висвітленні заходів і очікуваних результатів реалізації Стратегії за напрямом «Удосконалення нормативно-професійного регулювання бухгалтерського обліку та звітності».

Виклад основного матеріалу дослідження. При розробці Стратегії розвитку бухгалтерської професії в аграрному секторі передусім необхідно виходити з того, що Стратегія повинна охоплювати три компоненти регуляторної моделі професії: державне регулювання, саморегулювання та нагляд. Крім регуляторної моделі, Стратегія має також враховувати базові положення, які характеризують динамічні зміни галузевого інституціонального середовища та акцентують увагу на соціальній ролі професії бухгалтера (табл. 1).

Таблиця 1

Базові положення, на які спирається Стратегія розвитку бухгалтерської професії в аграрному секторі економіки

№ з/п	Базові положення Стратегії
1	2
1.	Підконтрольність бухгалтерської професії інтересам глобальних гравців (промислово-фінансових груп, транснаціональних корпорацій, банків) та міжнародних кредиторів у транснаціональному нагляді за суверенними економіками шляхом підтримки поширення глобальних формальних інститутів (звітності, аудиту, контролю якості, освіти, етики) наднаціональними інституціями, діяльність яких потребує безальтернативного посиленого національного контролю
2.	Відкидання комплексу власної меншовартості та пасивних інституціональних запозичень і утвердження рівноправної участі зацікавлених сторін у роботі Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, Рад Міжнародної федерації бухгалтерів, Міжнародного комітету з інтегрованої звітності, які формують тенденції глобальної регуляторної конвергенції професії: поширення єдиних професійних принципів і правил, підвищення відповідальності бухгалтерів за професійне судження і скептицизм, розширення звітності показниками сталого розвитку, впровадження інноваційних технологій
3.	Взаємопов'язаність та взаємообумовленість елементів бухгалтерської професії: функції і професійна етика бухгалтера, нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку і аудиту, освітня підготовка бухгалтерів, професійні бухгалтерські об'єднання, наука бухгалтерського обліку
4.	Інституціоналізація консервативних елементів бухгалтерської професії на основі філософських законів діалектики і прогнозне перетворення їх на інститути бухгалтерів, професійних бухгалтерів та професії в цілому, які через прояви бухгалтерського імперіалізму та інжинірингу сприяють становленню неформального інституту довіри з боку суспільства
5.	Масштабність регуляторної моделі бухгалтерської професії, яка включає глобальні ініціативи Міжнародної федерації бухгалтерів, розподіл функцій між державою і професійними об'єднаннями на національному рівні, вимоги менеджменту суб'єктів господарювання та принципи самоконтролю бухгалтерів
6.	Об'єднання зусиль держави, саморегулювальної науково-професійної спільноти та механізмів нагляду для розбудови ефективної вітчизняної регуляторної моделі бухгалтерської професії на принципах функціонального розподілу, прозорості, послідовності, ресурсозабезпеченості та адаптивності
7.	Пріоритетність у вирішенні назрілих проблем регулювання вітчизняної бухгалтерської професії: ієрархія нормативно-правових актів, порівнюваність звітності, відновлення галузевого методологічного-методичного і наглядового впливу на бухгалтерський облік та статистику, відновлення роботи дорадчих органів профільних і галузевих міністерств, координація законодавчих ініціатив, активізація саморегулювання і подолання безправності бухгалтерів, відповідність титулів посадам штатних працівників, узгодження програм академічної та професійної освіти
8.	Репрезентативність аграрного сегменту бухгалтерської професії широким спектром складових агропромислового виробництва (АПВ) – об'єктів професії, які визначають специфіку виробництва і потребують пріоритетних заходів державної аграрної політики. Це організаційно-господарська, інфраструктурна, інтелектуально-інноваційна, біологічна, агротехнічна та фінансова складові АПВ
9.	Невідворотність спрощення складання фінансової звітності суб'єктами аграрного сектору в рамках євроінтеграційної регуляторної конвергенції бухгалтерської професії
10.	Зростання потреби у підвищенні інвестиційної привабливості аграрного сектору шляхом відображення у звітності реальної вартості балансоутворюючих об'єктів обліку (земля, основні засоби, інтелектуальна власність, біологічні активи і сільськогосподарська продукція)
11.	Світові тенденції до стандартизації галузевої методології об'єктів «живої економіки» (перш за все, земельного та біологічного капіталу) на основі теорії фізичної економії, біологічної метафори (про зв'язок законів біології та економіки) та тривірневої моделі транспарентності, де другий рівень займають галузеві стандарти оцінки діяльності та звітності
12.	Підвищення значимості застосування наукових принципів менеджменту і врахування специфічних особливостей агропромислового виробництва при розробці дієвої системи управління персоналом бухгалтерської служби
13.	Недопущення дискримінації та приниження статусу бухгалтерів, які не вбачають необхідності бути членами професійних організацій – дійсних членів Міжнародної федерації бухгалтерів, і необґрунтовано позбавлені можливості носити титул «професійний бухгалтер»
14.	Важливість усунення інституціонального та організаційного недоліків, які стримують розвиток інституту професійних бухгалтерів аграрної галузі. Інституціональний недолік проявляється у нерозвиненості внутрішніх інститутів галузевого професійного об'єднання аудиторів, бухгалтерів і фінансистів (відсутність норм контролю якості членів, страхування відповідальності, дисциплінарних процедур, третейства, етики). Відповідно, організаційний недолік інституту професійних бухгалтерів аграрної галузі характеризується відсутністю дієвого впливу галузевого професійного об'єднання на міжнародному і національному рівні, неефективністю його структурних підрозділів, слабкістю презентаційних заходів, не постійністю діалогу зі студентами, потребою в оновленні галузевих програм професійної освіти

продовження табл. 1

1	2
15.	Поширення постулатів інституціоналізму, неоінституціоналізму та інституціональної теорії бухгалтерського обліку визначає потребу в наукових дослідженнях, що розглядають професійну діяльність бухгалтерів, як таку, що спрямована на подолання асиметрії інформації
16.	Невідворотність розбудови дієвої національної системи сертифікації бухгалтерів, яка спрямована на формування конкурентного ринку бухгалтерських ресурсів і враховує не тільки міжнародні стандарти у сфері освіти та оцінки персоналу, але й вимоги роботодавців окремих галузей економіки і суспільства в цілому
17.	Значний потенціал внутрішнього інституціонального середовища професії бухгалтера (організації, суб'єкти, об'єкти, інститути) у реагуванні на запити зовнішнього інституціонального середовища (держава, інвестори, кредитори)
18.	Функціональний тренд, що полягає у підвищених вимогах до компетентності бухгалтерів (застосування таксономії фінансової звітності та електронного формату XBRL для її підготовки, знання «хмарних» технологій (DaaS, SaaS) для збереження даних, використання Internet ресурсів для подання звітності в електронній формі), вимогах до інтенсивності роботи (понадурочний час), вимогах до психологічних якостей (здатність врегульовувати конфлікти) та до обліку нових об'єктів (соціальна відповідальність, екологічні витрати, інтелектуальний і людський капітал, трансакційні витрати)
19.	Специфічність аграрного сегменту ринку бухгалтерських ресурсів: більшість бухгалтерів аграрного сектору працюють як штатні працівники різних форм господарювання (публічні акціонерні товариства, малі і середні сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, бюджетні установи)
20.	Неприпустимість прямого перенесення міжнародних норм професійної етики бухгалтерів в аграрний сектор з одночасним нехтуванням загальнолюдськими моральними цінностями, українським менталітетом та специфічними особливостями агропромислового виробництва

Джерело: розробка автора

Мету Стратегії розвитку бухгалтерської професії в аграрному секторі економіки можна сформулювати як реалізацію місії галузевого сегменту професії, яка полягає у розвитку інституту довіри суспільства шляхом рівноправної участі у встановленні та контролі за дотриманням професійних стандартів кращої світової практики (в тому числі галузевих) у сфері організації та методології обліку та звітності, контролю якості, наукових досліджень, професійної освіти й етики; локальної конвергенції цих стандартів; сприяння підтриманню професійної компетентності на високому рівні; зміцнення статусу та ролі професійного бухгалтера у підвищенні інвестиційної привабливості національної економіки загалом та аграрної галузі зокрема.

Завдання Стратегії доцільно звести до наступних: регуляторні, інституціональні, науково-освітні, функціонально-етичні.

Регуляторні завдання полягають у ефективному розподілі функціональних ролей у сфері регулювання бухгалтерського обліку, фінансової звітності та статистики між державою в особі центральних органів державної фінансової політики, державної статистики, міністерств галузей економіки та професійними об'єднаннями бухгалтерів, як суб'єктами недержавного впливу.

Інституціональні завдання передбачають усунення інституціонального та організаційного недоліків, які стримують розвиток галузевого професійного об'єднання аудиторів, бухгалтерів і фінансистів та становлення дієвого інституту професійних бухгалтерів аграрної галузі з механізмами координації та нагляду.

Науково-освітні завдання передбачають поглиблення наукових положень інституціональної парадигми та інституціональної теорії бухгалтерського обліку та формування на цій основі національної галузевої системи сертифікації бухгалтерів суб'єктів аграрного ринку та державного сектору.

Функціонально-етичні завдання полягають у збільшенні кількості функцій бухгалтерів аграрної галузі, паритетному закріпленні їхніх прав і норм професійної етики та поведінки у відповідь на розширення сфер відповідальності, підвищення вимог до компетентності та психологічних якостей бухгалтерів, посилення інтенсивності їхньої роботи.

Завдання Стратегії обумовлюють напрями її виконання, які послідовно викладені у кожному з пунктів цього розділу:

- удосконалення нормативно-професійного регулювання бухгалтерського обліку та звітності;
- становлення інституту професійних бухгалтерів аграрної галузі;
- розвиток інституціональної парадигми в наукових дослідженнях з бухгалтерського обліку та формування національної галузевої системи сертифікації бухгалтерів;
- розширення функцій і прав бухгалтерів аграрної галузі та закріплення норм професійної етики та поведінки.

Перший із зазначених напрямів ми і розглянемо більш детально у цій статті.

Реалізація Стратегії розвитку бухгалтерської професії в аграрному секторі економіки за напрямом «Удосконалення нормативно-професійного регулювання бухгалтерського обліку і звітності» передбачає виконання значної кількості заходів та внесення змін у низку чинних нормативно-правових актів (табл. 2).

Таблиця 2

**Заходи Стратегії розвитку бухгалтерської професії в аграрному секторі економіки за
напрямом «Удосконалення нормативно-професійного регулювання бухгалтерського обліку і
звітності»**

№ з/п	Заходи Стратегії
1.	Введення поняття професійного бухгалтера, як бухгалтера-члена одного з професійних об'єднань з кількістю активних членів-фізичних осіб не менше однієї тисячі
2.	Встановлення п'ятирівневої ієрархії нормативно-правових актів у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності, в якій третій і четвертий рівні включають національні галузеві стандарти та методичні рекомендації (вказівки, методики) з бухгалтерського обліку та фінансової звітності Міністерств, інших центральних органів виконавчої влади галузей економіки
3.	Визнання професійних об'єднань бухгалтерів суб'єктами недержавного впливу з функціями обов'язкового контролю якості професійної діяльності, застосування дисциплінарних процедур, ведення реєстрів членів і правами на добровільне страхування відповідальності членів та створення третейських судів для розгляду скарг і звернень суб'єктів господарювання, пов'язаних з професійною діяльністю
4.	Встановлення положення про те, що джерелом податкової звітності та статистичної інформації є дані бухгалтерського обліку
5.	Запровадження спрощеної системи складання звітності суб'єктами господарювання на основі критеріїв євроінтеграційної конвергенції
6.	Встановлення відповідальності Міністерств, інших центральних органів виконавчої влади галузей економіки за розробку методології і методик галузевого бухгалтерського обліку, фінансової звітності та статистики
7.	Встановлення прав на отримання періодичної фінансової та статистичної звітності територіальними органами Міністерств, інших центральних органів виконавчої влади галузей економіки та наділення їх функціями контролю (нагляду) за достовірністю звітних показників, вимог виправлень помилок перед поданням звітності органам державної статистики у строки, передбачені законодавством
8.	Закріплення норми про обов'язкове подання суб'єктами господарювання фінансової та статистичної звітності територіальним органам Міністерств, інших центральних органів виконавчої влади галузей економіки у строки, передбачені для подання фінансової та статистичної звітності органам державної статистики
9.	Розробка національних галузевих стандартів бухгалтерського обліку і фінансової звітності в аграрному секторі (НГСЗ), методичних рекомендацій (вказівок, методик (в тому числі щодо застосування первинних документів обліку, галузевої облікової політики) на основі порівняльного аналізу міжнародної та вітчизняної практики
10.	Визначення паритетного кількісно-якісного складу Методологічної ради з бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України, передання Раді всіх функцій Ради з міжнародних стандартів фінансової звітності, покладення завдання щодо погодження проектів національних галузевих стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності (НГСЗ) і методичних рекомендацій (вказівок, методик) по їх застосуванню
11.	Визначення паритетного кількісно-якісного складу Методичної ради з питань бухгалтерського обліку при Міністерстві аграрної політики та продовольства України, закріплення за Радою завдань щодо розробки проектів національних галузевих стандартів бухгалтерського обліку і фінансової звітності, методичних рекомендацій (вказівок, методик) по їх застосуванню та участі у розробці галузевої статистичної методології
12.	Закріплення за Державною службою статистики України завдання з погодження галузевої статистичної методології, звітної-статистичної документації статистичних спостережень, а також типових форм первинної облікової документації, необхідної для їх проведення, з Міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади галузей економіки
13.	Врахування наукових принципів управління бухгалтерським персоналом в аграрному секторі при розробці організаційно-технічної складової облікової політики підприємств

Джерело: розробка автора

Слід визнати, що реформування системи регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності, яке відбулось у 2000-х роках, окреслило недоліки існуючої регуляторної моделі бухгалтерської професії: державне регулювання з відсутністю саморегулювальної та слабкістю наглядової (контрольної) компонент. Проте, інституціональне середовище постійно змінюється. Удосконалюються глобальні формальні професійні інститути, розвиваються вітчизняні професійні об'єднання бухгалтерів, що, безперечно, визначає наступні етапи процесу реформування, основоположне місце в якому займає понятійний апарат.

Міжнародна федерація бухгалтерів (МФБ), претендуючи на статус глобального регулятора бухгалтерської професії і визначаючи статус її суб'єкта, керується поняттям «професійний бухгалтер», під яким глосарії термінів Міжнародних стандартів аудиту та інших стандартів з надання впевненості та відповідних послуг, Міжнародних стандартів освіти та Кодексу етики професійних бухгалтерів розуміють особу, яка є членом організації МФБ. Деякі вітчизняні автори (І. Белоусова [4, с. 3-6], С.Я. Зубілевич [5, с. 14-15]) цілковито підтримують цю думку, інша частина вчених (В.М. Жук [1, с. 562], С.М. Дячук [6, с. 103-109]) таку точку зору повністю не поділяє. На наше переконання, в Україні трактування статусу професійного бухгалтера, як члена організації МФБ, створює монопольний регуляторний дисбаланс на користь саморегулювальної компоненти в особі Федерації професійних бухгалтерів і аудиторів України, яка єдина є дійсним членом МФБ. Така ситуація пояснюється тим, що державне регулювання з боку ключового суб'єкта методолого-методичного впливу – Міністерства фінансів України – зазнало суттєвого послаблення: Мінфін підтримав застосування міжнародних стандартів фінансової звітності окремими категоріями суб'єктів господарювання (зокрема, відкритими акціонерними товариствами), для чого з Фондом Комітету з Міжнародних стандартів бухгалтерського

обліку було укладено Угоду про відмову від авторських прав. Крім того, з грудня 2012 року стаття 7 Закону України від 16 липня 1999 року № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», яка регламентувала функції Методологічної ради з бухгалтерського обліку Мінфіну, втратила чинність, що вказує на те, що для Мінфіну відпрацювання методолого-методичної підсистеми національного бухгалтерського обліку та фінансової звітності не є пріоритетним завданням.

Таким чином, можна стверджувати про недопустиме у світлі глобалізації послаблення державного регулювання та нагляду у сфері вітчизняного бухгалтерського обліку та фінансової звітності, яке ускладнюється загрозою монополії саморегулювальної компоненти дійсним членом МФБ. Остання, до речі, не перебуває під державним наглядом, оскільки такий міждержавний регуляторний орган відсутній. В цих умовах посилення потребує не тільки методолого-методичний і наглядовий вплив держави, але й професійних об'єднань бухгалтерів, які або є дійсними членами чи асоційованими учасниками МФБ, або вибудовують вимоги членства з використанням положень МФБ щодо періодичного моніторингу компетентності своїх членів, контролю якості професійних послуг, дисциплінарних процедур. Такий підхід зніме протиріччя щодо того, що статус суб'єктів бухгалтерської професії, які мають однаковий кваліфікаційний рівень (CIPA, ACCA), професійну репутацію, працюють у одній сфері професійної діяльності та набули членства у професійній організації, залежить від того, чи є ця організація дійсним членом МФБ у конкретний момент часу.

Виходячи з сучасного стану вітчизняного інституціонального середовища, професійними організаціями слід визнати ті об'єднання бухгалтерів, які у своєму складі мають не менше 1 тис. активних членів-фізичних осіб. Відповідно, в статті 1 Закону про бухгалтерський облік статус професійного бухгалтера в Україні повинен бути закріплений за тими членами професійної організації, які підтвердили визнаний цією організацією відповідний кваліфікаційний рівень (ліцензію), професійний досвід (репутацію) і здійснюють професійну діяльність у сфері бухгалтерського обліку, звітності, аудиту, консалтингу, наукових досліджень, освіти або етики.

Законодавчого вирішення потребує також проблема відсутності чіткої ієрархії нормативно-правових актів у сфері регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Погоджуючись з думкою провідних науковців про п'ятирівневий характер системи нормативного регулювання [7], вважаємо обґрунтованим наступний розподіл регуляторних рівнів: 1 – Кодекси, Закони, Укази Президента України, постанови Кабміну; 2 – МСФЗ та тлумачення РМСБО, директиви і регламенти ЄС; нормативно-правові акти, схвалені суб'єктами методолого-методичного впливу (Мінфіном і Нацбанком України) (П(С)БО, П(С)БО ДС, плани рахунків бухгалтерського обліку, інструкції); 3 – національні галузеві стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності, затверджені Міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади галузей економіки (промисловість, енергетика, будівництво, транспорт, сільське господарство); 4 – методичні рекомендації (вказівки, методики) Мінфіну, Нацбанку України, галузевих Міністерств; 5 – положення суб'єктів господарювання. Як видно, запропонована ієрархія вказує практикуючим бухгалтерам на те, які норми є обов'язковими до застосування (1-3, 5 рівні), а які – рекомендованими положеннями (4 рівень). Крім того, така ієрархія враховує трирівневу модель транспарентності (глобальний, галузевий і корпоративний рівень стандартизації), адже визнає Міністерства галузей економіки (промисловість, енергетика, будівництво, сільське господарство) суб'єктами методолого-методичного впливу, яким делеговано право затверджувати галузеві положення (стандарти) бухгалтерського обліку та фінансової звітності, не обмежуючись виданням рекомендацій (вказівок, методик), що пояснюють специфіку застосування П(С)БО. Ієрархія потребує законодавчого закріплення у ст. 6 Закону про бухгалтерський облік.

Запропонована ієрархія нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку та фінансової звітності не тільки окреслює сфери відповідальності органів законодавчої та виконавчої влади, суб'єктів методолого-методичного впливу, корпоративного сектору, але і залишає місце для посилення своїх функціональних ролей професійними об'єднаннями бухгалтерів. Світовий досвід показує те, що «природними» функціями саморегулювального професійного руху є моніторинг професійної компетентності, контроль якості послуг членів бухгалтерських організацій і ведення членських реєстрів, розгляд скарг і застосування дисциплінарних процедур, страхування професійної відповідальності. Ці сфери відповідальності також підлягають затвердженню у ст. 6 Закону про бухгалтерський облік.

Законодавча регламентація функціональних ролей (сфер відповідальності) професійних організацій бухгалтерів і глобалізаційні виклики потребують паритетного посилення методолого-методичного впливу держави у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності на загальнонаціональному рівні. Таке посилення передбачає активізацію роботи Методологічної ради з бухгалтерського обліку Мінфіну та повернення виключеної статті 7 Закону про бухгалтерський облік. Для централізації повноважень в межах одного методолого-методичного центру Рада з МСФЗ Мінфіну підлягає ліквідації з передачею функцій Методологічній раді з бухобліку, яка вирішуватиме питання імплементації МСФЗ, підготовки проектів П(С)БО та методичних рекомендацій по їх застосуванню, погодження проектів національних галузевих стандартів бухгалтерського обліку й фінансової звітності та методичних рекомендацій по їх застосуванню. Ці функції Методологічної ради з бухобліку Мінфіну потребують затвердження в статті 7 Закону про бухгалтерський облік. Крім цього, для відстоювання

інтересів всіх зацікавлених сторін ця стаття має регламентувати кількісно-якісний склад Методологічної ради. Нами обґрунтовується склад ради у кількості 21 особи з паритетним представництвом фахівців державних органів влади, висококваліфікованих науковців і викладачів та членів громадських організацій бухгалтерів України.

Посилення методолого-методичного впливу держави у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності на загальнонаціональному рівні доповнюється потребою підвищення нагляду (контролю) за дотриманням методології на галузевому рівні. Вирішення цієї проблеми потребує реалізації права керуючих галузями Міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади на безпосереднє отримання фінансової звітності їхніми територіальними органами та відповідне закріплення за ними повноважень на здійснення нагляду за дотриманням методології у ст. 14-15 Закону про бухгалтерський облік. Відповідних доповнень потребує Порядок подання фінансової звітності від 28 лютого 2000 року № 419 (табл. 3).

Таблиця 3

**Запропоновані зміни в Закон про бухгалтерський облік
та Порядок подання фінансової звітності**

№ з/п	Запропонована редакція
1	2
1.	Закон про бухгалтерський облік
1.1	Стаття 1. Визначення термінів професійний бухгалтер – член професійної громадської організації бухгалтерів (з кількістю активних членів-фізичних осіб не менше 1 тис. осіб), який має визнаний цією організацією відповідний кваліфікаційний рівень (ліцензію), професійний досвід (репутацію) і здійснює професійну діяльність у сфері бухгалтерського обліку, звітності, аудиту, консалтингу, наукових досліджень, освіти або етики
1.2	Стаття 6. Державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні <i>Доповнення до п. 1:</i> Нормативне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності здійснюється на основі документів п'ятих рівнів: 1 рівень – Кодекси і Закони України, затверджені Верховною Радою України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, які встановлюють стратегічні і програмні напрямки розвитку і є обов'язковими до застосування; 2 рівень – міжнародні стандарти фінансової звітності та тлумачення РМСБО, директиви і регламенти ЄС; нормативно-правові акти, схвалені центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, та Національного банку України, які є обов'язковими до застосування (національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, плани рахунків бухгалтерського обліку та інструкції по їх застосуванню); 3 рівень – нормативно-правові акти Міністерств, інших центральних органів виконавчої влади галузей економіки, якими затверджені національні галузеві стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності, що визначають особливості застосування національних стандартів в галузях економіки і є обов'язковими; 4 рівень – методичні рекомендації (вказівки, методики) центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, методичні рекомендації (вказівки, методики) Національного банку України та методичні рекомендації (вказівки, методики) Міністерств, інших центральних органів виконавчої влади галузей економіки, які приймаються суб'єктами господарювання на добровільній основі; 5 рівень – положення суб'єктів господарювання, які є обов'язковими до застосування в його межах <i>Включення п. 7:</i> Регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні можуть здійснювати також професійні громадської організації бухгалтерів у кількості не менше 1 тис. активних членів-фізичних осіб, які з метою розвитку бухгалтерської професії виконують наступні функції: 1) беруть участь у імплементації МСФЗ, актів ЄС, розробці проектів національних і галузевих стандартів, методичних рекомендацій (вказівок, методик) з бухгалтерського обліку і фінансової звітності, спрямованих на послідовне забезпечення якості бухгалтерських послуг; 2) здійснюють розробку, затвердження і впровадження національних та імплементацію міжнародних стандартів професійної освіти та етики; 3) встановлюють вимоги до професійної компетентності для вступу і членства, вводять обов'язкову систему контролю якості відповідно до Положення про обов'язки членів Міжнародної федерації бухгалтерів 1 «Контроль якості», створюють обов'язкові структурні підрозділи, які здійснюють дисциплінарні процедури у відповідності до Положення про обов'язки членів Міжнародної федерації бухгалтерів 6 «Розслідування порушень і заходи дисциплінарного стягнення», ведуть реєстр членів; 4) проводять добровільне страхування професійної відповідальності членів із залученням суб'єктів страхової діяльності або створенням членських фондів (резервів) та створюють третейські суди для розгляду скарг у сфері професійної діяльності у відповідності до Законів України «Про страхування» та «Про третейські суди»; 5) координують діяльність із міжнародними бухгалтерськими організаціями і державними або незалежними органами, уповноваженими державою здійснювати регулювання бухгалтерської професії. Для координації діяльності професійні громадської організації бухгалтерів можуть створювати співтовариства без реєстрації юридичної особи

продовження табл. 3

1	2
1.3	Стаття 7. Методологічна рада з бухгалтерського обліку 1. Методологічна рада з бухгалтерського обліку діє якдорадчий орган при Міністерстві фінансів України з метою: перевірки перекладу (рецензування) списку ключових термінів МСФЗ, обговорення питань перекладу та змісту МСФЗ, звірки перекладеного тексту МСФЗ з англійським оригіналом, розгляду та схвалення рекомендацій щодо оприлюднення та імплементації МСФЗ, опрацювання і схвалення заходів щодо удосконалення порядку застосування МСФЗ в Україні; організації розробки та розгляду проектів національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, інших нормативно-правових актів щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності; погодження проектів національних галузевих стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності і методичних рекомендацій (вказівок, методик) по їх застосуванню перед їх затвердженням Міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади; удосконалення організаційних форм і методів бухгалтерського обліку в Україні; методологічного забезпечення впровадження сучасної технології збору та обробки обліково-економічної інформації; розробки рекомендацій щодо вдосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації бухгалтерів. 2. Методологічна рада з бухгалтерського обліку формується у складі двадцять однієї особи, в тому числі, – 7 представників державних органів, 7 висококваліфікованих науковців і викладачів та 7 представників громадських організацій бухгалтерів України. 3. До складу Методологічної ради з бухгалтерського обліку від державних органів входить по одному представнику Міністерства фінансів України, Державної фіскальної служби України, Державної служби статистики України, Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Державної казначейської служби України та Державної фінансової інспекції України на рівні заступників керівників державних органів. 4. Методологічна рада з бухгалтерського обліку діє на підставі Положення про Методологічну раду з бухгалтерського обліку, яке визначає персональний склад і повноваження Ради, та затверджується центральним органом виконавчої, що забезпечує формування державної фінансової політики
1.4	Стаття 14. Подання та оприлюднення фінансової звітності 1. Підприємства зобов'язані подавати квартальну та річну фінансову звітність органам, до сфери управління яких вони належать, територіальним органам Міністерств, інших центральних органів виконавчої влади галузей економіки, трудовим колективам на їх вимогу, власникам (засновникам) відповідно до установчих документів, якщо інше не передбачено цим Законом. Органам виконавчої влади та іншим користувачам фінансова звітність подається відповідно до законодавства
1.5	Стаття 15. Контроль за додержанням законодавства про бухгалтерський облік та фінансову звітність Контроль за додержанням законодавства про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні здійснюється територіальними органами Міністерств, інших центральних органів виконавчої влади галузей економіки та відповідними органами в межах їх повноважень, передбачених законами
2.	Порядок подання фінансової звітності
2.1	2. Фінансова звітність подається органам, до сфери управління яких належать підприємства, територіальним органами Міністерств, інших центральних органів виконавчої влади галузей економіки, трудовим колективам на їх вимогу, власникам (засновникам) відповідно до установчих документів, а також згідно із законодавством – іншим органам та користувачам, зокрема, органам державної статистики. ... Фінансова звітність може подаватися органам державної статистики разом з довідкою про наявність згоди надання органам державної влади даних з фінансової звітності підприємства, форму якої наведено у додатку. У разі відсутності такої згоди зазначена довідка органам державної статистики не подається
2.2	Додаток до Порядку ДОВІДКА про згоду надання даних з фінансової звітності підприємства органам державної влади

Джерело: розробка автора (зміни виділені напівжирним та закресленим шрифтом).

Поширення нагляду (контролю) за дотриманням методології на галузевий рівень не можливе без посилення методолого-методичного впливу держави на цьому рівні. Обґрунтування цього положення зводиться до тези про те, що для ефективного управління секторами економіки галузеві Міністерства (інші центральні органи виконавчої влади) повинні самі нести відповідальність за розробку методології та методик галузевого бухгалтерського обліку та фінансової звітності, отримувати оперативну та зіставну звітну інформацію по системі територіальних органів галузевого управління та здійснювати моніторинг (контроль) її достовірності.

Для аграрного сектору посилення методолого-методичного і наглядного впливу означає активізацію роботи Методичної ради з питань бухгалтерського обліку при Міністерстві аграрної політики та продовольства України і територіальних органів Міністерства (департаментів і управлінь агропромислового розвитку обласних і районних держадміністрацій). Тільки в такій системі, де Методична рада з питань бухобліку Мінагрополітики несе відповідальність за розробку методології та підготовку методик сільськогосподарського обліку і фінансової звітності, а територіальні органи галузевого управління здійснюють нагляд (контроль) за дотриманням методології, можна твердити про дієвість аграрної політики та захист галузевих і національних інтересів від негативних проявів глобалізації.

Реалізація викладеної вище позиції потребує покладення на Методичну раду з питань бухобліку Мінагрополітики функцій з підготовки проектів національних галузевих стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності (НГСЗ), методичних рекомендацій, вказівок, методик (в тому числі щодо застосування первинних документів обліку, облікової політики галузей агропромислового комплексу

(сільськогосподарське виробництво, переробна промисловість, матеріально-технічне обслуговування). Наприклад, нами пропонується введення в дію чотирьох національних галузевих стандартів звітності в аграрному секторі (НГСЗ): «Землі, плата та права користування ними в сільському господарстві», «Інтелектуальна власність в сільському господарстві», «Сільськогосподарська діяльність», «Державна підтримка сільськогосподарського виробництва». Самі ж стандарти є базою для розробки методичних рекомендацій, в тому числі щодо застосування первинних документів обліку та облікової політики в галузях АПК.

Підготовка проектів НГСЗ, методик, первинних документів, облікової політики не буде відповідати запитам практики без активної участі членів професійної громадської організації аудиторів, бухгалтерів і фінансистів АПК України (ФАБФ АПКУ), які ведуть поточну облікову діяльність і делеговані до складу Методичної ради з питань бухобліку Мінагрополітики. Сама Методична рада повинна мати чіткий кількісно-якісний склад. Нами обґрунтовується склад ради у кількості 21 особи з паритетним членством представників державних органів, висококваліфікованих науковців і викладачів професійно-технічних і освітніх закладів аграрного профілю та представників професійної громадської організації аудиторів, бухгалтерів і фінансистів АПК України.

Проекти нормативних документів підлягають погодженню Методологічною радою з бухобліку Мінфіну та затвердженню наказами Мінагрополітики. Роботу з підготовки науково-практичних коментарів до затверджених нормативних документів, випуску навчальних видань і проведення інформаційно-роз'яснювальних заходів (семінарів, тренінгів) доцільно проводити на базі територіальних відділень і осередків ФАБФ АПКУ (рис. 1).

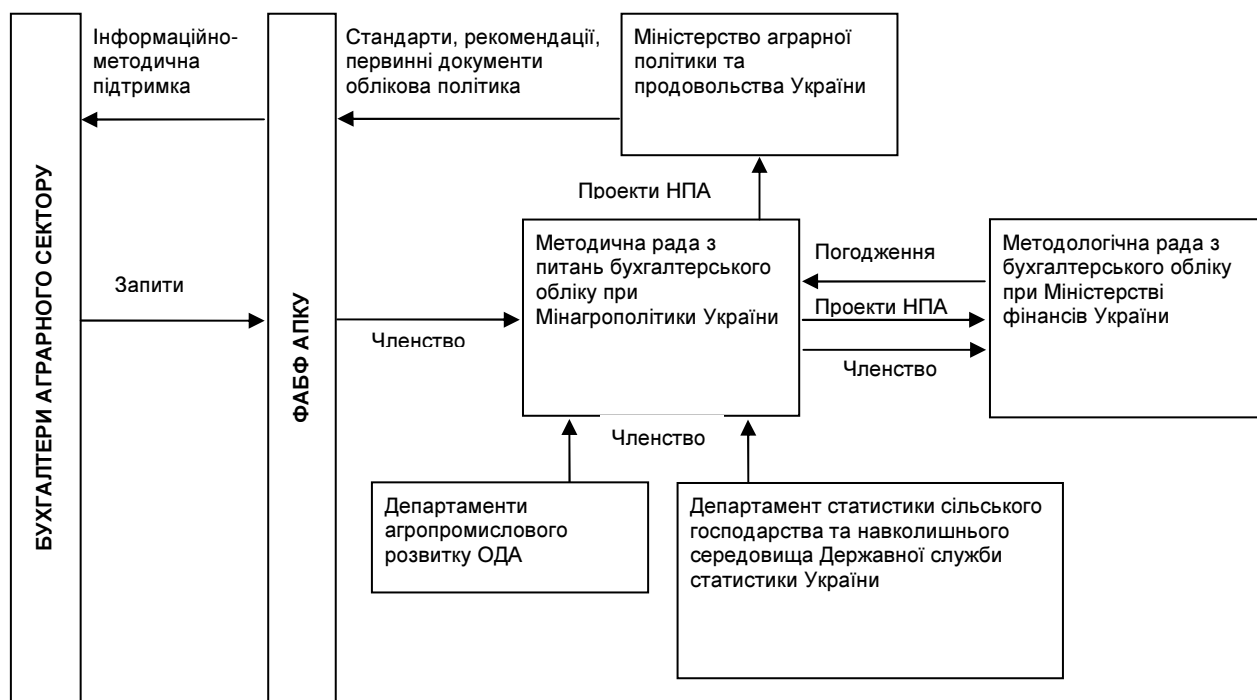

Рис. 1. Запропонована схема державного регулювання галузевої методології і розробки методик з бухгалтерського обліку і фінансової звітності.

Джерело: розробка автора

Запропонована схема не носитиме комплексного характеру без забезпечення методологічного та наглядового впливу галузевих Міністерств (інших центральних органів виконавчої влади) на проведення державних статистичних спостережень. Статистична звітність на рівні з фінансовою є необхідною передумовою ефективного управління галузями економіки. Саме тому галузеві Міністерства (інші центральні органи виконавчої влади), будучи найбільш обізнаними в інформаційних потребах управління своєю сферою, повинні долучатися до розробки статистичної методології та форм звітно-статистичної документації та мати право на безпосереднє отримання статистичної інформації по системі територіальних органів галузевого управління. Останні повинні отримати повноваження здійснювати моніторинг (контроль) за дотриманням статистичної методології в ході перевірки достовірності статистичної інформації.

Реалізація викладеного положення в аграрному секторі передбачає право Методичної ради з питань бухобліку Мінагрополітики на долучення до розробки галузевої статистичної методології, форм

звітно-статистичної документації, а також типових форм первинної облікової документації, необхідної для проведення статистичних спостережень у галузі сільського господарства. Нормативні документи підлягають затвердженню наказами Державної служби статистики України, а проведення інформаційно-методичної роботи серед бухгалтерів – це завдання ФАБФ АПКУ (рис. 2).

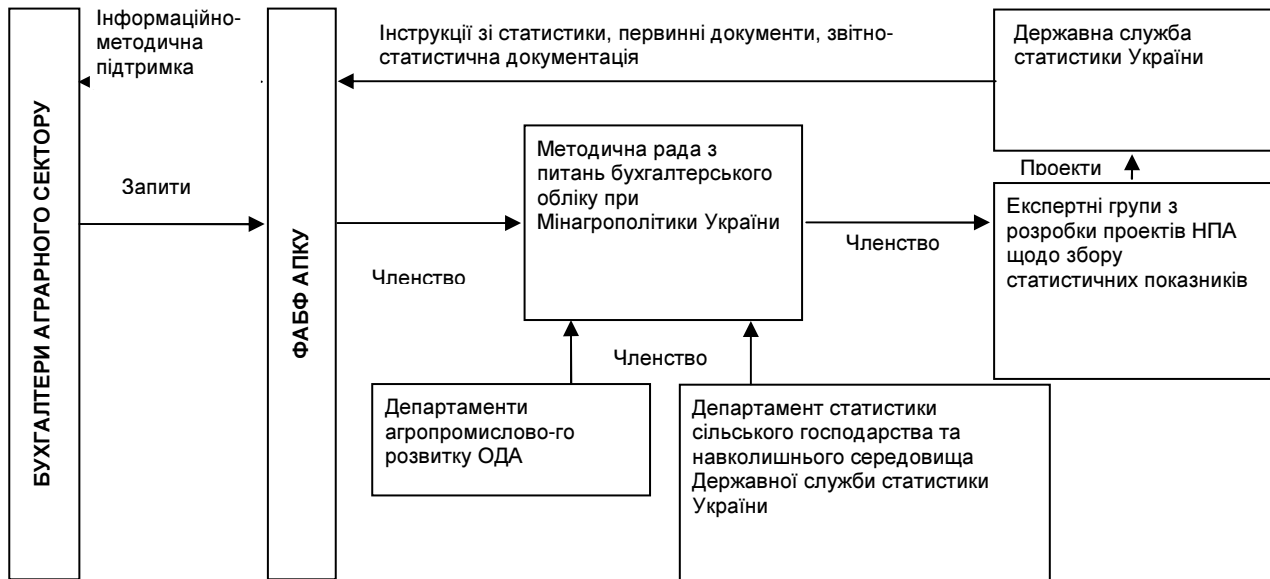

Рис. 2. Запропонована схема державного регулювання галузевої статистичної методології
Джерело: розробка автора

Вирішення проблем державного регулювання галузевих методологій бухгалтерського обліку, фінансової звітності та статистики не можливе без налагодження дієвого механізму нагляду за їх дотриманням та моніторингу правильності застосування методичних рекомендацій (вказівок, методик, інструкцій) щодо ведення бухгалтерського обліку, підготовки та подання фінансової та статистичної звітності. Сьогодні територіальні органи державної статистики, не будучи зацікавленими в достовірності звітної інформації, практично не використовують своє право на перевірку достовірності показників фінансової та статистичної інформації, поданої суб'єктами господарювання. Натомість, як зазначалось вище, у оперативності та достовірності показників звітності зацікавлені Міністерства (інші центральні органи виконавчої влади), які здійснюють управління галузями. Саме тому територіальні органи галузевих Міністерств (в аграрному секторі – це департаменти й управління агропромислового розвитку обласних і районних держадміністрацій) повинні одержати право на безпосереднє отримання як фінансової, так і статистичної звітності для винесення зауважень перед її поданням органам державної статистики. Звітна інформація, яка зазнала корегувань після отриманих зауважень, буде подаватись органам управління та державної статистики одночасно, у строки, передбачені для подання звітності органам статистики. Відповідно, повноваження органів управління потребують доповнення завданнями здійснення контролю (нагляду) за достовірністю звітних показників під час приймання періодичної звітності й отримання корегованої (за необхідності) звітності одночасно з органами статистики (рис. 3).

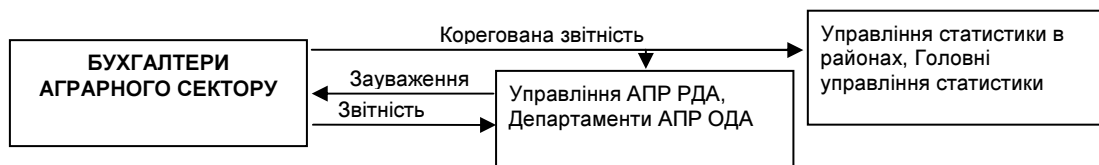

Рис. 3. Запропонована схема державного нагляду за дотриманням галузевої методології бухгалтерського обліку, фінансової звітності та статистики.

Джерело: розробка автора

Реалізація наведених вище пропозицій в частині закріплення відповідальності галузевих Міністерств (інших центральних органів виконавчої влади) за розробку галузевої статистичної методології потребує внесення відповідних змін у статтю 12 Закону України від 17 вересня 1992 року № 2614-XII «Про державну статистику». Відповідно, закріплення за територіальними органами галузевого управління функцій приймання статистичної звітності та здійснення контролю (нагляду) за дотриманням статистичної методології шляхом перевірки звітних показників передбачає перегляд статті 13. Крім того, респонденти повинні отримати обов'язки з подання статистичної звітності органам галузевого управління (ст. 18, 22).

Наведені пропозиції дещо ускладнюють адміністрування подання періодичної фінансової та статистичної звітності, адже інформація буде подаватись і органам управління, і органам статистики. Цілком логічно шукати шляхи спрощення підготовки такої звітної інформації, щоб компенсувати додаткове навантаження на бухгалтерів. Одним із таких шляхів спрощення підготовки звітності є її уніфікація на базі даних бухгалтерського обліку. У Законі про бухгалтерський облік є норма про те, що дані фінансової, податкової, статистичної та інших видів звітності, що використовують грошовий вимірник, ґрунтуються на даних бухгалтерського обліку (п. 2 ст. 3). Ця норма не виконується, оскільки немає її відповідного прямого підтвердження в Законі про державну статистику (ст. 7) та Податковому кодексі України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI (ст. 44).

Викладені вище положення щодо удосконалення порядку розробки галузевої статистичної методології та уніфікації різних форм звітності зведені у пропозиції по внесенню змін до чинного законодавства (табл. 4).

Таблиця 4

Запропоновані зміни в Закон про державну статистику та Податковий кодекс

№ з/п	Запропонована редакція
1.	Закон про державну статистику
1.1	Стаття 7. Джерела статистичної інформації <i>Доповнення до абз. 7:</i> Джерелом статистичної інформації в економічній сфері життя суспільства є дані бухгалтерського обліку
1.2	Стаття 12. Основні завдання органів державної статистики Основними завданнями органів державної статистики є: розроблення, вдосконалення і впровадження статистичної методології із залученням Міністерств, інших центральних органів виконавчої влади галузей економіки
1.3	Стаття 13. Основні права органів державної статистики Органи державної статистики мають право: вивчати стан первинного обліку і статистичної звітності, перевіряти достовірність первинних та статистичних даних, поданих респондентами. Застосовувати при цьому у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері статистики, метод безпосереднього відвідування виробничих, службових та інших приміщень, ділянок тощо юридичних осіб, їх відокремлених підрозділів, а також фізичних осіб – підприємців. Реалізація цієї норми є функціональним обов'язком територіальних органів Міністерств, інших центральних органів виконавчої влади галузей економіки; вимагати від респондентів внесення виправлень до статистичної звітності, інших статистичних формулярів у разі виявлення приписок та інших перекирвань первинних та статистичних даних. У разі невиконання цієї вимоги у визначені строки органи державної статистики можуть самостійно вносити зазначені виправлення з наступним повідомленням про це респондентів. Реалізація цієї норми є функціональним обов'язком територіальних органів Міністерств, інших центральних органів виконавчої влади галузей економіки
1.4	Стаття 18. Основні права і обов'язки респондентів Респонденти зобов'язані безкоштовно (за винятком проведення окремих вибіркового обстежень фізичних осіб або сукупностей таких осіб, за участь у яких респонденти отримують грошову компенсацію за витрату часу) в повному обсязі за формою, передбаченою звітно-статистичною документацією, у визначені строки подавати територіальним органам Міністерств, інших центральних органів виконавчої влади галузей економіки, державної статистики достовірну інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, і дані бухгалтерського обліку
1.5	Стаття 22. Статистична інформація, на яку не розповсюджується заборона стосовно її поширення органами державної статистики Статистична інформація, яка дозволяє прямо чи опосередковано встановити конкретного респондента або визначити первинні дані щодо нього, отримана територіальними органами Міністерств, інших центральних органів виконавчої влади галузей економіки та державної статистики , може бути поширена за згодою цього респондента і відповідно до погоджених з ним умов, або якщо вона отримана із загальнодоступних джерел
2.	Податковий кодекс
2.1	44.2. Для обрахунку об'єктів оподаткування платник податків, зборів (обов'язкових платежів) використовує дані бухгалтерського обліку щодо доходів та витрат з врахуванням положень цього Кодексу

Джерело: розробка автора (зміни виділені напівжирним та закресленим шрифтом).

Зміни в Законі про бухгалтерський облік та про державну статистику потребують відповідного нормативного закріплення в підзаконних нормативних актах, які регулюють роботу суб'єктів методолого-методичного та наглядового впливу у сфері бухгалтерського обліку, фінансової звітності та статистики (Методологічна рада Мінфіну, Методична рада Мінагрополітики, Держстат, Департаменти і управління АПР).

Слідуючи законотворчим ініціативам, у Положенні про Методологічну раду з бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України від 29 жовтня 1997 року № 230 слід визначити кількісно-якісний склад членів ради, а її завдання необхідно розширити функціями імплементації МСФЗ та погодження проектів національних галузевих стандартів бухгалтерського обліку, фінансової звітності та методичних рекомендацій (вказівок, методик) по їх застосуванню. Так само, у Положенні про Методичну раду з питань бухгалтерського обліку при Міністерстві аграрної політики та продовольства України від 12 лютого 2008 року № 48 потребує конкретизація кількісно-якісного складу членів та розширення завдань ради: підготовка проектів галузевих положень бухгалтерського обліку та фінансової звітності, методичних рекомендацій (вказівок, методик) по їх застосуванню та участь у

розробці галузевої статистичної методології. Відповідно, у Положенні про Державну службу статистики України від 6 квітня 2011 року № 396/2011 потребує регламентація норма про обов'язковість залучення Держстатом суб'єктів методолого-методичного та наглядового впливу до розробки статистичної методології, звітно-статистичної документації статистичних спостережень та типових форм первинної облікової документації. А для забезпечення нагляду (контролю) за дотриманням облікової та статистичної методології необхідно внести відповідні зміни до Методичних рекомендацій з розроблення положення про структурний підрозділ агропромислового розвитку місцевої державної адміністрації від 21 листопада 2012 року № 722. Саме ці рекомендації лежать в основі розробки положень про Департаменти і управління АПР ОДА та РДА (табл. 5).

Таблиця 5

Запропоновані зміни в Положення про Методологічну раду з бухгалтерського обліку Мінфіну, Методичну раду з питань бухгалтерського обліку Мінагрополітики, Держстат, Департамент АПР ОДА і управління АПР РДА

№ з/п	Запропонована редакція
1	2
1.	Суб'єкти методолого-методичного впливу
1.1	Положення про Методологічну раду з бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України
1.1.1	2. ... Склад методологічної ради затверджується на три роки Міністерством фінансів України у кількості двадцять одна особа, в тому числі, – 7 представників державних органів, 7 висококваліфікованих науковців і викладачів та 7 представників професійних громадських організацій бухгалтерів України
1.1.2	4. Головні завдання Методологічної ради наступні: 4.2. Перевірка перекладу (рецензування) списку ключових термінів МСФЗ, обговорення питань перекладу та змісту МСФЗ, звірка перекладеного тексту МСФЗ з англійським оригіналом, розгляд та схвалення рекомендацій щодо оприлюднення та імплементації МСФЗ, опрацювання і схвалення заходів щодо удосконалення порядку застосування МСФЗ в Україні. Розробка проектів положень (стандартів), інструкцій та іншого нормативного забезпечення бухгалтерського обліку, бухгалтерської (фінансової) звітності; погодження проектів національних галузевих стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, методичних рекомендацій (вказівок, методик) по їх застосуванню перед їх затвердженням Міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади галузей економіки
1.2	Положення про Методичну раду з питань бухгалтерського обліку при Міністерстві аграрної політики та продовольства України
1.2.1	2. Методична рада утворюється з висококваліфікованих спеціалістів Міністерства аграрної політики України, Міністерства аграрної політики Автономної Республіки Крим, головних управлінь агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій, державних органів управління, підприємств, установ та організацій системи Міністерства аграрної політики України, науковців, представників інших міністерств і відомств та інших громадських організацій. Склад Методичної ради затверджується Міністерством аграрної політики України у кількості двадцять одна особа, в тому числі, – 7 представників державних органів, 7 висококваліфікованих науковців і викладачів професійно-технічних і освітніх закладів аграрного профілю та 7 представників професійної громадської організації аудиторів, бухгалтерів і фінансистів АПК України. До складу Методичної ради з питань бухгалтерського обліку від державних органів входить по одному представнику Міністерства аграрної політики України, Міністерства аграрної політики Автономної Республіки Крим, Департаментів агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій, Департаменту податкової, митної політики та методології бухгалтерського обліку Міністерства фінансів України, Департаменту фінансово-економічної роботи та бухгалтерського обліку Державної фіскальної служби України, Департаменту статистики сільськогосподарства та навколишнього середовища Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України
1.2.2	7. Основними завданнями Методичної ради є: - підготовка відповідно до галузевих особливостей проектів нормативних актів, галузевих положень бухгалтерського обліку і фінансової звітності, методичних рекомендацій (вказівок, методик), погодження їх на Методологічній раді з бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України, супровід до затвердження Міністром аграрної політики та продовольства України та надання допомоги в їх застосуванні на практиці Включення абз. 4: - участь у розробці галузевої статистичної методології, форм звітно-статистичної документації, а також типових форм первинної облікової документації для проведення державних статистичних спостережень у галузі сільськогосподарства
1.2.3	10. За підсумками роботи секцій Методична рада приймає конкретні та цілеспрямовані національні галузеві стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності, методичні рекомендації (вказівки, методики), що затверджуються наказами Міністерства аграрної політики України та надсилаються для застосування в роботі підприємств агропромислового комплексу
1.3	Положення про Державну службу статистики України
1.3.1	4. Держстат України відповідно до покладених на неї завдань: 3 ¹⁾ за погодженням Міністерств, інших центральних органів виконавчої влади галузей економіки затверджує статистичну методологію та звітно-статистичну документацію статистичних спостережень (за винятком державних класифікаторів техніко-економічної та соціальної інформації), а також типові форми первинної облікової документації, необхідної для їх проведення; 12) за погодженням Міністерств, інших центральних органів виконавчої влади галузей економіки складає загальний табель (перелік) і альбом форм державних статистичних спостережень, а також типових форм первинної облікової документації, необхідних для проведення державних статистичних спостережень, перелік звітної документації, що пов'язана зі збиранням і використанням адміністративних даних

продовження табл. 5

1	2
2.	Суб'єкти наглядового впливу
2.1	Методичні рекомендації з розроблення положення про структурний підрозділ агропромислового розвитку місцевої державної адміністрації
2.1.1	2.2. Структурний підрозділ відповідно до покладених на нього завдань: Включення абз. 8: отримує фінансову та статистичну звітність перед її поданням органам державної статистики, здійснює контроль (нагляд) за достовірністю звітних показників, встановлює вимоги виправлення помилок і приписок, отримує кореговану (за необхідності) звітність у строки, передбачені чинним законодавством для її подання органам державної статистики

Джерело: розробка автора (зміни виділені напівжирним та закресленим шрифтом).

Одним із важливих заходів у напрямі «Удосконалення нормативно-професійного регулювання бухгалтерського обліку та звітності» є спрощення складання фінансової звітності вітчизняними підприємствами на основі критеріїв євроінтеграційної конвергенції, визначених Директивою 2013/34/ЄС Європейського парламенту і Ради від 26.06.2013 р. «Щодо річної бухгалтерської звітності, консолідованої фінансової звітності та відповідних звітів деяких типів підприємств». Дослідженню цього питання присвячені окремі публікації вітчизняних вчених [8; 9]. Імплементация таких критеріїв в аграрному секторі дозволить значно більшій кількості вітчизняних підприємств перейти з категорії середнього та великого за розмірами підприємництва в категорію суб'єктів мікро- і малого підприємництва. У зв'язку з цим, нами пропонується застосування Фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва та спрощених приміток тими підприємствами (в тому числі й агроформуваннями), які відповідають порівняно високим європейським критеріям класифікації компаній за розміром (валюта балансу, чистий оборот, середня чисельність працюючих протягом фінансового року).

Заключним заходом у напрямі «Удосконалення нормативно-професійного регулювання бухгалтерського обліку та звітності» є рух від глобального і галузевого рівнів до корпоративного шляхом підвищення ефективності роботи бухгалтерської служби. Вище вже було обґрунтовано положення про те, що галузева облікова політика повинна розроблятися і затверджуватися наказами Мінагрополітики у формі методичних рекомендацій для різних галузей АПК. Відповідно, доцільно при підготовці організаційно-технічної складової облікової політики, яка затверджується у Положеннях про облікову політику підприємств, використовувати наукові принципи управління бухгалтерським персоналом в аграрному секторі. Нами вже було запропоновано дев'ятнадцять таких принципів [10]. Вони динамічні (можуть змінюватися під впливом змін інституціонального середовища) та забезпечують економію витрат підприємства і посилення самоорганізації бухгалтерів.

Висновки з даного дослідження. Питання удосконалення нормативно-професійного регулювання бухгалтерського обліку та звітності потребує невідкладного вирішення у зв'язку з негативними проявами глобалізації на загальнонаціональному, галузевому та корпоративному рівнях регулювання. Вирішити цю проблему пропонується в рамках реалізації Стратегії розвитку бухгалтерської професії в аграрному секторі економіки, яка включає мету, завдання, напрями, заходи та очікувані результати реалізації.

Підводячи підсумки щодо реалізації заходів за напрямом «Удосконалення нормативно-професійного регулювання бухгалтерського обліку та звітності», який є першим напрямом Стратегії, можемо коротко окреслити очікувані результати від його реалізації:

- встановлення ієрархії нормативно-правових актів у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності;
- паритетне посилення методолого-методичного та наглядового впливу професійних громадських організацій бухгалтерів та держави на загальнонаціональному та галузевому рівнях;
- уніфікація та спрощення фінансової звітності в аграрному секторі;
- підвищення ефективності роботи бухгалтерських служб агроформувань (корпоративний рівень).

Виконання заходів за цим напрямом Стратегії потребує внесення змін у низку нормативно-правових актів і чіткого розподілу функціональних ролей між Мінфіном, Держстатом, Мінагрополітики та Федерацією аудиторів, бухгалтерів і фінансистів АПК. У функціях державних органів доцільно закріпити питання розробки галузевих методологій бухгалтерського обліку, фінансової звітності, статистики та нагляду за їх дотриманням. Відповідно, сферою відповідальності ФАБФ АПКУ стане не тільки участь у процесах методолого-методичного впливу, але й виконання завдань контролю якості професійної діяльності, страхування відповідальності, ведення реєстрів своїх членів; застосування дисциплінарних процедур і судового розгляду скарг і звернень суб'єктів господарювання.

Література

1. Жук В.М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки : монографія / В.М. Жук. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 648 с.

2. Малюга Н.М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в Україні: теоретико-методологічні основи : наукова доповідь за дисертацією на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, 08.06.04; 2-е вид., випр. і доп. / Н.М. Малюга. – Житомир: ЖДТУ, 2006. – 76 с.
3. Чижевська Л.В. Бухгалтерський облік як професійна діяльність: теорія, організація, прогноз розвитку : дис. доктора екон. наук / Л.В. Чижевська. – Житомир, 2007. – 396 с.
4. Белоусова І. Розвиток бухгалтерської професії як важливий чинник подолання економічної кризи в Україні / І. Белоусова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 5. – С. 3-6.
5. Зубілевич С. Міжнародні стандарти освіти як основа єдиної національної програми професійної сертифікації бухгалтерів України / С. Зубілевич // Бухгалтерський облік і аудит. – 2014. – № 5. – С. 8-15.
6. Дячук С.М. Теоретичні засади розвитку професії бухгалтера / С.М. Дячук // Облік і фінанси. – №4. – 2010. – С. 103-109.
7. Пархоменко В.М. Законодавче та нормативно-методичне забезпечення регулювання бухгалтерського обліку / В.М. Пархоменко, О.М. Петрук // Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. – 2002. – № 18. – С. 107-117.
8. Голов Сергій. Вдосконалення бухгалтерського обліку і фінансової звітності в Україні в контексті євроінтеграції / Сергій Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2014. – № 1. – С. 3-17.
9. Зубілевич С. Облікова директива ЄС, її вплив на склад і зміст звітів європейських компаній та перспективи для України / С. Зубілевич // Бухгалтерський облік і аудит. – 2014. – № 7. – С. 3-15.
10. Метелиця В.М. Наукові принципи управління бухгалтерським персоналом у школах і теоріях менеджменту / В.М. Метелиця // Облік і фінанси. – № 2. – 2013. – С. 25-36.

References

1. Zhuk, V.M. (2009), *Kontseptsiiia rozvytku bukhghalterskoho obliku v ahrarnomu sektori ekonomiky* [Concept of accounting in the agricultural sector], monograph, IAE, 2009, Kyiv, Ukraine, 648 p.
2. Maliuha, N.M. (2006), *Kontseptsiiia rozvytku bukhghalterskoho obliku v Ukraini: teoretyko-metodolohichni osnovy* [Concept of accounting in Ukraine: theoretical and methodological foundations], scientific report of the thesis for the degree of doctor of economic sciences, ZhDTU, Zhytomyr, Ukraine, 76 p.
3. Chyzhevska, L.V. (2007), *Bukhghalterskyi oblik iak profesiina diialnist: teoriia, orhanizatsiia, prohnaz rozvytku* [Accounting as a professional activity: theory, organization, development forecast], thesis of doctor of economic science, Zhytomyr, Ukraine, 396 p.
4. Bielousova, I. (2009), "Development of the accounting profession as an important factor of negotiation of the economic crisis in Ukraine", *Bukhghalterskyi oblik i audyt*, no. 5, pp. 3-6.
5. Zubilevych, S. (2014), "International Education Standards as the basis of a single national program for professional certification of accountants of Ukraine", *Bukhghalterskyi oblik i audyt*, no. 5, pp. 8-15.
6. Diachuk, S.M. (2010), "Theoretical basis of the developing of accounting profession", *Oblik i finansy*, no. 4, pp. 103-109.
7. Parkhomenko, V.M. (2002), "Legislative and regulatory and methodological support of accounting", *Visnyk ZhITI. Serii: Ekonomichni nauky*, no. 18, pp. 107-117.
8. Holov, Serhii (2014), "Improving of accounting and financial reporting in Ukraine in context of European integration", *Bukhghalterskyi oblik i audyt*, no. 1, pp. 3-17.
9. Zubilevych, S. (2014), "Accounting EU directive and its impact on the structure and content of the reports of European companies and the prospects for Ukraine", *Bukhghalterskyi oblik i audyt*, no. 7, pp. 3-15.
10. Metelytsia, V.M. (2013), "Scientific principles of management of accounting staff in schools and theories of management", *Oblik i finansy*, no. 2, pp. 25-36.

УДК 657.62:658.29

Несходовський І.С.,
к.е.н., доцент кафедри фінансового аналізу та контролю
Юр'єв О.В.,
аспірант*
Київський національний торговельно-економічний університет

КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ АУДИТУ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Neskhodovskyi I.S.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of Financial Analysis and Control
Yuriev O.V.,
graduate student
Kyiv National University of Trade and Economics

QUALITY CONTROL OF AUDIT FOR EFFECTIVE ACTIVITY OF ENTERPRISES

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання для здійснення ефективного управління діяльністю адміністрація або власник підприємства потребують не тільки підтвердження достовірності фінансової звітності та її відповідності чинному законодавству, але й фахової оцінки ефективності здійснення фінансово-господарської діяльності та визначення наявності резервів для її покращення. Дана інформація може бути отримана в результаті проведення аудиту ефективності, під час якого аудитори розраховують необхідні аналітичні показники, що характеризують діяльність підприємства, здійснюють їх експертну оцінку, а також розробляють пропозиції щодо заходів, які варто вжити для їх покращення. Але незважаючи на простоту, висновки не завжди задовольняють клієнта, що пов'язано з об'єктивними і суб'єктивними чинниками. Об'єктивні чинники пов'язані з тим, що підприємницькій діяльності властива певна невизначеність, зокрема, наявність ризиків які можна мінімізувати, але неможливо повністю уникнути. Суб'єктивні чинники визначаються специфікою проведення аудиту ефективності, який ґрунтується не тільки на конкретних аналітичних розрахунках, а також на їх інтерпретації та професійному судженні аудитора.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед науковців, які досліджували контроль якості аудиту ефективності, слід відмітити наступних: Пожар Т.О. [1], яка систематизувала наукові дослідження та існуючу практику використання міжнародних стандартів, але разом з тим предметом її дослідження був аудит ефективності як складова державного фінансового контролю. Питання контролю якості аудиту відповідно до міжнародних стандартів досліджувала Шигун М.М. [2], яка проаналізувала та систематизувала ці вимоги. Серед практиків слід відмітити статтю Макєєвої О. [3], яка розглядає практичні аспекти організації системи забезпечення якості в аудиторській практиці. Крім того, варто відмітити дослідження, якими займалися такі вітчизняні науковці, як Проскуріна Н.М. [4], Редько О.Ю. [5], Никонович М.О., Коваленко В.П., Гончарук С.М., Шот А.П., Єременко Д.В., Кащевський Д.В., Сахно Л.А., Чубай В.М., Комарницька Н.І.

Ними досліджено особливості функціонування аудиту ефективності в державному фінансовому контролі, особливості організації та проведення аудиту ефективності відповідно до міжнародних стандартів, практичні аспекти організації системи забезпечення якості в аудиторській практиці. Проте специфіка організації та проведення аудиту ефективності на комерційних підприємствах України досліджена не повною мірою. Тому на сьогоднішній день питання організації та методики контролю якості аудиту ефективності діяльності потребує наукового обґрунтування та практичних рекомендацій щодо його реалізації.

Постановка завдання. Визначення організаційно-методичних засад системи контролю якості аудиту ефективності діяльності підприємств та обґрунтування системи внутрішнього контролю якості аудиту.

Викладення основного матеріалу дослідження. В сучасній літературі аудит ефективності часто згадується як різновид державного фінансового контролю та елемент державного фінансового аудиту. Відповідно до чинних нормативних документів аудит ефективності є формою контролю, яка спрямована на визначення ефективності використання бюджетних коштів для реалізації запланованих цілей та встановлення факторів, які цьому перешкоджають. Аудит ефективності в державному

* Науковий керівник аспіранта: Барабаш Н.С. – к.е.н., доцент

фінансовому контролю здійснюється з метою розроблення обґрунтованих пропозицій щодо підвищення ефективності використання коштів державного та місцевих бюджетів у процесі виконання бюджетних програм [6].

Стандартами International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI) визначено, що державний аудит складається з двох основних видів – фінансового аудиту відповідності/правильності (regularity audit) та аудиту ефективності діяльності (performance audit).

Аудит ефективності включає в себе:

- аудит економічності (англ. economy) діяльності по забезпеченню мінімізації витрат підприємств відповідно до якості товарів;
- аудит ефективності (англ. efficiency) використання трудових, фінансових та інших ресурсів, включаючи перевірку інформаційних систем, систем показників вимірювання діяльності та моніторингу, а також процедур для усунення виявлених невідповідностей та недоліків;
- аудит результативності (англ. effectiveness) діяльності оцінює досягнення заданих цілей, а також впливу діяльності на підприємство, тобто порівняння фактичного впливу тієї чи іншої діяльності із запланованим [7].

У вітчизняній науковій літературі аудит ефективності визначається: надання практичної допомоги адміністрації та економічним службам підприємства стосовно ведення справ та управління його фінансовими ресурсами [5], незалежна, конфіденційна, платна форма фінансового контролю, яка спрямована на оцінювання результативності самої системи управління суб'єкта господарювання та практичної його діяльності незалежними спеціалістами на договірних засадах [8]. Ці визначення є загальними і повною мірою не визначають зміст та специфіку аудиту ефективності.

В контексті обраного напрямку дослідження **аудит ефективності діяльності** можна визначити як різновид аудиту, що спрямований на вивчення якісних характеристик соціально-економічних показників діяльності підприємства шляхом проведення відповідних процедур, спрямованих на підвищення економічності, продуктивності та результативності.

Дефініцію "якість аудиту ефективності діяльності підприємства" можна розкрити за допомогою загальноекономічного розуміння якості як сукупності ознак, що обумовлюють здатність задовольнити потреби замовників, відповідати встановленим вимогам та своєму призначенню.

Система контролю якості повинна надавати достатню впевненість у тому, що сама фірма та її персонал діють відповідно до професійних стандартів, законодавчих і регуляторних вимог та звіти, які надаються фірмою, складені з урахуванням всіх обставин, що відносяться до предмету перевірки.

У зв'язку з тим, що аудит ефективності, як було визначено вище, є різновидом аудиту, його система контролю якості має відповідати вимогам та критеріям, котрі визначені Міжнародними стандартами контролю якості (МСКЯ), що відповідно до їх статусу застосовуються в усіх професійних фірмах, які здійснюють аудит та оглядові перевірки фінансової звітності, а також інші завдання з надання впевненості, і надають супутні послуги.

МСКЯ визначають наступні складові елементи системи контролю якості (рис. 1)

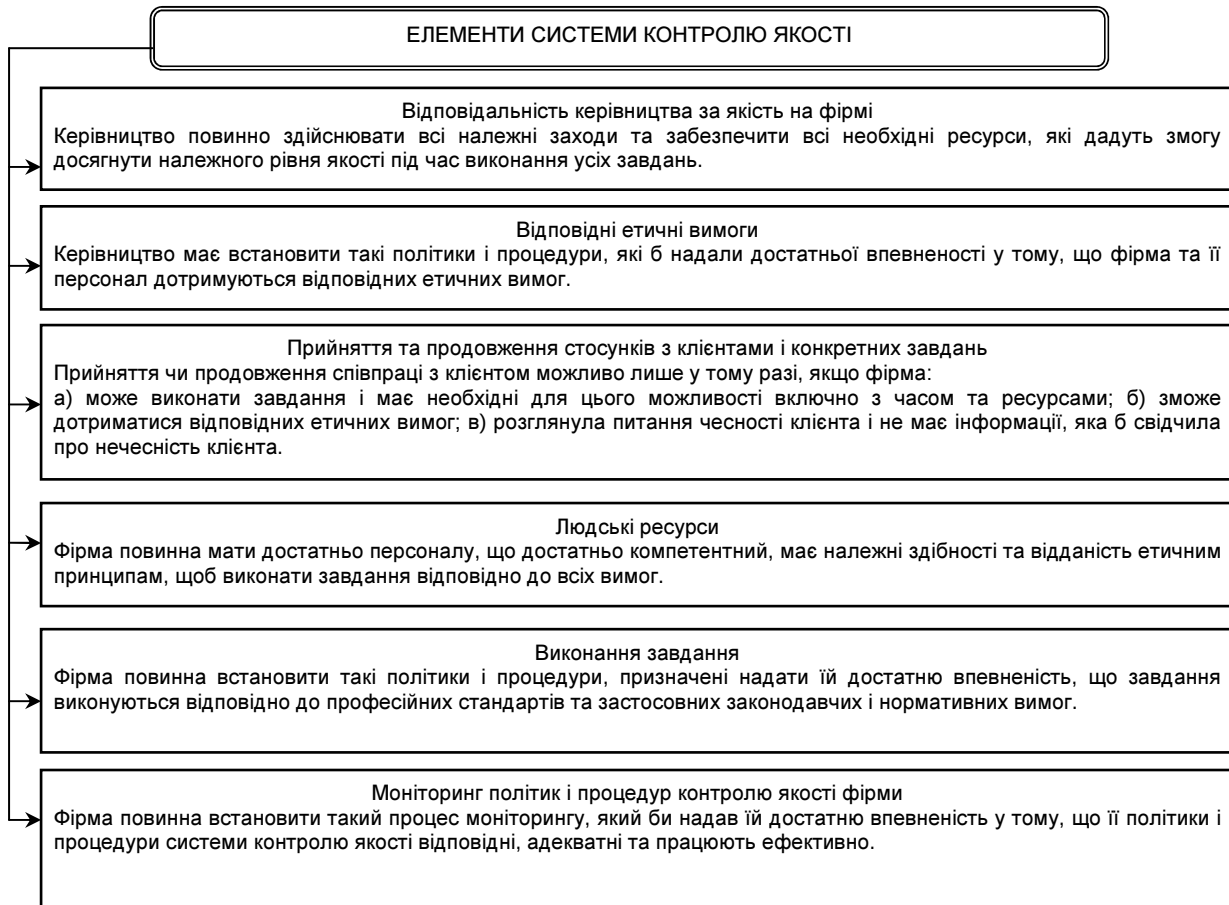
Зазначені елементи системи контролю якості мають відповідати цілям і завданням аудиту ефективності діяльності. А кожен з наведених елементів системи контролю якості повинен мати інструментарій, що включає відповідні заходи та процедури, які виконуються на рівні керівництва аудиторської фірми, аудиторських груп та внутрішніх контролерів з якості.

Таким чином, можна сформулювати, що **система контролю якості аудиту ефективності діяльності** – представляє собою сукупність організаційно-методичних елементів, за допомогою яких здійснюється об'єктивна оцінка відповідності проведеного аудиту ефективності діяльності встановленим критеріям.

Досягнення та підтримка відповідного рівня якості аудиту ефективності діяльності вимагає від аудиторської фірми затвердженої політики якості, яка полягає у визначенні конкретних цілей та підходів до їх досягнення, що забезпечать високу якість проведення аудиту ефективності. Для реалізації затвердженої політики якості аудиторська фірма повинна впровадити відповідні зміни до організації аудиторської діяльності та методики проведення аудиту ефективності діяльності підприємств.

Керівництво аудиторської фірми має забезпечити розробку вимог до системи якості, їх перевірку та проведення заходів щодо її удосконалення, а також розподілити функції та відповідальність щодо забезпечення та контролю якості аудиту ефективності діяльності підприємств між аудиторами. Загальні принципи, методи і процедури забезпечення та контролю якості, що встановлені аудиторською фірмою, повинні бути доведені до відома всіх співробітників аудиторської фірми. Необхідно також забезпечити не тільки виконання цих процедур під час проведення аудиту ефективності, а також і досягнути розуміння аудиторами власної відповідальності за якісні результати проведення перевірок.

Контроль якості аудиту ефективності може здійснюватися як зовнішніми, так і внутрішніми контролерами. Зовнішніми контролерами виступають аудитори інших аудиторських фірм. Внутрішніми контролерами можуть бути: керівники та аудитори, що мають спеціальні права та обов'язки щодо оцінювання якості перевірок; аудитори фірми, що не брали участь у його проведенні; фахівці окремого відділу з контролю якості аудиту ефективності.

Рис. 1. Елементи системи контролю якості аудиту відповідно до МСКЯ*Джерело: авторська розробка*

На невеликих аудиторських фірмах контроль якості доцільно здійснюватися першим і другим способом, на крупних аудиторських фірмах найбільш раціональним і ефективним є створення окремого відділу контролю якості аудиту, який буде здійснювати належний контроль всіх видів аудитів та супутніх послуг. Система контролю якості аудиту ефективності повинна забезпечувати відповідність кожного етапу проведення аудиторської перевірки встановленим критеріям та завданням.

Контроль якості здійснюється на всіх етапах аудиту, зокрема, підготовчому, дослідному та на етапі узагальнення результатів аудиту ефективності.

Організовуючи контроль якості на підготовчому етапі, доцільно розподілити обов'язки між аудитором таким чином, щоб дії кожного з них контролювалися іншим. Таким чином, створюється механізм підзвітності аудиторів та формується відповідальність за якість проведеної перевірки.

Першочерговим завданням контролю якості на дослідному етапі має бути перевірка виконання програми аудиту ефективності діяльності підприємств та ведення робочої документації. Керівник, відповідальний за проведення аудиту ефективності діяльності підприємств, контролює процедури, що застосовує аудиторська група, а також дотримання відповідності цих процедур до робочої програми перевірки.

Керівник аудиторської групи здійснює моніторинг і перевірку результатів діяльності аудиторів, забезпечуючи відповідність цих результатів до стандартів аудиторської фірми та програми аудиту ефективності діяльності підприємств. Він самостійно визначає методи управління, моніторингу та перевірки результатів аудиту ефективності діяльності підприємств, які залежать від масштабу перевірки, кількості членів аудиторської групи, їх кваліфікації тощо.

Одним з ефективних інструментів контролю якості на дослідному етапі є підготовка контрольних листів для кожного етапу перевірки. Ці листи містять перелік критеріїв, за якими можна визначити дотримання процедур планування, перевірки та формування акту відповідності, за результатами аудиту ефективності діяльності підприємств, перевірити їх відображення у робочих документах, а також дати оцінку якості їх проведення.

Вищезазначені перевірки якості доцільно призначати після завершення кожного етапу аудиту ефективності аудитором, що відповідає за його проведення.

Контроль на дослідному етапі необхідно спрямувати на виявлення проблем і своєчасне усунення недоліків, які можуть негативно вплинути на своєчасність та якість проведення аудиту ефективності діяльності підприємств. У такому випадку можливо, оперативно, під час перевірки прийняти відповідні рішення та внести необхідні зміни до складу аудиторської групи або програми аудиту ефективності діяльності підприємств.

Під час аудиту ефективності діяльності підприємств доцільно проводити перевірки проміжних результатів, за кожним його етапом, які повинні гарантувати, що:

- а) всі аудиторські висновки та оцінки належним чином обґрунтовані та можуть бути підставою для формування звіту за результатами аудиту ефективності діяльності підприємств;
- б) всі помилки та відхилення виправлені або винесені на розгляд керівництва;
- в) визначено заходи, що є необхідними для підвищення якості майбутніх перевірок, які будуть реалізовані у процесі подальшої діяльності аудиторської фірми.

Контроль якості на етапі узагальнення результатів здійснюється по завершенню аудиту ефективності діяльності підприємств шляхом перевірки його результатів. Головним завданням контролю якості на етапі узагальнення результатів є виявлення недоліків завершеної перевірки з метою розробки заходів щодо підвищення якості майбутніх аудитів ефективності. Хоча контроль якості на етапі узагальнення результатів проводиться вже по закінченню аудиту ефективності діяльності підприємств, він допомагає встановити, чи ефективно здійснювалось керівництвом управління даною перевіркою. Тому контроль якості представляє собою неперервний процес підвищення ефективності аудиту ефективності діяльності підприємств.

Масштаби проведення контролю якості на етапі узагальнення результатів (витрачений час, трудові та фінансові ресурси) необхідно встановлювати таким чином, щоб вони не перевищували витрати на проведення аудиту ефективності діяльності підприємств.

Перевірку документів, що підготовлені за результатами аудиту ефективності діяльності підприємств, можна проводити як суцільно, так і вибірково. У будь-якому випадку доцільно сформулювати окремі питання щодо яких буде здійснюватися перевірка. Перелік контрольних питань, відповіді на які дають змогу оцінити рівень якості аудиту ефективності діяльності підприємств може бути таким:

- відповідність проведеної перевірки програмі аудиту ефективності аудиту ефективності діяльності підприємств;
- чи відповідним чином задокументовано її результати;
- здійснення всіх необхідних процедур під час проведення аудиту ефективності діяльності підприємств та чи відповідають вони встановленим вимогам;
- чи ґрунтуються висновки зроблені за результатами перевірки на зібраних даних та чи обґрунтовані вони аудиторськими доказами;
- чи досягнуто мети аудиту ефективності діяльності підприємств.

Звіт, що сформований за результатами вищезазначених документів, має відображати у неупередженій формі аргументовані відповіді на всі поставлені питання.

За результатом проведеного контролю якості аудиту ефективності діяльності підприємств складається акт відповідності. Якість проведеного аудиту ефективності – це здатність сформованих висновків щодо ефективності діяльності та пропозиції стосовно покращення її результативності, економічності та продуктивності задовольнити потреби його замовників.

Отже, проведення належного контролю якості дозволяє:

- визначити, чи продуктивно та результативно проводяться перевірки, що здійснює аудиторська фірма;
- забезпечити швидке зростання професійного рівня аудиторів;
- є аргументом щодо необхідності підвищення якості аудиту ефективності діяльності підприємств;
- стимулювати безперервність процесу підвищення ефективності у середині аудиторської фірми;
- відображати практичний досвід досягнення якісних результатів під час проведення перевірок, який може бути використано фахівцями як у аудиторській фірмі, так і за її межами.

Запропоновані рекомендації щодо організації контролю якості аудиту ефективності діяльності підприємств дозволять аудиторським фірмам покращити системи внутрішнього контролю якості, так як систематизована інформація з питань, що перевіряються під час контролю якості, дозволить аудиторським фірмам сконцентрувати свою увагу на недоліках аудиту ефективності діяльності підприємств. Також, за результатами контролю якості аудиту ефективності діяльності підприємств буде також отримано «навчальний ефект» для аудиторів, що здійснювали перевірку та контроль якості, так і інших фахівців, пов'язаних із наданням аудиторських послуг.

Висновки з даного дослідження. Якість аудиту ефективності діяльності підприємств залежить від багатьох факторів на які аудитор може вплинути або які є об'єктивно існуючими. Запропоновані процедури контролю якості аудиту ефективності діяльності дозволять об'єктивно оцінити якість проведеного аудиту та відповісти на питання чи досягнуто мети проведеної перевірки.

Висновки аудиту ефективності діяльності ґрунтуються на професійному судженні аудитора, що певною мірою обмежує об'єктивність експертних оцінок, які здійснив аудитор. Разом з тим можна перевірити, чи достатньо аудитор зібрав необхідних доказів для формування своїх висновків. Зокрема, аналітичні розрахунки, проведення тестів, перевірка дотримання стандартів тощо.

Література

1. Пожар Т.О. Система контролю якості аудиту ефективності / Т.О. Пожар // Економіка і регіон. – 2012. – № 2(33). – С. 164–169.
2. Шигун М.М. Система контролю якості аудиторської фірми: вимоги міжнародних стандартів / М.М. Шигун // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 3(61). – С. 194–198.
3. Макеєва О. Що чекає український аудит в аспекті контролю якості аудиторських послуг / О. Макеєва // Журнал для тих, кого перевіряють і для тих, хто перевіряє. – 2009. – № 3. – С. 23–28.
4. Проскуріна Н.М. Якість аудиторських послуг в Україні: реалії та перспективи / Н.М. Проскуріна, В.П. Коваленко // Економічний часопис ХХІ. – 2010. – № 9–10. – С. 53–57.
5. Редько О. Якість аудиторських послуг: філософія та міфологія / О. Редько // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 1. – С. 46–53.
6. Про вдосконалення проведення аудиту ефективності виконання бюджетних програм – Наказ Головки КРУ № 444 від 15.12.2005 р.
7. Лімська декларація керівних принципів контролю, прийнята IX Конгресом Міжнародної організації віщих контролюючих органів (INTOSAI). Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.acrada.gov.ua/achamber/control/uk/publish/article/main?art_id=14021
8. Полякова Л.М. Аудит ефективності управлінських систем і практичної діяльності підприємств / Л.М. Полякова, З.В. Билень // Вісник Національного університету "Львівська політехніка" Серія: Проблеми економіки та управління – 2012. – № 722. – С. 211–215.

References

1. Pozhar, T.O. (2012), "The quality control system of effective audit", *Ekonomika i rehion*, no. 2(33), pp. 164–169.
2. Shyhun, M.M. (2012), "The quality control system of the audit firm: the requirements of international standards", *Visnyk ZhDTU*, no. 3(61), pp. 194–198.
3. Makeieva, O. (2009), "What will happen with Ukrainian audit in the aspect of quality control of audit services?", *Zhurnal dlia tykh, koho pereviraiut i dlya tykh, khto pereviriaie*, no. 3, pp. 23–28.
4. Proskurina, N.M., Kovalenko, V.P. (2012), "The quality of audit services in Ukraine: reality and perspectives", *Ekonomichnyi chasopys KhKhI*, no. 9–10, pp. 53–57.
5. Redko, O. (2009), "The quality of audit services: philosophy and mythology", *Bukhhalterskyi oblik i audyt*, no. 1, pp. 46–53.
6. Pro vdoskonalennia provedennia audytu efektyvnosti vykonannia biudzhethnykh prohram – Nakaz HolovKRU № 444 vid 15.12.2005 r.
7. Limska deklaratsiya kerivnykh pryntsypiv kontrolyu, pryynyata IX Konhresom Mizhnarodnoyi orhanizatsiyi vishchykh kontrolyuyuchykh orhaniv (INTOSAI). Ministerstvo finansiv Ukrainy [Elektronnyy resurs], available at: http://acrada.gov.ua/achamber/control/uk/publish/article/main?art_id=14021
8. Poliakova, L.M., Bylen, Z.V. (2012), "The audit of managerial systems effectiveness and practical activity of enterprises", *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika," Serii: Problemy ekonomiky ta upravlinnia*, no. 722, pp. 211–215.

УДК 338.43

Білоножко М.М.,
аспірантка*

Харківський національний університет будівництва та архітектури

ВИЯВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА УРОЖАЙНІСТЬ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

Bilonozhko M.M.,
graduate student

Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

DETECTION OF THE MAIN FACTORS THAT INFLUENCE ON PRODUCTIVITY OF GRAIN CROPS

Постановка проблеми. Слід відмітити, той факт, що навіть коли урожайність зернових культур на полях досить висока – це не означає, що сільськогосподарське підприємство отримає великий об'єм урожаю, бо ці об'єми необхідно зібрати, обробити та зберегти. В обмежених умовах фінансування сільськогосподарських підприємств виникає необхідність зосередити свою увагу саме на тих чинниках, що мають найбільший вплив на збір урожаю. Керуючи цими чинниками, сільськогосподарське підприємство зможе збільшити обсяги збору врожаю зернових культур з полів та зменшити витрати. Це обумовлює актуальність обраної теми. Саме тому автор зосередив свою увагу на побудові моделі залежності урожайності зернових культур від низки змінних факторів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасних умовах розвитку сільського господарства України важливим завданням є і залишається збільшення обсягів продукції зернових культур. Питанню залежності урожайності зернових культур від агроекологічних, метеорологічних, погодних та інших факторів приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як: Попитченко Л.М. [13], Тараріко Ю.О. [14], Полевой А.Н. [15], Пасхавер Б.Й. [16].

А дослідженню соціально-економічних факторів: розмір посівних площ, система агрохімічних заходів, чисельності працівників, наявності тракторного парку у сучасній літературі приділялась незначна увага.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення основних чинників впливу на результативний показник обсяг збору урожаю зернових культур та встановлення залежності між ними.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними сільськогосподарських дослідних станцій різних областей за 2013 рік дослідили залежність змінної y – урожайності зернових культур (ц/га) від низки змінних факторів сільськогосподарського виробництва: x_1 – наявність тракторного парку у фізичних одиницях, шт.; x_2 – кількість зернозбиральних комбайнів, шт.; x_3 – посівні площі, га; x_4 – середньорічна чисельність працівників, осіб, що задіяні в зборі урожаю. Дослідження проведені за даними державних підприємств Дослідне господарство «Пархомівське» ІОБ УААН [1], Дослідне господарство Дніпропетровської дослідної станції ІОБ УААН [2], Дослідне господарство Донецької дослідної станції ІОБ УААН [3], Дослідна станція «Маяк» ІОБ УААН Чернігівської області [4], Інститут рису УААН Херсонської області [5], Дослідне господарство «Комсомолець» Лозівського району Харківської області [6], Дослідне господарство «Андріївське» Білгород-Дністровського району Одеської області [7], Дослідне господарство «Відродження» Мелітопольського району Запорізької області [8], Дослідне господарство імені Кутузова Арцизький район Одеської області [9], Дослідне господарство ім. 9 Січня Хорольського району Полтавської області [10], Дослідне господарство «Зоряне» Первомайського району Миколаївської області [11]. Вихідні дані представлено в табл. 1.

На урожайність зернових культур (y) мають вплив чотири фактора ($x_1...x_4$). Але фактори між собою можуть мати тісний кореляційний зв'язок. Тому слід визначити які фактори є достовірно впливовим. У випадку виявлення мультиколінеарності необхідно вжити заходи з її усунення. Проведемо регресійний аналіз.

Вибіркове рівняння множинної регресії має вигляд:

$$y = 27,558 + 0,799x_1 + 5,790x_2 - 0,006x_3 - 0,103x_4,$$

де середні квадратичні відхилення (стандартні помилки) коефіцієнтів регресії b_i відповідно дорівнюють: 4,833; 0,761; 1,800; 0,001; 0,043.

* Науковий керівник: Колмакова О.М. – к.е.н., доцент

Таблиця 1

**Вихідні дані сільськогосподарських дослідних станцій
різних областей України за 2013 рік**

Номер області	y	x ₁	x ₂	x ₃	x ₄
1	49,7	19	4	767	59
2	45,8	9	3	297,01	30
3	31,1	6	1	307	9
4	40,0	6	1	312	18
5	125,0	46	17	2200	250
6	34,4	28	6	6497	132
7	31,9	26	6	5199	162
8	20,7	19	4	4090	129
9	33,2	22	7	4443	250
10	30,0	41	9	6908	386
11	44,4	17	3	2541	100

Джерело: [1-11]

Порівнюючи значення t-статистики (за абсолютною величиною) кожного коефіцієнта регресії b_i мають значення: $t_{b0}=5,70$; $t_{b1}=1,04$; $t_{b2}=3,21$; $t_{b3}=-3,33$; $t_{b4}=-2,35$.

Згідно довідкового матеріалу $t_{кр} = 2,45$, на рівні значущості $\alpha = 0,05$ при числі ступенів свободи $k = n - p - 1 = 11 - 4 - 1 = 6$, бачимо, що значущим виявився тільки коефіцієнт регресії x_2 – кількість зернозбиральних комбайнів.

Множинний коефіцієнт детермінації урожайності зернових культур у за сукупності чотирьох факторів (x_1-x_4) сільськогосподарського виробництва виявився рівним $R^2_{y1234} = 0,963$, тобто 96,3% варіації залежної змінної пояснюється включенням до моделі чотирьох змінних. Оскільки обчислене фактичне значення $F = 39,92$ більше табличного $F_{кр(0,05;4;6)} = 4,53$, то рівняння регресії є значущим за F- критерієм на рівні $\alpha=0,05$.

Розраховано матрицю парних коефіцієнтів кореляції (табл. 2):

Таблиця 2

Матриця парних коефіцієнтів кореляції

Змінні	y	x ₁	x ₂	x ₃	x ₄
y	1,00	0,51*	0,75*	-0,27	0,18
x ₁	0,51*	1,00	0,92*	0,64*	0,87*
x ₂	0,75*	0,92*	1,00	0,38	0,74*
x ₃	-0,27	0,64*	0,38	1,00	0,75*
x ₄	0,18	0,87*	0,74*	0,75*	1,00

Знаком * позначені коефіцієнти кореляції, значущі за t-критерієм на 5% рівні.

Аналізуючи матрицю парних коефіцієнтів кореляції, можна відзначити тісний кореляційний зв'язок між змінними x_1 і x_2 (0,92), x_1 і x_4 (0,87), x_3 і x_4 (0,75), що свідчить про мультиколінеарність пояснюючих змінних, тобто велике значення коефіцієнтів детермінації на рівні незначущості коефіцієнтів регресії, відбувається зміцнення параметрів регресійної моделі. Щоб цього уникнути, застосуємо процедуру покрокового відбору найбільш інформативних змінних [12, с. 171-177].

1-й крок. З пояснюючих змінних x_1-x_4 виділили змінну x_2 – кількість зернозбиральних комбайнів, що має із залежною змінною у найбільший коефіцієнт детермінації (див. табл. 3).

Таблиця 3

Матриця коефіцієнтів детермінації

Змінні	y	x ₁	x ₂	x ₃	x ₄
y	1,00	0,26	0,56	0,07	0,03
x ₁	0,26	1,00	0,85	0,42	0,75
x ₂	0,56*	0,85	1,00	0,14	0,55
x ₃	0,07	0,42	0,14	1,00	0,57
x ₄	0,03	0,75	0,55	0,57	1,00

Очевидно, це змінна x_2 , тому що коефіцієнт детермінації $R_2 = r_2^2 = 0,75^2 = 0,56$ – максимальний. З урахуванням виправлення на незміщеність за формулою

$$\hat{R}^2 = 1 - \frac{n-1}{n-p-1}(1-R^2). \quad (1)$$

скорегований коефіцієнт детермінації $\hat{R}_{y_2}^2 = 1 - \frac{11-1}{11-1-1}(1-0,56) = 0,51$.

2-й крок. Проведено регресійний аналіз, перебираючи по одній змінній у парі з x_2 . Отримані наступні коефіцієнти детермінації: $R_{x_2x_1} = 0,782$; $R_{x_2x_3} = 0,928$; $R_{x_2x_4} = 0,886$.

Включаємо до регресії нову пояснюючу змінну x_3 – посівні площі, яка утворює разом із першою пару пояснюючих змінних, що має з у найбільш високий (скорегований) коефіцієнт детермінації $R_{y_{23}}^2 =$

0,92 та з урахуванням виправлення $\hat{R}_{x_2x_3}^2 = 1 - \frac{11-1}{11-2-1}(1-0,928) = 0,91$.

3-й крок. До попередньої пари змінних додаємо по одному фактору (змінній) і отримуємо такі коефіцієнти детермінації: $R_{y_{231}}^2 = 0,93$ та $R_{y_{234}}^2 = 0,957$. Вводиться до регресії ще одна пояснююча змінна x_4 – середньорічна чисельність працівників, яка разом із двома відібраними утворює трійку пояснюючих змінних, що має з у найбільший коефіцієнт детермінації та з урахуванням виправлення

$$\hat{R}_{y_5}^2 = 1 - \frac{11-1}{11-3-1}(1-0,957) = 0,93.$$

Оскільки, скорегований коефіцієнт на 3-му кроці збільшується, відповідно автором підібрано фактори (x_1 - x_4), які достовірно впливають на результативний показник (y).

Висновки з даного дослідження. Таким чином, автором було виявлено основні чинники впливу на результативний показник обсягу збору урожаю зернових культур. Найбільш впливовим фактором виявилось кількість зернозбиральних комбайнів, іншим впливовим фактором є посівні площі, меншу залежність з результативним показником мають середньорічна чисельність працівників та наявність тракторного парку. Застосувавши процедуру покрокового відбору найбільш інформативних змінних для усунення мультиколінійності, автором визначено, що відібрані фактори достовірно впливають на урожайність зернових культур, хоча мають тісний кореляційний зв'язок між собою.

В подальшому запропонована модель має стати основою для комп'ютерної програми, що дозволить здійснювати розрахунки по виявленню основних факторів впливу на результативний показник діяльності сільськогосподарського підприємства для розробки заходів щодо підвищення ефективності функціонування підприємства. За умови відсутності можливості розробки програмного комплексу простота розрахунків дозволить застосовувати програму Excel.

Література

1. Економічний паспорт ДПДГ «Пархомівське» ІОБ УААН.
2. Економічний паспорт ДПДГ Дніпропетровської дослідної станції ІОБ УААН.
3. Економічний паспорт ДПДГ Донецької дослідної станції ІОБ УААН.
4. Економічний паспорт ДС «Маяк» ІОБ УААН Чернігівської області
5. Економічний паспорт Інститут рису УААН Херсонської області.
6. Економічний паспорт ДПДГ «Комсомолец» Лозівського району Харківської області.
7. Економічний паспорт ДПДГ «Андріївське» Білгород-Дністровського району Одеської області.
8. Економічний паспорт ДПДГ «Відродження» Мелітопольського району Запорізької області.
9. Економічний паспорт ДПДГ імені Кутузова Арцизький район Одеської області.
10. Економічний паспорт ДПДГ ім. 9 Січня Хорольського району Полтавської області.
11. Економічний паспорт ДПДГ «Зоряне» Первомайського району Миколаївської області.
12. Ачкасов А. Є. Конспект лекцій з курсу «Економіко-математичне моделювання» (для студентів 3 курсу заочної форми навчання бакалаврів за галуззю знань 0305 «Економіка і підприємництво», напрями підготовки 6.030504 «Економіка підприємства», 6.030509 «Облік і аудит») / А.Є. Ачкасов, О.О. Воронков; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2011. – 204 с.
13. Попитченко Л. М. Погодно-кліматичні умови вегетації озимої пшениці в Луганській області / Л. М. Попитченко // Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету: [серія «Сільськогосподарські науки»]. – Луганськ: «Елтон-2», 2009. – № 100. – С. 121–124.
14. Вплив агротехнічних і агрометеорологічних факторів на продуктивність агроєкосистем / Ю.О. Тараріко, А. В. Чернокозинський, Р. В. Сайдак [та ін.] // Вісник аграрної науки. – 2008. – № 5. – С. 64–67.
15. Полевой А. Н. Прикладное моделирование и прогнозирование продуктивности посевов / А. Н. Полевой. – Л. : Гидрометеиздат, 1988. – 320 с.
16. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / [Пасхавер Б.Й., Шубравська О.В., Молдаван Л.В. та ін.]; за ред. акад. УААН Б.Й. Пасхавера; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – С. 314.

References

1. The Economic passport of State Enterprise Research Farm «Parkhomivs'ke» of the Institute of Vegetable and Melon of NAAS of Ukraine
2. The Economic passport of State Enterprise Research Farm Dnipropetrovsk Economic Research Station.
3. The Economic passport of State Enterprise Research Farm Donetsk Research Station IOB UAAN.
4. The Economic passport of Research Station "Mayak" of the Institute of Vegetable and Melon of NAAS of Ukraine Chernihiv region
5. The Economic passport of Rice Research Institute of Agrarian Sciences of Kherson region.
6. The Economic passport of State Enterprise Research Farm "Komsomolets" Lozivskyi district Kharkiv region.
7. The Economic passport of State Enterprise Research Farm "Andriivske" Belgorod-Dniester district Odessa region.
8. The Economic passport of State Enterprise Research Farm "Vidrodzhennia" Melitopol district Zaporozhye region.
9. The Economic passport of State Enterprise Research Farm imeni Kutuzova Artsyz district of Odessa region.
10. The Economic passport of State Enterprise Research Farm imeni 9 Sichnya Khorolsky district Poltava region.
11. The Economic passport of State Enterprise Research Farm "Zoryane" Pervomajskyj district Mykolaiv oblast.
12. Achkasov, A.E. and Voronkov O.O. (2011), *Konspekt leksii z kursu «Ekonomiko-matematychne modeliuvannia»* [Lecture course "Economic modeling"], KhNAMH, Kharkiv, Ukraine, 204 p.
13. Popytchenko, L.M. (2009), "Weather conditions of winter wheat growing season in Lugansk region", *Collected Works of Lugansk National Agrarian University*, no. 100, pp. 121-124.
14. Tarariko, Yu.O., Chernokozynskyi, A.V., Saidak, R.V. etc. (2008), "Effect of agronomic and agrometeorological factors on productivity of agroecosystems", *Journal of Agricultural Science*, no. 5, pp. 64-67.
15. Polevoy, A.N. (1988), *Prikladnoye modelirovaniye i prognozirovaniye produktivnosti posevov* [Applied modeling and prediction productivity sowing], Gidrometeoizdat, Russia, 320 p.
16. Pashaver, B.I., Shubravska, O.V., Moldovan, L.V. etc. (2009), *Vyklyky i shliakhy ahroprodovalchoho rozvytku*, [Challenges and ways of agrarian developing], Kyiv, Ukraine, 314 p.

УДК 65.29

Бесараб Д.А.,
аспірант*

Харківський національний університет радіоелектроніки

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ МАТЕРІАЛЬНИМИ ЗАПАСАМИ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА ЗА ВАРТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЮ МОДЕЛЛЮ

Besarab D.A.,
graduate student
Kharkiv National University of Radio Electronics

THE METHODOLOGICAL APPROACH TO THE MATERIAL STOCKS MANAGEMENT OF BUILDING ENTERPRISE ACCORDING TO THE VALUE AND ORIENTED MODEL

Постановка проблеми. Одним із основних макроекономічних показників соціально-економічного розвитку будь-якої держави є обсяг виконаних будівельних робіт. Будівництво є ключовою сферою національної економіки, результати діяльності якої мають не тільки важливе економічне значення, але і соціальне. Особливість галузі полягає у створенні умов для розвитку інших галузей економіки країни. Будівництво характеризується високою матеріалоемністю та довготривалим виробничим циклом, що підсилює ризик зростання цін та обумовлює актуальність визначення оптимального розміру виробничих

* Науковий керівник: Тімофєєв В. О. – д.т.н., професор

запасів. Від ефективного управління запасами залежить конкурентоздатність, фінансовий стан, фінансові результати і навіть вартість самого підприємства. Занижені запаси призводять до збитків, пов'язаних з простоями, втратою прибутку та частини потенційних покупців, зайво накопичені запаси відволікають оборотний капітал, зменшуючи можливість його альтернативного вкладення, що зменшує фінансовий результат діяльності, вартість підприємства та його конкурентоздатність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти щодо вартісно-орієнтованого управління матеріальними запасами та вартістю підприємств розглядають закордонні та вітчизняні науковці в межах дослідження проблематики: управління запасами та оптимізації їх розміру Б. Анікін [1], Є. Овдій [2], А. Радіонов [3], А. Гаджинський [4]; вартісно-орієнтованого управління підприємствами – А. Раппапорт [5], Дж. Стюарт [6], С. Мордашов [7], Т. Момот [8] та інші. У наукових працях учених обґрунтовано фундаментальні аспекти управління кількістю запасів з використанням логістичних методів, їх оборотністю, що дозволяє ефективно управляти окремим видом або комплексом матеріальних запасів з урахуванням впливу такого управління на прибуток підприємства. Аргументовано також аспекти вартісно-орієнтованого управління будівельними підприємствами в цілому залежно від зовнішніх та внутрішніх факторів діяльності. Проте недостатньо уваги приділяється проблемам формування матеріальних запасів із оптимальною вартістю у взаємозв'язку з їх впливом на вартість підприємства.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є розробка методологічного підходу до управління матеріальними запасами будівельного підприємства за вартісно-орієнтованою моделлю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація даного алгоритму передбачає покрокове здійснення низки етапів (рис. 1). Підготовчим етапом при побудові системи управління запасами є їх класифікація на кластери відповідно до ролі у процесі виробництва, яка проводиться на підставі даних аналізу балансу підприємства, реєстрів обліку запасів, облікової політики, даних інвентаризації підприємства. Результати поверхневого дослідження запасів будівельних підприємств (на підставі балансу) вказують на наявність наступних груп: незавершене виробництво, товари, виробничі запаси. Результати більш детального аналізу (на підставі облікових реєстрів) свідчать можливість розподілу групи «незавершене виробництво» на 3 групи: власне незавершене виробництво (капіталізовані витрати підприємства на будівництво об'єктів, що не здані в експлуатацію), незавершене виробництво (квартири) - капіталізовані витрати на об'єкти, які введено в експлуатацію, та на які отримано акт державної комісії про готовність; напівфабрикати - бетон, будівельний розчин, вікна, двері, блоки, вся продукція, що виготовляється виробничими підрозділами товариства. Першим етапом є систематизація виробничих запасів за інтегрованим критерієм суттєвості $F = f\langle Y, K \rangle$, що складається з питомої ваги (Y) витрат конкретного запасу в обсязі матеріальних витрат підприємства на створення активу, для виробництва якого він призначений, та коефіцієнту залежності (K) між обсягом запасів обраного активу та обсягом продукції, що може бути виготовлена із нього. Для цього всі будівельні матеріали товариства згруповано у 18 змістовних груп відповідно до їх характеристик та призначення. В ході аналізу встановлено також характер коефіцієнту залежності між обсягом запасів обраного активу та обсягом продукції, що може бути виготовлена із нього (який може вказувати на прямопропорційну залежність та непряму пропорційну залежність).

Другим етапом є визначення нормативного (мінімального) розміру виробничих запасів. На даному етапі складається бюджет реалізації продукції на наступні два роки (відповідно до тривалості операційного циклу підприємства). Для забезпечення сталого розвитку підприємства необхідно забезпечувати, щоб темпи здійснення будівельної діяльності не були нижче, ніж темпи продажу продукції будівництва. Відповідно до прогнозованого доходу від реалізації квартир та очікуваної ціни продажу квадратного метра, можливо розрахувати кількість квадратних метрів, що буде продаватися кожного місяця протягом періоду, який аналізується.

Застосовуючи нормативний коефіцієнт залежності кількості запасів від кількості квадратних метрів, які необхідно побудувати, розраховується мінімальна (нормативна) кількість запасів:

$$IN_{\min} = P_{IN} * Q_S * K_{IN-S}, \text{ де}$$

P_{IN} – ціна конкретного виду запасу,

Q_S – кількість квадратних метрів житла, що необхідно побудувати,

K_{IN-S} – нормативний коефіцієнт залежності кількості конкретного виду матеріальних цінностей від кількості квадратних метрів.

Третім етапом є визначення оптимального розміру матеріального потоку підприємства відповідно до плану доходів та витрат. Розмір матеріального потоку визначено як результат різниці між запланованим обсягом надходжень та сумою коштів, витраченою на інші статті.

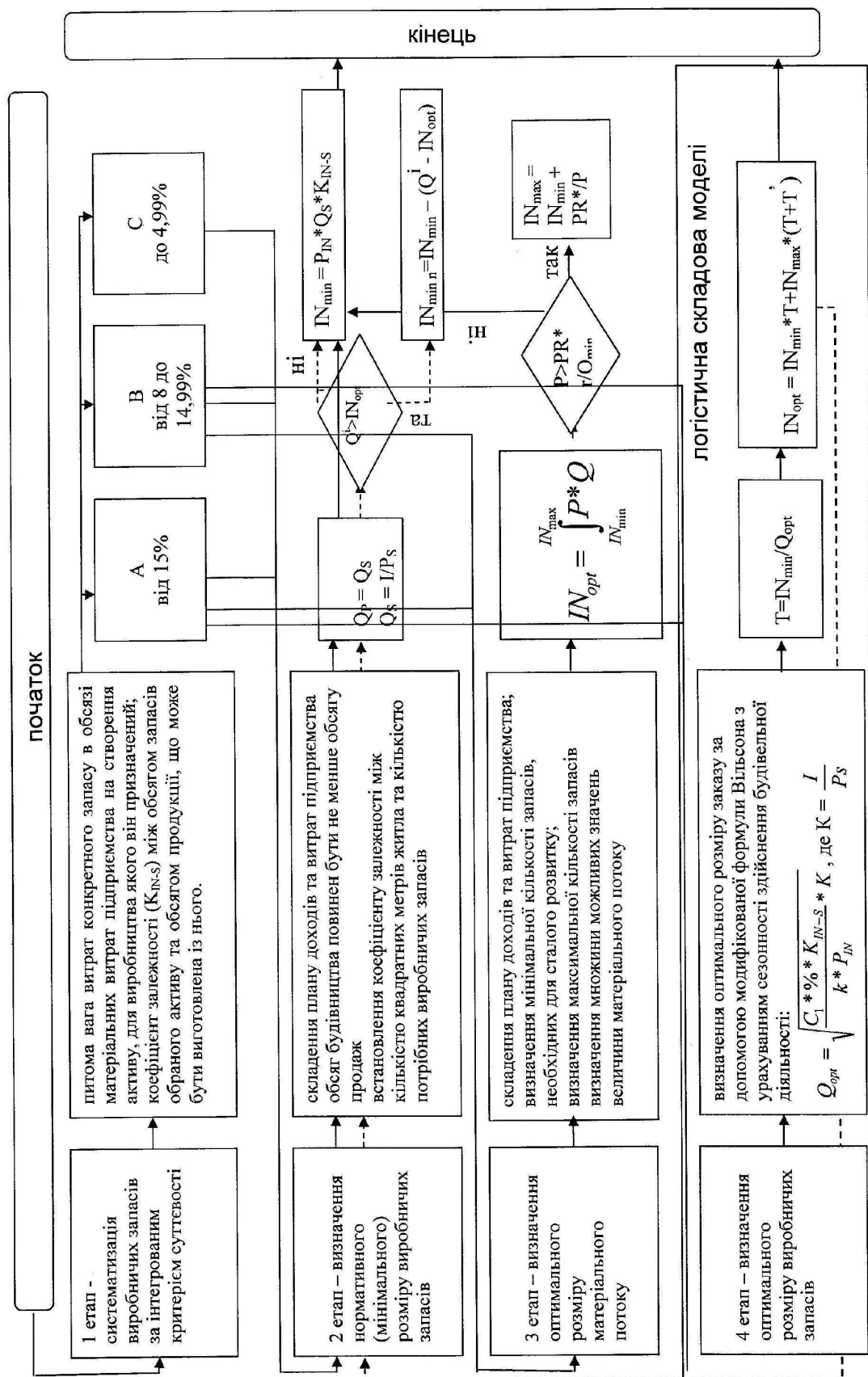

Рис. 1. Методологічний підхід до управління матеріальними запасами за вартісно-орієнтованою моделлю
Джерело: розробка автора

Для з'ясування максимальної вартості запасів в роботі запропонована наступна формула:

$$IN_{opt} = \int_{IN_{min}}^{IN_{max}} P * Q,$$

де $IN_{max} = IN_{min} + PR * P$, якщо $P > PR * (1+r) / IN_{min}$,
де r - ставка за банківським депозитом на відповідний строк,
 PR – прибуток,
 P – ціна даного виду матеріалу.

Дана формула відображає ту множину можливих варіантів вартості матеріального потоку підприємства, яка буде оптимальною.

Описані вище три етапи управління матеріальними запасами здійснюються для всіх матеріальних ресурсів незалежно від групи, до якої вони належать. Перехід до четвертого етапу здійснюється для запасів груп А і Б за інтегральним критерієм суттєвості; для запасів, віднесених за рівнем суттєвості до групи С, – даний етап не потрібен, оскільки вартість кожного виду запасу, віднесеного до даної групи настільки незначна, що будь-які витрати на їх зберігання або транспортування для переміщення між об'єктами чи зі складу є несуттєвими для впливу на вартість підприємства.

Останнім етапом є визначення оптимального розміру виробничих запасів підприємства. Для вирішення даної задачі великою кількістю економістів пропонується використовувати модель Вільсона. Враховуючи такі особливості будівельної галузі, як велика тривалість операційного циклу, внаслідок чого підвищення ризику інфляції цін на будівельні матеріали, та сезонні коливання у виробництві, отриманні доходів та використанні матеріальних ресурсів, в роботі модифіковано модель Вільсона шляхом введення додаткового коефіцієнту (K), що враховує сезонність здійснення будівельної діяльності:

$$Q_{opt} = \sqrt{\frac{C_1 * \% * K_{IN-S} * K}{k * P_{IN}}}, \text{ де } K = \frac{I}{P_S},$$

Q_{opt} - оптимальний розмір замовлення,

C_1 – вартість виконання замовлення матеріальних запасів,

$\%$ - питома вага обраного виду матеріальних запасів у загальній вартості запасів, що замовляються протягом визначеного періоду,

k – ставка витрат на зберігання певного матеріального запасу до ціни придбання такого запасу,

P_{IN} – ціна обраного виду матеріальних запасів,

I – дохід від реалізації квартир за період,

P_S – середня ціна квадратного метра житла за період.

Вартість виконання замовлення матеріальних запасів (C_1) в роботі оцінена за розміром витрат підприємства на утримання відділу виробничо-технічної комплектації, який займається збором інформації про необхідний обсяг матеріальних ресурсів, здійснює пошук постачальників, підписання з ними договорів, організовує доставку придбаних матеріалів на об'єкти. До складу таких витрат входять витрати на оплату праці робітників відділу, нарахування соціальних внесків на таку заробітну плату, витрати на утримання основних засобів, необхідних для здійснення роботи відділу, в тому числі їх амортизація, канцтовари для робітників та інші витрати відділу.

Витрати на зберігання оцінюються за розміром збитку від заморожування капіталу, вкладеного у матеріал, відсоток заробітної плати сторожів на об'єктах будівництва, втрати від природного убутку. Ставка витрат на зберігання (k) певного будівельного матеріалу до ціни його придбання визначена шляхом ділення витрат на зберігання цього матеріалу за місяць на вартість його запасу за цей період.

Після визначення оптимального розміру замовлення розраховано кількість днів, через яку оптимально здійснювати поставку, мінімізуючи витрати на зберігання, замовлення та транспортування запасів:

$$T = Q_{min} / Q_{opt}$$

Оптимальний запас матеріальних цінностей розраховано за формулою:

$$Z_{opt} = S * t + S * t',$$

де t' – час на здійснення поставки будівельного матеріалу.

Другий та третій етапи алгоритму відносяться до фінансової складової моделі, тобто дають можливість оптимізувати матеріальні потоки підприємства за критерієм максимізації вартості підприємства та використовуються вищим керівництвом компанії, четвертий етап – до логістичної, тобто дає можливість управляти запасами безпосередньо робітникам відділів постачання та використання матеріальних цінностей.

Висновки з даного дослідження. В процесі наукового дослідження розроблено

методологічний підхід до управління матеріальними запасами підприємства за вартісно-орієнтованою моделлю, реалізація якого передбачає проходження чотирьох послідовних етапів в межах двох змістових складових – фінансової та логістичної, кожна з яких відповідає за окремий показник: перша – за визначення нормативного розміру виробничих запасів та оптимального розміру матеріального потоку підприємства, друга – за визначення оптимального розміру виробничих запасів; модифікація формули Вільсона шляхом введення коефіцієнту сезонності, що враховує велику тривалість операційного циклу, а відповідно і ризик інфляції цін на будівельні матеріали, та сезонні коливання у виробництві, отриманні доходів і використанні матеріальних ресурсів.

Література

1. Аникин Б.А. Логистика: учебное пособие / Б. Аникин. – М. : ИНФРА – М., 2002. – 368 с.
2. Овдій Є.В. Ефективне управління запасами [Електронний ресурс] / Є.В. Овдій. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2013/Economics/10_124926.doc.htm
3. Радионов А.Р. Логистика: Нормирование сбытовых запасов и оборотных средств предприятия / А.Р. Радионов, Р.А. Радионов. – М. : Дело, 2002. – 416 с.
4. Гаджинский А.М. Логистика / А.М. Гаджинский. – М. : Информационно-внедренческий центр «Маркетинг», 1999. – 228 с.
5. Rappaport A. Creating shareholder value : The new standard for business performance, New York / A. Rappaport. – N.Y. : The FreePress, 1998. – 205 p.
6. Bennet Stewart G. The Quest for Value - The EVA Management Guide / Stewart G. Bennet.– NY, 1991. – 46 p.
7. Мордашев С. Рычаги управления стоимостью компании / С. Мордашев // Рынок ценных бумаг. – 2001. – №15(198). – С. 51–55.
8. Момот Т.В. Оцінка вартості бізнесу: сучасні технології / Т.В. Момот. – Х. : Фактор, 2007. – 224 с.

References

1. Anikin, B.A. (2002), *Logistika* [Logistic], tutorial, INFRA – M., Moscow, Russia, 368 p.
2. Ovdii, Ye.V. (2013), Effective inventory management, available at: http://rusnauka.com/1_NIO_2013/Economics/10_124926.doc.htm
3. Radionov, A.R. and Radionov R.A. (2002), *Logistika: Normirovaniye sbytovykh zapasov i oborotnykh sredstv predpriyatiya* [Logistic: rationing sales of reserves in the working capital of the enterprise], Delo, Moscow, Russia, 416 p.
4. Gadzhynskiy, A.M. (1999), *Logistika* [Logistic], Informationsionno-vnedrencheskiy tsentr «Marketing», Moscow, Russia, 228 p.
5. Rappaport, A. (1998), Creating shareholder value : The new standard for business performance, New York– N. Y. : The FreePress, 205 p.
6. Bennet, Stewart G. (1991), The Quest for Value - The EVA Management Guide, NY, 46 p.
7. Mordashev, S. (2001), “Controls the value of the company”, *Rynok tsennykh bumag*, no.15 (198), pp. 51–55.
8. Momot, T.V. (2007), *Otsinka vartosti biznesu: suchasni tekhnolohii* [The business valuation: modern technology], Faktor, Kharkiv, Ukraine, 224 p.

УДК 658.5: 330.45

Бойко Т.Л.,
аспірант*
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ З ВИКОРИСТАННЯМ ГРАФО- АНАЛІТИЧНИХ МЕТОДІВ

Boiko T.L.,
graduate student
Kyiv National Economics University named after Vadym Hetman

EVALUATION OF THE INTELLECTUAL POTENTIAL MANAGEMENT EFFICIENCY WITH USING GRAPHICAL AND ANALYTICAL METHODS

Постановка проблеми. Сучасний рівень економічних відносин, які визначаються глобальними процесами підвищення рівня конкуренції, переходу до епохи інформатизації, всеохоплюючого розвитку технологій, формують перед суб'єктами господарювання завдання ефективного використання та розвитку наявного потенціалу. У першу чергу це стосується інтелектуального потенціалу як важливого джерела створення стійких конкурентних переваг у мінливому ринковому середовищі.

Точкова оцінка рівня використаного інтелектуального потенціалу дає загальне уявлення про його обсяги, ретроспективні особливості та загальні тенденції відтворення у майбутньому. Разом з тим, повна діагностика, яка може слугувати об'єктивним, адекватним і своєчасним базисом для обґрунтування та впровадження управлінських рішень щодо підвищення результативності функціонування підприємства, передбачає також визначення ефективності менеджменту інтелектуального потенціалу. Необхідним стає комплексне дослідження ефективності використання, формування, відтворення та розвитку інтелектуального потенціалу, встановлення та збалансування взаємозв'язків між окремими його елементами, а також системність управління, що додатково генерує ефект синергії у створенні цінності підприємством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика управління інтелектуальним потенціалом у різних її проявах висвітлена в наукових працях і прикладних дослідженнях таких іноземних і вітчизняних учених і фахівців, як Б. Лев, Т. Стюарт, Дж. Барні [8], Е. Брукінг, Р. Холл, Л. Едвінсон, К. Е. Свейбі [11], Й. Руус [10], О. Бутнік-Сіверський, О. Кендюхов, А. Козирев, Г. Швиданенко, Л. Лукичова, А. Чухно, Л. Діба, В. Геєць та ін. Разом з тим, у науковій літературі досі не сформульовано єдиного підходу щодо методології впровадження системи управління інтелектуального потенціалу, а також визначення її ефективності. Це є свідченням актуальності теми та зумовлює необхідність її дослідження в теоретичному та прикладному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних положень і практичних рекомендацій щодо оцінювання ефективності управління інтелектуальним потенціалом підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес аналізу потенціалу підприємства найчастіше передбачає застосування графо-аналітичних моделей, в основі яких лежить метод порівняльної комплексної рейтингової оцінки. Так, однієї із найбільш теоретично обґрунтованих можна вважати запропоновану розробку І. М. Репіної «Квадрат потенціалу» [3, с. 20]. Враховуючи основні теоретико-методологічні положення побудови графо-аналітичних моделей оцінювання потенціалу, пропонуємо її авторську видозміну для діагностики ефективності управління інтелектуальним потенціалом підприємства.

У контексті досліджуваної проблематики пропонуємо окреслити форму графо-аналітичної моделі у вигляді тетраедру. Доцільно виділити три ключові блоки, які формуватимуть площину ефективності управління інтелектуальним потенціалом за структурними елементами (людськими, структурними і ресурсами відносинами). Четвертий напрямок, який визначає загальний рівень системності та збалансованості використання потенціалу підприємства, у тому числі інтегрованість інтелектуальної складової, відобразатиметься як висота тетраедру (рис. 1). Виділення останнього блоку пов'язане із значним синергійним ефектом, який формується при взаємопов'язаному та синхронному керуванні всіма структурними елементами потенціалу.

* Науковий керівник: Швиданенко Г.О. – к.е.н., професор

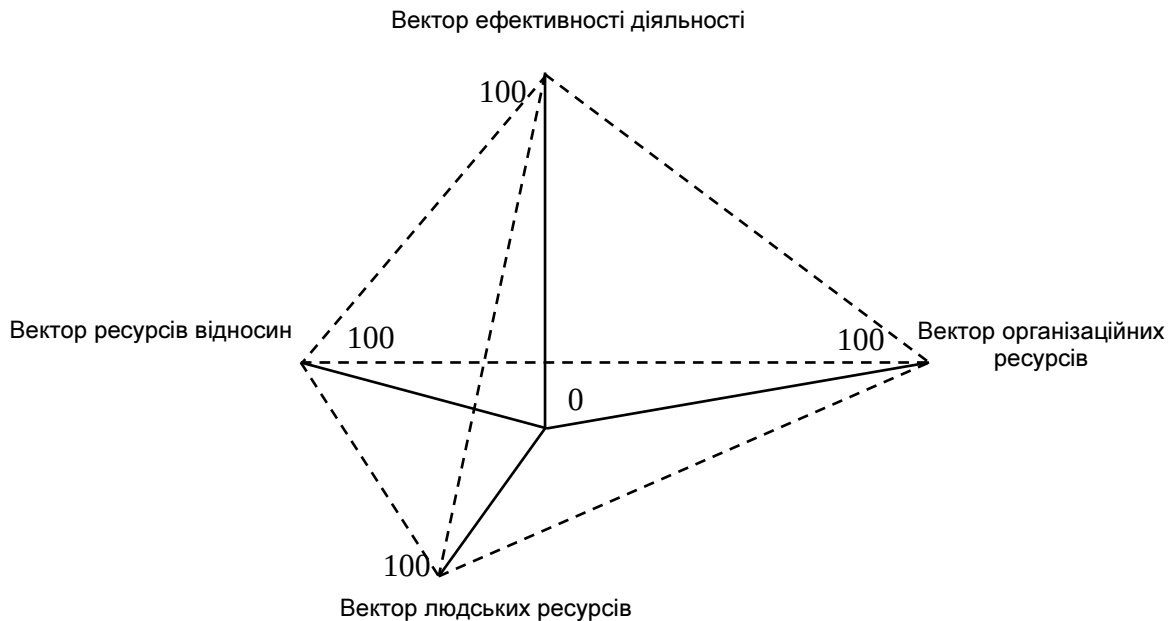

Рис. 1. Тетраedr інтелектуального потенціалу підприємства

Джерело: складено автором на основі [3]

Для кожного з розділів доцільно сформулювати ключові показники, аналіз яких дасть змогу зробити адекватні висновки щодо управління інтелектуальним потенціалом підприємства. Важливо, щоб обрані критерії були збалансованими, тобто відображали всі етапи відтворення інтелектуального потенціалу – формування, використання та розвитку.

В основу розрахунку рейтингової оцінки закладено порівняння підприємств за кожним визначеним раніше критерієм з еталонним підприємством або компанією з найкращим результатом. Такий підхід дозволяє уникнути суб'єктивних уявлень експертів та орієнтуватися на реальні досягнення суб'єктів господарювання. Методологія визначення порівняльної рейтингової оцінки для побудови графо-аналітичної моделі передбачає виконання наступних дій:

1. Вихідні дані зображуються у форматі матриці A_{ij} ($i = \overline{1, m}, j = \overline{1, n}$), де i – обрані критерії в межах кожного вектору $k = \overline{1, 4}$, j – аналізовані підприємства.

2. У межах кожного показника визначаються найкращі значення і відбувається ранжування підприємств згідно досягнутих результатів. Традиційно, підприємствам присвоюються місця від 1 до n . Проте, якщо для певного критерію існують значно вищі досягнення за межами групи, значення 1 може не присвоюватися.

3. Для підприємств за векторами графо-аналітичної моделі визначається сума отриманих місць:

$$P_{kj} = \sum_{i=1}^m a_{ij} \quad ((1))$$

4. Отримана в ході ранжування сума місць трансформуються у довжину вектора B_{kj} за допомогою методу інтерполяції:

$$B_{kj} = \frac{mn - P_{kj}}{mn - n} = \frac{mn - P_{kj}}{m(n - 1)} \quad ((2))$$

де B_{kj} – довжина вектора, що характеризує розділ управління інтелектуальним потенціалом; P_{kj} – сума місць j -ого підприємства, розрахована за формулою (1); mn – верхня межа діапазону, максимально можлива кількість балів; n – нижня межа діапазону, мінімально можлива кількість балів.

5. Після визначення довжин усіх векторів будується тетраedr інтелектуального потенціалу підприємства, на основі якого визначається ефективність управління ним загалом та в розрізі окремих складових.

Для кожного вектору варто визначити перелік критеріїв, які характеризуватимуть ефективність управління інтелектуальним потенціалом за етапами відтворення – формування, використання, нарощування. Разом з тим, система показників повинна бути сформована на основі принципів, які дозволяють збалансувати протилежні цілі – отримання максимальних результатів від проведеної діагностики при мінімізації витрат на її здійснення (табл. 1).

Таблиця 1

Принципи добору критеріїв для оцінювання ефективності управління інтелектуальним потенціалом підприємства

Принцип	Зміст
Відображення діагностичних цілей	Обрані критерії повинні тісно корелювати з об'єктом аналізу, тобто характеризувати аспекти управління інтелектуальним потенціалом
Кількісного вираження індикаторів	У процесі формування тетраедру відбувається порівняння значень підприємств, тому необхідно мати спільну, бажано числову основу, що забезпечить об'єктивні засади розрахунку
Обмеження переліку	При виборі критеріїв доцільно обрати таку їхню кількість, яка дасть достатньо повну картину ефективності управління інтелектуальним потенціалом, проте не перевантажить висновки деталізованою інформацією і не «роздує» витрати на збір даних.
Причинно-наслідкових зв'язків	Передбачає повноту встановлення зв'язків між самими індикаторами та результируючими показниками, охоплення всіх елементів управління
Збалансованості	Всі показники повинні бути узгодженими між собою як у межах кожного напрямку аналізу, так і всієї діагностики управління інтелектуальним потенціалом
Економічності	Добір критеріїв повинен здійснюватись з урахуванням витрат на отримання та збір даних щодо їхніх значень і вигоди від результатів

Джерело: складено автором за [2; 7]

Проведений аналіз наукової літератури [1; 6; 10; 11] та практичних аспектів діяльності підприємств дозволяє сформулювати рекомендований перелік показників для кожного напрямку діагностики ефективності управління інтелектуальним потенціалом підприємства (рис. 2).

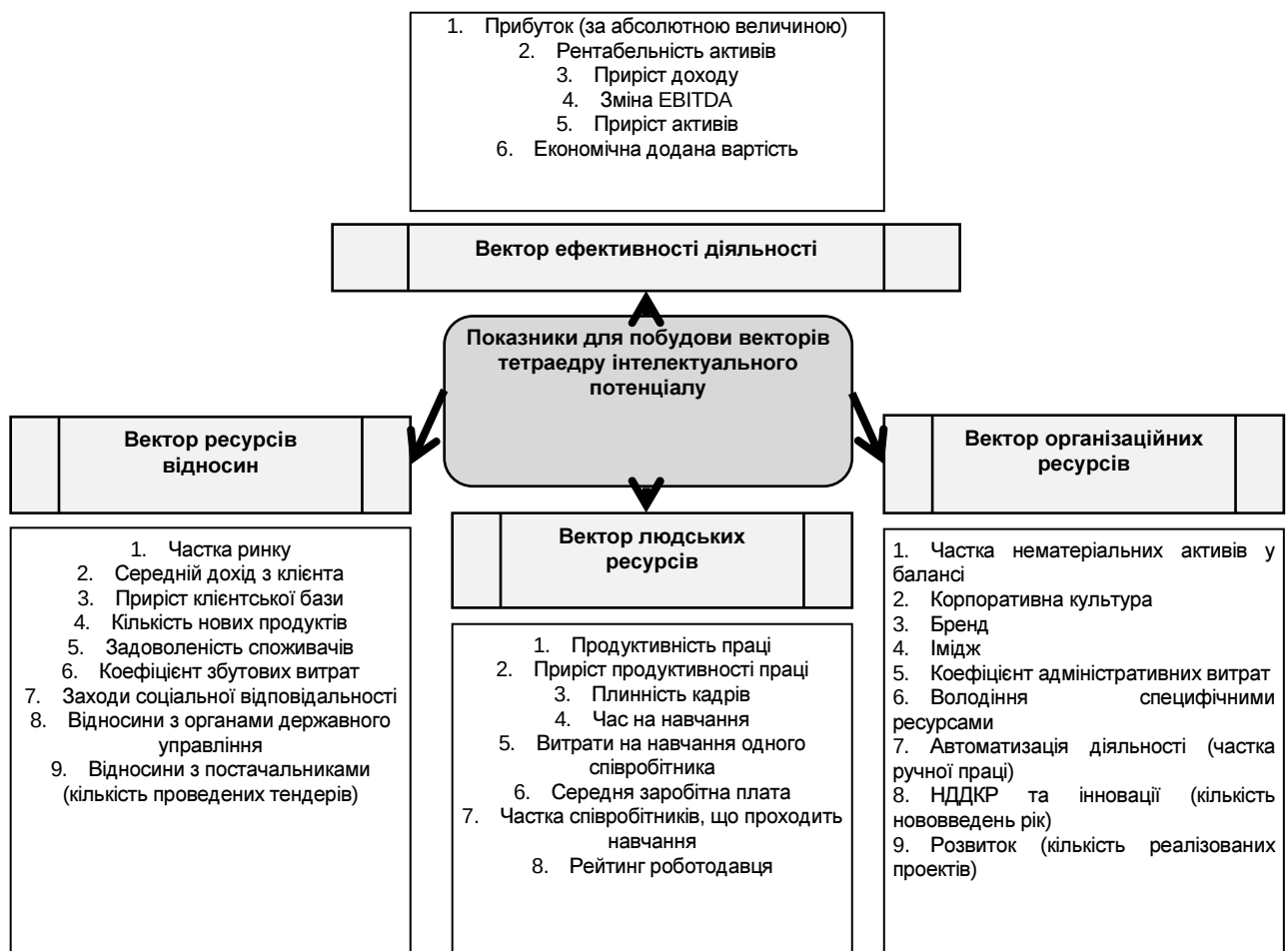

Рис. 2. Показники для побудови графо-аналітичної моделі оцінювання ефективності управління інтелектуальним потенціалом

Джерело: розробка автора

Ефективність управління інтелектуальним потенціалом людських ресурсів доцільно визначити за такими показниками:

1. *Продуктивність праці*. Високі значення даного показника свідчать про ефективне використання людських ресурсів, оскільки при однаковому залученні ресурсів висока продуктивність праці є прямим наслідком кращого використання інтелектуального потенціалу персоналу підприємства.

2. *Приріст продуктивності праці.* Високе значення даного показника свідчить не тільки про вдосконалення управління інтелектуальним потенціалом людських ресурсів, але й про його ефективне нарощування.

3. *Плинність кадрів.* Чим нижче значення даного показника, тим більше потенціалу людських ресурсів використовується для досягнення цілей компанії. Оскільки до моменту, коли співробітник пройде повну адаптацію до специфіки підприємства та в повному обсязі зможе виконувати свої обов'язки, проходить певний час, то, чим менша плинність, тим більше співвідношення періоду використання інтелектуального потенціалу до його формування. І навпаки, коли співробітники часто покидають підприємство, вкладені у них інвестиції на навчання не можуть бути повернуті в повному обсязі, тобто компанія тільки вкладає, проте не отримує.

4. *Час на навчання (наприклад, кількість годин проведених тренінгів на одну людину в рік).* Знання, які є основою інтелектуального потенціалу людських ресурсів, мають властивість втрачати свою актуальність для процесу діяльності підприємства. Тому постійне підвищення кваліфікації позитивно сприяє відтворенню та нарощенню інтелектуального потенціалу.

5. *Витрати на навчання одного співробітника.* Даний показник можна використовувати як альтернативний попередньому. Разом з тим, багато компаній використовує внутрішніх тренерів, і витрати на таке навчання значно нижчі, ніж у випадку залучення зовнішніх фахівців.

6. *Середня заробітна плата.* Відповідно до економічної теорії, віддача від ресурсів повинна бути адекватною оплаті. Тобто, чим вище середня заробітна плата, тим більше віддача від людських ресурсів. Також цей показник відображає ефективність мотивації праці, особливо її матеріального аспекту.

7. *Частка співробітників, що проходить навчання.* Показник відображає рівень оновлення інтелектуального потенціалу людських ресурсів.

8. *Рейтинг роботодавця.* Даний показник відображає привабливість підприємства для працівників. Чим вищий рейтинг підприємства як роботодавця, тим більше ймовірність, що саме найкращі співробітники будуть пропонувати свої здібності та реалізовувати потенціал для досягнення цілей компанії.

Для аналізу ефективності управління інтелектуальним потенціалом організаційних ресурсів можливе використання наступних критеріїв.

1. *Частка нематеріальних активів у балансі.* Володіння нематеріальними активами свідчить про високий рівень застосування технологій та використання їхнього високого потенціалу для функціонування підприємства, генерування доходів та зменшення витрат. Залучення нематеріальних активів може бути різними залежно від виду господарської діяльності, проте для підприємств однієї сфери порівняння даного показника є виправданим.

2. *Корпоративна культура.* Оцінювання даного показника носить суб'єктивний характер, оскільки найбільш адекватним виміром рівня розвитку культури підприємства може слугувати опитування співробітників.

3. *Бренд.* Для визначення ефективності використання такого організаційного ресурсу можливе використання щорічних професійних рейтингів (зазвичай публікуються для найбільш відомих брендів). Альтернативним є метод опитування споживачів на предмет пізнаваності та сприйняття конкретного бренду.

4. *Імідж.* Оцінювання даного показника передбачає узагальнення суб'єктивних вражень населення регіону, де виробляє чи поширює свою продукцію підприємство. Чим більш прихильним є ставлення, тим більша ймовірність у майбутньому збереження лояльності споживачів та розширення сфер впливу.

5. *Коефіцієнт адміністративних витрат.* Показник розраховується як відношення суми адміністративних витрат до чистого доходу за період і може відображувати ефективність управлінських бізнес-процесів підприємства.

6. *Володіння специфічними ресурсами.* Критерій визначає наявність підприємства права на монопольне володіння природними ресурсами та можливості до формування на його основі стійкої конкурентної переваги.

7. *Автоматизація діяльності (частка ручної праці).* Індикатор відображає рівень ефективності залучення інфраструктурних організаційних ресурсів для зниження витрат.

8. *НДДКР та інновації (кількість нововведень за рік).* Показник характеризує використання інтелектуального потенціалу для адаптації підприємства до змін зовнішнього середовища, життєвого циклу технологій і тенденцій цільового ринку.

9. *Розвиток (кількість реалізованих проектів).* Даний показник може бути використаний як альтернатива чи доповнення попередньому. В його основу, проте, закладено більш широкий спектр оцінювання, оскільки розвиток передбачає не тільки ефективне впровадження та комерціалізацію інновацій, але й використання традиційних, випробуваних часом, інструментів.

Діагностика ефективності управління інтелектуальним потенціалом ресурсів відносин можлива, на нашу думку, на основі таких індикаторів.

1. *Частка ринку.* Відповідно до даного критерію можливе формування загального уявлення щодо наявних клієнтських ресурсів підприємства та оцінки рівня залучення їхнього потенціалу.

2. *Середній дохід з клієнта.* Вище, ніж у конкурентів, значення індикатора свідчить про більш ефективне використання потенціалу споживачів, у тому числі за рахунок лояльності, ефектів мережі та першопрхідця.

3. *Приріст клієнтської бази.* Даний показник характеризує ефективність нарощування інтелектуального потенціалу ресурсів відносин із споживачами. Чим вищий показник – тим більша здатність до розширення наявної ресурсної бази та зростання створюваної цінності.

4. *Кількість нових продуктів.* Критерій дозволяє оцінити перспективи та напрямки розширення бази ресурсів відносин з клієнтами, і, відповідно, зростання наявного інтелектуального потенціалу.

5. *Задоволеність споживачів.* Показник характеризує управління інтелектуальним потенціалом клієнтських ресурсів за двома часовими вимірами – теперішнього та майбутнього. Так, оцінка задоволеності пояснює залучений у поточному періоді рівень потенціалу споживачів, а також дає можливість спрогнозувати тенденції його використання у майбутньому. Так, високий рівень даного показника свідчитиме про можливість зростання реалізації інтелектуального потенціалу в майбутньому на основі позитивних вражень, у той час, як низькі значення спричинятимуть відтік клієнтів та зменшення можливостей ресурсів відносин.

6. *Коефіцієнт збутових витрат.* Значення показника характеризує довгострокові вкладення в ресурси відносин із клієнтами та дистриб'юторами. Разом з тим, існує ризик високих, проте неефективних витрат на маркетинг, які у майбутньому не забезпечать бажаного рівня інтелектуального потенціалу.

7. *Заходи соціальної відповідальності.* Даний критерій визначає ефективність використання можливостей ресурсів відносин із суспільством. Нові світові тенденції економіки та загального цивілізаційного поступу зумовлюють необхідність постійного нарощування інтелектуального потенціалу в даному напрямі. Оцінювання показника можливе за кількістю проведених за певний період часу заходів, пов'язаних із соціальною та екологічною відповідальністю.

8. *Відносини з органами державного управління.* З урахуванням високого рівня залежності підприємств України від органів державного управління, ефективність використання можливостей за даним напрямком знижує ризики понесення додаткових витрат у формі штрафів, видатків на судові тяганини та ін., а також розширює горизонти проведення діяльності. Показник може бути охарактеризований як обсяг штрафних санкцій, кількість судових позовів з державними структурами, у тому числі завершених на користь підприємства, а також позитивно пройдених перевірок і т. д.

9. *Відносини з постачальниками (кількість проведених тендерів).* Відкритість та прозорість відносин з постачальниками, які позитивно впливають на використання потенціалу відносин із ними, можуть бути охарактеризовані за кількістю проведених тендерів.

Четвертий вектор характеризує загальну ефективність діяльності підприємства, рівня використання його потенціалу загалом та інтегрованості залучення окремих елементів зокрема. Оцінювання даного напрямку доцільно, на нашу думку, здійснювати за наступними показниками.

1. *Прибуток (за абсолютною величиною).* У короткостроковий період значення чистого прибутку визначає результативність управління потенціалом підприємства, оскільки характеризує чистий абсолютний ефект від його використання – отриманий чистий дохід як підсумок залучення ресурсів у процесі діяльності за мінусом понесених витрат.

2. *Рентабельність активів.* Даний показник доповнює попередній та визначає загальну ефективність управління потенціалом – відношення отриманого чистого результату до вхідних спожитих ресурсів.

3. *Приріст доходу.* Індикатор визначає ефективність довгострокового управління потенціалом, зокрема в аспекті його нарощування за рахунок додаткового залучення всіх видів ресурсів.

4. *Зміна EBITDA.* Основною спрямованістю показника є визначення ефективності операційного використання потенціалу наявних ресурсів без врахування вартості їхнього залучення у формі амортизації.

5. *Приріст активів.* Критерій відображує довгострокові перспективи розвитку підприємства, залучення ресурсів та нарощення потенціалу.

6. *Економічна додана вартість.* Додатне значення показника є свідченням ефективності використання всіх наявних ресурсів, і, особливо, високим рівнем залучення інтелектуального потенціалу.

Висновки з даного дослідження. Ефективне управління інтелектуальним потенціалом на всіх етапах його відтворення формує основу для довгострокового процвітання суб'єкта господарювання. Для оцінювання ефективності даного процесу доцільно використовувати адаптовану графо-аналітичну модель, в основі якої лежить порівняння підприємств за обраним переліком критеріїв у межах кожного напрямку дослідження. Ця модель дозволить визначити результативність менеджменту за структурними елементами інтелектуальних ресурсів, дослідити вплив на діяльність підприємства загалом, оцінити рівень збалансованості використання та розвитку інтелектуального потенціалу, а також окреслити цілі та напрямки вдосконалення управління ним.

Література

1. Воліков В.В. Етапи оцінювання інтелектуального потенціалу підприємства / В.В. Воліков // Економіка розвитку. – 2013. – № 2 (66). – С. 118–123.

2. Принципи та чинники добору бізнес-індикаторів у системи економічної діагностики [Електронний ресурс] // Український Фонд Підтримки Підприємництва [сайт] . – Режим доступу: <http://ufpp.kiev.ua/principi-ta-chinniki-doboru-biznes-indikatoriv-u-sistemi-ekonomichno%D1%97-diagnostiki/>
3. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посібн. / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк – К. : КНЕУ, 2004. – 316 с.
4. Хомяков В. І. Управління потенціалом підприємства / В. І. Хомяков, І. В. Бакулін – К. : Кондор, 2007. – 400 с.
5. Чайковська І. І. Аналіз основних концепцій перетворення інтелектуального капіталу в фінансові результати діяльності підприємства / І. І. Чайковська // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. – Вип. 1, Т. 1. – С. 60–65.
6. Чуприна О. О. Методологічні підходи до оцінювання інтелектуального капіталу / О. О. Чуприна, К. С. Чуприн // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2013. – № 3 (14). – С. 22–34.
7. Швиданенко Г. О. Бізнес-діагностика підприємства : навч. посібн. / Швиданенко Г. О., Дмитренко А. І., Олексюк О. І. – К. : КНЕУ, 2008. – 344 с.
8. Barney J. Resource-Based Theory: Creating and Sustaining Competitive Advantage / J.B. Barney, D.N. Clark. – Oxford University Press, 2008. – 327 p.
9. Hunter M. G. Internal Intellectual Assets: A Management Interpretation / M. G. Hunter, N. Evans, J. Price // Journal of Information, Information Technology, and Organizations». – 2011. – № 6. – P. 1–13.
10. Roos G. Managing Intellectual Capital in Practice / G. Roos, S. Pike, L. Fernström. – Butterworth-Heinemann is an imprint of Elsevier, 2006. – 384 p.
11. Sveiby K.-E. Methods for Measuring Intangible Assets. Updated 27 April 2010. – Mode of access: URL: <http://www.sveiby.com/articles/IntangibleMethods.htm>

References

1. Volikov, V.V. (2013), "Stages of enterprises intellectual potential assessment", *Economy of development*, no. 2 (66), pp. 118–123.
2. The official site of the Ukrainian Enterprise Support Fund (2014), "Principles and factors of selecting business indicators for the economic system diagnostics", available at: <http://ufpp.kiev.ua/principi-ta-chinniki-doboru-biznes-indikatoriv-u-sistemi-ekonomichno%D1%97-diagnostiki/>.
3. Fedonin, O.S., Repina, I.M. and Oleksiuk, O.I. (2004), *Potential pidpriemstva: formuvannia ta otsinka* [Potential of enterprise: forming and evaluation], KNEU, Kyiv, Ukraine.
4. Khomiakov, V.I. and Bakulin, I.V. (2007), *Upravlinnia potentsialom pidpriemstva* [Enterprise potential management], Kondor, Kyiv, Ukraine.
5. Chaikovska, I.I. (2012), "Analysis of the basic concepts of the intellectual capital transformation into the performance of the enterprise", *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*, vol. 1, issue. 1, pp. 60–65.
6. Chuprina, O.O. and Chuprin, K.S. (2013), "The methodological approaches to the intellectual capital estimation", *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho"*, no. 3 (14), pp. 22–34.
7. Shvydanenko, H.O., Dmytrenko, A.I. and Oleksiuk, O.I. (2008), *Biznes-diahnostyka pidpriemstva* [Business diagnostics of a company], KNEU, Kyiv, Ukraine.
8. Barney, J. and Clark, D.N. (2008), *Resource-Based Theory: Creating and Sustaining Competitive Advantage*, Oxford University Press, Oxford, UK.
9. Hunter, M. G., Evans, N., Price, J. (2011), "Internal Intellectual Assets: A Management Interpretation", *Journal of Information, Information Technology, and Organizations*, no. 6, pp. 1–13.
10. Roos, G., Pike, S. and Fernström, L. (2006), *Managing Intellectual Capital in Practice*, Butterworth-Heinemann is an imprint of Elsevier, Oxford and Burlington, MA.
11. Sveiby, K.-E. (2010), "Methods for Measuring Intangible Assets", available at: <http://www.sveiby.com/articles/IntangibleMethods.htm>.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 657.1.011.56

Лучик С.Д.,
д.е.н., професор, завідувач кафедри соціальної економіки
і інформаційних технологій
Подільський державний аграрно-технічний університет

ПЕРЕВАГИ ОРГАНІЗАЦІЇ АВТОМАТИЗОВАНОГО ОБЛІКУ НА ПЛАТФОРМІ "1С: ПІДПРИЄМСТВО 8"

Luchyk S.D.,
dr.sc.(econ.), prof., head of department of social economy
and information technology
Podolskyi State Agrarian and Technical University

ADVANTAGES OF AUTOMATED ACCOUNTING ORGANIZATION AT THE PLATFORM OF "1C: ENTERPRISE8"

Постановка проблеми. Становлення та розвиток інформаційного суспільства є характерною рисою XXI століття. Матеріальною та технологічною базою такого суспільства є різного роду системи на базі комп'ютерної техніки та комп'ютерних мереж, інформаційних технологій, телекомунікаційних зв'язків. Процес комп'ютеризації дозволяє позбавити людей рутинної роботи, забезпечує високий рівень автоматизації обробки інформації у виробничій і соціальній сферах. Зрозуміло, що цінними є не самі по собі впроваджені технології та розроблені інформаційні системи, а та користь, яку вони приносять громадянам, бізнесу, всьому суспільству.

Необхідність автоматизації такої діяльності, як бухгалтерський облік, теж обумовлена не стільки значною трудомісткістю ведення бухгалтерського обліку, а й загальною тенденцією всього суспільства до комп'ютеризації, яка покликана забезпечити полегшення роботи людини в сфері обробки великих обсягів інформації. Потужні програмні засоби у вигляді баз даних, інформаційно-пошукових систем дозволяють не лише підвищувати продуктивність праці обліковця, а й у процесі роботи змінювати звичну форму подання інформації та її зміст, отримувати інформацію зі значно ширшого діапазону джерел, ніж це передбачено у звичайних інформаційних системах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням впровадження в практику підприємств інформаційних технологій в обліку багато уваги приділяють такі вчені-економісти, як Ф.Ф. Бутинець, Т.В. Давидюк, В.В. Євдокимов, С.Ф. Легенчук [1], С.В. Івахненко [2], О.В. Клименко [3], В.О. Осмятченко, М.М. Матюха [4], Л.О. Терещенко, І.І. Матієнко-Зубенко [5], В.Д. Шквір, А.Г. Загородній, О.С. Височан [6] та інші. Разом з тим багато аспектів організації інформаційних систем в обліку розроблені недостатньо повно і вимагають подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування ефективності впровадження на підприємствах інформаційних систем бухгалтерського обліку на платформі "1С: Підприємство 8".

Виклад основного матеріалу дослідження. Автоматизація та комп'ютеризація дозволила вивести бухгалтерський облік в Україні на новий інноваційний рівень. Насамперед це стосується можливості готувати документи та звітність в електронному вигляді.

Запровадження в бухгалтерії підприємства системи електронного документообігу забезпечує прискорення та полегшення процесу обробки документів. Така система дозволяє швидко створювати документ, призначати маршрути узгодження й затвердження документа та розсилати його безпосереднім виконавцям. В Законі України "Про електронні документи і електронний документообіг" (2003 р.) [7] електронний документ визначається як документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним цифровим підписом автора.

В системі "1С: Підприємство 8.2" за допомогою документів організується введення первинної інформації про господарські операції, які виконуються. Більшість документів, які використовуються при

роботі з системою, є електронними аналогами паперових документів, що використовуються на підприємстві. Тому інструменти системи орієнтовані на роботу з документами, які складаються якби з двох частин: заголовку документу (шапки) та табличної частини. Заголовок, як правило, містить реквізити, які є загальними для всього документу. Реквізити можуть розташовуватися не тільки у верхній частині, тому реквізитом заголовку вважається будь-який реквізит, значення якого використовується в документі тільки один раз. Таблична частина документу містить послідовність однотипних рядків, в яких відображається інформаційне наповнення документу. Фактом прийняття даних документа до обліку є проведення документу.

Документообіг системи "1С: Підприємство 8.2" має низку спільних ознак:

- форми документів максимально уніфіковані, що забезпечує економію часу користувачів при їх створенні;
- користувач має можливість заповнити форму документу шляхом копіювання раніше створеного однотипного документу і змінюючи при цьому частину даних;
- частину документів можна створювати на підставі раніше створених документів інших типів;
- для значної частини документів передбачені регламентовані і/або оперативні друковані форми;
- заповнення табличної частини багатьох документів автоматизовано;
- документи можна вводити групами, використовуючи механізми автоматизованих обробок;
- підтримується можливість змінити склад і послідовність колонок табличних частин документів;
- всі документи проводяться, тим самим підтверджується завершення процесу роботи користувача з ними. Значна частина документів автоматично формує записи бухгалтерського і податкового обліку у вигляді проведення в регістрах бухгалтерії та рухів в регістрах накопичень;
- для всіх документів можна використовувати операцію відміни процесу проведення, яка коректно анулює вплив документу на облікові структури типової конфігурації [8, с.35].

Система електронного документообігу пов'язує відділ бухгалтерії з іншими підрозділами всередині самого підприємства, а також забезпечує зв'язок з іншими підприємствами, клієнтами, постачальниками, податковими інспекціями, пенсійним фондом та іншими організаціями, з якими працює фірма. Тому для великих компаній доцільно на платформі "1С: Підприємство 8.2" встановити програмний продукт "Документообіг Проф", який може функціонувати як окремий додаток, або інтегруватися в типові конфігурації "1С: Підприємство 8.2".

Програмний продукт "1С: Документообіг Проф" забезпечує автоматизацію повного циклу обробки вхідних, вихідних і внутрішніх документів, процесів діловодства, контролю робочого часу, стандартизації процесів і впорядкування взаємодії співробітників. Система дозволяє працювати з документами будь-якого типу. Кожен документ представлений обліково-реєстраційною картою, набір реквізитів якої відповідає ДСТУ.

Реєстрація документа в системі супроводжується такими процесами, як автоматизація процедур розгляду документів і подальшого контролю за його статусом, інформування виконавців, підтримки регламентованих термінів виконання документів, подальшого формування звітів з надходження та виконання документів, контролю за простроченими документами.

Система "1С: Документообіг Проф" підтримує багатокористувацьку роботу в локальній мережі або через Інтернет, у т. ч. і через Веб-браузери. Така можливість реалізована за рахунок функціонування розподіленої інформаційної бази, яка надає доступ співробітників як для перегляду, так і для редагування файлів та документів. Конфлікти при одночасному зверненні до бази виключені. При редагуванні файлу в базі автоматично створюється нова версія документа із зазначенням часу, дати та автора документа. Для файлів популярних форматів (doc, rtf, html, txt, **odt**) підтримується порівняння версій.

Для оптимізації роботи співробітників у керівника організації є можливість отримати оперативну інформацію про використання робочого часу співробітниками. Зокрема, система формує щоденну звітність по співробітниках, яка включає дані про час, види робіт користувачів. Ці відомості дозволяють керівнику отримати звіти про зайнятість співробітників у розрізі видів робіт, підрозділів та періодів часу.

Додаток "1С: Документообіг Проф" немає галузевої спрямованості, а тому може успішно використовуватися як у бюджетному секторі, так і на комерційних підприємствах.

Документи в системі "1С: Підприємство 8.2" відображаються у списках документів різних видів (журналах). Доступ до журналів документів здійснюється через команди головного меню системи.

Звіти, як і журнали, формуються на підставі первинних документів. Однак їх формування передбачає обробку інформації за визначеними алгоритмами. Наприклад, для складання оборотної відомості потрібно підсумовування інформації оборотів по кожному рахунку.

При комп'ютеризації обліку уся звітність, яка надається користувачам, умовно поділяється на три групи:

- 1) системні внутрішні звіти, до яких входять оборотно-сальдова відомість, шахова відомість, обороти за рахунками, інші вбудовані звіти;
- 2) зовнішні (регламентовані) звіти – фінансова, податкова, статистична та галузева звітності;

3) нестандартні звіти – це інформація про: кількість запасів на складах, заборгованість перед бюджетом, залишки за банківськими рахунками, стан розрахунків з дебіторами та кредиторами підприємства [2, с. 177].

Для роботи зі звітами в системі "1С: Підприємство 8.2" використовується пункт рядка меню "Звіти", при чому на екран видається діалогова форма налагодження параметру звіту. В ній вводяться значення параметрів, які визначають склад даних, що входять до звіту. Наприклад, потрібно вказати період (початкову та кінцеву дату), за який формуватимуться дані бухгалтерського обліку, також тип валюти та інші параметри.

До складу системи "1С: Підприємство 8.2" входить набір регламентованих звітів. Регламентованими називають такі звіти, форми і порядок представлення яких встановлюється різними законодавчими органами. До основних можливостей регламентованої звітності можна віднести: налаштування складу звіту; заповнення показників звітності як вручну, так і автоматично за даними інформаційної бази; редагування автоматично заповнених показників; розшифрування заповнених показників; вивід в друкованій формі; вивантаження в електронному вигляді; збереження архіву звітності.

Зберігання форм регламентованих звітів здійснюється у вигляді ієрархічного списку, тобто всі звіти організовані в групи за видами звітності (фінансова, податкова, у фонди тощо), а всередині кожної групи – за окремими формами звітності (податковими деклараціями).

Систему "1С: Підприємство 8.2" можна доповнити сервісом підготовки та передачі електронної звітності, який включає в себе програму "1С-Звіт" та засоби інтеграції цієї програми з типовими прикладними рішеннями фірми "1С". Це надає можливість безпосередньо в типових конфігураціях програм «1С» формувати регламентовану звітність, перевіряти її заповнення, роздруковувати та зберігати в електронному вигляді в необхідному форматі XML, зашифровувати та підписувати звіти електронним цифровим підписом (ЕЦП), відправляти до контролюючих органів й отримувати квитанцію про доставку звіту за призначенням. Система цифрового підпису припускає, що кожен користувач має свій таємний ключ, який використовується для формування підпису (шифрування інформації), а також відповідний цьому таємному ключу відкритий ключ, який міститься в Сертифікаті відкритого ключа, що призначений для розшифрування ЕЦП й одержання інформації, яка знаходитиметься у звіті.

Слід зауважити, що з 01.01.14 р. для шифрування та розшифрування звітної інформації потрібно два окремих Сертифіката. Такий підхід призваний посилити захист інформації від несанкціонованої модифікації сторонніми особами. Сертифікати, отримані до 01.01.14 р. продовжують діяти з моменту їх отримання ще 2 роки.

Звіти в електронному вигляді з ЕЦП до контролюючих органів в системі "1С: Підприємство 8.2" відправляються безпосередньо прямим з'єднанням або через вбудований поштовий клієнт. У програмі підтримується одночасне відправлення декількох документів зазначеним одержувачам.

Нестандартні звіти, це звіти, що вже налаштовані на рішення досить вузького завдання одержання підсумків. До цієї групи належать звіти, які є засобом для проведення оперативного аналізу, наприклад, щоденний звіт про оприбуткування грошових коштів і напрямки їх використання. Такий звіт не може бути заздалегідь передбачений розробниками, відповідно, його не можливо безпосередньо отримати штатними засобами програми. Тому діалогові форми цих звітів, як правило, містять лише найнеобхідніші поля [4, с.215].

Впровадження на підприємстві комп'ютерних інформаційних систем обліку та систем електронного документообігу вимагає використання нових процедур та механізмів контролю з метою виявлення та попередження ризиків діяльності. В системі "1С: Підприємство 8.2" передбачено контрольні механізми у вигляді формування звітів "Експрес-перевірка ведення обліку" і "Аналіз стану бухгалтерського обліку".

Звіт "Експрес-перевірка ведення обліку" дозволяє швидко та з високим рівнем деталізації проконтролювати ключові параметри оперативно-технічного бухгалтерського обліку. Зокрема, встановити коректність визначення в системі облікової політики підприємства, процедури ведення обліку касових операцій, обліку податку на додану вартість, виробничих операцій та визначення фінансових результатів. Для звіту передбачено можливість попереднього налаштування його користувачем і можливість збереження результатів у вигляді файлу.

Призначення звіту "Аналіз стану бухгалтерського обліку" полягає у виявленні помилок, які впливають на формування бухгалтерської та фінансової звітності. Зокрема, проводиться аналіз плану рахунків щодо складу рахунків (субрахунків), перевіряється структура аналітичного обліку, здійснюється аналіз бухгалтерських підсумків і проведення на їх коректність, виявляються інші технічні бухгалтерські помилки. Для більшої частини помилок передбачено розгорнутий опис ситуації. Аналіз стану бухгалтерського обліку рекомендовано проводити перед формуванням регламентованої звітності.

Слід розуміти, що всіх помилок даний звіт не виявить, оскільки відбувається формальний, а не змістовий аналіз облікових даних. Однак, проводити такий аналіз доцільно, тому що логіка формування регламентованих звітів є також формальною і може "спіткнутися" на цих же моментах [8, с.460].

Висновки та подальші дослідження. Отже, на нашу думку, впровадження системи "1С: Підприємство 8.2" однозначно дозволяє забезпечити підвищення ефективності та покращення якості

ведення обліку на підприємстві насамперед середнього і великого бізнесу. Основними позитивними результатами такого впровадження є:

- впорядкування бухгалтерського обліку за рахунок запровадження електронного документообігу;
- підвищення оперативності обліку шляхом забезпечення швидкого доступу до документів, можливості оперативно їх обробляти та надійно зберігати в електронних архівах (на сервері організації або в "хмарі", тобто на сервері спецоператора);
- можливість фахівцям працювати з інформаційною базою через Інтернет, знаходячись при цьому в будь-якому місці, що надзвичайно корисно для фахівців, що працюють віддалено, ведуть декілька організацій одночасно;
- підготовка, зберігання та передача обов'язкової (регламентованої) податкової та бухгалтерської звітності у відповідні органи;
- зниження кількості бухгалтерських помилок, яке досягається проведенням автоматизованого контролю з метою правильності відображення операцій на основі введених звітних даних і даних реєстрів бухгалтерського обліку;
- можливість сумісного використання з іншими прикладними рішеннями, створеними на платформі "1С: Підприємство 8", наприклад, "1С: Документообіг Проф", "Зарплата і Управління Персоналом для України".

Література

1. Інформаційні системи і технології в обліку : підруч. для студ. ВНЗ / Ф.Ф. Бутинець, Т.В. Давидюк, В.В. Євдокимов, С.Ф. Легенчук. – 3 вид., перероб. і доп. – Житомир : ПП «Рута», 2007. – 468 с.
2. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту : навч. посіб. / С.В. Івахненко, 4-те вид., випр. – К. : Знання-Прес, 2008. – 349 с.
3. Клименко О. В. Інформаційні системи і технології в обліку : навч. посіб. / О.В. Клименко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 320 с.
4. Терещенко Л. О. Інформаційні системи і технології в обліку : навч. посіб. / Л.О. Терещенко, І.І. Матієнко-Зубенко. – К. : КНЕУ, 2004. – 187 с.
5. Осмятченко В.О. Звітність як основа узагальнення вихідних даних в умовах застосування інформаційних технологій / В.О. Осмятченко, М.М. Матюха // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Сер. : Бухгалтерський облік, контроль і аналіз, 2013. – Вип. 1. – С. 208-222.
6. Шквір В.Д. Інформаційні системи і технології в обліку : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / В.Д. Шквір, А.Г. Загородній, О.С. Височан ; Нац. ун-т "Львів. політехніка". – Л., 2003. – 268 с.
7. Про електронні документи і електронний документообіг: Закон України від 22.05.03 р. №851-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
8. Использование прикладного решения "1С: Бухгалтерия 8 для Украины" редакция 1.2. Методические материалы для слушателя сертифицированного курса // ООО "1С-Теллур". – М.: "1С", 2011. – 471 с.

References

1. Butynets, F.F., Davydiuk, T.V., Yevdokymov, V.V., Lehenchuk, S.F. (2007), *Informatsiini systemy i tekhnologii v obliku* [Information systems and technologies in accounting], high school textbook, PP «Ruta», Zhytomyr, Ukraine, 468 p.
2. Ivakhnenkov, S.V. (2008), *Informatsiini tekhnologii v orhanizatsii bukhgalterskoho obliku ta audytu* [Information technology in accounting organization and auditing], tutorial, Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine, 349 p.
3. Klymenko, O.V. (2008), *Informatsiini systemy i tekhnologii v obliku* [Information systems and technologies in accounting], tutorial, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 320 p.
4. Tereshchenko, L.O. and Matiienko-Zubenko, I.I. (2004), *Informatsiini systemy i tekhnologii v obliku* [Information systems and technologies in accounting], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 187 p.
5. Osmiatchenko, V.O. M.M. Matiukha (2013), "Reporting as the basis generalization of initial data in conditions of application of information technology", *Problemy teorii ta metodologii bukhgalterskoho obliku, kontroliu i analizu. Ser. : Bukhgalterskyi oblik, kontrol i analiz*, issue.1, pp. 208-222.
6. Shkvir V.D., Zahorodnii, A.H., Vysochan, O.S. (2003), *Informatsiini systemy i tekhnologii v obliku* [Information systems and technologies in accounting], tutorial, Nats. un-t "Lviv. politehnika", Lviv, Ukraine, 268 p.
7. Pro elektronni dokumenty i elektronnyi dokumentoobih: Zakon Ukrainy vid 22.05.03 r. no. 851-IV, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
8. Ispolzovaniye prikladnoho resheniia "1S: Bukhgalteriya 8 dlya Ukrainy" redaktsiya 1.2. (2011), *Metodicheskie materialy dlia slushatelja sertifikirovannogo kursa, "1S-Tellur"*, M.: "1S", 471 p.

УДК 334.722.81: 330.04

Хома І.Б.,
д.е.н., професор кафедри фінансів
Ділай Н.Г.,
аспірант* кафедри фінансів
Національний університет «Львівська політехніка»

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ДОЧІРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХОЛДИНГОВОЇ СТРУКТУРИ

Khoma I.B.,
dr.sc.(econ.), professor of the department of finances
Dilai N.H.
graduate student of the department of finances
National University «Lviv Polytechnic»

ECONOMIC AND MATHEMATICAL ASSESSMENT OF THE LEVEL OF FINANCIAL MANAGEMENT OF SUBSIDIARY ENTERPRISES OF HOLDING STRUCTURE

Постановка проблеми. Холдингова структура є різновидом акціонерного товариства, що створюється для володіння контрольным пакетом акцій інших підприємств з метою ділового контролю над ними та управління їх діяльністю. У холдингових структурах концентрується значний обсяг капіталу, налагоджується його рух і взаємодія, зливаються активи різних за напрямками діяльності підприємств [5, с. 62]. Виступаючи фінансовим центром групи підприємств, чисельність яких в окремих випадках перевищує сотню підконтрольних одиниць, холдингова структура потребує максимально ефективного апарату фінансового управління, в рамках повноважень якого знаходиться життєдіяльність холдингової компанії. Саме тому проблема економіко-математичного оцінювання рівня фінансового управління дочірніх підприємств холдингової структури є актуальною та потребує подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальним документом, що регулює порядок створення, функціонування та діяльності холдингових компаній в Україні є Закон України «Про холдингові компанії в Україні» [6]. У сфері діяльності вітчизняних холдингових структур здійснювали свої дослідження низка науковців, а саме: Г.М. Азаренкова [1, с. 148], М.Д. Білик [2, с. 116], С.П. Румянцев [9, с. 14], Г.В. Осовська [8], Н.М. Гаркуша, О.В. Цуканова, О.О. Горошанська, А.Д. Бутко, Г.І. Левицька, Є.В. Скоболева та інші. Однак, слід зауважити, що питання економіко-математичного оцінювання фінансового управління на таких господарюючих об'єднаннях залишилися недостатньо розкритими.

Постановка завдання. Мета статті полягає у обґрунтуванні інтегрального показника рівня фінансового управління та у визначенні діапазону кількісного виміру стану фінансового управління дочірніми підприємствами холдингової структури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завданням фінансового управління безперечно є регулювання грошових надходжень і витрат підприємства, тобто коригування грошових потоків. Об'єктами управління у такому процесі будуть виступати фінансові відносини, що пов'язані з [3; 4]:

- 1) управління активами підприємства;
- 2) примноженням капіталів підприємства;
- 3) зменшенням зобов'язань підприємства;
- 4) підвищенням прибутковості та ліквідності підприємства;
- 5) зменшенням впливу різноманітних ризиків ведення підприємницької діяльності.

Ефективне та раціональне фінансове управління призводить до вирішення таких завдань господарювання, як: виявлення джерел для фінансування прогресування та розвитку виробництва; визначення найбільш прибуткових сфер для інвестування вільних грошових ресурсів; оптимізація операцій на фондовому ринку; формування позитивного іміджу в очах фінансово-кредитних установ та контрагентів; формування матеріальної основи для створення власних науково-дослідницьких центрів, які б забезпечили інноваційний розвиток холдинговим структурам [10, с. 115].

* Науковий керівник: Хома І.Б. – д.е.н., проф. каф. фінансів

Щоденна робота системи фінансового управління холдингової структури повинна бути спрямована на пошук оптимальних і найбільш дешевих варіантів залучення грошових коштів у поєднанні з визначенням найбільш економічно вигідного способу та напряму інвестування.

Фінансове управління можна розглядати як сукупність підсистем і ланок, пов'язаних з реалізацією фінансової політики на всіх рівнях підприємства, що і зумовлює таку складність в організації.

Важливим етапом у становленні системи фінансового управління холдингової структури є визначення кола обов'язків менеджерів, задіяних у процесі фінансового планування, організування, регулювання та аналізування. Практика господарювання доводить, що саме від ефективного розпорядження фінансовими ресурсами підприємства, їх розподілу та адекватного планування достатньо часто залежить успіх функціонування організації.

Проте холдинговій структурі важливо не лише обирати кваліфікованих менеджерів для організації та реалізації самого процесу фінансового управління, а й здійснювати оцінювання результативності фінансового управління. Саме оцінювання тих заходів, що здійснюються, дає змогу визначити раціональність, ефективність або неефективність існуючої системи, необхідність її трансформації, часткової ліквідації чи подальшої роботи за визначеною стратегією. Таку оцінку проводити безумовно складно, оскільки визначення рівня ефективності руху грошових потоків одразу декількох підприємств, як це має місце при функціонуванні підприємств у складі холдингової структури, вимагає врахування різних фінансових показників і факторів, які можуть бути відносно несуттєвими для одного дочірнього підприємства, і навпаки, актуальними для іншого [7, с. 88].

Варто зазначити, що система фінансового управління холдингової структури є громіздким управлінським механізмом, насиченим як важливою фінансовою інформацією, так і різноманітністю задіяних в процесі аналізу показників. Мета фінансового управління такого інтегрованого об'єднання полягає в максимізації дивідендів і, таким чином, отриманні найвищої прибутковості акціонерами.

Вивчення досвіду вітчизняного холдингування свідчить про доцільність обчислення ефективності фінансового управління дочірніми підприємствами холдингової структури, оскільки це: 1) допоможе виявленню слабких ланок функціонуючого інтегрованого об'єднання; 2) сприятиме більш швидкій ідентифікації фінансових потреб та проблем, і відповідно, їх задоволення та вирішення без витрачання надлишкових матеріальних ресурсів; 3) дозволить здійснювати економічну реструктуризацію окремого дочірнього підприємства, не втягуючи одночасно в такий процес інші підприємства об'єднання, не впливаючи на їх фінансові інтереси; 4) сприятиме зниженню рівня ризику виникнення гострих кризових явищ в холдинговій структурі; 5) забезпечуватиме підтримання прийнятного рівня платоспроможності та ліквідності холдингової структури.

З огляду літературних джерел можемо зробити висновок про обмежену кількість існуючих підходів щодо оцінювання стану фінансового управління як холдингової структури, і про відсутність методології оцінювання стану фінансового управління дочірніми підприємствами холдингової структури зокрема.

Для оцінювання стану фінансового управління дочірніми підприємствами холдингової структури вважаємо доцільним введення інтегрованого показника рівня фінансового управління дочірніми підприємства (I).

Інтегральний показник I пропонуємо розраховувати за формулою:

$$I = \sqrt[4]{I_1 \times I_2 \times I_3 \times I_4}, \quad (1)$$

яка об'єднує у собі добуток чотирьох компонентів, а саме:

- інтегрального показника загальної рентабельності дочірніх підприємств холдингової структури;
- інтегрального показника платоспроможності дочірніх підприємств холдингової структури за станом грошових надходжень і грошових витрат;
- інтегрального показника співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей дочірніх підприємств холдингової структури;
- інтегрального показника реінвестування дочірнього підприємства холдингової структури;

Отже, розкриємо сутність кожного з названих показників:

1) I_1 - інтегральний показник загальної рентабельності дочірніх підприємств холдингової структури, що розраховується наступним чином:

$$I_1 = \left[\prod_{i=1}^n P_i^3 \right] \times 10^n, \quad (2)$$

де P_i^3 - коефіцієнт рентабельності i -го дочірнього підприємства, що розраховується як співвідношення прибутків підприємств $\sum \Pi$ до їхніх витрат $\sum B$:

$$P_i^3 = \frac{\sum \Pi}{\sum B}, \quad (3)$$

n - загальна кількість підприємств, що входять до складу аналізованої холдингової структури;
 i - конкретне дочірнє підприємство холдингової структури.

2) I_2 - інтегральний показник платоспроможності дочірніх підприємств холдингової структури за станом грошових надходжень і грошових витрат, який розраховується як добуток коефіцієнтів платоспроможності відповідної кількості дочірніх підприємств холдингової структури:

$$I_2 = \prod_{i=1}^n \frac{\Gamma_n^i}{\Gamma_6^i}, \quad (4)$$

Коефіцієнт платоспроможності, таким чином, є співвідношенням грошових надходжень підприємства Γ_n^i до грошових витрат Γ_6^i

$$K_{nm} = \frac{\Gamma_n^i}{\Gamma_6^i}, \quad (5)$$

де Γ_n^i - грошові надходження i -го дочірнього підприємства,

Γ_6^i - грошові витрати i -го дочірнього підприємства холдингової структури.

3) I_3 - інтегральний показник співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей дочірніх підприємств, що розраховується як добуток коефіцієнтів співвідношень кредиторської та дебіторської заборгованостей n -ї кількості дочірніх підприємств:

$$I_3 = \prod_{i=1}^n \frac{Dz^i}{Kz^i}, \quad (6)$$

В такому випадку коефіцієнт співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованостей визначатиметься:

$$K_{\frac{Dz}{Kz}} = \frac{Dz^i}{Kz^i}, \quad (7)$$

де Dz^i - дебіторська заборгованість i -го дочірнього підприємства холдингової структури;

Kz^i - кредиторська заборгованість i -го дочірнього підприємства холдингової структури.

4) I_4 - інтегральний показник реінвестування дочірніх підприємств холдингової структури, що дорівнює добутку коефіцієнтів реінвестування всіх дочірніх підприємств:

$$I_4 = \prod_{i=1}^n \frac{\Pi_{реінв}^i}{\text{ЧП}^i}, \quad (8)$$

Коефіцієнт реінвестування визначається як співвідношення суми реінвестованого прибутку підприємства до чистого прибутку того ж підприємства:

$$K_p = \frac{\Pi_{реінв}^i}{\text{ЧП}^i}, \quad (9)$$

де $\Pi_{реінв}^i$ - сума реінвестованого прибутку i -го підприємства холдингової структури;

ЧП^i - чистий прибуток i -го підприємства холдингової структури.

Таким чином, розрахунок інтегрального показника рівня фінансового управління дочірніми підприємствами холдингової структури можна подати наступним чином:

$$I = \sqrt[4]{\left[\left(\prod_{i=1}^n P_i^3 \right) \times 10^n \right] \times \left[\prod_{i=1}^n \frac{\Gamma_n^i}{\Gamma_6^i} \right] \times \left[\prod_{i=1}^n \frac{Dz^i}{Kz^i} \right] \times \left[\prod_{i=1}^n \frac{\Pi_{реінв}^i}{\text{ЧП}^i} \right]}, \quad (10)$$

Розрахунок інтегрального показника стану фінансового управління I здійснюється з метою визначення якості керування фінансовою системою холдингу. Рівень фінансового управління дочірнім підприємством може коливатися в діапазоні різних значень, саме тому пропонуємо запровадити відповідну шкалу, згідно з якою оцінюємо стан фінансового управління дочірніх підприємств холдингової структури. Діапазон його значень згрупуємо у табл. 1:

Таблиця 1

Діапазон значень стану фінансового управління дочірніми підприємствами холдингової структури

№	Характеристика стану фінансового управління дочірніх підприємств холдингової структури	Шкала градації рівня фінансового управління
1.	Критичний рівень фінансового управління	(0 - 0,5)
2.	Нестійкий рівень фінансового управління	[0,5 - 1)
3.	Середньо-допустимий рівень фінансового управління	[1 - 2)
4.	Високий рівень фінансового управління	≥ 2

Джерело: власна розробка автора

Критичний рівень фінансового управління дочірніх підприємств свідчить про значне відхилення від його мінімально-допустимого значення, а також про кризовий стан фінансової системи холдингової структури та необхідність негайного здійснення економічної реструктуризації.

Нестійкий рівень фінансового управління дочірніми підприємствами демонструє потребу покращання та стабілізації у фінансовій сфері та сигналізує про те, що при відсутності будь-яких дій у напрямку покращання у цій сфері рівень фінансового управління впаде до критичного значення, що спричинить, своєю чергою, збитки як дочірньому підприємству, так і материнській компанії.

Середньо-допустимий рівень фінансового управління свідчить про стійкий фінансовий стан аналізованих дочірніх підприємств, необхідність його підтримання на такому ж рівні в перспективі та здійснення профілактичних заходів з метою уникнення потенційних загроз втрати прибутковості чи платоспроможності зі сторони як зовнішнього, так і внутрішнього середовища організації.

Високий рівень фінансового управління свідчить про відсутність фінансових проблем дочірніх підприємств, допустимий рівень ліквідності, платоспроможності та прибутковості.

За запропонованою методологією можемо обчислити інтегральний показник кількісного виміру стану фінансового управління дочірніх підприємств машинобудівної холдингової структури «Corum Group», що входить до фінансової групи «SCM», яка на сьогодні є однією з найуспішніших не лише на теренах України, а й входить до рейтингів найбільш прибуткових та прогресивних інтернаціональних організацій Європи.

Таким чином, почнемо обчислення з інтегрального показника загальної рентабельності P_z^i дочірніх підприємств холдингової структури «Corum Group», в яку входить чотири підприємства:

$$1. \quad \text{ПАТ «Дружківський машинобудівний завод»}: P_z^1 = \frac{125437}{825440} = 0,15.$$

$$\text{ПАТ «Горлівський машинобудівний завод»}: P_z^2 = \frac{249252}{1196230} = 0,2.$$

$$\text{ПАТ «Донецькгірмаш»}: P_z^3 = \frac{86375}{955420} = 0,09.$$

$$\text{ТОВ «Корум Шахтспецбуд»}: P_z^4 = \frac{42800}{162323} = 0,26.$$

$$\text{Отже, } I_1 = (0,15 \times 0,2 \times 0,09 \times 0,26) \times 10^4 = 7,02.$$

2. Інтегральний показник платоспроможності дочірніх підприємств I_2 :

$$\text{ПАТ «Дружківський машинобудівний завод»}: K_{n_1}^1 = \frac{153493}{57704} = 2,66.$$

$$\text{ПАТ «Горлівський машинобудівний завод»}: K_{n_1}^2 = \frac{476830}{150676} = 3,16.$$

$$\text{ПАТ «Донецькгірмаш»}: K_{n_1}^3 = \frac{35670}{45800} = 0,78.$$

$$\text{ТОВ «Корум Шахтспецбуд»}: K_{n_1}^4 = \frac{112400}{178750} = 0,63.$$

$$I_2 = 2,66 \times 3,16 \times 0,78 \times 0,63 = 4,13.$$

3. Інтегральний показник співвідношення K_z і D_z дочірніх підприємств холдингової структури I_3 :

ПАТ «Дружківський машинобудівний завод»:

$$\frac{Дз^1}{Кз^1} = \frac{257124 + 65170 + 7150}{10117 + 125223} = 2,43.$$

ПАТ «Горлівський машинобудівний завод»: $\frac{Дз^2}{Кз^2} = \frac{98136 + 68750 + 25471}{127500 + 832} = 1,5.$

ПАТ «Донецькгірмаш»: $\frac{Дз^3}{Кз^3} = \frac{26785 + 13812 + 4125}{43950 + 28879} = 0,61.$

ТОВ «Корум Шахтспецбуд»: $\frac{Дз^4}{Кз^4} = \frac{10080 + 13381 + 2300}{20430 + 8160} = \frac{25761}{28590} = 0,9.$

$$I_3 = 2,43 \times 1,5 \times 0,61 \times 0,9 = 2.$$

4. Інтегральний показник реінвестування дочірнього підприємства холдингової структури I_4 :

ПАТ «Дружківський машинобудівний завод»: $k_{реінв}^1 = \frac{145230}{125437} = 1,16.$

ПАТ «Горлівський машинобудівний завод»: $k_{реінв}^2 = \frac{275338}{249252} = 1,03.$

ПАТ «Донецькгірмаш»: $k_{реінв}^3 = \frac{92401}{86375} = 1,07.$

ТОВ «Корум Шахтспецбуд»: $k_{реінв}^4 = \frac{47200}{42800} = 1,01.$

$$I_4 = 1,16 \times 1,03 \times 1,07 \times 1,01 = 1,4.$$

Отже, обчисливши I_1 , I_2 , I_3 , I_4 , маємо можливість обчислити інтегральний показник рівня фінансового управління дочірніх підприємств холдингової структури (I):

$$I = \sqrt[4]{7,02 \times 4,13 \times 2 \times 1,4} = \sqrt[4]{81,18} = 3,002.$$

Згідно зі шкалою градації діапазону оцінювання стану фінансового управління, отримане в результаті розрахунку його значення машинобудівної холдингової структури «Corum Group» 3,002 є ≥ 2 . Це відповідає високому рівню фінансового управління дочірніми підприємствами. Таким чином, можна зробити висновок, холдингова структура «Corum Group» є успішно функціонуючим підприємством, що характеризується високою дохідністю, рентабельністю та платоспроможністю.

Висновки з даного дослідження. Отже, фінансове управління, виступаючи однією з найбільш важливих підсистем холдингової структури, є інструментом регулювання фінансових потоків дочірніх підприємств, та здійснює вплив на фінансовий стан холдингової структури загалом. Завдання фінансового управління полягає, значною мірою, у залученні капіталу на найбільш вигідних для організації умовах та наступному його інвестуванні для отримання якомога вищого рівня прибутку. Обчислення інтегрального показника рівня фінансового управління дочірніми підприємствами є доцільним для холдингової структури, оскільки дає змогу вчасно зреагувати на погіршення фінансового стану окремих підприємств, і, як наслідок, холдингової структури загалом. Обрана тематика є новим і, зважаючи на тенденцію до інтеграції підприємств - актуальним, науковим напрямом у вітчизняній економіці, тому потребує подальших досліджень та розвитку.

Література

1. Азаренкова Г.М. Фінанси підприємств : навч. посібник [для самост. вивч. дисц.] / Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М. - 3-тє вид., виправл. і доп. - К. : Знання-Прес. - 2009. - 299 с.
2. Білик М.Д. Сутність і оцінка фінансового стану підприємств / М.Д. Білик // Фінанси України. - 2005. - № 3. - С. 117-128.
3. Бутко А.Д. Методи і моделі прийняття управлінських рішень в аналізі та аудиті : навч. посібник / А.Д. Бутко, О.О. Заремба. - К. : Київський національний торговельно-економічний університет. - 2008. - 323 с.
4. Гаркуша Н.М. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті: навч. посібник / Н.М. Гаркуша, О.В. Цуканова, О.О. Горошанська. - [2-ге вид., стер.] - К. : Знання, 2012. - 591 с.
5. Дулиба Н.Г. Теоретико-методологічні підходи щодо розуміння сутності поняття «холдингова структура» / Н.Г. Дулиба // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. - № 748. - Львів, 2012. - С. 60-66.

6. Закон України «Про холдингові компанії в Україні» (ст.3) від 15 березня 2006 року № 3528-IV зі змінами № 4498-17 від 13.03.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>
7. Левицька Г.І. Математичне моделювання в управлінні фінансовою діяльністю підприємства / Г.І. Левицька // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 88-92.
8. Осовська Г.В. Основи менеджменту : навч. посібник [для студ. вищ. навч. закладів] / Г.В. Осовська. – К. : «Кондор». – 2003. – 556 с.
9. Румянцев С. П. Зарубіжний досвід діяльності холдингових компаній / С.П. Румянцев // Цінні папери України. – 2004. – № 16. – С. 14-15.
10. Скобелева Э.В. Финансовые потоки холдинга: объект управления / Э.В. Скобелева // Весник ОГУ. – № 9. – 2007. – С. 112-119.

References

1. Azarenkova, H.M., Zhuravel, T.M. and Mykhailenko, R.M. (2009), *Finansy pidpriemstv* [Finance of the companies], tutorial, Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine, 299 p.
2. Bilyk, M. D. (2005), "The essence and assessment of the financial state of enterprises", *Finansy Ukrainy*, no 3, pp. 117-128.
3. Butko, A.D. and Zaremba, O.O. (2008), *Metody i modeli pryynyattya upravlyns'kykh rishen' v analizi ta audyti* [Methods and models of decision-making in analysis and audit], tutorial, Kyiv National Trade and Economic University, Kyiv, Ukraine, 323 p.
4. Harkusha, N.M., Tsukanova, O.V., Horoshanska, O.O. (2012), *Modeli i metody pryiniattia rishen v analizi ta audyti* [Methods and models of decision-making in analysis and audit], tutorial, Znannia, Kyiv, Ukraine, 591 p.
5. Dulyba, N.H. (2012), "Theoretical and methodological approaches for understanding the essence of the concept "the holding structure", *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, no. 748, pp.60-66.
6. *Zakon Ukrainy "Pro kholdynhovi kompanii v Ukraini"* (art. 3) from 15.03. 2006 № 3528-IV with changes № 4498-17 from 13.03.2012, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>
7. Levytska, H.I. (2003), "Mathematical modeling in financial management enterprise", *Finansy Ukrainy*, 2003, no 1, pp. 88-92.
8. Osovska, H.V. (2003), *Osnovy menedzhmentu* [Basics of management], high school tutorial, "Kondor", Kyiv, Ukraine, 556 p.
9. Rumiantsev, S. P. (2004), "Foreign experience of holding companies activity", *Tsinni papery Ukrainy*, no16, pp. 14-15.
10. Skobeleva, E.V., (2007), "Financial flows of the holding: object of management", *Vesnyk OHU*, no 9, pp. 112-119.

УДК 658.562

Вініченко О.М.,
к.е.н., доцент, докторант
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

АНКЕТА ОЦІНКИ КОНТРОЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Vinichenko O.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., doctoral candidate
Alfred Nobel University, Dnipropetrovsk

QUESTIONNAIRE FOR EVALUATION THE CONTROL ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Контроль одна з найважливіших управлінських функцій підприємства, що дозволяє уникати необґрунтованих втрат та забезпечує ефективне функціонування підприємства та його розвиток. Але контроль як функція управління не має чітко визначених законодавчих, стандартних процедур, які були б однаковими або ідентичними на різних підприємствах. Тому існує потреба в дослідженнях системи внутрішнього контролю кожного окремого підприємства. Тобто у певних умовах необхідно проводити оцінку системи внутрішнього контролю з метою визначення його обсягів, напрямків, глибини, періодичності, а також аналізу отриманих результатів та певної звітності,

вивченні впливу на діяльність підприємства. Таким чином питання контрольної діяльності підприємств завжди є вельми актуальні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою оцінки системи внутрішнього контролю займається багато спеціалістів практиків і науковців. Але з урахуванням специфіки проблеми вона найбільший інтерес визиває у фахівців в галузі бухгалтерського обліку та аудиту. Головна мета цих фахівців, при дослідженні системи внутрішнього контролю, визначити чи можливо довіряти результатам внутрішнього контролю та застосовувати їх у своїх цілях [1; 8]. Це обмежує коло дослідження питаннями, пов'язаними саме з бухгалтерським обліком [2-7]. Але контроль значно ширше, він охоплює усю діяльність підприємства. Таким чином, постає питання, що потребує удосконалення. Таким питанням є методика оцінки системи внутрішнього контролю підприємства.

Постановка завдання. Удосконалити методику оцінки системи внутрішнього контролю підприємства з метою підвищення якості оцінки системи внутрішнього контролю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з важливих компонентів методики оцінки контрольної діяльності підприємства є анкета опитування персоналу підприємства. Така анкета складається з метою визначення, що представляє собою існуючий внутрішній контроль, система внутрішнього контролю або контрольна діяльність підприємства. Саме анкета дає змогу визначити рівень контрольної діяльності підприємства.

На практиці таку оцінку, а відповідно і розробку анкети або тестів опитування, частіше виконують незалежні аудиторські фірми або підрозділи внутрішнього аудиту підприємства. Безумовно, як зовнішні, так і внутрішні аудитори мають досить широкі повноваження щодо оцінки контролю підприємства. Але склад робітників цих структур, як правило, забезпечують економісти та юристи, що визначає зміст анкет та спрямованість запитань. Тобто такі анкети складаються із запитань, які охоплюють юридичні та бухгалтерські аспекти діяльності підприємств.

Кулаковська Л. П. та Піча Ю. В. визначають, що головна мета вивчення та оцінки аудитором системи внутрішнього контролю підприємства зводиться до підготовки основи для планування аудиту та встановлення виду, термінів проведення й обсягу аудиторських процедур [5]. Тому і питання у аудиторів відповідні до їх профілю.

Найбільш широко питання анкетування освітлює колектив авторів під керівництвом Пилипенка І. І. у книзі «Аудит. Методика документування», у якій викладено апробовану практичну методику документування аудиту та запропоновано цілісну систему робочої документації, представляє методику аудиту системи внутрішнього контролю. Аудит розподілено на декілька етапів (рис. 1) [7].

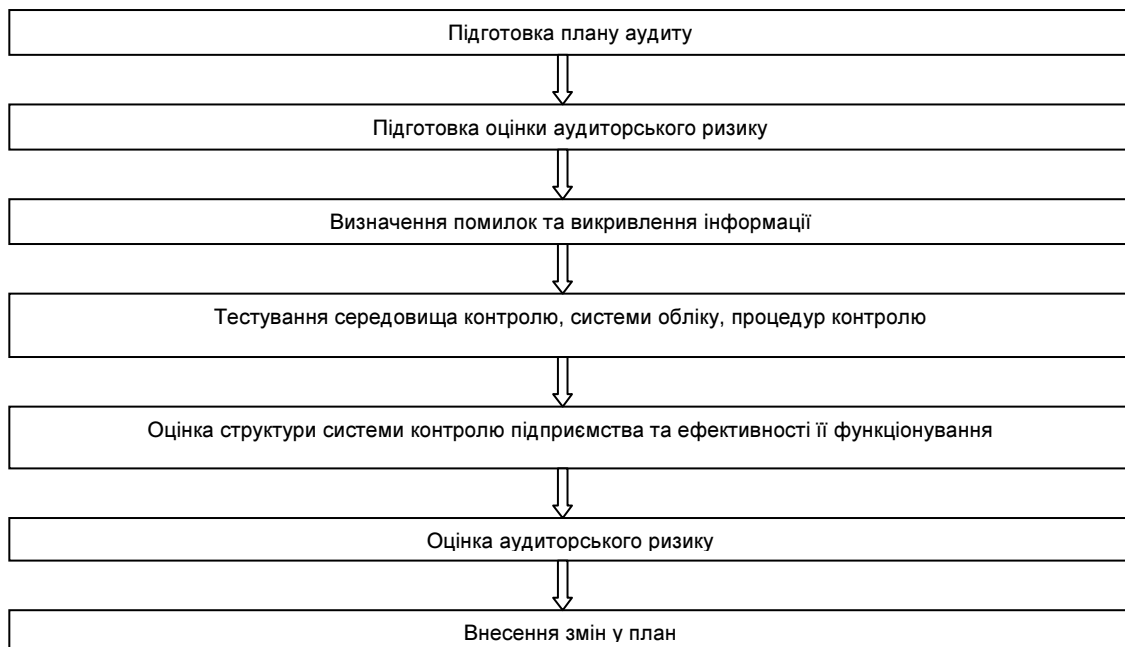

Рис. 14. Етапи аудиту системи внутрішнього контролю

Джерело: [7]

Для здійснення тестування рекомендовані анкети (тести) по кожному напрямку аудиту системи внутрішнього контролю:

- тест внутрішнього контролю системи бухгалтерського обліку;
- тест внутрішнього контролю електронної обробки інформації;

- тест внутрішнього контролю необоротних активів;
- тест внутрішнього контролю запасів;
- тест внутрішнього контролю дебіторської заборгованості;
- тест внутрішнього контролю операцій з інвестиціями;
- тест внутрішнього контролю готівкових операцій;
- тест внутрішнього контролю безготівкових розрахунків;
- тест внутрішнього контролю власного капіталу;
- тест внутрішнього контролю кредитів та позик;
- тест внутрішнього контролю кредиторської заборгованості;
- тест внутрішнього контролю доходів;
- тест внутрішнього контролю виробничої собівартості продукції, товарів, робіт і послуг;
- тест внутрішнього контролю розрахунків з оплати праці;
- тест внутрішнього контролю розрахунків з підзвітними особами.

У зазначених тестах кожен напрямок аудиту розписаний на окремі аудиторські процедури.

Представлені тести, с практичної точки зору, досить вдалі, бо вони охоплюють усі бухгалтерські питання пов'язані с системою внутрішнього контролю. Це специфіка аудиту, який спрямовано саме на бухгалтерський облік.

У книзі «Основи аудиту», як у виданні 2002 року, так і виданні 2008 року, Кулаковська Л. П. та Піча Ю. В. приділяють достатню увагу методиці оцінки системи внутрішнього контролю, але у плані перевірки підприємства виділяють оцінці діючої системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю тільки шість аудиторських процедур, де саме внутрішнього контролю торкається загальна оцінка діючої системи внутрішнього контролю [4; 5]. Більше уваги опитуванню персоналу підприємства стосовно внутрішнього контролю приділено у розробленому ними Листку оцінки власного ризику та ризику невідповідності внутрішнього контролю. У цьому листку питання розподілено за напрямками:

- зовнішні фактори власного ризику (загальний стан галузі);
- внутрішні фактори власного ризику та ризику невідповідності внутрішнього контролю.

Ільїна С. Б. пропонує новий погляд на анкетування. В своїй Анкеті вивчення середовища аудиту (контролю) визначає наступні напрямки дослідження [2]:

- філософія та стиль управління;
- організація та структура підприємства;
- органи управління;
- методи делегування прав і обов'язків;
- методи управління контролем;
- внутрішній контроль (аудит);
- кадрова політика;
- зовнішній вплив.

Більш стандартизовані з погляду аудиту тести внутрішнього контролю (далі ТВК) запропоновані Кулаковською Л. П. та Пічою Ю. В. у книзі «Організація і методика аудиту». Тести поділено за наступними розділами [3]:

- ТВК установчих документів і власного капіталу;
- ТВК готівково-розрахункових операцій;
- ТВК безготівкових розрахунків;
- ТВК дебіторської заборгованості та зобов'язань ;
- ТВК зобов'язань перед банком;
- ТВК необоротних активів;
- ТВК запасів;
- ТВК дотримання трудового законодавства та розрахунків з оплати праці;
- ТВК витрат на виробництво та собівартість продукції;
- ТВК доходів і фінансових результатів.

Досить змістовні тести, але традиційно головна увага прикута до питань, пов'язаних з бухгалтерським обліком або суміжних з ним.

На наш погляд, при дослідженні системи внутрішнього контролю необхідно охоплювати усі сторони контролю відповідно до діяльності підприємства.

На наш погляд, тести або анкети є досить суттєвим елементом будь-якого дослідження. Вміння ставити правильні запитання це дуже велике мистецтво.

Кожна анкета готується заздалегідь, але опитування можна проводити у будь-який спосіб: письмово або усно. Обидва способи мають як переваги, так і недоліки (рис. 2). Що є перевагою одного способу, тобто надані можливості, то унеможливорюється при застосуванні іншого.

Заздалегідь треба зазначити, що у представлений анкеті особи, які виконують контрольні функції будуть визначені як внутрішні контролери, незважаючи на те, чи є вони такими відповідно до штатного розкладу, чи просто виконують додатково окремі контрольні функції періодично або за вказівкою

керівництва, або частина їх професійних обов'язків співпадає з контрольними функціями, не відносячись до них прямо.

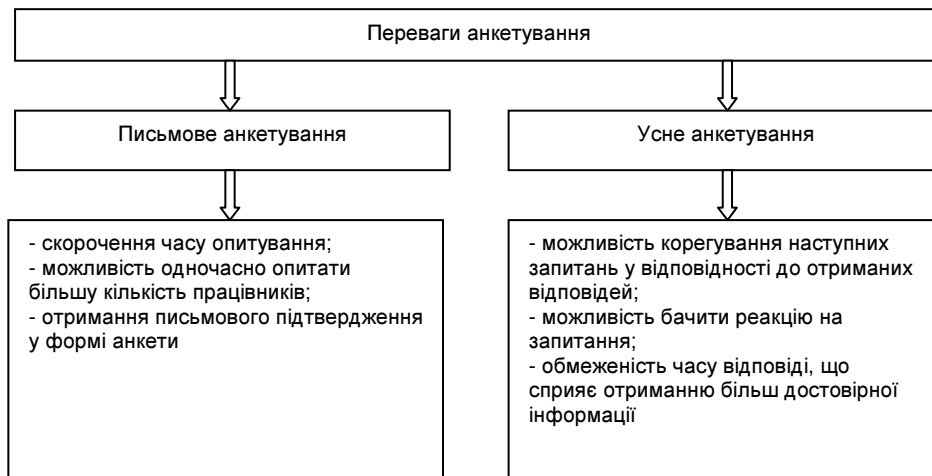

Рис. 2. Переваги способів анкетування персоналу підприємства

Джерело: авторська розробка

Анкету необхідно поділити на окремі розділи відповідно до видів контролю (за функціональними областями), які гіпотетично можуть бути на підприємстві.

Загальна оцінка системи внутрішнього контролю:

- що представляє собою система внутрішнього контролю у загальному вигляді;
- чи існує чітко виражена структура внутрішнього контролю, яка представлена у вигляді контрольного структурного підрозділу чи у особі одного або декількох штатних працівників, що виконують контрольні функції на підприємстві;

- наскільки явно вираженим є внутрішній контроль на підприємстві;
- наскільки тотальним або навпаки мінімальним є внутрішній контроль;
- чи не заважає контроль виконанню працівникам своїх професійних обов'язків;
- спрямованість та пріоритетність внутрішнього контролю;
- розгалуженість системи внутрішнього контролю;
- яким є внутрішній контроль - періодичним чи безперервним і за якими напрямками діяльності підприємства;

- наскільки автоматизовані процеси підприємства;
- яка вартість функціонування системи внутрішнього контролю та співвідношення витрат на внутрішній контроль та користі від його застосування;

- основні контрольні функції представників внутрішнього контролю;
- ієрархічна структура, тобто кому підпорядковані внутрішні контролери та за якими контрольними функціями;

- відповідальність внутрішніх контролерів: за що, яка та перед ким;
- чи виконують внутрішні контролери ще якісь обов'язки, окрім контрольних функцій;
- який фах та практичний досвід мають внутрішні контролери.

Оцінка адміністративного контролю:

- яку організаційну структуру має підприємство;
- на кого покладені контрольні функції на підприємстві;
- які внутрішні стандарти існують, що закріплюють обов'язки працівників, функції структурних підрозділів;

Оцінка правового контролю:

- хто займається юридичними питаннями підприємства: спеціалізований юридичний підрозділ чи стороння юридична організація;

- які функції виконують юристи на підприємстві;
- чи існують у підприємства судові справи і які це справи;
- які взаємовідносини з контролюючими та правоохоронними структурами;
- як часто і які перевірки проходять на підприємстві;
- які штрафи накладались на підприємство і наскільки вони правомірні;
- чи існують претензії у підприємства до контрагентів або навпаки;

Оцінка економічного контролю:

- існуючи виробничі потужності підприємства;

- наявність законсервованих основних засобів та таких, що деякий час не використовуються;
- яким чином закріплена матеріальна відповідальність за стан та збереження основних засобів підприємства;
- як часто здійснюється заміна обладнання і наскільки ефективно обладнання використовується;
- які ресурси використовує підприємство на виробництво продукції, здійснення робіт, послуг;
- чи достатні запаси на підприємстві;
- яким чином організовано збереження запасів;
- хто несе матеріальну відповідальність за збереження ресурсів;
- наскільки ефективно використовуються запаси підприємства;
- наскільки обґрунтованими є складські залишки запасів;
- чи є запаси, які не використовуються у діяльності підприємства;
- чи забезпечено підприємство і в якій мірі якісними трудовими ресурсами;
- Оцінка фінансового контролю
- яким чином та хто здійснює контроль за дотриманням планів, бюджетів, кошторисів, розрахунком та сплатою податків, доходами і витратами підприємства;
- який контроль здійснюється відповідно до розділів бухгалтерського обліку;
- хто здійснює нарахування та контроль за нарахуванням та сплатою податків.
- Оцінка виробничого контролю:
- чи здійснюється та ким контроль за дотриманням термінів виконання робіт;
- чи здійснюється та ким поопераційний контроль;
- яким чином та ким здійснюється порівняння планових показників з фактичними даними;
- яким чином та ким здійснюється аналіз відхилень показників і як застосовують отриману інформацію;
- як часто зустрічаються випадки браку і хто несе за це відповідальність;
- Оцінка соціального контролю:
- які взаємовідносини налагоджені між керівництвом та працівниками підприємства;
- чи існують неформальні лідери у структурних підрозділах та в цілому на підприємстві;
- якими внутрішніми стандартами закріплені права та обов'язки працівників підприємства;
- яким чином здійснюється контроль за виконанням трудової дисципліни на підприємстві;
- чи існує на підприємстві порушення трудової дисципліни;
- яким чином визначається ефективність, продуктивність та якість роботи працівників підприємства;
- чи існує на підприємстві система заохочення і в чому її сутність;
- який рівень освіти повинні мати і мають працівники підприємства кожної структурної ланки;
- чи налагоджена на підприємстві система навчання та підвищення кваліфікації працівників;
- чи задовольняє працівників система та рівень оплати праці працівників;
- чи зацікавлені працівники у підвищенні продуктивності праці;
- чи існує на підприємстві соціальна інфраструктура, що забезпечує працівникам взаємодію та спілкування у неформальній обстановці;
- наявність та обсяг внутрішнього позиціонування та конфліктності;
- налагодженість формальних і неформальних взаємовідносин між працівниками у структурних підрозділах підприємства та між працівниками окремих структурних підрозділів;
- взаємодія структурних підрозділів спрямована на досягнення мети підприємства;
- чи існує на підприємстві профспілка і її спрямованість на задоволення соціальних потреб працівників;
- текучість кадрів та причини;
- наявність молодих кваліфікованих амбіційних працівників;
- Оцінка технічного контролю:
- чи існує на підприємстві підрозділ технічного контролю і які функції він виконує;
- яка процедура технічного контролю і яким чином він оформляється;
- хто і яку відповідальність несе за поставки покупцям неякісної продукції, виконання неякісних робіт та послуг;
- чи існує на підприємстві гарантійний резерв і яким чином він використовується.
- Оцінка технологічного контролю
- чи визначені норми витрат сировини та матеріалів на виготовлення продукції;
- наскільки склад продукції, стан виконаних робіт та послуг відповідають стандартам та технічним умовам;
- чи виконуються санітарні норми при виробництві продукції, здійсненні робіт та послуг;
- чи удосконалюється і яким чином технологія виробництва;
- наскільки ефективні технології використовуються на підприємстві у виробництві продукції, виконанні робіт, наданні послуг;

- яка ефективність технологічних процесів;
 - чи здійснюється контроль дотримання технологій виробництва.
- Оцінка маркетингового контролю:
- чи існує на підприємстві маркетинговий підрозділ та які функції на нього покладено;
 - який маркетинговий бюджет і яким чином він використовується;
 - наскільки вигідним у економічному та професійному сенсі є наявність власної служби маркетингу;
 - чи проводився аналіз залучення до виконання маркетингових досліджень спеціалізованих маркетингових організацій;
 - чи існують звіти маркетингових досліджень і наскільки необхідною є ця інформація та яким чином вона використовується на підприємстві;
 - чи впливає робота маркетингових служб на досягнення мети та розвиток підприємства;
 - як добре на підприємстві знають своїх конкурентів, їх напрямки роботи та стан справ;
 - як змінюється асортимент продукції, послуг, робіт і як ці зміни впливають на прибутковість підприємства чи його розвиток;
 - чи існує потреба розвитку підприємства та освоєння нових видів продукції, робіт, послуг;
 - чи є на підприємстві в товарних залишках продукція, що за своїми якісними характеристиками не може бути реалізована бо не відповідає конкурентним вимогам.
- Оцінка інженерного контролю:
- чи існує на підприємстві своя інженерна служба, та які функції вона виконує;
 - наявність, стан та використання контрольно-вимірювальної апаратури на підприємстві;
 - чи відповідає вимірювальна апаратура метрологічним вимогам;
 - чи застосовуються на підприємстві енергозберігаючі технології;
 - чи існують на підприємстві очисні спорудження, якщо в них є потреба;
 - який стан мають будівлі, споруди, обладнання та комунікації;
 - чи існує графік виконання капітальних ремонтів, як часто, яким чином і за яким критерієм вони здійснюються;
 - яким чином здійснюються ремонти у підрядний чи господарський спосіб;
 - чи існують на підприємстві власні ремонтні служби;
 - наскільки безпечною є діяльність підприємства для навколишнього середовища та працівників підприємства;
 - хто проводить інструктаж з техніки безпеки, пожежної безпеки, техногенної безпеки з робітниками підприємства та яким чином це оформлюється;
 - чи є на підприємстві працівники, які відповідають за техніку безпеки, пожежну безпеку, техногенну безпеку та чи пройшли вони необхідне навчання та мають відповідний фах;
 - які на підприємстві існують системи, що забезпечують безпеку персоналу підприємства (система оповіщення, система гасіння пожег, тощо).
- Запропонована анкета представлена в досить укрупненому вигляді, але представленні основні напрямки опитування, які можливо поділити при необхідності більш детальніше.
- Висновки з даного дослідження.** У ході проведеного дослідження встановлено, що оцінку внутрішнього контролю (системи внутрішнього контролю) зазвичай проводять аудитори. Цей фактор впливає на зміст анкети опитування персоналу, яка дає змогу визначити рівень контрольної діяльності підприємства. Анкети опитування є досить суттєвим елементом методики оцінки внутрішнього контролю (системи внутрішнього контролю). Відповідно до викладеного матеріалу автором:
- визначено основні моделі побудови анкет оцінки системи внутрішнього контролю та їх недосконалості при визначенні контролю як функції управління, що обумовлено специфікою діяльності осіб, які зазвичай складають та використовують такі анкети у своїй діяльності;
 - запропоновано новий підхід до розробки анкети оцінки системи внутрішнього контролю, що забезпечує оцінку всієї контрольної діяльності підприємства з погляду управлінця. Тобто такий підхід дозволить виявити недоліки внутрішнього контролю та скорегувати контроль в межах усього підприємства та усіх напрямках його діяльності.
- Перспективним напрямком дослідження та надання рекомендацій щодо контрольної діяльності підприємств є розробка стандарту внутрішнього контролю підприємства.

Література

1. Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища [Електронний ресурс]: МСА 315. – 2012. – Режим доступу: http://www.apu.com.ua/files/temp/Audit_2012_1.pdf.
2. Ільїна С.Б. Основи аудиту : навчально-практичний посібник / Ільїна С. Б. – К. : Кондор, 2006 р. – 378 с.
3. Кулаковська Л.П. Організація і методика аудиту : підручник / Л.П. Кулаковська, Ю.В. Піча. – К. : «Каравелла», 2009. – 544 с.

4. Кулаковська Л.П. Основи аудиту: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти / Л.П. Кулаковська, Ю.В. Піча. – К. : «Каравелла»; Львів: «Новий світ - 2000», 2002. – 504 с.

5. Кулаковська Л.П. Основи аудиту : навч. посібн., 4-е вид. / Л.П. Кулаковська, Ю.В. Піча. – К. : «Каравелла», 2008. – 312 с.

6. Петрик О.А. Організація та методика аудиту підприємницької діяльності : навч. посіб. / О.А. Петрик, В.Я. Савченко, Д.Є. Свідерський ; За заг. ред. О.А. Петрик – К. : КНЕУ, 2008. – 472 с.

7. Пилипенко І.І. Аудит. Методика документування. / І.І. Пилипенко [кол. авторів. за заг. ред. академіка АЕНУ, д.е.н. проф. І.І. Пилипенко]. – К. : Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України. – 2003. – 457 с.

8. Повідомлення інформації про недоліки внутрішнього контролю, тим кого наділено найвищими повноваженнями, та управлінському персоналу [Електронний ресурс]: МСА 265. – 2012. – Режим доступу: http://www.apu.com.ua/files/temp/Audit_2012_1.pdf.

References

1 Identification and assessment of risks of material misstatement through understanding the entity and its environment, (2012), available at: http://apu.com.ua/files/temp/Audit_2012_1.pdf.

2. Ilina, S.B. (2006), *Osnovy audytu* [Fundamentals of auditing], tutorial, Kondor, Kyiv, Ukraine, 378 p.

3. Kulakovska, L.P. and Picha, Yu.V. (2009), *Orhanizatsiia i metodyka audytu* [Organization and Methods of Auditing], textbook, Karavella, Kyiv, Ukraine, 544 p.

4. Kulakovska, L.P. and Picha, Yu.V. (2002), *Osnovy audytu* [Fundamentals of auditing], textbook, «Karavella»; «Novyi svit - 2000», Kyiv, Lviv, Ukraine, 504 p.

5. Kulakovska, L.P. and Picha, Yu.V. (2008), *Osnovy audytu* [Fundamentals of auditing], tutorial, Karavella, Kyiv, Ukraine, 312 p.

6. Petryk, O.A., Savchenko, V.Ya. and Sviderskyi, D.Ye. (2008), *Orhanizatsiia ta metodyka audytu pidpriemnytskoi diialnosti* [Organization and methodology of audit of entrepreneurial activity], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 472 p.

7. Pylypenko, I.I. etc. (2003), *Audyt. Metodyka dokumentuvannia* [Audit. Methods of documentation], Informatsiino-vydavnychii tsentr Derzhkomstatu Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 457 p.

8. Povidomlennia informatsii pro nedoliky vnutrishnoho kontroliu, tym koho nadileno najvyschymy povnovazhenniamy, ta upravlins'komu personalu, MSA 265 (2012), available at: http://apu.com.ua/files/temp/Audit_2012_1.pdf.

УДК 336. 71: 658

Маковоз О.С.,
к.е.н., доцент кафедри економіки та фінансів
Харківський національний університет внутрішніх справ

БЕЗПЕКА КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ БАНКУ

Makovoz O.S.,
cand.sc.(econ), assistant professor of the
department economics and finance
Kharkiv National University of Internal Affairs

SAFETY OF CORPORATE MANAGEMENT OF BANK

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання, які пов'язані зі світовою економічною кризою, виводять на перший план питання безпеки банківської діяльності в Україні. Банки відіграють ключову роль в забезпеченні економічної безпеки держави, забезпечуючи проведення грошових розрахунків і платежів між суб'єктами господарювання, їх кредитування, інвестування та фінансування. Банк – юридична особа, створена у відповідній організаційно-правовій формі та має виключне право на здійснення в установленому законодавством порядку діяльності від свого імені щодо залучення коштів на вклади (депозити), розміщення зазначених коштів від свого імені і за свій рахунок на умовах повернення, терміновості та платності, відкриття та ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб. Найбільш типовою та прийнятною організаційно-правовою формою для банку є корпоративна. Корпоративна форма господарювання виникає насамперед для того, щоб концентрувати розрізнені капітали з метою більш продуктивного застосування. При реалізації стратегії

розвитку банк ставить своєю метою досягнення найвищих стандартів у корпоративному управлінні. Корпоративне управління у банку – це система відносин між акціонерами банку, членами органів управління та контролю банку, клієнтами, контрагентами, органами всіх пілок державної влади. Безпека банківської діяльності виступає запорукою загального розвитку національної економіки. Вдосконалення корпоративного управління є фундаментом безпеки банку, що базується на ефективній співпраці між органами управління банку та його акціонерами, а також всіма зацікавленими особами (стейкхолдерами).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням теорії та практики взаємозв'язку безпеки та управління банку присвячено чимало досліджень провідних вітчизняних учених. Серед них наукові праці О. Барановського [1], В. Домбровського [2], А. Єпіфанова [2], Я. Жарія [3], М. Зубка [4], Ю. Корнієнко [5], О. Пластуна [2], В. Соловійова та інших. Науковці висвітлили генезис та складові елементи безпеки банківських установ, доведено тісний зв'язок її з національною безпекою. Потребує подальших досліджень необхідність формування ефективної моделі корпоративного управління банку для підвищення рівня безпеки банків у сучасних умовах господарювання.

Постановка завдання. Прискорення процесів глобалізації фінансових ринків і лібералізація ринків капіталу безумовно вимагають дослідження ролі корпоративного управління в безпеці банку. Під безпекою банку розуміють – захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників і керівництва банку від зовнішніх і внутрішніх загроз; стан його зовнішнього та внутрішнього середовища; один з основних елементів банківського менеджменту; організація заходів із запобігання можливим загрозам його діяльності.

В умовах динамічно мінливого ринку банківських послуг і загострення боротьби за клієнтів для банків актуалізуються процеси визначення чіткої стратегії свого розвитку та досягнення певних цілей. Управління системою забезпечення безпеки сучасного банку пов'язане з необхідністю аналітичної обробки в стислі терміни великого обсягу різнопланової інформації, вилучення з неї необхідних даних, їх правильної оцінки та прийняття за результатами їх аналізу обґрунтованих і своєчасних рішень. Очевидно, що існує тісний зв'язок між корпоративним управлінням та безпекою банку. У зв'язку з вищезазначеним, метою даної статті є узагальнення наукових підходів до визначення ролі корпоративного управління в безпеці банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основними завданнями безпеки банку є інформаційне забезпечення банківських угод, забезпечення безпеки банківських операцій, захист банківської таємниці та нематеріальних активів, кадрова безпека, забезпечення особистої охорони керівництва і персоналу банку. Взаємозалежність корпоративного управління та безпеки банку включає в себе безліч понять, регламентів і систем: режим захисту комерційної таємниці, внутрішня робота з співробітниками з метою запобігання негативних явищ, бізнес розвідка й економічна безпека, інформаційно-аналітична робота в інтересах безпеки, технічний та фізичний захист майна та співробітників. Зазначене вище далеко не повний перелік напрямів роботи в забезпеченні безпеки крупного комерційного підприємства. Банки обирають свої пріоритети в розвитку вищевказаних напрямків забезпечення безпеки, це залежить від оцінки ступеня загроз, який в свою чергу залежить від виду і масштабу діяльності компанії. Як правило, оцінку загроз проводить або керівник, або начальник служби безпеки, або незалежний аудитор в галузі безпеки. Оцінка загроз постійно корегується в процесі розвитку банку.

Барановським О.І. економічна безпека банку тлумачиться як сукупність охорони комерційної та банківської таємниці; забезпечення стану найкращого використання ресурсів щодо запобігання загрозам комерційних банків і створення умов стабільного, ефективного функціонування й максимізації прибутку [1, с. 11]. Політика прозорості банку та ефективна система інформування забезпечують своєчасне та достовірне розкриття інформації з усіх важливих питань діяльності банку, що сприяє конструктивному діалогу між стейкхолдерами. Узгодження системи корпоративного управління з принципами безпеки в українських банках надасть можливість до покращення їх фінансового стану (якісніше управління активами, прибутком банку, зниження ступеня ризику через підвищення якості контролю тощо), відносин з різними групами стейкхолдерів (за рахунок покращення рівня інформованості та чіткої системи прийняття та контролю за реалізацією стратегічних рішень банку). Зазначене в кінцевому результаті позитивно впливатиме на економічний розвиток та інвестиційну привабливість національної економіки. На думку А.О. Єпіфанова, О.Л. Пластуна, В.С. Домбровського, до основних завдань банківського регулювання належать:

– підтримка стабільності й довіри до банківської системи шляхом забезпечення платоспроможності банківських структур, попередження системного ризику (тобто ризику того, що банкрутство одного або декількох банків спричинить кризу всієї банківської системи);

– захист вкладників та інших клієнтів банківської системи від надмірного ризику збитку й інших видів шкоди, яка виникає внаслідок банкрутства, шахрайства, зловживань, маніпуляцій та інших видів посадових правопорушень із боку постачальників фінансових послуг (індивідуальний ризик);

– забезпечення ефективного, надійного та результативного функціонування фінансових ринків, включаючи правильну роботу конкурентних ринкових сил (стимулювання ефективності системи) [2, с. 7-8].

Корпоративне управління у банку здійснюється відповідно до чинного законодавства України, зокрема з положеннями Цивільного та Господарського кодексів України, законів України «Про банки і банківську діяльність», «Про акціонерні товариства», іншими законами та нормативно-правовими актами Національного банку України, державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, відповідно до положень, затверджених рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 11.12.2003 р. № 571, Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України, які схвалено постановою Правління Національного банку України від 28.03.2007 р. № 98. Українські банки проголошують добровільне запровадження у власній діяльності високих стандартів корпоративного управління та беруть на себе зобов'язання послідовно дотримуватися власних Кодексів (принципів) корпоративного управління. Дотримання принципів, задекларованих в зазначеному Кодексі, є обов'язковим для всіх акціонерів банку, його органів управління та контролю, працівників банку. Також названі принципи, для побудови ефективної та прозорої системи корпоративного управління, запроваджуються шляхом викладання відповідних положень в Статут Банку та його внутрішніх положеннях [6-8]. При цьому необхідно керівництву банку враховувати та активно запроваджувати вимоги та принципи кращої міжнародної практики корпоративного управління.

Корпоративне управління в банку складається з трьох основних елементів:

- етичних основ діяльності Банку, що полягають у дотриманні інтересів акціонерів;
- досягнення довгострокових стратегічних завдань;
- дотримання всіх юридичних і нормативних вимог щодо діяльності банку.

Корпоративне управління служить інструментом безпеки банку щодо розробки більш чітких принципів взаємовідносин між менеджментом та акціонерів, що в свою чергу забезпечує ефективність діяльності банку та захист інтересів стейкхолдерів.

Безумовно, насамперед цією проблемою опікуються власники банку, його акціонери, що турбуються про розвиток свого бізнесу і несуть за нього матеріальну, моральну та соціальну відповідальність, якщо, звичайно, банку первісно не відведена роль кримінальної організації [3, с. 57].

Власники банку повинні мати бездоганну ділову репутацію та задовільний фінансовий стан.

Формування корпоративної культури розглядається Базельським комітетом як найважливіший аспект належного корпоративного управління в кредитній організації.

У забезпеченні адекватних принципів корпоративного управління та в безпеці банку зацікавлені також і клієнти, що складаються з постійних і нових юридичних осіб, а також з аналогічних частин фізичних осіб, які є вкладниками, позичальниками кредитів і користувачами будь-яких банківських послуг. Особливе місце займає моніторинг контрагентів (конкурентів) – завдання, яке намагаються вирішувати майже всі суб'єкти ринку: і державні органи, і банки, і комерційні організації, і фізичні особи. Визначення фінансової стійкості банків дозволяє проводити ефективну клієнтську політику, спрямовану на перехід клієнтів від банків-конкурентів, у випадку якщо у конкурента з'являються ознаки нестабільності. Одночасно з моніторингом контрагентів менеджменту корисно проводити моніторинг показників власного банку для визначення тенденцій і прийняття відповідних заходів завчасно.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, роль корпоративного управління в безпеці банку полягає насамперед у розробці системи ефективної взаємодії акціонерів, менеджменту, клієнтів (вкладників), інших учасників корпоративних і банківських відносин, а також повинна бути спрямована на заохочення активного та постійного співробітництва між ними.

Сьогодні банки реалізують ті заходи, які відповідають їх можливостям, особистому сприйняттю керівників і до яких готовий персонал, а відсутність загальної методики обліку факторів, що визначають безпеку банківської діяльності, призводить до ігнорування її у практичній діяльності.

Для забезпечення безпеки банківської діяльності в Україні вважаємо за доцільне Національному банку України розробити науково обґрунтовані концепції та механізми забезпечення безпеки банку, методику оцінки корпоративного управління банку, що в подальшому надасть можливість здійснювати як внутрішній, так і зовнішній контроль з боку стейкхолдерів. Також серед основних напрямів діяльності держави в даній сфері має стати створення збалансованої правової основи, яка б забезпечила ефективне формування та функціонування, а також правоохоронного механізму щодо захисту від впливу кримінальних процесів на банківську діяльність.

Література

1. Барановський О.І. Банківська безпека: проблема виміру / О.І. Барановський // Економічне прогнозування. – 2006. – № 1. – С. 7-32.
2. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія / [А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровський та ін] ; за заг. редакцією д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009. – 295 с.
3. Жарій Я.В. Особливості управління діяльністю комерційного банку в умовах фінансової кризи / Я.В. Жарій // Вісник ЧДТУ. – 2009. – № 35. – С. 53-63.
4. Зубок М.І. Безпека банківської діяльності : навч. посіб. / М.І. Зубок. – К. : КНЕУ, 2002. – 190 с.

5. Корнієнко Ю.В. Фінансова безпека банків як об'єкт наукового дослідження [Електронний ресурс] / Ю.В. Корнієнко. – Режим доступу: <http://irbis.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/918/1/Kornienko.pdf>.
6. Концепция безопасности коммерческого банка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://arb.ru/departs/s_konc.htm
7. Про затвердження Принципів корпоративного управління: рішення ДКЦП та ФР від 11 грудня 2003 р. № 571 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nssmc.gov.ua/law/13308>
8. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України: Постанова правління Національного банку України від 28 березня 2007 р. № 98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0098500-07>

References

1. Baranovskyi, O.I. (2006), "Banking safety: measuring problem", *Ekonomichne prohnouzuvannia*, no. 1, pp. 7-32.
2. Epifanov, A.O., Plastun, O.L., Dombrovskiy, V.S. and other (2009), *Financial safety of enterprises and bank institutions* [Finansova bezpeka pidpriemstv i bankivskih ystunov], monograph, DVNZ "UABS NBU", Sumi, Ukraine, 295 p.
3. Zharii, Ya.V. (2009), "Features management of commercial bank activity in the conditions of financial crisis", *Visnik CHDT*, Announcer of Cherkassy State Technological University, no. 35, pp. 53-63.
4. Zubok, M.I. (2002), *Banking Security* [Bezpeka bankivskoї diyalnosti], tutorial, KNEU, Kiev, Ukraine, 190 p.
5. Kornienko, Yu.V. (2010), "Finance safety of banks as object of scientific research", available at: <http://irbis.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/918/1/Kornienko.pdf>.
6. *The concept of security of commercial bank* [Konceptiia of bezopasnosti kommercheskogo banka], available at: http://arb.ru/departs/s_konc.htm
7. *On approval of the Corporate Governance Principles: decision DKTSP and RF of 11 December 2003 p. № 571* [Pro zatverdzhennia Pryntsypiv korporatyvnoho upravlinnia: Reforms DKTSP that DF], available at: <http://nssmc.gov.ua/law/13308>
8. "Pro skhvalennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo vdoskonalennia korporatyvnoho upravlinnia v bankakh Ukrainy: Postanova pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 28 bereznia 2007 r no. 98", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0098500-07>

УДК 004:658.012.12:338.45.71

Гришко Н.Є.,
к.е.н., доцент кафедри економіки
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В АНАЛІТИЧНОМУ ІНСТРУМЕНТАРІЇ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Grishko N.E.,
cand.sc.(econ.), associate professor of the department of economics,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE ANALYTICAL TOOLS MANAGEMENT OF THE INDUSTRIAL ENTERPRISE DEVELOPMENT

Постановка проблеми. Проблемою сьогодення є кризовий стан підприємств машинобудівної промисловості, що, передусім, обумовлено погіршенням кон'юнктури світового та національного ринків, тому на порядку денному постає питання формування ефективного механізму управління розвитком промислового підприємства із акцентом на попередження негативних змін у зовнішньому оточенні.

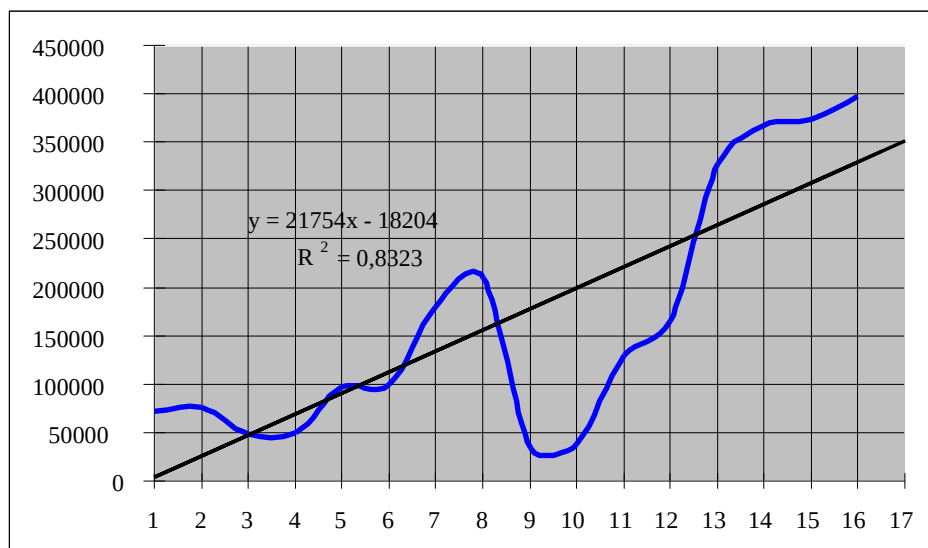
Значні масштаби збитковості вітчизняних підприємств провідних галузей економіки (46,1% промислових і 44,9% машинобудівних підприємств (січень-червень 2014 року) [1]), підтверджують необхідність та актуальність вирішення завдань, пов'язаних з побудовою й ефективним функціонуванням системи управління розвитком підприємств в розрізі формування превентивних складових механізмів та інструментальних засобів управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз існуючих досліджень свідчить про значну увагу, що приділяється вченими як в Україні, так і за кордоном, проблемі управління економічним розвитком на різних рівнях – від держави до підприємства. Розробці теоретичних та методичних засад щодо управління економічним розвитком промислового підприємства присвячені праці І. Р. Бузько [2], О. Ю. Гусевої [3], Г. В. Козаченко, О. М. Ляшенко [4], Н. С. Миколайчук [5] та ін. Дослідженню питань моделювання процесів управління розвитком складних систем присвячені роботи М. М. Лепи, Р. М. Лепи [6], О. В. Раєвської [7] та ін. Однак питання формування ефективної системи управління розвитком підприємств в умовах підвищеної мінливості зовнішнього середовища ще неповністю вирішені або залишаються дискусійними.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо застосування інформаційних технологій в комплексі аналітичних інструментів управління економічним розвитком промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Удосконалення методичного інструментарію ретроспективної та перспективної оцінки тенденцій розвитку промислового підприємства базується на виявленні закономірностей в тенденціях загального розвитку підприємства та окремих сфер його життєдіяльності, визначенні стратегічних орієнтирів.

Однією з умов результативного управління діяльністю промислового підприємства є можливість чіткого та неупередженого передбачення наслідків управлінських рішень і здійснюваних заходів. З цієї точки зору корисним є моделювання – формування умовного образу реального об'єкта з метою дослідження його поведінки, можливих варіантів подій, впливу окремих управлінських рішень, моделювання розвитку тощо. Використовуючи його результати, можливо здійснювати цільове управління підприємством не тільки для досягнення певних результатів його діяльності, але й з метою позитивних змін, набуття підприємством нових можливостей, комплексної зміни його стану та перспектив. Оскільки динаміка прибутку характеризує розвиток явища у часі, аналіз динаміки уможливорює прогнозування майбутнього рівня прибутку і на цій основі – визначення перспективних напрямків розвитку підприємства. Проведемо моделювання основної тенденції розвитку Публічного акціонерного товариства «Крюківський вагонобудівний завод» (ПАТ «КВБЗ») на основі розрахунку параметрів рівняння тренду чистого прибутку підприємства за період 2006-2013 рр. (рис. 1).

— динаміка чистого прибутку, тис. грн.
 — теоретична лінія (тренд) динаміки чистого прибутку

Рис. 1. Моделювання основної тенденції розвитку підприємства (з прогнозом на 1 інтервал)

Джерело: складено автором на основі даних [9]

Дана методика дає змогу прогнозувати динаміку прибутку підприємства з урахуванням відповідних особливостей його діяльності. Урахування випадкової компоненти необхідне для прогнозування майбутніх рівнів явища. Для адекватного прогнозування необхідно будувати інтервальний та точковий прогноз, що врахував би відхилення від теоретичного рівня, які обумовлені випадковими факторами [8].

На рис. 1 можна побачити чітко визначену сезонну хвилю, інакше кажучи, сезонність зумовлює відхилення реального прибутку від його теоретичних значень.

Для оптимізації управління збалансованим економічним розвитком машинобудівного підприємства пропонується впровадження інформаційних технологій, а саме: вдосконалення методичного забезпечення моделювання ситуаційного механізму управління розвитком підприємства з використанням ППП MS Excel «Пошук рішення». Наведемо результати практичного використання запропонованих розробок на основі даних машинобудівного підприємства ПАТ «КВБЗ», що доводять їх коректність і дієвість.

Постановка оптимізаційної задачі щодо пропорцій внутрішнього економічного механізму промислового підприємства не знайшла відображення в прикладних розробках програмного забезпечення управління промислово-комерційними системами та в діяльності підприємства до цього часу не використовувалася.

Алгоритм оптимізації управління збалансованим економічним розвитком промислового підприємства, що пропонується до впровадження, відображено на рис. 2.

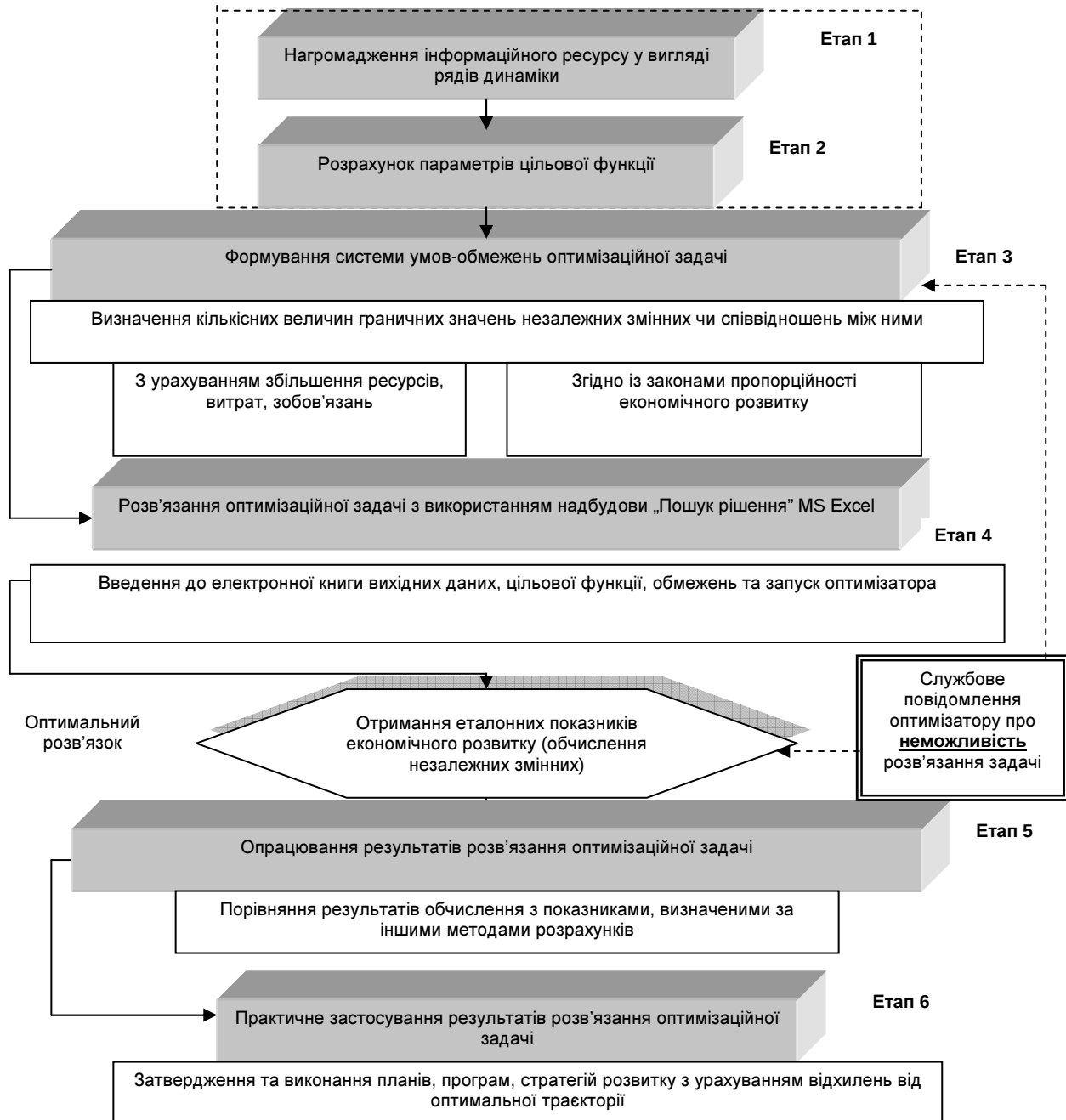

Рис. 2. Етапи алгоритму оптимізації управління збалансованим економічним розвитком промислового підприємства

Джерело: складено автором на основі [8]

Побудова лінійної регресійної моделі факторного впливу на результат господарської діяльності, яка є цільовою функцією, є першим етапом оптимізації управління розвитком. Для оцінки майбутніх результатів від організаційних або продуктових нововведень побудована багатофакторна регресійна модель, в якій роль залежної змінної відіграє показник, що відображає результати господарської діяльності – чистий прибуток.

Третій етап полягає у визначенні системи обмежень цільової задачі, серед яких повинні обов'язково враховуватися рекомендовані величини основних фінансових коефіцієнтів, що формують граничні значення безпечної для підприємства варіації значень незалежних змінних.

Формування системи нерівностей-обмежень доцільно будувати на підставі загальновідомого «золотого правила» економічного зростання. Розв'язавши сформульовану у такий спосіб оптимізаційну задачу, отримують характеристики фінансово-економічної пропорційності «еталонної» моделі розвитку для досліджуваного підприємства.

П'ятий та шостий етапи оптимізаційного алгоритму пов'язані із застосуванням результатів оптимізаційних обчислень до господарської практики конкретного підприємства. Вони передбачають визначення розбіжностей між еталонною моделлю та оцінками і планами розвитку господарської діяльності, складеними на підставі життєвого досвіду, набору емпіричних показників. Таке порівняння дозволяє виявити певні приховані резерви зростання результативного показника та економії витрат ресурсів, що дозволяє удосконалити не лише процес планування, але й контроль за виконанням розроблених планів. Враховуючи фінансові показники господарювання ПАТ «КВБЗ», система нерівностей-обмежень матиме такий вигляд:

$$\begin{cases} x_1, x_2, x_3, x_4, x_5, x_6, x_7 \geq 0 \\ x_1 \geq 219403 ; \\ x_2 \geq 25473 ; \\ x_3 \geq 22923 ; \\ x_4 \geq 2094527 ; \\ x_5 \geq 892645 ; \\ x_6 \geq 3014909 ; \\ x_7 \geq 2828187 \end{cases} \quad (1)$$

Перша нерівність в системі відображає вимогу невід'ємності показників, які лежать в основі фінансових планів, програм, стратегій, бюджетів розвитку.

Зростання ролі людського капіталу у створенні вартості підприємства, його продукції та бізнесу в аспекті економічного циклу виробничого споживання та відтворення ресурсу пов'язане з належним фінансуванням оплати праці працівників. Соціальна захищеність, позитивна мотивація до роботи безпосередньо залежать від задоволення працівниками розміром реальної заробітної плати. Тобто відчутність для працівників соціальної спрямованості винагороди за виконану працю з'явиться лише у разі зростання заробітної плати швидшими темпами, ніж темпи інфляції.

Для оптимізаційної задачі, що розробляється, це випередження також встановлено в розмірі 15% аналогічно поданим вище міркуванням (5% - половина темпу приросту інфляції (решта 10% коригування), наявність якого вимагає індексації заробітної плати). Показники правих частин нерівностей зі змінною x_2 розраховані на підставі звітності підприємства за 2013 рік.

Четверта та п'ята нерівності передбачають нейтралізацію кризи економічного зростання, яка спричиняє глибокі структурні деформації підприємства. В аспекті операційних витрат це відображається обмеженням їхніх коливань у діапазоні $\pm 15\%$, а в розробленій оптимізаційній моделі дане обмеження головним чином стосується адміністративних витрат і витрат на збут. Значення цих статей фінансової звітності за 2013 рік, помножені на 85% - нижня межа їх сум для оптимізаційної програми подано у правих частинах відповідних нерівностей (у системі обмежень).

Вимога збалансованого зростання полягатиме у випередженому зростанні виручки, порівняно з величиною сукупних активів, яке для промислового підприємства становить 5% (5% - половина темпу приросту інфляції, наявність якого вимагає індексації балансової вартості основних засобів, на нашу думку, є мінімальним значенням темпів випередження прибутку, виручки й активів у «золотій пропорції» економічного розвитку).

При визначенні відповідних граничних значень змінної x_1 (друга нерівність в системі) величину виручки від реалізації за 2013 рік було помножено на коригувальний коефіцієнт, який враховував приріст основних фондів на 12 млн. грн. (умова моделювання ситуації розвитку), а також збільшення вартості оборотних фондів, об'єктивно пов'язане з ростом цін на сировину, матеріали, енергію, комплектуючі, що негативно впливає на діяльність усіх без винятку підприємств машинобудівної

галузі. Отже, методика обчислення граничного значення чистого доходу для розробленої моделі може бути подана у вигляді такої формули:

$$ЧД_{2014}^{bin} = ЧД_{2013} \cdot \left(0,05 + \frac{НА_{2013} + 12000 + ОА_{2013} \cdot (1 + 0,15)^2}{НА_{2013} + ОА_{2013}} \right), \quad (2)$$

де $ЧД_{2013}$, $НА_{2013}$, $ОА_{2013}$ - відповідно чистий дохід, балансова вартість необоротних та оборотних активів підприємства за 2013 рік.

Зростання підприємства, здійснення якого зазвичай вимагає додаткового залучення зовнішніх фінансових ресурсів зі сторони, що суперечить вимозі збереження фінансової стійкості, несумісне із скороченням величини власного капіталу - це створює загрозу фінансової дестабілізації.

Вікно аналітичної функції „Пошук рішення” показано на рис. 3.

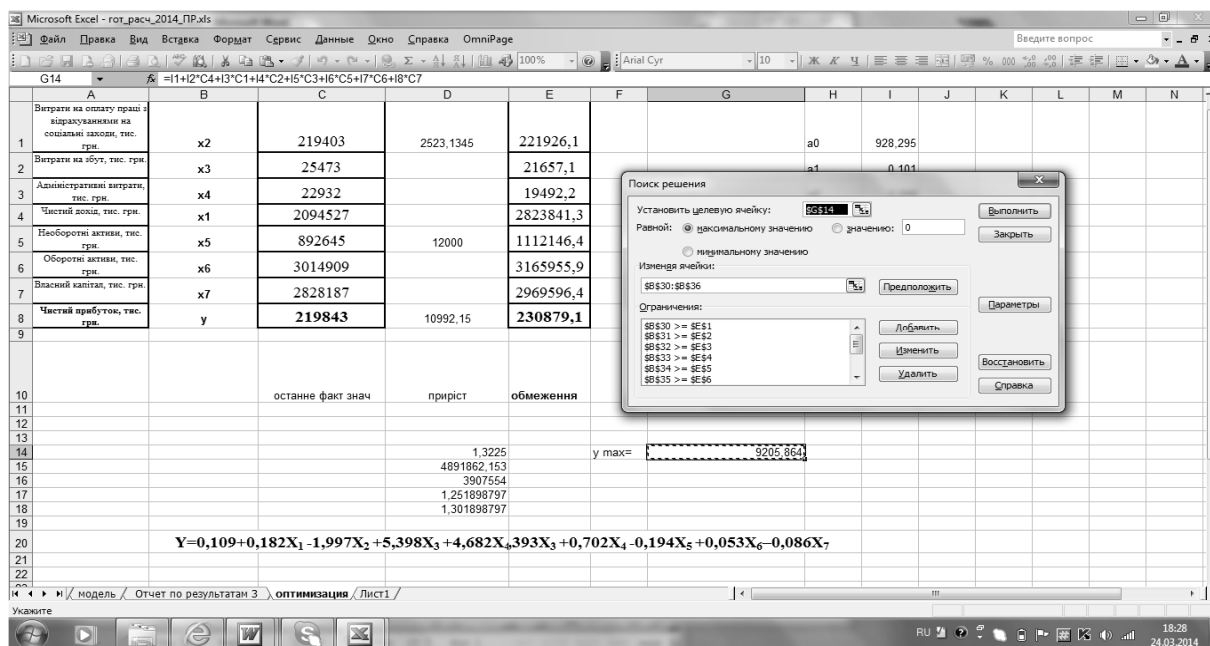

Рис. 3. Обмеження для пошуку оптимальних параметрів економічного зростання ПАТ „КВБЗ”

Джерело: складено автором на основі даних [9]

Отже, величина змінної на позначення суми власного капіталу підприємства не повинна зменшуватися, порівняно з попереднім періодом, що відображає остання нерівність (щодо x_7 системи). Можливості оптимізатора MS Excel дозволяють обчислити не лише величину гіпотетичного максимуму прибутку чи збитку, але й встановити еталонний спосіб досягнення певної величини цільової функції. Враховуючи систему нерівностей, відому як «золота пропорція», для даної задачі значення цільової функції має розраховуватися як минулорічна (до зростання величини активів) величина цільового прибутку, помножена на суму вище обґрунтованих 5% випередження та співвідношення розрахункового значення (включеного в систему обмежень) чистого прибутку з минулорічним.

Якщо ж розробляється стратегія виходу з фінансової кризи збиткового підприємства, то значення цільової суми чистого прибутку доцільно встановлювати з урахуванням позитивних значень цієї величини у попередніх роках, адже стрімкий стрибок може призвести тільки до короткострокового поліпшення, на зміну якого може прийти подальше погіршення. Пошук оптимального рішення здійснено, результати автоматично занесені до таблиці вихідних даних з відповідних клітинок «Звіту про результати». Результати оптимізаційних розрахунків наведено в таблиці 1.

Відповідно до вищевикладеного, цільова сума чистого прибутку для підприємства розрахована в розмірі 821500 тис. грн. Як свідчать отримані результати, досягнення планової суми чистого прибутку цілком можливо для підприємства, проте економічний механізм досягнення цього показника має особливості. Зокрема це стосується політики витрат на збут, які ПАТ „КВБЗ” має істотно скоротити. Адміністративні витрати на підприємстві повинні зменшитись у тому ж напрямку (прибуткове ПАТ „КВБЗ” має удосконалити внутрішні важелі управління, в тому числі й через належне фінансування таких видатків).

Таблиця 1

Оптимальні параметри економічного зростання ПАТ „КВБЗ”

Показники	Фактичне значення 2013	Оптимальні параметри економічного зростання		
		Оптимальний розмір, тис. грн.	Приріст порівняно з 2013 р.	
			+/-	%
Витрати на оплату праці з відрахуваннями на соціальні заходи, тис. грн.	708020	716162,2	8142,23	1,15
Витрати на збут, тис. грн.	92878	78964,88	-13913,1	-14,98
Адміністративні витрати, тис. грн.	77227	65642,95	-11584,1	-15,00
Чистий дохід, тис. грн.	7216141	9728801	2512660	34,82
Необоротні активи, тис. грн.	892645	1112146	219501,4	24,59
Оборотні активи, тис. грн.	3014909	3165956	151046,9	5,01
Власний капітал, тис. грн.	2828187	2969596	141409,4	5,00
Чистий прибуток, тис. грн.	782232	821500	39268,05	+5,02

Джерело: розраховано автором на основі даних [9]

Підприємство має спрямувати зусилля в напрямку скорочення середньо- та низьколіквідних запасів оборотних коштів, а зростання загальної суми активів обов'язково повинно супроводжуватися збільшенням суми власного капіталу, тобто прибутку, отриманий за рахунок розширення потужності підприємства не варто виплачувати у вигляді дивідендів - його доцільно реінвестувати у підприємство і при цьому варто розглянути інші можливості збільшення статутного фонду.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, для вирішення проблеми економічного розвитку у практичній діяльності промислового підприємства впроваджено модель виявлення резервів виробництва з урахуванням впливових факторів, що обумовлюють підвищення ефективності його діяльності. Практичне застосування оптимізаційної моделі із використанням ППП MS Excel дозволяє оперативно встановити основні агреговані параметри прогнозного бюджету витрат підприємства, не вимагаючи додаткових витрат фінансових ресурсів на послуги спеціалістів зі сторони. Напрямок подальших досліджень - обґрунтування механізму взаємозв'язку між елементами системи управління розвитком промислового підприємства.

Література

1. Основні показники розвитку промисловості [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Бузько І.Р. Стратегічний потенціал і формування пріоритетів у розвитку підприємств : монографія / Бузько І.Р., Дмитренко І.Є., Сущенко О.А. – Алчевськ: Вид-во ДГМУ, 2002. – 243 с.
3. Гусева О.Ю. Розвиток підприємства і стратегічні зміни: сутність, принципи, взаємозв'язок / О.Ю. Гусева // Сталій розвиток економіки. – № 6. – 2012. – С. 85–90.
4. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / [за заг. ред. проф. Г.В. Козаченко]. В 3-х т. Т. 2. – Луганськ: ТОВ "Віртуальна реальність", 2012. – 318 с.
5. Теоретико-методологічні основи управління розвитком регіону : монографія / [Миколайчук Н.С., Ахламов А.Г., Миколайчук М.М. та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. Н.С. Миколайчук. – Херсон : ВКФ "Стар" ЛТД, 2007. – С. 220–238.
6. Лепа Н.Н. Моделирование процессов управления развитием предприятий : монографія / Н.Н. Лепа, Р.Н. Лепа, А.И. Пушкарь ; НАН України. Ин-т экономики пром-ти. – Донецк: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2005. – 448 с.
7. Раевнева Е.В. Прогнозирование тенденции развития предприятия на основе SSA-метода / Е.В. Раевнева // Бизнес Информ. – 2006. – № 4 – С. 79-87.
8. Толбатов Ю.А. Эконометрика : підручн. [для студ. екон. спец. вищ. навч. закл.] / Ю.А. Толбатов. – К. : Четверта хвиля, 1997. – 320 с.
9. Річна фінансова звітність підприємств [Електронний ресурс] / Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України. Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.smida.gov.ua/>

References

1. Ukrstat (2013), *State Statistics Service of Ukraine*, available at: <http://ukrstat.gov.ua>, (accessed January 15, 2014).
2. Buzko, I. (2002), *Stratehichnyi potentsial i formuvannia prioritetiv u rozvytku pidpriemstv* [The strategic potential and shaping of the priorities in the development of enterprises], monograph, Alchevsk, Vyd-vo DHMU, Ukraine, 243 p.

3. Husieva, O. (2012), "The development of enterprise and strategic changes: the nature, principles, relationship", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 6., pp. 85–90.
4. Kozachenko, H. (2012), *Systema ekonomichnoi bezpeky: derzhava, region, pidpriemstvo* [The system of economic safety is a state, a region and an enterprise], monograph, Vol. 2, TOV "Virtualna realnist", Luganck, Ukraine, 318 p.
5. Mykolaichuk, N. (2007), *Teoretyko-metodolohichni osnovy upravlinnia rozvytkom rehionu* [The teoretical and methodological foundations of management of regional development], monograph, VKF "Star" LTD, Kherson, Ukraine, 238 p.
6. Lepa, N., Lepa, R.N., Pushkar, A.I. (2005), *Modelirovaniye protsessov upravleniia razvitiyem predpriyatiy* [The modeling of managements processes of development of enterprises], monograph, ООО "Yuho-Vostok, LTD", Donetsk, Ukraine, 448 p.
7. Raevneva, E. (2006), "The prediction trends of development of the enterprise on the basis of SSA-method", *Business inform*, no. 4, pp. 79–87.
8. Tolbatov, Yu. (1997), *Ekonometryka* [Econometrica], high school textbook, Chetverta khvylya, Kyiv, Ukraine, 320 p.
9. *Stock market infrastructure development agency of Ukraine*, available at: <http://smida.gov.ua>., (accessed January 15, 2014).

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

Стецьмашук А.М., Смоленюк Р.П., Чайківський І.А. ІННОВАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ І ГАЛУЗЕЙ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета дослідження. Розробка комплексної системи інноваційного забезпечення конкурентоспроможності підприємств і галузей сільського господарства.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано загальнонаукові та спеціальні методи. Зокрема, методи дедукції та індукції, аналізу та синтезу, систематизації і узагальнення використано при обґрунтуванні науково-освітньо-виробничої платформи та при обґрунтуванні її пріоритетів; методи абстрагування, порівняння, графічні методи – рисунки та таблиці застосовано при обґрунтуванні інноваційного Кластеру «Конкурентоспроможність», бізнес-кадрового інкубатора «Універсальний» та проекту «Від учня – до висококваліфікованого фахівця – до конкурентоспроможного підприємництва».

Результати дослідження. Визначено завдання щодо забезпечення конкурентоспроможного розвитку сільського господарства в умовах глобалізації і входження його в світове співтовариство. Запропоновано створити науково-освітньо-виробничу платформу «Інноваційне забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства», яка формується на засадах інтеграції науки, освіти і виробництва. Сформовано пріоритети технологічної платформи: підвищення рівня компетентності персоналу, удосконалення організаційної структури, використання прогресивних технологій і методів виробництва. Запропоновано створити інноваційний Кластер «Конкурентоспроможність», який є добровільним об'єднанням вищих навчальних закладів (університетів), наукових установ, розвинутих суб'єктів господарювання. Створено при Хмельницькому економічному університеті «Центр формування компетентності кадрів і працевлаштування», у складі якого організовано бізнес кадровий інкубатор «Універсальний» та Кадрово-рекрутингову агенцію. Започатковано освітній проект «Від учня – до висококваліфікованого фахівця – до конкурентоспроможного підприємництва».

Наукова новизна. Розроблено комплексну систему інноваційного забезпечення конкурентоспроможності підприємств і галузей сільського господарства.

Практична цінність. Отримані результати дослідження направлені на забезпечення конкурентоспроможності підприємств і галузей аграрної економіки. Їх можна використовувати для впровадження в науковій, освітній і господарській діяльності.

Ключові слова: сільське господарство, інновації, інноваційна інфраструктура, проекти, конкурентоспроможність, підприємство.

Стецьмашук А.М., Смоленюк Р.П., Чайковский И.А. ИННОВАЦИОННЫЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ И ОТРАСЛЕЙ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Цель исследования. Разработка комплексной системы инновационного обеспечения конкурентоспособности предприятий и отраслей сельского хозяйства.

Методика исследования. В процессе исследования применены общенаучные и специальные методы. В частности, методы дедукции и индукции, анализа и синтеза, систематизации и обобщения использованы при обосновании научно-образовательно-производственной платформы и при обосновании ее приоритетов; методы абстрагирования, сравнения, графические методы - рисунки и таблицы применены при обосновании инновационного кластера «Конкурентоспособность», бизнес-кадрового инкубатора «Универсальный» и проекта «От ученика - к высококвалифицированному специалисту - к конкурентоспособному предпринимательству».

Результаты исследования. Определены задачи по обеспечению конкурентоспособного развития сельского хозяйства в условиях глобализации и вхождения его в мировое сообщество. Предложено создать научно-образовательно-производственную платформу «Инновационное обеспечение конкурентоспособности сельского хозяйства», которая формируется на основе интеграции науки, образования и производства. Сформировано приоритеты технологической платформы: повышение уровня компетентности персонала, совершенствования организационной структуры, использование прогрессивных технологий и методов производства. Предложено создать инновационный кластер «Конкурентоспособность», который является добровольным объединением высших учебных заведений (университетов), научных учреждений, развитых субъектов хозяйствования. Создан при Хмельницком экономическом университете «Центр формирования компетентности кадров и трудоустройства», в составе которого организован бизнес кадровый инкубатор «Универсальный» и Кадрово-рекрутинговое агентство. Начат образовательный проект «От ученика - к высококвалифицированному специалисту - до конкурентоспособного предпринимательства».

Научная новизна. Разработана комплексная система инновационного обеспечения конкурентоспособности предприятий и отраслей сельского хозяйства.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования направлены на обеспечение конкурентоспособности предприятий и отраслей аграрной экономики. Их можно использовать для внедрения в научной, образовательной и хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: сельское хозяйство, инновации, инновационная инфраструктура, проекты, конкурентоспособность, предприятие.

Stelmashchuk A.M., Smoleniuk R.P., Chaikivskiy I.A. INNOVATIVE FOUNDATIONS OF PROVIDING THE COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES AND BRANCHES OF AGRICULTURE

Purpose. The aim of the article is the development of a comprehensive system of innovative providing the competitiveness of enterprises and branches of agriculture.

Methodology of research. General scientific and special methods were used in the research process. In particular, methods of deduction and induction, analysis and synthesis, systematization and generalization were used in substantiation of the scientific, educational and production platform and in substantiation of its priorities; methods of abstraction, comparison, graphical methods – figures and tables were used for substantiation of innovative clusters “Competitiveness”, business and staff incubator “Universal” and the project “From a pupil – to a highly qualified specialist – to the competitive entrepreneurship”.

Findings. It has been determined the task for providing the competitive development of agriculture in the context of globalization and its entering into the world community.

It has been proposed to create the scientific and educational production platform “Innovative providing of agriculture competitiveness”, which formed on the principles of the integration of science, education and production. It been formed priorities a technological platform is to improve the competence of personnel, improvement of the organizational structure, the use of advanced technologies and methods of production. It has been proposed to create innovative cluster “Competitiveness”, which is a voluntary association of higher education institutions (universities), research institutions and developed economic entities. “The centre for forming competence of personnel and employment” has been created in Khmelnytskyi Economical University consisting of organized business and staff incubator “Universal” and personnel and recruiting agency. It has been established the educational project “From a pupil – to a highly qualified specialist – to the competitive entrepreneurship”.

Originality. It has been developed a comprehensive system of innovative providing the competitiveness of enterprises and branches of agriculture.

Practical value. The obtained results of research aimed at providing the competitiveness of enterprises and branches of agrarian economy. These results can be used for implementing in the scientific, educational and economic activity.

Key words: agriculture, innovations, innovative infrastructure, projects, competitiveness, enterprise.

Шевчук А.В., Шевчук Л.Т. УНІВЕРСИТЕТИ ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ ЯК ОПОРНІ ЦЕНТРИ ГЛОБАЛЬНОГО НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Мета. Обґрунтування необхідності трансформації найкращих університетів європейських країн і України в університети третього тисячоліття, доведення важливості першочергового поширення нової парадигми освіти в університетах нового типу, окреслення ролі університетів третього тисячоліття як центрів дифузії знань, технологій, інновацій, креативних ідей, прогресу суспільного розвитку загалом та подальшому розвитку економічної науки зокрема.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети в статті авторами було використано методи аналізу і синтезу, абстрактно-логічний, узагальнення, порівняння, рейтингових оцінок та соціологічного опитування.

Результати дослідження. Авторами встановлено, що згідно з опублікованим рейтингом британської компанії Quacquarelli Symonds, лише шість українських університетів потрапили до списку 800 найкращих університетів світу, тому назріла необхідність трансформації університетів в університети третього тисячоліття. Визначено, що які б завдання не вирішував той чи інший університет третього тисячоліття, на яку б сферу він не орієнтувався, завжди основною метою його функціонування буде продукування придатних для розвитку науки, освіти й економіки інновацій, креативних рішень й інструментів та новітніх технологій.

Наукова новизна. Обґрунтовано необхідність трансформації українських та європейських університетів в ядра формування глобального науково-освітнього простору, що мають забезпечити подальший прогрес суспільного розвитку.

Практична значущість. Авторами розроблено концептуальну інноваційну модель університету нового типу, яка на практиці має стати джерелом найрізноманітніших галузей знань, інновацій, креативних рішень, культурних і духовних надбань з розвинутою системою їх поширення до цільових аудиторій споживачів.

Ключові слова: університет, парадигма, освіта, наука, інновації, університет третього тисячоліття, розвиток, економічна наука.

Шевчук А.В., Шевчук Л.Т. УНІВЕРСИТЕТЫ ТРЕТЬЕГО ТЫСЯЧЕЛЕТИЯ КАК ОПОРНЫЕ ЦЕНТРЫ ГЛОБАЛЬНОГО НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

Цель. Обоснование необходимости трансформации лучших университетов европейских стран и Украины в университеты третьего тысячелетия, доведение важности первоочередного распространения новой парадигмы образования в университетах нового типа, определение роли университетов третьего тысячелетия как центров диффузии знаний, технологий, инноваций, креативных идей, прогресса общественного развития в целом и дальнейшему развитию экономической науки в частности.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели в статье авторами были использованы методы анализа и синтеза, абстрактно-логический, обобщения, сравнения, рейтинговых оценок и социологического опроса.

Результаты. Авторами установлено, что согласно опубликованному рейтингом британской компании Quacquarelli Symonds, только шесть украинских университетов попали в список 800 лучших университетов мира, поэтому назрела необходимость трансформации университетов в университеты третьего тысячелетия. Определено, что какие бы задачи не решал тот или иной университет третьего тысячелетия, на какой бы сфере он не ориентировался, всегда основной целью его функционирования будет продуцирования пригодных для развития науки, образования и экономики инноваций, креативных решений и инструментов и новейших технологий.

Научная новизна. Обоснована необходимость трансформации украинских и европейских университетов в ядра формирования глобального научно-образовательного пространства, которые должны обеспечить дальнейший прогресс общественного развития.

Практическая значимость. Авторами разработана концептуальная инновационная модель университета нового типа, которая на практике может стать источником самых разных областей знаний, инноваций, креативных решений, культурных и духовных достижений с развитой системой их распространения в целевых аудиториях потребителей.

Ключевые слова: университет, парадигма, образование, наука, инновации, университет третьего тысячелетия, развитие, экономическая наука.

Shevchuk, A.V., Shevchuk L.T. UNIVERSITIES THIRD MILLENNIUM AS A REFERENCE CENTER OF GLOBAL SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL SPACE

Purpose. Rationale for the transformation of the best universities in European countries and Ukraine in the universities of the third millennium, proving the importance of primary spread of a new paradigm of university education of a new type, and outline the role of universities as centers of the third millennium, diffusion of knowledge, technology, innovation, creative ideas, progress of social development in general and further development economics in particular.

Methodology of research. To achieve this goal in the article the authors used methods of analysis and synthesis, abstract logic, synthesis, comparison, rating assessments and opinion surveys.

Findings. The authors found that according to the published ratings of the British company Quacquarelli Symonds, only six Ukrainian universities were in the list of 800 best universities in the world, so there is a need to transform universities in the third millennium. It was determined that whatever the problem is not solved this or another university of the third millennium, in no matter what he is guided always the main goal of its operation is suitable for the production of science, education and economy of innovation, creative solutions and tools and new technologies.

Originality. The necessity of transformation of Ukrainian and European universities in the nucleus of a global scientific and educational space, assuring the continued progress of social development.

Practical value. The authors have developed a conceptual model of innovative new type of university, which in practice has become a source of a wide variety of fields of knowledge, innovation, creative solutions, cultural and spiritual heritage of the developed system of distribution to the target audience of consumers.

Key words: university, paradigm, education, science, innovation, university of the third millennium, development, economic science.

Павлов К.В. ОСОБЛИВОСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ СТАРОПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ РОСІЇ

Мета - виявити соціально-економічні та екологічні особливості модернізації деяких старопромислових регіонів Російської Федерації.

Методика дослідження. При виконанні поставлених завдань і отриманні результатів дослідження використовувалися економічні, статистичні та інші методи і підходи. Зокрема, при вивченні тенденцій розвитку різних старопромислових регіонів за аналізований період застосовувалися статистичні методи, методи порівняння та економічного аналізу.

Результати. Обґрунтована ідея про доцільність виділення економіки та екології старопромислових регіонів Росії та низки інших держав на пострадянському просторі як окремого наукового напрямку в регіоналістиці. Встановлено, що економічна система старопромислових регіонів є важливою складовою частиною економіки Російської Федерації. Походження і генезис господарської системи в різних старопромислових регіонах, як правило, істотно відрізняються один від одного, що значною мірою пояснюється особливостями природно-кліматичних умов розвитку територіальної економіки, специфікою ресурсного потенціалу кожного регіону, його географічним розташуванням і низкою інших факторів.

Виявлено, що регіони Уралу останнім часом характеризуються виснаженням ресурсної бази за деякими видами корисних копалин. Тому існує необхідність здійснення модернізації та структурної перебудови економіки уральських старопромислових регіонів (тобто створення умов і формування господарсько-управлінських механізмів переходу в цих регіонах від економіки сировинного типу до високотехнологічної економіки) суттєво вище, ніж в малоосвоєних регіонах (наприклад, на півночі Сибіру).

Обґрунтовано, що як в теоретичному, так і в практичному аспекті велике значення має не тільки необхідність класифікації старопромислових регіонів Росії, а й визначення напрямів, форм і методів здійснення модернізації та структурної перебудови в такого роду регіонах на основі врахування соціально-економічних особливостей їх функціонування та розвитку.

Наукова новизна. Виявлено спільні характеристики і специфічні особливості в процесі модернізації і структурної перебудови старопромислових регіонів Російської Федерації.

Практична значущість. Виявлені особливості модернізації можуть бути використані при розробці стратегії соціально-економічного та екологічного розвитку Росії і її регіонів на середньострокову перспективу.

Ключові слова: модернізація, соціально-економічні особливості, старопромислові регіони, Російська Федерація.

Павлов К.В. ОСОБЕННОСТИ МОДЕРНИЗАЦИИ СТАРОПРОМЫШЛЕННЫХ РЕГИОНОВ РОССИИ

Цель – выявить социально-экономические и экологические особенности модернизации некоторых старопромышленных регионов Российской Федерации.

Методика исследования. При выполнении поставленных задач и получении результатов исследования использовались экономические, статистические и другие методы и подходы. В частности, при изучении тенденций развития различных старопромышленных регионов за анализируемый период применялись статистические методы, методы сравнения и экономического анализа.

Результаты. Обоснована идея о целесообразности выделения экономики и экологии старопромышленных регионов России и ряда других государств на постсоветском пространстве в качестве отдельного научного направления в регионалистике.

Установлено, что экономическая система старопромышленных регионов является важной составной частью экономики Российской Федерации. Происхождение и генезис хозяйственной системы в различных старопромышленных регионах, как правило, существенно отличаются друг от друга, что в значительной мере объясняется особенностями природно-климатических условий развития территориальной экономики, спецификой ресурсного потенциала каждого региона, его географическим расположением и рядом других факторов.

Виявлено, що регіони Урала в останнє время характеризуються істощенням ресурсної бази по некоторим видам полезных ископаемых. Поэтому существует необходимость осуществления модернизации и структурной перестройки экономики уральских старопромышленных регионов (т.е. создания условий и формирования хозяйственно-управленческих механизмов перехода в этих регионах от экономики сырьевого типа к высокотехнологичной экономике) существенно выше, чем в малоосвоенных регионах (например, на севере Сибири).

Обосновано, что как в теоретическом, так и в практическом аспекте большое значение имеет не только необходимость классификации старопромышленных регионов России, но и определение направлений, форм и методов осуществления модернизации и структурной перестройки в такого рода регионах на основе учета социально-экономических особенностей их функционирования и развития.

Научная новизна. Виявлені общі характеристики і специфические особенности в процессе модернизации и структурной перестройки старопромышленных регионов Российской Федерации.

Практическая значимость. Виявленые особенности модернизации могут быть использованы при разработке стратегии социально-экономического и экологического развития России и ее регионов на среднесрочную перспективу.

Ключевые слова: модернизация, социально-экономические особенности, старопромышленные регионы, Российская Федерация.

Pavlov K.V. THE PECULIARITIES OF MODERNIZATION OF OLD INDUSTRIAL REGIONS IN RUSSIA

Purpose. The aim of the article is to identify social and economic and environmental peculiarities of modernization of some old industrial regions in Russian Federation.

Methodology of research. Economic, statistical and other methods and approaches were used in carrying out the tasks and obtaining results of the study. In particular, statistical methods, methods of comparison and economic analysis were used in studying the development of different old industrial regions for the analyzed period.

Findings. The idea about the expediency of the allocation of the economy and ecology of old industrial regions in Russia and some other countries at the Post-Soviet space as a separate scientific direction in regionalistics has been substantiated. It has been established that the economic system of old industrial regions is an important part of the economy in Russian Federation. The origin and genesis of the economic system in the different old industrial regions is usually differ from each other, which is largely due to the peculiarities of natural and climatic conditions of the local economy development, specificity of resource potential of each region, its geographical location and a number of other factors.

It has been revealed that in recent years the regions of the Urals are characterized by the depletion of the resource base for certain types of mineral resources. Therefore, there is a need of modernization and structural reorganization of economy in old industrial regions of the Urals (i.e. the creation of conditions and the formation of economic and administrative mechanisms of transition in these regions from the economy of the raw type to a high-tech economy) is significantly higher than in underdeveloped regions (for example, in the north of Siberia).

It has been substantiated that both the theoretical and practical aspects of great importance has not only the necessity for classification of old industrial regions in Russia, but also identifying directions, forms and methods of modernization and restructuring in such regions based on the consideration of the social and economic characteristics of their functioning and development.

Originality. It was revealed common characteristics and specific features in the process of modernization and structural reorganization of old industrial regions in Russian Federation.

Practical value. The revealed peculiarities of modernization can be used in the development of social and economic and ecological development in Russia and its regions in the medium term.

Key words: modernization, social and economic peculiarities, old industrial regions, Russian Federation.

Костин Ю.Д., Пустовой О.Д. ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ У МАШИНОБУДУВАННІ: АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Мета статті: аналіз та оцінка інституціонального середовища енергозбереження на рівні держави, машинобудівного комплексу та Харківської області.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано методи: аналізу та синтезу – при вивченні стану енергозбереження на рівні країни, регіону, машинобудівного комплексу, окремих підприємств, системного підходу – при оцінці показників енергоінтенсивності, енергозалежності, загрозливих тенденцій в енергоекономіці країни.

Результати дослідження. Вивчено стан енергозбереження, проаналізовано показники енергоємності, енергоспоживання. Проаналізовано результати впровадження енергозберігаючих заходів на машинобудівних підприємствах Харківської області. Проведено оцінку показників енергоінтенсивності, енергозалежності, загрозливих тенденцій в енергоекономіці країни.

Наукова новизна. Доведена необхідність створення регіонального координаційного інституту та нормативно-правового механізму з управління енергозбереженням.

Практична значущість. Результати аналізу доцільно застосовувати при визначенні стратегії окремих підприємств у напрямку енергозбереження, при аналізі реалізації проектів енергозбереження на підприємствах машинобудування.

Ключові слова: енергоємність, енергозалежність, енергоінтенсивність, машинобудівний комплекс, паливно-енергетичні матеріали, енергоспоживання, енергоносії.

Костин Ю.Д., Пустовой А.Д. ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЕ В МАШИНОСТРОЕНИИ: АНАЛИЗ И ОЦЕНКА ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО ОКРУЖЕНИЯ

Цель статьи: анализ и оценка институциональной среды энергосбережения на уровне государства, машиностроительного комплекса и Харьковской области.

Методика исследования. В процессе исследования применены методы: анализа и синтеза - при изучении состояния энергосбережения на уровне страны, региона, машиностроительного комплекса, отдельных предприятий, системного подхода - при оценке показателей энергоинтенсивности, энергозависимости, угрожающих тенденций в энергоекономике страны.

Результаты. Изучено состояние энергосбережения, проанализированы показатели энергоёмкости, энергопотребления. Проанализированы результаты внедрения энергосберегающих мероприятий на машиностроительных предприятиях Харьковской области. Проведена оценка показателей энергоинтенсивности, энергозависимости, угрожающих тенденций в энергоекономике страны.

Научная новизна. Доказана необходимость создания регионального координационного института и нормативно-правового механизма по управлению энергосбережением.

Практическая значимость. результаты анализа могут быть полезны при выработке стратегии энергосбережения на предприятии, при анализе результатов внедрения проектов энергосбережения на предприятиях машиностроения.

Ключевые слова: энергоёмкость, энергозависимость, энергоинтенсивность, машиностроительный комплекс, топливно-энергетические материалы, энергопотребление, энергоносители.

Kostin Yu.D., Pustovyi O.D. ENERGY SAVING IN MACHINE BUILDING: ANALYSIS AND ESTIMATION OF INSTITUTIONAL ENVIRONMENT

Purpose. Analysis and evaluation of the institutional environment of energy conservation at the state level, the machine-building complex and the Kharkiv region.

Methodology of research. During the research applied methods: analysis and synthesis - in the study of power saving at the country, region, machine building complex, individual enterprises, systems approach - when assessing the performance of energy intensity, energy dependence, threatening trends energy economics of country.

Findings. Studied power saving state, analyzed the energy intensity, energy consumption. Analyzed the results the introduction of energy-saving measures in the machine-building enterprises of Kharkov region. The estimation of energy intensity indicators, volatility threatening trends in the energy economics of the country.

Originality. The need of coordination mechanism of energy saving management between separate enterprises on regional level was pointed out. Conclusions about needs of creation of effective government-private institutes of partnership in energy saving sphere were made.

Practical value. Results of analysis can be used in creating a strategy of energy-saving development of separate enterprise, analysis of results of providing of energy-saving projects by machine-building enterprises

Key words: energy-output ratio, energy dependency, energy intensity, engineering complex, fuel and energy resources, energy consumption, energy producing material.

Гордей О.Д. ПРІОРИТЕТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: СВІТОГЛЯДНИЙ ПІДХІД

Мета статті полягає у визначенні основних пріоритетних напрямів реалізації соціально-економічної політики держави, враховуючи її світоглядний зміст.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано методи: системного аналізу – для виявлення основних світоглядних підходів щодо визначення пріоритетів реалізації соціально-економічної політики; індукції та дедукції – для визначення напрямів реалізації соціально-економічної політики держави. Методологічну і теоретичну основу дослідження становлять фундаментальні праці зарубіжних учених.

Результати. Визначено переваги та недоліки основних світоглядних підходів щодо визначення пріоритетів реалізації соціально-економічної політики. Розглянуто вплив технологічного детермінізму, багатofакторного соціального організму, суб'єктивістського підходу на соціально-економічну політику, яка реалізовувалася в провідних країнах світу. Аргументовано необхідність застосування індикативного підходу для науково обґрунтованої системи управління, яка адекватна стану та тенденціям розвитку соціально-економічних процесів.

Наукова новизна. На основі узагальнення методологічних підходів до дослідження соціально-економічної політики в історичній ретроспективі проведене дослідження дало змогу обґрунтувати необхідність формування системи фінансового забезпечення пріоритетів її реалізації, що забезпечить підвищення рівня життя населення.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути використані в таких галузях наукових знань, як фінанси, гроші та кредит, соціологія. Крім того, пропозиція створення системи фінансового забезпечення пріоритетів соціально-економічної політики у процесі неузгодженості між об'єктивними умовами життя, їх сприйняттям і суб'єктивними оцінками індивідів може використовуватися законодавчими та виконавчими органами для підвищення ефективності її реалізації.

Ключові слова: соціально-економічна політика, рівень життя населення, добробут, технологічний детермінізм, суспільство, ефективність.

Гордей О.Д. ПРИОРИТЕТЫ РЕАЛИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА: МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЙ ПОДХОД

Цель статьи заключается в определении основных приоритетных направлений реализации социально-экономической политики государства, учитывая ее мировоззренческое содержание.

Методика исследования. В процессе исследования применены методы: системного анализа - для выявления основных мировоззренческих подходов к определению приоритетов реализации социально-экономической политики; индукции и дедукции - для определения направлений реализации социально-экономической политики государства. Методологическую и теоретическую основу исследования составляют фундаментальные труды зарубежных ученых.

Результаты. Определены преимущества и недостатки основных мировоззренческих подходов к определению приоритетов реализации социально-экономической политики. Рассмотрено влияние технологического детерминизма, многофакторного социального организма, субъективистского подхода на социально-экономическую политику, которая реализовывалась в развитых странах мира. Аргументированно необходимость применения индикативного подхода для научно обоснованной системы управления, которая адекватна состоянию и тенденциям развития социально-экономических процессов.

Научная новизна. На основе обобщения методологических подходов к исследованию социально-экономической политики в исторической ретроспективе проведенное исследование позволило обосновать необходимость формирования системы финансового обеспечения приоритетов ее реализации, что обеспечит повышение уровня жизни населения.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы в таких областях научных знаний как финансы, деньги и кредит, социология. Кроме того, предложение создания системы финансового обеспечения приоритетов социально-экономической политики в процессе несогласованности между объективными условиями жизни, их восприятием и субъективных оценок индивидов может использоваться законодательными и исполнительными органами для повышения эффективности ее реализации.

Ключевые слова: социально-экономическая политика, уровень жизни населения, благосостояние, технологический детерминизм, общество, эффективность.

Hordei O.D. THE PRIORITIES FOR IMPLEMENTATION OF SOCIAL AND ECONOMIC POLICY OF THE STATE: THE WORLDVIEW APPROACH

Purpose. The purpose of the article is to identify the key priorities the implementation of social and economic policy, given its ideological content.

Methodology of research. During the research used methods: of system analysis - to identify the major worldview approaches to defining priorities the implementation of socio-economic policies; induction and deduction - to determine directions of realization of social and economic policy of state. Methodological and theoretical basis of the study are the fundamental works of foreign scientists.

Findings. The advantages and disadvantages of the main philosophical approaches were prioritizing the implementation of social and economic policy. The influence of technological determinism, multivariate social organism, the subjectivist approach to social and economic policy, which implementing in the developed world. Arguments need to use indicator approach for science-based management system that is adequate to the status and trends of social and economic processes.

Originality. Based on the aggregation of methodological approaches to the study of social and economic policy in a historical retrospective study has allowed us to substantiate the need for the formation of the system of financial support for its implementation priorities that will improve the standard of population's living.

Practical value. The results could was use in areas of scientific knowledge as finance, money and credit, sociology. Furthermore, the proposal of creating a system of financial support priorities of social and economic policy in the inconsistency between the objective conditions of life, their perception and subjective assessments of individuals could was use by the legislative and executive bodies to improve the efficiency of its implementation.

Key words: social and economic policies, standard of population's living, welfare, technological determinism, society, efficiency.

Бабіченко В.В. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Мета. аналіз існуючої практики корпоративного управління в Україні (на прикладі підприємств нафтопереробки) та обґрунтування рекомендацій, спрямованих на її оптимізацію.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано наступні методи: системний підхід для оцінки рівня прозорості підприємств нафтопереробної галузі; методи історизму та порівняння – для виявлення особливостей формування органів управління акціонерними товариствами в Україні; групування – для вивчення статистичних даних.

Результати дослідження. Обґрунтовано необхідність реалізації наступних заходів у сфері корпоративного управління: забезпечення максимально можливого рівня захисту прав меншості акціонерів як на рівні законодавства, так і за допомогою інших інституційних чинників; за рахунок зростання рівня захисту прав меншості акціонерів подолання тенденції до концентрації акціонерної власності та сприяння її «подрібненню»; зниження деструктивного впливу «тіньового» сектору економіки на корпоративні фінанси в Україні, відновлення ролі дивідендів та курсових різниць як визначальних видів доходів від інвестицій у пайові цінні папери; посилення контролю над діяльністю менеджерів з боку як держави, так і інших стейкхолдерів.

Наукова новизна. Визначено особливості корпоративного управління на підприємствах нафтопереробної галузі, які пов'язані з історичними факторами її розвитку в Україні.

Практична значущість. Розроблені рекомендації можуть застосовуватися в діяльності органів державного регулювання фондового ринку та, безпосередньо, в процесі управління акціонерними товариствами в Україні.

Ключові слова: акціонерне товариство, корпорація, корпоративний менеджмент, корпоративне управління, прозорість, акціонер.

Бабиченко В.В. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ В УКРАИНЕ ТА ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Цель. Анализ существующей практики корпоративного управления в Украине (на примере предприятий нефтепереработки) и обоснование рекомендаций, направленных на ее оптимизацию.

Методика исследования. В процессе исследования был использован системный подход для оценки уровня прозрачности предприятий нефтеперерабатывающей отрасли; методы историзма и сравнения – для выявления особенностей формирования органов управления акционерными обществами в Украине; группирования – для изучения статистических данных.

Результаты. Обоснована необходимость реализации следующих мер в сфере корпоративного управления: обеспечение максимально возможного уровня защиты прав миноритарных акционеров как на уровне законодательства, так и с помощью других факторов; за счет возрастания уровня защиты прав миноритарных акционеров преодолеть тенденцию к концентрации собственности та способствовать ее «измельчению»; снижение деструктивного влияния «теневых» сектора экономики на корпоративные финансы в Украине, усиление роли дивидендов и курсовых разниц как определяющих видов доходов от инвестиций в паевые ценные бумаги; усиление контроля над менеджерами как со стороны государства, так и других стейкхолдеров.

Научная новизна. Определены особенности корпоративного управления на предприятиях нефтеперерабатывающей отрасли, обусловленные историческими факторами ее развития в Украине.

Практическая значимость. Разработаны рекомендации которые могут использоваться в деятельности органов государственного регулирования фондового рынка и непосредственно в процессе управления акционерными обществами в Украине.

Ключевые слова: акционерное общество, корпорация, корпоративный менеджмент, корпоративное управление, прозрачность, акционер.

Babichenko V.V. CURRENT PROBLEMS OF CORPORATE GOVERNANCE IN UKRAINE AND WAYS OF THEIR SOLUTION

Purpose. Analysis of existing practice of corporate governance in Ukraine (on the pattern of oil-refining enterprises) and justification of recommendations for its optimization.

Methodology of research. In the research process was used a systematic approach for the evaluation of transparency level of oil-refining industry enterprises; methods of historicism and comparison - to identify features of the formation of control bodies of the joint-stock companies in Ukraine; grouping - to study statistics data.

Findings.. The necessity of realization of the following measures in the sphere of corporate governance is grounded: ensuring the highest possible level of protection of minority shareholders rights as at the level of legislation and by the help of other institutional factors; due to the increase in the level of protection of minority shareholders rights to overcome the tendency of concentration of stock ownership and promoting of its "commutation"; reduce the destructive influence of "shadow" sector of economy on the corporate finance in Ukraine, restoring the role of dividends and foreign exchange differences as the defining types of income from investments in equity securities; strengthening the control on the managers activity from both the state and other stakeholders.

Originality. The features of corporate governance on the enterprises of oil-refining industry, which are defined by historical factors of its development in Ukraine, are determined.

Practical value.. Developed recommendations can be used in the work of the bodies of government regulation of the stock market and directly in the management of joint-stock companies in Ukraine.

Key words: joint-stock company, corporation, corporate management, corporate governance, transparency, shareholder.

Єремейчук Р.А. ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ У СТРАТЕГІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Мета статті полягає у визначенні проблем державного регулювання інноваційного розвитку України з подальшим наданням рекомендацій щодо напрямків стимулювання інноваційної діяльності в Україні.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано методи: теоретичного узагальнення – при визначенні проблем державного регулювання інноваційного розвитку України; групування та порівняння – при обґрунтуванні залежності ефективності виробництва від розбудови інноваційної інфраструктури та створення інноваційних кластерів; логічного впорядкування – при удосконаленні основ інноваційної політики у промисловості.

Результати. Обґрунтовано залежність ефективності розбудови інноваційної інфраструктури та створення інноваційних кластерів від налагодження ефективних механізмів взаємодії промислових підприємств, науково-дослідних, освітніх організацій та органів державної влади.

Визначено напрями формування інституційного середовища, раціонального поєднання виробництва, науки та освіти для забезпечення інноваційного розвитку реального сектору економіки України.

Наукова новизна. Обґрунтовано шляхи удосконалення основ інноваційної політики, стимулювання впровадження інновацій у виробничі процеси підприємств та розвитку механізмів фінансової підтримки впровадження інновацій.

Практична значущість. Отримані результати дослідження направлені на стимулювання інноваційної діяльності в Україні, на формування механізму кластерної політики для підвищення інноваційного потенціалу промисловості.

Ключові слова: інноваційний розвиток, державне регулювання, кластер, інноваційна інфраструктура.

Єремейчук Р.А. ПРОБЛЕМЫ И ПРИОРИТЕТЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ В СТРАТЕГИИ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Цель статьи заключается в определении проблем государственного регулирования инновационного развития Украины с последующим предоставлением рекомендаций относительно направлений стимулирования инновационной деятельности в Украине.

Методика исследования. В процессе исследования применены методы: теоретического обобщения - при определении проблем государственного регулирования инновационного развития Украины; группировки и сравнения - при обосновании зависимости эффективности производства от развития инновационной инфраструктуры и создания инновационных кластеров; логического упорядочения - при совершенствовании основ инновационной политики в промышленности.

Результаты. Обоснована зависимость эффективности развития инновационной инфраструктуры и создания инновационных кластеров от налаживания эффективных механизмов взаимодействия промышленных предприятий, научно-исследовательских, образовательных организаций и органов государственной власти.

Определены направления формирования институциональной среды, рационального сочетания производства, науки и образования для обеспечения инновационного развития реального сектора экономики Украины.

Научная новизна. Обоснованы пути совершенствования основ инновационной политики, стимулирования внедрения инноваций в производственные процессы промышленных предприятий и развития механизмов финансовой поддержки внедрения инноваций.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования направлены на стимулирование инновационной деятельности в Украине, на формирование механизма кластерной политики для повышения инновационного потенциала промышленности.

Ключевые слова: инновационное развитие, государственное регулирование, кластер, инновационная инфраструктура.

Yeremeychuk R.A. PROBLEMS AND PRIORITIES OF INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE STRATEGY OF THE ECONOMIC MODERNIZATION IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article is to identify the problems of state regulation of innovation development in Ukraine with the further provision of recommendations on areas of stimulation of innovation activity in Ukraine.

Methodology of research. Methods of theoretical generalization were used during the research to determine issues of state regulation of innovation development in Ukraine; grouping and comparison methods were used to substantiate dependence of production efficiency on the development of innovation infrastructure and create innovation clusters; logical ordering on improving the foundations of innovation policy in the industry.

Findings. The dependence of the effective development of innovation infrastructure and the creation of innovation clusters on establishing effective mechanisms of interaction between industrial enterprises, scientific and research, educational organizations and public authorities has been substantiated.

The ways of developing the institutional environment, the rational combination of production, science and education for innovative development of the real sector of economy in Ukraine have been defined.

Originality. The ways for improving the innovative policies basis, stimulating innovation in manufacture processes of industrial enterprises and development of mechanisms for financial support of innovations implementation have been substantiated.

Practical value. The obtained results of research aimed at stimulating the innovation activity in Ukraine, the formation of mechanism of cluster policy to enhance the innovative capacity of industry.

Key words: innovation development, state regulation, cluster, innovative infrastructure.

Кітченко О.М., Сударкіна С.П. АНАЛІЗ ТА СТРУКТУРА ПРОЕКТІВ З ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Мета. Метою статті є аналіз існуючих на сучасних промислових підприємствах проектів з енергозбереження з ціллю подальшого розвитку та обґрунтування необхідності впровадження таких проектів з точки зору їх ефективності.

Методика дослідження. Теоретичну та методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці провідних вчених у сфері енергозбереження та підвищення енергоефективності виробництва. У статті використано такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналітичний, теоретичного узагальнення – для дослідження теоретичних засад формування потенціалу енергозбереження підприємств і для вивчення типових ситуацій, що визначають процес енергозбереження; порівняння, системно-структурний аналіз – для оцінювання ефективності енергозбереження та використання енергії на підприємствах машинобудівного профілю; статистичний – для аналізу й узагальнення статистичної інформації.

Результати. Визначено, що для підприємств доцільно формувати стратегічні та оперативні плани із забезпечення енергозбереження на основі енергоаудиту. Запропоновано заходи з енергозбереження диференціювати за наступними критеріями: цілі, витрати, терміни впровадження, економічний ефект та інші суттєві організаційні фактори.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід до обґрунтування впровадження заходів із енергозбереження на машинобудівних підприємствах на основі оцінювання ступеня використання потенціалу енергозбереження.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо обґрунтування механізму прийняття рішень щодо напрямів підвищення використання потенціалу енергозбереження і можуть бути застосовані в практичній діяльності промислових підприємств.

Ключові слова: енергозбереження, проекти з енергозбереження, ефективність, енергоефективність, стратегічний план.

Китченко Е.Н., Сударкина С.П. АНАЛИЗ И СТРУКТУРА ПРОЕКТОВ ПО ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЮ НА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ УКРАИНЫ

Цель. Целью статьи является анализ существующих на промышленных предприятиях проектов по энергосбережению с целью дальнейшего развития и обоснования необходимости внедрения таких проектов с точки зрения их эффективности.

Методика исследования. Теоретическую и методологическую основу исследования составляют фундаментальные положения современной экономической теории, научные работы ведущих учёных в сфере энергосбережения и повышения энергоэффективности производства. В статье использованы следующие общенаучные и специальные методы исследования: аналитический, теоретического обобщения – для исследования теоретических основ формирования потенциала энергосбережения предприятий и для изучения типовых ситуаций, которые определяют процесс энергосбережения; сравнения, системно-структурный анализ – для оценивания эффективности энергосбережения и использования энергии на предприятиях машиностроительного профиля; статистический – для анализа и обобщения статистической информации.

Результаты. Определено, что для предприятий целесообразно формировать стратегические и оперативные планы по обеспечению энергосбережения на основе энергоаудита. Предложено мероприятия по энергосбережению дифференцировать по следующим критериям: цели, затраты, сроки внедрения, экономический эффект и другие существенные организационные факторы.

Научная новизна. Использован комплексный подход для обоснования внедрения мероприятий по энергосбережению на машиностроительных предприятиях, на основе оценки степени использования потенциала энергосбережения.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются базой для разрешения практических проблем по обоснованию механизма принятия решений относительно направлений повышения использования потенциала энергосбережения и могут быть применены в практической деятельности промышленных предприятий.

Ключевые слова: энергосбережение, проекты по энергосбережению, эффективность, энергоэффективность, стратегический план.

Kitchenko O.M., Sudarkina S.P. ANALYSIS AND STRUCTURE OF ENERGY SAVING PROJECTS AT THE INDUSTRIAL ENTERPRISES IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article is to analyze the existing energy efficiency projects at the modern industrial enterprises for the purpose of further development and substantiation of the necessity of introducing such projects from the standpoint of their effectiveness.

Methodology of research. The fundamental provisions of modern economic theory, scientific works of leading scientists in the sphere of energy saving and increasing energy efficiency of production are the theoretical and methodological basis of the research.

The following general scientific and special methods of research were used in this article: analytical, theoretical generalization – to study the theoretical bases of formation the energy saving potential of enterprises and to examine typical situations that determine the process of energy conservation; comparison, system and structural analysis – to evaluate the effectiveness of energy saving and energy use at the enterprises of machine and building profile; statistical – to analyze and summarize statistical information.

Findings. It has been determined that it is advisable for the enterprises to form strategic and operational plans on ensuring energy saving on the basis of energy audit. It has been proposed to differentiate energy efficiency measures according to the following criteria: objectives, costs, terms of introduction, economic impact and other important organizational factors.

Originality. The integrated approach to substantiation the implementation of energy saving measures at the machine and building enterprises on the basis of evaluating the degree of using the potential of energy saving was used in this article.

Practical value. The obtained results of research are the basis for solving practical problems and substantiation of the decision-making on ways of increasing the use of energy saving potential and can be used in practical activity of industrial enterprises.

Key words: energy saving, effectiveness, energy saving projects, energy efficiency, strategic plan.

Ібатуллин М.І. КОРОТКОСТРОКОВІ ТА ДОВГОСТРОКОВІ ВИКЛИКИ ПРИ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ІЗ НОРМАМИ ЄС В СФЕРІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо проведення заходів, спрямованих на гармонізацію національного законодавства із нормами ЄС в сфері харчової промисловості.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано різні методи, зокрема: аналітико-порівняльний метод (при порівняльному дослідженні вітчизняного і європейського законодавства, при визначенні стану та тенденції розвитку харчової промисловості України), порівняльного аналізу (при визначенні ефективності функціонування вітчизняного законодавства), діалектичний та абстрактно-логічний – при здійсненні теоретичних узагальнень, формулюванні висновків.

Результати. Встановлено, що вітчизняна система державного регулювання безпечності харчових продуктів нині не відповідає вимогам СОТ, і більшість країн світу її не визнають. Виявлено, що застосування застарілих інструментів регулювання помітно підтримує експортний потенціал України, знижує конкурентоспроможність її сільського господарства та харчової галузі. Визначено, що чинна система регулювання безпечності харчових продуктів змушує підприємства нести необґрунтовані витрати, проте не гарантує вищих, ніж будь-де, показників здоров'я українських громадян та їхньої безпеки. Здійснено аналіз трансформації системи законодавства щодо контролю якості в Польщі та розкритої фінансові аспекти їх впровадження.

Наукова новизна. Здійснено оцінку сучасного стану нормативно-правового забезпечення контролю якості в харчовій промисловості та запропоновані шляхи гармонізації вітчизняного законодавства до вимог ЄС з метою забезпечення конкурентоспроможності на вітчизняній продукції на європейському ринку.

Практична значущість. Запропоновані заходи спрямовані на підвищення ефективності підприємств харчової промисловості в умовах членства України в СОТ.

Ключові слова: харчова промисловість, підприємство, якість, Європейський Союз, торгівля.

Ибатуллин М.И. КРАТКОСРОЧНЫЕ И ДОЛГОСРОЧНЫЕ ВЫЗОВЫ ПРИ ГАРМОНИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА С НОРМАМИ ЕС В СФЕРЕ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Цель. Целью исследования является разработка теоретических, методологических положений и практических рекомендаций по проведению мероприятий, направленных на гармонизацию национального законодательства с нормами ЕС в сфере пищевой промышленности.

Методика исследования. В процессе исследования использованы различные методы, в частности: аналитико-сравнительный метод (при сравнительном исследовании отечественного и европейского законодательства, при определении состояния и тенденции развития пищевой промышленности Украины), сравнительного анализа (при определении эффективности функционирования отечественного законодательства), диалектический и абстрактно-логический – при осуществлении теоретических обобщений, формулировании выводов.

Результаты. Установлено, что отечественная система государственного регулирования безопасности пищевых продуктов в настоящее время не соответствует требованиям ВТО, и большинство стран мира ее не признают. Вывявлено, что применение устаревших инструментов регулирования заметно подрывает экспортный потенциал Украины, снижает конкурентоспособность ее сельского хозяйства и пищевой отрасли. Определено, что действующая система регулирования безопасности пищевых продуктов заставляет предприятия нести необоснованные расходы, однако не гарантирует высоких, чем угодно, показателей здоровья украинских граждан и их безопасности. Осуществлен анализ трансформации системы законодательства по контролю качества в Польше и раскрыты финансовые аспекты их внедрения.

Научная новизна. Осуществлена оценка современного состояния нормативно-правового обеспечения контроля качества в пищевой промышленности и предложены пути гармонизации отечественного законодательства к требованиям ЕС с целью обеспечения конкурентоспособности отечественной продукции на европейском рынке.

Практическая значимость. Предложенные мероприятия направлены на повышение эффективности предприятий пищевой промышленности в условиях членства Украины в ВТО.

Ключевые слова: пищевая промышленность, предприятие, качество, Европейский Союз, торговля.

Ibatullin M.I. SHORT AND LONG TERMS CHALLENGES IN HARMONIZATION OF NATIONAL LEGISLATION WITH EU NORMS IN THE FOOD INDUSTRY

Purpose. The aim of the article is the development of theoretical and methodological positions and practical recommendations for conducting measures aimed at harmonization of national legislation with EU norms in the food industry.

Methodology of research. Various methods were used in the research process, including: analytical and comparative method (in comparative study of domestic and European legislation, in determining the status and trends of the food industry development in Ukraine), comparative analysis (in determining efficiency of domestic legislation), dialectical and abstract and logical – in the implementation of theoretical generalizations, formulation of conclusions.

Findings. It has been established that the domestic system of food safety regulation currently does not meet the requirements of the WTO and most countries do not recognize it. It has been detected that the use of outdated tools of regulation significantly undermines the export potential of Ukraine, reduces competitiveness its agriculture and food industry. It has been determined that current system of food safety regulation compels enterprises to incur unnecessary costs, but does not guarantee higher than elsewhere, health indicators Ukrainian citizens and their safety. The analysis of the transformation legal system for quality control in Poland has been conducted and the financial aspects of their implementation have been disclosed.

Originality. The estimation of current state of normative and legal quality control in the food industry has been conducted and the ways of harmonizing national legislation with EU norms for competitiveness on domestic products in the European market have been proposed.

Practical value. It has been proposed measures that are aimed at improving the efficiency of enterprises of the food industry in terms of Ukraine's membership in the WTO.

Key words: food industry, enterprise, quality, European Union, trade.

Думанська І.Ю. ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІНСЬКИХ ІННОВАЦІЙ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета. Метою статті є обґрунтування доцільності формування ефективної системи управлінських інновацій для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності як передумови інноваційного розвитку підприємства.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної теорії менеджменту та наукові праці вчених з питань інноваційного забезпечення управлінської діяльності. В процесі дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний (для виявлення сутності управлінських інновацій як економічної категорії), монографічний (при вивченні особливостей формування системи управлінських інновацій в ЗЕД підприємства), схематичні елементи функціонально-вартісний аналіз (при визначенні сукупності видів управлінських інновацій та їх змісту, задля адекватного їх використання в процесному управлінні).

Результати. Визначено засади формування ефективної системи управління ЗЕД на основі впровадження управлінських інновацій. Доведено необхідність застосування процесного управління та функціонально-вартісного аналізу процесів при застосуванні управлінських інновацій. Запропонована інтегрована організація управлінських інновацій в ЗЕД як складова частина загальної системи управління підприємством.

Наукова новизна полягає у визначенні теоретичних положень та виробленні ефективної системи управління ЗЕД на основі впровадження управлінських інновацій як елементу управління підприємством, що має визначальний вплив на перебіг усіх бізнес-процесів на підприємстві.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо вдосконалення менеджменту підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність на інноваційних засадах.

Ключові слова: управлінські інновації, система управління, зовнішньоекономічна діяльність, реінжиніринг, опір змінам.

Думанская И.Ю. ФОРМИРОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ ДЛЯ СУБЪЕКТОВ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Цель. Целью статьи является обоснование целесообразности формирования эффективной системы управленческих инноваций для субъектов внешнеэкономической деятельности как предпосылки инновационного развития предприятия.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной теории менеджмента и научные труды ученых по вопросам инновационного обеспечения управленческой деятельности. В процессе исследования использовались следующие методы: абстрактно-логический (для выявления сущности управленческих инноваций как экономической категории), монографический (при изучении особенностей формирования системы управленческих инноваций в ВЭД предприятия), схематические элементы функционально-стоимостный анализ (при определении совокупности видов управленческих инноваций и их содержания, для адекватного использования в процессном управлении).

Результаты. Определены принципы формирования эффективной системы управления ВЭД на основе внедрения управленческих инноваций. Доказана необходимость применения процессного управления и функционально-стоимостного анализа процессов при применении управленческих инноваций. Предложенная интегрированная организация управленческих инноваций в ВЭД как составная часть общей системы управления предприятием.

Научная новизна результата исследования состоит в определении теоретических положений и выработке эффективной системы управления ВЭД на основе внедрения управленческих инноваций как элемента управления предприятием, имеющим определяющее влияние на ход всех бизнес-процессов на предприятии.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем по совершенствованию менеджмента предприятий, осуществляющих внешнеэкономическую деятельность на инновационных принципах.

Ключевые слова: управленческие инновации, система управления, внешнеэкономическая деятельность, реинжиниринг, сопротивление изменениям.

Dumanska I.Yu. FORMATION OF EFFECTIVE SYSTEM OF MANAGERIAL INNOVATIONS FOR FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES

Purpose. The article aims rationale for the formation of an effective system of management innovation for economic operators as preconditions innovative development company.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of research are fundamental tenets of modern management theory and research scientists work on innovative software management activities. The study used the following methods: abstract logical (to identify the nature of management innovation as an economic category) monographic (the study of features forming a system of management innovation in enterprise FEA) schematic elements of a Value Analysis (together with certain types of administrative innovations and their content to their proper use in process management).

Findings. Defined principles of forming an effective system of foreign economic activity through the introduction of administrative innovations. The necessity of the use of process management and the functional cost analysis of the processes in the application of administrative innovations. The proposed integrated organization management innovation in FEA as part of the overall system management.

Originality is to determine the theoretical propositions and developing an effective system of foreign economic activity through the introduction of management innovations as part of enterprise management, which has a decisive influence on the course of all business processes in the enterprise.

Practical value. The results of research are the basis for solving practical problems for improving management of enterprises engaged in foreign trade activities on innovative principles.

Key words: innovation management, system management, foreign trade, engineer, resistance to change.

Ляховець О.О. ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО У ВИЩІЙ ОСВІТІ ЯК ІНСТИТУЦІЙНА СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні можливостей запровадження механізмів державно-приватного партнерства в сфері вищої освіти задля прискорення модернізації національної економіки.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано загальнонаукові методи: порівняння (для розгляду ефективності тих чи інших механізмів державно-приватного партнерства, досвіду різних країн у їх запровадженні); аналізу (для з'ясування сутності і структури механізмів державно-приватного партнерства); синтезу (для вироблення рекомендацій щодо імплементації механізмів державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти).

Результати. Обґрунтовано потребу розробки змін до чинного законодавства про державно-приватне партнерство, про вищу освіту, які б дозволили розширити можливості застосування різних форм державно-приватного партнерства для підвищення якості освіти та зменшення структурних деформацій ринку праці.

Наукова новизна. Виявлено перспективні механізми соціального партнерства між державою, бізнесом та вищими навчальними закладами для запровадження їх у практику в Україні.

Практична значущість. Отримані результати дослідження можуть бути імplementовані у законодавстві про вищу освіту, цивільному та господарському законодавстві, а також у практичній діяльності вищих навчальних закладів.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, вища освіта, механізми державно-приватного партнерства, модернізація економіки

Ляховець Е.А. ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ КАК ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Цель статьи заключается в научном обосновании возможностей внедрения механизмов государственно-частного партнерства в сфере высшего образования для ускорения модернизации национальной экономики.

Методика исследования. В процессе исследования применены общенаучные методы – сравнения (для рассмотрения эффективности тех или иных механизмов государственно-частного партнерства, опыта разных стран в их внедрении), анализа (для выяснения сущности и структуры механизмов государственно-частного партнерства), синтеза (для разработки рекомендаций по имплементации механизмов государственно-частного партнерства в сфере высшего образования).

Результаты. Обоснована потребность разработки изменений в действующее законодательство о государственно-частном партнерстве, о высшем образовании, которые бы позволили расширить возможности использования различных форм государственно-частного партнерства для повышения качества высшего образования и уменьшения структурных деформаций рынка труда.

Научная новизна. Вывявлены перспективные механизмы социального партнерства между государством, бизнесом и высшими учебными заведениями для введения в практику в Украине.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть внедрены в законодательство о высшем образовании, гражданском и хозяйственном законодательстве, а также в практической деятельности учебных заведений.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, высшее образование, механизмы государственно-частного партнерства, модернизация экономики

Liakhovets O.O. STATE AND PRIVATE PARTNERSHIP IN HIGHER EDUCATION AS AN INSTITUTIONAL COMPONENT OF THE ECONOMY MODERNIZATION

Purpose. The purpose of the article is a theoretical grounding of opportunities of public-private partnership mechanisms implementation in higher education to accelerate the modernization of national economy.

Methodology of research. In research author used general scientific methods of comparison (to consider the efficiency of various mechanisms of public-private partnership, the experience of different countries in their implementation), of analysis (to determine the nature and structure of mechanisms of public-private partnership), of synthesis (to make some recommendations on public-private partnership mechanisms implementation in higher education).

Findings. The need for developing the changes in current legislation on public-private partnership, on higher education is substantiated. These changes will expand the opportunities of using various forms of public-private partnership to improve the quality of higher education and to reduce the structural deformations in a labor market.

Originality. The revealed the prospective mechanisms of social partnership between the government, business and higher education institutions to introduce them in a practice in Ukraine.

Practical value. The results of the research can be implemented in the legislation on higher education, civil and commercial legislation, and in practical activity of higher education institutions.

Key words: public-private partnership, higher education, mechanisms of public-private partnership, modernization of the economy.

Клімчик В.В. ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Мета. Метою статті є дослідження існуючого інституційного забезпечення фінансового регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні та аналіз обов'язків, завдань і функцій регулюючих органів та інструментарію, що ними використовується.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано низку загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема, абстрактно-логічний – для формування мети та завдань дослідження; загальнонауковий метод застосовано при вивченні дефініцій інституції та інституційного забезпечення; діалектичний та системний аналіз – при опрацюванні теоретико-методичних положень, узагальненні літературних джерел і формуванні висновків; монографічний – при узагальненні позицій вчених щодо теоретичних та методологічних основ обґрунтування позиції автора; історико-системний метод – застосований для дослідження розвитку вчення інституціоналізму; описовий метод – використано при дослідженні інституцій, що регулюють зовнішньоторговельну діяльність в Україні.

Результати. В статті досліджено існуючий стан інституційного забезпечення фінансового регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні. Охарактеризовано основну нормативно-правову базу вітчизняного законодавства щодо фінансового регулювання в даній сфері. Проаналізовано функції, завдання та обов'язки інститутів, що здійснюють фінанське регулювання зовнішньоторговельної діяльності та дієвість інструментарію даного регулювання. Встановлено, що по мірі набуття Україною членства у міжнародних фінансово-економічних організаціях посилюється динамізм в еволюції інститутів ринкового середовища та зміні дієвості впливу інститутів фінансового регулювання на зовнішньоторговельну діяльність. Виявлено, що інституційне середовище є одним із визначальних чинників впливу на стан функціонування національної економіки і, зокрема, зовнішньоторговельної діяльності.

Наукова новизна. Сформоване авторське бачення інституційного забезпечення фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні, концентроване вираження якого відображене у запропонованій схемі. На основі проведеного аналізу підтверджено висновки вчених про те, що еволюція інституцій відбувається під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників, залежить від економічного розвитку, політичних змін у країні та участі країни у міжнародних фінансово-економічних організаціях.

Практична значущість. Результати дослідження спрямовані на вдосконалення інституційного забезпечення фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні, яка має надзвичайно сильний вплив на соціально-економічний розвиток країни, та є підґрунтям для подальших наукових досліджень в даній галузі.

Ключові слова: інститут, інституціоналізм, інституційне середовище, зовнішньоторговельна діяльність, фіскальне регулювання.

Климчук В.В. ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ФИСКАЛЬНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВНЕШНЕТОРГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

Цель. Целью статьи является исследование существующего институционального обеспечения фискального регулирования внешнеторговой деятельности в Украине и анализ обязанностей, задач и функций регулирующих органов и инструментария, которыми используется.

Методика исследования. В процессе исследования использован ряд общенаучных и специальных методов, в частности, абстрактно-логический - для формирования целей и задач исследования; общенаучный метод применен при изучении дефиниций институты и институционального обеспечения; диалектический и системного анализа - при разработке теоретико-методических положений, обобщении литературных источников и формировании выводов; монографический - при обобщении позиции ученых относительно теоретических и методологических основ обоснования позиции автора; историко-системный метод - применен для исследования развития учения институционализма; описательный метод - использовано при исследовании институтов, регулирующих внешнеторговую деятельность в Украине.

Результаты. В статье исследовано существующее положение институционального обеспечения фискального регулирования внешнеторговой деятельности в Украине. Охарактеризована основная нормативно-правовая база отечественного законодательства относительно фискального регулирования в данной сфере. Проанализированы функции, задачи и обязанности институтов, осуществляющих фискальное регулирование внешнеторговой деятельности и действенность инструментария данного регулирования. Установлено, что по мере приобретения Украиной членства в международных финансово-экономических организациях усиливается динамизм в эволюции институтов рыночной среды и изменении действенности влияния институтов фискального регулирования на внешнеторговую деятельность. Выявлено, что институциональная среда является одним из основных факторов влияния на состояние функционирования национальной экономики, в частности, внешнеторговой деятельности.

Научная новизна. Сформированное авторское видение институционального обеспечения фискального регулирования внешнеторговой деятельности в Украине, концентрированное выражение которого отражено в предложенной схеме. На основе проведенного анализа подтверждены выводы ученых о том, что эволюция институтов происходит под воздействием объективных и субъективных факторов, зависит от экономического развития, политических изменений в стране и участия страны в международных финансово-экономических организациях.

Практическая ценность. Результаты исследования направлены на совершенствование институционального обеспечения фискального регулирования внешнеторговой деятельности в Украине, которая имеет чрезвычайно сильное влияние на социально-экономическое развитие страны, и является основой для дальнейших научных исследований в данной области.

Ключевые слова. Институт, институционализм, институциональная среда, внешнеторговая деятельность, фискальное регулирование.

Klimchuk V.V. INSTITUTIONAL SUPPORT OF FISCAL REGULATION OF FOREIGN TRADE IN UKRAINE

Purpose. The purpose of this article are the research of the existing institutional implementation of fiscal regulation of foreign trade in Ukraine and the analysis of duties, tasks and functions of regulatory authorities and tools they use.

Methodology of research. The study used a number of general and special techniques, including abstract and logical - to create goals and objectives of the study; scientific method is used in the study of definitions of institutions and institutional support; dialectical method and the method of system analysis are used in processing the theoretical and methodological provisions, synthesis of the literature and forming conclusions; monographic - with generalization positions of scientists on the theoretical and methodological foundations of justify position of the author; historical and systematic method are used to study the development of the theory of institutionalism; descriptive method is used in the study of institutions governing foreign trade activities in Ukraine.

Results. The article examines the current state of institutional and fiscal regulation of foreign trade in Ukraine. The basic legal framework of legislation on fiscal adjustment in this area has been characterized. Functions, tasks and responsibilities of institutions engaged in fiscal regulation of foreign trade and the effectiveness of the instruments of regulation have been analyzed. It has been established that due to Ukraine's membership in international financial and economic organizations dynamism increases in the evolution of institutions of market environment and change of the effectiveness of influence of institutions of fiscal regulation on foreign trade activity. It has been found that the institutional environment is one of the determining factors of impact on the functioning of the national economy and on foreign trade in particular.

Originality. The current authors' view of institutional software and fiscal regulation of foreign trade in Ukraine, concentrated expression of which is reflected in the proposed scheme has been formed. Conclusions of scientists concerning evolution of institutions is influenced by objective and subjective factors, depends on the economic development and political change in the country have been confirmed based on the analysis.

Practical value. The results of the research are aimed at improving the institutional and fiscal regulation of foreign trade in Ukraine, which has a very strong impact on the social and economic development, and it is the basis for further research in this area.

Key words. Institute, institutionalism, institutional environment, foreign trade activity, fiscal regulation.

Лейфура М.В. ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА

Мета статті. Визначення впливу тіньової економіки на можливості інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва.

Методика дослідження. В процесі дослідження використані загальнонаукові методи пізнання економічних явищ і процесів, зокрема: аналізу і синтезу, наукових узагальнень, метод наукової абстракції, методи системного підходу, індукції і дедукції - при визначенні впливу тіньової економіки на зміну обсягів виробництва продукції, на рівень інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств, на можливість здійснення інноваційних проривів.

Результати. Визначено, що тіньова економіка може сприяти зростанню і розвитку господарської діяльності суб'єктів підприємництва, однак її вплив на інноваційно-інвестиційний розвиток не однозначний. Виокремлено три напрями впливу тіньової економіки на інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств: тіньова економіка здійснює стримуючий характер; тіньова економіка передбачає рівні можливості, що і офіційна економіка для впровадження інноваційної діяльності; тіньова економіка може слугувати платформою для здійснення інноваційних проривів. Обґрунтовано потребу подальшого дослідження взаємозв'язку інноваційно-інвестиційного процесу і тіньової економіки та пошук напрямів спрямування акумульованих в тіньовій економіці коштів на інноваційний розвиток господарської діяльності.

Наукова новизна. Визначено специфіку впливу тіньового сектору на потенціал інноваційного розвитку суб'єктів господарської діяльності у контексті сприятливого, нейтрального чи стримуючого впливу тіньової економіки на інноваційно-інвестиційну діяльність суб'єктів підприємництва.

Практична значущість. Виявлено основні напрями впливу тіньової економіки на інноваційний розвиток суб'єктів підприємництва, що може бути використано органами державної влади при розробці концепції інноваційної та інвестиційної діяльності в Україні.

Ключові слова: тіньова економіка, інноваційно-інвестиційний розвиток, інвестиції, інновації, підприємництво.

Лейфура М.В. ВЛИЯНИЕ ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ НА ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННЫЙ РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Цель. Определение влияния теневой экономики на возможности инновационно-инвестиционного развития предпринимательства.

Методика исследования. В процессе написания статьи были использованы общенаучные методы познания экономических явлений и процессов, такие как: методы анализа и синтеза, научных обобщений, метод научной абстракции, методы системного подхода, индукции и дедукции.

Результаты. Определено, что теневая экономика может способствовать росту и развитию хозяйственной деятельности, и инновационной деятельности субъектов предпринимательства. Однако влияние теневой экономики на инновационно-инвестиционное развитие не однозначно. Выделены три направления влияния теневой экономики на инновационно-инвестиционное развитие предприятий. В одном случае теневая экономика носит сдерживающий характер, поскольку предполагает другой вектор хозяйственной деятельности направлен на получение прибыли в текущем периоде, чем осуществление инноваций; в другом случае теневая экономика предполагает равные возможности, что и официальная экономика для внедрения инновационной деятельности; и иногда теневая экономика может служить платформой для осуществления инновационных прорывов. Обоснована необходимость дальнейшего исследования взаимосвязи инновационно-инвестиционного процесса и теневой экономики, поиск возможности использования аккумулированных в теневой экономике средств на инновационное развитие хозяйственной деятельности требуют дальнейшего исследования.

Научная новизна результатов исследования. Проведенное исследование позволило определить специфику влияния теневого сектора на потенциал инновационного развития субъектов хозяйственной деятельности в контексте благоприятного, нейтрального или сдерживающего влияния теневой экономики на инновационно-инвестиционную деятельность субъектов предпринимательства.

Практическая значимость. Вывявлены основные направления влияния теневой экономики на инновационное развитие субъектов предпринимательства, что может быть использовано органами государственной власти при разработке концепции инновационной и инвестиционной деятельности в Украине.

Ключевые слова: теневая экономика, инновационно-инвестиционное развитие, инвестиции, инновации, предпринимательство.

Leifura M.V. THE INFLUENCE OF SHADOW ECONOMY ON THE INNOVATIVE AND INVESTMENT DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP

Purpose. The purpose of this paper lays in determination of the shadow economy's effect on innovation and investment development of an enterprise.

Methodology of research. Employed scientific methods include: analysis and synthesis, scientific generalization, abstraction, systematic approach, induction and deduction.

Findings. It was determined that the shadow economy may contribute to the economy growth and development and businesses entities' innovation activities. However, correlation between shadow economy and innovation and investment development is not definite. In one case, the shadow economy acts as a deterrent, as it involves another vector of economic activities to earn profits in the current term rather than the implementation of innovations; otherwise the shadow economy provides equal opportunities for innovation, at the same level as the official economy; finally, the shadow economy can serve as a platform for the implementation of innovative breakthroughs. Further studies on the interconnection of innovation and investment processes and shadow economy are required.

Originality. Conducted research determines peculiarities of the shadow economy in the context of favourable, neutral and deterrent effects on innovation and investment development of an enterprise.

Practical value. The paper outlines key vectors of influence of the shadow economy on innovative development of enterprises. These findings may be used by public authorities for development of Ukrainian national innovation and investment concepts.

Key words: shadow economy, innovation and investment development, investment, innovation and entrepreneurship.

Дмитрів В.І. ДІАГНОСТИКА ПОТЕНЦІАЛУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Метою статті є прогнозування потенціалу інноваційного розвитку промисловості України.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано методи аналізу і синтезу, статистичних прийомів групування, динамічних порівнянь, графічного зображення – для аналізу основних показників соціально-економічного та інвестиційно-інноваційного розвитку країни та оцінки її інвестиційної привабливості; економіко-математичні методи й прийоми – для проведення оцінки доцільності реалізації інвестиційно-інноваційних проєктів в країні.

Результати. Визначено найбільш важливі фактори впливу на інноваційний потенціал країни. Проведено порівняльний аналіз відповідності показників, отриманих за результатами економіко-математичного моделювання та експериментальних даних. Обґрунтовано прогноз розвитку інноваційних підприємств в Україні.

Наукова новизна. Визначено найбільш важливі фактори впливу на інноваційний потенціал країни. Розроблено економіко-математичну модель діагностики виробництва, з використанням якої складено прогноз розвитку інноваційних підприємств в Україні.

Практична значущість. Отримані результати дослідження, зокрема, розроблену модель діагностики інноваційного потенціалу виробництва доцільно застосовувати суб'єктами інвестиційно-інноваційної діяльності.

Ключові слова: прогнозування, моделювання, інновації, інвестиції, фінансування.

Дмытрив В.И. ДИАГНОСТИКА ПОТЕНЦИАЛА ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ

Целью статьи является прогнозирование потенциала инновационного развития промышленности Украины.

Методика исследования. В процессе исследования применены методы анализа и синтеза, статистических приемов группировки, динамических сравнений, графического изображения - для анализа основных показателей социально-экономического и инвестиционно-инновационного развития страны и оценки ее инвестиционной привлекательности; экономико-математические методы и приемы - для проведения оценки целесообразности реализации инвестиционно-инновационных проектов в стране.

Результаты. Определены наиболее важные факторы влияния на инновационный потенциал страны. Проведен сравнительный анализ соответствия показателей, полученных по результатам экономико-математического моделирования и экспериментальных данных. Обоснованно прогноз развития инновационных предприятий в Украине.

Научная новизна. Определены наиболее важные факторы влияния на инновационный потенциал страны. Разработана экономико-математическая модель диагностики производства, с использованием которой составлен прогноз развития инновационных предприятий в Украине.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования, в частности, разработанную модель диагностики инновационного потенциала производства целесообразно применять субъектами инвестиционно-инновационной деятельности.

Ключевые слова: прогнозирование, моделирование, инновации, инвестиции, финансирование.

Dmytriv V.I. THE DIAGNOSTICS OF POTENTIAL OF THE INNOVATIVE INDUSTRY DEVELOPMENT UKRAINE

Purpose. The purpose of this article is the forecasting of Ukraine's potential innovative industry development.

Methodology of research. In the process of investigation the following methods are applied: analysis and synthesis, statistical clustering methods, dynamic comparisons, graphic images – for analysis of key indicators of social and economic, investment and innovative development of the country and evaluation of its investment attractiveness; economical and mathematical methods and techniques – to estimate the expediency of realization of investment and innovative projects in the country.

Findings. The most significant factors that influence the innovative potential of the country are determined. The comparative analysis of indices conformity that were received according to the results of economical and mathematical modelling and experimental data was implemented. The forecast of Ukraine's innovative enterprises development was substantiated.

Originality. The most significant factors influencing the innovation potential of the country were identified. The economical and mathematical model of enterprises' diagnostics was developed. With it help the forecast of Ukraine's innovative enterprises development was made.

Practical value. The received results of the investigation, especially the developed diagnostics model of innovative enterprises' potential, is appropriate to be applied by the subjects of investment and innovative activities.

Key words: forecasting, modeling, innovations, investments, financing.

Левченко Н.М., Воробйова І.О. АМОРТИЗАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛADOVA СТРАТЕГІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Мета полягає в системному дослідженні взаємозв'язку амортизаційної політики підприємства зі стратегією його діяльності і обґрунтування шляхів її оптимізації для створення умов більш повної реалізації відтворювальної функції амортизації, забезпечення ефективного та сталого функціонування підприємства в цілому.

Методика дослідження. Метод теоретичного узагальнення та порівняння став підґрунтям розробки схеми послідовності формування амортизаційної політики підприємства. Логічний метод, методи індукції та дедукції, групування та узагальнення виступили основою доведення взаємозв'язку амортизаційної політики зі стратегією діяльності підприємства. Метод монографічний використано при викладенні результатів дослідження.

Результати дослідження полягають у встановленні взаємозв'язку амортизаційної політики зі стратегією діяльності підприємства, що дозволило розробити схему послідовності формування амортизаційної політики підприємства та здійснити пошук шляхів її оптимізації.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у розробці практичних рекомендацій щодо оптимізації амортизаційної політики шляхом посилення взаємозв'язку амортизаційної політики зі стратегією діяльності підприємства, що сприятиме створення умов більш повної реалізації відтворювальної функції амортизації, забезпеченню ефективного та сталого розвитку підприємства.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що основні положення даного дослідження у формі пропозицій та методичних рекомендацій можуть бути використані суб'єктами господарювання при формуванні амортизаційної політики підприємства.

Ключові слова: амортизація, знос, амортизаційна політика, очікуваний термін корисного використання, стратегія діяльності підприємства.

Левченко Н.М., Воробьева И.А. АМОРТИЗАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СТРАТЕГИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель состоит в системном исследовании взаимосвязи амортизационной политики предприятия со стратегией его деятельности и обосновании путей ее оптимизации для создания условий более полной реализации воспроизводственной функции амортизации, обеспечения эффективного и устойчивого функционирования предприятия в целом.

Методика исследования. Метод теоретического обобщения и сравнения стал основой разработки схемы последовательности формирования амортизационной политики предприятия. Логический метод, методы индукции и дедукции, группировки и обобщения выступили основой доказательства взаимосвязи амортизационной политики со стратегией предприятия. Метод монографический использован при изложении результатов исследования.

Результаты исследования состоят в определении взаимосвязи амортизационной политики со стратегией деятельности предприятия, что позволило разработать схему последовательности формирования амортизационной политики предприятия и осуществить поиск путей ее оптимизации.

Научная новизна результатов исследования состоит в разработке практических рекомендаций по оптимизации амортизационной политики с учетом взаимосвязи амортизационной политики со стратегией деятельности предприятия, что

будет способствовать созданию условий более полной реализации воспроизводственной функции амортизации, обеспечению эффективного и устойчивого развития предприятия.

Практическая значимость результатов исследования заключается в том, что основные положения данного исследования в форме предложений и методических рекомендаций могут быть использованы субъектами хозяйствования при формировании амортизационной политики предприятия.

Ключевые слова: амортизация, износ, амортизационная политика, ожидаемый срок полезного использования, стратегия деятельности предприятия.

Levchenko N.M., Vorobyova I.O. DEPRECIATION POLICY AS A COMPONENT OF THE STRATEGY OF THE ENTERPRISE ACTIVITY

Purpose. The aim of the article is to study the relationship of depreciation policy of the enterprise with the strategy of its activity systemically and substantiation of optimization ways for creating the conditions a more complete implementation of the reproductive function of depreciation, ensuring efficient and stable functioning of the enterprise as a whole.

Methodology of research. The method of theoretical generalization and comparison became the basis for the development the scheme of sequence forming depreciation policy of the enterprise. Logical methods, methods of induction and deduction, grouping and summarizing were the basis for proving the relationship of the depreciation policy with strategy of the enterprise activity.

Findings. Results of the study consist in establishing relationship of the depreciation policy with strategy of the enterprise activity, which allowed to develop the scheme of sequence forming of the depreciation policy of the enterprise and search the ways for its optimize.

Originality. Scientific novelty of the research results consists in the development of practical recommendations for optimizing the depreciation policy by strengthening the relationship of the depreciation policy with strategy of the enterprise activity, which will create conditions for a more complete implementation of the reproductive function of depreciation, ensuring effective and sustainable enterprise development.

Practical value. The practical significance of the results of the study is that the main provisions of this study in the form of suggestions and of methodical recommendations can be used by business entities in the formation of depreciation policy of the enterprise.

Key words: depreciation, amortization, depreciation policy, expected period of beneficial use, the strategy of the enterprise activity.

Прокопенко В.І., Бондаренко Л.А. ОБҐРУНТУВАННЯ СКЛАДУ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЕКТУ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КАР'ЄРНИХ АВТОСАМОСКИДІВ

Мета статті. Обґрунтування подальшого розвитку концептуальних засад та практичних підходів до забезпечення конкурентоспроможності кар'єрних автомобілів для перевезення гірських порід на засадах реалізації інноваційного проекту.

Методика дослідження. Результати отримані шляхом використання методів: наукового узагальнення – при визначенні загальних підходів до формування конкурентних переваг автомобільної продукції; математичної статистики – для оцінки часу і витрат на виконання етапів інноваційного проекту; систематизації – для урахування суб'єктів та способів впровадження проекту формування конкурентних переваг продукції.

Результати. Обґрунтовані особливості проектів посилення певних ознак конкурентоспроможності. Систематизовані тлумачення витрат на підготовку та освоєння нової продукції та методи управління інноваціями. Доведено, що склад проекту оновлення продукції має стосуватися, в основному, урахування можливостей збору інформації, регламентації робіт, забезпечення ресурсами, їх обліку та відшкодування. Викладені методичні основи пошуку нововведень за трьома способами: 1) самостійно підприємством за рахунок власних/залучених ресурсів; 2) в коаліції бізнес-партнерів, які зацікавлені в окремих результатах та розподілі робіт за проектом; 3) на засадах аутсорсингу. Визначені склад та структура інноваційних проектів за етапами робіт згідно із ступенем їх деталізації, змістом та особливостями виконання. Запропонований підхід підприємства до оптимального вибору альтернатив власних дій в межах проекту та їх розмаїття, як показника ефективності системи управління конкурентоспроможністю.

Наукова новизна. Удосконалено науково-методичні засади визначення складу проекту інноваційного вдосконалення вітчизняних автомобілів, виходячи з ресурсів часу й вартості етапів проекту, способів виконання окремих робіт (від самостійного до аутсорсингу) і вмотивованості та спроможності виконавців.

Практична значущість. На прикладі проекту оновлення двигуна автомобіля стосовно умов Кременчуцького автозаводу зроблений пошук техніко-економічних рішень за різними способами виконання окремих завдань. Визначений зміст етапів інноваційного проекту та встановлені варіативні виконавці робіт.

Ключові слова: показники конкурентоспроможності, кар'єрні автосамоскиди, техніко-економічна ефективність, продуктивність, собівартість транспортування.

Прокопенко В.І., Бондаренко Л.А. ОБОСНОВАНИЕ СОСТАВА ИННОВАЦИОННОГО ПРОЕКТА ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КАРЬЕРНЫХ АВТОСАМОСВАЛОВ

Цель статьи Обоснование дальнейшего развития концептуальных основ и практических подходов к обеспечению конкурентоспособности карьерных автомобилей для перевозки горных пород на основе реализации инновационного проекта.

Методика исследования. Результаты получены путем использования методов: научного обобщения - при определении общих подходов к формированию конкурентных преимуществ автомобильной продукции; математической статистики - для оценки времени и затрат на выполнение этапов инновационного проекта; систематизации - для учета субъектов и способов внедрения проекта формирования конкурентных преимуществ продукции.

Результаты. Обоснованы особенности проектов усиления определенных признаков конкурентоспособности. Систематизированы толкования расходов на подготовку и освоение новой продукции и методы управления инновациями. Доказано, что состав проекта обновления продукции должно касаться, в основном, учета возможностей сбора информации, регламентации работ, обеспечения ресурсами, их учета и возмещения. Изложены методические основы поиска нововведений за тремя способами: 1) самостоятельно предприятием за счет собственных/привлеченных ресурсов; 2) в коалиции бизнес-партнеров, которые заинтересованы в отдельных результатах и распределении работ по проекту; 3) на основе аутсорсинга. Определены состав и структура инновационных проектов по этапам работ и степени их детализации, содержанием и особенностями исполнения. Предложен подход предприятия к оптимальному выбору альтернатив собственных действий в рамках проекта и их разнообразия, как показателя эффективности системы управления конкурентоспособностью.

Научная новизна. Усовершенствованы научно-методические основы определения проекта инновационного совершенствования отечественных автомобилей, исходя из ресурсов времени и стоимости этапов проекта, способов выполнения отдельных работ (от самостоятельного к аутсорсингу), мотивации и способности исполнителей.

Практическая значимость. На примере проекта обновления двигателя автомобиля по условиям Кременчугского автозавода сделан поиск технико-экономических решений по разным способам выполнения отдельных задач. Определенное содержание этапов инновационного проекта и установлены вариативные исполнители работ.

Ключевые слова: показатели конкурентоспособности, карьерные автосамосвалы, технико-экономическая эффективность, производительность, себестоимость транспортировки.

Prokopenko V.I., Bondarenko L.A. SUBSTANTIATION OF THE INNOVATIVE PROJECT FOR THE COMPETITIVENESS OF MINE DUMP

The purpose Justification the further development of conceptual frameworks and practical approaches to ensuring the competitiveness of mining vehicles for the transport of rocks on the basis of an innovative project.

Methodology of research. The results obtained using methods-ing: a scientific generalization - when determining common approaches to the formation of competitive advantages of automotive products; mathematical statistics - to estimate the time and cost of performing stages of the innovation project; systematization - to account for the subjects and methods of implementation of the project of forming competitive advantages of products.

Findings. The features of the projects to strengthen the competitiveness of certain characteristics Systematized interpretation costs for the preparation and development of new products and methods of innovation management Proved that the structure of the project product updates should apply mainly address the possibility of collecting information, the regulation works, provision of resources, their accounting and reimbursement. Methodological principles set out in search of innovation in three ways: 1) by yourself now due to own / borrowed resources; 2) in a coalition of business partners who are interested in the individual results and the distribution of the project; 3) on the basis of outsourcing. Determined by the composition and structure of innovative projects in stages of work on their degree of detail, the content and features of the execution. The proposed approach to the optimal selection of the enterprise alternatives of their own actions in the framework of the project and their diversity as an indicator of the effectiveness of the management of competitiveness.

Originality. Improved scientific and methodological basis for the definition of the project, innovative improvements of domestic cars, based on the resources of time and cost of the project phases, ways of doing some work (as an independent outsourcing) and the accuracy and the ability of artists.

Practical value. On the example of the project of renovation of the engine of the car under the terms of Kremenchug Automobile Plant to search feasibility decisions on different ways to perform specific tasks. Certain content of the stages of the innovation project and installed divergent artists works.

Key words: indicators of competitiveness, rigid dump trucks, technical and economic efficiency, productivity, cost of transportation.

Лазарева М.Г. ПРОГНОЗУЮЧА ФУНКЦІЯ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В СИСТЕМІ РЕАГУВАННЯ ХОЛДИНГУ

Метою статті є побудова типових прогнозуючих функцій для холдингових компаній, за допомогою яких можна проводити аналіз поведінки зовнішнього середовища в системі реагування.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано аналітичні методи при вивченні прогнозуючої функції зовнішнього середовища в системі реагування холдингу та методи статистичної обробки даних – при виконанні аналітичної частини проведеного дослідження.

Результати. Обґрунтовано, що при побудові механізму реагування холдингу та при проведенні аналізу зовнішнього середовища слід використовувати прогнозуючі функції. Ці функції можна застосовувати як базові при побудові інтервалів стабільності зовнішнього середовища та його прогнозуванні. Побудовано дві функції, що відображають поведінку грошового та валютного ринків.

Наукова новизна. Побудовані типові функції які характеризують зовнішнє оточення холдингових компаній: грошовий та валютний ринки. Обґрунтовано вибір тільки двох ринків, які суттєво впливають на стійкість та адаптивність холдингу та обґрунтовано вплив регулювальника цих ринків щодо утворення механізму швидкого реагування при обуреннях з боку зовнішнього середовища.

Практична значущість. Запропоновані типові прогнозуючі функції можуть бути використані для проведення аналітичних досліджень в системі реагування компанії. Вони служать базовими трендами стану зовнішнього середовища, тому їх доцільно використовувати при побудові різних прогнозів.

Ключові слова: холдинг, адаптація, механізм реагування, прогнозуюча функція, валютний ринок, грошовий ринок.

Лазарева М.Г. ПРОГНОЗИРУЮЩАЯ ФУНКЦИЯ ВНЕШНЕЙ СРЕДЫ В СИСТЕМЕ РЕАГИРОВАНИЯ ХОЛДИНГА

Целью статьи является построение типовых прогнозирующих функций для холдинговых компаний, с помощью которых можно проводить анализ поведения внешней среды в системе реагирования.

Методика исследования. В процессе исследования применены аналитические методы при изучении прогнозирующей функции внешней среды в системе реагирования холдинга и методы статистической обработки данных – при выполнении аналитической части проведенного исследования.

Результаты. Обосновано, что при построении механизма реагирования холдинга и при проведении анализа внешней среды необходимо использовать прогнозирующие функции. Эти функции можно использовать в качестве базовых при построении интервалов стабильности внешней среды и ее прогнозировании. Построены две функции, отражающие поведение денежного и валютного рынков.

Научная новизна. Построены типичные функции, характеризующие внешнее окружение холдинговых компаний: денежный и валютный рынки. Обоснован выбор только двух рынков, которые существенно влияют на устойчивость и адаптивность холдинга, и обосновано влияние регулятора этих рынков по созданию механизма быстрого реагирования при возмущениях со стороны внешней среды.

Практическая значимость. Предложенные типичные прогнозирующие функции могут быть использованы для проведения аналитических исследований в системе реагирования компании. Они служат базовыми трендами состояний внешней среды, поэтому их целесообразно использовать при построении разного рода прогнозов.

Ключевые слова: холдинг, адаптация, механизм реагирования, прогнозирующая функция, валютный рынок, денежный рынок.

Lazareva M.G. PREDICTION FUNCTION OF THE ENVIRONMENT IN THE SYSTEM OF THE HOLDING REACTION

Purpose. The purpose of this paper is the construction of model predictive function for holding companies, with which we can analyze the behavior of the environment at the process of construction the response mechanisms.

Methodology of research. The study used analytical methods when was investigated the behavior of external environment and statistical methods when the analytical part of this investigation was done.

Findings. It is suggested the application the predictive functions at the process of construction the response mechanism of the holding at the analysis of the external environment. These functions can be used as the basis for the construction of the intervals of stability of the environment and its forecasting. It was built two functions that reflect the behavior of the money and foreign exchange markets.

Originality. There were built the typical functions which characterize the external environment of holding companies: money and foreign exchange markets. The choice of only two markets is justified, that (markets) significantly influence to the stability and adaptability of the holding and the influence of the regulator, at these markets to create a rapid response mechanism under perturbations from the environment.

Practical value. The proposed typical prediction functions can be used for analytical studies at the process of construction the response mechanism of the company. They reflect the basic trends of the states of the environment, so they should be used in the construction of various kinds of forecasting's.

Key words: holding, adaptation, response mechanism, a predictive function, the foreign exchange market, the money market.

Парубець О.М. ЗАСТОСУВАННЯ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЙ ДО ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОЦЕСІВ МЕРЕЖИЗАЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета статті. Дослідження основних положень економічних теорій, що пояснюють сутність мережевої взаємодії транспортних підприємств і дають змогу розробити нові науково-теоретичні рекомендації щодо її ефективної практичної реалізації.

Методика дослідження. Теоретичною базою дослідження стали досягнення наукової думки вітчизняних та закордонних вчених в галузі основних теорій економічних та природничих наук. В процесі даного дослідження використано метод наукової абстракції при обґрунтуванні феномена координації і мережевої взаємодії підприємств транспорту для досягнення ними сумісних цілей та створення відповідних організаційно-економічних умов підвищення конкурентоспроможності та ефективності діяльності.

Результати. На основі використання інструментарію загальновідомих економічних теорій і концепцій, обґрунтовано феномен координації і мережевої взаємодії підприємств транспорту для досягнення ними сумісних цілей та створення відповідних організаційно-економічних умов підвищення конкурентоспроможності та ефективності діяльності в умовах глобалізаційних, інтеграційних, інституціональних змін, що відбуваються в суспільстві та економіці.

Наукова новизна полягає в поглибленні та розвитку науково-теоретичного забезпечення здійснення мережевої взаємодії підприємств різних видів транспорту, що сприяє підвищенню їх ефективності та конкурентоспроможності на національному і міжнародному ринках транспортних послуг та задоволенню потреб економіки, суб'єктів господарювання, населення в перевезеннях.

Практична цінність. Отримані результати дослідження доповнюють і розширюють сферу застосування економічних теорій для вирішення проблем мережевої міжгалузевої, міжкорпоративної, міжфірмової взаємодії транспортних підприємств.

Ключові слова: економічні теорії, мережева взаємодія, транспортні підприємства, система, координація, організація.

Парубець Е.Н. ПРИМЕНЕНИЕ ОСНОВНЫХ ПОЛОЖЕНИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ТЕОРИЙ К ОБОСНОВАНИЮ ПРОЦЕССОВ СЕТИЗАЦИИ ТРАНСПОРТНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель статьи. Исследование основных положений экономических теорий, которые объясняют сущность сетевого взаимодействия транспортных предприятий и дают возможность разработать новые научно-теоретические рекомендации относительно его практической реализации.

Методика исследования. Теоретической базой исследования стали достижения научной мысли отечественных и зарубежных ученых в области основных теорий экономических и естественных наук. В процессе данного исследования использован метод научной абстракции при обосновании феномена координации и сетевого взаимодействия предприятий транспорта для достижения ими совместных целей и создания соответствующих организационно-экономических условий повышения конкурентоспособности и эффективности деятельности.

Результаты. На основе использования инструментария общеизвестных экономических теорий и концепций, обосновано феномен координации и сетевого взаимодействия предприятий транспорта для достижения ими совместных целей и создания соответствующих организационно-экономических условий повышения конкурентоспособности и эффективности деятельности в условиях глобализационных, интеграционных, институциональных изменений, которые происходят в обществе и экономике.

Научная новизна результатов исследования состоит в углублении и развитии научно-теоретического обеспечения осуществления сетевого взаимодействия предприятий разных видов транспорта, что содействует повышению их эффективности и конкурентоспособности на национальном и международном рынках транспортных услуг и удовлетворению потребностей экономики, субъектов хозяйствования, населения в перевозках.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования дополняют и расширяют сферу использования экономических теорий для решения проблем межотраслевого, межкорпоративного, межфирмового взаимодействия транспортных предприятий.

Ключевые слова: экономические теории, процессы сетизации, транспортные предприятия, система, взаимодействие.

Parubets O.M. APPLICATION OF PROVISIONS OF ECONOMIC THEORIES TO THE SUBSTANTIATION OF THE PROCESSES OF NETWORK IMPLEMENTATION OF TRANSPORT ENTERPRISES

Purpose. Researching the main provisions of economic theories, that explain the essence of transport enterprises networking and that make it possible to develop new scientific and theoretical recommendations for its effective implementation.

Methodology of research. The theoretical bases of the study were the achievements of scientific thought domestic and foreign scholars in the field of basic economic theories and science. During this study used the method of abstraction when justifying the phenomenon of coordination and networking of transport enterprises to achieve their goals and joint creation of appropriate organizational and economic conditions improve competitiveness and efficiency.

Findings. Through the use of the instruments of known economic theories and concepts, the phenomenon of coordination and networking of transport enterprises in order to achieve their goals and joint creation of organizational and economic conditions for improving competitiveness and efficiency in the conditions of globalization, integration, and institutional changes that are taking place in society and the economy was justified.

Originality. The scientific novelty lies in the development and provision of scientific and theoretical networking of enterprises of different kinds of transport, thereby increasing their efficiency and competitiveness at the national and international market of services and satisfying the needs of the economy, businesses, and public in transportation.

Practical value. The received results of research complement and broaden the scope of economic theories to solve problems of inter-sectoral, inter-corporate, inter-company networking of transport companies.

Key words: economic theory, process of building networks, transport companies, system, cooperation.

Ільчук П.Г. ПЕРЕВАГИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Мета статті. Визначення, обґрунтування та класифікація переваг інтернаціоналізації підприємств як під час входу на закордонні ринки, так і під час виходу з них, а також вивчення і класифікація додаткових витрат інтернаціоналізації підприємств.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано методи дедукції, порівняння та системного аналізування інтернаціоналізації підприємств та їхньої діяльності на закордонних ринках. Використано метод групування та синтезу для визначення переваг, додаткових витрат та формування умов інтернаціоналізації підприємств.

Результати. Визначено переваги інтернаціоналізації підприємств, набуття яких відбувається як при вході на закордонні ринки, так і на виході з закордонних ринків. Деталізовано та обґрунтовано окремі види переваг, досягнення яких можливе підприємствами за рахунок інтернаціоналізації, розроблено класифікацію основних переваг інтернаціоналізації підприємств. Сформовано необхідні передумови інтернаціоналізації підприємств та основні аспекти фінансування інтернаціоналізації підприємств. Встановлено додаткові витрати ведення діяльності за межами країни.

Наукова новизна. Виокремлено та класифіковано на п'ять основних груп переваги інтернаціоналізації підприємств як під час входу на закордонні ринки, так і під час виходу з закордонних ринків. Уточнена та отримала подальший розвиток класифікація витрат ведення діяльності за межами країни базування на три види.

Практична значущість. Визначення переваг інтернаціоналізації підприємств, методів їхнього досягнення та ефективного використання є запорукою успіху у конкурентній боротьбі і основою формування стратегії інтернаціоналізації підприємств.

Ключові слова: інтернаціоналізація, переваги, витрати, ефект масштабу, закордонні ринки, зовнішньоекономічна діяльність.

Ільчук П.Г. ПРЕИМУЩЕСТВА ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель статьи заключается в определении, обосновании и классификации преимуществ интернационализации предприятий как при входе на зарубежные рынки, так и при выходе из зарубежных рынков. Отдельной задачей является исследование и классификация дополнительных расходов интернационализации предприятий.

Методика исследования. В процессе исследования применены методы дедукции, сравнения и системного анализа интернационализации предприятий и их деятельности на зарубежных рынках. Использован метод группировки и синтеза для определения преимуществ, дополнительных расходов и формирования условий интернационализации предприятий.

Результаты. Исследованы преимущества интернационализации, достижение которых происходит как при входе на зарубежные рынки, так и на выходе из зарубежных рынков. Детализировано и обосновано отдельные виды преимуществ, достижение которых возможно предприятиями за счет интернационализации, разработана классификация основных преимуществ интернационализации предприятий. Также рассмотрены необходимые предпосылки интернационализации предприятий и основные аспекты финансирования интернационализации предприятий. Установлено дополнительные расходы ведения деятельности за пределами страны.

Научная новизна. Выделены и классифицированы на пять основных групп преимущества интернационализации предприятий как при входе на зарубежные рынки, так и при выходе из зарубежных рынков. Уточнена и получила дальнейшее развитие классификация расходов на ведение деятельности за пределами страны базирования на три вида.

Практическая значимость. Определение преимуществ интернационализации предприятий, методов их достижения и использования является залогом успеха в конкурентной борьбе и основой формирования стратегии интернационализации предприятий.

Ключевые слова: интернационализация, преимущества, расходы, эффект масштаба, зарубежные рынки, внешнеэкономическая деятельность.

Il'chuk P.G. ADVANTAGES OF INTERNATIONALIZATION OF ENTERPRISES

Purpose. The purpose of the article is to identify, research and classification the advantages of internationalization of enterprises as well logging into foreign markets as exiting foreign markets. Another objective is researching and classification the additional costs of internationalization of enterprises.

Methodology of research. In research author used the method of deduction, comparison and systematic analysis of internationalization of enterprises and their activities in foreign markets. Used the method of grouping and synthesis to determine the benefits, additional costs and formation of conditions the internationalization of enterprises.

Findings. Investigated the advantages of internationalization, acquisition of which occurs at the entrance to foreign markets, and at the exit of foreign markets. Detailed and reasonably certain types of advantages, the achievement of which is possible due to the internationalization, developed classification of the main advantages of internationalization of enterprises. The necessary prerequisites internationalization of enterprises and main aspects of the financing of internationalization of enterprises are formed. Is established the additional costs of doing business on foreign markets.

Originality. The advantages of internationalization of enterprises allocated and classified into five main groups as well logging into foreign markets as exiting foreign markets. Refined and further developed classification costs of doing business on foreign markets into three types.

Practical value. Determining the advantages of internationalization of enterprises, methods of achieving effective appliance is a guarantee the achievement of success in the competition and form the basis of the strategy of internationalization of enterprises.

Key words: internationalization, advantages, costs, economies of scale, foreign markets, foreign trade.

Зінченко О.М. РЕЗЕРВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ НА СІЛЬСЬКОМУ СПОЖИВЧОМУ РИНКУ

Мета статті полягає у виявленні невикористаних резервів забезпечення прибутковості підприємств роздрібною торгівлю споживчої кооперації та обґрунтуванні напрямів підвищення ефективності їх функціонування на сільському споживчому ринку.

Методика дослідження. Вирішення поставлених у статті завдань здійснено за допомогою таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу – при виявленні невикористаних резервів прибутковості підприємств роздрібною торгівлю; систематизації та узагальнення – при розробці напрямів підвищення ефективності функціонування

підприємств роздрібної торгівлі споживчої кооперації.

Результати. Виявлено невикористані резерви прибутковості підприємств роздрібної торгівлі. Розроблено напрями підвищення ефективності функціонування підприємств роздрібної торгівлі споживчої кооперації. Встановлено, що в умовах недостатності обігових коштів найбільш прийнятним шляхом розвитку торговельного обслуговування і збільшення обсягів діяльності є залучення коштів пайовиків і створення споживчих товариств.

Наукова новизна. Обґрунтовано теоретичні положення і практичні рекомендації щодо забезпечення прибутковості підприємств роздрібної торгівлі споживчої кооперації на сільському споживчому ринку.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження можна використовувати у практиці підприємств роздрібної торгівлі. Їх впровадження буде сприяти збільшенню обсягу роздрібного товарообороту, доходів і прибутку при підвищенні рівня задоволення потреб сільського населення.

Ключові слова: прибутковість, резерви, роздрібна торговельна мережа, роздрібний товарооборот, споживчий ринок.

Зинченко Е.Н. РЕЗЕРВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРИБЫЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ НА СЕЛЬСКОМ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОМ РЫНКЕ

Цель статьи заключается в выявлении неиспользованных резервов обеспечения прибыльности предприятий розничной торговли потребительской кооперации и обосновании направлений повышения эффективности их функционирования на сельском потребительском рынке.

Методика исследования. Решение поставленных в статье задач осуществлено с помощью таких общенаучных и специальных методов исследования: анализа и синтеза - при выявлении неиспользованных резервов прибыльности предприятий розничной торговли; систематизации и обобщения - при разработке направления повышения эффективности функционирования предприятий розничной торговли потребительской кооперации.

Результаты. Выявлены неиспользованные резервы прибыльности предприятий розничной торговли. Разработаны направления повышения эффективности функционирования предприятий розничной торговли потребительской кооперации. Установлено, что в условиях недостаточности оборотных средств наиболее приемлемым путем развития торгового обслуживания и увеличения объемов деятельности является привлечение средств дольщиков и создание потребительских обществ.

Научная новизна результатов исследования. Обоснованы теоретические положения и практические рекомендации по обеспечению прибыльности предприятий розничной торговли потребительской кооперации на сельском потребительском рынке.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы в практике предприятий розничной торговли. Их внедрение будет способствовать увеличению объема розничного товарооборота, доходов и прибыли при повышении уровня удовлетворения потребностей сельского населения.

Ключевые слова: прибыльность, резервы, розничная торговая сеть, розничный товарооборот, потребительский рынок.

Zinchenko O.M. RESERVES TO PROVIDE THE PROFITABILITY OF RETAIL TRADE ENTERPRISES OF CONSUMER COOPERATION AT THE RURAL USER MARKET

Purpose. The purpose of the article is to identify untapped reserves ensuring the profitability of enterprises of retail trade of consumer cooperation and rationale the ways of increasing the efficiency of their operation on the rural consumer market.

Methodology of research. The solution of these problems in an article carried by means of such scientific and special methods of research: analysis and synthesis - in identifying untapped reserves the profitability of enterprises of retail trade; systematization and generalization - in developing ways of increasing the efficiency of the enterprises of retail trade of consumer cooperation.

Findings. Identified unused reserves the profitability enterprises of retail trade. Developed ways of increasing the efficiency of the enterprises of retail trade of consumer cooperation. It was established that under the conditions of insufficient working capital the most acceptable way of trading service and increase activity is to raise funds and real estate investors to create consumer societies.

Originality. Substantiated theoretical principles and practical recommendations to ensure the profitability enterprises of retail trade of consumer cooperation in the rural consumer market.

Practical value. The obtained results of the study can be used in the practice of retailers. Their implementation will increase the volume of retail sales, revenues and profits while improving to meet the needs of the rural population.

Key words: retail trade network, retail commodity turnover, reserves, profitability, consumer market.

Розумович Н.Ф. ВИБІР СТРАТЕГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета статті полягає у здійсненні вибору стратегічних показників формування фінансової стратегії на основі концепції стійкого розвитку, обґрунтуванні та побудові декомпозиційної моделі ключових індексів стійкого розвитку та вибору фінансової стратегії машинобудівного підприємства.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано загальнонаукові (під час узагальнення зарубіжного досвіду щодо моделей стійкого розвитку підприємств, а також при обґрунтуванні показників формування фінансової стратегії) та економічні методи (при побудові декомпозиційної моделі ключових індексів стійкого розвитку).

Результати. Узагальнено зарубіжний досвід розробки моделей стійкого розвитку та виявлено їх недоліки. Обґрунтовано вибір стратегічних показників формування фінансової стратегії на основі концепції стійкого розвитку. Побудовано декомпозиційну модель ключових індексів стійкого розвитку та вибору фінансової стратегії машинобудівного підприємства. Наведено алгоритм реалізації системи показників запропонованої декомпозиційної моделі. Виділено чотири типи альтернатив фінансових стратегій.

Наукова новизна. Розроблено декомпозиційну модель ключових індексів стійкого розвитку, яка дозволяє визначити індекс обсягу реалізації для досягнення встановлених цілей (забезпечення фінансової безпеки, стабільності та конкурентоспроможності машинобудівного підприємства), враховує внутрішні можливості та фінансування росту рентабельності реалізації.

Практична цінність. Декомпозиційну модель можна застосовувати для цілей прогнозування банкрутства та фінансового оздоровлення, а також оцінки впровадження інвестиційних рішень і інновацій на вітчизняних машинобудівних підприємствах.

Ключові слова: фінансова стратегія, фінансова стійкість, фінансові ризики, стійкий розвиток, машинобудівне підприємство.

Розумович Н.Ф. ВЫБОР СТРАТЕГИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ СТРАТЕГИИ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель статьи заключается в осуществлении выбора стратегических показателей формирования финансовой стратегии на основе концепции устойчивого развития, обосновании и построении декомпозиционной модели ключевых индексов устойчивого развития и выбора финансовой стратегии машиностроительного предприятия.

Методика исследования. В процессе исследования использованы общенаучные (при обобщении зарубежного опыта формирования моделей устойчивого развития предприятий, а также при обосновании показателей формирования финансовой стратегии) и экономические методы (при построении декомпозиционной модели ключевых индексов устойчивого развития).

Результаты. Обобщен зарубежный опыт разработки моделей устойчивого развития и выявлены их недостатки. Обоснован выбор стратегических показателей формирования финансовой стратегии на основе концепции устойчивого развития, построено декомпозиционную модель ключевых индексов устойчивого развития и выбора финансовой стратегии машиностроительного предприятия. Представлен алгоритм реализации системы показателей предложенной декомпозиционной модели. Выделены четыре типа альтернатив финансовых стратегий.

Научная новизна. Разработана декомпозиционная модель ключевых индексов устойчивого развития, которая позволяет определить индекс объема реализации для достижения установленных целей (обеспечение финансовой безопасности, стабильности и конкурентоспособности машиностроительного предприятия), учитывает внутренние возможности и финансирование роста рентабельности реализации.

Практическая ценность результатов исследования. Декомпозиционную модель можно применять для целей прогнозирования банкротства и финансового оздоровления, а также оценки внедрения инвестиционных решений и инноваций на отечественных машиностроительных предприятиях.

Ключевые слова: финансовая стратегия, финансовая устойчивость, финансовые риски, устойчивое развитие, машиностроительное предприятие.

Rozumovych N.F. CHOICE OF STRATEGIC INDEXES OF FORMING FINANCIAL STRATEGY OF MACHINE AND BUILDING ENTERPRISES

The aim of the article is a realization of choice of strategic indexes of forming of financial strategy on the basis of conception of steady development, ground and construction of decoupling model of key indexes of steady development and choose of financial strategy of machine-building enterprise.

Methodology of research. In the process of research scientific (under time generalization of foreign experience in relation to the models of steady development enterprises, and also at the ground of indexes of forming of financial strategy) and economic methods (at the construction of decoupling model of key indexes of steady development) are used.

Findings. Foreign experience development of models of steady development is generalized and their defects are reduced. The choice of strategic indexes of forming of financial strategy is reasonable on the basis of conception of steady development, the decoupling model of key indexes of steady development and choice of financial strategy of machine-building enterprise is built. An algorithm over of realization of the system of indexes of an offer decoupling model is brought. Four types of alternatives of financial strategies are distinguished.

Originality. The decoupling model of key indexes of steady development, that allows to define the index of volume of realization for the achievement of the set aims (providing of financial safety, stability and competitiveness of machine-building enterprise) is worked out, takes into account internal possibilities and financing of height of profitability of realization.

Practical value. A decoupling model can be applied for the aims of prognostication of bankruptcy and making financial healthy, and also estimation of introduction of investment decisions and innovations on national machine-building enterprises.

Key words: financial strategy, financial firmness, financial risks, steady development, machine-building enterprise.

Буркова Л.А. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

Мета статті полягає в удосконаленні існуючих методик оцінювання ефективності операційної діяльності підприємств з урахуванням сучасних умов господарської діяльності.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано діалектичний метод пізнання, положення економічної теорії, загальнонаукові принципи проведення досліджень. У роботі використано такі методи дослідження: *аналіз* – при виявленні кількості показників рентабельності та їх розрахункових формул; *індукція і дедукція* – для формування висновків про номенклатуру видів витрат (або ресурсів) та видів прибутку, що найчастіше застосовуються науковцями з метою оцінки ефективності діяльності підприємств; *метод експертних оцінок* – при встановленні коефіцієнтів вагомості до обраної номенклатури витрат (або ресурсів) та прибутку; *порівняння* – при дослідженні існуючих підходів до оцінки ефективності діяльності підприємств; *систематизації та узагальнення* – для розробки усередненого показника оцінки ефективності діяльності підприємств.

Результати. Обґрунтована необхідність у проведенні дослідження відносно кількості показників рентабельності та порядку їх розрахунку, що пропонуються до застосування різними зарубіжними та вітчизняними вченими. Встановлено, що: різні автори пропонують різну кількість і різні підходи до розрахунку показників рентабельності; кількість показників рентабельності, що виокремлюється науковцями, коливається від 1 до 11; найчастіше пропонується застосовувати 3-4 або 6 показників рентабельності; в деяких випадках у чисельнику одного й того самого показника рентабельності різними авторами (а інколи і одним й тим самим автором) пропонується використовувати різні форми прибутку; в деяких випадках у знаменнику одного й того самого показника рентабельності різними авторами (а інколи і одним й тим самим автором) пропонується використовувати різні види витрат або ресурсів підприємства.

Наукова новизна. Розроблено методичний підхід до обрання номенклатури показників з метою оцінки ефективності діяльності підприємств, до яких, з метою об'єктивної оцінки, були встановлені коефіцієнти вагомості, відповідно, як до обраних показників прибутку, так і до обраних показників витрат (або ресурсів).

Практична значущість. Визначення ефективності господарської діяльності дозволяє оцінити ефективність роботи підприємства, визначити стратегію розвитку підприємства, розробити прогноз та план дій на перспективу.

Ключові слова: ефективність, рентабельність, показники рентабельності, номенклатура показників, витрати, ресурси, прибуток, коефіцієнти вагомості, оцінка ефективності діяльності.

Буркова Л.А. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ И ПУТИ ЕЕ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

Цель статьи заключается в усовершенствовании существующих методик оценки эффективности операционной деятельности предприятий с учетом современных условий хозяйственной деятельности.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовані діалектичний метод пізнання, положення економічної теорії, загальнонаукові принципи проведення досліджень. В роботі використані такі методи дослідження: *аналіз* – при визначенні кількості показників рентабельності і їх розрахункових формул; *індукція і дедукція* – для формування висновків про номенклатуру видів витрат (або ресурсів) і видів прибутку, які частіше за все застосовуються ученими з метою оцінки ефективності діяльності підприємств; *метод експертних оцінок* – при встановленні коефіцієнтів вагомості до вибраної номенклатури витрат (або ресурсів) і прибутку; *сравнення* – при дослідженні існуючих підходів до оцінки ефективності діяльності підприємств; *систематизації і обобщення* – для розробки усередненого показника оцінки ефективності діяльності підприємств.

Результати. Обґрунтовано необхідність у проведенні дослідження відносно кількості показників рентабельності і їх розрахункових формул, які пропонуються до застосування різними зарубіжними і вітчизняними ученими. Встановлено, що: різні автори пропонують різну кількість і різні підходи до розрахунку показників рентабельності; кількість показників рентабельності, яку виділяють учені, коливається від 1 до 11; частіше за все пропонується застосовувати 3-4 або 6 показників рентабельності; в деяких випадках в чисельнику одного і того ж показника рентабельності різними авторами (а іноді і одним і тим же автором) пропонується використовувати різні види прибутку; в деяких випадках в знаменателі одного і того ж показника рентабельності різними авторами (а іноді і одним і тим же автором) пропонується використовувати різні види витрат або ресурсів підприємства.

Наукова новизна. Розроблено методичний підхід до визначення номенклатури показників з метою оцінки ефективності діяльності підприємств, до яких, з метою об'єктивної оцінки, були встановлені коефіцієнти вагомості, відповідно, як до вибраним показникам прибутку, так і до вибраним показникам витрат (або ресурсів).

Практична значимість. Визначення ефективності господарської діяльності дозволяє оцінити ефективність роботи підприємства, визначити стратегію розвитку підприємства, розробити прогноз і план дій на перспективу.

Ключові слова: ефективність, рентабельність, показники рентабельності, номенклатура показників, витрати, ресурси, прибуток, коефіцієнти вагомості, оцінка ефективності діяльності.

Burkova L.A. THEORETICAL BASES FOR EVALUATION EFFECTIVENESS OF ENTERPRISES ACTIVITY AND WAYS FOR ITS IMPROVEMENT

Purpose. The purpose of the article consists in the improvement of existent methods of estimation of efficiency of operating activity of enterprises taking into account the modern terms of economic activity.

Methodology of research. In the process of research the dialectical method of cognition, positions of economic theory, scientific principles of lead through of researches, is applied. Such methods of research are in-process used: *analysis* – at determining the amount of indexes of profitability and their calculation formulas; *induction and deduction* – for forming of conclusions about the nomenclature of types of charges (or resources) and kinds arrived, which was more frequent than all used scientific with the purpose of estimation of efficiency of activity of enterprises; *method of expert estimations* – at establishment of coefficients of ponderability to the select nomenclature of charges (or resources) and income; *comparison* – at research of the existent going near the estimation of efficiency of activity of enterprises; *systematizations and generalizations* – for development of index of estimation of efficiency of activity of enterprises.

Findings. The necessity for a study on the number of indicators of profitability and their calculation formulas that are offered to the use of different foreign and domestic scientists. It is established that: different authors propose different number and different approaches to the calculation of profitability; number of indicators of profitability, which is released by scientists, ranging from 1 to 11; often encouraged to apply 3-4 or 6 profitability; in some cases in the numerator of the same indicator of profitability of different authors (and sometimes by the same author) is proposed to use different types of income; in some cases in the denominator of the same indicator of profitability of different authors (and sometimes by the same author) is proposed to use different types of costs or resources of the enterprise.

Originality. Developed a methodical approach in relation to determination of nomenclature of indexes with the purpose of estimation of efficiency of activity of enterprises to which, with the purpose of objective estimation, there were the set coefficients of ponderability, accordingly, both to the select indexes arrived and to the select indexes of charges (or resources).

Practical value. Determination of the efficiency of economic activity to evaluate the effectiveness of the company, determine the strategy of the company, to develop a forecast and plan for the future.

Key words: efficiency, profitability, indexes of profitability, nomenclature of indexes, expenses, resources, income, coefficients of ponderability, estimation of efficiency of activity.

Круць А.В. ДИСКРИМІНАНТНА МОДЕЛЬ ОЦІНКИ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Мета. Метою даного дослідження є розробка інтегрального показника, оцінки рівня фінансової стійкості та кредитоспроможності роздрібних підприємств за допомогою використання економіко-математичної моделі.

Методика дослідження. Для вирішення поставлених завдань і цілей було використано дискримінантний аналіз, що ґрунтується на дослідженні групових відмінностей – розрізнення (дискримінація) підприємств за певними ознаками. В процесі відбору показників для моделі було використано кореляційно-регресійний аналіз.

Результати. На основі даних фінансової звітності роздрібних підприємств Чернівецької області розроблено модель та побудовано шкалу інтерпретації. Отримано можливість швидкого проведення аналізу та вчасного застосування заходів у випадку виявлення проблем саме для підприємств даного типу торгівлі. Полегшено процес взаємодії підприємств роздрібною торгівлі з банками при їх кредитуванні.

Наукова новизна. Розроблено модель функціонування підприємств роздрібною торгівлі та відповідно до її критичних значень визначено типи фінансової стійкості та кредитоспроможності.

Практична значимість. Отримані результати дослідження можуть використовуватись: 1) керівниками підприємств роздрібною торгівлі для вчасного виявлення проблем з втратою фінансової стійкості, або перевірки її рівня; 2) кредитними спеціалістами банківських установ для визначення кредитоспроможності підприємства в ході розгляду питання доцільності надання кредитних коштів.

Ключові слова: підприємства роздрібною торгівлі, фінансова стійкість, кредитоспроможність, дискримінантний аналіз, модель.

Круць А.В. ДИСКРИМІНАНТНАЯ МОДЕЛЬ ОЦЕНКИ УРОВНЯ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ И КРЕДИТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ

Цель. Целью данного исследования является разработка интегрального показателя, оценки уровня финансовой устойчивости и кредитоспособности розничных предприятий посредством использования экономико-математической модели.

Методика исследования. Для решения поставленных задач и целей было использовано дискриминантный анализ, основанный на исследовании групповых различий - различие (дискриминация) предприятий по определенным признакам. В процессе отбора показателей для модели было использовано корреляционно-регрессионный анализ.

Результаты. На основе данных финансовой отчетности розничных предприятий Черновицкой области разработана модель и построено шкалу ее интерпретации. Получена возможность быстрого проведения анализа и своевременного применения мер в случае обнаружения проблем именно для предприятий данного типа торговли. Облегчено процесс взаимодействия предприятий розничной торговли с банками при их кредитовании.

Научная новизна. Разработана модель функционирования предприятий розничной торговли и согласно ее критических значений определены типы финансовой устойчивости и кредитоспособности.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут использоваться: 1) руководителями предприятий розничной торговли для своевременного выявления проблем с потерей финансовой устойчивости, или проверки ее уровня; 2) кредитными специалистами банковских учреждений для определения кредитоспособности предприятия, в ходе рассмотрения целесообразности предоставления кредитных средств.

Ключевые слова: предприятия розничной торговли, финансовая устойчивость, кредитоспособность, дискриминантный анализ, модель.

Kruts A.V. DISCRIMINANT MODEL FOR ASSESSING THE LEVEL OF FINANCIAL STABILITY AND CREDITWORTHINESS OF RETAIL ENTITIES

Purpose. The purpose of this study is to develop an integrated index for assessment of financial stability and creditworthiness of retail entities through the use of economic and mathematical model.

Methodology of research. To achieve the objectives and goals the author used discriminant analysis, based on the examination of group differences – distinction (discrimination) of enterprises by certain characteristics. In the course of indexes selection for the model, correlation and regression analysis was used.

Findings. On the basis of the financial statements retailers Chernivtsi region model is developed and built by the scale of its interpretation. Obtained the ability to quickly analyze and timely application of the measures in the event of problems especially for companies of this type of trade. Process the interaction of enterprises of retail trade with the banks at their lending simplified.

Originality. Developed by model of functioning of retail entities and according to its of critical values installed the types of financial stability and creditworthiness.

Practical value. These results can be used: 1) by managers of retail entities for timely detection of problems regarding the loss of financial stability, or in order to check its level; 2) by credit experts of banks to determine the creditworthiness of the company, analyzing the feasibility of credits granting.

Key words: retail entities, financial stability, creditworthiness, discriminant analysis, model.

Яворська А.В. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ВІДТВОРЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Метою статті є формування системи відтворення трудового потенціалу та ефективності його використання в сучасних умовах.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано діалектичний метод пізнання, положення економічної теорії, загальнонаукові принципи проведення досліджень. У роботі використано такі методи дослідження: *метод економіко-статистичного аналізу* – при виявленні показників оцінки ефективності відтворення трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств; *метод індукції і дедукції* – для формування висновків про номенклатуру видів витрат (або ресурсів) та видів прибутку, що найчастіше застосовуються науковцями з метою оцінки рівня ефективності діяльності підприємств; *систематизації та узагальнення* – для розробки узагальненої системи показників оцінки трудового потенціалу за фазами його відтворення на регіональному рівні.

Результати. Вивчено підходи до визначення сутності трудового потенціалу підприємства аграрного сектора сільських територій. Обґрунтовано взаємозв'язок кількісних та якісних характеристик трудового потенціалу, а також методи аналізу та оцінки ефективності трудового потенціалу. Запропоновано авторське визначення трудового потенціалу сільськогосподарського підприємства. Запропонована система показників оцінки відтворення трудового потенціалу, яка містить загальні макроекономічні орієнтири.

Наукова новизна. Обґрунтовано сутність трудового потенціалу сільськогосподарського підприємства та систему показників оцінки відтворення трудового потенціалу.

Практична значущість. Отримані результати дослідження дозволяють оцінити стан і тенденції розвитку процесу системи відтворення трудового потенціалу, здійснювати його моніторинг та формувати рекомендації державної політики в сфері відтворення сільськогосподарських підприємств і механізму його реалізації з метою забезпечення ефективності і конкурентного становища цих підприємств на ринку праці.

Ключові слова: система відтворення трудового потенціалу, сільськогосподарські підприємства, сільські території.

Яворская А.В. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ СИСТЕМЫ ВОСПРОИЗВОДСТВА ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Целью статьи является формирование системы воспроизводства трудового потенциала и эффективности его использования в современных условиях.

Методика исследования. В процессе исследования применены диалектический метод познания, положения экономической теории, общенаучные принципы проведения исследований. В работе использованы такие методы исследования: *метод экономико-статистического анализа* - при выявлении показателей оценки эффективности воспроизводства трудового потенциала сельскохозяйственных предприятий; *метод индукции и дедукции* – для формирования выводов про номенклатуру видов затрат (или ресурсов) и видов прибыли, что зачастую применяется учеными с целью оценки уровня эффективности деятельности предприятий; *систематизации и обобщения* – для разработки обобщенной системы показателей оценки трудового потенциала за фазами его воспроизводства на региональном уровне.

Результаты. Изучены подходы к определению сущности трудового потенциала предприятия аграрного сектора сельских территорий. Обоснована взаимосвязь количественных и качественных характеристик трудового потенциала, а также методы анализа и оценки эффективности трудового потенциала. Предложено авторское определение трудового потенциала сельскохозяйственного предприятия. Предложена система показателей оценки воспроизводства трудового потенциала, которая содержит общие макроекономические ориентиры.

Научная новизна. Обоснована сущность трудового потенциала сельскохозяйственного предприятия и системы показателей оценки воспроизводства трудового потенциала.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования позволяют оценить состояние и тенденции развития процесса системы воспроизводства трудового потенциала, осуществлять его мониторинг и формировать рекомендации государственной политики в сфере воспроизводства сельскохозяйственных предприятий и механизма его рекомендации с целью обеспечения эффективного и конкурентного положения этих предприятий на рынке труда.

Ключевые слова: система воспроизводства трудового потенциала, сельскохозяйственные предприятия, сельские территории.

Yavorska A.V. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF REPRODUCTION SYSTEM OF LABOUR POTENTIAL OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISE

Purpose. The aim of the article is the formation of the reproductive system of labor potential and effectiveness of its use in modern conditions.

Methodology of research. The dialectical method of cognition, provision of economic theory, general and scientific principles of conducting researches were used in the research process. The following methods of research were used in this paper: *a method of economic and statistical analysis* – in identifying indicators for assessing the efficiency of reproduction of labor potential of agricultural enterprises; *the method of induction and deduction* – to form conclusions about the nomenclature of types of expenditures (or resources) and the types of income that are often used by scientists in order to evaluate the level of efficiency of the enterprise activity; *systematization and generalization* – to develop a generalized system of indicators for assessing the labor potential according to the phases of its reproduction at the regional level.

Findings. The approaches to determining the nature of labor potential of the enterprise of the agrarian sector in rural areas have been studied.

The relationship of quantitative and qualitative characteristics of the labor potential and also methods of analysis and evaluation of effectiveness of labor potential has been substantiated.

It has been proposed the author determining the labor potential of the agricultural enterprise. The system of indicators for assessing the reproduction of labor potential that contains general macroeconomic orientations has been proposed.

Originality. The essence of the labor potential of the agricultural enterprise and the system of indicators for assessing reproduction of labor potential has been substantiated.

Practical value. The obtained results of research allow us to estimate status and trends of development processes of the reproduction system of labor potential, implement its monitoring and form recommendations of public policy in the field of reproduction of agricultural enterprises and the mechanism for its implementation in order to ensure efficient and competitive position of these enterprises on the labor market.

Key words: reproduction system of labor potential, agricultural enterprises, rural areas.

Добровольська О.В. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Метою дослідження є обґрунтування концептуальних та методичних підходів щодо формування, оцінки ефективності стратегії сільськогосподарських підприємств.

Методика дослідження. Методологічною і теоретичною основою дослідження слугували наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених.

В процесі дослідження використано загальнонаукові методи, зокрема логічний, розрахунково-конструктивний, економіко-статистичний при формуванні стратегії сільськогосподарських підприємств, визначенні впливу факторів на забезпечення ефективності стратегічного розвитку, обґрунтування процесу стратегічного планування діяльності виробників сільськогосподарської продукції. Основними базовими документами дослідження стали звіти про стан зовнішньоекономічних відносин України і АПК за 2013 р. та стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 р.

Результати. Обґрунтовано концептуальні та методичні підходи до формування та оцінки ефективності стратегії сільськогосподарських підприємств. Виявлено специфічні особливості, що впливають як на стратегічний вибір сільськогосподарських підприємств, так і на результати їх діяльності. Встановлено взаємозв'язок між показниками оцінки маркетингової сфери. Визначено доцільність переходу сільського господарства на європейські технології та стандарти якості сільськогосподарської продукції.

Наукова новизна. Удосконалено методику оцінки ефективності стратегічного вибору на основі використання управлінської концепції Збалансованої системи показників BSC (Balanced Score Card).

Практична цінність. Отримані результати дослідження є основою подальшого розвитку наукових обґрунтувань щодо формування та оцінки ефективності стратегії сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, оцінка ефективності, соціальна стратегія, екологічна стратегія, маркетингова сфера, максимізація прибутку, сталий розвиток.

Добровольская О.В. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ И ОЦЕНКЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ СТРАТЕГИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Целью исследования является обоснование концептуальных и методических подходов по формированию, оценке эффективности стратегии сельскохозяйственных предприятий.

Методика исследования. Методологической и теоретической основой исследования послужили научные труды отечественных и зарубежных ученых.

В процессе исследования использованы общенаучные методы, в частности логический, расчетно-конструктивный, экономико-статистический при формировании стратегии сельскохозяйственных предприятий, определении влияния факторов на обеспечение эффективности стратегического развития, обоснования процесса стратегического планирования деятельности производителей сельскохозяйственной продукции. Основными базовыми документами исследования стали отчеты о состоянии внешнеэкономических отношений Украины и АПК за 2013 г. и стратегические направления развития сельского хозяйства Украины на период до 2020 г.

Результаты. Обоснованы концептуальные и методические подходы к формированию и оценке эффективности стратегии сельскохозяйственных предприятий. Выявлены специфические особенности, влияющие как на стратегический выбор сельскохозяйственных предприятий, так и на результаты их деятельности. Установлена взаимосвязь между показателями оценки маркетинговой сферы. Определена целесообразность перехода сельского хозяйства на европейские технологии и стандарты качества сельскохозяйственной продукции.

Научная новизна. Усовершенствована методика оценки эффективности стратегического выбора на основе использования управленческой концепции сбалансированной системы показателей BSC (Balanced Score Card).

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой дальнейшего развития научных обоснований по формированию и оценки эффективности стратегии сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия, оценка эффективности, социальная стратегия, экологическая стратегия, маркетинговая сфера, максимизация прибыли, устойчивое развитие.

Dobrovolska O.V. CONCEPTUAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE FORMATION AND EVALUATION EFFECTIVENESS OF THE STRATEGY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose. A research purpose is a ground of conceptual and methodical approaches in relation to forming, estimation of efficiency of strategy of agricultural enterprises.

Methodology of research. Methodological and theoretical basis of research were scientific works of domestic and foreign scientists.

In the process of research scientific methods are used, in particular logical, calculation-structural, economics and statistics at forming of strategy of agricultural enterprises, determination of influence of factors, on providing of efficiency of strategic development, ground of process of the strategic planning of activity of producers of agricultural produce. The main base documents of research were become by reports on the state of external economic relations of Ukraine and APK after 2013 y. and strategic directions of development of agriculture of Ukraine on a period in 2020 y.

Findings. Grounded conceptual and methodical approaches to forming and estimation of efficiency of strategy of agricultural enterprises. Found out specific features, which influence both on the strategic choice of agricultural enterprises and on the results of their activity. Intercommunication is set between the indexes of estimation of marketing sphere. Certainly expedience of transition of agriculture on European technologies and standards of quality of agricultural produce.

Originality. Methodology of estimation of efficiency of strategic choice is improved on the basis of the use of administrative conception of the Balanced system of indexes of BSC (Balanced Score Card).

Practical value. The got results of research are basis of subsequent development of scientific grounds in relation to forming and estimation of efficiency of strategy of agricultural enterprises

Key words: agricultural enterprises, estimation of efficiency, social strategy, ecological strategy, marketing sphere, maximization of profit, steady development.

Галунець Н.І., Голубова К.Г. ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКСПОРТООРІЄНОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Мета. Розгляд теоретичних, організаційних аспектів формування конкурентоспроможності експортоорієнтованих підприємств аграрного сектору.

Методика дослідження. У процесі дослідження використовувалася низка таких методів: монографічний метод – при проведенні огляду літературних джерел з досліджуваної наукової проблеми; діалектичний – при вивченні питань і аналізі результатів дослідження процесу формування конкурентоспроможності експортоорієнтованих підприємств аграрного сектору; абстрактно-логічний – при дослідженні процесу формування конкурентоспроможності експортоорієнтованих аграрних підприємств, галузей і країни, для визначенні факторів впливу на формування конкурентоспроможності на рівні підприємства, галузі, країни в цілому на міжнародних ринках.

Результати. Виявлено, що одне з пріоритетних завдань у стратегічному плані повинне бути пов'язане із формуванням конкурентоспроможності експортоорієнтованого підприємства аграрного сектору. Встановлено, що процес формування конкурентоспроможності експортоорієнтованих аграрних підприємств залежить, з одного боку, від конкурентоспроможності підприємства та галузі, а з іншого – визначає конкурентоспроможність країни на міжнародних ринках. Визначено, що на виникнення експортоорієнтованого напрямку діяльності підприємств впливає, наявність унікальних товарів та послуг, яка обумовлена природно-географічним потенціалом, ресурсним потенціалом, інвестиційно-інноваційними можливостями та резервами, важелями управління та маркетингу на підприємствах всіх форм власності. Встановлено, що при формуванні конкурентоспроможності експортоорієнтованих підприємств аграрного сектору варто враховувати залежність від системи природних, організаційно-економічних, технологічних та маркетингових чинників.

Наукова новизна. Обґрунтовано, що головними чинниками формування конкурентоспроможності експортоорієнтованих підприємств аграрного сектору є: підвищення якості сільськогосподарської продукції; орієнтація на європейські вимоги до безпеки якості продукції; маркетингова діяльність; зниження собівартості; впровадження диверсифікації сільськогосподарського виробництва; врахування впливу зовнішніх та внутрішніх факторів; оцінка рівня конкурентоспроможності; підтримка та розвиток конкурентних переваг тощо.

Практична значущість. Результати можуть бути використанні керівниками експортоорієнтованих підприємств аграрного сектору під час формування конкурентоспроможності на зовнішньому ринку.

Ключові слова: конкурентоспроможність продукції і підприємства, аграрний сектор, експортоорієнтоване підприємство.

Галунець Н.И., Голубова К.Г. ФОРМИРОВАНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЭКСПОРТООРИЕНТИРОВАННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Цель. Рассмотрение теоретических, организационных аспектов формирования конкурентоспособности экспортоориентированных предприятий аграрного сектора.

Методика исследования. В процессе исследования использовалась ряд таких методов: монографический метод - при проведении обзора литературных источников по исследуемой научной проблеме; диалектический - при изучении вопросов и анализе результатов исследования процесса формирования конкурентоспособности экспортоориентированных предприятий аграрного сектора; абстрактно-логический - при исследовании процесса формирования конкурентоспособности экспортоориентированных аграрных предприятий, отраслей и страны, для определения факторов влияния на формирование конкурентоспособности на уровне предприятия, отрасли, страны в целом на международных рынках.

Результаты. Вывявлено, что одна из пріоритетных задач в стратегическом плане должно быть связано с формированием конкурентоспособности экспортоориентированного предприятия аграрного сектора. Установлено, что процесс формирования конкурентоспособности экспортоориентированных аграрных предприятий зависит, с одной стороны, от конкурентоспособности предприятия и отрасли, а с другой - определяет конкурентоспособность страны на международных рынках. Определено, что на возникновение экспортоориентированного направления деятельности предприятий влияет, наличие уникальных товаров и услуг, которое обусловлено природно-географическим потенциалом, ресурсным потенциалом, инвестиционно-инновационными возможностями и резервами, рычагами управления и маркетинга на предприятиях всех форм собственности. Установлено, что при формировании конкурентоспособности экспортоориентированных предприятий аграрного сектора следует учитывать зависимость от системы природных, организационно-экономических, технологических и маркетинговых факторов.

Научная новизна. Обосновано, что главными факторами формирования конкурентоспособности экспортоориентированных предприятий аграрного сектора являются: повышение качества сельскохозяйственной продукции; ориентация на европейские требования к безопасности качества продукции; маркетинговая деятельность; снижение себестоимости; внедрения диверсификации сельскохозяйственного производства; учет влияния внешних и внутренних факторов; оценка уровня конкурентоспособности; поддержка и развитие конкурентных преимуществ и т.п.

Практическая значимость. Результаты могут быть использованы руководителями экспортоориентированных предприятий аграрного сектора при формировании конкурентоспособности на внешнем рынке.

Ключевые слова: конкурентоспособность продукции и предприятия, аграрный сектор, экспортоориентированное предприятие.

Halunets N.I., Holubova K.H. FORMATION OF COMPETITIVENESS OF EXPORT ORIENTED ENTERPRISES OF THE AGRICULTURAL SECTOR

Purpose. Consideration of theoretical and organizational aspects of the formation of export oriented enterprises' competitiveness in agrarian sector.

Methodology of research. The following methods were used during the research: dialectical logic and abstract; monographic method.

Findings. Was revealed that one of the priorities in the strategic plan should be associated with the formation of the competitiveness of export oriented agrarian enterprises. It was established that the formation of the competitiveness of export-oriented farms depends, on the one hand, the competitiveness of enterprises and industries and on the other - determines the country's competitiveness in international markets. Was determined that on export oriented agrarian enterprises there is an influence of unique products and services. It is caused by natural geographical potential, resources, investment, innovation opportunities reserves, leverage and marketing management in enterprises of all forms of ownership. It is established that the formation of the competitiveness of export oriented agrarian enterprises the dependence on the system of natural, organizational, economic, technological and marketing factors should be taken into account.

Originality. Proved, that the main factor in the formation of the competitiveness of export oriented agrarian enterprises are: improving the quality of agrarian products; focus on European security requirements of product quality; marketing activities; cost reduction; implementation of the diversification of agrarian production; accounting of the influence of external and internal factors; assessment of the competitiveness level; support and development of competitive advantages, etc.

Practical value. The results of the research can be used in export enterprises of agrarian sector in order to form external market's competitiveness.

Key words: competitiveness of products and enterprise, agrarian sector, export oriented enterprise.

Гедз М.Й. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОДЕРНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Мета. Метою статті є аналіз, узагальнення та вдосконалення теоретичних положень щодо сутності та змісту соціально-економічного потенціалу модернізації регіону.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положень економічної теорії, регіональної економіки, стратегічного управління соціально-економічними системами та планування процесів розвитку, що в сукупності проявилися у застосуванні таких методів дослідження: теоретичного узагальнення – для дослідження теоретичних основ економічного потенціалу модернізації; монографічного – для вивчення розвитку поняття потенціалу; абстрактно-логічного – для визначення сутності соціально-економічного потенціалу модернізації регіонів; системно-структурного аналізу – для аналізу компонентного складу економічного потенціалу модернізації.

Результати. Визначені цілеспрямованість використання потенціалу та доцільність виділення поняття «соціально-економічний потенціал модернізації». Обґрунтовані зміст поняття «соціально-економічний потенціал модернізації» та динаміка економічного і соціального розвитку відповідної території як визначальна особливість модернізаційного потенціалу регіонів.

Наукова новизна. Удосконалено теоретичні положення щодо економічної природи соціально-економічного потенціалу модернізації регіональних економічних систем.

Практична значущість. Отримані результати дослідження направлені на вирішення проблем модернізаційних перетворень в регіонах та оцінку спрямованості системи виробничих відносин, пріоритетів розвитку, соціальної політики в регіонах на вирішення завдань модернізації.

Ключові слова: регіон, потенціал, соціально-економічний потенціал, соціально-економічний розвиток, модернізація.

Гедз М.И. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ МОДЕРНИЗАЦИИ РЕГИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Цель. Целью статьи является анализ, обобщение и совершенствование теоретических положений о сущности и содержания социально-экономического потенциала модернизации региона.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения экономической теории, региональной экономики, стратегического управления социально-экономическими системами и планирования процессов развития, что в совокупности привело к использованию таких методов исследования: теоретического обобщения – для исследования теоретических основ экономического потенциала модернизации; монографического – для изучения развития понятия потенциала; абстрактно-логического – для определения сущности социально-экономического потенциала модернизации регионов; системно-структурного анализа – для анализа компонентного состава экономического потенциала модернизации.

Результаты. Определены цели использования потенциала и целесообразность выделения понятия «социально-экономический потенциал модернизации». Обоснованы содержание понятия «социально-экономический потенциал модернизации» и динамика экономического и социального развития соответствующей территории как определяющая особенность модернизационного потенциала регионов.

Научная новизна. Усовершенствовано теоретические положения относительно экономической природы социально-экономического потенциала модернизации региональных экономических систем.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования направлены на решение проблем модернизационных преобразований в регионах и оценку направленности системы производственных отношений, приоритетов развития, социальной политики в регионах для решения задач модернизации.

Ключевые слова: регион, потенциал, социально-экономический потенциал, социально-экономическое развитие, модернизация.

Hedz M.Y. SOCIAL AND ECONOMIC POTENTIAL OF MODERNIZATION OF REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS

Purpose. The aim of the article is an analysis, generalization and improvement of theoretical positions concerning the nature and content of social and economic potential of the region's modernization.

Methodology of the study. The theoretical and methodological basis of research are fundamental provisions of economics, regional economics, strategic management of social and economic systems and planning processes of development, all of which appeared in the application of such research methods: theoretical generalization – to study the theoretical foundations of the economic potential of the modernization; monographic – to explore the potential of the concept; abstract and logical – to determine the nature of social and economic potential of the region's modernization; system and structural analysis – to analyze the component structure of the economic potential of modernization.

Findings. It has been determined purposefulness of using the potential and expediency of the allocation of the concept "social and economic potential of modernization". The concept "social and economic potential of modernization" and the dynamics of economic and social development of the relevant territory as the defining feature of the modernization potential of regions have been substantiated.

Originality. Theoretical provisions concerning the economic nature of social and economic potential of the modernization of regional economic systems have been improved.

Practical value. The obtained results of research are aimed at solving the problems of modernization transformation in the regions and estimation of orientation system of industrial relations, development priorities and social policy in the regions to meet the challenges of modernization.

Key words: region, potential, social and economic potential, social and economic development, modernization.

Сментина Н.В. ПРОЕКТУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ АГЕНТСТВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Мета статті полягає у розробці пропозицій щодо проектування організаційної структури агентства регіонального розвитку відповідно до стратегічного завдання діяльності інституційного посередника.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано методи: монографічний та логічного обґрунтування – при визначенні необхідності проектування організаційної структури агентства регіонального розвитку; метод порівняння – при групуванні основних завдань інституційного посередника в межах базових напрямків його діяльності; системний метод – при розробці пропозиції щодо проектування організаційної структури агентства регіонального розвитку відповідно до стратегічного завдання діяльності інституційного посередника.

Результати. Обґрунтовано необхідність проектування організаційної структури агентства регіонального розвитку як важливої складової комплексу необхідних заходів з розбудови в Україні інституційної інфраструктури регіонального розвитку зі сприяння соціально-економічному розвитку територій мезорівня. Згруповано основні завдання інституційного посередника в межах базових напрямків його діяльності. Розроблено пропозиції щодо проектування організаційної структури агентства регіонального розвитку відповідно до стратегічного завдання діяльності інституційного посередника.

Наукова новизна. Відповідно до основної стратегічної мети діяльності агентства регіонального розвитку запропоновано можливі функціональні відділи інституційного посередника.

Практична значущість. Результати проведеного дослідження можуть бути застосовані в практичній діяльності органів публічної влади регіонального рівня при формуванні механізмів управління розвитком соціально-економічних систем мезорівня та розбудові мережі структур територіального розвитку зі стратегічного планування.

Ключові слова: інституційний посередник, агентство регіонального розвитку, стратегічне планування, організаційна структура, функціональний відділ.

Сментина Н.В. ПРОЕКТИРОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ СТРУКТУРЫ АГЕНТСТВ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ

Цель статьи заключается в разработке предложений по проектированию организационной структуры агентства регионального развития исходя из стратегического задания деятельности институционального посредника.

Методика исследования. В процессе исследования применены методы: монографический и логического обоснования – при определении необходимости проектирования организационной структуры агентства регионального развития; метод сравнения – при группировке основных задач институционального посредника в рамках базовых направлений его деятельности; системный метод – при разработке предложения по проектированию организационной структуры агентства регионального развития исходя из стратегического задания деятельности институционального посредника.

Результаты. Обоснована необходимость проектирования организационной структуры агентства регионального развития как важной составляющей комплекса необходимых мер по созданию в Украине институциональной инфраструктуры регионального развития в направлении содействия социально-экономическому развитию территорий мезоуровня. Сгруппированы основные задачи институционального посредника в рамках основных направлений его деятельности. Разработаны предложения по проектированию организационной структуры агентства регионального развития исходя из стратегического задания деятельности институционального посредника.

Научная новизна. В соответствии с основной стратегической целью деятельности агентства регионального развития предложены возможные функциональные отделы институционального посредника.

Практическая значимость. Результаты проведенного исследования могут быть применены в практической деятельности органов публичной власти регионального уровня при формировании механизмов управления развитием социально-экономических систем мезоуровня и создании сети структур территориального развития по стратегическому планированию.

Ключевые слова: институциональный посредник, агентство регионального развития, стратегическое планирование, организационная структура, функциональный отдел.

Smentyna N.V. DESIGNING THE ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF REGIONAL DEVELOPMENT AGENCIES IN UKRAINE

Purpose. The purpose of the article is to develop proposals for designing the organizational structure of regional development agencies on the basis of strategic objective of the institutional intermediary activity.

Methodology of research. In research author used such methods: monographic and logical reasoning methods – in determining the necessity of designing the organizational structure of regional development agencies; comparison method – for grouping the main objectives of the institutional intermediary within the basic directions of its activity; systematic method – when developing proposals for designing the organizational structure of regional development agencies on the basis of strategic objective of the institutional intermediary activity.

Findings. The urgency of designing the organizational structure of regional development agencies is proved as an important component of complex basic measures on creation in Ukraine the institutional infrastructure for regional development in the direction of promoting socio-economic development of mesolevel's territories. The main tasks of the institutional intermediary in the framework of its main activities are grouped. The proposals for designing the organizational structure of regional development agencies on the basis of strategic objective of the institutional intermediary activity are developed.

Originality. The main possible functional departments of institutional intermediary in accordance with the basic strategic objective of the regional development agencies are offered.

Practical value. The results of this study can be applied in the practice of public authorities of regional level in the formation management mechanisms of socio-economic systems development and creation the network territorial development structures in strategic planning sphere.

Key words: institutional intermediary, regional development agency, strategic planning, organizational structure, functional department.

Кернасьюк Ю.В. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ КЛАСТЕРНОЇ СТРУКТУРИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ КАРТ КОХОНЕНА

Мета. Метою статті є дослідження структури аграрних підприємств Кіровоградської області і оцінка впливу їх розміру землекористування на ефективність господарської діяльності з використанням сучасних методів інтелектуального аналізу даних.

Методика дослідження. У процесі дослідження використовувались, як загальнонаукові методи, зокрема: теоретичного узагальнення – для вивчення теоретичних засад визначення раціональних розмірів аграрних підприємств; економіко-статистичного аналізу – групування аграрних підприємств за розмірами землекористування; так і інтелектуального аналізу даних на основі використання самоорганізаційних карт Кохонена.

Результати. Обґрунтовано нові можливості використання інтелектуального аналізу даних для дослідження взаємозв'язку між розмірами підприємств і показниками економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. За даними кластерного аналізу 487 аграрних підприємств Кіровоградської області за 2013 рік виявлені групи з різним розміром землекористування і економічними показниками господарської діяльності. Встановлено, що вища її ефективність спостерігалася в 1 і 3 кластері, де середній розмір сільськогосподарських угідь склав 5567 і 1194 гектар.

Наукова новизна. Доведено, що для пошуку раціональних розмірів діяльності аграрних підприємств поряд із економіко-статистичними методами доцільно використовувати інтелектуальний аналіз даних на основі карт Кохонена.

Практична значущість. Запропонований методичний підхід дозволяє ефективно і з меншими витратами часу інтерпретувати в дослідженнях та практичній діяльності органів державної влади значні масиви економічної інформації для аналітичної роботи.

Ключові слова: інтелектуальний аналіз даних, карта Кохонена, розмір, аграрне підприємство, ефективність, кластер, регіон.

Кернасьюк Ю.В. ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ КЛАСТЕРНОЙ СТРУКТУРЫ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ КИРОВОГРАДСКОЙ ОБЛАСТИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ КАРТ КОХОНЕНА

Цель. Целью статьи является исследование структуры аграрных предприятий Кировоградской области и оценка влияния их размера землепользования на эффективность хозяйственной деятельности с использованием современных методов интеллектуального анализа данных.

Методика исследования. В процессе исследования использовались, как общенаучные методы, в частности: теоретического обобщения – для изучения теоретических основ определения рациональных размеров аграрных предприятий; экономико-статистического анализа – группировка аграрных предприятий по размерам землепользования; так и интеллектуального анализа данных на основе использования самоорганизационных карт Кохонена.

Результаты. Обоснованы новые возможности интеллектуального анализа данных для исследования взаимосвязи между размерами предприятий и показателями экономической эффективности сельскохозяйственного производства. По данным кластерного анализа 487 аграрных предприятий Кировоградской области за 2013 выявлены группы с различным размером землепользования и экономическими показателями хозяйственной деятельности. Установлено, что наивысшая её эффективность наблюдалась в 1 и 3 кластере, где средний размер сельскохозяйственных угодий составил 5567 и 1194 гектар.

Научная новизна. Доказано, что для поиска рациональных размеров деятельности аграрных предприятий наряду с экономико-статистическими методами целесообразно использовать интеллектуальный анализ данных на основе карт Кохонена.

Практическая значимость. Предложенный методический подход позволяет эффективно и с меньшими затратами времени интерпретировать при исследованиях и в практической деятельности органов государственной власти значительные массивы экономической информации для аналитической работы.

Ключевые слова: интеллектуальный анализ данных, карта Кохонена, размер, аграрное предприятие, эффективность, кластер, регион.

Kernasyuk Yu.V. THE DATA MINING OF CLUSTER STRUCTURE OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF THE KIROVOHRAD REGION WITH USING THE MAPS OF KOHONEN

Purpose. The purpose of this paper is to study the structure of agricultural enterprises Kirovograd region and assess the impact of land use on the size efficiency of economic activities using advanced data mining techniques.

Methodology of research. The study used as scientific methods, in particular: a theoretical generalization - to explore the theoretical basis for the definition of rational dimensions of agricultural enterprises; economic and statistical analysis - grouping of agricultural enterprises by size of land use; and data mining based on the use of self-organizational Kohonen maps.

Findings. Developed new opportunities for data mining studies on the relationship between the size of companies and the economic indicators of the efficiency of agricultural production. According to the cluster analysis of 487 agricultural enterprises Kirovograd region in 2013 identified groups with different sizes of land use and economic indicators of economic activity. It has been established that its highest efficacy was observed in 1 and 3, a cluster where the average size of farmland was 5567 and 1194 hectares.

Originality. We prove that the search for rational dimensions of activity of agricultural enterprises along with economic and statistical methods appropriate to use data mining based on Kohonen maps.

Practical value. Proposed methodological approach allows efficient and less time-consuming to interpret in the research and practice of public authorities large tracts of economic information for analysis.

Key words: data mining, Kohonen map, size, agricultural enterprises, efficiency, cluster, region.

Голод А.П. БЕЗПЕКА ТУРИЗМУ ЯК ОБ'ЄКТ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.

Мета статті полягає у розробці теоретико-методологічних основ дослідження безпеки туризму у регіональній економіці.

Методика дослідження. У процесі дослідження застосовано методи: аналізу і синтезу – при обґрунтуванні необхідності застосування комплексного підходу у формуванні загальної концепції безпеки туризму; узагальнення – при визначенні сутності категорії «безпека туризму» та її структури; системний підхід – при формуванні системних та стратегічних особливостей безпеки туризму та при розробці класифікації видів безпеки туризму за змістом.

Результати. Обґрунтовано необхідність застосування комплексного підходу у формуванні загальної концепції безпеки туризму. Узагальнено наявні у зарубіжній та вітчизняній науці підходи до визначення категорії «безпека туризму» та її структури. Запропоновано авторську дефініцію безпеки туризму, у якій зроблено акцент на системних та стратегічних особливостях цієї категорії. Розроблено класифікацію видів безпеки туризму за змістом, зокрема, виділено політичну, соціальну, фінансову, екологічну, інформаційну, медичну безпеку, а також безпеку туристичного обслуговування і безпеку туристичних споруд та обладнання.

Наукова новизна. Узагальнено науковий доробок зарубіжних і вітчизняних авторів щодо теоретико-методологічних проблем дослідження безпеки туризму. Розроблено авторську дефініцію та класифікаційну схему, обґрунтовано напрямки аналізу категорії «безпека туризму» у регіональній економіці.

Практична значущість. Отримані наукові результати можуть бути базою для подальших теоретичних узагальнень та прикладних розробок щодо гарантування безпеки туризму у регіонах.

Ключові слова: безпека, туризм, категорія, класифікація, регіон.

Голод А.П. БЕЗОПАСНОСТЬ ТУРИЗМА КАК ОБЪЕКТ РЕГИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Цель статьи заключается в разработке теоретико-методологических основ исследования безопасности туризма в региональной экономике.

Методика исследования. В процессе исследования применены методы анализа, синтеза, обобщения и системный подход.

Результаты. Обоснована необходимость применения комплексного подхода в формировании общей концепции безопасности туризма. Обобщены имеющиеся в зарубежной и отечественной науке подходы к определению категории «безопасность туризма» и ее структуры. Предложена авторская дефиниция безопасности туризма, в которой сделан акцент на системных и стратегических особенностях этой категории. Разработана классификация видов безопасности туризма по содержанию, в частности, выделено политическую, социальную, финансовую, экологическую, информационную, медицинскую безопасность, а также безопасность туристического обслуживания и безопасность туристических сооружений и оборудования.

Отмечено важную роль регионального аспекта в современных концепциях безопасности туризма. Ведь именно на региональном уровне проблемы безопасности туризма приобретают особенно четкие формы и больше всего поддаются влиянию социально-экономических регуляторов.

Научная новизна. Обобщенно научный потенциал зарубежных и отечественных авторов по теоретико-методологическим проблемам исследования безопасности туризма. Разработана авторская дефиниция и классификационную схему, обоснованы направления анализа категории «безопасность туризма» в региональной экономике.

Практическая значимость. Полученные научные результаты могут быть базой для дальнейших теоретических обобщений и прикладных разработок относительно гарантирования безопасности туризма в регионах.

Ключевые слова: безопасность, туризм, категория, классификация, регион.

Holod A.P. SAFETY AND SECURITY OF TOURISM AS A SUBJECT OF REGIONAL ECONOMIC RESEARCHES

Purpose of the article is development of theoretical and methodological bases of safety and security of tourism research in a regional economy.

Methodology of research. Methods of analysis, synthesis, generalization and system approach are applied in the process of research.

Findings. The necessity of application of complex approach for forming of general safety and security of tourism conception is grounded. Modern approaches in foreign and domestic science to definition of "safety and security of tourism" and its structure are generalized. The author offered definition of safety and security of tourism, which focuses on the systemic and strategic features of this category. The classification of types of safety and security of tourism on the basis of meaning is developed, in particular political, social, financial, environmental, information, medical safety and security and the safety of tourist services, travel facilities and equipment are identified.

The important role of regional dimension in modern concepts of tourism safety and security is emphasized. After all at regional level tourism safety and security issues get particularly clear forms and are most susceptible to influence of socio-economic regulators.

Originality. Generalized scientific studies of foreign and domestic authors on theoretical and methodological problems in the study of tourism security. The author definition and classification scheme, grounded analysis of trends category "tourism security" in the regional economy.

Practical value. Obtained research results could be the basis for further theoretical generalizations and applied research to provide safety and security of tourism in the regions.

Key words: safety and security, tourism, category, classification, region.

Олійник О.Р. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ

Мета. Проаналізувати міжнародний досвід ведення та стимулювання органічного сільського господарства, а також визначити необхідні умови для його розвитку в Україні.

Методика дослідження. У ході досягнення мети було використано низку економічних методів дослідження: економіко-статистичний – для виявлення тенденцій і закономірностей розвитку органічного сільського господарства у країнах світу; абстрактно-логічний – для оцінювання сучасного рівня розвитку органічного сільгоспвиробництва в Україні, формулювання висновків і пропозицій; системний та порівняльного аналізу сценаріїв – для оцінювання впливу фіскальних та інших стимулів на розвиток органічного сільського господарства у різних країнах світу.

Результати. Здійснено аналіз сучасного стану органічного сільського господарства у розрізі країн світу. Окреслено основні особливості його розвитку з-поміж держав-лідерів органічного руху. Висвітлено вплив фіскальних стимулів на поширення виробництва органічної продукції, а також доцільність їх запровадження в Україні. Обґрунтовано необхідність формування на початковому етапі державної системи контролю суб'єктів органічного сектору економіки (виробників, переробних підприємств та трейдерів), а також запровадження єдиного державного маркування для органічної продукції.

Наукова новизна. Обґрунтовано доцільність комплексного запровадження субсидування, маркування та контролю у сфері органічного сільського господарства України для формування оптимальних умов його поширення та ефективного функціонування.

Практична значущість. Отримані результати дослідження можуть бути використані у сфері політики стимулювання органічного виробництва, а їх впровадження приведе до поширення в Україні органічного руху та підвищення конкурентоспроможності суб'єктів органічного сектора.

Ключові слова: бюджетне субсидування, маркування, міжнародний досвід, органічна продукція, органічне сільське господарство, система контролю суб'єктів органічного сектору.

Олейник О.Р. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ СТИМУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ ОРГАНИЧЕСКОГО ПРОИЗВОДСТВА И ЕГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ПРАКТИКЕ

Цель. Проанализировать международный опыт ведения и стимулирования органического сельского хозяйства, а также определить необходимые условия для его развития в Украине.

Методика исследования. В ходе достижения цели были использованы ряд экономических методов исследования: экономико-статистический - для выявления тенденций и закономерностей развития органического сельского хозяйства в странах мира; абстрактно-логический - для оценки современного уровня развития органического сельхозпроизводства в Украине, формулирование выводов и предложений; системный и сравнительный анализ сценариев - для оценки влияния фискальных и других стимулов на развитие органического сельского хозяйства в разных странах мира.

Результаты. Осуществлен анализ современного состояния органического сельского хозяйства в разрезе стран мира. Определены основные особенности его развития среди государств-лидеров органического движения. Показано влияние фискальных стимулов на распространение производства органической продукции, а также целесообразность их внедрения в Украине. Обоснована необходимость формирования на начальном этапе государственной системы контроля субъектов органического сектора экономики (производителей, перерабатывающих предприятий и трейдеров), а также введение единой государственной маркировки для органической продукции.

Научная новизна. Обоснована целесообразность комплексного введения субсидирования, маркировки и контроля в сфере органического сельского хозяйства Украины, что позволит сформировать оптимальные условия для его распространения и эффективного функционирования.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы в сфере политики стимулирования органического производства, а их внедрение приведет к распространению в Украине органического движения и повышению конкурентоспособности субъектов органического сектора.

Ключевые слова: бюджетное субсидирование, маркировка, международный опыт, органическая продукция, органическое сельское хозяйство, система контроля субъектов органического сектора.

Oliynyk O.R. THE INTERNATIONAL EXPERIENCE OF STIMULATING THE DEVELOPMENT OF ORGANIC PRODUCTION AND ITS USE IN DOMESTIC PRACTICE

Purpose. Analyze international experience driving and stimulate organic farming, and to determine the conditions necessary for its development in Ukraine.

Methodology of research.. During the approach was applied a number of economic research methods: Economics and Statistics - to identify trends and patterns of development of organic farming in the world; abstract and logical - to assess the current level of development of organic agricultural production in Ukraine, drawing conclusions and proposals; systematic and comparative scenario analysis - to assess the impact of fiscal and other incentives for the development of organic agriculture worldwide.

Results. The current state of organic agriculture by countries was analysed. The basic features of its development by organic industry leaders were outlined. The influence of fiscal incentives concerning organic products distribution and feasibility of their implementation in Ukraine were described. The necessity of introduction the initial state control system as regards the economic entities of organic sector (producers, processors and traders), as well as single state labelling for organic products were grounded.

Originality. The necessity of introducing complex subsidies, labeling and control of organic farming Ukraine optimal conditions for the formation of its distribution and function effectively.

Practical value. These results can be used in policies promoting organic farming, and their implementation will lead to the spread in Ukraine organic movement and competitiveness of organic sector.

Key words: budget subsidies, labelling, international experience, organic products, organic farming, organic sector control system.

Шаповал В.М., Гетьман О.О. ДЕТЕРМІНАЦІЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ТА РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Мета статті полягає у дослідженні детермінант для побудови інтеграційної моделі взаємодії ринку освітніх послуг і ринку праці.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є методи, які традиційно використовуються при вивченні ринку праці та ринку освітніх послуг, відображені в працях вітчизняних і зарубіжних вчених. В якості загальної міждисциплінарної методології аналізу в роботі застосовується системний підхід. У ході дослідження застосовувалися соціологічні методи, що дозволили виявити і охарактеризувати специфіку ринку праці. Інформаційною та емпіричною базою дослідження є статистичні й аналітичні матеріали Державної служби статистики; програми соціально-економічного розвитку та прогностичні розробки державних органів управління; наукові праці; законодавчі акти, що регламентують розвиток соціально-трудової сфери, а також матеріали наукових конференцій і семінарів, присвячені проблематиці дослідження.

Результати. Обґрунтовано особливості розвитку ринку освітніх послуг в Україні. Визначено ключову роль освіти у формуванні конкурентоспроможного людського потенціалу країни. Досліджено особливості розвитку ринку праці в Україні, охарактеризовано його основні детермінанти. Здійснено сумісний аналіз інтеграційного розвитку ринку праці та ринку освітніх послуг в Україні. Запропоновано шляхи підвищення ефективності функціонування вищевказаних ринків на основі їх детермінованості.

Наукова новизна. Проведене дослідження дало змогу виявити детермінованість ринку праці та ринку освітніх послуг в Україні, сформулювати напрямки їх інтеграційного розвитку.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані в ньому наукові положення, висновки та практичні рекомендації можуть бути використані для удосконалення процесів регулювання взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг, для підвищення конкурентоспроможності молодих фахівців, ліквідації дисбалансу на ринку праці та удосконалення існуючих форм освіти фахівців відповідно до вимог ринку праці.

Ключові слова: ринок праці, ринок освітніх послуг, попит, пропозиція, фактори розвитку, детермінованість.

Шаповал В.М., Гетьман О.А. ДЕТЕРМИНАЦИЯ РАЗВИТИЯ РЫНКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ И РЫНКА ТРУДА В УКРАИНЕ

Цель статьи заключается в исследовании детерминант для построения интеграционной модели взаимодействия рынка образовательных услуг и рынка труда.

Методика исследования. Теоретико-методологической основой исследования являются методы, традиционно используемые при изучении рынка труда и рынка образовательных услуг, которые отражены в трудах отечественных и зарубежных ученых. В качестве общей междисциплинарной методологии анализа в работе применяется системный подход. В ходе исследования применялись социологические методы, позволившие выявить и охарактеризовать специфику рынка труда. Информационной и эмпирической базой исследования являются статистические и аналитические материалы Государственной службы статистики; программы социально-экономического развития и прогнозные разработки государственных органов управления; научные труды; законодательные акты, регламентирующие развитие социально-трудовой сферы, а также материалы научных конференций и семинаров, посвященные проблематике исследования.

Результаты. Обоснованы особенности развития рынка образовательных услуг в Украине. Определена ключевая роль образования в формировании конкурентоспособного человеческого потенциала страны. Исследованы особенности развития рынка труда в Украине, охарактеризованы его основные детерминанты. Осуществлен совместный анализ интеграционного развития рынка труда и рынка образовательных услуг в Украине. Предложены пути повышения эффективности функционирования вышеуказанных рынков на основе их детерминированности.

Научная новизна. Проведенное исследование позволило выявить детерминированность рынка труда и рынка образовательных услуг в Украине, сформулировать направления их интеграционного развития.

Практическая значимость результатов исследования заключается в том, что сформулированные в нем научные положения, выводы и практические рекомендации могут быть использованы для совершенствования процессов регулирования взаимодействия рынка труда и рынка образовательных услуг, для повышения конкурентоспособности молодых специалистов, ликвидации дисбаланса на рынке труда и усовершенствования существующих подходов в системе образования специалистов в соответствии с требованиями рынка труда.

Ключевые слова: рынок труда, рынок образовательных услуг, спрос, предложение, факторы развития, детерминированность.

Shapoval V.M., Getman O.O. DETERMINING DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL MARKET AND LABOR MARKET IN UKRAINE

Purpose. The purpose of our article is to research the determinants for creation of the integrative model of education market' and the labor market' interaction.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of research are methods that are traditionally used in the study of the labor market and the educational market, which are reflected in the papers of national and foreign scientists. A systematic approach is applied as a general interdisciplinary methodology in the analysis. Sociological methods have identified and characterized the specificity of the labor market. They have been used in our research. Informational and empirical base of research is the statistical and analytical materials of the State Statistics Service; programs of the socio-economic development and prognosticated projects of public administration; scientific papers; national law that governing the social and labor development in the country, as well as materials of scientific conferences and seminars on the topics of research.

Findings. Features of the educational market in Ukraine are justified. The key role of education in the creation of the competitive human potential is determined. The features of the labor market in Ukraine are discovered; its main determinants are described. Compatible analysis of the labor market' and the education market' functioning in Ukraine is provided. Ways of improving the functioning of the abovementioned markets based on their determinism are proposed.

Originality. Our research made it possible to identify the determination of the labor market and the education market in Ukraine, to formulate ways for their integrative development.

Practical value. The practical significance of our research is formulated in its scientific statements. Conclusions and practical recommendations can be used to improve processes of cooperation between the labor market and the education market, to improve the competitiveness of youth, to eliminate the imbalance in the labor market and to improve existing forms of education in accordance with the requirements of the labor market.

Key words: labor market, educational market, demand, supply, developing factors, determinism.

Мішин Ю.Р. СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ В СИСТЕМІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Мета. Метою даного дослідження є аналіз об'єктивних змін в системі соціально – трудових відносин, пов'язаних з становленням та розвитком постіндустріальної економіки та визначення ролі у цих процесах соціального капіталу як необхідної умови підвищення конкурентоспроможності національних товаровиробників та організацій, обов'язкового фактора вдосконалення національної економічної системи та основного чинника сучасного соціально-економічного розвитку.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених пов'язаних зі змінами у трудових відносинах постіндустріального суспільства та джерел нагромадження соціального капіталу на рівні підприємств та організацій. В процесі дослідження використовувалися такі методи: індуктивний (для виявлення сутності новітніх змін у системі соціально-трудових відносин), дедуктивний (при дослідженні досвіду провідних країн щодо можливостей використання переваг соціального капіталу в умовах трансформації національної економіки), монографічний (при вивченні соціального капіталу на мікрорівні як економічної категорії), поєднання теорії і практики (для визначення подальших тенденцій розвитку постіндустріальної економіки і визначення перспектив побудови сучасної економічної системи в Україні).

Результати. Обґрунтовано необхідність використання західного досвіду для української економіки стосовно більш повного і демократичного використання професійного потенціалу співробітників. Доведено, що процес демократизації праці став однією з необхідних умов успішного бізнесу. На зміну жорсткій вертикалі менеджменту, що потребує безумовного виконання наказів, поступово приходить «м'яке» управління працею з передачею значних управлінських повноважень на місця, що заохочує ініціативу і творчість.

Наукова новизна полягає у визначенні теоретичних положень та виробленні практичних рекомендацій щодо можливостей нагромадження та використання соціального капіталу на мікрорівні в умовах трансформаційних процесів національної економіки, використовуючи досвід провідних країн у системі соціально-трудових відносин постіндустріального суспільства.

Практична значущість. Одержані результати дослідження забезпечують щільну взаємодію усіх учасників інноваційного процесу – наукових лабораторій і виробничих цехів, маркетингових структур і конструкторських бюро, сфери ділових послуг, фінансових інституцій і споживачів.

Ключові слова: соціальний капітал, трудові відносини, творча праця, людський капітал, постіндустріальна економіка.

Мишин Ю.Р. СОЦИАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ В СИСТЕМЕ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ ПОСТИНДУСТРИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Цель. Целью данного исследования является анализ объективных изменений в системе социально-трудовых отношений, связанных со становлением и развитием постиндустриальной экономики и определения роли в этих процессах социального капитала как необходимого условия повышения конкурентоспособности национальных товаропроизводителей и организаций, обязательного фактора усовершенствования национальной экономической системы и основного условия современного социально экономического развития.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются положения современной экономической науки, научные работы ученых связанных с изменениями в трудовых отношениях постиндустриального общества и источников накопления социального капитала на уровне предприятий и организаций. В процессе исследований использовались такие методы: индуктивный (для определения сущности новейших изменений в системе социально-трудовых отношений), дедуктивный (при исследовании опыта ведущих стран о возможностях использования преимуществ социального капитала в условиях трансформации национальной экономики), монографический (при изучении социального капитала на микроуровне как экономической категории), единство теории и практики (для определения дальнейших тенденций развития постиндустриальной экономики и определения перспектив построения современной экономической системы в Украине).

Результаты. Обоснована необходимость использования западного опыта для украинской экономики в части более полного и демократического использования профессионального потенциала сотрудников. Доказано, что процесс демократизации труда стал одним из необходимых условий успешного бизнеса. На смену жесткой вертикали менеджмента, что требует безусловного выполнения приказов, постепенно приходит «мягкое» управление трудом с передачей значительных управленческих полномочий на места, что стимулирует инициативу и творчество.

Научная новизна заключается в определении теоретических положений и выработки практических рекомендаций по отношению к возможностям накопления и использования социального капитала на микроуровне, в условиях трансформационных процессов национальной экономики используя опыт ведущих стран в системе социально-трудовых отношений постиндустриального общества.

Практическое значение. Полученные результаты исследования обеспечивают тесное взаимодействие всех участников инновационного процесса – научных лабораторий и производственных цехов, маркетинговых структур и конструкторских бюро, сферы деловых услуг, финансовых институтов и потребителей.

Ключевые слова: социальный капитал, трудовые отношения, творческий труд, человеческий капитал, постиндустриальная экономика.

Mishyn Yu.R. SOCIAL CAPITAL IN THE SYSTEM OF LABOUR RELATIONS OF POST-INDUSTRIAL ECONOMY

Purpose. The purpose of this study is to analyze the objective changes in the social-labour relations associated with the formation and development of post-industrial economy and determining the role of social capital in these processes as a prerequisite for improving the competitiveness of domestic producers and organizations, obligatory factor for improving national economic system and the main factor of contemporary socio-economic development.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the research is the provisions of modern economic theory, research work of scientists associated with the changes in labour relations of industrial society and sources of accumulation of social capital at the level of enterprises and organizations. The following methods were used during the study: inductive (to identify the nature of the latest changes in the system of social-labour relations), deductive (the study of the experience of leading countries on how to take advantage of social capital in terms of transformation of the national economy), monographic (the study of social capital on micro-level as an economic category), the combination of theory and practice (to determine future trends of development of post-industrial economy and determine the prospects of building a modern economic system in Ukraine).

Results. The necessity to use western experience for Ukrainian economy is substantiated on a fuller and more democratic use of employees' professional potential. It is proved that the process of democratization of labour has become one of the prerequisite conditions for successful business. Instead of a rigid vertical management, requiring unconditional execution of orders, "soft" labour management comes gradually with the transfer of significant managerial powers to definite positions that encourages initiative and creativity.

Scientific novelty lies in the definition of theoretical positions and development of practical recommendations for the opportunities for accumulation and use of social capital at the micro-level in terms of national economic transformation processes using the experience of the leading countries in the system of social-labour relations of post-industrial society.

Practical value. The obtained results of the study provide a tight interaction between all participants of innovation process - research laboratories and production departments, marketing agencies and design departments, areas of business services, financial institutions and consumers.

Key words: social capital, labour relations, creative labour, human capital, post-industrial economy.

Кужель В.В., Танасійчук Ю.В. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета статті полягає у дослідженні науково-методичних засад та економічних характеристик соціальної відповідальності бізнесу підприємств аграрного виробництва.

Методика дослідження. В дослідженні використано наступні методи: індексний, оцінки якісних і кількісних показників, визначення інтегральних показників та метод аналізу ієрархії. Зокрема, метод аналізу ієрархії застосовано для оцінки виконання трьох етапів: декомпозиція проблеми; порівняльні судження; синтез пріоритетів і вибір альтернатив.

Результати. Виділено найбільш уживані методи виміру соціального ефекту та сформовано систему показників для оцінки соціальної відповідальності бізнесу в аграрній сфері, до яких віднесено кількісні, якісні виміри соціального ефекту від впровадження соціальних програм та реалізації соціальної функції бізнесу. Встановлено, що кількісний метод дозволяє оцінити участь підприємства у вирішенні соціальних проблем на державному та регіональному рівні, характеризувати менталітет власників бізнесу, проаналізувати динаміку та розмір фінансових затрат підприємства на соціальні заходи, визначити шляхи спрямування соціальних інвестицій. Якісні індекси дозволяють визначити диверсифікацію соціальних інвестицій, рівень організаційної підтримки і інформаційного забезпечення процесу планування і реалізації затрат на соціальні потреби. Для раціональної оцінки процесу запропоновано всі індивідуальні показники об'єднати, провівши розрахунок узагальнюючого (інтегрального) показника.

Наукова новизна. Сформовано систему показників оцінки соціальної відповідальності бізнесу. Виявлено недосконалість окремих показників, що має бути ураховано при застосуванні методичного інструментарію оцінки соціальної

відповідальності бізнесу в агропродовольчій сфері. Обґрунтовано авторські рекомендації щодо подальшого застосування системи показників оцінки соціальних інвестицій.

Практична значущість. Отримані результати дослідження сприяють активізації та популяризації соціальної відповідальності бізнесу серед підприємств агропромислової сфери. Вони надають аграрній сфері потрібний соціальний ефект у вигляді робочих місць, товарної маси, податкових поповнень бюджетів всіх рівнів і можливої реалізації додаткових соціальних програм, недопущення соціальних вибухів.

Ключові слова: аграрні підприємства, соціальна відповідальність, методика, оцінка ефективності соціальних інвестицій.

Кужель В.В., Танасийчук Ю.В. НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ БИЗНЕСА АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель статьи заключается в исследовании научно-методических основ и экономических характеристик социальной ответственности бизнеса предприятий аграрного производства.

Методика исследования. В исследовании использованы следующие методы: индексный, оценки качественных и количественных показателей, определение интегральных показателей и метод анализа иерархии. В частности, метод анализа иерархии применен для оценки выполнения трех этапов: декомпозиция проблемы; сравнительные суждения; синтез приоритетов и выбор альтернатив.

Результаты. Выделены наиболее употребительные методы измерения социального эффекта и сформирована система показателей для оценки социальной ответственности бизнеса в аграрной сфере, к которым отнесены количественные, качественные измерения социального эффекта от внедрения социальных программ и реализации социальной функции бизнеса. Установлено, что количественный метод позволяет оценить участие предприятия в решении социальных проблем на государственном и региональном уровне, характеризовать менталитет владельцев бизнеса, проанализировать динамику и размер финансовых затрат предприятия на социальные мероприятия, определить пути направления социальных инвестиций. Качественные индексы позволяют определить диверсификацию социальных инвестиций, уровень организационной поддержки и информационного обеспечения процесса планирования и реализации затрат на социальные нужды. Для рациональной оценки процесса предложено все индивидуальные показатели объединить, проведя расчет обобщающего (интегрального) показателя.

Научная новизна. Сформирована система показателей оценки социальной ответственности бизнеса. Выявлено несовершенство отдельных показателей, что должно быть учтено при применении методического инструментария оценки социальной ответственности бизнеса в агропродовольственной сфере. Обосновано авторские рекомендации относительно дальнейшего применения системы показателей оценки социальных инвестиций.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования способствуют активизации и популяризации социальной ответственности бизнеса среди предприятий агропромышленной сферы. Они предоставляют аграрной сфере нужный социальный эффект в виде рабочих мест, товарной массы, налоговых пополнений бюджетов всех уровней и возможной реализации дополнительных социальных программ, недопущение социальных взрывов.

Ключевые слова: аграрные предприятия, социальная ответственность, методика, оценка эффективности социальных инвестиций.

Kuzhel V.V., Tanasiychuk Yu.V. SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL PROVIDING SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS AT AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose. The aim of the article is a research of scientific and methodical principles and economic characteristics of social responsibility of business at enterprises of agricultural production.

Methodology of research. The following methods were used in the research: index method, assessment of qualitative and quantitative indicators, determination of integrated indicators and the method of analysis of the hierarchy. In particular, the method of analysis of the hierarchy was used to assess the implementation of three stages: decomposition of the problem; comparative judgments; synthesis of priorities and selection of alternatives.

Findings. The most frequently used methods of measuring social effect have been allocated and a system of indicators to assess the social responsibility of business in the agricultural sector, which include quantitative and qualitative dimensions of social effect of the implementation of social programs and the implementation of social business functions has been formed. It has been established that a quantitative method allows to estimate the participation of enterprises in solving social problems at the state and regional level, to characterize the mentality of business owners, to analyze the dynamics and size of financial costs of enterprises on social measures, to identify ways of social investments. Qualitative indexes allow us to determine diversification of social investments, the level of organizational support and information provision of the planning process and implementation of costs for social services. It has been proposed to combine all the individual indicators conducting the calculation of synthesis (integral) indicator for the rational assessment of the process.

Originality. The system of indicators for assessing social responsibility of business has been formed. It has been revealed imperfection of individual indicators that should be taken into account in the application of methodological tools for assessing social responsibility of business in the agricultural and food sector. It has been substantiated author recommendations for further application of indicators for assessing social investments.

Practical value. The obtained results of research contribute to the intensification and popularization of social responsibility in business among enterprises of agricultural and industrial sphere. These results provide needed social impact in the agrarian sphere in the form of jobs, product mass, tax replenishments of budgets of all levels and possible implementation of additional social programs to prevent social explosion.

Key words: agrarian enterprises, social responsibility, methods, evaluation of the effectiveness of social investments.

Чернишова Л.І., Переяслова М.А. КАДРОВЕ УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ

Метою статті є визначення та аналіз дій керівництва в умовах реструктуризації, дослідження впливу прийнятих управлінських рішень на роботу кадрів та виявлення наслідків, які супроводжуватимуть ці рішення.

Методика дослідження. Для вирішення визначених завдань в статті використано метод аналізу і синтезу – для вивчення різних наукових підходів до визначення ролі кадрового управління у процесі реструктуризації; системного підходу – для виявлення взаємозв'язків між кадровою політикою та реструктуризацією; спостереження – для з'ясування наслідків, які супроводжуватимуть управлінські рішення під час організаційних перетворень; порівняльних переваг; узагальнення та наукової абстракції – для теоретичного узагальнення і формулювання висновків дослідження.

Результати. У статті розглянуті проблеми управління кадрами в умовах реструктуризації. Показано взаємозв'язок між реструктуризацією та кадровою політикою, виявлені особливості поведінки керівництва під час реструктуризації в залежності від

типу кадрової політики організації, виділені ризики у кадровому управлінні під час реструктуризації, а також запропоновані заходи, які допоможуть запобігти певним витратам та опору кадрів майбутнім змінам.

Наукова новизна. Наукова новизна дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні взаємозв'язку кадрової політики та організаційної реструктуризації не лише як інструменту організаційних перетворень, але як засобу досягнення певних стратегічних цілей.

Практична значущість. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих у статті теоретичних розробок в галузі кадрового управління при реалізації реорганізаційних нововведень, а також скорочення втрат від них та підняття організацію на якісно новий рівень розвитку.

Ключові слова: кадри, кадрове управління, кадрова політика, організаційна реструктуризація, організаційні зміни.

Чернышова Л.И., Переяслова М.А. КАДРОВОЕ УПРАВЛЕНИЕ В КОНТЕКСТЕ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ

Целью статьи является определение и анализ действий руководства в условиях реструктуризации, исследование влияния принятых управленческих решений на работу кадров и выявления последствий, которые будут сопровождать эти решения.

Методика исследования. Для решения определенных задач в статье использованы метод анализа и синтеза - для изучения различных научных подходов к определению роли кадрового управления в процессе реструктуризации; системного подхода - для выявления взаимосвязей между кадровой политикой и реструктуризацией; наблюдения - для выяснения последствий, которые будут сопровождать управленческие решения во время организационных преобразований; сравнительных преимуществ; обобщения и научной абстракции - для теоретического обобщения и формулировки выводов исследования.

Результаты. В статье рассмотрены проблемы управления кадрами в условиях реструктуризации. Показана взаимосвязь между реструктуризацией и кадровой политикой, выявлены особенности поведения руководства во время реструктуризации в зависимости от типа кадровой политики организации, выделены риски в кадровом управлении во время реструктуризации, а также предложены меры, которые помогут предотвратить определенные затраты и сопротивление кадров будущим изменениям.

Научная новизна. Научная новизна исследования заключается в теоретическом обосновании взаимосвязи кадровой политики и организационной реструктуризации не только как инструмента организационных преобразований, но как средства достижения определенных стратегических целей.

Практическая значимость. Практическое значение полученных результатов заключается в возможности использования предложенных в статье теоретических разработок в области кадрового управления при реализации реорганизационных нововведений, а также сокращения потерь от них и поднятия организации на качественно новый уровень развития.

Ключевые слова: кадры, кадровое управление, кадровая политика, организационная реструктуризация, организационные изменения.

Chernyshova L.I., Pereiaslova M.A. PERSONNEL MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF ORGANIZATIONAL RESTRUCTURING

Purpose. The purpose of this article is to identify and analyze management actions in terms of restructuring study of the effect of management decisions on the job training and identify consequences that accompany these decisions.

Methodology of research. In research we used the method of analysis and synthesis - to explore different scientific approaches to determine the role of human resource management in the process of restructuring; systems approach - to identify relationships between personnel policies and restructuring; observation - to determine the effects that accompany management decisions during organizational change; comparative advantages; and generalization of abstraction - for theoretical generalizations and drawing conclusions of the study.

Findings. The need for developing is that the article deals with the problem of human resource management in terms of restructuring. The relationship between restructuring and personnel policies identified leadership behaviors during restructuring, depending on the type of personnel policy organization dedicated risks in personnel management during the restructuring and proposed measures to help prevent certain costs and staff resistance to future changes.

Originality. The research carried the theoretical justification of the relationship of personnel policy and organizational restructuring not only as a tool for organizational change, but as a means to achieve certain strategic objectives.

Practical value. The developed model is reasonable for using the proposed theoretical developments in the field of human resource management in the implementation of the reorganization of innovation, and reduce losses from them and raising organization to a new level.

Key words: human resources, personnel management, personnel, organizational restructuring, organizational changes.

Майстер Л.А. МОНИТОРИНГ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ В МЕХАНІЗМІ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Мета статті полягає у характеристиці процесів моніторингу результатів діяльності персоналу, як механізму підвищення його конкурентоспроможності, для запровадження на кожному підприємстві системи моніторингу результативності праці.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано методи: монографічний – для обґрунтування необхідності запровадження на кожному підприємстві системи моніторингу результативності праці; аналітичний – для здійснення характеристики основних складових елементів моніторингу результатів діяльності персоналу підприємства та визначення його структурної схеми; порівняльного та системного аналізу – для встановлення етапів здійснення моніторингового процесу.

Результати. Обґрунтовано необхідність запровадження на кожному підприємстві систему моніторингу результативності праці, яка б створила нову інформаційну базу для прийняття управлінських рішень у сфері підвищення конкурентоспроможності персоналу. Визначено та охарактеризовано основні складові елементи моніторингу результатів діяльності персоналу підприємства та запропоновано його структурну схему. Запропоновано здійснювати моніторинговий процес у три етапи: планування; проведення збору і обробки інформації; оцінки (контролю) результатів моніторингу.

Наукова новизна. Сформовано структурну схему моніторингу результатів діяльності персоналу підприємства. Визначено основні етапи моніторингового процесу та їх зміст.

Практична значущість. Розроблену структурну схему моніторингу доцільно застосовувати на підприємствах як елемент механізму підвищення конкурентоспроможності персоналу, що дозволить отримати оперативну інформацію про стан і якість

трудових процесів, на підставі якої з'явиться можливість ефективно та результативно провадити зміни та корегувати напрями та цілі нарощування конкурентних переваг персоналу.

Ключові слова: персонал, конкурентоспроможність персоналу, моніторинг, управління персоналом.

Майстер Л.А. МОНИТОРИНГ РЕЗУЛЬТАТОВ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕРСОНАЛА В МЕХАНИЗМЕ ПОВЫШЕНИЯ ЕГО КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

Цель статьи заключается в характеристике процессов мониторинга результатов деятельности персонала, как механизма повышения его конкурентоспособности, для внедрения на каждом предприятии системы мониторинга результативности труда.

Методика исследования. В процессе исследования применены методы: монографический – для обоснования необходимости внедрения на каждом предприятии системы мониторинга результативности труда; аналитический – для характеристики основных составляющих элементов мониторинга результатов деятельности персонала предприятия и определения его структурной схемы; сравнительного и системного анализа – для установления этапов осуществления мониторингового процесса.

Результаты. Обоснована потребность внедрения на каждом предприятии системы мониторинга результативности труда, которая бы создала новую информационную базу для принятия управленческих решений в сфере повышения конкурентоспособности персонала. Определены и охарактеризованы основные составляющие элементы мониторинга результатов деятельности персонала предприятия и предложена его структурная схема. Предлагается осуществлять мониторинговый процесс в три этапа: планирование, сбор и обработка информации, а также оценивание (контроль) результатов мониторинга.

Научная новизна. Сформирована структурная схема мониторинга результатов деятельности персонала предприятия. Определены основные этапы мониторингового процесса и их содержание.

Практическая значимость. Разработанную структурную схему мониторинга целесообразно применять на предприятиях как элемент механизма повышения конкурентоспособности персонала, что позволит получить оперативную информацию о состоянии и качестве трудовых процессов, на основании которой появится возможность эффективно и результативно проводить изменения и корректировать направления и цели наращивания конкурентных преимуществ персонала.

Ключевые слова: персонал, конкурентоспособность персонала, мониторинг, управление персоналом.

Maister L.A. STAFF'S PERFORMANCE MONITORING IN THE MECHANISM OF INCREASING ITS COMPETITIVENESS

Purpose. The purpose of the article is in the characterization of staff's performance monitoring processes as a mechanism for increasing its competitiveness and implementation labor's productivity monitoring system on every enterprise.

Methodology of research. In research author used methods: monographic - to justify the need for implementation labor's productivity monitoring system on each enterprise; analysis – for characterization the main constituent elements of the personnel's performance monitoring and determining its structural scheme; comparative and system analysis – to establish the stages of the monitoring process.

Findings. Grounded the need for introduce staff's performance monitoring system at each enterprise. This monitoring system will create a new knowledge base for decision-making in the field of increasing staff competitiveness. Defined and described the main components of personnel's performance monitoring and offers its structural scheme. It is proposed to carry out the monitoring process in three stages: planning; gathering and processing information; evaluation (control) monitoring results.

Originality. The study made it possible to form a structural scheme of the personnel's performance monitoring, to identify the main stages of the monitoring process and its content.

Practical value. Developed monitoring's structural scheme appropriate to apply to enterprises as part of the mechanism for increasing staff competitiveness. It will provide current information on the status and quality of labor processes for which enterprise's managers will be able to efficiently and effectively carry out changes and adjust direction and goals increasing personnel's competitive advantages.

Key words: staff, staff competitiveness, monitoring, HR.

Варченко О.М. ЛОГІСТИЧНА ІНФРАСТРУКТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Метою статті є дослідження теоретичних та практичних засад формування та розвитку логістичної інфраструктури аграрних підприємств в Україні.

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань логістичної інфраструктури, законодавчі та нормативні акти з питань логістики. Методика досліджень базується як на загальнонаукових (аналіз і синтез, наукової абстракції, індукції та дедукції), так і на спеціальних методах наукових досліджень: абстрактно-логічному, статистико-економічному, зокрема таких його прийомах як групування, порівняння та табличному методі для відображення аналітичної інформації.

Результати. Розглянуто трактування сутності логістичної інфраструктури у сучасній науковій літературі та її складові елементи. Обґрунтовано основні аспекти формування логістичної інфраструктури як імпульсивної сили, здатної забезпечити розвиток підприємств. Досліджено сучасний рівень розвитку логістичної інфраструктури в Україні. Визначено перспективи розвитку логістичної інфраструктури аграрних підприємств як стратегічного елементу розвитку підприємництва в Україні.

Наукова новизна. Уточнено поняття «логістична інфраструктура агропродовольчого ринку», що визначається як комплекс підприємств торговельно-посередницької сфери діяльності, що забезпечують умови для оптимізації процесу руху сільськогосподарської продукції і продовольства з урахуванням інтересів учасників ринку. Використано комплексний підхід при дослідженні діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції, які нині є основними каналами надходження продуктів харчування до кінцевого споживача.

Практична значимість. Отримані результати дослідження можуть бути використані в процесі створення та функціонування підприємств оптово-роздрібною торгівлі, забезпечать зростання конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції вітчизняних підприємств та сприятимуть розбудові ефективного агропродовольчого ринку України.

Ключові слова: логістична (збутова) інфраструктура, товарорух продукції, торгово-посередницькі організації, торгово-розподільчі організації, оптова торгівля.

Варченко О.М. ЛОГИСТИЧЕСКАЯ ИНФРАСТРУКТУРА КАК ИНСТРУМЕНТ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Исследование теоретических и практических основ формирования и развития логистической инфраструктуры аграрных предприятий в Украине.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются труды отечественных и зарубежных ученых по вопросам логистической инфраструктуры, законодательные и нормативные акты по вопросам логистики. Методика исследований базируется как на общенаучных (анализ и синтез, научной абстракции, индукции и дедукции), так и на специальных методах научных исследований: абстрактно-логическому, статистико-экономическому, в частности таких его приемах как группировки, сравнения и табличном методе для отображения аналитической информации.

Результаты. Рассмотрены трактовки сущности логистической инфраструктуры в современной научной литературе и ее составные элементы. Обоснованы основные аспекты формирования логистической инфраструктуры как импульсивной силы, способной обеспечить развитие предприятий. Исследовано современный уровень развития логистической инфраструктуры в Украине. Определены перспективы развития логистической инфраструктуры аграрных предприятий как стратегического элемента развития предпринимательства в Украине.

Научная новизна. Уточнено понятие «логистическая инфраструктура агропродовольственного рынка», который определяется как комплекс предприятий торгово-посреднической сферы деятельности, обеспечивающие условия для оптимизации процесса движения сельскохозяйственной продукции и продовольствия с учетом интересов участников рынка. Использован комплексный подход при исследовании деятельности оптовых рынков сельскохозяйственной продукции, которые сейчас являются основными каналами поступления продуктов питания до конечного потребителя.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы в процессе создания и функционирования предприятий оптово-розничной торговли, обеспечат рост конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции отечественных предприятий и способствовать развитию эффективного агропродовольственного рынка Украины.

Ключевые слова: логистическая (сбытовая) инфраструктура, товародвижение продукции, торгово-посреднические организации, торгово-распределительные организации, оптовая торговля.

Varchenko O.M. LOGISTICS INFRASTRUCTURE AS INSTRUMENT OF COMPETITIVE DEVELOPMENT OF THE AGRARIAN ENTERPRISES

Purpose. Study the theoretical and practical bases of formation and development logistics infrastructure of agricultural enterprises in Ukraine.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis is the work of domestic and foreign scholars on the logistics infrastructure of laws and regulations for logistics. Methods of research both in general (analysis and synthesis of abstraction, induction and deduction), and special methods of research: abstract-logical, economic, including such techniques as its grouping, comparison and analysis method for displaying information.

Findings. The article deals with the interpretation of the essence of modern infrastructure in the scientific literature and its components. Main aspects of logistics infrastructure as impulsive forces to ensure the development of enterprises. The modern level of development of infrastructure in Ukraine. Perspectives of development of logistics infrastructure of agricultural enterprises as a strategic element of business in Ukraine.

Originality. It is specified the concept of "infrastructure agri-food market", which is defined as a set of trade-intermediary sphere of activity, providing conditions for the movement of agricultural products and food on the basis of market participants. It is used an integrated approach in the study of agricultural markets, which are currently the main channel food to the final consumer.

Practical value. These studies can be used in the creation and functioning of wholesale and retail trade, agricultural growth will provide for domestic and promote the development of efficient agricultural markets of Ukraine.

Key words: logistics (sales) infrastructure, goods movement production, trade and intermediary organizations, trade and distribution organizations, wholesale.

Дзядикевич Ю.В., Гевко Б.Р. ЕКОНОМІЯ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ЕНЕРГООЩАДЛИВИХ ДЖЕРЕЛ СВІТЛА

Мета. Проведення аналізу напрямів, які сприяють економії електроенергії в сфері ЖКГ і окреслення шляхів використання енергоощадливих джерел світла.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання, при цьому були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: абстрактно-логічний, дедуктивний і системний аналізи. На основі узагальнення наукових джерел, присвячених проблемі економії електроенергії в сфері житлово-комунального господарства, обґрунтовано, що використання енергоощадливих джерел світла сприяє економії електроенергії загального користування.

Результати. Аргументовано причини, що призводять до перегорання W-спіралі лампочок розжарювання. Висвітлено низку чинників, які не сприяють економії електроенергії загального користування у сфері ЖКГ. Це вимагає пошуку таких джерел світла, що не мають недоліків, які властиві лампочкам розжарювання. Встановлено, що такими світлотехнічними виробами є світлодіодні лампи та світильники на їх основі. Вони забезпечують значну економію електроенергії та зменшують навантаження на внутрішню будинкові електромережі.

Наукова новизна. На підставі аналізу причин виходу з ладу лампочок розжарювання та виявлення проблем економії електроенергії загального користування, запропоновано в сфері ЖКГ застосовувати світлодіодні лампи та світильники з таким джерелом світла.

Практична значущість. Одержані результати можуть бути використані в сфері ЖКГ для освітлення сходових площадок і входів у під'їзди будинків.

Ключові слова: лампочки розжарювання, світлодіодні лампи, економія, електрична енергія, датчики руху, джерело світла, ресурс роботи.

Дзядикевич Ю.В., Гевко Б.Р. ЭКОНОМИЯ ЭЛЕКТРОЭНЕРГИИ ОБЩЕГО ПОЛЬЗОВАНИЯ ПУТЕМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭНЕРГОСБЕРЕГАЮЩИХ ИСТОЧНИКОВ СВЕТА

Цель. Проведение анализа направлений, которые способствуют экономии электроэнергии в сфере ЖКХ и определение путей использования энергосберегающих источников света.

Методика исследования. Методологической основой исследования является диалектический метод научного познания, при этом были использованы общенаучные и специальные методы исследования, а именно: абстрактно-логический, дедуктивный и системный анализы. На основе обобщения научных источников, посвященных проблеме экономии

электроэнергии в сфере жилищно-коммунального хозяйства, обоснованно, что использование энергосберегающих источников света способствует экономии электроэнергии общего пользования.

Результаты. Аргументировано причины, приводящие к перегоранию W-спирали лампочек накаливания. Освещен ряд факторов, которые не способствуют экономии электроэнергии общего пользования в сфере ЖКХ. Это требует поиска таких источников света, которые не имеют недостатков, присущих лампочкам накаливания. Установлено, что такими светотехническими изделиями являются светодиодные лампы и светильники на их основе. Они обеспечивают значительную экономию электроэнергии и уменьшают нагрузку на внутридомовые электросети.

Научная новизна. На основании анализа причин выхода из строя лампочек накаливания и выявления проблем экономии электроэнергии общего пользования, предложено в сфере ЖКХ применять светодиодные лампы и светильники с таким источником света.

Практическая значимость. Полученные результаты могут быть использованы в сфере ЖКХ для освещения лестничных площадок и входов в подъезды домов.

Ключевые слова: лампочки накаливания, светодиодные лампы, экономия, электрическая энергия, датчики движения, источник света, ресурс работы.

Dziadykevych Yu.V., Nevko B.R. ENERGY SAVINGS FOR GENERAL USE BY USING ENERGY SAVING SOURCES OF LIGHT

Purpose. The purpose of the study is to analyze directions that contribute to energy savings in the sphere of housing and municipal economy and outline ways to use energy saving light sources.

Methodology of research. The dialectical method of scientific cognition is the methodological basis of the study. General scientific and special methods were used in the research process, such as: abstract and logical, deductive and systematic analysis – in generalizing the results of the literature review of scientific sources and analytical study of the results of management that are devoted to the problem of energy savings in the sphere of housing and municipal economy.

Findings. It has been substantiated that the use of energy saving light sources saves electricity for general use. It has been argued the reasons that lead to burnout W-spiral of incandescent bulbs. It has been highlighted a number of factors that do not contribute to energy savings for general use in the sphere of housing and municipal economy, which requires the search of such light sources that do not have the drawbacks inherent to incandescent bulbs. It has been established that LED bulbs and lighting fixtures on their basis are these lighting products. They provide significant energy savings and reduce the load on the internally brownies electricity grid.

Originality. It has been proposed to use LED bulbs and lighting fixtures with such light source in the sphere of housing and municipal economy on the basis of analysis of the causes of failure of incandescent bulbs and identifying problems of save electricity for common use.

Practical value. The obtained results can be used in the sphere of housing and municipal economy for lighting the stair platforms and entrances into the porches of buildings.

Key words: incandescent bulbs, LED bulbs, saving, electrical energy, motion sensors, light source, resource of work.

Гончаренко О.В. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ АГРОІННОВАЦІЙ: ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

Мета. Проаналізувати методичні підходи до оцінки ефективності інституту агроінновацій та обґрунтувати складові інтегральної оцінки агроінновацій з позицій інституціональної методології.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано методологію інституціональної теорії та економетричний інструментарій. Зокрема, при обґрунтуванні складових інтегральної оцінки інституціональної ефективності агроінновацій застосовано елементи інституціонально-еволюційного аналізу, а при дослідженні ефективності формальних регулюючих норм - економетричний.

Результати. Встановлено, що результативність інноваційного процесу можна оцінити тільки на основі використання певного комплексного показника, який би враховував всі складові і об'єднував різні інструменти аналізу. Доведено можливість використання інтегрального показника інноваційного розвитку агропромислового виробництва при оцінці ефективності функціонування інституту агроінновацій. Запропоновано використати інтегральний показник ефективності для оцінки рівня виконання інститутом агроінновацій стабілізуючої, адаптаційної, регулюючої функцій.

Наукова новизна. Обґрунтовано структурну схему формування інтегрального показника оцінки ефективності інституту агроінновацій.

Практична цінність. Розроблений показник може бути використаний для визначення інституціональної ефективності агроінновацій на регіональному чи макроекономічному рівні.

Ключові слова: агропромислове виробництво, інновація, інноваційний розвиток, інститут, показник.

Гончаренко О.В. ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ АГРОИННОВАЦИЙ: ПРОБЛЕМЫ ОЦЕНКИ И ПРОГНОЗИРОВАНИЯ

Цель. Проанализировать методические подходы к оценке эффективности института агроинноваций и обосновать составляющие интегральной оценки агроинноваций с позиций институциональной методологии.

Методика исследования. В процессе исследования использованы методологии институциональной теории и эконометрический инструментарий. В частности, при обосновании составляющих интегральной оценки институциональной эффективности агроинноваций применены элементы институционально-эволюционного анализа, а при исследовании эффективности формальных регулирующих норм - эконометрический.

Результаты. Установлено, что результативность инновационного процесса можно оценить только на основе использования определенного комплексного показателя, который бы учитывал все составляющие и объединял различные инструменты анализа. Доказана возможность использования интегрального показателя инновационного развития агропромышленного производства при оценке эффективности функционирования института агроинноваций. Предложено использовать интегральный показатель эффективности для оценки уровня выполнения институтом агроинноваций стабилизирующей, адаптационной, регулирующей функций.

Научная новизна. Обоснована структурная схема формирования интегрального показателя оценки эффективности института агроинноваций.

Практическая ценность. Разработанный показатель может быть использован для определения институциональной эффективности агроинноваций на региональном или макроэкономическом уровне.

Ключевые слова: агропромышленное производство, инновация, инновационное развитие, институт, показатель.

Goncharenko O.V. INSTITUTIONAL EFFECTIVENESS OF AGRICULTURAL INNOVATIONS: PROBLEMS OF ESTIMATION AND PREDICTION

Purpose. To analyze methodological approaches to evaluating the effectiveness of the Institute agro innovation and justify the components integrated assessment agro innovation position of institutional methodology.

Methodology of research. The study used the methodology of institutional theory and econometric tools. In particular, when grounding components integrated assessment of institutional effectiveness agro innovation are elements of institutional-evolutionary analysis, and the study of the effectiveness of formal regulatory rules - econometric.

Findings. Determined that the impact of the innovation process can be assessed only on the basis of certain complex index, which would take into account all the components and united various analysis tools. The possibility of using the integral indicator of innovative development of agricultural production in assessing the efficiency of the institution agro innovation. A use integrated performance indicator to assess the level of achievement Institute agro innovation stabilizing, adaptive, regulatory functions.

Originality. Grounded block diagram of the formation of an integrated parameter for evaluating the effectiveness of the Institute agro innovation.

Practical value. Indexes can be used to determine institutional effectiveness agro innovation regional or macroeconomic level.

Key words: agroindustrial production, innovation, innovative development, institute, rate.

Старицька О.П., Старицький Т.М. ІННОВАЦІЙНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Метою даної публікації є обґрунтування та визначення ефективності використання інноваційного маркетингу як одного із засобів виходу українських підприємств з економічної кризи.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовані методи логіко-аналітичного та візуального характеру. До перших належать традиційні методи дедукції та індукції, аналіз та синтез, абстрагування, порівняння, моделювання. Вони доповнюють один одного і використовуються з метою верифікації – перевірки істинності гіпотез і висновків. Візуальні або графічні методи – рисунки та таблиці дають змогу отримати синтезоване уявлення про досліджуваний об'єкт і водночас наочно показати його складові, їхню питому вагу, причинно-наслідкові зв'язки, інтенсивність розподілу компонентів у заданому об'ємі.

Результати. Обґрунтовано потребу використання стратегічного та оперативного маркетингу українськими підприємствами. Визначено можливі напрями, в яких може здійснюватися інноваційний маркетинг та застосування різноманітних засобів інноваційного маркетингу, зокрема: засоби спостереження та аналізу потреб клієнтів, вибір цінової стратегії, комбінації роботи з кінцевими споживачами, роздрібною торгівлею, торговими агентами і оптовиками, сучасні інструменти просування продукції. Визначено актуальним використання веб-простору і мобільного контенту. Доведено, що впровадження інноваційних рішень та використання комплексу заходів інноваційного маркетингу дозволить створити нові робочі місця, підвищить загальний рівень економічного розвитку країни, буде сприяти створенню всесвітньо відомих торгових марок.

Наукова новизна. Розроблено комплекс інноваційного маркетингу, що включає в себе формування інноваційної стратегії, аналіз ринку та оперативний маркетинг і складається з таких етапів: сегментація, привабливість, конкурентоздатність, портфельний аналіз, вибір стратегії розвитку, компоненти маркетингу, бюджет.

Практична значущість. Обґрунтовано рекомендації щодо використання засобів інноваційного маркетингу для підвищення ефективності діяльності підприємства, зокрема його прибутковості. Запропоновано інноваційні підходи щодо виробництва інноваційного продукту, каналів його просування, визначенню цінової стратегії, формуванню інноваційної команди фахівців.

Ключові слова: інновації, маркетинг, інноваційний маркетинг, стратегічний маркетинг, оперативний маркетинг

Старыцкая О.П., Старыцкий Т.М. ИННОВАЦИОННЫЙ МАРКЕТИНГ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Целью данной публикации является обоснование и определение эффективности использования инновационного маркетинга, как одного из средств выхода украинских предприятий из экономического кризиса.

Методика исследования. В процессе исследования применены методы логико-аналитического и визуального характера. К первым относятся традиционные методы дедукции и индукции, анализ и синтез, абстрагирование, сравнение, моделирование. Они дополняют друг друга и используются с целью верификации - проверки истинности гипотез и выводов. Визуальные и графические методы - рисунки и таблицы позволяют получить синтезированное представление об исследуемом объекте и одновременно наглядно показать его составляющие, их удельный вес, причинно-следственные связи, интенсивность распределения компонентов в заданном объеме.

Результаты. Обоснована необходимость использования стратегического и оперативного маркетинга украинскими предприятиями. Обозначены возможные направления, в которых может осуществляться инновационный маркетинг. Проведен анализ применения различных средств инновационного маркетинга. В частности, средства наблюдения и анализа потребностей клиентов, выбор ценовой стратегии, комбинации работы с конечными потребителями, розничной торговлей, торговыми агентами и оптовиками, современные инструменты продвижения продукции. Особенно актуальным является использование веб-пространства и мобильного контента. Доказано, что внедрение инновационных решений и использования комплекса мероприятий инновационного маркетинга позволит создать новые рабочие места, повысит общий уровень экономического развития страны, будет способствовать созданию всемирно известных торговых марок.

Научная новизна. Разработан комплекс инновационного маркетинга, который включает в себя разработку инновационной стратегии, анализ рынка и оперативный маркетинг и состоит из следующих этапов: сегментация, привлекательность, конкурентоспособность, портфельный анализ, выбор стратегии развития, компоненты маркетинга, бюджет.

Практическая значимость. Обоснованы рекомендации по повышению эффективности деятельности предприятия, в частности его доходности, благодаря использованию средств инновационного маркетинга. Предложены инновационные подходы по производству инновационного продукта, каналов его продвижения, определению ценовой стратегии, формированию инновационной команды специалистов.

Ключевые слова: инновации, маркетинг, инновационный маркетинг, стратегический маркетинг, оперативный маркетинг

Starytska O.P., Starytskiy T.M. INNOVATIVE MARKETING AS A TOOL OF IMPROVING THE ENTERPRISES ACTIVITIES EFFICIENCY

Purpose. The purpose of this publication is to substantiate and determinate the effective using of innovative marketing as one of the means of Ukrainian enterprises rising from the economic crisis.

Methodology of research. The methods of logical-analytical and visual character were applied. The first group includes traditional methods of deduction and induction, analysis and synthesis, abstraction, comparison and modeling. They complement each

other and are used to verify and check the validity of hypotheses and conclusions. Visual or graphical methods - drawings and tables - enable to get a synthesized understanding of the object and at the same time illustrate its components, their relative importance, causal relationships, intensity of components distribution in a given amount.

Findings. The need to use strategic and operational marketing by Ukrainian enterprises has been substantiated. Possible directions of innovative marketing implementation have been investigated. The analysis of innovative marketing various means has been carried out, in particular, the surveillance and analysis of customer needs, the choice of pricing strategy, the connection of work with end users, retail, commercial agents and wholesalers, modern promotion tools. The use of web-space and mobile content is especially important. It has been proved that implementation of innovative solutions and using the package of innovative marketing measures could create new jobs, improve the general level of economic development, and facilitate the creation of world-renowned trademarks.

Originality. A set of innovative marketing has been developed; it includes the development of innovative strategies, market analysis and operational marketing and consists of the following stages: segmentation, attractiveness, competitiveness, portfolio analysis, strategy selection, marketing components and budget.

Practical value. Substantiated recommendations for improving the enterprise effectiveness, including its profitability through the use of innovative marketing. Innovative approaches to producing innovative products, defining promotion feeds, pricing strategy and generating the innovative team have been proposed.

Key words: innovation, marketing, innovative marketing, strategic marketing, operational marketing.

Письменна М.С. ФУНКЦІЯ КОНТРОЛЮ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ ЗАКУПІВЛЯМИ

Мета. Метою статті є поглиблення теоретичних засад реалізації функції контролю щодо закупівель та визначення підконтрольних об'єктів з урахуванням сутності цього процесу.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених, нормативні та законодавчі акти України з питань державних закупівель. В процесі дослідження використовувались: загальнонаукові методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення – для дослідження теоретичних основ здійснення державних закупівель за державний кошт та обґрунтування ролі державного фінансового контролю в цьому процесі; системний підхід – для обґрунтування видів впливу організації управління, що потребує контролю; спеціальні методи економічних досліджень (на основі класичної моделі дерева рішень) – для визначення основних рішень з вибору постачальника; методу систематизації – для визначення переліку аналітичних процедур функції контролю при державних закупівлях.

Результати дослідження. Проведено аналіз взаємозв'язку управлінських та контрольних функцій державних закупівель, виходячи з сутності категорії закупівель. Визначено підконтрольні об'єкти процесу державних закупівель, включення яких у контрольоване середовище забезпечить ефективність управління процедурами закупівель за державні кошти. З'ясовано, що контрольна функція у процесі державних закупівель зосереджується на впливі на об'єкти процесу закупівель, які в свою чергу здійснюють вплив на кінцевий результат діяльності державної установи і забезпечують результативність управління.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у визначенні теоретичних положень та виробленні концептуального підходу щодо стратегії здійснення закупівель за державні кошти при умові максимального забезпечення контрольної функції та засад моніторингу процесів, що реалізується через розширення можливостей прийняття таких рішень, які мають під собою обґрунтовані підстави.

Практична значущість. Отримані результати дослідження направлені на вирішення проблеми підвищення результативності контрольної функції при здійсненні закупівель за державні кошти. Вони можуть бути використані в процесі формування закупівельної політики у державних установах.

Ключові слова: моніторинг, попередній контроль, державні закупівлі, процеси постачання, бережливі закупівлі.

Письменная М.С. ФУНКЦИЯ КОНТРОЛЯ В УПРАВЛЕНИИ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ЗАКУПКАМИ

Цель. Целью статьи является углубление теоретических основ реализации функции контроля по закупкам и определения подконтрольных объектов с учетом сущности этого процесса.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды ученых, нормативные и законодательные акты Украины по вопросам государственных закупок. В процессе исследования использовались: общенаучные методы, в частности: методы теоретического обобщения – для исследования теоретических основ осуществления государственных закупок за государственные средства и обоснование роли государственного финансового контроля в этом процессе; системный подход – для обоснования видов воздействия организации управления, что требует контроля; специальные методы экономических исследований (на основе классической модели дерева решений) – для определения основных решений по выбору поставщика; метода систематизации – для определения перечня аналитических процедур функции контроля при государственных закупках.

Результаты. Проведен анализ взаимосвязи управленческих и контрольных функций государственных закупок, исходя из сущности категории закупок. Определены подконтрольные объекты процесса государственных закупок, включение которых в контролируемую среду обеспечит эффективность управления процедурами закупок за государственные средства. Выяснено, что контрольная функция в процессе государственных закупок сосредотачивается на воздействии на объекты процесса закупок, которые в свою очередь оказывают влияние на конечный результат деятельности государственного учреждения и обеспечивают результативность управления.

Научная новизна результатов исследования заключается в определении теоретических положений и выработке концептуального подхода к стратегии осуществления закупок за государственные средства при условии максимального обеспечения контрольной функции и основ мониторинга процессов, что реализуется через расширение возможностей принятия таких решений, которые имеют под собой разумные основания.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования направлены на решение проблемы повышения результативности контрольной функции при осуществлении закупок за государственные средства. Они могут быть использованы в процессе формирования закупочной политики в государственных учреждениях.

Ключевые слова: мониторинг, предварительный контроль, государственные закупки, процессы снабжения, бережливые закупки.

Pysmenna M.S. CONTROL FUNCTION IN THE MANAGEMENT OF STATE PURCHASES

Purpose. The purpose of this article is to deepen the theoretical basis for implementation of control functions for procurement and to define the controlled objects based on the nature of the process.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the research is comprised of fundamental assumptions of modern economic theory, research work of scientists, regulatory and legislative acts of Ukraine on the public procurement. The study

used the following methods: general scientific methods, including: methods of theoretical generalization - to study the theoretical foundations of public procurement for public funds and to find out the role of public financial control in this process; systematic approach - to justify the types of impacts of the management organization that requires control; special methods of economic research (based on the classical model of the tree of decisions) - to determine the major decisions on the choice of the supplier; systematization method - to determine the list of analytical procedures of control functions in public procurement.

Findings. The relationship between management and control functions of public procurement on the basis of the nature of purchases' category is analyzed. Controlled objects in relation to public procurement are defined, the inclusion of which in a controlled environment ensures the effective management of public procurement. It was found that the control function in the process of public procurement focuses on the effects on the procurement process, which in turn influence the final result of the state institutions' activities and provide the management performance.

Originality of the results of the study is to determine the theoretical positions and develop a conceptual approach to the strategy of public procurement under conditions for maximum assurance of the control function and principles of monitoring processes implemented through the empowerment of those decisions that are to be taken at the reasonable grounds.

Practical value. The results of research aimed at solving the problem of increasing the effectiveness of the control functions in the implementation of public procurement. They can be used in the process of implementation of the procurement policies in public institutions.

Key words: monitoring, preliminary control, public procurement, supply processes, lean purchasing.

Колодійчук В.А. ФАКТОРИ КОНСОЛІДАЦІЇ ЕФЕКТУ ЛОГІСТИЧНИХ ФУНКЦІЙ У ЗЕРНОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ АПК

Мета статті полягає у визначенні найбільш суттєвих факторів впливу на розвиток зернопродуктового підкомплексу АПК з метою розробки резервомих напрямів їх задіяння.

Методика дослідження. У процесі дослідження застосовано евристичні методи обґрунтування рішень. Вжито методи деталізації факторів впливу на результати діяльності суб'єктів господарювання. Використано методи системних досліджень структури і функцій у зернопродуктовому підкомплексі АПК.

Результати. Визначено механізм виявлення і максимального використання резервів, як потенційних можливостей покращення кінцевих результатів. Запропоновано класифікацію факторів впливу на ефективність функціонування логістичних систем у зерно продуктовому підкомплексі АПК на внутрішньо- і зовнішньосистемні, а з позицій управління даної системи - на керовані і некеровані. Обґрунтовано розподіл внутрішньосистемних факторів на організаційно-структурні, функціонально-економічні та соціально-споживчі; зовнішньосистемних факторів впливу на ефективність функціонування зернопродуктового підкомплексу АПК - ступінь інтегрованості підкомплексу у світові логістичні системи, рівень розвитку інфраструктурного забезпечення зернопродуктового підкомплексу АПК та параметри платоспроможного попиту на продукцію даного підкомплексу.

Наукова новизна. Виявлено найбільш резервомих напрямки удосконалення системи на основі визначених найсуттєвіших факторів впливу на ефективність зернопродуктового підкомплексу АПК.

Практична значущість. Запропоновану класифікацію факторів можна використовувати для аналізу та виявлення резервів підвищення ефективності функціонування зернопродуктового підкомплексу АПК на регіональному або загальнодержавному рівні.

Ключові слова: фактори, резерви, ефективність, зернопродуктовий підкомплекс АПК, матеріальні потоки.

Колодійчук В.А. ФАКТОРЫ КОНСОЛИДАЦИИ ЭФФЕКТА ЛОГИСТИЧЕСКИХ ФУНКЦИЙ В ЗЕРНОПРОДУКТОВОМ ПОДКОМПЛЕКСЕ АПК

Цель статьи заключается в определении наиболее существенных факторов влияния на развитие зернопродуктового подкомплекса АПК с целью разработки резервомих направлений их задействования.

Методика исследования. В процессе исследования применены эвристические методы обоснования решений. Приняты методы детализации факторов влияния на результаты деятельности субъектов хозяйствования. Используются методы системных исследований структур и функций в зернопродуктовом подкомплексе АПК.

Результаты. Определен механизм выявления и максимального использования резервов, как потенциальных возможностей улучшения конечных результатов. Предложена классификация факторов влияния на эффективность функционирования логистических систем в зернопродуктовом подкомплексе АПК на внутри- и внешнесистемные, а с позиций управления данной системы - на управляемые и неуправляемые. Обосновано распределение внутрисистемных факторов: на организационно-структурные, функционально-экономические и социально-потребительские; внешнесистемных факторов влияния на эффективность функционирования зернопродуктового подкомплекса АПК - степень интегрированности подкомплекса в мировые логистические системы, уровень развития инфраструктурного обеспечения зернопродуктового подкомплекса АПК и параметры платежеспособного спроса на продукцию данного подкомплекса.

Научная новизна. Выявлены наиболее резервомие направления совершенствования системы на основе определенных существенных факторов влияния на эффективность зернопродуктового подкомплекса АПК.

Практическая значимость. Предложенную классификацию факторов можно использовать для анализа и выявления резервов повышения эффективности функционирования зернопродуктового подкомплекса АПК на региональном или общегосударственном уровне.

Ключевые слова: факторы, резервы, эффективность, зернопродуктовый подкомплекс АПК, материальные потоки.

Kolodiychuk V.A. CONSOLIDATION FACTORS OF LOGISTIC FUNCTIONS' EFFECT IN GRAIN PRODUCTS SUBCOMPLEX AIC

Purpose of the article is to determine the most substantial factors of influence on development of grain products subcomplex AIC to create reserve containing directions of their involving.

Methodology of research. In the process of research, the heuristic methods of grounding decisions are applied. The methods of detailed influence on factors entities' activity results are used. Methods of system researches of structures and functions in grain products subcomplex AIC are applied.

Results. Mechanism of exposure and maximal backlogs using as potential possibilities to improve end-points are determined. Classification of influence factors on efficiency of the logistic systems' functioning in grain products subcomplex AIC into intra- and external system is offered, and actually from management position of this system - managed and out of control. Distribution of intra-system factors on organizationally-structural, functionally-economic and social consumer is found; external system influence factors on efficiency of functioning grain products subcomplex AIC - degree of subcomplex integrating into the world logistic systems, the level of infrastructural providing grain products subcomplex AIC development and parameters of effective demand on these subcomplex

products.

Originality. The most reserve containing directions of system improvement on the basis of the most significant influence factors on grain products subcomplex AIC efficiency are detected.

Practical value. The proposed factors' classification is possible to be used for analysis and identification of backlogs to increase efficiency of grain products subcomplex AIC functioning on regional and national level.

Key words: factors, backlogs, efficiency, grain products subcomplex AIC, material flows.

Літковець Ю.О. ОЦІНЮВАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Метою статті є формування ефективної збутової політики гуртового фармацевтичного підприємства на основі використання оцінки ризику при співробітництві зі споживачами продукції.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались такі загальнонаукові методи, як метод аналізу, синтезу і теоретичного узагальнення – для дослідження теоретико-прикладних основ оцінювання ризиків, економіко-математичні методи, що ґрунтуються на теорії ймовірності – для вибору обчислювального апарату оцінки ризиків, системний підхід – для обґрунтування шкали оцінювання показників ризику.

Результати. Визначено основні маркетингові ризики, характерні для діяльності гуртово-торгівельного підприємства та зосереджено увагу на ризику збуту продукції, як такого, що формує прибуток. Сформовано алгоритм оцінювання ризику, що ґрунтується на обчисленні оцінок ризику в абсолютному та відносному виразі. Обґрунтовано шкалу оцінки прийнятності коефіцієнта ризику.

Наукова новизна. Обґрунтовано модель оцінювання маркетингових ризиків, а саме ризику збуту продукції на основі використання класичного методу кількісної оцінки ризиків. Дана модель включає порядок розрахунку таких показників, як математичне сподівання, дисперсія, середньоквадратичне відхилення і коефіцієнт варіації та інтерпретацію отриманих результатів відповідно до обраної шкали ризику.

Практична значущість. Отримані результати дослідження дозволяють оцінити власні можливості підприємства, спрогнозувати процес закупівлі фармацевтичної продукції споживачами, передбачити ймовірність збитків та розрахувати майбутній прибуток.

Ключові слова: ризик, маркетинговий ризик, оцінювання ризику, ризики збуту продукції, математичне сподівання, дисперсія, середньоквадратичне відхилення, коефіцієнт варіації.

Літковець Ю.О. ОЦЕНКА МАРКЕТИНГОВЫХ РИСКОВ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Целью статьи является формирование эффективной сбытовой политики оптового фармацевтического предприятия на основе использования оценки риска при сотрудничестве с потребителями продукции.

Методика исследования. В процессе исследования использовались такие общенаучные методы, как метод анализа, синтеза и теоретического обобщения – для исследования теоретико-прикладных основ оценки рисков, экономико-математические методы, основанные на теории вероятности – для выбора вычислительного аппарата оценки рисков, системный подход – для обоснования шкалы оценки показателей риска.

Результаты. Определены основные маркетинговые риски, характерные для деятельности оптово-торгового предприятия и сосредоточено внимание на риске сбыта продукции, как такового, что формирует прибыль. Сформирован алгоритм оценки риска, основанный на вычислении оценок риска в абсолютном и относительном выражении. Обоснована шкала оценки приемлемости коэффициента риска.

Научная новизна. Обоснована модель оценки маркетинговых рисков, а именно риска сбыта продукции на основе использования классического метода количественной оценки рисков. Данная модель включает порядок расчета таких показателей, как математическое ожидание, дисперсия, среднеквадратическое отклонение и коэффициент вариации и интерпретацию полученных результатов в соответствии с выбранной шкалой риска.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования позволяют оценить собственные возможности предприятия, спрогнозировать процесс закупки фармацевтической продукции потребителями, предсказать вероятность убытков и рассчитать будущую прибыль.

Ключевые слова: риск, маркетинговый риск, оценка риска, риски сбыта продукции, математическое ожидание, дисперсия, среднеквадратическое отклонение, коэффициент вариации.

Litkovets Yu.O. MARKETING RISKS ASSESSMENT OF THE ENTERPRISES ACTIVITY

Purpose. Purpose of this article is to develop an effective marketing policy of wholesale pharmaceutical enterprises on the basis of risk assessment in collaboration with consumers.

Methodology of research. The following general scientific methods as a method of analysis, synthesis and theoretical generalization to study theoretical and applied bases of risk assessment, economic-mathematical methods based on probability theory to select computing system risk assessment, systematic approach to justify the scale assessment of risk indicators where used in research process.

Findings. The main marketing risk characteristic of wholesale and trade an enterprise was determined and focuses on the risk of sales as one that generates income. Risk assessment algorithm based on the calculation of risk estimates in absolute and relative terms was form. Scale assessing the acceptability of the risk factor of grounded.

Originality. The model evaluation of market risk, namely the risk of sales based on the classic method of quantitative risk assessment was ground. This model includes a procedure for calculating indicators such as expectation, variance, standard deviation and coefficient of variation and interpretation of results obtained according to the chosen scale of risk.

Practical value. The results of research allow estimating own enterprise capabilities, to forecast process the purchase of pharmaceutical products consumers, to predict the probability of future losses and to calculate profit.

Key words: risk, marketing risk, risk assessment, product sales risk, expectation, variance, standard deviation, coefficient of variation.

Немировська О.В. ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОМПАНІЇ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Мета статті полягає у дослідженні та обґрунтуванні пропозицій щодо регулювання нормативно-правової бази, яка регламентує встановлення внутрішньофірмових цін в транснаціональних корпораціях.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано методи: монографічний і теоретичного узагальнення – при опрацюванні літературних джерел щодо вивчення світового досвіду з регулювання трансфертного ціноутворення; метод

порівняльного аналізу при опрацюванні результатів світового досвіду та вітчизняної практики з встановлення внутрішньофірмових цін в транснаціональних корпораціях.

Результати. Обґрунтовано об'єктивну необхідність розробки комплексної організаційно-інформаційної моделі здійснення перевірок трансфертного ціноутворення в Україні та механізму її функціонування з метою забезпечення результативності та ефективності таких перевірок. Запропоновано до впровадження систему податкового контролю за трансфертним ціноутворенням, яка відповідає пріоритетам та завданням Державної фіскальної служби України та є одним з основних механізмів підвищення ефективності протидії мінімізації сплати податків.

Наукова новизна. Розроблено пропозиції щодо інформаційно-методичного забезпечення регулювання трансфертного ціноутворення в Україні.

Практична значущість. Розроблено низку практичних рекомендацій щодо регулювання трансфертного ціноутворення у вітчизняній економіці.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, трансфертне ціноутворення, контрольовані операції, оподаткування, прибуток.

Немировская О.В. ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫЕ КОМПАНИИ И РЕГУЛИРОВАНИЕ ТРАНСФЕРТНОГО ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Цель статьи заключается в исследовании и обосновании предложений по регулированию нормативно-правовой базы, регламентирующей установление внутрифирменных цен в транснациональных корпорациях.

Методика исследования. В процессе исследования применены методы: монографический и теоретического обобщения - при обработке литературных источников по изучению мирового опыта регулирования трансфертного ценообразования; метод сравнительного анализа при обработке результатов мирового опыта и отечественной практики по установке внутрифирменных цен в транснациональных корпорациях.

Результаты. Обосновано объективную необходимость разработки комплексной организационно-информационной модели осуществления проверок трансфертного ценообразования в Украине и механизма ее функционирования с целью обеспечения результативности и эффективности таких проверок. Предложено к внедрению систему налогового контроля за трансфертным ценообразованием, которая соответствует приоритетам и задачам Государственной фискальной службы Украины и является одним из основных механизмов повышения эффективности противодействия минимизации уплаты налогов.

Научная новизна. Разработаны предложения по информационно-методическому обеспечению регулирования трансфертного ценообразования в Украине.

Практическая значимость. Разработан ряд практических рекомендаций по регулированию трансфертного ценообразования в отечественной экономике.

Ключевые слова: транснациональные корпорации, трансфертное ценообразование, контролируемые операции, налогообложение, прибыль.

Nemyrovska O.V. MULTINATIONAL COMPANIES AND REGULATION OF THE TRANSFER PRICING IN UKRAINE

Purpose. Aim of this paper is to study and substantiate proposals of regulatory framework which are regulated establishment of prices in transnational corporations.

Methodology of research. In research author used methods monographic and theoretical generalization - while processing the literature on the global experience of transfer pricing regulation; method of comparative analysis in the processing of the results of international experience and domestic practice to install of intra prices in transnational corporations

Findings. Substantiates objective need of developing a comprehensive organizational and information model of implementation audits of transfer pricing in Ukraine and its operation mechanism to provide the effectiveness and efficiency of such checks.

The implementation of a system of tax control over transfer pricing is proposed. This system is the priorities and objectives of the State Fiscal Service of Ukraine and one of the main mechanisms to improve the efficiency to counteract minimize taxes.

Originality. The research provided an opportunity to develop proposals of information and methodological support of the transfer pricing regulation in Ukraine.

Practical value. Number of practical recommendations of regulation transfer pricing in the domestic economy are elaborated.

Key words: multinational corporations, transfer pricing, controlled operations, taxation, profit.

Костенко Т.О. ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ ШЛЯХОМ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ НА ЦУКРОВИХ ЗАВОДАХ

Мета статті полягає в обґрунтуванні напрямів диверсифікації продукції цукрових заводів, що сприятиме підвищенню продуктивності праці та відродженню вітчизняної цукробурякової галузі.

Методика дослідження. У процесі дослідження застосовано методи системного аналізу й логічного узагальнення для вивчення зарубіжного досвіду диверсифікації продукції цукробурякового виробництва; порівняльний аналіз – у процесі аналізу статистичної інформації; монографічним методом обґрунтовано необхідність диверсифікації продукції галузі; індукції та дедукції – для узагальнення результатів дослідження.

Результати. Проаналізовано світовий досвід виробництва нових видів цукропродуктів на цукрових заводах. Визначено основні напрямки диверсифікації продукції цукробурякової галузі України. Обґрунтовано потребу розробки схеми диверсифікації продукції цукробурякового виробництва.

Наукова новизна. Виокремлено два основні рівні диверсифікації продукції цукробурякового виробництва. Встановлено, що другий рівень виробничої диверсифікації (виробництво цукру-рафінаду, пресованого цукру, високооктанової добавки, лимонної й молочної кислот, фруктових сиропів та ін.) не застосовується в цукровій галузі, а внутрішні потреби у відповідній продукції задовольняються через імпортування або налагодження їх виробництва в інших, зокрема кондитерській галузі, що загрожує втратою цілої галузі економіки і кризовими соціальними наслідками.

Практична значущість. Запропонована схема виробничої диверсифікації дасть можливість підприємствам цукрової галузі України розширити асортимент пропозиції, зайняти нові ринкові сегменти, поглибити внутрішню й міжгалузеву інтеграцію, уникнути низки комерційних ризиків.

Ключові слова: цукробурякова галузь, виробнича диверсифікація, продуктивність праці.

Костенко Т.О. ПОВЫШЕНИЕ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ТРУДА ПУТЕМ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ПРОДУКЦИИ НА САХАРНЫХ ЗАВОДАХ

Цель статьи заключается в обосновании направлений диверсификации продукции сахарных заводов, что будет способствовать повышению производительности труда и возрождению отечественной свеклосахарной отрасли.

Методика исследования. В процессе исследования применены методы системного анализа и логического обобщения для изучения зарубежного опыта диверсификации продукции свеклосахарного производства; сравнительный анализ – в процессе анализа статистической информации; монографическим методом обоснована необходимость диверсификации продукции отрасли; индукции и дедукции – для обобщения результатов исследования.

Результаты. Проанализирован мировой опыт производства новых видов продуктов на сахарных заводах. Исследованы основные направления диверсификации продукции свеклосахарной отрасли Украины. Обоснована необходимость разработки схемы диверсификации продукции свеклосахарного производства.

Научная новизна. Проведенное исследование позволило выделить два основных уровня диверсификации продукции свеклосахарного производства. Исследованием установлено, что выделенный нами второй уровень производственной диверсификации (производство сахара-рафинада, прессованного сахара, высокооктановой добавки, лимонной и молочной кислот, фруктовых сиропов и др.) не применяется в сахарной отрасли, а внутренние потребности в соответствующей продукции удовлетворяются за счет импорта или налаживания их производства в других отраслях, что грозит потерей целой отрасли экономики и кризисными социальными последствиями.

Практическая значимость. Предложенная схема производственной диверсификации позволит предприятиям сахарной отрасли Украины расширить ассортимент предложения, занять новые рыночные сегменты, углубить внутреннюю и межотраслевую интеграцию, избежать ряда коммерческих рисков.

Ключевые слова: свеклосахарная отрасль, производственная диверсификация, производительность труда.

Kostenko T.O. LABOUR PRODUCTIVITY INCREASE THROUGH PRODUCT DIVERSIFICATION AT SUGAR MILLS

Purpose. The purpose of the paper is to justify the directions of sugar mills' product diversification that will increase labour productivity and promote the revival of domestic sugar industry.

Methodology of research. In research author used methods of system analysis and logical generalization to study foreign experience of sugar industry product diversification; comparative analysis – to analyse the statistical information; by the use of monographic method the necessity of sugar industry product diversifying was justified; induction and deduction – to summarize the results of the study.

Findings. The paper analyses world experience of new products production in the sugar mills. The basic directions of product diversification of Ukrainian sugar industry are suggested. The necessity to develop a scheme for product diversification of sugar beet production is justified.

Originality. The study made the possible to distinguish two main levels of product diversification of sugar-beet industry. The study found that the second level of product diversification (production of refined sugar, pressed sugar, high-octane additives, citric and lactic acids, fruit syrups, etc.) were not used in sugar industry, and domestic needs were satisfied through import of relevant products or debugging their production in other industries that threatens the loss of the important sector of Ukrainian economy and crisis social consequences.

Practical value. The proposed scheme of product diversification will enable the Ukrainian sugar industry enterprises expand the range of offers, occupy new market segments, enhance internal and interdepartmental integration, and avoid some commercial risks.

Key words: sugar industry, product diversification, labour productivity.

Петрашко Л.П., Цвіна М.С. ПОСТКРИЗОВА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ МІЖНАРОДНИХ БАНКІВСЬКИХ ГРУП

Мета. Визначення тенденцій посткризової реструктуризації бізнес-моделей міжнародних банківських груп в глобальному бізнес-середовищі, специфіки стратегічних орієнтирів їх діяльності на ринках країн, що розвиваються.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано методи: аналітичний – при обґрунтуванні потреби посткризової реструктуризації бізнес-моделей міжнародних банківських груп в глобальному бізнес-середовищі, та порівняльний методи аналізу – при визначенні основних типів змін, які внесли міжнародні банківські групи в свої бізнес-стратегії в роки поступальної фінансової кризи.

Результати. Обґрунтовано потребу посткризової реструктуризації бізнес-моделей міжнародних банківських груп в глобальному бізнес-середовищі. Визначено основні типи зміни, які внесли міжнародні банківські групи в свої бізнес-стратегії в роки поступальної фінансової кризи: скорочення ризикових угод, адаптація до мінливих ринкових умов за рахунок використання активів глобальних інвестиційних портфелів, частковий продаж іноземних активів.

Наукова новизна. Надано рекомендації щодо можливих варіантів реструктуризації бізнес-стратегій міжнародних банківських груп в посткризовий період на прикладі глобальних банків європейських країн. Визначено міжнародні фінансові групи, які впливають на розвиток світової економіки та можуть створити певні економічні ризики в майбутньому.

Практична значущість. Ідентифіковано особливості посткризового стратегічного розвитку міжнародних банківських груп в глобальному бізнес-середовищі, які варто використовувати на практиці. Визначені сучасні тенденції реструктуризації бізнес-моделей їх діяльності на ринках приймаючих країн, які доцільно враховувати в практичній діяльності.

Ключові слова: фінансова криза, міжнародна банківська група, банки з іноземним капіталом, реструктуризація бізнес-моделей, фінансова глобалізація.

Петрашко Л.П., Цивина М.С. ПОСТКРИЗИСНАЯ РЕСТРУКТУРИЗАЦИЯ БИЗНЕС-МОДЕЛЕЙ МЕЖДУНАРОДНЫХ БАНКОВСКИХ ГРУПП

Цель статьи заключается в определении тенденций посткризисной реструктуризации бизнес-моделей международных банковских групп в глобальной бизнес-среде, специфике стратегических ориентиров их деятельности на рынках развивающихся стран.

Методика исследования. В процессе исследования применены методы: аналитический – при обосновании необходимости посткризисной реструктуризации бизнес-моделей международных банковских групп в глобальной бизнес-среде, и сравнительный методы анализа – при определении основных типов изменений, которые внесли международные банковские группы в свои бизнес-стратегии в годы поступательного финансового кризиса.

Результаты. Обоснована необходимость посткризисной реструктуризации бизнес-моделей международных банковских групп в глобальной бизнес-среде. Определены основные типы изменений, которые внесли международные банковские группы в свои бизнес-стратегии в годы поступательного финансового кризиса: сокращение рискованных сделок, адаптация к меняющимся рыночным условиям за счет использования активов глобальных инвестиционных портфелей, частичная продажа иностранных активов.

Научная новизна. Даны рекомендации относительно возможных вариантов реструктуризации бизнес-стратегий международных банковских групп в посткризисный период на примере глобальных банков европейских стран. Определены

международные финансовые группы, которые влияют на развитие мировой экономики и могут создать определенные экономические риски в будущем.

Практическая значимость. Идентифицированы особенности посткризисного стратегического развития международных банковских групп в глобальной бизнес-среде, которые следует использовать на практике. Определены современные тенденции реструктуризации бизнес-моделей их деятельности на рынках принимающих стран, которые целесообразно учитывать в практической деятельности.

Ключевые слова: финансовый кризис, международная банковская группа, банки с иностранным капиталом, реструктуризация бизнес-моделей, финансовая глобализация.

Petrashko L.P., Tsivyna M.S. POSTCRISIS RESTRUCTURING OF INTERNATIONAL BANKING GROUPS' BUSINESS MODELS

Purpose. The purpose of the article is to identify the tendencies of post-crisis restructuring of international banking groups' business models in the global business environment, the specificity of strategic orientation of their activities in the markets of developing countries.

Methodology of research. The study applied the methods: analytical – with the grounds for the post-crisis restructuring business models of international banking groups in the global business environment, and a comparative analysis methods – in determining the basic types of changes that have made international banking groups in their business strategies during progressive financial crisis.

Findings. The need for a post-crisis restructuring of international banking groups' business models in the global business environment. There were identified the main types of changes that international banking groups have made in its business strategies in the years of progressive financial crisis: reducing risk transactions, adaptation to changing market conditions through the use of the assets of global investment portfolios, partial sale of foreign assets.

Originality. The rewere given the recommendations on possible options for restructuring the international banking groups' business strategies in the post-crisis period as in case of global European banks. The international financial groups that affect the world economy and can create some economic risks in the future were identified.

Practical value. The features of the post-crisis strategic development of international banking groups in the global business environment, which should be used in practice, were identified. The current trends of restructuring their business models in the markets of the host countries, which should be taken into account in practice, were determined.

Key words: financial crisis, international banking group, banks with foreign capital, restructuring of business models, financial globalization.

Нестеренко Ж.К., Фірман Р.В. ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАБІЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Мета полягає у дослідженні сутності капіталізації банків та з'ясування можливих шляхів підвищення її рівня для забезпечення стабільності банківського сектору.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети в статті використано методи: аналітико-монографічний – при вивченні літературних джерел; системно-аналітичний метод – при дослідженні законодавчих чи інших нормативно-правових актів з питань діяльності банківських установ та їх функцій; порівняльний метод – при визначенні відмінних рис між категоріями та показниками; абстрактно-логічний метод – для узагальнення теоретичних положень, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і формування висновків та пропозицій.

Результати. Уточнено значення категорії «капіталізація банків» з точки зору витрат на його створення як вартісну оцінку капіталу банківської установи і з точки зору його спроможності створювати додану вартість.

Обґрунтовано шляхи вирішення проблеми підвищення рівня капіталізації та надійності установ банківської системи України. Визначено пріоритетні джерела зростання рівня капіталізації для банку на сьогоднішній день.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в розробці методичного інструментарію підвищення рівня капіталізації банківських установ для забезпечення їх стабільного функціонування.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що основні положення даного дослідження у формі пропозицій та методичних рекомендацій можуть бути використані суб'єктами господарювання у процесі прийняття управлінських рішень щодо джерел нарощення банківського капіталу.

Ключові слова: банківська система, капіталізація банків, стійкість банківської системи, банківські установи.

Нестеренко Ж.К., Фирман Р.В. ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ КАПИТАЛИЗАЦИИ БАНКОВ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА СТАБИЛЬНОСТЬ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ

Цель состоит в исследовании сущности капитализации банков и выяснения возможных путей повышения ее уровня для обеспечения стабильности банковского сектора.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели в статье использованы методы: аналитико-монографический – при изучении литературных источников; системно-аналитический метод – при исследовании законодательных или иных нормативно-правовых актов по вопросам деятельности банковских учреждений и их функций; сравнительный метод – при определении отличительных черт между категориями и показателями; абстрактно-логический метод – для обобщения теоретических положений, установления причинно-следственных связей и формирования выводов и предложений.

Результаты. Уточнено значение категории «капитализация банков» с точки зрения затрат на его создание как стоимостную оценку капитала банковского учреждения и с точки зрения его способности создавать добавленную стоимость.

Обоснованы пути решения проблемы повышения уровня капитализации и надежности учреждений банковской системы Украины. Определены приоритетные источники роста уровня капитализации для банка на сегодняшний день.

Научная новизна исследования заключается в разработке методического инструментария повышения уровня капитализации банковских учреждений для обеспечения их стабильного функционирования.

Практическая значимость состоит в том, что основные положения данного исследования в форме предложений и методических рекомендаций могут быть использованы субъектами хозяйствования в процессе принятия управленческих решений относительно источников наращивания банковского капитала.

Ключевые слова: банковская система, капитализация банков, устойчивость банковской системы, банковские учреждения.

Nesterenko Zh.K., Firman R.V. INCREASING THE BANK CAPITALIZATION LEVEL AND ITS INFLUENCE ON STABILITY OF THE BANKING SECTOR IN UKRAINE

Purpose consists in studying the nature of bank capitalization and determine possible ways of improving its level to ensure the

stability of the banking sector.

Methodology of research. For achievement of the purpose it is used in the article methods: analytic monographic – at the study of literature sources; system analytical method – at the research of legislative or other normatively legal acts on questions adjusting of account of sale; comparative method – at determination of distinguishing features between categories and indicators; abstractly logical method – for generalization of the theoretical positions, establishing causal investigation connections, forming of conclusions and suggestions.

Findings. Value specifies the category of "capitalization of banks" in terms of the costs of creation as the valuation of capital of a banking institution and in terms of its ability to create added value.

The ways of solving the problem of raising the level of capitalization and security institutions of the banking system of Ukraine. The priority sources of growth in the capitalization of the bank today.

Originality got results consists in development of methodical tool for increasing the level of bank capitalization to ensure their stable operation.

Practical value consists in that the substantive provisions of this research in form suggestions and methodical recommendations can be used by entities making decision regarding the sources of increase of bank capital.

Key words: banking, banks' capitalization, the stability of the banking system, banks.

Ведернікова С.В. РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВ ТА ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАСАДАХ МАРКЕТИНГУ

Мета статті. Удосконалення механізму взаємодії фінансово-кредитної взаємодії підприємств і банків на засадах маркетингу для забезпечення розширеного відтворення виробництва.

Методика дослідження. Вивчення сутності процесів та визначення понять проводились на основі абстрактно-логічного методу. Удосконалення підходів в управлінні ризиками фінансово-кредитної взаємодії та маркетингового забезпечення фінансово-кредитної діяльності банків, формування оптимальної структури та складу механізму фінансово-кредитної взаємодії банку та підприємств на засадах маркетингу проводились на основі економічного й математичного моделювання.

Результати. Визначено, що фінансово-кредитний потенціал банку треба розглядати як ресурси, що визначають спроможність банку до створення банківських продуктів та розвитку кредитування, які пов'язані з наявністю в підприємств потреб на кредитні ресурси та величиною ресурсного потенціалу банку з урахуванням формування необхідних резервів.

Обґрунтовані елементи фінансово-кредитного потенціалу банку. Запропоновано до основних елементів моделі механізму фінансово-кредитної взаємодії банку й підприємства на засадах маркетингу віднести: систему організації та забезпечення фінансово-кредитної взаємодії; підсистему формування фінансово-депозитних ресурсів; систему трансформації й управління банківськими ресурсами; підсистему формування довгострокового кредитного потенціалу; банківський маркетинг.

Наукова новизна. Удосконалено модель механізму фінансово-кредитної взаємодії на засадах маркетингу, яка виявляє елементи механізму, а його структура відображає взаємозв'язки, і, на відміну від існуючої, формується з врахуванням фінансового стану підприємства на основі результатів маркетингового аналізу.

Практична значущість. Запропоновану модель концепції механізму фінансово-кредитної взаємодії банків та підприємств на засадах маркетингу доцільно використовувати в процесі надання фінансово-кредитних послуг підприємствам.

Ключові слова: фінансово – кредитні відносини, фінансово – кредитна взаємодія банків і підприємств, фінансово-кредитний потенціал, банківський маркетинг.

Ведерникова С.В. РАЗВИТИЕ МЕХАНИЗМА ФИНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ БАНКОВ И ПРЕДПРИЯТИЙ НА ОСНОВАХ МАРКЕТИНГА

Целью статьи является исследования развития механизма финансово-кредитного взаимодействия банков и предприятий на основах маркетинга для определения его основных элементов и активизации финансово-кредитного потенциала банковских учреждений.

Методика исследования. Изучение сущности процессов и определение понятий проводились на основе абстрактно-логического метода. Усовершенствование подходов в управлении рисками финансово-кредитного взаимодействия и маркетингового обеспечения финансово-кредитной деятельности банков, формирование оптимальной структуры и состава механизма финансово-кредитного взаимодействия банка и предприятий на основах маркетинга проводились на основе экономического и математического моделирования.

Результаты. Определено, что финансово-кредитный потенциал банка нужно рассматривать как ресурсы, которые определяют способность банка к созданию банковских продуктов и развития кредитования, которые связаны с наличием у предприятий нужд на кредитные ресурсы и величиной ресурсного потенциала банка с учетом формирования необходимых резервов.

Обоснованы элементы финансово-кредитного потенциала банка. Предложено к основным элементам модели механизма финансово-кредитного взаимодействия банка и предприятия на принципах маркетинга отнести: систему организации и обеспечения финансово-кредитного взаимодействия; подсистему формирования финансово-депозитных ресурсов; систему трансформации и управления банковскими ресурсами; подсистему формирования долгосрочного кредитного потенциала; банковский маркетинг.

Научная новизна. Усовершенствована модель механизма финансово-кредитного взаимодействия на основах маркетинга, которая определяет элементы механизма, а его структура отражает взаимосвязи, и, в отличие от существующей, формируется с учетом финансового состояния предприятия на основе результатов маркетингового анализа.

Практическая значимость. Предложенную модель концепции механизма финансово-кредитного взаимодействия банков и предприятий на основах маркетинга целесообразно использовать в процессе предоставления финансово-кредитных услуг предприятиям на базе анализа и изучения с помощью специфических инструментов маркетинга их реального потенциала, возможностей, положения на рынке и бизнес - перспектив.

Ключевые слова: финансово - кредитные отношения, финансово - кредитная взаимодействие банков и предприятий, финансово-кредитный потенциал, банковский маркетинг.

Vedernikova S.V. THE DEVELOPMENT OF THE MECHANISM OF FINANCIAL AND CREDIT INTERACTION OF BANKS AND ENTERPRISES ON THE BASIS OF MARKETING FRAMEWORK

A purpose of the article is to examine the development of mechanism of financial and credit interaction of banks and enterprises on the basis of marketing framework in order to determine the main elements of the mechanism and to activate the financial and credit potential of bank institutions.

Methods of research. Examining the nature of processes and defining the concepts were executed on the basis of abstract and logic method. Improving approaches to risk management of the financial and credit interaction and the marketing framework of a

financial and credit activity of banks, forming an optimal structure and a content of the mechanism of financial and credit interaction of banks and enterprises on the basis of marketing framework were performed due to economic and mathematic modeling.

Findings. Obviously, the financial and credit potential of a bank should be considered as resources determining an opportunity of a bank to create bank products and to develop crediting, which are related to the presence of demands of enterprises for credit resources and to an amount of the bank resource potential with account for formation of essential reserves.

Grounded elements of financial and lending capacity of the bank. Proposed basic elements to model the mechanism of interaction between the financial and credit bank and on the basis of marketing include: system organization and provision of financial and credit cooperation; subsystem forming financial-deposit resources; system transformation and management of banking resources; subsystem formation of long-term credit capacity; bank marketing.

Originality. The model of the mechanism of financial and credit interaction of banks and enterprises on the basis of marketing framework determining the elements of the mechanism were improved. A structure of the mechanism expresses interrelations and, in contrast to the current one, is formed with account for the financial position of an enterprise due to results of marketing analysis.

Practical value. The proposed model of conception of the mechanism of financial and credit interaction of banks and enterprises on the basis of marketing framework should be used in the process of providing financial and credit services to enterprises on the grounds of analysis and examination of their real potential, opportunities, a position in a market, and business-perspectives due to specific marketing instruments.

Key words: financial - credit relations, financial - credit interaction of banks and enterprises financial and credit capacity, bank marketing..

Соколовська І.П. ПРИОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Мета. Проаналізувати ключові диспропорції сучасного розвитку фінансового ринку та сформулювати практичні рекомендації щодо подолання структурних проблем для довгострокового розвитку банківського сектору.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано методи статистичного аналізу щодо визначення частки банківських інститутів у фінансуванні інвестиційних джерел, здійснено порівняльний аналіз динаміки залучених та розміщених ресурсів за термінами.

Результати. Обґрунтовано основний дисбаланс національної банківської системи, пов'язаний із обмеженістю її ресурсної бази та невідповідністю між термінами залучених та розміщених коштів. Визначено важливість реалізації фінансовим ринком функції акумуляції фінансових ресурсів та їх подальшої трансформації у інвестиційний ресурс реальної економіки. Встановлено, що норми Цивільного кодексу України перетворюють всі вклади населення у депозити до запитання, що позбавляє економіку вкрай необхідного для розвитку довгострокового інвестиційного ресурсу. Доведено необхідність вдосконалення законодавчої бази з метою запровадження чіткої диференціації між поточними і строковими депозитами.

Наукова новизна. Визначено напрямки подолання диспропорції між короткостроковим характером залучених банківською системою коштів та попитом на кредитні довгострокові фінансові ресурси з боку інвесторів.

Практична значущість. Отримані результати дослідження направлені на вдосконалення норм цивільного законодавства, зокрема, щодо встановлення терміновості вкладу. Розроблені заходи сприяють захисту прав кредиторів та відновлення довіри до банківських установ.

Ключові слова: банківська система, строкові вклади, довгострокові кредити, цивільне законодавство, проблемна заборгованість.

Соколовская И.П. ПРИОРИТЕТЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ

Цель статьи состоит в анализе ключевых диспропорций современного развития финансового рынка и формулировании практических рекомендаций преодоления структурных проблем для долгосрочного развития банковского сектора.

Методика исследования. В процессе исследования применены методы статистического анализа относительно определения доли банковских институтов в финансировании источников инвестиций, осуществлен сравнительный анализ динамики привлеченных и размещенных ресурсов в разрезе сроков.

Результаты. Обосновано наличие главного дисбаланса национальной банковской системы, связанного с ограниченностью ресурсной базы и несоответствием между сроками привлеченных и размещенных средств. Определена важность реализации финансовым рынком функции аккумуляции финансовых ресурсов и их дальнейшей трансформации в инвестиционные расходы реальной экономики. Установлено, что нормы Гражданского кодекса Украины превращают все вклады населения в депозиты до востребования, что лишает экономику крайне необходимого для развития долгосрочного инвестиционного ресурса. Доказана необходимость усовершенствования законодательной базы с целью дифференциации текущих и срочных депозитов.

Научная новизна. Определены направления преодоления диспропорции между краткосрочным характером привлеченных банковской системой средств и спросом на кредитные долгосрочные финансовые ресурсы со стороны инвесторов.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования направлены на усовершенствование норм гражданского законодательства, в частности, с целью установления срочности вклада. Разработанные меры способствуют защите прав кредиторов и восстановлению доверия к банковским учреждениям.

Ключевые слова: банковская система, срочные вклады, долгосрочные кредиты, гражданское законодательство, проблемная задолженность.

Sokolovska I.P. THE PRIORITIES OF REFORMING THE NATIONAL BANKING SYSTEM

Purpose. The purpose of the article is pursuing analyze principal disparities of development of modern financial market and to formulate practical recommendations for overcoming structural problems for long-term development of the banking sector.

Methodology of research. In research author used statistical analysis methods for determining the share of banking institutions in the financing of investment sources, made a comparative analysis of the dynamics involved and allocated resources terms.

Findings. The basic imbalance of the national banking system associated with its limited resource base and inconsistency between the terms investment and borrowing has grounded. The importance of implementing the financial market functions to accumulation of financial resources and their further transformation in resource investment real economy has determined. It is set that the norms of the Civil code of Ukraine are converted by all contributions of population to the demand deposits, that deprives the economy of utterly necessary for development long-term investment resource. The necessity of improving the legal framework to differentiate current and term deposits has proved. An important component of the national financial market reform should be to protect the rights of creditors, investors and users of banking services, which will increase public confidence in financial institutions.

Originality. The study made it possible to detect the direction of overcoming disparities between the short-term nature of the funds raised by the banking system and credit demand for long-term financial resources from investors.

Practical value. Proposed improvement of the civil law in order to establish the urgency of deposit. The developed measures are instrumental in defense of rights of creditors and renewal of trust to bank institutions.

Key words: banking system, term deposits, term loans, civil law, problem debts.

Кот О.В., Герасименко Н.В. ФІНАНСОВІ ПОТОКИ У МЕХАНІЗМІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКУ

Мета. Метою статті є визначення ролі і місця фінансових потоків у механізмі функціонування банку.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є сукупність положень теорії ризик-менеджменту та банківського менеджменту. В процесі дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний (для виявлення сутності фінансового потоку як економічного поняття), теоретичне узагальнення (для побудови комплексної класифікації фінансових потоків), аналіз та синтез (для виявлення основних принципів управління фінансовими потоками банку).

Результати. Удосконалено визначення поняття «фінансовий потік банку». Визначено характерні ознаки фінансових потоків банку, запропонована їх комплексна класифікація та основні принципи управління. Розроблена модель фінансових потоків банку описує будь-яку банківську операцію як послідовність елементів фінансового потоку, що дозволяє здійснювати управління як окремими групами фінансових потоків, так і окремими потоками та їх елементами. Такий підхід підвищує ефективність управління активами і пасивами банку, а також сприяє зниженню рівня ризикованості операцій.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні поняття «фінансовий потік» з точки зору банківської діяльності, що на відміну від існуючих підходів, передбачає врахування не лише факторів часу та ліквідності, а й ризиків.

Практична значущість. Отримані результати є підґрунтям для подальшого дослідження інструментарію управління фінансовими потоками банку. Результати дослідження можуть бути використані працівниками банківських установ в процесі розробки методик та положень у сфері управління активами та пасивами, а також у сфері ризик-менеджменту.

Ключові слова: банківський менеджмент, ризик-менеджмент, фінансові потоки банку, фінансові ресурси, управління фінансовими потоками.

Кот О.В., Герасименко Н.В. ФИНАНСОВЫЕ ПОТОКИ В МЕХАНИЗМЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ БАНКА

Цель. Целью статьи является определение роли и места финансовых потоков в механизме функционирования банка.

Методика исследования. Теоретико-методологической основой исследования является совокупность положений теории риск-менеджмента и банковского менеджмента. В процессе исследования использовались следующие методы: абстрактно-логический (для выявления сущности финансового потока как экономического понятия), теоретическое обобщение (для построения комплексной классификации финансовых потоков), анализ и синтез (для выявления основных принципов управления финансовыми потоками банка).

Результаты. Усовершенствовано определение понятия «финансовый поток банка». Определены характерные признаки финансовых потоков банка, предложена их комплексная классификация и основные принципы управления. Разработанная модель финансовых потоков банка описывает любую банковскую операцию как последовательность элементов финансового потока, что позволяет осуществлять управление как отдельными группами финансовых потоков, так и отдельными потоками и их элементами. Такой подход повышает эффективность управления активами и пассивами банка, а также способствует снижению уровня риска операций.

Научная новизна заключается в обосновании понятия «финансовый поток» с точки зрения банковской деятельности, и в отличие от существующих подходов, предполагает учет не только факторов времени и ликвидности, но и рисков.

Практическая значимость. Полученные результаты являются основой для дальнейшего исследования инструментария управления финансовыми потоками банка. Результаты исследования также могут быть использованы работниками банковских учреждений в процессе разработки методик и положений в области управления активами и пассивами, а также в сфере риск-менеджмента.

Ключевые слова: банковский менеджмент, риск-менеджмент, финансовые потоки банка, финансовые ресурсы, управление финансовыми потоками.

Кот О.В., Herasymenko N.V. FINANCIAL FLOWS IN THE MECHANISM OF BANK'S FUNCTIONING

Purpose. The purpose of this article is to determine the role and place of financial flows in the mechanism of bank's functioning.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the research is a set of risk management and bank management theory. In research process used the following methods: abstract logical (to identify the nature of financial flows as an economic concept), theoretical generalization (to build a comprehensive classification of financial flows), analysis and synthesis (to identify the basic principles of bank's financial flows).

Findings. Improved definition of "financial bank's flow". Identified features of the bank's financial flows, offered them comprehensive classification and basic principles of management. The financial bank's flows model describes any banking transaction as a sequence of elements of financial flows, allowing to manage as some financial flow's groups, and separate flows and their elements. This approach increases the assets and liabilities management efficiency, as well as helping to reduce operation's risk.

Originality lies in grounding the concept of "cash flow" in terms of banking, in contrast to existing approaches, takes into consideration not only the time factor and liquidity, but also risks.

Practical value. The results are the basis for further investigation of tools to manage financial bank's flows. Results of the research can also be used to banking institutions in the development of techniques and regulations in the assets and liabilities management, as well as in risk management.

Key words: bank management, risk management, financial bank's flows, financial resources, financial flow's management.

Максімова В.Ф., Пеліпадченко Р.О. СТАНДАРТИЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Мета. Метою статті є узагальнення досвіду запровадження національних стандартів обліку в бюджетній сфері на основі міжнародних стандартів та їх можливого впливу на діяльність бюджетних установ.

Методика дослідження. У ході дослідження застосовувались загальнонаукові методи та прийоми. Зокрема, методи порівняння та групування – для визначення ступеню гармонізації та відповідності національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі міжнародним стандартам, метод спостереження – для визначення сучасного стану запровадження стандартів бухгалтерського обліку в бюджетному секторі.

Результати. Охарактеризовано сучасний стан стандартизації бухгалтерського обліку в бюджетних установах. Здійснено аналіз стану впровадження та розробки національних стандартів обліку в державному секторі на протязі 2007 - 2014 років.

Виявлено проблемні аспекти імплементації міжнародних та впровадження національних стандартів бухгалтерського обліку бюджетних установ. Здійснено порівняння затверджених національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку для державного сектору. Розглянуто питання, пов'язані з перспективами подальшого запровадження національних стандартів бухгалтерського обліку в державному секторі гармонізованих з міжнародними. Визначено переваги використання та можливі труднощі на шляху впровадження міжнародних стандартів.

Наукова новизна. Гармонізовано облік бюджетних установ з міжнародними стандартами для державного сектору. Здійснено порівняння національних стандартів з міжнародними.

Практична значущість. Отримані результати дослідження можуть бути використані для аналізу процесів гармонізації обліку та вдосконалення існуючих національних стандартів, розгляду переваг і недоліків переходу на національні стандарти, які розроблені на базі міжнародних.

Ключові слова: бюджетні установи, бухгалтерський облік, національні стандарти, міжнародні стандарти, організація обліку.

Максимова В.Ф., Пелипадченко Р.А. СТАНДАРТИЗАЦИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА БЮДЖЕТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В УКРАИНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Цель. Целью статьи является обобщение опыта внедрения национальных стандартов учета в бюджетной сфере на основе международных стандартов и их возможного влияния на деятельность бюджетных учреждений.

Методика исследования. В ходе исследования применялись общенаучные методы и приемы. В частности, методы сравнения и группировки – для определения степени гармонизации и соответствия национальных положений (стандартов) бухгалтерского учета в государственном секторе международным стандартам, метод наблюдения – для определения современного состояния внедрения стандартов бухгалтерского учета в бюджетном секторе.

Результаты. Охарактеризовано современное состояние стандартизации бухгалтерского учета в бюджетных учреждениях. Осуществлен анализ состояния внедрения и разработки национальных стандартов учета в государственном секторе на протяжении 2007 – 2014 года. Выявлены проблемные аспекты имплементации международных и внедрения национальных стандартов бухгалтерского учета бюджетных учреждений. Осуществлено сравнение утвержденных национальных положений (стандартов) бухгалтерского учета в государственном секторе с международными стандартами бухгалтерского учета для государственного сектора. Рассмотрены вопросы, связанные с перспективами дальнейшего внедрения национальных стандартов бухгалтерского учета в государственном секторе гармонизированных с международными. Определены преимущества использования и возможные трудности на пути внедрения международных стандартов.

Научная новизна. Учёт бюджетных учреждений гармонизирован с международными стандартами для государственного сектора. Осуществлено сравнение национальных стандартов с международными.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы для анализа процессов гармонизации учёта и усовершенствования существующих национальных стандартов рассмотрения преимуществ и недостатков перехода на национальные стандарты, разработанные на основе международных.

Ключевые слова: бюджетные учреждения, бухгалтерский учёт, национальные стандарты, международные стандарты, организация учета.

Maksimova V.F., Pelipadchenko R.O. STANDARDIZATION OF ACCOUNTING OF THE BUDGETARY INSTITUTIONS IN UKRAINE: THE CURRENT STATE AND PERSPECTIVES

Purpose. The purpose of this article is the generalization of experience from implementation the national standards of accounting in the public sector based on the international standards and their possible effect on activities of the budgetary institutions.

Methodology of research. During this research employed the general scientific methods and techniques. Particularly, comparison and grouping methods are used for determine the extent of harmonization and compliance the national standards of accounting in the public sector to the international standards, a method of observation are used for determine the current state of implementations the standards of accounting in the public sector.

Findings. As a result are defined the current state of the standardization accounting of the budgetary institutions and analyzed the state of implementations and elaborations the national standards of accounting in the public sector during 2007-2014, identified the problematic aspects of implementations the international standards and elaborations the national standards of accounting of the budgetary institutions. In this article are compared the approved national standards of accounting in the public sector with the international standards of accounting for the public sector and considered the matters related perspectives of the furthest implementations the national standards of accounting in the public sector harmonized with the international standards, determined advantages of using and possible difficulties on the way of implementations the international standards.

Originality. Harmonized the accounting in the budgetary institutions with the international standards for the public sector. Compared the national standards of accounting with the international standards.

Practical value. Obtained results of research may be used for analysis of the process of harmonization of accounting and improvement the existing national standards, considering advantages and disadvantages of the conversion to the national standards of accounting in the public sector based on the international standards.

Key words: budgetary institutions, accounting, national standards, international standards, organization of accounting.

Іванюта П.В. ЗАСТОСУВАННЯ ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ У ФІНАНСОВОМУ ПЛАНУВАННІ ПІДПРИЄМСТВА

Мета статті полягає в обґрунтуванні процесу застосування обліку та звітності у фінансовому плануванні підприємства.

Методика дослідження. В процесі дослідження обґрунтована послідовність ведення фінансового планування підприємства на основі застосування інформаційних ресурсів, необхідних та придатних для реалізації аналітичних процедур, які розкривають фінансову сторону діяльності підприємства, з використанням таких методів, як нормативний, розрахунково-аналітичний, балансовий, метод оптимізації планових рішень, метод економіко-математичного моделювання.

Результати. Обґрунтовано на засадах фінансового планування процес прогнозування усіх джерел фінансування розвитку підприємства в залежності від його фінансових потреб, формування структури доходів і витрат, забезпечення постійної платоспроможності, а також визначення структури активів і капіталу на кінець планового періоду.

Наукова новизна. Доведено, що фінансове планування здійснюється на основі інформаційного забезпечення, а саме форм обліку та звітності за минулі та теперішні періоди. Визначено поняття планового балансу, як важливого фінансового документу, в якому всі кошти згруповані за їхнім складом і розміщенням, за джерелами фінансування на певну дату та зобов'язаннями перед кредиторами (пасивами) і власниками частин спільного капіталу (акціонерами).

Практична значущість. Отримані результати дослідження щодо фінансового планування доцільно впроваджувати у підприємствах з виробництва продукції.

Ключові слова: облік, звітність, фінансова інформація, фінансові потреби підприємства, прибутки і збитки, баланс.

Иванюта П.В. ПРИМЕНЕНИЕ УЧЕТА И ОТЧЕТНОСТИ В ФИНАНСОВОМ ПЛАНИРОВАНИИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель статьи заключается в обосновании процесса финансового планирования предприятия на основе учета и отчетности.

Методика исследования. В процессе исследования обоснована последовательность ведения финансового планирования предприятия на основе применения информационных ресурсов, необходимых и пригодных для реализации аналитических процедур, которые раскрывают финансовую сторону деятельности предприятия, с использованием таких методов, как нормативный, расчетно-аналитический, балансовый, метод оптимизации плановых решений, метод экономико-математического моделирования.

Результаты. Обоснован основе финансового планирования процесс прогнозирования всех источников финансирования развития предприятия в зависимости от его финансовых потребностей, формирование структуры доходов и расходов, обеспечение постоянной платежеспособности, а также определение структуры активов и капитала на конец планового периода.

Научная новизна. Доказано, что финансовое планирование осуществляется на основе информационного обеспечения, а именно форм учета и отчетности за прошлые и нынешние периоды. Определено понятие планового баланса, как важного финансового документа, в котором все средства сгруппированы по их составу и размещению, по источникам финансирования на определенную дату и обязательствами перед кредиторами (пассивами) и владельцами частей общего капитала (акционерами).

Практическая значимость. Полученные результаты исследования финансового планирования целесообразно внедрять на предприятиях по производству продукции.

Ключевые слова: учет, отчетность, финансовая информация, финансовые нужды предприятия, прибыли и убытки, баланс.

Ivaniuta P.V. APPLICATION OF ACCOUNTING AND REPORTING IN THE FINANCIAL PLANNING OF THE ENTERPRISE

Purpose. The purpose of the articles lies in the substantiation process of financial planning on the basis of accounting and reporting.

Methodology of research. The research proved the sequence of doing financial planning enterprises on the basis of information resources needed to implement and suitable analytical procedures that reveal the financial side of business, using methods such as regulatory, settlement and analytical, balance, method of optimizing planning decisions, the method economic and mathematical modeling.

Findings. Grounded on the principles of financial planning forecasting process all sources of financing of the company, depending on its financial needs, the formation of the structure of income and expenditure, ensuring permanent solvency and definition of assets and equity at the end of the planning period.

Originality. It has been proved that financial planning is based on information management, namely forms of accounting and reporting past and current periods. The concept of planned balance as an important financial instrument in which all funds are grouped according to their structure and distribution, by source of funding for a specific date and obligations to creditors (liabilities) and owners of common units of capital (shareholders).

Practical value. The results of research on financial planning expedient to implement in enterprises producing products.

Key words: accounting, reporting, financial information, the cash requirements of enterprises, profit and losses, balance.

Бруханський Р.Ф. ПОНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

Мета статті. Уточнення понятійно-категорійного апарату стратегічного управлінського обліку у вузькому розумінні як однієї із складових системи бухгалтерського обліку, від трактування якого залежить подальше тлумачення сутності цілей, завдань і функцій, принципів і методологічного інструментарію стратегічного управлінського обліку.

Методика дослідження. Адекватно поставленій меті застосовано наступні методи економічних досліджень: діалектичний метод пізнання і системний підхід - до трактування концептуальних основ і можливостей стратегічного управлінського обліку; монографічний метод - для моніторингу поглядів науковців щодо сутності, місця та ролі стратегічного управлінського обліку в системі бухгалтерських теоретичних знань; абстрактно-логічний метод - для теоретичних узагальнень і формулювання висновків.

Результати. Проаналізовано існуючі групи підходів дослідників до трактування поняття стратегічного управлінського обліку. Стратегічний управлінський облік визнано складовою системи управлінського обліку та важливою проміжною ланкою між обліковою системою підприємства й системою стратегічного менеджменту, який формалізує інформаційні запити стратегічного характеру в систему показників стратегічно управлінської звітності для прийняття відповідних рішень.

Наукова новизна. Обґрунтовано поняття стратегічного управлінського обліку у вузькому розумінні як однієї зі складових системи бухгалтерського обліку.

Практична значущість. У результаті застосування стратегічного управлінського обліку генеруватиметься інформаційний продукт у вигляді стратегічної управлінської звітності, що є сукупністю способів отримання підсумкових відомостей, які надаються управлінням для забезпечення функцій стратегічного менеджменту.

Ключові слова: облікове забезпечення стратегічного менеджменту, стратегічний управлінський облік.

Бруханский Р.Ф. ПОНЯТИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА

Цель статьи. Уточнение понятийно-категориального аппарата стратегического управленческого учета в узком смысле как одной из составляющих системы бухгалтерского учета, от трактовки которого зависит дальнейшее толкование сущности целей, задач и функций, принципов и методологического инструментария стратегического управленческого учета.

Методика исследования. Адекватно поставленной цели применены следующие методы экономических исследований: диалектический метод познания и системный подход к трактовке концептуальных основ и возможностей стратегического управленческого учета; монографический метод для мониторинга взглядов ученых о сущности, месте и роли стратегического управленческого учета в системе бухгалтерских теоретических знаний; абстрактно-логический метод для теоретических обобщений и формулирования выводов.

Результаты. Проанализированы существующие группы подходов исследователей к трактовке понятия стратегического управленческого учета. Стратегический управленческий учет признан составной системы управленческого учета и важным промежуточным звеном между учетной системой предприятия и системой стратегического менеджмента, который формализует информационные запросы стратегического характера в систему показателей стратегической управленческой отчетности для принятия соответствующих решений.

Научная новизна. Обосновано понятие стратегического управленческого учета в узком смысле как одной из составляющих системы бухгалтерского учета.

Практическая значимость. В результате применения стратегического управленческого учета будет генерирован информационный продукт в виде стратегической управленческой отчетности, которая является совокупностью способов получения итоговых сведений, предоставляемых управленцам для обеспечения функций стратегического менеджмента.

Ключевые слова: учетное обеспечение стратегического менеджмента, стратегический управленческий учет.

Brukhanskyi R.F. THE CONCEPT OF STRATEGIC MANAGEMENT ACCOUNTING

Purpose. The aim of the article is clarification of the conceptual and categorical apparatus of strategic management accounting in the narrow sense as one of the components of the accounting system. The further interpretation of the essence of the goals, objectives and functions, principles and methodological tools of strategic management accounting depends on the interpretation of this apparatus.

Methodology of research. The following methods of economic researches were used adequate to the purpose: the dialectical method of cognition and systematic approach - to the interpretation of the conceptual framework and strategic management accounting capabilities; monographic method - to monitor the views of scholars about the nature, place and role of strategic management accounting in the accounting system of theoretical knowledge; abstract and logical method - for theoretical generalizations and formulation of conclusions.

Findings. The existing groups of approaches of researchers to the interpretation of the concept of strategic management accounting have been analyzed.

The strategic management accounting is recognized as a component of management accounting system and an important link between the accounting system of the enterprise and the strategic management system that formalizes the strategic nature of information requests in a system of indicators of strategic management reporting for making appropriate decisions.

Originality. The concept of strategic management accounting has been substantiated in the narrow sense as one of the components of the accounting system.

Practical value. The information product will be generated in the form of strategic management accounting as a result of the application of strategic management accounting, which is a combination of methods of obtaining the final information that are provided managers to ensure the strategic management functions.

Key words: accounting providing of strategic management, strategic management accounting.

Овсяк Н.В. МОТИВАЦІЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ: СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ЇХ В ОБЛІКУ

Мета. Обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо організації бухгалтерського обліку операцій з оплати праці, зокрема матеріального стимулювання працівників.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано загальнонаукові методи: порівняння і узагальнення – при обґрунтуванні стимулювання працівників відповідно до трудової активності; індукції та дедукції – при визначенні потреби розробки системи матеріального стимулювання працівників задля підвищення продуктивності їх праці; абстрактно-логічний та системний методи – при визначенні основних напрямів матеріального стимулювання та складових організації бухгалтерського обліку матеріального стимулювання.

Результати. Доведено, що обґрунтоване стимулювання працівників відповідно до трудової активності реально підвищує майбутню результативність виробництва на підприємстві. Визначено потребу розробки системи матеріального стимулювання працівників задля підвищення продуктивності їх праці. Встановлено, що матеріальне стимулювання є безпосередньою складовою оплати праці, тому розглядати методичні аспекти матеріального стимулювання потрібно у контексті оплати праці.

Наукова новизна. Виявлено відмінні риси між поняттями «мотивація» та «стимулювання». Визначено основні напрями матеріального стимулювання та складові організації бухгалтерського обліку матеріального стимулювання.

Практична значущість. Розроблену модель доцільно застосовувати у практичній діяльності підприємств всіх галузей економіки.

Ключові слова: мотивація, матеріальне стимулювання, облік матеріального стимулювання, організація матеріального стимулювання.

Овсяк Н.В. МОТИВАЦИЯ И СТИМУЛИРОВАНИЕ ТРУДА: СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЙ И ОТРАЖЕНИЕ ИХ В УЧЕТЕ

Цель. Обоснование теоретических положений и разработка практических рекомендаций по организации бухгалтерского учета операций по оплате труда, в частности материального стимулирования работников.

Методика исследования. В процессе исследования применены общенаучные методы: сравнения и обобщения - при обосновании стимулирования работников в соответствии с трудовой активностью индукции и дедукции - при определении потребности разработки системы материального стимулирования работников для повышения производительности их труда; абстрактно-логический и системный методы - при определении основных направлений материального стимулирования и составляющих организации бухгалтерского учета материального стимулирования.

Результаты. Доказано, что обоснованное стимулирование работников в соответствии с трудовой активностью, реально повышает будущую результативность производства на предприятии. Определена потребность разработки системы материального стимулирования работников для повышения производительности их труда. Установлено, что материальное стимулирование является непосредственной составляющей оплаты труда, поэтому рассматривать методические аспекты материального стимулирования нужно в контексте оплаты труда.

Научная новизна. Вывявлено отличительные особенности между понятиями «мотивация» и «стимулирование». Определены основные направления материального стимулирования и составляющие организации бухгалтерского учета материального стимулирования.

Практическая значимость. Разработанную модель целесообразно применять в практической деятельности предприятий всех отраслей экономики.

Ключевые слова: мотивация, материальное стимулирование, учет материального стимулирования, организация материального стимулирования.

Ovsiuk N.V. MOTIVATION AND STIMULATION OF LABOR: THE ESSENCE OF TERMS AND DISPLAY THEM IN ACCOUNTING

Purpose. Justification of theoretical positions and development practical recommendations to accounting operations of wages, including financial incentives for employees.

Methodology of research. In research process used general scientific methods: comparison and generalization - the justification incentives for workers under labor activity induction and deduction - in determining the need for developing a system material incentives for workers to increase their labor productivity; abstract-logical and systematic methods - in determining the main

directions of material incentives and accounting components of material incentives.

Findings. Defined the need of correct financial incentives to labour activity gives the opportunity really to increase production in the enterprise. Substantiated the need to develop a system of material incentives for workers to increase productivity. Confirmed that financial incentives is partly payment for work and it is necessary to analyze methodological aspects of material stimulation in the context of labour payment.

Originality. Detected the distinctive features between the concepts of "motivation" and "stimulation". To identify the main areas of material incentives and member organizations accounting material incentives.

Practical value. The developed model is appropriate to apply in practice enterprises with all branches of economy.

Key words: motivation, financial incentives, financial accounting incentives, organization of material incentives.

Скляр Л.Б. ДІАГНОСТИКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Мета. Розглянути категорію «діагностика» в системі екологічного управління. Дослідити сучасні методи діагностики екологічного управління та види оціночно-аналітичних процедур в межах економіко-екологічної атестації.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених, нормативні та законодавчі акти України з питань складової екологічного управління підприємством - діагностики. В процесі дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний (для виявлення сутності категорії «діагностика»), системного аналізу (при дослідженні можливостей удосконалення сучасних методів діагностики екологічного управління), моделювання і прогнозування – з метою визначення основних напрямів вдосконалення видів оціночно-аналітичних процедур в межах економіко-екологічної атестації.

Результати. Визначено сучасні методи діагностики екологічного управління, розроблено класифікаційні підходи до діагностики системи екологічного управління підприємством та удосконалено складові системи визначення економіко-екологічної результативності управління.

Наукова новизна. Обґрунтовано сучасні методи діагностики екологічного управління та класифікаційних підходів до діагностики системи екологічного управління підприємством. Удосконалено складові системи визначення економіко-екологічної результативності управління, виходячи з різних рівнів впливу на екологічне управління та політику підприємств консервної промисловості.

Практична значущість. Отримані результати дослідження направлені на обґрунтування наукового підходу до визначення складових діагностики економіко-екологічної результативності рівнів функціонування комплексної системи екологічного управління підприємствами консервної промисловості.

Ключові слова: діагностика, економіко-екологічний аналіз, діагностика, екологічне управління, економіко-екологічна атестація.

Скляр Л.Б. ДИАГНОСТИКА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Цель. Рассмотреть категорию «диагностика» в системе экологического управления. Исследовать современные методы диагностики экологического управления и виды оценочно-аналитических процедур в рамках экономико-экологической аттестации.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды ученых, нормативные и законодательные акты Украины по вопросам составляющей экологического управления предприятием - диагностики. В процессе исследования использовались следующие методы: абстрактно-логический (для определения сущности категории «диагностика»), системного анализа (при исследовании возможностей усовершенствования современных методов диагностики экологического управления), моделирования и прогнозирования - с целью определения основных направлений совершенствования видов оценочно-аналитических процедур в определении экономико-экологической аттестации.

Результаты. Определены современные методы диагностики экологического управления, разработаны классификационные подходы к диагностике системы экологического управления предприятием и усовершенствована составляющие системы определения экономико-экологической результативности управления.

Научная новизна. Обоснованно современные методы диагностики экологического управления и классификационных подходов к диагностике системы экологического управления предприятием. Усовершенствована составляющие системы определения экономико-экологической результативности управления, исходя из различных уровней воздействия на экологическое управление и политику предприятий консервной промышленности.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования направлены на обоснование научного подхода к определению составляющих диагностики экономико-экологической результативности уровней функционирования комплексной системы экологического управления предприятиями консервной промышленности.

Ключевые слова: диагностика, экономико-экологический анализ, диагностика, экологическое управление, экономико-экологическая аттестация.

Skliar L.B. DIAGNOSTICS AS A COMPONENT OF ECOLOGICAL MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

Purpose. The aim of the article is to consider the category "diagnostics" in the system of ecological management. Also the purpose of this paper is to explore the modern diagnostic methods of ecological management and types of estimated and analytical procedures within the economic and environmental attestation.

Methodology of the study. The theoretical and methodological basis of the research is fundamental provisions of modern economic theory, research works of scientists, regulatory and legislative acts of Ukraine on the component of environmental management of the enterprise – diagnostics.

The following methods were used in the research process: abstract and logical (to identify the nature of the category "diagnostics"), systems analysis (to study opportunities for improving current diagnostic methods of environmental management), modeling and forecasting – to determine the main directions of improving kinds of evaluative and analytical procedures within the economic and environmental attestation.

Findings. The modern diagnostic methods of environmental management have been defined; the classification approaches to diagnostics of environmental management systems of the enterprise has been developed; components of the system of determination the economic and ecological effectiveness of management have been improved.

Originality. It has been substantiated the modern methods of diagnostics of ecological management and the classification approaches to diagnostics of the environmental management system of the enterprise. The components of the system of determination economic and environmental effectiveness of management have been improved, according to different levels of impact on ecological management and policy of enterprises of the canning industry.

Practical value. The obtained results of research are aimed to substantiation of the scientific approach to determining the components of diagnostics, economic and ecological effectiveness of the levels of functioning integrated system of ecological management of the canning industry by the enterprises.

Key words: diagnostics, economic and ecological analysis, diagnostics, ecological management, economic and environmental attestation.

Герасименко Т.В. ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВИЗНАЧЕННЯ ВИТРАТ ЧАСУ НА ПРОВЕДЕННЯ РОБІТ З ПОШУКУ І РОЗВІДКИ ВУГЛЕВОДНІВ

Мета. Метою статті є подолання кризового стану в нафтогазовій геології за рахунок збільшення обсягів геологорозвідувальних робіт та скорочення термінів їх проведення.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є наукові розробки вітчизняних і закордонних вчених, пов'язані з питаннями теорії і практики подолання кризового стану в нафтогазовій геології, законодавчі і нормативні акти України в даній сфері, матеріали спеціалізованих наукових конференцій і симпозіумів. В процесі дослідження використовувалися такі методи: групування фактичного матеріалу за різними ознаками, його узагальнення, статистико-математичні - при оцінці успішності вирішення економіко-геологічної задачі.

Результати дослідження. Установлено залежність між тривалістю геологорозвідувальних робіт і приростом запасів вуглеводнів. Визначена тривалість інтервалу часу, який показує, що ефективність геологічних робіт при підготовці постійного приросту прогнозних ресурсів вуглеводнів категорії C_3 буде досягнута не раніше, ніж через п'ять років після їх виконання.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у встановленні залежності між обсягом геологорозвідувальних робіт і приростом запасів нафти і газу, визначенні величини часового інтервалу, встановлюючого п'ятирічну тривалість періоду між початком геологічних досліджень і їхнім завершенням при підготовці ресурсів по категорії C_3 , що необхідно враховувати при плануванні нарощування видобутку нафти і газу.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо раціонального вивчення вітчизняної бази вуглеводневої сировини, прогнозування показників приросту і видобутку, споживання нафтогазової продукції.

Ключові слова: геологорозвідувальна галузь, запаси вуглеводнів, вартість приросту запасів, стратегія розвитку видобутку нафти і газу, терміни підготовки структур.

Герасименко Т.В. О СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ МЕТОДИКИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ЗАТРАТ ВРЕМЕНИ НА ПРОВЕДЕНИЕ РАБОТ ПО ПОИСКУ И РАЗВЕДКЕ УГЛЕВОДОРОДОВ

Цель. Цель статьи преодоление кризисного состояния в нефтегазовой геологии за счет увеличения объемов геологоразведочных работ и сокращения сроков их проведения.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются научные разработки отечественных и зарубежных ученых, связанные с вопросами теории и практики преодоления кризисного состояния в нефтегазовой геологии, законодательные и нормативные акты Украины в данной сфере, материалы специализированных научных конференций и симпозиумов. В процессе исследования использовались следующие методы: группировки фактического материала по различным признакам, его обобщения, статистико-математические - при оценке успешности решения экономико-геологической задачи.

Результаты. Установлена зависимость между продолжительностью геофизических исследований и приростом запасов углеводородов. Определена величина временного лага, показывающая, что эффективность геофизических исследований и других геологических работ, обеспечивающих постоянный прирост запасов углеводородов категории C_3 , будет достигнут не раньше, чем через пять лет после выполнения этих исследований.

Научная новизна результатов исследования заключается в установлении зависимости между объемом геологоразведочных работ и приростом запасов нефти и газа, определении величины временного интервала, устанавливающего пятилетнюю продолжительность периода между началом геологических исследований и их завершением при подготовке ресурсов категории C_3 , что необходимо учитывать при планировании наращивания добычи нефти и газа.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем по рациональному изучению отечественной базы углеводородного сырья, прогнозирования показателей прироста и добычи, потребления нефтегазовой продукции.

Ключевые слова: геологоразведочная отрасль, запасы углеводородов, стоимость прироста запасов, стратегия развития добычи нефти и газа, сроки подготовки структур.

Herasyenko T.V. ON IMPROVING THE METHODOLOGY FOR DETERMINING THE DURATION OF SEARCH AND EXPLORATION WORKS ON HYDROCARBONS

Purpose. This article is devoted to overcoming the crisis in the oil and gas geology by increasing exploration work and reducing their duration.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the study is research and development of domestic and foreign scientists relating to matters of theory and practice to overcome the crisis in the oil and gas geology, legislative and normative acts of Ukraine in this area, materials of specialized scientific conferences and symposiums. The study used the following methods: grouping the factual material on various grounds, its generalization, statistical and mathematical - in assessing the success of solving economic and geological problems.

Findings. The dependence between duration of geophysical surveys and hydrocarbon resource growth is substantiated. The value of time lag, which show the geophysical surveys and others geological works effectiveness, providing permanent growth of hydrocarbon deposits of C_3 category is given and augured that it will be achieved after five year term from the beginning geological surveys implementation.

Originality is established the relationship between the amount of exploration works and increase of oil and gas reserves, determining the value of the time duration, setting a five-year period between the beginning of geological works and their completion in preparation resources of category C_3 that must be considered in planning the build-up of oil and gas.

Practical value. The results of research are the basis for solving practical problems on the rational study of national database of hydrocarbons, forecasting of growth and production, the consumption of oil products.

Key words: exploration industry, hydrocarbon reserves, the cost of additions to reserves, the development strategy of oil and gas, the duration of preparation the structures.

Лебединська О.С. КЛАСИФІКАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АУДИТУ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні основних класифікаційних ознак інформаційного забезпечення аудиту персоналу на підприємстві.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети використано такі методи дослідження: монографічний – для розкриття понятійно-категоріального апарату; теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу – для визначення сутності інформаційного забезпечення аудиту персоналу та його класифікації.

Результати. Сформована та згрупована основна класифікація інформаційного забезпечення аудиту персоналу на підприємстві. Узагальнення теоретичних засад інформаційного забезпечення аудиту персоналу дозволило сформулювати основні проблеми теоретичного та прикладного характеру, аналіз яких утворює проблемну площину дослідження. Це надасть можливість менеджерам з управління персоналом складати довгострокові плани модернізації роботи підприємства з урахуванням критичних зауважень, вироблених у процесі аудиту, і постановки нових цілей;

Наукова новизна. Проведене дослідження полягає в уточненні та доповненні класифікаційних ознак інформаційного забезпечення аудиту персоналу. Проведений аналіз класифікації інформаційного забезпечення аудиту персоналу дав змогу згрупувати загальну кількість класифікаційних ознак інформаційного забезпечення аудиту персоналу.

Практична значущість. Запропоновану класифікацію інформаційного забезпечення доцільно застосовувати на підприємствах машинобудівного комплексу з урахуванням специфіки діяльності в даній галузі, що дозволить приймати обґрунтовані управлінські рішення стосовно підвищення результативності діяльності підприємств.

Ключові слова: аудит, персонал, аудит персоналу, інформаційне забезпечення, інформація, класифікація інформаційного забезпечення.

Лебединская Е.С. КЛАССИФИКАЦИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ АУДИТА ПЕРСОНАЛА НА ПРЕДПРИЯТИИ

Цель статьи заключается в теоретическом обосновании основных классификационных признаков информационного обеспечения аудита персонала на предприятии.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели использованы следующие методы исследования: монографический – для раскрытия понятийно-категориального аппарата; теоретического обобщения, анализа и синтеза – для определения сущности информационного обеспечения аудита персонала и его классификации.

Результаты. Сформирована и сгруппирована основная классификация информационного обеспечения аудита персонала на предприятии. Обобщение теоретических основ информационного обеспечения аудита персонала позволило сформулировать основные проблемы теоретического и прикладного характера, анализ которых формирует проблемную плоскость исследования. Это позволит менеджерам по управлению персоналом составлять долгосрочные планы модернизации работы предприятия с учетом критических замечаний, сделанных в процессе аудита, и постановки новых целей;

Научная новизна. Проведенное исследование заключается в уточнении и дополнении классификационных признаков информационного обеспечения аудита персонала. Проведенный анализ классификации информационного обеспечения аудита персонала позволил сгруппировать общее количество классификационных признаков информационного обеспечения аудита персонала.

Практическая значимость. Предложенную классификацию информационного обеспечения целесообразно применять на предприятиях машиностроительного комплекса с учетом специфики деятельности в данной области, что позволит принимать обоснованные управленческие решения по повышению результативности деятельности предприятий.

Ключевые слова: аудит, персонал, аудит персонала, информационное обеспечение, информация, классификация информационного обеспечения.

Lebedynska O.S. CLASSIFICATION OF INFORMATION SUPPORT OF AUDIT OF PERSONNEL AT THE ENTERPRISE

Purpose. The goal of the article is the theoretical justification of major classifications of staff audit information support.

Methods of research. To achieve the goal in the article has been used the following methods: monographic - to uncover conceptual and categorical apparatus; theoretical synthesis, analysis and synthesis - to determine the nature of information provision personnel audit and its classification.

Findings. Basic classification information of staff support audit has been formed and grouped. Generalization of the theoretical foundations of information support staff audit allowed to formulate the main theoretical and applied problems, analysis of which forms a problem of the study. This will enable HR managers to make long-term plans to modernize the enterprise, taking into account criticisms made in the audit process, and setting new goals.

Originality. The study is directed on the clarification and supplement of the classifications of information staff audit support. The analysis of the classification of information staff audit support made it possible to group the total number of classifications of information providing of staff audit.

Practical value. Proposed classification of information providing appropriate to apply at enterprises of machine-building complex with a specific activity in this field, which will help to make the management decisions about improving the performance of enterprises.

Ke words: audit, personal, audit personal, information, information providing, classification of information providing.

Фабіянська В.Ю. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ВИРОБНИЦТВА БІОЛОГІЧНОГО ПАЛИВА

Мета статті полягає у розробці теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій з організації обліку витрат на виробництво біологічного палива.

Методика дослідження. Для вивчення впливу технологічних особливостей виробництва біопалива на побудову системи обліку та контролю витрат використано метод спостереження; для формування висновків і рекомендацій щодо створення системи методичного забезпечення обліку витрат виробництва біопалива застосовано методи систематизації, гіпотези та припущення.

Результати. Обґрунтовано необхідність розробки системи обліку витрат на виробництво біологічного палива за центрами відповідальності, якими є технологічні процеси (переділи) його. Запропоновано методику синтетичного й аналітичного обліку витрат на виробництво біологічного палива з метою систематизації інформації для забезпечення потреб управління та складання фінансової звітності.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні питань, пов'язаних з удосконаленням організації обліку виробництва біологічного палива.

Практична значущість результатів дослідження полягає у розробці методики обліку витрат на виробництво біопалива, а саме: запропоновано ввести додатковий субрахунок 200 «Біопаливо» в розрізі рахунку 20 «Виробничі запаси», що забезпечить потребу внутрішньогосподарського контролю за рухом біопалива та створить умови для проведення якісного аналізу на підприємстві.

Ключові слова: біопаливо, біодизельне паливо, методи обліку витрат, методи калькулювання, об'єкт витрат, об'єкт калькулювання, статті витрат.

Фабиянская В.Ю. ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ УЧЕТА ПРОИЗВОДСТВА БИОЛОГИЧЕСКОГО ТОПЛИВА

Цель статьи заключается в разработке теоретико-методических основ и практических рекомендаций по организации учета затрат на производство биологического топлива.

Методика исследования. Для изучения влияния технологических особенностей производства биотоплива на построение системы учета и контроля затрат использован метод наблюдения; для формирования выводов и рекомендаций по созданию системы методического обеспечения учета затрат производства биотоплива использовались методы систематизации, гипотезы и предположения.

Результаты. Обоснована необходимость разработки системы учета затрат на производство биологического топлива по центрам ответственности, которыми являются технологические процессы (передель) его. Предложена методика синтетического и аналитического учета затрат на производство биологического топлива с целью систематизации информации для обеспечения нужд управления и составления финансовой отчетности.

Научная новизна исследования заключается в теоретическом обосновании и практическом решении вопросов, связанных с совершенствованием организации учета производства биологического топлива.

Практическая значимость результатов исследования заключается в разработке методики учета затрат на производство биотоплива, а именно: предложено ввести дополнительный субсчет 200 «Биотопливо» в разрезе счета 20 «Производственные запасы», что обеспечит потребность внутреннего контроля за движением биотоплива и создаст условия для проведения анализа на предприятии.

Ключевые слова: биотопливо, биодизель, методы учета затрат, методы калькулирования, объект расходов, объект калькулирования, статьи расходов.

Fabiianska V.Yu. PROBLEMATIC ASPECTS OF ACCOUNTING OF BIOFUEL PRODUCTION

Aim of this paper is to develop theoretical and methodological bases and practical recommendations on the organization of cost accounting for the production of biofuel.

Methodology of research. To study the effect of the technological features of biofuel production on the structure of accounting and cost control, the method of observation was used; to form conclusions and recommendations regarding the creation of a system of methodological support of cost accounting of biofuel production, methods of systematization, hypotheses and assumptions were used.

Findings. The necessity of development of cost accounting system for biofuel production according to the responsibility centers, represented by production processes (processing), is proved. The method of synthetic and analytical costs accounting of biofuel production in order to systematize information to meet the needs of management and prepare financial reporting are suggested.

Originality. Scientific novelty of results is in theoretical substantiation and practical solution of the issues related to the improvement of accounting of biofuel production.

Practical value of results of the research appears in the development of methods of cost accounting for the production of biofuel. Namely, it is suggested to use additional subsidiary account 200 "Biofuel" within account 20 "Inventories", which will satisfy the needs of internal economic control over biofuel and create conditions for conducting qualitative analysis at the enterprise.

Key words: biofuel, biodiesel, cost accounting methods, costing methods, cost object, object of costing.

Метелиця В.М. УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРОФЕСІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ: ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ

Мета статті полягає у розробці основ Стратегії розвитку бухгалтерської професії в аграрному секторі економіки та висвітленні заходів і очікуваних результатів реалізації Стратегії за напрямом «Удосконалення нормативно-професійного регулювання бухгалтерського обліку та звітності».

Методика дослідження. В процесі дослідження використано загальнонаукові та специфічні методи: порівняння і аналізу – при обґрунтуванні потреби в розробці Стратегії розвитку бухгалтерської професії в аграрному секторі економіки; моделювання і синтезу – при розробці основ Стратегії розвитку бухгалтерської професії в аграрному секторі економіки. Для узагальнення одержаних результатів використано графічний метод.

Результати. Здійснено критичний аналіз функціонування бухгалтерської діяльності і обґрунтовано потребу в розробці Стратегії розвитку бухгалтерської професії в аграрному секторі економіки у відповідь на виклики глобалізації. Розроблено основи Стратегії розвитку бухгалтерської професії в аграрному секторі економіки та широкому висвітленні заходів і очікуваних результатів реалізації Стратегії за напрямом «Удосконалення нормативно-професійного регулювання бухгалтерського обліку та звітності».

Наукова новизна. Запропоновано систему заходів, які дадуть можливість встановити ієрархію нормативно-правових актів у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності, посилять методолого-методичний і наглядний вплив громадських організацій бухгалтерів та держави, уніфікувати і спростити фінансову звітність в аграрному секторі, підвищити ефективність бухгалтерських служб агроформувань.

Практична значущість. Обґрунтовані пропозиції доцільно застосовувати державним органам влади та саморегульним організаціям бухгалтерів на шляху визначення сфер функціональної відповідальності на різних рівнях управління.

Ключові слова: стратегія розвитку бухгалтерської професії, аграрний сектор економіки, нормативно-професійне регулювання.

Метелиця В.М. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НОРМАТИВНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И ОТЧЕТНОСТИ: ОТРАСЛЕВОЙ АСПЕКТ

Цель статьи заключается в разработке основ Стратегии развития бухгалтерской профессии в аграрном секторе экономики и широком освещении мероприятий и ожидаемых результатов реализации Стратегии по направлению «Совершенствование нормативно-профессионального регулирования бухгалтерского учета и отчетности».

Методика исследования. В процессе исследования использованы общенаучные и специфические методы: сравнения и анализа – при обосновании потребности в разработке Стратегии развития бухгалтерской профессии в аграрном секторе экономики; моделирования и синтеза – при разработке основ Стратегии развития бухгалтерской профессии в аграрном секторе экономики. Для наглядности полученных результатов использованы графический метод.

Результаты. Осуществлен критический анализ функционирования бухгалтерской деятельности и обоснована необходимость в разработке Стратегии развития бухгалтерской профессии в аграрном секторе экономики в ответ на вызовы глобализации. Разработаны основы Стратегии развития бухгалтерской профессии в аграрном секторе экономики и широком

освещении мероприятий и ожидаемых результатов реализации Стратегии по направлению «Совершенствование нормативно-профессионального регулирования бухгалтерского учета и отчетности».

Научная новизна. Предложено принять ряд мер, которые позволят установить иерархию нормативно-правовых актов в сфере бухгалтерского учета и финансовой отчетности, усилить методолого-методическое и надзорное влияние общественных организаций бухгалтеров и государства, унифицировать и упростить финансовую отчетность в аграрном секторе, повысить эффективность бухгалтерских служб агроформирований.

Практическая значимость. Приведенные в статье предложения целесообразно применять государственным органам власти и саморегулируемым организациям бухгалтеров на пути определения сфер функциональной ответственности на разных уровнях управления.

Ключевые слова: стратегия развития бухгалтерской профессии, аграрный сектор экономики, нормативно-профессиональное регулирование.

Metelytsia V.M. IMPROVING OF THE LEGAL AND PROFESSIONAL REGULATION OF ACCOUNTING AND REPORTING: A SECTORAL ASPECT

Purpose of this paper is to develop a basis of the Strategy of development of accounting profession in agricultural sector and the broad presentation of the actions and the expected results of implementation of the Strategy in direct "Improving the legal and professional regulation of accounting and reporting".

Methodology of research. General scientific and specific methods were used in the process of the study: comparison and analysis – for substantiation the need in the development of the Strategy of the accounting profession development in the agricultural sector; modeling and synthesis – for the development of the basis for the strategy of the accounting profession development in the agricultural sector of the economy. The graphical method was used to illustrate the obtained results.

Findings. The critical analysis of the functioning the accounting activity has been conducted. The need for the development of Strategy of the accounting profession development in the agricultural sector of the economy in response to the challenges of globalization has been substantiated. It has been developed fundamentals of Strategy of the accounting profession development in the agricultural sector of the economy and a wide extensive coverage of measures and expected results of the Strategy implementation in the direction "Improving the regulatory and professional regulation of accounting and reporting".

Originality. Proposed to take a number of actions that enable to establish a hierarchy of legal acts in the field of accounting and financial reporting, to strengthen methodological, methodical and supervisory influence of civil society organizations of accountants and state, to unify and simplify financial reporting in the agricultural sector, to improving of effectiveness of accounting services in agricultural enterprises.

Practical value. Presented in the paper propositions are advisable to use by public authorities and self-regulatory organizations of accountants towards identifying areas of functional responsibility at various levels of management.

Key words: strategy of development of accounting profession, agricultural sector, legal and professional regulation.

Несходовський І.С., Юр'єв О.В. КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ АУДИТУ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Визначення організаційно-методичних засад системи контролю якості аудиту ефективності діяльності підприємств та обґрунтування системи внутрішнього контролю якості аудиту.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів, що надали можливість вирішити завдання наукового дослідження. Для вирішення поставлених задач використовувались методи формалізації (для структурування процесу контролю якості аудиту ефективності); системний аналіз (для побудови класифікації контролю якості аудиту ефективності); метод екстраполяції зарубіжного досвіду на вітчизняну практику (під час розробки положень контролю якості аудиту ефективності діяльності підприємств).

Результати. Визначено комплекс організаційних і методичних заходів для реалізації системи контролю якості аудиту ефективності діяльності підприємств, що полягають у визначенні етапів та формалізації контрольних процедур, які застосовуються на підготовчому, дослідницькому та етапі узагальнення результатів аудиту ефективності діяльності підприємств.

Наукова новизна. Визначено організаційно-методичні засади проведення контролю якості аудиту ефективності, формалізовано відповідні контрольні процедури, що використовуються при його проведенні, формалізовано зміст і характеристики елементів контролю якості аудиту ефективності діяльності підприємств.

Практична значущість. Запропоновані підходи до проведення контролю якості, дозволять об'єктивно оцінити та підвищити якість аудиту ефективності та встановити ступінь досягнутості його мети. Надано практичні рекомендації до впровадження системи контролю якості аудиту ефективності на підприємстві.

Ключові слова: аудит ефективності, результативність, економічність, аудиторські докази, контроль якості, підприємства.

Несходовский И.С., Юрьев А.В. КОНТРОЛЬ КАЧЕСТВА АУДИТА ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Определение организационно-методических основ системы контроля качества аудита эффективности деятельности предприятий и обоснование системы внутреннего контроля качества аудита.

Методика исследования. В процессе исследования применены широкий спектр общенаучных и специальных методов, которые дали возможность решить задачи научного исследования. Для решения поставленных задач использовались методы формализации (для структурирования процесса контроля качества аудита эффективности); системный анализ (для построения классификации контроля качества аудита эффективности); метод экстраполяции зарубежного опыта на отечественную практику (при разработке положений контроля качества аудита эффективности деятельности предприятий).

Результаты. Определен комплекс организационных и методических мероприятий для реализации системы контроля качества аудита эффективности деятельности предприятий, которые заключаются в определении этапов и формализации контрольных процедур, которые применяются на подготовительном, исследовательском и этапе обобщения результатов аудита эффективности деятельности предприятий.

Научная новизна. Определены организационно-методические основы проведения контроля качества аудита эффективности, формализовано соответствующие контрольные процедуры, используемые при его проведении, формализовано содержание и характеристики элементов контроля качества аудита эффективности деятельности предприятий.

Практическая значимость. Предложенные подходы к проведению контроля качества, позволят объективно оценить и повысить качество аудита эффективности и установить степень достижимости его цели. Даны практические рекомендации к внедрению системы контроля качества аудита эффективности на предприятии.

Ключевые слова: аудит эффективности, результативность, экономичность, аудиторские доказательства, контроль качества, предприятия.

Neskhodovskiy I.S., Yuriev O.V. QUALITY CONTROL OF AUDIT FOR EFFECTIVE ACTIVITY OF ENTERPRISES

Purpose. Is determination of organizational and methodological foundations of the system of quality control of performance audit for effective activity of enterprises and justification of the system of internal quality control of audit.

Methodology of research. The study uses a wide range of general and special methods enabling to solve the problems of the scientific research. In order to solve these problems we used methods of formalization (for structuring the process of quality control of performance audit); system analysis (for conducting classification of quality control of performance audit); method of extrapolation of international experience to Ukrainian practice (during the development of provisions of quality control of performance audit of enterprises).

Findings. The authors determined a complex of organizational and methodological measures for the implementation of system of quality control of performance audit of enterprises, consisting in determination of stages and formalization of control procedures applied at preparatory, research and data synthesis stage of performance audit of enterprises' activity.

Originality. The authors determined organizational and methodological foundations of the system of quality control of performance audit, formalized appropriate control procedures used during its conduct, formalized content and characteristics of the elements of quality control of performance audit of enterprises.

Practical value. The proposed approach to carrying out quality control will enable objective evaluation and improvement of the quality of performance audit as well as establish the degree of achievement of its purpose. Practical recommendations for the introduction of quality control of performance audit in the enterprise are provided in the article.

Key words: performance audit, effectiveness, economy, audit evidence, quality control, enterprises.

Білоножко М.М. ВИЯВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА УРОЖАЙНІСТЬ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

Мета. Метою статті є виявлення основних чинників впливу на результативний показник обсягу збору урожаю зернових культур та встановлення залежності між ними.

Методика дослідження. Автором при дослідженні було використано методи аналізу і синтезу наукової та економічної літератури відносно оцінки та виявленню недоліків у функціонуванні сільськогосподарських підприємств щодо їх основної діяльності – збору врожаю зернових культур. Для відбору факторів, які мають найбільший вплив на врожайність зернових використано регресійно-кореляційний аналіз. Виявлено, що відібрані фактори між собою мають тісний кореляційний зв'язок, тобто мультиколінеарність, тому необхідно було визначити які саме фактори є достовірно впливовим і автором було використано покроковий метод усунення мультиколінеарності.

Результати. Автором виявлено основні чинники впливу на результативний показник обсягу збору урожаю зернових культур. Найбільш впливовим фактором виявилось кількість зернозбиральних комбайнів, іншим впливовим фактором є посівні площі, меншу залежність з результативним показником мають середньорічна чисельність працівників та наявність тракторного парку. Застосувавши процедуру покрокового відбору найбільш інформативних змінних для усунення мультиколінеарності, автором визначено, що відібрані фактори достовірно впливають на урожайність зернових культур, хоча мають тісний кореляційний зв'язок між собою.

Наукова новизна. Набуло подальшого розвитку використання математичних методів виключення мультиколінеарності при виявленні основних чинників впливу на результативний показник обсягу збору урожаю зернових культур від низки змінних факторів.

Практична значущість. В подальшому запропонована модель має стати основою для комп'ютерної програми, що дозволить здійснювати розрахунки по виявленню основних факторів впливу на результативний показник діяльності сільськогосподарського підприємства для розробки заходів ефективності функціонування підприємства. За умови відсутності можливості розробки програмного комплексу простота розрахунків дозволить застосовувати програму Excel.

Ключові слова: зернові культури, рівень продуктивності, чинники урожайності, мультиколінеарність.

Билоножко М.М. ВЫЯВЛЕНИЕ ОСНОВНЫХ ФАКТОРОВ ВЛИЯНИЯ НА УРОЖАЙНОСТЬ ЗЕРНОВЫХ КУЛЬТУР

Цель. Цель статьи – выявление основных факторов влияния на результативный показатель объем сбора урожая зерновых культур и установления зависимости между ними.

Методика исследования. Автором при исследовании были использованы методы анализа и синтеза научной и экономической литературы относительно оценки и выявлению недостатков в функционировании сельскохозяйственных предприятий в их основной деятельности – сбора урожая зерновых культур. Для отбора факторов, которые оказывают наибольшее влияние на урожайность зерновых использовано регрессионно-корреляционный анализ. Выведено, что отобранные факторы между собой имеют тесную корреляционную связь, то есть мультиколлинеарность, поэтому необходимо определить какие именно факторы являются достоверно влиятельными и автором было использовано пошаговый метод устранения мультиколлинеарности.

Результаты. Автором было выявлено основные факторы влияния на результативный показатель объема сбора урожая зерновых культур. Наиболее влиятельным фактором оказалось число зерноуборочных комбайнов, другим влиятельным фактором является посевные площади, меньшую зависимость с результативным показателем имеют среднегодовая численность работников и наличие тракторного парка. Применив процедуру пошагового отбора наиболее информативных переменных для устранения мультиколлинеарности, автором определено, что отобранные факторы достоверно влияют на урожайность зерновых культур, хотя имеют тесную корреляционную связь между собой.

Научная новизна. Получило дальнейшее развития использование математических методов исключения мультиколлинеарности при выявлении основных факторов влияния на результативный показатель объем сбора урожая зерновых культур от ряда переменных факторов.

Практическая значимость. В дальнейшем предложенная модель должна стать основой для компьютерной программы, что позволит осуществлять расчеты по выявлению основных факторов влияния на результативный показатель деятельности сельскохозяйственного предприятия для разработки мероприятий эффективности функционирования предприятия. При отсутствии возможности разработки программного комплекса простота расчетов позволит применять программу Excel.

Ключевые слова: зерновые культуры, уровень производительности, факторы урожайности, мультиколлинеарность.

Bilonozhko M.M. DETECTION OF THE MAIN FACTORS THAT INFLUENCE ON PRODUCTIVITY OF GRAIN CROPS

Purpose. The purpose of article is to find the main factors that influence on effective quality of grain crops production and to determine dependence between them.

Methodology of research. The author of the study used methods of analysis and synthesis of the scientific and economic literature concerning assessment and finding shortcoming in the functioning of agricultural enterprises on their core activities – harvesting crops. For the selection of the factors that have the greatest impact on yield of grain there was used regression-correlation analysis. It was revealed that the selected factors had close correlation ties, that is multicollinearity, so it was necessary to determine what factors are significantly influential and the author used the stepwise method to eliminate multicollinearity.

Findings. The author found the main factors that influenced on effective indicator of harvest crops. It was turned out that the most influential factors are numbers of grain-harvesting combines another influential factor are the crop areas, less dependence with effective rate have the average annual number of staff and the availability of tractor depot. With the help of stepwise selection of the most informative variables for eliminating multicollinearity, the author determined that the selected factors significantly influenced on the yield of crops, but have a close correlation ties with each other.

Originality. There was further developed using of mathematical methods which exclude multicollinearity in the way of identifying the main influential factors on the effective indicator of harvest crops volume from the number of variables.

Practical value. In the future, the proposed model should be the basis for a computer program that will allow to realize calculations for finding the main influential factors on the effective index of agricultural enterprises for developing measures of efficiency of the enterprise. On conditions that there is no possibility for developing software-based complex simplicity of calculations will allow to use MS Excel.

Key words: crops culture, level of performance, factors of productivity, multicollinearity.

Бесараб Д.А. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ МАТЕРІАЛЬНИМИ ЗАПАСАМИ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА ЗА ВАРТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЮ МОДЕЛЛЮ

Метою статті є розробка методологічного підходу до управління матеріальними запасами будівельного підприємства за вартісно-орієнтованою моделлю.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано методи аналізу та синтезу – для визначення складових вартості підприємства; класифікації – для вивчення й узагальнення підходів щодо управління матеріальними запасами; техніко-економічного аналізу – для дослідження тенденцій розвитку підприємства, стану матеріальних запасів; графічний – для наочного відображення методологічного підходу до управління матеріальними запасами будівельного підприємства за вартісно-орієнтованою моделлю.

Результати. Розроблено методологічний підхід до управління матеріальними запасами підприємства за вартісно-орієнтованою моделлю. Запропоновано механізм реалізації розробленої моделі, який передбачає проходження чотирьох послідовних етапів в межах двох змістових складових – фінансової та логістичної, кожна з яких відповідає за окремий показник: перша – за визначення нормативного розміру виробничих запасів та оптимального розміру матеріального потоку підприємства, друга – за визначення оптимального розміру виробничих запасів

Наукова новизна. Удосконалено класифікацію матеріальних запасів будівельного підприємства на підставі запропонованого інтегрованого критерію суттєвості виробничих запасів та формулу Вільсона шляхом введення коефіцієнту сезонності.

Практична значущість. Отримані результати дослідження сприяють покращанню управління матеріальними запасами будівельного підприємства.

Ключові слова: будівельне підприємство, запаси, вартісно-орієнтоване управління, методологічний підхід, формула Вільсона, оптимальне замовлення.

Бесараб Д.А. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К УПРАВЛЕНИЮ МАТЕРИАЛЬНЫМИ ЗАПАСАМИ СТРОИТЕЛЬНОГО ПРЕДПРИЯТИЯ ПО СТОИМОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОЙ МОДЕЛИ

Целью статьи является разработка методологического подхода к управлению материальными запасами строительного предприятия по стоимостно-ориентированной модели.

Методика исследования. В процессе исследования использованы методы анализа и синтеза для изучения составляющих стоимости предприятия, классификации – для изучения и обобщения подходов к управлению материальными запасами; технико-экономического анализа – для исследования тенденций развития предприятия, состояния материальных запасов; графический – для наглядного отражения методологического подхода к управлению материальными запасами строительного предприятия по стоимостно-ориентированной модели.

Результаты. Разработан методологический подход к управлению материальными запасами предприятия по стоимостно-ориентированной модели. Предложен механизм реализации разработанной модели, который предполагает прохождение четырех последовательных этапов в пределах двух смысловых составляющих - финансовой и логистической, каждая из которых отвечает за отдельный показатель: первая - определение нормативного размера производственных запасов и оптимального размера материального потока предприятия, вторая - за определение оптимального размера производственных запасов.

Научная новизна. Усовершенствована классификация материальных запасов строительного предприятия на основании предложенного интегрированного критерия существенности производственных запасов и формула Вильсона путем введения коэффициента сезонности.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования способствуют управлению улучшения материальных запасов строительства предприятия.

Ключевые слова: строительное предприятие, стоимостно-ориентированное управление, методологический подход, формула Вильсона, оптимальный заказ.

Besarab D.A. THE METHODOLOGICAL APPROACH TO THE MATERIAL STOCKS MANAGEMENT OF BUILDING ENTERPRISE ACCORDING TO THE VALUE AND ORIENTED MODEL

Purpose. The purpose of the article is development of the methodological approach to the material stocks management of Construction Company according to the value-based model.

Methodology of research. In research author used methods of analysis and synthesis to study the components of enterprise value; the classification for the study and synthesis of approaches to inventory management; feasibility analysis for the study of drug development companies, state material reserves; graphics - to demonstrate a methodological approach to the inventories management of Construction Company according to the value-based model.

Findings. The methodological approach to the material stocks management of building enterprise according to the value-based model is treated. The mechanism of implementation of the developed model is proposed. Its execution assumes completion of the four successive stages within the two semantic components - financial, and logistics, each responsible for a separate indicator: first, the definition of the normative amount of inventories and the optimal size of the financial flows of the company, the second - for the determination of the optimal amount of inventory.

Originality. Classification of the material stocks of construction company on the basis of the proposed integrated materiality of inventories is improved and the Wilson formula is improved by introducing the factor of seasonality.

Practical value. The obtained results of research contribute to the management improvement of material stocks of building enterprise

Key words: building enterprise, value-based management, methodological approach, the Wilson formula, the optimal order.

Бойко Т.Л. ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ З ВИКОРИСТАННЯМ ГРАФО-АНАЛІТИЧНИХ МЕТОДІВ

Мета статті полягає у розробці теоретико-методологічних положень і практичних рекомендацій щодо оцінювання ефективності управління інтелектуальним потенціалом підприємств.

Методика дослідження. У процесі дослідження застосовано методи: системно-структурного аналізу та наукового узагальнення – для виділення базових векторів графо-аналітичної моделі оцінювання ефективності управління інтелектуальним потенціалом; логічний – для формування переліку можливих критеріїв межах кожного напрямку діагностики; інтерполяції – для розрахунку довжини векторів при побудові моделі на основі результуючої порівняльної рейтингової оцінки.

Результати. Обґрунтовано доцільність використання графо-аналітичної моделі для оцінювання ефективності управління інтелектуальним потенціалом, у тому числі в аспекті впливу на функціонування підприємства. Запропоновано візуалізувати модель у вигляді тетраедру, основу якого формують вектори інтелектуального потенціалу за структурним елементами (людськими, організаційними і ресурсами відносин), а висоту – загальної ефективності діяльності. Наведено методику побудови графо-аналітичної моделі з використанням порівняльної рейтингової оцінки. Досліджено принципи добору показників для проведення діагностики, а також запропоновано перелік можливих критеріїв, які відображають ефективність управління за кожним напрямком моделі і трансформуються у відповідну довжину вектора.

Наукова новизна. Проведене дослідження дало змогу вдосконалити методичні підходи до оцінювання ефективності управління інтелектуальним потенціалом завдяки застосуванню адаптованої графо-аналітичної моделі в межах окресленої проблематики.

Практична значущість. Розроблену модель доцільно застосовувати для підприємств, які опираються у процесі діяльності на потужний інтелектуальний потенціал, у тому числі використовують новітні технології із значними нематеріальними активами.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, ефективність управління, графо-аналітична модель, людські ресурси, організаційні ресурси, ресурси відносин, вектор, порівняльна рейтингова оцінка, інтерполяція.

Бойко Т.Л. ОЦЕНИВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ГРАФО-АНАЛИТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ.

Цель статьи заключается в разработке теоретико-методологических положений и практических рекомендаций по оцениванию эффективности управления интеллектуальным потенциалом предприятий.

Методика исследования. В процессе исследования применены методы: системно-структурного анализа и научного обобщения – для выделения базисных векторов графо-аналитической модели оценивания эффективности управления интеллектуальным потенциалом; логический – для формирования перечня возможных критериев в пределах каждого направления диагностики; интерполяции – для расчета длины векторов при построении модели на основании результирующей сравнительной рейтинговой оценки.

Результаты. Обоснована целесообразность использования графо-аналитической модели для оценивания эффективности управления интеллектуальным потенциалом, в том числе в аспекте влияния на функционирование предприятия. Предложено визуализировать модель в формате тетраэдра, основание которого формируют векторы интеллектуального потенциала за структурными элементами (человеческими, организационными и ресурсами отношений), а высоту – вектор общей эффективности деятельности. Представлено методику построения графо-аналитической модели с использованием сравнительной рейтинговой оценки. Исследовано принципы отбора показателей для проведения диагностики, а также предложено перечень возможных критериев, которые отражают эффективность управления за каждым направлением модели и трансформируются в соответствующую длину вектора.

Научная новизна. Проведенное исследование дало возможность усовершенствовать методические подходы к оцениванию эффективности управления интеллектуальным потенциалом благодаря использованию адаптированной графо-аналитической модели в пределах указанной проблематики.

Практическая значимость. Разработанную модель целесообразно применять для предприятий, которые используют в процессе деятельности значительный интеллектуальный потенциал, в том числе используют новейшие технологии с высоким уровнем применения нематериальных активов.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, эффективность управления, графо-аналитическая модель, человеческие ресурсы, организационные ресурсы, ресурсы отношений, вектор, сравнительная рейтинговая оценка, интерполяция.

Boiko T.L. EVALUATION OF THE INTELLECTUAL POTENTIAL MANAGEMENT EFFICIENCY WITH USING GRAPHICAL AND ANALYTICAL METHODS

Purpose. The purpose of the article is to design theoretical and methodical basis and work out practical recommendations for the process of efficiency evaluation of the company's intellectual potential management.

Methodology of research. In research author used such methods as: structural analysis and scientific generalization – to separate basic vectors of graph-analytic model used for evaluation of the intellectual potential management; logical – to create the list of possible criteria for each direction of diagnostics; interpolation – to calculate lengths of vectors according to the results of comparing rating estimates when building the model.

Findings. The expediency of using graph-analytical model for evaluation the efficiency of the intellectual potential management is grounded, including aspects of the influence on the business performance. The author proposes to visualize the model in the form of a tetrahedron, base of which is made of vectors reflecting the structural elements of the intellectual potential (human, organizational and relational resources), and height – of a vector characterizing whole company's activity. The technique of designing graph-analytical model based on comparative rating estimate is described. Principles of selection indices for diagnostics are studied. The author also suggests the list of possible criteria that represent the managerial efficiency of every direction of the model and are transformed into appropriate vector lengths.

Originality. The research carried improvements to the methods and technique used for evaluation the efficiency of the intellectual potential management based on application of the adapted graph-analytic model.

Practical value. The developed model is reasonable for using by companies with sustainable intellectual potential, including usage in the operation latest technologies with considerable intangible assets.

Key words: intellectual potential, managerial efficiency, graph-analytic model, human resources, organizational resources, relational resources, vector, comparative rating estimate, interpolation

Лучик С.Д. ПЕРЕВАГИ ОРГАНІЗАЦІЇ АВТОМАТИЗОВАНОГО ОБЛІКУ НА ПЛАТФОРМІ "1С: ПІДПРИЄМСТВО 8"

Мета. Метою дослідження є обґрунтування ефективності впровадження на підприємствах інформаційних систем бухгалтерського обліку на платформі "1С: Підприємство 8".

Методика досліджень. Теоретичною і методологічною основою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, нормативні та законодавчі акти України з питань автоматизації і комп'ютеризації бухгалтерського обліку. В ході проведеного дослідження використовувалась ціла низка загальнонаукових методів пізнання. Зокрема: абстрактно-логічний, монографічний – для теоретичного узагальнення принципів організації автоматизованого бухгалтерського обліку та формулювання висновків; аналізу і синтезу, індукції та дедукції – для аналізу типових прикладних рішень, розроблених на платформі "1C: Підприємство 8"; синергетичний, системного аналізу та логічних узагальнень – в процесі обґрунтування ефективності впровадження комплексу "1C: Підприємство 8.2" на підприємствах середнього і великого бізнесу.

Результати. На основі проведеного комплексного аналізу організації автоматизованого обліку на платформі "1C: Підприємство 8" обґрунтовані шляхи підвищення ефективності впровадження такого типу інформаційних систем обліку на підприємствах середнього і великого бізнесу.

Наукова новизна. Узагальнено теоретико-методологічні дослідження щодо організації автоматизованого бухгалтерського обліку на платформі "1C: Підприємство 8".

Практична значимість. Отримані результати досліджень можуть бути використанні підприємствами при впровадженні або модернізації інформаційних систем обліку на платформі "1C: Підприємство 8".

Ключові слова: комп'ютеризація, автоматизація, інформаційна система, інформаційна технологія, електронний документ, електронний документообіг, електронна звітність, автоматизований контроль.

Лучик С.Д. ПРЕИМУЩЕСТВА ОРГАНИЗАЦИИ АВТОМАТИЗИРОВАННОГО УЧЕТА НА ПЛАТФОРМЕ "1C: ПРЕДПРИЯТИЕ 8"

Цель. Целью исследования является обоснование эффективности внедрения на предприятиях информационных систем бухгалтерского учета на платформе "1C: Предприятие 8".

Методика исследований. Теоретической и методологической основой исследования являются научные труды отечественных и зарубежных ученых, нормативные и законодательные акты Украины по вопросам автоматизации и компьютеризации бухгалтерского учета. В ходе проведенного исследования использовался целый ряд общенаучных методов познания. В частности: абстрактно-логический, монографический – для теоретического обобщения принципов организации автоматизированного бухгалтерского учета и формулирования выводов; анализа и синтеза, индукции и дедукции – для анализа типовых прикладных решений, разработанных на платформе "1C: Предприятие 8"; синергетический, системного анализа и логических обобщений – в процессе обоснования эффективности внедрения комплекса "1C: Предприятие 8.2" на предприятиях среднего и крупного бизнеса.

Результаты. На основе проведенного комплексного анализа организации автоматизированного учета на платформе "1C: Предприятие 8" предложены пути повышения эффективности внедрения информационных систем учета такого типа на предприятиях среднего и крупного бизнеса.

Научная новизна. Обобщены теоретико-методологические исследования по организации автоматизированного бухгалтерского учета на платформе "1C: Предприятие 8".

Практическая значимость. Полученные результаты исследований могут быть использованы предприятиями при внедрении или модернизации информационных систем учета на платформе "1C: Предприятие 8".

Ключевые слова: компьютеризация, автоматизация, информационная система, информационная технология, электронный документ, электронный документооборот, электронная отчетность, автоматизированный контроль.

Luchyk S.D. ADVANTAGES OF AUTOMATED ACCOUNTING ORGANIZATION AT THE PLATFORM OF "1C: ENTERPRISE8"

Purpose. The study aims to substantiation of the efficiency of the implementation of information systems of accounting platform "1C: Enterprise 8" in business.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the study is scientific work of local and foreign scientists, regulatory and legislative acts of Ukraine on automation and computerization of accounting. During the study used a number of methods of general knowledge. In particular: the abstract logic, monographic – for theoretical generalization of principles of automated accounting and formulation of conclusions; analysis and synthesis, induction and deduction – analysis of typical applications developed on the platform of "1C: Enterprise 8"; synergistic, systems analysis and logical generalizations – in the substantiation of effectiveness of the implementation of the "1C: Enterprise 8.2" in enterprises of medium and large businesses.

Findings. Based on comprehensive analysis of automated platform "1C: Enterprise 8" ways are substantiated to improve the implementation of this type of accounting information systems in enterprises of medium and large businesses.

Originality. The theoretical and methodological studies on the organization of the automated accounting platform "1C: Enterprise 8" are generalized.

Practical value. The obtained results can be used by enterprises in implementing or upgrading information systems accounting on the "1C: Enterprise 8" platform.

Key words: computerization, automation, information systems, information technology, electronic document, electronic document management, electronic reporting, automatic control.

Хома І.Б., Ділай Н.Г. ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ДОЧІРНІХ ПІДПРИЄМСТВ ХОЛДИНГОВОЇ СТРУКТУРИ

Мета. Обґрунтування інтегрального показника рівня фінансового управління та визначення діапазону кількісного виміру стану фінансового управління дочірніми підприємствами холдингової структури.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано методи: загальнонаукові – при обґрунтуванні значення системи фінансового управління у діяльності холдингових структур та підконтрольних їм дочірніх підприємств; логічний метод – при визначенні доцільності обчислення ефективності фінансового управління дочірніми підприємствами холдингової структури; індукції, дедукції – при виявленні слабких ланок функціонуючого інтегрованого об'єднання та при ідентифікації фінансових потреб та проблем, і відповідно, їх задоволення.

Результати. Обґрунтовано значення системи фінансового управління у діяльності холдингових структур та підконтрольних їм дочірніх підприємств. Визначено доцільність обчислення ефективності фінансового управління дочірніми підприємствами холдингової структури, оскільки це: сприятиме зниженню рівня ризику виникнення гострих кризових явищ в холдинговій структурі; забезпечуватиме підтримання прийнятного рівня платоспроможності і ліквідності холдингової структури.

Наукова новизна. Обґрунтовано інтегральний показник рівня фінансового управління дочірніх підприємств холдингової структури для аналізу кількісного виміру стану управління.

Практична значущість. Розроблену методику оцінювання інтегрального показника рівня фінансового управління дочірніми підприємствами доцільно використовувати при оцінюванні ефективності управління дочірніми підприємствами

холдингових структур різних сфер господарювання. Здійснено розрахунок запропонованого показника на основі даних фінансової звітності машинобудівної холдингової структури «Corum Group», що входить до фінансової групи «SCM», яка на сьогодні є однією з найуспішніших на теренах України в цій сфері.

Ключові слова: холдингова структура, прибутковість, інтегральний показник, рівень фінансового управління, грошові надходження, грошові витрати, чистий прибуток.

Хома И.Б., Дилай Н.Г. ЭКОНОМИКО-МАТЕМАТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА УРОВНЯ ФИНАНСОВОГО УПРАВЛЕНИЯ ДОЧЕРНИХ ПРЕДПРИЯТИЙ ХОЛДИНГОВОЙ СТРУКТУРЫ

Цель. Обоснование интегрального показателя уровня финансового управления и определения диапазона количественного измерения состояния финансового управления дочерними предприятиями холдинговой структуры.

Методика исследования. В процессе исследования использованы методы: общенаучные - при обосновании значения системы финансового управления в деятельности холдинговых структур и подконтрольных им дочерних предприятий; логический метод - при определении целесообразности вычисления эффективности финансового управления дочерними предприятиями холдинговой структуры; индукции, дедукции - при выявлении слабых звеньев функционирующего интегрированного объединения и при идентификации финансовых потребностей и проблем, и соответственно, их удовлетворения.

Результаты. Обосновано значение системы финансового управления в деятельности холдинговых структур и подконтрольных им дочерних предприятий. Определена целесообразность вычисления эффективности финансового управления дочерними предприятиями холдинговой структуры, поскольку это: способствовать снижению уровня риска возникновения острых кризисных явлений в холдинговой структуре; обеспечивать поддержание приемлемого уровня платежеспособности и ликвидности холдинговой структуры.

Научная новизна. Обосновано интегральный показатель уровня финансового управления дочерних предприятий холдинговой структуры для анализа количественного измерения состояния управления.

Практическая значимость. Разработанная методика оценки интегрального показателя уровня финансового управления дочерними предприятиями целесообразно использовать при оценке эффективности управления дочерними предприятиями холдинговых структур различных сфер хозяйствования. Осуществлено расчет предложенного показателя на основе данных финансовой отчетности машиностроительной холдинговой структуры «Corum Group», входящий в финансовую группу «SCM», которая на сегодня является одной самых успешных на территории Украины в этой сфере.

Ключевые слова: холдинговая структура, доходность, интегральный показатель, уровень финансового управления, денежные поступления, денежные расходы, чистая прибыль.

Khoma I.B., Dilai N.H. ECONOMIC AND MATHEMATICAL ASSESSMENT OF THE LEVEL OF FINANCIAL MANAGEMENT OF SUBSIDIARY ENTERPRISES OF HOLDING STRUCTURE

Purpose. The aim of the article is the justification of integral indicator of the level financial management and the definition of the range of quantitative measurement of the state financial management of daughter companies holding structure.

Methodology of research. In research process is used methods: general scientific - at justification importance system of financial management of in the activity of holding structures and their under controlled daughter companies; logical method - in determining feasibility of calculating the efficiency of financial management state of daughter companies of holding structure; induction and deduction - in identifying weak links of integrated functioning associations and in the identification financial needs and problems and therefore their solution.

Findings. The article substantiates importance of the system of financial management in the activities of holding structures and their daughter companies. In the article is determined feasibility of calculating the efficiency of the state financial management daughter companies of holding structure as this: will help to reduce the level of risk of acute crisis phenomena in the holding structure; provide the maintenance of acceptable level of solvency and liquidity of the holding structure.

Originality. In the article is justified integral indicator of the level financial management daughter companies holding structure for the analysis of quantitative measurement of state management.

Practical value. The developed methodology of economic and mathematical assessment of the level of financial management daughter companies of holding structure should be used in assessing the management effectiveness of daughter companies activity of different spheres. In the article is made a calculation of proposed indicator based on financial data engineering holding structure «Corum Group», which is part of financial group «SCM», which today is one of the most successful in Ukraine in this area.

Key words: holding structure, profitability, integral parameter, level of financial management, cash receipts, cash expenses, net profit.

Вініченко О.М. АНКЕТА ОЦІНКИ КОНТРОЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Мета статті. Удосконалення методики оцінки системи внутрішнього контролю підприємства для підвищення якості оцінки системи внутрішнього контролю, шляхом розробки анкети оцінки контрольної діяльності підприємства.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано методи: аналітичний – при проведенні аналізу існуючих методик оцінки системи внутрішнього контролю підприємства, зокрема анкет (тестів) системи внутрішнього контролю підприємства; системний метод - при розробці анкети оцінки контрольної діяльності підприємства, яка охоплює усі напрямки контролю, що можливі на підприємстві.

Результати. Встановлено, що оцінкою систем внутрішнього контролю займаються переважно незалежні аудитори або внутрішні аудитори підприємств, якщо такі є на підприємстві. Виявлено доцільність використання специфічних методів оцінки, зокрема, анкетування (тестування). Визначена специфіка існуючої оцінки, суть якої полягає у тому, що основні напрямки оцінки, а отже анкетування (тестування) зводяться до питань бухгалтерського обліку та суміжних з ним. Тобто встановлено, що існуючі методики, зокрема анкети (тести) не охоплюють усю контрольну діяльність підприємства.

Наукова новизна. Розроблено та запропоновано анкету оцінки контрольної діяльності підприємства, яка охоплює усі напрямки контролю, що можливі на підприємстві, що забезпечує більш ефективну оцінку контрольної діяльності підприємства та побудову або удосконалення системи внутрішнього контролю за усіма напрямками діяльності підприємства.

Практична значущість. Розроблену анкету доцільно застосовувати власникам або керівникам підприємств як засіб виявлення прогалин у системі контролю підприємства з метою її удосконалення або розробки, якщо така система на підприємстві чітко не визначена.

Ключові слова: анкета, тести, підприємство, контрольна діяльність підприємства, система внутрішнього контролю, методика оцінки, контроль.

Виниченко Е.Н. АНКЕТА ОЦЕНКИ КОНТРОЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Совершенствование методики оценки системы внутреннего контроля для повышения качества оценки системы внутреннего контроля путем разработки анкеты оценки контрольной деятельности предприятия.

Методика исследования. В процессе исследования использованы методы: аналитический - при проведении анализа существующих методик оценки системы внутреннего контроля предприятия, в частности анкет (тестов) системы внутреннего контроля; системный метод - при разработке анкеты оценки контрольной деятельности предприятия, которая охватывает все направления контроля, возможные на предприятии.

Результаты. Установлено, что оценки систем внутреннего контроля занимаются преимущественно независимые аудиторы или внутренние аудиторы предприятий, если таковые имеются на предприятии. Выявлено целесообразность использования специфических методов оценки, в частности, анкетирование (тестирование). Определена специфика существующей оценки, суть которой заключается в том, что основные направления оценки, а следовательно анкетирование (тестирование) сводятся к вопросам бухгалтерского учета и смежных с ним. То есть установлено, что существующие методики, в частности анкеты (тесты) не охватывают всю контрольную деятельность предприятия.

Научная новизна. Разработана и предложена анкета оценки контрольной деятельности предприятия, которая охватывает все направления контроля, возможные на предприятии, обеспечивает более эффективную оценку контрольной деятельности предприятия и построение или совершенствование системы внутреннего контроля по всем направлениям деятельности предприятия.

Практическая значимость. Разработано и предложено анкету оценки контрольной деятельности предприятия, которая охватывает все направления контроля, возможные на предприятии, обеспечивает более эффективную оценку контрольной деятельности предприятия и построение или совершенствование системы внутреннего контроля по всем направлениям деятельности предприятия.

Ключевые слова: анкета, тесты, предприятие, контрольная деятельность предприятия, система внутреннего контроля, методика оценки, контроль.

Vinichenko O.M. QUESTIONNAIRE FOR EVALUATION THE CONTROL ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

Purpose of the article: improved methods of estimation of system internal control enterprise to improve the quality assessment internal control system by developing questionnaires assessing control activities company.

Methods of research. In research process uses methods: analytical - in the analysis of existing methodologies to assess the system of internal controls of a company, questionnaires (tests) of the internal control of the company; systematic method - when developing questionnaires assessing control of the company, covering all areas of control, possible at the facility.

Findings. It is established that the assessment of internal control systems are mainly engaged independent auditors or internal auditors of companies, if any in the business. Revealed the feasibility of using specific methods of evaluation, including questionnaires (testing). Specific features of the existing assessment, which is based in the fact that the main areas of assessment, and therefore the questionnaire (testing) are reduced to matters of accounting and related to him. That is found that the existing methods including questionnaires (tests) does not cover the entire control of an enterprise.

Originality. Developed and proposed questionnaire assessing the control of the company, covering all areas of control that may be the company that provides a more effective assessment of the control of the company and the construction or improvement of the internal control system in all directions activities company.

Practical value. It is appropriate to apply the developed questionnaire by owners or managers of enterprises as a means of identifying gaps in the system of control with the aim of its improvement or development, if such a system is not clearly formed at the company.

Key words: questionnaire, tests, company, enterprise's control activity, internal control, methods of assessment, control.

Маковоз О.С. БЕЗПЕКА КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ БАНКУ

Мета. Метою статті є узагальнення наукових підходів до визначення взаємозв'язку корпоративного управління та безпеки банку.

Методика дослідження. У процесі дослідження було використано загальнонаукові методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення – для характеристики безпеки банку у процесі аналізу наукових праць провідних вчених та нормативно-законодавчих актів в галузі банківської діяльності; системний підхід – для дослідження ролі корпоративного управління в процесі забезпечення безпеки банку; абстрактно-логічний підхід – для формулювання висновків.

Результати. Визначено необхідність узгодження системи корпоративного управління з принципами безпеки в українських банках. Встановлено, що корпоративне управління в процесі забезпечення безпеки банку сприятиме покращенню фінансового стану (якісніше управління активами, прибутком банку, зниженню ступеня ризику через підвищення якості контролю тощо), активізації відносин з різними групами стейкхолдерів (за рахунок покращення рівня інформованості та чіткої системи прийняття та контролю за реалізацією стратегічних рішень банку), позитивному впливу на економічний розвиток та інвестиційну привабливість держави.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у розвитку теоретичних положень та виробленні концептуального підходу щодо теоретичного осмислення розуміння корпоративного управління банку яке служить інструментом безпеки банку щодо розробки більш чітких принципів взаємовідносин між менеджментом та акціонерів, що в свою чергу забезпечує ефективність діяльності банку та захист інтересів стейкхолдерів.

Практична значущість. Отримані результати є підґрунтям для вирішення практичних завдань щодо забезпечення безпеки банку за рахунок розробки ефективної моделі корпоративного управління. Виявлені тенденції дозволять в кінцевому результаті активізувати економічний розвиток та інвестиційну привабливість національної економіки.

Ключові слова: банк, корпоративне управління, безпека банку, стейкхолдер.

Маковоз О.С. БЕЗОПАСНОСТЬ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ БАНКА

Цель. Целью статьи является обобщение научных подходов к определению взаимосвязи корпоративного управления и безопасности банка.

Методика исследования. В процессе исследования были использованы общенаучные методы, в частности: методы теоретического обобщения – для характеристики безопасности банка в процессе анализа научных трудов ведущих ученых и нормативно-законодательных актов в отрасли банковской деятельности; системный подход – для исследования роли корпоративного управления в процессе обеспечения безопасности банка; абстрактно-логический подход – для формулировки выводов.

Результаты. Доказано необходимость согласования системы корпоративного управления с принципами безопасности в украинских банках. Установлено, что корпоративное управление в процессе обеспечения безопасности банка будет способствовать улучшению финансового состояния (улучшение качества управления активами, прибылью банка, снижению степени риска через повышение степени контроля и тому подобное), активизации отношений с разными группами стейкхолдеров (за счет улучшения уровня информированности и четкой системы принятия и контроля в процессе реализации стратегических решений банка), позитивному влиянию на экономическое развитие и инвестиционную привлекательность государства.

Научная новизна результатов исследования заключается в развитии теоретических положений и выработке концептуального подхода относительно теоретического осмысления понимания корпоративного управления банка, которое служит инструментом безопасности банка относительно разработки более четких принципов взаимоотношений между менеджментом и акционерами, что в свою очередь обеспечивает эффективность деятельности банка и защиту интересов стейкхолдеров.

Практическая значимость. Полученные результаты являются основой для решения практических задач по обеспечению безопасности банка за счет разработки эффективной модели корпоративного управления. Выявление тенденции позволяет в конечном итоге активизировать экономическое развитие и инвестиционную привлекательность национальной экономики.

Ключевые слова: банк, корпоративное управление, безопасность банка, стейкхолдер.

Makovoz O.S. SAFETY OF CORPORATE MANAGEMENT OF BANK

Purpose. The purpose of the article is generalization of the scientific going near the decision of intercommunication of corporate management and safety of bank.

Methodology of research. In the process of research scientific methods were used, in particular: methods of theoretical generalization – for description of safety of bank in the process of analysis of scientific works of leading scientists and normatively legislative acts in industry of bank activity; approach of the systems – for research of role of corporate management in the process of providing of safety of bank; abstractly logical approach – for formulation of conclusions.

Findings. It proved need of coordination of a corporate management system with the principles of safety for the Ukrainian banks. It is established that corporate management in the course of safety of bank will promote improvement of a financial state (to quality improvement management of assets, profit of bank, to decrease in degree of risk through increase of extent of control and so forth), activation of the relations with different groups of stakeholders (due to improvement of level of knowledge and accurate system of acceptance and control in the course of implementation of strategic decisions of bank), to positive influence on economic development and investment appeal of the state.

Originality. Scientific novelty lies in the development of theoretical positions and mine-out conceptual approach in relation to the theoretical comprehension of understanding of corporate management of bank which serves as the instrument of safety of bank in relation to development of more clear principles of mutual relations between a management and shareholders, that provides efficiency of activity of bank and defense of interests of stakeholders in same queue.

Practical value. The obtained results are subsoil for the decision of practical tasks in relation to providing of safety of bank due to development of effective corporate case frame. The exposures of tendency will allow in end-point to activate economic development and investment attractiveness of national economy.

Key words: bank, corporate management, safety of bank, stakeholder.

Гришко Н.Є. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В АНАЛІТИЧНОМУ ІНСТРУМЕНТАРІЇ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Мета статті полягає у розробці теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо застосування інформаційних технологій в комплексі аналітичних інструментів управління економічним розвитком промислових підприємств.

Методика дослідження. Вирішення поставлених у дослідженні завдань здійснено з використанням наступних методів: *теоретичного узагальнення* – для вивчення та систематизації теоретичних підходів до визначення та обґрунтування дослідженої проблеми; *математичної статистики* – для обґрунтування методичного забезпечення у рамках комплексного оцінювання та прогнозування тенденції розвитку підприємства; *методу багатокритеріальної оптимізації* – для формування індивідуальних сценаріїв розвитку підприємства.

Результати. Обґрунтовано концептуальні засади ефективного управління розвитком підприємства. Визначено аналітичні інструменти регулювання стрибків розвитку підприємств. Проведена систематизація підходів до оцінки результативності управління розвитком підприємства.

Наукова новизна. Основний науковий результат полягає в удосконаленні аналітичного інструментарію управління економічним розвитком промислових підприємств шляхом визначення пріоритетів при виборі управлінських дій та використання принципів превентивного регулювання.

На основі проведеного аналізу наведені та обґрунтовані заходи щодо вдосконалення методичного забезпечення моделювання складових механізму управління розвитком підприємства та впровадження моделі оптимізації параметрів економічного зростання підприємства з використанням ППП MS Excel «Пошук рішення».

Практична значущість. Практичне застосування оптимізаційної моделі із використанням ППП MS Excel дозволяє оперативно встановити основні агреговані параметри прогнозного бюджету витрат підприємства, не вимагаючи додаткових витрат фінансових ресурсів на послуги спеціалістів зі сторони.

Ключові слова: розвиток, управління, аналітичні інструменти, прибуток, механізм управління, сценарій, оптимізація.

Гришко Н.Е. ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В АНАЛИТИЧЕСКОМ ИНСТРУМЕНТАРИИ УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель статьи заключается в разработке теоретических, методологических положений и практических рекомендаций относительно применения информационных технологий в комплексе аналитических инструментов управления экономическим развитием промышленных предприятий.

Методика исследования. Решение поставленных в исследовании задач осуществлено с использованием следующих методов: *теоретического обобщения* – для изучения и систематизации теоретических подходов к определению и обоснованию исследованной проблемы; *математической статистики* – для обоснования методического обеспечения в рамках комплексного оценивания и прогнозирования тенденции развития предприятия; *метода многокритериальной оптимизации* – для формирования индивидуальных сценариев развития предприятия.

Результаты. Обосновано концептуальные принципы эффективного управления развитием предприятия, исследованы аналитические инструменты регулирования развития предприятий. Проведена систематизация подходов к оценке результативности управления развитием предприятия.

Научная новизна. Основной научный результат заключается в усовершенствовании аналитического инструментария управления экономическим развитием промышленных предприятий путем определения приоритетов при выборе управленческих действий и использовании принципов превентивного регулирования.

На основе проведенного анализа обоснованы мероприятия по совершенствованию методического обеспечения моделирования составляющих механизма управления развитием предприятия и внедрения модели оптимизации параметров экономического роста предприятия с использованием ППО MS Excel «Поиск решения».

Практическая значимость. Практическое применение оптимизационной модели с использованием ППО MS Excel позволяет оперативно установить основные агрегированные параметры прогнозного бюджета расходов предприятия, не требуя дополнительных расходов финансовых ресурсов на услуги специалистов со стороны.

Ключевые слова: развитие, управление, аналитические инструменты, прибыль, механизм управления, сценарий, оптимизация.

Grishko N.E. INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE ANALYTICAL TOOLS MANAGEMENT OF THE INDUSTRIAL ENTERPRISE DEVELOPMENT

Purpose. The purpose of the article is the development of theoretical, methodological principles and practical recommendations on the application of information technologies in analytical tools complex of the economic development management of the industrial enterprises.

Methodology of research. In research author used the following methods: theoretical generalization is to study and systematize the theoretical approaches to the definition and justification of the investigated problems; mathematical statistics is to justify the methodological support in the framework of the comprehensive evaluation and forecasting of the enterprise development tendencies; multiobjective optimization is to form the individual scenarios of the enterprise development.

Findings. It was discussed the conceptual basis for effective enterprise development management, investigated the analytical tools for the jump control of the enterprise development. It was conducted the approaches systematization to assessing the enterprise development performance.

Originality. The research carried that the main scientific effect is the analytical tools improvement of the economical management of the industrial enterprise by defining the priorities while choosing the management actions and the usage of preventive regulation principles and implementation of the optimization model parameters of economic growth using the SPT MS Excel "Solver"..

On the basis of the analysis, there are described and justified measures for improving the methodological support of the modeling components of the enterprises development management mechanism and implementation of the optimization model parameters of economic growth using the SPT MS Excel "Solver".

Practical value. The practical application of optimization model using the SPT MS Excel is reasonable for setting the main aggregated parameters of the forecast budget expenses not requiring additional expenditure for the specialists services from outside.

Key words: development, management, analytical tools, profit, controlling mechanism, scenario, optimization.